

ARHIVELE NAȚIONALE BACĂU

ACTA BACOVENSIA
ANUARUL ARHIVELOR NAȚIONALE BACĂU

V

Editura MAGIC PRINT
Onești – 2010

ARHIVELE NAȚIONALE BACĂU

ACTA BACOVENSIA

ANUARUL ARHIVELOR NAȚIONALE BACĂU

V

Editura MAGIC PRINT
Onești – 2010

Anuar editat de

ARHIVELE NAȚIONALE BACĂU
și
ASOCIAȚIA GENERALĂ A ARHIVIȘTILOR DIN ROMÂNIA
– FILIALA BACĂU –

CONSILIUL ȘTIINȚIFIC:

Prof. univ. dr. Gherghe Cliveti – Universitatea „Al.I. Cuza” Iași,
director al Institutului de Istorie „A.D. Xenopol” Iași
Dr. Silviu Văcaru – Institutul de Istorie „A.D. Xenopol” Iași
Dr. Ioan Lăcătușu – Arhivele Naționale Covasna
Dr. Dorinel Ichim – Direcția Județeană Bacău pentru Cultură și
Patrimoniul Național

COLEGIUL DE REDACȚIE (bacau.an@mai.gov.ro):

Vilică Munteanu – redactor șef (vilica.munteanu@yahoo.com)
Dr. Silviu Văcaru
Eugenia Mărioara Mihalcea
Mihaela Chelaru
Cristina Tanasă

Tehnoredactare: Vilică Munteanu

Coperta: Claudiu Deaconu

ISSN 1842-4864

Răspunderea asupra conținutului materialelor revine, în exclusivitate, autorilor.

Tiparul executat la
MAGIC PRINT
Bd. Republicii nr. 45B
Onești, jud. Bacău

MGP

CUPRINS

ISTORIE

Anton Coșa: Oituz – 600. Istoria unei localități erou	7
Vasile Stancu: Aspecte ale legăturilor dintre românii ortodocși din Moldova și Transilvania în perioada secolelor XVI-XIX	29
Marius Constantin Chelcu: Negustori, meșteri și boieri în orașele ținutului Bacău la sfârșitul secolului al XVII-lea (I)	39
Valentin Constantinov: Noi informații privitoare la conflictul dintre Balaban și Gheorghe Ursachi	57
Ioan Ungureanu: Burchestii – o familie de bejenari de la începutul secolului al XVIII-lea	81
Arcadie M. Bodale: Contribuții la istoria domeniului Mănăstirii Bogdana, din ținutul Troțuș, până la începutul celei de-a doua domnii a lui Constantin Mavrocordat (septembrie 1741)	105
Constantin Tofan: Evoluția tarifelor și a veniturilor vamale pe teritoriul Moldovei în secolul al XVIII-lea	115
Silviu Văcaru, Mihai Dămoc: Documente inedite din arhiva Episcopiei Romano-Catolice de Iași	137
Ioana Ignat: Școlile de limbă greacă din Moldova în epoca modernă	161
Silviu Văcaru: Sudiții din ținutul Bacău în anul 1825	179
Dorin Dologa: Un nou document referitor la legăturile Revoluției române de la 1848 din ținutul Năsăudului cu Moldova	197
Rodica Iftimi: Familia Calligari în documente ieșene de arhivă	203
Eugenia Mărioara Mihalcea: Bacăul de la rural la urban (II. Casele băcăuanilor între incendiul din 1853 și ocupația rusească)	213
Gabriela Vulpe: Aspecte sociale ale activității Comisiei Europene a Dunării	231
Tudor Rățoi: Podul lui Traian de la Drobeta și antichități din zona Porților de Fier în documentele Serviciului Maghiar de Navigație al Dunării de Jos	241
Ștefan Sâmbotin, Didi Alistar: Din istoricul Băncii Naționale a României, Sucursala Bacău	253
Ioan Mitrea: Generalul Radu R. Rosetti, băcăuanul care a făcut și a scris istorie	263
Constanța Tănase: O pagină de istorie școlară: Istoria Gimnaziului „Dr. C. Angelescu” Pătîrlagele, 1919-1948	273
Angela Oanea: Destinul tragic al Băncii Basarabia	281
Ioan Lăcătușu: Demersuri pentru reconstrucția localității Poiana Sărată, distrusă în întregime în luptele din Primul Război Mondial	299
Adrian Pohrib: Considerații privind polițistul din Galațiul interbelic	325

Dragoș Petrescu: Fundația Culturală Regală „Principele Carol”	337
Alexandru Ciubîcă: Articole și eseuri publicate de profesorul Dumitru Mărtinaș, în perioada interbelică, în anuarele Colegiului „Alexandru Papiu-Ilarian” din Târgu-Mureș	353
Ioan Lăcătușu: Din preocupările administrației publice a orașului Sf. Gheorghe, jud. Treiscaune (Covasna), pentru gestionarea problemelor economice, sociale, culturale și de dezvoltare urbanistică a localității în perioada 1930-1935. Contribuții documentare	363
Dan Ovidiu Pintilie: Informații privind aprovizionarea populației județului Argeș în perioada 1941-1944	387
Mădălina Diana Rușanu-Radu: Învățământul primar teleormănean în anii celui de-al Doilea Război Mondial	393
Alin Spânu: Parașutiști sovietici lansați în județul Bacău (aprilie-august 1944)	403
Cornel Constantin Ilie: Muzeele din Moldova sub „lupa” Direcției Presei (1965)	409
Valentin Vasile: Nadia Comăneci între simbol și obidire. Cazul „Corina” în arhivele Securității	415
Ioan Dănilă: Spre o viziune integrală a graiului ceangăilor bilingvi din Moldova	431

ARHIVISTICĂ

Dumitru Stavarache: Arhiva personală a preotului Constantin Bobulescu (1882-1958). I. Evidență și mărturii	443
Cristina Tanasă, Elena Artimon: Sigilii din sec. XIX-XX păstrate în colecțiile Arhivelor Naționale Bacău și Complexului Muzeal „Iulian Antonescu” Bacău	459
Adrian Pohrib: Inspectoratul Regional de Poliție „Dunărea de Jos” Galați (1938-1948)	471
Maria Turbatu: Comitetul Regional Valea Troțușului-Bistrița al P.C.R.	481
Bogdan Dogaru: Comitetul Județean Putna al P.C.R. (1944-1952)	497
Virgil Coman: Rolul instituției Arhivelor în viața socială din România (1989-2009)	505
Luminița Banu, Florian Banu: Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității și cercetarea istorică	517
Mihaela Munteanu: Avantaje totale și parțiale ale arhivării electronice	535
Peter Moldovan: Asociaționism profesional arhivistic. Modelul spațiului european de limbă germană	541
Liviu Boar: Un arhivist mureșean. Ioan Moldovan (1938-1998)	553
Omagiu arhiviștilor	567
Lista autorilor	579

ISTORIE

Oituz – 600. The history of a “hero” settlement

Summary

This study is a result of a series of field and archive researches, accomplished by the author in the community from Oituz. Romania's participation in the 1st World War, through its immense sacrifice following the Unification, deeply marked the Romanian collective consciousness. The village Oituz have been in the „epicenter” of the war. The article presents the existence of the village Oituz between 1410 and 2010 includes information referring to historical situations.

Localitatea Oituz este una dintre cele mai vechi așezări rurale din Moldova, în anul 2010 sărbătorind 600 de ani de la prima mențiune documentară, când satul se numea Grozești. Astfel, prima atestare a acestuia o avem consemnată într-un uric, scris pe pergament la Suceava, în timpul domniei lui Alexandru cel Bun, la 15 martie 1410, în ziua Sfântului Lazăr, păstrat, însă, în traducere târzie.

Acest important document are următorul conținut: „Tălmăcire din uric vechiu sîrbăsc de la Alexandru voievod, scris pe pergament, în Suceavă, la anul 6918 <1410> martie 15, în zioa Sfântului Lazor, în sâmbăta a 6-le a Postului Mare.

Cu mila lui Dumnezeu, noi, Alexandru voievod, domnu Țării Moldovii. Înștiințare facem, prin această carte a noastră, tuturor cui vor căuta pe dânsa ori cetindu-să o vor auzi-o, pentru acest adivărat credincios sluga nostru, dumnealui Domoncuș stolnic, și fratele său Blaj și Iacobu, fiul lui Ghelebi Miclouș, ce au slujit ei mai înainte sfânt odihniiților domnilor ce au fost mai înainte de noi cu dreaptă și credincioasă slujbă, dar <astăzi> ne slujăsc noai cu dreaptă și credincioasă slujbă. Drep<t a>ceia, noi, văzând a lor ce dreaptă și credincioasă slujbă cătră noi, i-am miluit pe dânșii cu deosăbită milă, de le-am dat lor, în țara noastră, a Moldovii, șasă sate, pe Cașen și pe Ohtuz, anume Stanișoreștii, și Laslov[ov]ții, și Grozăștii și Stoenăștii de la Vlicic <a>, cu toati hotarăle lor. Pe toate aceste di mai sus-scrisă li s-au dat lor uric cu tot venitul, în vecii vecilor, și fiilor lor, și nepoților, prestrănepoților, și prestrănepoților de fii, și fraților lor celor mai di aproape și fiilor lor, nepoților, strănepoților și prestrănepoților de fii, în vecii vecilor.

Și spre aceasta iaste credința domnii noastre de mai sus numit, noi, Alixandru voievod, și credința a fiilor noștri și credința boerilor noștri: credința dumnisali Stanislav Rotompan, credința dumnisali Mihailaș, credința dumnisale Giurgea, și credința dumnisali Ioan Jumătate, și credința dumnisali (lipsă), și credința dumnisali Negrea vornic, (lipsă), și credința dumnisali Bîrliciu, și

credința dumnisali Vlad (lipsă), și credința dumnisale Spenea[c] (lipsă), credința dumnisali Iugșan, și credința dumnisali Procelnic Stoian, credința dumnisali Bratul Straovici, credința dumnisali Iliei paharnic, credința dumnisali Criste, credința dumnisali Stan postelnic și vistiernic și credința tuturor boerilor ai Moldaviei, mari și mici.

Iar după viața noastră, cine va fi domn țării noastre, ori din fiii noștri ori din frații noștri ori din săminția noastră sau oricine va fi domn, acela să nu le strice lor daniia și întăritura noastră, fiindcă noi le-am dat lor pentru a lor cea dreaptă și credincioasă slujbă.

Și spre întăritura tuturor acelor di mai sus-scrisă, am poruncit credinciosului nostru, dumnisali Brateiu logofăt, să scrie și pecetea noastră să o lege către această carte a noastră”¹.

Această denumire inițială a satului, anume „Grozesti”, ne arată pe de o parte, faptul că este posibil ca teritoriul satului (în parte sau în întregime) să fi aparținut cândva unui boier (localnic ori venit din Transilvania²) pe nume Groza³ iar, pe de altă parte, ne dovedește că așezarea era mai veche⁴.

În același timp, documentul din 15 martie 1410 ne arată că satul Grozești intra în proprietatea stolnicului Domoncuș și a fraților săi Blaj și Iacob. Tatăl lor, Ghelebi Miclouș, fusese probabil și el unul dintre boierii importanți ai începuturilor statalității Moldovei, cu rang de stolnic⁵, amintirea lui în document fiind legată astfel, nu doar de relația de rudenie cu cei trei fii ai săi, care sunt răsplătiți de către voievodul Alexandru cel Bun. Numele lor ne conduce la constatarea că aceștia proveneau din Transilvania.

De altfel, istoricii au arătat că în Moldova medievală un număr apreciabil de boieri aveau o proveniență transilvăneană indubitabilă. „Numele celor dintâi boieri reprezintă, în varietatea lor nesfârșită, o largă sinteză”⁶ spunea N. Iorga. „Originea plurietică a boierimii din Țările Române este un adevăr îndeobște acceptat de istorici”⁷. Printre aceștia s-au aflat și boieri cu nume ungurești: Ianoș, Domoncuș, Micloș, Laslău, Șandru, Tamaș, Giurgiu, Forrò (Fara, Furău, Faur)⁸ etc.

¹ *Documenta Romaniae Historica, A. Moldova*, vol. I, întocmit de Const. Cihodaru, I. Caproșu, L. Șimanschi, București, 1975, pp. 40-41.

² Gheorghe Burlacu, *Ocolul Domnesc Trotuș (sec. XV-XIX)*, III, în „Carpica”, XXXI, Bacău, 2002, p. 136.

³ Corneliu Stoica, *Valea Trotușului: enciclopedie*, ediția a II-a, Editura Magic Print, Onești, 2008, p. 251.

⁴ Gheorghe Burlacu, *op. cit.*, II, în „Carpica”, XXVII, Bacău, 1998, p. 121.

⁵ N. Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova (sec. XIV-XVII)*, Editura Enciclopedică Română, București, 1971, p. 40.

⁶ Maria Magdalena Székely, *Familii de boieri din Moldova de origine transilvăneană (sec. XIV-XVI)*, în „Arhiva Genealogică”, I (VI), 1-2, Iași, 1994, p. 98.

⁷ *Ibidem*.

⁸ Vezi *Arhiva istorică a României*, București, I, 1865, p. 18; R. Rosetti, *Despre unguri și episcopiile catolice din Moldova*, în „Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorice”,

Urmărind documentele emise de cancelaria Moldovei în secolele XIV-XVI se observă faptul „că în acte apar personaje cu nume de formă ungurească. Nu este exclus, desigur, ca folosirea unora dintre ele să reprezinte o modă, dar e greu de acceptat această posibilitate atunci când în două generații succesive se folosesc prenume cu formă maghiară, iar în prima generație, patronimul precede prenumele.

S-ar putea avansa ca ipoteză și maghiarizarea unor nume românești în cancelaria regală, dar, în acest caz, se naște întrebarea: de ce, odată trecuți în Moldova, purtătorii lor n-au revenit la numele inițiale? Majoritatea acestor nume au fost deformate de către dieci proveniți dintr-un mediu în care nu se vorbea ungurește. Trebuie avut în vedere că ele au trecut mai întâi în română – proces în cursul căruia au intervenit primele modificări – și de aici în slavă, limba documentului în care s-a consemnat forma definitivă”⁹. Iată de exemplu patronimul „Ianoș” care va deveni mai întâi în documente „Janăș” și apoi „Ivanăș”.

Prin urmare, tot Transilvania a fost și locul de origine atât al lui Ghelebi Miclouș, cât și al fiilor săi: Domoncuș, Blaj și Iacob. Dacă cei trei și-au împărțit sau nu ulterior satele primite nu putem ști. De asemenea, nu cunoaștem nici împrejurările în care, satul Grozești va ajunge peste câțiva ani în posesia unui alt boier pe nume Camarin.

Cert este că din veacul al XV-lea avem un alt document emis la 11 august 1479 în timpul domniei lui Ștefan cel Mare. În acest „uric” se menționează:

„† Din mila lui Dumnezeu, noi, Ștefan voievod, domn al Țării Moldovei. Facem cunoscut cu această carte a noastră, tuturor celor care o vor vedea sau o vor auzi citindu-se, că pe aceste adevărate Anușca și Maria, fiicele lui Camarin, le-am miluit cu deosebita noastră milă și le-am dat și le-am întărit, în țara <noastră>, Moldova, ocina lor dreaptă, ocina tatălui lor, Camarin, satele, anume: ..., și Grozeștii, și Măneștii, să le fie de la noi <uric> și tot venitul lor și copiilor lor, și nepoților lor, și strănepoților lor, și răstrănepoților lor și întregului lor neam, cine li se va alege cel mai apropiat, neclintit niciodată, în veci. Iar hotarul acestor sate să fie după hotarul vechi din toate părțile, pe unde au fost din veac.

Iar la aceasta este credința domniei noastre, a mai sus-scrisului, noi, Ștefan voievod, și credința preaiubiților noștri copii, Alexandru și Bogdan-Vlad, și credința boierilor noștri: credința panului Vlaicul pârcălab, credința panului Zbiarea, credința panului Iuga, credința panului Hrană vornic, credința panului Duma și credința panului Hărman, pîrcălabi de Cetatea Albă, credința panului Neagu, credința panului Gangur, credința panului Ivașco și credința panului Macsin, pîrcălabi de Chilia, credința panului Șandrea portar de Suceava, credința panului Dajbog pîrcălab de Neamț, credința panului Dragoș pîrcălab de Cetatea Nouă, credința panului Coste spătar, credința panului Chiracole vistier, credința

seria II, tom XXVII, București, 1905, p. 253; M. Costăchescu, *Documente moldovenești dinainte de Ștefan cel Mare*, vol. II, Iași, 1932; I. Bogdan, *Documentele lui Ștefan cel Mare*, București, vol. I, 1913.

⁹ Maria Magdalena Székely, *loc. cit.*, pp. 96-97.

panului Iașco Hudici, credința panului Șteful de Hotin, credința panului Gherman postelnic, credința panului Ion ceașnic, credința panului Petru stolnic, credința pa<nului> Grozea comis și credința tuturor boierilor noștri moldoveni, mari și mici.

Iar după viața noastră, cine va fi domn al țării noastre, din copiii noștri sau din neamul nostru sau iarăși pe oricine îl va alege Dumnezeu să fie domn al țării noastre, Moldova, acela să nu le clinească dania și întăritura noastră, ci să le-o întărească și să le-o împuternicească, pentru că le-am dat și le-am întărit deoarece le este ocină dreaptă.

Iar pentru mai mare putere și întărire, am poruncit credinciosului nostru pan, Tăutul logofăt, să scrie și să atîrne pecetea noastră la această carte a noastră.

Scriș la Suceava, în anul 6987 <1479> august 11”¹⁰.

Din document aflăm că la 11 august 1479 satul Grozești intra în proprietatea Anușcăi și Mariei, fiicele lui Camarin (care stăpânise la rândul său satul).

Din secolul al XVI-lea avem informații legate de comerțul cu mărfuri al diferiților negustori care treceau prin Pasul Oituz. În evul mediu „pasul și drumul Oituzului au căpătat noi valențe consemnate în numeroase documente. Cum hotarul Țării în partea de sud-vest trecea pe cumpăna Carpaților, trecătoarea aflată la obârșia Oituzului a aparținut Moldovei”¹¹.

Chiar și localitatea Oituz, componentă a comunei Brețcu, județul Covasna, a aparținut în trecut Moldovei. În anii 1538-1539 turcii supravegheați de Mihail Beg ridicau o cetate, care la 16 septembrie 1538 era numită „Castelul Oithoz”¹². Ulterior, în veacul al XVII-lea, principele Gabriel Bethlen (1613-1629) restaurează și probabil extinde castelul Oituz. În legătură cu acest castel, interesantă este și poziția domnului Moldovei Vasile Lupu, cel care la 12 aprilie 1642 spunea: „cetatea pe care a făcut-o la Oituz răposatul întru Domnul Gabriel Bethlen, și aceea este pe pământul Moldovei”¹³.

În veacul al XVII-lea o parte a satului Grozești intră în proprietatea răzeșilor, iar o altă parte, jumătate intră în posesia lui „Dumitru Buhuș și jupănesei sale Ileana, fata lui Ilie Băcioc paharnic”¹⁴, după cum se menționează într-un document emis de domnul Moldovei Ștefan Tomșa al II-lea¹⁵ la Iași, în 12 mai 1622. Din același document reiese faptul că noilor proprietari, voievodul Moldovei le „întărește uric ... după ispisaocele moșului lor de la Petru voievod și

¹⁰ *Documenta Romaniae Historica, A. Moldova*, vol. II, întocmit de Leon Șimanschi, București, 1976, pp. 333-334.

¹¹ Gheorghe Burlacu, *loc. cit.*, 1998, p. 125.

¹² *Ibidem*.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ *Catalogul Documentelor Moldovenești din Arhiva Istorică Centrală a Statului (1621-1652)*, vol. II, București, 1959, p. 33.

¹⁵ Cf. *Istoria Românilor*, vol. V, Editura Enciclopedică, București, 2003, p. 72.

Ieremia Moghilă voievod”¹⁶. „Moșul” la care se face referire în document este Ionașco Buhuș, fratele tatălui lui Dumitru Buhuș, anume Crâstea Buhuș¹⁷.

Peste 10 ani regăsim satul în proprietatea aceluiași logofăt Dumitru Buhuș, fapt confirmat de un document¹⁸ din timpul domniei lui Alexandru Iliaș, din 2 noiembrie 1632. La 4 aprilie 1637 „Vasile Lupu, domnul Moldovei, întărește lui Dumitru Buhuș vistier ... jumătate din satul Grozăștii, pe Oituz, cu iaz, mori și „herestei” în apa Oituzului”¹⁹. O parte a acestei proprietăți va fi cumpărată de „Dumitrașco Fulger vătaf”²⁰ și întărită acestuia la 20 februarie 1648 de Vasile Lupu, voievodul Moldovei.

Partea de proprietate a familiei de boieri moldoveni Buhuș se va transmite prin moștenire marelui logofăt Neculai Buhuș, cel căruia, la 24 februarie 1666, îi vor vinde „părțile lor de ocină din Hărtănești”²¹ Popa Mihălache și alții din *Grozești*, apoi marelui logofăt Ioan Buhuș în prima parte a veacului al XVIII-lea. De la acesta satul va ajunge în mâinile fiicei Maria (căsătorită cu marele logofăt Radu Racoviță) care o va transmite la rândul ei sub formă de „zestre” fiicei Ilinca.

Această Ilinca Racoviță, devenită prin căsătoria cu paharnicul Petrachi Videli la rândul ei păhărniceasă, va dori să doneze satul unei mănăstiri din apropiere, după cum reiese dintr-un document din 9 august 1777: „Ilinca Racoviță păhărniceasa, în calitate de moștenitoare, dăruiește Mănăstirii Buna Vestire din Târgu Ocna, zidită de tatăl ei Radu Racoviță și de ea, iar mai înainte de bunicul Ioan Buhuș vel logofăt, și închinată la Mănăstirea Ivir de la Sfetagora, satul Grozești pe Oituz, ținutul Bacău, cu biserică, cu case întregi, cu mori pe Oituz și cu tot venitul, zestre de la mama sa Maria, fiica lui Ioan Buhuș biv vel logofăt”²². Această danie „făcută mănăstirii de Ilinca Racoviță a fost contestată de sora sa, Anastasia, visterniceasă”²³.

Dintr-un document din 27 septembrie 1780 aflăm că: „Ilinca Racoviță păhărniceasa, prin această a doua scrisoare dată mănăstirii Buna Vestire din Târgu Ocna, ctitorită de tatăl ei și de ea însăși și înnoită după ce a ars, făcând biserica și catapeteasma, precum și chiliile, dăruiește întregul sat Grozești mănăstirii. Întrucât sora Ilincăi păhărniceasa, Anastasia visterniceasa cu fiicele Ilinca și Catrina și ginerii Constandin Palade spătar și Iordache Roset paharnic se opun daniei, după moartea ei mănăstirea să stăpânească satul Prăjești, pe Siret, ținutul

¹⁶ *Catalogul Documentelor Moldovenești din Arhiva Istorică Centrală a Statului (1621-1652)*, vol. II, București, 1959, p. 33.

¹⁷ Ștefan Meteș, *Contribuțiuni nouă privitoare la familia boierească Buhuș din Moldova*, în „Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorice”, seria III, tom. VII, 1927, pp. 285-340.

¹⁸ *Documenta Romaniae Historica. A. Moldova*, vol. XXI, întocmit de Const. Cihodaru, I. Caproșu, L. Șimanschi, București, 1971, pp. 289-292.

¹⁹ Corneliu Stoica, *op. cit.*

²⁰ *Ibidem.*

²¹ *Ibidem.*

²² *Ibidem*, p. 252.

²³ *Ibidem.*

Roman, cu biserică, cu case, cu mori și 10 sălașe de țigani, depinzând de înțelegerea surorii și a nepoatelor, care sat să fie al mănăstirii”²⁴.

Se pare că dorința păhărnicesei s-a îndeplinit, întrucât, la începutul secolului al XIX-lea, în anul 1803²⁵, satul Grozești se află în posesia uneia din cele două fiice ale Anastasiei, anume Ilinca Palade căsătorită cu Constantin Palade logofăt (fiul căminarului Gheorghe Bogdan și al Nastasiei Palade). Această stare de fapt se va menține și după ce Constantin Palade va ajunge hatman, conform Condiției Vistieriei Moldovei din anul 1816²⁶ dar și după moartea acestuia, fapt confirmat de Catagrafile din anii 1820²⁷, 1832²⁸, 1838²⁹ și 1846³⁰.

La mijlocul secolului al XIX-lea satul va intra în posesia lui Lascăr Bogdan, fratele lui Constantin Palade și fiul lui Gheorghe Bogdan. Lascăr Bogdan va fi proprietar al satului Grozești după ce va deveni mare vornic, în anul 1846, funcție pe care o va deține până în anul 1858. Se va căsători cu Ruxandra, fiica lui Grigore Balș. Își va păstra în proprietate satul Grozești până la în anul 1865 când, în urma Reformei agrare din 1864³¹ vor fi împrorietăriți³² un număr de locuitori din aceste sate.

În conformitate cu Legea rurală „țărani erau eliberați de sarcinile feudale iar monopolurile feudale erau desființate în schimbul unei răscumpărări, plătibile în 15 ani”³³. Legea hotăra împrorietărirea pe pământurile legiuite, suprafața acestora variind în raport cu regiunea și numărul de vite. Loturile de pământ de la împrorietărirea nu puteau fi înstrăinate vreme de 30 de ani.

La Grozești în urma Reformei agrare din 1864, cei 534 clăcași³⁴ vor fi împărțiți în 3 categorii: I (cei cu 4 boi); II (cei cu 2 boi) și III (cei cu palmele) și vor primi pământ diferențiat. Cei din categoria I (92 la număr) vor primi câte 5 fâlcii și 40 prăjini fiecare; cei din categoria a II-a (în număr de 229) vor primi câte 4 fâlcii, iar cei din categoria a III-a (213 localnici) vor primi câte 2 fâlcii și 40 de prăjini fiecare³⁵. Noii împrorietăriți vor avea de plătit³⁶ fostului proprietar Lascăr Bogdan, tot diferențiat, în funcție de categoria în care fuseseră încadrați, câte 133

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ Theodor Codrescu, *Uricariul*, vol. VII, Iași, 1886, pp. 290-300.

²⁶ Corneliu Istrati, *Condica Vistieriei Moldovei din anul 1816*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie A. D. Xenopol”. Supliment I, Iași, 1979, p. 28.

²⁷ Corneliu Stoica, *op. cit.*, p. 441.

²⁸ *Ibidem*, p. 416.

²⁹ *Ibidem*, p. 420.

³⁰ *Ibidem*, p. 423.

³¹ Gh. Platon, V. Russu, Gh. Iacob, V. Cristian, I. Agrigoroaiei, *Cum s-a înfăptuit România modernă*, Editura Universității „Al. I. Cuza”, Iași, 1993, p. 189.

³² Arhivele Naționale Bacău, fond *Prefectura județului Bacău*, rola nr. 2, f. 362-379.

³³ Gheorghe Platon, *Istoria modernă a României*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1985, p. 197.

³⁴ Arhivele Naționale Bacău, *fond cit.*, rola nr. 2, f. 362-379.

³⁵ *Ibidem*.

³⁶ *Ibidem*.

lei anual (cei din categoria I), câte 100 de lei și 24 de bani (cei din categoria a II-a) și câte 71 de lei și 20 de bani (cei din categoria a III-a).

O parte a moșiei lui Lascăr Bogdan va ajunge după anul 1886, prin cumpărare, în proprietatea lui Ulise I. Negroponte a cărui fiică, Elena se va căsători ulterior cu generalul Eremia Grigorescu. Se pare că, la data intrării acestuia în posesia noii moșii, au fost o serie de divergențe cu sătenii din Grozești cărora le ocupase în mod abuziv nu mai puțin de 300 de fălci de pământ. Va avea loc și un proces³⁷ între noul proprietar și țăranii din Grozești, proces câștigat de aceștia din urmă.

Împroprietăriri ale țăranilor vor mai avea loc și în urma reformelor agrare din 1921 și 1945. Astfel, conform Legii privind Reforma agrară din 17 iulie 1921³⁸, o comisie de împroprietărire va alcătui „un tablou de împroprietărire” conform căruia vor primi pământ (din moșia Elenei Grigorescu, fiica lui Ulise I. Negroponte și soția generalului Eremia Grigorescu) un număr important de locuitori³⁹ din satul Oituz.

De asemenea, ca urmare a Reformei agrare din 1945⁴⁰, se alege un comitet comunal al Frontului Plugarilor care are drept scop împroprietărirea sătenilor plugari din comuna Oituz. Conform unui „tabel cu locuitorii comunei Oituz împroprietăriți conform Reformei Agrare din anul 1945”⁴¹, vor primi pământ 1440 de localnici.

Locuitorii din satul Oituz au participat la toate evenimentele care au jalonat devenirea istorică a României⁴²: Revoluția de la 1848; Unirea Moldovei cu Țara Românească (1859), Războiul de Independență (1877-1878), Războiul de Reîntregire (1916-1919), Al Doilea Război Mondial (1941-1945)⁴³.

La 1848 după înfrângerea primei faze a Revoluției din Moldova, acțiunile revoluționare nu au încetat, mulți revoluționari moldoveni retrăgându-se în zonele dinspre munte, printre centrele⁴⁴ mai importante fiind și moșia Grozești. Activitățile revoluționare din zonă ne sunt relatate de o serie de izvoare documentare⁴⁵ din epocă.

³⁷ Ibidem, f. 16.

³⁸ Cf. *Istoria Românilor*, vol. VIII, Editura Enciclopedică, București, 2003, p. 103.

³⁹ Antoneta-Mihaela Oprea, *Comuna Oituz. Studiu de geografie umană și economică*, Lucrare metodică-științifică pentru obținerea gradului didactic I (coordonator științific, prof. univ. dr. George Erdeli), Universitatea din București, Facultatea de Geografie, 2003, p. 63.

⁴⁰ Arhivele Naționale Bacău, fond *Camera agricolă Bacău*, d. 64/1945, f. 64.

⁴¹ Ibidem, d. 224/1945, f. 41-88.

⁴² Anton Coșa, *Problema originii catolicilor din Moldova*, în „Carpica”, XXXI, Bacău, 2002, p. 99.

⁴³ Ibidem, pp. 99-100.

⁴⁴ Gheorghe Ungureanu, *Frământări premergătoare mișcării de la 1848 din Moldova*, în „Studii”, nr. 3, Iași, 1968, p. 17.

⁴⁵ Corneliu Stoica, *op. cit.*, p. 253.

Tot aici, pe Valea Oituzului⁴⁶, au trecut și fruntașii revoluționari atunci când s-au refugiat în Transilvania, unde vor lua parte la evenimentele revoluționare de acolo. Unul dintre participanții la mișcarea revoluționară de la 1848 menționa faptul că „la Grozești, revoluționarii moldoveni au fost ajutați să treacă în Transilvania prin munții de la Oituz de niște oameni din acele locuri”⁴⁷.

De asemenea, „unele unități ale revoluționarilor maghiari, în frunte cu generalul Bem, după încheierea *Proiectului de pacificare* de către Kossuth și Nicolae Bălcescu, au pătruns în partea de vest a ținutului Bacău. Câteva mii de soldați din infanterie, artilerie și cavalerie au pătruns în zona Grozești – Tg. Ocna – Onești”⁴⁸.

După Unirea Principatelor din 1859, Oituzul va continua să constituie un punct strategic important la granița cu Imperiul habsburgic.

La 24 februarie 1876 fusese sancționată și promulgată „Legea pentru recrutarea armatei”⁴⁹, votată de Adunarea Deputaților la 5 februarie 1876 și de Senat la 12 februarie 1876. Conform acestei legi serviciul militar devenea „obligatoriu pentru toți cetățenii țării”⁵⁰. La 4 septembrie 1876, Ministerul de Război stabilea efectivele unităților militare, a regimentelor de dorobanți, numărul de companii ale batalioanelor de dorobanți. Au fost organizate opt regimente de dorobanți, marea majoritate a ostașilor din județul Bacău⁵¹ făcând parte din Regimentul 8 Dorobanți.

Conform reorganizării armatei, din 1 ianuarie 1877, au fost create încă opt regimente de dorobanți, constituindu-se⁵² astfel și Regimentul 14 Dorobanți, alături de Regimentul 8 Călărași⁵³, Regimentul 10 Dorobanți⁵⁴, Regimentul 7 Infanterie⁵⁵, Regimentul 8 Linie⁵⁶, Regimentul 7 Linie⁵⁷, Regimentul 2 Roșiori⁵⁸, Regimentul 2 Artilerie⁵⁹, Regimentul 5 Linie⁶⁰, Regimentul 3 Infanterie⁶¹,

⁴⁶ Maria Ghindă, *Valea Oituzului, pagini de istorie modernă și contemporană*, Lucrare pentru gradul didactic I (coordonator științific, prof. univ. dr. Ion Agrigoroaiei), Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, Facultatea de Istorie, 1997, p. 23.

⁴⁷ I.G. Sion, *Suveniruri contemporane*, vol. II, Editura Minerva, București, 1973, p. 9.

⁴⁸ Ioan Nistor, *Documente despre Revoluția de la 1848*, în „Magazin istoric”, nr. 9 (150), 1979, p. 33.

⁴⁹ Corneliu Cărămidaru, *Aspecte ale participării Regimentului 14 Dorobanți la Războiul pentru cucerirea Independenței naționale*, în „Carpica”, XIV, Bacău, 1982, p. 211.

⁵⁰ *Ibidem*.

⁵¹ *Ibidem*.

⁵² *Ibidem*, p. 212.

⁵³ *Ibidem*, p. 264.

⁵⁴ *Ibidem*, p. 267.

⁵⁵ *Ibidem*, p. 266.

⁵⁶ *Ibidem*, p. 267.

⁵⁷ *Ibidem*, p. 265.

⁵⁸ *Ibidem*, p. 267.

⁵⁹ *Ibidem*.

⁶⁰ *Ibidem*, p. 264.

Regimentul 6 Dorobanți⁶², Regimentul 8 Artilerie⁶³, Regimentul 1 Călărași⁶⁴, Regimentul 1 Roșiori⁶⁵, Regimentul 6 Linie⁶⁶, Regimentul 4 Artilerie⁶⁷, Regimentul 5 Dorobanți⁶⁸, Regimentul 3 Roșiori⁶⁹ etc.

Ostașii din Grozești (Oituz) au luptat⁷⁰ în *Regimentul 14 Dorobanți*, *Regimentul 7 Linie*, *Regimentul 1 Roșiori*, „precum și în alte unități ale armatei române”⁷¹. Eroii⁷² de atunci sunt: Gălățanu Gheorghe, soldat, Regimentul 7 Linie; Butucaru Ianoș, soldat, Regimentul 14 Dorobanți, căzut la Grivița pe 30 august 1877; Vânășilă Neculai, soldat, Regimentul 14 Dorobanți; Cheresteș Petre, soldat, Regimentul 1 Roșiori; Pricope Adamache, soldat; Aevei Petrea, soldat; Dogaru Gheorghe, soldat; Pirea Ioja, soldat; Ciorbă Ioja, soldat; Șteț Ioan, soldat; Petrișor Ioan, soldat; Amagdei Mihai, soldat; Hârjanu Andrei, soldat; Ghitiu Martin, soldat.

Locuitorii din Oituz au contribuit la cucerirea independenței nu doar prin sângele vărsat de eroii localnici pe câmpurile de luptă, prin eroii care au rămas invalizi de război, prin cei care au murit în spitale ori la puțin timp după întoarcerea acasă de pe front, ci și prin „ofrandele și rechizițiile pentru aprovizionarea și înzestrarea armatei”⁷³.

Înțelegând „nevoile și greutățile momentului”⁷⁴, locuitorii din Oituz „au suportat, în perioada aprilie 1877 – august 1878, masive rechiziții”⁷⁵ a căror valoare în întreg județul Bacău s-a ridicat la 161.843 lei⁷⁶. Astfel, într-un document din 19 noiembrie 1877 se menționează animalele rechiziționate „pentru armata română în anul 1877, după ordinul de rechiziție nr. 20934”⁷⁷. Valoarea de atunci a acestor rechiziții se ridica la suma de 183 de lei la Grozești⁷⁸.

⁶¹ *Ibidem*.

⁶² *Ibidem*.

⁶³ *Ibidem*.

⁶⁴ *Ibidem*, p. 265.

⁶⁵ *Ibidem*, p. 266.

⁶⁶ *Ibidem*, p. 265.

⁶⁷ *Ibidem*.

⁶⁸ *Ibidem*.

⁶⁹ *Ibidem*, p. 267.

⁷⁰ Cf. *Contribuția județului Bacău la susținerea războiului de independență*. Ediție de documente, coordonator Vilică Munteanu, Editura Egal, Bacău, 2002, p. 266.

⁷¹ Corneliu Cărămidaru, *loc. cit.*, p. 128.

⁷² Cf. *Contribuția județului Bacău...*, p. 266.

⁷³ Corneliu Cărămidaru, *loc. cit.*, 1982, p. 224.

⁷⁴ *Ibidem*, p. 126.

⁷⁵ *Ibidem*, p. 127.

⁷⁶ *Ibidem*.

⁷⁷ *Contribuția județului Bacău ...*, p. 162.

⁷⁸ *Ibidem*.

Între 21 iulie/3 august 1914-14/27 august 1916, în așa-numita perioadă a neutralității⁷⁹, tratativele politice și diplomatice au pregătit intrarea României într-un nou război. La 4/17 august 1916 era semnat la București Tratatul de alianță⁸⁰ și Convenția militară⁸¹ dintre România și Antanta.

Prin Tratatul de alianță se garanta integritatea teritorială a României și se prevedea intrarea acesteia în război până la 15/28 august, printr-o ofensivă împotriva Austro-Ungariei. Cele 4 puteri: Franța, Rusia, Marea Britanie și Italia recunoșteau dreptul României de a uni teritoriile locuite de români din Austro-Ungaria, fixându-se și traseul⁸² viitoarei frontiere. De asemenea, se preciza și obligația ambelor părți de a nu încheia pace separată și se prevedea egalitatea în drepturi a României cu puterile aliate la preliminariile și tratatul de pace.

Convenția militară viza participarea României la război numai⁸³ împotriva Austro-Ungariei, fixând condițiile cooperării militare. Ea recunoștea independența organizatorică și de comandament a armatei române. Aliații se declarau oficial de acord cu conținutul și orientările stabilite în „Planul de campanie român”⁸⁴ și se angajau să sprijine atât ofensiva principală de eliberare a Transilvaniei, cât și operațiile militare de pe linia Dunării și din spațiul dintre Dunăre și Marea Neagră.

Anterior, în luna iulie a anului 1916, Marele Stat Major a definitivat „Planul de campanie român din 1916”⁸⁵ cu titlul său complet „Proiectul de operațiune în vederea unui război contra Puterilor Centrale și a Bulgariei. România aliată cu Quadrupla Înțelegere”⁸⁶, cunoscut și sub numele de „Ipoteza Z”⁸⁷. În capitolul I se preciza că dezideratul principal vizat de România era „întregirea neamului, cucerirea teritoriilor locuite de români ce se găsesc astăzi înglobate în monarhia austro-ungară”⁸⁸.

Planul de campanie prevedea purtarea unui război pe două fronturi, în nord și nord-vest contra Austro-Ungariei și în sud în cazul unei acțiuni a Bulgariei, aliata Puterilor Centrale. Se considera că printr-o ofensivă viguroasă, armata română va respinge forțele austro-ungare din Transilvania înainte ca Puterile Centrale să se poată concentra cu noi efective luate din rezervă sau de pe celelalte fronturi din Europa și că trupele germano-bulgare de la sud – ce urmau să fie fixate de Armata aliată de la Salonic – nu vor avea forța necesară a interveni și a stânjeni libertatea de acțiune a grupării române de pe frontul principal. Pe frontul

⁷⁹ Cf. *Istoria Românilor. Epoca modernă*, Editura Porto-Franco, Chișinău-Galați, 1992, p. 127.

⁸⁰ Radu R. Rosetti, *Mărturisiri (1914-1919)*, Editura Modelism, București, 1997, p. 92.

⁸¹ *Ibidem*.

⁸² *Ibidem*.

⁸³ *Ibidem*.

⁸⁴ *Ibidem*.

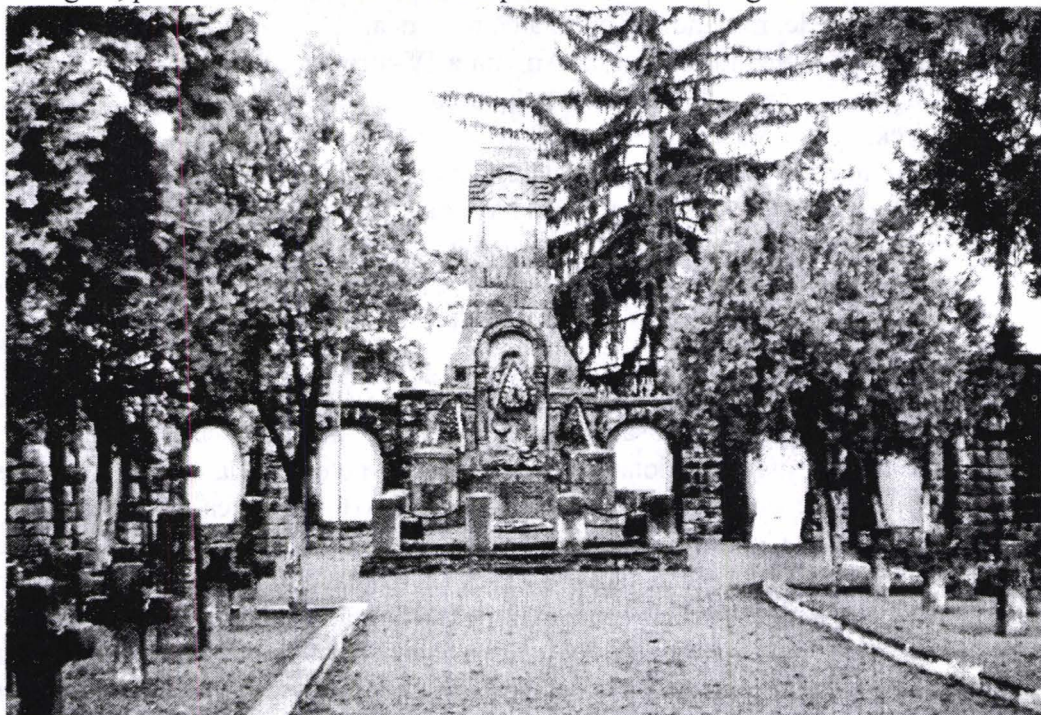
⁸⁵ *Ibidem*.

⁸⁶ *Ibidem*.

⁸⁷ *Ibidem*.

⁸⁸ *Ibidem*, p. 93.

transilvan „Ipoteza Z”⁸⁹ preconiza o singură formă de acțiune – ofensiva strategică, pe cel de sud trebuind să adopte defensivă strategică.

Monumentul eroilor din Oituz

În seara zilei de 14/27 august 1916 ministrul plenipotențiar al României la Viena, Edgar Mavrocordat, înmâna autorităților dublei monarhii austro-ungare o notă însoțită de declarația de război⁹⁰ a României față de Austro-Ungaria.

Prin urmare, la 14/27 august 1916 România intra în Primul Război Mondial alături de țările Antantei. „În seara aceleiași zile a fost publicat decretul de mobilizare”⁹¹. Ordinele pentru trecerea graniței dinspre Transilvania, la 14/27 august, ora 21⁹², fuseseră transmise prin șefii de stat-major ai corpurilor de armată chemați în acest scop la București la 13/26 august.

Deplasarea⁹³ trupelor din zonele de frontieră până în apropierea acestora s-a făcut în după-amiaza zilei de 14/27 august. În după-amiaza aceleiași zile, după încheierea Consiliului de Coroană (ținut la Palatul Cotroceni și care a aprobat⁹⁴ hotărârea guvernului cu privire la intrarea României în război) s-a transmis tuturor comandanților ordinul telegrafic semnat de Ion I.C. Brătianu, arătându-se că

⁸⁹ *Ibidem*.

⁹⁰ *Ibidem*, p. 92.

⁹¹ Cf. *Istoria Românilor*, vol. VII, tom. II, Editura Enciclopedică, București, 2003, p. 421.

⁹² Radu R. Rosetti, *op. cit.*, p. 79.

⁹³ *Ibidem*.

⁹⁴ *Ibidem*, p. 78.

mobilizarea fusese decretată și că toate unitățile și serviciile trebuiau să deschidă plicurile „Ipotezei Z”⁹⁵. Astfel, la 15 august 1916, „prin toate trecătorile Carpaților”⁹⁶ trupele române vor înainta către Ardeal⁹⁷.

Pe Valea Oituzului a înaintat Armata a IV-a română condusă de generalul Constantin Prezan, care avea fixată următoarea direcție: Căiuți, Grozești, Poiana Sărată, Berek, Kezdi-Vasarheli⁹⁸.

Populația din satul Poiana Sărată a făcut o primire sărbătorească⁹⁹ Armatei a IV-a. Au loc primele ciocniri între armata română și trupele austro-ungare. Cade primul erou – locotenentul Nicolae Macarie, care este înmormântat în curtea bisericii din Poiana Sărată, cu onorurile militare cuvenite¹⁰⁰.

A urmat pentru armata română mult prea repede și pe nedrept uitata „Campanie de 40 de zile” sau „Campania din Transilvania”¹⁰¹. În timpul acestei campanii, ostașii români au dat dovadă de vitejie și eroism deși dotarea lor cu armament era extrem de redusă. Intrarea în război s-a făcut cu o armată slab dotată, cu lipsuri mari în dotarea cu armament automat (la un batalion de infanterie român reveneau 1-2 mitraliere față de 14-16 câte avea un batalion din armatele Puterilor Centrale), lipsea artileria de munte și antiaeriană, nu se introdusese în dotare grenada, până și casca și lopata mică de infanterie nu se găseau în dotarea tuturor militarilor, mai ales la unitățile nou înființate unde nu toți soldații aveau pușcă în dotare. Deși în perioada 1914-1916 s-au alocat pentru înzestrarea armatei fonduri importante acestea nu au fost folosite în scopul pentru care fuseseră destinate.

Din păcate „Planul de Campanie”¹⁰² cunoscut sub numele de „Ipoteza Z”¹⁰³ deși, cum am văzut mai sus, teoretic era bine fundamentat, în practică nu s-a dovedit viabil. În conformitate cu Convenția militară, acțiunea noastră trebuia să facă parte dintr-un ansamblu de operațiuni¹⁰⁴ bine coordonate în timp și spațiu.

Însă, angajamentele luate nu au fost deloc respectate de Aliați. Chiar a doua zi¹⁰⁵ după intrarea ei în război, România a rămas din punct de vedere militar

⁹⁵ *Ibidem*, p. 79.

⁹⁶ Alexandru Averescu, *Notițe zilnice din războiul. 1914-1916 (Neutralitatea)*, Institutul de Artă Grafică și Editură „Apollo”, București, 1937, p. 22.

⁹⁷ *Ibidem*.

⁹⁸ *Ibidem*.

⁹⁹ Maria Ghindă, *ms. cit.*, p. 27.

¹⁰⁰ Constantin Kirîțescu, *Istoria războiului pentru întregirea României. 1916-1919*, ediția a II-a, vol. I, Editura Casa Școalelor, București, 1925, 232.

¹⁰¹ Anton Coșa, *Istorie uitată. Campania din Transilvania a Armatei Române în anul 1916*, manuscris, comunicare prezentată la Sesiunea Națională de comunicări științifice „Românii din sud-estul Transilvaniei. Istorie-Cultură-Civilizație”, Miercurea-Ciuc, 2-3 octombrie 2009.

¹⁰² *Ibidem*.

¹⁰³ *Ibidem*.

¹⁰⁴ Ion Antonescu, *Românii. Originea, trecutul, sacrificiile și dreptul lor*, ediția a II-a, Editura Moldova, Iași, 1991, p. 17.

¹⁰⁵ *Ibidem*, p. 18.

complet izolată și nesusținută. În astfel de condiții, armata română a fost nevoită să lupte singură pe două fronturi¹⁰⁶, și în contra tuturor Puterilor Centrale care, de la 16-18 august¹⁰⁷ s-au solidarizat toate cu Austro-Ungaria. Din această cauză proiectul inițial nu a mai putut fi îndeplinit.

Constatăm astfel, premeditată atitudinea puterilor aliate față de România în perioada imediat anterioară intrării țării noastre în război. Armatele aliate erau pe toate fronturile la limita eforturilor¹⁰⁸ făcute încă în primăvara anului 1916, fiind astfel și în imposibilitatea de a ajuta acțiunea militară a României. Această situație militară critică a Aliatilor din august 1916 explică insistența cu care ni s-a cerut intrarea în acțiune.

Știm astăzi, iată, că puterile Antantei nu aveau deloc de gând să-și țină angajamentele luate, chiar din clipa semnării celor două înțelegeri. Deși s-a intrat în război la somația statelor „Antantei“, „acum ori niciodată!“, totuși, obligațiile¹⁰⁹ militare asumate de către aliați (Antanta) prin Convenția militară franco-română de la Chantilly (23 iulie

1916), prin Tratatul de alianță și Convenția militară dintre România și statele membre ale Antantei (Franța, Rusia, Marea Britanie, Italia) din 4/17 august 1916 nu au fost deloc onorate, ceea ce a dus inevitabil la oprirea ofensivei armatei române în Transilvania, trecerea în defensivă și apoi retragerea acesteia, în condițiile în care la 13/26 septembrie 1916, au trecut la ofensivă celor două armate inamice, 1 Austro-Ungară și 9 Germană. Apărarea armatelor române pe frontul din Transilvania, pregătită în grabă a fost străpunsă destul de ușor, cele trei armate române retrăgându-se pe aliniamentul Carpaților Orientali și Meridionali.

Pe Valea Oituzului, o dată cu armata română s-a retras și populația română¹¹⁰ din Brețcu și Poiana Sărată. Aici trebuia oprită armata adversă în încercarea ei de a pătrunde în Valea Trotușului și apoi în celelalte zone din Moldova.

¹⁰⁶ *Ibidem.*

¹⁰⁷ *Ibidem.*

¹⁰⁸ Radu R. Rosetti, *op. cit.*, p. 78.

¹⁰⁹ Ion Cupșa, *Armata română în campaniile din anii 1916-1917*, Editura Militară, București, 1967, p. 178.

¹¹⁰ Maria Ghindă, *ms. cit.*, p. 28.

Sub aspect economic¹¹¹, ocuparea localității Onești ar fi asigurat armatei adverse controlul asupra întregului bazin al Trotușului, cu bogățiile sale de cărbune și petrol, cu însemnate cantități de bunuri alimentare, elemente de o importanță vitală pentru aprovizionarea trupelor române¹¹².

Mai mult, „reușita atacului dușman și cucerirea liniei Trotușului ar fi însemnat pentru români un dezastru strategic și economic. Căci Valea Trotușului, largă, bogată, populată, prevăzută cu o excelentă șosea și cu linie ferată, cu numeroase ramificații în dreapta și în stânga, era principala arteră de comunicație și aprovizionare a armatelor ruso-române din Munții Moldovei și singurul rezervor de care mai dispunea țara, de bogății pentru trebuințele armatei și ale populației. Aici erau minele de cărbuni de la Asău și Comănești, puțurile de petrol de la Moinești, ocnele de sare de la Tg. Ocna. Căderea liniei Trotușului schimba pozițiile noastre de apărare din Valea Siretului, prindea armatele române și ruse în marele clește pe ale cărui brațe le mânuiau generalul Roth și pe celălalt generalul Mackensen”¹¹³.

Toate consecințele, dublate, întreite și înzecite de dorința de a năruți planurile inamicului de a scoate România din război și de a apăra ceea ce mai rămăsese neocupat au întărit hotărârea ostașilor români de a bara cu orice preț defileul Oituzului și de a arăta adversarului că: „Pe aici nu se trece”¹¹⁴.

În această situație¹¹⁵, apărarea Văii Oituzului a fost încredințată Diviziei 15 Infanterie comandată de generalul Eremia Grigorescu. Aici au avut loc în toamna anului 1916 trei bătălii de o intensitate deosebită, unde ostașii noștri¹¹⁶ au apărut cu trupurile lor pământul strămoșesc.

Atacul inamicului s-a dezlănțuit cu toată violența la 12 octombrie 1916. Lupte grele s-au dat la Lemnia, Brețcu, pe muntele Moghioruș. Generalul Grigorescu conducea personal lupta, în prezența comandantului Armatei a IV-a de Nord¹¹⁷ generalul Constantin Prezan. Luptele continuă la Poiana Sărată¹¹⁸ unde infanteria lua locul trupei de cavalerie obosită de marșurile grele executate timp de săptămâni. Cavaleria este retrasă mai departe de Hârja¹¹⁹. La 13 octombrie a avut loc din nou o violentă ofensivă dușmană.

Generalul Prezan i-a prezentat generalului Grigorescu implicațiile deosebit de grave ale unei eventuale retrageri din această zonă. Generalul Eremia Grigorescu a răspuns însă ferm: „Cunosc situația, domnule general. Pe aici

¹¹¹ Constantin Kirîțescu, *op. cit.*, 301.

¹¹² *Ibidem*.

¹¹³ *Ibidem*.

¹¹⁴ Florian Tucă, *Triunghiul eroic Mărăști, Mărășești, Oituz*, Editura Junimea, Iași, 1977, p. 117.

¹¹⁵ Maria Ghindă, *ms. cit.*, p. 29.

¹¹⁶ *Ibidem*.

¹¹⁷ Constantin Argetoianu, *Pentru cei de mâine. Amintiri din vremea celor de ieri*, vol. I, Editura Albatros, București, 1991, p. 248.

¹¹⁸ Maria Ghindă, *ms. cit.*, p. 29.

¹¹⁹ *Ibidem*.

inamicul nu va trece”¹²⁰. Încă de la 11 octombrie, în ordinul de operațiuni al Diviziei, generalul Grigorescu arăta: „Nimeni nu se va retrage fără un ordin special”¹²¹ și nu a dat niciodată un asemenea ordin.

Lupte grele s-au dat la jumătatea lunii octombrie în jurul localității Hârja. Satul s-a aprins și a ars în întregime sub focul artileriei dușmane. După o luptă înverșunată, inamicul a fost obligat să se retragă până la Poiana Sărată.

În zilele următoare lupte s-au purtat în Pasul Oituz¹²² apoi în pădurea Vrânceanu și pe dealuri, apărate de două batalioane din Regimentul 13 Ștefan cel Mare.

Luptele purtate pe culmile¹²³ Manoilă, Stăneica, Șaroșa, Bolovan, pe crestele Feșchii, Leșunțului, Vrânceanului au avut un caracter decisiv. Ofensiva inamicului a fost respinsă pe toată linia, dar cu foarte multe jertfe. Sute și sute de morți au jalonat¹²⁴ linia de apărare a Moldovei în acest defileu al luptelor și al sacrificiului.

Ostașii români au înscris atunci cu litere de foc și sânge, pe culmile ce domină poarta Oituzului, deviza eroică, deviza jurământ „Pe aici nu se trece”¹²⁵. Această deviză a devenit apoi strigătul de bătlăie a întregii armate române. Divizia 15 Infanterie și-a câștigat atunci renumele de „Divizia de fier”¹²⁶ iar bravul ei comandant renumele de „neadormit străjer”¹²⁷.

Reliefând contribuția generalului Eremia Grigorescu la obținerea victoriei de la Oituz, generalul Constantin Prezan scria: „S-a distins susținând zilnic lupte îndârjite în Valea Oituzului. Prin dispozițiuni judicioase date în ordinele de operațiuni, prin energia și curajul personal a infiltrat ofițerilor și trupei de sub comanda sa o desăvârșită încredere în victorie”¹²⁸.

Generalul Eremia Grigorescu considera orice retragere o cedare din pământul țării. Momentul era crucial pentru România și generalul își dădea seama de aceasta. El a acționat așa cum i-a indicat credința, neluând în seamă riscurile pe care de altfel și le-a asumat¹²⁹ conștient.

De multe ori situația a fost critică¹³⁰, mai ales în a doua bătlăie de la Oituz din toamna anului 1916. Pe vârfurile Cernica, Stăneica, pe plaiurile Măguriceii, Pălămidei, Runcului Mare, în satul Grozești, în timpul luptelor, de multe ori se

¹²⁰ Ioan Scurtu, *Presărați pe-a lor morminte ale laurilor foi. Eroi ai luptei pentru independența și unitatea patriei. 1916-1917*, Editura Albatros, București, 1978, p. 118.

¹²¹ *Ibidem*, p. 119.

¹²² Maria Ghindă, *ms. cit.*, p. 30.

¹²³ *Ibidem*.

¹²⁴ *Ibidem*.

¹²⁵ *Ibidem*, p. 31.

¹²⁶ *Ibidem*.

¹²⁷ *Ibidem*.

¹²⁸ Nicolae Ionescu, *Generalul Eremia Grigorescu*, Editura Militară, București, 1967, p. 42.

¹²⁹ *Ibidem*, p. 78.

¹³⁰ Maria Ghindă, *ms. cit.*, p. 31.

putea da ordinul de retragere din cauza descompletării regimentelor, a jertfelor și a condițiilor grele de luptă. Ordinul, însă, nu s-a dat niciodată. Nu s-a dat nici în cea de a treia bătălie a Oituzului începută la 10 noiembrie de grupul de armate germane.

Suferințele au fost grele. Numeroși soldați s-au jertfit în luptele de la Cireșoaia, Grozești, Fata Moartă, Sticlărie, Cernica. Românii au făcut față cu succes grupului de armate germane conduse de generalul Gerock. Și-au făcut datoria cu onoare și jertfe. Din nou generalul Grigorescu și armata sa au izbândit în mod strălucit.

Bătăliile de la Oituz luau deocamdată sfârșit, soldații români reușind să oprească ofensiva armatelor adverse. Era desigur un sfârșit trist cu toată vitejia armatei române care deși dotată necorespunzător și pregătită sumar și-a făcut pe deplin datoria. La Oituz, pe 3/16 noiembrie 1916, rezistența începută de Divizia 2 Cavalerie și continuată de Divizia 15 Infanterie a oprit definitiv¹³¹ încercarea adversarului de a străbate pe acolo.

Iarna anului 1916-1917 a fost una dintre cele mai cumplite¹³². O parte din populația Oituzului s-a refugiat în munți de unde a putut sprijini trupele române. Satele Poiana Sărată și Hârja au fost distruse complet. Populația s-a retras o dată cu armata română în satele din spatele frontului. Recoltele au fost distruse. Lipsa alimentelor, aglomerările de oameni și soldați, mizeria și specula se făceau simțite din plin. Epidemiile făceau ravagii. Spitalele din Onești și Adjud erau pline de civili bolnavi. La toate acestea se adăugau pagubele produse de armatele austro-ungaro-germane și rusești.

Armata română a intrat într-un proces de refacere și reorganizare, proces care a durat aproximativ cinci luni¹³³, beneficiind și de sprijinul misiunii militare franceze¹³⁴ conduse de generalul Henri Mathias Berthelot.

În vederea acțiunilor ofensive din vara anului 1917 Marele Cartier General Român a întocmit un plan vizând imobilizarea armatelor germane și austro-ungare pe frontul din Moldova și distrugerea forțelor inamice care operau în sectorul Focșani – Nămolosa¹³⁵. Astfel au început marile bătălii de la Mărăști, Mărășești și Oituz.

Bătălia de la Oituz s-a desfășurat concomitent cu luptele de la Mărășești (8-23 august 1917)¹³⁶. S-au înfruntat aici trupele aparținând generalului Gerock și Corpul 8 austro-ungar aflat sub comanda arhiducelui Joseph, cu Armata a II-a română comandată de generalul Alexandru Averescu¹³⁷. Această bătălie a început

¹³¹ Radu R. Rosetti, *op. cit.*, p. 130.

¹³² Maria Ghindă, *ms. cit.*, p. 32.

¹³³ *Ibidem*, p. 33.

¹³⁴ Radu R. Rosetti, *op. cit.*, p. 134.

¹³⁵ *Ibidem*, p. 85.

¹³⁶ Ioan Scurtu, *op. cit.*, p. 31.

¹³⁷ Radu R. Rosetti, *op. cit.*, p. 91.

la numai 48 de ore de la declanșarea ofensivei lui Mackensen din zona Mărășești. Ea făcea parte din planul de amplasare prin care armatele Puterilor Centrale urmăreau să încercuiască și să învingă Armata a II-a română și Armata a IV-a rusă și să ocupe întreaga Moldovă.

Sectorul Oituz a fost cel mai bine întărit de către inamic. Aici erau cele mai numeroase trupe germane. S-au adus aici¹³⁸, pentru a întări pe bavarezi Batalionul Alpin Wurtenburghez, două regimente (11 și 22) din Divizia germană 117 și două regimente din Divizia a 7-a de cavalerie austro-ungară.

Importanța deosebită dată sectorului Oituz era în legătură cu planul¹³⁹ ofensivei. Lovitura principală se dădea de-a lungul șoselei Oituzului care era axa câmpului bătăliei. Ținta atacului inamic era ruperea frontului român în această vale și ocuparea Oneștilor, punctul de întâlnire al văilor Oituz, Cașin, Tazlău și Troțuș, nodul tuturor căilor de comunicație din aceste văi.

Armata a II-a ocupa următorul dispozitiv¹⁴⁰: Corpul 4 avea Divizia 7 Infanterie între râul Dofteana și râul Oituz; Divizia 6 Infanterie între Oituz și Măgura Cașinului și Divizia 8 în continuare până la nord de Zboina Neagră. Corpul 2 avea între Zboina Neagră și Valea Sării Diviziile 12, 1 și 3 Infanterie. Rezerva era constituită din patru batalioane. Nu a existat timpul necesar pentru a dezvolta slabele fortificații existente.

De partea cealaltă, Armata I austro-ungară plănuia să atace cu Grupul Gerock, aripa sa stângă, de-a lungul Văii Oituzului. Efortul principal revenea Corpului 8 austro-ungar, care era dispus între Valea Dofteanei și Măgura Cașinului, în fața Diviziilor 7 și 6 Infanterie române. Acesta era alcătuit din Divizia 70 Infanterie austro-ungară, Divizia 117 germană și Divizia 71 austro-ungară. În rezervă avea Diviziile 7 și 8 Cavalerie austro-ungare, care erau pregătite să exploateze un eventual succes al infanteriei.

Atacul a fost hotărât pentru data de 8 august 1917. Divizia 117 Infanterie germană trebuia să înainteze pe la nord de Valea Oituzului, spre vârfurile Ungureanu și Coșna, iar Divizia 71 austro-ungară pe la sud de vale. Divizia 70 Infanterie austro-ungară trebuia să asigure stânga Corpului 8, atacând spre Târgu Ocna peste înălțimile Cireșoaia și Pravila. Sectorul de atac era larg de 7 km, iar Puterile Centrale realizaseră deja o superioritate de forțe de 4 la 1.

Pregătirea¹⁴¹ de artilerie a durat patru ore și jumătate și a fost foarte violentă. În sectorul Diviziei 7, vârful Pravila a fost asaltat de patru ori de Divizia 70 austro-ungară fără nici un rezultat, Regimentul 27 Dorobanți *Bacău*, pe aripa dreaptă a diviziei române, rezistând pe poziție. La aripa stângă, Regimentul 16 Dorobanți *Baia*, presat de Divizia 117 Infanterie germană a cedat 1-2 km în zona vârfului Ungureanu, suferind pierderi mari. Companiile 9 și 10 au fost încercuite,

¹³⁸ Constantin Kirițescu, *op. cit.*, 139.

¹³⁹ Cf. www.oituz.ro

¹⁴⁰ *Ibidem*.

¹⁴¹ *Ibidem*.

dar au reușit să iasă spre liniile amice. Vârful Bălcuța a fost atacat de Divizia 71 austro-ungară, care, cu mari eforturi, a împins înapoi Regimentele 11 Dorobanți și 7 Vânători aproximativ 1-2 km. La sud, Regimentul 10 Dorobanți *Putna* a reușit să-și păstreze poziția. Astfel, în timpul primei zile a bătăliei, Corpul 8 austro-ungar a realizat o pătrundere în zona centrală a frontului.

În timpul nopții, generalul Văleanu¹⁴², comandantul Corpului 4 român, a ordonat un contraatac în zona centrală, trupele sale reușind să recâștige o parte din terenul pierdut în timpul zilei. Regimentul 27 a capturat 200 de prizonieri, 3 mitraliere și un tun. Dar pe 9 august, după-masă, Puterile Centrale au reluat ofensiva. Divizia 117 germană a forțat Regimentul 16 să se retragă pe Muntele Coșna, Diviziile 70 Infanterie și 7 Cavalerie austro-ungare au luat vârful Pravila. Divizia 7 Infanterie română s-a retras pe un nou aliniament de apărare.

Pe 10 august 1917, presiunea¹⁴³ asupra Diviziei 7 s-a mărit, trupele române fiind nevoite să cedeze Slănicul, iar Muntele Coșna a fost asaltat puternic, dar a rezistat. Situația era critică, deoarece trupele din prima linie erau epuizate după trei zile de lupte extrem de violente, iar Corpul 4 nu mai dispunea de rezerve. De asemenea, pozițiile pe care se afla erau ultimele înălțimi înaintea văii Trotușului a cărui pierdere ar fi permis inamicului să dezvolte ofensiva spre sud împotriva unităților care luptau la Mărășești. Ne aflam, după spusele istoricului Nicolae Iorga „înaintea unui dezastru absolut”¹⁴⁴.

Generalul de corp de armată Alexandru Averescu a ordonat Corpului 2 să trimită toate rezervele disponibile și a cerut întăriri Marelui Cartier General. Deoarece bătălia de la Mărășești era în toi nu s-a putut trimite urgent decât Divizia 1 Cavalerie, care a ajuns la Onești în a doua zi dimineața. Mai erau în drum Batalionul de Vânători de Munte și Brigada de Grăniceri.

Generalul Gerock a aruncat în luptă și el ultimele rezerve pe 11 august, în încercarea de a sparge frontul. Diviziile 70 Infanterie și 7 Cavalerie austro-ungare au atacat Cireșoiaia, care era apărată de Regimentul 15 Dorobanți *Războieni*.

Toate asalturile au fost respinse, dar, în urma infiltrării unor unități austriece pe la sud de vârf, fiind amenințat cu încercuirea, regimentul s-a retras în Valea Trotușului. Târgu Ocna era acum direct amenințat. Mai la sud, Divizia 117 germană a asaltat din nou Muntele Coșna, dar nu a reușit să-l cucerească. A realizat însă pătrunderi pe la sud, în satul Oituz, unde înaintarea a fost oprită.

Având spatele amenințat, trupele române de pe Coșna s-au repliat. Grupul Gerock reușise să cucerească și ultimele două înălțimi care îl despărțeau de Valea Trotușului. În acest moment au sosit întăririle. Două batalioane contraatacă în zona Cireșoiaia și reușesc să recâștige o parte din terenul pierdut și să refacă legătura cu stânga Armatei 9 ruse.

¹⁴² *Ibidem*.

¹⁴³ *Ibidem*.

¹⁴⁴ Nicolae Iorga, *Istoria românilor pentru neamul românesc*, Uniunea Scriitorilor, Chișinău, 1992, p. 31.

La ora 19:00 Divizia 1 Cavalerie a fost și ea aruncată în luptă. A atacat cu o brigadă trupele germane pe panta sudică a Muntelui Coșna, iar cu Brigada 2 Roșiori Dealul Știbor, cucerind ambele obiective. Regimentul 1 Vânători, trimis de la Corpul 2 român, a contraatacat și el susținut de două autoblindate și a respins unitățile Diviziei 117 care intraseră în satul Oituz.

Pericolul fusese îndepărtat, dar pătrunderea realizată de Corpul 18 Rezervă german în zona Panciu la flancul stâng al Armatei 2 l-a silit pe generalul Averescu să mute iar o parte din rezerve în zona Corpului 2. Chiar dacă forțele i se diminuaseră și Brigada de Grăniceri încă nu sosise, generalul Văleanu a hotărât să reia Vârful Cireșoia pe 12 august.

Atacul a fost dat de Regimentul 27, un batalion din Regimentul 15, două batalioane din Divizia 2 rusă (din Armata 9) și Batalionul de Vânători de Munte (care era de fapt un batalion întărit, având 5 companii de pușcași și 2 de mitraliere). Acesta de abia sosise după un marș de 160 km și a pornit la asalt după o pauză de 20 de minute.

Pentru a realiza surpriza, nu s-a făcut pregătirea de artilerie. Batalionul de Vânători de Munte, sub comanda maiorului Virgil Bădulescu, a rupt apărarea Diviziei 70 Infanterie austro-ungară și a pătruns în spatele pozițiilor inamice. A luat 417 de prizonieri și 4 mitraliere, pierderile suferite de batalion fiind infime: 2 morți și 19 răniți. În total divizia austro-ungară a pierdut 1500 de oameni la Cireșoia. Pentru această acțiune opt ofițeri ai batalionului, în frunte cu comandantul, au primit Ordinul *Mihai Viteazul* clasa a III-a, aproximativ un sfert din totalul de 25 acordate pentru toată bătălia de la Oituz. Steagul batalionului a fost decorat de asemenea cu această mare distincție.

În timpul nopții a sosit și Brigada de Grăniceri. Ea a primit sarcina ca a doua zi să atace pe la sud de râul Oituz. Divizia 1 Cavalerie, întărită cu patru batalioane și două baterii trebuia să reia Muntele Coșna și să înainteze spre Slănic, iar Divizia 7 Infanterie să continue înaintarea în zona Cireșoia.

Pe 13 august, la ora 5:00, după o scurtă pregătire de artilerie, Divizia 7 a trecut la atac, împreună cu Divizia 2 rusă de la dreapta sa, silind Divizia 70 austro-ungară să se retragă. Au intervenit însă rezervele trimise de Grupul Geroch și au respins Regimentul 195 Infanterie rus, amenințând flancul trupelor române, care au trebuit să se replieze.

În sectorul Coșna, Divizia 1 Cavalerie a reușit să cucerească vârful și apoi să-l mențină în fața contraatacurilor Diviziei 117 germane. Brigada de Grăniceri, comandată de colonelul Gheorghe Cantacuzino, decorat cu Ordinul *Mihai Viteazul* clasa a III-a pentru luptele din 1916, era obosită în urma marșului forțat din zilele precedente. Colonelul a cerut o amânare. Atacul a început la ora 10:00, dar a eșuat în fața rezistenței organizate a Diviziei 71 austro-ungare. După-amiaza, al doilea atac a avut aceeași soartă. Pierderile au fost însemnate, aproximativ 800 de oameni.

A urmat o pauză¹⁴⁵ de 5 zile. Luptele au avut un caracter local, iar cele două tabere și-au reorganizat forțele și și-au întărit pozițiile ocupate. Pe 16 august, Regimentul 2 Graniceri a cucerit vârful Runcu, doi din ofițerii săi fiind decorați cu Ordinul *Mihai Viteazul* clasa a III-a pentru faptele lor din acea zi.

Pe 19 august Armata 1 austro-ungara a reluat atacul. Sectorul ales era cel al vârfului Coșna, apărat de Divizia 1 Cavalerie care fusese intercalată între Diviziile 6 și 7 Infanterie. Dispunând de o superioritate însemnată de forțe, trupele germane au reușit să ocupe vârful, dar cavaleriștii români s-au repliat pe panta estică a muntelui, unde au rezistat pe poziții. În cursul nopții, Armata 2 a trimis întăriri în sector două batalioane de grănicieri și un regiment de infanterie. Pe 20 august, la ora 7:00, Divizia 1 Cavalerie astfel întărită și susținută de toată artileria română disponibilă a atacat și a reușit să reia o parte din terenul pierdut ziua precedentă.

Această acțiune a constituit ultimul¹⁴⁶ episod major al mării bătălii de la Oituz, purtată în vara anului 1917. Armata 1 austro-ungară reușise doar să înainteze între 2 și 6 km pe un front larg de 20 km și eșuase să pătrundă pe Valea Troțușului, de unde să amenințe spatele armatelor române și ruse din sudul Moldovei.

În total, 25 de Ordine *Mihai Viteazul* clasa a III-a au fost acordate ofițerilor români pentru faptele săvârșite în august 1917 în zona Oituz. Drapelele de luptă a trei unități (un regiment și două batalioane) au fost decorate cu aceeași prestigioasă distincție.

Mulți dintre localnicii din satul Oituz vor participa la acest important moment istoric reprezentat de primul război mondial. Mulți dintre aceștia își vor jertfi viețile pe altarul cauzei naționale devenind prin faptele lor eroi, numele lor fiind încrustate pe monumentul Eroilor din satul Oituz.

Eroii din Grozești (Oituz) căzuți în războiul din 1916-1919¹⁴⁷, în număr de 184 sunt: *Grigorescu Eremia, Lungu N., Luca I., Țătarcă G., Andrișcă P., Andrișcă G., Ardeleanu N., Ariton C., Avram G., Anoca I., Aevei Șt., Avram C., Botezatu Gh., Butnaru Șt., Badiu C., Badiu C., Boacă Șt., Bârsan G., Bâțașu C., Baroti P., Bogdănescu I., Bâțașu G., Bâțașu Șt., Boacă M., B V., Botezatu G., Botezatu C., Borcan V., Boacă G., Boacă G., Baltă I., Buculescu A. G., Bortos Șt., Birtea M., Cojoc I., Corcoman I., Cozanu I., Ciobotaru G., Cojocarul I., Ciocoiu G., Ciocoiu I., Cataramă G., Cristea V., Ciobotă I., Cojoc I., Copoț G., Cozma Șt., Chioariu M., Ciobotaru G., Cozanu C., Corcoman I., Cojocarul I., Catalin A., Covaci G., Cosmaciuc M., Cristinoiu C., Copoț G., Catalin G., Cașuneanu A., Domocoș P., Drâstaru D., Dănilă G., David A., Dănilă I., Dănilă I., Drăghici C., Domocoș A., Dănilă D., Drăgănoiu G., Eghet A., Eremia V., Eremia C., Fozocoș*

¹⁴⁵ Cf. www.oituz.ro

¹⁴⁶ *Ibidem*.

¹⁴⁷ Cf. Arhiva Primăriei comunei Oituz, *Cartea De Aur*, întocmită în luna august, anul 2003, nepaginat.

G., Fozocoș M., Fichioș I., Fonoca I., Ghitiu P., Grecu A., Gogu D., Grecu I., Grădinaru A., Grosu D., Ghitiu M., Grosu A., Ghitiu M., Grecu Șt., Grădinaru C., Gherghel Șt., Ghitiu Șt., Gândea I., Gherghel Șt., Harapu I., Harapu A., Hărjanu V., Hărjanu I., Ioje G., Ioje A., Lucaci M., Luca V., Lupu I., Lupica G., Lungu N., Lingurar Șt., Lucaci G., Lupu V., Lazăr Gh., Lucaci M., Margasiu I., Marton G., Moise I., Michea I., Mănăilă A., Merlușcă D., Mihaiu I., Margasiu N., Mănăilă V., Merlușcă I., Mănăilă I., Niculaeși P., Niculaeși A., Nicolai V., Neculai G., Nicolae C., Olaru Șt., Olaru G., Oancea C., Oprea F., Osoloș M., Prundoiu Șt., Pricope I. Gh., Petrișor P., Petrișor I., Paragină G., Pricaz V., Pruteanu I., Poane N., Părjol G., Pavel A., Poane A., Petre I., Pescaru I., Părjol S., Pruteanu G., Pastor I., Pricope N., Pricope D. I., Pirea I. Ioja, Russu G., Roșca A., Ruxandu G., Ruxandu C., Rotaru C., Ruxandu S. Gh., Sarca A., Susanu I., Sticlaru Șt., Sterpu A., Sterpu G., Stan G., Sălcianu G., Sarca Șt., Stângă G., Sarca I., Soată Șt., Seciu Ga., Seciu A., Șetet Șt., Sălcianu I., Șerban G., Stângă G., Șetet Ianoș, Surdu M., Sandu C., Tâu I., Tâu N., Tanga I., Tanga N., Tujan G., Trotușanu I., Voda N., Văcaru Șt., Vodă C., Vălcu T., Vălcu N.

În timp ce ostașii din Oituz „luptau vitejește pe fronturile de luptă”¹⁴⁸, cei rămași acasă, „bătrâni, femei și copii n-au încetat o clipă de a fi veșnic în contact cu războiul care s-a purtat la ușa caselor lor și gârboviți de corvezi și rechiziții, n-au pregetat a încuraja la rezistență pe front, prin conduita lor”¹⁴⁹.

Locuitorii din satul Oituz au participat firește și la cel de-al doilea război mondial¹⁵⁰ (1939-1945)¹⁵¹. Pe Monumentul Eroilor se găsesc numele celor care și-au jertfit viața pe front. Astfel, ostașii din Oituz (în număr de 47) căzuți în al II-lea război mondial sunt: *Ardeleanu N. Gheorghe, Avram Gh. Dumitru, Balint Ișt. Mihai, Bojoc Ion, Bursuc V. Vasile, Boacă Gh. Ștefan, Birti M. Mihai, Bogdănescu M. Gheorghe, Covaci Gh. Gheorghe, Chivu C. Ion, Costache Gh. Valeru, Cataramă Neculai, Chicioarea V. Valeru, Dănilă D. Gheorghe, Fichioș A. Andrei, Grecu A. Mihai, Ghitiu I. Ioșca, Ghitiu Gh. Gheorghe, Gogu C. Filip, Ghiurca I. Constantin, Ghitiu P. Andrei, Husaru Gh. Gheorghe, Ioja M. Mihai, Ioja Martin Mihai, Mănăilă Gheorghe, Martin Gheorghe, Niculăeș A. Ștefan, Nemet Șt. Andrei, Oprea P. Mihai, Oprea P. Ștefan, Oancea Constantin, Olaru Gh. Pavel, Olaru Gh. Vasile, Pintilie Gh. Mihai, Părjol N. Ion, Pascaru V. Avram, Roman Gh. Mihai, Sterpu Șt. Andrei, Sarca P. Ioja, Sterpu Gh. Gheorghe, Scutaru C. Grigore, Scutaru I. Vasile, Șerban I. Ion, Vântură Ghe. Andrei, Vântură P. Ștefan, Vacaru Gh. Șt. Ștefan, Zahanașu V. Gheorghe.*

¹⁴⁸ Gr. Grigorovici, *Bacăul din trecut și de azi*, Tipografia Primăriei municipiului Bacău, Bacău, 1933, p. 161.

¹⁴⁹ *Ibidem*.

¹⁵⁰ Gh. Buzatu, Gh. I. Florescu, *Al Doilea Război Mondial și România. O bibliografie*, Supliment nr. III la „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie «A. D. Xenopol»”, Iași, 1981, p. VII.

¹⁵¹ Cf. *Istoria Românilor*, vol. VIII, Editura Enciclopedică, București, 2003, p. 539.

În ceea ce privește istoria satului Oituz în perioada comunistă, ea a evoluat în coordonatele fixate de condițiile acelor vremuri. Anii de după evenimentele din 1989 sunt marcați și în satul Oituz de exercitarea libertăților democratice, într-o societate contemporană caracterizată de o multitudine de transformări.

Din cele inserate mai sus reiese cu claritate faptul că localitatea Oituz, prin jertfele soldaților români din Primul Război Mondial, merită să fie numită „localitate erou”. Prin jertfa lor, Eroii români căzuți pe frontul de la Oituz au marcat într-un mod definitoriu evoluția ulterioară nu doar a campaniei militare, ci și a statului român în ansamblul lui.

ASPECTE ALE LEGĂTURILOR DINTRE ROMÂNII ORTODOCȘI DIN MOLDOVA ȘI TRANSILVANIA ÎN PERIOADA SECOLELOR XVI-XIX

Vasile STANCU

Aspects of the ties between the orthodox Romanians in Moldavia and Transylvania during the centuries XVI-XIX

Summary

The author discusses historical, archaeological, linguistically, and religious evidence supporting the idea of a unitary spreading of the Christianity in the „Carpato – Danubiano – Pontic” region and he concludes that the Romanian nation was born Christian. Christianity, which was the connecting ingredient of the three elements defining the birth of the Romanian nation – the Dacians, the Romans, and the Slavs, became an integral part of the nation and contributed to the uniqueness of the regenerating factor for the nation during its difficult times.

Despite living in separate states in the medieval period the Romanians were constantly on the same spiritual coordinates. These spiritual ties acted as a magnet, as invisible wires, and held them strongly connected.

In support of these statements the author discusses a variety of religious ties between the Romanians living on the sides of the Oriental Carpathians; the ordination of Transylvania's hierarchy; the warship of some monasteries in Transylvania and Maramures to Moldavia; the founding of new churches and monasteries in Transylvania; the financial endowment and donations of religious books and objects by the Moldavian aristocracy; the existence of a large number of monks and nuns in the intra – Carpathians arch, who, in many cases, became high clergy in Moldavia; the use of common religious books printed in Romanian.

In the end, aware of the importance of the religious patrimony in the process of writing the history of the Romanians, the author asks the state authorities to better preserve and protect these inestimable values and to avoid the pillage and the destruction of the '90s.

Astăzi nu se mai îndoiește nimeni că religia creștină s-a înfiripat în spațiul geto-dac în perioada stăpânirii romane, prin intermediul soldaților și familiilor acestora, coloniștilor și negustorilor veniți aici, după cum afirma Eutropius, în „Breviarum ab urbe condita”, „din toate colțurile lumii romane pentru popularea orașelor și cultivarea ogoarelor”, atât din provinciile mai apropiate – Macedonia, Moesia, Iliria și Pannonia cât și mai depărtate, ale Asiei Mici, Siriei, Egiptului și Iudeei, recunoscute ca focare de răspândire ale învățăturii creștine. Mărturii scrise, din perioada secolelor I-III d.Cr., cu toate că au un caracter general, există. Astfel, Iustin, cunoscut ca Sf. Iustin Martirul și Filozoful, în lucrarea sa *Dialogus*

Triphone iudaeo (*Dialogul cu iudeul Trifon*), scria: „nu există neam la care să nu se facă rugăciuni în numele lui Hristos”¹, iar Tertulian din Cartagina, în lucrarea sa *Liber adversus iudaeos* (*Împotriva iudeilor*) arată că „și cele ale sarmaților, dacilor, germanilor, sciților și ale multor altor neamuri... în toate aceste locuri stăpânește numele lui Hristos care a venit”². Din aceeași perioadă, în spațiul provinciei nord-dunărene, s-au descoperit, prin săpături arheologice, vestigii creștine, cu cele mai vechi simboluri caracteristice creștinismului, constând din: vase cu cruci incizate, amulete, vase ornamentale cu pești, vase cu pești incizați după ardere, vase și obiecte „creștinate”, capace, cărămizi, inele din metal și monumente vechi sugerând astfel existența unor grupuri de creștini. Un argument al pătrunderii creștinismului încă din perioada stăpânirii romane îl reprezintă și latinitatea termenilor de bază ai credinței și practicii religioase: Dumnezeu, biserică, duminică, cer, creștin, cruce, înger, păcat, părinte, pește, preot, rugăciune, mormânt, priveghi, florii, rusalii, a ajuna, a boteza, a crede, a cununa, a cumineca, a închina, a jura, a răposa ș.a. De subliniat că acești termeni au fost și sunt folosiți, din antichitatea romană, în tot spațiul locuit de români, în toate provinciile istorice românești, dovedind modul identic și unitar al procesului de formare al poporului român, intensele și permanentele legături existente între românii din întreg arealul carpato-danubiano-pontic în domeniul spiritual-creștin. De asemenea, toți acești termeni sunt deosebiți de ai bisericii occidentale, demonstrând faptul că românii nu au fost supuși evanghelizării de misionari ai Apusului într-o epocă târzie, ci procesul creștinării s-a desfășurat concomitent cu glotogeneza și etnogeneza românească. Numai termenii legați de organizarea instituțională a bisericii i-am preluat de la un alt element de formare a limbii și poporului român, cel slav sudic, contopit în masa daco-romană. Mai simplu spus, românii s-au născut creștini! Aici se află unul din pilonii fundamentali ai coeziunii și supraviețuirii acestui popor. Liantul celor trei elemente constitutive ale poporului român – substratul dacic, stratul roman, adstratul slav – l-a constituit credința creștină, liant care a devenit un al patrulea element formator al poporului, integrându-se organic în Compoziția și fibra acestuia, individualizându-l de celelalte popoare, conștientizându-l de unicitatea sa prin comparație cu vecinii și invadatorii. Totalitatea elementelor, a indivizilor lor au format întregul, care nu a putut fi spart decât artificial, pe calea forței militare sau politice de moment a invadatorilor. Când aceste forțe slăbesc, întregul se regenerează prin acțiunea acestui liant formator. Acest rol de liant și element regenerativ l-a jucat creștinismul ortodox pentru poporul român. Necunoașterea acestui proces de formare a nației noastre a dus, în numeroase situații conflictuale, la subestimarea românilor de către dușmani. De aceea unii istorici, când aud de continuitatea și rezistența unui popor, nu mare ca număr, pe un spațiu atât de

¹ Nicolae Gudea, Ioan Ghiurco, *Din Istoria Creștinismului la Români, Mărturii Arheologice*, Ed. Episcopiei Ortodoxe Române a Oradiei, Oradea, 1988, p. 100.

² *Ibidem*.

întins, în „mileniul întunecat” al evului mediu timpuriu, istorici ai popoarelor, cărora creștinismul li s-a impus printr-o decizie administrativă a monarhului, vorbesc de un „miracol românesc”. Miracolul este conștiința înăscută, a fiecărui individ, de apartenență la aceleași valori spirituale, creștine la început, devenite prin continuitate de credință, după marea schismă, creștin-ortodoxe. Și, indiferent de existența statală separată în perioada medievală, românii s-au regăsit permanent pe aceleași coordonate spirituale, care au acționat ca un magnet, ca niște fire invizibile care i-au legat constant și cu putere. Astfel, după instituționalizarea bisericii ortodoxe în Țara Românească și Moldova, prin înființarea mitropoliilor în sec. al XIV-lea, cei de la Argeș având și titlul de „exarh al plaiurilor”, din 1401, pentru românii transilvăneni, reprezentând Patriarhia ecumenică de la Constantinopol, au hirotonit, până la 1698, când Imperiul Habsburgic impune „uniația”, mitropolii Transilvaniei. „Episcopii de la Vad depindeau canonic de Mitropolia Moldovei, mulți dintre cărmuitorii ei fiind moldoveni, hirotoniți la Suceava ori la Iași. Tot în Moldova au fost hirotoniți unii dintre episcopii Maramureșului”³. Stăpânind moșii și cetăți în Transilvania moldovenii au ctitorit bisericile episcopale de la Vad și Feleac în perioada ștefaniană și postștefaniană, mănăstirea de la Moglânești-Toplița, a doamnei Safta, soția domnului Gheorghe Ștefan (1653-1658) și au oferit, în dese rânduri, danii în bani, obiecte de cult și carte religioasă bisericii Sfântul Nicolae din Șcheii Brașovului. Printre aceștia putem enumera pe Aron-Vodă (1592-1595) și Gheorghe Ștefan, care, prin hrisovul din 5 aprilie 1656, i-a acordat statutul de „sfântă mănăstire-biserică”⁴.

Unele dintre mănăstirile transilvănene erau închinat mănăstirilor mai mari din Moldova. Este cazul Mănăstirii Moisei din Maramureș, sfințită în 1672, care era închinată celei de la Putna. În domeniul monahal, în mănăstirile moldovene, mai cu seamă în cea de la Neamț, și-au dus existența foarte mulți călugări și maici proveniți din arcul intracarpatic, număr care crește vertiginos după anii 1761-1762, când generalul imperial Nicolaus A. Buccow a tras cu tunurile în toate mănăstirile și schiturile ortodoxe din Transilvania, distrugându-le. Printre aceștia s-a aflat și Iacob Stamati, ajuns econom al mănăstirii, apoi episcop la Huși, între anii 1782-1792, unde a construit o nouă reședință episcopală. Investit apoi mitropolit al Moldovei, între anii 1793-1803, a reconstruit reședința sa de la Iași și a refăcut din piatră, în locul celei vechi din lemn, biserica ieșeană Banu. A tipărit aproximativ 10 cărți de slujbă, câteva de învățătură și manualele didactice: *Gramatica teologhicească*, *De obște gheografie* și *Elemente aritmetice*. Un altul a fost Pahomie, ajuns episcop al Romanului în perioada 1707-1713, evidențiindu-se prin zidirea Schitului Pocrov de lângă Neamț.

De-a lungul timpului autoritățile voievodatului și apoi ale principatului au

³ Mircea Păcurariu, *Studii de Istorie a Bisericii Ortodoxe Române*, Ed. Academiei Române, București, 2005, p. 417.

⁴ Mariana Mucea, *Biserica Românească din Șcheii Brașovului în secolul al XVII-lea, lăcaș al activității de copiere, traducere și tipărire*, în „Angvstia” nr. 1/1996, p. 128.

dat legi și au luat măsuri drastice împotriva „schismaticilor” ortodocși, interzicând legăturile cu frații lor de peste munți. „Astfel, hotărârea Dietei de la Leț (azi, sat aparținător al comunei Boroșneu Mare, jud. Covasna), ținută în 25 octombrie 1600, după înfrângerea lui Mihai Viteazul la Mirăslău, prevedea persecuția călugărilor români «fiindcă stricăciunea și pericolul nostru de acum a venit din cele două țări române..., de aceea nici un popă românesc să nu poată intra niciodată din cele două țări române, iar călugării de tot să fie proscriși din toată țara. De se va afla vreunul că a intrat sau va intra contra hotărârii țării, pe acela să-l prindă și să-l despoaie ori și unde» se spunea în hotărârea dietală”⁵.

Legăturile moldo-transilvane s-au manifestat, cu intensitate progresivă, de la începutul secolului al XVI-lea până la sfârșitul secolului al XIX-lea, în domeniul cărții bisericești tipărite în limba română. Cel care v-a deschide drumul, la Sibiu, în 1544, cu grafie chirilică, a fost pisarul Filip Moldoveanul, care a tipărit *Catehismul românesc*, din păcate pierdut. Peste doi ani, va tipări un *Tetraevangheliar slavon*, în care apare stema Moldovei, iar peste alți 5-6 ani, va tipări „prima carte bilingvă la noi, precum și prima carte în limba română păstrată”⁶, numită *Tetraevangheliarul slavo-român*. Un fragment din acesta, „de 117 file păstrat la Leningrad (Sankt Petersburg de astăzi – n.n.) a fost reprodus într-o ediție facsimilată, apărută în 1971 la Editura Academiei... Două file din această tipăritură au fost identificate la Oiejdeia (jud. Alba) și publicate... în 1978, până acum singurele fragmente cunoscute ca fiind păstrate în țara noastră din această tipăritură, atât de importantă pentru istoria culturii românești”⁷. Între anii 1521-1554, a îndeplinit și funcția retribuită de scriitor și traducător de acte românești al oficialităților sibiene, iar din anul 1537, a fost trimis de mai multe ori în misiuni diplomatice la curtea domnilor Radu Paisie (1535-1545) și Mircea Ciobanul (1545-1552) ai Țării Românești. Filip Moldoveanul a fost renumit și pentru folosirea, în premieră la noi, a gravurii ilustrate în lemn, fiind un adevărat artist în domeniu și „poate fi considerat ca primul tipograf și gravor de neam român, cunoscător al limbilor slavă, latină și germană și unul dintre primii diplomați români din Transilvania, deci un remarcabil reprezentant al vechii culturi românești”⁸. Munca sa o vor continua preotul Chiriac Moldoveanul, în tipografia de la Alba-Iulia și moldoveanul Sandu de la Iași, în noua tipografie de la Blaj. Dar, cel mai important și prolific continuator va fi diaconul Coresi, care, între anii 1560-1581, a tipărit 26 de titluri, constituind 55,3% dintr-un total de 47 de titluri tipărite în limbile slavonă și română, apărute între anii 1508-1600, reprezentând 6,3%, din totalul de peste 410 titluri, tipărite în toate limbile, pe teritoriul celor trei țări române. „Vorbind în limbaj tipografic, putem spune că diaconul Coresi a tipărit peste 8.000 de pagini în format in folio și peste 3.000 de

⁵ Gernot Nussbacher, *Din cronici și hrisoave*, Ed. Criterion, București, 1987, pp. 137-138.

⁶ Preot dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, ediția a II-a, Sibiu, 1978, p. 137.

⁷ Gernot Nussbacher, *op.cit.*, p. 156.

⁸ Preot dr. Mircea Păcurariu, *op.cit.*, p. 137.

pagini în format in quarto”⁹. De remarcat „faptul că, în chiar epilogul primei tipărituri coresiene, *Octoihul* din 1556-1557, pe lângă stăpânitorii Ardealului, «Crăiasa Isabela, fiul ei Ianăș, craiul cel Tânăr», se menționează: «Și în Țara Românească era Petrasco Voievod, și în tara Moldovei era Alexandru Voievod». Aceasta indică conștiința unității cultural-(religioase n.a.) a tuturor românilor, cărora le era destinată această lucrare”¹⁰. În privința răspândirii, acestei producții tipărite, impresionantă pentru secolul al XVI-lea, o scrisoare din 1582, adresată de judele primar al Brașovului, Lucas Hirscher, judeului Bistriței, ne informa că „atât voievodul moldovean cât și cel muntean, cu aprobarea vlădicilor lor, au importat multe exemplare în țările lor”¹¹. În secolul următor, „Cazania învățatului mitropolit Varlaam al Moldovei, intitulată *Carte românească de învățătură*, a cunoscut o mai largă difuzare în Transilvania – peste 400 de exemplare – chiar decât în Moldova, unde apăruse (Iași în 1643), fiind oferită ca «dar limbii românești» pentru «toată seme[n]ția românească, pretutindenea ce se află pravoslavnici întru această limbă», cum preciza Vasile Vodă Lupu”¹². În același sens au tipărit și mitropoliții Simion Ștefan al Transilvaniei cât și Dosoftei al Moldovei cărțile lor circulând fără a ține seamă de granițe. Mai putem menționa, pentru a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, activitatea desfășurată de copiiștii de manuscrise, moldovenii Vasile Sturze și călugării Agaton și Varlaam, care au copiat în sate ardeleni cărți de slujbă și de învățătură, fapt petrecut și-n satele moldovene, cu un secol mai devreme, de dascălii și copiiștii ardeleni Toader din Feldru și Ioan din Cerghid, iar mai târziu de arhimandritul Eustatie Popovici din Abrud în mai multe schituri moldovene.

Prezența cărții religioase românești, mai cu seamă în sud-estul Transilvaniei a contribuit, în mare măsură, la păstrarea ființei de neam și a limbii la românii supuși permanent proceselor de secuizare, catolicizare sau calvinizare. Legăturile cele mai viguroase ale parohiilor din interiorul arcului carpatic au fost cu episcopiile de la Roman și Suceava, unde „pe la schiturile și mănăstirile Neamțului își câștigau preoții cunoștințele de lipsă”¹³. Chiar unele parohii aparțineau episcopiilor moldave. Spre exemplu, pe un antemis de la biserica din Voșlobeni (jud. Harghita – n.a.) se găsește inscripția „Szaba Episkop Romaneszk Vleat 7222”, însemnând „Sava, episcop de Roman, anul 1714”, Sava ocupând scaunul eparhial al Romanului între anii 1713-1718”¹⁴. Cele mai evidente urme ale legăturilor le găsim tot în răspândirea cărții religioase în arcu intracarpatic, cât și în însemnările făcute de copiiștii, dascălii, preoții sau proprietarii temporari a

⁹ Gernot Nussbacher, *op. cit.*, p. 159.

¹⁰ *Ibidem*, pp. 161-162.

¹¹ *Ibidem*, p. 163.

¹² Mircea Păcurariu, *Studii...*, p. 419.

¹³ Ioan Lăcătușu, Vasile Lechințan, Violeta Pătrunjel, *Românii din Covasna și Harghita*, Ed. Grai Românesc, Miercurea-Ciuc, p. 137

¹⁴ *Ibidem*.

acestora privind evenimente politice, militare, religioase sau personale. Astfel, într-un număr de 50 localități din „scaunul Mureșului, așezate pe Valea Nirajului (denumită și «Valea plângerii românești»), pe Târnava Mică, Valea Mureșului, pe Câmpie, au fost scoase la lumină 304 cărți tipărite între anii 1643-1830... din secolul al XVII-lea 28..., din prima jumătate a secolului al XVIII-lea 42, din a doua jumătate 157 și din perioada 1800-1830 77 exemplare”¹⁵, provenite în prima parte a perioadei, în majoritate din cele două țări române extracarpătice, iar în a doua parte predominând cele de la Blaj, fiind în fapt cel mai apropiat centru tipografic în limba română. Din Moldova este „de remarcat *Cartea românească de învățătură*, Iași, 1643, în 11 exemplare: la Voiniceni, Oroiu – 2 ex., Sâncrai, Pănet, Culpiu, Icelandu Mare, Hărțău, Sângeorgiu de Mureș – 2 ex., Sântana de Mureș”¹⁶. Interesante sunt însemnările făcute pe unele exemplare care scot în evidență circulația cărții de pe un versant pe altul al munților Carpați. Astfel, exemplarul ce a poposit pentru un timp la Icelandul Mare, la începutul secolului al XVIII-lea, a fost în Dobrogea în mâna lui Ioan Delcheu – de la Marea Neagră –, de unde ajunge pe Câmpie, la Budiu (Papiu Ilarian), Bogata, Sopor de Câmpie și Milaș. Exemplarul de la Voiniceni era cumpărat de la Cârlig din Moldova de popa Toader din Sâncjorț (azi Sfântu Gheorghe) „în bani flori/ni/ 14 și bani 8 dezlegată și dentâi lipsă foile. în zilele /lui/ Apaf/i/ Mihaio craiu/ Ardealului, mitropolit arhe/reul/ kir Varlaam de Daia”¹⁷.

Protopopul Elie Câmpeanu, din Târgu Mureș, deținea Cazania lui Varlaam, pe care fiul său, Liviu, scria pe la 1918: „Această carte de învățătură, zisă Cazania lui Varlaam, pe care o am de la tatăl meu protopopul canonic Ilie Câmpeanu... să o păstreze cum a păstrat-o și familia bunicii mele după mamă, al cărui întemeietor, emigrant pe la 1700 de la Mănăstirea Neamțului, la Voșlobeni, jud. Ciuc, a dat lungul șir al preoților Ciobotariu, paznici neînfrigați timp de 215 ani ai românismului, la izvoarele Mureșului, Oltului, Trotușului”¹⁸.

Cercetătoarea dr. Ioana Cristache-Panait afirmă un adevăr evident pentru istoria românilor ardeleni din această parte de țară când se referă la mișcarea cărții religioase de-o parte și alta a Carpaților. Ea „este dovada unității vieții spirituale românești, a comunității privind limba și conștiința sa, a nădejdelor puse în păstrarea lor”¹⁹, argumentând aceasta prin istoria celor două exemplare ale Cazaniei lui Varlaam, care au circulat pe teritoriul actual al județului Covasna, astăzi păstrate în Biblioteca Arhiepiscopiei Sibiului. „Unul din acestea a fost deținut de Oprea din Făgăraș, fiul preotului Lupu din Recea. Îl procurase, desigur, din Moldova, unde, după propria mărturisire, a stat opt ani. Vândut, cu patru ughi,

¹⁵ Elena Mihu, *Cartea veche românească în Scaunul Mureș*, în „Angvstia”, nr. 1/1996, p. 133.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ *Ibidem*, p. 134.

¹⁸ *Ibidem*, p. 137.

¹⁹ Ioana Cristache-Panait, *Prezența cărții vechi românești în sud-estul Transilvaniei*, în „Angvstia”, nr. 1/1996, p. 142.

ajunge la popa Bârsan din Mărcuș, ce așterne pe una din file (211v) următoarea însemnare, din care răzbat trăirile sale și ale vremii sale. În acea parte de țară: «Să se știe, eu, popa Bârsan din Marcoș, cum am tot ținut eu pre ozoneni și prea simteoneani și prea comoloneni (locuitori ai satelor Ozun, Sântion Lunca, Comolău – n.a.). Simbria fostumi-au o ferdelă de grâu și 15 bani. Iară care popi fi-va, de-i va lăsa în voia lor plătesc anevoie. Și să mă pomeniți și pe mine frați dragi preoți și slugile lui Dumnezeu în Hs. Amin. Pis. Meseța aprilie 23, 7171” (1663)» (Anexa 1) După mai mult de un secol și jumătate, cartea ajunge la Păpăuți, fapt consemnat, astfel: «Această Cazanie este cumpărată cu 11 florinți de obștea neunită ot Păpăuți (azi sat aparținător comunei Zagon, jud. Covasna – n.a.) de la parohul Neculae Popovici, prin osârdia și îndemnul dascălului. Păpăuți, 28 feb. 1832 Ioan Popovici, dascăl și paroh» (Anexa 2). Cel de al doilea exemplar a fost preluat, încă din 1886, de Biblioteca Seminarului Andreean din Sibiu, de la Arpătac (azi satul Araci aparținător comunei Vâlcele, jud. Covasna – n.a.). Cea mai veche însemnare rămasă pe filele acestuia este făcută de Ioan ot Zălan, în 1762 (azi sat aparținător comunei Bodoc, jud. Covasna – n.a.). Ulterior, Cazania, aparținând lui popa Iosif, o dăruie bisericii Sf. Dumitru din Arpătac în stăpânirea căruia se afla în mod sigur la 1766²⁰. Deoarece numărul acestor Cazanii tipărite a fost destul de mic, de-a lungul timpului s-au făcut copii manuscrise după ele. În acest sens „stă dovadă copia, iscusit caligrafiată în pragul secolului al XVIII-lea, păstrată în biserica din satul Doboi (comuna Plăieșii de Jos, jud. Harghita)”²¹.

Logic, numărul acestor cărți religioase folosite în epocă a depășit cu mult numărul celor păstrate până în zilele noastre în tot spațiul ardelean. Cauzele dispariției lor pot fi multiple. De la calamități naturale până la măsuri de represiune luate de autoritățile vremii, acte de vandalism, profanări, distrugeri, jafuri și războaie. Sau poate și o crasă neglijență, aducătoare de profit personal, a guvernanților, a celor puși să apere acest patrimoniu inestimabil pentru istoria poporului român, să conserve și reabiliteze monumentele istorice, culturale și spirituale ale neamului. Să ne gândim bine cum putem păstra acest tezaur, evitând jaful anilor '90.

²⁰ *Ibidem.*

²¹ *Ibidem.*

Бирюшца сзлм, мѣрасов. п. лѣ

1. ¹ ² ³ ⁴ ⁵ ⁶ ⁷ ⁸ ⁹ ¹⁰ ¹¹ ¹² ¹³ ¹⁴ ¹⁵ ¹⁶ ¹⁷ ¹⁸ ¹⁹ ²⁰ ²¹ ²² ²³ ²⁴ ²⁵ ²⁶ ²⁷ ²⁸ ²⁹ ³⁰ ³¹ ³² ³³ ³⁴ ³⁵ ³⁶ ³⁷ ³⁸ ³⁹ ⁴⁰ ⁴¹ ⁴² ⁴³ ⁴⁴ ⁴⁵ ⁴⁶ ⁴⁷ ⁴⁸ ⁴⁹ ⁵⁰ ⁵¹ ⁵² ⁵³ ⁵⁴ ⁵⁵ ⁵⁶ ⁵⁷ ⁵⁸ ⁵⁹ ⁶⁰ ⁶¹ ⁶² ⁶³ ⁶⁴ ⁶⁵ ⁶⁶ ⁶⁷ ⁶⁸ ⁶⁹ ⁷⁰ ⁷¹ ⁷² ⁷³ ⁷⁴ ⁷⁵ ⁷⁶ ⁷⁷ ⁷⁸ ⁷⁹ ⁸⁰ ⁸¹ ⁸² ⁸³ ⁸⁴ ⁸⁵ ⁸⁶ ⁸⁷ ⁸⁸ ⁸⁹ ⁹⁰ ⁹¹ ⁹² ⁹³ ⁹⁴ ⁹⁵ ⁹⁶ ⁹⁷ ⁹⁸ ⁹⁹ ¹⁰⁰ ¹⁰¹ ¹⁰² ¹⁰³ ¹⁰⁴ ¹⁰⁵ ¹⁰⁶ ¹⁰⁷ ¹⁰⁸ ¹⁰⁹ ¹¹⁰ ¹¹¹ ¹¹² ¹¹³ ¹¹⁴ ¹¹⁵ ¹¹⁶ ¹¹⁷ ¹¹⁸ ¹¹⁹ ¹²⁰ ¹²¹ ¹²² ¹²³ ¹²⁴ ¹²⁵ ¹²⁶ ¹²⁷ ¹²⁸ ¹²⁹ ¹³⁰ ¹³¹ ¹³² ¹³³ ¹³⁴ ¹³⁵ ¹³⁶ ¹³⁷ ¹³⁸ ¹³⁹ ¹⁴⁰ ¹⁴¹ ¹⁴² ¹⁴³ ¹⁴⁴ ¹⁴⁵ ¹⁴⁶ ¹⁴⁷ ¹⁴⁸ ¹⁴⁹ ¹⁵⁰ ¹⁵¹ ¹⁵² ¹⁵³ ¹⁵⁴ ¹⁵⁵ ¹⁵⁶ ¹⁵⁷ ¹⁵⁸ ¹⁵⁹ ¹⁶⁰ ¹⁶¹ ¹⁶² ¹⁶³ ¹⁶⁴ ¹⁶⁵ ¹⁶⁶ ¹⁶⁷ ¹⁶⁸ ¹⁶⁹ ¹⁷⁰ ¹⁷¹ ¹⁷² ¹⁷³ ¹⁷⁴ ¹⁷⁵ ¹⁷⁶ ¹⁷⁷ ¹⁷⁸ ¹⁷⁹ ¹⁸⁰ ¹⁸¹ ¹⁸² ¹⁸³ ¹⁸⁴ ¹⁸⁵ ¹⁸⁶ ¹⁸⁷ ¹⁸⁸ ¹⁸⁹ ¹⁹⁰ ¹⁹¹ ¹⁹² ¹⁹³ ¹⁹⁴ ¹⁹⁵ ¹⁹⁶ ¹⁹⁷ ¹⁹⁸ ¹⁹⁹ ²⁰⁰ ²⁰¹ ²⁰² ²⁰³ ²⁰⁴ ²⁰⁵ ²⁰⁶ ²⁰⁷ ²⁰⁸ ²⁰⁹ ²¹⁰ ²¹¹ ²¹² ²¹³ ²¹⁴ ²¹⁵ ²¹⁶ ²¹⁷ ²¹⁸ ²¹⁹ ²²⁰ ²²¹ ²²² ²²³ ²²⁴ ²²⁵ ²²⁶ ²²⁷ ²²⁸ ²²⁹ ²³⁰ ²³¹ ²³² ²³³ ²³⁴ ²³⁵ ²³⁶ ²³⁷ ²³⁸ ²³⁹ ²⁴⁰ ²⁴¹ ²⁴² ²⁴³ ²⁴⁴ ²⁴⁵ ²⁴⁶ ²⁴⁷ ²⁴⁸ ²⁴⁹ ²⁵⁰ ²⁵¹ ²⁵² ²⁵³ ²⁵⁴ ²⁵⁵ ²⁵⁶ ²⁵⁷ ²⁵⁸ ²⁵⁹ ²⁶⁰ ²⁶¹ ²⁶² ²⁶³ ²⁶⁴ ²⁶⁵ ²⁶⁶ ²⁶⁷ ²⁶⁸ ²⁶⁹ ²⁷⁰ ²⁷¹ ²⁷² ²⁷³ ²⁷⁴ ²⁷⁵ ²⁷⁶ ²⁷⁷ ²⁷⁸ ²⁷⁹ ²⁸⁰ ²⁸¹ ²⁸² ²⁸³ ²⁸⁴ ²⁸⁵ ²⁸⁶ ²⁸⁷ ²⁸⁸ ²⁸⁹ ²⁹⁰ ²⁹¹ ²⁹² ²⁹³ ²⁹⁴ ²⁹⁵ ²⁹⁶ ²⁹⁷ ²⁹⁸ ²⁹⁹ ³⁰⁰ ³⁰¹ ³⁰² ³⁰³ ³⁰⁴ ³⁰⁵ ³⁰⁶ ³⁰⁷ ³⁰⁸ ³⁰⁹ ³¹⁰ ³¹¹ ³¹² ³¹³ ³¹⁴ ³¹⁵ ³¹⁶ ³¹⁷ ³¹⁸ ³¹⁹ ³²⁰ ³²¹ ³²² ³²³ ³²⁴ ³²⁵ ³²⁶ ³²⁷ ³²⁸ ³²⁹ ³³⁰ ³³¹ ³³² ³³³ ³³⁴ ³³⁵ ³³⁶ ³³⁷ ³³⁸ ³³⁹ ³⁴⁰ ³⁴¹ ³⁴² ³⁴³ ³⁴⁴ ³⁴⁵ ³⁴⁶ ³⁴⁷ ³⁴⁸ ³⁴⁹ ³⁵⁰ ³⁵¹ ³⁵² ³⁵³ ³⁵⁴ ³⁵⁵ ³⁵⁶ ³⁵⁷ ³⁵⁸ ³⁵⁹ ³⁶⁰ ³⁶¹ ³⁶² ³⁶³ ³⁶⁴ ³⁶⁵ ³⁶⁶ ³⁶⁷ ³⁶⁸ ³⁶⁹ ³⁷⁰ ³⁷¹ ³⁷² ³⁷³ ³⁷⁴ ³⁷⁵ ³⁷⁶ ³⁷⁷ ³⁷⁸ ³⁷⁹ ³⁸⁰ ³⁸¹ ³⁸² ³⁸³ ³⁸⁴ ³⁸⁵ ³⁸⁶ ³⁸⁷ ³⁸⁸ ³⁸⁹ ³⁹⁰ ³⁹¹ ³⁹² ³⁹³ ³⁹⁴ ³⁹⁵ ³⁹⁶ ³⁹⁷ ³⁹⁸ ³⁹⁹ ⁴⁰⁰ ⁴⁰¹ ⁴⁰² ⁴⁰³ ⁴⁰⁴ ⁴⁰⁵ ⁴⁰⁶ ⁴⁰⁷ ⁴⁰⁸ ⁴⁰⁹ ⁴¹⁰ ⁴¹¹ ⁴¹² ⁴¹³ ⁴¹⁴ ⁴¹⁵ ⁴¹⁶ ⁴¹⁷ ⁴¹⁸ ⁴¹⁹ ⁴²⁰ ⁴²¹ ⁴²² ⁴²³ ⁴²⁴ ⁴²⁵ ⁴²⁶ ⁴²⁷ ⁴²⁸ ⁴²⁹ ⁴³⁰ ⁴³¹ ⁴³² ⁴³³ ⁴³⁴ ⁴³⁵ ⁴³⁶ ⁴³⁷ ⁴³⁸ ⁴³⁹ ⁴⁴⁰ ⁴⁴¹ ⁴⁴² ⁴⁴³ ⁴⁴⁴ ⁴⁴⁵ ⁴⁴⁶ ⁴⁴⁷ ⁴⁴⁸ ⁴⁴⁹ ⁴⁵⁰ ⁴⁵¹ ⁴⁵² ⁴⁵³ ⁴⁵⁴ ⁴⁵⁵ ⁴⁵⁶ ⁴⁵⁷ ⁴⁵⁸ ⁴⁵⁹ ⁴⁶⁰ ⁴⁶¹ ⁴⁶² ⁴⁶³ ⁴⁶⁴ ⁴⁶⁵ ⁴⁶⁶

36

[Faint handwritten Greek text from folio 9v]

NEGUSTORI, MEȘTERI ȘI BOIERI ÎN ORAȘELE ȚINUTULUI BACĂU LA SFÂRȘITUL SECOLULUI AL XVII-LEA (I)

Marius Constantin CHELCU

Merchants, Artisans and Boyars in Late 17th Century Cities of the Bacău County (I)

Summary

The documents we propose now to editing, about forty in number, date from the second half of the 17th century. Most of them were written in the last decade of this century and deal with transactions with lands located near Târgu Trotuș. In the succession of reigns, in the same series of documents preserved in the collection *Documents* from the Archives of Iași, there are also several acts issued in the first half of the 18th century.

The editing of these documents, which at first sight are concerned with the past of a limited area near the border between Moldavia and Transylvania, brings on an extension of the context where the crisis, started around 1683, plays the central part. At that time, the Ottomans reached the greatest territorial expansion in Europe, which created their illusion that they might accomplish Suleiman the Magnificent's wish to pierce to the core of Christianity. In 1683, after a power in its twilight years, king Jan Sobieski's Poland, had lifted the siege of Vienna's walls, it will be seen how delusive the Sultans' plan was. In that context, resembling an earthquake, the life of some people forced to live in an often apocalyptic setting goes on. The witnesses of those events convey the fears of a population, whose existence was disturbed with foreign invasions, wanderings, famine and diseases.

The documents we edit offer information, first of all, on the urban life that keeps on going, in a period when the individuals' survival was endangered by the inconsistency of times. We believe that by bringing to light the content of these documents and of other similar ones, kept in the archive deposits, we will be able to approach people like the members of the Gelepul, Crupenschi, Murguleț or Adam families, merchants or boyars that we could not have noticed, otherwise, in the crowds of nameless wanderers in the late 17th century woods.

Documentele pe care le propunem acum editării, în număr de aproximativ patruzeci, datează din cea de-a doua jumătate a secolului al XVII-lea. Cele mai numeroase au fost scrise în ultimul deceniu al acestui secol și au ca obiect tranzacții cu părți de moșii situate în apropierea Târgului Trotuș. În succesiunea schimbărilor de stăpânire, din aceeași serie de documente care se păstrează în colecția *Documente* de la Arhivele din Iași, mai fac parte și câteva acte emise în prima parte a secolului al XVIII-lea. Încadrarea cronologică ne prilejuiește,

dintru-început, câteva lămuriri asupra contextului mai larg în care au apărut documentele pe care le publicăm.

Ne aflăm în preajma anului 1683, anul în care otomanii ajung la cea mai mare creștere teritorială în Europa, fapt ce le-a creat iluzia, sub dinastia vizirilor din familia Küprülü, că vor putea împlini dorința lui Soliman Magnificul de a pătrunde până în inima Europei creștine. Această iluzie avea să se risipească sub zidurile Vienei despresurate de o altă putere aflată la crepuscul, anume Polonia regelui Ian Sobieski. Atât otomanii, cât mai cu seamă Republica nobiliară s-au întâlnit, în 1683, pe scena de la Viena ca doi actori ce își jucau ultimul mare rol, pentru ca, apoi, să se retragă pentru a lăsa locul altora mai vrednici, Imperiului Habsburgilor și Moscovei. Perioada zbuciumată ce a urmat și care a dus la reșezarea ierarhiei forțelor în această parte a continentului, nu și la dispariția Imperiului otoman, s-a răsfrânt în mod dramatic asupra teritoriului locuit de români.

În acest context, asemănător unui seism, se petrece viața unor oameni siliți să trăiască într-un decor ce capătă adesea nuanțe apocaliptice. Martorii acelor evenimente surprind spaimile unei populații a cărei existență a fost tulburată de invazii străine, pribegie, foamete și boli. La acel sfârșit de secol, evenimente tragice se amplifică în timpul campaniilor în Moldova ale regelui Ian Sobieski din anii 1686 și 1691¹. Luptele care ar fi trebuit să însemne o continuare și o fructificare a succesului de la Viena nu au însemnat decât eșecuri, transformându-se în dovezi ale gloriei efemere dobândite de regele socotit salvator al Creștinătății.

Surprins în vâltoarea acelor evenimente, un misionar catolic își amintea că, în anul 1684, „au venit tătarii au ajuns până la Baia, au jefuit, au dus oameni în robie, pe unii i-au ucis, iar pe alții i-au ajuns până în păduri, și au pus pe fugă pe acei nenorociți ascunși în ele”². Chiar povestitorul acestor întâmplări mărturisește că a „stat în acei codri cinci săptămâni”³. Un alt preot catolic deplângea soarta creștinilor de liniștea sufletelor cărora se îngrijea, precum și a țării, în general, scriind într-o notă din 1687 că „Moldova este aproape distrusă. Cotnarii, Baia, Târgu Frumos, Târgu Siret, Suceava, Botoșani, Roman, Bacăul, Bârladul, Ștefăneștii, Hușii, Vasluiul, Săbăoanii, toate acestea sunt părăsite, oamenii sunt fugiți în Polonia și în Transilvania; doar la Iași, la Fărăoani, la Troțuș și la Galați au mai rămas puțini catolici”⁴. Descrierea pustietății provocată de război se încheia, poate surprinzător, într-o notă optimistă, autorul având puterea să mai

¹ Descrierea acelor campanii la N. Iorga, *Istoria românilor prin călători*, ediție îngrijită, studiu introductiv și note de Adrian Anghelescu, București, 1981, pp. 287-288 și în *Călători străini despre țările române*, VII, volum îngrijit de Maria Holban, M.M. Alexandrescu-Dersca Bulgaru și Paul Cernovodeanu, București, 1980, pp. 293-309.

² *Călători străini*, VII, p. 388

³ *Ibidem*.

⁴ *Ibidem*, p. 438.

spere că, atunci „când se va face pace și nu se va mai plăti tribut timp de trei ani, nu numai că se vor întoarce cei care sunt fugiți, dar vor mai veni încă să locuiască aici mulți locuitori din Transilvania, pentru că țara este mănoasă și îmbelșugată în toate celea”⁵. Această încheiere ne face să bănuim că autorul rândurilor de mai sus fusese și în trecut martor la nenorocirile care se abătuseră asupra credincioșilor pe care îi păstorea, iar experiența îl făcea să anticipeze că, la fel cum se petrecuse altădată, rănilor se vor acoperi grabnic în perioadele mai liniștite care vor urma. De data aceasta, nici nu s-au scurs cei trei ani de liniște de care ar fi fost nevoie ca viața oamenilor și starea țării să-și reia cursul firesc, și o nouă campanie poloneză deschidea același cortegiu de tragice întâmplări⁶.

Unii dintre cei care descriu momentele respective și consecințele lor asupra populației ar putea fi suspectați că îngroașă tușele pentru a impresiona cititorii, însă veridicitatea lor este probată de alte surse narative, documentare, arheologice⁷. Din orice direcție am privi, nu vom putea scăpa, pentru acea perioadă, de imaginea unei lumi asediate. Acestei lumi îi aparțin și personajele pe care le vom aminti în continuare. Cei menționați în actele pe care le edităm sunt boieri, mari sau mici, târgoveți, negustori și meșteri, cu toții martori ai momentelor de cumpănă de care aminteam. Ei se întâlnesc în clipele de liniște în târgurile de pe valea Trotușului unde locuiesc, dețin, din mila lui vodă, o dregătorie în această parte a țării, încheie și desfășoară afaceri potrivit negustoriei lor. Uneori, precum vom vedea, acei oameni, boieri sau târgoveți, s-au întâlnit pentru a vinde sau a cumpăra părți din satele învecinate, ori pentru a fi martori ai acelor tranzacții. Puținele înscrisuri întocmite atunci, și care s-au păstrat până astăzi, sunt mărturii ale existenței acelor oameni. Unele din aceste mărturii documentare au fost până acum văzute, unele parțial editate, însă conținutul lor nu a fost studiat pe îndelete din cauză că, la o privire sumară, lasă impresia că interesează o zonă foarte restrânsă, adică trecutul unui sat, astăzi dispărut, din apropierea Târgului Trotuș. Când ne aflăm în fața unor situații similare ne amintim de teoria cercurilor concentrice care explică apariția și existența așezărilor urbane. Potrivit acestei perspective, orașul se află în strânsă conexiune cu zona din jur a cărei creație este, în parte, și datorită căreia supraviețuiește, asigurând, prin funcțiile sale, nu doar nevoile populației urbane, ci și ale celei rurale din vecinătate. Așadar, evoluția unui oraș nu poate fi surprinsă izolându-l

⁵ *Ibidem*.

⁶ În relatările minoritului conventual Francesco Antonio Renzi despre starea și numărul populației catolice din Moldova în anul 1691 se menționa că o parte din orașele țării „sunt pustii de tot” fiind înfățișată situația disperată a unei populații supuse în permanență ororilor războiului (*Călători străini despre țările române*, volumul VII, îngrijit de Maria Holban, M.M. Alexandrescu-Dersca Bulgaru, Paul Cernovodeanu, București, 1983, pp. 111-124).

⁷ Multe din urmele locuințelor descoperite în vechea vatră a Târgului Trotuș au suferit incendieri databile la sfârșitul secolului al XVII-lea (Alexandru Artimon, *Orașul medieval Trotuș în secolele XIV-XVII. Geneză și evoluție*, Editura Corgal Press, Bacău, 2003).

de zona înconjurătoare, mai restrânsă sau mai vastă, în funcție mărimea și, deci, de forța de iradiere a centrului urban⁸.

Așa cum menționam, cea mai mare parte din cele patruzeci de acte au fost întocmite între anii 1694 și 1700, dar sunt și câteva anterioare și ulterioare acestor limite, însă majoritatea lor se referă la vânzarea unor părți din moșia Mogoșești, din preajma Târgului Trotuș. Astăzi acest sat nu mai există, el dispărând în urma unei depopulări sau, probabil, în urma unei schimbări de vatră, în secolul al XVIII-lea, înainte de întocmirea, din inițiativa autorităților rusești, a *Recensământului populației Moldovei din anul 1774*⁹. Din conținutul acestor documente, precum și a altora mai vechi, aflate la Arhivele Centrale din București, Mogoșeștii își întindeau hotarele în vecinătatea satului Filipești, din componența actualei comune Bogdănești. Nu vom dezvălui conținutul acestor acte fără a aminti, tocmai pentru a accentua importanța aducerii la iveală a mărturiilor ce s-au păstrat pentru așezările din preajma vechilor târguri, că prima menționare explicită a Trotușului ca târg, cunoscută până acum, este cuprinsă într-un act de la sfârșitul secolului al XVI-lea ce se referă tocmai la vânzarea unei părți din Filipești¹⁰. O dovadă în plus că între moșiile Mogoșești și Filipești a existat din vechime o strânsă legătură o reprezintă conținutul celor mai vechi din actele ale căror texte le vom reda în cele ce urmează¹¹. În acest dosar am găsit câteva zapise datând din deceniul al șaselea al secolului al XVII-lea ce au ca obiect vânzarea de către locuitori din Filipești a unor părți din Mogoșești, anume terenuri arabile și vii¹². Cumpărătorul era Dumitrașco Gelepu, fiul lui Ion Gelepu din Mogoșești, un vechi răzeș, așa cum o cereau regulile dreptului de preemțiune respectate în condițiile unor transferuri de stăpânire. Numele acestei familii ne dezvăluie înclinația negustorească a unora dintre membrii ei. Creșterea și negoțul cu animale a constituit ramuri importante ale economiei Țării Moldovei ce iau amploarea odată cu orientarea comerțului către piața Imperiului otoman. Dumitrașco Gelepu a deținut drept confirmare a autorității ce a dobândit-o el și familia sa în acea zonă

⁸ P. Bairoch, *De Jéricho à Mexico*, 2e édition corrigée, Gallimard, Paris, 1985, p. 191.

⁹ *Moldova în epoca feudalismului*, vol. VII, I-II, *Recensămintele populației Moldovei din anii 1772–1773 și 1774*, publicate de P.G. Dimitriev, Chișinău, 1975.

¹⁰ *Catalogul documentelor moldovenești din Arhiva Istorică Centrală a Statului*, I, 1387–1620, București, 1957, p. 218, nr. 873.

¹¹ Atunci când vor fi contestate de către doamna lui Antioh Cantemir cumpărăturile făcute de frații Vasile și Timuș Crupenschi în satul Mogoșești se amintește că această doamnă, membră a familiei Ceaurul, cere răscumpărarea în baza dreptului de preemțiune, partea ei din moșia Filipești învecinându-se cu Mogoșeștii (Arhivele Naționale Iași, colecția *Documente*, CDXXVIII/9).

¹² Arhivele Naționale Iași, colecția *Documente*, CDXXVIII/4, CDXXVIII/5.

și dregătoria de pârcălab de Troțuș¹³. De altfel, o rudă a sa, Savin, a fost în aceeași perioadă cămăraș de Ocnă¹⁴.

Legăturile acestei moșii și a stăpânilor ei cu Târgul Troțuș sunt dovedite și de participarea ca martori la încheierea acestor acte a unor târgoveți, a șoltuzului¹⁵ și a celor doisprezece pârgari, iar pentru autentificare unele din documentele pe care le edităm poartă amprenta în fum sau în cerneală neagră a sigiliului târgului. Sigiliul are reprezentat în câmp un braț ce poartă un ciocan folosit la spargerea bolovanilor de sare și legenda ПЕЧАТ ТОТОВШАН. Ceilalți martori sunt atât târgoveți, cât și săteni. Târgoveții, ca apartenență confesională, sunt ortodocși și catolici, din punct de vedere etnic fiind români, unguri sau greci¹⁶. Acest amestec etnic și confesional dovedește că, în condițiile vitrege din a doua jumătate a secolului al XVII-lea ce au afectat evoluția Târgului Troțuș această localitate mai păstrează, din punct de vedere al structurii populației, caracteristicile unui centru urban.

După trecerea celor două valuri pustiitoare de care aminteam la începutul acestei lucrări, începând din 1694 unii dintre urmașii lui Dumitrașco Gelepul, din pricina a „bogate nevoi”¹⁷, așa cum țin ei să menționeze, își vor vinde moștenirea. Cumpărătorii părților vândute din Mogoșești vor fi frații Vasile și Timuș Crupenschi¹⁸ cămărași de Ocnă și vameși de Troțuș în acea perioadă¹⁹. Din sumarele investigații genealogice întreprinse de noi până acum, cercetări pe care le vom aprofunda cu prilejul editării următorului calup de documente din totalul celor patruzeci, legăturile de familie justifică, în parte, disputele ori solidaritățile care se ivesc între acești indivizi, boieri și târgoveți ce au trăit în Târgul Troțuș și în împrejurimile acestuia la cumpăna secolelor al XVII-lea și al XVIII-lea. Deocamdată, remarcăm în ceea ce îi privește pe frații Crupenschi deținerea de

¹³ *Catalogul documentelor moldovenești din Arhiva Istorică Centrală a Statului*, IV, București, 1970, pp. 98-99, nr. 357 și Alexandru Artimon, *op. cit.*, p. 71.

¹⁴ Arhivele Naționale Iași, colecția *Documente*, CDXXVIII/5. Urmașii acestuia, care își spun veri cu Dumitrașco Gelepul, vor vinde părți din satul Mogoșești fraților Crupenschi (ibidem, CDXXVIII/14).

¹⁵ Numele Martin Folăș purtat de unul dintre șoltuzi, precum și numele altor martori prezenți întocmirea actelor, ne dezvăluie apartenența lor catolică (Arhivele Naționale Iași, colecția *Documente*, CDXXVIII/6). Același Făloș, într-o perioadă în care șoltuz al Târgului Troțuș era un ortodox, este unul dintre marii pârgari reprezentând în acest fel comunitatea catolică din oraș (ibidem, CDXXVIII/5).

¹⁶ Un Constantin croitor, fiul lui Calinderi croitorul (Arhivele Naționale Iași, colecția *Documente*, CDXXVIII/7), un Ioanis este martor la o vânzare din anul 1695 (ibidem, CDXXVIII/14) sau un Manolis, fiul lui Nica (ibidem, CDXXVIII/20).

¹⁷ Arhivele Naționale Iași, colecția *Documente*, CDXXVIII/36.

¹⁸ Ei sunt numiți într-un document fiii lui Crupenschi ușerul (Arhivele Naționale Iași, colecția *Documente*, CDXXVIII/20).

¹⁹ Arhivele Naționale Iași, colecția *Documente*, CDXXVIII/16, este numit, alături de fratele său, cămăraș de Ocnă, iar doua luni mai târziu într-un alt act de vânzare cei doi sunt numiți vameși de Troțuș (ibidem, CDXXVIII/14).

către aceleași persoane a două funcții distincte, aspect ce demonstrează dualitatea și concurența ce s-a păstrat, un timp, între două localități, anume Târgul Troțuș, aflat în declin și Ocna, care se ridică. În ciuda apropierii teritoriale, cele două centre nu s-au anihilat dintru început, deoarece o lungă perioadă au păstrat funcții distincte. Troțușul a apărut și a ființat nu doar datorită exploatarei sării, ci și a funcționării în această localitate, a unui punct de vamă de-a lungul drumului ce venea de peste munți prin pasul Oituz, funcție economică ce a fost dublată, pentru o lungă perioadă, de cea administrativă, Troțușul fiind reședință a unui ținut. De cealaltă parte, în contextul dezastrului pricinuit de frământările celui sfârșit de veac, profitând de o poziție mai ferită și de funcția economică specifică, aceea de centru minier, așezarea de la Ocna începe să capete trăsături urbane. Pentru perioada la care ne referim amintim doar faptul că, într-unul dintre aceste documente apare ca martor Ilie birăul care, împreună cu bătrânii, „pentru mai mare credință pune pecetea satului Ocnei”²⁰. Această organizare și menționarea peceteii ne arată că Ocna, încă de la sfârșitul secolului al XVII-lea, revendică alt statut decât cel rural care, însă, îi va fi recunoscut abia peste încă o jumătate de veac. Până atunci între cele două centre s-a produs o lentă tranziție ce a însemnat descreștere pentru Troțuș și acumulare pentru Târgu-Ocna.

Revenind la conținutul documentelor studiate și pe care le publicăm constatăm că, în ciuda grijii pe care o manifestă atât vânzătorii, cât, mai ales, cumpărătorii pentru respectarea dreptului de preemțiune, neplăcerile cauzate de contestarea ulterioară a tranzacțiilor nu au putut fi ocolite întotdeauna. În aceeași situație se vor afla și frații Crupenschi care, după doar doi ani de la confirmarea cumpărăturilor din Mogoșești prin carte domnească primită de ei de la Antioh Cantemir voievod, vor fi trași la judecată de Vasile Ceaurul mare cămăraș, fiul marelui logofăt Dumitrașco Ceaurul și nepot de frate al fostului domn Gheorghe Ștefan. Ceaureștii aveau, precum se știe, moșii în ținutul Troțușului, mănăstirea Cașin, ctitoria lor, nefiind departe de acest loc, iar contestarea stăpânirii Mogoșeștilor de către familia Crupenschi o face marele cămăraș în baza dreptului pe care îl reclamă ca megieș, el stăpânind la acea dată o parte din moșia învecinată, Filipești²¹. În acest context, au fost scrise câteva scrisori lămuritoare ce s-au păstrat, în parte, în dosarul de la Arhivele din Iași. Tot atunci au fost trimise de la domnie către dregătorii ținutului Bacău câteva porunci în care se cerea cercetarea și limpezirea situației reclamate de Vasile Ceaurul. Conținutul acestor acte este revelator pentru încrengătura relațiilor de rudenie dintre vechii și noii stăpâni ai moșiei din preajma Târgului Troțuș. Din acele scrisori aflăm că familia lui Dumitrașco Gelepul se înrudea cu membri ai familiei Murguleț, precum și cu cei ai familiei Adam. Ultimii sunt mai bine cunoscuți, fiind ctitorii mănăstirii ce le

²⁰ Ibidem, CDXXVIII/20

²¹ Ibidem, CDXXVIII/34.

poartă numele din ținutul învecinat al Covurluiului²². Pe lângă legăturile de rudenie pe toți aceștia îi unea statutul de boieri, stăpânirea unor părți de moșie și înclinația către activități negustorești.

Aceleași documente ne demonstrează cum se puteau apăra micii stăpâni de pământ în fața pretențiilor membrilor unor familii boierești mai puternice precum a fost, în cazul de față, cea a Ceaureștilor. Convinși că este îndreptățit să-și păstreze stăpânirile din Mogoșești, Timuș Crupenschi va scrie domnului, mărturisindu-i cu umilință, că „nevându noi unde trăi, cercându un locușor să ne cumpărăm și aflând că rudele Geleului au scos la vânzare o jumătate din satul Mogoșești am cumpărat noi, fiind răzeși acolo niște rude de-a noastre”, pentru ca, în încheierea scrisorii, Timuș, așteptând o judecată dreaptă, să-i ceară domnului „să te milostivești mărie ta cu noi, că n-avem pe nime, nice am cumpăratu pe taină, nice giudeț poftim, fără cât mila măriei tale cea stăpânească și dreaptă”²³. Dovezile aduse la judecată, l-a care s-a adăugat, ca probă supremă, jurământul în biserică depus frații Crupenschi²⁴, au înclinat balanța în favoarea acestora. Antioh Cantemir va confirma, astfel, în toamna anului 1698, stăpânirea lui Vasilie și a lui Timuș asupra Mogoșeștilor și-l va îndemna pe marele cămăraș Vasile Ceaureș să nu încalce în viitor hotărârea domnească²⁵.

Nu vom încheia fără a aminti că aceste documente oferă informații în primul rând despre viața urbană care reușește să continue într-o vreme când chiar supraviețuirea indivizilor era pusă în primejdie de nestatornicia vremurilor. Credem că, prin aducerea la lumină a cuprinsului acestor acte și a altora asemănătoare păstrate în depozitele Arhivelor, ne vom putea apropia de oameni precum cei din familiile Geleul, Crupenschi, Murguleț sau Adam, negustori sau boieri, pe care altfel nu i-am fi putut zări din mulțimea acelor rătăcitori fără nume ai codrilor sfârșitului de veac XVII.

²² Paul Păltănea, *Note despre Adămeștii din ținutul Covurlui*, în „Arhiva Genealogică”, V (X), 1998, 5, nr. 3-4, pp. 83-101. În acel studiu autorul a surprins și legăturile de rudenie ale Adămeștilor cu familia Geleul, legături asupra cărora vom insista cu prilejul publicării următoarei părți a acestui articol.

²³ Arhivele Naționale Iași, colecția *Documente*, CDXXVIII/10.

²⁴ Ibidem, CDXXVIII/35.

²⁵ Ibidem, CDXXVIII/34.

1.

1660 (7169) octombrie 15

Chiril, fiul lui Fodorie, vinde lui Dumitrașco Gelepol, fiul lui Ion Gelepol, o parte din Mogoșești, ținutul Bacău.

† Adecă eu, Chiril sin Fodorei ot Vilibești, scriu și mărturisăsko co cestu adevărat zăpis al meu, de nimeni silit, nice asuprit, ce de a me bunăvoie am vândut parti moșo-meu și a tătăni-meu, a loi Fodorei, ce este în sat, în Mogoșești. O-m vândut dumisal(i) loi Dumitrașco Gelipoloi sin Ion Gelepol o<t> Mogoșești. I-am vândut și din silești, și din câmpu, și din pădur(e) și din tot vinitul de acolo den Mogoșești, a opta parti de loc de Mogoșești, ci să va alegei dintr-acei sat, o-m vândot dumisal(e) ce mai sos scrie ca să fie drept ocin(ă) și moșie, în vechi.

Și la aceast(ă) tocmal(ă) a noastră s-au prilejit mulți omeni boni din sus și den gios, anome: Pavăl șoltuz ot Trotoș, și Șandro ot Vilibești, și Costantin păscar ot tam, și Gligorașco sin ego, și Chiriac sin Lăzeroe o<t> Filipești și Mavroșco o<t> tam.

Deci noi acești omeni bon(i), vădzându plată deplin și tocmal(ă) de bon(ă)voie, ne-am pos degiteli în loc de iscălitur(i) ca să fie de crede(n)ț(ă). Și plat(a) s-au făcut pe acel loc, șes(ă)sprădzece lei bătoț(i).

Și eu, Toder am scris zăpisul, sluga dumisal(i) pitarului Bran, ca s(ă) s(e) știe.

Let 7169 <1660> oc(tombrie) 15.

† Pavăl²; † Chiril sin Fodorei²; † Chiriac²; † Costantin²; † Mavroșco²; † Șindre²; † Gligorașco².

Аз, Тодер нскал <m.p.>.

<Pe verso-ul filei a doua, o însemnare ulterioară>: De Mog(o)șești.

Arhivele Naționale Iași, colecția *Documente*, CDXXVIII/4.

Orig., difolio, șase amprente digitale.

¹ Omis.

² Amprentă digitală.

2

1661 (7169) ianuarie 2

Simion și Vasilie, fiii lui Pricop Ciolan din Mogoșești, vând lui Savin fost cămăraș o vie în satul Mogoșești. Martori sunt șoltuzul și cei doisprezece pângari din Târgu Trotoș.

† Adec(ă) eu, Simion și Vasilie s(ă)nă(ve) Pricop Ciolan ot Mogoșești, scriem și mărturisim cu cestu zăpis al nostru cum am vândut a noastră direaptă moșie, o vie la sat la Mogoșești, dumisali lui Savin ce-au fostu cămăraș dreptu

optu galbeni bani buni ca să-i fie dumisale direaptă ocină și cumpărătură, dumisale și cuconilor dumisale, și nepoților lui. Și nime dentru oamenii noștri, sau den coconii noștri, ca să nu să améstece nice a-ntorce.

Și această tocmală s-au făcut dennaintea Neculei Chehaili șoltuzului de Totruș și a doisprăce pârgari, anume: Costantin Lungul, și Martin Folăș pârgari mari, și denaintea a mulți oameni buni, anume: Ion Gélepul, și Temeli vamăș, și popa Mihalachi, și Stantin Buhoci, și Dumitrașco Condrea, și Toder Cociorvă.

Și pe mai mar(e) credință am pus pecétea târgului și am iscălit toț(i).

Și eu, Gligorașco, am scris acestu zapis ca să s(e) creadză.

Въ л(ѣ)т(о) *зрѣѣ <7169/1661> ген(арне) въ <2>.

<Pe verso-ul filei a doua, însemnarea>: Zapis de la Vasili și de la Sămion sân(ove) Precup, pentru viia de la Mogoșăști.

Arhivele Naționale Iași, colecția *Documente*, CDXXVIII/5.

Orig., difolio, sigiliul Târgului Troțuș aplicat în fum negru, cu inscripția: † Печат Тѡтрѡшѡли († Pecetea Troțușului).

EDIȚII: Ghibănescu, *Documente*, în „Ion Neculce. Buletinul Muzeului Municipal”, p. 127, nr. LXXXIV, text după orig.; Corneliu Stoica, *Valea Troțușului. Enciclopedie*, Editura Magic Print, Onești, 2008 p. 337, rez. după Ghibănescu.

3

1663 (7172) septembrie 24, Troțuș

Vasile, fiul lui Ifrim din Filipești, nepotul lui Precop Ciolan, vinde lui Dumitrașco Gelepul o parte din satul Mogoșești. Martori sunt șoltuzul și cei doisprezece pârgari din Târgu Troțuș.

† Adec(ă) eu, Vasili, feciorul <lui>¹ Ifrim de Vilibești, nepot lui Precop Ciolan, scriu și mărturisescu cu cestu zapis al mieu cum am vândut de bunăvoie a mea direaptă oc(i)nă și moșie de la sat, de la Mogoșești, partea tătâne-mieu, a patra parte den parte Căzânească, dumisale lui Dumitrașco Gélepului, dereptu trei galbeni, bani proști, ca să-i fie dumisale direaptă ocină și moșie, dumisale, și gupânései dumisale, și cuconilor dumisale, și nepoților dumisale.

Și într-această tocmală au fostu mulți oameni buni și preoți, și boiéri, anume: popa Mihalachi, și popa Apostol, și șoltuzul Folăș cu doisprădzéce pârgari, și Savin ce au fostu căm(ă)raș, și Costantin Buhoci, și Necula Chehaia, și Dumitrașco Condrea, și Mătei de Hilipești și alți mulți oameni buni.

Și eu, Gligorașco, am scris acestu zapis, ca să s(e) știe.

Și pe mai mare credință ne-am pus pecețile și iscăliturile.

Л(ѣ)т(о) *зрѡвъ <7172/1663> сеп(темврие) кѡ <24>. Писъ Трѡтѡш.

†Vasili sin Ifrim².

† Mătei².

† Лз Глигѡрашко искаал <m.p.>.

¹ Omis.

² Amprentă digitală.

4

1675 (7184) decembrie 17

Ștefan, fiul lui Ion cojocarul din Filipești, vinde lui Dumitrașco Gelepul o parte din satul Mogoșești.

Adecă eu, Ștefan ficiorul lui Ion cojucarului de Helibești, neputul lui Frățilă dé Mogoșești, scriem și mărturisim cu cest zapis al meu, de nime silit, nice nevoit, și dé bonăvoie me am vândot moșie dé la Mogoșești ce iaste partea tătâne-meu, lui Ion, dintr-a opta parte, a patra parte¹, parte Bodescă, giumătaté o am vândutu dumisale lui Dumitrașco Gelipului din Mogoșești, dreptu 5 lei bătuți.

Și la ceasta tocmală s-au prilejit preutul di Hilibești, și Costan păscarul, și Gligoraș sin păscar ot tam, și Totosiie ot tam, și Arpentie ot tam, și Chirilă sin Fodor ot tam, și Costantin ficiorul lui Calinderi croitorului.

Și pentru credința ne pus degetele să hie la mâna dumisale lui Dumitrașco Gelipului de credință.

† Eu, popa ot Hilibești, Pătrașco am scris zapisul <m.p.>.

У Хиллбеци(н) в(ъ) л(ѣ)т(о) „зрпа <7184/1675>, м(ѣсѣ)ца дек(емвріе), 31 <17> д(ы)н(н).

Ștefan vândzător²; Costandin păscar(i)²; Gligoraș²; Todosie²; Arpentie²; Chirilă²; Costantin croitor².

<Pe verso, însemnarea>: „De Mogoșăști”.

Arhivele Naționale Iași, colecția *Documente*, CDXXVIII/7.
Orig., șapte amprente digitale.

¹ Rupt. Lectură nesigură.

² Amprentă digitală.

5

1694 (7202) aprilie

Scrisoarea preotului Gligorașco din Ruginești către Vasilache vameș privitoare la vânzarea unui loc cu casă din Mogoșești.

† Cinstit dumn(ea)ta pane Vas(i)lachi vameș, să fii dumn(ea)ta s(ă)n(ă)tos. Alta facem știre dum(i)talî pentru sat, pentru Mog(o)șești, că făcuși dumn(ea)ta voroav(ă) cu Bosoioic înpreun(ă) cu Niculai, pecum a-i fostu dzicându dumn(ea)ta că-i cumpăra p(o)l de loc și a-i fostu poftindu și casăle despre noi. Iată că n(e)-am

socotit să dăm locu tot, cu cas(e) cu tot, de ne i li plăt(i) dumn(ea)ta, și prețu locului iast(e), cu cas(e) cu tot, doaă sut(e) de lei, așe ni-i dvorba. Și ceni ni-a da acești bani, acela va țini acestu loc.

Și această scrisoar(e) a mea sau făcut la mâna dumitali ca-n loc de zapis, și de vei primi dumn(ea)ta prețu acestu(i) loc carele scrie mai sus să ni dai dumn(ea)ta vro treidzăci de lei acmu într-acestu rându și să mergi dumn(ea)ta să faci ce va trebui acolo la sat.

C-aș fi vinit éu acum la dumn(ea)ta de ni-am fi așădzat toat(e) trebili, numai să stai? dum(i)talî sîntem bolnavi, iar dup(ă) ce ne vom scula o-i? vini eu la dumn(ea)ta și vom aședza lucrul deplin.

Și pentru credința am și iscălit.

Λ(Ϡ)Τ(ο) *ЗСВ <7202/1694> αηρ(ηλῖε).

Popa Gligorașco, ΗΣΚΑΛ <m.p.>.

<Pe aceeași filă însemnarea>: Zapisul părintelui Gligoraș(co) ot Ruginești.

Arhivele Naționale Iași, colecția *Documente*, CDXXVIII/13.

Orig.

6

1695 (7203) mai 5

Postolachi, Mătei și Tutora Ruțoaie, fiii lui Andonie, dăruiesc rudelor lor, Vasilache și Timuș Crupenschi, cămărași de Ocnă, o parte din satul Zemeș.

† Adeacă eu, Post(o)lachi, și cu frate-miu, Mătei, și cu suru-noastră, Tudora Ruțoe, ficiorii lui Andonie, mărturisim cu acest adevărat zapis al nostru precum noi, de bun(ă)voie noastră, am dăruit dumilor sale lui Timuș și Vasilachi cămărași de Ocnă a noastră dreptă ocin(ă) și moșie den sat, din Zemeși, den siliște și den fânați, den tot locul, cu tot venitul ce s(e) va alege parte noastră ce avem de pe înmă noastră ca s(ă) le hie dumilor sale drept danie și moșie, în veci neclătit.

Că fiindu noi de casa părinților dumilor sale și neputându trăi pe acest(e) locuri am dăruit dumilor sali pe cât scrie mai sus.

Și pentru mai mare credința ne-m pus degetele, ca s(ă) fie de mare credință. Și alți oameni buni care su tânplat încă s-au iscălit.

ΛΕΤ *ЗСГ <7203/1695> ΜΑΗ Ε <5>.

Post(o)lachi¹; Măteiu¹; Tudora¹.

† Și eu popa Andronace ot Trotuș am scris zapisul <m.p.>.

† ΑΖ, ЦЕФАН, ΗΣΚΑΛ² <m.p.>³.

Și eu, Vasilie Ropce, m-am întâmplat³.

<Pe verso-ul filei a doua, o însemnare contemporană>: Zapis de danie ot Zămeș de la Postolachi să frații lui; <și una modernă>: No. 18.

Arhivele Naționale Iași, colecția *Documente*, CDXXVIII/16.

¹ Amprentă digitală.

² Lectură nesigură.

³ Pe verso-ul filei.

Preotul Gligoraș din Ruginești, vărul lui Dumitrașco Gelepul, vinde lui Timuș și lui Vasilache, vameși de Trotuș, o jumătate din satul Mogoșești, pe Trotuș.

† Adeacă eu, preotul Gligoraș din Ruginești, vărul lui Dumitrașco Gélipul, și cu Grozav(a), și cu ficiorii mei, scriem și mărturisim cu acest adevărat zapis la nostru, de nime siliț(i), nici asupriți, ce de a noastră bunăvoie, am vându a noastră dreaptă ocină și moșie care au fost despre vărul nostru Gelipul, satul Mogoșeștii ce sînt pe apa Trotușului, din tot locul, gium(ă)taate de sat și cu giumătate de cas(ă), cu gium(ă)taate din tot locul, cu tot vinitul. Acestea ammu vîndut dumilor sali lui Timuș și lui Vasilachi vameșii de Trotuș drept o sută și șăptidzăci lei, bani gata, ca să le fie dumilor sali dreptă ocină și cumpărătur(ă), în veci neclătît(ă). Iar cine s-ar ispiti din oaminii mei, or(i) din răzêși, a răspunde ceva sau a să mestecare spre ceastă moșie care mai sus scrie, dumnelor să hie în paci, eu să aibu a daré samă înspre unii ca aceia.

Și când s-au făcut această tocmală au fost de față preutul Andronic de Trotuș, și Radul pîrcălabul, și Mihălachi zet Savin, și Sandul bulubaș, și Dumitrașcu Savin ot Mogoșești, și Bosioc Savin, brat ego, și Iștioan dascal.

Și pentru mai mare credința am și iscălit, ca s(ă) fie de mare credință.

Лет *зсг <7203/1695> юл(ліе) дї <14>.

† Popa Gligorașco, искал <m.p.>.

† Аз, Iereu Andronic, martur <m.p.>.

Radul pîrcălabu, martur <m.p.>.

Аз, Шефан РѸж(ин)ски, искал, martur <m.p.>.

Квстандин ...¹, искал, m-am întâmplat de față <m.p.>.

Аз, БѸхѸш вел чашник, искал <m.p.>.

Az, Ghiorghi Robu? m-am tâmplat <m.p.>.

Ioanijs Sajws proin ...².

Аз, Боснюк Гавин, искал <m.p.>.

Аз, ДѸмитрашко Гавин, искал <m.p.>.

<Pe verso-ul filei a doua, o însemnare contemporană>: Zapisul di Mogoșești di la popa Gligoraș, de giumătate de sat; <și una modernă>: No. 8.

Arhivele Naționale Iași, colecția *Documente*, CDXXVIII/14.

Orig., difolio.

EDIȚII: Corneliu Stoica, *op. cit.*, p. 337, rez.

¹ Indescifrabil.

² Lectură nesigură: Ioanis Sazos fost ...

Radul pârcălab vinde lui Timuș și Vasilache Crupenschi, vameși de Trotuș, o parte din satul Mogoșești.

† Adeacă eu, Radul pârcălabul, mărturisăsc cu acestu adevărat zapis al meu precum am vândut dumilor sal(e) vamișului Timuș și dumisa(le) vamișului Vasilachi a me draptă cumpărătură din sat, din Mogoșăști, o gropă de fânațu de la Sătulul, dreptu trii lei bătuți, și mi-au mai dat dumnalor iar trii lei. Car(e) bani aceștiia i-am dat éu popii lui Gligoraș arhonă pe moșiia. dece să aibă dumnalor a popri acești bani din parte popii. Și mi-au mai dat un leu car(e) am dat éu Focii și altora de le-au fostu de cheltuial(ă) când mi-au dat danié parte lor din sat, ș-apoi daniia me s-au strâcat, car(e) bani fac șăpti lei.

Și acești bani mi-au dat dumnalor deplin iar de a ave cineva a răspunde să aibă a-ș(i) întreba cu mine și de m-or dovedi să aibu éu a-ntorce dumilor sali banii.

Și pentru credința am și iscălit.

Λ(ϛ)Τ(ο) *ЗСГ <7203/1695> АВГѸСГ Г <3>.

Radul pârcălabul, ИСКАЛ <m.p.>.

<Pe verso-ul filei a doua, o însemnare contemporană>: Zapisul Radului Pârcălabului ot Mogoșăști; <și una modernă>: No. 7.

Arhivele Naționale Iași, colecția *Documente*, CDXXVIII/15.

Orig., difolio.

EDIȚII: Ghibănescu, *Documente*, în „Ioan Neculce. Buletinul Muzeului Municipal”, pp. 127-128, nr. LXXXVI, text după orig.; Corneliu Stoica, *op. cit.*, p. 337.

Dingul, Lupul și alții vând lui Vasilache Crupenschi partea lor din satul Mogoșești.

† Adeacă eu, Dingul, și eu Lupul, sin Ioniți, și eu Anghelina, femeie Alecsăi, mărturisim cu cestu adevărat zapis al nostru la mâna dumisali vamășului Vasilachi, precum am vândut parte noastră ce ni s-a vini din sat, din Mogoșești, din cas(e), din câmp, din tot locul¹ cu tot vinitul.

Și ne-au dat dumnelui dzeci lei, bani gata, și ce ni s-a mai vini pe parte noastră să aibă dumnelui a ne da deplin, căci neavându noi moșii, de acești de bani ce scriem mai sus să avem a-ntoarce domnii sali pe cât s-a socoti.

Și la această tocmală s-au prilejit preutul Gligorașco, și Ion Foce, și Dima.
Și pentru credința ne-am pus și degitili.

ΛΕΤ *ЗѢД <7204/1696> ѡК(ТОМВРІЕ) К̂ <20>.

Dingul².

Lupul².

Anghelina².

<Pe verso>: † 1 leu am mai dat îi Tonițoia, la Mogoșăști, cându am fostu cu Dumitrașco.

† Popa Gligorașco, martor <m.p.>.

Ion Foce².

Dima².

<Pe verso-ul filei a doua, o însemnare contemporană>: Zapis ot Lupul, să Dingul, să Anghelina; <și alta modernă>: No. 6.

Arhivele Naționale Iași, colecția *Documente*, CDXXXVIII/22.

Orig., difolio, patru amprente digitale.

EDIȚII: Corneliu Stoica, *op. cit.*, p. 337, rez.

¹ „ce ni s-a”, tăiat cu aceeași cerneală.

² Amprentă digitală.

10

1695 (7204) octombrie 21, Odobești

Nicolai Camber se tocmește cu Gligori, Ștefan și Ifimie, să le dea 40 de lei pentru a patra parte din satul Mogoșești.

† Adeică eu, Nicolai Camber, scriu și mărturisăscu cu acestu adevărat zapis al meu ca s(ă) fié de bună credință la mâna cestor oameni din Mogoșești anume, Gligori și Ștefan și Ifimie diiaconul cum să s(e) știé că m-am aședzat cu dânșii pentru moșia de Mogoșești, ce iaste a patra parte den tot hotarul, să le dau patrudzăci de lei, de astădzi lun(a) oct(ombrie) 21 pân-în doă săptămâni, să le dau bani faț(ă) făr(ă) de nici o gâlceav(ă), iar nedându eu banii la dzi, pecum scriem mai sus, să hii volnici ei a-și vinde moșia cui or vre.

Și pentru credința am și iscălit, să s(e) știe.

ѠДОБЕЩИ, Л(Е)Т *ЗѢД <7204/1695> ѡКТ(ОМВРІЕ) К̂А <21>.

ЃЗ, КАМБЕР, ИКАЛ <m.p.>¹.

<Pe verso-ul filei a doua, o însemnare contemporană>: Zapisul ce-am dat eu Timuș 30 lei acestor oameni.

Arhivele Naționale Iași, colecția *Documente*, CDXXXVIII/17.

¹Urmează o iscălitură indescifrabilă.

11

1695 (7204) noiembrie 22

Gligorașco preot din Ruginești vinde, împreună cu alții, lui Timuș și Vasilachi Crupenschi, o parte din Mogoșești pe care anterior o dăruiseră lui Neculai Camber.

† Eu, popa Gligorașco ot Roginești, și eu popa Istratié, și Ion Focea, și Anghilina, înma Focii, și Vas(i)lie Lănducă¹, și Grozav, și Gligori Cozmășcul, și Arsenioaie, și Gligori Doroftei mărturisim cu această scrisoare a noastră la mâna dumisali lui Timuș și dumnialui Vas(i)lachie, s(ă)n(o)ve Crupinschii, precum am fostu noi toț(i) frații făcut un zapis la mâna lui Neculai Canber precum l-am primit frate la toat(ă) moșie ce s(e) află a lui Dumitrașco Gelépul și casăli i-au fostu dăruit lui Neculai, și Neculai, ca s(ă) aibă el a sta, să scoat(ă) optu sut(e) de lei, cari bani au fostu a unchiul nostru Dumitrașco Gilépul care au perit de la Gelépoaie.

Deci noi, dăruind-i această moșie și el nestându să ne scaot(ă) banii, și noi încă ne întorcem danie și am vândut noi cu toț(i) frații, iar Neculai să fie strein din danie noastră să nu aibă nici o treabă, în veci. De va scoate Neculai zapisul nostru ce le-am făcut lui dé déniie să nu i s(e) ție nici într-o samă ori la ce giudeț s-ar scoate.

Și la aceasta tocmală și îndreptarea s-au priléjet dumnialui Ion Buhuș biv medelnicer, și dumnialor și alți boier(i) carei mai gios s-au sicălit.

Pentru credința s-au iscălit să s(e) creadză.

Și eu Popa Ion am scris.

Λ(ε)τ *ЗСА <7204/1695> м(Ѣ)с(А)цѢ ноев(ріе) кѢ <22>.

† Pop(a) Gligorașco <m.p.>; † Iftimie diaconul <m.p.>; † Gligorie²; † Ion Foce²; † Angilina²; † Vasilie²; † Gligoraș²; Ιωανης Σαζωσ προιν ...³.

Аз, Ион БѢХѢШ БИВ ВЕЛ МЕДЕЛ(НИЧЕР), ИСКАЛ <m.p.>.

Arhivele Naționale Iași, colecția *Documente*, CDXXVIII/23.

Orig., difolio, cinci amprente digitale.

EDIȚII: Corneliu Stoica, *op. cit.*, p. 337, rez.

¹ „lănducă” însemna lădiță de cizmar.

² Amprentă digitală.

³ Lectură nesigură: Ioanis Sazos fost

12

1695 (7204) noiembrie¹ 22

Gligori Doroftei vinde, împreună cu alții, vinde lui Timuș și Vasilachi, fiii lui Crupenschi ușerul, o parte din satul Mogoșești.

† Adecă eu, Gligori Doroftei, și Ștefan Hulpoiul și Iftimiie diiaconul, împreună cu toți(i) frații noștri, câți(i) ne aflăm frați(i) den moșea noastră Dochiia din Mogoșești(i), scriem și mărturisim cu acestu adevărat zapis al nostru, de nimea siliți(i) nici asupriți(i), ce de a noastră bunăvoie, am vândut dumisali, lui Timuș și Vas(i)lachie, s(ă)n(o)ve Crupenschii ușeriul, a patra parte din sato, din Mogoșești(i), din seșteș(i), cu casă, din câmpu, din apă, den tot locul, cu tot vinitul, drept șes(e)zăci lei, ca s(ă) fie dumiilor sali dreptă ocină și moșie, în veci.

Și cându am vândut noi această moșie am întrebat pre toți(i) frații noștri și cu voie tuturor fraților am vândut, vădzându noi c-au vândut alți frați(i) și răzeși părți lor vândut-am și noi cu toată(ă) voie noastră să fie moșie nerăscumpărat(ă), în veci.

Iar sculându-s(e) cineva dintru semenție noastră, sau frați(i) răzeși(i), să avem noi vânzători a da samă și a trage gâlceav(ă) și cheltuial(ă), iar dumiilor să-ș(i) ție moșie în veci.

Și în tocmal(a) noastră s-au prilejit dumnialui Ion Buhuș biv vel medelnicer, și dumnialui Ienachie biv comis, și dumnialui Mihăilachi stolnicelul, și dumnialui Ghiorghie zugrav, și dumnialui Manoli zet Nica, și dēnaintea birăului Ilie cu toți(i) bătrânii satului Ocnei.

Și noi acești oameni buni, megieși(i) văzându tocmal(ă) de bunăvoie și plat(ă) deplin(ă) am iscălit și am pus pecetili noastre și s-au pus și pecete satului Ocnei ca să s(e) creadză.

Eu, popa Ion Buhoci ot Ocnă, am scris zapisul să s(e) creadză.

Λ(ε)τ *ЗСА <7204/1696> м(ѣ)с(а)ц(а) <ноябрь>¹ кв <22>.

† Gligorii vânzător²; † Ștefan Hulpoiul vânzător²; † Pop(a) Gligorașco, **искал**, răzeș <m.p.>; † Iftimi vânzător diiaconul <m.p.>; † **Аз, Иѡн Бѣхѡш Бѣв вел медел(ничар)**, m-am tâmplat la această vânzare, **искал** <m.p.>; **Ιοαννης Σαζωσ ποιιν** ...³; Toderășco martur <m.p.>; Az, Toader Hușcul, martur <m.p.>.

<Pe verso-ul filei a doua, o însemnare contemporană>: Zapisul Mogoșăștilor di a patra parte di sat ot Gligori, și Ștefan și Iftimie diiaconul; <și alta modernă>: No. 10.

Arhivele Naționale Iași, colecția *Documente*, CDXXVIII/20.

Orig., două amprente digitale.

EDIȚII: Corneliu Stoica, *op. cit.*, p. 337, rez.

¹ Pătat cu aceeași cerneală în locul unde a fost scrisă luna. Poate fi datat în aceeași zi cu zapisul prin care aceiași oameni retrag dania făcută lui Camber; vezi documentul cu aceeași dată.

² Amprentă digitală.

³ Lectură nesigură: Ioanis Sazos fost

Gligorașco Cozmășcul vinde lui Timuș și lui Vasilache Crupenschi o parte din satul Mogoșești.

† Adecă eu, Gligorașco Cozmășcul, făcut-am scrisoar(e) mea de bun(ă) credință la m(â)na dumisalé lui Timuș și a lui Vas(i)laché, pecum am vândut eu dumilor sale parte mea den sat, den Mogoșăști, din cas(e) gata și din câmpu, și din pădur(e), din ț(a)rin(ă), cu tot vinitul, toată parte mea ce s(e) va alegea, am vândutu dumilor sali car(e) mai sus scrie(e), și m(i)-au dat dumnéalui trei léi. Și alégându-s(e) partea să aibu a faci dumilor sali zapis.

Pentru credința am pus și dégétul, să s(e) știé.

V Wкнъ, в(ъ) л(ѣ)т(о) *Зѣд <7204/1695> ное(мврїе) кѣ <24>.

† Gligoraș Cozmășcul¹.

<Pe verso-ul filei, însemnarea>: Zapisul lui Gligoraș Cozmășcul.

Arhivele Naționale Iași, colecția *Documente*, CDXXVIII/19.

Orig., o amprentă digitală.

EDIȚII: Ghibănescu, *Documente*, în *IN*, p. 127, nr. LXXXV, text după orig., cu data de an greșită: 1691 (7200); Corneliu Stoica, *op. cit.*, p. 337, rez.

¹ Amprentă digitală.

Salomie Arsănoaia dăruiește lui Vasilache și Timuș Crupenschi o parte din satul Mogoșești.

† Adecă eu, Salomie Arsănoaié, scriu și mărturisesc cu ceastă scrisoare a me precum m-am vorovit eu cu Vas(i)lie, ginere-mieu, și cu fiică-me, Sanda, penru o moșie a me la Mogoșești, ce am și ce mi s-a vini toată parte me, din tot locul cu tot vinitul, o am dat dumilor sali, lui Vas(i)lachi vamășul și fratelui dumisali, lui Timuș, ca s(ă) le fie lor driaptă ocină și moșie, dumilor sali și cuconilor dumilor sali, în veci. Că întâi o dedes(ă) lui Neculai, ficiorului lui Murguleț, ca s(ă) mă grijască la morte me.

Deci eu, fiind bolnav(ă) multă vreme el nu m-au cercat, deci eu vădzând că nu mă cearcă, nici mă grijește, am întorsu și ce-am grăit să fie negrăit cu Neculai și o am dat dumilor sali acestor boieri cari sintu scriși mai sus. Și când am făcut acestu zapis, am chemat pe preutul Ion, duhovnicul mieu, ot Costești, și diiaconul Apostul ot tam, și Vas(i)lie Gherman ot Măgerești, și Vas(i)lie Lungul și alți oameni buni. Și s-au prilejit și dumnelui Neculai, sluga dumisali postelnicului mai fiind goștinar.

Însă dumnelor să aibă a mă griji de toate la moarte me di ce mi-a trebui.

Și pentru credință mi-am pus degetul, ca să s(e) știe.

Λ(ε)τ *ЗСА <7204/1696> генаp(іе) рї <13>.

Însă de s-a găsi vrun zapis să nu s(e) ție în sam(ă) nici la un giudeț.

Sălomie¹; Vas(i)lie Gherman¹; Vas(i)lie Lungul¹; Az, Apostul diiaconul, am scris zapisul; Popa Ioan <m.p.>; Az, Neculaiu, m-am tâmplat <m.p.>.

<Pe verso-ul filei a doua, o însemnare contemporană>: Zapis de danie ot Arsănoiaia; <și alta modernă>: No. 4.

Arhivele Naționale Iași, colecția *Documente*, CDXXVIII/21.

Orig., difolio, trei amprente digitale.

EDIȚII: Corneliu Stoica, *op. cit.*, p. 337, rez.

¹ Amprentă digitală.

15

1696 (7204) februarie 9, Iași

Antioh Constantin Cantemir voievod întărește lui Vasile Crupenschi stăpânirea asupra satului Mogoșești cumpărat de la popa Gligorașco și de la alți nepoții ai lui Dumitrașco Gelepul.

† Иѡ Антиѡхъ Костантинъ воевода, Б(о)ж(ію) м(н)л(о)ст(ію), г(о)сп(о)даръ Земли Молдавскон. Dat-am cartea domnii méli boierinului nostru, dumisali lui Vasili Crupenschie, să fie volnic cu cartea domnii méli a-și ținca și a opri satul Mogoșeștii cu cas(e) cu tot, care iaste dreaptă cumpăratur(ă) dumisali de la popa Gligorașco, și de la Neculai Camber, și de la Radul pârcălabul și de la alți nepoți a lui Dumitrașco Gélipul, precum le scriu zapisăli ce au de la mâna lor să aibă a opri dumnelui despre toți și despre cini ar hi în cas(e). Iar de ar avea cineva a mai răspunde ceva, să vie de fați și să-ș(i) aducă și direasăli, să-ș(i) întrebe cu dumniului.

Și nim(e) să nu cutédze a sta înprotiva cărții domnii méli.

Aceasta facem știre.

Ис, л(ѣ)т(о) *ЗСА <7204/1696> фев(р)аріе ѿ <9>.

Vasilie Costachi vel vornic, nefiind vel log(ofătul) <m.p.>.

<Pe verso-ul filei a doua, o însemnare modernă>: No. 21.

Arhivele Naționale Iași, colecția *Documente*, CDXXVIII/24.

Orig., difolio, sigiliu domnesc aplicat în cerneală roșie, capul de bour încnjurat de lambrechini și legenda: † Иѡ Антиѡхъ Костантинъ воевода, Б(о)ж(ію) м(н)л(о)ст(ію), г(о)сп(о)даръ Земли Молдавскон.

EDIȚII: Corneliu Stoica, *op. cit.*, p. 337, rez.

NOI INFORMAȚII PRIVITOARE LA CONFLICTUL DINTRE BALABAN ȘI GHEORGHE URSACHI¹

Valentin CONSTANTINOV

New information regarding the conflict between Balaban and Gheorghe Ursachi

Summary

The study brings new information about the conflict between the Moldovan boyar Gheorghe Ursachi and the merchant from the city of Lvov Alexandru Balaban in the second half of the XVIIIth century. Recently, in the archives in Warsaw, Poland, it was found a register of documents about this conflict and it is kept in the Archiwum Głowne Akt Dawnych in Warsaw. The register gives a concise note of different documents that were gathered on the conflict, and where from it is evident the proportion this case took in the epoch and that brought together great efforts both from the part of the Polish dignitary and the Ottoman ones. In those two annexes there are published the mentioned register and the original act from December 10, 1682 with their Romanian translation.

În Colecția lui Alexandru Czołowski (1865-1944), aflată în Arhiva Centrală a Actelor Vechi din Varșovia (AGAD), se păstrează materiale importante pentru cunoașterea istoriei noastre. Istoric, arhivist, muzeolog, acesta a adunat o impresionantă arhivă de acte vechi privitoare la istoria Poloniei și a țărilor vecine. După decesul cunoscutului istoric polonez, arhiva sa a fost împărțită între trei instituții: o parte a fost lăsată și vândută de către Czołowski Bibliotecii Ossolinski din Liov, în anii 1936 și 1939, o parte a fost oferită Bibliotecii Naționale de către fiica sa în anul 1947, iar din aceasta o parte a fost preluată de AGAD în anul 1949. Din colecția Czołowski păstrată la AGAD ne-a atras atenția un registru de documente privitoare la conflictul dintre Alexandru Balaban, negustor liovean și mai târziu administratorul vămilor rusești ale Poloniei și Gheorghe Ursachi, mare vistiernic² de la sfârșitul secolului al XVII-lea.

Gheorghe Ursachi era fiul lui Ursachi³. A fost căsătorit cu Ilinca, fiica lui Gheorghe Coci fost hatman și frate cu Vasile Lupu, cu Maria, fiica lui Iordache Cantacuzino, mare vistiernic și cu Alexandra, fiica lui Dumitrașco Șoldan. În acte

¹ Aducem mulțumiri d-nei Krystyna Urbańska de la Comisia poloneză UNESCO și dl. dr. hab. Dariusz Kołodziejczyk, care au facilitat obținerea bursei UNESCO în urma căreia a fost realizat acest studiu.

² AGAD, Zbiór Czołowskiego nr. 390. Registrul documentelor lui Balaban din Moldova de la domnul Ursachi (microfilmul 38997).

³ Nota biografică: N. Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova*, sec. XIV-XVII, București, Editura enciclopedică română, 1971, pp. 453-454.

este întâlnit fără titlu la 1 februarie 1659, vistiernic al doilea la 5 august 1659, mare vameș între 15 februarie 1660 și 8 octombrie 1662, mare clucer între 21 ianuarie 1663 și 25 mai 1665, mare vistiernic între 10 ianuarie 1666 și 25 decembrie 1669, fost mare vistiernic între 1 ianuarie 1670 și 11 octombrie 1673, din nou mare vistiernic în 30 aprilie 1674, noiembrie 1677, 30 ianuarie și 30 iunie 1678. Fost mare vistiernic 9 ianuarie 1680 și 26 decembrie 1685. Mort înainte de 24 noiembrie 1689⁴. Avea curtea pe Ulița Mare în Iași⁵. La 12 martie 1662, când în contul unei datorii nerestituite, casele lui Gavriil hatmanul sunt date lui Duca vistiernic⁶, Ursache era mare vameș. La 8 octombrie 1662, cumpăra de la Ana Bejeneasa din Suceava o falce de vie în Păcurari cu 30 de lei⁷. La 20 ianuarie⁸ și 17 noiembrie 1664 apare în acte mare clucer în calitate de martor⁹. La 12 decembrie 1664, Eustratie Dabija îi întărește satul Plopeni, din ocolul târgului Suceava. Satul a fost cumpărat de la Alexandra stolniceasa sora răposatului Iorga fost postelnic și de la fiul ei cu 500 de lei¹⁰. La 15 martie 1665, Ghedeon mitropolitul ș.a. întăresc lui Chiriac Sturza, fost jicnicer, mai multe părți de sate, printre care și satul Buțcăteni, țin. Roman, fără partea lui Ursache clucer¹¹. Vistiernic și martor, la 1 decembrie 1666¹² și 4 august 1669¹³. Mare vistiernic, primește satul Bonbătești, ținutul Iași, și jumătate din satul Cârjești, ținutul Roman, de la ieromonahul Simion și întreg soborul de la schitul lui Gheorghe hatmanul din Hangul în schimbul a 100 de matce și 200 de lei băuți, deoarece acele sate erau „departe de mănăstire”¹⁴. La 21 ianuarie 1667 face schimb cu Gavrilăș Talpă. În schimbul satului Iacobești, ținutul Suceava, îi dă acestuia o jumătate din satul Șerbești, ținutul Neamț și 160 de lei¹⁵. La 18 noiembrie 1667,

⁴ *Documente privitoare la istoria României culese din arhivele polone, secolul al XVII-lea*, București, Editura Academiei, 1983, pp. 315-317.

⁵ *Documente privitoare la istoria orașului Iași*, vol. II. Acte interne (1661-1690), editate de Ioan Caproșu, Iași, Editura „Dosoftei”, 2000, nr. 2, p. 397 (în continuare *Documente Iași*, II). La 1661 martie 12: Act prin care Ghinea fost medelnicer vinde arhimandritului Ioasaf de la m-reă Barnovschi o casă cu pivniță de piatră în preț de 200 de aslani. Curțile lui sunt amintite și la 1673 martie 6: Act prin care Neculai și soția sa, Todosia, vând ceasornicarului francez Gașpar Caille o casă cu pivniță și un loc pe Ulița Mare din Iași, cu 160 de lei băuți – cu litere slavonești: „Az Ursul vist(ârnik) iskal”.

⁶ *Documente Iași*, II, pp. 19-20, nr. 21.

⁷ *Ibidem*, nr. 36, p. 31. De văzut N. Iogra, *Studii și documente*, vol. V, p. 580, nr. 176.

⁸ *Documente Iași*, II, p. 64-66, nr. 63.

⁹ *Catalogul documentelor moldovenești din Arhiva Istorică Centrală a Statului*, vol. III (1653-1675), întocmit de Mihai Regleanu, Doina Duca, Constanța Neculescu, Veronica Vasilescu și Comelia Crivăț, București, D.G.A.S., 1968, pp. 241-242, nr. 1090 (în continuare: *CDM*, III).

¹⁰ *Ibidem*, p. 242-243, nr. 1094.

¹¹ *Ibidem*, (1653-1675), p. 252, nr. 1137.

¹² *Ibidem*, p. 306, nr. 1412.

¹³ *Ibidem*, p. 394, nr. 1854.

¹⁴ Tranzacție încheiată la 29 septembrie 1666. *Ibidem*, p. 302, nr. 1392. În aceeași zi șase boieri dădeau mărturie pentru această tranzacție (*Ibidem*, p. 302, nr. 1392).

¹⁵ *Ibidem*, p. 309, nr. 1428.

Savin Hermeziu și femeia sa, Nastasia, vând lui Ursache partea lor de moșie din Miculiști, ținutul Dorohoi¹⁶. La 15 ianuarie 1668, Dumitrașco Costașco îi vinde lui Ursachi a patra parte din jumătate de sat din Miculiști¹⁷. La 12 februarie 1668, Floarea, soția lui Agapie armeanul și cu fiii ei din târgul Suceava vând niște vii la Cotnari, în Dealul Mândru, lui Macarie egumenul m-rii Golia. Cu banii luați din tranzacție ea îi va plăti datoriile soțului ei la Ursache vistiernic¹⁸. La 19 februarie 1668, Ionașco fiul lui Nicolae din Ghireni vinde lui Ursache vistiernic a patra parte din jumătate de sat Miculiști, ținutul Dorohoi¹⁹. Un ispisoc pentru a patra parte din satul Goșmani a fost găsit la Ursache, mare vistier, în procesul dintre Dumitrașco Boul, fost jicnicer și călugării de la mănăstirea Agapia cu Constantin Buhuș jicnicer și Vasile Vârnăv²⁰. Cumnat cu Alexandro Draco, comis și împreună cu acesta, se judecă, în timpul domniei lui Gheorghe Duca, cu Andronachi pârcălab, fiul lui Pană paharnic²¹ pentru niște case și pierde procesul. Casele scoase la vânzare au fost cumpărate de către Miron Costin deoarece soția lui era „nepoată de hiiu doamnei Marghita”. Peste aproximativ un an, la 1 iunie 1671, Miron Costin îi întoarce lui Ursache casele cumpărate de la Andronache pentru 300 de lei. În act se spune că acel loc a fost ținut de Gheorghe hatmanul cu sila și nu i-au făcut nicio plată lui Pană vistiernic²². Prin diata lui Vasile, fost mare logofăt, se stabilește, printre altele, ca lui Ursache să i se întoarcă datoria de 300 de lei²³. Fost mare vistiernic dăruiește a șasea parte din casele de piatră și din pivnița de piatră cumpărate de el între Mitropolia Veche și casele Prăjești mitropoliei²⁴. Martor la 29 septembrie 1670²⁵, la 1 iunie 1671²⁶, 6 martie 1673²⁷, 23 iulie 1676²⁸, 15 octombrie 1676²⁹, 23 iunie 1677³⁰, 2 martie 1681³¹ și 17 martie

¹⁶ *Ibidem*, p. 336, nr. 1565.

¹⁷ *Ibidem*, p. 339, nr. 1580.

¹⁸ *Ibidem*, p. 340, nr. 1586.

¹⁹ *Ibidem*, p. 341, nr. 1591.

²⁰ *Ibidem*, pp. 345-346, nr. 1609.

²¹ Actul datează cu 12 iulie 1670. În act se spune că acel loc fusese făcut danie de către doamna Marghita lui Pană paharnic de Covurlui. Spre sfârșitul domniei lui Vasile Lupu, acel loc a fost luat de către Gheorghe hatman, fratele lui Vasile Lupu cu promisiunea să-i dea bani pe el. La scurt timp, după răscoala lui Gheorghe Ștefan, s-a pierdut și actul și nici banii Gheorghe hatman nu i-a dat lui Pană. (*Documente Iași*, II, pp. 294-295, nr. 319).

²² *Ibidem*, pp. 325-326, nr. 352. Într-acele case a stat Gheorghe hatman, iar mai apoi Ursache vistiernic, pe care case: „le-au tocmnit făcându-le din stricate bune, cu câțeva cheltuială” (1671 iunie 1).

²³ *Catalogul documentelor moldovenești din Direcția Arhivelor Centrale*, vol. IV (1676-1700), întocmit de Mihai Regleanu, Doina Duca-Tincușcu, Veronica Vasilescu, Constanța Neculescu, București, D.G.A.S., 1970, p. 86, nr. 299 (în continuare: *CDM*, IV). Actul emis la 12 septembrie 1678.

²⁴ *Documente Iași*, II, p. 523-524, nr. 588. Act din 1 octombrie 1683.

²⁵ *Ibidem*, pp. 301-302, nr. 330.

²⁶ *Ibidem*, pp. 326-327, nr. 353.

²⁷ *Ibidem*, pp. 365-366, nr. 397.

²⁸ *Ibidem*, pp. 412-413, nr. 456. Semnează în slavonește.

1683³² la diferite tocmeli din orașul Iași. La 4 octombrie 1681, Ursachi vistiernic îi anunță pe vătămarii de Lăteni și pe toți sătenii de acolo că i-a dat pe seama egumenului de la m-rea Ocna³³. La 9 aprilie 1687, Constantin Cantemir voievod scrie lui Vasilasco paharnic pentru o datorie de 43 de lei a doamnei Rucsanda către Ursachie vistiernicul³⁴. Ilias voievod i-a dăruit lui Ursache vistiernic satul Slobozia lui Drăgșan, iar la 31 decembrie 1689, acest sat era făcut danie lui Iordache Ruset și prețuit cu 9000 de lei³⁵. Catrina fiica lui Ursachi căsătorită cu Solomon fost mare șetrar. La 8 martie 1697, Solomon va face schimb de moșii cu cumnatul Dumitrașco Ursachi, fiul lui Gheorghe și Maria, fiica lui Iordache vistiernic Cantacuzino³⁶. La 6 decembrie 1696, Alexandra Ursăcoia a răposatului Ursachi mare vistier, cu fiul său Dumitrașco Ursachi fost mare sulger, cu ginerele său Ion Balș, mare medelnicer și cu Solomon fost mare șetrar³⁷ vând lui Iordache Ruset mare vistiernic satul Lalova, ținutul Orhei³⁸.

În istoriografia românească au fost editate deja o serie de documente și studii privitoare la conflictul dintre Balaban și Gheorghe Ursachi³⁹. Într-o perioadă când comerțul cu potasă și cenușă aducea profituri mari o parte din boierii și domnii moldoveni s-au ocupat de aceste afaceri. Totodată, averile

²⁹ CDM, IV, p. 46, nr. 96.

³⁰ *Documente Iași*, II, pp. 432-433, nr. 477.

³¹ *Ibidem*, pp. 488-489, nr. 547.

³² *Ibidem*, p. 519, nr. 583.

³³ CDM, IV, pp. 161-162, nr. 667.

³⁴ *Ibidem*, p. 244, nr. 1080. Prin acest act domnul Moldovei să dea din vitele ce sunt la el și împlinind banii să-i dea omului pe care-l va trimite Ursachi. Se menționează că s-au dat șase vaci cu viței.

³⁵ *Ibidem*, p. 277, nr. 1227. Iordache Ruset „ajutase țara cu 15.000 de lei ... la vreme de mare nevoie, fiind slăbită în urma domniei lui Dumitrașco voievod”. Documentul publicat în *Uricariul*, XI, pp. 212-215.

³⁶ *Ibidem*, p. 420, nr. 1901.

³⁷ Acesta era căsătorit cu Catrina, fiica lui Ursache.

³⁸ *Ibidem*, pp. 416-417, nr. 1880. La 23 decembrie 1696, Antioh Cantemir întărea vânzarea lui Alexandra, jupâneasa lui Ursachi fost mare vistier și de la fiastrul ei, Dumitrașco Ursachi fost mare sulger și de la ginerii săi Ion Balș mare medelnicer și Solomon Costachi *Ibidem*, pp. 417-418, nr. 1885. În aceeași zi Sava mitropolitul și alți mari boieri dădeau mărturie pentru tranzacția încheiată: *Ibidem*, p. 418, nr. 1886.

³⁹ Hurmuzaki-Bogdan, supliment II, vol. III (1641-1703), nr. CIII, pp. 185-229; N. Bejenaru, *Din relațiile comerciale moldavo-polone în sec. XVII. Procesul vistiernicului moldovean Ursachi cu negustorul polon Balaban*, în „Arhiva”, XXXIV (1927), nr. 1, pp. 45-54; Paul Cernovodeanu, *An episode of the relations between England and Moldavia in 1685*, în „Revue Roumaine d'Histoire”, 1969, nr. 3, pp. 659-671, unde se reproduce o scrisoare a ambasadorului englez la Constantinopol către Constantin Cantemir în problema datoriilor lui Ursachi; Scrisoarea din 24 noiembrie 1689 către rege în aceeași problemă vezi în: Ilie Corfus, *Documente privitoare la istoria României culese din arhivele polone*, secolul al XVII-lea, București, Editura Academiei, 1983, pp. 315-317, nr. 199.

adunate, din cauza intemperiilor timpului⁴⁰, puteau fi risipite într-un timp foarte scurt⁴¹, așa cum s-a întâmplat și cu averea lui Ursachi vistiernic. În continuare vom relua șirul problemei.

La 13 iulie 1671, Ursache dădea o scrisoare privitoare la stabilirea comisarilor din partea sa în problema cu Balaban. În scrisoare se spune că între el și Balaban, de-a lungul timpului, au apărut anumite probleme, iar cauza pretențiilor din partea lui Ursache era faptul că Balaban s-a obligat în fiecare an să vie la Iași și din mărfurile vândute în Gdansk să-i dea partea lui, ceea ce nu s-a întâmplat. Mai mult decât atât, Balaban nu le-a permis nici plenipotențiarilor săi, Mihail Manea și Ghina, să facă socoteala cuvenită. De aceea, boierul moldovean îi numește plenipotențieri pe Ian Măzărache și Petru Afendik, care urmau să hotărască divergențele apărute⁴². În scrisoarea din aceeași zi a domnului Moldovei, Gheorghe Duca, cu titlul „Asigurarea din partea domnului că panul Ursachi nu a așteptat întoarcerea panului Balaban din Gdansk”, se menționa același lucru privitor la poziția lui Ursachi. În plus sunt nominalizați și comisarii din partea lui Balaban – Gheorghe Papară și Gheorghe Nicolai. Totodată, deoarece nu se putea avea încredere în persoana lui Mihail Manea, care era rudă cu Balaban, este trimis în acea afacere Dimitrie Ipatie, care, împreună cu Ghina, va lua marfa cuvenită, dacă așa ceva se va cere⁴³. Datele problemei dintre Balaban și Ursache sunt descrise la 3 august 1671, când este încheiat compromisul între comisarii lui Balaban și Ursachi. În actul final se stabilește că hotărârea luată trebuie respectată de către Ursachi, așa cum a promis și Ursachi și Duca domnul Țării Moldovei. Pretențiile negustorului liovean erau formate din mai multe puncte, după cum urmează: Balaban a pretins ca 40 de butoaie de potasă udate în Wisla în zona Kazimierzului să fie puse pe seama lui Ursache. În total din 216 butoaie, 142 butoaie erau ale lui Balaban, iar 72 ale lui Ursache. În urma deliberării comisarilor s-a convenit ca paguba în butoaie să fie a lui Balaban de 26, iar a lui Ursache de 14. Din acele 74, prin contract, i-au fost date lui Balaban 54, de aceea din total numai 40 de butoaie trebuie să-i plătească Balaban lui Ursache, adică pentru fiecare câte 12 lei, două părți cu bani, iar a treia prin stofe, fiecare cot câte un leu. Iar pentru 14 pentru fiecare „szafunt” câte 29 de zloți, care au fost socotiți câte 20. A doua problemă: din 9611 lei pe care amândoi trebuiau să le plătească, pentru fiecare parte iese 4805,5 lei din care sumă Ursache a dat numai 3574, diferența de 1231,5 lei a fost dată de Balaban. Comisarii lui Ursachi au replicat că de vreme ce Balaban îi era dator lui Ursache putea să de acea parte

⁴⁰ Un loc important îl ocupau diferite aresturi în contul unor datorii, dar și acțiunile hoților, cazacilor și a tătarilor (a se vedea în continuare deliberările comisarilor lui Balaban și Ursachi în problema datoriilor boierului moldovean către negustorul liovean).

⁴¹ Despre fenomenul risipirii averilor vezi: I. Caproșu, *O istorie a Moldovei prin relațiile de credit*, Iași, 1989. Cazul lui Ursachi (*Ibidem*, p. 145).

⁴² Hurmuzaki-Bogdan, supl. II, vol. III (1641-1703), pp. 185-187.

⁴³ *Ibidem*, pp. 187-188.

din contul propriu în contul acelor scrisori de datorie pe care le avea. A treia: pretenția panului Bekier precum că din cauza lui Ursachi a pierdut banii și având datorie la acel Bekier, panul Tomislawski i-a oprit mărfurile panului Balaban și l-a chemat la tribunalul regal. Dacă Ursache se va dovedi vinovat trebuie să plătească zece mii de zloți galbeni și toate pierderile pe care le va avea Balaban. Al patrulea punct: privitoare la 30 de butoaie ale lui Slonewski care au fost reținute la Kazimierz și n-au putut să ajungă până la Gdanc pentru care pretindea panul Balaban pagubă de 600 de lei. I s-a răspuns că acea sumă trebuie împărțită în două din care 300 le va plăti Ursache, iar cealaltă parte de pagubă 300 de lei să rămână asupra lui Balaban. A cincea problemă, cea a costului transportului de la Nistru până la Gdanc, la care în multe puncte oponenții nu au căzut de acord. Pentru care s-a ajuns la un numitor comun prin intervenția intermediarilor, stabilindu-se prețul transportului pentru un butoi de potasă și a unității de cenușe. Al șaselea punct, precum că în timpul incursiunii tătărești și căzăcești sub Zborow au aruncat multă potasă, Zieleniecki cunoscând după semne mai multe butoaie ale lui Ursachi și, având ură pe el, a poruncit să le spargă, care mărfuri erau ale trei pani, pentru care are mărturia unui oarecare Plasztun și dorește ca panul Ursache acea pierdere să o despăgubească, la care s-a răspuns că nu numai pe Balaban și Ursache avea ură dar și pe Mikulca și Bekier care s-au aflat acolo și nu numai potasa a fost stricată, dar și multe domenii funciare au fost arse, jefuite și în captivitatea păgână mulți au fost luați. Altceva că după vinderea mărții ude în Gdanc avea socoteală de câteva ori cu Ursache, dar nicăieri aceea n-a amintit-o, de aceea s-a considerat că Ursache nu poate satisface acea cerință. Al șaptelea punct despre 48 butoaie de potasă și unități de cenușe 17 butoaie 5, care este din plin în budă deoarece a rămas de la ultimul „pak” și n-a putut să iasă și atunci jumătate din acea marfă, adică 24 de butoaie de potasă, unități 8 și butoaie 8,5 de cenușe are liber să le ducă Balaban din buda Telica. La punctul opt: când au atacat tâlharii lui Bohon erau bani la el ai lui Balaban la Chaimka galbeni 1900, pe care i-a trimis la Kazimierz pentru transportul mărții a butoaielor 226, iar acei bani i-au luat tâlharii, am socotit partida lui Ursache, adică 44 de butoaie, galbeni 369, 18 gr. Pe care Ursache trebuie să-i plătească. Pentru punctul nouă: privitor la 600 de lei pe care i-a plătit domnului Balaban, pentru anul pe care l-au făcut împreună a plătit Balaban și, de asemenea, 372 zloți galbeni domnului pentru potasă pentru care mărturisește Balaban că i-a plătit de unul singur, cealaltă parte mărturisește că și Ursache a plătit. De aceea trebuie să se stabilească pentru fiecare interesul propriu. Pentru al zecelea: pentru 12,5 butoaie de potasă care sunt în Stambul pentru care panul Balaban a primit wexel care nu a fost primit în Stambul și pe care Balaban l-a adus înapoi și i l-a întors lui Ursache și că pentru acea potasă Ursache avea să-i permită să ia potasă butoaie 12,5 din buda Poienești, pentru care Ursache a fost de acord. Plenipotențiarul lui Ursache au replicat activ că au trimis să se ia și nimeni nu a oprit, iar altceva Ursache n-a promis. Replica comisarilor lui Balaban: potasa nu au vrut să i-o dea în Stambul și a trimis wexel pe el și

Ursache a permis să ia alte 12,5 butoaie din buda Poienești pentru care a jurat. După care jurământ s-a stabilit ca să-și ia 12,5 butoaie pentru buda Poienești din cele care se află în Gdanc, dar cu condiția ca drumul de la Nistru până la Gdanc, adică 90 de monedă bună, pentru acele 12,5 butoaie să nu le socoată, iar să le ia asupra lui, de asemenea și Ursache să ia asupra lui drumul de la Dunăre până la Stambul. Și am adus acea condiție la aceea ca 12,5 butoaie de la buda Poienești să se ia la Gdanc. La al unsprezecelea: despre 300 de lei care sunt după Nikulce și 1500 care domnului actual în anul 1671 i-a plătit Balaban, pe când trebuiau să-i plătească amândoi. Al doisprezecelea: 6742 zloți de monedă bună care pentru 63 de butoaie predate în Gdansk au rămas în datorie pe care le-a plătit Balaban în Iași anticipat la rugămintea lui Ursache care a dat o carte. La punctul al treisprezecelea despre o afacere comună pentru 283 butoaie de potasă și 92 unități de cenușe de trei butoaie, pentru costurile drumului, Ursache are să-i plătească două mii de taleri bătuți, iar deja în acel drum până la Gdansk cu cheltuiala sa are s-o trimită Balaban. La toate acestea s-a calculat că îi este dator Ursache lui Balaban cu 87.547 zloți și 21 gr. Dar s-a socotit că este dator și Balaban lui Ursache. Datoria aceasta urmează să fie dată lui Ursache în bani gata ca să se îplinească suma lui Balaban de lei bătuți 6.298,5, monedă bună zloți 87.547 și zloți 369 gr. 18, în afară de ceea ce aparține declarației domnului. Când plenipotențiarii îi vor da banii lui Balaban, atunci și el le va elibera potasa de 270,5 butoaie și 123,5 unități de cenușe, iar dacă din acea cenușe a vândut are chiar acum să-i dea banii lui Ursachi sau plenipotențiarilor săi”⁴⁴. Din același an datează și știrea cu privire la cumpărarea de către negustorul din Liov Slonewski cu compania sa de la boierul Ursachi a 81 butoaie de potasă cu 5000 de zloți. O parte din potasă aparținea domnului⁴⁵. Negustorul Slonewski, după cum rezultă din întrunirea comisariilor, în punctul patru al pretențiilor lui Balaban către Ursachi, avea reținute 30 de butoaie la Kazimierz. Din informațiile furnizate de acest document rezultă clar câte dificultăți întâlneau negustorii în desfășurarea afacerilor în această perioadă. Jefuitorii, care, odată cu rebeliunea lui Bogdan Hmelnicki și criza profundă care s-a abătut asupra Rzeczypospolitei începând cu mijlocul secolului al XVII-lea, s-au înmulțit nespuse de mult, diverșii creditori și sistemul juridic, care permitea ca în cazul în care un debitor nu întorcea datoria să ceară de la datomicii acestuia întoarcerea sumelor împrumutate, ceea ce firește că aducea prejudicii nespuse de mult afacerilor din acest spațiu. Astfel și averile imense adunate în timp prin acest sistem imperfect puteau fi risipite foarte repede. Așa a fost și în cazul lui Gheorghe Ursachi.

⁴⁴ *Ibidem*, pp. 190-197.

⁴⁵ Arhiva Istorică Centrală de Stat din Ucraina, orașul Liov, cartea 79, f. 1268-1279. E.M. Подградская, *Торговые связи Молдавии со Львовом в XVI-XVII веках*, Chișinău, 1968, p. 133. (E. M. Podgradskaja, *Torgovyje sveazi Moldavii so L'vovom v XVI-XVII vekach* – Relațiile comerciale a Moldovei cu Liovul în sec. XVI-XVII) .

Din 25 ianuarie 1672, datează un act emis la Gdansk în problema dintre Balaban și Ursache intitulat „Actum coram officio iudicis primariae civitatis Gedanensis die XXV^{ta} mensis Januarij anno MDCLXXII”⁴⁶. Din același an, 1672, datează un act prin care s-a confirmat plata a trei „membrane” zloților galbeni 410, alta pentru lei 500 și alta pentru zloți galbeni 70, bani dați ca plata vămii de la fiecare butoi câte un zlot galben, precum și de pe un „laszt de szmelcugă”, conform obiceiului vămii în Moldova⁴⁷. Între anii 1677 și 1678, s-a desfășurat misiunea diplomatică la Poarta Otomană a lui Jan Gniński, voievodul Chehmului⁴⁸. Misiunea diplomatică avea o importanță mare pentru rezolvarea problemelor de moment existente în relațiile polono-otomane, în primul rând ratificarea păcii de la Żurawno⁴⁹. Totodată, printre multiplele probleme în relațiile bilaterale se număra și chestiunea sumei cu care era dator Ursachi lui Balaban. Despre constituirea comisiei în afacerea lui Balaban demnitarul polonez scria domnului Moldovei la 5 martie 1677⁵⁰. La 30 mai, al aceluiași an, din Liov, el repeta demersurile sale adresate domnului de atunci Antonie Ruset pentru convocarea comisiei în problema lui Balaban nu la Snyatin, unde e mare pustietate și a rămas puțină lume, dar la Stanislaw sau Kałusz⁵¹; în aceeași zi în problema comisiei el scria și conducerii orașului Snyatin ca să fie pregătită primirea și paza boierilor moldoveni care au fost numiți în comisia pentru rezolvarea problemei⁵². În memorialul redactat la Constantinopol, la 19 februarie 1678, Jan Gniński relatează despre problemele discutate pentru încheierea noului

⁴⁶ Hurmuzaki-Bogdan, supl. II, vol. III, pp. 204-206.

⁴⁷ *Ibidem*, pp. 206-207.

⁴⁸ Principalul obiectiv al acestei misiuni era întoarcerea teritoriilor pierdute în 1672, în special Podolia (pentru stăpânirea otomană a Podoliei vezi: Dariusz Kołodziejczyk, *Podole pod panowaniem tureckim. Ejalet Kamieniecki (1672-1699)*, Warszawa, 1994), dar turcii nici n-au dorit să audă așa ceva. În final, marele sol polonez a fost nevoit să accepte condițiile impuse de turci în situația în care Rzeczypospolita nu putea aduna o armată capabilă să recucerească teritoriile pierdute. Nu s-a reușit nici atragerea Imperiului Otoman într-o coaliție îndreptată împotriva Moscovei (*Historia dyplomacji polskiej*, tom. II (1572-1795), pod redakcją Zbigniewa Wójcika, Warszawa, 1982, pp. 228-230).

⁴⁹ Pacea a fost ratificată de către Jan Gniński la 8 martie 1678 *Źródła do poselstwa Jana Gnińskiego wojewody Chelskiego do Turcyi w latach 1677-1678*, wydał i przedmowa poprzedził Franciszek Pułaski, Warszawa, 1907, p. 88 și de către sultanul turc la 6-7 aprilie 1678, p. 309. Textul turcesc și traducerea engleză: *Ottoman-Polish diplomatic relations (15th-18th Century)*, an Annotated Edition of Ahnames and Other Documents by Dariusz Kołodziejczyk, Brill. Leiden. Boston. Köln, 2000, p. 528-544.

⁵⁰ AGAD, Archiwum Zamojskich (AZ), Cota veche: Manuscrisul nr. 1790 din Biblioteka Ordynacji Zamojskiej, cota actuală: AZ, nr. 3038 (Listy monarchow i rzadow obsych dotyczace Moldawii i Multan).

⁵¹ *Źródła do poselstwa Jana Gnińskiego wojewody Chelskiego do Turcyi w latach 1677-1678*, p. 445.

⁵² *Ibidem*, p. 446.

tratat. Printre acestea se număra și afacerea Balaban-Ursachi⁵³. După toate probabilitățile dezlegarea problemei s-a amânat deoarece scaunul domnesc a trecut din nou la Gheorghe Duca, ceea ce, fără îndoială, a tergiversat hotărârea finală. Și asta cu atât mai mult cu cât, în vara anului 1678, puterea suzerană hotărâ porunca domnului: „să-l întemnițați pe sus-numitul Ursachi și să nu-i dați drumul până ce nu va achita în întregime datoria către pomenitul <Balaban>”⁵⁴. Un nou episod din conflictul dintre Balaban și Ursache s-a consumat în anul 1679. Balaban a pretins că a luat numai 128 de butoaie potasă din buda Telița și „laszte szmelcugă” 38 butoaie din buda Pojarna, la care Ursache a replicat că negustorul liovean i-ar luat mai mult. Prin decretul Comisiei⁵⁵ s-a stabilit ca Balaban să trimită plenipotențieri pentru hotărârea conflictului. Din acest moment conflictul evoluează, iar odată cu 1680 în acesta se implică și puterea suzerană. Alexandru Balaban a venit la domnul de atunci al Moldovei, Gheorghe Duca, cu o scrisoare de la sultanul turc, în care se cerea de la domnul Moldovei hotărârea conflictului dintre negustorul liovean și Gheorghe Ursachi⁵⁶. La scurt timp, la 21 iunie 1681, Gheorghe Duca dă o nouă scrisoare prin care stabilește ca Ursachi să fie întemnițat și să fie ținut acolo până când va restitui toată datoria⁵⁷. Între timp, Gheorghe Duca avea să rezolve alte probleme. A plecat la Constantinopol pentru a primi confirmarea la domnia Moldovei și a Ucrainei⁵⁸. Despre investirea lui la 25 iulie în această postură scria același Balaban de la Iași⁵⁹. Ceva mai târziu, la 20 septembrie 1681, îi mulțumea regelui polon pentru intervenția în problema datoriei pe care o avea la Ursachi⁶⁰. La 31 octombrie 1682, Gheorghe Duca

⁵³ *Ibidem*, pp. 93-94: „29. Palatinus Moldaviae nobili Balaban in negotio cum nob. Ursaki realem justitiam administrare, eandemque causa sincere definire teneatur. 30. Item Petro Meldram cum eodem Ursaki, ratione debiti, eandem justitiam administrare teneatur idem palatinus Moldaviae”. Din ultima mențiune ar rezulta că Ursachi era dator și lui Petru Meldram.

⁵⁴ Tahsin Gemil, *Relațiile Țărilor Române cu Poarta Otomană în documente turcești (1601-1712)*, București, 1984, nr. 124, p. 279 (rezumatul documentului din 27 iunie 1678).

⁵⁵ Actul datează din 18 decembrie 1679: *Hurmuzaki-Bogdan*, supl. II, vol. III, p. 208, nr. CIII. Printre cei care s-au iscălit: Alexandru Balaban, Gheorghe Ursachi, Jan Măzărache și Andrei Wolff, secretarul și comisarul domnului Moldovei.

⁵⁶ *Ibidem*, p. 209.

⁵⁷ *Ibidem*, p. 210.

⁵⁸ Pentru stăpânirea Ucrainei de către Gheorghe Duca vezi mai nou: Marek Wagner, *Jerzy Duka, hospodar naddniestrzańskiej Mołdawii i władca prawobereżnej Ukrainy, w latach 1681-1683*, în „Polacy na południowej Ukrainie i Krymie”, 2007, pp. 37-41.

⁵⁹ La mijlocul lunii august 1681, Alexandru Balaban se afla la Iași de unde va scrie câteva scrisori către rege și nobili polonezi: *Hurmuzaki-Bogdan*, supl. II, vol. III, p. 137-139, nr. LXXI-LXXII. Bunăoară în cele două scrisori din 11 august, adresate unui înalt dregător polonez și regelui Poloniei, spunea cum din Sтамbul a pornit Duca cu confirmarea domniei Moldovei și primirea celei a Ucrainei. Venirea domnului la Iași se aștepta în jurul zilei de 25 august. În același timp nu uita să le amintească să stăruie în continuare pentru problema datoriei lui Ursachi față de dânsul.

⁶⁰ *Ibidem*, pp. 140-141, nr. LXXIII. În scrisoarea din 20 septembrie aceluiași an adresată regelui, comunica noi știri din Moldova: în primul rând despre scrisoarea regelui adresată domnului Moldovei în afacerea lui. Duca i-ar fi promis să rezolve în scurt timp această afacere. Alte știri:

domnul Moldovei îi permite lui Balaban să caute averile lui Ursachi din Moldova și să le treacă în contul datoriei pe care acesta le avea față de dânsul⁶¹. Actul domnului a fost secondat de cel al marilor boieri, Miron Costin mare logofăt, Alexandru Buhuș hatman și Teodor Iordachi mare vistiernic⁶². La 10 decembrie 1682⁶³, un alt act al domnului Moldovei îi confirmă lui Balaban stăpânirea asupra tuturor averilor mișcătoare și nemișcătoare ale lui Ursachi în Moldova. Din suma cu care Ursachi era dator lui Balaban au fost recuperate 11 mii de zloți. În acest context apar știrile cu privire la întemnițarea și torturarea lui Ursache. Gheorghe Duca l-a chinuit mult pe Ursache⁶⁴, ceea ce confirmă și datele din documentele vremii, în special răspunsul pe care l-a dat în anul 1682 solilor polonezi. Atitudinea lui Duca față de Ursache putea fi motivată de o pretinsă pâră a lui Ursache la Poartă împotriva lui Duca, în urma căreia el pierduse cea de-a doua domnie⁶⁵. În cronica sa, Ion Neculce descrie întemnițarea lui Ursache de către Gheorghe Duca pentru Afacerea Balaban⁶⁶. Condamnarea acțiunilor domnului

creștinii din Constantinopol au oftat greu când au auzit că moscoviții l-au tirmis la Constantinopol pe solul lor. De aceea au oftat din greu pentru că alceva au așteptat de la ei. Domnul Duca se pregătește să-și mărite fiica cu Radul fiul lui Radul mare domn: „za Radula syna Radula wielkiego gospodara”. În scurt timp Duca trebuia să plece la Nemirov unde avea să așeze namesnici și judecătorii conform obiceiurilor lor.

⁶¹ *Ibidem*, p. 212.

⁶² *Ibidem*, p. 211.

⁶³ Copia din manuscris publicată în limba poloneză și traducerea franceză în *Ibidem*, pp. 213-214. Textul original în poloneză cu traducerea românească făcută de noi l-am inclus în anexă. Textul original polonez a fost colaționat de colegul nostru din Polonia Dariusz Milewski, pentru care îi mulțumim și cu acest prilej. În nota din *Hurmuzaki-Bogdan*, supl. II, vol. III, p. 214 se spune că în copie mai sunt două acte cu data greșită, una cu aceeași dată, alta cu dată greșită „1687”. Ținând cont însă de durata procesului s-ar putea ca în anul 1687, domnul de atunci, Constantin Cantemir, să fi emis un alt act, evident după același formular diplomatic și cu același conținut, despre care avem și alte mențiuni (vezi nota 77).

⁶⁴ „Pre Ursachie, ce au fostu vistiernicu mare, celu vestitu de bogatu, și din bani la toți în toate țările, l-au dezbrăcat cu pielea și l-au legatu la stâlpu la geru, fiindu iarnă, de la carele ținându-lu unu anu în temniță și bătându-lu la talpe, i-au luat 250 de pungi de bani” (*Letopiseșul Țerei Moldovei de la Stefanu sin Vasile vodă . . . de Nicolae Costin carele au fostu logofetu mare în Moldova (1662-1711)*, în *Cronicele României sau Letopiseșele Moldaviei și Valahiei . . . de Michail Kogălniceanu*, tom II, București, 1872, p. 22).

⁶⁵ „La această mazilie a Ducăi vodă zicu să fi fost pârașu Ursaki visternicul; pentru care faptă apoi Duca vodă viindu domnu țarei a treile rând și au răsplătitu cu asupră de pre Ursaki, închis în temniță cu tâlharii, legatu la pusce, bătutu la talpe până au datu mângărul celu de apoi. Au datu ce au avutu, până cându n-au găsit ce mai lua de la dânsulu din avuția cea multă. Așa face pisma și zavistia” (*Letopiseșul Țerei Moldovei de la domniea lui Istrati Dabija v. v. până la a treia domnie a lui Mihai Racoviță v. v. atribuitu lui Nicolai Muste . . . (1662-1729)* în *Cronicele României sau Letopiseșele Moldaviei și Valahiei*, tom III, București, 1874, p. 8).

⁶⁶ „Iar mai pe urm-acrmu, știind Duca-vodă pe Ursachi c-au avut gîlceavă c-un neguțitor mare din Țara Leșască, anume Balaban, și giudecată acolo în Țara Leșască, multă pentru niște bude, trâmăs-au Duca vodă la acel Bălăban, de au vinit în țară de au pîrît pe Ursachi, că l-au dat rămas să de lui Bălăban vro patru, cinci sute de pungi. Și așe i-au luat tot și l-au închis în temniță cu tâlharii. Și-l scote în toate dzileli de-l bate la talpe, pîn i s-au zgărcit vinele ș-au rămas olog pîn la moartea lui.

țării poate fi explicată însă prin relațiile de rudenie pe care Ion Neculce le avea cu Gheorghe Ursachi. Catrina, fiica lui Iordache Cantacuzino, s-a căsătorit cu Neculce vistiernic, tatăl cronicarului Ion Neculce, iar Gheorghe Ursache s-a căsătorit cu o altă fiică a lui Iordache Cantacuzino, Maria⁶⁷. Posibil însă, că acțiunile domnului Moldovei din acea perioadă față de Ursache erau condiționate de amploarea pe care o luase acest caz. În această problemă a fost implicată și puterea suzerană. În actul amintit se spune limpede că Balaban a venit în Moldova cu o scrisoare din partea sultanului care-i cerea domnului Moldovei rezolvarea conflictului. Totodată în registrul documentelor pe care îl prezentăm la sfârșitul acestui studiu sunt menționi privitoare la mai multe scrisori turcești care nu puteau să conțină altceva decât soluții pentru rezolvarea acestui conflict.

În actul din 30 aprilie 1683 se spune de recuperarea sumei de 10 mii de zloți⁶⁸. În anul 1684, Alexandru Balaban era deja administratorul vămilei rusești, după cum rezultă din actul lui Jan III Sobiecki. Prin acest act se stabilește ca datoria pe care o are negustorul moldovean Cristofor Ghinewicz la Ursache de 3 mii de zloți galbeni să fie plătită lui Balaban în contul datoriei pe care Ursache o avea la Balaban⁶⁹. În acest context apare și corespondența ambasadorului englez cu domnul Moldovei din 1685 care abordea aceeași problemă a datoriilor lui Ursachi⁷⁰. În anul 1687, Balaban dă, în contul datoriei pe care o avea la visteria regală pentru arenda vămilei rusești de patru ani, toate averile sale din Moldova din averile lui Ursachi care i se cuveneau în urma proceselor pe care le-a avut cu fostul mare vistiernic și prin actul lui Duca voievod din 10 decembrie 1682: 25 de sate, prisăci, vii, curți, dughene și altă avere mișcătoare și nemișcătoare⁷¹. La 8 aprilie 1689, Balaban lasă prin testament toate averile sale din Moldova visteriei regale⁷².

Problemele legate de recuperarea sumelor de la Gheorghe Ursache și apoi de la urmașii acestuia depindeau în mare parte de sistemul extrem de dificil de recuperare a acestor datorii. Aflat în imposibilitate de plată, toate averile lui Ursachi au trecut în seama lui Alexandru Balaban prin act domnesc. În plus, acele

Și la moartea lui din ce bogăție multă n-ave cu ce-l griji” (I. Neculce, *Letopisețul Țării Moldovei de la Dabija vodă pînă la a doua domnie a lui Constantin Mavrocordat*, în *Opere*, ediție critică și studiu introductiv Gabriel Ștrempel, București, 1982, p. 81).

⁶⁷ N. Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova*, sec. XIV-XVII, Editura Enciclopedică, București, 1971, p. 363. Din căsătoria lui Ursache cu Maria s-a născut Dumitrașco Ursache. (CDM, IV, p. 420, nr. 1901).

⁶⁸ Hurmuzaki-Bogdan, supl. II, vol. III, p. 214.

⁶⁹ Actul datează din 27 martie 1684 *Ibidem*, p. 215. Citația lui Balaban împotriva lui Ghinewicz (în alte acte el este întâlnit și cu numele de Ghina) întărită de regele Jan III Sobiecki datează din 23 aprilie 1684 (*Ibidem*, p. 216-218). Alte acte privitoare la problema recuperării datoriei de trei mii de zloți de la Ghina în *Ibidem*, p. 219-224.

⁷⁰ Paul Cernovodeanu, *An episode of the relations between England and Moldavia in 1685*, în „Revue Roumaine d'Histoire”, 1969, nr. 3, p. 659-671.

⁷¹ Actul datează din 13 februarie 1687: *Ibidem*, p. 224-225.

⁷² *Ibidem*, p. 225-227.

sate nu sunt menționate nicăieri. Nu a fost stabilită nici modalitatea de valorificare a acestora. Or, prin legea pământului averile funciare nu puteau fi înstrăinate, iar dacă erau vândute puteau fi vândute numai rudelor apropiate. Altfel spus, chiar dacă lui Balaban îi erau întărite averile funciare ale lui Ursachi în Moldova el nu putea dispune de ele după voia sa⁷³. În plus, puteau exista și alți datornici care să fi pretins averile datornicilor⁷⁴. După moartea lui Balaban, în Moldova a fost trimis Dzieciotowski, din partea visteriei regale, pentru recuperarea sumei, dar, din datele care sunt în registru, din această misiune el nu s-a mai întors, ca mai apoi problemele izbucnite în Polonia, legate de interregnum, nu au permis continuarea acestor demersuri.

În continuare propunem un registru de documente privitor la afacerea dintre Balaban și Ursache (Anexa 1) și documentul original de la Gheorghe Duca din 10 decembrie 1682 (Anexa 2), cunoscut după copia din dosarul Balaban publicat în colecția Hurmuzachi. Registrul are importanța sa prin tabloul care îl oferă anvergurii pe care a luat-o acest conflict la sfârșitul secolului al XVII-lea și în care au fost implicate persoane de prim ordin atât din cadrul Rzeczypospolitei cât și din cadrul Imperiului Otoman. O parte dintre aceste mențiuni se referă la copiile publicate în colecția Hurmuzachi. Altele însă le completează pe acestea, aducând informații suplimentare extrem de utile în această conflict. Registrul se păstra, conform mențiunilor aferente, în „Arhiva Zolkievensis” de o mare importanță pentru istoria Țării Moldovei⁷⁵. Din păcate arhiva a fost dezmembrată și se poate recupera doar prin materialele disperate întâlnite accidental în diferite fonduri arhivistice. Sperăm însă că întregul dosar privitor la afacerea lui Balaban va putea fi descoperit, iar acele documente, cunoscute doar sub formă de simple mențiuni, vor aduce completări substanțiale cunoștințelor noastre privitoare la istoria comerțului și la relațiile sud-est europene, în general.

⁷³ Chestiunea lui Balaban avea să apară mai târziu și în tratativele diplomatice dintre Imperiul Otoman și Polonia cum de exemplu în anul 1703 (*Ibidem*, p. 300, nr. CX) când din partea Poloniei tratativele erau duse de Stefan Humiecki, voievodul Podoliei, cunoscut anterior în calitate de comisar din partea Poloniei, alături de Chomentowski și Koniecpolski, pentru hotărârea acestui caz (vezi Registrul documentelor).

⁷⁴ După moartea lui Ursachi pentru datoria de 3100 de lei față de Pintilii, Saftei fiicei lui Pintilii îi erau date niște sate foste ale lui Ursachi (T. G. Bulat, *Documentele mănăstirii Văratec*, Chișinău, 1939, p. 107-108, nr. XXX). Probabil din același motiv al datoriilor era vândut și satul Lalova, ținutul Orhei lui Iordache Ruset, CDM, IV, p. 416-417, nr. 1880, stăpân și al altor părți din fostele stăpâniri funciare ale lui Ursachi (T.G. Bulat, *Documentele mănăstirii Văratec*, Chișinău, 1939, pp. 32-33, nr. XXVIII și p. 127-130, nr. XLIX). În plus, încă în timpul soliei lui Jan Gniński la Constantinopol se menționa o altă datorie a lui Ursachi la un oarecare „Petro Meldram”. Vezi supra nota 53.

⁷⁵ Tot acolo a fost realizat registrul actelor mitropoliei dus în Polonia de către Dosoftei, publicat de Popovici, Gh., *Index Zolkiewiensis*, în „Candela”, III (1884), pp. 541-553, 687-700, 747-757 și IV (1885) pp. 22-23, 92-103.

f. 1 Registr dokumentów Bałabanowskich do dóbr w Wołoszech pana Ursakiego y summ vigore procesów Tureckich, dekretów Wołoskich y koronnych o dług stu dwudziestu dziewięciu tysięcy talerów lewkowych stuzecych ture zaś firmo za uspokojeniem tegoż pana Bałabana ze skarbu świętey a nieśmiertelney pamięci nayasnieyszego króla JeMci Jana III nayjasnieyszemu Jakubowi Ludwikowi krolewiczowi Jemci.

f. 2 Je Mci Polskiemu y Wielkiego Xięstwa Litewskiego ad satisfactionem pozostałych circa revisione Archiv Zolkieviensis zkombinowany Anno Domini 1732.

f. 3 Fasciculus Nr. 1-mus Signum Bałabanowskie.

No.1 Membran Ursakiego na siedmdziesiąt tysięcy lewkowych po grecku pisany A.D. 1670.

2. Kopia membrany tegoż Ursakiego po grecku pisaney in anno 1680.

3. Konotacya majątności Bałabanowskich w Wołoszech.

4. List Hospodara Wołoskiego.

5. Copia kwitu od Hospodara Wołoskiego in personem sie pana Balabana ze pana Ursakiego satisfecit.

6. List Duki Hospodara Wołoskiego.

7. Paszport od Jmci pana Chomentowskiego wojewody Braclawskiego comyssarza Jego Krolowskiej Mosci y Rpltey do rozgraniczenia z prześwietnę Portę Ottomanską Jm panu Dzieciotowskiego po satisfakcye dlugu do Woloch wyprawionemu.

8. List aliis ledwie znaczny Turecki przetłumaczenie iego y respons na to gdzie iest wzmianka o sprawie Balabanowskiej.

9. Karta od Joana siestrzenca pana Balabana iako wziel samuri y siedmdziesiąt czerwonych złotych od Piotra Affendyka.

f. 4 10. Execuorialium Hospodara Wołoskiego aby Ursaki do więzienia byl wzięty y poty nie wypuszczony poki dlugi panu Bałabanowi nie odda. Copia.

11. Commissia pod Choroszami przetłomaczona z Polskiego po Grecku.

12. Przetłumaczenie dekretu logofeta, hetmana y wisternika hospodara w sprawie pana Balabana oraz y sam original decretu.

13. Dekret Hospodara Wołoskiego Duki przetłumaczony w sprawie Balabana z Ursakiem. Kopia.

14. Kontrakt przetłumaczony z Greckiego ratione Bud miedzy Balabanem a Orsakiem Anno 1669.

15. Dekret y attestacya Hospodara Wołoskiego iako wypłacił Ursaki Bałabanowi dziesięć tysiecy lewkowych y czerwonych złotych trzy tysiące resztey zostaje lewkowych sto dwadzieścia tysięcy w którey reście wszystkie majątności y winograpy oddane Balabanowi. Inductum ad Acta Metricus Rni Cancellarie Majoris in 14 aprilis 1689 Anno Teriautem Tertia in Vigilia Festu

Natuvitalis Beatissime Virginis MARIA 1700 anno, decretum hocce ad Acta Castrens Buscene per oblatam porrectum.

f. 5 16. Copya od pana Bałabana in Rem Scarbu najjasniejszego krola JeMci Jana Trzeciego summy 129000 telerow lewkowych od Pana Ursaka ad solvendum provenienlis y na dobrach iego y winogradach przez Dekret Duki Hospodara assekurowanych przysiedzoney Feria Tertia in Vigilia Festi Nativitatis Beatissimae Virginis MARIA ad Acta Castrens Buscene per Oblatam porrecta.

17. List Turecki.

18. Testament Bałabana którym dług y w nim dobra od Ursakiego przesadzone isz summa stu czterdziestu talerow lewkowych liquidowane y processem oddane resignat skarbowi Jego Krolow Msci.

19. Executoriales Hospodara Woloskiego in 27 juny 1681.

20. Kopia Dekretu Hospodara Woloskiego Duki.

21. Rachunki Woloskie.

22. Originale Decretum Hospodara Jego Msci.

23. Pretensye Pana Balabana przeciwko Ursakiemu.

f. 6 24. Kopia przetlumaczona Dekretu Hospodara Duki.

25. Assekuracya od Jch Mci Bojarow ze compromiss miedzy Bałabanem y Ursakiem będą trzymali i nato sie rękami przy pieczętkach podpisali.

26. Assekuracya od Hospodara ratione acceptationis compromisu Ursakiego z Balabanem 1671 anno.

27. Punctum ex testamento Famatiolim Georgiewicz.

28. List Turecki.

29. List Turecki,

30. Kopia listu Jego Krola Mci do Hospodara Ziem Mołdawskich pisanego w Publicznych Interessach.

31. Ordynans do Perkalaba po Grecku.

32. Compromiss między Jmci panem Ursakim z Balabanem quo cavtum ratione pretensyi Jmci pana Bałabana o 600 Lewkowych y o Czerwonych złotych 372 aby się starat o atestacye Hospodara Woloskiego nihil ominus we Gdansku satisfaciat plenipotentour pana Ursakiego według wynalazku compromisa swego.

33. Copia listu Hospodara Woloskiego Duki do Boiarow y kaymakanow Jaskich wzglendem Dekretu wykonania y oddania membranu na dziesięć tysięcy złotych od Ursakiego panu Balabanowi juz zapłaconego.

f. 7 34. Copia listu.

35. Copia ediktu wezyrskiego do Hospodara Woloskiego y Ferman in originali po Turecki w sprawie Balabanowskiej z Ursakiem dany.

36. Dekret Commisarski miedzy panem Balabanem y Ursakiem strony Potazu y Szmelcugi.

37. Copia universalu Jana Duki Hospodara.

38. Terminata porachowania sita wypłacili Ursakowie Bałabanowi a sita debetur.

39. Instrukcja Jmci Panu Dzięciotowskiemu.

40. Cursus Monetae Moldaviae.

Fasciculus nr. 2-olus tychże Bałabanowskich Dokumentów.

41. Testimonia służb Bałabanowych przetłumaczone.

42. Pozwolenie od samego pana Ursakiego na compromisarzow iż tym wynalazkiem całe ma kontentować.

43. Kopia listu Jego Mci Pana Jabłonowskiego Kasztelana Krakowskiego f. 8 Hetmana Wielkiego Kor. do Hospodara Ziem Mołdawskich w interesie o summe po Bałabanie.

44. List do Jmci pana Dzięciotowskiego od Jego Mci pana Rzewuskiego starosta Chełmskiego informujący w sprawie Bałabanowskiej y o Fermanie wezyrskim do Hospodara Wołoskiego.

45. List w teyże sprawie od Jasnie Wiel. Jch Mci PP Chomentowskiego, Koniecpolskiego y Humieckiego commissarzow Jego Krol. Mci y Rzpltey do rozgraniczenia.

46. Quetatio we Gdansku ratione satisfactionis compromiso nihil ominus Contractus o Budy in toto reservatur.

47. Informacja od pana Bałabana panu Muratowiczowi iako miał stawac przeciwko panu Ursakiemu.

48. Litere Papus do Wołoch od Jmci pana Jabłonowskiego kasztelana krakowskiego, hetmana w. Kor.

49. Listy od Jmci Panow Chomentowskiego y Humieckiego comisarzow Rpltey w sprawie Bałabanowskiej.

50. Paszport do Wołoch Jmci pana Lubomirskiego kasztelana Krakowskiego Hetmana W. Kor.

51. List Jasnie Wielmoznego Jemci pana Humieckiego komisarza Rzpltey do Msci pana Dzięciotowskiego.

p. 9 52. Kontrakt pana Bałabana z panem Ursakiem strony Bud.

53. Regestr do Budy należący.

54. Regestr pretensyi pana Bałabana do Ursakiego.

55. Dekret Bujarów na poprzysiężenie od pana Bałabana pretensyi swoich.

56. Regestra różne y Budy po Grecku.

57. Coperta w której list do Jmci pana Dzięciotowskiego.

58. Obvoluta w której listow nr.6 do tegoż.

59. Listow nr. 3 J. P. Nayiasniejszego krolewicza Je Mci Alexandra do Jmci pana Dzięciotowskiego.

60. Atestacya Duki Hospodara Wołoskiego.

61. Rachunek Potazu.

62. Ordynans Jmci pana Koniecpolskiego koniuszego kor. na konserwacye Jmci pana Dzięciotowskiego.

63. Listy jeszcze dotad zapieczetowane niektore y paszporty Nayjasnieyszych krolewiczow Ichmcow Iasne panu Dzieciotowskiemu w sprawie Bałabanowskiey dane.

64. Litere papus Nayiasnieyszych krolewiczow w tymże interesie.

65. Listy dwa zapieczetowane do Hospodara Woloskiego.

66. Attestacya Gedanensis ratione cinerum ollarum emptorum a f. 10 Henrico (?) Kom. Anno 1676.

Fasciculus N.3tius. Tychze Balabanowskich Dokumentow.

1. Uniwersal swiety pamieci nayjasnieyszego krola Jego Mci za panem Balabanem aby Giniewiczza in omnibus subselliis sedzono.

2. Uniwersal drugi do urzedow aby panu Balabanowi Iustitiam administrent.

3. Oblata attestacyi Jana Duki Hospodara Ziem Mołdawskich.

4. Dekret assessorski contumationis post arestum Giniewiczza.

5. Commissya naznaczona Jego Krol Mci do sprawy Bałabanowskiey alias Decretum Judicij Comm.

6. Dekret assessorski w Jaworowie anno 1684 w teyze sprawie.

7. Relatio o wniesionym pozwie powtornym w teyze sprawie.

8. List upominalny w sprawie pana Bałabana.

9. Recognicya oryginalna Ursakiego iako Gina winien trzy tysiece czerwonych zlotych.

10. Przetłomaczenie tey recogniciey.

Informacja de statu negoty skarbu nayiasnieyszego Jakuba Ludwika krolewicza JeMsci Polskiego y WXLitto. o summe stu dwudziestu y dziewięć tysięcy talerów lewkowych w Państwie Woloskim u niejakiego Georgiego Ursakiego wisternika niebozчыkowi Alexandrowi Bałabanowi winną a przez tegoż beneficio znacznych summ gotowizną wziętych majątnosci z intratami puszczonych ceh takze niektorych temusz ad sum wydzielonych skarbowi swietey y nieśmiertelney pamięci nayjasnieyszego krola f. 12 Jego Mosci Jana Trzeciego rezignowana lmo do Warszawy Jgo Mci xdzu kanclerzowi w(ielkiem)u kor(onemu). 2-do Do Tarnopola Jmci panu straznikowi Wmu Kor poslowi do Porty Otthomanskiey succinte zebraną y poslaną.

1. Georgi Ursaki wistiernik wedlug ostatniego ut infra Dekretu Alexandrowi Bałabanowi debet summam sto dwadziescia y dziewięć tysięcy talerów lewkowych.

2. Anno D(omi)ni 1687, 10 octobris w Jasiech Dekret Hospodara Woloskiego Joana Duki⁷⁶ ktorym adjudicat Bałabanowi sume 129 000 talerów lewkowych, et renitentem Ursakiego wistiernika do wzięcia

⁷⁶ Greșeală. Atunci domnește Constantin Cantemir. Probabil greșeală din cauza pomenirii dese din prima parte a cauzei. Vezi și nota următoare.

usque ad exolutionem summe skazuie czym przycisniony ofert w tym dlugu wsi dziedzicznych nr.25, pasiek nr.8, falez winogradow tak w Kotnarach iako y w Jasiech nr.44, dwa dwory y dziuganów kilka na Ulicy Szewskiej y Jasiech, do tego wszystkie dlugi y summy pieniężne tudziez srebno f. 13 zloto kleynoty gdzie kolwiek y u kogo kolwiek zostaiące y znayduią się y iakiekolwiek mobilia temuz Bałabanowi ofiarował, lecz to dla respektow y towarow Ich pana wistiernikowi uczynionych nie doszlo.

3. Copia od Alexandra Balabana tey summy 129 000 talerów lewkowych in rem skarbu nayiasniejszego krola Je Mci Jana Trzeciego FERIA Tertia in Vigilia Festi Naturalis Beatissime Virginis Marie 1689 anno ad castrens Busiensia per oblatam perreta.
4. Testament in consumatione diexum przez Balabana uczyniony ktorym tey summy 129 000 talerow lewkowych temusz skarbowi resignal.
5. Ferman Wezyra wielkiego za czasow Cesarza Tureckiego Mustafy w sprawie Bałabanowskiej do Hospodara Woloskiego dany, aby juxta Decreta anteriora mianowicie Duki Hospodara nakazal satysfakcy summy 129 000 talerow lewkowych dany ten ferman w Konstantynopolu dni ostatnich miesiąca Rebyachyra Roku 1111 Machometowego, który to ferman bedzie poslem do Porty Otthomanskiej Je Mci pan Mateusz Rzewuski przeszly Hetman W Kor na ów czas starosta Chełmski otrzymał byl pro interese domus Regiae.
6. Anno Dni 1700, 27 augusti plenipotentowi nayjasniejszemu krolewiczow Jch Mciow in panu Dzieciotowskiemu wyprawionemu po ten dług przydał byl sufragium listem swoim Jego Mci pan Jabłonowski kasztelan Krakowski Hetman W. Kor. do Hospodara Woloskiego aby namieniony plenipotent odebrał satysfakcy nalezyta.
7. Requizycya listowna od Jasnie Wmne panow Chomentowskiego wojewody Braclawskiego, Koniecpolskiego koniuszego koronego y Humieckiego podstolego koronego, comisarzow jego krol Mci Rzpltey do rozgraniczenia z Portą pisana do Jusuf paszy seraskiera w ktorey wyrazaje iz przy traktacie z commissarzami od Porty accordowali to negotium dlugu Bałabanowskiego nayiasniejszym krolewicom Jch Mciom należycego y była wzajemna sponsio tychze commissarzow Tureckich in dilatae satisfactionis wpraszaią przy tym aby quod non factum tiat za pomoce tegosz seraskiera zeby wyprawiony plenipotent tenze Jmci Pan Dzieciotowski powrocił z zupelne tegosz dlugu satysfakcy, lecz ten plenipotent vicissitudine factorum przeniesiony na wiecznosc f. 15 nie dostal z te expedycye a po tym rewolucye nieszczesliwe w Oyczyźnie naszej lustrum prawie cale inter rustres calamitates Domus Regiae zabrawszy dotad przeszkadzaly upomniec sie tego zawodu czyli tesz aż dopiero w terazniejszey conjuncturze

rzadzily meliori fortunae locum.

8. Jest ieszcze kilka listow Tureckich ktore potrzebuje przetlumaczenia procz tego relique documenta w Regestrze expressa po wolosku pisane takze przetlumaczenia potrzebuiace.

Arh Zolk. Joannes ...(Jt)gowski (?).

<Traducere>:

Registrul documentelor lui Balaban privitor la bunurile din Moldova a panului Ursachi și a sumelor în vigoare din procesele turcești, decretelor moldovenești și ale coroanei <poloneze *n.ns.*> privitoare la datoria de o sută douăzeci și nouă de mii de taleri lei pentru liniștirea panului Balaban din tezaurul sfintei și nemuritoarei amintiri a prealuminatului rege Ian III prealuminatului Iacob Ludvig prințul Majestății sale.

Arhiva Zolkievensis a Poloniei și Marelui Cnezat al Lituaniei pentru satisfacerea sumelor rămase combinat în anul Domnului 1732.

Fascicula 1. Actele lui Balaban.

Nr. 1 Cu mâna lui Ursachi pentru șaptezeci de mii de lei în grecește scris. A.D. 1670.

2. Copia actului aceluiăș Ursachi scris în grecește în anul 1680.

3. Consemnarea averilor lui Balaban în Moldova.

4. Scrisoarea domnului Moldovei.

5. Copia scrisorii de la domnul Moldovei panului Balaban precum că Ursachi va îndeplini obligațiile.

6. Scrisoarea lui Duca domnul Moldovei.

7. Pașaportul de la panul Chometewski voievodul Braclawului comisarul majestății sale regelui și a Rzeczypospolitey pentru negocieri cu prealuminata Poartă Otomană panului Dzieciotowski pentru întoarcerea datoriei în Moldova trimis.

8. Scrisoarea de asemenea de abia importantă turcească traducerea ei și răspunsul unde se amintește afacerea lui Balaban.

9. O carte de la Ioan nepot de soră a lui Balaban precum a luat samuri și șaptezeci de zloți galbeni de la Piotr Afendik.

10. Actul domnului Moldovei ca Ursachi să fie trimis în închisoare și apoi să nu fie eliberat până când nu va întoarce datoria lui Balaban. Copie.

11. Comisia de la Choroszy tradusă din poloneză în greacă.

12. Traducerea decretului logofetului, hatmanului și vistiernicului domnului în afacerea panului Balaban precum și originalul decretului.

13. Decretul domnului Moldovei Duca tradus, în afacerea lui Balaban cu Ursachi. Copie.

14. Contractul între Balaban și Ursachi tradus din grecește în problema budelor. Anul 1669.

15. Decretul și atestarea domnului Moldovei precum a plătit Ursachi lui Balaban zece mii de lei și galbeni trei mii rest rămânând o sută și douăzeci de mii în care rest toate averile și viile date lui Balaban. Introdus în Acta Metricus Regni Cancellarie Majoris la 14 aprilie 1689 Anno Teriautem Tertia in Vigilia Festu Nativitalis Beatissime Virginis MARIA în anul 1700, decretul în Acta Castrens Buscense în copie trecut.

16. Copia de la panul Balaban în remisie către tezaurul prealuminatului rege Majestatea sa Ian III a sumei pentru a solvându-l provenit și pentru bunurile lui și vii prin decretul domnului Duca asigurat dat în sărbătoarea a treia în sărbătoarea nașterii beatissimei Fecioare Maria în Acta Castrens Buscense în copie trecut.

17. Scrisoare turcească.

18. Testamentul lui Balaban prin care datoria și bunurile de la Ursachi trecute precum suma de o sută patruzeci de taleri lei este lichidată și prin proces predate în rezignare tezaurului Majestății Sale regelui.

19. Executările domnului Moldovei din 27 iunie 1681.

20. Copia decretului domnului Moldovei Duca.

21. Socotelile moldovenesci.

22. Originalul decretului domnului majestății sale.

23. Pretențiile panului Balaban față de Ursachi.

24. Copia decretului domnului Duca tradusă.

25. Garanția de la majestățile lor boierii precum că compromisul între Balaban și Ursachi îl vor ținea și întru aceea și-au pus semnăturile și s-au semnat alături de sigiliile sale.

26. Garanția domnului în acceptarea compromisului dintre Ursachi și Balaban. 1671.

27. Punctele din testament Famatiolim Georgiewicz.

28. Scrisoare turcească.

29. Scrisoare turcească.

30. Copia scrisorii majestății sale regelui către domnul Moldovei scrisă în interes public.

31. Ordin în grecește către pârcălab.

32. Compromisul între panul Ursachi și Balaban quo ratione a pretențiilor panului Balaban în 600 de lei și a zloților galbeni 372 că să stăruie la un act de la domnul Moldovei, dat în Gdansk satisfăcut prin plenipotențiarul panului Ursachi față de găsirea compromisului.

33. Copia decretului domnului Moldovei Duca către boieri și caimacamii din Iași privitor la decretul realizării și întoarcerii părții de zece mii de zloți de la Ursachi panului Balaban deja plătit.

34. Copia scrisorii.

35. Copia edictului vezirului către domnul Moldovei și firmanul în original turcesc dat în afacerea lui Balaban cu Ursachi.

36. Decretul comisarilor între panul Balaban și Ursachi, Potazu și Szmelczuga.

37. Copia universalului domnului Ian Duca.

38. Terminata socotelii sumei plătite de către Ursachi lui Balaban și a sumei rămase.

39. Instrucția dată panului Dzieciotowski.

40. Cursul monedei moldave.

Fascicula nr. 2 a acelorași documente ale lui Balaban.

41. Testamentul tradus al slugilor lui Balaban.

42. Permiseiunea de la însuși panul Ursachi pentru comisari precum că acelor soluții găsite va fi pe deplin mulțumit.

43. Copia scrisorii panului Jablonowski castelanul Cracoviei, marele hatman a coroanei către domnul Țării Moldovei în interesul privitor la suma lui Balaban.

44. Scrisoarea de la panul Dzieciotowski de la panul Rzewuski starosta Chelmului informând despre afacerea lui Balaban și despre firmanul vizirului către domnul Moldovei.

45. Scrisoare în aceeași afacere de la panii Chometowski, Koniecpolski și Humiecki comisarii regelui și ai Rzeczypospolitei pentru rezolvarea problemei.

46. Citația în Gdancsc ratione satisfactionis compromiso nihil ominis Contractus privitor al bude in toto reservantur.

47. Informația de la panul Balaban panului Muratowicz cum a stat față cu panul Ursachi.

48. Scrisoare către Moldova de la panul Jablonowski castelanul Cracoviei, marele hatman al Coroanei.

49. Scrisorile de la panii Chomentowski și Humiecki comisarii Rzeczypospolitei în afacerea lui Balaban.

50. Pașaport pentru Moldova a panului Lubomirski castelanul Cracoviei, hatman mare al Coroanei.

51. Scrisoarea panului Humiecki comisarul Rzeczypospolitei către panul Dzieciotowski.

52. Contractul panului Balaban cu panul Ursachi privitor la bude.

53. Registrul privitor la Bude.

54. Registrul pretențiilor panului Balaban către Ursachi.

55. Decretul de jurământ al boierilor de la panul Balaban ale pretențiilor sale.

56. Diferite registre privitor la bude în grecește.

57. Coperta în care se află scrisoarea către panul Dzieciotowski.

58. O legătură cu 6 scrisori către același.

59. 3 scrisori de la prealuminatul prinț Alexandru către panul Dzieciotowski.

60. Atestarea lui Duca domnul Moldovei.

61. Socoteala lui Potazu.

62. Ordinul panului Koniecpolski comisul regal pentru confirmarea panului Dieciotowski.

63. Scrisori încă pecetluite și pasapoartele prelumițiilor prinți către luminatul pan Dzieciotowski date în afacerea lui Balaban.

64. Scrisoarele prealumițiilor prinți în același interes.

65. Două scrisori pecetluite către domnul Moldovei.

66. Atestarea Gedanensis ratione cinerum ollarum emptorum a Henrico kom(isara). Anno 1676.

Fascicula 3 a acelorași documente ale lui Balaban.

1. Universalul sfintei amintiri a regelui <Ian III Sobiecki> pentru panul Balaban ca Ginewicz in omnibus subselliis să fie judecat.

2. Alt universal către administrațiile locale ca panului Balaban să i se facă dreptate.

3. Copia atestării lui Ioan Duca domn al Țării Moldovei.

4. Decretul de assesor contumationis post arestum al lui Ginewicz.

5. Comisia stabilită de către majestatea regală în afacerea lui Balaban precum și decretul comisiei juridice.

6. Decretul de assesor în Jaworow din anul 1684 în aceeași afacere.

7. Relatarea despre chemarea înaintată din nou în aceeași afacere.

8. Scrisoarea în afacerea panului Balaban.

9. Recunoașterea originală a lui Ursachi precum Gina îi este dator cu trei mii de zloți galbeni.

10. Traducerea acelei recunoașteri.

Informația privitoare la stadiul negocierilor a visteriei prealuminatului Jakub Ludwik prințul m.s. Polonez și a Marelui Cnezat al Lituaniei pentru suma de douăzeci și nouă mii de taleri în Țara Moldovei a unui Gheorghe Ursachi vistiernic răposatului Alexandru Balaban îi era dator iar prin acel beneficiu a sumelor importante prin numerar a averilor luate cu intrările și cu acele sume acordate visteriei sfântei și nemuritoare memorii prealuminatului rege m.s. Jan al treilea <Sobiecki> trimisă: 1. La Varșovia m.s. panului mare cancelar al coroanei. 2. La Tarnopol m.s. strajnicului mare al coroanei sol la Poarta Ottomană succint adunată și trimisă.

1. Gheorghe Ursachi vistiernic față de ultima ut infra decret al lui Alexandru Balaban debet summam o sută douăzeci și nouă mii de taleri lei.

2. Anul Domnului 1687, 10 octombrie în Iași decretul domnului Moldovei Ioan Duca⁷⁷ prin care lui Balaban i se adjudecă 129 000 de taleri lei și i se remite

⁷⁷ Vezi nota 62. La 10 februarie 1682, Gheorghe Duca îi acorda lui Alexandru Balaban averile lui Gheorghe Ursachi în Moldova (documentul original în anexa noastră). Nu credem că era vorba de o greșeală a copistului, după cum afirma Ți I. Bogdan (vezi *supra* nota 63), dar totodată, ar putea fi vorba și de un act emis de domnul de atunci al Moldovei Constantin Cantemir. În 1687, Balaban

toată averea lui Ursachi vistiernic usque ad exolutionem summe prin care constrâns în acea datorie sate de moștenire 25, prisăci 8, fălci de vie atât în Cotnar cât și în Iași 44, două curți și dughene câteva pe Ulița Ciubotărească în Iași și la acelea toate datoriile în bani, argint și aur care unde și la care se vor afla și orice avere mișcătoare celui Balaban să i le dea, dar pentru obținerea mărfurilor panului vistiernic nu s-a ajuns.

3. Copia de la Alexandru Balaban a acelei sume de 129 000 de taleri lei dată în seama visteriei prealuminatului rege m.s. Jan al treilea <Sobiecki> Feria Tertia în Vigilia Festi Naturalis Beatissime Virginis Marie în anul 1689 în orașul Bussa însemnat în registru.

4. Testamentul în consumatione diexum făcut de Balaban prin care acea sumă 129 000 de taleri lei aceleiași visterii l-a acordat.

5. Firmanul marelui vizir din timpul sultanului turc Mustafa dat în afacerea lui Balaban către domnul Moldovei ca să facă dreptate conform decretelor antrioare și anume a domnului Duca care a acordat suma de 129 000 de taleri lei. Și a fost dat acel firman în Constantinopol în ultimele zile a lunii Rebyachyr anul 1111 era lui Mahomet, care firman când a fost sol la Poarta Ottomană m.s. Mateusz Rzewuski fostul mare hatman al coroanei, în acea vreme starosta Chelmului l-a obținut în interesul casei regale.

6. Anul Domnului 1700, 27 august plenipotențiarului prealumițiilor prinți m.s. panului Dzieciotowski trimis după acea datorie prin scrisoarea panului Jablonowski castelanul Cracoviei, mare hatman al coroanei la domnul Moldovei, ca numitul plenipotențiar să ia ceea ce se cuvine.

7. Scrisoare de la m.s. panii Chomentowski voievodul Braclawului, Koniecpolski comis al coroanei și Humiecki substolnic al coroanei, comisari ai m.s. regelui pentru rezolvarea cu Poarta scrisă către Jusuf pașa seraschier în care se spune că prin tratatele cu comisarii de la Poartă prin negocierea acelei datorii a lui Balaban m.s. care a fost acordată prinților și cu un acord comun al acelor comisari turci în dilatae satisfactionis roagă ca quod non factum tiat cu ajutorul aceluiași seraschier ca plenipotențiarul trimis același Dzieciotowski să se întoarcă cu împlinirea deplină a acelei datorii, dar acel plenipotențiar vicissitudine factorum trecut la cele veșnice nu s-a întors din acea expediție, iar mai apoi revoluția nefericită din Patria noastră lustrum prawie cale inter rustres calamitates Domus Regiae luând de acolo au încurcat să se mai amintească de acea afacere sau de asemenea până când în actuala conjunctură au creat condiții mai bune.

transferă plata pe patru ani a vămilei rusești în contul averilor sale din Moldova pe care le lasă visteriei Rzeczypospolitei (*Hurmuzaki-Bogdan*, supl. II, vol. III, pp. 224-225). Aceeași dată, 10 octombrie 1687, se amintește și în rezumatul turcesc (Tahsin Gemil, *op. cit.*, nr. 124, p. 180). De asemenea, atunci când Balaban lăsa prin testament averile sale din Moldova (*Hurmuzaki-Bogdan*, supl. II, vol. III, pp. 226-227), Constantin Cantemir dădea un act, la 24 noiembrie 1689, prin care dădea explicații: pretenții nu se puteau îndeplini deoarece familia lui Gheorghe Ursachi a ajuns săracă și ei nu i se mai poate lua nimic (Ilie Corfus, *op. cit.*, pp. 315-317, nr. 199).

8. Mai sunt încă niște scrisori turcești care necesită a fi traduse pe lângă alte documente în registru scrise în română și de asemenea necesită să fie traduse.

Arhiva Zolkieviensis ... (Jt)gowski(?).

AGAD (Archiwun Główne Akt Dawnych = Arhiva Centrală a Actelor Vechi din Varșovia), Zbiór Czolowskiego (Colecția Czolowski), nr. 390, f. 1-15.

ANEXA 2

1682 decembrie 10. Gheorghe Duca voievod confirmă actul scris de Ursachi vistiernic prin care acesta îi întoarce lui Balaban o parte din datoria pe care o avea.

Ioan Duka z łaski Bożej Woiewoda y Hospodar Ziem Mołdawskich y Pan Ukraiński.

Wiadomo czynię komu to wiedzieć należy. Iż Pan Alexander Balaban mając przede mną sprawę s Panem Giorgim Ursakim Wisternikiem o niemалą sumę przez tegosz Pana Ursakiego Panu Balabanowi zabraną y zatrzymaną, po wielkich y obszernych z obu stron controversiach, y rachunkach ludzi kupieckich (ktorych ia z ramienia swego wespół z Pany Boiarami do tey sprawy ordynowałem był) dostatecznie uczynionych, pokazało się pewnego y istotnego długu Pana Ursakiego Panu Bałabanowi winnego, talerow lewkowych bitych sztuk № sto czterdzieści tysięcy; co y ia z relatyey tychże wysadzonych na to osob, dobrze roztrząsnąwszy y uważwszy, approbowałem; y że tak właśnie a nie ynaczy iest, osądziłem: ktory to dług sporny sto czterdzieści tysięcy talerow lewkowych nie mając czym Pan Ursaki Panu Bałabanowi wypłacić, z dekretu mego osadzony był w ciemnicy; a że stamtąd wyliczywszy Panu Bałabanowi iedenaście tysięcy talerow lewkowych, ostatka zbraniał się y powiadał że nie ma wiecey czym płacić; tedy ia do świetey stosuiąc się sprawiedliwości, wrescie tegosz spornego długu, wsi iego własnych dziedzicznych dwadzieścia y pięnc, pasiek osm, czterdzieści cztery winogradow tak w Kotnarach iako y w Jasiech będących, dwa dwory y dziuganow kilka na ulicy Szewskiej w Jasiech, do tego wszystkie długi y summy pieniężne tudziesz srebro, złoto, kleynoty, gdziekolwiek y u kogokolwiek tak w Panstwie moim mołdawskim, iako y w Koronie Polskiej w schowaniu zostaiące, nakoniec wszelkie bydła, konie, owce, zboża rozmaite w oborach; towary, wina, miody y inne wszelkie rzeczy (o ktorych by się gdziekolwiek Pan Bałaban dowiedział) temusz Panu Bałabanowi przysądziłem. A żeby się był pomieniony Pan Ursaki tym prędzey y snadniey s tego długu spornego eliberował tedy przykazał Panu Bałabanowi u Giny Greczyna trzy tysiące czerwonych złotych do schowania danych; y dał mu tenże Pan Ursaki za wiadomością moią pewny skrypt ręką swoją własną, aby takowe trzy tysiące czerwone złote Pan Bałaban u pomienionego Giny Greczyna odszukał y ad rationem długu tego sobie winnego potracił. Co że tak a nie ynaczey było, y ta karta iest prawdziwa ręką własną Pana Ursakiego pisana, przyznaię y tę Atestacyą moią dla lepszey wiary y

wagi, przy zwykłej pieczęci ręką własną podpisuję. Działo się w Jasiech Roku panskiego według Kalendarza nowego 1682, 10 Miesiąca Decembra.

<Traducere>

Ioan Duca, din mila Dumnezeu, voievod și domn al Țării Moldovei și pan al Ucrainei. Facem cunoscut cui se cade a ști, că panul Alexandru Balaban având în fața mea o problemă cu panul Gheorghe Ursachi vistiernic pentru o sumă mare luată și ținută de către același pan Ursachi panului Balaban după mari și detaliate controverse din ambele părți și socoteli ai oamenilor negustori (pe care eu voia mea, împreună cu panii boieri către acea afacere am ordonat), care după cercetarea detaliată s-a demonstrat o datorie adevărată a panului Ursachi panului Balaban, taleri lei bătuți în număr de o sută patruzeci de mii, precum și eu urmând relația acelor persoane orânduite pentru aceasta am aprobat că așa și nu altfel este am judecat, cum că acea datorie în discuție o sută patruzeci de mii taleri lei ne având cu ce panul Ursachi să-i plătească panului Balaban, din porunca mea a fost pus în închisoare și de acolo i-au numărat panului Balaban unsprezece mii taleri lei, restul neajungându-i, eu apelând la dreptatea sfântă, în fine aceleiași dispută lungă satele lui de moștenire douăzeci și cinci, prisăci opt, patruzeci și patru de vii, atât în Cotmari, cât și în Iași aflându-să, două curți și câteva dughene de pe Ulița Ciubotarilor în Iași, la acele datorii și sume bănești și argint, aur, bijuterii, la cine le va găsi și unde le va găsi, atât în Țara mea a Moldovei, cât și în Coroana Poloniei aflându-se la păstrare și în sfârșit toate dobitoacele, caii, oile, cereale diferite în oboare, mărfuri, vinuri, miere și alte lucruri (despre care panul Balaban va afla) aceluiași pan Balaban i le-am dat, iar pentru ca amintitul pan Ursachi mai repede și mai ușor să elibereze acea datorie, atunci a trimis panului Balaban la Ghina Grecul trei mii de galbeni zloți polonezi și i-a dat același pan Ursachi cu cunoștința mea un zapis scris cu mâna sa proprie, ca panul Balaban să le ia de la amintitul Ghina Grecul și după rațiune din acea datorie să le scadă. Așa a fost și nu altfel și acea carte a fost scrisă de mâna proprie a panului Ursachi o recunosc și cu această atestație a mea pentru o mai bună credință și putere către pecetea obișnuită cu mâna proprie o semnez.

S-a dat în Iași, în anul Domnului conform calendarului nou 1682, 10 luna decembrie.

Duca voievod <m.p.>.

AGAD (Arhiva Centrală a Actelor Vechi din Varșovia), Zbiór Dokumentów Papierowych, sygn. 3973. Original. Difolio. Sigiliul mic domnesc. Copie în AR din Nieswiez publ. în Hurmuzaki-Bogdan, *supl. II*, vol. III, pp. 212-214.

BURCHEȘTII – O FAMILIE DE BEJENARI DE LA ÎNCEPUTUL SECOLULUI AL XVIII-LEA

Ioan UNGUREANU

Burchi – destiny of a family in the early XVIII-th century

Summary

The article presents the destiny of a family named Burchi, who left the native place from the Slav region on the East side of the Nistru and of Moghilev at about 1700, to settle at Dragești – a domain situated on the Siret.

After the settlement of this family and of their successors at Dragești, for 130 years the life of this village was animated and deeply marked by their presence.

Endowed with pragmatism and slyness, the first descendants of this family acted unscrupulously in order to improve their economic and social condition, usurping many properties which belonged to free-landowner-peasants. The first big seizure of land took place in 1754 and it was done by two brothers: Gavril and Ursu Burchi who took a large plot of land that belonged to the monastery from Drageștii de Jos. This abominable act was done with their father's help, Ion Burchi, who was deacon at this monastery and thus stole many documents which certified the purchasing of land from villagers over the years by the monastery.

Their first buying up happened in 1768 after the drawing of boundaries of Dragești domain by Ilie Sturza and Toader Buhus who took into consideration the documents presented by the Burchis, without scrutinizing the source of these documents. Thus Ilie Sturza and Toader Buhus gave to the Burchis almost 35% of the whole Dragești domain.

The drawing of land was done at the request of Gavril and Ursu Burchi and completed as they wanted, an action generic known as "The Burchis' drawing of land" which was later questioned by many generations of peasants as well as by the monks from the monastery who were dishonestly deprived by the above-mentioned.

The prejudices caused to the real owners generated endless trials which lasted more than four decades. Finally, after many inquiries and trials, it was rendered justice to the real owners and the Burchis were obliged to pay some damages and then moved to the near villages where they had previously bought huge plots of land.

It must be mentioned that the only good thing done by this family was the construction of a church named "Sfintii Voievozi" at Dragești, between 1768-1773 while they were living there. Afterwards, this church was rebuilt and widened by the landowner Gheorghe Hermeziu in 1833.

Starting with the second half of the 19th century and up to nowadays, the Burchi family has had many important members in the administrative service or the body of judges in different parts of the country. Some of this family's descendants have nowadays important positions in the economic and social field with remarkable results.

Vreme de circa 130 de ani viața satului Drăgești a fost marcată și animată de statornicirea unui *neam de oameni străini*, după cum se pronunță mai multe documente privitoare la implicarea Burchestilor în diverse pricini. Multă substanță și culoare, multă agitație și diversiune va genera acest neam, mai ales după ce i se va ramifica spița și se va consolida economic, în viața cotidiană a răzeșilor drăgeșteni. Pentru a se împământeni în noul lor domiciliu, documentele prezintă această familie ca pe una ce a acționat machiavelic pentru a parveni, folosindu-se de cele mai diverse mijloace.

Fiind hărăziți cu un dezvoltat spirit pragmatic, și conducându-se după principiul „fă-te primit în casă pentru ca apoi să-l dai afară pe adevăratului stăpân”, primii purtători ai acestui patronim vor fi ulterior caracterizați de însuși voievodul Alexandru Mavrocordat „ca pe niște vicleni ci s-au cunoscut”¹. Dar, pentru a înțelege cât mai corect originea și comportamentul Burchestilor în noul lor domiciliu, ne vom folosi de laconicele informații deslușite din documente.

„Adecă eu, Calistru, eromonah ot Schit Drăgești, dat-am mărturie me la mâna răzeșilor din Averești, precum să știe pentru neamul Ursului Burche, de pe neamul său. Eu așe știu și mărturisăscu cu sufletu meu cum au venit moșu său, tatul tătâni-său, a popii lui Burche, din Nimirova, din țara leșască aice în călugărie și au fost diacon la bisărică ci-i zice „pi râpa” și-au trăit multă vreme acole la călugărie și-au murit acole.

Și-au rămas ei săraci și s-au făcut atunce și scumpete de pâni și neavând ci mânca, au vinit la Drăgești la un Gligoraș Roată și s-au fost în casa lui Roată multă vreme. Și de acole au mersu la Schitul Isăcescului și au fost magopit și un copil, tatul Ursului Burchi. Și făcându-să copil mare, s-au însurat și au luat o fată a popii lui Lupașcu din Porcești. Dar moșu-său, tatul popii lui Burchi, esti rus din țara leșască și nu are moșii di pi tatul său, ori di pi mă-sa. Îi rudă cu Porceștii: eu așe știu și mărturisescu. Și pentru credință am iscălit”. Aceasta este mărturia pe care o dădea la data de 8 mai 1779, egumenul Calistru².

Dar să urmărim și alte informații. Un document din 5 iulie 1746 îi prezintă pe cei din neamul Burchi scriind că „sunt niște lipoveni”³, iar mărturia hotarnică din decembrie 1786 dată de Ioniță Ursoianu la mâna polcovnicului Dumitrache Grecu, mai completează și cu alte informații. „Deosebit că, în toate scrisorile cele de mai înainte a Drăgeștilor, cum și a altor moșii de prin pregiur pe unde mai stăpânesc ei, nicăirea nu să află să fie vrun Burchi numit precum alții cari să știu că erau pe atuncia dreptii și adevărații moșeni pân la hotărătura Drăgeștilor de la Mihai Vodă (Racoviță, din 1724 – n.n.), ce să vede numit între alții și Ion diaconul Burchi, tatul acestor Burchesti, care la acea hotarnică s-au numit răzeși și cei ce era(u) vânduți și lipsăsc din răzășie.

¹ Arhivele Naționale Neamț, fond *Moșia Drăgești*, doc. nr. 108.

² Ibidem, doc. nr. 93.

³ Ibidem, doc. nr. 80.

Și, cu toate acestea, că pentru tatul Burchestilor iarăși iaste mărturie că întâi, când îș făcusi el un bordeiu pe locul Drăgeștilor, i-au risipit bordeiul igumenul ce era într-acea vreme la Mănăstirea Isăcescului și l-au scos din Drăgești și, mai la urmă prin rugămintea moașii Burchestilor (bunicii fraților Gavril și Ursu Burchi, fiii diaconului Ion Burchi – n.n.), fiind ea mulți ani magopață (brutar – n.n.) la mănăstire și cu făgăduința cum că nu să va numi moșnaș, l-au primit iarăș cu lăcuință în Drăgești. Și apoi, feciorii lui Burchi, cu chipurile arătate de mai sus, s-au înrădăcinat acoloa și s-au făcut și moșeni”⁴.

După cum observăm, aceste mărturii, atât a egumenului Calistru cât și cele culese de Ioniță Ursoianu, sunt enunțate la mai mult de 80 de ani de la descălecatul Burchestilor. Totuși, prin coroborarea și analizarea tuturor datelor, considerăm că am reușit să așezăm corect, sub aspect temporal și genealogic apariția și faptele acestora, atât a celor rele cât și a celor demne de laudă, pentru întreaga perioadă ce a constituit obiectul studiului nostru. Așadar, pe la începutul primului deceniu al veacului al XVIII-lea (când Schitul Drăgești se reîntemeiasă cu numele de Schitul lui Gafencu), la ani de secetă și foamete (poate nu chiar asemănători celor din vremea voievodului Ștefăniță Lupu [1659-1661], când oamenii ajunseseră să mănânce și papură, motiv pentru care acesta a rămas în istorie cu nemăgulitorul apelativ de Papură-vodă), o tânără familie cu numele de Burke se hotărăște să ia drumul bejeniei, pentru că Nemirovul, localitatea lor de baștină⁵, ca și întreaga Podolie, unde se zămislise neamul lor, nu le mai putea oferi condițiile minime de trai. În consecință, vor trece Nistrul și Prutul și, mergând în aval pe drumul Siretului, se vor aciua mai la sud de târgul Romanului, pe moșia Drăgești. Nedispunând decât de brațele lor de muncă, vor fi primiți ca slugi la cămărașul Grigore Roată⁶, care, fiind descendent din One Averscu, dispunea, după cum s-a arătat la locul potrivit, de o mare suprafață de pământ și de livadă, precum și de o gospodărie cu multe acareturi, care necesitau și un număr de slujitori, cu atât mai mult cu cât proprietarul locuia mai mult la casele din așezarea de peste Siret.

Aici, în casa lui Grigore Roată, așa cum arăta documentul citat mai sus, se va zămisli acel copil care mai târziu va fi diaconul Ion Burchi, și nu la mănăstire unde părinții săi, aflați la vârsta senectuții, se vor călugări în așezământul rectitorit de către Ionașcu Isăcescu în urma distrugerii de către tătari în anul 1711. Iar atunci când Ion Burchi, trecut de multă vreme de vârsta majoratului, va îndrăzni să-și construiască un bordei pe moșia schitului, egumenul de atunci nu a ezitat să i-l demoleze și să-l alunge din sat, prevenind astfel posibile tulburări ulterioare asupra integrității moșiei.

Dacă egumenul a fost înduplecat și a revenit asupra deciziei, aceasta s-a datorat rugăminții mamei sale, care încă mai trăia și era magopață (bucătăreasă) la

⁴ Ibidem, doc. nr. 110.

⁵ Localitatea se află la circa 10 km. nord – est de orașul Moghilev din Ucraina de azi.

⁶ Arhivele Naționale Neamț, *fond cit.*, doc. nr. 45.

acest schit, dar nu înainte de jurământul și făgăduința lui Ion Burchi că nu-și va revendica niciodată calitatea de moșnaș, adică de om de baștină, cu moșie în Drăgești. Ori, potrivit dictonului de ce îți este teamă, de aceea nu scapi, exact în acest mod vor decurge faptele viitoare.

Alegând calea monahală și devenit „diacon ot Drăgești” și slujind ca diacon, după anul 1711, în acel schit „de pe răpă” (refăcut după ce Schitul lui Gafencu fusese risipit de către tătari) de care amintea egumenul Calistru, Ion Burchi se va căsători cu fata popii Lupașcu din Porcești⁷. Sub acest rang monastic inferior îl vom găsi semnat ca martor în mărturia lui Tănase Picioroagă din 12 ianuarie 1724⁸ și nu va mai trece mult timp până când, cu banii proveniți din zestrea soției sale, va cumpăra 2,5 pământuri de pe moșia Drăgești, acest moment constituindu-se în primul dintre cârligele prin care urmașii săi își vor adjudeca statutul de moșnași⁹.

Doar vreo 9 ani de liniște și pace se vor mai scurge printre răzeșii drăgeșteni după acea mărturie a lui Tănase Picioroagă, după care Burchestii „se vor scula” și se vor agita. Astfel, la 12 iulie 1733 în urma cererii sale, semnată și de câțiva călugări, diaconul Ion Burchi obține de la voievodul Constantin Mavrocordat o Carte domnească prin care i se întărește dreptul „să ție și să stăpânească a lui dreaptă ocină și moșie și cumpărătură ce zice că are la sat la Drăgești, ce i s-au venit parte lui de baștină de la părinții lui, și cumpărătură ci-ar fi având de la moșul lui, Vicol, (?) ci-au cumpărat de la Chirilă. Toate acele părți să aibă a le țâne precum i-ar fi scriind dresăli ce va fi având, din tot locul, cu tot venitul, din câmpu și din țarină, și din săliști, și din pădure, și din heleșteul cu moară”¹⁰.

Iată-l, așadar, pe Ioniță Burchi cu pretenții de moșnaș, încalcându-și fără nici o remușcare făgăduința ce o dăduse fostului egumen din anii anteriori pentru a fi reprimat în sat. Așadar, părinții săi nu mai erau cei veniți din țara leșească, din Podolia, slugi la casa lui Grigore Roată și în cele din urmă așezați la mănăstire ci, pur și simplu, erau descendenți și succesori de drept ai lui Vicol Titici !!! Ori, hotarnicul Ioniță Ursoianu în mărturia sa din decembrie 1786 demonstrează că Burchestii nu puteau avea nici o filiație din Vicol Titici, întrucât acesta avusese o singură fată care se căsătorise cu Pavăl Musteață. Și tot acest hotarnic mai arată că acea solicitare a lui Ion Burchi din 12 iulie 1733 „a rămas fără nici o lucrare”¹¹, deci neaplicabilă, întrucât cartea domnească s-a bazat pe ceea ce el a cerut, fără scrisori și dovezi ce trebuiau prezentate în fața Divanului țării.

Dar dacă 1733 poate fi considerat anul în care Burchestii încep să ridice pretenții, în cei următori tărășeniile provocate de ei se vor ține lanț, punând multă lume pe drumuri prin pricinile, jalbele și conflictele ce se vor isca. Însă, șirul

⁷ Din anul 1968 localitatea poartă numele de „Moldoveni”, în județul Neamț.

⁸ Arhivele Naționale Neamț, fond cit., doc. nr. 70.

⁹ Ibidem, doc. nr. 85 și 181.

¹⁰ Ibidem, doc. nr. 105 A și nr. 107.

¹¹ Ibidem, doc. nr. 110.

dobândirii de pământuri se va materializa abia după 20 de ani, atunci când cei doi fii ai diaconului, Gavril și Ursu, vor deveni eroii unor acaparări necinstite și fără limite.

Prima lovitură ce o vor da cei doi frați se va realiza în anul 1754. Pentru aceasta, cu o diabolică răbdare, întinsă de-a lungul multor ani, urmărind cu perseverență a-și construi mult râvnitul statut de băștinași s-au preocupat, și au și reușit prin sustragerea de documente răzeșești, a unor zapise de vânzare-cumpărare, multe din ele având și ispisioace domnești de întăritură. Ajunși astfel în postura de a putea emite pretenții, la începutul anului 1754 frații Burchi vor obține porunca domnească dată de Matei Vodă Ghica pentru a ieși la judecată în fața marelui logofăt Radu Racoviță în pricinile ce le aveau cu Schitul Drăgești¹².

După cum s-a arătat, tatăl fraților Gavril și Ursu Burchi, diaconul, se născuse în Drăgești, mama lor era din Porcești, iar bunicii din Nemirov, localitate care în veacul al XVII-lea făcea parte din Regatul Poloniei. Atunci, cum s-ar putea explica nonșalanța cu care acești Burchești se prezentau drept cine nu erau, adică „moșeni din Drăgești și care apoi se vor tânguî că au avut ... în multe rânduri judecată cu egumenul pintru părțile de moșie (...), adecă partea tatălui nostru, lui Ioan Burchi, și a Ilincăi Răcleșoae, și a lui Năstasă Drăgasă”¹³.

Răspunsul îl aflăm tot de la destoinicul Ioniță Ursoianu, biv vel logofăt, care, cu prilejul hotărnicirilor amintite, a găsit cheia tuturor acestor isprăvi și măsluiri prin cercetarea minuțioasă ce a efectuat-o, reușind să demaște toate pretențiile fără temei emise de cei doi frați, de care însă beneficiaseră îndelung atât ei cât și urmașii lor.

Și totuși, așa cum în Germania postbelică a secolului al XX-lea auschlanderii au reușit să se naturalizeze, tot așa și Burcheștii s-au folosit de trecerea timpului, considerându-l ca pe cel mai bun aliat și sfetnic. În primul rând, această naturalizare s-a bazat pe alianțele matrimoniale. Spre exemplu, Ursu Burchi s-a căsătorit cu Anița, fata lui Ștefan Ichim¹⁴, nepoata de vară a doua a comisului Constantin Iurașcu și al șaptelea neam din Maria Solomoneasa, care trăise cu 130 ani mai înainte (după cum se arată într-un document din 28 martie 1793)¹⁵. Însă căsătoriile nu rezolvă întotdeauna și pe deplin aspectul material atât de mult râvnit și cu atât mai puțin statutul social al celor interesați de parvenire, mai ales atunci când sunt interpușe rigorile inflexibile ale evului mediu. De aceea, pentru primii Burchești această problemă a fost o chestiune obsesivă, coaptă îndelung, vreme de peste cinci decenii, până ce și-au putut-o vedea împlinită, cu toate că o primă tentativă fusese cea întreprinsă de diaconul Ion Burchi în anul 1733, rămasă însă nelucrativă pentru că la acea vreme nu avea la mână acele drese și scrisori

¹² Ibidem, doc. nr. 181.

¹³ Ibidem.

¹⁴ Ibidem, doc. nr. 94.

¹⁵ Ibidem, doc. nr. 113.

răzeșești ce vor fi ulterior sustrate și de care vor uza din plin frații Gavril și Ursu Burchi și urmașii acestora.

Ori, este bine știut că pentru a depăși condiția stărilor de jos într-un vechi sat răzeșesc precum Drăgeștii, trebuia să ai baștină și moșie pentru a te pretinde moșan, poziție susținută cu vechi zapise și ispisoace domnești de întăritură asupra ocinilor, cumpărăturilor, schimburilor și daniilor etc. Iar hamletiana dilemă „a fi sau a nu fi” s-a transformat în comandamentul de existență al acestei familii care se va vedea împlinită abia în timpul celei de a treia generații de la așezarea în satul Drăgești și după ce terenul fusese pregătit cu răbdare și meticulozitate de către tatăl celor doi frați. Întrucât aceste aspirații li se împlineau „în vreme când și răzășii cei bătrâni murisă”¹⁶, intervenind ignoranța și uitarea, nu va mai fi fost atât de greu ca adevărul și dreptatea să fie deturnate.

Numai astfel se explică faptul că la data de 5 iulie 1746 Ioan Vodă Mavrocordat trimitea depeșă marelui ban Vasile Ruset pentru a cerceta multe supărări ce trage căpitanul Ursu Iurașcu din partea Burchestilor și a lui Roată, dar să „ia sama atât pentru altele cât și pentru moșie, cu ce dovadă se arată ei atuncea moșeni acolo”¹⁷. Pentru elucidare, redăm modul cum a interpretat Ioniță Ursoianu mărturia dată de banul Ruset, ulterior devenit hatman, în urma cercetării ce o efectuase la 20 septembrie 1746 în acea pricină. „Apoi și din Cartea de giudecată a răposatului hatman Vasile Ruset din 7255 sept. 20, fiindcă arată că au zis Burchi că de n-a fi Roată, el nu poate să răspundă, cunoscut este că atuncea Burchestii începuse a cerca chipuri ca să să facă moșeni, dar de răspunsu era slabi pentru că nu le intrase la mână scrisorile”¹⁸.

Este evident că, prin acțiunile tatălui lor, frații Burchi vor primi suficiente informații despre actele însoțitoare ale daniilor prin care Schitul Drăgești își întregise moșia, fapt limpede relatat de Ioniță Ursoianu: „Și mănăstirea ș-au stăpânit ctitoriceasca moșie în pace prin trecerea de 49 de ani, până când Burchestii s-au sculat de s-au răspunsu niam din Vicol”¹⁹. Iar despre jalba fraților Burchi, din anul 1754, trimisă lui Matei Ghica Vodă, prin care se plâneau că pământurile lor au fost vândute schitului în mod nedrept de către Ion Musteață, cerând a li se face dreptate, aceasta întâmplându-se la mai mult de 40 de ani de când Ionașcu Isăcescu le donase Schitului Drăgești, Ioniță Ursoianu arăta următoarele: „Însă pricina într-acesta-și chip au urmat: un Ion Mustiață ce se zice nepot lui Vicol, acela clironomisind pe Vicol, au vândut la Isăcescul 65 pământuri cu 2 zapise a sale, arătând că toată această parte i s-au tras de pe moșul său Vicol, a căreia vânzare s-au întărit și cu ispisoc. Și acel numit vânzător, împreună cu zapisele sale, au dat Isăcescului și scrisorile aceste și altele, oricâte scrisori vechi

¹⁶ Ibidem, doc. nr. 110.

¹⁷ Ibidem.

¹⁸ Ibidem. Vezi și doc. nr. 79.

¹⁹ Ibidem, doc. nr. 110.

au avut el de la moșul său Vicol, și Isăcescul le-au dat toate la mănăstire, împreună și cu alte scrisori a sale de cumpărături și cu ispisocul de întăritură”²⁰.

În continuarea relatării, vrednicul hotarnic se întreabă retoric cum de au reușit Burchestii să îl păcălească pe logofătul Radu Racoviță, cel rânduit de Matei Vodă Ghica pentru judecarea acestei pricini, în urma căreia a dat câștig de cauză și satisfacție deplină fraților Gavril și Ursu Burchi?! „Și cum or fi arătat ei înaintea răposatului logofăt Radul Racoviță, altă adevăriniță nu iaste decât ce se vede scris în ispisocul mănăstirii (cel din 21 martie 1713, prin care Nicolae Mavrocordat a întărit mănăstirii donația lui Ionașcu Isăcescu – n.n.) gios, cum că Mustiață ar fi vândut și părțile fraților săi fără de știre și că s-au ales cu giudecată să stăpânească Mănăstirea Drăgești numai partea lui Ion Mustiață ci-au avut de cumpăratură și de baștină, iar părțile fraților săi să le stăpânească niamul lor, că el li-ar fi vândut rău.

Și supt aceste cuvinte iaste iscălit Radul Racoviță vel logofăt. De la logofăt Racoviță nu să vede vro izbrânire de niam, adecă cine anumi ar fi fost acei frați a lui Mustiață, sau câtă parte ar fi avut, nici se vede Cartea de giudecată. Mai mult decât atâta (...) în ispisocul mănăstirii se vede o scrisoare dată la mâna unui Teodosie (Roată – n.n.) ci-au fost igumen atuncea la această mănăstire, prin care numai ei (frații Gavril și Ursu Burchi – n.n.) arată că i-ar fi giudecat logofăt Racoviță ca să ei de la mănăstire din vânzarea lui Ion Mustiață trii părți, și cum că li-au și luat și au lăsat mănăstirii a patra parte, adecă 16 pământuri din 65 pământuri ci-au vândut Mustiață. Și arată că au luat ei și zapisele de la mănăstire, atât cele de vânzare a lui Mustiață, cât și cele vechi care li-au dat Mustiață la Isăcescul, și Isăcescul la mănăstire. Și-apoi nici măcar el într-această scrisoare a lor, nu să află iscălit logofăt Racoviță spre încredințare, nici asupra aceștii scrisoare vro întăritură cu carte domnească, nu iaste. Cu toate acestea, Burchestii au luat de la mănăstire atuncea 49 pământuri și mănăstirii i-au lăsat 16 pământuri”²¹.

Dar și din aceste 16 pământuri, în urma hotărnicirii făcute de vornicul de poartă Alexandru Hacıu la 31 iunie 1766, după cum rezultă și din mărturia diacului de divan Ioniță Ghindă, frații Burchi vor mai trage încă 3,5 pământuri în stăpânirea lor, schitului rămânându-i numai 12,5 pământuri din cele provenite din vânzarea lui Ion Musteață către Isăcescu. Iar acest din urmă fapt ar fi fost justificat de acel hotarnic prin aceea că frații Musteață – Ion Gheorghe și Maria – ar fi avut ca baștină numai 4 pământuri, iar 8,5 au fost cumpărături ale lui Vicol Titici, bunicul lor, ce le făcuse din jumătatea de sus a satului, din Vrânceni”²².

²⁰ Ibidem.

²¹ Ibidem.

²² Ibidem. Vezi și doc. nr. 181 prin care Ioniță Ursoianu arată că o copie a actului din 18 mai 1754 fusese dată egumenului Teodosie Roată, după care au sustras-o frații Burchi aceștia reușind astfel să intre în posesia a 49 de pământuri, ajungând apoi la 52,5 pământuri.

Și astfel se vor vedea Burchestii, în vara anului 1766, căpătuiți pe nedrept cu 52,5 pământuri din cele ale mănăstirii „cu care de atunci s-au făcut și moșnași în Drăgești, cum pre largu să arată chipurile urmării lor prin mărturia ci-au dat la mâna igumenului²³ (...). Și deosebit că, după mărturisirea pe Cartea de blăstăm a oameni bătrâni nu numai de la Drăgești, ci și alți înpregiurați, Burchestii nici baștină n-au avut, precum să știe de toți că moșul (bunicul – n.n.) acestor Burchestii au fost om strein, iar moașa (bunica – n.n.) lor s-ar fi răspunsu de la o vreme cum să fi fost oareșcare rudenie cu Mustețeștii, dintre care Mustețești unul se zice nepot lui Vicol. Și cu acea pricină au apucat Burchestii a să zice moșeni și că ar avea baștină în Drăgești și printr-alte siliști, aice pe înpregiur, de pe Vicol și de pe Titici (...). Și apoi, feciorii lui Burchi cu chipurile arătate de mai sus, s-au înrădăcinat acolo și s-au făcut și moșeni.

A să apropia Burchestii cu niamul de Vicol și de Titici, multe pricini le stau împotivă lor, dar îndestul iaste și spița de niam care și mai înainte și acum au dat-o ei, fiind cu totul nepotrivită (...). Și apoi, pentru acel Mustiață, bătrânii mărturisescu că n-au fostu fecior lui Vicol, ci au fost ginere lui Vicol, căci Vicol alți feciori n-au avut, decât o fată pe care au ținut-o un Pavăl Mustiață, tatul lui Ion Mustiață (...).

Și alte multe pricini, cum pre largu se arată prin mărturiile care s-au luat în scris pentru Mustiață, că n-au fost ficior lui Vicol, iaste îndestul a să cunoaște și a să crede și dintr-această pricină că de era Pavăl Mustiață fecior lui Vicol, care acel Vicol se vede numai Vicol Titici, după rânduială trebuia și feciorul său să-ș fi zis Pavăl, Vicol sau Titici, decât să-ș zică Mustiață.

Deci, să cunoaște că Vicol, feciori parte bărbătească n-au avut dacă nici într-o scrisoare nu să mai află alt Vicol sau alt Titici, ci la acela s-au sfârșit numele și de Vicol, și de Titici²⁴.

Constatăm astfel că anul 1766 i-a găsit pe frații Burchi în plină ascensiune economică și socială. Parvenind, acum nici nu mai voiau a se considera răzeși, ci mazili, adică mici boiernași. Așa apar ei în zăpisul din 28 mai 1766 prin care cumpărau cu 35 lei de la Ioniță Panu, feciorul lui Mihăilă Panu și nepotul lui Fuște Averescu, partea acestuia de moșie „ce să va alegei din sat din Drăgești²⁵. Dar, asupra acestei cumpărături vom mai reveni.

De pe această nouă poziție, frații Gavril și Ursu Burchi, ca posesori ale celor 52,5 pământuri rășluite din stăpânirea schitului, vor putea trece la punerea în aplicare a unor planuri benefice lor, dar și întregului sat și, oricât de contrastante ne vor apărea acestea în raport cu imaginea în care s-au prezentat până acum, am face o mare nedreptate dacă nu ne-am opri și asupra lor. Astfel, mai întâi se vor preocupa de construirea noii lor locuințe pe care o vor ridica „într-un loc unde a

²³ Ibidem, doc. nr. 110.

²⁴ Ibidem.

²⁵ Ibidem, doc. nr. 84 și 107.

fost mai înainte pădure”²⁶ și care, mai târziu, se vor constitui în conacele pe care le vor îmbunătăți și de care vor beneficia, succesiv, viitorii proprietari de pe moșia Drăgești, anume familiile Miclescu, Corban, Agarici și Bucliu, construcții care, împreună cu splendidul parc ce le încadrau, vor fi complet distruse și din care, până în zilele noastre, s-a mai păstrat doar o relicvă, anume o magazie ce o va prelua fostul C.A.P. și care, la rândul-i, va mai ridica aici un grajd pentru vite.

Însă ceea ce avea să-i onoreze pe cei doi frați a fost ctitorirea în anul 1773 a unei biserițe din lemn, dată atestată prin inscripționarea de pe clopotele edificiului, împreună cu numele lor, obiectiv pe care îl vor așeza puțin mai la nord de propriul lor conac²⁷. Iar aceasta avea să fie, poate, o dorință și încercare a iertării de păcate care vor atinge apogeul prin hotarnica efectuată în anul 1768 la solicitarea lor și asupra căreia ne vom opri în cele ce urmează.

După cum s-a mai arătat, vânzarea și revânzarea acelorași pământuri răzeșești, lucrate în devălmășie, dar cu nelipsita sintagmă „câte se vor alege” va conduce la paradoxala situație ca, prin însumarea cifrelor din înscrisurile răzeșilor, moșia Drăgești, care își păstrase neschimbate hotarele, să fie găsită în anul 1768 cu 700 de pământuri, și nu cu 400 câte fuseseră în permanență²⁸, fenomen la care contribuieră din plin și Burchestii.

Găsindu-se în fața atâtor încurcături, răzeșii între care și frații Burchi, aceștia fiind cei mai interesați, se vor adresa în prima jumătate a anului 1768 Divanului domnesc cu rugămintea de a trimite boieri hotarnici pentru a face lumină în propriile lor acte de posesiune în raport cu realitățile din teren. Ca urmare, din porunca voievodului Grigore Callimachi, vor fi desemnați ca hotarnici slugerii Ilie Sturza și Toader Buhuș, jitnicerul Manolache Jora și vornicul de poartă Alexandru Hacıu. Hotarnicii i-au strâns pe Vârlan Gafencu, egumenul Mănăstirii Drăgești, cu tot soborul, pe comisul Constantin Iurașcu și cumnatul său, comisul Ion Movilă, pe mazilii Gavril Burchi, Ursu Buirchi și Radu Roată, pe răzeșii Lupu Mihalcea și Ion Mihalcea (diacon și fiu al celui dintâi), precum și pe mazilul megieș Neculai Momiteu, proprietarul moșiei Dămieniști.

Din mărturia hotarnică prezentată de acești dregători domnești la 20 iunie 1768, rezultă că au pus mai întâi pe toți cei convocați să-și deslușească documentele „ei în de ei” și, prin bună învoială să-și elimine fiecare înscrisurile „fără nici o lucrare”, care au constituit rezultatul unor tranzacții rele²⁹, iar după această clarificare în care moșia a fost reașezată în cele 400 de pământuri, „și-au făcut și zapise unu la mâna altuia, în care s-au iscălit toți răzășii” și boierii hotarnici³⁰.

²⁶ Ibidem, doc. nr. 101 și 127.

²⁷ În anul 1833 aga Gheorghe Hermeziu, proprietarul moșiei, a reconstruit-o și mărit-o pe același amplasament, dându-i forma și dimensiunea Bisericii „Sfinții Voievozi” de azi.

²⁸ Arhivele Naționale Neamț, *fond cit.*, doc. nr. 103 și 110.

²⁹ Ibidem, doc. nr. 89 și 103.

³⁰ Vezi și la cap. *Relații sociale și moravuri...*

Această reîmpărțală a pământurilor pe baza verificării documentelor și a măsurătorilor ce au urmat va bulversa întreaga așezare a proprietăților răzeșești, generând mari pricini și neîntrerupte judecăți care se vor se vor întinde pe multe zeci de ani, protagoniști fiind Burchestii pe de o parte, schitul și alți răzeși de cealaltă parte. Iar pentru faptul că această hotarnică făcută mai ales la solicitarea fraților Burchi, fiind și finalizată numai în folosul lor și aducându-i astfel la apogeul creșterii proprietății, isprava se va consacra generic în documente ca *Hotarnica Burchestilor*.

Faptul a devenit posibil prin aceea că, odată cu preluarea de la schit a celor 49 de pământuri în urma judecății efectuate în anul 1754 de către marele logofăt Radu Racoviță, completate și cu cele 3,5 pământuri obținute prin hotarnica efectuată în 1766 de Alexandru Hacıu, Burchestii au preluat de la egumenul schitului nu numai zapisele privitoare la aceste pământuri, ci și pe cele vechi pe care Ion Musteață le-a dat lui Ionașcu Isăcescu la vânzarea acestor pământuri și pe care cumpărătorul, după cum s-a mai arătat, le-a donat apoi schitului. Faptul rezultă atât din zăpisele fraților Burchi dat egumenului Teodosie Roată la preluarea pământurilor schitului³¹, cât și din ancheta și mărturia lui Ioniță Ursoianu dată în decembrie 1786 în care se arată că „au luat ei și zapisele de la mănăstire, atât acele de vânzare a lui Mustiață, cât și cele vechi care li-au dat Mustiață”³².

Având la mână lor documentele scoase din ispisocul mănăstirii în urma învoielii făcute cu egumenul Teodosie la 18 mai 1754, precum și cele din 1766 „tot cu aceste scrisori luate de dânșii de la mănăstire au mai tras încă odată pe atâta parte întru stăpânirea lor supt nume de cumpărături a lui Vicol Titici și de schimbături a lor, osebit de o parte mare ce ș-au scos ei atuncea cumpărături numite iarăș a lor, care peste tot au cuprinsu ei 139 pământuri, afară de câteva poeni și loc de prisacă și iazuri, și afară de codru și luncă ci-au cuprinsu întru stăpânirea lor, cum le arată hotarnica acea anerisită a lor (...).

Dar scrisorile câte sânt adevărate asupra aceștii moșie, nu cuprind mai mult de 400 pământuri, ce ei însuși au îndoit suma la arătare, punând la mijloc toate scrisorile, și bune și răle, cu deplin sumele lor și încăpând la suma Burchești, și partea lor care au luat-o de două ori cu scrisorile ci-au luat ei de la mănăstire, cum s-au arătat mai sus”³³, continuă cu aceeași dezinvoltură constatarea Ioniță Ursoianu.

Într-adevăr, prezentând la 18 iunie 1768 hotarnicilor Ilie Sturza și Toader Buhuș acele „scrisori bune și rele”, Burchestii au reușit să obțină pe izvodul de împărțală cele 139 de pământuri, din care 50 ca pretinsă baștină „de pe moșul lor Titici”, 36 din cumpărăturile lui Vicol Titici, 40 apărând iarăși ca preținse cumpărături ale celor doi frați Burchi (?!), în fine, alte 13 provenind din schimbul de pământuri făcut cu mănăstirea. Cadoul nu se va opri însă aici. În afară de cele

³¹ Arhivele Naționale Neamț, fond cit., doc. nr. 85, 86, 110, 181.

³² Ibidem, doc. nr. 110.

³³ Ibidem.

139 pământuri, frații Gavril și Ursu Burchi mai primeau la acea hotarnică din 1768 un loc de prisacă lângă hotarul Călineștilor, o poiană la Unghi, dinspre hotarul Dămieniștilor, un alt loc de prisacă de lângă această poiană, pe care Ursu Burchi „l-au deschis singur din pădure”, într-un loc ce l-ar fi cumpărat de la feciorul lui Maxim.

De asemenea, le-a mai revenit și poiana numită Chelfeneaga (acolo unde frații Burchi își vor ctitori propria mănăstire în 1773 și unde azi este Biserica „Sfinții Voievozi”), aceasta realizându-se prin schimbul făcut cu Mănăstirea Drăgeștii de Jos, căreia Burchestii i-au dat în echivalență o poiană cu livadă ce se afla la sud-est de schit, sus pe costișă³⁴.

După cum vom vedea, această hotarnică din 1768, care se pretindea a fi fost făcută cu „bună învoiala și așezarea tuturor părților”, nu va reprezenta nici pe departe momentul de cotitură și de stopare a conflictelor de pe moșie, ci dimpotrivă, va fi generatoarea, la dimensiuni paroxistice, a acestora vreme de aproape 60 de ani. În centrul stărilor conflictuale se vor afla mai întâi Gavril Burchi alături de fiul său, Oprișan, precum și Ursu Burchi cu Ioniță, fiul său, iar mai apoi urmașii acestora. Ani în șir se vor judeca Burchestii fie cu schitul, fie cu polcovnicul Dumitrache Grecu, cu Iurășceștii, Mihălceștii și Movileștii, cu căpitanul Dumitru Ariton sau cu descendenții familiei Roată.

Un asemenea episod este și cel apărut la judecata Mihălceștilor cu Burchestii în luna decembrie 1781. Se jăluiseră atunci Mihălceștii, cerând judecată cu Burchestii, pentru că aceștia nu le-au permis să facă o crăsmă nici pe malul, nici pe luciul iazului care era al lor, care se și numea Iazul Ciucului. Mai mult, stricându-le crășma, Burchestii l-au bătut și pe crășmar, după care au cerut ca Mihălceștii să-și mute și casa, fie în siliștea satului, fie pe pământurile lor, întrucât în urma hotarnicii din 1768 aceasta intrase în perimetrul moșiei lor.

Cartea de judecată dată la 20 decembrie 1781, sub semnătura marelui logofăt Ioan Canta, a marilor vornici Ștefan Sturza și Nicolai Rosăt, precum și a vornicului Lascarachi Rosăt, stabilea următoarele: Mihălceștii să-și mute casele în primăvară, fie în siliște, fie pe pământurile lor, iar de nu, să dea anual Burcheștilor câte un leu și dijma obișnuită, fără alte obligații de muncă sau adet. În ce privea litigiul pentru crăsmă, judecata consfințea dreptul Mihălceștilor de a o face în vatra iazului precum și împuternicirea ispravnicilor de Roman prin carte gospod de a efectua o cercetare și de a da mărturie asupra celor constatate și, de se va adevăra plângerea Mihălceștilor, Burchestii să fie obligați a le reconstrui acea crăsmă³⁵.

³⁴ Ibidem, doc. nr. 92. Precizarea apare în Izvodul de împărțeală al Iurășceștilor făcut în anul 1777. Poiana ce o primea schitul se numise anterior *Poiana lui Mihălcea Ciucul* și era situată la est de capătul sudic al satului Brad de azi, pe terasa de deasupra costișei, aproape de Biserica „Sf. Nicolae” de la Călinești.

³⁵ Ibidem, doc. nr. 98; *Documente privind relațiile agrare*, în continuare *DRAg.*, vol. II, pp. 511-513.

Neconținutele pricini ce se vor isca pe moșie ca urmare a expansiunii fără temei și fără limite a Burcheștilor, vor da mult de lucru Divanului domnesc și Isprăvniceii Romanului. De aceea, în noiembrie 1784, domnul Moldovei, Alexandru Mavrocordat, poruncește să se facă o nouă măsurătoare a moșiei Drăgești ca urmare a jalbelor trimise de polcovnicul Dumitrache Grecu pentru „împresurările” moșiei sale de către Burchești. Pentru clarificare va fi împuternicit fostul mare logofăt Ioniță Ursoianu, căruia îi revenea misiunea de a măsura moșia cu stânjeni domnești atât la capetele de nord și de sud, precum și la mijlocul acesteia.

În prima mărturie hotarnică ce o va da polcovnicului Dumitrache la 21 noiembrie 1784, semnată și de chir Leon, episcopul Romanului, pe harta întocmită³⁶ sunt marcate cele 400 de pământuri din câmp, precum și analogurile din codru și din luncă. Dar „neodihnindu-se” Burcheștii cu hotarnica făcută de Ioniță Ursoianu, ei se vor judeca iarăși la Divan, la 3 aprilie 1786 și, pentru că în Cartea de judecată din 10 aprilie se consemnau din nou drepturile absolute ale polcovnicului Dumitrache, perdanții erau și mai hotărâți să nu o respecte.

În mod firesc, polcovnicul se va jălui iarăși la domnie fapt pentru care același domnitor porunea la 27 septembrie 1786 ispravnicului de Roman și lui Ioniță Ursoianu să cerceteze pricinile și să aleagă din nou moșia Drăgești pe adevărații săi stăpânitori, stălpind-o cu pietre de hotar în vederea curmării neisprăvitelor pricini³⁷.

Revenind la fața locului și folosindu-se de măsurătorile și harta ce le făcuse cu doi ani mai înainte, hotarnicul va recurge la alegerea și marcarea cu pietre a pământurilor pe adevărații stăpâni, după care în decembrie 1786 va da o altă mărturie hotarnică în care consemna între altele: „Alegirea s-au făcut acmu într-acesta-și chip cum se arată mai gios, adică: la întâia măsură ce s-au făcut pe marginea câmpului depre miazănoapte, pe supt codru (adică pe marginea sudică a Pădurii lui Zaroschi și până la groapa ce o va săpa în Pădurea părcălabului, existentă și azi – n.n.), unde iaste suma în lungu 1240 stânjeni, socotindu-să numai 1200 stânjeni pe 400 pământuri cum au umblat câmpul tot, se vini câte 3 stânjeni (6,69 m. – n.n.) la un pământ (3 stj. x 400 păm. = 1200 stj.), rămânând 40 stânjeni dintr-această măsură nepuș la samă, cu priimirea dumisale polcovnic Dumitrachi.

La al doilea măsură, ce s-au făcut pe marginea câmpului despre amiazăzi, pe supt pădure și huci, și al triilea măsură ce s-au făcut pe mijlocul câmpului, unde la această iaste suma în lungu câte 1300 stânjeni, se vini câte 3 stânjeni și 2 palme la un pământ (7,24 m. – n.n.) (...)”³⁸.

După atâtea giudecăți a Divanului și cărți domnești pentru hotărâtul Drăgeștilor – constata cu amărăciune Ioniță Ursoianu – Burcheștii iarăși nu s-au

³⁶ Arhivele Naționale Neamț, fond cit., doc. nr. 101.

³⁷ Vezi detaliile la *Polcovnicul Dumitrache Grecu*.

³⁸ Arhivele Naționale Neamț, fond cit., doc. nr. 101.

odihnit, și mai ales Ursu Burchi nici au vrut să vie acmu față la această alegere și hotărâtură, decât nepotul său, Oprișan. El au arătat tot aceleaș scrisori pre care le-au arătat ei la Divan când s-au giudecat cu dumisali polcovnic Dimitrachi la trecuta lună aprilie (...). Apoi, din răspunsul lui Oprișan s-au înțeles scoposul lor că ei, cu aceste scrisori, cer să stăpânească în Drăgești tot după cum au stăpânit și mai înainte cu hotărătura ce s-au fost făcut cum au voit ei (cea din 1768 – n.n.). Care, acea hotărâtură de la Divan intra-atâte rânduri s-au anerisit cum arată cărțile de giudecată și cărțile gospod.

Iar aceste scrisori au fost a Mănăstirii Isăcescului cu toată partea de moșie ce cuprinde întrânsele, întărită cu ispisocul Domnului Neculai Alexandru voevoda, cum s-au arătat mai sus. Și Burchestii au luat scrisorile acestea de la mănăstire, cum dovedește sinetul lor ce iaste la mănăstire din let 7262, mai 18” (anul 1754 – n.n.)³⁹.

În urma judecății „de iznoavă” cerută de Ursu Burchi, desfășurată la 3 aprilie 1786 la Divan⁴⁰ în fața Mitropolitului Leon și a veliților boieri, instanța a adoptat o hotărâre ce s-a consemnat sub poruncă de executare. În baza Cărții domnești dată de Alexandru Mavrocordat, la această nouă alegere și împărțea Ioniță Ursoianu nu făcuse, așadar, altceva decât să aplice această poruncă.

„Iar această de acmu urmare a Burchestilor – arată același hotarnic – nici cu acea hotarnică a lor nu să potrivește, ci mai cer acmu din giumătatea satului cea din sus 44 pământuri, adecă 2 părți din partea a unii Ghinda, fiindcă la un ispisoc vechiu de la Alecsandru Vodă din 7066 (anul 1558 – n. n.) se arată pe o Ghinda cu o a tria parte din giumătatea de sat (...). Și nici un fel de asemănare nu are să fi fost tot acea Ghinda, fiind 78 ani la mijloc de la Alecsandru Vodă pân la cumpărătura lui Vicol. Apoi că vânzătorul lui Vicol, ce se zice ficior Ghindii, arată că au vândut partea Condrii și a Mariei din sat din Drăgești, iar nu partea mumii sale, a Ghindii. Și Burchestii nu cer partea Condrii, nici a Mariei, ci cer parte(a) însuși a Ghindii.

Deosebit că, această parte fiind vândută la mănăstire de Ioan Mustiață, nepotul lui Vicol, cum s-au arătat mai sus, Burchestii au luat-o odată de la mănăstire din partea de gios, care încă pân acmu din stăpânirea lor n-au lipsit pân ce giudecata Divanului va alege cum a fi drept. Și ei cer acmu ca să o mai ia odată și de la polcovnicul Dimitrachi din partea din sus și, la acea de pe urmă că Ghinda aceea care se numește la ispisocul de la Alecsandru Vodă fiind pe partea din sus, această cerire a Burchestilor iaste împotriva ispisocului de la Mihai Vodă (Racoviță – n.n.) și a tuturor giudecăților câte au avut pân acmu”⁴¹.

Și mai continua Ioniță Ursoianu arătând că „au mai arătat Oprișan un zapis de la un Ioniță Panul, sân lui Mihăilă Panul, let 7274 mai 28 (28 mai 1766 – n.n.) ce acel Ioniță Panul (se zice) nepot Fuștelui Averescului și scrie că au vândut

³⁹ Ibidem, doc. nr. 110.

⁴⁰ Ibidem, doc. nr. 108 și 109.

⁴¹ Ibidem, doc. nr. 110.

partea sa de moșie, ce să va alege din sat din Drăgești, lui Gavril Burchi și Ursului Burchi mazili, drept 35 lei, iscăliț fiind Ioniță Panul și alți cine s-ar fi întâmplat: un Ștefan Verdeș copil din casă și un Alecsandru Șfedul, și un Ioniță Ogradă și un Ursul Pepelea ot Căuțișeni. Și-un preot Vasile Gafencu au scris zăpisul. Și cu zăpisul acesta cer Burchestii 40 pământuri, după cum li s-au scos la hotărătura lor din anii trecuți (...). Că au fost răzăș un Fuște se adeverează: întâi, dintr-o Carte de la Constantin Duca voievod ce iaste la copiii lui Roată, let 7209 iulie 22 (22 iulie 1701 – n.n.), cum și dintr-alte scrisori a răzășilor de Averești care le-au văzut. Însă și acolo în Averești au fost Fuștele cu Roată pe un *bătrân* a lui Onea Averescul, din cari bătrân Roată au avut trei părți și Fuștele o parte.

Apoi și vânzătorul Burchestilor, adecă cel numit Ioniță Panul sin lui Mihăilă Panul, ce se zice pe sine nepot Fuștelui Averescului, nu poate să fie el nepot Fuștelui aceluia, unde Panul acela care se arată la mărturia de sus-zisă a Cucoranului trăgea partea a unui Fuște, fără să i să numiască nepot sau altă rudenie, și dacă se cunoaște că și atunci era vreme trecută de la Fuștele pân la Panu. Dar de atunci și pân la zăpisul acesta a vânzătorului Burchestilor fiind 74 ani, nu să potrivește nici cu un chip să se poată crede că au fost acesta nepot Fuștelui. Și nici zăpisul lui după rânduială, nici din răzășii aceștii moșii iscăliți nu sânt, ci să vād iscăliți oameni streini. Și apoi, fiindcă nici la zăpisul acestuia, nici la mărturia cea veche a Cucoranului nu hotărăște câtă parte ar fi fost partea celui Fuște, cu ce știință au putut Burchi să scoată partea acestui zăpis 40 pământuri, când el nici spița celui Fuște, nici a însuș niamului său nu poate să dea cu dreaptă și adevărată știință (...). Apoi *un bătrân* fiind 66 pământuri, unde pe giumătati de bătrân se vin 33 pământuri, el a luat 40 pământuri⁴².

În finalul mărturiei sale, Ioniță Ursoianu vine și cu dezlegarea misterului prin care Burchestii au reușit să pună mâna pe acele scrisori răzeșești, așa cum fuseseră sustrase mai înainte și cele ale schitului, de către diaconul Ion Burchi, prin care ei au reușit să se îmbogățească conform principiului „dacă ai carte (adică document), ai parte”. Și iată cum dezleagă hotarnicul acest mister: „Aflându-să la copiii lui Roată și o mărturie în scris care arată cum că acel popă Vasile Gafencu, scriitorul zăpisului acetuia a lui Burchi (din 28 mai 1766 – n.n.), au spart într-o vreme o ladă întru care își avea Roată scrisorile, luându-i multi scrisori cari nici pân astăzi nu s-au mai văzut și fiindcă acel popă trăia mai mult în casa Burchestilor, tot prepusul lui Roată au fost la Burchești pentru scrisorile lui, mai ales că acmu s-au și ivit la Burchești din scrisorile lui Roată. Osebit, că și un Arseni Cambose de la Muncel au mărturisit acmu precum că murind un niam al lor ce-au fost prisăcariu la Burchești, la care fiind multe scrisori de moșii, toate, și aceale scrisori, li-au luat Burchestii la mânuile lor”⁴³.

În consecință, finalizând lucrarea, Ioniță Ursoianu a ales și a dat polcovnicului Dumitrache Grecu jumătatea de sus a satului cu cele 200 de

⁴² Ibidem.

⁴³ Ibidem.

pământuri și alte 13,5 pământuri din jumătatea de jos. Din totalul celor 400 de pământuri, mănăstirii din Drăgeștii de Jos i-au revenit 160 pământuri, iar răzeșilor care mai aveau încă părți de moșie nevândute le-a revenit diferența de 26,5 pământuri. În cele 160 pământuri ale mănăstirii erau incluse și cele 52,5 pământuri pe care Burchestii i le sustrasera în urma judecății logofătului Radu Racoviță din anul 1754, însă fără a le stâlpi cu pietre deoarece pentru acestea egumenul urma „să tragă giudecată la Divan cu Burchestii și să rămâie după cum Divanul va hotărî”,⁴⁴.

În acest mod își încheiase misiunea conștiinciosul hotarnic, rezultatele fiind consemnate în mărturia ce o va da polcovnicului Dumitrache în decembrie 1786 și din care am ținut să redăm pe larg pasaje relevante pentru stabilirea adevărului. Se vor „odihni” oare Burchestii în fața noii situații? Nicidecum. Judecățile se vor mai întinde încă vreo 10 ani până când, pe baza recomandărilor Divanului, voievodul Mihail Șuțu, la 25 august 1793, a dat un Donicillin ce prevedea o soluție de compromis prin care Burchestilor li se împlinea partea de moșie dintr-un alt hotar al moșiilor deținute de fostul mare comis, Costachi Iurașcu⁴⁵.

Această soluție decurgea și din faptul că în anii lor de căpătuială, de după 1754, Burchestii s-au extins în multe din hotarele învecinate, sau apropiate, din ținuturile Roman, Neamț și Vaslui, unde aveau cumpărături și stăpâniri din alianțele matrimoniale, așa după cum se va vedea în cele ce urmează. De fapt, anul 1793 constituie momentul de grație în care și polcovnicului Dumitrache, ginerele soților Ion și Zmaranda Movilă, fostă Iurașcu, i se vor recunoaște pe deplin, după ani și ani de zbucium, drepturile de deplin stăpânitor al moșiei ce provenea din zestrea soției sale. Vor mai trece însă alți cinci ani până când, la 12 mai 1798, din porunca marelui logofăt Iordachi Canta se va efectua o nouă alegere și împărțeală a unora din pământurile Iurășcești, misiune ce se va încredința lui Dumitrașcu, logofăt de taină. Cu această ocazie s-au împărțit pe moșia Drăgești 50 de stânjeni în câte cinci părți egale, din care jitnicerului Ioniță Burchi îi reveneau 10 stânjeni proveniți din baștina strămoașei Maria Solomoneasa, de pe bătrânul Ciortan Iurașcu⁴⁶.

La 27 noiembrie 1803 Ioniță Burchi, ajuns între timp medelnicer, compărea în fața preasfințitului Gherasim, episcopul de Roman, unde fusese adus cu „luminată Carte gospod” de către vistiernicul domnesc Ioan Țintilă, pentru a arăta ce părți de moșie are alese și nealese și în ce hotare se află acestea⁴⁷. Mai exact, el trebuia să declare pământurile moștenite de la mama sa Ana, care fuseseră hotărâte, precum și cele ce nu erau încă hotărâte și alese, pe care urma să le „tragă” împreună cu moștenitorii Aniței vătăvoaia (soția vătăfului Botez din Bătrânești), de pe posesiunile acesteia. Ioniță Burchi a declarat în fața

⁴⁴ Ibidem.

⁴⁵ Ibidem, doc. nr. 114.

⁴⁶ Ibidem, doc. nr. 118 și 119.

⁴⁷ Ibidem, doc. nr. 137.

preasfințitului Gherasim că are de la mama sa 28,5 pământuri în satul Giurgeni, ținutul Vaslui, 385 stânjeni în satul Muncel, ținutul Roman, după hotarnica clucerului Mihalachi Sturza din 27 iunie 1742, alți 11,5 stânjeni în satul vecin Bătrânești, în urma hotarnicii din timpul episcopului Leon, precum și a celei mai recente, din 12 iunie 1801, efectuate de ispravnicii de Roman, 24 stânjeni și 2 palme în satul Peletiuți, ținutul Neamț, în urma alegerii și învoielii făcute de marele logofăt Iordachi Canta la 12 mai 1798, iscălită atât de comisul Constantin Iurașcu, cât și de răzeși.

Reamintim că pământul din Peletiuți s-a dat Burcheștilor de către comisul Iurașcu în urma aceluia compromis de la judecata pe care aceștia au avut-o la Divan, în 1793, cu polcovnicul Dumitrache. De asemenea, medelnicerul Ioniță Burchi declara că mai are 1,5 stânjeni în jumătatea de sus a satului Drăgești în urma alegerii din 12 mai 1798.

Între părțile nehotărâte medelnicerul Ioniță Burchi le nominaliza pe cele din moșia Glodeni, unde stăpânea împreună cu logofătul Ioan Grecu și vistiernicul Ioan Țintilă, ginerii Ilincăi Lipan, fata Aniței Botez, vătăvoaia. Aceste pământuri erau din baștina Aniței, care proveneau din bătrânul Rogna (este evident că actualul sat Rocna din vecinătatea nordică a Drăgeștilor poartă numele, puțin denaturat, al celui ce a stăpânit pământuri în acele locuri) în baza hotarnicii lui Stejăreanu și a părcălabului Drelea, realizată la 5 octombrie 1641. Totodată, mai arăta că prin Cartea de judecată a Domnului Mihai Șuțu, din 12 noiembrie 1793, mai trage din stăpânirea Iurășceștilor partea maicii sale și a Aniței vătăvoaia, ce provine ca baștină de pe Maria Solomoneasa.

La fel, Ioniță Burchi își mai revendica dreptul de stăpânire în Bozieni, Săcăleni și Mărmureni, ținutul Vaslui, pe care, arăta el, acum postelnicul Toader Burghel „singur stăpânește toate părțile noastre într-aceste trei siliști”, care părți sunt ale Aniței vătăvoaia și ale Burcheștilor, de pe strămoașa Maria Solomoneasa, potrivit scrisorilor-dovezi ce sunt la mâna postelnicului Burghel, ginerele Aniței.

După alți 4 ani, la 15 septembrie 1807, Ispravnicia ținutului Roman trimitea Divanului Cnejei Moldovei un răspuns justificativ prin care explica de ce nu a pus în aplicare hotărârile judecăților anterioare și învoiala din 12 mai 1798 dintre Iurășcești, Burchești și ceilalți răzeși, întrucât și la acea dată pricinile încă mai erau în curs de judecată la Iași⁴⁸.

La 6 iunie 1810 se mai desfășura o judecată a Iurășceștilor cu Burcheștii în problema mult târăgănatei și controversatei puneri în aplicare a amintitei învoieli din 12 mai 1798⁴⁹. Însă și după această judecată se vor mai scurge alți 8 ani în care Burcheștii vor continua să-și stăpânească nestingheriți pământurile din Drăgeștii de Jos, dar și în care se vor înrădăcina încet-încet și pe alte moșii ale Iurășceștilor aflate în satele vecine, conform celor hotărâte la judecata din mai 1798.

⁴⁸ Ibidem, doc. nr. 141.

⁴⁹ Ibidem, doc. nr. 120.

În anul 1818, moșia răzeșească a Drăgeștilor va cunoaște prima mare lovitură prin vânzarea a mai mult de jumătate din ea, de către medelnicereasa Anastasia Apostoli, căminarului Gheorghe Hermeziu⁵⁰. Urmărilor nu se vor lăsa mult așteptate, întrucât noul proprietar va întâmpina felurite reacții din partea celor ce s-au împotrivit cu vehemență înstrăinării vechii moșii răzeșești. În consecință, noul proprietar se va jălui Domnului țării, Scarlat Callimachi voievod, asupra împotrivirii răzeșilor și a Schitului Drăgești, fapt pentru care, din poruncă domnească Vornicia de Aprozi trimite, la 1 mai 1819, celor pârâți o somație semnată de marele vornic Negel, concepută în termeni dojenitori, ca aceștia: „după giudecățile ce ați avut înainte(a) Mării Sale lui Vodă pentru despărțirile moșiei aceștie spre aș ști fișticare parte stăpânire(a) sa, ați lăsat toati pricinile întru nulucrare și acolo la fața locului faceți feliuri de amestecături”⁵¹.

Prin această scrisoare, atât Iordachi Burchi cu ceilalți răzeși, cât și nacialnicul schitului erau somați să vină să-și ridice cărțile de judecată pentru respectarea hotărârilor date și a nu mai îndrăzni să strămute „dispărțirile ce sânt pe moșii, a treci cu stăpânirea, sau a faci niscaiva supărari, până când nu vor veni la fața locului hotarnicii ca să despartă moșia pe hotărârile date. Căci împotriva urmând piste această hotărâre dată de cătră Înălțimea Sa, vă veți învinovați cu caintă. Și al doile, cu hotărâre vi să scrie, îndată să vă sculaț și să veniți la Eș spre a lua pricinile (cât și) prigonirile sfârșit, că de nu vă veți afla la Eș până în două-trii zile, să va trimite zapciu cu grele ciboti di vă va aduce”⁵².

Și iată-ne ajunși la 1 iunie 1820, în preajma străngerii holdelor. Căpitanul Scarlat Burchi, fiul slugerului Ilie Burchi, se învoiește cu răzeșii drăgeșteni să ia în arendă pe trei ani toate pământurile lor din partea de jos a moșiei, care încă nu fuseseră vândute. Contractul de arendă avea ca perioadă de exercițiu 26 octombrie 1820-26 octombrie 1823, adică între datele de sărbătorire ale Sfântului Dumitru⁵³. Răzeșii dădeau în arendă zece mii de prăjini (179 ha., precizarea ns.) „loc de arat”, sub rezerva că de va rezulta o suprafață mai mare, aceasta va fi în avantajul arendașului, fără a-l obliga cu ceva, iar de va fi mai mică, diferența se va scădea din toată suma, câte 10 lei pe an, respectiv 30 lei pe cei trei ani.

În obiectul arenzii intra atât siliștea satului, cât și moara, arendașul având voie să vândă orice fel de produse în cursul celor trei ani, timp în care arendașorii nu aveau voie să vândă nimic de pe moșie, cu condiția ca la expirarea contractului să li se restituie intacte toate bunurile ce le dăduseră în arendă.

Întrucât la o dată anterioară acestui contract răzeșii mai arendaseră și paharnicului Ioniță Burchi (fost medelnicer) unele părți de moșie din Drăgeștii de Sus, care nu erau ale Anastasiei Apostoli (și deci, nu constituiseră obiectul vânzării către căminarul Gheorghe Hermeziu), iar părțile ce le avea căpitanul

⁵⁰ Ibidem, doc. nr. 156.

⁵¹ Ibidem, doc. nr. 184.

⁵² Ibidem.

⁵³ Ibidem, doc. nr. 200.

Dumitru Ariton în jumătatea de jos a satului (odată cu intrarea în exercițiu a noului contract realizat cu Scarlat Burchi), cât și crășmele din Drăgeștii de Sus și din Drăgeștii de Jos, constituiau obiectul noii arende pe trei ani. La fel și cealaltă moară care era a Mihălceștilor (ce se afla în locul cunoscut până astăzi cu topicul „La moară”, unde pâraul Râpaș face cotul cursului dinspre Dămieniști) constituia obiectul acestei din urmă arendări, răzeșii angajându-se să-i pună noi pietre și să „o facă bună” până la Sf. Dumitru, când urma să fie preluată. Tot până la acea dată răzeșii trebuiau să repare și iazul pe care în cei trei ani numai arendașul avea voie să îl pescuiască. Aceste două obiective, moara și iazul, erau puse sub clauza că dacă nu vor fi reparate până la data începerii contractului, din suma arenzii urmau să se scadă 600 lei.

Conform punctului 5 al contractului de arendă, toți arendătorii se angajau să presteze boerescul (zilele de muncă – n.n.) după învoiala ce urma a se stabili cu arendașul, iar la punctul 6 se preciza că răzeșii nu vor da dijmă pentru grădini și livezi, iar dacă le va mai trebui loc de arat se vor putea învoi cu arendașul. În punctul următor se stipula că în ceea ce privește codrul, acesta rămânea în venitul răzeșilor, fără ca arendașul să aibă vreun amestec, iar pășunea rămânea în folosința comună a ambelor părți contractante. Punctul 8, ultimul, preciza că arenda pe 3 ani s-a tocmit pentru suma de 3.000 lei care trebuia achitată până la 26 octombrie 1820 și că s-a recurs la acest contract din nevoia de a se acoperi de către răzeși cheltuielile ce le-au avut cu Burchestii în judecățile pentru moșie, altfel spus, conform unui dicton ce li s-ar fi potrivit, acela al „hoților de păgubași”.

Între semnatarii contractului erau și Iordachi Burchi, căpitanul Dumitru Ariton, frații Gavril și Ștefan Mihalcea. După alte 9 luni, la 8 martie 1821, contractul a fost semnat și de frații Ioniță (Țofășcă) și Iancu Ariton, fiii lui Dumitru Ariton. De altfel, întreg spiritul acestui contract confirmă începutul decăderii răzeșiei în Drăgești și care se va materializa prin instaurarea clăcășiei începând cu anul 1828, când Gheorghe Hermeziu reușise cumpărarea întregii moșii răzeșești, în afara celei ce rămăsese în posesiunea schitului.

Ajuns arendaș al moșiei răzeșești pentru o perioadă de 3 ani, „cuconul Scarlatachi Burchi” a achitat arendătorilor în câteva vadele (tranșe), până la 18 februarie 1821, suma de 2.100 lei din cei 3.000 cât prevedea contractul⁵⁴. La 3 ani și jumătate după expirarea perioadei de arendă, Scarlat Burchi dăruiește vărului său Iordachi partea sa de moșie, baștină și cumpărătură a bunicului său, Ursu Burchi „pentru multe ostineli ci au făcut din partea noastră la giudecății ce s-au urmat. Și de astăzi înainte – se specifica în actul de danie din 26 aprilie 1827 – noi trebuință nu mai avem cât de puțin în s(at) Drăgești, rămâind dum(isale) vecinic stăpân pi toată parte(a) noastră din numita moșie Drăgeștii, cu analoghiile din tot locul. Și, spri adiverință, ne-am iscălit”⁵⁵.

⁵⁴ *Ibidem*, doc. nr. 204

⁵⁵ *Ibidem*, doc. nr. 208

Paradoxal, acest act de danie avea să se constituie și în începutul sfârșitului prezenței Burchestilor pe moșia Drăgești, chiar dacă în anul următor, la 7 martie 1828, și Casandra Burchi, văduva răposatului sluger Ilie Burchi, îi vindea cu zapis nepotului Iordachi partea de moșie din Drăgeștii de Jos, adică cele 5 pământuri ce proveneau de la soțul ei, cu toate acareturile și analogurile, pentru suma de 1.100 lei. În ziua următoare zapisul avea să fie semnat și încredințat și de către spătarul Grigore Done, ispravnicul ținutului Roman⁵⁶.

Era însă prea târziu. Orice încercare de redresare financiară, oricare aport sau infuzie destinată acoperirii cheltuielilor Burchestilor nu puteau fi mai mult decât niște paliative. Neîntreruptele pricini și judecăți, hotărniciri și învoieli mereu contestate și urmate de alte șiruri de procese ale căror vectori principali fuseseră ei vreme de peste o jumătate de veac, le secătuiseră resursele aici unde se așezaseră și, prin mijloacele pe larg prezentate mai înainte, se și împliniseră. De aceea vor și recurge la singura soluție posibilă, a vânzării părții ce le mai rămăsese din această moșie pentru a se reazeza în alte hotare din vecinătăți unde agonisiseră în timp alte posesiuni, respectiv la Căuțișeni, Peletiuți, Șcheia, Glodeni și în alte localități.

Spre exemplu, moșia Șcheia apare în anul 1820 ca proprietate a paharnicului Ioniță Burchi, cu „13 bejenari cu numi di slugi și breslași” scutiți de medelnicerul Grigori Meliciuc și alți 2 scutiți de slugereasa Casandra Burchi⁵⁷, iar în anul 1845 Căuțișenii aparțineau paharnicului Ioan Iurașcu, stolnicului Constantin Burchi și lui Ștefanachi Giosanu⁵⁸. Aici, între satele Căuțișeni și Poiana lui Iurașcu vor înființa cătunul cu numele **Burchi**.

Acestea erau circumstanțele în care, la 3 iunie 1828, Iordachi Burchi, fiul polcovnicului Opișan Burchi, nepotul paharnicului Ioniță Burchi și strănepot al fraților Gavril și Ursu Burchi, ajungea în situația de a încredința, prin zapis, împreună cu neamurile sale, ca să se știe „că după multele giudecăți ce în vremea trecută au urmat între noi răzășii părtaș, stăpânitorii în giumătatea ce din gios despre Săretiu a satului Drăgeștii, ce iaste pe Săretiu la ținut(ul) Romanului, atât cu dumnealui aga Gheorghe Hermezăul, cât și cu Schitul Drăgești (...) întru carele giudecăți și pricini nu puțină cheltuială s-au făcut din partea noastră până când pricinile s-au sfârșit în vremea fericitului întru pomenire, Domnului Scarlat voevod Calimah, după învoelile Cărților domnești de giudecată, acele date cu mulțămirea tuturor părților carele sânt arătătoare, acele între noi și între dumnealui aga Hermeziul din let 1819 martie 28, și acele între noi și între Schitul Drăgești, arătătoare din let 1819 april 15 (...) fiindcă s-au cheltuit mulți bani cu giudecățile și s-au supus supt gre datorie moșia, și partea răzășască câtă s-au ales și s-au hotărât a ave noi toți răzășii părtaș (...) să cuprindă în șaptizăci și șasă pământuri și jumătate, afară de analoghiile din codru, din luncă și din tot locul (...), afară de

⁵⁶ **Ibidem**, doc. nr. 226

⁵⁷ Arhivele Naționale Iași, fond **Visteria Moldovei**, dosar 3/1820, fila 112

⁵⁸ **Ibidem**, doc. 229/1845, f. 109 – 113 și 115 – 119

cumpărătura ce(a) după mezat a dumisali agăi Gheorghi Hermezăul⁵⁹ și partea schitului, cum pre larg cuprind Cărtăle domnești pomenite mai sus.

Și la aceli cheltuieli s-au rădicat bani cu grele dobânzi și nu s-au putut plăti încă nici până acum, și a să mai prelungi plata banilor nu s-au mai putut tragana nimica și văzând că venim într-o desăvârșită stingere, apoi și într-aceste zisă șaptezeci și șasă pământuri și jumătate având noi Burchestii cu neamurile noastre cincizăci și nouă pământuri și jumătate, baștină și cumpărături cu analoghiile lor din tot locul, pe carile moșie găsându-ne cu casăle și așăzările noastre, și șaptisprăzăci pământuri cu analoghiile lor din tot locul fiind a Mihălceștilor cu ai lor, ne-am socotit toți părtașii în acele cincizăci și nouă pământuri și jumătate și, de a noastră bunăvoință o dăm de veciu dumisali aga Ghiorgghi Hermeziul ca să să desfacă și plata datoriei **și noi să trecem la alte hotară de moșii ce avem**” (subl. ns.)⁶⁰.

Și pentru că aga Hermeziu îi constrângea pretinzând că avea deja zapise pentru 40 de pământuri din cele 76,5 ale răzeșilor, Burchestii vor fi nevoiți să-i vândă, după cum se specifică în acea învoială, nu numai pământurile ci și „binalile și așăzările noastre cele nemișcătoare”, respectiv casele și atenansele ce le dețineau în Drăgești pentru suma de 5.170 lei, și 8.330 lei pentru toate pământurile, revenind câte 140 lei de fiecare pământ⁶¹.

După toată această învoială, Burchestii îl pun pe aga Hermeziu în drepturi depline, adică „să stăpânească toată moșia (...) cu iazuri și cu toati benalile și cele ce sânt pe dânsa, și cu tot venitul din tot locul, nesupărat în veciu de cătră nimine, atât dumisali cât și urmașii dumisali în veciu, lăsând și dumnealui de a mai ceri aceli 40 pământuri, afară de zisăli aceli una sută zăci pământuri a Schitului Bradu (...) care parte iaste peste părău(l) despre schit și înpregiurul schitului și afară de acele 17 pământuri ce le trag căpitanul Areton și cu alții ai lor Mihălcești⁶².

Se mai angajau Burchestii ca ...după alcătuirea aceasta, orișicine ar mai eși și ar ceri răzășie și moșie în Drăgești cu noi să-ș caute, și noi să fim în toată răspunderea cătră unii ca aciea, și dacă ar avea împărțășire de moșie atunce noi sântem îndatoriți în oricari vremi a le da moșie din alte hotară de moșie a noastre, iar dumnealui agă să nu fie supărat întru nimică pentru c-au cumpărat de la noi cu bună credință și fără nicio pricină și am primit de la dumnealui și toț banii deplin în mâinile noastre, 13.500 lei”⁶³. Odată cu acest zapis, vânzătorii dădeau agăi Hermeziu „toate scrisorile vechi și nouă”, stipulând și faptul că de se vor „mai găsi oricând și ori la cine și alte scrisori (...) să aibă dumnealui aga a le lua ca pe drepti documenturi a dumisali”.

⁵⁹ Se referă la cele 213,5 pământuri pe care aga le cumpărase de la Anastasia Apostoli.

⁶⁰ Arhivele Naționale Neamț, *fond cit.*, doc. nr. 218.

⁶¹ Ibidem. Vezi și doc. nr. 284.

⁶² Ibidem.

⁶³ Ibidem.

În consecință, cumpărătorului i s-au predat pe loc un număr de 28 de documente privitoare la moșie și care fuseseră întocmite între anii 1604 și 1828, așa cum se prezintă în izvodul întocmit⁶⁴. Actul de vânzare-cumpărare a fost scris de paharnicul Alexandru Stamate, fiind semnat și de martori precum Vasile Brăescu, stolnicul Grigore Iconomu, căminarul Ghiorghiță Baldovici, paharnicul Iordachi Costin, postelnicul Iancu Jora, banul Iordachi Ciornei și medelnicerul Ioan. La 13 iunie 1828 actul a fost autentificat și de Isprăvnicia Romanului cu semnăturile postelnicului Enacachi Milo și spătarului Grigore Done⁶⁵.

După cum se știe, la 26 aprilie 1828 Ioniță Sandu Sturza fusese înlăturat de pe tronul Moldovei, în principat instalându-se administrația rusă care va dura până în aprilie 1834, timp în care toate afacerile interne au intrat în atribuțiile regimului de ocupație. Astfel, cu numai o lună înaintea actului de vânzare al Burcheștilor, administrația rusă îl trimisese la Drăgești pe geometrul Bauer ca inginer hotarnic, care în urma măsurărilor constata că cele 400 de pământuri ale moșiei erau stăpânite astfel: 213,5 pământuri erau în proprietatea agăi Gheorghe Hermeziu, fiind cele cumpărate în anul 1818 de la Anastasia Apostoli; 76,5 pământuri erau ale răzeșilor, iar 110 pământuri erau ale Schitului Bradu.

Geometrul a măsurat moșia cu tot cu analogurile sale, găsim-o într-o cuprindere de 860 fălci, 44 prăjini și 16 stânjeni pătrați⁶⁶, fiecărui pământ cu analogurile sale revenindu-i 2 fălci, 12 prăjini și 4 stânjeni pătrați, adică 30.807 m.p. sau 3,087 ha. Astfel, întreaga moșie se întindea pe 1.232,31 ha. Rezultă, deci, că Burcheștii au vândut lui Hermeziu o suprafață de peste 183 ha., care se adăugau celor peste 657 ha. pe care fostul căminar le avea cumpărate din anul 1818. Astfel, din întreaga moșie mai rămăsese nevândută numai suprafața de 392 ha. care erau încorporate în cele 110 pământuri ale schitului și 17 ale Mihălceștilor. După cum s-a mai arătat, unul dintre cei profund afectați de această din urmă vânzare a fost Costache Roată⁶⁷.

Despărțirea Burcheștilor de Drăgești, după aproape 190 de ani de când primii lor înaintași se așezaseră aici, nu se putea face fără a mai recupera câte ceva din agoniseala lor. Astfel, dacă împotriva agăi Hermeziu nu le mai rămăsese nimic de pronunțat, mai aveau de rezolvat probleme cu unii răzeși. Chiar dacă, prin zapisul încheiat, Gheorghe Hermeziu acoperise și toate cheltuielile de judecată, s-au mai gândit Burcheștii că nu ar fi deloc rău să mai recupereze și ei măcar o parte din acestea și de la alți răzeși. În acest scop, Iordachi Burchi și vărul său de al doilea, Constantin Burchi, la 11 sept. 1828 au trimis o jalbă administratorului general al Moldovei din partea ocupației rusești, prin care se plâneau împotriva căpitanului Dumitru Ariton și a fiului acestuia, Ioniță, care le-ar fi datorat o parte din acele

⁶⁴ Ibidem, doc. nr. 228.

⁶⁵ Ibidem, doc. nr. 218.

⁶⁶ Ibidem, doc. nr. 212.

⁶⁷ Ibidem, doc. nr. 216.

cheltuieli precum și anumite sume de bani cu care i-ar fi împrumutat⁶⁸. În jalbă se mai arăta că pârâții „au și ei împărțășiri în moșia Drăgești de la ținutul Romanului, 17 pământuri sau mai puțin, iar mai mult nu”, dar și că au de plată, cu tot cu dobânzile aplicate pentru cheltuielile făcute în judecățile ce le-a avut moșia, suma de 2.000 lei, plus o datorie de 1.000 lei ce au către ei, fapt pentru care se rugau ca respectivii datornici să fie aduși în fața dregătorilor ținutului Roman care „să cercetezi toate datoriile și răfuialile ce avem cu dânșii și până când ne vor plăti bani, să stei parte lor de moșie supt secvestru ca să nu rămânem păgubași”. În ziua următoare, cancelaria administrației ruse a și trimis Divanului Judecătoresc al Cnejei Moldovei jalba Burchestilor spre cercetare, care la rândul ei va trimite aceeași jalbă Isprăvniceii Romanului cu rezoluția de a aduce de față părțile aflate în litigiu și dacă plângerea se va adevăra, atunci să se pună „secvestru pân ce vor îndeștula pe jăluitoari cu dreptul lor”.

Așadar, încă din ultimele decenii ale secolului al XVIII-lea Burchestii reușiseră să se realizeze atât sub aspect material cât și social. Acumulările de resurse îi vor ajuta să depășească ușor șocul de după anul 1793 când vor pierde îndelungatele judecăți cu polcovnicul Dumitrache Grecu, primind în compensație pământuri din hotarele altor sate, pe moșiile neamului Iurașcu, în afară de cele pe care ei și le dobândiseră pe alte căi în diverse locuri. Între acestea se situează și cele specificate în zăpisețul din 29 iulie 1796 prin care clucerul Constantin Burchi ajungea stăpân și pe părțile răzeșești din satul Turcești, ținutul Roman, locuitorii recunoscându-l drept stăpân cu condiția ca unora din aceștia să nu le ia adetul de casă și dijma din livezile aflate în jurul gospodăriei lor⁶⁹. Despre faptele și poziția social-politică ale unora dintre urmașii Burchestilor ajunși până în zilele noastre, aflăm atât din documente, cât și din memoria contemporaneității. Astfel, în cadrul evenimentelor premergătoare Unirii Principatelor aflăm că în anul 1857 „Burchi și Istrati au vrut să facă comitet de neunire la Bacău, însă au fost fugăriți de acolo”⁷⁰. Pe de altă parte îi aflăm pe alți Burchești în rândurile fruntașilor înfăptuirii Unirii. Astfel, clucerul Costachi Burchi era membru al Comitetului de cercetare a reclamațiilor electorale din ținutul Botoșani⁷¹; Grigore Burchi, fiul lui Oprișan Burchi, era la 14 septembrie 1857 penultimul din cei 55 mari proprietari din districtul Prahova care trebuiau să aleagă doi deputați în Divanul ad-hoc al Țării Românești⁷²; aga Enache Burchi era și el pe lista marilor proprietari din districtul Roman cu drept de alegător⁷³; vornicul Ilie Burchi era la 22 mai 1857 pe lista alegătorilor din districtul Iași⁷⁴; aga Ștefan Burchi proprietar pe moșiile Vasilați,

⁶⁸ Ibidem, doc. nr. 220.

⁶⁹ DRAG., vol. II, p. 650, doc. nr. 648.

⁷⁰ C. Botez, L. Eșanu, I. Saizu, *Județul Bacău – pagini memorabile din lupta maselor*, Bacău, 1971, p. 325.

⁷¹ *Documente privind Unirea Principatelor*, vol. I, Editura Academiei, București, 1961, p. 147.

⁷² Ibidem, p. 530, doc. nr. 651.

⁷³ Ibidem, p. 202, doc. nr. 262.

⁷⁴ Ibidem, p. 44, doc. nr. 61.

Drăgănești și Malu Surpat era la 5 iunie 1857 în lista marilor proprietari înscrși în listele electorale din districtul Ilfov⁷⁵, iar la 14 septembrie 1857 îl găsim în tabelul privind repartitia voturilor pentru alegerea deputaților dintre marii proprietari din districtul Argeș⁷⁶.

În anul 1865 Enachi Burchi, fiul lui Ioniță Burchi, era ales de către Comitetul Permanent pentru Reforma Agrară al județului Roman ca superarbitru, așa cum îl vom întâlni și în satele noastre de referință⁷⁷. În fine, la 24 august 1866, Grigore Burchi, fiul lui Oprișan Burchi și nepot al lui Gavril Burchi era suplinitorul lui Gh.S. Gheorghiu, președintele Tribunalului Roman⁷⁸. Deși nu posedăm alte dovezi decât cea amintită mai sus în calitate de reprezentant al marilor proprietari din districtul Prahova în anul 1857, credem că numele actualei comune Poenari-Burchi din județul respectiv nu este întâmplător.

În anul 1933 un alt Burchi, anume Constantin, era administratorul spitalului din Bacău⁷⁹, iar astăzi unul dintre descendenții acestei viguroase familii este și unul dintre directorii holdingului Agricolă Internațional Bacău, anume inginerul Constantin Burchi.

⁷⁵ *Ibidem*, p. 413, doc. nr. 521.

⁷⁶ *Ibidem*, p. 567 – 568, doc. nr. 706 și în p. 581, 583, 586.

⁷⁷ Arhivele Naționale Bacău, fond *Primăria comunei Dămieniști*, d. 1/1865, f. 152.

⁷⁸ Idem, colecția *Registre de stare civilă*, d. 1/1865-1866.

⁷⁹ Gr. Grigorovici, *Bacăul din trecut și de azi*, Bacău, 1933, p. 138.

CONTRIBUȚII LA ISTORIA DOMENIULUI MĂNĂSTIRII BOGDANA, DIN ȚINUTUL TROTUȘ, PÂNĂ LA ÎNCEPUTUL CELEI DE-A DOUA DOMNII A LUI CONSTANTIN MAVROCORDAT (SEPTEMBRIE 1741)

Arcadie M. BODALE

Contributions à l'histoire du domaine du monastère Bogdana, le district Trotus, jusqu'au début du second règne de Constantin Mavrocordat (Septembre 1741)

Résumé

Le monastère Bogdana a été édifié par Salomon Bârlădeanul avant l'année 1670. Ce boyard a fondé le domaine du monastère Bogdana. Le domaine de Bogdana a été consolidé sous le patronage du métropolite Théodosie de Moldavie et de l'évêque Lavrentie de Roman. Le soutien de ces évêques pour Bogdana peut être expliqué par leur parenté avec le grand fondateur et par leur prostration dans ce monastère. En fait, l'aide du règne pour le monastère était due seulement à l'influence que ces évêques avaient dans le temps. Enfin, le domaine du monastère a été élargi aussi par les dons faits par des parents et des voisins de la famille des grands fondateurs. Toutefois, l'étendue du domaine du monastère a été influencé par les échanges forcés des biens que les moines ont été obligés d'accepter, par le refus de certaines personnes – qui ont siégé sur les terres de l'abbaye – de payer des impôts réguliers, par la violation de la frontière de terre, mais surtout à cause du pillage de Tartares de 1717, qui a forcé les moines de vendre une partie des terres.

După tradiție, la piciorul dealului aflat la apus de zidul împrejmuitor al mănăstirii Bogdana, s-ar fi aflat o sihăstrie cu o bisericuță de lemn încă din sec. al XV-lea, ce s-ar fi risipit din pricina invaziilor tătarăști și ungurești în veacul al XVII-lea¹. Stăpânind moșiile Secătura, pe care se afla mănăstire și Bogdana, „tot într-un hotar”, la ținutul Trotuș, marele logofăt Solomon Bârlădeanul „s-a aprins de râvna ce-i ardea inima prin iubirea de Dumnezeu și dragostea aproapelui, atras încă și de proaspăta amintire a sfinților sihaștri ce au pustnicit pe a sa moșie și a căror bisericuță se afla pustie și căzută”². Ca atare, înainte de anul 1670³, marele boier a început zidirea noului locaș la câțiva stânjeni mai spre răsărit de fostul schit, dată fiind „strâmtorimea locului ce împiedica zidirea prin piciorul dealului

¹ Victor G. Cădere, *Însemnări despre unele mănăstiri și schituri din Moldova, după Cronica Mitropoliei Moldovei și Sucevei, din anul 1857*, în MMS, anul XL (1964), nr. 9-10, p. 521.

² *Ibidem*.

³ G. Balș, *Bisericile și mănăstirile moldovenești din veacurile al XVII-lea și al XVIII-lea*, București, 1933, p. 199.

arătat mai sus”⁴. Trimis cu slujbă la Poartă de Gheorghe Duca, marele boier se temea pentru viața sa, așa încât își face diata la 5 august 1670⁵. De fapt, acest testament este actul de naștere al domeniului mănăstirii Bogdana, căci Solomon Bârlădeanu arată că trăind cu soția sa, Ana, „Dumnezeu nevrându dintru a sa adâncă și neschimbată taină a le da ca și dintru dânsii să rămâi rodu”, lasă mănăstirii cea mai mare parte a ocinilor sale: seliștea Săcătura și, lângă aceasta, seliștea Blidureștii și satul Bogdana, „cu vecini și cu curți”, satul Storneștii, la Cârligătură, cu părțile din Batirești, și din Cudrești, și din Pleșești, și din Obrejeni și din hotarul Mădârjenilor și cu o bucată di codru la Cârligătură, ce-i era danie de la domnie și care avea hotarul ales de Roșca vornicul de poartă, satul Pătrușenii la ținutul Iași; și un număr neprecizat de fâlcii vie la Cotnar, în Tombric și alte fâlcii în rândul târgului⁶. La acestea, la sfârșitul documentului se adăuga „seliștea Găureana <căci> s-au uitat de nu s-au pus mai sus, iar tot să vie la mănăstire, căci îi într-un hotar cu Bogdana”⁷. În sfârșit, Solomon Bârlădeanu cerea ca, mai întâi, din bucatele sale să i se plătească datoriile, iar ceea ce rămânea urma să fie împărțit între soția sa și mănăstire⁸. Chiar dacă este posibil ca acest testament să fi suferit unele modificări⁹, în general, majoritatea acestor ocini au rămas în

⁴ Victor G. Cădere, *op. cit.*, p. 521.

⁵ O copie a acestui document în episcopul Romanului Melchisedec, *Notițe istorice și arheologice adunate de la 48 de mănăstiri și biserici antice din Moldova*, București, 1885, pp. 117-119 (în continuare: Melchisedec, *Notițe istorice*), iar o altă copie se găsește în Arhivele Naționale Iași, colecția *Documente*, pach. CLXIV, doc. nr. 24, f. 1v-2v.

⁶ Arhivele Naționale Iași, colecția *Documente*, pach. CLXIV, doc. nr. 24, f. 2r; Melchisedec, *Notițe istorice*, pp. 117-118.

⁷ Melchisedec, *Notițe istorice*, p. 119.

⁸ Arhivele Naționale Iași, colecția *Documente*, pach. CLXIV, doc. nr. 24, f. 2v; Melchisedec, *Notițe istorice*, p. 117. Totodată, prin același testament, Solomon Bârlădeanu lăsa soției sale Ana, satul Hângăștii, la ținutul Sucevei; părți din Costinești, la Hârlău; un număr neprecizat de fâlcii vie la Hârlău și la Cotnar, în Tonbric, alte fâlcii de vie în rândul târgului Cotnari și mai mulți țigani (Melchisedec, *Notițe istorice*, p. 118; Arhivele Naționale Iași, colecția *Documente*, pach. CLXIV, doc. nr. 24, f. 2r). De asemenea, nepoților săi de surori, fiii Măricuții și ai Anghelinii, le lasă a treia parte din satul Băloșeni, precum și părțile sale din seliștile Lieștii, Tofileni și Jorcușenii (Arhivele Naționale Iași, colecția *Documente*, pach. CLXIV, doc. nr. 24, f. 2r-v; Melchisedec, *Notițe istorice*, p. 118). În sfârșit, satul Lucăcenii, din ținutul Iași, îl lăsa copiilor nepotului său, ai lui Ionașcu Balș logofăt al doilea, anume lui Vasile și Anița, „cari i-au fost și nepoți și fii din botezu” (Arhivele Naționale Iași, colecția *Documente*, pach. CLXIV, doc. nr. 24, f. 2v; Melchisedec, *Notițe istorice*, p. 118).

⁹ Astfel, după 1670, Solomon Bârlădeanu și soția sa, Anița, au avut trei fete: Safta (măritată cu Ilie Abăza), o fată măritată cu un Șeptelici și o altă fată măritată cu un Carp [Gheorghe Ghibănescu, *Două icoane vechi din 1713 (1665) dăruite de marele logofăt Solomon Bârlădeanu*, în „Viitorul. Revistă bisericească și didactică”, Iași, an. IV (1902), nr. 10 (15 ianuarie 1902), p. 2-4, apud Mihai Dim. Sturza (coordonator și coautor), *Familiiile boierești din Moldova și Țara Românească. Enciclopedie istorică, genealogică și biografică*, vol. I *Abaza-Bogdan*, Simetria, Tipografia R.A. „Monitorul Oficial”, 2004, p. 347]. Mai mult chiar, în testamentul din 1670, Solomon logofăt arăta că „iar de ve va aduce Dumnezeu cu sănătate <de la Țarigrad> și om mai trăi pe lume, cum ne va mai învăța vremea om socoti de iznoavă, iar de mi s-a tâmpla moarte, cari esti di obște tuturor, așe

stăpânirea mănăstirii Bogdana. Nu întâmplător, la 19 martie 1703, Anița logofeteasa arăta că seliștea Batirești, ținutul Cârligătura, i-a „fost dată de soțul său împreună cu satul Stornești, care se hotărâsc cu părțile de moșie din Cudrești, când a dăruit și mănăstirii Bogdana satul Pătrușeni”¹⁰. Or, prin testamentul din anul 1670, toate aceste trei moșii (Batirești, Stornești și Pătrușeni) fuseseră date mănăstirii. Prin urmare, soția fostului logofăt Solomon Bârlădeanul „a avut multă gâlceavă cu mănăstirea Bogdana”, în urma căreia a reușit să ia pe seama sa doar satul Batirești, dar a renunțat la Stornești și Pătrușeni¹¹. Cert este că la 20 martie 1671, lăcașul deținea 162 de pământuri în satul Cudrești¹².

Până la moartea lui Solomon Bârlădeanul¹³, s-au emis puține documente pentru averea mănăstirii Bogdana, aceste acte fiind făcute doar sub patronajul mitropolitului Theodosie¹⁴. Acest lucru pare să întărească faptul că testamentul

precum scriu și hotărâscu si fie nerușuit” (Melchisedec, *Notițe istorice*, p. 118-119; Arhivele Naționale Iași, colecția *Documente*, pach. CLXIV, doc. nr. 24, f. 2v).

¹⁰ *Catalogul documentelor moldovenești* (în continuare CDM), vol. V, p. 51 și p. 53, doc. nr. 203.

¹¹ *Ibidem*.

¹² *Ibidem*, vol. III, p. 429, doc. nr. 2035.

¹³ După părerea noastră, aceasta s-a întâmplat în noiembrie 1678, de când s-a păstrat o însemnare despre omorârea lui Solomon Bârlădeanul. Astfel, înainte de maziare, Antonie Ruset, l-a trimis pe Bârlădeanu logofăt „să meargă <din Iași> cu trebile țării la Țarigrad și pe drum au trimis de l-au ajuns în Roman de l-au tăiat” (*ibidem*, vol. IV, p. 89, doc. nr. 315). Chiar dacă s-a exprimat și opinia că porunca de ucidere a marelui logofăt a putut fi dată și de Gheorghe Duca voievod la începutul celei de-a treia domnii (*ibidem*, p. 89, doc. nr. 315), după părerea noastră, aceasta a fost dată de Antonie voievod. Acest lucru reiese din inscripția de pe piatra de mormânt a marelui logofăt. Astfel, aceasta a fost așezată în partea dreaptă a mănăstirii și consemnează că „aici zace evlaviosul ctitoru și ziditoriu al acestui sfânt locaș, milostivirea sa panul Solomon marele logofăt. A răposat în dzilele evlaviosului Ioan Antonie voievod în anul 7188 de la creația lumii, iar de la întrupare 1680, luna martie” (Melchisedec, *Notițe istorice*, p. 119-120). Or, în martie 1680 domnea Gheorghe Duca și nu Antonie Ruset. Confuzia de pe piatra funerară a făcut ca și în vechile hârtii ale mănăstirii să se arate că «logofătul Solomon Bârlădeanul a fost tăiat de Duca vodă sau de alt domn» [Victor G. Cădere, *op. cit.*, p. 521]. După părerea noastră, inscripția atestă, pe de o parte, faptul că moartea marelui logofăt a avut loc în timpul lui Antonie Ruset, iar pe de altă parte se menționează data (martie 1680) când a fost așezată piatra funerară pe mormântul marelui logofăt. Deci, ctitorul nu a murit în anul 1680, așa cum s-a crezut până acum (G. Balș, *op. cit.*, p. 199). Firește, Solomon Bârlădeanul a fost îngropat la mănăstirea sa de la Bogdana, pe Trotuș, pe moșia Săcătura (CDM, vol. IV, p. 89, doc. nr. 315).

¹⁴ Theodosie a fost episcop de Rădăuți (1669/1670-1671) și de Roman (1671-1674), iar mai apoi a ajuns mitropolit, funcție pe care a ocupat-o din 1674 (înainte de 15 aprilie) până în 1675 (înainte de 10 mai), perioadă în care mitropolitul Dosoftei a fost plecat în Polonia cu Ștefan Petriceicu, Theodosie fiind înălțurat din scaunul mitropolitan după revenirea lui Dosoftei în țară (Al. I. Ciurea, *Șirul mitropoliților bisericii ortodoxe din Moldova. Elemente esențiale biografice și bibliografice*, în vol. *Credință și cultură în Moldova*, tom. II, *Credință ortodoxă și unitate bisericească*, Iași, Editura Trinitas, 1995, p. 70; Preot Scarlat Porcescu, *Episcopia Romanului*, Editată de Episcopia Romanului și Hușilor, f.l., 1984, p. 209). După 15 august 1694, mitropolitul Theodosie a fost „tăiat de tătari la schitul Brazi din ținutul Putnei, unde și acum <1857-n.AB> să află tidva capului său, scoasă din mormânt și păstrată cu mare cinste” (Victor G. Cădere, *op. cit.*, p. 522), fiind înmormântat la schitul Crucea de la Brazi (Al. I. Ciurea, *op. cit.*, p. 70), unde era mare ctitor.

din 1670 nu a suferit schimbări majore după întoarcerea marelui logofăt de la Istanbul. De fapt, bunăstarea lăcașului a depins și de sprijinul ierarhului amintit, care își avea metania la mănăstirea Bogdana¹⁵ și, după cât se pare, era înrudit cu marele logofăt Solomon Bârlădeanul¹⁶. Poate din această postură, încă din vremea când marele ctitor era în viață, el susține actul ctitoricesc de la Bogdana. Astfel, la 12 mai 1677, Antonie Ruset întărea fostului mitropolit Theodosie și mănăstirii Bogdana stăpânirea asupra moșiei Hiltel de Sus din ținutul Bacău, așa încât „nimeni să nu facă arături, să cosească, să taie lemn din braniște sau să vâneze pește și fiare, nici să taie din pădure lemn de buți sau să pască iarba”¹⁷. Apoi, frații lui Iftimie cămărașul și-au vândut părțile de moșie, din „apa Cașinului, pe Trotuș, în ținutul Bacăului”, aceluiași ierarh¹⁸, care le-a dăruit la mănăstirea Bogdana¹⁹. Probabil la îndemnul lui mitropolitului Theodosie, la 7 mai 1678, preotul Gheorghe dăruia mănăstirii Bogdana două pământuri în Ciolănești²⁰, iar la 20 iunie 1680 același arhiereu făcea un izvod pentru părțile de moșie cumpărate de mănăstirea Bogdana în satul Buciumi²¹.

¹⁵ Episcopul Dunării de Jos Melchisedec, *Chronica Romanului și a Episcopiei de Roman, compusă după documente naționali-române și străine, editate și inedite*, partea I (de la anul 1392 până la anul 1714), București, 1874, p. 302; Scarlat Porcescu, *op. cit.*, p. 209; Al. I. Ciurea, *op. cit.*, p. 70.

¹⁶ Astfel, Solomon Bârlădeanul a ajuns mare logofăt după 22 aprilie 1667, funcție pe care a păstrat-o până la urcarea pe tron a lui Ștefan Petriceico, în august 1772 (Gheorghe Ghibănescu, *op. cit.*, pp. 2-4, apud Mihai Dim. Sturza *op. cit.*, 2004, pp. 346-347). Din această dregătorie, el l-a putut sprijini pe Theodosie să ajungă episcop de Rădăuți și Roman, căci metania acestuia la o mănăstire nouă și neînsemnată la acea vreme în comparație cu marile așezăminte monahala ale Moldovei nu-l recomandau din punct de vedere politic pentru un scaun de arhiereu. Totodată, înrudirea cu Solomon Bârlădeanul este dovedită de faptul că după depunerea sa din funcția de mitropolit al Moldovei, el se întoarce la mănăstirea Bogdana, sprijinind intens – alături de marii ctitori – înzestrarea și întărirea noului lăcaș. Spre aceeași concluzie duce și un document din 26 mai 1718, în care se arată că mitropolitul Theodosie a cumpărat, la sfârșitul veacului al XVII-lea, două pogoane de loc sterp la Crucea de Jos de la Anița Bârlădenița și de la fiul ei Vasilie Bârlădeanul (CDM, vol. V, p. 426, doc. nr. 1559). Mai înainte, Vasile feciorul lui Gavril Bârlădeanul, nepotul Drăguțului fost vornic, cu mama sa, Anița, fuseseră „căzuți la mare lipsă și sărăcie și la boli grele”, așa încât mitropolitul Teodosie i-a împrumutat cu bani și i-a miluit cu pâine și altele (CDM, vol. IV, p. 136, doc. nr. 543).

¹⁷ CDM, vol. IV, p. 60, doc. nr. 168.

¹⁸ *Ibidem*, vol. V, p. 473, doc. nr. 1732. Mai târziu, în anul 1719, egumenul mănăstirii Bogdana dădea mărturie că, neputând să răscumpere vadul de moară de la Onești, Gheorghe zugravul poate să-l cumpere de la nepoatele lui Iftimie cămăraș, să-și facă moară pe acel loc și să le stăpânească (*ibidem*, pp. 448-449, doc. nr. 1634).

¹⁹ La 5 septembrie 1720, Mihai Racoviță întărea dreptul lui Gheorghe zugravul de a lua zeciuiala doar de pe partea lui Iftimie din vadului morilor de la Onești, din „apa Cașinului, pe Trotuș, în ținutul Bacăului”, ce îi erau cumpărată de la Tofana și Ileana, fetele Ilincăi, nepoatele de fată ale lui Iftimie cămărașul. Cu acest prilej, Gheorghe zugravul era oprit să se amestece la părțile de moșie ale fraților lui Iftimie, care și-au vândut părțile de moșie răposatului mitropolit Theodosie, iar acesta le dăruise mănăstirii Bogdana (*ibidem*, p. 473, doc. nr. 1732).

²⁰ *Ibidem*, vol. IV, p. 80, doc. nr. 268.

²¹ *Ibidem*, p. 127, doc. nr. 500.

După moartea marelui ctitor, familia acestuia a continuat opera ctitoricească la mănăstirea Bogdana. Astfel, potrivit tradiției păstrată de monahii acestui așezământ, logofeteasa Ana, soția răposatului Solomon, a săvârșit zidirea bisericii mănăstirii și a zidului ei împrejmuitoare²². Totodată, aceasta a făcut din temelie „o casă mare de piartă cu mai multe încăperi și cu beciuri bune dedesupt, care și până astăzi <1857-n.AB> se află toate întregi și în bună stare”²³. Apoi, soția răposatului Solomon fost mare logofăt a continuat să-și înzestreze lăcașul monahal de la Bogdana. Ca atare, la 15 septembrie 1693, Anița logofeteasa, lăsa mănăstirii satul Stornești, cu toate părțile dimprejur, prilej cu care hotăra ca nimeni să nu aibă dreptul să-l schimbe pe bucate sau pe alte moșii sau să-l vândă „măcar de s-ar întâmpla mănăstirii vreo scăpăciune sau vreo lipsă de bani”²⁴. De fapt, această moșie fusese dăruită lăcașului amintit prin testamentul lui Solomon Bârlădeanul din anul 1670²⁵, însă înainte de moartea sa (1678), el a luat această moșie precum și seliștea Batirești de la mănăstirea Bogdana și le-a lăsat soției sale, Anița logofeteasa²⁶.

În același timp, și alte rude ale lui Solomon Bârlădeanul și ale mitropolitului Theodosie înlesnesc mărirea domeniului mănăstirii Bogdana. Astfel, la 25 octombrie 1680, printr-un zapis făcut la Cruce, Vasile feciorul lui Gavril Bârlădeanul, nepotul Drăguțului fost vornic, cu mama sa, Anița, „fiind căzuți la mare lipsă și sărăcie și la boli grele”, dăruiesc mitropolitului Teodosie, care i-a împrumutat cu bani și i-a miluit cu pâine și altele, părțile lor „de moșie din Pocșești, de pe gârla de sus, cumpărate de moșul lor, cu vaduri de moară, cu două pogoane de vie în săliște și două pogoane și un sfert de vie la Crucea de Jos, între via Vlăiceștilor, mai jos de via lui Dămian, pe lângă ulița ce trece spre viile postelnicului Costantin, cu livadă de pomi, siliște, pământuri în țarină și altă parte de moșie la Focșani”²⁷. Pentru aceasta, mitropolitul trebuia să-i pomenească alături de moșul lor atât în mănăstirea de la Bogdana, cât și în noul locaș ce se ridica la Crucea²⁸. Puțin mai târziu, la 11 noiembrie 1680, Anița, fosta soție a lui Gavril Bârlădeanul cu fiul ei, Vasile, vindeau lui Theodosie fost mitropolit și lui Balș fost mare vornic o moșie de pe apa gârlei de sus, la săliștea Pocșeștilor, cu vad de moară de două roți, pământuri la câmp, două pogoane de vie, pomet și săliște, cu 250 de lei bătuți, primind 200 lei de la cumpărători, iar partea ce se cuvine pentru 50 de lei o faceau danie bisericii de la mănăstirea Bogdana, pentru pomenire²⁹. Peste cinci ani, la 26 noiembrie 1685, erau alese pământurile din

²² Victor G. Cădere, *op. cit.*, p. 522.

²³ *Ibidem*.

²⁴ CDM, vol. IV, p. 357, doc. nr. 1602.

²⁵ Melchisedec, *Notițe istorice*, p. 117-119; Arhivele Naționale Iași, Colecția Documente, pach. CLXIV, doc. nr. 24, f. 1v-2v.

²⁶ CDM, vol. V, p. 51 și p. 53, doc. nr. 203.

²⁷ *Ibidem*, vol. IV, p. 136, doc. nr. 543.

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ *Ibidem*, p. 137, doc. nr. 546.

Crucea de Jos ale mănăstirii Bogdana de cele ale Bârlădeniții³⁰. Cu siguranță, este vorba Anița, soția lui Gavril Bârlădeanul, care dăruise mănăstirii niște pământuri la Crucea de Jos³¹, ocini care au fost vândute de în anul 1718 lui Iordachie Cantacuzino mare comis³².

Totodată, și puterea centrală sprijină acest așezământ. Astfel, la 20 martie 1694, Constantin Duca închina mănăstirii Bogdana, biserica din Borzești, ținutul Bacău, făcută de „răposatul domn cel Bătrân, Ștefan vodă”, pe care o da în seama lui Theodosie fost mitropolit³³. Cu acest prilej, domnul scutea biserica de desetină de stupi, gorștină de oi și mascuri, o cârciumă de camănă, de bezmăn și de bour, ca să fie pentru ceară și tămâie, precum și bucatele bisericii și ierta de dări patru oameni străini ca să fie pentru slujba bisericii³⁴. Actul de închinare al bisericii din Borzești dovedește că acest locaș de rugăciune avea o cârciumă și multe animale (stupi, oi și porci), ceea ce a atras atenția fostului mitropolit Theodosie, care a reușit să facă din fosta biserică de mir un metoh al mănăstirii în care își avea metania. Această închinare a făcut, ca la 15 august 1694, mai mulți răzeși din Borzești să dăruiască bisericii de acolo, „dată în seama lui Theodosie fost mitropolit și sub ascultarea mănăstirii Bogdana, un loc de pivniță, pentru pomenire”³⁵.

În același timp, mănăstirea Bogdana a fost înzestrată și de megieșii aflați pe moșiile din jurul satelor sale. Astfel, în anul 1683, Arion feciorul lui Dimitrie din Ciolănești dăruiește mănăstirii un pământ pe Zăbrăuți³⁶. Apoi, înainte de 8 martie 1688, la moartea sa, Ionașcu Brâncău fost mare pitar a înzestrat Bogdana, „unde s-a scris ctitor și a cerut să fie îngropat”, cu două roate de moară de la Țigănești de la Putna³⁷. Totodată, în anul 1715, Dumitrachi Dragoș cu soția sa au dăruit aceluiași lăcaș două fâlcii și jumătate de vie și un pământ³⁸.

În sfârșit, unele moșii au ieșit din stăpânirea mănăstirii, prin vânzare sau prin schimb. Astfel, în anul 1703, ia sfârșit conflictul³⁹ dintre Bogdana și Anița logofeteasa pentru seliștea Batirești, din ținutul Cârligătura. Ca atare, sub patronajul noului său protector, Lavrentie episcop de Roman, soborul mănăstirii Bogdana lăsa fostei soții a lui Solomon Bârlădeanul, care rămăsese la mare lipsă, seliștea Batareștii ca să o stăpânească atâta timp cât va trăi, iar după moarte să-i

³⁰ *Ibidem*, p. 216, doc. nr. 938.

³¹ *Ibidem*, p. 136, doc. nr. 543; p. 426, doc. nr. 1559.

³² *Ibidem*, vol. V, p. 424, doc. nr. 1553; p. 426, doc. nr. 1559; p. 427, doc. nr. 1561.

³³ *Ibidem*, vol. IV, p. 366, doc. nr. 1645.

³⁴ *Ibidem*.

³⁵ *Ibidem*, p. 372, doc. nr. 1673.

³⁶ *Ibidem*, p. 188, doc. nr. 800.

³⁷ *Ibidem*, p. 254, doc. nr. 1128.

³⁸ *Ibidem*, vol. V, p. 366, doc. nr. 1345.

³⁹ „[...] Având pricină cu călugării mănăstirii Bogdana când s-au amestecat actele și a avut multă gâlceavă cu mănăstirea Bogdana pentru că soțul ei îi dăruise satul Pătrușeni și călugărilor satul Stornești, iar la moarte le-a schimbat între ele” (*ibidem*, p. 51 și p. 53, doc. nr. 203).

fie pentru pomenire «comând», căci acești ctitori dăruiseră mănăstirii toate moșiile și odoarele lor. Totuși, călugării cereau că dacă soția marelui ctitor ar fi vrut să o dăruiască cuiva sau să o vândă să facă ce va voi, numai să fie și cu știrea lor⁴⁰. Cu toate acestea, imediat după întocmirea acestui act, Anița logofeteasa a dăruit nepotului ei Toderăș postelnicul, fiul fratelui său Carp spătariul, siliștea Batirești, ținutul Cârligătura, ca s-o grijească în viață și după moarte, lăsând în schimb călugărilor satele Stornești și Pătrușeni⁴¹.

Apoi, în urma marelui jaf tătarăsc din ianuarie 1717⁴², călugării au fost nevoiți să vândă din ocinile mănăstirii pentru a se hrăni. Astfel, la 15 mai 1718, dată fiind marile lipsuri cu care se confrunta lăcașul după prada tătarilor, egumenul Sava împreună cu cei 12 călugări de la mănăstirea Bogdana vindeau lui Iordachi Cantacuzino mare comis două pogoane de vie păraginită de la Cruce, alături de viile comisului⁴³. Aceste vii au fost prețuite drept 10 lei, însă dat fiind faptul că monahii nu aveau voie să vândă pământul mănăstirii, comisul nu a plătit cu bani, ci a dat lăcașului 2 boi, 2 vaci și un cal, iar actul de înstrăinare a ocinii amintite s-a făcut cu încuviințarea mitropolitului Ghedeon⁴⁴. Pentru a se da întărire acestei vânzări, la 26 mai 1718, Cozma, nepotul fostului mitropolit Theodosie, vindea și el – „pentru mănăstirea Bogdana” care sărăcise „de la prada tătarilor atâta cât nici picior de vită sau altceva n-au mai rămas să să poată chivernisi” – lui Iordachie Cantacuzino mare comis acele două pogoane de loc sterp la Crucea de Jos, mai jos de viile Vlăiceștilor, iar acesta din urmă trebuia să dea la mănăstire doi boi și două vaci⁴⁵. De fapt, din mărturia făcută în ziua de 27 mai 1718, aflăm că suprafața exactă cumpărată de Iordachi comisul de la mănăstirea Bogdana a fost de 2 pogoane și o hirtă⁴⁶.

Probabil din pricina sărăcirii mănăstirii de către tătari, călugării au renunțat la dreptul de a răscumpăra un vad de moară la Onești ce fusese al lui Iftimie cămăraș, cu toate că frații acestuia își vânduseră locurile de acolo mitropolitului Theodosie, care le-a lăsat mănăstirii⁴⁷. Astfel, la 20 aprilie 1719, fiind întrebat de Gheorghe zugravul, ieromonahul Sava, egumenul mănăstirii Bogdana, dădea

⁴⁰ *Ibidem*, p. 51, doc. nr. 201.

⁴¹ *Ibidem*, p. 51 și p. 53, doc. nr. 203.

⁴² O însemnare din 13 februarie 1717, arată că „au prădatu tătarii țara, din fapta unui bețivu blăstămatu de un ficior a unui Dumitrașco logofet, din neamul Ceaurescu, aume Vasile, ce au fostu și stolnic. Care pradă și robie ce au făcut de cîndu-i Moldova și pîn acmu nu au fostu. Trebuie a-i zice toți: fiul pierzării. Ce oricare preot ar cînta sfînta leturghie pre această sfîntă carte, să aibă a-l blăstăma la toate leturghiile. Să n-aibă parte cu Hristos, ce cu Iuda și cu trecletul Arie și cu toți cei lepădați de Hristos” [I. Caproșu, și E. Chiaburu, *Însemnări de pe manuscrise și cărți vechi din Țara Moldovei*, Un corpus editat de ~, Iași, Casa Editorială Demiurg, vol. I (1429-1750), 2008, p. 413; vezi și p. 411].

⁴³ *CDM*, vol. V, p. 424, doc. nr. 1553.

⁴⁴ *Ibidem*.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 426, doc. nr. 1559.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 427, doc. nr. 1561.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 473, doc. nr. 1732.

mărturie că, neputând să răscumpere „acum” vadul de moară de la Onești, acest om are voie de la dânsul să răscumpere de la nepoatele lui Iftimie cămăraș acel vad cu loc, să-și facă moară și să le stăpânească⁴⁸. Mai târziu, la 5 septembrie 1720, Mihai Racoviță a întărit lui Gheorghe stăpânirea asupra vadului morilor de la Onești, care a fost a lui Iftimie, din „apa Cașinului, pe Trotuș, în ținutul Bacăului”, cumpărate de la Tofana și Ileana, fetele Ilincăi, nepoatele de fată ale lui Iftimie cămărașul, așa încât zugravul era împuternicit să-și ia zeciuiala doar de pe partea lui Iftimie, fără a se amesteca în părțile mănăstirii⁴⁹.

În același timp, în anul 1701, poate din pricina lipsei brațelor de muncă, egumenul Serafim al mănăstirii Bogdana a dat lui Ștefan, ginerele popii Timoftie din Bălești, 3 pogoane și jumătate din moșia mănăstirii, cu dijmă, acesta urmând să dea soborului câte 10 vedre de pogon pe an, după obiceiul pământului⁵⁰. Totuși, acest document are o importanță particulară, fiindcă atestă producția medie de vin ce se scotea pe un pogon de vie într-un an, respectiv circa 100 de vedere de vin, căci cel care lua spre hrană o bucată de pământ, trebuia să dea – potrivit obiceiului pământului – a dzecea din roada obținută.

Totodată, și satul Găureana din ținutul Bacău a ieșit pentru scurtă vreme din stăpânirea mănăstirii, căci la 1 mai 1714, acesta era întărit lui Vasile Ceauru fost mare stolnic, ca moștenire de la moșul său, Vasile Ștefan Ceauru logofătul⁵¹. De asemenea, cu acest prilej se arată că Solomon Bârlădeanu cumpărase doar moșia Bogdana de la Vasile logofătul, însă fără vecini⁵², motiv pentru care, în anul 1714, Vasile Ceauru și mănăstirea Bogdana se judecau pentru acești vecini⁵³. Totuși, în anul 1742, mănăstirea stăpânea moșiile „Bogdana și Găureana, tot într-un hotar, cu oameni”⁵⁴.

În același timp, dreptul de stăpânire al călugărilor era contestat și pentru alte ocini. Astfel, la 16 iulie 1725, Mihai Racoviță întărea dreptul egumenului de Bogdana de a lua a zecea de pe toate moșiile mănăstirii de la ținutul Cârlișăturii,

⁴⁸ *Ibidem*, pp. 448-449, doc. nr. 1634.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 473, doc. nr. 1732.

⁵⁰ *Ibidem*, p. 20, doc. nr. 76.

⁵¹ *Ibidem*, p. 332, doc. nr. 1220. Vasile Ștefan Ceaurul a deținut dregătoria de mare logofăt în anul 1673 și a fost bunicul lui Vasile Ceauru mare stolnic (Nicolae Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova, sec. XIV-XVII*, București, Editura Enciclopedică Română, 1971, pp. 450-451, *sub voce*; CDM, vol. V, p. 332, doc. nr. 1220). Se pare că și Vasile Ștefan Ceaurul era neam cu predecesorul său în dregătorie, Solomon Bârlădeanu. Astfel, Vasile Ștefan logofătul a stăpânit moșiile Găureana și Bogdana, pe ultima vânzând-o lui Solomon mare logofăt fără vecini (CDM, vol. V, p. 332, doc. nr. 1220), iar în anul 1670, și moșia Găureana, într-un hotar cu Bogdana, ajunsese în stăpânirea lui Solomon Bârlădeanu (Melchisedec, *Notițe istorice*, p. 119).

⁵² CDM, vol. V, p. 332, doc. nr. 1220.

⁵³ *Ibidem*.

⁵⁴ Ioan Bogdan, *Sămile mănăstirilor de țară din Moldova pe anul 1742*, în BCIR, vol. I (1915), p. 249.

respectiv de la Stornești, Pleșești și Batornești⁵⁵. Cu acest prilej, numai egumenul era împuternicit să îngăduiască oamenilor să are și să cosască „unde-i va fi voe”, așa încât „nime pe nime să nu poprească”⁵⁶. Totodată, domnul porunceă ca „nime să nu ste împotriva cărții domnii mele” și arăta „că s-au făcut carte Cucoranului, ca să aibă călugării a lua a dzece pân or vini la Divan”⁵⁷.

După această dată, călugării au mai avut pricini pentru dijma pe care trebuiau să le-o plătească oamenii ce se hrăneau pe moșiile mănăstirii. Astfel, la 18 mai 1727⁵⁸ și la 7 ianuarie 1737⁵⁹, Grigorie al II-lea Ghica a intervenit pentru a curma neînțelegerile călugărilor cu bârșanii ce nu vroiau să plătească dijma cuvenită sau provocau pagube soborului. De asemenea, același domn porunceă, la 14 ianuarie 1739, staroștilor de Putna să-i pună la cale și pe oamenii ce ședea la Șoldești și Burdușăști, pe moșia Zăbrăuți⁶⁰ și nu dădeau mănăstirii venitul cuvenit. Tot acum, la jalba călugărilor de la Bogdana, acești boieri mai trebuiau să cerceteze și împresurarea moșiilor numite Poienile Urecheștilor, pe Troțuș, de către Todireșceasa și a moșiei de la Câmpuri, pe Sâșâța, de către Miron Dima⁶¹.

Treptat, în veacul al XVIII-lea, situația financiară a Bogdanei s-a înrăutățit, așa încât, pentru a face rost de lichidități, călugării au recurs la arendarea moșiilor mănăstirești. Din nefericire, acest obicei a cauzat numeroase pagube sfintelor biserici, așa încât unii domni iau măsuri pentru a interzice practica orândelor. Astfel, la 15 ianuarie 1734, Constantin Neculai Mavrocordat oprea soboarele monahale de la Bogdana, Râșca și Slatina⁶² să-și mai arendeze moșiile pe la boieri, lipsind călugării „di acil venit”⁶³. Ca atare, domnul porunceă ca numai egumenii să poarte de grijă și să stăpânească acele moșii și vecinii lor, așa încât „tot vinitul să margă la mănăstire” și arăta că egumenii neascultători urmau să fie pedepsiți⁶⁴. Datorită instabilității domniei, astfel de măsuri nu au dat

⁵⁵ Vasile Mihordea, (redactor responsabil), Ioana Constantinescu, și Corneliu Istrati, *Documente privind relațiile agrare în veacul al XVIII-lea*, vol. II *Moldova*, București, Editura Academiei, 1966, pp. 154-155, nr. 86.

⁵⁶ *Ibidem*.

⁵⁷ *Ibidem*.

⁵⁸ *Ibidem*, pp. 160-161, nr. 95.

⁵⁹ *Ibidem*, pp. 198-199, nr. 139.

⁶⁰ Începând cu anul 1678, aceste moșii au fost date schitului Crucea de la Brazi de către întemeietorul ei, fostul mitropolit Theodosie, și rudele acestuia (*CDM*, vol. IV, p. 88, doc. nr. 307; p. 88, doc. nr. 308; p. 129, doc. nr. 510; p. 161, doc. nr. 665; p. 274, doc. nr. 1215; p. 373, doc. nr. 1677; pp. 374-375, doc. nr. 1685; pp. 376-377, doc. nr. 1694; p. 396, doc. nr. 1791; pp. 406-407, doc. nr. 1839; vol. V, p. 393, doc. nr. 1454). Totodată, ierarhul amintit a transformat acest schit în metoc al mănăstirii Bogdana, motiv pentru care ctitoria lui Solomon Bârlădeanul administra și moșiile Burdujești și Șoldești, pe Zăbrăuți ale schitului Brazi (*ibidem*, p. 274, doc. nr. 1213).

⁶¹ Vasile Mihordea, Ioana Constantinescu, și Corneliu Istrati, *op. cit.*, pp. 208-209, nr. 152.

⁶² *Ibidem*, pp. 190-191, nr. 128 și p. 191, nota 2.

⁶³ *Ibidem*, pp. 190-191, nr. 128.

⁶⁴ *Ibidem*.

rezultatele așteptate, așa încât, la mijlocul sec. al XVIII-lea, nevoia de lichidități făcea ca aproape toate moșiile mănăstirești să fie „vândute” unor arendași.

Prin urmare, domeniul mănăstirii Bogdana, a fost constituit de către ctitorul Solomon Bârlădeanu. El a fost consolidat sub patronajul mitropolitului Theodosie și al episcopului Lavrentie de Roman. Sprijinul acestor ierarhi față de Bogdana se explică, prin înrudirea lor cu marele ctitor și prin faptul că își aveau metania în acest locaș. De fapt, ajutorul dat mănăstirii de către puterea centrală s-a datorat numai influenței pe care acești arhierei o aveau în epocă. În sfârșit, domeniul mănăstirii a fost lărgit și prin daniile făcute de rudele și megieșii familiei marilor ctitori. Totuși, întinderea domeniului acestui lăcaș a avut de suferit de pe urma schimburilor forțate de moșii pe care soborul a trebuit să le accepte, dar mai ales din pricina jafului tătărăsc din 1717, care au silit călugării să vândă o parte din moșii. Totodată, bunăstrarea soborului de la Bogdana a fost influențată și de împresurări de hotar, dar mai ales de refuzul unor oameni care ședea pe moșiile mănăstirii de a-și plăti dările obișnuite.

EVOLUȚIA TARIFELOR ȘI A VENITURILOR VAMALE PE TERITORIUL MOLDOVEI ÎN SECOLUL AL XVIII-LEA

Constantin TOFAN

L'évolution des tarifs et des revenus douaniers sur le territoire de la Moldavie du XVIIIe siècle

Résumé

Dans cette étude, l'auteur analyse l'évolution des tarifs et des revenus douaniers sur le territoire de la Moldavie du XVIIIe siècle.

On a analysé les tarifs imposés pour diverses catégories de marchandises, et aussi les revenus réalisés par les princes et les douaniers.

On a mis en évidence le fait que, en ce qui concerne les tarifs et les revenus douaniers de cette période, il y en a eu en même temps des éléments traditionnels et modernes.

On a souligné le fait que, malgré la dépendance ottomane, de plus en plus accentuée à cette époque, la Moldavie a bénéficié d'un régime douanier propre, qu'elle a réussi à garder pendant toute cette période.

În secolul al XVIII-lea Moldova a cunoscut transformări profunde determinate de instaurarea și evoluția regimului fanariot începând cu anul 1711. În acest secol comerțul Moldovei, sub toate formele, intern, extern și de tranzit, a evoluat atât în funcție de evoluția regimului politic fanariot, de accentuarea dominației otomane, de influența războaielor purtate de marile puteri străine pe teritoriul ei, a ocupației străine și a cedărilor teritoriale din această perioadă.

În cadrul studiului de față am pus accentul și vom analiza evoluția tarifelor și a veniturilor vamale propriu-zise, fără a discuta despre celelalte categorii de taxe vamale înrudite, cum ar fi: mortasipia, brudina, căpitănia, pârcălăbia, venitul cântarului¹.

Comerțul intern a avut drept scop satisfacerea necesităților de consum ale populației locale, iar comerțul extern al Moldovei s-a desfășurat sub toate cele trei forme: export, import și de tranzit.

Dacă în ultimul sfert al secolului al XVII-lea relațiile comerciale ale Moldovei cu statele vecine au fost serios afectate de evenimentele politico-militare internaționale din această perioadă încheiate prin pacea de la Karlowitz din 1699, acestea au fost reluate după această pace. În același timp, în mod natural,

¹ Referitor la mortasipie, care de cele mai multe ori a fost arendată împreună cu vama și cornăritul, poate fi consultat studiul nostru intitulat: *Apariția și evoluția „mortasipiei” pe teritoriul Moldovei (din sec. XVII până la începutul sec. XIX)*, în „Acta Bacoviensia”, III, 2008, pp. 105-118.

veniturile vamale ale țării au fost serios afectate de războiul dintre Imperiul Otoman și statele creștine. Tratatul de pace de la Karlowitz a favorizat reluarea comerțului dintre țările din Europa de sud-est, inclusiv pentru Moldova. În aceste condiții au fost reluate relațiile comerciale cu Polonia, Imperiul Habsburgic, Rusia și Imperiul Otoman. Dezvoltarea comerțului a fost favorizată și de eliminarea ocupației străine, parțiale, a Moldovei odată cu semnarea tratatului de la Karlowitz.

Comerțul Moldovei cu alte țări din Europa Centrală a fost îngreunat de politica comercială a Imperiului Habsburgic, determinând orientarea acestuia spre zonele limitrofe ale statului moldovean. Moldova a făcut un export de produse agricole tradiționale, spre statele vecine: Polonia, Imperiul Habsburgic, Imperiul Otoman, Rusia, dar și spre zone mai îndepărtate, mai ales în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. Importul Moldovei a fost format din produse meșteșugărești și manufacturiere, de folosință comună, dar și de lux, produse orientale, dar și băuturi alcoolice.

Dacă în secolele anterioare relațiile comerciale dintre Moldova și țările străine, inclusiv Polonia, au fost reglementate printr-o serie de tratate bilaterale, în secolul al XVIII-lea ele au făcut obiectul unor articole ale tratatelor de pace, încheiate la sfârșitul războaielor din această perioadă.

Puterile europene au impus Imperiului Otoman o serie de prevederi, care reglementau activitatea comercială, inclusiv în domeniul vamal.

Astfel, în articolele 10 și 11 ale tratatului de pace încheiat între Polonia și Poartă la Karlowitz se prevedea ca vechile capitulații acordate de statul otoman Poloniei să fie respectate în continuare și că domnii Moldovei sunt obligați să adopte, în relațiile cu Republica, o atitudine cât mai convenabilă comerțului acestui stat. Cum însă aceste capitulații nu-i acordau decât libertatea de a face comerț pe mare și uscat fără a beneficia de tariful vamal de 3%, oficialitățile poloneze s-au străduit să profite cât mai mult de pe urma stării de vasalitate a Moldovei față de Imperiul otoman și de accentuarea acestei stări de pe urma instaurării regimului fanariot.

O atitudine similară cu a Poloniei au adoptat și celelalte state europene interesate de comerțul din această zonă cum ar fi: Imperiul habsburgic și Rusia, iar din a doua jumătate al secolului al XVIII-lea de statele europene occidentale. Încercările lor nu au fost întotdeauna încununate de succes atât datorită faptului că, în primul rând, Poarta nu era dispusă să le satisfacă în întregime pretențiile, de multe ori exagerate, fie datorită opoziției domnilor moldoveni².

Principală cauză care a făcut ca pretențiile puterilor străine să eșueze a fost tocmai această opoziție a domnilor Moldovei, față de dorințele Porții, sau de poziția marilor puteri străine.

² Venamin Ciobanu, *Aspecte al relațiilor comerciale dintre Moldova și Polonia în secolul al XVIII-lea*, în Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A.D. Xenopol”, vol. VIII, 1971, p. 126.

Opoziția domnilor Moldovei față de ingerințele externe în domeniul reglementării vamale a fost determinată de faptul că aceste venituri au aparținut Cămarii Domnești și erau venituri personale ale domnului.

În aceste condiții domnii Moldovei au avut întotdeauna posibilitatea ca, față de țările străine, să stabilească tarife vamale proprii, să oprească sau să permită exportul, sau importul unor produse, să micșoreze sau să mărească tarifele vamale, ori să scutească de taxe vamale anumite mărfuri. În anumite situații și vameșii de la simpli slujbași, până la marele vameș puteau să realizeze aceste operații. Într-o exprimare mai simplă, Moldova a avut propriul sistem vamal, diferit de cel otoman, în ciuda unei dependențe tot mai accentuate de Poartă în această perioadă.

Pe 17 februarie 1701, starețul rus Leonte trece Nistrul la Soroca, menționând că aici „iau vamă mare, câte 15 copeici de car”, călătorul rus descriind și modalitatea de impunere a vămii. Aceasta era a negocierii directe între vameș și negustori: „a doua zi dimineață, a venit la noi vameșul, din partea de dincolo și a început să se târguiască cu grecii (negustori de origine ~) ca să treacă dincolo și grecii s-au învoit asupra vămii”. Probabil vama era arendată, iar faptul că este menționată ca fiind plătită în copeici, este numai rezultatul influenței mediului de origine al clericului.

După 24 februarie 1701 călugărul rus și negustorii greci ajung la vama orașului Iași, unde este scutit de vamă de către vameș în urma lecturii scrisorii țarului Petru I. El mai face și referirea potrivit căreia „la Iași jefuiesc pe negustor cu vama, de aceea mulți trec pe alătura”, ocolind vama, prin evitarea orașului Iași. Informația, chiar dacă nu precizează cuantumul vămii percepute la Iași, ne sugerează că aceasta era foarte mare.

Expresia „la Iași jefuiesc pe negustor cu vama” nu trebuie luată ad literam, trebuie să vedem și o anumită doză de subiectivism. Din păcate călătorul străin nu ne oferă nicio informație concretă asupra mărimii taxelor vamale percepute³.

Pe 14 martie 1701, același călător rus împreună cu însoțitorii ajung la Galați, unde nu-și pot pune lucrurile în corabie fără acordul vameșului, care era grec. Atât vameșul Moldovei, dar și cel turc din partea cealaltă nu vor percepe nici o taxă de la el. Putem afirma că suma 20 de taleri pretinsă probabil de la toți călătorii, de către vameșul turc era foarte mare în comparație cu vămile percepute pe teritoriul Moldovei⁴.

În 1704, pelerinii ruși Macarie și Silvestru „au dat turcilor aici la Galați vama trebuitoare de 5 lei”, deoarece cel care mergea la Constantinopol, dintre creștini sau alte neamuri, plătea pentru persoana sa un cernoveț, un galben, sau un

³ Maria Holban și colab, *Călători străini*, VIII, București, 1971, pp. 186-187.

⁴ *Ibidem*, p. 191.

leu și jumătate⁵. În orice caz taxele vamale plătite pe teritoriul Moldovei erau incomparabil mai mici decât cele plătite turcilor.

Veniturile vamale ale Moldovei, în special veniturile „vămii mari”, ale „vămii domnești” din orașul Iași au fost în fiecare an substanțiale, lucru demonstrat și de faptul că domnii Moldovei au făcut donații consistente din veniturile încasate aici unor așezăminte religioase. Nu vom enumera toate aceste donații ci numai pe acelea mai consistente, sub formă bănească, atât din Iași cât și din alte localități. O primă donație de acest gen din secolul al XVIII-lea a fost făcută pe 6 decembrie 1707 Mihai Racoviță, care dăruiește 250 de lei pe an din veniturile „vămii cele mari”⁶.

În timpul primei domnii a lui Nicolae Mavrocordat din anii 1709-1710, pentru a-și recupera cheltuielile făcute cu ocuparea tronului, extinde plata cornăritului și la negustorii turci. Acesta, introdus prima dată de Antioh Cantemir, a fost impus printr-un firman al sultanului inclusiv negustorilor turci⁷. De altfel, această taxă, impusă pe boii de negoț, în valoare de un leu și un potronic de bou în plus față de vamă, a fost impusă încă de Antioh Cantemir între anii 1705-1707. De obicei, cornăritul era arendat alături de vamă, neputând fi disociat din punct de vedere al veniturilor vamale în întreg secolul al XVIII-lea.

O altă donație foarte importantă a fost aceea din 15 martie 1712, când Nicolae Mavrocordat dăruiește Mănăstirii Mira 60 de ughi din vama și 60 din mortasipia Focșanilor în fiecare an. Cu certitudine această sumă foarte mare reprezenta o mică parte din veniturile obținute la această vamă. Cei 60 de ughi, dania anuală din vamă, reprezentau taxele vamale percepute de la vânzarea a 100 de vite, ceea ce era foarte mult⁸. De altfel, această donație a mai fost reluată și de alți domnitori ai Moldovei din acest secol cum ar fi Constantin Mavrocordat, fiul lui Nicolae Mavrocordat, în același condiții. Tot în această perioadă, din dorința de a mări câștigurile obținute, a fost introdusă o nouă taxă pentru comerțul cu vite, denumită cornărit și care a fost asimilată taxelor vamale.

Veniturile vamale ale Moldovei s-au micșorat considerabil o dată cu transformarea Hotinului în raia turcească și prin eliminarea dreptului de a lua vamă de către domnii Moldovei. Vama Hotinului a fost preluată de pașa acestei raiale după victoria turcilor din Moreea (peninsula Peloponez) și întoarcerea la Adrianopol a armatei otomane în august 1715. Din acest moment veniturile vămii Hotinului au fost încasate de comandații otomani de acolo⁹. În aceste condiții, cele

⁵ *Ibidem*, p. 226.

⁶ *Documente privitoare la istoria românilor din Colecția Hurmuzaki, XIV, Documente grecești, partea I (1329-1716)* publicată de Nicolae Iorga, p. 396, nr. CCCCXXVIII; în continuare se va cita Hurmuzaki, vol.

⁷ Ioan Caproșu, *O istorie a Moldovei prin relațiile de credit*, Iași, 1989, p. 85.

⁸ *Condica lui Constantin Mavrocordat*, Ed. de Corneliu Istrati, vol. III, Iași, 1986, nr. 1294.

⁹ Axinte Uricariul, *Cronica paralelă a Moldovei și a Țării Românești*, Ed. Minerva, București, 1994, p. 302.

mai importante vămi ale Moldovei au rămas cele de la Iași, Galați și Cernăuți, până la anexarea Bucovinei de către austrieci în 1774. În 1716 veniturile vamale ale Moldovei sunt apreciate de Dimitrie Cantemir la 30.000 de taleri¹⁰.

Un alt tratat de pace încheiat în această perioadă a fost cel de la Passarowitz din 1718, care a pus capăt războiului austro-turc dintre anii 1716-1718. Austria a încercat să favorizeze expansiunea comercială în Europa de sud-est, inclusiv pe teritoriul Moldovei. Pe 27 iulie 1718 s-a încheiat convenția comercială dintre Imperiul habsburgic și Imperiul otoman, care prevedea, printre altele, libertatea comerțului pentru negustorii austrieci. Aceste prevederi au fost folosite de Imperiul habsburgic pentru a promova interesele comerciale ale Imperiului în zona de sud-est a Europei. De multe ori, însă, prevederile referitoare la tariful vamal au rămas doar ca un deziderat pentru Imperiul habsburgic, acesta nereușind să le impună, în special pe teritoriul Moldovei.

Informații referitoare la veniturile vamale de la Cernăuți apar cu prilejul conflictului dintre Mihai Racoviță și turcii de la Hotin, în anul următor semnării tratatului de pace de la Passarowitz. Domnul Moldovei a încercat să „recupereze” 4.000 de țărani fugiți în raiaua Hotinului, iar ca răspuns turcii din raia au ocupat, pentru un an (1719-1720), o parte din ținutul Cernăuților cu târgul și iarmaroacele de acolo. Pașa a pus judecători și vameși care au încasat în folosul lui dările din sate, la care s-au adăugat vama de la caii și boii vânduți la iarmaroace în valoare de 10.000 de lei și vama pentru celelalte mărfuri tot de 10.000. Aceste sume au fost pierdute de vameșul lui Mihai Racoviță, Gligorașcu Bozagiul și, implicit, de țară. Cu mari eforturi diplomatice și bănești, ținutul Cernăuți a fost reintegrat Moldovei. Pe baza acestei informații se poate concluziona că veniturile vamale încasate într-un an la Cernăuți se ridicau la importanta sumă de 20.000 de lei¹¹. Probabil aceste venituri vamale de la Cernăuți au fost încasate, cu anumite diferențe în plus sau în minus, în fiecare an de pace pe care l-a avut Moldova în acel secol până la anexarea Bucovinei de către austrieci.

Așa cum am mai arătat, veniturile vamale au fost micșorate atât prin scutirile, cât și daniile acordate de către domnii Moldovei, în special așezămintelor religioase sau altor persoane (negustori autohtoni sau străini). În anumite condiții aceste scutiri au fost acordate, sau pretinse de anumiți dregători otomani, cum ar fi Abdul Pașa de Hotin, care, printr-un firman adresat atât dregătorilor Porții din raialele turcești limitrofe, dar și lui Mihai Racoviță, domnul Moldovei, scutește de vamă misionarii catolici care acționau în aceste zone¹².

¹⁰ Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei*, Ed. Academiei RSR, București, 1973, p. 265.

¹¹ *Cronica Ghiculeștilor. Istoria Moldovei între 1695-1754*, Ed. Academiei Române, București, 1965, p. 229; Pseudo-Amiras, *Cronica anonimă a Moldovei 1661-1729*, editată de Dan Simonescu, Ed. Academiei Române, București, 1975, p. 94.

¹² Nicolae Iorga, *Studii și documente privitoare la istoria românilor*, vol. I-II, *Documente scoase din archiva Bisericii Catolice din Iași și privitoare la istoria catolicismului din Moldova*, București, 1901, p. 96, nr. XXVIII.

Între 1726-1733, Grigore Ghica a încasat 1.500 de pungi de bani anual din țară (circa 750.000 de lei). În această sumă de bani intrau și sumele rezultate din încasarea veniturilor vamale care aparțineau domnului¹³.

În anii 1731-1732 este menționat iarmarocul de la Movilău, care avea loc la Sfinții Arhangheli pe moșia Budele, unde Marica, soția lui Ilie Cantacuziono, arendase Movilăul, „unde se face iarmaroc”, pentru 30 de lei pe an. De altfel vama de la Movilău a fost menționată în literatura populară „și de-aș vinde pe roibul/ aș plăti Movilăul” (vama Movilăului). În secolul al XVIII-lea, în această localitate aflată la vadul Otacului, actualmente Atachi, s-a desfășurat o activitate comercială importantă, atestată în documentele vremii¹⁴.

În 1733 au fost acordate noi donații din veniturile vamale către mai multe biserici. Astfel, pe 25 iunie 1733 Constantin Mavrocordat întărește Mănăstirii Mira de la Focșani dania de 60 de ughi din mortasipia și alți 60 de ughi din vama Focșanilor la fel ca tatăl său. 60 de ughi reprezenta 100 de lei. Pe 12 iulie 1733 același Constantin Mavrocordat dăruiește Mănăstirii Golia, pe lângă anumite cantități de untdelemn și 100 de lei din vama domnească¹⁵.

Pe 8 noiembrie 1734, Constantin Mavrocordat dăruiește Mănăstirii Dancu din Iași, închinată Mănăstirii Xeropotamu de la Sfântul Munte, câte 100 de lei pe an din vama mare domnească din Iași¹⁶. Pe 15 august 1736, Grigore Ghica dăruiește Mănăstirii Dancu din Iași, câte 100 de lei pe an din „vama domnească din Iași”, iar pe 23 noiembrie 1736, același domn dăruiește mitropoliei 160 de lei anual din „vama cea mare domnească”¹⁷.

Nu ne-am propus să enumerăm toate donațiile pe care așezămintele religioase de pe teritoriul Moldovei le-au primit în acest secol. La prima vedere ele par, de multe, ori neînsemnate. Dacă însă am aduna valoarea tuturor donațiilor ar rezulta sume importante, care ne pot sugera, ipotetic firește, valoarea veniturilor vamale în ansamblu.

Pe 11 aprilie 1739, Grigore Ghica acordă un privilegiu comercial negustorilor armeni, din Polonia, prin care reglementează plata vămii și altor obligații fiscale pentru comerțul cu vite. Astfel, vama este fixată la un leu de bou, iar cornăritul pentru boii de negoț a fost stabilit la un leu și un potronic (un leu și 10 bani). Pentru a curma abuzurile boierilor și dregătorilor din această zonă, au fost fixate taxele care formau veniturile încasate de aceștia. În schimb, domnul a scutit de vamă, cornărit și cuniță 200 de boi de negoț ai lui Potocki, ce mergeau la

¹³ Ioan Neculce, *Letopisețul Țării Moldovei de la Domnia lui Istrate Dabija Vodă până la a doua domnie a lui Constantin Mavrocordat*, Ed. Minerva, București, 1982, p. 726.

¹⁴ Vasile Alecsandri, *Opere*, vol. III, *Poezii populare*, Ed. Academiei Române, București, 1978, p. 158.

¹⁵ Ioan Caproșu, *Documente privitoare la istoria orașului Iași, acte interne*, vol. IV (1726-1740), Ed. Dosoftei, Iași, 2001, nr. 178.

¹⁶ *Ibidem*, nr. 219.

¹⁷ *Ibidem*, nr. 191, 203.

otace (iarmaroace de graniță). De altfel, tariful vamal de un leu pentru boii de negoț a rămas valabil în întreg secolul al XVIII-lea¹⁸.

Încheierea războiului ruso-austro-turc din anii 1735-1739 a creat condițiile necesare pentru reorganizarea iarmaroacelor de la Cernăuți, de la granița cu Polonia și, implicit, pentru revigorarea comerțului dintre Moldova și Polonia. Astfel, Grigore Ghica s-a înțeles cu Neculai Potocki să reînființeze iarmarocul din ținutul Cernăuți. Acesta a fost organizat în acest loc nu numai pentru faptul că în timpul lui Mihai Racoviță și Nicolae Mavrocordat a fost iarmaroc, ci și pentru locul favorabil pentru „strânsura norodului, a animalelor și a negustorilor”. Au fost organizate opt iarmaroace de câte 15 zile fiecare. Un diplomat francez, Saint Priest, afirmă că la aceste iarmaroace se vindeau foarte multe vite și cai pentru Germania și Polonia. Cu certitudine, veniturile vamale, dar și alte tipuri de dări încasate la aceste iarmaroace erau foarte mari¹⁹.

Pe 27 ianuarie 1741, Grigore Ghica a stabilit „opt iarmaroace de hotar la Cernăuți supt Horodincea”, la următoarele sărbători: Sf. Gheorghe, Duminica Mare, Sf. Nichifor, Sânt Petru, Sfânta Ana, Sf. Samoil, Înălțarea Crucii și Sfântu Dumitru. Aceste iarmaroace durau câte 15 zile fiecare²⁰.

Pe 14 noiembrie 1741, un „copil de casă” merge „să împlinească 640 lei de la vameșii ot Comănești den civertul vămii”. Dacă un sfert din venitul vămii avea valoarea de 640 de lei, se poate concluziona că veniturile anuale ale vămii din Comănești (încasate la vama din această localitate, care reveneau efectiv domnului) se ridicau la suma de circa 2560 de lei, o sumă importantă, încasată de la vămuirea a peste 2500 de vite²¹. Tot la aceeași dată, un alt slujitor a fost trimis „să împlinească 240 de lei de la Hangu din civertul vămii”. În acest caz veniturile anuale care reveneau domnului se ridicau la circa 960 de lei²². Pe 14 noiembrie 1741, a fost trimis un slujitor cu „să împlinească” 810 lei de la Anghelie, vameșul de Bârlad și 112 lei și jumătate de la Simion, vameșul de la Fălciu „den civertul vămii”. Pe baza acestor informații, putem considera că domnul putea să încaseze anual de la vama orașului Bârlad circa 3240 lei, iar de la vama cealaltă, circa 450 de lei. Ambele „cărți de volnicie” au fost trimise de banul Aristarco²³. Tot pe 14 noiembrie 1741, a fost trimisă o „carte de volnicie unui copil de casă să meargă să aducă pe Lupul Crupenschie, pitar, să stea la socoteală cu banul Aristarco, pentru civertul vămii”. Probabil începând cu acea dată banul Aristarco a fost arendașul vămilor Moldovei, sau a controlat în numele domnului încasarea veniturilor vamale²⁴.

¹⁸ Teodor Bălan, *Documente bucovinene*, vol. IV, 1720-1741, Cernăuți, 1938, pp. 153-154, nr. 107.

¹⁹ Veniamin Ciobanu, *op. cit.*, p. 141.

²⁰ Teodor Bălan, *op. cit.*, vol. III, 1573-1720, p. 142.

²¹ *Condica lui Constantin Mavrocordat*, vol. II, nr. 226.

²² *Ibidem*, vol. II, nr. 227.

²³ *Ibidem*, vol. II, nr. 225.

²⁴ *Ibidem*, vol. II, nr. 228.

Pe 30 martie 1742, Constantin Mavrocordat, poruncește vameșilor de Cernăuți, printr-un slujitor al domniei, să restituie unor negustori evrei suma de 5 zloți, vama pentru 5 „cufe de horilcă”, deoarece începând cu acest an cei care merg la Iași, nu mai plătesc vamă la margine, ci numai în capitala țării²⁵.

Pe 19 iunie 1742, domnul Moldovei scrie vameșilor de la Galați că pe „negustorii din Rumelia”, care veneau la Iași și plăteau 7 lei vechi de povară, „și-au deschis alt drum pe la Reni, să nu-i lase și să-i îndrepte pe drumul spre Iași”²⁶.

În august 1742, Constantin Mavrocordat stabilește vama pentru evreii din Căușani, pentru o „cufă de horilcă” să fie de 4 lei vechi, dar vasul să nu fie mai mare de 70 de vedre²⁷. Tot din acest an dispunem de mai multe informații referitoare la taxele vamale încasate în Bârlad. Astfel, în această străveche localitate românească era încasat „tultul Bârladului”, care reprezintă tretina (3% din valoarea mărfurilor). Această taxă era încasată pentru butoaiele cu vin, care erau transportate din podgoriile Țării de Jos (Odoboești, Panciu, Cotești, Ivești, Tecuci) în Țara de Sus²⁸. Astfel, în anul respectiv Mănăstirea Putna a plătit 3 potronici (30 de bani) brudină pentru cele 6 care goale plecate să aducă vin din Țara de Jos, iar pentru cele 6 care cu butoaie de vin a plătit 2 lei, deci valoarea vinului a fost de 60 lei. Mănăstirea Bisericiani a plătit un „tult al Bârladului” în valoare de un leu și trei potronici (150 de bani), care ar corespunde la o valoare de 41 de lei și 8 bani, pentru mărfurile vămuite²⁹. Mănăstirea Agapia a plătit un leu și trei potronici ceia ce înseamnă că marfa a avut o valoare de 41 de lei și 8 bani³⁰. Sama Mănăstiri Secu menționează plata unui potronic pentru brudina de pe Moldova, dar „tultul vămii și ortul stărostiei” pe trei vase cu vin a fost de 2 lei și un potronic. Valoarea celor trei butoaie cu vin era de 69 de lei și 53 de bani³¹. Mănăstirea Berzunți a dat un leu și 11 potronici (230 bani aproape 2 lei) la vama Troțuș și Ortul³².

În 1751, un raport diplomatic, scris în limba franceză, de la Constantinopol, relatează despre comerțul practicat de negustorii greci și de tarifele vamale de pe teritoriul Moldovei. Astfel se arată că grecii (negustorii) sosesc pe Dunăre la Galați, apoi la Iași, de unde trec în Polonia și de aicea la Vasilkovo, prima fortăreață a rușilor, unde stau în carantină, merg la Kiev și trec Niprul la Nijna, un mic oraș unde negustorii ruși sosesc pentru a-și vinde blănurile lor. Printre alți negustori sunt menționați, pe lângă greci, evreii, care vin la Hotin (denumit ca

²⁵ Ioan Caproșu, *Documente privitoare la istoria orașului Iași, acte interne*, vol. V, p. 123, nr. 220.

²⁶ *Ibidem*, p. 147, nr. 267.

²⁷ *Condica lui Constantin Mavrocordat*, vol. II, 1986, nr. 866.

²⁸ Ioan Bogdan, *Sămile mănăstirilor de țară din Moldova pe anul 1742*, în „Buletinul Comisiei Istorice a României”, vol. 1, București, Atelierele grafice Socec, 1915, p. 225.

²⁹ *Ibidem*, p. 225.

³⁰ *Ibidem*, p. 259.

³¹ *Ibidem*, pp. 265, 266.

³² *Ibidem*, p. 268.

oraș al Moldovei, deși era raia turcească) la frontierele Poloniei pe Nistru. Ei aduc centuri de mătase, broderii, stofe de bumbac vopsit în roșu, esențe și blănurile cumpărate de la ruși și le vând germanilor. Raportul ne informează că vama de la Galați, „vama prințului” (a domnului) era de 16 piaștri și de 44 de parale pentru o căruță și de 13 parale pentru negustorii turci. Vama percepută la Hotin era de 4% din valoare și de 5 piaștri de povară pentru toate tipurile de mărfuri³³.

În 1753 cornăritul era arendat cu 7500 de lei noi anual, fiind plătit de negustorii străini ce transportau vite spre Polonia³⁴.

Începând cu a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, izvoarele istorice menționează comerțul cu produse aduse de pe teritoriul statelor germane mai îndepărtate, cum ar fi Saxonia și Prusia. Astfel, sunt menționate carele cu „liptcăanii”, adică cu mărfuri de la „Liptca”, din orașul Leipzig. În aceste condiții a apărut nevoia reglementării activității acestor negustorii. O primă reglementare de acest gen, identificată în cercetarea noastră, este aceea din timpul domniei lui Ioan Teodor Calimah. Aceasta a acordat negustorilor „liptcăni”, de la cei care aduc marfă de la Liptca, după hrisoavele de la alți domni, să dea la vama domnească câte 30 de lei vechi la carul cu 2 boi cu „marfă de Lipsca”, iar negustorii care tranzitează prin țară și nu „descarcă” în țară să dea câte 24 de lei vechi de carul cu doi boi. La acestea se mai adăugau și alți 15 lei vechi acordați Spitalului și Mănăstirii Sf. Spiridon din Iași pentru cei care vând, iar cei care tranzitează să plătească 7,5 lei vechi. Același informații au fost reluate în toate privilegiile pe care le-a obținut Mănăstirea și Spitalul Sf. Spiridon, în documentele referitoare la veniturile și cheltuielile acestei instituții, cu alte cuvinte la „gestiunea” acesteia. De altfel, toate aceste privilegii, dar și alte documente referitoare la mănăstire și spital, cuprind informații care ne permit, calculul incomplet, ipotetic și parțial al taxelor și veniturilor vamale încasate în Iași³⁵.

În anul următor același domn întărește Spitalului Sf. Spiridon din Iași și Spitalului de ciumați din Iași diferite taxe pe vinul și ceara exportate³⁶.

La 1 ianuarie 1761, Sama veniturilor Mănăstirii Sf. Spiridon pe anul 1760 menționează 630 de lei și 88 de bani încasați de la carele cu „liptcăanii”. Dacă mănăstirea avea dreptul la 15 lei de fiecare car, aceasta înseamnă că suma putea fi strânsă de la 42 de care ale acestora. Pentru aceste 42 de care se putea încasa suma maximă 1260 de lei (în condițiile în care toți negustorii ar fi vândut în această localitate). Mai sunt menționate anumite sume de bani luate de la negustorii evrei care aduceau postav din Polonia³⁷.

³³ Hurmuzaki, suplimentul 1, vol. I, 1518-1789, București, p. 607, nr. DCCCLXXXI.

³⁴ Ovid Sachelarie și Nicolae Stoicescu, *Instituții feudale din Țările Române. Dicționar*, Ed. Academiei Române, București, 1988, p. 126, subvoce.

³⁵ Ioan Caproșu, *Documente privitoare la istoria orașului Iași, acte interne*, vol. VI, pp. 205-206, 217-220, nr. 238, 254.

³⁶ *Ibidem*, pp. 269-271, nr. 314.

³⁷ *Ibidem*, nr. 368.

Pe 8 august 1761, într-un document de danie de la Grigore Calimah acordat Mănăstirii Sfântul Spiridon, este menționat: „iar de la negustorii Lipsca în afară de taxa de 3% ce dau la vama domnească”, trebuiau să achite alte taxe în favoarea mănăstirii și spitalului³⁸.

În 1761 exista tariful vamal general al Moldovei. În materie de legislație vamală din secolul al XVIII-lea cunoaștem mai multe reglementări, dintre care cele mai importante sunt cea din 1761-1764 a lui Grigore Callimachi intitulată *Vama cea mare precum s-au așezat să se ia socotindu-să din testamentu cel vechiu* și *Catastihul vănilor Moldovei* din 1765. Aceste reglementări au fost completate de altele, la fel de importante, care au dus la „modernizarea” sistemului vamal al Moldovei. Astfel, s-a impus în cele din urmă un tarif vamal unic valabil pe întreg teritoriul țării, s-a impus principiul potrivit căruia negustorii care mergeau la Iași nu mai plăteau în altă parte, iar fixarea cuantumului vămii era făcută în funcție de factura pentru mărfurile comercializate. Toate acestea trebuia să limiteze evaziunea vamală, să faciliteze comerțul și circulația mărfurilor și a negustorilor.

Catastiful vamal din 1761-1764 cuprinde 400 de articole. Nu este în intenția noastră să enumerăm toate categoriile de mărfuri și cuantumul taxelor vamale din 1761 ca și pentru cel din 1765, care cuprindea tariful vamal pentru 384 de articole. Putem stabili că nu există diferențe majore între cele două catastife, cel din 1765 copiindu-l pe cel din 1761. Diferențele din cel de-al doilea catastif față de primul se explică prin faptul că cel de-al doilea s-a păstrat incomplet față de primul, lipsind cea mai mare parte din articolele de la litera a. În cadrul catastifului vamal din 1761-1764 sunt trecute numeroase mărfuri care provin atât din producția internă, dar și cele care erau importate din diferite țări. Articolele de aici sunt ordonate după literele alfabetului chirilic, utilizat în cancelaria țării. Tariful vamal din 1761-1764 este completat de tariful cornăritului și a mortasipiei pentru produsele vândute pe piața internă³⁹.

În 1763, Grigore Calimah dăruiește unei mănăstiri dreptul de a lua câte un leu de fiecare bute de vin și câte 60 de bani de fiecare poloboc de vin exportat în Polonia, actul fiind întărit de Grigore Ghica în 1764, când mănăstirii Sf. Spiridon i s-a fixat un venit de câte 2 lei de fiecare bute de vin trecut în Polonia⁴⁰. Între anii 1763-1764, după Wenzel von Brognard, în Polonia și Ungaria erau exportate mai mult de 100.000 de găleți de vin, care proveneau din Moldova. Veniturile obținute din vămuirea vinului exportat erau importante⁴¹.

Între 1764-1767, în timpul domniei lui Grigore Alexandru Ghica, a fost introdusă o taxă vamală de fiecare bou de la carele intrate în Iași. Sumele strânse

³⁸ *Ibidem*, vol. VII, nr. 395.

³⁹ *Ibidem*, vol. VI, nr. 377.

⁴⁰ Vienamin Ciobanu, *op. cit.*, p. 135.

⁴¹ *Ibidem*.

au fost utilizate pentru întreținerea străzilor în Iași „... și cu banii aceștie plăte podeli și făce poduri pe toate ulițele”⁴².

Din 1765 provine un alt document important pentru analiza tarifelor și veniturilor vamale încasate pe teritoriul țării. Acesta este Catastihul vamal al vămii de la Movilău și a celor două vaduri subordonate de la Iarova și Cremenciuc. Astfel, în cinci luni și jumătate de la 1 noiembrie 1765 până în martie 1766 au intrat și ieșit prin această vamă 294 de negustori, aducând și scoțând produse din Moldova. Cele mai importante venituri vamale au provenit din taxarea horilcii. Între 1 și 15 iulie s-au încasat la Movilău 82 de groși și 18 aspri. Astfel, pe 27 de zile din noiembrie 1765, vama de la Movilău a încasat 235 de groși și 54 de aspri, din care la Movilău 209 groși și 24 de aspri, iar la vadul de la Iarova s-au încasat 26 groși și 30 de aspri. În decembrie, veniturile vamale s-au ridicat la 610 groși și 102 aspri (din care efectiv la Movilău 567 groși și 102 aspri între 3-30 decembrie; la Iarova 37 de groși între 15-21 decembrie, iar la Cremenciuc 6 groși pe 17 și 27 decembrie). În ianuarie s-au încasat 364 de groși, vama Movilăului și 2 groși și 84 de aspri la vadul de la Iarova. În februarie 1766 s-au încasat la Movilău 395 de groși și 12 aspri, la Iarova un gros și 70 de aspri, iar la Cremenciuc 2 groși și 60 de aspri. În martie, veniturile vamale încasate s-au ridicat la 329 de groși și 60 de aspri. În total s-au încasat în această perioadă 2021 de groși și 40 de aspri în cadrul cărora intră și sumele cuvenite vameșului Gheorghe Curida și slujitorilor săi. Cea mai mare parte a sumei era trimisă însă la Carvasara (sediul vămii centrale din Iași).

Negustorii care aveau ca punct de destinație orașul Iași nu mai plăteau vama la Movilău, ci trebuiau să plătească numai la sediul vămii centrale din Iași, adică la Carvasara. Numărul acestora era de 29, reprezentând 10% din totalul negustorilor care au trecut prin această vamă, iar mărfurile destul de consistente ca valoare. Ei primeau „cărțulii”, care le permiteau deplasarea la Iași fără probleme⁴³.

În cele cinci luni și jumătate, pentru care avem informații, s-au încasat prin vama Movilăului 1221 de groși și 26 de aspri, taxe vamale pe cele 6106 vedre de horilcă importate. Cele mai mari taxe vamale la acest articol s-au încasat în lunile de iarnă, cum ar fi în decembrie 615 groși și 83 de aspri, în ianuarie 304 groși și 37 de aspri, iar în februarie 139 de groși. Taxele vamale pe horilcă, în valoare de 1221 groși și 26 de aspri, însemnau 60,41% din totalul taxelor vamale de 2021 groși și 40 de aspri încasate în acest timp. Acest lucru demonstrează că horilca era principalul articol importat prin această vamă⁴⁴.

⁴² Pseudo Enache Kogălniceanu, *Letopisețul Țării Moldovei de la domnia I și până la a patra domnie a lui Constantin Mavrocordat*, Ed. de Aurora Ilieș și Ioana Zmeu, București, Ed. Minerva, 1987, p. 117.

⁴³ Gheorghe Ghibănescu, *Catastihul vămilor Moldovei*, în „Ioan Neculce, Buletinul muzeului municipal Iași”, anul I, fascicola II, iulie 1922, p. 195.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 204.

Pe 26 iunie 1767, Grigore Calimah acordă locuitorilor Câmpulungului numeroase scutiri fiscale, printre care și vama târgului. În schimb, vama de hotar trebuia plătită de data aceasta căci domnul argumentează că aceasta este „de obște, a tuturor și cuviincioasă”. Acest lucru demonstrează că vămile de hotar au fost percepute tot timpul și, în general, nu se acordau scutiri⁴⁵.

În 1770 valoarea veniturilor vamale ale Moldovei se ridică la 200.000 de lei reprezentând 9% din valoarea tuturor veniturilor țării. Spre comparație în acel an s-au încasat în totalitate la 830.000 de lei vechi pentru camera domnească. Astfel veniturile vamale reprezentau 25% din veniturile Cămării Domnești. Cei 200.000 de lei reprezentau probabil doar contravaloarea încasată de domn prin arendare, prin vânzare și nu în mod efectiv toate veniturile obținute de către vămi⁴⁶.

În timpul războiului ruso-turc, dintre anii 1768-1774, s-a realizat un comerț important cu vinuri moldovenești, pentru care era plătită o taxă de 2 taleri de butea mare. După război vama crescut până la 12 taleri de bute. Autoritățile de ocupație și conducerea organizată de aceste autorități îi obligau pe negustori la plata unei taxe vamale pentru mărfurile de la Brașov, Viena și Veneția⁴⁷.

În 1771, din veniturile foarte mari pe care mănăstirea Sf. Spiridon le-a încasat, 212 lei proveneau din „vama cazacliilor”, adică vama pentru mărfurile exportate spre Ucraina și 125 lei de la „carele cu liptcănii”. Conform unor calculele, care ne aparțin, cei 212 lei din „vama cazacliilor” proveneau de la vămuirea a 212 buți de vin. Potrivit tarifului vamal în vigoare, vama pe cele 212 buți de vin reprezenta 414 lei. Cei 125 lei încasați de la negustorii lipscani, proveneau de la 8 care „descărcate”, adică vândute în interiorul țării și un car „trecător”, în tranzit. De la aceste care vama rezultată ajungea, conform tarifului vamal la 264 lei ($8 \times 30 = 240$ de lei și 24 de lei pentru carul în tranzit) de la carele cu lipscănie. În total, dispunem de informații referitoare la venituri vamale încasate în Iași de 778 lei, care nu reprezintă evident decât o parte infimă din veniturile de la vama acestui oraș⁴⁸.

În anul următor, 1772, Mănăstirea Sf. Spiridon a încasat din vama „cazacliilor” 594 de lei după „izvod iscălit de cămăraș”, deci în anul respectiv acest venit „nu a fost vândut”, ci a fost exploatat „în credință”, 150 de lei de pe carele cu „liptcănii, câte 15 lei de car” și 200 de lei din venitul „postajilor de la jidovi”, adică din vama pentru postavul adus din Polonia de la negustorii evrei.

⁴⁵ *Documente privitoare la familia Callimachi*, adunate, publicate și întovărășite de o prefață de Nicolae Iorga, vol. I, Institutul de arte grafice și editura Minerva, București, 1902, p. XII.

⁴⁶ *Enciclopedia României*, vol. IV, 1943, *Capitolul IX Finanțele statului*, p. 735

⁴⁷ C.A. Stoide și Ioan Caproșu, *op. cit.*, p. 39

⁴⁸ Ioan Caproșu, *op. cit.*, vol. VII, nr. 27.

Putem calcula veniturile vamale încasate pentru carele cu „liptcăanii”, aceasta ajungând la 300 de lei⁴⁹.

În anul următor, venitul încasat din „vama cazacliilor s-a ridicat la o sumă mai mare: 880 de lei, vândut de data aceasta banului Gh. Beldiman, 350 de lei din „venitul postajilor ot jidovi”, arendat șetrarului Ștefan Feștilă, 532 de lei și 12 bani de pe carele cu „liptcăanii” câte 15 lei de car (35 de care descărcate și un car „trecător” adică în tranzit). La acestea se mai adaugă 127 de lei și 80 de bani din vama încasată pentru 8819 oca de ceară încasată de Tomiță vameș. Putem calcula vama încasată pentru mărfurile respective astfel: vama cazacliilor putea să ajungă la 1760 de lei, pentru carele cu „liptcăanii” era de 157 de lei, iar pentru ceară era de 421 de lei și 10 bani⁵⁰. La încheierea războiului dintre anii 1768-1774, în timpul domniei lui Grigore Ghica, negustorii brașoveni, care veneau cu mărfuri în Moldova, plăteau o vamă de 5% din valoarea mărfurilor de la Brașov, iar pentru mărfurile de la Viena, era plătită o vamă de 6-7 % din valoare, conform protocolului moldovenesc. În anii următori însă, mai ales în timpul domniei lui Constantin Moruzi, situația s-a înrăutățit prin mărirea taxelor vamale la mai mult de 5%, pentru mărfurile de Brașov, Viena și Veneția⁵¹.

Una din urmările războiului din 1768-1774 a fost și ocuparea de către austrieci a Bucovinei, în 1775. În urma acestui furt teritorial, Moldova a pierdut, începând cu acel an, importante venituri vamale.

În 1774, Mănăstirea Sf. Spiridon a încasat, din venitul vămii „cazacliilor ce au fost date în credință lui Pascal ispravnicul, în afară ce va mai veni de la alte scheli, adică de la Cernăuți, Hotin, Soroca”, 250 de lei din venitul „postajilor ot jidovi de la Iași vândut medelnicerului Toader Vârnav”, 780 de lei de carele cu „liptcăanii” (din care 41 „descărcate” sau vândute și 4 „trecătoare”). În total, vama cazacliilor a fost de cel puțin de 1556 de lei, iar cea de pe carele cu mărfuri de la Leipzig a ajuns la 1326 de lei. În acel an nu a fost încasat venitul din vămuirea cerii, acesta urmând să fie luat de la vameșul Chiriac în anul următor⁵².

În 1775, venitul din vama cazacliilor încasat de mănăstire a urcat la 1610 lei după catastiful „iscălit de Pascal Vtori Paharnic fiind slujba în credință, bez 119 lei ostineala lui și a oamenilor ce au căutat slujba”. Alte sume au fost încasate din „venitul postajilor ot jidovi”, 310 lei, iar venitul din vămuirea cerii pe anul 1774 a fost 27 de lei și 30 de bani. În același an, venitul din vămuirea a 35832 oca de ceară s-a ridicat la 505 lei și 80 de bani luați de mănăstire. Taxele vamale din vama cazacliilor s-au ridicat la 3200 de lei, iar vama pe ceară la 1493 lei⁵³.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 48, nr. 58.

⁵⁰ *Ibidem*, nr. 94

⁵¹ C. A. Stoide și Ioan Caproșu, *op. cit.*, p. 40.

⁵² Ioan Caproșu, *op. cit.*, vol. VII, pp.138-142, nr. 130.

⁵³ *Ibidem*, nr. 181.

În 1776, Mănăstirea Sf. Spiridon a încasat 1580 de lei din venitul vămii „cazaciilor”, arendat lui Vasile Carp Sluger, 454 de lei de pe 37778 de oca de ceară, 100 de lei din veniturile „postjiilor ot jidovi” pe șase luni și 307 lei și 60 de bani de pe carele cu „liptcănii”, câte 15 lei de car (15 care „descărcate” și 5 care „trecătoare”). Astfel, vama cazaciilor s-a ridicat în anul respectiv la 3160 de lei, cea de pe carele cu „liptcănii” la 570 de lei, iar pentru ceară vama s-a putut ridica la aproximativ 1574 lei⁵⁴.

Pe 13 octombrie 1776, sultanul Abdul Hamid a poruncit dregătorilor și voievozilor Țărilor Române să nu mai perceapă taxe vamale de la negustorii austrieci care tranzitează fără să vândă mărfuri pe teritoriul acestor două țări spre a le vinde la Constantinopol. De asemenea, li s-a cerut să nu perceapă aceste taxe pentru mărfurile cumpărate la Constantinopol, unde au plătit și taxele vamale. Această poruncă a fost, dacă nu respinsă, cel puțin ignorată de către voievozii români, deoarece era vorba de venituri personale importante. De altfel, această problemă a făcut obiectul discuției între voievozii români și puterile străine, Austria și Rusia în special. Pretențiile acestora au fost respinse, domnii români continuând să încaseze taxe vamale și pentru mărfuri aflate în tranzit spre Imperiul Otoman⁵⁵.

În 1778, din vama cazaciilor au fost încasați 1300 de lei: 611 lei din vămuirea 54.332 oca de ceară, fără 67 de lei și 108 bani ce s-au dat celor care au încasat efectiv acest venit; 135 de lei de pe 9 care „descărcate” și 285 de lei de pe horilca intrată în Iași „câte 1 ban pe vadră după hrisov prin mâna lui Ștefan Feștilă medelnicer”, care probabil asigurase strângerea acestei sume. Cei 285 de lei proveneau din taxele vamale pe 25.405 vedre din această băutură. Este menționat faptul că din anul respectiv a fost interzis importul horilcii „din Țara Leșească”. Această ultimă măsură, deși a dus la micșorarea veniturilor vamale, a fost luată de domnii Moldovei din considerente monetare (a împiedicat scurgerea banilor peste hotar), sanitare și sociale. Veniturile vamale încasate din vama cazaciilor s-au ridicat la 2600 de lei, venitul vămuiri cerii la aproximativ 2263 de lei, vama de pe carele cu „liptcănii” la 270 de lei, iar cea de pe horilcă la 2540 de lei (la 10 vedre un leu vechi)⁵⁶.

Și în anul 1779, Mănăstirea Sf. Spiridon a încasat 13.000 de lei din vama cazaciilor de la Ștefan Feștilă și ceilalți vameși, la care s-au adăugat 142 de lei și 60 de bani de la carele cu lipscănie de la 9 care „descărcate” și unul „trecător”, 60 de lei și 75 de bani din „venitul horilcii ce se face în țară și vine la vamă” (tot de la Ștefan Feștilă). În „sama acestui an sunt trecute 13.249 lei din venitul de pe 41.942 ocale de ceară, câte 1,5 bani de ocă și de pe 1450 de rămători (porci) câte 2

⁵⁴ *Ibidem* pp. 285-291.

⁵⁵ Mustafa Ali Mehmed, *Documente turcești privind istoria României*, vol. II, 1774 - 1791, Ed. Academiei Române, București, 1983, p. 6.

⁵⁶ Ioan Caproșu, *op. cit.*, vol. VII, pp. 490-499, nr. 383.

parale, care au fost obținute în perioada iulie 1778-1 ianuarie 1780, deci pe un an și jumătate, de la Anastase Scorțescu. Pe baza tarifelor vamale cunoscute, putem calcula, măcar pentru anumite mărfuri, veniturile vamale reale obținute de către vameși. Astfel, vama cazacliilor, încasată pentru vinul exportat spre Ucraina, ar fi fost de 2600 de lei, cea de pe carele cu „lipscănie” de $9 \times 30 = 270$ lei, la care se adaugă 24 de lei pentru carul cu marfa tranzitată, deci 294 lei, iar pentru ceară, vama încasată ar fi ajuns la 209.710 bani sau 1747 lei și 50 de bani⁵⁷.

În toamna anului 1779, în urma cererii adunării obștești, a fost oprit importul de horilcă din Polonia, producând serioase prejudicii comerțului polonez, în special nobililor proprietari de velnițe din acea țară. Au fost făcute presiuni poloneze și franceze pe 17 și 18 decembrie 1779, inclusiv de către ambasadorul francez la Constantinopol, Saint Priest. Aceste presiuni au fost respinse de Constantin Moruzi într-un memoriu detaliat. El a arătat că, deși domnia pierde 30.000 de piaștri anual din vama pe horilcă percepută la graniță și că negustorii i-au propus să dubleze vama numai să lase liber comerțul, totuși a trebuit să ia această măsură pentru că horilca „minează pe țăran, îl face incapabil de lucru, îl aduce în a fi leneș și în sfârșit a fi calic” și pentru a apăra de concurență producția velnițelor deschise în țară. Este de apreciat dârzenia domnului fanariot, argumentația acestuia și faptul că a luat în considerare și alte argumente nu numai pe cele financiare proprii⁵⁸.

Semnificativă, din acest punct de vedere, ni se pare a fi afirmația pe care Constantin Moruzi o face în memoriul prezentat ambasadorului francez la Constantinopol, Saint Priest, la 3 martie 1780, în problema interdicției importului horilcii din Polonia. Acesta se referă la pretențiile poloneze, arătând că libertatea comerțului nu împiedică nici o reglementare pe care fiecare țară poate să o facă în conformitate cu propriile interese⁵⁹.

Între 1 septembrie 1780 și 31 mai 1782, deci pe o perioadă de un și șase luni, paharnicul Buhuș a arendat veniturile vamale ale Moldovei. Acesta a achitat o sumă importantă în valoare de 394.000 de groși (de lei) la vamă, la a „doua cămară”, adică la Cămara domnească. Dacă la 1 septembrie 1780 a plătit 185.000 de groși, pe 21 octombrie a achitat 150.000 de groși, restul ratelor fiind mai mici, între 7.500 și maximum 16.000 de groși lunar. Dacă primele două rate au fost achitate din sume proprii, celelalte provin, cu certitudine, din încasările lunare de la vamă. În total au fost 16 rate. Nu cunoaștem suma care a fost încasată de paharnicul Buhuș și ne exprimăm îndoiala că va putea fi cunoscută, doar dacă vor

⁵⁷ *Ibidem*, pp. 576-583.

⁵⁸ Alexandru I. Gonță, *Începutul industriei alcoolului în Moldova feudală* în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie A.D. Xenopol”, VIII, Iași, 1971, p. 148.

⁵⁹ Veniamin Ciobanu, *op. cit.*, p. 126.

fi descoperite însemnările persoanei respective referitoare la încasările vamale efective⁶⁰.

Pe 10 decembrie 1780, Constantin Vasiliu scrie lui Mihail Dumitru că din cantitatea de 10.000 de oca de ceară ce le avea adunate în tabăra de la Cernăuți să predea 5.000 de oca la prețul de 65 de parale oca, la care se adăugau 3 parale vama moldovenească. Ceara urma să fie predată la Cernăuți sau transportată la Pesta pe „socoteala” lui Mihai Cimbru cunoscut negustor brașovean⁶¹. La prima vedere această informație referitoare la vama de 3 parale (9 bani) plătită pentru o oca de ceară, ar părea contradictorie cu celelalte informații pe care le-am prezentat despre această taxă.

În 1780, Mănăstirea Sf. Spiridon a încasat din vama „cazaciilor 1120 de lei ce s-au vândut în acest an lui Tudorache Zosin cu 1120 de lei”, 433 de lei din venitul cerii pe 26.672 oca de ceară, 172 de lei și 60 de bani de pe 11 care cu „liptcănii” și 73 de lei și 9 bani venitul horilcii într-un an, luat de la Ștefan Feștilă medelnicer. Astfel taxele vamale puteau să ajungă la 2240 de lei în cazul vămii cazaciilor, de 330 de lei în cazul carelor cu „liptcănii” de 1111 lei în cazul taxelor vamale pe ceară, iar în cazul horilcii putea să ajungă la aproximativ 877 de lei⁶².

În 1782, un călător polonez, Mikosha, se miră că după ce trece prin raiaua Hotinului, în satul Mămăliga vameșul moldovenesc, „al cărui rost nu-l înțelege, deși este o singură împărăție, îl pândește în plin câmp.” Același călător plătește la Iași vama orașului, venitul podului în valoare de 2 lei de car⁶³.

În 1782, Sama Mănăstirii Sf. Spiridon menționează veniturile din vama cazaciilor în valoare de 1300 de lei, la care se adaugă veniturile obținute pe 6 „care cu liptcănii descărcate” și 2 „care trecătoare”. Aici se mai adaugă 403 lei și 27 de bani din venitul cerii ce s-a luat de la vamă, pe 35.839 oca de ceară. Tot atunci se mai vorbește de 38 de lei și 90 de bani venitul rachiului ce a fost adus în Iași în 1782. Putem calcula taxele vamale pe carele cu „liptcănii” acestea ajungând la 228 lei, pe cele de pe ceară la aproximativ 1439 de lei, iar vama cazaciilor se ridică la circa 2600 de lei⁶⁴.

În 1783, veniturile Mănăstirii Sf. Spiridon s-au ridicat la 600 de lei din vama cazaciilor, dar numai pe ultimul trimestru. S-au mai adăugat 806 lei și 81 de bani din venitul cerii ce „s-au strânsu de către vamiși pe 71.704 oca de ceară”. Putem considera că vama de pe ceară s-a ridicat la aproape 3000 de lei⁶⁵.

Pe 9 mai 1784, Alexandru Constandin Mavrocordat confirmă negustorilor sudiți austrieci, care comercializau vite, privilegiile anterioare: pentru boii de

⁶⁰ Ioan Caproșu, *op. cit.*, vol. VII, pp. 633-635, nr. 485.

⁶¹ Constantin A. Stoide, Ioan Caproșu, *op. cit.*, p. 122.

⁶² Ioan Caproșu, *op. cit.*, vol. VIII, nr. 1.

⁶³ Nicolae Iorga, *Istoria românilor prin călători*, Ed. Eminwscu, București, 1981, pp. 433-434.

⁶⁴ Ioan Caproșu, *op. cit.*, vol. VIII, nr. 128.

⁶⁵ *Ibidem*, nr. 193.

negot vor plăti cornărit un leu și un potronic bani vechi ca de obicei, iar de toată cireada care va trece hotarul câte 1 leu și 60 de bani vameșilor de otace. Pentru caii din hergheliile proprii nu vor plăti vama când vor trece în „țara leșească să nu se supere de vamă”. Pentru vitele, caii și alte lucruri cumpărate să plătească vamă după „ponturile visteriei cu pecete gospod, adică 3 lei la 100 de lei după poruncă” (3%)⁶⁶.

Pe 4 decembrie 1784, printr-un firman al sultanului otoman se decide, printre altele, scutirea de vamă pentru pielea, lâna și brânza de la animalele proprii, anulându-se cele 60 de parale percepute de la fiecare turmă. În Moldova negustorii brașoveni de lâna, piei de capră, ceară, pește se plâng că li se cer taxe de 5% pentru marfa de Brașov, de 6% și 7%, chiar și 10% pentru cele de Viena și Graz⁶⁷.

În 1784, Mănăstirea Sf. Spiridon a încasat 180 de lei din vama cazacliilor și 70 de lei de la mai multe care cu liptcării. S-au mai adăugat 285 de lei „din venitul cerii ce s-au strâns de către vameși” pe 25,340 oca de ceară⁶⁸.

Între 1784 și 1786, au fost importate cantități mari și diverse de mărfuri din Polonia. Printre acestea au intrat în Moldova 1762,5 kilograme praf de pușcă și 117.920 coți de postav, precum și o cantitate destul de mare din alte produse, care, prin vămuire, aduceau venituri consistente vameșilor și cămării domnești⁶⁹. Tot atunci s-au cumpărat din Polonia mărfuri de lux cum ar fi: canapele cu tapet imprimat, galoane cu fir de argint și cu fir de aur, încălțăminte, blănuri, dar și importante cantități de cereale: grâu, orz, secară, mei sub formă de boabe, crupe și făină. În ciuda faptului că deși cunoaștem cantitățile de cereale nu putem calcula taxele încasate, deoarece tarifele vamale din această perioadă nu înregistrează aceste articole. Cerealele nu au reprezentat un articol obișnuit pentru comerț, ci, cel mult, au reprezentat o excepție⁷⁰.

Pe 7 martie 1785, Alexandru Ioan Mavrocordat hotărăște ca Spitalul Sf. Spiridon din Iași să ia, printre altele, câte 2000 de lei pe an din vama domnească, deoarece veniturile din comerțul cu ceară și vama cazacliilor s-au micșorat considerabil fiind realizate de supușii austrieci și ruși, care plăteau taxe vamale normale mai mici. Pe 24 iulie 1785, același domn scutește de unele dări pe negustorul străin Zota Panaiote, inclusiv două calfe să „aibă ușurință la plata vămii” pentru toate⁷¹ produsele comercializate cum ar fi: ceară, boi și vaci,

⁶⁶ *Ibidem*, nr. 201.

⁶⁷ Nicolae Iorga, *Istoria comerțului românesc în opere economice*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1983, p. 675.

⁶⁸ Ioan Caproșu, *op. cit.*, vol. VIII, nr. 263.

⁶⁹ Veniamin Ciobanu, *op. cit.*, p. 132.

⁷⁰ *Ibidem*, pp. 131, 133.

⁷¹ Ioan Caproșu, *op. cit.*, vol. VIII, nr. 274.

mascuri duși peste Dunăre sau în altă parte. Acest act fixa vama la 3% din valoarea mărfii plătită la cumpărare⁷².

În august 1785, Mănăstirea și Spitalul Sf. Spiridon au primit un nou așezământ, de la Alexandru Ioan Mavrocordat, care stabilea ca aceasta să primească în fiecare an 2000 de lei din „vama cea mare gospod”⁷³.

În 1785, Mănăstirea Sf. Spiridon a încasat 150 de lei din vama „cazaciilor” și venitul rachiului ce intra în orașul Iași și a fost vândut lui Neculai Săndulache de la 1 octombrie 1785 cu 150 de lei, 60 de lei de pe carele cu „liptcăanii” și 704 lei și 90 de bani din „venitul cerii ce s-au strâns de către vameși câte 1,5 bani oca de ceară, după izvodul vameșilor anului 1785”. Taxele vamale încasate pe carele cu „liptcăanii” au fost de 120 de lei, iar cele de pe ceară se ridicau probabil la peste 2.100 de lei⁷⁴.

În 1786, Alexandru Ioan Mavrocordat acordă, printre altele scutiri de vamă și de dări, negustorilor liptcani Anastasie și Constandin Panu din Iași, stabilind tariful vămii „de 3% de lei pentru toată marfa importată din toate țările după adevărată factură ce vor arăta de cumpărătură”. Pentru mărfurile exportate ceară, „matahuri ale țării”, sau boi, vaci, cai, „mascuri de negoț” să plătească tot 3% pe „suma cumpărăturii”. Vameșii de Carvasara erau obligați să respecte decizia domnului⁷⁵.

În noiembrie 1786, în așezământul lui Alexandru Ioan Mavrocordat de scutire a negustorilor pământeni din Iași a fost stabilită vama pe mărfurile importate la „câte 3 lei la suta de lei după adevărata factură ce vor arăta către vameși”⁷⁶.

În 1786, Mănăstirea Sf. Spiridon a încasat 180 de lei din vama „cazaciilor” și venitul rachiului de la 1 octombrie 1786. Probabil pe un an de zile acest venit putea să fie de patru ori mai mare. Au fost încasași 90 de lei de pe „carele cu liptcăanii” și 319 lei și 53 de bani din „venitul cerii ce s-au strâns de către vameși de Carvasara câte 1,5 bani de oca”. Veniturile vămii de pe carele cu „liptcăanii” au fost de 180 de lei, iar cele de pe ceară au ajuns la aproape 1000 de lei. Mănăstirea a mai primit o danie de 2000 de lei din veniturile Vămii în locul celui luat de la ocnă⁷⁷.

În martie 1787, sultanul Abdul Hamid poruncește autorităților otomane, dar și domnului Moldovei Alexandru Ipsilante să respecte condițiile cerute de tratatele Imperiului otoman cu Austria și Rusia. Se cerea, printre altele,

⁷² *Ibidem*, nr. 300.

⁷³ *Ibidem*, nr. 302.

⁷⁴ *Ibidem*, nr. 336.

⁷⁵ *Ibidem*, nr. 335.

⁷⁶ *Ibidem*, nr. 397.

⁷⁷ *Ibidem*, vol. VIII, nr. 405.

respectarea taxei vamale de 3% din valoarea mărfurilor care trebuia să fie plătită o singură dată atât pentru export cât și pentru import⁷⁸.

În 1787, Spitalul și Mănăstirea Sf. Spiridon au încasat, de la 14 octombrie până la sfârșitul anului, 100 de lei din venitul „rachiului și a vinațului” care intră în orașul Iași. La aceasta s-au mai adăugat 300 lei din vămuirea cerii și 500 de lei din „cei 2000 de lei ce era de obicei de a lua mănăstirea de la vamu”.

În 1788, venitul pe rachiul care intra în orașul Iași și vama cazacliilor de pe vinul care era exportat, s-a ridicat la 200 de lei de la 14 septembrie până la sfârșitul anului. Aici s-au mai adăugat veniturile de pe 6 care cu „liptcăanii descărcate și unul tranzitat”. Venitul din vama cerii s-a ridicat la 210 lei. În acel an vama de pe ceară s-a ridicat la aproape 700 de lei, iar de pe carele cu „liptcăanii” la 224 de lei⁷⁹.

În 1789 Sama veniturilor menționează 200 de lei venitul pe un an de la rachiul comercializat în Iași și 150 de lei de la carele cu liptcăanii. Venitul încasat de la vama cerii a fost extrem de mic în raport cu alți ani și s-a ridicat la 59 de lei și 52 de bani. În acel an s-au încasat 450 de lei taxe vamale de carele cu „liptcăanii”⁸⁰.

În 1790, în Sama Mănăstirii Sf. Spiridon din Iași sunt menționați 6 lei și 60 de bani vama pe „marfa leșească”⁸¹. În 1791, Mănăstirea Sf. Spiridon a încasat, de la 14 septembrie 1790, 300 de lei din vama rachiului care a intrat în Iași și pe vinul exportat. Acest venit a fost arendat de vameșul Săndulache Anastasiu. De pe carele cu „liptcăanii” au fost încasați 120 de lei și 20 de lei și 17 bani din vămuirea cerii. La acestea s-au mai adăugat 1666 de lei și 80 de bani din venitul de la vamă pe 10 luni, din martie până în decembrie. Putem stabili că vama de pe carele cu „liptcăanii” putea să ajungă la 240 de lei. Sunt foarte mici veniturile din vama rachiului și a cerii deoarece în anul respectiv Moldova s-a aflat sub ocupație militară străină, iar comerțul a avut mult de suferit⁸².

În 1793, Mănăstirea Sf. Spiridon primește 1500 de lei din veniturile vamale de la Iași și de la Carvasara pe o perioadă de 9 luni⁸³.

Pe 3 martie 1793 un diplomat austriac, consulul Timoni din Iași, raportează internunțului Herbert De Rathkeal discuția avută cu domnitorul țării în chestiunea pe care o ridica, aceea referitoare la vamă. Domnitorul pretindea că pentru mărfurile importate din Turcia pentru a fi vândute în Moldova trebuia să plătească vamă, cu toate că ele sunt însoțite de „teșkerea”. Atât consulul austriac cât și cel rus nu au putut să schimbe poziția domnitorului Moldovei față de

⁷⁸ Mustafa Ali Mehmed, *Documente turcești privind istoria României*, vol. II (1774-1791), p. 111, nr. 82.

⁷⁹ Ioan Caproșu, *op. cit.*, vol. VIII, nr. 471.

⁸⁰ *Ibidem*, vol. VIII, nr. 517.

⁸¹ *Ibidem*, vol. IX, nr. 4.

⁸² *Ibidem*, vol. IX, nr. 3.

⁸³ *Ibidem*, vol. IX, nr. 133.

problema taxelor vamale plătite de negustorii austrieci și ruși. În acel moment se punea în discuție situația de drept al Moldovei conform tratatelor. Era aceasta un stat autonom cu diferite drepturi, inclusiv acela de a fixa vama sau numai o provincie a Imperiului otoman fără nici un drept și care trebuia să se conformeze ordinelor statului suzeran?⁸⁴ Această problemă a negustorilor străini, care au plătit taxe vamale atât în Imperiul otoman, în Țara Românească cât și în Moldova a mai apărut și pe 3 iunie 1794, când mai mulți negustori evrei austrieci considerau că au plătit mai mult decât trebuia. Agenția consulară austriacă din București a încercat să înduplece pe domnul Moldovei să încaseze vamă numai pe mărfurile vândute și nu pe cele tranzitate⁸⁵. Această problemă a mai fost reluată și în anii următori. Astfel, pe 29 ianuarie 1797 domnul Moldovei a pus problema negustorilor moldoveni care se duceau în Silezia Prusiei cu turmele lor de animale și care plăteau taxe vamale în teritoriile Rusiei și Austriei. Aceeași chestiune apare în scrisoarea consulului Timoni către internunțul Herbert De Rathkeal⁸⁶.

Pe 30 septembrie 1793, Mihail Constantin Șuțu confirmă privilegiile negustorilor pământeni din Iași, inclusiv tariful vamal după factura de cumpărare a mărfii care trebuia arătată către vameș⁸⁷. În septembrie 1795, domnul Moldovei, Alexandru Calimah, stabilea privilegiile breslei negustorilor pământeni din orașul Iași. S-a stabilit, printre altele, că vama pentru mărfurile importate este de 3% „după adevărata fatura arătată către vameși”⁸⁸.

Pe 1 ianuarie 1796, în ponturile vămii cumpărătorul plătea „trei lei la cantitatea de rachiu anason, cumpărată cu 100 de lei”. Cu alte cuvinte tariful vamal la începutul anului 1796 era de 3%⁸⁹. Pe 4 august 1796, sunt menționate abuzurile de la vama Grozești. Aceste abuzuri, comise împotriva negustorilor și păstorilor transilvăneni, însemnau de fapt achitarea unor taxe și daruri suplimentare peste tariful vamal de 3%, încasate însă în mod obișnuit pe teritoriul Moldovei⁹⁰.

Tarifele vamale percepute pe teritoriul Moldovei în acest secol nu erau cu nimic mai mari față de tarifele vamale percepute pe teritoriul statelor vecine. Astfel, pe teritoriul Poloniei taxele vamale la export erau de 10% pentru negustorii catolici și 12% pentru negustorii evrei și dizidenți (protestanți). La import acestea erau de 8% pentru negustorii catolici, iar evreei și dizidenții plăteau 10%. Aceste tarife erau majorate prin taxele suplimentare plătite la camera de comerț de către fiecare negustor, în valoare de 4,5 zloți. Existau mari dificultăți în

⁸⁴ Constantin A. Stoide, *op. cit.*, pp. 51-53.

⁸⁵ Lya Beniamin, Mihai Spielman, *Izvoare și mărturii referitoare la evreei din România*, vol. II/2, București, Ed. Hasefer, pp. 412-413, nr. 284.

⁸⁶ *Documenti Callimachi*, vol. I, pp. 470-472, nr. 145.

⁸⁷ Ioan Caproșu, *op. cit.*, vol. IX, nr. 217.

⁸⁸ *Ibidem*, nr. 275.

⁸⁹ Al. I. Gonța, *op. cit.*, p. 152.

⁹⁰ Constantin A. Stoide și Ioan Caproșu, *op. cit.*, p. 54.

taxarea mărfurilor, deoarece tarifele erau vechi și nu țineau seama de fluctuațiile continue ale prețurilor⁹¹. Acestea erau tarife destul de mari, care depășeau în multe cazuri tarifele vamale percepute pe teritoriul Moldovei.

În secolul al XVIII-lea sistemul vamal al Moldovei a evoluat în continuare în limitele tradiționale cunoscute în secolele anterioare. Astfel, și în acest secol au existat mai multe locuri de percepere a taxelor vamale atât la hotarele țării, „la margine”, dar și în interiorul acesteia. În continuare veniturile vamale au fost venituri personale ale domnului, făcând parte din Cămara domnească.

Taxele vamale s-au perceput atât în bani cât și în natură, cele în bani având o importanță covârșitoare în totalul lor.

Din această perioadă s-au păstrat mai multe informații referitoare la tarifele și veniturile vamale. Unele dintre acestea erau reglementări importante realizate de domnii Moldovei. Perioada se caracterizează prin anumite elemente de modernizare cum ar fi: perceperea taxelor vamale o singură dată în capitala țării pentru negustorii care desfăceau marfa acolo, introducerea și generalizarea tarifului vamal de 3% din suma plătită la cumpărarea mărfurilor pe baza facturii care trebuia arătată vameșului.

Catastifele vamale din această perioadă care ni s-au păstrat sunt cuprinzătoare fiind alcătuite din sute de articole supuse taxelor vamale. Vămile au fost exploatate atât prin arendare cât și în regie proprie sau, conform documentelor respective, în „credință”. Aceste venituri au fost în general foarte mari și, pe lângă satisfacerea nevoilor personale, domnii au putut să facă donații importante, în special mănăstirilor s-au altor instituții ecleziastice. Printre asemenea așezăminte care au beneficiat în mod constant de aceste donații se numără Mănăstirea și Spitalul Sf. Spiridon din Iași, începând cu a doua jumătate a secolului al XVIII-lea.

În ciuda faptului că Moldova a fost un stat subordonat Imperiului otoman, domnii fanarioți au reușit să impună marilor puteri din acea vreme respectarea regimului vamal propriu pe care țara l-a avut față de statul suzeran. De altfel, prevederile legate de vămi din tratatele încheiate între Imperiul otoman și marile puteri europene din acea perioadă au fost ignorate de cele mai multe ori, inclusiv ordinele primite de la sultan, de către domnii Moldovei.

În ciuda eforturilor noastre, suntem departe de a cunoaște veniturile vamale încasate pe teritoriul țării atât de domni cât și de cei ce arendau acele vămi. Atât domnii, cât și arendașii nu aveau nici un interes să fie cunoscute sumele reale încasate. Probabil, de cele mai multe ori, catastifele vamale, în care erau înscrise sumele încasate, erau, de cele mai multe ori, incomplete și, probabil, că au fost distruse imediat după sfârșitul anului.

⁹¹ Veniamin Ciobanu, *op. cit.*, p. 130.

DOCUMENTE INEDITE DIN ARHIVA EPISCOPIEI ROMANO-CATOLICE DE IAȘI

Silviu VĂCARU
Mihai DĂMOC

Documenti inediti dell'archivio dell'Episcopio Romano-Cattolico di Jassy

Riassunto

Nell'archivio vescovile della Diocesi Romano-Cattolica di Iassy (Romania) si trovano molti documenti scritti in italiano. La grande maggioranza sono degli abbozzi delle lettere mandate dai prefetti alla Propaganda Fide o ad altri organismi ecclesiastici di rito latino. Altri documenti rappresentano la corrispondenza dei prefetti con l'amministrazione centrale e locale della Moldavia. I documenti che stiamo pubblicando si riferiscono alla richiesta dei sacerdoti cattolici di Iassy rivolta al principe per ottenere il permesso di costruire una chiesa di pietra, al litigio con Lokman per un terreno edilizio nella vicinanza della chiesa, e ai processi prolungati con i monaci del monastero dei Tre Santi per l'apertura di una viuzza tra le due chiese.

Documentele Episcopiei Romano-Catolice de Iași, sursă documentară de importanță deosebită pentru istoria Bisericii Catolice din Moldova¹, dar și a enoriașilor ei, au început să fie puse sistematic în circuitul științific doar din ultimul deceniu². „A venit timpul – afirma Episcopul de Iași Petru Gherghel – să învingem inerția, greutatea de tot felul, opoziția unora și dezinteresul altora, și să începem publicarea măcar a unora dintre aceste mărturii despre istoria și prezența catolicilor la est de Carpați, care să ofere tuturor cercetătorilor și studioșilor, dar nu numai lor, materialul bogat al hrisoavelor și al tuturor documentelor ce formează la Arhivele Naționale din Iași Fondul „Documente”, pachet 1078, în mare parte neatinse, documente aparținând Episcopiei Romano-Catolice de Iași”³.

¹ Prima primă tentativă de punere în valoare a documentelor aflate în posesia Episcopiei Romano-Catolice de Iași aparține lui Th. Codrescu, care, în anul 1862, în volumul V din *Uricariul*, publică o serie de documente referitoare la proprietățile bisericii din Iași (Th. Codrescu, *Uricariul*, vol. V, Iași, 1862). La rândul său, Nicolae Iorga tipărește aproape 200 de documente, integral sau în rezumat, ale Episcopiei Catolice de Iași (N. Iorga, *Studii și documente cu privire la istoria românilor*, vol. I-II, București, 1901).

² *Documenta Catholicorum Moldaviae, A. Documente românești, I. Fondul Episcopiei Romano-Catolice Iași, (1627-1750)*, vol. 1, întocmit de Silviu Văcaru și Anton Despinescu, Iași, 2002; O parte din documentele Episcopiei Romano-Catolice de Iași, cele referitoare la orașul Iași până în anul 1800, au fost publicate de Ioan Caproșu, *Documente referitoare la istoria orașului Iași*, vol. I-X (primul volum în colaborare cu Petronel Zahariuc).

³ Petru Gherghel, *Memoria trecutului*, în *Documenta Catholicorum Moldaviae, A. Documente românești*, p. 6.

Opoziția unora a fost mare, făcând tot posibilul pentru a opri continuarea editării documentelor. Cu toate greșelile apărute în primul volum de documente⁴ din arhiva Episcopiei, inerente oricărui început de drum, actele publicate au ajuns în circuitul științific. Dezinteresul altora se poate vedea de la distanță: odată tipărite documentele ce au făcut obiectul unor controverse științifice nu i-a mai interesat să continue editarea celorlalte documente.

Încercări sporadice de publicare a documentelor din acest fond au fost făcute și în paginile „Buletinului istoric”⁵. Toate cele prezentate până în prezent se referă la acte scrise în limba română. Cele aproximativ 1.800 de documente, păstrate cu grijă de Episcopia Romano-Catolică de Iași „din arhiva uriașă care trebuie să fi fost creată de vechile episcopii, de ordinele care și-au trimis aici misionarii, de parohii”⁶, sunt scrise în limbile română, italiană, latină, polonă, greacă, turcă etc. și au fost preluate în 1974 la Arhivele Naționale Iași.

Această diversitate de limbi în care sunt scrise documentele nu face altceva decât să îngreueze studiarea și aflarea multor informații cu privire la catolicii trăitori în Moldova secolelor XVII-XIX. În cele ce urmează publicăm cinci documente în limba italiană și două românești, acestea din urmă întregind un demers al prefectului pentru apărarea drepturilor bisericii asupra terenului din jurul lăcașului de cult.

Așa cum bine se știe, corespondența misionarilor cu Vaticanul, Propaganda Fide sau alte instituții eclesiastice catolice era scrisă în limba italiană sau latină. Corespondența cu administrația centrală și locală se făcea în limba română. Preotul, chiar dacă avea unele cunoștințe de limba română, scria textul actului în italiană sau latină, pe care, ulterior, un diac sau un catolic născut în Moldova îl transcria cu slove chirilice în limba română. Cele mai multe dintre actele trimise de preoți către instituțiile statului s-au pierdut odată cu dispariția arhivelor acestora în timpul numeroaselor incendii care au avut loc în Iași. Au rămas însă o parte din actele scrise de preoți, fără nici un semn de validare, care urmau să fie traduse, semnate, pecetluite și trimise ca acte oficiale ale Bisericii Catolice.

O problemă ridicată de publicarea documentelor scrise în limba italiană a

⁴ *Documenta Catholicorum Moldaviae, A. Documente românești, I. Fondul Episcopiei Romano-Catolice Iași, (1627-1750)* s-a dorit a fi începutul unui corpus de documente aflate în arhiva Episcopiei Romano-Catolice de Iași, în patru serii: documente românești, documente latine, documente italiene și documente în alte limbi. După mai mulți ani de stagnare a reînceput transcrierea documentelor românești precum și traducerea celor scrise în limbi străine. Actele publicate acum fac parte din volumele ce urmează a fi tipărite.

⁵ *Documente privind proprietățile Bisericii Catolice din Iași (sec. XVII)*, în „Buletin istoric”, nr. 1/2000, pp. 94-103; *Documente privind moșia Trebeș*, „Buletin istoric”, nr. 2/2001, p. 105-114; Silviu Văcaru, *Documente privind comunitatea catolică din Galați*, în „Buletin istoric”, nr. 3/2002, pp. 171-176.

⁶ Ștefan Ș. Gorovei, *Cuvânt înainte*, în *Documenta Catholicorum Moldaviae, A. Documente românești*, p. 8.

fost aceea a datării lor. Fiind, până la traducerea lor, doar concepte pe care noi le-am considerat ca documente originale, nu erau datate. Informația unora dintre ele este concisă, fără nume și fără prea multe detalii care să ne ofere posibilitatea comparării cu alte documente. Ținând cont de aceste lucruri și pentru a nu greși, datarea noastră s-a făcut pe spații temporale mai lungi, dar sigure.

Așa cum se observă din cotele documentelor, acestea nu au fost inventariate în ordine cronologică atunci când, la începutul veacului trecut, s-a încercat ordonarea și înregistrarea actelor păstrate în arhiva Episcopiei de Iași. De aceea faptul că pe ele sunt anumite cote, mai vechi sau mai noi, nu ajută cu nimic la datarea documentelor.

*
* *

<după 1766 octombrie>*

Altezza Serenissima

Il Prefetto de Padri e cattolici latini abitanti nella Moldavia sotto il felice governo plenipotenziario di Vra Altezza, umilissimo prostrato al di Lei trono, le rappresento e supplico come segue.

Dopo la cattività della Moldavia, sono perseverati ad esservi sempre li vescovi latini di Bacovia per molti lustri, sinché la Polonia aveva qualche giurisdizione misto sopra la stessa Moldavia. Preso poi che ne ebbe il totale dominio la Porta, il vescovo latino si ritirò nello stato di Polonia, governando il suo popolo latino per mezzo de nostri Padri italiani, benché alle volte hanno tentato di governarli per mezzo de nostri Padri germani e polachi, ma non riuscendogli di novo si avvalse de soli italiani.

Molto ha procurato Roma assieme co' Principi di Moldavia per indurlo ad abitare tra la sua grege, e l'averebbe eseguito, se non vi fosse stato timore di qualche turbolenza con la Polonia. Finalmente Roma ad insinuazione delli stessi Principi stabili in Iassi un Prefetto indipendente dall vescovo di Bacovia residente in Polonia per governare il popolo latino diviso in trenta e più villaggi, con chiamar solo per la Cresima o altro quel vescovo che più gli piace, o dalla Polonia, o dal dominio della Turchia.

Questo Prefetto non solo da Roma è arricchito di molti privilegi spirituali, quasi al pari di un vescovo, ma anche dagli stessi Principi, come costa da quaranta e più Prisovali, o siano editti, con tutti i suoi religiosi è dichiarato immune ed esente da ogni dazio e peso, cioè da vacarito, da vetrarito, da fumarito, da pintorinza, e lo stesso privilegio ed immunità fù concessa anche alla servitù de medesimi Padri, anzi a sei altri scutelnici, o siano privilegiati. E questi privilegi gli hanno goduti, e gli godono sino all'ultimamente scaduto Principe, siccome han sempre avuto i Prefetti e Padri da Principi la potestà di cercare e castigare i sudditi latini delinquenti.

La residenza del Prefetto è sempre stata in quella Città, dove il Principe risedeva ed ivi avevano pubblica chiesa e ospizio, siccome al presente risiedono in

Iassi perché residenza attuale de' Principi.

Per ragione della povertà de latini, non hanno mai potuto edificare chiesa di pietra, siccome per lo stesso motivo i greci moldavi non l'hanno inalzata di pietra, toltine certi luoghi, dove non da popoli, ma da Principi ciò si è eseguito.

Tre volte nella Città di Iassi anche noi habbiamo preparato il materiale per fabbricare la nostra antichissima chiesa di pietra, ma la prima volta Ioan Voda posti li fondamenti la rovinò facendogliene però Iddio pagar il fio, come mi pare, da quel momento.

La seconda volta il Principe Racovizza mandò il suo linci a prenderci dal nostro terreno il materiale del valore 2.500 piastre, che ancor ci deve, e questi pure ne ha pagato a Dio il fio. Raccoltone poi settal tre cento piastre, c'è la tolse l'istesso Linci per fabbricare con esse la dogana, che dopo due mesi la divina vendetta consunse da fondamenti, onde astretti dalla povertà l'abbiamo fatta di legno sinché nel passato ottobre fù consunta dalle fiamme, il che non sarebbe avvenuto con tanto danno e nostro e de' cittadini di Iassi, se fabricata vi fosse di pietra. E questa nostra Chiesa di Iassi questa sol volta si è bruciata, come potiam provare con molti documenti de' predecessori di V(ost)ra A(ltezza) ed altri, non già più volte come senz'alcun fondamento van dicendo alcuni nostri disfavorevoli.

In questa inaspettata calamitosa disgrazia, ritrovandosi l'attual Prefetto umilissimo oratore di V(ost)ra Altezza di essere senza chiesa, con le lagrime agli occhi, prostrato al trono di Lei, La supplica a volere condiscendere che della chiesa incendiata si rialzi se le pare conveniente, utile e giusto, come è apparso al suo predecessore, acciò il nostro comune Iddio, e Gesù Cristo anche da latini sia lodato in Iassi. E se questa Chiesa si permetterà farsi di pietra benchè ci sarà più dispendiosa sarà di maggior vantaggio, non solo a noi, ma anche a cittadini, e di maggior sicurezza della stessa Altezza Serenissima, che tra latini ancora acquisterà perciò nome immortale.

Altezza, a me pare che li Padri italiani non siano tutto indegni di questa grazia, non si meritino tanto rammarico, perché tutti li Principi Vostri Antecessori gli hanno sempre sperimentati e trovati tutti fedeli, non mai avidi de beni corporali, ma della sola gloria di Gesù Cristo, nemici sempre dell'avidità e ricchezze. Sempre sono stati zelanti in promuovere anche i vantaggi temporali dei Serenissimi Principi, con prediche a loro Parrochiani la dipendenza, ubbidienza, fedeltà e tributo al loro Principe, richiamandoli e riconducendoli nel diligente stato quando fuggivano per i troppi aggravj, facendo ...¹ i Padri per più multi...¹ e rendere fruttuoso ...¹ il suo villaggio con ...¹ abitatovi da ...¹ talvolta anche con ...¹ dell'imperatore e da ...¹.

E questo vi è il motivo, per cui molti Padri italiani non possono passare per la Polonia e Germania nel ritornare in ...¹.

Moltissimi Greci moldavi passano a popolare la Transilvania, ma non mai ciò si è permesso a latini da nostri Padri, ma bensì, anzi moltissimi transilvani ed

ongari hanno essi stabilito nella Moldavia, con vantaggio de' Serenissimi Principi. E simili Padri, che perciò dovrebbero essere graziati e accarezzati da Principi, avranno a soffrire il rammarico di star senza Chiesa nella Città di residenza da stessi Principi? Simili benefattori de moldavi, anzi de' Principi si meritano che gli si dica da Ministri di sua Corte che lascino le ossa de' loro morti e il sacro luogo della Chiesa e vadino a fabbricarla altrove come indegni di coabitare vicino a chi sempre ha rispettato, amato e servito con fedeltà e profitto? Un animo grande, un cuor pietoso, grato e benefico come quello di V(ost)ra Altezza Serenissima, non soffrirà mai tal cosa.

Altezza, rifletta non solo a questo poco che io ho accennato, ma ad altri maggiori utili ancora ed onori che ne derivano a Principe dall'avere nella sua capitale una chiesa per comodo di quelli che vengono e stanno nello stato, non per utile proprio, ma sol per far da pastore alle pecore fruttifere del Gran Signore, e del Principe, contentandosi essi del solo sostentamento divino. Tutto il frutto delle pecore latine è del Principe, e non avranno neppure, come per capanna, una chiesa quei pastori fedeli che le custodiscono a far fruttare? Altezza, la giustizia umana, civile, ecclesiastica, divina, e naturale non lo comporta. L'indole benefico, onestissimo di V(ost)ra Altezza veram(ent)e degna di un Principe non lo permette. Siamo tutti cristiani; tutti serviamo il medesimo Gesù Cristo. Ci basti il danno che ci fanno, il bene che impediscono a noi cristiani i nemici di Cristo. La grazia dipende unicam(ent)e da V(ost)ra Altezza perché plenipotenziaria.

Ma se mai Ella approva, e giudica spediente e necessario si facci uso di qualche altro mezzo non pregiudizievole alla di Lei giurisdizione assoluta, e al di Lei genio, abbi la bontà di suggerirmelo, acciò la grazia la possiamo sempre riconoscere da V(ost)ra Altezza Padrone e benefattore nostro, e da nostri latini. La grazia che chieggo è giusta, di gloria di Gesù Cristo, della sua santissima Madre Assunta al Cielo, di cui la chiesa n(ostr)a portava il nome, di onore di V(ost)ra Altezza, e il concederla da Lei solo dipende: laonde spero di ottenerla.

Alteță Prealuminată,

Prefectul Părinților și catolicilor latini locuitori în Moldova sub fericita conducere plenipotențiară a Alteței Voastre, prosternat cu multă umilință la tronul vostru, vă prezint și vă rog cele ce urmează.

După cucerirea Moldovei, au continuat să fie episcopi catolici de Bacău timp de mai mulți ani, până când Polonia a mai avut o oarecare jurisdicție mixtă asupra Moldovei. După ce Poarta a avut totala stăpânire, episcopul catolic s-a retras în țara Poloniei, conducându-și poporul său catolic prin intermediul părinților noștri italieni, deși uneori au încercat să-i conducă cu ajutorul părinților noștri germani și polonezi, dar nereușind s-a folosit din nou numai de italieni.

Roma împreună cu principii Moldovei au insistat mult pentru a-l convinge să locuiască printre turma sa, și s-ar fi conformat, dacă nu ar fi fost teama de vreun conflict cu Polonia. În sfârșit, Roma, la cererea acelorași principii, a numit la Iași un

prefect independent de episcopul de Bacău care locuia în Polonia, pentru a conduce poporul catolic împărțit în treizeci și mai bine de sate, rămânând să fie chemat doar pentru mir sau altceva acel episcop care i-ar fi plăcut mai mult, fie din Polonia, fie din stăpânirea Turciei.

Acest prefect este înzestrat cu multe privilegii spirituale, nu numai din partea Romei, aproape la fel ca un episcop, ci și de către aceeași principii, așa cum se poate constata din mai bine de patruzeci de hrisoave, adică edicte; împreună cu călugării săi este declarat imun și scutit de la orice taxă și greutate, adică de la văcărit, de la sticlărit, de la fumărit, de la vopsit (?), și același privilegiu și imunitate a fost oferit și slujitorilor acelorași părinți, ba și altor șase scutelnici, adică privilegiați. De aceste privilegii s-au bucurat, și se bucură până la ultimul principe, așa precum perfecții și părinții au avut mereu de la principii puterea de a-i supraveghea și de a-i pedepsi pe supușii catolici delincvenți.

Reședința prefectului a fost mereu în acel oraș unde locuia principele și acolo aveau biserică publică și locuință, așa cum și în prezent locuiesc în Iași deoarece este reședința actuală a principilor.

Datorită sărăciei catolicilor, nu au putut niciodată să ridice o biserică din piatră, așa cum din același motiv ortodocșii moldoveni nu au construit-o din piatră, exceptând unele locuri, unde nu populația, ci principii au realizat acest lucru.

De trei ori în orașul Iași am pregătit materialul necesar pentru a construi vechea noastră biserică din piatră, dar prima dată Ioan Vodă, după ce i-au fost puse temeliile, a distrus-o, dar Dumnezeu l-a pedepsit, după câte știu, din acel moment.

A doua oară, principele Racoviță l-a trimis pe linci-ul¹ său să ne ia de pe terenul nostru materialul în valoare de 2.500 de plăști, pe care și astăzi ni-l datorează, și acesta de asemenea a fost pedepsit de Dumnezeu. După ce, mai apoi, a fost strânsă în final colecta de trei sute de plăști, ne-a fost luată de același linci pentru a construi cu ei vama, pe care după două luni dumnezeiasca pedeapsă a distrus-o din temelii; prin urmare, constrânși de sărăcie, am construit-o din lemn, până când, în luna octombrie a fost distrusă de flăcări, ceea ce nu s-ar fi întâmplat cu atâta pagubă, și pentru noi, și pentru cetățenii din Iași, dacă ar fi fost construită din piatră. Iar această biserică a noastră din Iași doar această dată a fost arsă, așa cum putem să dovedim cu multe documente ale predecesorilor Alteței Voastre și a altora, și nu de mai multe ori, așa cum fără fundament afirmă unii dintre cei care sunt împotriva noastră.

Actualul prefect, găsimu-se în această neașteptată și nefericită situație de calamitate, roagă cu multă umilință pe Alteța Voastră, neavând biserică, cu lacrimi în ochi, prosternat în fața tronului vostru, și vă cere să binevoiți a dispune ca biserica incendiată să fie reconstruită, dacă acest lucru vi se pare convenabil, util și drept, așa cum a considerat predecesorul vostru, și acest lucru să fie făcut pentru Dumnezeul nostru comun, iar Isus Cristos să poată fi lăudat și de catolici în

Iași. Iar dacă veți fi de acord ca această biserică să fie construită din piatră, chiar dacă va costa mai mult, va fi de mai mare folos, nu doar pentru noi, dar și pentru cetățeni, și cu o mai mare siguranță pentru Alteța Voastră, care pentru acest lucru va avea printre catolici un renume pentru totdeauna.

Alteță, eu consider că părinții italieni nu sunt întru totul nedemni de această favoare, nu merită atâta mahnire, deoarece toți principii, antecesorii dumneavoastră, i-au verificat mereu și i-au găsit pe toți credincioși, niciodată lacomi de bunuri materiale, ci doar de mărirea lui Isus Cristos, totdeauna dușmani ai lăcomiei și bogățiilor. Întotdeauna au fost zeloși în a promova și interesele temporale a prealumițiilor principii, prin predicarea enoriașilor lor a dependenței, ascultării, fidelității și tributului față de principele lor, rechemându-i și readucându-i la starea de cumințenie, atunci când fugeau din cauza prea multelor biruri, făcând ...². Părinții pentru mai ...² și să devină rodnic ...² satul său cu ...² locuit de ...² uneori și cu ...² de împărat și de ...².

Acesta este motivul pentru care mulți părinți italieni nu pot să treacă prin Polonia și Germania la reîntoarcerea în ...².

Foarte mulți ortodocși moldoveni trec să locuiască în Transilvania, dar niciodată acest lucru nu a fost permis catolicilor de către părinții noștri, ci dimpotrivă, foarte mulți transilvăneni și unguri s-au stabilit în Moldova, cu avantaje acordate de prealumiții principii. Iar astfel de părinți, ce ar trebui prin urmare răsplătiți cu bunăvoință și îngrijiți de către principii, vor fi mahnii că nu au biserică în orașul de reședință al acelorași principii? Astfel de binefăcători ai moldovenilor, ba mai mult, ai principilor, merită să li se spună din partea miniștrilor de la Curtea dumneavoastră să lase oasele morților lor și locul sfânt al Bisericii și să meargă să o construiască în altă parte, ca și cum nu ar merita să locuiască aproape de cineva care întotdeauna a respectat, iubit și slujit cu fidelitate și beneficiu. Un suflet mare, o inimă milostivă, recunoscătoare și binevoitoare ca aceea a Alteței Voastre, nu va putea să permită niciodată așa ceva.

Alteță, să reflectați nu numai la acest puțin pe care eu l-am expus, ci și la alte beneficii mai mari și onoruri ce poate obține principele prin faptul de a avea în capitala sa o biserică pentru binele celor care vin și stau în țară, nu pentru interesul propriu, ci doar pentru a fi păstor la oile fertile ale Domnului Sfânt și ale principelui, ei fiind mulțumiți doar de ajutorul divin. Tot rodul oilor catolice este al principelui, iar acei păstori credincioși care le îngrijesc și le fac să dea rod nu vor avea nici măcar, ca și adăpost, o biserică? Alteță, dreptatea umană, civilă, bisericească, divină și naturală nu o admite. Caracterul binevoitor, foarte onest, al Alteței Voastre, demnă într-adevăr de un principe, nu permite acest lucru. Suntem cu toții creștini; toți îl slujim pe același Cristos. Ne ajung necazurile pe care ni le fac, nouă creștinilor, dușmanii lui Cristos, nelăsându-ne să trăim bine. Această decizie favorabilă depinde doar de Alteța Voastră, deoarece sunteți plenipotențiar.

Dar dacă în cazul în care dumneavoastră sunteți de acord, și considerați că este urgent și necesar să se folosească alte mijloace care să nu prejudicieze

jurisdicția absolută a dumneavoastră, și a competenței dumneavoastră, vă rog să aveți bunăvoința de a-mi comunica, și, procedând astfel, favoarea va fi de asemenea recunoscută ca aparținând Alteței Voastre, stăpânul și binefăcătorul nostru, și al catolicilor noștri. Actul de bunăvoință pe care îl cer este drept, de mărire a lui Isus Cristos, a Preasfintei Sale Mame înălțate la cer, al cărei nume îl avea biserica noastră, spre onoarea Alteței Voastre, iar faptul de a-l acorda depinde doar de dumneavoastră: acolo de unde sper că-l voi obține.

Arhivele Naționale Iași, Documente, MLXXVIII/373.

Original, hârtie.

* Datat după incendiul devastator petrecut în cursul lunii octombrie 1766, în timpul căruia au fost arse Biserica Catolică, clădirile Misiunii și o parte din orașul Iași (Cf. Stela Cheptea, *Șase veacuri de istorie*, în *Catedrala romano-catolică Iași*, Iași, 2008, p. 36; Emil Dumea, *Istoria Bisericii Catolice din Moldova*, Iași, 2006, pp. 160-161). Se pare că documentul a fost scris la puțin timp de la arderea bisericii („în luna octombrie a fost distrusă de flăcări”, deci nu trecuse un an), deoarece domnul Grigore al III-lea Ghica, în decembrie același an, ca urmare a solicitărilor făcute („actualul prefect, găsindu-se în această neașteptată și nefericită situație de calamitate, roagă cu multă umilință pe Alteța Voastră, ... să binevoiți a dispune ca biserica incendiată să fie reconstruită, ... din piatră”), era de acord cu ridicarea unei biserici de piatră de către catolici (Stela Cheptea, *Șase veacuri de istorie*, în *Catedrala romano-catolică Iași*, pp. 36-37).

¹ Probabil numele unei slujbe domnești (logofăt?, agă?).

² Rupt.

< 1777, după iulie 20 – 1777, ante august 11 >

Altezza Serenissima

V(ostra) A(ltezza) S(erenissima) ha ordinato per sua grazia, che mi sia comunicata la copia dei documenti dal Sig.(nor) Lokman, questa pure me l'ha accordata, benché con difficoltà S(ua) E(ccellenza) il Sig(no)r Contachusini p(ri)mō Logofet: eppure non è stato possibile per quanto abbia operato di poterla ottenere mai tanti sono li raggiri del Sig(no)r Lokman, tanto è forte l'impegno dei suoi protettori tutti congiurati, come apertamente vedo a tagliarmi la strada, ed a rovinare questo monastero non so se per loro interesse oppure per odio ed invidia contro il med(esimo). Tutta via perché mi vedo costituito in tali circostanze din non poter trovar giust(izi)a presso agli tribunali, attese le tante protezioni ed aderenze del Sig(no)r Lokman, non mancherò di comparire al tribunale del sudd(ett)o p(ri)mō logofet, ove contro la mia aspettazione si è rimessa la causa, non già perché abbia speranza di veder un giu(diz)o spassionato, e senza accettazione di pensare, ma solo per dar a divider al mondo che non la cedo, e che faccio quanto a me quella resistenza, che sono obbligato di fare a tenor del mio impiego. Che se poi – con tutti gli miei sforzi, con tutte le mie ragioni non arriverò ad ottener la giust(izi)a altro non potrò dire se non che ho dovuto finalmente cedere alla forza bensì, non alla ragione, lasciando con questo a chi vuole, libera la strada da impadronirsi non solo del luogo contrastato, ma ancora

delle case, delle botteghe, delle vigne e di quell tanto che possiede questo monastero, poco o molto che sia, amando meglio di vedermi un passaporto di V(ostra) A(ltezza) S(erenissima) nelle mani, che di vivere in questo paese tanto serragliato, senza saperne la ragione, se pur non fosse la diversità della nazione o del Rito.

Io intanto faccio all'A(ltezza) V(ostra) S(erenissima) queste mie dolenti querele perché sono all'estremo travagliato da questo, e da altre persecuzioni ed affinché si compiaccia l'A(ltezza) V(ostra) S(erenissima) prender all'attenzione la protezione dei nostri diritti e delle nostre ragioni, essendo che siamo tra nemici, e senza un minimo difensore, altrimenti sono costretto ancor io di partirmene disperato, come ha fatto il mio antecessore: vado. Pure, se ancor trovo grazie presso l'A(ltezza) V(ostra) S(erenissima) la supplico (e sarà l'ult[im]a volta che ardirò p[er] questo affare inquietarla) di richiamarla al suo giu(dizi)o la n(ost)ra causa, perché desidero, come ho desiderato fin dal principio in altra mia supplica, che sia questa agitata avanti l'A(ltezza) V(ostra) S(erenissima), da cui solo posso sperar giustizia nei miei pubblici affari, e non altrove p(er) le ragioni poc'anzi accennate, come può anche immaginarsi l'A(ltezza) V(ostra) S(erenissima), di cui resto sempre mai con umile e ossequioso rispetto.

U(milissi)mō Servo

fra G(iuse)ppē M(ari)a Martinotti, M(inore) C(onventuale) Vice Preff(etto)

Alteță Prealuminată,

Alteța Voastră Prealuminată a poruncit, prin bunăvoința sa, să-mi fie dată copia documentelor de către domnul Locman; pe aceasta mi-a acordat-o, chiar dacă cu dificultate, Excelența Sa, domnul Cantacuzini, marele logofăt: totuși, nu a fost posibil să o obțin niciodată, oricât m-am străduit, atât de multe sunt înșelătoriile domnului Locman, atât de puternică este influența protectorilor săi, fiind cu toții uneltitori, în mod deschis, așa cum pot vedea, pentru ca să mă oprească din drum, și să distrugă această mănăstire, nu știu dacă pentru interesul lor, sau din ură și invidie împotriva aceleiași mănăstiri. Totuși, deoarece mă văd aflat în astfel de situații încât nu pot găsi dreptate pe lângă tribunale, așteptându-mă la protecțiile și legăturile domnului Locman, nu voi lipsi să mă prezint la tribunalul susnumitului mare logofăt, unde împotriva așteptării mele a fost reconsiderată cauza, aceasta nu pentru că am speranță să văd o judecată nepărtinitoare, și fără să accept să mă gândesc, ci doar pentru a arăta lumii că nu renunț, și că mă împotrivesc, în ceea ce mă privește, cu acea rezistență pe care sunt obligat să o arăt în conformitate cu statutul meu. Dacă după aceea, cu toate eforturile mele, cu toate dovezile mele, nu voi reuși să obțin dreptate, nu voi putea să spun altceva decât că a trebuit să cedez în final mai degrabă puterii decât rațiunii, lăsând cui dorește drumul liber pentru a pune stăpânire nu numai locul aflat în litigiu, ci și casele, prăvăliile, viile și ceea ce posedă această mănăstire, mult sau puțin cât este, dorind mai degrabă să văd în mâini un pașaport al Alteței

Voastre Prealuminate, decât să trăiesc într-o țară atât de închisă, fără a ști motivele, chiar dacă nu ar fi diferențele de naționalitate și de rit.

Eu fac între timp Alteței Voastre Prealuminate aceste plângeri dureroase pentru că sunt obosit până la epuizare de acest lucru și de alte persecuții, și pentru ca Alteța Voastră Prealuminată să aibă bunăvoința să aibă în atenție protecția drepturilor și rațiunilor noastre, deoarece ne aflăm printre dușmani, fără nici un apărător, în caz contrar mă văd obligat să plec și eu disperat, așa cum a făcut și antecesorul meu. Iar dacă voi găsi bunăvoință la Alteța Voastră Prealuminată, vă rog (și va fi pentru ultima oară că voi îndrăzni să vă deranjez pentru această chestiune) să resupuneți judecării dumneavoastră cauza noastră, deoarece doresc, așa cum am dorit încă de la început într-o altă cerere a mea, ca aceasta să fie prezentată înaintea Alteței Voastre Prealuminate, fiind singurul de la care pot să sper dreptate pentru afacerile mele publice, și nu în altă parte, pentru motivele amintite puțin înainte, așa cum vă puteți închipui și Alteței Voastră Prealuminată, față de care rămân pentru totdeauna cu umil și reverențios respect

preaumil slujitor,

Fratele Giuseppe Maria Martinotti Minor Conventual, Vice Prefect.

Arhivele Naționale Iași, Documente, MLXXVIII/370.

Original, hârtie.

* Datat în timpul viceprefecturii lui Giuseppe Martinotti (Pr. Iosif Martinotti era originar din Provincia Serafica. A venit în Moldova în 1766 ca misionar și viceprefect. A fost propus de procuratorul general al misiunilor și aprobat ca prefect apostolic la 11 august 1777, al 40-lea prefect al Misiunii din Moldova. A murit în anul 1787). Documentul a fost scris înainte cu puține zile de numirea sa în funcția de prefect al Misiunii, deoarece în act se precizează că a primit înscrisuri de la logofătul Cantacuzino (Ioan), care primește această dregătorie între 20 iunie 1777, când mare logofăt era Vasile Razu (*Documente privitoare la istoria orașului Iași*, vol. VII, editate de Ioan Caproșu, Iași, 2005, p. 391, nr. 292) și 12 august 1777 (*Ibidem*, p. 399, nr. 304).

<după 1777 august 11 >*

A(ltezza) S(erenissima)

Comeché mi è toccata la mala sorte di sott'entrare al governo economico di questo n(ost)ro tre volte miserabile monastero perché bersagliato senza riguardo dalla malignità ed invidia de'nemici, devo mio malgrado, e contro la naturale mia inclinazione oppormi quanto mi sia possibile a chiunque pretenda invaderne li diritti e le ragioni, qualor massimamente ciò si tenti per via di cavillazioni, menzogne, sifiami ed ingiustizie, come appunto si adopera il Sig(nor) Lokman in una causa che non merita, p(er) vero dire, di esser ammessa nemmeno alle prime soglie di questi tribunali, non che di esser protetta, difesa e favorita, tanto fosse lontana dal vero le sue pretenzioni, a riluttar le quali quando anche non si volessero considerare le ragioni e li documenti di non leggier peso stati già proddotti in contrario, riconosciuti, ammessi ed approvati per convincenti dall'Ill(ustrissi)mo Sig(no)r Logofet cel Mare.

Sarebbe piucché mai sufficiente la sola prescrizione introdotta ed ammessa da tutte le națiuni del mondo, e per consecuenza anche in questo Principato per finir i littiggi, stabilir la concordia tra litiganti, e mantenere con pace e quiete l'umana societă.

Tutta via perché sento che si osi p(er) definir la lite con sentenza contraria, nonostante che il Sud(ett)o Ill(ustrissi)mo Sig(no)r Logofet abbia diggià privatamente in suo palazzo dato torto al d(ett)o Sig(no)r Lokman presenti il P(ad)re Preff(ett)o, Il Sig(no)r Vincenzo Giani pubblico vivandiere in questa Città, e lo scrivano di S(ua) E(ccellenza) il Sig(no)r Delauk, se vuole detto Ill(ustrissi)mo Sig(no)r Logofet, tacto pectore, e sulla sua onestà da Cavaliere confessare. Quindi son costretto dalla necessità, e gliene domando scusa, di importunar nuovamente l'A(altezza) V(ostra) S(erenissima) per quell'integrità saggio discernimento e rettitudine, che ha avuto la forza di pubblicamente dimostrare (non è guari)¹ qualità di Lei proprie a far che si sospenda detta sentenza fintanto che sia ristabilito in salute p(er) aver campo ancor io alla difesa, oppure se ciò non si può ottenere, comandar almeno che si giudichi la causa a tutto rigor di giustizia, col s(antissim)o timor di Dio, con cristiana schiettezza, e senza accettazion di persona, anzi p(er) maggior sicurezza di quanto bramo sono in caso di pregar l'A(ltezza) V(ostra) S(erenissima) a richiamar al di Lei giudizio questa causa, oppure venendo impedita V(ostra) A(ltezza) dai suoi affari, abbia la bontà di deputar dall'una e dall'altra parte revisori disappassionati affinché si esami ni con più di maturità questa causa, perché l'affare è di troppo riglievo, l'ingiustizia che si tenta di farci è barbara e la violenza è insoffribile, e questo è quanto desidero umilmente prostrato ai piè dell'A(ltezza) V(ostra) S(erenissma) di cui sarà sempre mia gloria d'essere.

Servitor umilissimo,

F(ra) G(iuse)ppe M(ari)a Martinotti, M(inore) C(onventuale)

Alteță Prealuminată,

Deoarece am avut nenorocul să fiu ales la conducerea economică a acestei mănăstiri a noastre, atât de mult năpăstuită, pentru că este persecutată fără milă de răutatea și invidia dușmanilor, trebuie, fără voia mea și împotriva caracterului meu natural, să mă împotrivesc, atât cât îmi este cu putință, oricărui ar dori să ne lezeze drepturile și cauzele noastre, mai ales atunci când acest lucru se întâmplă prin batjocuri, minciuni, defăimări și nedreptăți, așa cum folosește domnul Locman într-o cauză care nu merită, dacă vrem să spunem adevărul, să fie admisă nici măcar pe treptele acestor tribunale, și cu atât mai puțin să fie protejată, apărată și favorizată, atât de departe de adevăr fiind pretențiile sale, ce ar trebui respinse chiar și dacă nu s-ar lua în considerare dovezile și documentele destul de consistente ce au fost folosite deja împotriva acestora, fiind recunoscute, admise și aprobate ca și convingătoare de către ilustrul domn logofătul cel mare. Ar fi mai mult decât suficientă doar prescrierea introdusă și admisă de toate națiunile lumii, prin urmare și în acest principat, pentru a pune capăt litigiilor, a stabili împăcarea

între părți, și a menține pacea și liniștea în societatea umană.

Cu toate acestea, deoarece am fost informat că se încearcă ca litigiul să aibă o sentință contrară, în ciuda faptului că deja sus-numitul ilustrul domn logofăt nu i-a dat dreptate, în mod privat, în palatul său, amintitul domn Locman, fiind prezenți părintele prefect, domnul Vincenzo Giani, furnizorul oficial de alimente pentru soldații din acest oraș, și secretarul Exelenței Sale, domnul Delauk, dacă binevoiește amintitul ilustrul domn logofăt, *tracto pectore*², și pe onoarea sa de cavaler să recunoască. Așadar, sunt constrâns de împrejurări, și vă cer scuze că vă deranjez din nou pe Alteța Voastră Prealuminată, făcând apel la integritatea, înțeleapta decizie și dreptatea pe care a avut puterea să le demonstreze în mod public (nu de multă vreme), calități ce vă sunt caracteristice, să dispuneți suspendarea sentinței amintite până când vă veți însănătoși, sau, dacă acest lucru nu se poate realiza, să poruciți cel puțin să fie judecată cauza cu toată rigoarea legii, cu sfânta teamă de Dumnezeu, cu sinceritate creștină și fără favorizarea unei persoane, mai mult, pentru o mai mare siguranță a ceea ce îmi doresc, sunt în situația de a vă ruga pe Alteța Voastră Prealuminată să supuneți judecării dumneavoastră această cauză, sau dacă Alteța Voastră sunteți împiedicat de problemele dumneavoastră, să aveți bunăvoința de a alege de o parte și de alta revizori neutri pentru a examina cu mai multă maturitate această cauză, deoarece chestiunea este de prea mare importanță, nedreptatea ce se încearcă a ne fi făcută este barbară, iar violența este insuportabilă, și aceasta este ceea ce doresc cu uniliță, prosternat la picioarele Alteței Voastre Prealuminate, ale căreia va fi mereu o onoare pentru mine să fiu.

Preaumil servitor,

Fratele Giuseppe Maria Martinotti, Minor Conventual

Arhivele Naționale Iași, Documente, MLXXVIII/371.

Original, hârtie.

* Datat după documentul anterior, dar Giuseppe Martinotti, era deja „la conducerea economică a acestei mănăstiri a noastre”.

¹ Așa în orig.

² Expresie juridică în limba latină: jurământ cu mâna pe inimă, jurământ în conștiință.

1808 mai 21, Iași

Pre cinstit Divanul Cnejeii Moldaviei

Fiindcă părintele egumenul Mănăstirii Trisfetitelor fără temei au început a să acolisi de locul Bisericii Catolicești, silit mă văd dar a jălui pre cinstitului Divan cu arătari pre largu de pricinele întâmplare în vremile trecute asupra a multe feliuri de acolisiri ca acasta de acum. Și temeiurile de stăpînire locului bisericii noastre cari este pînă în zidiul Mănăstirii Trisfetitelor ce era atunci ca să-s(ă) facă o hudiță pe locul Bisericii Catolicești, alături cu zidiul Trisfetitelor au făcut

dum(nealor) velii boeri cercetari și au cunoscut că cerire acea era răsuflată, căci în vreme răpăosatului Grigorie Calimah v(oi)e vod arsesse dughenile bisericii noastre pe Ulița Mare, din care dugheni ce mai de pe urmă era lîngă zidiul Trisfetitelor. Atunce bisărica noastră, fără înpiedicare s-au protestație despre cineva, au făcut dughenile sale la loc tot pe locul undi au fost celi arse de foc, precum și biserica cea vechi dinpreună cu locul îngropării morților încă au fost lîngă zidiul Trisfetitelor unde este și dovedit; care aceste n-ar fi putut sta nici ar fi putut biserica noastră a le face și a le stăpîni pînă în zid dacă n-ar fi fost locul drept a bisericei pînă în zid. Care însuș(i) mărie sa Grigorie Calimah v(oi)e vod, în vremea sa, au poroncit de s-au tăet streșina casilor ce făcuse pe zid un egumen ce era atunce, pentru că apa de pe ace streșină curge pe locul bisericii noastre. Pe urmă la anul 1781 un egumen începuse a face o casă tocma în mijlocul locului bisericii noastre și altă casă pe zid întinzîndu-să cu un cerdac afară din zid, cari iarăși după a jalobă a prefectului din vremea aceea ce au fost dat cătră mărie sa Costandin Moruz v(oi)e vod au rămas casăle acele și cerdacul neisprăvite din poronca domnească. Apoi la mărie sa Calimah, egumenul iarăș(i) cerînd ca să-s(ă) facă drum pe lîngă zidiul Trisfetitelor pe locul bisăricii noastre, mărie sa socotise a faci bini Mănăstirii Tresfetitelor să pozvolească prefectul de a să face o hudiță pe lîngă zid, adecă din Ulița Mari pîn la colțul zidului, la care prefectul n-au fost datori a lăsa din 2 temeuri căci: întîi că locul bisăricii pînă în zid este drept a ei, cum și de ceealaltă parte este a dumisali vornicului Grigori Ghica, iarăș(i) pînă în zid undi Trisfetitele niciodată n-au avut nici va ave hudiță; și al doile, că mahalaua cari ari trebuință să iasă la uliță șade pe locul Trisfetitelor și-i plătești bezmăn, iar nu Bisericii Catolicești. Și cu toate aceste prefectul nu s-au înpotrivit a lăsa să să împlinească cerire aceea cu paguba bisăricii numai ca să-s(ă) curmi odată gîlcevile și pricinile între Mănăstire Trisfetitelor cu Biserica Catolicească. Acum dar, fiindcă acel părinte egumen, de iznoavă stîmești alti pricini a supăra și pe mini cu niște noao pretenții, fără nici un feli de cuvînt, să vedi că esti necunoaștere și nesăturare, lepădînd pe sini di o parti și cum că Biserica Catolicească de-a piruri va fi suparată și în vremea viitoare cu cercările chipurilor de înpresurari dispre egumenii Mănăstirii Trisfetitelor, dacă aceste nu să vor tae și nu să vor puni la cali cu o deosebită întemieri despre stăpînirea țării.

Pentru aceasta eu din mare silă fac după datorie a me smerită rugăminti, întîi cătră precinstitul Divan să binevoiască a rîndui vrednice ipochimene, cari după hotarnica locului dom(ni)ilor sali boerilor Rusătești ce încă să megieșești cu locul bisericii, să lămurească și cu sfîrșit să hotărască locul Bisericii Catolicești despre locul Mănăstirii Trisfetitelor, căci eu de doi ani încoace știu bini cum de curat dovidește ace hotarnică pînă undi mergi locul Bisericii Catolicești cătră locul Trisfetitelor, cum și binaua ce de nuele ce vra părintele egumenul să facă acum de iznoavă pe zid, nici ferestile la casă să nu facă asupra ogrăzii bisericii noastre fiind înpotiva obiceiurilor și a pravililor de obște cum și de scandal, ba încă și de cari sminteală însuș(i) a hodiții ce s-au lăsat că nimene nu poate umbla

pe acolo de răul glodului și a putorii ce să face în hudiță din aruncările a tot feliul de zoi și gunoae ce vin de pe la aceli ferestri cum era mai înainte.

Eși la 21 mai <1>808.

A precinstitului Divan smerit către Dumnezeu rugător, F. Luigi Landi Min. Conte Preffeto.

Dum(nealui) vel vor(ni)c di aprozi. Prin cercetare Divanului unde fiind și dum(nealo)r giudecătorii Departamentului Preicinilor Streine la înfățișare amîndoror părților după dreptate pentru toate să-s(ă) puia la cale odihna despre amîndoaî părțile.

3 log(o)f(ă)t.

1808 mai 22.

Arhivele Naționale Iași, Documente, 1078/471.

Original, hîrtie.

1808 mai 26, Iași

După țidula cinstitului Divan, mergând noi la stare locului am cercetat pricinile între egumenul sfintei Mănăstiri Trisfetitele și între prefectorul Bisăricii Catholicești pentru binalile de lemn ce începuse a face egumenul înuntru, în ograda mănăstirii pe zidiu, în dreptul Bisăricii Catholicești, în locul celor ce au fost iarăși de lemn și s-au răsăpit la întîmplare arderii focului, eșite fiind acele binal din linie zidirilor vechi ce sînt înuntru în ograda mănăstirii. Deci, cît pentru doaî odăi aflîndu-se stricate numai acoperemîntul, cu priimire dispre amîndoaî părțile, au rămas ca să le acopere egumenul cu scînduri de brad, acoperămînt egretiu. Iar alte doaî odăi ce începuse a face pe zidiu, iarăși de lemn / ca să fie tot supt un acoperămînt cu celelalte doaî nerăsăpite / singur egumenul s-au apucat înaintea noastră că le va rădica și nu să vor mai face, fără numai celi de gios odăi ce sînt supt acele, le va meremetisi și le va acoperi iarăși cu scînduri de brad ca să fie pentru lăcuința preoților i altor călugări a mănăstirii, pînă cînd mănăstire(a) pi-ncet își va aduna trebuincioasa materie ca să le zidească de pîiatră după obșteasca hotărîre ce s-au luat ca toate binalile de lemn ce-au arsu de acum înaintea stăpîinii ce le-au avut să le zidească de pîiatră și să nu le mai facă de lemn pentru grija întîmplării focului. Însă și atunce, cînd egumenul va începi a face aceli zidiri de pîiatră, făcînd aceli zidiri atît pentru folosul și paza mănăstirii, cît și pentru obșteasca pază a oraș(u)lui la întîmplările de foc, nu poate mănăstire(a) să aibă voia a eși din linie celorlalte zidiri vechi ce sînt în dreptul binalilor de lemn înăuntru, în ograda mănăstirii, nici a le mai sui deasupra pe zidiul cel den afară a mănăstirii, căci așa făcîndu-le în linie zidirilor vechi și tocmind și zidiul den afară precum au fost din vechiu atunce nu numai că mănăstire iaste apărâtă de primejdie focului dar și megieșii și tot orașul pot fi apărați de asămîne întîmplări; ce încă și mănăstire(a) poate să-ș(i) facă ziduri cît

de înalte într-ace linie a zidurilor vechi fără să pricinuiască cuiva vreo supărare. Și mai virtuos că cu acel chip să poate păzi și hudița ce s-au lăsat slobodă pe lângă ziduri în toată vreme(a) curată de necurățiile ce de pe ferestile odăilor de pe ziduri purure să arunce în hudiți de cătră cei ce lăcuia într-acei odăi. Și nici streșinile nu să vor scurge în hudiță de vor pute ave lesnită trecire toți mahalagii și alți orășeni pe ace hudiță lăsată pe lângă ziduri și pe lângă zaplazul țințirului Bășăricii Catholicești, cu poroncă domnească cuprinsă la anaforalele rîndușilor boieri cercetători la fața locului și a velișilor boieri cu mitropolitul țării, care s-au întărit la anii 1795 iulie 30, și de mărie sa domnul Alexandru Ioan Calimahi v(oie)vod, cu iscălitura și pecete(a) înălțimii sale, hotărîndu-se atunci cîta lărgime are să aibă ace hudiță pentru de a purure, adică precum s-au lăsat între zidul mănăstirii și între zidul binalii dughenilor Bășăricii Catholicești despre fața Ulișii Mari la pod de ...¹ palme domnești, cum pre largu să arată la acele(a)ș(i) anaforale.

După aceea mergînd noi și la ace hudiță lăsată pe lângă ziduri am aflat-o plină de moloz, gunoaie și alte necurății încît nimine nu poate să treacă pe dînsa, și pe unele locuri mai largă și pe alte locuri mai strîmtă, dar acesta nu s-au socotit dintr-altă decît că zaplazii țințirului ...² să-și facă Bășărica Catholicească zaplazii țințirului său în linie zidului de piatră ce are la pod în fața Ulișii Mari, din care să începi binalile dughenilor bășăricii pînă în colțul de la vale despre Bahluiul a zidului mănăstirii, păzind lărgime hudișii întocma precum s-au lăsat din poronca domnească între ziduri la fața Ulișii Mari, dar fiindcă la anaforalele mai sus pomenite nu să arată măsura hudișii în curmeziș între ziduri, în număr de cîte palme domnești este, am măsurat noi acum precum stau zidurile la fața Ulișii Mari și s-au găsit din ziduri în zidul lărgime hudișii cu palma domnească de trei palme și trei parmace și după ce-și va ispărași bășărica zaplazul să margă dum(nea)lui sulgeriul Costandin Leondari orînduitul Divanului, să treacă pe ace hudiță cu măsura în mînă, de față cu egumenul și cu prefectorul, dintr-un colțu a zidului mănăstirii și pînă în celalalt colțu alături cu zidul mănăstirii și cu zaplazul țințirului Bășăricii Catholicești, fără să-ș(i) oprească măsura nicăieri nici la un loc; și atunci nu numai omul pe gios, dar și călare, poate umbla pe ace hudiță în toată voia ori la ce vremi de întîmplare. Însă curățire hudișii de moloz și alte necurății rămîne asupra egumenului mănăstirii să o facă și purure să aibă griji pentru dînsa a să păzi curată, pentru că nu numai mahalagii acei din vale de mănăstire despre Bahluiul ce plătesc bezmă la mănăstire pe casăle lor au să aibă purure eșire lor în tîrgu pe ace hudiță de pe la casăle lor ca să margă pe unde vor avea trebuință, dar și poporării tot pe ace hudiță au a mergi la mănăstire să-s(ă) bisăricească.

Așijdere(a), pînă ce mănăstire(a) îș(i) va aduna² materie trebuincioas(ă) pentru ziduri odăilor sau magazale de piatră în linie zidurilor vechi precum s-au zis, ferestile ce sînt acum la odăile ce s-au lăsat pe ziduri vremelnice, egumenul să aibă purtare de griji pentru dînsăle ca să nu mai arunce necurății în hudiți acei ce vor

și de într-acele odăi. Și la streșini să facă uluce spre a nu să mai vărsa apa di pe acoperământ în hudiță.

Drept aceea, precum au rămas și s-au așezat amîndoaî părțile, li s-au dat și de la noi doaî asămine mărturii iscălite, una să ste la mănăstire și alta la Bisărica Catholicească, în care mărturii s-au însămnat și palma domnească cu care s-au măsurat hudița în curmeziș, între zidiuri la fața Uliții Mari.

1808 maiu 26.

Neculai Balș logof(ă)t <m. p.>.

Vasile Sion vel vor(nic) <m. p.>.

Co(sta)nd(in) Leondari sulger <m. p.>.

Arhivele Naționale Iași, Documente, 1078/473.

Original, hîrtie, semnături.

¹ Loc alb în text.

² Cerneală ștearsă, scrisul greu lizibil.

² Scris deasupra rîndului.

<după 1808 mai 26>^{*}

Serenissime Principe

Sono passati li 50 anni che li rispettivi PP. RR^{mi} Abati del monastero de Tre Santi cercarono tutte le strade, come il presente, per inquietare il giusto possesso di 400 anni e più al monastero cattolico del luogo di propria residenza e le botteghe sulla strada grande, ora col presentare al Divano scritture rigettate, ora col fabricare case nel nostro terreno, ora col tentare d'impedire la fabrica della chiesa, ora coll'erigere ciardacchi e case sopra il muro del monastero contro ogni legge di vicinanza, dalle quali finestre tutte le mondezze si scaricano sopra il nostro cemeterio, quale arriva sino al muro de Tre Santi, come costa dai fondamenti della chiesa vecchia abbruciata dall'invidia de malicontenti, per essere principiato il fuoco dal tetto di d(etta)a chiesa, per il quale incendio la povera città di Iassi ne sofferse la pena, che la metà in poco tempo fù incenerita coll'ingiusto impegno di aprire una strada dietro al sudo muro, e così levare il luogo delle nostre botteghe tante volte rifabricate, ed il molino che esisteva dietro alle nostre botteghe.

In tempo della prossima passata guerra, l'attuale P(ad)re. Prefetto volendo riparare e rifare le botteghe nominate, dal Divano fù citato, ed impedito volendo assolutamente la tanto de cantata strada. S(ua) A(ltezza) il Principe Potemkin di felic(e) mem(oria) si ritrovava in Bender, il P(ad)re Prefetto si appellò, ed il Divano ricevette ordine di dare pace alla chiesa cattolica.

Sotto il governo di S(ua) A(ltezza) il Principe Michele Szuz di nuovo il P(ad)re Prefetto fù impedito dall'intrapresa, e fù tagliata la bottega vicina al muro de Tre Santi, il molino, tanto necessario per il pubblico bene, fù butato a terra, e posti i termini per la sospirata strada coll'impronta del Principato. S'impegnarono

amichevolmente li due Ill(ustrissi)mi. Sig(no)ri pubblici rappresentanti le corone imperiali, e fù da d(ett)o Principe ordinata una più sincera visita, e fù trovato che la chiesa cattolica era assistita e fornita d'ogni ragione din giustizia per cui pubblicamente furono levati li due termini anzidetti e trasportati alla corte, con ordine, che il P(ad)re. Prefetto fabricasse le sue botteghe senza contrasto, e che lasciasse il muro nella distanza, che presentemente si ritrova. Fù puntualmente eseguito, e quando la fabrica già stava per inalzarsi, l'attuale P(ad)re. Prefetto riceve l'ordine di V(ostra) A(ltezza) Serenissima di desistere ed abbandonare col prendere e levare i maestri già pagati anticipatamente dal nostro monastero cattolico, assieme col calfa.

Per prova dunque, che dietro al muro de Tre Santi non ci fù mai strada pubblica costa dalla anafora ordinata da V(ostra) A(ltezza) il Principe, passata sottoscritta da vari bojeri dei primi, appoggiata sulle ragioni addotte dal P(adre) Prefetto, cioè dai fondamenti della chiesa vecchia abbruciata come sopra, dalle sepolture dei poveri morti immediatamente confinanti col muro de Tre Santi, dalle case demolite per ordine dei Serenissimi Principi regnanti in allora, e fabricate dai PP. RRmi.¹ Abati de Tre Santi dietro il muro surriferito, dalle grondare, o siano strascine, e ciardacco tagliato per ordine di S(ua) A(altezza) di felic(e) mem(oria) Gregorio Calimachj, come costa da una memoria che conserva la chiesa cattolica dall'ottarnica della famiglia Catargi, ora nelle mani dell'Ill(ustrissi)mo Sig(no)r Vornico Rossetti, che parla a favore del nostro luogo, tutte prove evidenti che non vi fù mai strada pubblica, ma bensì un piccolo vicolo, quando esisteva la chiesa vecchia presso il muro de Tre Santi per comodo dei cattolici e pigionanti nel nostro terreno.

Il P(ad)re Prefetto, assieme con tutti i di lui Religiosi sparsi per la Moldavia, pregano incorotta giustizia di V(ostra) A(ltezza) Serenissima a far porre fine alle tribulazioni, alle persecuzioni, alla poca stima che si ha della residenza e chiesa cattolica, nonostante li graziosi fermi della Fulgida Porta, per cui saranno alla fine sforzati in virtù di detti fermi di cercare quale asilo sicuro vantaggioso per noi tutti, e di riportare e pretendere giustamente dal P(ad)re. Igumeno dei Tre Santi tanto il danno emergente, che il lucro cessante, causato da esso stesso per le di lui continue persecuzioni. Umiliati dunque al trono di V(ostra) A(ltezza) S(erenissima) supplicanti domandano risoluzione per loro pace e decoro.

Prealuminate Principe,

Au trecut 50 de ani de când preacuvioșii părinți stareți ai Mănăstirii Trei Ierarhi au căutat pe toate căile, la fel ca și acum, să tulbure dreapta posesiune a mănăstirii catolice de mai bine de 400 de ani a locului propriei reședințe și a prăvăliilor de pe strada mare, când prin prezentarea în fața Divanului de documente neacceptate, când prin construirea de case pe terenul nostru, când prin încercarea de a împiedica construirea bisericii, când prin ridicarea de cerdace și case deasupra zidului mănăstirii împotriva oricărei legi de vecinătate, de la ferestrele cărora se

aruncă toate mizeriile în cimitirul nostru, ce ajunge până la zidul mănăstirii Trei Ierarhi, așa cum arată temeliile bisericii vechi arse din invidia unor răuvoitori, care au dat foc la acoperișul bisericii amintite, pentru al cărei incendiu sârmanul oraș al Iașilor și-a primit pedeapsa, deoarece la scurt timp jumătate din el a fost transformat în cenușă, luându-se nedreapta decizie de a se deschide o stradă în spatele zidului amintit, și astfel să ne fie luat locul prăvăliilor noastre reconstruite de atâtea ori, la fel ca și moara care se afla în spatele prăvăliilor noastre.

În timpul recentului război, actualul părinte prefect, dorind să repare și să refacă prăvăliile amintite, a fost citat de Divan și oprit, dorindu-se neapărat atât de mult invocata stradă. Alteța Sa prințul Potemkin, de fericită amintire, se afla la Tighina, părintele prefect a făcut apel la el, iar Divanul a primit poruncă să lase în pace Biserica Catolică.

Sub conducerea Alteței Sale principele Mihail Șuțu, părintele prefect a fost oprit din nou din lucrare și a fost distrusă prăvălia ce se afla lângă zidul Mănăstirii Trei Ierarhi; moara, atât de necesară pentru binele public, a fost demolată, și au fost puse bornele cu însemnele principatului pentru strada mult dorită. S-au implicat cu bunăvoință cei doi iluștri domni reprezentanți oficiali ai coroanelor imperiale, iar principele amintit a poruncit un control mai sincer, și s-a stabilit că biserica catolică deținea toate dovezile care o îndreptățeau, și prin urmare au fost îndepărtate bornele amintite și transportate la Curte, cu porunca ca părintele prefect să construiască prăvăliile sale fără piedică, iar zidul să fie lăsat la distanță, așa cum este și acum. Totul a fost urmat întocmai, dar când construcția era pe punctul de a fi ridicată, actualul părinte prefect a primit poruncă de la Alteța Voastră Prealuminată de încetare și abandonare a lucrărilor, prin luarea și îndepărtarea meșterilor deja plătiți în mod anticipat de mănăstirea noastră catolică, împreună cu calfa.

Ca dovadă așadar, că în spatele zidului Mănăstirii Trei Ierarhi nu a fost niciodată o stradă publică, se poate constata din cercetarea comandată de Alteța Voastră, principele, trecută și subscrisă de diferiți boieri de prim rang, care se sprijină pe dovezile aduse de părintele prefect, adică de temeliile bisericii vechi arse așa cum se amintea mai sus, de mormintele sârmanilor defuncți ce sunt în imediata apropiere de zidul Mănăstirii Trei Ierarhi, de casele demolate din porunca prealuminaților principii ce domneau în acea vreme și construite de preacuvioșii părinți stareți în spatele zidului menționat, de cerdacul și jgheburile, sau streșinile, distruse din porunca Alteței Sale de fericită amintire Grigore Callimachi, așa cum se poate constata dintr-un memoriu pe care îl păstrează Biserica Catolică din hotarnica familiei Catargi, ce se află acum în mâinile ilustrului domn vornicul Rossetti, care vorbește în favoarea noastră, toate fiind probe evidente că nu a fost niciodată stradă publică, ci mai degrabă o mică ulicioară, atunci când exista biserica veche lângă zidul Mănăstirii Trei Ierarhi, pentru comoditatea catolicilor și a arendașilor terenului nostru.

Părintele prefect, împreună cu toți călugării săi răspândiți pe teritoriul

Moldovei, fac apel la dreptatea incoruptibilă a Alteței Voastre Prealuminate de a pune capăt necazurilor, persecuțiilor, puținului respect care se arată față de reședința și Biserica Catolică, în ciuda frumoaselor firmane de la Înalta Poartă, motive pentru care într-un final se vor vedea constrânși, conform acestor firmane, să caute protecție sigură și avantajoasă pentru noi toți, și de a pretinde și obține în mod drept de la părintele egumen de la Trei Ierarhi atât dauna cauzată, cât și câștigul pierdut, pricinuit de el însuși prin persecuțiile sale continue. Prosternați, așadar, la tronul Alteței Voastre Prealuminate cer cu rugăciuni rezolvare pentru pacea și prestigiul lor.

Arhivele Naționale Iași, Documente, MLXXVIII/372.
Original, hârtie.

* Datat după hotărârea locului Bisericii Catolice din Iași făcută la această dată (Arhivele Naționale Iași, Documente, 1078/472).

<după 1827 mai 15-1828 iulie 25>*

Illustrissimi Giudici

La Residenza Cattolica d'Iassi da lungo tempo possedeva la maggior parte della Moscia d'Orlest, poiché essendo stata anticamente detta Moscia a titolo d'acquisto divisa in quattro parti, Essa aveva il dominio di due queste parti intere, e di tre quarti della terza quarta parte. La Chiesa Cattolica aveva i documenti di questo suo possesso depositati nella Città di Kaminizza, che disgraziatamente vi perirono nella spugniazione fatta dai Turchi di detta Città, perciò un tal Padre Matteo, che era Superiore della Residenza Cattolica l'anno 1756 si diede tutta la cura per implorare che si riconoscessero, e descrivessero di nuovo per comando del Principe i confini della Moscia d'Orlest, perché il Postelnico Basilio Simeon (Sileon)¹ possessore della restante porzione aveva già invaso qualche parte del fondo che apparteneva alla Chiesa Cattolica. Il Principe d'allora Constantino Michele Naahman Racoviz deputò a questo oggetto Piturcio Mosè Cucuran.

Dalla relazione fatta da lui dietro l'esame d'alcune cose afacciate dallo stesso Simeon (Sileon)¹ e l'esame altresì dei vicini, e delli stromenti d'acquisto di tutti in forza d'una di bestemia del Metropolita apparise, che Simeone era padrone d'una sola quarta parte della possessione d'Orlest, e di un quarto d'un'altra parte, rimanendo tutto il restante della Moscia alla Chiesa Cattolica, la quale si dichiarò contenta di stare al risultato dell'esame delle carte della parte contraria, e delli attestati dei confinanti; e tutto ciò si fa chiaro dal Crisobulo, emanato in seguito dallo stesso Principe l'anno 7258. Col consenso pertanto d'ambe le parti furono allora divisi e separati i luoghi di seminatura e di fenile, e fù stabilito, che anche nella Selva ogniuno pigliasse la sua porzione fino al termine della detta Selva, che s'estende fino al Vaslui annalogamente alla divisione fatta, e secondo la porzione di

ciascuno; siccome consta da due attestati fatti da Ciriaco Poroschi e Simeone Aremeschai amendue vornici della Porta. Così furono composte le cose, come benissimo ne veniamo instruiti dal lodato Crisobulo dell'anno 7258.

In progresso di tempo la Serenissima Principessa Elena Angheli nostra avversaria per usar porzione occupò quasi tutta la Moscia in danno della Chiesa Cattolica, che al presente appena ha un picciolo spazio nel luogo dei campi, e del fieno. La stessa Signora avversaria quando fece contratto d'affitto col Dottor Peres li diede la metà di tutta la possessione d'Orlest come da un viglietto dello stesso Dottor Peres si rileva; sebbene questa metà alla Signora non competesse. Però il Dottor Peres affittatore non solo la metà, ma per proprio vantaggio, e della Signora occupò quasi tutto il resto della Moscia, talché alla Chiesa Cattolica è rimasto soltanto il piccolo ritaglio sù indicato. Fù dunque neccessario, che la Residenza Cattolica chiamasse in giudizio detta Principessa per obbligarla a restituire la parte usurpata della Moscia; e secondo le leggi le furono previsti tre termini a comparire innanzi i Giudici, o a deputare un Procuratore per la discussione di questa vertenza. Ma benché l'avversaria abbia avuta la trina citazione nè Essa, nè alcun di Lei procuratore è finora comparso, perché certamente conosce essa stessa d'aver torto. La distanza addunque della Chiesa Cattolica li 21 Aprile dell'anno corrente fù dal Serenissimo Principe di Moldavia Giovanni Sturza deputato il Giureconsulto Locofet Andronachi Donici, che esaminasse l'invasione comessa su la faccia del luogo presenti i confinanti per iscoprire i veri limiti della Moscia, affinché ciascuna delle parti ottenga la sua giusta porzione. Andò difatti il Locoffet Donici su la faccia del luogo, ed assistito dal Chiarissimo Ingegniere Signor Francesco Kinhel riconobbe perfettamente tutte le fatte invasioni. In vano però invitò ad esser presente Dottor Peres ed i confinanti, perché il primo si rifiutò col pretesto che mancava di procura, come si rileva dal citato suo viglietto, e li altri senza l'ordine del Dottor Peres non volero venire.

Il Logofet Donici esaminate tutte le carte, ed i documenti, ordinò all'Ingegniere Signor Kinhel che facesse una esatissima pianta di detta Moscia, dalla quale apparisce che la Chiesa Cattolica ha solamente la piccola porzione segnata ivi sotto i numeri 1. 2. 3. 4. 5. 6. restando tutto il rimanente di possessione insieme con tutta la Selva nelle mani della Domnizza Elena, e del di lei affittatore Peres. Egli poi (Locofet Donici)¹ descrisse a tenore di questa pianta tutti i luoghi di fenile, e di aratura nella suo accuratissimo attestato, che è veramente degno di Lui, e solo basta a troncane tutte le questioni. Poiché conservò Egli l'antica divisione della Moscia in quattro parti come dai documenti risulta; notò una per una le usurpazioni distinguendo le parti attualmente ritenute dai possessori della Moscia; finalmente fatto un calcolo esatissimo propose, per troncane le liti, che la Chiesa Cattolica dalla periferia di questa Moscia fin dove ne giungono i limiti abbia la sua porzione dalla parte d'occidente come si vede nella carta segnata sotto il numero 1; e 2 e con dei punti; la Domnizza poi abbia la sua porzione dalla

parte d'oriente come nella carta sta segnata col piombo insieme con una parte di Siliste segnata numero 8, ed una altra parte segnata colle lettere A. B. C. in tal modo i due possessori hanno ciò che loro tocca, tanto della porzione di prateria, e campi, quanto della Selva, e si troncano le liti che nascere potrebbero se si facessero piccole divisioni in luoghi separati della stessa Moscia, senza che ogni possessor otteneſſe tutta la sua parte come si dice in corpo.

Non dubitiamo pertanto, che l'Illustrissimi Giudici non siano per decidere questa causa a norma della relazione del Locofet Donici, nonostante la contumacia dolosa della Principessa Elena, e condannare in pari tempo alla restituzione dei frutti indebitamente persipiti nella somma da liquidarsi tanto la stessa Domnizza Elena, quanto l'affittuario Dottor Peres nella parte occupata oltre il suo affitto; che è ciò che la Chiesa Cattolica con umilissime preci, e profondo ossequio implora.

Prea distinși judecători

Reședința Catolică din Iași are în stăpânire de mult timp cea mai mare parte a moșiei Horlești, deoarece numita moșie cu titlu de cumpărare fiind din timpuri străvechi împărțită în patru părți, Ea având în stăpânire două din aceste părți întregi, și trei sferturi a unei a treia parte. Biserica Catolică avea depozitate documentele acestei posesiuni ale sale în Cetatea Camenița, care în mod nefericit au pierit în urma ocupării de către Turci a Cetății amintite, de aceea un anume părinte Matei¹, care era Superior al Reședinței Catolice în anul 1756¹, și-a dat toată osteneala pentru a cere ca să fie recunoscute, și să fie stabilite din nou prin porunca principelui hotarele moșiei Horlești, fiindcă postelnicul Vasile Silion, posesorul porțiunii rămase, invadase deja o anumită parte a fondului care aparținea Bisericii Catolice. Principele de atunci, Constantin Mihai Racoviță, l-a delegat în acest sens pe pitarul Moise Cucuran.

Din raportul făcut de el în urma examinării unor lucruri prezentate de același Silion și, de asemenea, din examinarea unor vecini, și a mijloacelor de cumpărare a tuturor, [fiind amenințați] cu blestemul Mitropolitului ce ar putea să apară, [rezultă] că Silion era stăpânul a unei singure a patra parte a moșiei Horlești, și a unui sfert dintr-o altă parte, tot ceea ce rămânea din moșie aparținând Bisericii Catolice, care s-a declarat mulțumită de a se conforma rezultatului examinării actelor părții contrare, și de atestatele vecinilor de moșie; toate aceste sunt expuse cu claritate de Decret, emanat ulterior de același principe în anul 7258³ <1750>. Drept urmare, prin consensul ambelor părți au fost atunci împărțite și separate locurile de semănat și de fâneată, și s-a stabilit ca și în pădure fiecare să-și ia partea sa până la marginea pădurii amintite, care se întinde până la Vaslui, în mod analog cu împărțirea făcută, și conform părții fiecăruia; așa cum se constată în două atestate făcute de Ciriaco Poroschi⁶ și Simeone Aremeschai⁷, amândoi vornici ai Porții. Așa au fost stabilite lucrurile, cum foarte bine suntem informați de lăudatul hrisov din anul 7258.

Cu trecerea timpului prea luminata prințesă Elena Hangherli⁴, adversara noastră, pentru a [se] folosi [de această] parte a ocupat aproape întreaga moșie în dauna Bisericii Catolice, care în prezent are doar un mic spațiu⁵ în locul ogoarelor, și niște fâneață. Aceeași doamnă adversară, atunci când a încheiat contractul de arendă cu doctorul Pereș i-a dat jumătate din întreaga moșie Horlești așa cum reiese dintr-un bilet al aceluiași doctor Pereș, chiar dacă această jumătate nu era a doamnei. Însă Doctorul Pereș arendașul a ocupat pentru propriul avantaj și al Doamnei nu doar o jumătate, ci aproape tot restul moșiei, astfel încât Biserica Catholică a rămas numai cu mica porțiune mai sus indicată. Prin urmare, a fost necesar ca reședința catolică să o dea în judecată pe numita prințesă pentru a o obliga să restituie partea uzurpată a moșiei; și conform legilor i-au fost stabiliți trei termeni pentru a se prezenta în fața judecătorilor, sau să delege un procurator pentru discutarea acestui diferend. Dar, deși adversara a avut o triplă citație, nici aa, nici vreun procurator al său nu a apărut până acum, deoarece fără îndoială ea știe că nu are dreptate. Prin urmare, la cererea Bisericii Catolice, la 21 aprilie anul curent, a fost delegat de către prea luminatul principe al Moldovei Ioan Sturdza jurisconsultul logofăt Andronache Donici, care să examineze la fața locului ocuparea abuzivă comisă, în prezența vecinilor, pentru a descoperi adevăratele hotare ale moșiei, pentru ca fiecare dintre părți să obțină adevărata sa porțiune. Într-adevăr, logofătul Donici a mers la fața locului și, asistat de distinsul inginer domnul Francisc Kinhel, a recunoscut în mod perfect toate ocupările abuzive. În zadar însă l-a invitat să fie prezent pe doctorul Pereș și pe vecini, pentru că primul a refuzat cu pretextul că nu avea procură, așa cum rezultă din biletul său menționat, iar ceilalți fără porunca doctorului Pereș nu au vrut să vină.

Logofătul Donici, după ce a examinat toate actele și documentele, a cerut domnului inginer Kinhel să întocmească o hartă foarte exactă a numitei moșii, din care reiese că Biserica Catholică are doar mica bucată indicată acolo la numerele 1. 2. 3. 4. 5. 6, tot restul moșiei împreună cu întreaga pădure rămânând în mâinile domniței Elena și a arendașului ei Pereș. După aceea, el (logofătul Donici) a descris, conform acestei hărți, toate locurile de fâneață și de arătură în foarte îngrijitul său certificat, care este într-adevăr demn de el, și care de unul singur ajunge să pună capăt tuturor chestiunilor. [Se poate afirma acest lucru] deoarece el a menținut străvechea împărțire a moșiei în patru părți așa cum rezultă din documente; a notat uzurpările una câte una precizând părțile care în acest moment sunt ocupate de posesorii moșiei; în sfârșit, după ce a făcut un calcul foarte exact a propus, pentru a pune capăt certurilor, ca Biserica Catholică să aibă porțiunea sa în partea de apus așa cum se vede în actul semnat la numărul 1 și 2, și cu niște puncte; apoi domnița să aibă porțiunea sa în partea de răsărit așa cum este semnat cu plumb în act, împreună cu o parte din siliște indicată la numărul 8, și o altă parte indicată cu literele A. B. C., astfel cei doi posesori au ceea ce li se cuvine, atât din bucata de imaș și din ogoare, cât și din pădure, și se pune capăt certurilor care s-ar putea naște dacă s-ar face mici împărțiri în locuri separate ale aceleiași

moșii, fără ca fiecare posesor să obțină toată partea sa, așa cum se spune, *in corpo*.

De aceea, nu ne îndoim că prea distinșii judecători nu vor să decidă această cauză conform raportului logofătului Donici, în ciuda absenței nejustificate a prințesei Elena, și că vor decide în egală măsură restituirea roadelor însușite în mod nelegitim în suma ce va trebui să fie achitată atât de domnița Elena, cât și de arendașul doctor Pereș pentru partea ocupată dincolo de bucata sa arendată; aceasta este ceea ce Biserica Catolică cu rugăciuni umile și profund respect imploră.

Arhivele Naționale Iași, Documente, MLXXVIII/367.
Original, hârtie.

* Datat între hotarnica făcută de Alexandru Donici (Arhivele Naționale Iași, Documente, MLXXVIII/739) și reclamația făcută de prefectul Bisericii Catolice către Minciaki, președintele Divanului Moldovei (Ibidem, MLXXVIII/760).

¹ Matei Țivinorovici, superior al Bisericii Catolice din Iași (1748-1760).

² Dată greșită. Este vorba de documentul din 7256 <1748> iulie 18.

³ Hotarnica din 7258 <1750> aprilie 10.

⁴ Elena Hangherli, fiica domnului Moldovei Alexandru Hangherli (1807 martie 7- iulie 24).

⁵ Credem că scriitorul se referă la „o mică bucată de pământ”.

ȘCOLILE DE LIMBĂ GREACĂ DIN MOLDOVA ÎN EPOCA MODERNĂ (1821-1918)

Ioana IGNAT

Greek schools in Moldavia in Modern Age (1821-1918)

Summary

The author brings new elements regarding the historical issues of the Greek Communities from Moldova. The research reveals that Greek schools had needed permission to exist from Ministry of Cults and Public Education. In order to activate and to fulfill mission, the private schools had the best teachers and a regular schedule of teaching.

To perserve the unity and the solidarity between compatriots, the Greek schools learned children about Ottoman conquest and Greek Diaspora. The philanthropic associations and various Greek communities brought financial support for maintenance of educational establishments.

Cucerirea turcească din Sud-Estul Europei, Balcanii fiind incluși în Imperiul Otoman precum și teritoriile de la nordul Dunării (cu toate că au statut special), a însemnat pe lângă un sistem politic unitar și o uniune vamală care a contribuit mult la dezvoltarea comerțului de tranzit. Contrar opiniei încetățenite în istoriografia română, elementul grec nu se reduce drastic după 1821. Este adevărat că până la sfârșitul deceniului III, grecii neîmpământeniți nu aveau voie să ocupe în Principate funcții publice, nefiind acceptați nici ca dascăli ori negustori. Această interdicție este ridicată în câțiva ani de urmările evenimentelor politico-militare, cu variate consecințe economice, care atrag un mare număr de greci în Principate. Prin urmare, un număr crescând de greci, originari îndeosebi din Epir și Macedonia, dar și din alte regiuni ale Greciei (Insulele Ionice, Chios) se stabilesc durabil în Țara Românească și Moldova, unde dobândesc în secolul următor poziții influente în societatea românească.

Exodul lent al grecilor din zonele aflate sub ocupație turcească (Macedonia, Asia Mica) în secolul al XIX-lea are consecințe deja știute: ei se integrează rapid în societatea românească, „păstrând din punct de vedere sentimental conștiința apartenenței la Elada”¹. Astfel, nu putem spune că elementul elen a scăzut numeric, ci că rolul său s-a redus, treptat, prin evoluția culturală, economică și politică a autohtonilor.

Diaspora greacă, deși ghidată spre zonele de tranzit comercial, nu s-a rezumat doar la orașele porturi. Fără nicio îndoială că în procesul de dezvoltare a

¹ Paula Scalcau, *Grecii din România*, Ed. Omonia, București, 2003, p. 11.

spațiului românesc în sec. al XIX-lea, un rol esențial în comerțul dintre Orient și Occident l-au avut negustorii greci. Asociați în companii comerciale la început (precum sunt companiile de la Sibiu și Brașov), sau într-alte forme de colaborare, cum sunt casele de comerț, pe care le întâlnim încă din secolul XVIII, grecii au avut un rol important în alegerea rutelor prin traversarea Europei Centrale către Europa occidentală. „Deși amestecați într-o nouă formulă etnică, grecii din România nu uită locul de origine (Epirul, Chefallonia, Rumelia)”².

Atașați de cea de-a doua lor patrie, care le asigura o viață mai ușoară decât în propria țară, emigranții greci și-au arătat recunoștința când România a traversat momente dificile. Unul din aceste momente a fost cel al abdicării prințului Alexandru Ioan Cuza: Poarta a concentrat trupe pe linia Dunării și amenințarea unei intervenții militare era iminentă. În timp ce trupele românești se poziționau pe Argeș, corpuri de voluntari greci din Brăila cereau să se înroleze sub drapelul elen și să lupte împreună cu românii pentru cauza comună.

Reprezențanți de diferite ranguri, începând cu agenții consulari, vice-consuli, consuli și consuli generali, rezidau în Bacău, Galați, Focșani, Bârlad, Fălciu, Roman, Tecuci, Fălticeni, Vaslui și Iași. Acest număr mare de agenți consulari atestă, pe de o parte, numărul mare de greci care se găseau în Moldova și, pe de altă parte, libertatea economică, politică și culturală de care se bucurau. Chiar înainte de jumătatea sec. al XIX-lea existau agenți consulari eleni în România, a căror sarcină era „apărarea intereselor supușilor greci”³.

Viața culturală a grecilor din România are numeroase zone comune cu istoria și cultura sud-est europeană. Librăriile grecești din Moldova fac înscrieri pentru orice produs al publicisticii grecești. Trupele dramatice care vin din Grecia, dau reprezentații în Bacău, Moinești, Târg Ocna și Tecuci făcând să circule același repertoriu grecesc în toată zona Moldovei. Profesori, medici, preoți și dascăli greci își exercitau profesia, în decursul aceleiași cariere, în Turcia, Grecia, Bulgaria și România.

Importanța acordată învățământului prin Regulamentul Organic nu a dat rezultatele așteptate în ce privește școlile publice. Închiderea școlilor în repetate rânduri din cauza evenimentelor politice a făcut necesară înființarea unor școli particulare. Dezvoltarea lor în deceniile 3 și 4 ale secolului al XIX-lea a dus la cercul vicios inevitabil: existența școlilor private împiedicau o bună dezvoltare a școlilor publice. Statul nu mai era interesat în promovarea învățământului în limba greacă, alegând, așa cum era firesc, susținerea și subvenționarea școlilor românești și cultivarea limbii naționale. Tendința generală era de contradicție a studiului limbii grecești, pe fondul necesității de a face loc în programele școlare noilor

² Olga Cicanci, *La specificite de la diaspora grecque dans l'espace roumain pendant le XIX-e siècle, (Specificul diasporei grecești în spațiul românesc în secolul al XIX-lea)*, lucrare susținută la sesiune de comunicări organizată de Alpha Bank, 2008, p. 6.

³ Vezi amănunte în *Reprezențanțele diplomatice ale României (1859-1917)*, București 1967, vol. I, capitolul „Atena”, semnat de N. Velichi, p. 325.

materii ce țin de evoluția mondială a științelor. Se avansa ideea potrivit căreia studiul clasicismului este lipsit de utilitate, iar timpul „pierdut” cu limba greacă, spre exemplu, ar fi mai folositor școlarilor dacă ei ar urma cursuri practice.

Comunitățile grecești din România au fost recunoscute oficial de principele Al.I. Cuza în 1860. Anterior acestei consacrări, comunitățile grecești au cunoscut forme culturale comune, ale căror valențe esențiale sunt date, pe de o parte de numeroasele școli înființate de particulari, cu sprijinul tacit al conaționalilor, unde învățau copiii din coloniile elene și, pe de altă parte, de bisericile românești sau grecești în care se țineau slujbe cu participarea întregii comunități. Istoria le-a oferit destule ocazii ca să scoată la iveală solidaritatea membrilor, sudând destinele, iar Consulatele Greciei acționau, cel mai adesea, ca un liant necesar în acest proces.

Școlile grecești care au funcționat în interiorul spațiului românesc pot fi împărțite în patru categorii:

- „1. fondate și întreținute de comunități;
2. fondate și întreținute de asociații (σύλλογοι);

3. private, dar cu o oarecare contribuție financiară sau morală, de cele mai multe ori ocazională, a comunității;

4. private, care își gestionau independent afacerea⁴. Toate laturile de mai sus ale existenței unei instituții de învățământ particulare de limbă greacă sunt comune diferitelor tipurilor de școli pe care le-am menționat deja. La acestea s-ar adăuga, pentru începutul secolului al XIX-lea și cele de pe lângă lăcașele de cult, în care preoții predau în limba greacă învățăceilor, chiar dacă dimensiunile lor nu atingeau proporțiile școlilor fondate și întreținute de comunități sau asociații. În cazul primelor două categorii, instrucția era de regulă gratuită, însă părinții achitau o taxă anuală Epitropiei comunității.

Indiferent de tipul de școală, un numitor comun și o caracteristică principală a școlilor de limbă greacă este cel al rolului predominant al epitropiilor. Acest for de conducere este alcătuit din personalități publice, intelectuali, oameni de însemnătate pentru comunitate, reprezentanți diplomatici eleni. Rolul pe care și-l asuma în cadrul școlii nu se rezuma la cel moral (deși prin calitatea lor, erau în principal modele pentru membrii comunității și deci pentru elevi), ci merge până la cel administrativ și de multe ori chiar decizional. Asumarea răspunderii și trimiterea unui reprezentant în fața Ministerului în caz de revizuire a autorizării este grăitoare pentru rolul primordial pe care o Epitropie înțelege să și-l însușescă pentru bunul mers al lucrurilor. Situația este confuză și pentru autoritățile române, care, în anumite momente par a nu ști pe cine să tragă la răspundere pentru neregulile constatate la inspecții.

Pentru școlile înființate și întreținute de către comunități, una dintre caracteristici este instrucția gratuită sau contra unei sume de bani aproape

⁴ Leonidas Rados, *Școlile grecești din România (1857-1895). Restituții documentare*, Ed. Omonia, București, 2006, p. 8.

simbolice. Adevărat, gratuitatea se acorda elevilor proveniți din familii fără posibilități financiare în anumite limite, dar însăși existența ei era un semn de solidaritate față de membrii mai puțin înstăriți. Anumite școli (cum ar fi Institutul „Minerva” din Galați) au în componență copii proveniți, în larga majoritate, din familii de comercianți, căpitani sau arendași, dar alte școli, mai ales de ciclu primar sunt înființate de către asociații culturale în special pentru copiii ai căror părinți nu pot plăti nici măcar taxa simbolică Eforiei. Se adăugau subvențiile prenumeraților (între care îi aflăm constant pe consulii Greciei) și alte sume, provenite din bugetul comunității. Școlile înființate de către diverse asociații culturale din Grecia („Asociația Literelor Grecești”, de exemplu) au o viață efemeră, pentru că, practic, ele se suprapun celor fondate de către comunități, adresându-se aceluiași public și, desigur, aceleiași surse de finanțare, „membrii cu dare de mână”. La polul opus gratuității, școlile private, administrate fără nici o implicație exterioară, care sunt văzute drept afaceri de către proprietarii lor, percep de cele multe ori taxa anuală în avans.

Dar dacă sursele de finanțare există, atunci între școli apare, inevitabil, concurența. Aceasta se reflectă în primul rând în reputația școlii. În funcție de reputație, școlile grecești percep taxe școlare. Aceste taxe, care pot fi mici după cum am arătat deja, în anumite cazuri pot depăși mii de franci anual, dacă este vorba de o instituție de prestigiu. Taxele sunt oricum completate de organizarea de evenimente, dar, mai ales, de donații și cotizații generoase în mod deosebit cu instituții repute de învățământ. În funcție de veniturile pe care pot să le obțină, școlile reușesc să atragă un corp didactic competent, care la rândul lui atrage o populație școlară semnificativă. Indiferent de mărime, nivel instrucție, corp profesoral scopul școlilor grecești era același: pregătirea morală și intelectuală a tinerilor proveniți din comunitățile elene și dezvoltarea solidarității lor prin intermediul limbii și al culturii.

Modul de organizare și funcționare a școlilor este în strictă dependență de tipul de comunitate în sânul căruia se înființase. Cu cât o comunitate este mai numeroasă și mai puternică (în Galați, Iași sau Bacău), cu atât școlile sunt mai importante și mai renumite.

Pentru a activa și a-și îndeplini menirea, școlile private erau obligate să obțină autorizație de funcționare de la Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice. Autorizația de funcționare putea fi refuzată dacă regulamentul școlii conținea prevederi neconforme legilor și regulamentelor școlare române. Prin urmare, dacă școala particulară se încadra în spiritul și în limita reglementărilor Ministerului, obținea autorizația fără dificultate. În vederea obținerii autorizației, susținătorii școlilor, respectiv comunitățile grecești, înaintau Ministerului Instrucțiunii Publice, prin Inspectoratele regionale respective câte o cerere, însoțită de programa de studiu, limba de predare, lista manualelor folosite, mobilierul și materialul didactic, dovada că posedă fonduri pentru salariul personalului didactic și administrativ, împreună cu actele care să dovedească îndeplinirea condițiilor de

funcționare. Observăm că aceleași condiții erau impuse de statul grec școlilor românești de acolo în această perioadă.

Spiritul modern al Legii Învățământului din 1864 trimite, înainte de toate, la organizarea învățământului primar pe baza principiului obligativității și gratuității. În condițiile de la acea dată, consemnarea acestui principiu a putut să pară lipsită de realism, ca o formă fără fond, dar deceniile următoare vor demonstra că un asemenea principiu s-a constituit într-un obiectiv mobilizator, care urma să fie așezat, între altele, în centrul politicii școlare, fondul fiind adus în acord cu forma. În ultimul deceniu al secolului al XIX-lea și mai ales în legătură cu dezbaterile Legii Învățământului Primar, se purtau serioase discuții în Parlament despre oportunitatea introducerii taxelor școlare pentru copiii supușilor străini. Sprijinitorii acestei idei, între care însuși ministrul Petru Poni, argumentau că străinii nu se pot bucura de gratuitatea învățământului primar stipulată în Constituție câtă vreme nu sunt plătitori de dări și nici nu contribuie la efectivele armatei. Adversarii replicau faptul că, dincolo de prevederea constituțională referitoare la gratuitatea învățământului primar (unde nu se făcea diferență între copiii români și cei ai supușilor străini), nu se poate impune o taxă pe educația obligatorie. Subiectul disputei erau evreii, nicidecum supușii greci, mult mai ușor de asimilat.

Modernizarea societății românești în perioada domniei regelui Carol I (1866-1914), a avut drept componentă principală modernizarea culturii care s-a realizat atât prin implicarea statului în învățământ, cât și a persoanelor particulare care au înființat fundații și societăți culturale sau școli particulare. Implicarea statului s-a tradus prin elaborarea unor principii integrate unei politici culturale în cadrul căreia formarea culturii naționale a fost unul dintre cele mai importante obiective. Politica culturală s-a realizat prin degajarea unei politici a învățământului care să cuprindă cel puțin două coordonate: reducerea fenomenului analfabetismului prin elaborarea unor legi prin care populația de vârstă școlară să fie obligată să frecventeze școala primară și dezvoltarea învățământului superior care să pregătească viitorii specialiști pentru toate domeniile de activitate. Învățământul particular, deși avea o imperioasă nevoie a fi așezat pe baze mai temeinice, a fost lăsat uitării. Perioada dintre 1878-1918, acoperită în cea mai mare parte de domnia lui Carol I, a fost una cu importante realizări și în plan cultural. În învățământ, s-au resimțit efectele binefăcătoare ale regimului monarhiei constituționale și sistemului de organizare statală de tip european. În vederea realizării obiectivelor culturale, un rol capital i-a revenit Ministerului Instrucțiunii Publice care, prin miniștrii săi, a propus o serie de proiecte de legi prin care să se realizeze un sistem de învățământ național. Acest sistem trebuia aplicat în școlile de stat, dar și în școlile particulare – pensionate, internate etc., chiar dacă aici au existat și diferențe de transpunere practică a programelor de învățământ. Situația statistică a școlilor elene este ceva mai clară (sau cel puțin mai bine prelucrată de către funcționarii Ministerului) după adoptarea

Regulamentului din 1896. Toate școlile particulare grecești erau datorate să înainteze Casei Școalelor, copie autentică după actele de înființare și un inventar cu averea pe care o posedau, însoțit de bilanțul și contul de gestiune al anului precedent. Nedepunerea acestor copii de acte, în termenul prescris, atrăgea după sine darea în judecată a administratorilor. Recunoscând discriminarea între copiii care aveau posibilități materiale de a-și continua studiile, înscriindu-se la umanioare, și cei săraci, lipsiți de asemenea posibilități, se consemnează principiul după care, la nivelul cunoștințelor elementare, toate categoriile sociale au dreptul la învățătură.

Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, sesizat de neregulile constatate în învățământul privat, emite la 5 decembrie 1892 Decizia nr. 2494, prin care arată că „statul nu mai poate rămâne indiferent în ceea ce privește starea igienică a locatarilor acestor institute și direcțiunea ce se dă culturai copiilor și tinerilor încredințați conducerii lor și hotărăște că cererile de autorizație pentru deschiderea de institute private să fie însoțite de date complete asupra pregătirii profesionale și a personalului didactic; starea de igienă a localului cu avizul medicului orașului și inspectoratului școlar local, programa de studiu și repertoriul cărților didactice; copii după regulamentul școlii, limba română era obiect de studiu obligatoriu la școlile primare private”⁵.

Lipsurile materiale – inconvenientul cel mai des întâlnit, au generat o neconținută stare de neliniște printre directorii școlilor care aveau nevoie de bani pentru recrutarea unui corp didactic erudit. Indiscutabil, comunitățile elene au acordat un sprijin considerabil școlilor, pornind de la construirea lor până la organizarea de baluri caritabile pentru strângerea de fonduri în folosul acestora. Școala greacă Atanasiadis din Iași funcționa cu 30 de copii, anul înființării fiind 1839. Din lipsa fondurilor pentru un local propriu, școala își ține cursurile în casele spătăresei Ruxandra Cațichi⁶. Tot la Iași, diaconul Gheorghe Ciroc învață grecește, la biserica Sf. Gheorghe, 10 băieți și o fată.

Profesorii din școlile mai puțin importante sunt de multe ori subnumerici și subcalificați (această acuză apare de multe ori în cazul școlilor complet private, unde se considera că, pentru economisirea de fonduri, școala angajează dascăli care fac față cu greu programei) dar, în anumite institute, elevii au parte de educație de la doctori de științe, chiar dacă mare parte dintre ei, își rotunjesc veniturile predând la mai multe școli în paralel. Mobilitatea corpului profesoral este suficient de mare astfel încât la Institutele H.P. Mitropolos și Filomela Triandafilidis din Galați cadrele didactice se schimbă anual. Doar școlile private puternice își pot asigura serviciile constante de calitate ale unor dascăli an de an (Școala greacă din Piatra Neamț condusă de Gheorghe Papadopol, Pensionul lui

⁵ Arhivele Naționale București, fond *Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice*, d. 298B/1892, f. 147.

⁶ Gheorghe Ibănescu, *O pagină la istoria învățământului particular din Moldova (1839-1846)*, Institutul de arte grafice „Viața Românească”, Iași, 1927, p. 1.

Mihalache Livandinide Grecu și Institutul de fete „Clotilda Dimitriu” din Bârlad, Pensionul lui Iordache Olivari din Botoșani, Liceul grec din Galați). Pentru zona Bacăului, găsim informații prețioase privind Institutul „Minerva” din Moinești și Școala greacă din Tg. Ocna în fondul Ministerul Instrucțiunii Publice de la Arhivele Naționale București.

Cercetarea aptitudinilor profesorilor nu era o problemă ușoară. Obișnuitele metode de selecție nu evidențiau decât însușiri izolate, vocația profesorului, care dădea însușirilor un anumit sens, trebuind a fi formată într-un mediu social prielnic. Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice a considerat că prin metoda anchetelor putea fi cunoscută mai bine valoarea candidaților care doreau să predea la școlile grecești. Se obișnuia a se face un portret psihologic al profesorului bun și, în lumina acestuia, se cercetau însușirile candidaților. Două însușiri erau esențiale: priceperea de pătrundere în sufletul copilului și de a-l forma, de-al ajuta să ia contact cu valorile culturale.

Aptitudinile pedagogice, solicitate profesorului în funcție, erau evidențiate pe baza performanțelor realizate. Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice căuta să analizeze la profesorii din școlile grecești și nu numai, următoarele categorii de aptitudini:

- a. Aptitudini ce asigura calitatea gândirii – capacitatea de analiză și sinteză, flexibilitatea, originalitatea;
- b. Aptitudini ce asigură calitatea limbajului – capacitatea de a folosi în mod adecvat acest instrument de comunicare fiind prezentă în înțelegere, claritate, expresivitatea fluentă.
- c. Aptitudini ce garantează calitatea atenției – concentrarea, intensitatea.
- d. Aptitudini ce determină calitatea memoriei – rapiditatea memoriei, trăinicia păstrării și promptitudinea recunoașterii și reproducerii.

Conform Ministerului Instrucțiunii Publice, profesorul instruieste, educă, îndeamnă, dirijează, cultivă și organizează, corectează, perfecționează și evaluează neîncetat procesul formării și desăvârșirii calităților necesare omului de mâine. Se consideră că nicio profesiune nu cere posesorului ei atâta competență, dăruire și umanism ca cea de educator, pentru că în niciuna nu se lucrează cu un material mai prețios, mai complicat și mai sensibil decât este omul în devenire.

La nivelul direcțiilor exista tentația, de altfel explicabilă financiar, de a face serioase economii în buget prin angajarea unor persoane subcalificate, care nu aveau aceleași pretenții salariale ca profesorii recunoscuți. În fond, o școală privată (exceptând pe cele ale comunităților și ale asociațiilor) se ghida după principiile economiei de piață, scopul principal fiind acela de a aduce un oarecare profit material proprietarului. Numeroase cereri de autorizare sunt respinse de Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, în vreme ce alți institutori obțin cu dificultate autorizarea de a profesa, motivul principal al acestor piedici fiind lipsa de titluri de studii suficiente. Unii sunt considerați îndeajuns de calificați pentru a preda în ciclul secundar, iar altora li se refuză chiar autorizarea pentru ciclul

primar, unde pretențiile erau mult mai mici. Directorii, și de multe ori profesorii acestor școli sunt doctori în științe, cu titluri obținute la universități de prestigiu din Europa sau la Universitatea din Atena. Pe ansamblu însă, situația corpului didactic al acestor școli nu diferă esențial de cea a școlilor publice, iar lucrul care se reproșa cel mai des era necunoașterea limbii române, element central în criticile și rapoartele Ministerului și considerat obligatoriu măcar pentru directorii unităților de învățământ.

Poziția dascălului în societatea greacă era una generatoare de respect. Meseria de profesor, considerată a fi o mare și frumoasă profesiune, care nu seamănă cu nici o alta, „este o meserie care nu te părăsește seara odată cu hainele de lucru. O meserie aspră și plăcută, umilă și mândră, exigentă și liberă, o meserie în care mediocritatea nu este permisă, unde pregătirea excepțională este abia satisfăcătoare, o meserie care epuizează și înviează, care te dispersează și exaltă, o meserie în care a ști nu înseamnă nimic fără emoție, în care dragostea e sterilă fără forța spirituală, o meserie când apăsătoare, când implacabilă, ingrată și plină de farmec”⁷. Profesorul continuă o veche și valoroasă tradiție a slujitorilor școlii grecești, iar pe de altă parte răspunde rolului său de agent transformator, conștient și dinamic, aducându-și contribuția la ridicarea continuă a condiției umane a membrilor societății căreia îi aparține.

Programa din școli, chiar dacă păstra la unele școli ale Comunităților Elene materia limbii române identică cu cea din sistemul public, era calculată după modelul școlilor elene din Grecia. Acest lucru era făcut nu numai din interesul de a păstra vii legăturile de unitate și de solidaritate, de educație morală și națională elenă, ci și din interese mai concrete și mai pragmatice: în primul rând, o parte din elevii lor doreau să se înscrie la cursuri superioare în Regatul elen, iar în al doilea rând, programa era adaptată realităților comunității: cursuri de economie, comerț. Acreditarea instituțiilor de învățământ grecesc era condiționată de o programă conformă cu cea de la școala publică românească. Combinat cu obligativitatea de a absolvi un anumit număr de clase, acest lucru relevă, pe deplin, sensul învățământului public precum și pe acela al învățământului supervizat de guvern: un fel de uniformizare forțată și suprimarea celor care au idei și programe diferite de învățământ față de cele agreeate oficial. Limba română trebuia folosită obligatoriu la materii precum istorie, dacă printre elevi se găseau și elevi români, deși era acceptat faptul că învățământul poate avea loc în orice limbă. Cu toate acestea, nu este bine văzut faptul că unii dintre profesori sau chiar directorul nu vorbește româna, și sunt situații în care, pentru a păstra funcționarea școlii, aceștia își iau angajamentul în scris că vor studia și vor face progrese la limba română (sunt cazuri în care s-au respins autorizații de funcționare din aceasta cauză). Acest lucru se datora în mare parte faptului că, la școlile din cadrul comunităților elene, profesorii erau în cea mai mare parte vorbitori de limbă

⁷ *Dare de seamă a Asociației filantropice a funcționării elene din Focșani*, (Λογοδοσία του Φιλανθρωπικού Συλλόγου της έν Φοκςανι Ελληνικής Υπαλλληλίας "Ο Ερμς"), Focșani, 1872, f. 7.

greacă. Parte proveniți chiar din cadrul comunității, parte veniți din Grecia sau din teritorii elene sub stăpânire străină, li se adăugau deseori profesori din Occident, sau chiar din Statele Unite. Observăm o linie sinuoasă a structurii programelor școlilor grecești și o lipsă de unitate și de caracter comun. Deși aprobate de Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, programele școlilor difereau atât prin gradul de complexitate cât și prin natura materiilor predate de la o școală la alta. Acest fenomen se datorează faptului că unele școli grecești se bucurau de o bază materială consistentă (fiind susținute de comunitățile locale grecești), iar altele de-abia reușeau să supraviețuiască condițiilor vitrege ale societății românești, care nu le permiteau dezvoltarea firească. Accederea ca profesor într-o școală privată grecească este condiționată prin lege de formarea sa într-o școală de stat sau într-una acreditată de stat. În felul acesta uniformizarea ofertei educaționale este o consecință aproape sigură. Un învățământ aflat în mâna guvernului devine ideologizat și totodată ideologizant în direcția dorită de elitele politice ale vremii – odată prin controlul ofertei educaționale a școlilor publice sau private și în al doilea rând prin obligativitatea urmăririi unui astfel de învățământ. Consider că pentru o educație în mod genuin și cu adevărat liberă ar fi trebuit ca autoritățile vremii să nu se amestece atât de mult în procesul educațional. Pe de altă parte, conștiința românească a reprezentat în această perioadă un factor determinant în luarea deciziilor privind chestiunile minoritare.

Deși în perioada luată în discuție programa școlilor grecești a suferit multiple modificări, putem aprecia că la ciclul primar ea cuprindea cursuri de limba elenă, română, dar și germană și franceză, apoi de religie, aritmetică, gimnastică, lucru manual, muzică, calligrafie, desen, istorie, geografia Greciei, uneori chiar și de fizică. Gimnastica, muzica (vocală sau instrumentală) și religia (pentru cei de altă religie decât cea creștin-ortodoxă) apar în programă drept facultative, iar orele de rusă, italiană sau engleză se predau și se achitau separat. În ultima clasă primară se studiau adesea și corespondența și noțiuni de comerț, pentru a da ocazia celor care nu intenționau să continue instrucția, să fie pregătiți pentru profesia predilectă, aceea de comerciant și pentru viața în orașele porturi din România sau din zone. Programele școlilor grecești au fost considerate de inspectorii români deseori prea încărcate. În planul educației, în baza promovării ideilor privind psihologia copilului, este tot mai mult promovată disciplina consimțită, în locul celei represive (chiar sistemul lancasterian se considera că insuflă mai virtuos ideea de ordine).

Viața în comun este aproape omniprezentă, în special pentru elevii interni, care pe parcursul unei zile întregi, abia dacă pot în cursul pauzei de odihnă să aibă propriile activități, diferite față de cele impuse de pedagogi sau programa de curs. Viața în comun înseamnă atât creșterea solidarității între cei de o seamă și asemănători ție, dar îi și pregătește pentru partea concurențială a vieții reale. Și asta deoarece majoritatea dintre ei se pregătesc pentru slujbe în comerț sau activități legate de partea pragmatica a vieții (în acest sens, școlile prind repede

apetența elevilor de a urma calea comercială ce a dus la faima părinților și includ în programă, chiar de la ciclul primar, cursuri de comerț și matematică).

Interesantă și cu un strop de culoare locală este relatarea pe care o face Leonidas Rados unei zile obișnuite din viața unui elev la o școală de limbă elenă din România:

Trezirea unui intern de la Institutul „Venieris” din Galați începe invariabil la ora 5 dimineața și se termină, după un program clar stabilit la ora 21, când, în sfârșit, nu mai era nevoie de supravegherea unui pedagog. 16 ore, din 24, programul curge invariabil, după un sistem clar stabilit:

-5-5.30: ½ ora acordată spălării și rugăciunii

-5.30-7.30: program de studiu individual, de pregătire a lecțiilor de peste zi.

Deși studiul este individual, cadrul în care are loc este unul comun, pentru că se folosește sala comună sub supravegherea vigilentă a unui pedagog.

-7.30-8.00: micul dejun, luat, de asemenea, în sala de mese comună

-8.00-12.00: ore de curs

-12.00-13.00: prânz

-13.00-14.00: pauza de odihnă

-14.00-17.00: ore de curs

-17.00-18.00: cursuri de gimnastică (3 din 5 zile de școală)

-18.00-20.00: program de studiu individual, tot în sala comună și tot sub supravegherea unui pedagog.

-20.00-20.30: cina

-20.30-21.00: rugăciune

Pentru elevii semi-interni, activitatea se termina seara, după cină, când plecau acasă, iar cei externi aveau programul cel mai lejer, pentru că erau liberi între orele de curs. Câteva concluzii interesante se pot trage din această vie descriere a vieții unui elev intern într-o școală elenă de prestigiu. Accent se pune pe igienă, care reprezintă un aspect important în viața elevilor, pentru că exista, inclusiv în programă, sub forma de cursuri, atât la școlile de băieți cât și la cele de fete. Igiena este o condiție obligatorie pentru autorizarea școlilor de către Minister și, în sfârșit, igiena face parte din codul moral și etic al dezvoltării unui tânăr, așa cum suna unul dintre scopurile declarate ale școlilor grecești. Religia și rugăciunile fac parte integrantă din viața elevilor, de 2 ori pe zi, dimineața și seara, conform scopurilor declarate de educație creștină, etică și de dezvoltare morală. Programa are, fără excepție, în componență ore de religie creștin-ortodoxă.

Dacă totuși condițiile de cazare nu erau dintre cele mai bune, datorită stării localului, condițiile de hrană a elevilor erau dintre cele mai bune. Stă spre exemplificare modul „nutrimentului” și orele la care se distribuia elevilor, așa după cum reiese din Regulamentul Institutului elin din Galați, dirijat de Ioan A. Fumagalli:

Dejunul: cafea cu lapte

Prânzul: supă, două feluri de mâncare cu carne și legume și fructe după anotimp. Duminica fructele vor fi înlocuite cu o porție de dulce.

Gustarea: la ora 5 p.m. o simplă felie de pâine.

Cina: o porție de mâncare cu carne.

Se indicau și felurile de mâncare: supe, rasoluri, mâncăruri și fripturi. Adesea însă directorul școlii era nevoit să apeleze la diverșii furnizori spre a fi păsuți cu plata.

Adeseori disciplina elevilor școlilor particulare grecești lasă de dorit, întrucât conducătorii acestor școli nu puteau lua măsuri împotriva școlarilor leneși sau cu deprinderi rele, căci astfel situația lor materială ar fi avut de suferit. La 8 februarie 1857 inspectorul G.M. Fontanin se adresa Eforiei, arătând că la deschiderea teatrului „în toamna trecută, elevii unui pension grecesc, în număr mare, mergeau la spectacole fără vreo alegere și priveghere, deși adeseori spectacolele se terminau la ora 1 noaptea.”⁸

Nu toți elevii școlilor particulare grecești reușeau să se integreze perfect în regimul de viață școlară. Prevederile regulamentelor școlare exprimate prin diversele jurnale ale Eforiei și Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice cuprindeau o serie de măsuri pentru cazurile de indisciplină, mergându-se până la exmatricularea celui vinovat. Dar adesea aceste măsuri erau insuficiente.

La 20 februarie 1820, Eforia trimitea, în copie, adresa Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice privitoare la regulile disciplinare. Acestea precizau că fumatul, umblarea cu bastonul, înjurăturile etc. erau privite și pedepsite „ca o insultă făcută sanctității acestui loc sacru”. Se interzicea gruparea în stradă în fața școlii; se pedepsea insultarea prin vorbe sau gesturi a profesorilor. Pentru aceste abateri pedepsele erau: izolarea în clasă, băgarea elevului la „carceră” în orele când nu erau lecții timp de 1-3 zile de-a rândul. Dacă aceste pedepse nu-și făceau efectul dorit urmau să fie anunțați părinții spre a se lua măsuri. Dacă, însă și această metodă se dovedea inefficientă, consiliul profesoral, în frunte cu directorul școlii urma a decide altele mai severe ce puteau culmina cu eliminarea elevului respectiv, fie pe o anumită perioadă, fie în mod definitiv din școală. Iată câteva măsuri care aveau efect imediat în procesul educațional grecesc:

- „1. Povățuirea în particular,
2. Dojenirea în particular,
3. Mustrarea în clasă,
4. Șederea în picioare în orele cursurilor,
5. Arestul în timpul recreațiilor cu impunerea de studiu sau de scris,
6. Arestul într-o sală deosebită,
7. Mustrarea severă în fața părinților sau a tutorelui,

⁸ Elena Joița, Maria-Antoaneta Dobrescu, I. Turcin, C. Păun, V. Joița, *Temeiuri pedagogice*, Ed. Institutul de arte grafice și editură „Minerva”, București, 1906, p. 347.

8. Îndepărtarea pentru o săptămână,

9. Izgonirea cu totul din școală”⁹.

Metodologia didactică a școlilor grecești

În rândul institutorilor greci, nobila profesie didactică avea ca misiune formarea unor personalități autonome integrabile social, cu capacități de gândire creativă, profil moral autentic și o înaltă personalitate. Pornind de la Platon, care considera educația ca fiind arta de a forma bunele deprinderi sau de a dezvolta aptitudinile native pentru virtute ale acelor care dispun de ele, Comunitatea greacă își educa copiii, pornind de la esențele ideale. Educația copiilor greci este privită ca o activitate socială complexă și se realizează printr-un lanț nesfârșit de acțiuni exercitate în mod sistematic și organizat, în vederea transformării copiilor în personalități active și creatoare, corespunzătoare condițiilor istorico-sociale prezente.

Instituție profilată pe instruire și educație, școala greacă era la începuturile sale concepută ca un joc, așa cum rezultă din însăși denumirea ei (scholē = plăcere). Când învățătura a solicitat mai mult intelectul elevului, la noțiunea de joc s-a adăugat cea de studiu, implicând un efort intelectual și fizic. Deplasarea răspunderii din sfera de influență a familiei în cea a școlii este justificată prin însăși natura acestei instituții de cultură, care dispune de condiții materiale optime pentru realizarea procesului instructiv-educativ, de cadre didactice cu o calificare adecvată, de programe și manuale școlare elaborate după criterii pedagogice, de un sistem organizat de învățământ, eșalonat pe clase și cicluri de clase (primar, gimnazial, liceal), astfel încât elevul care învață în clasa I scrisul și cititul, ajunge ca la absolvirea fiecărui ciclu de învățământ să posede un quantum de cunoștințe necesare continuării studiilor pe o treaptă superioară sau încadrării lui într-un sector productiv al economiei.

În cadrul unor institute particulare grecești precum: Institutul elen „Venieris”, Institutul lui H.P. Mitropolos, Școala de băieți și fete a Comunității elene din Galați, Institutul „Filomela Triandafilidis”, Școlile grecești din Bârlad, Focșani și Piatra Neamț metodologia didactică este tot mai mult orientată către posibilitățile elevilor, către aplicație, către dezvoltarea rațiunii. Prin hrisoavele date, prin îndrumările către dascăli, prin orientările filosofice conturate sunt promovate ca metode, numite mai târziu „active”: exercițiul, întrebarea-răspuns (metoda socratică), exemplul, modelul, analogia, procedee de înțelegere ușoară, studiul individual îndrumat de către un pedagog, examenul, concursul, pedepsele, recompensele, utilizarea intuiției în predare, promovarea procedeelelor raționale, reducerea ponderii procedeelelor de memorizare, desfășurarea de experiențe fizice în laboratoare, utilizarea de material didactic pentru matematică, efectuarea de analize, interpretarea rațională de texte, accesibilizarea prin trecerea de la simplu la complex, de la ușor la greu, de la apropiat la depărtat. Conținuturile

⁹ Pentru mai multe informații privind excluderea elevilor cu abateri disciplinare, vezi Arhivele Naționale București, *fond cit.*, d. 1933/1911, f. 67.

învățământului și educației sunt mai mult orientate spre practica socială, științifică și mai diversificate, pentru a putea educa spiritul. Metodele intuitive câștigă acum mai mult teren, mai ales în învățarea celor dintâi cunoștințe, ca și studiul individual, lectura, lucrările practice, examenele. Se considera că un bun profesor poate să zică multe în puține cuvinte. Profesorii trebuiau să sintetizeze materia și să nu piardă din vedere moderațiunea vocii. Gesturile dascălului trebuiau să redea sufletul cuvântării. Educația se încerca a fi stimulativă, în sensul că demersurile sale veneau în întâmpinarea nevoilor și cerințelor elevilor (evitându-se suprasolicitarea sau subsolicitarea). Se introduce în școlile din Moldova, atât românești cât și grecești, metoda lancastiană numită de greci alilodidactică sau mutuală. Învățământul monitorial (lancasterian) este conceput ca un complex de procedee pentru într-ajutorarea elevilor, sub supravegherea învățătorului, prin intermediul „monitorilor” desemnați, dar reprezintă și o metodă de învățare a cititului, scrisului, aritmeticii, gramaticii, geografiei etc., prin repetarea unor cunoștințe prezentate pe planșe-sinteză (tabele lancasteriene) în jurul unor teme, domenii, materii, texte, hărți pentru clasele primare. În etapa respectivă, sistemul lancastic a prezentat și câteva avantaje: a contribuit la generalizarea, realizarea accesului la învățătură a mai multor copii greci săraci. Sistemul a fost preluat de școlile particulare grecești ca o soluție pentru instruirea unui număr mare de elevi, în lipsa învățătorilor. Potrivit acestuia, într-o sală mare, prevăzută cu bănci lungi, cu pupitre pentru monitori la capătul fiecăreia, cu mai multe semicercuri (de fier) pe lângă pereții sălii pentru grupele de elevi, cu tabele-planșe variate în fiecare semicerc, monitorii coordonau realizarea scrierii după modele date, citirea, repetarea textelor date pe tabele, în semicercuri.

Ca desfășurare a activității, învățătorul expunea cunoștințele unui grup restrâns (al monitorilor) la începutul zilei, apoi aceștia le predau colegilor, pe grupe pe baza modelelor pentru scriere sau a tabelelor-planșă (pentru celelalte cunoștințe), iar învățătorul supraveghea totul de la catedră. Programul era organizat pe tot parcursul zilei, grupele de elevi fiind antrenate în același timp la aceeași materie sau la materii diferite. Disciplina și parcurgerea materiilor erau asigurate de către monitorii de bănci (2-3 la fiecare bancă) și monitorii generali (2-3 pe școală, sală). În timp, s-au conturat și dezavantajele: realizarea unei învățături rudimentare, cu dominarea repetării mecanice, precarul nivel al maturizării și pregătirii monitorilor (tot elevi și ei), atribuirea autorității învățătorului unor elevi, deci slaba respectare a particularităților elevilor, nerealizarea direct a educației de către învățător.

Sancțiunile difereau de la o instituție la alta, dar, în linii mari, constau în „muștrarea secretă, cea mai ușoară, apoi muștrarea de către profesor în fața clasei, de către director în fața elevilor, interzicerea temporară a relațiilor cu ceilalți

copii, privarea de repaus, de jocuri sau plimbări, închisoarea¹⁰ și, cea mai gravă, exmatricularea.”¹¹ Succesele cadrelor didactice în predarea limbii materne se datorează și asigurării unei relații foarte bune profesor-elev, elev-elev. Ținuta impecabilă în fața copiilor, tonul, gesturile, mimica asigurau un climat degajat și plăcut pentru elevi, fapt care contribuia la calitatea cunoștințelor, priceperilor și deprinderilor însușite de copii. Astfel, s-au constatat rezultate bune pe plan intelectual, creativitatea gândirii, dezvoltarea memoriei și a atenției.

Orice elev care aspira să devină institutor ori profesor, pe lângă cursurile școlii trebuia să aibă și o „Școală de metodă mutuală”. La absolvirea cursului i se dădea o diplomă în limba greacă. Iată traducerea unei astfel de diplome din 26 octombrie 1821:

„Eu, subscrisul, învățător de metodă mutual, câte există și câte se vor înființa în Iași și în întreaga Moldovă, fac cunoscut, că domnul Theodor Gheorghiade din Sellmnos, de 26 ani, a învățat pe lângă mine în mod teoretic și practic metoda mutuală în școala de model și practică din Iași, și fiindcă a arătat inteligența cuvenită, a reușit în amândouă rânduri precum s-a dovedit din examenele parțiale și generale pe care le-a susținut. Este deci demn de a organiza, a instrui și a administra școli de felul acesta¹². Îscălitura era a purtătorului acestui act, Theodor Gheorghiade.”

În 1829, elevii greci din clasa a II-a învățau pe dinafară numai declinările și conjugările, după foițe scrise de fiecare elev și table pitagorice. Ca instrucțiuni metodice se propunea, prin deprinderea copiilor cu scrierea mai grea, să scrie dimineața caligrafia pe bănci cu cretă, iar după-amiază, întorcându-se cu spatele către bănci, elevii să scrie pe genunchi, pentru a întări în minte forma unui cuvânt întreg, în vederea înțeleșului cititului. „Silabismul să se împartă în trei moduri, din care două să silească, iar al treilea să ghicească cuvântul sau să-l pronunțe odată”¹³. Eforia nu a aprobat această schimbare. Profesorii sunt nevoiți să revină la metoda scrierii pe nisip. Se atrage însă atenția că elevii făceau progrese la scriere prin întrebuițarea cretei, învățând mai repede trăsăturile literelor. Întrebuițarea nisipului, mai ales la Brăila, prezenta un neajuns, deoarece nisipul Brăilei este trei părți pământ galben și o parte nisip spulberos. Profesorii încercau să-l ude, dar se usca repede și se făcea iar praf și noroi. Metoda aceasta era considerată primitivă și s-a renunțat la ea.

Împotriva memorării ideilor „mecanic”, la Liceul grec din Galați profesorii aveau datoria să pună dese chestiuni copiilor, obligându-i să-și formeze singuri

¹⁰ Leonidas Rados, *Școlile grecești ...*, p. 23. Mai toate instituțiile aveau, încă din Evul Mediu, o cameră care era folosită ocazional pe post de „închisoare”, unde își petreceau (de la câteva ore la câteva zile) studioșii dificili și recalitrânți.

¹¹ Arhivele Naționale București, *fond cit.*, d. 175/1877, f. 125.

¹² Papazisis Tr. D., *Βιογραφική συλλογή λογίων Ελλήνων της Τουρκοκρατίας (Culegere biografică a cărturarilor greci din timpul stăpânirii otomane)*, tom 26, Asociația de Studii Epirote, 1967, p. 77.

¹³ Arhivele Naționale București, *fond cit.*, d. 3385/1840, f. 27.

răspunsul. Acest sistem de învățatură avea influență salutară asupra întregii vieți a elevilor deoarece îi deprindea să gândească logic. Profesorii puneau întrebări contrare ca să vadă dacă elevul este convins de ceea ce spune, sau se întoarce îndată ce a fost pus în încurcătură. Acest procedeu are și o influență morală asupra copilului deoarece elevul observa că a reușit să răspundă de la sine fiind sigur de ceea ce spune, i se înălța moralul și era mulțumit de el, prinzând curaj. Această metodă s-a aplicat la clasele cu elevi puțini. Tot aici menționăm și un rău foarte răspândit în școli, care avea consecințe neplăcute deoarece profesorii nu se mai scandalizau. Aceasta este suflarea, cum se spune în termeni de școală. Elevul era întrebat asupra materiei lecției din acea zi, neînvățând nimic repeta sunetele u la ureche, care îi ajungeau la ureche deformând cuvintele și mai cu seamă numele proprii pe care nu le-a auzit bine. Era un obicei considerat vătămător, iar deseori profesorii nu făceau nici cea mai mică observație. Inofensiv în aparență, școlarii, bazați pe suflarea colegului lor nu-și învățau lecțiile, dar se deprindeau și cu minciuna, înșelătoria, prefăcătoria obiceiuri ce li se păreau naturale și pe care le deprindeau chiar din băncile școlii.

Un impact psihologic prezintă și reacția elevilor care observă că profesorul nu se bucură când aceștia dau răspunsuri corecte, ci, dimpotrivă, le pare rău, se arată surprinși, se miră că răspund bine, stau la îndoială dacă să le pună nota, îi ironizează. În documentele păstrate din cancelaria Școlii Comunității grecești din Galați găsim menționate anumite concluzii referitoare la aceste cazuri în care nu se respectă un principiu fundamental al educației: încurajarea printr-o judicioasă folosire a laudei și a dojenei. „Un profesor care dojenește mai mult decât laudă sau care nu spune nimic atunci când ar trebui să spună, nu folosește suficient criteriile aprecierii pozitive pentru formarea și schimbarea comportamentului elevului. Esențiale sunt metodele pe care le găsește pedagogul în stabilirea unor puncte de comunicare atractive”¹⁴.

Pentru formarea sufletului elevilor care studiau în școlile grecești, profesorul Penescu propunea, ca în ajunul unei sărbători importante, să se povestească în clase din viețile sfinților și să se tragă morala cuvenită. Copiii trebuiau să meargă la biserică și să se împărtășească, iar a doua zi să povestească în clasă despre slujbă. Acest lucru avea un impact deosebit asupra profilului moral al tinerilor, dar și în formarea caracterului, aducând un plus de virtute și de integritate.

La Școala de băieți a Comunității elene din Galați se considera că viața sedentară, inerentă școlii și cu deosebire a elevilor internați, aduce cu timpul grave prejudicii sănătății, în mod special persoanelor tinere care sunt în perioada dezvoltării lor fizice și intelectuale. Exercițiile fizice și jocurile erau insuficiente pentru că ele se desfășurau în curți restrânse. Era absolut necesar pentru copii să fie scoși în mod regulat și fără excepție în aer liber, iar plimbările de duminică să

¹⁴ Ibidem, f. 34

fie mai lungi decât cele din timpul săptămânii. Aceste măsuri se luau mai ales pentru copiii aflați în internatele școlilor private. Sălile de exerciții trebuiau, conform Regulamentului școlilor private din 1896, să fie spațioase, fiecare copil să aibă un spațiu de 4 m.p., iar în curte de minim 3 m.p.

Colaborarea școlii cu familiile elevilor se realiza la nivelul conducerii, al diriginților și al profesorilor (învățătorilor). Cea mai frecventă și mai indicată era păstrarea legăturii dintre școală și familie la nivelul diriginților, deoarece aceștia cunoșteau mai bine particularitățile individuale ale elevilor, condițiile lor de viață, prietenii, mediul familial și social în care trăiau, capacitatea lor intelectuală, randamentul la învățătură, aptitudinile acestora etc. Diriginții aveau datoria de a comunica direct părinților sau tutorilor elevilor aspecte concrete ale procesului instructiv-educativ: învățătură, frecventarea cu regularitate a cursurilor, comportament, ținută, activitățile obligatorii din atelierele școlii, pregătirea zilnică a lecțiilor. Numai printr-o confruntare și completare reciprocă a informațiilor culese despre copii de către familie și școală se poate ajunge la o cunoaștere cât mai completă a acestora în scopul bunei lor orientări. După cum orientarea școlară și profesională nu se reduce la culegerea informațiilor despre copii, ci ea continuă și se realizează prin acțiuni propriu-zise de orientare, tot așa și colaborarea școlii cu familia în această privință nu se reduce la o informare reciprocă ci ea presupune desfășurarea unor acțiuni de orientare prin participarea activă a celor doi factori.

Sisteme de notare și diplomele de studii

Gradul învățăturilor, la care ajungea un elev era notat atât în timpul anului cât și în urma examenelor susținute cu notele 1,2,3 și 4. Se adaugă și nota „E” (eminență pe care o întâlnim în școlile primare). Institutul pune note zilnice în catalogul său de mână pe care apoi la sfârșitul lunii le trecea în matricole. Potrivit instrucțiunilor Ministerului din ianuarie 1863, în coloana I a matricolei, la clasele I-II se trecea nr. „diviziunii” în care a fost elevul în luna respectivă, iar la clasele III-IV se trecea nr. de ordine, adică al câtelea a fost elevul în luna respectivă între colegii săi, după notele obținute. Fiind mai puțin numeroase, deseori ultimele clase primare nu aveau catalog lunar. Ministerul propunea și clasarea elevilor în „companii” după locuința unde stăteau, „companii” ce trebuiau conduse de un monitor. Acest sistem de notare rămâne valabil în toată perioada cercetată.

Diplomele sau certificatele acordate de unitățile din învățământul particular grec aveau valoare și produceau efectele actelor de studii eliberate în învățământul de stat dacă examenele de absolvire erau susținute în fața unor comisii numite în conformitate cu dispozițiile legale. Așa cum consemnează textul Regulamentului școlar din 1833, sfârșitul ciclului de învățături umanioare, complementare și special este marcat de un examen general pentru obținerea

diplomei, care confer absolventului „titlul de laureat în învățătură slobodă”¹⁵, pentru umanioare de „laureate în științe și meșteșuguri”. Pentru susținerea acestor examene și eliberarea diplomelor se percep taxe substanțiale.

Din dorința ca elevii să nu lase școala mai înainte de a fi terminat toate învățăturile celor patru clase primare, Eforia hotărăște ca, începând cu 19 august 1859, să dea celor care terminau patru clase, certificate de absolvire. În acestea se treceau „toate însemnările” și se iscăleau de toți profesorii clasei respective. Eforia preciza că nici un elev nu va fi primit la examen fără acest certificat. Într-un sistem de învățământ finanțat de guvern și în care diplomele și acreditările de funcționare a unităților de învățământ private sunt acordate de guvern, diversitatea este în limitele agreeate oficial și orice abatere nu poate fi decât un accident. Licențele acordate școlilor private grecești se dau în anumite condiții: dacă acestea au aceeași programă școlară precum cea a școlilor publice sau, cel puțin, una acceptată de guvern (minister etc.).

Semnificativă pentru a sublinia caracterul învățământului grecesc din această perioadă ni se pare următoarea mențiune întâlnită în matricola clasei a IV-a a anului școlar 1891-1892 și anume: „școlarii se vor obliga a învăța rugăciunile și apoi vor primi atestatele”¹⁶. Probabil că nu toți elevii se dovediseră receptivi și silitori la studiul religiei, de a fost nevoie o astfel de măsură.

Capitolul IV din Regulamentul special pentru administrație internă a Școlilor Comunității elene din Constanța, stipulează că „în fiecare trimestru se scot notele zilnice ale elevilor și se predau directorului care le înscrie în catalog și le face cunoscute părinților sau tutorilor elevilor”¹⁷. Notele atestatelor sunt exprimate astfel:

10= eminent	7= bine	4= prea mediocru
9= foarte bine	6= binișor	3,2,1= rău
8= prea bine	5= mediocru	0= foarte rău

Examenele încep de la 30 iunie până la 8 iulie. Se dau în fața publicului certificate de silință și purtarea elevilor. Certificatele eliberate vor conține notele de pe cele trei trimestre și notele obținute la examene și purtau semnătura epitropilor.

În contextul extern dificil al anului 1905 și pe fondul unei ușoare dar continue respingeri a elenismului din România, faptul că în unele școli grecești se neglija minima educație în spiritul culturii române și a atașamentului față de patria gazdă, convinge Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice să inițieze, așa cum o dovedesc documentele epocii, o serie de controale repetate la instituțiile educative grecești, fie ale comunităților, fie particulare aplicând sancțiuni extrem de dure,

¹⁵ Diplomele de „laureat” se iscălesc de profesorii examinatori, se întăresc de membrii Eforiei și se „adeveresc” de către directorul școlii; în plus diplomele pentru absolvirea cursurilor speciale urmează să fie avizate de Ministru.

¹⁶ Arhivele Naționale Galați, fond Școala Comunității Elene Galați, d. 1/1891-1896, f. 7.

¹⁷ Arhivele Naționale București, *fond cit.*, d. 1510/1909, f. 1.

care mergeau până la închiderea școlilor. În unele rapoarte, inspecitori competenți (Elena T. Cancicov pentru școlile particulare de fete, Gh. Rășcanu pentru școlile particulare de băieți), acuzau grave nereguli la școlile inspectate. Problemele reale semnalate de inspecții nu și-au aflat o rezolvare durabilă, pentru că trei decenii după evenimentele din 1905 și după semnarea unui nou Protocol privind bisericile grecești din România alte inspecții scoteau la iveală același gen de cronică deficiențe. În aprilie 1906 era programat Congresul al II-lea al educației grecești, la care numeroși profesori și-au anulat participarea din pricina evoluțiilor negative din acest registru. Trebuie spus că școlile grecești se adaptează în ritmuri inegale mediului românesc și cerințelor unei educații moderne, pe măsură ce autoritățile sporesc controlul asupra lor. De altfel, s-a văzut clar la 1905 că școlile elene reprezentau doar niște instituții tolerate de statul român, considerate adesea de responsabilii ministerului de profil ca aducătoare de deservicii în fapt instrucției autohtone, aceasta după ce sistemul românesc de instrucție reușise să se organizeze mai bine și să se conecteze la circuitele europene.

Învățământul și cultura greacă nu au fost fenomene intelectuale constrângătoare. Dimpotrivă, ele au deschis orizonturi care au fost fructificate de generația care a avut posibilitatea cunoașterii ideilor înnoitoare ale vremii. Bineînțeles, învățământul grecesc devenise la un moment dat anacronic, nu prin ceea ce spunea ci prin existența sa ca un fenomen străin spiritualității unui popor, care nu se desfășura în limba națională, nu ținea seamă de realitățile românești și mai ales se lega de un sistem politic și social străin de țara noastră.

The foreigners in Bacau area in 1825

Summary

At the end of the 18th century and especially at the beginning of the 19th century, a large number of foreigners settled on Moldova's territory. Some of them who came as craftsmen, merchants, traders or practicing works that demand a high level of education and knowledge (engineers, doctors, pharmacists etc) chose to keep their foreign citizenship. They were called "suditi". By doing this, they took advantage of the fact that based on their passports, they remained subjects of the great European powers who offered guarantees in front of the local administration. Nevertheless, they were integrated in the effort of modernizing the Romanian society. Laws prohibited them to buy land or real estate, but this did not stop them from practicing their jobs. Others married Romanian women or gave up foreign citizenship and the advantages it offered and became citizens of Moldova, receiving all the rights the local population had.

Our study is focusing on the nominal presentation of this foreign population, „suditii”, present in Bacau in 1820. From the completed questionnaires we can obtain information regarding nationality, place of birth, religion, way of dressing, facial features and social status for each person.

Studierea documentelor cu caracter fiscal din prima jumătate a secolului al XIX-lea, a catagrafiilor în speță, oferă bogate informații referitoare la viața socială și economică a diferitelor localități din Moldova¹. De aceea, pentru completarea unor importante goluri în ceea ce privește demografia Bacăului în perioada de care ne ocupăm, considerăm necesară publicarea în continuare a statisticilor referitoare la populația târgului² și a ținutului.

În prima jumătate a secolului al XIX-lea o parte din populația târgului Bacău era alcătuită din supușii străini, cunoscuți în epocă sub numele de sudiți³.

¹ Despre necesitatea cercetării statisticilor oficiale și o analiză a populației târgului Bârlad, vezi Gh. Platon, *Observații cu privire la populația târgului Bârlad la mijlocul secolului al XIX-lea*, în „Studii și articole de istorie”, VIII, 1966, pp. 269-279; idem, *Populația târgului Huși în prima jumătate a secolului al XIX-lea. Observații privind structura socială și proveniența*, în „Analele Științifice ale Universității «Al. I. Cuza» din Iași (serie nouă), secțiunea III, a. Istorie, tomul XI, 1965; idem, *Populația orașului moldovenesc la mijlocul secolului al XIX-lea*, în „Carpica”, III/1970, pp. 5-32 + XIV Anexe; Leonid Boicu, *Despre structura socială a orașului moldovenesc la mijlocul secolului al XIX-lea*, în „Studii”, VI/1963, nr. 2, pp. 281-305.

² Studiul de față este o continuare a cercetării noastre începută anul trecut referitoare la populația orașului Bacău; vezi Silviu Văcaru, *Populația târgului Bacău în anul 1820*, în „Acta Bacoviensia”, IV/2009, pp. 13-33.

³ Despre sudiții din Iași, Bacău, Botoșani, Galați, Moinești, Roman și Tg. Ocna, vezi Leonid

Aceștia erau „considerați ca o categorie orășenească distinctă, privilegiată sub raportul regimului juridic, fiscal și vamal, diferențiată de restul populației din târgurile și orașele moldovenesti”⁴.

La sfârșitul secolului al XVIII-lea, în baza articolului IX al Tratatului de la Kuciuk-Kainargi (din 10 iulie 1774)⁵, Rusia primea dreptul de a înființa consulate în Principatele Române⁶. În baza aceluiași articol, la scurt timp după Rusia, își trimiteau agenți consulari Austria (1782)⁷, Prusia (1784)⁸, urmate de Franța (1798)⁹ și Anglia (1803)¹⁰. Potrivit aceluiași articol al Tratatului consulii și viceconsulii ruși aveau dreptul de a se folosi în relațiile lor cu autoritățile locale de „dragomani recrutați din raiele”¹¹. Abuzând de puterile pe care le aveau, consulii, în temeiul articolului citat mai sus, „au acordat patente de protecție unui număr mult mai mare de persoane decât ar fi fost necesar pentru legăturile lor cu autoritățile locale”¹². Cel mai mare număr de sudiți din Moldova îl avea Austria, urmată de Rusia, Prusia, Franța și Anglia. Consulii, de multe ori, în schimbul unor taxe, acordau patente de protecție și persoanelor care nu ar fi fost îndreptățite să primească asemenea înlesniri. Cele mai multe abuzuri au fost făcute de Agenția austriacă din Iași, aceasta oferind românilor originari din Transilvania, ungarilor, lipovenilor, armenilor și evreilor din Galiția patente care-i puneau „la adăpost de vexațiunile autorităților locale, conferindu-le, totodată, privilegiile de care se bucurau sudiții veritabili”¹³. Pentru verificarea tuturor supușilor străini din Moldova Ioniță Sandu Sturza, domnul Moldovei, poruncește ispravnicilor de ținuturi să întocmească liste cu supușii străini și să le înainteze Vistieriei Moldovei. Așa a apărut catagrafia consacrată sudiților din 1825¹⁴ „cea mai detaliată, mai amplă și mai veridică sursă documentară despre supușii străini din

Boicu, *Despre structura socială a orașului moldovenesc la mijlocul secolului al XIX-lea*, pp. 295-296.

⁴ Stela Mărieș, *Supușii străini din Moldova în perioada 1781-1862*, Iași, 1985, p. 9.

⁵ Gh. Platon, *Geneza revoluției române de la 1848*, Iași, 1980, p. 15 și urm.

⁶ C. Șerban, *Înființarea consulatelor ruse în Țara Românească și Moldova*, în „Studii și cercetări de istorie medie”, 1, 1952, nr. 2, pp. 61-72; Stela Mărieș Agapi, *Din abuzurile consulilor în Moldova în anii 1822-1828*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie Iași”, tom VII, 1970, p. 292; eadem, *Supușii străini din Moldova în perioada 1781-1862*, p. 31.

⁷ Pentru mai multe detalii, vezi Stela Mărieș, *Înființarea Agenției consulare austriece în Principatele Române*, în „Danubius”, vol. VI-VII, Galați, 1972-1973, pp. 69-80; eadem, *Activitatea lui Ignățiu Ștefan Raicevich, primul consul al Austriei în Principatele Române (1782-1786)*, în „Cercetări istorice”, Iași, 1975, pp. 123-139.

⁸ Eadem, *Supușii străini din Moldova în perioada 1781-1862*, p. 34.

⁹ Despre primii consulii francezi în Principate, vezi Andrei Oțetea, *Înființarea consulatelor franceze în Țările Române*, în „Revista Istorică”, XVIII, 1932, nr. 10-12, pp. 334 și urm.

¹⁰ Cf. Stela Mărieș *Supușii străini din Moldova în perioada 1781-1862*, p. 36.

¹¹ Eadem, *Din abuzurile consulilor în Moldova în anii 1822-1828*, p. 292.

¹² *Ibidem*.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ Despre modul cum s-a întocmit catagrafia, vezi C. Turcu, *Observații asupra catagrafiei sudiților din Moldova pe anii 1824-1825*, în *Îndrumător în Arhivele Statului Iași*, vol. II, București, 1956, pp. 129-150.

Moldova”¹⁵.

În catagrafie sunt înregistrate: numele și prenumele, naționalitatea, locul nașterii, legea (religia), de când este venit în Moldova, actul prin care dovedește că este sudit, date despre fizionomia sa, portul, starea civilă, starea materială, ocupația și rezoluția celui care a întocmit chestionarul în care se recunoaște sau nu starea de sudet.

Potrivit acestui recensământ, suma totală a sudiților din Moldova era de 2282 capi de familie din care 510 sudiți legali și 1772 sudiți ilegali¹⁶, proveniți din rândul autohtonilor sau străinilor veniți de mai mulți ani.

Valoarea acestei catagrafii este dată și de faptul că este „un document al simultaneității, ea înregistrând, aproximativ în aceeași scurtă perioadă de timp, situații, fapte și evenimente de pe cuprinsul întregului oraș”¹⁷ și a Moldovei în același timp, „ceea ce îi conferă și calitatea de a fi un document cronospațial, fapt care permite judecăți de valoare asupra întregii societăți”¹⁸.

Cu toate că nu face obiectul studiului de față câte observații se impun. În târgul Bacău sudeți după protecție erau: 38 austrieci, 11 rusești, 4 franțuzești și 4 prusieni, în total 57. Dintre aceștia doar 4 erau socotiți sudeți adevărați cu mențiunea că unul dintre aceștia urma să aducă pașaportul pentru a i se recunoaște calitatea de sudet¹⁹.

După regiunea în care s-au născut, erau din: Ardeal (15), Austria (6), Banat (3), Galiția (6), Bucovina (3), Franța 1, Grecia (1), Muntenia (1), Polonia (6), Prusia (2), Rusia (4), Ungaria (1); șapte dintre ei erau născuți în Moldova. La aproape jumătate dintre ei avem și locul de naștere: Brașov (5), București (1), Carloviț (1), Camenița (1), Cernăuți (2), Colonie (1), Corfus (1), Focșani (2), Ignatu (1), Kiev (1), Praga (1), Prejmer (1), Roman (1), Sibiu (1), Sneatin (1), Tesmenițu (1), Trieste (1), Viena (1), Zlosovu (1).

În chestionar la nație întâlnim următoarele: armeni (1), caramanlău²⁰ (1), evrei (19), greci (2), mocani (1), moldoveni (4), nemți (8), polonezi (3), români (2), ruși (2), sârbi (4), unguri (9). În mod normal, erau de mai multe confesiuni: catolici 19, ortodocși 18, evrei 18, armeni 1, luterani 1. Dintre aceștia 7 erau născuți în Moldova, 15 erau căsătoriți cu pământence și 18 își cumpăraseră sau primiseră casă de zestre.

Recensământul ne permite să reconstituim și o frântură din viața cotidiană a târgului Bacău. Cu puțină pricepere și imaginație putem descoperi o lume puțin cunoscută astăzi. Cercetând aceste dosare observăm o lume „pe care n-o mai

¹⁵ Stela Mărieș, *Supușii străini din Moldova în perioada 1781-1862*, pp. 110-111

¹⁶ *Ibidem*, p. 112.

¹⁷ Oliver Velescu, *Catagrafia Bucureștiului din anul 1810. O nouă lectură* (II), în „*Historia Urbana*”, tom XI, nr. 12, 2004, p. 159.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ Arhivele Naționale Iași, fond *Vistieria Moldovei*, dosar 2/1824, f. 460.

²⁰ Negustor turc de covoare.

întâlnești azi, dar pe care simți că ți-o reconstitui cu ajutorul imaginației și a pasiunii pentru toate câte dorm în necropola trecutului.”²¹

Diversitatea de nații și religii aducea cu sine și o diversitate în ceea ce privește îmbrăcămintea. Numai sudiți aveau, conform celor înregistrate în chestionar, următoarele porturi: armenesc (armean 1), evreiesc (evrei 18), mocănesc (mocan 1), moldovenesc (caramanlău 1, sârb 4, moldovean 3, rus 1, ungur 2), nemțesc (evreu 1, grec 1, leah 2, moldovean 1, neamț 8, român 2, rus 1, ungur 2), rusesc (grec 1), țărănesc (român 1, ungur 2) și unguresc (leah 1, unguri 4).

Sudiții acopereau o zonă importantă dintre activitățile meșteșugărești și de comerț desfășurate în Bacău. Aveau nu mai puțin de 32 ocupații, mai mult de o treime fiind reprezentată de băcali, orândari și vânzători de ahtarlăcuri (băcal²² 4, brașovean²³ 2, casap 2, cazacliu²⁴ 1, cărătaș²⁵ 2, cioban 1, ciubotar 2, controlor la huscărie 1, croitor 2, cușmar²⁶ 3, doctor 2, harabagiu²⁷ 3, lăcătuș 1, lipcan²⁸ 2, maistru 1, meșter sticlărie 1, morar 1, negustor de cherestea 1, negustor de vite 1, orândar²⁹ 4, pădurar 1, pălărier 2, pietrar 2, plugar 1, psalt³⁰ 1, rachier³¹ 3, săhăidăcar³² 1, sitar³³ 1, speculant³⁴ 1, stoler 1, vânzător de ahtarlăcuri 4, zugrav 1).

Dacă unii dintre ei aveau doar o prăvălie sau un atelier în urma căruia obțineau un profit care să le asigure traiul zilnic și poate să mai pună și ceva deoparte, alții erau mult mai înstăriți. Între aceștia din urmă menționăm pe Aron Volf Singher³⁵, care avea două dughene și o velniță, Marcu Adelștain³⁶, cu o avere destul de însemnată: cinci dughene, un han și o casă cu etaj deținute, este drept, împreună cu soacra sa. Un alt personaj cunoscut în epocă, Săndulachi Ioan Papazoglu, căsătorit cu fiica stolnicului Stamati Răducanu, din Târgul Ocna, avea casă, han, două dugheni, 8 pogoane de vie la Viișoara și zece pogoane de vie la

²¹ Ion Minulescu, *Bucureștii tinereții mele ...*, antologie de Mioara Minulescu, prefată și note de Amil Manu, București, 1969, p. 96.

²² Posesor de prăvălie.

²³ Negustor de fierărie, sticlărie și postav.

²⁴ Negustor de vinuri între Moldova și Rusia, sau care aducea din Rusia blănuri scumpe.

²⁵ Fabricant sau negustor de trăsur.

²⁶ Confectioner de cușme.

²⁷ Cărauș.

²⁸ Negustor de pânzeturi.

²⁹ Arendaș sau cârciumar prin sate.

³⁰ Dascăl.

³¹ Vânzător de rachiu.

³² Șelar.

³³ Confectioner de site.

³⁴ Negustorie ilicită.

³⁵ Arhivele Naționale Iași, fond *Vistieria Moldovei*, d. 2/1824, f. 455 v.

³⁶ Ibidem, f. 457.

Reprezentanții Isprăvniceii, care-i recenzau pe străinii care se considerau sudiți, propuneau încadrarea lor în această categorie fiscală sau, dimpotrivă, solicitau ca ei să intre în rândul pământenilor și să plătească Vistieriei ca și toți localnicii. Dacă nu doreau să facă acest lucru puteau să se întoarcă de unde au venit cu obligația de a lăsa aici toate bunurile agonisite.

Nefiind în intenția noastră de a face un studiu asupra populației târgului Bacău la 1820, ci doar o prezentare nominală a locuitorilor considerați străini în acel moment, în acest preambul am încercat să schițăm doar o mică parte din multitudinea de perspective pe care ni le oferă cercetarea catagrafiilor.

Sudiți austriacești și pisti toți din ținut(ul) Bacăului* Austriecești

f. 455

<p>No. 1 Iordachi Caramanlău Nația: caramanlău Născut: la Triești, în Austriia Lege: pravoslavnic Vreme venirii: de 25 ani Adiverința: are patentă K. K. Aghențai din <1>823 ghen(a)r 1, supt no. 16 Fisiognomiia: la stat de mijloc, bălai, ochii căprui, părul capului sur Portul: moldovinescu Stare: însurat în Moldovva cu Elenco, fata lui Dumitru Sichite din părțile Turchiei Statornicia: în Bacău, are casa sa de veciu Breasla: brașoven</p>	<p>No. 2 Dumitru Costandin Nația: sîrbu Născut: în târgul Carlovișua, în Bănat Lege: pravoslavnic Vreme venirii: de 18 ani Adiverința: are patentă K. K. Aghențai din <1>823 ghen(a)r 1, supt no. 35 Fisiognomiia: la stat de mijloc, bălai, ochii căprui, părul capului castaniu Portul: moldovinescu Stare: însurat în Moldovva cu Arhoia, fata lui Dumitru Sichitiul din părțile Turchiei Statornicia: în Bacău, are 2 casă a sale de veciu Breasla: băcal</p>
<p>Pitrecire de 25 ani, însurare cu pămînteană, acareturile de veci, neînfășoare pașportului provinciei sale îl dipărtează de driturile sudețști.</p>	<p>Stabilimenturile de veci, însurare cu mînteană¹, neînfășoare pașportului venirei sale și pitrecire de 18 ani nu-l iartă de a să numi sudet.</p>

¹ Probabil, „pămînteană”.

f. 455 v.

<p>No. 3 Aron Volfu Singher Nația: jîdov Născut: în Galiția, la oraș Tesmenișu Lege: jîdovască Vreme venirii: de 30 ani Adiverința: are patentă K. K. Aghențai din <1>823 ghen(a)r 1, supt no. 29 Fisiognomiia: la stat de mijloc, bălan, ochii căprii, părul capului castaniu</p>	<p>No. 4 Marcul Volfu Singher Nația: jidov Născut: în Moldovva Lege: jidovască Adiverința: are patentă K. K. Aghențai din <1>823 ghen(a)r 1, supt no. 30 Fisiognomiia: la stat de mijloc, albineșu, ochii căprii, părul capului castaniu Portul: jidovăscu</p>
--	--

³⁷ Ibidem, f. 467 v.

Portul: jidovăscu Stare: însurat cu Ete jîdauca din Chişănău; are 4 copii Statornicia: în Bacău, are dou dughene cum şi o velniţă a sale de veciu Breasla: şpeculant	Stare: însurat cu Frima jîdauca, din Bocovina; are doi copii Statornicia: în Bacău, ţine dugheană cu chirie di la Haia jîdauca din Bacău Breasla: ţine rachierie
Neînfăţoşare paşportului venirii sale, acareturile de veci şi pitrecire de 30 ani îl arată ca rae ¹ .	De vreme ce este născut în Moldova unde sudeţi nu să nascu, sudet nu poate fi.

* Pentru a fi cât mai aproape de textul original am folosit în transcrierea numelor î din i în loc de î din a, şi sînt în loc de sunt, ştiut fiind că alfabetul chirilic are semne speciale pentru aceste litere, iar la timpul respectiv se scria cu sînt.

¹ rae – raet – om străin venit în Moldova cu paşaport sau fără, care, după 10 ani de şedere, devenea supus al Imperiului Otoman, la fel ca şi restul locuitorilor din Moldova.

f. 456

No. 5 Herşcul Eliseiu Naţia: jidov Născut: în Bocovina Lege: jidovască Vreme venirii: de 28 ani Adiverinţa: are patentă K. K. Aghenţai din <1>823 ghen(a)r 1, supt no. 36 Fisiognomia: la stat de mijloc, albineţu, ochii albastru, părul capului castaniu Portul: jidovăscu Stare: însurat cu Raiza, tot din Bocovina; are 4 ficiori însuraţi Statornicia: în târgul Moineştii, ţine casă cu chirie şi o dugheană de la vorn(i)cu(l) de poartă Dumitru Avram. Ține şi gropi de păcură tot în Moineşti, cu bezmen, are şi o velniţă în satul Leontineştii cu bezmen Breasla: orîndariu	No. 6 Ştefan Ienciu ¹ Naţia: sîrbu Născut: în Bănat Lege: pravoslavnică Vreme venirii: de 20 ani Adiverinţa: are patentă K. K. Aghenţai din <1>823 ghen(a)r 1, supt no. 33 Fisiognomia: la stat nalt, smolit, ochii negri, părul capului negru Portul: moldovinescu Stare: însurat cu Nevele din Bănat; are doi copii Statornicia: în Bacău, are casă şi dugheană a sale de veciu Breasla: băcal
Pitrecire de 28 ani, neînfăţoşare paşportului provinciei sale îl dovedesc de rae, iar nevroind poate a să înturna la urma sa.	Stabilimenturile de veci, neînfăţoşare paşportului venirii sale şi pitrecire de 20 ani îl arată de un bun pămîntean.

¹ Arhivele Naţionale Iaşi, fond *Vistieria Moldovei*, d. 13/1820, f. 216.

f. 456 v.

No. 7 Ivan Costandin Naţia: sîrbu Născut: în Bănat Lege: pravoslavnică Vreme venirii: de 16 ani Adiverinţa: are patentă K. K. Aghenţai din <1>823 ghen(a)r 1, supt no. 34 Fisiognomia: la stat di mijloc, bălan, ochii cam galbini, părul capului castaniu Portul: moldovinescu Stare: însurat cu Raica din Bănat; copii nu are	No. 8 Imbre Triţă ¹ Naţia: ungar Născut: în Ungarie Lege: catolic Vreme venirii: de 10 ani Adiverinţa: are patentă K. K. Aghenţai din <1>823 ghen(a)r 1, supt no. 11 Fisiognomia: la stat di mijloc, bălan, ochii căprie, părul capului castaniu Portul: ungurescu Stare: însurat cu Erjibic, unguroaică din
--	--

Statorniciia: în Bacău, ține dugheană cu chirie a bisericii Sfintu(l) Neculai din Bacău Breasla: cușmariu	Bocovina; copii nu are Statorniciia: în Bacău, are casa sa di veciu Breasla: harabagiu
Neînfătoșare pașportului venirei sale, pitrecire de 16 ani, îl îndatoresc de a rămîne rae, iar nevroind poate a să întoarci la urma sa.	Stabilimenturile de veci, pitrecire ce îndelungată în Moldova, neînfătoșare pașportului venirii sale îi dau drituri de pămîntean.

¹ Adus în Moldova de Volf, starostele de sudiți din Bacău (Arhivele Naționale Iași, fond *Vistieria Moldovei*, d. 13/1820, f. 215).

f. 457

<p>No. 9 Marcu Adelștain Nația: jîdov Născut: în Galiție Lege: jîdovască Vreme venirii: de 3 ani Adiverința: are patentă K. K. Aghențai din <1>823 ghen(a)r 1, supt no. 31. Această patentă esti și pe numile soacră-săi, Hana, jîdauca din Bacău, ce au ținut-o un Lupul Focșăneanul, jîdov sudet din Bacău Fisiognomiia: la stat di mijloc, smolit, ochii căprii, părul capului negru Portul: jîdovăscu Stare: însurat cu Leia, fata Hanii jîdaucăi din Bacău Statorniciia: în Bacău, șade în casă cu soacră-sa, Hana, care jîdaucă are 5 dughene, un han și o casă de pîiatră cu 2 rînduri a sale di veciu în Bacău Breasla: liptăcanu</p>	<p>No. 10 Ghiorghi Brașovanu¹ Nația: moldovan Născut: în Brașovu Lege: pravoslavnică Vreme venirii: de 24 ani Adiverința: are patentă K. K. Aghențai din <1>823 ghen(a)r 1, supt no. 14 Fisiognomiia: la stat di mijloc, smolit, ochii negri, părul capului negru Portul: moldovinescu Stare: însurat cu Paraschiva din Prașov²; are 5 copii Statorniciia: în Bacău, are casa sa de veciu, ține și o dugheană cu chirie a Bisericii Catolicești din Bacău Breasla: bacal</p>
Numitul s-ar pute socoti de sudet dacă n-ar ave acareturi de veci și n-ar fi însurat cu pămînteană, dar de vreme ce este însurat cu pămînteană și are acareturi [acareturi] di veci, trebui a rămîne rae, iar nevroind poate a să întoarci la urma sa, numai desfăcîndu-si de toate ale pămîntului.	Pentru că esti de nație sa moldovan, dă a prepune îndoială pentru nație sa în Brașov, de vremi ce pașaportul cu care ar fi venit nu înfătoșază. Cu toate aceste nici rae să supune a fi decît disfăcîndu-s(e) de casa de veci, să-s(ă) întorcă la urma sa destulă vremelnicie <...> ³ îndelungată pentru <...> ³ .

¹ Vezi și Arhivele Naționale Iași, fond *Vistieria Moldovei*, d. 13/1820, f. 216.

² Așa în orig.

³ Rupt.

f. 457 v.

<p>No. 11 Isac Goidu Nația: jidov Născut: în Țara Leșască Lege: jidovască Vreme venirii: de 18 ani Adiverința: are patentă K. K. Aghențai din <1>820 ghen(a)r 1, supt no. 826. Fisiognomiia: la stat di mijloc, albinețu, ochii</p>	<p>No. 12 Mateiu Sochiur Nația: moldovan Născut: în Ardeal Lege: pravoslavnică Vreme venirii: de 16 ani Adiverința: are patentă K. K. Aghențai din <1>823 ghen(a)r 1, supt no. 32 Fisiognomiia: la stat di mijloc, bălaj, ochii</p>
--	--

<p>căprii, părul capului castaniu Portul: jidovăscu Stare: însurat cu Haica, fata lui Boroh jidovu din Bacău; are 3 copii Statornicia: în Bacău, ține dugheană cu chirie de la un șatrar Lupul Livescu din Bacău Breasla: liptican</p>	<p>căprii, părul capului negru Portul: moldovinescu Stare: însurat cu Paraschiva, fata Măriuții vădanii din Bacău; are 2 copii Statornicia: în Bacău, are dugheană a sa di veci cum și un loc stăru tot în Bacău Breasla: croitoriu</p>
<p>De vreme ci să află petrecînd de 12 ani, neînfătoșînd pașportul venirii sale și este însurat cu pămînteană, sudet nu se poate socoti.</p>	<p>Însurat cu pămînteană, acareturile de veci, neînfătoșare pașportului venirii sale și pitrecire de 16 ani îl arată de rae.</p>

f. 458

<p>No. 13 Mihail Oberlenschi Nația: rusu Născut: la Snetin, în Galiția Lege: pravoslavnică Vreme venirii: de 12 ani Adiverința: are patenta K. K. Aghențai din <1>823 ghen(a)r 1, supt no. 15 Fisiognomiia: la stat di mijloc, cam albinețu, ochii căprii, părul capului castaniu Portul: moldovinescu Stare: însurat cu Anica, fata Anițai diiaconițai de la Mamorniță, din ținut(u)l Herțai; are un copil Statornicia: în Bacău, are casa sa pe locul Mănăstirii Precistii din Bacău, cu bezmen Breasla: ciubotariu</p>	<p>No. 14 David Cerchez Nația: arman Născut: la Brașovu Lege: armenească Vreme venirii: de 16 ani Adiverința: are patenta K. K. Aghențai din <1>823 ghen(a)r 1, supt no. 16 Fisiognomiia: la stat di mijloc, cam smolit, ochii negri, părul capului negru Portul: arminescu Stare: însurat cu Mariia, fata lui Ștefan Sucevean din Botoșani Statornicia: în Bacău, ține dugheană cu chirie de la sârd(a)r Iordachi Ciute din Bacău Breasla: brașovanu</p>
<p>Petrecire di 12 ani, neînfătoșare pașportului venirii sale, însurare cu pămînteană și acareturile de veci îl supun de a rămîne rae.</p>	<p>Măcar că este venit de 16 ani poate a să înturna la urma sa desfăcîndu-și di toate ale pămîntului.</p>

f. 458 v.

<p>No. 15 Ștefan Sechei Idori Nația: ungur Născut: în Ardeal Lege: catolicească Vreme venirii: de 10 ani Adiverința: are patenta K. K. Aghențai din <1>823 ghen(a)r 1, supt no. 17 Fisiognomiia: la stat di mijloc, cam albinețu, ochii căprii, părul capului castaniu Portul: moldovinescu Stare: însurat cu Eva din Ardeal; are 4 copii Statornicia: în Bacău, ține casă cu chirie de la un Dumitru Băcalu din Bacău Breasla: morariu</p>	<p>No. 16 Andrieu Furmei Nația: ungur Născut: în Ardeal Lege: pravoslavnic, botezat Vreme venirii: de 20 ani Adiverința: are patenta K. K. Aghențai din <1>823 ghen(a)r 1, supt no. 3 Fisiognomiia: la stat di mijloc, cam smolit, ochii cam galbeni, părul capului sur Portul: moldovinescu Stare: însurat cu Mariia din Ardeal, botezată, tot unită cu dînsul Statornicia: în Bacău, are casa sa de veciu Breasla: harabagiu</p>
<p>Măcar că este venit de 10 ani, însă poate a să înturna la urma sa.</p>	<p>Pitrecire de 20 ani, neînfătoșare pașportului venirii sale, acareturile de veci și însurare cu</p>

pămînteancă îi dau nume de rae.	
f. 459	
<p>No. 17 Ianoș Tocaciu Nația: ungur Născut: în Brașov Lege: catolicească Vreme venirii: de 7 ani Adiverința: are patentă K. K. Aghențai din <1>823 ghen(a)r 1, supt no. 7; are și pașaport cîndu au eșit în Moldovva din Țara Ungurească din <1>817 iul(ie) 22 Fisiognomiia: la stat di mijloc, bălan, ochii verzi, părul capului castaniu Portul: ungurescu Stare: însurat cu Catalina din Țara Ungurească; copii nu are Statorniciia: în Bacău, are casa sa pe locul Mănăstirii Precista din Bacău Breasla: casap</p>	<p>No. 18 Andrieu Crișer Nația: neamțu Născut: la Viena Lege: catolicească Vreme venirii: de 8 ani Adiverința: are patentă K. K. Aghențai din <1>823 ghen(a)r 1, supt no. 18 Fisiognomiia: la stat di mijloc, balan, ochii verzi, părul capului sur Portul: nemțescu Stare: însurat cu Iolieiana din Bocovina; copii nu are Statorniciia: în Bacău, ține casă cu chirie de la un Dumitru Gălățanu din Bacău Breasla: ciubotariu</p>
Cu toate că are acareturi de veci, însă în putere pașportului proviinței sale disfacîndu-si di dînsile poate a să întoarce la urma sa.	Numitul fiindcă nu are poșportul provienței sale s-ar socoti de a rămîne rae, însă nevroind poate a să întoarci la urma sa.

f. 459 v.

<p>No. 19 Idel Leiba Nația: jidov Născut: în Galiția, la tîrgul Zlosovu Lege: jidovască Vreme venirii: de 12 ani Adiverința: are patentă K. K. Aghențai din <1>823 ghen(a)r 1 Fisiognomiia: la stat di mijloc, bălan, ochii căpriei, părul capului castaniu Portul: jidovăscu Stare: însurat cu Haia jîdauca tot în tîrgul Zlosovu; are doi copii Statorniciia: în satul Blăgeștii Breasla: orîndariu</p>	<p>No. 20 Dumitru Stoleriu Nația: ungur Născut: în Ardeal Lege: catolicească Vreme venirii: de 15 ani Adiverința: are patentă K. K. Aghențai din <1>823 ghen(a)r 1, supt no. 15 Fisiognomiia: la stat di mijloc, smolit, ochii căpriei, părul capului castaniu Portul: ungurescu Stare: însurat cu Clare unguroaica din Ardeal; copii nu are Statorniciia: în Bacău, ține casă cu chirie de la clucer Alecsandru din Bacău Breasla: stoleriu</p>
Venire de 12 ani și neînfătoșare pașportului venirei sale îl supun de a rămîne rae, însă nevroind poate urma celui de supt no. 18.	Neînfătoșare pașportului venirei sale și pitrecire de 15 ani îi dau nume de rae, în diosăbire numai întorcîndu-si la urma lui.

f. 460

<p>No. 21 Ioan Hulub Nația: rusu Născut: în Cernăuți Lege: pravoslavnică Vreme venirii: de 22 ani</p>	<p>No. 22 Samoil Eperiș Nația: ungur Născut: în Transivaniia, la oraș Ignatu Lege: catolicească Vreme venirii: de 12 ani</p>
--	---

<p>Adiverința: are patentă K. K. Aghențai din 1 ghen(a)r <1>817, supt no. 699</p> <p>Fisiognomiia: la stat di mijloc, bălan, ochii căprii, părul capului castaniu</p> <p>Portul: nemțăscu</p> <p>Stare: însurat cu Mariia de la târgul Suvevii din Bucovina; are 7 copii</p> <p>Statorniciia: în Bacău, ține casă cu chirie de la starostile de sudeți din Bacău, Ioan Volfu¹</p> <p>Breasla: carătașu</p>	<p>Adiverința: are patentă K. K. Aghențai din 1 ghen(a)r <1>817.</p> <p>Fisiognomiia: la stat di mijloc, albinețu, ochii căprii, părul capului castaniu</p> <p>Portul: nemțăscu</p> <p>Stare: însurat cu Magdalina din Transilvania; cu 4 copii</p> <p>Statorniciia: în Târgul Ocnii, are casa sa de veciu</p> <p>Breasla: doftor în Târgul Ocnii</p>
<p>Acesta poate urma aceluia de supt no. 20.</p>	<p>Deși pitrecire di 12 ani îl supune pronomiilor² pământului, dar nevroid a rămîne rae poate a să întoarce la urma sa numai desfăcîndu-si de acareturile de veci.</p>

¹ Fiul său, Carol, trecea vama de la Comănești, la 18 octombrie 1829, după ce petrecuse un an la școală peste hotare (Arhivele Naționale Iași, Colecția *Litere*, d. V/184, f. 176).

² privilegii.

f. 460 v

<p>No. 23</p> <p>Carlu Traeb</p> <p>Nația: neamțu</p> <p>Născut: în Austria</p> <p>Lege: catolicească</p> <p>Vreme venirii: de 7 luni</p> <p>Adiverința: are pașaport de la Lemberg din <1>823 avg(u)st 25, supt no. 2.700</p> <p>Fisiognomiia: la stat di mijloc, bălan, ochii căprii, părul capului castaniu</p> <p>Portul: nemțăscu</p> <p>Stare: neînsurat</p> <p>Statorniciia: în Bacău, calfă la Tomas Caranciu pălărieriu</p> <p>Breasla: pălărieriu</p>	<p>No. 24</p> <p>Andreas Branderfer</p> <p>Nația: neamțu</p> <p>Născut: în Brașovu</p> <p>Lege: catolicească</p> <p>Vreme venirii: au venit di la București di 8 luni</p> <p>Adiverința: are pașaport a K. K. Aghențai din București din <1>817 iuli(e) 30, supt no. 592</p> <p>Fisiognomiia: la stat di mijloc, balan, ochii căprii, părul capului castaniu</p> <p>Portul: nemțăscu</p> <p>Stare: însurat cu Catalina, fata lui Franți Lerhi de la huscărie¹, din ținut(u)l Bacăului</p> <p>Statorniciia: în Bacău, ține casă cu chirie de la un Iozef din Bacău, calfă di chetrari</p> <p>Breasla: caratașu</p>
<p>Numitul în putere pașportului venirii sale poate a să întoarce la urma sa.</p>	<p>Pe numitul deși nație îi dă nume de sudet și cu o vreme hotărîită s-ar putea socoti de sudet, însă trebui de a să îngriji de a aduce pașportul provinciei sale.</p>

¹ Depozit de sare obținută prin fierberea apei de izvor de sare.

f. 461

<p>No. 25</p> <p>Manesc Hrișhof</p> <p>Nația: jidovu</p> <p>Născut: în Galiție, la Colonie</p> <p>Lege: jidovască</p> <p>Vreme venirii: de 30 ani</p> <p>Adiverința: are patentă K. K. Aghențai din <1>823 ghen(a)r 1, supt no. 37</p> <p>Fisiognomiia: la stat nalt, bălan, ochii verzi, părul capului galbăn</p>	<p>No. 26</p> <p>Mihai Oberdițnii</p> <p>Nația: ungar</p> <p>Născut: în Ardeal</p> <p>Lege: catolicească</p> <p>Vreme venirii: de 6 ani</p> <p>Adiverința: are patentă K. K. Aghențai din <1>823 ghen(a)r 1, supt no. 20</p> <p>Fisiognomiia: la stat di mijloc, cam smolit, ochii căprii, părul capului castaniu</p>
--	---

Portul: jidovăscu Stare: însurat cu Malca jîdauca din Galiția Statornicia: în ȣirgul Moineștii, are o dugheană a sa de veciu Breasla: neguțitoriu de vite	Portul: ungurescu Stare: însurat aice în Bacău cu Anița din Ardeal; părinții lui au murit aice în Moldovva Statornicia: în Bacău, șadi la hanu Bisericii Catolicești de aice din Bacău Breasla: cârciumariu
Neînfătoșare pașportului provinciei sale, pitrecire de 30 ani și acareturile de veci îl supun de a rămîne rae.	Macar că pitrecire di 6 ani și însurare cu pămînteancă îl îndatorești de a rămîne rae, însă poate a să întoarci la urma sa.

f. 461 v.

No. 27 Ion Șoina Nația: mocan Născut: în Ardeal Lege: pravoslavnică Vreme venirii: de 15 ani Adiverința: are patentă K. K. Aghențai din 1 ghen(a)r <1>823, supt no. 25 Fisiognomiia: la stat di mijloc, bălan, ochii căprii, părul capului castaniu Portul: mocănescu Stare: însurat cu Ana din Ardeal; copii nu are Statornicia: din loc în loc cu oile sale, cioban Breasla: ciobănie	No. 28 Iozef Bilner Nația: ungur Născut: în Galiția Lege: catolicească Vreme venirii: de 11 ani la București, iar în Moldovva de 6 ani Adiverința: are pașaport de la guberniia din Transilvania din <1>813 a(u)gu(s)t 8, supt no. 258 Fisiognomiia: la stat di mijloc, cam smolit, ochii căprii, părul capului castaniu Portul: nemțascu Stare: însurat cu Elisaveta din Austria, nemțoaică; are doi copii Statornicia: în Bacău, ține casă cu chirie de la un Sandul Blănariu din Bacău Breasla: doftoru
Pitrecire de 15 ani, neînfătoșare pașportului provinciei sale îl număsc de a rămîne rae.	Numitul să socotești de un bun sudet, însă să pitreacă cu o vreme hotărîtă.

f. 462

No. 29 Franțu Lerhi Nația: neamțu Născut: în Austria Lege: catolicească Vreme venirii: de 9 ani Adiverința: are atestat de meșteșug(ul) său de la huscărie și ocnele din Ȧra Nemțască din <1>813 iuli(e) 23 Fisiognomiia: la stat di mijloc, bălan, ochii căprii, părul capului galbăn Portul: nemțascu Stare: însurat cu Sofia din Transilvania, nemțoaică; are 6 copii Statornicia: la huscărie d(omnului) Dulner de pe moșia Luncanii, ținut(u)l Bacăului Breasla: maistru la fabrica huscăriei	No. 30 Vasili Brașovanu Nația: romînu Născut: în Ardeal, la sat Prejnir Lege: pravoslavnică Vreme venirii: de un an Adiverința: pașaport nu are, arată că l-au piedut, nici altă adiverință Fisiognomiia: la stat di mijloc, bălan, ochii căprii, părul capului galbăn Portul: țărănescu Stare: însurat cu Maria din Ardeal, tot din satul Prejnir; copii nu are Statornicia: în Bacău, la hanul clucer(ului) Alecsandru din Bacău Breasla: harabagiu
Fiindcă atestatul său nu-i slujăști dreptu pașport, pentru acei este îndatorit sau a rămîne	Numitul de vreme ce ș-au pierdut pașportul în curgere de un anu de zile au putut să-ș(i)

rae ori, a să întoarci la urma sa.	înnoiască pi altul; deci ori să va întoarci la urma sa, ori va rămîne rae.
------------------------------------	--

f. 462 v.

<p>No. 31 Neculaiu Petrovici Nația: român Născut: în Brașovu Lege: pravoslavnică Vreme venirii: de 18 ani Adiverința: arată că a avut pașaport cum și patentă și prădindu-l tilharii în vremile tulburării, fiind orîndariu la satul Poenile, ținut(ul) Tecuciului, împreună cu alți lucruri ce i s-au luat i-au luat și adiverințele ce ave dovadă că esti sudet austriacesc Fisiognomiia: la stat di mijloc, cam smolit, ochii galbeni, părul capului sur Portul: nemțascu Stare: însurat cu Mariia din Transilvania; copii nu are Statornicia: în Bacău, ține casă cu chirie de la stol(ni)cu(l) Săcară den Bacău Breasla: zugravu</p>	<p>No. 32 Filec Ianuș Nația: ungur Născut: în Ardeal Lege: catolicească Vreme venirii: de 7 ani Adiverința: arată că au fugit di Țara Ungurească și iar are să-s(ă) întoarcă înapoi Fisiognomiia: la stat di mijloc, smolit, ochii căpriei, părul capului negru Portul: țărănescu Statornicia: în Bacău, ține casă cu chirie de la un Istrati, cioclu a Bisăricii Catolicești din Bacău Stare: însurat cu Ignăț unguroaică din Ardeal Breasla: cricimariu</p>
Cu toate că este venit de 18 ani și nici adiverinți nu înfățișază, însă poate a să întoarci la urma sa.	De vreme că este fugit de la protexie sa sudet nu să poate socoti.

f. 463

<p>No. 33 Izrail Mihel Pereț Nația: jidovască Născut: în Focșani Lege: jidovască Vreme venirii: s-au născut în Moldovva Adiverința: patentă nu are, să numește sudet și să apără cu patenta tătîni-său Mihel Volfu Pereț di supt no. 73 Fisiognomiia: la stat di mijloc, bălan, ochii căpriei, părul capului castaniu Portul: jidovăscu Stare: însurat cu Răfca jîdauca din Eși Statornicia: în Țîrgul Ocnii, ține dugheană cu chirie de la un Ioniță Sandul din Țîrgul Ocnii Breasla: ține ahtarlicuri</p>	<p>No. 34 Leiba Mihel Pereț Nația: jidovu Născut: în Focșani Lege: jidovască Vreme venirii: s-a născut în Moldavva Adiverința: patentă nu are, să numește sudet și să apără cu patenta tătîni-său de supt no. 73 Mihel Volfu Pereț Fisiognomiia: la stat di mijloc, bălan, ochii albastri, părul capului castaniu Portul: jidovăscu Stare: însurat la București cu Dovezie jidauca; are 3 copii Statornicia: ține dugheană cu chirie de la un Costachi Zaharia din Țîrgul Ocnii unde să află cu lăcuința Breasla: ține ahtarlicuri</p>
De vreme ce este născut în Moldova și însurat aice nu poate fi sudet.	Întocmai va urma și acesta.

f. 463 v.

No. 35 Franțu Hodec	No. 36 Stati Gheorghiu
------------------------	---------------------------

<p>Nația: neamțu</p> <p>Născut: în Austria, la Praga</p> <p>Lege: catolicească</p> <p>Vreme venirii: de 17 ani</p> <p>Adiverința: are un atestat de la Magistrat din orașul Sighet, din Ungaria, din <1>806 oct(om)v(rie) 15; au avut și patentă a K. K. Aghențai din Eși, dar au pierdut-o</p> <p>Fisiognomiia: la stat de mijloc, bălan, ochii albaștri, părul capului castaniu</p> <p>Portul: nemțâscu</p> <p>Stare: burlac</p> <p>Statorniciia: în satul Fintănelile, în casa sa pe moșiia boerească</p> <p>Breasla: pădurariu la moșiia Fintănelile</p>	<p>Nația: moldovan</p> <p>Născut: în București</p> <p>Lege: pravoslavnic</p> <p>Vreme venirii: de 4 ani de la București</p> <p>Adiverința: arată că esti sudet și cându au venit au avut pașaport a K. K. Aghențai din București și l-au pierdut</p> <p>Fisiognomiia: la stat di mijloc, bălan, ochii căprii, părul capului castaniu</p> <p>Portul: moldovinescu</p> <p>Stare: însurat cu Ilinca, pămînteancă, fata lui Ion Păloșanu din Bacău</p> <p>Statorniciia: în Bacău, ține dugheană cu chirie de la un vătavu Toadîr Crețu din satul Giosăni</p> <p>Breasla: băcalu</p>
<p>Cu toate că nația sa îl arată de sudet, dar de vreme ce este trăitoriu în Moldova de 17 ani trebui ori a rămîne rae, ori a să întoarci la urma sa.</p>	<p>Fiindcă nici o adiverinți nu înfățșază și este însurat cu pămînteancă, sudet nu poate fi.</p>

f. 464

<p>No. 37</p> <p>Ițic Iuster</p> <p>Nația: jîdov</p> <p>Născut: în Cernăuți, din Bucovina</p> <p>Lege: jîdovască</p> <p>Vreme venirii: de 20 ani</p> <p>Adiverința: are patentă K. K. Aghențai din <1>823 ghen(a)r l supt no.¹</p> <p>Fisiognomiia: la stat di mijloc, cam albinețu, ochii căprii, părul capului castaniu</p> <p>Portul: jîdovâscu</p> <p>Stare: însurat cu Alima jîdoauca, din Bucovina, de la Cernăuți; are 5 copii</p> <p>Statorniciia: în satul Comăneștii</p> <p>Breasla: meșter la fabrica steclăriei de la moșiia Comăneștii</p>	<p>No. 38</p> <p>Gheorghi Marcus</p> <p>Nația: ungur</p> <p>Născut: în Ardeal</p> <p>Lege: catolicească</p> <p>Vreme venirii: de 13 ani</p> <p>Adiverința: are patentă K. K. Aghențai din 1 ghen(a)r <1>823 supt no. 13</p> <p>Fisiognomiia: la stat nalt, ochii căprii, părul capului sur</p> <p>Portul: țărănescu</p> <p>Stare: însurat cu Catalina unguroaica, fata de birnic din Tîrgul Troțuș; are 7 copii</p> <p>Statorniciia: în satul Vale Ră, pe moșiia răzășască, are casa sa</p> <p>Breasla: plugariu</p>
<p>De vreme ce să află pitrecînd de 20 ani și pașportul venirii sale nu-l înfățșază îl supune de a rămîne rae, sau a să întoarci la urma sa.</p>	<p>Stabilimenturile de veci, neînțășoare pașportului venirii sale, însurare cu pămînteancă și petrecire de 13 ani îl arată de un bun pămîntean, în diosăbire numai întorcîndu-si la urma lui.</p>

¹ Omis.

Sudiți rușăști Rosăenești

f. 464 v.
f. 465

<p>No. 1</p> <p>Nuhăm Oizărovici</p> <p>Nația: jîdovască</p> <p>Născut: în Țara Rusască</p> <p>Lege: evreiască</p> <p>Vreme venirii: de 18 ani</p>	<p>No. 2</p> <p>Simon Ianculovici</p> <p>Nația: jîdovască</p> <p>Născut: în Țara Rusască</p> <p>Lege: jîdovască</p> <p>Vreme venirii: de 4 ani</p>
--	--

<p>Adiverința: are patenta Consulatului Rusăscu din <1>813 oct(om)v(rie) 3 adeverită și de K. K. Aghențaia din <1>824 vg(u)st 27</p> <p>Fisiognomiia: la stat di mijloc, cam albinețu, ochii căpriei, părul capului albu</p> <p>Portul: jîdovăscu</p> <p>Stare: însurat cu Ita, jîdauca, din Chișinău; are un copil</p> <p>Statorniciia: în Bacău, ține dugheană cu chirie de la un Ilie Blănariu din Bacău</p> <p>Breasla: ține ahtarlicuri</p>	<p>Adiverința: are patenta Consulatului Rusăscu din <1>820 fevr(uarie) 10</p> <p>Fisiognomiia: la stat di mijloc, smolit, ochii negri, părul capului negru</p> <p>Portul: jidovăscu</p> <p>Stare: însurat cu Haica, din Bucovina, jîdauca; copii nu are</p> <p>Statorniciia: în Bacău, ține casă cu chirie de la un Lupul Focșăneanu, jidovu din Bacău</p> <p>Breasla: cibotariu</p>
<p>Neînfătoșare pașportului venirei sale, pitrecire de 12 ani îl arată de rae, însă nevroind poate a să întoarci la urma sa.</p>	<p>Acesta de vreme ce este venit numai de 4 ani poate a să întoarci la urma sa.</p>

f. 465 v.

<p>No. 3</p> <p>Iohan Lazaroviciu</p> <p>Nația: leah</p> <p>Născut: în Țara Leșască</p> <p>Lege: catolicească</p> <p>Vreme venirii: de 3 ani</p> <p>Adiverința: are un pașaport rusăsc cu cari au venit în Moldovva; altă adiverință nu are, din <1>821</p> <p>Fisiognomiia: la stat di mijloc, cam smolit, ochii căpriei, părul capului castaniu</p> <p>Portul: nemțăscu</p> <p>Stare: însurat cu Tecla, din Bucovina; copii nu are</p> <p>Statorniciia: în Bacău, ține casă cu chirie de la un Iamandi Blănariu din Bacău</p> <p>Breasla: sitariu</p>	<p>No. 4</p> <p>Ighiat Brezinschi</p> <p>Nația: leah</p> <p>Născut: în Țara Leșască</p> <p>Lege: catolicească</p> <p>Vreme venirii: de 14 ani</p> <p>Adiverința: are patenta Consulatului Rusăscu din <1>820 iuli(e) 8</p> <p>Fisiognomiia: la stat di mijloc, bălan, ochii căpriei, părul capului castaniu</p> <p>Portul: nemțăscu</p> <p>Stare: însurat cu Ioliș, fata Călinii unguroaiciei, văduvă de aice den Bacău; are 3 copii</p> <p>Statorniciia: în Bacău, ține casă cu chirie a Stanciului Băcalu din Bacău</p> <p>Breasla: chetrariu</p>
<p>Numitul în putere pașportului să poate a rămîne sudet, însă cu o vreme hotărîită.</p>	<p>Pitrecire de 14 ani, neînfătoșare pașportului venirei sale, însurare cu pămînteancă îl supuni de a rămîne rae.</p>

f. 466

<p>No. 5</p> <p>Marcu Leiboviciu</p> <p>Nația: jidovu</p> <p>Născut: în Țara Rusască</p> <p>Lege: jădovască</p> <p>Vreme venirii: de 30 ani</p> <p>Adiverința: are patenta Consulatului Rusăscu din <1>820 fevr(uarie) 10 supt no. 83</p> <p>Fisiognomiia: la stat di mijloc, cam smolit, ochii negri, părul capului sur</p> <p>Portul: jidovăscu</p> <p>Stare: însurat cu Mirla, jîdauca, din Țara Rusască; are 4 copii însurați</p> <p>Statorniciia: în Bacău, ține dugheană cu</p>	<p>No. 6</p> <p>Samoil Marcoviciu</p> <p>Nația: jidovu</p> <p>Născut: în Moldovva</p> <p>Lege: jidovască</p> <p>Adiverința: are patenta Consulatului Rusăscu din <1>820 febr(uarie) 10 supt no. 85</p> <p>Fisiognomiia: la stat mic, ochii albaștri, bălan, părul capului castaniu</p> <p>Portul: jidovăscu</p> <p>Stare: însurat cu Haica, jădaucă din Botoșani, fără părinți; are 3 copii</p> <p>Statorniciia: în Bacău, ține casă cu chirie de la sârd(a)r Grigori Stroescul din Bacău</p>
--	---

chirie de la Mănăstirea Bistrița Breasla: ține ahtarlicuri	Breasla: orîndariu prin sate
De vreme ce este venit de 30 ani și nu înfătoșază pașportul venirei sale trebui a rămîne rae, iar nevroind poate a să întoarce la urma sa.	Născut fiind în Moldova și însurat cu pămînteancă nu are nici un drit a să numi sudet.

f. 466 v.

<p>No. 7 Herșcul Marcoviciu Nația: jidovu Născut: în Moldovva Lege: jidovască Adiverința: are patentă Consulatului Rosăscu den <1>820 fevr(uarie) 10 supt no. 84. Fisiognomiia: la stat di mijloc, albinețu, ochii verzi, părul capului castaniu Portul: jidovăscu Stare: însurat cu Eidel, jidaucă din Bocovina; are 3 copii Statorniciia: în Bacău, ține dugheană cu chirie de la Mănăstire Bistrița Breasla: ține rachierii</p>	<p>No. 8 Ioniță Pătatul Nația: sirbu Născut: în ȋrgul Romanu Lege: pravoslavnică Vreme venirii: s-au născut în Moldovva. Tatăl său au venit în Moldovva, din vreme nemților, de la Rușciuc și s-au însurat în Moldovva cu pămînteancă Adiverința: arată că patentă ce au avut de sudet rosienescu cum și altă adevereință le-au dat la un frati al său, Toad(e)r, cari au trecut piste Prut în vreme răzvrătirii. Ari o carti a Departamentului pentru niște pricini de giudecăți ci au avut, unde îl pominește di sudet rosienescu din 1818 iuli(e) 20 Fisiognomiia: la stat nalt, smolit, ochii căprii, părul capului negru Portul: moldovinescu Stare: însurat cu Dochița, fata lui Tănasă Harabagiu, din satul Săuceștii, ținut(ul) Neamțului; copii nu are Statorniciia: în Bacău, ține casă cu chirie de pe locul M(ănă)s(tirii) Bistrița Breasla: căsap</p>
De vreme ce este născut în Moldova nu să poate socoti de sudet.	Însurat fiind cu pămînteancă și născut în Moldova, sudet nu se poate numi.

f. 467

<p>No. 9 Sanduli Ioan Papazoglu Nația: grecu Născut: la orașu Kiovu, în Rosiia Lege: pravoslavnică Vreme venirii: de 15 ani Adiverința: are patentă Consulatului Rusăsc din <1>818 dec(hem)v(rie) 7, cum și pașport de la gubernie Hersonii Fisiognomiia: la stat di mijloc, albinețu, ochii căprii, părul capului sur Portul: rusăscu Stare: însurat cu Elenco, fiica stol(ni)c(ului) Stămati Răducănachi, din Țîrgul Ocnii; are doi copii</p>	<p>No. 10 Leiba Moscoviciu Nația: jidovu Născut: la Cameniț Podolschi Lege: jidovască Vreme venirii: de 17 ani Adiverința: are o carte g(o)spod poroncitoare cătră Isprăv(ni)ciiia Bacăului după jaloba ce au dat ca să-l pue la cali, unde îl numești de sudet rosăenescu. Are și patentă arată, dar o are lăsată la un frati al său, la Eși, anume Șmil Moscovici alămariu Fisiognomiia: la stat de mijloc, cam smolit, ochii căprii, părul capului negru Portul: jidovăscu</p>
--	--

Statornicia: în Tîrgul Ocnii, are casa sa di veci, un hanu, dou dugheni cum și 8 pogoani vie la podgoriia Viișoara, cum și 10 pogoani vie la podgoriia Cruce Breasla: cazacliu	Stare: însurat cu Perla, tot de la Cameniți Podolschi; are 5 copii Statornicia: în satul Scorțanii Breasla: orîndariu
Adiverînțele sale cu care să înfățșază îl mărturisăsc de sudet și dar nevroid a rămîne rae să să disfacă de tot ce este a pămîntului și singur cu dreptățile sale personalicești să să ducă la urma sa.	Avînd acareturi di veci, neînăfășare pașportului venirei sale, însurat cu pămînteană, sudet nu poate fi și pitrecînd 17 ani în Moldova piste pronomiile sudețăști.

467 v.

No. 11 Sima Iurcovu Nația: moldovanu Născut: în Moldovva Lege: pravoslavnică Adiverînța: are patentă Consulatului Rusăsc din 1800 ghen(a)r 1, supt no. 2870 Fisiognomiia: la stat di mijlocu, oachiș, ochii căpriei, părul capului negru Portul: nemțăscu Stare: însurat în Moldovva cu Rucsanda, fata Ilenii, vădanii, din Tîrgul Ocnii; are 3 copii Statornicia: în Tîrgul Ocnii, ari casa sa di veciu Breasla: neguțitoriu di cherestele	Avînd acareturi de veci, născut fiind în Moldova și însurat cu pămînteană, sudet nu poate fi.
--	--

Sudeți franțuzăști

f. 468 v.

Franțuzăști

f. 469

No. 1 Perisc Isac Nația: jidovu Născut: în Țara Leșască Lege: jidovască Vreme venirii: de 30 ani Adiverînța: are patentă franțuzască din <1>814 avg(u)st 19 și din <1>817 iuli(e) 17 Fisiognomiia: la stat di mijloc, bălanu, ochii albastri, părul capului sur Portul: jîdovăscă Stare: însurat cu Sobel, jîdauca, din Bocovina; are 4 copii Statornicia: în Bacău, cu dugheana sa pe locul M(ă)n(ă)s(tirii) Precista din Bacău, cu bezmen Breasla: țîne rachierii	No. 2 Stanislavu Rozischi Nația: leah Născut: în Țara Leșască Lege: catolicească Vreme venirii: de 14 ani Adiverînța: are patentă franțuzască din <1>812 iuli(e) 2, supt no. 164 Fisiognomiia: la stat di mijloc, bălan, ochii albastri, părul capului galbănu Portul: ungurescu Stare: însurat cu Juzana, unguroaică, din Transilvania; are 4 copii Statornicia: în Bacău, țîne casă cu chirie de la pah(a)r(nicul) Anastasă din Bacău Breasla: vezeteu și chețrariu
Acareturile de veci, neînăfășare pașportului venirei sale și pitrecire de 30 ani îl împotrivăscu a fi sudet.	Neînăfășare pașportului venirei sale, pitrecire de 14 ani îl înpiedică a să numi sudet.

f. 469 v.

No. 3 Franțiscus Cucular Nația: grecu Născut: la Corfus	No. 4 Izrail Riiman Nația: jîdovu Născut: în Franța
--	--

Lege: pravoslavnică Vreme venirii: de 24 ani Adiverința: are patentă franțuzască din <1>815 oct(om)v(rie) 23, supt no. 143 Fisiognomiia: la stat di mijloc, bălanu, ochii căpriei, părul capului castaniu Portul: nemțâscu Stare: însurat cu Mariia, pămîntencă, fata preotului Ștefan din Tîrgul Ocnii Statornicia: în Tîrgul Ocnii, are casa sa di zăstre Breasla: psalt	Lege: jidovască Vreme venirii: de un anu Adiverința: are pașaport franțuzăscu din <1>821 iuni(e), 26 supt nr. 14 Fisiognomiia: la stat de mijloc, smolit, ochii căpriei, părul capului negru Portul: nemțâscu Stare: neînsurat Statornicia: în Tîrgul Ocnii, săde în casă cu un Haim jidovu Breasla: croitoriu
Pitrecire de 24 ani, însurare cu pămîntencă și acareturile de veci îl dipărteazi de driturile sudeșști	Măcar că pașportul său au putut să-și șteargă vremelnicie sa, însă poate a să întoarce la urma sa.

Sudiți prusăști

f. 470.

Prusieneshi

f. 470 v

No. 1 Iohan Iozef Stratman Nația: neamțu Născut: în Prusiia Lege: luteranu Vreme venirii: de 6 luni Adiverința: are pașaport din Chișinău din <1>824 apr(ilie) 18 supt no. 676 pomenindu-l de supus prusienescu Fisiognomiia: la stat de mijloc, bălan, ochii albastri, părul capului castaniu Portul: nemțâscu Stare: însurat cu Mariia Hertig din Sfezăia Statornicia: în Bacău, ține casă cu chirie de la un Iozef calfa din Bacău Breasla: seidăcariu	No. 2 August Andreas Nația: neamțu Născut: în Prusiia Lege: catolicească Vreme venirii: de 3 ani Adiverința: are un răvaș de drum de la Stăroștie Putnii, pomenindu-l de sudet prusăsc din <1>824 noemv(rie) 4. Altă adiverință ce are arată că prădindu-l la drum tilharii i s-au luat și toate îndreptările Fisiognomiia: la stat mic, bălan, ochii căpriei, părul capului castaniu Portul: nemțâscu Stare: burlac Statornicia: în Bacău, vremelnicescu Breasla: lăcătușu
În putere pasportului să poate socoti de sudet, însă cu o vreme hotărîită.	De vremi că este venit de 3 ani numai și nici o statornicie în Moldova nu are, poate a să înturna la urma sa.

f. 471

No. 3 Iohan Andreas Biprehțu Nația: neamțu Născut: în Austriia Lege: catolicească Vreme venirii: de 6 luni Adiverința: are adiverință de cîndu au eșit în Moldovva din Transilvaniia încredințată și de starostile sudeților de la Bacău, Volfu, din <1>824 maiu 9 Fisiognomiia: la stat nalt, bălanu, ochii căpriei, părul capului castaniu	No. 4 Neculaiu Andrieș ¹ Nația: moldovan sau român Născut: în Ardeal, la Sibii Lege: pravoslavnică Vreme venirii: de 8 ani Adiverința: are patenta prusască din <1>823 avg(u)st 7, supt no. 8 Fisiognomiia: la stat di mijloc, smolit, ochii vineții, părul capului negru Portul: nemțâscu Stare: însurat cu Sofiia, fata mortului Ionu
--	--

Portul: nemțăscu Stare: burlac Statornicia: în Bacău, ține casă cu chirie de la un Ștefan Dancu din Bacău Breasla: pălărieriu	Marcu, sudet de la Comănești; are 3 copii Statornicia: în satul Luncani, la huscărie Breasla: controlor la huscărie, samiș
Numitul înfățișând pașportul său cu vreme hotărâtă poate a rămîne rae.	De vreme că iaste însurat aice și pașportul venirei sale nu-l înfățișază, sudet nu poate fi.

¹ Reprezentant în conducerea huscăriei a lui Duldre, secretar al Agenției prusiene la Iași, fugit din Moldova în Transilvania la începutul anului 1822 din cauza eteriștilor (Arhivele Naționale Iași, Colecția *Litere*, A/41, f. 71). Fabrica de huscă de la Luncani a fost înființată în anul 1817. La ea lucrau 60 de bejenari și 15 sălașe de țigani (Ibidem, dosarele *Litere* A/41; și L/219). Pentru mai multe informații, vezi C. Turcu, „Fabrica” de huscă de la Luncani – Bacău (1817), în *Arhivele Statului. 125 de activitate 1831-1956*, București, 1956, pp. 417-425.

Arhivele Naționale Iași, fond *Vistieria Moldovei*, d. 2/1824.

UN NOU DOCUMENT REFERITOR LA LEGĂTURILE REVOLUȚIEI ROMÂNE DE LA 1848 DIN ȚINUTUL NĂSĂUDULUI CU MOLDOVA

Dorin DOLOGA

Un nouveau document concernant aux relations de la révolution roumaine de 1848 du district de Năsăud avec la Moldavie

Résumé

Le document présenté surprend avec précision les troubles qui avaient envahi les roumains du district de Năsăud, comme ceux de toute le Transylvanie pendant l'été de l'année 1848.

Les auteurs du document déclarent leur mécontentement envers la passivité des gardes frontières de Năsăud, pendant que des importants événements se déroulaient.

Le méconnaissance de ces événements est due à l'avis des signataires du document, des instruits: des officiers, des instituteurs, des prêtres, mais aussi des hommes du peuple qui savent lire et écrire.

Les chefs locales de ceux deux églises roumains, l'archiprêtre orthodoxe et le vicaire gréco-catholique ont reçu des reproches parce qu'ils n'ont pas consulté le peuple concernant leurs demandes et ils ne l'ont pas informé en ce qui concerne les décisions prises à l'Assemblée de Blaj de 15 mai 1848. Par conséquent ils sont conseillés à convoquer les prêtres à une réunion pour que les gens de Năsăud puissent présenter leurs demandes et se manifester comme nation.

Le document constitue un témoignage de l'unification de 1848, du mouvement national „d'en haut”, des élites, avec celui „d'en bas”, du peuple roumain, ce qui a mené pendant le révolution à l'établissement des objectifs nationales et ce qui a prouvé que les roumains ont la force nécessaire pour les réaliser.

Aniversarea a 160 de ani de la revoluția română de la 1848 ne dă ocazia punerii în lumină a unor noi documente referitoare la acest eveniment istoric. Printre documentele păstrate în depozitele Arhivelor Naționale Bistrița-Năsăud referitoare la evenimentele din 1848-1849 pe teritoriul Regimentului II românesc de graniță: proclamații, rapoarte cuprinzând pagubele și victimele, memorii ale celor implicați în evenimente, există unul, din fondul documentar al Protopopiatului ortodox român al Bistriței, care se individualizează prin profunzimea analizei momentului istoric și critica adusă celor implicați în conducerea mișcării naționale. Documentul, redactat pe două pagini în limba română cu caractere chirilice, anonim, nedatat și fără a se indica locul concepției

lui, este adresat „*Onoratului Domn Protopop Bogat în Mijlocenii Bârgăului*” (protopopului ortodox Terente Bogat, al cărui sediu se afla în localitatea Mijlocenii Bârgăului) și semnat „*mai mulți patrioți*”. La formula inițială de adresare, „*La Cinstitul Scaon Protopopesco*” este făcută o adăugire ulterioară, cu altă cerneală, „*și Vicărășăsc*”, ceea ce ne indică faptul că este adresat în același timp și vicarului greco-catolic. Scrisul ordonat, formulările elaborate, informațiile și conținutul ideilor din document ne arată că autorul era un om cultivat, informat și cu simț patriotic.

Localizarea: Filigranul hârtiei pe care este scris ne furnizează indiciul că ar fi produsă la Fabrica de hârtie din Bârgău. Dacă luăm în considerare faptul că și destinatarul, protopopul Terente Bogat, aflat în fruntea Protopopiatului ortodox român al Bistriței, își avea sediul, la acea dată, în Mijlocenii Bârgăului, putem deduce că aceia sau acela care a redactat documentul, este un patriot, sau mai mulți, din zona Bârgăului, îngrijorat de pasivitatea păstorilor sufletești ai grănicerilor.

Datarea: În ceea ce privește datarea lui, în lipsa unei date de expediție sau număr de înregistrare, nu avem alte indicii decât firul evenimentelor din Transilvania la care se face referire în document. Întrucât în text se invocă Adunarea de la Blaj, la care ar fi participat protopopul ortodox Terente Bogat, putem trage concluzia că data redactării lui este ulterioară momentului 15 mai. Acest lucru este întărit și de existența, în același fond documentar, a unui permis de liberă trecere (d. 233 f. 4) eliberat pe data de 10 mai 1848 de autoritățile militare pentru protopopul ortodox și însoțitorii lui, cantorul Vasile Pavel și candidatul Ion Haneș, lucru care atestă participarea lor la Adunarea de la Blaj din 15 mai 1848. Încă de la început, semnatarii documentului își exprimă loialitatea față de împărat. Ei își declară nemulțumirea față de lipsa de reacție a grănicerilor la evenimentele în desfășurare. Este apreciată însemnătatea momentului istoric pentru poporul român, care trebuie să-l folosească pentru a-și îmbunătăți situația. Responsabilitatea pentru necunoașterea acestor realități revine, în opinia patrioților, celor învățați: ofițeri, subofițeri, oameni din popor care știu citi și scrie românește și nemțește, învățători și preoți. Acestora, se spune în continuare, le lipsește simțul național. Referirea din document la „mărginașii moldoveni” are în vedere probabil programul elaborat și dat publicității de către revoluționarii moldoveni refugiați la Brașov la 12 mai 1848, intitulat „Principiile noastre pentru reformarea patriei”. Prin comparație, atitudinea moldovenilor era apreciată ca fiind una activă, în timp ce aceea a năsăudenilor era una pasivă.

Înaltului scaun bisericesc i se reproșează faptul că nu s-a îngrijit de existența unor gazete care să informeze poporul în legătură cu cele mai importante evenimente, astfel ca acesta să se pregătească și să se mobilizeze în vederea apărării intereselor sale. La jumătatea secolului al XIX-lea presa reprezenta cel mai modern mijloc de comunicare pentru românii din Transilvania. Vicarul greco-catolic și protopopul ortodox sunt muștrați pentru că nu au consultat poporul pe care îl reprezintă înainte de a merge la Adunarea Națională de la Blaj din 15 mai 1848, iar după aceasta nu au informat nici măcar preoțimea despre hotărârile luate cu această ocazie. Pentru că nu și-au onorat aceste obligații, cei vizați sunt făcuți responsabili de consecințele faptelor lor. Momentul este apreciat ca fiind deosebit de periculos pentru națiunea română, făcându-se trimitere directă la hotărârile nefavorabile pentru români luate în Dieta de la Cluj.

Referirile la evenimentele de mai sus, restrâng datarea documentului la intervalul 29 mai 1848 – când a avut loc Dieta de la Cluj și 10 iulie 1848, data adunării grănicerilor din Năsăud. Dacă că acest document ar fi fost redactat după 10 iulie 1848, toate îndemnulile din cuprinsul lui spre consultarea și întrunirea grănicerilor nu ar mai fi avut sens, însăși redactarea lui urmărind implicarea conducătorilor spirituali ai grănicerilor în organizarea unei adunări populare.

Contextul în care a fost redactat documentul era unul complicat. În condițiile izbucnirii revoluției de la 1848 în Europa, Guvernului transilvănean îi era teamă de români, o posibilă ridicare a acestora aducându-i aminte de răscoala condusă de Horea, Cloșca și Crișan. De aceea Guvernul transilvănean a căutat să-și asigure influența asupra mișcării românilor în momentul în care aceasta s-ar fi produs. În concepția guvernului, cei care trebuiau să prevină ca ridicarea românilor să scape de sub control erau episcopii greco-catolic Ioan Lemeni și ortodox Andrei Șaguna, scop în care a exercitat presiuni asupra lor. În mod tradițional, cauza națională românească din Transilvania fusese susținută de către episcopi, în primul rând de către cel greco-catolic, printr-o serie de memorii trimise împăratului, dietei și guvernului, astfel că era firesc ca românii transilvăneni să aștepte și în timpul revoluției de la 1848 ca preoții români să se implice în sprijinirea ei. În fruntea mișcării naționale românești din Transilvania se situau nu numai preoții ci și intelectualii mireni: profesori, avocați și funcționari. Prinși între presiunile guvernului și solicitările credincioșilor români, episcopii Ioan Lemeni și Andrei Șaguna au avut pe parcursul revoluției de la 1848 o atitudine duple. Documentul este o dovadă a frământărilor care îi cuprinsese în vara anului 1848 pe românii din zona Năsăudului, la fel ca și cei din întreaga Transilvanie. În final conducătorii celor două biserici sunt îndemnați ca

să-i adune pe preoți pentru ca nășăudenii să-și poată prezenta cererile și să se manifeste ca națiune. Se atrage atenția și asupra necesității înarmării poporului în vederea susținerii intereselor sale. Viziunea politică a autorilor documentului era corectă. Din păcate, peste scurtă vreme avea să izbucnească în Transilvania războiul civil româno-maghiar ce avea să afecteze și zona Năsăudului.

În urma acestor solicitări de felul celei din documentul prezentat, la 10 iulie 1848 la Năsăud s-a ținut o adunare a grănicerilor la care au participat câte doi delegați din cele 44 comune grănicerești, dintre care unul era preotul, în urma căreia s-a redactat o petiție ce urma să fie înaintată împăratului.

În esență, documentul constituie o dovadă a faptului că la 1848 mișcarea națională „de sus”, reprezentată de memoriile elitelor românești s-a unificat cu mișcarea națională „de jos” reprezentată de răscoalele țărănești, de felul celei conduse de Horea, Cloșca și Crișan. Acest lucru le-a permis românilor din Transilvania să se manifeste în timpul revoluției de la 1848 ca națiune încheată, cu obiective clare, sintetizate de către intelectualitatea formată din clerici și mireni, bazați pe întreaga forță pe care le-o dădea numărul lor, aceștia reprezentând majoritatea populației din Transilvania.

La cinstitul Scaon Vicărășăsc și Protopopesc

Jalnicile evineminte, ce au pătruns toate popoarele Europene, multa vărsare de sânge a lor pentru de a depărta un jug greu ce le apăsa din viacuri, au rămas pentru poporul grănițarilor români din Transilvania până acuma necunoscute – ci nice că i-au păsat ceva de toate acestea, stând armași în așteptare, ca când îi va ajunge porunca împărătiască cu bucurie să miargă acolo unde-i va pofti trăbuița să-și versă sângele pentru înălțatul împărat și patrie, pre care le iobesc ei cu tot poporul său preste toate altele – și ce să înșirăm mai multe, căci cu toți care trăim în mijlocul lor bine le știm și le simțim – dară mai jalnic lucru este acesta, pentru un popor ca grănițări, care stând supt prea milostiva ocrotira împărătiască înzăstrat fiind cu școale naționale și nemțăști, cu ofițiriu naționali, cu un număr însămnat de subofițieriu ca și alți mulți din popor care intramândoaă limbile știu ceti și scrie, cu atâta învățători și preoți, și mai toți aceștia să n-aibă atâta sâmpu național? Ca citind gazeta, acel sfânt organ al nații care ne înlesniază împărtășiria simțimentelor noastre și ne împărtășaște toate ce sânt de lipsă a le ști, și a le împărtăși poporului, să nu fim siliți a ne supune judecări poporului vecin de rând (sașilor) care muștrând pe târgari noștri așa necunoscuți cu evinemintele din prejurul nostru care adânc ne ating și pe noi, ca și cum sânt mărginași moldoveni sar(e) și glod [în sensul că și noroiul sare –

n.n.] – proverbu că dela cap să împute peștele, mai că are loc și aicea. Acest viac iaste cel mai însămnat din toate câte au trecut, și vai de acela popor care nu-l va întrebuița de a-și înlesni soartia pe venitorii sau va aștepta mântuire de la alți; La toate evenemintele totdeauna au fost popimia care au îndreptat popoarale după trăbuiță, și li-au purtat cârma. Acum dară întrebăm î. Scaon vicărășăsc care stă în capul preoțimi noastre, ce au făcut până acuma în timpul acest primejdios, pentru poporul nostru 40 mii capete, care să razimă în bune și rale în păstori lor cei sufletești, afară de nește porunci care sunt spre a îndemna poporul la ascultare și aplecare pentru î. Curte Împărătiască? Oare dat-au poporul nostru de 84 ani încoace cândva prilejii cu fapta sau cu gândul ceva sămn despre nesupunere poruncilor împărătești, sau răscoală măcar de ar fi și avută dreptate spre acesta, mai cu samă de 24 ani încoace pentru noaoa orânduială a pădurilor, care la mulți au stors sângele și la alți averia? Și acuma când este poporul nostru mai liniștit și mai tare cuprins cu lucru câmpului, căci nu ști ceasul când armașul va urma trăbuiți timpului, să năcăjaște poporul cu învățături și dojeni spre ascultare și supunere rândului bun. În loc ca stăpânul să fie îndemnat supuși săi, ca măcar în toată compania să fie o gazetă din care cele pentru popor de lipsă să le fi tâlcuit lui – și așa ar face cunoscut cu cele ce să întâmplă și cu urmările cele rale care de aici să nasc pentru dânsu, al pregăti pre dânsu ca când a fi de lipsă să știe simți pentru nație; și să știe întrebuița timpul gata fiind de a-și apăra vatra, nația și limba sa. Vai dară și iară vai, de un popor ca acesta, a căror păstori sufletești să îngrijăsc numai de sine, cu ce mai mare nepăsare de popor și de primejdia care-l încunjoră ca să-l poată sugruma, dacă ar fi Dumealor îndemnați să cetescă acestii minunate eveniminte, care numai cu multă vărsare de sânge – și cine poate ști când, și cu ce urmări să vor desfira – să crede vartos că Dumealor a căror stare este de a poporului legată, bucuroși ar jărtfi acel svanțig, trăgându-l de la o desfătare pentru de a pute citi gazeta, și a-și lumina duhul său și a poporului, și a încunjura cursă cu care este amenințat. Încă mai întrebăm î. Scaon bisericesc și protopopes: ce au făcut pentru reprezântația poporului nostru mai nainte de a merge la Adunaria Națională la Blaji, și întreat-au supuși săi de sfat, pentru de a deșterne ceale dorite de poporul nostru...? Și dacă sfinția sa au venit acasă ce au mai făcut? Adunat-au preoțimia sa, macar să le spue de cele ce s-au întâmplat în Blaji? Să crede nu, ca și când ar fi preoțimia noastră ca un trup mort, de la care nu poți aștepta nici un sfat bun, și ca cum ar fi socotiți numai de nește trântori. Oare ce dare de samă va răzima pe Dumniului dacă evenimintele vor fi periculoasă pentru noi? Acuma au sosit timpul, unde stângeria nații și limbi noastre (de azi). În Dieta de la Cluj s-au primit de legea țări după a

căruî înțeles mai cu samă aici la poporul militar numai aceia să să înzăstrează cu o Deregătorie, care vor ști limba magiară; și armași noștri numai până atunci să aibă drept de a purta armele până când va fi patria noastră amenințată. Oare atunci ce a zice poporul nostru ? Acesta dare ne îndiamnă, deși cu multă durere și jale, a fi siliți a deștepta sâmul patriotic și a îndemna î. Scaon bisericesc și protopopesc ca cât mai în grabă să adune sfinți părinți la sinod spre care are dreptate, și a să sfătui despre cele ce ar fi de lipsă de a să deprinde, arătând lumi că până în ceasul de acuma care este cel mai periculos pentru noi, am știut cu răbdare păstra tăcerea, și nepăsaria de toate câte s-au întâmplat împrejurul nostru, răzimându-ne pe mila și dreptatia î. Impărat. Dară acuma unde singur tronul este în primejdie, nu este de aștepta altă, fără să cerem în gura mare, și vecinilor noștri tirani să le arătăm că și noi ni-am trezit din somnul letargic, și avem viață care sântem gata de a o jârțfi pentru stăria și a urmașilor noștri. Pe lângă acesta a deschide poporului nostru ochii, că lipsa armelor au cuprins toate popoarele, și totuși poporul nostru ce-și vinde arma cea de foc la vecini noștri sași, neștiind că mai târziu va ave mare lipsă de dânsa. De cumva acest sfat patriotic nu va ave urmările dorite, să știe î. Scaun vicărășăsc și protopopesc că acesta, cu mai multe alte adăugeri, să va publica la obștia noastră română prin organul gazeti și oare ce va fi urmăria ?

Mai mulți patrioți¹

<mai/iunie 1848>

¹ Arhivele Naționale Bistrița-Năsăud, fond *Protopopiatul ortodox român Bistrița*, d. 234/1848, f. 1-2.

FAMILIA CALLIGARI ÎN DOCUMENTE IEȘENE DE ARHIVĂ

Rodica IFTIMI

Calligari family in many documents of Iasi Archives

Summary

In this paper were presented the 1042 package from the Documents collection. The beginning of the collection dates from 1912, when the Director of State Archives Iași, Sever Zotta, decided the separation of public documents from other documents, from state institutions and has organized the packages in the order of their submission.

Established in Romanian country at the beginning of the nineteenth century, family members Calligari were appointed in high functions, obtained by princely decrees, were related through marriage, with members of families Mavrocordat, Ghica, Bals, Penescu, Mârzescu, Anghel.

The most famous representatives were Eustatie Calligari, president by Galați Court of Commerce and State ad hoc divan of Moldova, Vasile Calligari, lawyer and liberal member of Fălciu; Calligari Madeleine, married to Dr. Hipolit Mârzescu, brother of Mârzescu Georgel, politically liberal man who led destiny of Iași in the first World War, Ioana- Ecaterina Calligari, married Anghel, granddaughter of Paul Anghel, the founder of Cardiology clinic, in the Hospital "Sf. Spiridon" Iași.

Documents from 1042 package, not researched until now, offers, together with other documents from the National Archives Iași, an interesting picture of the family on almost a century and a half of history.

Colecția Documente, din cadrul Arhivelor Naționale Iași, ocupă un loc important în tezaurul arhivistic ieșean¹.

După numirea sa ca Arhivist al Statului², Gh. Asachi a urmărit elaborarea și aplicarea unui *metod lesnicios* pentru evidența documentelor intrate în depozitele Arhivei. Astfel, în *Instrucții pentru Arhiva Statului Prințipatului Moldovii*, la art. 14, preciza cum se va proceda: „Toate actele se vor prescrie în două condici cu rosturile trebuincioase, care se vor numi condici generale și întru care se vor trece cuprinderea acturilor, după rând, precum curg în arhivă, înscriindu-se în cea I-a Acturile Publice, iar în al doilea cele administrative și a particularnicilor pricini giudecătorești și pentru înlesnire aflării vreunui act cerșut,

¹ În volumul IV din seria *Îndrumător în Arhivele Statului Iași*, se poate consulta prezentarea colecției.

² În februarie 1832.

se vor mai trece acturile după alfavit, și în osebite condici, numite alfavitare”³.

La 1912, potrivit direcțiilor de lucru trasate la Direcția Generală a Arhivelor Statului din România, Sever Zotta, șeful Arhivei sucursale⁴ Iași a purces la desprinderea documentelor din categoria Actelor Publice și înregistrarea lor separat, pe pachete, în ordinea depunerii lor. În cadrul fiecărui pachet, documentele trebuiau ordonate cronologic.

În prezent, la sala de studiu a Arhivelor ieșene, se pot studia inventarele a 1018 pachete de documente. Fișele următoarelor pachete, inventariate până la nr. 1105, se vor verifica și tehnoredacta în cursul anilor următori. Dintre acestea, mi-a atras atenția pachetul 1042. Cele 82 unități arhivistice, având informații despre familiile Balș, Calligari, Ghica și Penescu au fost depuse pentru achiziționare, de către doamna Ioana Ecaterina Anghel, născută Calligari, în anul 1980.

Numele Calligari apare în 28 de documente, corespunzătoare perioadei 1849-1887 și conține acte de naștere, căsătorie sau deces, numiri în dregătorii și funcții obținute prin decrete domnești, pașapoarte de călătorie, adese și ordine ministeriale, o diplomă de francmason a Lojii Masonice din Franța și un fragment din memoriile celui mai cunoscut membru al familiei, Eustatie Calligari.

Dat 1 iulie 1867, jurnalul⁵ postelnicului cuprinde 22 file și se adresează copiilor săi, cărora le povestește istoria neamului lor, vechi de peste 645 de ani. Deși este grec, nu scrie în limba armonioasă a lui Homer, nici în limba română, pe care o consideră una din cele mai frumoase, dintre limbile neolatine, ci alege franceza deoarece „steaua polară care conduce țara noastră pe drumul bun este protectoratul francez, pentru a-și ocupa locul într-o confederație de țări organizate după modelul francez, acolo unde libertatea și egalitatea stau la baza caracterului tuturor oamenilor”. În *Istoria Imperiului Otoman*, ale cărui copii le au și el și unchiul lor, Charles Rosetti, vor găsi date despre portul Calligaria, despre incursiunile venețienilor în insulele Candia și Creta. Iar prin jurul anului 1220, vor întâlni un nume Alfredus sau Albertus Calligarius. Urmașul său, negustorul Gherasim, a dat ramificații stabilite în Calavrita și Calivia din Pelopones.

Peste cinci secole, după războiul Moreei, în jurul anului 1768, bunicul autorului, Eustache, împreună cu fratele său Grigore s-au refugiat la Venetia. După amnistia acordată de Poartă, s-au stabilit la Constantinopol, la Calavrita, unde au devenit mici proprietari. Dacă Grigore a îmbrăcat haina ecleziastică, devenind episcop la Dercae, Eustache a făcut comerț și a ajuns în clasa superioară privilegiată, numită hatlis. Avea buticuri în Bezestan, marea piață din Constantinopol, o casă în Fanar, o alta în Therapia (la grande maison rouge) și

³ Sever Zotta, *Din trecutul Arhivei Statului a Moldovei. Spicuri din dosarele Cancelariei (1832-1932)*, în „Arhiva Românească”, IV, 1941, p. 250. Documentul este datat 11 noiembrie 1836.

⁴ George Potra, *Contribuțiuni la istoricul Arhivelor românești*, în „Revista Arhivelor”, VI, 1944, nr. 1, p. 24. Conform Regulamentului din 1862, Arhiva din Iași devenea o sucursală a Direcției Generale a Arhivelor Statului.

⁵ Arhivele Naționale Iași, *Documente*, P. 1042/67.

două-trei pescării.

Datorită influenței episcopului în zona Mării Negre, a cunoscut-o pe Zamfira, fiica unei importante familii, Sosopoli, care pretindea că-și are originile în familia imperială a Comnenilor. Ea a venit cu o avere însemnată și cu știința practicării medicinei. Eustatie și Grigore Calligari mai aveau două surori, dintre care era menționată doar „bătrâna” Smaragda, ce le-a completat educația și a exercitat o mare influență asupra familiei. De aceea, copiii trebuiau să o respecte, s-o iubească și să o protejeze. Tatăl autorului, Vasile Calligari, era, la 18 ani, secretar al capuchehaiei pe lângă Sublima Poartă pentru principatele danubiene, post ce i-a fost dat de prințul Alexandru Moruzi, în prima domnie (sf. sec. XVIII). Mai târziu, pentru fidelitatea sa, Moruzi i-a dat rang boieresc, numindu-l căminar, apoi spătar. La 1801, era caimacam al Craiovei⁶. Tot prin decret domnesc va fi numit, în jurul anului 1805, pârcălab de Galați, împreună cu un boier moldovean, „după uzanța epocii”.

În Așezământul lui Grigore Ghica vodă din 1775, pârcălabul de Galați urma după marele serdar și înaintea altor boieri de curte ca marele medelnicer, marele portar etc. Prin Reforma lui Constantin Mavrocordat, după 1742, se introducea salarizarea pârcălabilor (aprox. 200 lei), la care se adăugau veniturile din pârcălăbie, și anume: trecerea carelor și căruțelor peste hotar, în țară; plocoanele de Sf. Gheorghe și Sf. Dumitru; darea de la străjeri, ceași, odobași, etc.; zeciuiala pentru litigii bănești și darea în bani pentru diferite pricini. Pe de altă parte, dările pârcălabilor erau: 1000 lei/an marelui postelnic și 15 lei pentru întreținerea școlilor⁷. În această funcție, Vasile Calligari s-a distins prin caracter deosebit și devotament exemplar, generozitate, dar și fermitate în menținerea ordinii și apărarea drepturilor publice. Era un bun sfătuitor, manierat și agreabil în relațiile sociale.

Pentru aplicarea legislației comerciale, Regulamentul Organic prevedea înființarea unui tribunal de comerț. Instituția s-a înființat la Iași și a fost transferată la Galați în toamna anului 1833. Personalul tribunalului era format dintr-un președinte, ales dintre boieri și doi membri, din rândul negustorilor, un director al Cancelariei și doi scriitori. Primul președinte al Tribunalului de Comerț a fost numit spătarul Vasile Calligari⁸, care s-a făcut mereu remarcat în activitate, s-a bucurat de admirația, respectul și chiar dragostea locuitorilor orașului Galați. Nu știm cu cine a fost căsătorit. Documentele îi menționează doar pe cei trei copii ai săi: Eustatie, autorul manuscrisului cu memorii, Nicolae, ajuns doctor și o fiică. Eustatie s-a născut, după propria-i însemnare, la 24 februarie 1818. Prin 1838 era trimis la învățătură în Elada⁹, împreună cu fratele Nicolae. În drum spre Atena au trecut pe la vechea casă din Terapia, unde, pe peretele unei camere, erau pictate

⁶ Mihai Sorin Rădulescu, *Elita politică liberală (1866-1900)*, București, Editura All, 1998, p. 89.

⁷ Paul Păltânea, *Istoria orașului Galați*, Editura Porto Franco, Galați, 1994, vol. 2, f. 11.

⁸ Arhivele Naționale Iași, *Documente*, P. 1042/57.

⁹ Ibidem, P. 1042/66. Pașaportul a fost eliberat de prefectul județului Covurlui.

armele cu care bunicul și fratele bunicului său au luptat în Peloponez, cu turcii, pentru Republica Venețiană. Aceleași arme erau gravate și pe mormintele celor doi.

Din cauza problemelor iscate de faptul că erau mai mulți negustori străini, decât localnici, membri ai Tribunalului de Comerț și a plângerilor înaintate Domnului, în ianuarie 1846 s-a întocmit un proiect pentru reorganizarea tribunalului. Pe fondul acestor schimbări, în 1849, domnul Moldovei, Grigore Alexandru Ghica, l-a numit președinte pe Eustatie Calligari¹⁰, deoarece „avea încredere în caracterul și științele sale”. Astfel, i-a cerut să facă observațiile ce le găsește necesare Condiții Comerciale¹¹, apoi să redacteze Procedurile Comerciale, pe care să le adauge Condiții publicate în limba română la București¹². Un an mai târziu, s-a căsătorit cu Raluca Mavrocordat, fiica lui Constantin Mavrocordat (1789-1842) și a Luxandrei C. Rosetti (1793-1877). În actul eliberat de biserica Episcopiei Buzău, la 12 noiembrie 1850, se specifică numele nașilor (Gheorghe și Luxandra Mavrocordat) precum și faptul că mirii sunt la „întâia cununie”¹³. Documentele atestă că au avut trei copii: pe Vasile (n. 17 august 1851), Costandin¹⁴, născut la 12 decembrie 1852 și Luxandra¹⁵, venită pe lume la 23 februarie 1858.

În *Memorii*, Eustatie Calligari se adresează copiilor săi prin „mes chery enfants” și „mes bon enfants”, pe care-i roagă să aibă grijă de sora lor („cette fleur tendre”), s-o apere și să-i ofere o viață fericită, până-și va schimba numele patern. Atrăgându-le atenția asupra temperamentului lor limfatic – din cauza căruia vor avea de suferit dar, în același timp, vor avea destule zile să-l corijeze – îi sfătuiește să-și aleagă profesii liniștite, pentru a-și feri inima de emoții și pasiuni care pot „turmenta” omul. Apoi, să-și aleagă soții din familiile cu sănătate înfloritoare și să nu ducă numele său (de „om de bine”, singura lui avere, de altfel) mai departe dacă este în detrimentul sănătății lor. Doar să adopte copii din sângele său, adică din familia fratelui său, Nicolae. Îi îndemna să nu uite că prin sânge le curgea sânge nobil grec, dar să-și iubească țara românească (pe care el o adora pentru noblețe și ospitalitate), familia, mama, care și-a sacrificat sănătatea și i-a ferit de orice privațiune ca să le fie bine și, astfel, providența își va revărsa bunătatea asupra lor. Dacă vor studia „istoria orașului lui Constantin” (Constantinopol, s.n.), să-i intereseze relațiile cu orașele și porturile din jur, printre care și Calligaria. În Italia vor găsi multe nume Calligari. În Orient, doar cei care încă locuiesc în insula Candia (Creta) mai poartă acest nume. Călătorind prin Europa, între 1856-1857, a întâlnit un cardinal din Napoli, cu același nume. Apoi, la Viena, se afla un

¹⁰ Ibidem, P. 1042/47.

¹¹ Ibidem, P. 1042/57.

¹² Ibidem, P. 1042/58.

¹³ Ibidem, P. 1042/48.

¹⁴ Ibidem, P. 1042/50; nașă de botez i-a fost Ruxandra Mavrocordat.

¹⁵ Ibidem, P. 1042/49; nașii de botez au fost Marica Balș și Manole Băleanu.

butic al unui Ernesto Calligari, cordonier. După secole, el se întorsese la profesia strămoșilor, care pretindeau că numele Calligarius vine de la “callex” sau „calliga”, care semnifică „fabricant de încălțăminte” sau „cordonier”.

Spre sfârșitul anului 1857, prințul Nicolae Conachi Vogoride, caimacamul principatului Moldovei îl înștiința pe postelnicul Eustatie Calligari că este candidat pentru Divanul Ad-hoc¹⁶.

La 1859, postelnicul locuia în Galați, pe „paveaua” schelii, alături de prăvăliile lui Ioan Gheorghiu, State Mungiu, căpitanul Dionisie Giovanni „macaronarul”, Bogos armeanul „cazinul” lui Ioan Englezi¹⁷.

Câțiva ani mai târziu (1862), domnitorul Alexandru Ioan Cuza l-a numit membru la Curtea de Casație¹⁸ și în Comisia destinată să facă modificări la proiectul de Regulament interior al Curții¹⁹. Acest moment coincide cu hotărârea autorului *Memo-riilor* de a se muta la București, din cauza mai vechilor probleme de sănătate (era suspect de hipertrofie a inimii și de hidropizie). Deși i se recomandase, de către medicii Furnescu și Cihac, să renunțe la efortul

prelungit, se manifesta destul de activ, fiind numit, în 1865, prin Ordinul ministrului Justiției, Cultelor și Instrucțiunii Publice, membru onorific și vice-

¹⁶ Ibidem, P. 1042/60.

¹⁷ Paul Păltânea, *op.cit.*, f. 13-14.

¹⁸ Arhivele Naționale Iași, *Documente*, P. 1042/61. Eustatie Calligari i-a mulțumit, personal, domnitorului – vezi P. 1042/62.

¹⁹ Ibidem, P. 1042/64.

președinte al Consiliului Permanent de Instrucțiune²⁰. La 10 iunie 1867 îl întâlnim ca asistent, în calitate de comisar, la examenul general anual de la Școala Centrală de Fete din București. Al doilea comisar era I. Simonide, iar ministrul cultelor și instrucțiunii publice, Radu Ionescu. În timpul ministeriatului lui D. Mironescu, Eustatie Calligari a fost președinte al juriului examinator al aspiranților la catedra de Filozofie de la Facultatea de Litere București.

Tot în 1867 apare ca membru în Loja masonică *Discipolii lui Pitagora*²¹. Într-o lojă din Brăila²², se pare că activa și fratele său, Nicolae, doctor în medicină. Informații mai sigure despre apartenența la o lojă masonică ne sunt date de certificatul eliberat de șeful Secretariatului General al Lojii Masonice din Franța, care dovedește că Vasile Calligari este membru al respectivei loji. Originalul este datat 15 iunie 1874, Paris²³.

Vasile Calligari a fost căsătorit cu Anna Ghica²⁴ și a avut trei copii: Smaranda Ralu, Constantin Alexandru și Maria (Madeleine).

Smaranda Ralu s-a născut la București, în 20 mai 1882, avându-i ca nași pe Catinca Ghica și Elena Papiolaki. S-a stins din viață după cinci ani, în 1887²⁵. În documentul datat 15 octombrie 1887, la Huși, se menționează că tatăl, Vasile, era magistrat iar mama, Anna, era casnică²⁶. Peste un an, Vasile Calligari era ales deputat de Fălciu, în colegiul nr. 2²⁷.

Constantin Alexandru s-a născut la București, pe 16 iunie 1885²⁸. S-a căsătorit cu Adela Penescu²⁹ și a avut trei copii: Sandu (fără urmași), Grigore (cu doi copii, Dana și Sandu) și Ioana Ecaterina, posesoarea documentelor despre care am scris până acum. Ea s-a căsătorit cu Vlad Anghel și a avut două fete, pe Sanda (c. Ceaușescu) și Maria (c. Vălimărescu)³⁰. Vlad Anghel a fost frate geamăn cu Rodica Anghel (1921-1997), arhivist de renume la Arhivele Statului Iași. Ambii

²⁰ Arhivele Naționale Iași, *Documente*, P. 1042/65.

²¹ Horia Nestorescu Bălcești, *Ordinul Masonic Român*, București, Ed. Sansa SRL, p. 261

²² *Ibidem*.

²³ Arhivele Naționale Iași, *Documente*, P. 1042/72;

²⁴ Era a doua fiică a Ecaterinei Balș, din prima căsătorie, cu beizadeaua Costache Ghica, fiul cel mare al domnului Moldovei, Grigore Al. Ghica-cf. Mihai Dimitrie Sturdza, *Familiiile boierești din Moldova și Țara Românească. Enciclopedie istorică, genealogică și biografică*, vol. I, București, Ed. Simetria, p. 313; Mihai Sorin Rădulescu, *op. cit.*, p. 89.

²⁵ Arhivele Naționale Iași, *Documente*, P. 1042/53.

²⁶ *Ibidem*, P. 1042/55.

²⁷ Mihai Sorin Rădulescu, *op. cit.*, p. 213, 214 și 263; M. O. nr. 238/28-I-1888; a mai fost ales deputat și în urma alegerilor din 1895- vezi M. O. nr. 199/5-XII-1895 și Mihai Sorin Rădulescu, *op. cit.*, p. 228, 229 și 263.

²⁸ *Ibidem*, P. 1042/54. A fost ultimul descendent masculin al familiei Calligari.

²⁹ Era fiica lui Constantin B. Penescu, fost primar al Iașilor și a Sofiei Livaditti; din familia Penescu provenea și mama liberalului Alexandru Paleologu; o fotografie de la sfârșitul deceniului trei al sec. al XX-lea, o înfățișează, la Dumbrăveni, împreună cu alți membri ai fam. Ghica. Vezi Mihai Dimitrie Sturdza, *op. cit.*, p. 313.

³⁰ Informațiile mi-au fost oferite, cu multă generozitate, de către d-na Virginia Isac, căreia îi mulțumesc și pe această cale.

erau copiii reputatului doctor Paul Anghel, de numele căruia se leagă înființarea clinicii de Cardiologie a spitalului „Sf. Spiridon” din Iași.

Despre Maria (Madeleine) știm doar că s-a căsătorit cu Hipolit Mârzescu³¹, prim-procuror la Iași, apoi șef al Contenciosului Eforiei spitalelor civile din București.

Bunica dinspre mamă a copiilor Calligari, Ecaterina³² (Catița) Ghica, avea o casă în Iași, moștenită de la vărul ei, Muți (Dimitrie) Balș³³. Era situată în Copou, pe str. Carol nr. 32, colț cu str. Toma Cozma. Dacă în 1900, proprietar apărea D. Balș³⁴, în anul 1905 semna adresele către primărie, dr. Leon Ghica³⁵, fiul Catiței și noul administrator al averii lui Muți. Corespondența din dosar, relativă la reparațiile cauzate de nivelarea străzii pentru construirea liniei de tramvai electric, nu ne oferă alte date despre locuință (aspect exterior, vecini, etc.). În schimb, din amintirile lui Matila Costiescu-Ghica, un nepot de fiică al Catiței, aflăm despre „casa Balș de la Iași, foarte încăpătoare, care data și ea de la începutul secolului al XIX-lea și al cărei corp de clădire principal, rotunjit ca un turn scund și lat, forma colțul străzii Carol, cea mai însemnată din Iași, cu o străduță care o întretăia și al cărei colț opus față de al nostru era ocupat de frumoasele peluze ale casei Ghica-Budești. Ferestrele salonului nostru cel mare, semicircular, pentru că făcea parte din turnul cel scund, erau la nivelul mezaninului, astfel încât puteam să observăm tot ce circula pe strada Carol (...) semăna într-un fel cu vreo alee din Bois de Boulogne în miniatură, la capătul căreia se întindeau vii și case de țară propriu zise, dominate de dealuri domoale (...) Casa era aproape în întregime mobilată în stil Biedermeyer, mobilă solidă și confortabilă importată pe vremuri de mătușa Balș; parchetele erau minunate de frumoase, compuse din pătrățele și motive din lemn diferit. Aceasta era o specialitate a caselor construite între 1810 și 1850. Pereții și mobilele salonului cel mare, împreună cu sufrageria, formau mezaninul așa zisului turn ale cărui ferestre dominau cele două străzi la colțul cărora era casa noastră. Perdelele erau galbene, mobila era tapisată într-un ton de galben mai viu, peste care trecuse patina timpului. Într-un dulap mare, format ca o vitrină, erau rânduite pe rafturi de sticlă suvenirele adunate în toate vilegiaturile din Elveția, Germania și Boemia de mătușa Balș și de soțul ei (...) În afară de Ghiculești și de familia Balș, mult mai

³¹ Era fiul lui Gh. (Ghiță) Mârzescu și a Elenei Penescu; vezi și Mihai Sorin Rădulescu, *op. cit.*, p. 89.

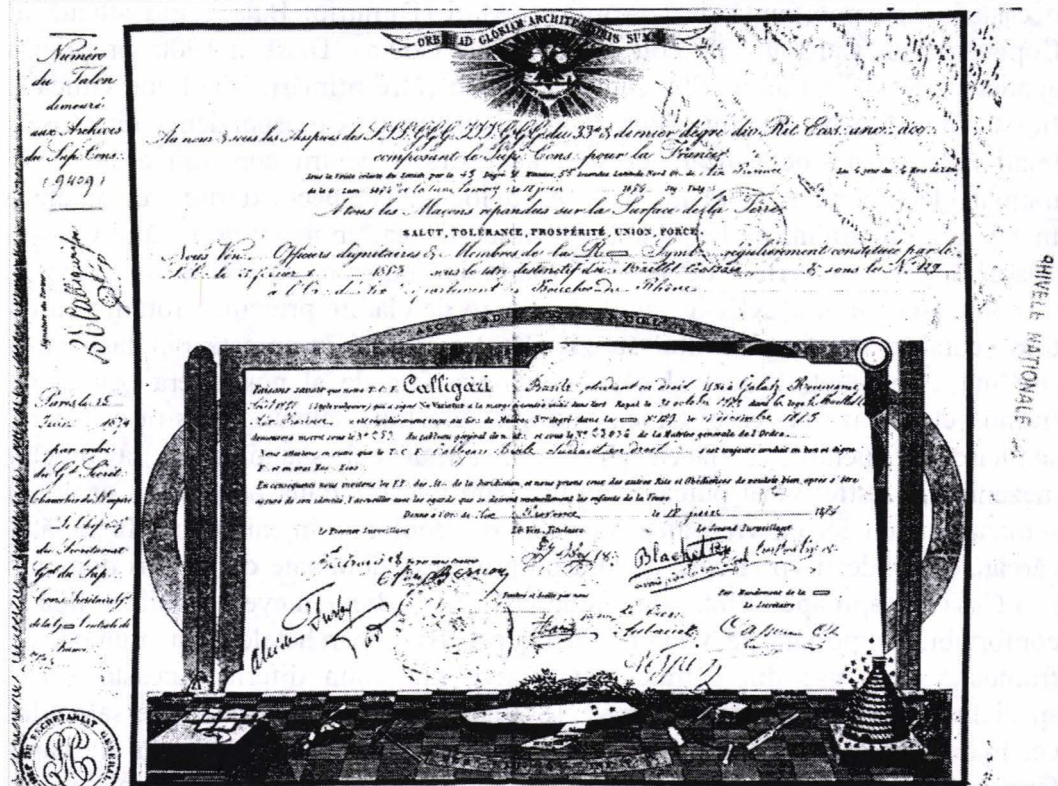
³² Născută Balș, la 7 octombrie 1835, era fiica lui Gheorghe, mareșal al nobilimii din Basarabia și al lui Ralu Callimachi. A încetat din viață la Montreaux, în 10 martie 1913 – cf. Mihai Dimitrie Sturdza, *op. cit.*, p. 254.

³³ Rudolf Suțu, *Iașii de odinioară*, vol. II, Iași, Ed. „Viața Românească”, 1928, p. 174. Autorul afirma că locuința era dăruită nepotului Calligari, dar în dosarul de imobil n-am găsit asemenea informație.

³⁴ Arhivele Naționale Iași, fond *Primăria Municipiului Iași-imobile*, d. 26/32, f. 1.

³⁵ Ibidem, f. 16. Era fiul lui Leon Gheoca, zis Ghyca-Dumbrăveni. Mihai Dimitrie Sturdza, *op. cit.*, p. 254.

puțin numeroasă, familia mea avea la Iași multe rude, anume clanurile aliate Moruzi, Callimachi, Mavrocordat și Sturdza³⁶. În perioada 1907-1920, proprietarul imobilului era fiica cea mare a Catiței, Natalia Ghica³⁷, urmată de col. dr. Emanoil Veisa (Weisa, Veissa), până în anul 1936, când au început lucrările de expropriere ale terenurilor, în folosul Facultății de Drept a Universității Mihăilene din Iași³⁸.

În același pachet 1042 se mai află numeroase documente originale, privitoare la familia Balș, care acoperă intervalul 1805-1868. Majoritatea au aparținut Annei Balș³⁹ și reprezintă corespondența cu George M. Suțu, cu Iorgu Balș, cumnatul și, mai ales, cu nora ei, Zoe născută Sturdza. Pe parcursul anului 1864, aceasta din urmă i-a trimis (de la Iași, Miclăușeni, Viena, Berlin, Dumbrăveni, Heiligenstadt) 19 scrisori, în limba franceză, cu bogate informații privitoare la starea⁴⁰ de sănătate a soțului ei, Muți⁴¹, consultarea unor medici

³⁶ Mihai Dimitrie Sturdza, *op. cit.*, p. 306-307, *apud* Matila Ghyca, *Escales de ma jeunesse*, Paris, 1956, p. 11-27.

³⁷ Arhivele Naționale Iași, fond *Primăria Municipiului Iași-imobile*, d. 26/32, f. 18-36.

³⁸ *Ibidem*, f. 49-60; în anul 1929, imobilul se învecina, pe str. Toma Cozma, cu Institutul Pedagogic.

³⁹ Mihai Dimitrie Sturdza, *op. cit.*, p. 254. Era soția lui Constantin Balș, căminar și mama lui Muți

⁴⁰ Arhivele Naționale Iași, *Documente*, P. 1042/20. Starea nervoasă s-ar datora tifosului, de care a suferit la Berlin.

specialiști din Paris, decesul Clarisei Ghica⁴², veniturile obținute din arendarea unor moșii⁴³, neliniștile produse de proiectata lege rurală⁴⁴, administrarea moșiei Dumbrăveni⁴⁵, datoriile făcute cu prilejul plecării la Viena⁴⁶

Din cauza morții premature a soțului ei, Constantin Balș și a stării precare de sănătate a fiului Muți, Anna Balș s-a văzut nevoită să se îngrijească îndeaproape de administrarea moșiilor familiei. Un loc important l-a ocupat moșia Dumbrăveni⁴⁷, pe care a lăsat-o, printr-un contract notarial bine chibzuit, rudelor soțului, cu condiția să-l îngrijească pe fiul nevolnic⁴⁸.

Ne-a atras atenția și testamentul⁴⁹ lui Iordache Balș (1742-1812), fiul lui Lupu Balș și a Saftei Iordache Cantacuzino. După 1763 a deținut mai multe dregătorii: comis, jicnicer, stolnic, postelnic, paharnic, hatman, mare vistier, mare vornic. La 15 mai 1805, și-a întocmit testamentul, legalizat de mitropolitul Veniamin al Moldovei, prin care lasă întreaga avere copiilor săi Elenco (*Ileana*), Alecu (*Alexandru*), Iancu (*Ioan*) și Catinca (*Ecaterina*). Se impune o precizare. În general, fetele primeau, la căsătorie, zestrea în bani, haine, bijuterii, țigani, locuri de casă, în timp ce băieții erau moștenitori averii exprimate prin moșii, sate, vii, țigani, vite etc. Astfel, Alecu a primit treisprezece moșii în Suceava, Botoșani, Iași, trei vii și jumătate din venitul casei, din argintărie, di toate vitele și toți țiganii. Lui Iancu i-au rămas douăsprezece moșii în Iași, Fălciu, Hârlău, patru vii precum și cealaltă jumătate din venitul, argintăria, vitele și țiganii casei.

După ce mulțumește „fierbinte, din toată inima și cu tot cugetul, sfântului Dumnezeu pentru toate bunătățile” cu care întru această viață a fost învrednicit, le lasă fiilor săi „bлагословения са, rugându-se de la милостивул фericirile aceștii vremelnice vieți și câștigarea cereștii împărății”, le dă „пărintеasca învățătură ca să петреacă cu iubirea frățească (...) și петrecând cu тоții într-о unire și frățească dragoste, să fie ascultători mai mari lor frate, Aleco, iar care va urma împotrивă, are рăsплатире de la милостивул Dumnezeu”.

Apoi, un legat spiritual aparte îl reprezintă școlile din Dumbrăveni și din Pașcani, căreia testatorul îi rezervă fonduri speciale „spre înlesnirea celor ce vor voi а-și да copiii la învățăтурă”.

Cu toate că au primit zestre la căsătorie, Catinca și Elenco figurau pe lista celor milostiviți cu diferite sume de bani. De asemenea, frații trebuiau să se

⁴¹ Ibidem, P. 1042/25, 27, 33, 35, 36, 37, 39.

⁴² Ibidem, P. 1042/21.

⁴³ Ibidem, P. 1042/23.

⁴⁴ Ibidem, P. 1042/28.

⁴⁵ Ibidem, P. 1042/24, 31.

⁴⁶ Ibidem, P. 1042/29.

⁴⁷ Vezi descrierea aceluiași Matila Ghyca, din „Independance Roumaine”, 19 iulie 1905, publicată de Mihai Dimitrie Sturdza, *op. cit.*, pp. 309-310.

⁴⁸ Ibidem, p. 304.

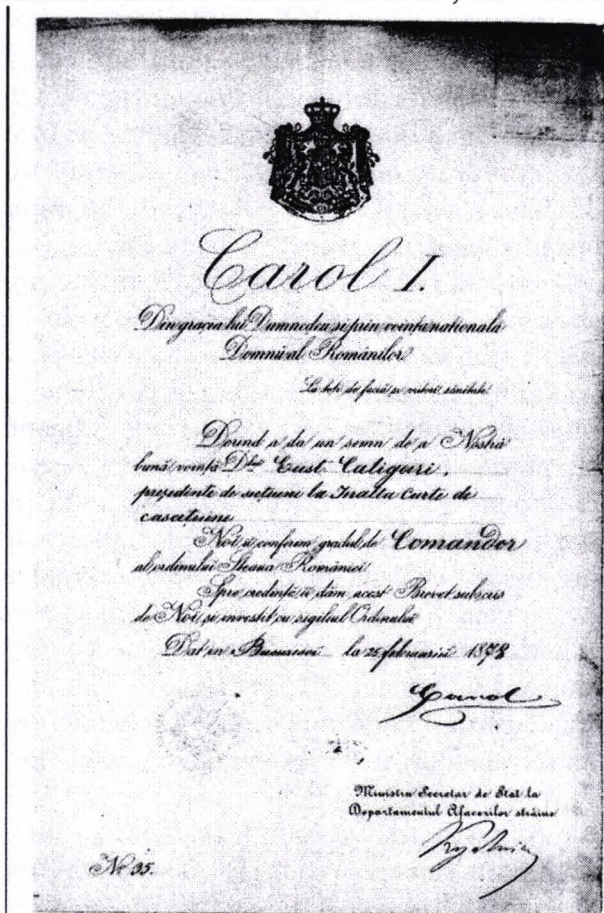
⁴⁹ Arhivele Naționale Iași, *Documente*, P. 1042/43, 5 file; Teodor Codrescu, *Uricariul*, vol. XI, Iași, 1889, pp. 324-327.

îngrijească de surorile lor și de copiii acestora, cu sume fixe de bani, anual.

Testamentul are adăugat un codicil, datat 21 mai 1809.

În ansamblu, testamentul relevă o bună cunoaștere a legilor, mai ales că Iordache Balș a fost membru în comisia pentru traducerea și completarea codului civil din Codul Calimah⁵⁰.

Un ultim document privitor la personajul nostru principal, Eustatie Calligari⁵¹, îi atestă conferirea gradului de comandor al Ordinului Steaua României, prin decretul semnat de domnitorul Carol, la 25 februarie 1878.

Avem convingerea că investigarea documentelor de arhivă din Galați și București, în viitorul apropiat, ne vor oferi informații care să completeze tabloul de familie creionat aici.

⁵⁰ Elena Nechita, *Contribuții la studierea testamentelor familiei Balș (prima jumătate a secolului XIX)*, în „Arhivele Moldovei”, I-II, 1994-1995, Iași, Ed. Fundației Axis, p. 182.

⁵¹ Arhivele Naționale Iași, *Documente*, P. 1042/73, 74.

BACĂUL DE LA RURAL LA URBAN

(II. Casele băcăuanilor între incendiul din 1853 și ocupația rusească)

Eugenia Mărioara MIHALCEA

Bacau from rural to urban (II. People from Bacau's houses between the fire in 1853 and russian occupation)

Summary

On february 3, 1853, a lot of Bacau's houses were destroyed by a strong fire. The town's police, at people request, made a list of houses with their owners and their tenants. This list was necessary because depending on properties of each contribution was to establish the maintenance of firemen and take fire prevention measures. The list offeres dates about the houses number, the phenomenon rental proprieties, the socio-economic status and people's name, owners and tenants, in Bacau at half of the nineteenth century.

De-a lungul timpului târgul Bacău, ca și alte localități din Moldova, a avut de suferit din cauza numeroaselor incendii, care au distrus de fiecare dată o mare parte din agoniseala de o viață a locuitorilor¹.

Un asemenea sinistru a avut loc în ziua de 3 februarie 1853. El a pornit de la casele evreului Zeilic Bârlădeanu² și s-a extins cu mare repeziciune la o mare parte din casele din jur. Imediat după această calamitate Sfatul Orășenesc a cerut Poliției Bacău să întocmească o listă a tuturor caselor aflate și locuite din oraș, în afara celor ale „calicimii”.

Potrivit cerințelor Sfatului Orășenesc inventarierea ar fi trebuit să se încheie în trei zile, dar întreaga operațiune a durat aproape o lună. Obștea locuitorilor adunată la câteva zile după incendiu a cerut luarea unor măsuri de urgență pentru sprijinirea materială a Comandamentului pompierilor. Pentru aceasta era necesară o situație privind numărul caselor și a proprietarilor, în

¹ Despre incendiile din Iași și din târgurile moldovenești, vezi Virgil Apostolescu, *Distrugerea de arhive în „focul cel mare”, de la Iași din 1827, în Arhivele Statului. 125 de ani de activitate*, București, 1957; idem, *Mărturii documentare privind distrugerile și înstrăinările de materiale arhivistice în Moldova până în secolul XVIII*, în AIIAI, XVI, 1970; Ciurea I. Alexandru, *Focul din 1827 de la Iași*, Iași, 1946; Arhivele Naționale Iași, Documente, 430/95; 430/104; 493/134; 599/68; 602/165; 602/167; Divanul de Apel al Țării de Jos, dos. 301/1836; Isprăvnicia Bacău, tr. 928, opis 1069, dos. 92/1836; Isprăvnicia Roman, tr. 996, op. 1043, dos. 1695; Colecția Litere, dos. H/97; Vistieria Moldovei, dos. 5/1827; 52/1840; 34/1841; 91/1845; Secretariatul de stat, dos. 43, 60, 107, 248, 570, 753; Vistieria Moldovei, dos. 5/1827; Secretariatul de Stat, dos. 60/1832;

² Arhivele Naționale, fond *Primăria orașului Bacău*, d. 52/1852, f. 22.

vederea stabilirii contribuției bănești a fiecăruia în funcție de proprietățile deținute. Lista, numită în document „catagrafie”, a fost întocmită de către un comisar al Poliției și un reprezentant al Sfatului Orășenesc. Ea a fost finalizată la jumătatea lui martie 1853. În lunile următoare au fost întocmite alte liste, care erau cerute de oficialități în vederea cartiruirii trupelor rusești în oraș. Autoritățile erau interesate de casele și grajdurile în care puteau fi cartiruiți ofițerii, subofițerii sau soldații și caii armatei țariste.

Hamangiu, Codul General al României, 1856-1907, vol. I, Codurile, Editura Librăriei Leon Alcalay, București, 1907, p. 80 și 205.

Alma

34 ~~35~~

D. nr. Hamangiu, Telegrafica de la București, 1853.
 nr. 24. Hamangiu, Telegrafica de la București, 1853.
 nr. 25. Hamangiu, Telegrafica de la București, 1853.
 nr. 26. Hamangiu, Telegrafica de la București, 1853.
 nr. 27. Hamangiu, Telegrafica de la București, 1853.
 nr. 28. Hamangiu, Telegrafica de la București, 1853.
 nr. 29. Hamangiu, Telegrafica de la București, 1853.
 nr. 30. Hamangiu, Telegrafica de la București, 1853.
 nr. 31. Hamangiu, Telegrafica de la București, 1853.
 nr. 32. Hamangiu, Telegrafica de la București, 1853.
 nr. 33. Hamangiu, Telegrafica de la București, 1853.
 nr. 34. Hamangiu, Telegrafica de la București, 1853.
 nr. 35. Hamangiu, Telegrafica de la București, 1853.
 nr. 36. Hamangiu, Telegrafica de la București, 1853.
 nr. 37. Hamangiu, Telegrafica de la București, 1853.
 nr. 38. Hamangiu, Telegrafica de la București, 1853.
 nr. 39. Hamangiu, Telegrafica de la București, 1853.
 nr. 40. Hamangiu, Telegrafica de la București, 1853.
 nr. 41. Hamangiu, Telegrafica de la București, 1853.
 nr. 42. Hamangiu, Telegrafica de la București, 1853.
 nr. 43. Hamangiu, Telegrafica de la București, 1853.
 nr. 44. Hamangiu, Telegrafica de la București, 1853.
 nr. 45. Hamangiu, Telegrafica de la București, 1853.
 nr. 46. Hamangiu, Telegrafica de la București, 1853.
 nr. 47. Hamangiu, Telegrafica de la București, 1853.
 nr. 48. Hamangiu, Telegrafica de la București, 1853.
 nr. 49. Hamangiu, Telegrafica de la București, 1853.
 nr. 50. Hamangiu, Telegrafica de la București, 1853.
 nr. 51. Hamangiu, Telegrafica de la București, 1853.
 nr. 52. Hamangiu, Telegrafica de la București, 1853.
 nr. 53. Hamangiu, Telegrafica de la București, 1853.
 nr. 54. Hamangiu, Telegrafica de la București, 1853.
 nr. 55. Hamangiu, Telegrafica de la București, 1853.
 nr. 56. Hamangiu, Telegrafica de la București, 1853.
 nr. 57. Hamangiu, Telegrafica de la București, 1853.
 nr. 58. Hamangiu, Telegrafica de la București, 1853.
 nr. 59. Hamangiu, Telegrafica de la București, 1853.
 nr. 60. Hamangiu, Telegrafica de la București, 1853.
 nr. 61. Hamangiu, Telegrafica de la București, 1853.
 nr. 62. Hamangiu, Telegrafica de la București, 1853.
 nr. 63. Hamangiu, Telegrafica de la București, 1853.
 nr. 64. Hamangiu, Telegrafica de la București, 1853.
 nr. 65. Hamangiu, Telegrafica de la București, 1853.
 nr. 66. Hamangiu, Telegrafica de la București, 1853.
 nr. 67. Hamangiu, Telegrafica de la București, 1853.
 nr. 68. Hamangiu, Telegrafica de la București, 1853.
 nr. 69. Hamangiu, Telegrafica de la București, 1853.
 nr. 70. Hamangiu, Telegrafica de la București, 1853.
 nr. 71. Hamangiu, Telegrafica de la București, 1853.
 nr. 72. Hamangiu, Telegrafica de la București, 1853.
 nr. 73. Hamangiu, Telegrafica de la București, 1853.
 nr. 74. Hamangiu, Telegrafica de la București, 1853.
 nr. 75. Hamangiu, Telegrafica de la București, 1853.
 nr. 76. Hamangiu, Telegrafica de la București, 1853.
 nr. 77. Hamangiu, Telegrafica de la București, 1853.
 nr. 78. Hamangiu, Telegrafica de la București, 1853.
 nr. 79. Hamangiu, Telegrafica de la București, 1853.
 nr. 80. Hamangiu, Telegrafica de la București, 1853.
 nr. 81. Hamangiu, Telegrafica de la București, 1853.
 nr. 82. Hamangiu, Telegrafica de la București, 1853.
 nr. 83. Hamangiu, Telegrafica de la București, 1853.
 nr. 84. Hamangiu, Telegrafica de la București, 1853.
 nr. 85. Hamangiu, Telegrafica de la București, 1853.
 nr. 86. Hamangiu, Telegrafica de la București, 1853.
 nr. 87. Hamangiu, Telegrafica de la București, 1853.
 nr. 88. Hamangiu, Telegrafica de la București, 1853.
 nr. 89. Hamangiu, Telegrafica de la București, 1853.
 nr. 90. Hamangiu, Telegrafica de la București, 1853.
 nr. 91. Hamangiu, Telegrafica de la București, 1853.
 nr. 92. Hamangiu, Telegrafica de la București, 1853.
 nr. 93. Hamangiu, Telegrafica de la București, 1853.
 nr. 94. Hamangiu, Telegrafica de la București, 1853.
 nr. 95. Hamangiu, Telegrafica de la București, 1853.
 nr. 96. Hamangiu, Telegrafica de la București, 1853.
 nr. 97. Hamangiu, Telegrafica de la București, 1853.
 nr. 98. Hamangiu, Telegrafica de la București, 1853.
 nr. 99. Hamangiu, Telegrafica de la București, 1853.
 nr. 100. Hamangiu, Telegrafica de la București, 1853.

Am considerat că este utilă transcrierea și apoi publicarea listei întocmite în urma incendiului din februarie din mai multe motive: primul ar fi acela că nu avem cunoștință să fi văzut lumina tiparului o listă similară, care să cuprindă numărul caselor, proprietarii și chiriașii acestora din Bacău la jumătatea secolului al XIX-lea și, al doilea că publicarea listei oferă posibilitatea constatării practicii închirierii imobilelor în acea perioadă. Statutul închirierilor fusese reglementat în Moldova și Muntenia prin cele două coduri civile: Codul Calimachi și Codul Caragea³, iar fenomenul era prezent în orice târg dezvoltat economic⁴. Lista oferă,

³ C. Hamangiu, *Codul General al României, 1856-1907, vol. I, Codurile*, Editura Librăriei Leon Alcalay, București, 1907, p. 80 și 205.

⁴ George Potra, *Din Bucureștii de altădată*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1981,

de asemenea, informații privind statutul socio-economic al locuitorilor, onomastica și componența etnică a acestora.

În ceea ce privește transcrierea documentului facem următoarele precizări: acolo unde rangurile boierilor erau prescurtate au fost întregite în mod tacit, fără a fi utilizate parantezele unghiulare; numele proprii au fost transcrise folosindu-se forma cu *î* din *a* (Vasăle, Ițăcu, etc.) sau în forma populară cum apar în text (Mihălachi, Costachi, Gligori etc.); s-a folosit majuscula pentru a transcrie cea ce de fapt reprezenta cu siguranță ocupația unor locuitori (Ciubotar, Căciular, Curelar, Cepregar, Tiutungiu etc.). Acolo unde nu am fost siguri de numele unor persoane am folosit „...” pentru a indica acest lucru. Termenii arhaici întâlniți au fost specificați într-o listă aflată după documentul transcris. În listă nu sunt numerele 288, 303, 645 și 741, fiind sărite, iar numerele 338 și 353 sunt înregistrate de câte două ori. Ne propunem ca în viitor să transcriem și să publicăm și listele întocmite în vederea cartuirii armatei rusești.

Poliția oraș

Primit mart. 20

Bacău

Nr. 807

1853 mart. 19

Cinstit orășănescu sfat

Potrivit mijlocirii acelui sfat, cuprinsă prin ot. nr. 132, făcându-să ghinaralnică catagrafii de toate casăle aflătoare în cuprinsu oraș, lăcuiți de cătră boeri, neguțători și alti trepti, de orice clasă și aceasta să cumunică spre alți mai departi lucrare.

Listă de tot numărul boerilor și a neguțătorilor și alti trepti, jidovii proprietari di laolaltă cu supuși cu tot, afară de calicimii, an 1853

Boeri

- 1 vornicu Enachi Crupenschi
- 2 postelnicu Grigori Rosātu
- 3 spătar Alecu Crupenschi
- 4 spătar Pavăl Crăste
- 5 căminar Gheorghii Neculai
- 6 sârdar Vasăli Ivanovici
- 7 căminar Panaiti Enoliu
- 8 stolnicu Vasăli Conduratu

- 9 comisu Costachi Lupașc
- 10 comis Manolachi Lupașc
- 11 stolnic Alecu Avram
- 12 șătrariu Alecu Tuduriu
- 13 păharnic Ioan Giușcă
- 14 clucer Ioniță Popovici
- 15 medelnicer Dimitrie Grigoriu
- 16 sulger Ioan Frunză
- 17 păharnic Mihălachi Fote
- 18 sârdar Iancu Vasăliu

19 spătar Ioniță Gorgosu
20 stolnic Grigori Obreja
21 căminar Alecu
22 medelnicer Vasăli Dimitrie
23 pitar Mihălachi Ene
24 sârdar Fotachi Vali
25 căminar Calistrat Sferdari
26 pitar Ghiorgghi Negel
27 comis Ghirasâmu Corabie
28 medelnicer Niță Leca

*Totu boeri, neguțători, jâdovi
și moldoveni di laolaltă*

29 sârdar Iosup Teodoru
30 sulger Grigori Radovici
31 sulger Ghiorgghi Mihail
32 căpitan Grigori Ioan
33 comis Costachi Crupenschi
34 paharnic Iordachi Popovici
35 Vasăli Vede cu chirie în casăli lui
Mois Croitor
36 Ioan Blehar tij a lui Avram
37 acareturili epitropii Sfânt. Neculai
cu chirii li țâni Solomon Varar
37 tot a Sfânt. Neculai Toader
Muntean
38 Haimu Leibu a sali acareturi
39 Herș Chendeler tij
40 Leiba Cantaragiu tij
41 Haim Leiba închirieti lui Mendel
sân Gună
42 Ioan Ghiorgghi
43 Ilii Paladi
44 acaret epitropii Sfânt. Neculai
închirieti lui Ilii Păladi
45 acaret dascălului Ioan închiriat lui
Dimitrie Iliovici
46 acaret lui Andrii Dabija șadi el
47 Ioan a Polcovnicului tij
48 acaret lui Șarban Mătăsar închiriet
lui Ionică Cafingiu

49 Ițacu Poliș șadi el
50 Mihălachi Ene închiriet
cinovnicului Costachi Dămian
51 Ghiorgghi Carătaș șadi el
52 Șarbanu Mătăsar tij
53 K.K. Soltana Urechi închiriet lui
Iftimi Covrigar
54 tij lui Iohan Pânzar
55 Ghiorgghi Andoniadi șadi el
56 comisu Costachi Lupașcu închirieti
lui Vasăli Holbanu
57 Tănasă Bârber în a lui șadi el
58 Iancu Țarălungă închirieti lui
Avram Liptcan
59 Mihălachi Melinti închirieti lui
Ițacu Poliș
60 Vasăli Ivanovici tij lui Iosup Zugrav
61 tij tij lui Iohan Carătaș
62 a lui Ilii Păladi șadi el
63 acaret Sfânt. Ioan închiriet lui
Ariton Mindirigiu
64 pitar Dimitrii Ghenadi șadi el
65 Vasăli Popovici închirieti lui
Chircor Cafingiu
66 Marin Gafencu tij de sulger
Ghiorgghi Teodorescu
67 Vasăli Popovici șadi el
68 Ioniță Panaiti tij
69 dvornic Nicu Lupașcu închirieti lui
Năstasă Cofitar
70 dascăl Alicesandru di la Sfânt. Ioan
șadi el
71 Ioan Bibiri șadi el
72 Alecu Avram închirieti lui Ariton
Mindirigiu
73 Todiriță Lupașcu șadi el
74 Ioan Bibiri în care ari crășmar pi
Ghiorgghi Bălășescu
75 Ferdinandu Mețchi șadi el
76 căpitan Ianuș Ioja tij
77 Ferdinandu Mețcher han închiriet lui
Ioan Bibiri

- 78 iconomu Enachi șădi el
- 79 Alecu Lăzărachi închirietî lui Franț
- 80 Ghiorgghi Chelar șădi el
- 81 Costachi Micu tij
- 82 Costandin Vorduca tij
- 83 Mihălachi Melinti tij
- 84 Toader Gros tij
- 85 Alecu zăt Gros tij
- 86 Vasăli Pintilii tij
- 87 Toadir Perjăr tij
- 88 Ghiorgghi soții tijă
- 89 Costantin Popovici șădi el
- 90 Matei Stoler
- 91 Vasăli Pintilii închirietî lui Nuhăm
Căciular
- 92 Giuncu închirietî lui Nahman
Feredegiu
- 93 sărdar Grigori Busuioc închirietî lui
Berlă
- 94 Ioan Păloșan șădi el
- 95 Herș Chendler închirietî lui Avram
Țudicu
- 96 Ițăcu zăt Leiba Cantaragiu Roș șădi
el
- 97 Andronachi Chioar șădi el
- 98 Alecu Chioar închirietî lui Costachi
sân State
- 99 Leeș Fecheti închirietî d. Lazăr Ioan
- 100 tij a lui șădi el
- 101 Ioșca Fechete șădi el
- 102 tij a lui, închirietî dumn.
Marghiolei Abgorovici
- 103 Martin Sătariu șădi el
- 104 Coste Ioja tij
- 105 Leonti închirietî lui Fechete Ioșcă
- 106 Costachi Popovici șădi el
- 107 Alecu Mihăiloaie închirietî lui
Mois sân Marcu
- 108 tij a lui, tij lui Avram sân Herșcu
- 109 Smăranda Păloșanca văduvă șădi e
- 110 tij a ei, închirietî lui Herș
Cantaragiu
- 111 Vasăli Holbanu închirietî lui Aron
Bețăv
- 112 Haim Strul șădi el
- 113 Leiba Ușăr închirietî lui Bercu
- 114 Dumitru Giuncu patentar șădi el
- 115 Sămion ginerile său tij
- 116 Iftimi Covrigar închirietî lui
Marcu sân Ițăc Leib
- 117 Leibu Tinichigiu șădi el
- 118 Ioan Bibiri închirietî lui Ianuș
Tocaci
- 119 dvornic Alecu Foce șădi el
- 120 Ștefan Gane tij
- 121 Moisă Argintar închirietî lui Fișăl
Mungiu
- 122 văduva Brătului închirietî lui
Vasăli Maței
- 123 Moldovan șădi d.
- 124 Ghiorgghi Arapu tij
- 125 Ioan Cepoi închirietî lui Iordachi
Popa
- 126 Ioniță Dascăl închirietî lui Ioan
Popa
- 127 Ștefan Frenț șădi el
- 128 Frenț.....tij
- 129 Ioan Beșoi tij
- 130 pitar Costachi Handoca tij
- 131 Leiba Cojocar tij
- 132 Ilii Mocan închirietî lui Costachi
Dornescu
- 133 Grigori Ciorcică șădi el
- 134 Ioan Croitor tij
- 135 Ioan Murar închirietî lui Costachi
Păloșan
- 136 Vasăli Melinti șădi el
- 137 Costachi Păloșan tij
- 138 Ioan Lupu tij
- 139 d. postelnic Grigori Rosăt
închirietî lui Toma Cismar
- 140 Ursachi Țarălungă tij lui Ioniță
Țarălungă

- 141 Ioniță Țarălungă tij căpitan di
poștă
- 142 Cerbuleasa văduvă tij lui Ioan
Apostu
- 143 Herș Croitor șadi el
- 144 Șulămu Ceuș închirietii lui Mos
Nămolu...
- 145 tij a lui Șulăm, tij lui Ioan Botezat
- 146 Bercu Croitor șadi el
- 147 Arsăni Mocan închirietii lui Andrei
Chetrar
- 148 Vasăli Bărdaș șadi el
- 149 Dudi jădov închirietii lui Apostu
Grecu
- 150 jădov Marcu Igneri închirietii lui
David Iuftar
- 151 tij a lui Marcu închirietii lui Moisa
Iosupu
- 152 a d. postelnic Grigori Rosăt tij lui
Moisă Chetler
- 153 Davidu Leca tij lui Alixandru
Pasămoali
- 154 Lupu Mârza șadi el
- 155 Iordachi Mârza tij
- 156 Iordachi Mârza închirietii lui Ilii
Cerb
- 157 Ioan Drăguță șadi el
- 158 Costandin Cibotar tij
- 159 Sămion Borza Ghideon tij
- 160 Costandin Pascari tij
- 161 tij a Pascariului închirietii lui Haim
Dascăl
- 162 Costachi Popovici închirietii lui
Leiba Veislăr
- 163 Ianculeasa Ruhle închirietii lui
Șaim Dascăl
- 164 Avram Vaislăr șadi el
- 165 văduva Abănesoiaie șadi e
- 166 Zăilicu Bârlădean tij
- 167 tij a lui Bârlădean închirietii lui
Ioan sîn Iosup
- 168 Marcu Igner închirietii lui Avram
Hârțan
- 169 Ioanu Astânciulesăi închirietii lui
Costachi Bărber
- 170 Ghiorgghi Abuzatii șadi el
- 171 Ioan Blehaciu tij
- 172 Marcu Igner închirietii lui Ițăcu
Croitor
- 173 tij tij Bercu Habotnicu
- 174 tij tij Marcu Nuhamu
- 175 tij tij Avram Leibu
- 176 tij tij Ferent Tocaci
- 177 tij tij Bogdanu Brașovan
- 178 crâșma lui Călin
- 179 Ioan Lăcătuș patentar șadi el
- 180 Costachi Radovici închirietii lui
Stanciu Arnăut
- 181 Ispir Agintar șadi el
- 182 tij închirietii lui Sotir Mitoca
- 183 tij tij Ludvicu Frandt
- 184 tij tij Iancu Țichindel
- 185 Neculai Drumitrașcu șadi el
- 186 Mendel Pascal închirietii lui Bereș
Croitor
- 187 tij tij lui Moisa Iagăr
- 188 Mendel Pascal închirietii lui Iosup
Altăr
- 189 Mihălași Boiangiu șadi el
- 190 tij închirietii lui Oșii Titiumgiu
- 191 tij tij lui Mihel Șfarț
- 192 Arghiri Perjăr închirietii lui Moisa
Cibotariu
- 193 tij tij lui Iosup Argintar
- 194 Sura văduva tij lui Marcu Cibotar
- 195 tij tij Herș Cantaragiu
- 196 Marcu Litman șadi el
- 197 Șmil Cibotar tij
- 198 Peisăh Leiba tij
- 199 Meir Brod tij
- 200 Șaps Vătar tij
- 201 Moisa Herșcu șadi el

202 tij a lui Calman Dascăl, Liță Nicu
 chirii
 203 Șulămu Croitor închirietii lui Ițăcu
 Marcu
 204 David Leibu închirietii lui Iosup
 Cibotari
 205 Bercu Croitor supus șadi el
 206 tij închirietii lui Herș
 207 tij tij lui Moisă Cepregar
 208 tij tij lui Șmil Ciubucciu
 209 Matasă sîn Lupu șadi el
 210 Leiba zăt Boroh tij
 211 Lupu Boroh tij
 212 Leibu sîn Lupu Boroh tij
 213 Strul Leibu tij
 214 Lupu Boroh închirietii lui Boroh
 Herș
 215 tij tij lui Leiba Cibotar
 216 Ițăcu Croitor șadi el
 217 Nusămu tij
 218 Ițăcu Croitor închirietii lui Meir
 Rehler
 219 Bercu Croitor închirietii lui Boroh
 Telar
 220 Costachi Mihail șadi el
 221 practar Grecescu Gheorghi
 Femistocli șadi el
 222 Mendel Croitor șadi el
 223 Vătavu Costantin închirietii lui
 Mendel Croitor
 224 Peisăh Pantofar șadi el
 225 Grigori Bacal tij
 226 dascăl Manolachi închirietii lui
 Vamangiu
 227 Suhăr șadi el
 228 Leiba sîn Haimu închirietii lui
 Șaps Vătar
 229 Zăsu Croitor șadi el
 230 Petrachi Blănar tij
 231 Mihăiță Blănar tij
 232 Dascălu Manolachi tij
 233 Ilii Cofman tij

234 tij a lui, închirietii lui Faivel Cădlăr
 235 Ilii Argintar șadi el
 236 Ilii Cofman închirietii lui Altăr
 Croitor
 237 tij tij lui Bercu Cibotar
 238 tij tij Avram Căldărariu
 239 tij tij lui Leiba Căldărariu
 240 tij tij lui Șmil Bucluc
 241 tij tij Chitărițai
 242 jădov Casăl șadi el
 243 tij închirietii dascălului de la
 poronci
 244 Aron Iosup închirietii lui Solomon
 245 Herș Volfu șadi el
 246 Bercu sîn Herșcu închirietii lui
 Avram Iancu
 247 Blimu Croitor șadi el
 248 Ilii Croitor închirietii lui Ițăcu
 Făinar
 249 tij a lui șadi el
 250 Ilii Cofman închirietii lui Altăr
 251 tij închirietii lui Iosup credincios
 252 tij închirietii lui Avramu Făinar
 253 Iosup Cofman șadi el
 254 tij a lui închirietii lui Șaps Vătar
 255 Meir Leibu șadi el
 256 Leibu Șmil tij
 257 Șmil Mențel tij
 258 David Iancu tij
 259 Ițăcu Sărar tij
 260 tij a lui închirietii lui Mois Lungu
 261 Ițăcu Poliș șadi el
 262 Ilii Croitor tij
 263 Bercu Bolocan tij
 264 Suhăr Steclar tij
 265 Calmă sîn Herș șadi el
 266 Herș Curcan tij
 267 Herș Micu tij
 268 Ilii Cofman închirietii lui Iozăf
 Croitor
 269 tij lui Vafăr Cibotar
 270 Matasă Roșu șadi el

- 271 Bercu Barbălată închirietî lui
Boroh Mendel
- 272 Iancu Căciularu șădi el
- 273 Haimu Zăilicu Kitar tij
- 274 Moisă sîn Perîț Harabagiu tij
- 275 Meilih Băet șădi el
- 276 Hilicu Cantaragiu închirietî lui
Moisă Zăraf
- 277 tij tij lui Davidu Leibu
- 278 tij tij lui Ioan Dabija
- 279 Meșăl Casap șădi el
- 280 Faipel Croitor tij
- 281 Ida Leibu Clejan tij
- 282 Rahmil Croitor tij
- 283 Iane Bercu Cahal tij
- 284 tij a lui, închirietî lui ..
- 285 Ușăr sîn Bercu Roe șădi el
- 286 Ghidali Croitor tij
- 287 Șmil Badiu tij
sărit numărul 288 în text
- 289 Ghiorghi Plăchiuță închirietî lui
Ioan Goga
- 290 Ghiorghi Plăchiuță șădi el
- 291 Ioan Mititel închirietî lui Perîț
- 292 Iosup Leibu Curcanu șădi el
- 293 Ioan Dabija tij
- 294 Davidu Roșu închirietî lui Moachi
Faraoan
- 295 Mendel sîn Șmil Rață tij Roșului
- 296 Iosup Nasulungu Roe șădi el
- 297 Fișăl sîn Șmil Rață tij
- 298 căminar Panaiti Enoliu închirietî
lui Iosup Căciular
- 299 sulger Ioan Frunză tij lui Moisă
Role
- 300 tij tij lui Șmil Verman
- 301 căminar Alecu Anastasău lui
Faiviș Clain
- 302 tij lui Altăr Erli
sărit numărul 303 în text
- 304 a dumisali căminarului Alecu
Anastasău lui Mois Negru
- 305 a lui Altăr Zăraf li țâni cu chirii tot
di la d. căminar
- 306 Șmil Căciular tot di la d. căminar
închirietî
- 307 Nută Erlih tot asămine
- 308 Ioan Popovici închirietî lui Ițăcu
Galantar
- 309 Buimu Idi Leibu închirietî lui
Lupu Cibotar
- 310 tij tij lui Grigori Mihail
- 311 Andrii Băcal închirietî lui Zăs Leib
- 312 Toma Cismar tij lui Iancu
Zârbeștein
- 313 Șain închirietî lui Moș Herș
- 314 tij tij lui Avram Leiba
- 315 Grigoraș Mihai șădi el
- 316 Grigori Gărgăun tij
- 317 Neculai Chelar tij
- 318 Ghiorghi Mălinici tij
- 319 Vasăli Ceuș închirietî lui Lupu
Barabulă
- 320 Ioan Broscuță șădi el
- 321 Iojă Chetrariu tij
- 322 Grigoraș Tabacari tij el șădi
- 323 Grigori Vatavu tij
- 324 Dumitru Sărășan tij
- 325 Năstasă Cerchezu tij
- 326 Neculai Dumitrașcu tij
- 327 Ștefan Pineacă tij
- 328 Ioniță Timilii tij
- 329 Iorgu Mane tij
- 330 stolnic Vasăli Condurat închirietî
medelnicer Alecu Sămionovici
- 331 Ștefan Sărășan șădi el
- 332 Mihai Patrașcu tij
- 333 Focioaia închirietî lui Herș Cibotar
- 334 tij tij lui Avram Croitor
- 335 tij tij lui Iohan Ețchi
- 336 Călin Păloșan șădi el
- 337 tij închirietî lui Mois Căciular
- 338 Ferdinandu Mețcher tij lui Șmil
Leizer

338 Ghiorgghi Niță închirietî șătrar
Pavăl Ivanovici (*numerotat de
două ori*)

339 Dumitru Oane închirietî lui
Ghiorgghi Mois

340 Toader Amoașii șădi el

341 Iancu Lebădă tij

342 tij închirietî lui Vasăli Bobeică

343 Dumitrachi Ghidibacă șădi el

344 Costachi Popovici închiriet șătr.
Iancu Miler

345 Ștefănachi Ciocan șădi el

346 Ioan Slabu tij

347 Alecu Chioar tij

348 Ioan Harabi tij

349 Mihălachi Arcan tij

350 șătrar Costachi Gane tij

351 Apostu Păloșan tij

352 Alecu Zaharia tij

353 Năstasă Mătăsar tij

353 Ghiorgghi Pintilii tij (*numerotat de
două ori*)

354 Dumitru Bogdanu tij

355 Ioan Morar tij

356 Neculai Davidu tij

357 Ioan Habet tij

358 Dumitrachi Adomnicăi tij

359 Sâmioan Foca tij

360 Costandin Gripcă tij

361 Andraș Harabagiu tij

362 Toadir Țap tij

363 Davidu Harabagiu tij

364 Hortolomei tij

365 Dumitru Mocan tij

366 Lupu Săbiștean șădi el

367 Ghiorgghi Sascău tij

368 preuteasa Catrina șădi e

369 păharnicu Costachi Rugină
închirietă d. N. Săon

370 sulger Ghiorgghi Tiodorescu
închirietă lui Ioan Botezat

371 Iordachi Cibotar șădi el

372 Ghiorgghi Chebur închirietî Grigori
Radovici

373 Marghioala Lupașc șădi e

374 Grigori Clătinici tij

375 sulger Marghioala Hociungu tij

376 Gavril Băncilă tij

377 preuteasa preut. Vasăli Catihet
șădi e

378 Neculai Olar șădi el

379 Lupu Botcă tij

380 Ghiorgghi Olar tij

381 Ioan Cibotar tij

382 Criste Postăvar tij

383 Maria One tij

384 Nicu Săon han a lui

385 Chiraca han ei

386 Alecu Lăzărachi han lui

387 Coste Cozma șădi el

388 sârdar Grigori Bosuioc închirietî
lui Scărlat ...

389 Alecu Postăvar șădi el

390 Ioan Spiridon tij

391 Ioan Bejănar tij

392 Neculai Tuchi tij

393 păhărniceasa Rucsanda Popovici
închirietî d. Ghiorgghi Emândi

394 Crețoaia închirietî lui Neculai
Neghină

395 sârdar Grigori Bosuioc tij lui
Ghiorgghi Botezat

396 Tudurachi Alăzărinii șădi el

397 păhărniceasa Rucsanda închirietă
babil Zoița văduvă

398 ... Mihai șădi el

399 Costandin Săpător tij

400 Ioan Raicu tij

401 Vasăli Huțan tij

402 Ilii Cibotar tij

403 Grigori Radovici închirietî lui
Toadir Bucătar

404 fetilii Ruginoaii șăd eli

405 dvornic Neculai Papandopul tij

- 406 Vasăli Cojocar tij
407 Năstasă Păduri tij
408 Costandin Târtâi închirietii lui
Iordachi Bărber
409 Ilii David Burlac șadi el
410 Alixandru Cercelar tij
411 Ioncioaia văduvă tij
412 Ioan Cavaler tij
413 Ioan Ciobanu tij
414 Alicesandru Ciorcilă tij
415 Neculai Cătană închirietii
dascălului Neculai
416 Scăridon șadi el
417 Ghiorgghi Scăridon tij
418 Ioan Prihancă tij
419 Capril Arman închirietii lui Grigori
Peneică
420 Măriuța văduva șadi e
421 Costandin suditu tij
422 preut Gavril tij
423 inginer fon Beler tij
424 Costandin Armașu tij
425 Anița Jătman tij
426 Neculai Beșlegu tij
427 Grigori Beșlegu tij
428 Ghiorgghi Fecioru tij
429 Elena căsăpița tij
430 Mihai Sascău tij
431 Martin Barbat tij
432 Iancu Mancaș închirietii vătav Ilii
433 a răposatului Alecu Bârzu
închirietii....
434 polcovnic Sămion Bibiri șadi el
435 Ghiorgghi Croitor șadi el
436 a d. sărdar Tudurachi Manoliu șadi
el
437 Iancu Mancaș șadi el
438 a d. Nicu Lupașcu șadi el
439 a d. Carabet Vartirezu șadi el
440 Moisi Enoliu șadi el
441 Tachi Ioan șadi el
442 Diaconiță închirietii lui Andraș
Tevner
443 Costachi Pavăl șadi el
444 Ioja Amărgărintii șadi el
445 în casăli răposatului Dimitrie Jante
șadi o rudă a sa
446 ermonah Gligori Popovici
închirietii lui Ioan Aurel
447 Todiriță Lupașcu închirietii lui
Vasăli Chetrar
448 Zoița Bibiroaia închirietii d.
Costachi Pandele
449 spătar Morțunoaia văduvă șadi d.
450 diacon Ghiorgghi închirietii
doftorului Prodan
451 iconomu Sava șadi el
452 Pisantu Ioan tij
453 preutu Vasăli Țărtășcu șadi el
454 preut Ambrosăi tij
455 preut Ghiorgghi di la Sfinții
Împărați șadi el
456 Andoni Muntean șadi el
457 Catrina a lui Neculai Sandu
văduvă șadi e
458 Ghiorgghi Cojocar șadi el
459 Ioan Jătman tij
460 Mihai Lupu cioclu tij
461 Neculai Chelar tij
462 casăli Aenășoai tij
463 Andrii Lupu tij
464 Mihai Ciorchi tij
465 Enachi închirietii Cibotarului Sava
466 d. Neculai Săcară șadi el
467 Petre Săbiștean tij
468 Ștefan tij
469 Petrachi Iordachi tij
470 Neculai Grosar tij
471 Mihai Ciubotar tij
472 Neculai Aneculăesii tij
473 Mihai Botcă tij
474 Mihai Aneculăesii închirietii la o
văduvă

- 475 Mihai Olar șădi el
 476 Lupu Botcă tij
 477 Anton Botcă tij
 478 Neculai Grosar tij
 479 Ioan sân Avram tij
 480 stolnic Dimitri Goga închirieti lui Vasâli
 481 Smaranda Zortana... șădi e
 482 vâtav Ioan șădi el
 483 Lazăr Blănar tij
 484 Ghiorghe Burlişâl închirieti lui Anton Cojocar
 485 Dumitrachi Muntean șădi el
 486 Vasâle Forcoș tij
 487 Petre Sascău tij
 488 Vasâli Păscănuță tij
 489 Frenș sân Cioatchi... Ianoș tij
 490 Giurgi Harabagiu tij
 491 Iohan Iuftar tij
 492 Dumitrachi Tabacar tij
 493 Ștefan Stoler tij
 494 Neculai zăt Surdu tij
 495 d. Ghiorghe Solomon tij
 496 Tănasă Frone șădi el
 497 Costachi Nonescu închirieti lui Aristidi Grecu
 498 Lupu Borăscu patentar șădi el
 499 Ioan Popovici șădi el
 500 Mihai Hârțan închirieti lui Mihai zugrav
 501 Grigori zăt Hârțan șădi el
 502 fata lui Lupu Borăscu șădi e
 503 Ghiorghe Romășcan tij
 504 Vasâli Popovici zăt Neculai Arnăut șădi el
 505 Costandin Dobrin șădi el
 506 Grigori Adobricăi șădi el
 507 Sâmion Gonciu tij
 508 d. Filip Fornurachi tij
 509 d. Costachi Murguleț tij
 510 paharnic Iordachi Popovici tij
 511 Gligoraș Mihai crâșma lui închirietă di la nepotu său Ioan
 512 Cancel închirieti lui Ghiorghe Blănar
 513 Dumitrachi Suliman șădi el
 514 Dumitrachi Goga închirieti lui Vasâli Gălăntar
 515 Andrii Goga șădi el
 516 Neculai Laptiacru închirieti lui Măgârdici
 517 Mătei Vasăliu privileget șădi el
 518 Ioan Chelar șădi el
 519 Neculai Dumitrașcu închirieti lui Iancu
 520 preut Ioan Crâste închirieti lui Costachi Perjăr
 521 vâtav Costandin Ghiorgheiu șădi el
 522 vâtav Neculai tij
 523 Smărandă Focioaia închirieti lui Iosup Balint
 524 Ștefan Căprar închirieti lui Ghiorghe Tăbârcă
 525 Ițăcu drojdier ... șădi el
 526 Lupu drojdier tij
 527 Avramu Iuftar tij
 528 Sâmionică Ungureanu tij
 529 Irimia Merar închirieti lui Lazăr Delipod
 530 Sâmon Herșcu șădi el
 531 Ițăcu Crețu tij
 532 Iancu Fălticineanu închirieti lui Brot
 533 tij tij lui Lupu Podar
 534 tij tij lui Ghiorghe Covrig
 535 tij tij lui Iohan Iuftar
 536 Andrii Sas a lui șădi el
 537 Solomon Chetrar tij
 538 Merchi Sas tij
 539 Costandin Amihălăchioaie tij
 540 Petre Ghirasămu tij
 541 Tănasă Dănculea tij
 542 Ioan Telăreț tij

- 543 Ghiorgghi Surdu tij
 544 Neculai Stoler tij
 545 Ioan Cibotar tij
 546 Neculai Arnăuț tij
 547 Andrei Lăcătuș tij
 548 Ițăcu Herș închirietii lui Iancu Ciurar
 549 Imbre Lăcătuș închirietii lui Ițăcu Croitor
 550 Penehes Croitor șădi el
 551 Ițăcu Sărar închirietii lui Mois Dascăl
 552 Leiba Croitor șădi el
 553 Valer șădi el
 554 Neculai Botezat șădi el
 555 tij închirietii lui Leiba Cibotar
 556 tij tij lui Marcu Cibotar
 557 Leiba Croitor șădi el
 558 Ușăr ... șădi el
 559 Moisă Tălpălar tij
 560 Neculai Șanche închirietii lui Mois Tălpălar
 561 tij tij lui Mois Făinar
 562 tij tij Lupu Cibotar
 563 tij tij lui Marcu Scorțan
 564 Pereț închirietii lui Șloim Croitor
 565 Catinca Botezat închirietii lui Grigori Cibotar
 566 Pereț Peher șădi el
 567 Ițăcu sân Pereț tij
 568 Meir Brot închirietii lui Lupu Olar
 569 tij închirietii lui Șimon Harabagiu
 570 Davidu dascăl șădi el
 571 Mois Scorțan șădi el
 572 Iancu Croitor tij
 573 Șmil Rață tij
 574 Iancu Ungureanu tij
 575 Mois Leibu Clejan tij
 576 Herș Desăgar tij
 577 Tănasă Dănculea închirietii lui Șmil Făinar
 578 Moisă Leibu Rehler șădi el
 579 Mois Croitor închirietii lui Șmil Ițăcu
 580 Manas Croitor șădi el
 581 Șloimu Croitor tij
 582 Șimon Croitor tij
 583 Mihai Stoler tij
 584 Ianoș Cocoș șădi el
 585 tij închirietii lui Avram Harabagiu
 586 Ghidali Brod șădi el
 587 Avram Lipsan închirietii lui Criste Cibotar
 588 tij el închirietii lui Vasăli Cismar
 589 Mihălachi Trifan șădi el
 590 Ioan Crețu tij
 591 Leiba Croitor tij
 592 Herș Croitor tij
 593 Burăh Rehler tij
 594 Andraș Tenvner închirietii lui Anton
 595 Floroiaia vădana închirietii lui Ițăcu Croitor
 596 tij nepotu lui Ițăcu
 597 Ghiorgghi Pătrașcu șădi el
 598 Iordachi Abager tij
 599 Pantilimon Crășmar tij
 600 Petrachi Grosar tij
 601 Ghuri Căsărean închirietii lui Cănat Pălărier
 602 tij tij lui Boriț Eanoș
 603 Boriț Eanoș închirietii lui Aizăcu
 604 Antonică patentar
 605 tij închirietii lui Eanoș Casap
 606 Ghiorgghi One căpitan șădi el
 607 Vasăli Fulga tij
 608 Petrachi Vasăliu tij
 609 Pascal închirietii di el
 610 Zăilicu Zugravu supus șădi el
 611 polcovnic Iordachi Galer tij
 612 Mihai Petre supus tij
 613 Iordachi Șfetcu șădi el
 614 Marin Șfetcu tij
 615 Tănasă Dănculea închirietii lui Herș ...

- 616 Dumitru Cojâță șădi el
617 Mișăl Holender tij
618 Simion Dănculea birnicu șădi el
619 Dumitru Savin închirietî lui Iancu Croitor
619 Neculai Zâsu cu chirii li țâni di la Dumitru Savin
620 Vasâli Fulce închirietî lui Șaimu Leibu
621 Mihai Roș închirietî lui Ilii Croitor...
622 Giurgi Harabagiu șădi el
623 tij închirietî lui David Herșcu
624 Mihai Bolfaș șădi el
625 Isdrail Bohorean tij
626 Nusăt Aizâcu tij
627 Aizâcu Pascal tij
628 Leiba Pascal tij
629 Ursăchioaia văduvă, închirietî lui Ghiorgi Cibotar
630 Ștefan Căprar supus
631 Ghiorgi Rus închirietî di la Nică Radovici
632 Petre Grosar tij lui Ghiorgi Zugrav
633 Dumitru Avram șădi el
634 căminar Alecu Dimitriu închirietî d. boerului dregător
635 spătar Ioan Iurașcu șădi el
636 stolnic Dimitrie Goga șădi el
637 moașa Floarea șădi e
638 clucer Ecovachi Costantiniu șădi el
639 șătrar Costandin Livescu închirietî d. Hăulicioaia
640 Ioniță Abager șădi el
641 Nistor Blănar tij
642 Ioniță Stoler tij
643 Ursachi Țarălungă tij
644 spătar Verghi închirietî lui Eraclidi
sărit numărul 645 în text
646 spătar Grigori Morțun șădi el
647 Iordachi Petrovici închirietî lui Ioniță Abager
648 Ioan Nechiforescu șădi el
649 spătar Morțun închirietî lui Ispir Argintar
650 Costachi Vasăliu închirietî lui Crâste Arman
651 Gabăr șădi el
652 sârdar Grigori Busuioc șădi el
653 Frenț Lemnariul șădi el
654 Petre Sascău șădi el
655 Iacobu Lemnar tij
656 Neculai Sascău tij
657 Dănilă Țarălungă închirietî lui Ștefan Matasă
658 Neculai Roș închirietî lui Grigori Ariton ...
659 a d. Costandin Livescu închirietî sârdariului Neculai Lipan
660 Anton Sascău șădi el
661 Milcov Avram tij
662 Ștefan Sătar tij
663 Neculai Sascău tij
664 Ovanes Vartires închirietî lui Chirior Balasan
665 Lupu Enășoai șădi el
666 Ghiorgi Aenășoai tij
667 Chirior Sucevan tij
668 Ovanes Brașovan tij
669 Crâste Sucevan tij
670 Ariton Popovici tij
671 Iacob Jâmbatu tij
672 doctor Costandin Prodan închirietî ofițariului Botezat
673 Ilinca Păduchi văduvă șădi e
674 Costachi Muntean șădi el
675 Marghioala Radovici văduvă tij
676 Ioan Nichiforescu închirietî dums. Marghioala Lupașcu
677 Ștefănachi Codrin șădi el
678 spătăreasa Marghioala Lupașcu închirietî lui Costachi

- 679 Andrii Lupu patentar șadi el
680 preuteasa Catinca văduvă
681 clucer Neculai Dimitriu șadi el
682 Adolf Hohman șadi el
683 Ioan Cibotar tij
684 Iordachi Păuță tij
685 spătar Ioan Gorgos închirietii lui Iosup Gros
686 Catinca Dimitriu închirietii lui Prodan
687 sârdar Grigori Busuioc închirietii lui Ușâr
688 jâdov Iosup Căciular închirietii lui Mois sârn Meir
689 tij închirietii lui Ghiorgghi Melinti
690 Herșcu sârn Șmil șadi el
691 Ghiorgghi Avasălichioaii tij
692 banu Vasăli Capșa închirietii lui Pavăl Stanciu
693 tij tij lui Iosup sârn Avram
694 Tachi Ioan închirietii lui Gherșin Covaș
695 Grigori Neculai Ianoli șadi el
696 Ițăcu Steclar închirietii lui Herș Chendler
697 acaret Sfnt. Neculai închirietii lui Iancu Cohman
698 Asantii șadi e
699 Gheorghitoaia văduvă închirietii lui Haim sârn Iancu
700 Ștefan Sârbu șadi el
701 Toader Muntean închirietii lui Avram Vaislăr
702 căminar Panait Enoli închirietii lui Zalman
703 Moisa sârn Ițăcu Leibu șadi el
704 Șaps croitor închirietii lui ...
705 Ițăcu Leibu șadi el
706 Tudicu Ilii tij
707 Iacobu Țuțu tij
708 Moisa Isăr închirietii lui Gună
709 Costachi Pavăl închirietii lui Dumitru Cohler
710 pitar Dumitru Ghenadi închirietii lui Herș
711 comis Costachi Lupașcu închirietii lui David Credincios
712 Feodor Blănariu șadi el
713 Mihel Cesornicar tij
714 Hagi Călin închirietii lui Burăh Cojocar
715 Solomon Croitor șadi el
716 tij a lui închirietii lui Ițăcu Steclar
717 Zamfira Stănciuleasa închirietii lui Marcu Cismar
718 Neculai Dumitrașcu închirietii lui Haim Botoșănean
719 Nicu Radovici închirietii lui Andrieș Gabur
720 Hagi Călinu închirietii lui Herș Romășcan
721 tij închirietii lui Ghiorgghi Acsântii
722 Toadir Blănar închirietii lui Garabet Ghiorgghi
723 Hagi Călin închirietii lui Garabet Bogdan
724 Mendel Pascal închirietii lui Ioniță....
725 tij închirietii lui Chircor Mafiș
726 Șmil Fălticenean închirietii lui Crăste Ioan
727 tij închirietii lui Iacob Marcovici
728 Zăsu Focșănean închirietii lui Iacob Jâmbatu
729 tij tij lui Crăste Buburuz
730 tij tij lui Iacob Jâmbatu
731 tij tij închirietii lui Criste Ioan
732 Zăș Focșănean șadi el
733 Matei Vasăliu închirietii lui Chircor Cafingiu
734 Zăș Focșănean închirietii lui Șaps croitor
735 tij lui Vasălică Galantar

736 Ghidibăcioaia vădana închirietei lui
 Zâs Focșănean
 737 Marghioala Radovici închirietei lui
 Lupu Botușănean
 738 Ițăcu Croitor șădi el
 739 Șahîn dascăl șădi el
 740 Strul Nemțan închirietei lui Letman
 Căciular
sărit numărul 741 în text
 742 Strul Nemțan șădi el
 743 Moisa Olar închirietei lui Marcu
 Nemțan
 744 Herș Ber închirietei lui Strul Zâsu
 745 Marcu Lupu șădi el
 746 Dumitru Mihai închirietei lui
 Grigori Iacob
 747 Neculai Dumitrașcu dugheană o
 țâne el
 748 tij închirietei lui Iacob Țuțu
 749 Penches Idelștein șădi el
 750 tij închirietei lui Zaruc Anton
 751 Rifca Lazăr închirietei lui Grigori
 Iacob
 752 Mendel Pascal șădi el
 753 Marcu Igner tij
 754 Șaim Covler tij
 755 Avram Igner tij
 756 Ioan Abager închirietei lui Mois
 Cepregar
 757 tij tij lui Aristidi
 758 sârdar Bârză închirietei lui Ioan
 Popovici
 759 tij închirietei lui Ignat Husar
 760 Mendel Pascal închirietei lui
 Petrachi Dimitriu
 761 tij tij lui Herșc Roș
 762 tij tij lui Dumitrachi Cojocari
 763 Iancu Fălticinean șădi el
 764 Avram Focșănean șădi el
 765 Neculai Dumitriu închirietei lui
 Stoian Neculai
 766 tij d. stolnic Dimitrii Goga

767 tij lui Ion Sohodolean
 768 tij lui Sacs
 769 Neculai căpitan închirietei lui
 Dănale Țarălungă
 780 Ghiorghe Țarălungă închirietei lui
 Lupu Țudicu
 781 Herș Olar șădi el
 782 stolnic Dimitrii Goga dugheni a lui
 783 Ilii Cofman închirietei lui Zâs
 Cibotar
 784 tij închirietei lui Avram Croitor
 785 tij închirietei lui Herș dascăl
 786 Ioan Dimitriu șădi el
 787 Enachi Ioan tij
 788 tij închirietei lui Mois Olariu
 789 Ghiorghe Azoitai închirietei lui
 Haim
 790 văduva Prohira tij lui Herș Olar
 791 han lui Ghiorghe Gălășan
 792 tij închirietei lui Haimu Aron
 793 tij închirietei lui Ghiorghe
 Țarălungă
 794 binalele de la catolici închirietei di
 Ioșca Racler
 795 tij di Gal Culărar
 796 tij Sămon zăt Salomon
 797 tij Nusăm Rachier
 798 tij văduva Catrina Tocaci
 799 tij Aba Cibotar
 800 tij Dănilă Țarălungă
 801 Costachi Gros tot cu chirii di la bis.
 cat.
 802 Ioan Dimitriu închirietei lui Calman
 Cibotar
 803 Avram Baltăr șădi el
 804 Ilii Cofman închirietei lui Iancu
 Foisăr
 805 tij lui Neculai Bărbier
 806 tij lui Buimu Ciubotar
 807 tij lui Zăilicu Bunici
 808 tij lui Iosup Căldărar
 809 tij lui Iancu Boroh

- 810 stolnic Dimitri Goga închiriet
jâdov Froim
- 811 Altăr sân Îtăcu șadi el
- 812 Iosup Tabacgiu șadi el
- 813 Altăr sân Îtăcu închiriet lui Colber
Croitor
- 814 tij închiriet lui Mavacofski
- 815 Aizăcu Leibu șadi el
- 816 Altăr Gârlean șadi el
- 817 tij închiriet lui Penches Argintar
- 818 tij închiriet lui David Alămar
- 819 Nusăm închiriet lui Criste Șmid
- 820 Haimu Volf șadi el
- 821 Mihălași Săncetru închiriet lui
Vasăli Ciubotar
- 822 Aba Croitor șadi el
- 823 Moisă Croitor șadi el
- 824 Iancu doftor tij
- 825 Forcoș închiriet lui Boroh scriitor
- 826 Nicu Radovici închiriet lui
Dumitrachi Săcară
- 827 Elena Sascău închiriet lui Buim
Eșan
- 828 Ștefan Gal șadi el
- 829 Costachi Stati închiriet lui Pereț
băcan
- 830 Anton Cojocar închiriet lui Pereț
- 831 otel ofițerului Botezat în chirie lui
Jorj
- 832 sārăria cămărașului ocnelor
- 833 răposat clucer Alecsandru Vilner
șadi soția d.
- 834 Margioala Bene văduvă închiriet
clucer Alecu Bărlădescu
- 835 Costachi Rosăt șadi el
- 836 Pisaltu Ioan tij
- 837 medelnicer Alecsandru Dimitriu tij
- 838 Ioan Postăvar tij
- 839 Costandin Postăvar tij
- 840 văduva Tătăroaia tij
- 841 D. Ghiorghei Dimitriu tij
- 842 Mendel Pascal închiriet lui Leiba
- 843 D. spătar Verghi închiriet lui
Dumitru Croitor
- 844 Ioan Chetrar închiriet di la d.
spătar Verghi
- 845 Andrii Amăriuțai șadi el
- 846 Manoli Stoler tij
- 847 Costandin Chișculeț închiriet lui
Altăr sân Leizăr
- 848 Volcu Herșcovici șadi el
- 849 Catinca Sălachi văduvă tij
- 850 Nistor Șânche închiriet lui
Ghiorghei Giosan
- 851 Herșc Clejan șadi el
- 852 Avram di la Cap Luncii închiriet
lui Ghiorghei Sucevan
- 853 Ghiorghei Albu șadi el
- 854 Toadir Chetrariu tij
- 855 Marcu Velnicer tij
- 856 Iosup Clejan tij
- 857 Moisă Croitor tij
- 858 tij închiriet lui Altăr Davidovici
- 859 Costantin Nedelcu șadi el
- 860 Ștefan Curpăn tij
- 861 Tănasă Dăncule tij
- 862 Ghiorghei Rapangică închiriet di
Ioan Roș
- 863 Nica Lazăr șadi el
- 864 Ștefan Curpăn închiriet lui Marcu
Davidu
- 865 Andrii Chetrar închiriet lui David
Leiba
- 866 Iancu Fălticinean închiriet lui
Mois
- 867 Ioan Ursachi șadi el
- 868 David calfă șadi el
- 869 Zahornea închiriet lui Mihălași
Mut...
- 870 Șarbanu Alăzăroaia șadi el
- 871 sārdar Ghiorghei Coce șadi el
- 872 Mihălași Dobrovici tij
- 873 Vasăli Pășcănuță tij
- 874 Ghiorghei Pașcu tij

875 Irimia Chetrar tij
876 Altăr croitor tij
877 doftor Moizăr tij
878 Marcovici tij
879 Leun Botezat tij
880 Toadir Măglaș tij
881 dascăl Ioan închiriet stolnic Iancu
Ciuhurean
882 Toader Măglaș închiriet lui
Toader Croitor
883 dv. Petrachi Hâncu vândut d.
Iordachi Forăscu

884 vorniceasa Nastasâca Crupenschi
închiriet lui Dimitri Ioan
885 vătav Alexandru șadi el
886 tij închiriet lui Neculai Chiricean
887 pitar Neculai Jian închiriet d. Ioan
Radovici
888 a d. sulg. Ioan Florescu șadi el
889 tij închiriet pitar Costachi
Handoca
890 Iliei Cofman șadi el
891 dascăl națai armană în casăli d.
Ovanesoia

Această catagrafii s-au făcut de cătră supt iscălitul comisar cvart. al 2 lea
dinpreună și cu candidatul orînduit din partea sfatului dumnealui Ghiorghei
Gălățanu

G. Frunzăti

1853 mart 18⁵

Listă de termeni arhaici⁶

Birnic	- contribuabil
Patentar	- cel ce plătește patentă
Patentă	- bir la care e impus cineva pentru comerțul sau industria ce exercită
Sân	- fiu (slav)
Sudit	- supus străin, care se bucura de protecția consulului său
Tij	- de asemenea, la fel
Zăt	- ginere

⁵ Arhivele Naționale Bacău, *fond cit.*, d. 52/1852, f. 33-48.

⁶ Conform Aurel Candrea, *Dicționarul Enciclopedic Ilustrat „Cartea Românească”*, Partea I de Editura Cartea Românească, București, 1931.

ASPECTE SOCIALE ALE ACTIVITĂȚII COMISIEI EUROPENE A DUNĂRII

Gabriela VULPE

Soziale Aspekte der Aktivität der Europäischen Donau Kommission

Zusammenfassung

Die Notwendigkeit eines Krankenhausdienstes innerhalb der Europäischen DonauKommission zu organisieren, wurde während ihrer ersten Sitzungen vom 27 März 1857, zwei Krankenhäuser mit 15-20 Betten zu gründen, eins in Sulina, eins zweites in Tulcea.

Der Bau wurde im Jahre 1869 beendet. Die zur Zeit entworfene Krankenhausordnung erweiterte die Unentgeltlichkeit der Behandlung auch für Piloten, untergeordnetes Personal sowie Arbeiter der Kommission.

Activitatea Comisiei Europene a Dunării (C.E.D.) nu s-a limitat numai la opera tehnică sau la reglementări al căror scop era să amelioreze și să faciliteze navigația la Dunărea de Jos. Geografia în care Comisia și-a stabilit așezămintele (și aici se are în vedere o regiune slab populată și deficitară în privința igienei publice) a determinat această instituție să aibă drept obiectiv principal asigurarea condițiilor decente pentru funcționarii săi, indiferent de categorie, prin stabilirea avantajelor care aveau să-i mențină în serviciu și chiar să-i recruteze din străinătate. În cadrul obiectivului a fondat la Sulina un important spital¹, atât pentru marinarii străini cât și pentru localnici, în acest sens a stabilit, drept măsură, asigurarea în caz de boală și îngrijirea medicală a propriului personal.

În acest context a avut în vedere și activitatea de igienă publică și instruire în principalele orașe ale Dunării de Jos,² în care o parte din populație era angajată de Comisie.

Din punct de vedere social, activitatea C.E.D. a fost concentrată în următoarele direcții:

1. Avantaje asigurate de C.E.D. pentru propriul personal
2. Servicii spitalicești fondate de C.E.D.
3. Subvenții și contribuții acordate orașelor și instituțiilor de la Dunărea de Jos.

1. Avantaje asigurate de C.E.D. pentru propriul personal.

Alături de retribuirea personalului, C.E.D. a asigurat acestuia o serie de avantaje, astfel:

¹ Arhivele Naționale Galați, fond *Comisia Europeană a Dunării, Protocoale*, nr. 8/1858-1861, f. 200.

² Ibidem, f. 212.

a. indemnizația de primă stabilire. Membrii personalului administrativ și tehnic, cei din corpul de piloți, indiferent de naționalitate, la angajare primeau o indemnizație forfetară, care avea drept scop acoperirea cheltuielilor de deplasare în interesul lor personal și al familiilor acestora, de la locul de muncă la cel de rezidență, cheltuieli de transport ale mobilierului proprietate personală și cheltuielile lor de instalare.³

b. indemnizația de cazare⁴. Aceasta se acorda funcționarilor care nu erau cazați de către Comisie (C.E.D. a cazat o parte a personalului în casele pe care le-a construit în orașele Sulina și Tulcea). Indemnizația care se acorda era calculată în raport cu retribuția sau salariul funcționarului și care varia în funcție de rezidență și starea civilă a acestuia.

c. indemnizația de încălzire⁵. Se acorda pentru membrii echipelor vaselor, lucrătorii Serviciului tehnic angajați cu titlu permanent și oamenii de serviciu și, în acest caz, se avea în vedere salariul, iar nivelul varia în funcție de starea civilă a funcționarului.

d. cheltuieli de deplasare în interes de serviciu. Funcționarii care se deplasau în interes de serviciu⁶ în baza unui ordin aveau dreptul la cheltuieli de deplasare. Indemnizația acordată era compusă din cheltuieli de transport și o alocație zilnică pentru cheltuieli de hotel și costurile aferente. Piloții de serviciu în zona în care-și exercitau atribuțiile primeau o alocație fixă pentru fiecare noapte petrecută în afara domiciliului lor, fără a fi ambarcați. Membrii de echipaj ai vaselor aveau dreptul la o indemnizație de deplasare egală cu 25% din salariul lor zilnic, pentru fiecare zi petrecută în afara domiciliului lor, chiar și atunci când se deplasau pentru serviciu la nava pe care erau numiți. Și în cazul muncitorilor era valabilă indemnizația, în situația în care aceștia lucrau la o anumită distanță de domiciliul lor.

e. cheltuieli de călătorie în concediu⁷. O indemnizație forfetară se acorda personalului administrativ și tehnic cât și membrilor din corpul de piloți pentru efectuarea concediului în țara lor de origine. A fost prevăzută pentru prima dată în Regulamentul din 1874 cu privire la concedii, dar a fost refuzată tot atunci de guvernul otoman.⁸

Această indemnizație, stabilită într-un barem de Comisie era destinată să acopere cheltuieli de transport ale funcționarului, dus-întors, de la locul său de rezidență, până la țara de origine, unde, în principiu, trebuia să-și petreacă concediul. Indemnizația era alocată în fiecare an, la fiecare doi ani sau la fiecare trei ani, în funcție de gradul ierarhic al angajatului. De asemenea, primeau alocații suplimentare pentru soție și copii, în situația în care aceștia erau participanți la călătorie. Era acordată și o indemnizație extraordinară, care o substituia pe cea legată de efectuarea concediului, pentru funcționarul care proba printr-un

³ Idem, nr. 29/1888-1889, f. 34.

⁴ Idem, nr. 26/1884-1885, f. 22.

⁵ Idem, nr. 8/1873-1875, f. 44.

⁶ Ibidem, f. 55.

⁷ Ibidem, f. 66.

⁸ Ibidem.

certificat emis de un medic agreeat de C.E.D. că, din motive medicale, se impunea deplasarea într-o altă țară decât cea de origine. În această situație indemnizația era calculată, pe cheltuieli de călătorie, dus-întors până la locul în care acesta trebuia să se trateze.

f. îngrijiri medicale. C.E.D. a avut în vedere acordarea îngrijirilor medicale cu titlu gratuit tuturor funcționarilor, inclusiv personalului angajat cu titlu temporar, cât și membrilor familiilor acestora, în situația în care locuiau împreună cu funcționarul și se aflau în întreținerea lui.⁹ La Sulina, îngrijirile medicale erau acordate de personalul specializat al C.E.D., la Galați, Brăila și Tulcea de medicii agreeți de Comisie (în acest sens Spitalul Elisabeta Doamna primea o subvenție anuală de la C.E.D. în schimbul acordării asistenței medicale).

g. concediu de boală sau accident de muncă¹⁰. Concediile din motive de boală, cu acoperirea totală sau parțială a retribuției ori salariului erau acordate membrilor personalului C.E.D., în condițiile stabilite în Regulamente. Durata concediului varia în funcție de categoria căreia acesta îi aparținea. În situația în care întreruperea serviciului avea drept cauză o boală rezultată dintr-un accident de muncă sau rănire în timpul exercitării meseriei, salariul funcționarului bolnav sau rănit, era plătit pe timpul întregii durate a tratamentului. Dacă boala sau accidentul determina o incapacitate totală sau parțială de muncă, situația victimei era reglementată de Comisie.

h. avansuri din retribuții și salarii. Acestea erau acordate de C.E.D. personalului care le solicita în situația în care cererea avea justificare.¹¹ Avansurile se acordau în schimbul plății unei dobânzi a cărei valoare era revizuită în fiecare an de către C.E.D. Regula generală prevedea că avansurile erau rambursabile în decurs de un an de zile, prin rețineri lunare din retribuția sau salariul solicitantului.

i. indemnizația de pensionare (indemnizația de retragere în loc de pensie)¹². Pentru membrii personalului C.E.D. care au îndeplinit condițiile (vârstă și vechime) de pensionare prevăzute în Regulamente se obținea, în momentul încetării funcției, o indemnizație de pensionare, constituită dintr-un capitol plătit o singură dată și calculat în funcție de durata activității fiecăruia, având drept criteriu baza retribuției sau salariul mediu obținut în ultimii cinci ani de activitate. Indemnizația de retragere se putea solicita și înainte de împlinirea vârstei de pensionare. Indemnizațiile de pensionare ale membrilor personalului administrativ și tehnic și corpurilor de piloți erau plătite prin intermediul unui fond special, denumit Fondul de pensii al angajaților și piloților; acesta era alimentat prin rețineri din retribuții, dobânzi realizate de fond și subvenții ale C.E.D. Indemnizațiile de pensionare ale membrilor echipajelor de pe navele C.E.D., ale lucrătorilor permanenți și ai oamenilor de serviciu erau suportate din bugetul C.E.D.

⁹ Idem, nr. 8/1858-1861, f.188.

¹⁰ Idem, nr. 49/1913-1915, f. 23.

¹¹ Ibidem.

¹² Idem, nr. 15/1871, f. 34.

Pentru angajații care trebuiau să se retragă din activitate înainte de termenele regulamentare, datorită vârstei sau bolii, cât și pentru cei care au decedat sau sunt concediați de Comisie, pentru alte motive decât cele disciplinare, acest drept se acorda după zece ani de serviciu. Pentru calculul indemnizației de pensie se folosea o formulă de calcul, respectiv media salariului pe ultimii cinci ani de activitate care se înmulțea cu numărul de ani în serviciu și se împărțea la șapte.¹³

Personalul angajat al C.E.D. prezenta o anumită clasificare¹⁴, și anume:

1. personal de pe tabelul nominal (personal superior, TESA);
2. personalul corpului de pilotaj (categorie distinctă);
3. personal intermediar (tehnicieni, maiștri, muncitori calificați), angajați cu contract de muncă pe perioadă nedeterminată;

4. personal inferior (muncitori obișnuiți, cu contract de muncă pe perioadă nedeterminată). Această categorie aparținea personalului cadre ale C.E.D., cealaltă categorie cuprindea personal constituit din muncitori temporari, angajați și concediați după importanța lucrărilor și al cărui număr era prin urmare esențial variabil.

Lucrătorii, angajați la ateliere sau pe șantier, se împărțeau în permanenți, incluși în cadrul personalului inferior și pentru care angajarea, avansarea și întreruperea serviciului avea loc în condițiile fixate de Regulament și lucrătorii temporari, care erau angajați și concediați de inginerul șef, în funcție de nevoile atelierelor sau șantierelor și ale căror salarii erau stabilite de șeful de serviciu.

Regulamentul aplicabil personalului de pe Tabelul normal, aflat în vigoare, a fost alcătuit la 18 mai 1927.¹⁵ El stabilea modul de recrutare, numirea, modul de avansare a angajaților, salariile, indemnizațiile și alocațiile, modalitățile de cazare, disciplina, concediile și pensiile. Acești angajați erau numiți de C.E.D. reunită în ședința plenară. După un stagiul de șase luni, timp în care li se verificau aptitudinile, ei erau numiți cu titlu definitiv. Retribuțiile erau stabilite în franci aur, dar plătibile, în moneda uneia din țările reprezentate în Comisie și comporta un minim și un maxim, pe care angajatul îl atingea într-un interval de 2 de ani, prin intermediul a zece creșteri de salariu bianuale.

Regulamentul instituia șase sancțiuni disciplinare, respectiv: blamul, critica, suspendarea măririi bianuale de salariu, suspendarea din serviciu, revocarea și destituirea, care erau pronunțate după caz și aplicate în funcție de gravitate, de către șefii de servicii sau de C.E.D.¹⁶

În cazul categoriei distincte a corpului de pilotaj, conform prevederilor Regulamentului din 17 octombrie 1926, acesta era compus din 43 de piloți detașați pe fluviu, incluzând pe cei trei piloți care îndeplineau funcția de supraveghetori fluviali, 16 piloți detașați la bară, cât și șeful pilot adjunct la bară și un număr suficient de elevi piloți în raport cu nevoile serviciului. Din salariu se

¹³ Ibidem.

¹⁴ Ibidem, f. 55.

¹⁵ Idem, nr. 55/1926-1929, f. 22.

¹⁶ Ibidem.

reținea 3% pentru contribuția piloților la indemnizația de pensie, stabilită printr-o formulă aproximativ asemănătoare cu cea a personalului superior, de această indemnizație beneficiind toți piloții care împlineau vârsta de 55 de ani și aveau o vechime de cel puțin 25 de ani în serviciu.¹⁷

Pentru personalul intermediar inginerul șef al Comisiei a propus crearea unei categorii speciale de funcționari, care să se interpună între piloți și personalul inferior, pentru a înscrie în această categorie funcționarii care figurau până atunci drept personal inferior, dar ale căror atribuții, aptitudini speciale și responsabilități justificau o retribuție diferită.¹⁸ Membrii personalului intermediar erau, de regulă, recrutați dintre membrii personalului inferior sau, în lipsa funcționarilor cu aptitudini suficiente, din afara personalului aflat deja în serviciul Comisiei. Aceștia erau numiți de C.E.D., la propunerea șefului de serviciu și titularizați după un stagiul de șase luni, numai dacă demonstrau aptitudini.

Personalul inferior avea în componență angajați care nu erau încadrați în primele trei categorii. Acest personal retribuit cu ziua sau luna, nu a avut niciun statut până în anul 1906¹⁹, când Comisia a stabilit baza de indemnizație ce urma să li se acorde în momentul încetării activității. Statutul lor era cuprins în Regulamentul din 17 octombrie 1928 și stabilea modul de recrutare și promovare al personalului, salariile, diferite indemnizații ce le erau acordate, disciplina, condițiile de încetare a serviciului, indemnizația de pensie acordată acestor funcționari, care depuneau 1% din salariul lor în acest sens. În cadrul acestei categorii de personal erau cuprinși: paznici de zi și de noapte, băieți de birou, personal casnic, paznici de far, lucrători în ateliere și șantiere²⁰.

2. Servicii spitalicești fondate de C.E.D.

Necesitatea organizării Serviciului spitalicesc în cadrul C.E.D. a fost recunoscută și afirmată de aceasta din primele sale ședințe. Comitetul administrativ al C.E.D. a fost însărcinat să facă demersuri pe lângă guvernul otoman „pentru a obține un vas vechi care ar trebui să servească drept locuință pentru muncitorii utilizați la lucrările de la gurile Dunării și ca spital”²¹.

Totuși, în ședința din 27 martie 1857, Comisia a hotărât să înființeze două spitale cu 15-20 de paturi, unul la Tulcea, altul la Sulina, propunând la conducerea celor două servicii un medic șef, asistat de doi medici chirurgi și doi farmaciști, pentru moment, limitându-se să angajeze numai un medic șef. În acest timp, a fost votat un credit de 2000 de ducăți pentru instalarea celor două spitale și pentru aprovizionarea farmaciilor. Câteva luni mai târziu, Comisia a închiriat o casă la Tulcea și alta la Sulina pentru a-și instala spitalele. Destinate exclusiv pentru tratamentul muncitorilor utilizați la lucrările gurilor Dunării, aceste stabilimente au funcționat până în octombrie 1860, dată la care, motivând numărul mic de muncitori aflați în tratament, C.E.D. a hotărât să transforme spitalul din Sulina

¹⁷ Ibidem, f. 24.

¹⁸ Ibidem.

¹⁹ Idem, nr. 69/1856-1925.

²⁰ Idem, nr. 55/1926-1929, f. 36.

²¹ Idem, nr. 8/1856-1858, f. 200.

„într-un stabiliment în care vor fi admiși marinarii bolnavi sau naufragiați, ca și personalul administrației din acest port”.²²

Această măsură s-a aplicat abia în martie 1863, când a fost votat Regulamentul privind funcționarea acestui spital, denumit Spitalul Marinei, care stabilea că jumătate din paturi erau destinate pentru spitalizarea marinarilor din Marina Comercială sau tuturor pavilioanelor, cealaltă jumătate fiind rezervată piloților, personalului inferior al serviciilor fluviale și muncitorilor folosiți la lucrările de la vărsarea Dunării. Orice bolnav admis în spital plătea o taxă de 12 piaștri pe zi, în acest timp hotărându-se acordarea gratuită a cinci paturi bolnavilor aparținând populației civile din Sulina și admiterea în spital a agenților poliției locale, tot în regim de gratuitate.

Începând cu anul 1863, C.E.D. a decis, pentru a face față cheltuielilor noului spital, „alocarea sumei rezultate dintr-o creștere de cinci centime pe tonă din taxele impuse navelor”²³, tratamentul pentru marinari fiind, în întregime, gratuit.

Serviciul, astfel organizat, a funcționat, cu mijloace modeste, până în anul 1869. Nu există informații precise asupra mișcării bolnavilor în cadrul celor două stabilimente Sulina și Tulcea pentru începutul perioadei 1859-1869 (spitalul din Tulcea a fost închis în 1865, când Comisia a suprimat activitatea șantierelor ce funcționau în oraș)²⁴.

Având în vedere creșterea progresivă a numărului bolnavilor îngrijiți în spitalul din Sulina și starea precară în care se afla acesta, C.E.D. l-a însărcinat, în 1865, pe inginerul șef să pregătească planurile și devizele pentru reconstrucția Spitalului Marinei, dar epidemia de holeră declanșată la Sulina, în acel an, a avut drept efect suspendarea tuturor comisiilor și amânarea execuției lucrărilor, deși se votase creditul necesar. Construcția a fost amânată până în 1867. În ședința din 25 aprilie 1867, C.E.D., ținând cont de experiența obținută în timpul epidemiei de holeră, a modificat planul aprobat în urmă cu doi ani, în scopul de a putea izola, complet, bolnavii de holeră admiși în spital, votând, în acest scop, un credit de 18.622 ducați. Construcția a fost finalizată în 1869 și noul Spital al Marinei a fost deschis la 1 august același an. Noul regulament al spitalului, elaborat la acea dată, extindea gratuitatea tratamentului pentru piloți, personalul inferior și muncitorii Comisiei.

La conducerea spitalului a fost propus un medic șef, asistat de doi medici adjuncți și doi infirmieri. Primul buget al spitalului, votat în 1869, se ridica la suma de 24.072 franci. Pe această bază a funcționat până în 1893, tratând în sălile sale pe toți bolnavii, inclusiv contagioșii. În august 1893, în timpul epidemiei de holeră, declanșată la Sulina, spitalul a fost larg deschis pentru toți bolnavii, indiferent de naționalitate. Din 336 de bolnavi tratați de holeră, 88 au fost îngrijiți în acest stabiliment, cu o mortalitate de 38,4% și 248 la domiciliu și în barăcile lazaretului, înregistrând mortalitate de 55,64%. Printre bolnavii contagioși au fost

²² Ibidem, f. 203.

²³ Idem, nr. 10/1861-1864, f. 125.

²⁴ Idem, nr. 14/1869-1870, f. 160.

19 marinari proveniți de pe 11 vase infectate. Directorul spitalului și inginerul șef au atras atenția asupra inconvenientelor acestui aspect în timpul epidemiei, toate sălile fiind ocupate de contagioși, în detrimentul marinarilor pentru care fusese creat acesta.

În consecință, Comisia a decis să construiască un alt spital, special destinat pentru tratarea bolilor infecto-contagioase. În acest scop s-a alocat o sumă de 100.000 franci și noul spital a fost, în întregime, terminat la 15 iunie 1894.²⁵

Spitalul, aproape distrus în timpul Primului Război Mondial, a fost reconstruit după 1920, cu amenajări dintre cele mai moderne din punctul de vedere al igienei și profilaxiei. În 1920, urmare a propunerii delegatului britanic, s-au înființat, în cadrul Spitalului Marinei, un serviciu de chirurgie și o sală de operație, care răspundeau tuturor exigențelor medicale din acele momente.

Stabilimentele medicale create de Comisie în 1869 și 1894, extinse cu anexe, clădiri și servicii auxiliare, mai ales în perioada ce a urmat Primului Război Mondial, la nivelul anului 1930, au fost instalate și pregătite pentru a corespunde cerințelor medicale, atât în perioadele obișnuite cât și în timpul epidemiei.

Spitalul Central, stabilit în perimetrul Comisiei, era, în principal, destinat tratamentului bolilor obișnuite pentru echipajele din marina de război și comercială, pentru agenții Comisiei, muncitorii și bolnavii domiciliați în oraș. Celălalt spital, așezat pe malul Mării Negre, în afara incintei Comisiei, era, în mod expres, destinat izolării și tratării bolnavilor atinși de afecțiuni epidemice²⁶.

Organizate sanitar cele două spitale cuprindeau: câte un serviciu de medicină, de chirurgie, de consultații externe, de farmacie și laborator clinic. De aceste servicii răspundeau un director al spitalului, care dirija și serviciul de chirurgie și un director al serviciului medical. Directorul spitalului exercita și funcții administrative. Fiecare medic asigura tratamentul bolnavilor din serviciul care îi era încredințat și efectua și consultații externe, după specialitatea fiecăruia. Cei doi medici erau asistați de un internist și patru infirmiere. Serviciului de chirurgie i-a fost anexată o secție de obstetrică-ginecologie pentru femeile din rândul personalului Comisiei și pentru localnicele cu o situație materială precară. De asemenea, tot aici a funcționat o secție de traumatologie pentru îngrijiri speciale, acordate muncitorilor și serviciul de consultații externe, la care se putea apela fără restricții și era gratuit²⁷.

Un intendent, aflat sub conducerea directorului spitalului, era însărcinat cu administrarea și disciplina interioară.

Exceptând cele două spitale din Sulina, Comisia, preocupându-se de asigurarea îngrijirii medicale și pentru funcționarii și muncitorii din alte porturi ale Dunării de Jos, ca și pentru marinarii străini, a organizat la Tulcea, Galați și Brăila un serviciu medical, încredințat unui medic „agreat” de aceasta. Comisia

²⁵ Idem, nr. 32/1892-1893, f. 83.

²⁶ Ibidem, f. 85.

²⁷ Idem, nr. 39/1902, f. 80.

dispunea, ca urmare a unui contract, și de Spitalul „Elisabeta Doamna” din Galați, căruia îi acorda o subvenție anuală de patru paturi.²⁸

Numărul mediu de bolnavi, îngrijiți în spitalele Comisiei, a fost de circa 600 pe an, necesitând de la 5.500 la 6.000 de zile de tratament, cu o cheltuială medie anuală de la 80.000 la 90.000 franci aur. Prețul mediu pe ziua de tratament, pentru un bolnav, a fost de 14 franci pe lună. Din 1861 până la 31 decembrie 1930, au fost îngrijiți în Spitalul Central 27.311 bolnavi, dintre care 8.893 marinari, 8.123 agenți, piloți și muncitori și 10.295 lucrători din Sulina, totalizând 312.301 zile de tratament. În această perioadă, 229.226 bolnavi, aparținând tuturor categoriilor și naționalităților, au beneficiat de consultații gratuite, numărul minim fiind de 3.427 în 1915 și cel maxim de 8.497 în 1927.

În spitalul de boli epidemice, în perioada 1894 – 31 decembrie 1930, au fost îngrijiți 630 bolnavi contagioși, și anume 50 marinari, 57 muncitori și 529 locuitori din Sulina, totalizând 11.275 zile de tratament²⁹.

În urma Aranjamentului de la Sinaia, din 18 august 1938, în conformitate cu articolul 12, „spitalele C.E.D. trec asupra statului român cu tot ce conțin ca material sanitar, taxele sanitare vor fi percepute și administrate de guvernul român”³⁰.

3. Avantajele acordate de Comisie au avut în vedere orașele de la Dunărea de Jos și în mod special Sulina. Astfel, Comisia a manifestat o atenție specială față de acest oraș, în care se afla cel mai mare număr al angajaților și erau instalate cele mai multe dintre serviciile sale. În acest sens se poate vorbi de contribuții acordate cultelor, învățământului, lucrărilor de igienă și drumuri.

Comisia a acordat contribuții pentru repararea și întreținerea bisericilor aparținând diverselor culte existente în Sulina: în anul 1865 pentru biserica catolică³¹, în 1866 pentru biserica ortodoxă rusă³², în 1869 biserica protestantă și biserica ortodoxă greacă³³, în 1870 a contribuit la construcția unei moschei³⁴. Au fost acordate subvenții anuale preoților cultelor catolic, anglican, evanghelic și reformat, cu scopul de a permite angajaților săi și bolnavilor spitalului de a fi asistați religios³⁵.

În domeniul învățământului, Comisia a contribuit la construcția unui gimnaziu destinat copiilor din oraș, pentru cursul secundar, care era aproape imposibil de a fi asigurat datorită distanței dintre localitate și oricare centru important. Totodată, școlile primare din oraș, cât și școala de pregătire menajeră,

²⁸ Idem, nr.44/1907, f. 100.

²⁹ Idem, nr. 84/1931, f. 65.

³⁰ Idem, *Secretariatul general*, d. 701/1937-1938, f. 30.

³¹ Idem, *Protocoale*, nr. 24/1882-1883, paragraf 4, f. 33.

³² Idem, nr.15/1871, paragraf 5, f. 12.

³³ Idem, nr.15/1871, paragraf 5, f. 21.

³⁴ Ibidem, f. 22.

³⁵ Ibidem.

au apelat la generozitatea Comisiei, care a contribuit și în aceste situații la încălzirea acestora în perioada de iarnă, furnizându-le cărbuni cu titlu gratuit³⁶.

O instituție de interes social deosebit, Casa Națională³⁷, care s-a străduit să transforme Sulina într-o stațiune balneară, prin amenajarea plajei și trimiterea copiilor în tabere școlare la malul mării, a primit din partea Comisiei încurajări și sprijin financiar care i-a permis acesteia să-și îndeplinească cu succes scopul pentru care a fost înființată și de pe urma căreia locuitorii orașului au trebuit să fie chemați să beneficieze.

În domeniul igienei și lucrărilor publice, Comisia a intervenit printr-o serie de contribuții. Astfel, s-au efectuat lucrări de asanare, a secat mlaștinile și a rambleiat terenurile joase situate în vecinătatea Spitalului Central, a schimbat cursul unui canal de scurgere al apelor din mlaștinile care înconjurau Sulina, construind două poduri și regularizând cursul de apă, contribuind, în acest fel, la asigurarea unor condiții adecvate de igienă publică locuitorilor din oraș. Urmările lucrărilor de asanare a orașului nu au întârziat să apară. Astfel, dacă între 1968-1870 s-au înregistrat printre bolnavii internați în spital 31,20% de bolnavi afectați de malarie³⁸, acest procent a scăzut la 25,33% în intervalul 1871-1880³⁹, la 14,77% între 1881-1890⁴⁰, la 7,94% în intervalul 1891-1900⁴¹, la 4,34% în perioada de la 1901 la 1910⁴², la 3,13% pentru anii 1911-1921⁴³, pentru a ajunge doar la 2,35% în perioada 1921-1930⁴⁴.

Comisia s-a implicat și în asigurarea iluminatului public. În anul 1903, s-a studiat aspectul cu privire la iluminatul portului și a brațului Sulina, fie cu ajutorul electricității, fie prin alte mijloace.⁴⁵ Comisia a început prin a ilumina cheiurile cu felinare de stradă cu gaz lampant, felinare pe care le-a înlocuit, în anul 1910, cu electricitate, asigurând o iluminare excelentă a cheiurilor până la mila 2 și, mulțumită unei subvenții serioase acordate de ea antreprenorului, a asigurat tuturor locuitorilor iluminatul la un preț avantajos⁴⁶.

Un alt aspect demn de semnalat este acordarea de facilități pentru aprovizionarea orașului. Având în vedere situația specială a orașului, situat într-o regiune mlăștinoasă, în care era imposibil de a se înființa culturi agricole și unde creșterea vitelor era impracticabilă, de la sfârșitul Primului Război Mondial, Comisia, pentru a permite aprovizionarea orașului în condiții avantajoase, a exceptat în mod regulat de la plata taxelor de navigație șalanda care aprovizionează orașul Sulina cu alimente.

³⁶ Ibidem, f. 26.

³⁷ Ibidem, f. 33.

³⁸ Ibidem, f. 55.

³⁹ Idem, nr.16/1871-1880, f. 33.

⁴⁰ Idem, nr.18/1881-1900, f. 11.

⁴¹ Idem, nr.18/1901-1910, f. 33.

⁴² Ibidem.

⁴³ Idem, nr.20/1911-1921, f. 8.

⁴⁴ Idem, nr.21/1921-1930, f. 14.

⁴⁵ Idem, nr.19/1901-1910, f. 21.

⁴⁶ Ibidem.

Comisia a avut în vedere și contribuția la asigurarea aprovizionării cu apă potabilă a orașului⁴⁷. Conferințele internaționale privind sănătatea – cea de la Dresda, din anul 1893 și cea de la Veneția din anul 1897, cât și însăși Comisia Europeană, de foarte mult timp, recomandaseră asigurarea vaselor care opreau la Sulina, cât și populației orașului, aprovizionarea cu apa potabilă indispensabilă nevoilor cotidiene și a cărei absență putea avea grave consecințe în timpul epidemiilor.

Instalațiile fuseseră terminate spre sfârșitul secolului al XIX-lea, dar s-au dovedit insuficiente, astfel că Guvernul român a hotărât, în anul 1929, să procedeze la reconstrucția lor și s-a adresat Comisiei Europene solicitându-i să-și aducă concursul, datorită interesului prezentat de aceste lucrări pentru navigație. Comisia a răspuns solicitării și a votat în bugetul pe anul 1931, cu titlu de contribuție la lucrări, suma de 100.000 de franci aur (aproximativ 3.200.000 lei). Lucrările au început în primăvara anului 1931⁴⁸.

Un rol important l-a avut Comisia și în activitatea de întreținere a străzilor, construcției de cheiuri și debarcadere. În acest sens, Comisia a oferit și transportat gratuit, în numeroase rânduri, piatra necesară pentru acoperirea cu macadam a străzilor orașului sau pentru întreținere. Într-un singur an de zile, Comisia a oferit 400 metri cubi de piatră destinată întreținerii străzilor și, în același timp, a oferit o importantă contribuție financiară la cheltuielile care au avut în vedere repararea podurilor pe care trecea drumul care lega orașul de cimitir.

Începând cu anul 1865, au fost realizate dalări pe fiecare mal și apoi prelungite și chiar reînnoite până la mila 2, pe malul drept și până la mila 3, pe malul stâng. În diverse locuri, debarcadere au permis accesul mai ușor pe maluri și au completat lucrările. În anul 1865, au fost construite debarcadere pentru navele poștale și navele de tonaj din ce în ce mai mare care frecventau Dunărea și se opreau la Sulina⁴⁹.

Alături de avantajele acordate orașului Sulina, Comisia nu a neglijat nici celelalte orașe de la Dunărea de Jos, unde își avea așezămintele⁵⁰. Astfel, în anul 1890, Comisia a acordat o subvenție bisericii catolice din Tulcea, contribuind regulat la întreținerea ei. Ulterior, ea și-a oferit concursul în natură sau în numerar la reparațiile bisericii catolice din Galați și anumitor comunități catolice, din vecinătatea Tulcei, lipsite de mijloace materiale. De asemenea, sprijinul său s-a evidențiat și în timpul revărsărilor, când, cu remorcherele și șalandele sale, a adus un ajutor eficace autorităților locale pentru operațiuni de salvare a locuitorilor și animalelor în regiunile inundate ale Deltei Dunării.

⁴⁷ Ibidem.

⁴⁸ Idem, nr. 84/1931, f. 33.

⁴⁹ Idem, nr. 9/1865, f. 22.

⁵⁰ Idem, nr. 30/1890, f.10.

PODUL LUI TRAIAN DE LA DROBETA ȘI ANTICHITĂȚI DIN ZONA PORȚILOR DE FIER ÎN DOCUMENTELE SERVICIULUI MAGHIAR DE NAVIGAȚIE AL DUNĂRII DE JOS*

Tudor RĂȚOI

Trajan's bridge from Drobeta and relics from the iron gates reflected in the documents of the hungarian Danube navigation company

Summary

The author publishes two unique documents issued in 1891 and 1895 by the Hungarian Danube Navigation Company. There are first presented a few archeological items discovered accidentally in the area of the Iron Gates and further on the excavations undertaken in 1894 by the above mentioned Company in the area of the ruins of Trajan's Bridge from Drobeta. The investigations and the document issued on this occasion emphasised the physical state of the pillars and brought forward certain opinions regarding its construction, the reasons behind the construction, its demolition, as well as its economical, military and strategic significance. Due to its contents, the document may be granted a special place in the bibliography of the bridge from Drobeta (nowadays Turnu Severin – Romania), built by Apollodorus of Damascus in 103-105 A.D. with a view to conquer Dacia.

Publicăm, mai jos, două documente emise în anii 1891 și 1895 de către Serviciul Maghiar de Navigație al Dunării de Jos având ca obiect antichități descoperite în zona Porților de Fier și Cataractelor Dunării și Podul lui Traian de la Drobeta.

Neînsoțite de comentarii punctuale, cele două arhivalii de mai jos figurează și într-o ediție de documente apărută recent¹, iar revenirea asupra lor se impune în ordinea completării bibliografiei istorice a regiunii, ca să nu mai spunem și că documentul referitor la Podul lui Traian depune mărturie asupra unui episod necunoscut cercetărilor efectuate, mai cu seamă începând cu a doua jumătate a veacului al XIX-lea, în legătură cu faimoasa operă inginerască și arhitectonică săvârșită la Drobeta de Apollodor din Damasc, la începutul secolului al II-lea al erei creștine.

* Într-o primă formă, articolul a fost oferit spre publicare revistei „Analele Universității din Craiova”, Istorie, Anul XIV, nr. 1(17)/2010 (varianta electronică).

¹ Tudor Rățoi, *Regimul Dunării la Porțile de Fier și Cataracte (1891-1924), Documente, vol. I*, Editura ALMA – Craiova, 2009, pp. 38-39 și 47-50.

Documentele au fost produse de Serviciul amintit în contextul lucrărilor executate la Porțile de Fier, după ce, potrivit hotărârilor Congresului de la Berlin, din 1878, Austro-Ungaria și-a adjudecat dreptul de a executa, singură, lucrările tehnice și de a percepe taxe pe tronsonul Porțile de Fier iar, în 1879, guvernul de la Viena a transferat Ungariei misiunea ce și-o asumase pentru acest segment al fluviului. Pe baza prevederilor Tratatului de la Berlin, în anul 1883 Ungaria a definitivat planul lucrărilor de la Porțile de Fier și în septembrie 1890 a trecut la punerea lor în operă². Era pentru prima dată când se depășea nivelul declarațiilor de intenții, după încercări eșuate datând din anii 1857, 1871 și 1873-1874, inițiate ca efecte ale conferințelor internaționale precedente și, timp de aproape un deceniu, în anii 1890-1898, partea ungară a desfășurat aici lucrări care, deși n-au atins exigențele tehnice ale timpului, au adus îmbunătățiri sensibile navigației.

Chiar la începutul amintitelor lucrări, în afara problemelor vizând navigația, tehnicienii și lucrătorii participanți au avut privilegiul de a fi martori și autori ai scoaterii întâmplătoare la suprafață a unor vestigii, străine, desigur, specificului activității lor obișnuite, altfel spus să facă descoperiri de ordin istoric și arheologic pe care, după cum consemna primul dintre documente, respectiv cel cuprins în *Raportul anual* de activitate al Serviciului pe anul 1891, le scontau, ținând seama că lucrau într-o regiune a Dunării cu o istorie de peste 2000 de ani, bogată și tulbure și care putea oferi oricând mărturii prețioase, demne să îmbogățească Muzeul Național al Ungariei din Budapesta.

Chiar dacă descoperirile făcute n-au confirmat întrutotul așteptările, este indiscutabil că acestea n-au fost cu totul de neglijat. Printre ele raportul consemna: câteva monede din bronz de la împăratul Traian și Antoninus Pius (din perioada consulatului acestuia), un tezaur însușit, din păcate, în cea mai mare parte, de lucrători și din care s-au mai recuperat unele cantități de piese monetare, de sorginte olandeză (3 piese), slovacă (o piesă de aur privind orașul Zvolen) și austriacă (44 de piese de la Leopold I), 44 de piese de la un Sigismund al Ungariei, precum și un zid roman de apărare, situat în apropierea vârfului Greben.

Față de documentul din 1891, cel cuprins în *Raportul activității* pe anul 1895, referitor la Podul lui Traian este, chiar și astăzi, de cel mai mare interes.

Raportul menționa că cercetările efectuate în noiembrie 1894 la podul amintit, deși nu intrau aria de competență a Serviciului maghiar, fiind în afara granițelor Ungariei, fuseseră inițiate din motive precumpănitor științifice și în urma unor lungi tratative cu partea română.

Din cuprinsul documentului se deduce că redactorul său, ca și, cu siguranță, cei care au efectuat cercetarea, cunoșteau temeinic bibliografia subiectului.

² *Ibidem*, p. 94. După alți autori, lucrările hidraulice au început în anul 1895 și s-au terminat în 1899 – vezi Paul Gogeanu, *Dunărea în relațiile internaționale*, Editura Politică, București, 1970, p. 156. Documentele din prezentul volum confirmă însă că, într-adevăr, lucrările au început în 1890.

Erau știute, de pildă, periegezele anterioare, desfășurate în contextul unor etiaje bine fixate în memoria colectivă, cum a fost, bunăoară, cel din 15 ianuarie 1858, când nivelul fluviului a scăzut la Orșova cu 44 de cm sub 0 și cu care ocazie a apărut, între altele, monografia lui J. Aschbach, apreciată ca fiind realmente „monumentală” de către D. Tudor, unul dintre cei mai avizați cunoscători ai obiectivului și ai istoriei Olteniei române³.

În comparație cu ceea ce se cunoștea în această privință, documentul de față reținea, în plus, și etiajul din anul 1834, când, potrivit unuia dintre specialiștii interesați de pod, Vasarhelyi, s-ar fi văzut 2 dintre pilonii acestuia. Altminteri, și atunci, ca și mai târziu, erau de contemplat cele două pile culee de pe malurile românesc și sârbesc, mărturii ale acestei minuni a antichității, privită cu interes, cunoscută și studiată, conform Raportului din 1895, de Procopius din Caesarea, Francisc I, regele Franței, sultanul Suleiman I, Cuspinian, Paulus Iovius, Marsigli și mulți alții⁴. Cât privește bibliografia de bază a subiectului, aceasta pare să fi fost bine însușită, inclusiv în aspectele ei controversate, cum ar fi motivul construcției podului, dimensiunile sale de ansamblu și cele ale părților componente, locul amplasării, materialele folosite la construcție, cauzele distrugerii sale, meritele autorului edificiului etc.

În legătură cu motivele ridicării podului, Raportul subscria la ideea valorii sale militar-strategice și economice, fiind străveziu că nu împărtășea opinia unui Ortway, care credea că „aurul, argintul și sarea din Dacia erau singurul motiv pentru care Traian și-a dorit ținuturile de peste Dunăre” și că această ocupare nu „putea fi justificată în nici un fel din punct de vedere strategic”. În contrapartidă cu opinia lui Ortway, era infinit mai pertinentă cea a inginerului F. Deuster, de la societatea D.D.S.G., care făcuse măsurători și observații de teren pe secțiunea Dunării unde existase cândva podul, construit, după părerea sa, de Traian „pentru facilitarea comunicației între Moesia și Dacia, dar și pentru a-și asigura noua cucerire, pentru ca să poată veni în ajutorul corpului de gardă mai puțin numeros împotriva atacurilor barbarilor”.

Când această funcție a încetat, urmare a înțepirii amintitelor atacuri, în timpul împăratului Hadrian, podul a fost demolat, însă rămânea o sarcină a istoricilor să stabilească vina reală a acestuia și justetea gestului său, a căror evaluare nu putea fi făcută ignorând că urmașul lui Traian păstrase „atâtea vestigii vizibile”, ce demonstau că abandonarea podului nu putuse fi un act arbitrar. În această lumină, poate ar fi trebuit să se ia în seamă și teza distrugerii ca efect al timpului, sau al apei, cum susținea Procopius din Caesarea, „lucrarea fiind o construcție supraomenească”, ipoteză de neconceput în opinia lui Ortway, pentru

³ Sens în care acesta a scos patru ediții ale cunoscutei sale monografii *Oltenia romană*. În cele de față, referințele provin din ediția a III-a revizuită și adăugită, București, 1968, Editura Academiei Republicii Socialiste România. Cât privește momentul scăderii Dunării până la vizibilitatea unora dintre piloni, D. Tudor vorbește despre anul 1856, *op. cit.*, p. 63.

⁴ De văzut, în această privință: D. Tudor, *op. cit.*, pp. 61-72.

care „demolarea podului trebuie să-i fi părut lui Hadrian ca o măsură urgentă și inevitabilă și, cum construcția însemna ocupația permanentă, demolarea însemna abandonul”, căci „abandonarea Daciei și păstrarea podului ar fi avut drept consecință punerea în pericol a imperiului”.

Dintre toate ipotezele, documentul suspus aici atenției acreditează ideea că datele rezultate din cercetarea efectuată la 8 noiembrie 1894 de către Serviciul Tehnic Maghiar se apropiau cel mai mult de observațiile lui Vasarhelyi. Pe baza calculelor și evaluărilor făcute, cercetarea din 1894 părea să confirme ipoteza că podul era alcătuit nu din 20 de piloni, ci din 18. De asemenea, observația aceluiași Serviciu cu privire la lungimea podului coincidea „aproape perfect cu cea lui Vasarhelyi, având în vedere că, potrivit planurilor noastre (ale Serviciului, n.n.) lungimea totală a podului este de 1058 m, iar după Vasarhelyi este de 1069 m”.

Iată, însă, în continuare, cuprinsul celor două documente, în varianta franceză (obținută prin traducerea, cu greșeli, din păcate, din limba maghiară) și în variantă românească.

1. 1891. Referințe cuprinse în Raportul anual al Serviciului Regal Maghiar de Navigație al Dunării de Jos privind, între altele: *descoperirile cu valoare istorică și arheologică făcute cu prilejul lucrărilor de regularizare de la Porțile de Fier*.

VII. Travail

Au commencement des travaux le Service a eu la pensée, que sur une section du Danube, qui a une histoire de plus de 2000 ans de temps turbulents, on trouvera beaucoup d'objets intéressants et précieux, qui enrichiront le Musée National. Malheureusement on s'y est trompé, car on a bien moins exposé qu'on désirait. Il est vrai que la plupart des travaux se firent sur le territoire serbe, et que les objets trouvés pouvaient tomber aux mains des ingénieurs hongrois seulement par la voie indirecte et ensuite au Service.

Par la voie officielle on ne pouvait procéder sans déranger la souveraineté serbe.

Néanmoins les ingénieurs d'état ont fait tout leur possible pour satisfaire au ph.15 des indications relatives au service extérieur, d'après quoi les chantiers pendant la durée des travaux, tous les objets d'une valeur archéologique ou historique, trouvés par les organes d'état ou ces entreprises ou bien retirés à la surface d'eau à l'aide de différents outils, doivent être remis selon le ph.35 des conditions générales au directeur des travaux, à l'ingénieur d'état autorisé à faire la surveillance sur le lieu, et qui acceptera ces objets en les remettant au Service avec le rapport demi-mois.

On peut remercier à nos soins d'avoir recueilli les trouvailles suivantes: Au mois d'août 1890, au pied du sommet de Greben on a trouvé une petite monnaie en bronze du temps du tsar Konstantin, le dos de la monnaie est illisible.

Au mois d'octobre 1890, sur le même en droit a été trouvé une bague en fer avec un jaspe sur lequel sont gravées deux chèvres au-dessus des quelles se trouve un étoile.

Au mois d'octobre 1891, sur le même endroit c.à.d. entre la ruine du mur de la guérite romaine, déterrée dans le fragment de la montagne, au dessus du sommet de Greben, ont été trouvées deux pièces de monnaie en bronze: l'une d'elles est du temps du consulat d'Antonin Pius, un côté illisible, l'autre du temps de Trajan, le milieu du bronze illisible.

Le 17 novembre 1891, aux P. de Fer au pied de la digue droite, dès que les ouvriers ont commencé à éloigner la pierre arrachée par les explosifs, ils ont trouvé une quantité notable d'argent; une partie seulement a pu être sauvée à cause de la bousculade provoquée, et chacun des ouvriers en a pris autant qu'il pouvait. L'ingénieur en chef de l'entreprise, malgré tout, a réussi de sauver les pièces suivantes: une pièce d'or de la ville de Zwollen; trois pièces en argent entières et cinq en moitié des thallers avec la croix de Hollande; 44 pièces de 15 Kreutzers du temps de Léopold (1680), 44 pièces de Zsigmond etc. Toutes ces trouvailles seront gardées à la caisse du Service jusque leur expédition à l'endroit destiné.

Arhivele Naționale Mehedinți, fond *Administrația Porților de Fier și Cataractelor Orșova*, d. 4/1891, f. 19-22, copie-extras dactilo, traducere în limba franceză⁵.

Traducerea:

1891

VII. Lucrarea

La începutul lucrărilor, Serviciul s-a gândit că pe o porțiune a Dunării, care are o istorie de peste 2000 de ani de vremuri tulburi, se vor găsi multe obiecte interesante și prețioase, care vor îmbogăți Muzeul Național. Din nefericire, ne-am înșelat, căci am expus mai puțin decât ne-am dorit. E drept că majoritatea lucrărilor s-au efectuat pe teritoriul sârbesc și că obiectele găsite puteau să cadă în mâinile inginerilor unguri pe cale indirectă și doar apoi pe cea a Serviciului.

Pe cale oficială nu se putea proceda fără să se atingă suveranitatea sârbă. Cu toate acestea, inginerii de stat au făcut tot posibilul pentru a satisface la paragraful 15 indicațiile privitoare la serviciul extern, după care la șantierele din timpul lucrărilor, toate obiectele de valoare arheologică sau istorică găsite de organele de stat în aceste împrejurări sau scoase la suprafața apei cu ajutorul diverselor unelte trebuie predate, potrivit paragrafului 35 din condițiile generale, directorului de lucrări, inginerului de stat autorizat cu supravegherea, care va accepta aceste obiecte depunându-le la Serviciu împreună cu raportul de la mijlocul lunii.

⁵ Semnată „l'ingénieur Spasojevitch”.

Grație eforturilor noastre am cules următoarele descoperiri:

În august 1890, la poalele vârfului Greben, s-a descoperit o mică monedă de bronz din timpul țarului Constantin, reversul monedei este ilizibil.

În octombrie 1890, în același loc, s-a găsit un inel din fier cu jasp, pe care sunt gravate două capre deasupra cărora se află o stea.

În octombrie 1891, în același loc, adică între ruinele zidului roman de apărare, descoperit din fragmentul de rocă, deasupra vârfului Greben, s-au descoperit două monede de bronz: una din timpul consulului Antonius Pius, cu o parte ilizibilă, iar alta din timpul lui Traian, la mijloc ilizibilă.

Pe 17 noiembrie 1891, la P. de Fier, la piciorul digului drept, imediat ce muncitorii au început să dea la o parte piatra scoasă de explozibil, au găsit o cantitate însemnată de bani; doar o parte a putut fi salvată, din cauza busculadei provocate, iar fiecare dintre muncitori a luat atât cât putea. Inginerul șef al antreprizei a reușit totuși să salveze următoarele: o monedă de aur din orașul Zwollen; trei monede de argint întregi și cinci jumătăți de taleri cu crucea Olandei; 44 de monede de câte 15 crăițari din timpul lui Leopold (1680), 44 de monede de pe vremea lui Sigismund etc. Toate aceste descoperiri vor fi păstrate în seiful Serviciului până la trimiterea lor la locul de destinație.

*
* *

2. 1895. Referințe cuprinse în Raportul anual al Serviciului Regal Maghiar de Navigație al Dunării de Jos privind între altele : *rezultatele cercetărilor efectuate la ruinele podului lui Traian de la Drobeta (azi Turnu Severin).*

g. Pont Traian

Le Service technique, ayant terminé le dressement de profils par un profil transversal pris dans l'axe de l'ancien pont Traian, a fait l'étude suivante pour contribuer aussi à l'histoire de ce pont grandiose. En aval de T. Severin, immédiatement près des rails et la route vers Bucarest, une construction en pierres et ayant la forme d'une chaise attire l'attention du passager. Vis-à-vis de cet ouvrage, sur la rive serbe, il y a une construction pareille. Chacune d'eux formait autrefois la tête du pont qui tire son nom de son créateur Traian. Traian ayant entrepris sa 2-ème expédition avec l'intention de conquérir la Dacie, il dirige ses préparatifs selon son projet pour faciliter d'une part sa grande entreprise et d'autre part pour assurer d'avance son résultat. C'est ainsi que le grand pont fut établi sur le Danube, qui était considéré par les contemporains comme un miracle.

François II, roi de France, demanda le sultan, Suleiman, décédé à Szigetvar, de faire examiner la manière de construction des piles lors des basses eaux et, au commencement du XVI-ème siècle, Cuspinianus et Paulus Jovius donnent sur lui des renseignements exacts (voir Engel: Comentatis de

expeditionibus Trajani ad Danubium, Vienne, 1794/214 b). Mais le monde scientifique a quand-même reçu les premières données authentiques du comte Louis Marsigli, qui séjourna longtemps le long du bas Danube en faisant des recherches sur les rives hongrois et serbe. Il fixa son attention même aux reliques de peu d'importance, effectua des mesurages et dressa des dessins. Il porta une attention spéciale sur les piles du pont de Traian, lesquelles il mesura détaillant et, comme expert, il fait des essais pour reconstruire la manière de construction avec l'aide des données classiques. Il y avait toutefois plusieurs savants qui ont mis en doute, si le pont en question fut en réalité construit à l'endroit indiqué par le comte, malgré le fait - les têtes du pont aux rives hongroise et roumaine sont encore aujourd'hui dans un état assez bon. Cependant tous ces doutes furent dissipés lors de l'étiage du 15 janvier 1858 (44 cm au-dessous de 0 à l'échelle d'Orsova), lorsque de 20 piles encore existant 16 ont émergé de quelque centimètres. Le plan du pont fut élaboré par le fameux architecte grec, Apollodore de Damas, qui donnait aussi une description, dont les données furent plus tard utilisées par les historiens. D'ailleurs chaque ouvrage signifiant de Traian fut exécuté d'après le plan d'Apollodore. Dio Cassius, dans son LXVIII-ème livre, fait mention des dimensions, et cela sans doute d'après Apollodore, sans mentionner le nom du fameux constructeur grec. Selon ce livre l'ouvrage avait 20 piles, chacune d'une hauteur de 150 pieds, d'une largeur de 60 pieds; les piles sont revêtues de pierre scarieuse, et ils sont placées l'une de l'autre à des distances de 170 pieds et réalisées par des arches. Aschbach, dans sa description Über Trajans steinerne Donaubrücke, Vienne, 1858, s'occupe du cours et de l'exécution de la construction du pont, mais ceci peut bien être opinion individuelle isolée, qui n'est pas appuyée par de faite incontestable et n'est à considérer que comme la fantaisie d'une personne attachant un grand intérêt à l'ouvrage. Si les piles étaient réalisées par des arches en pierres ou par un mécanisme en bois, l'étude précitée ne peut pas fournir une réponse satisfaisante. Mais toutes les circonstances et sur tout les dimensions anormales des piles conduisent à la conclusion que l'intention de Traian était d'établir une communication permanente sur le Danube et c'est pourquoi il fait faisait construire le pont entier en pierre, bien que par cette supposition n'est pas encore prouvé que les arcs et certaines autres parties du pont n'aient été en bois.

F. Deuster, ingénieur de la compagnie D.D.S.G., a fait des mesurages et constata également la présence de 20 piles, à savoir 5 de la rive roumaine jusqu'à l'île et 11 de l'île jusqu'à la rive serbe, 4 devront être ensevelies dans l'île, soit 20 piles au total. La longueur de ces piles varia entre 1112 (sic !) toises, tandis que leur largeur était de 7°3' et 7°5'. Il remarque qu'une de ces piles est d'une largeur de 10 toises, ce qu'elle présente encore aujourd'hui. Mais ce fait permet de conclure que toutes les piles avaient cette même dimension, et qu'au cours des siècles leur largeur fut diminuée par suite d'action de l'eau. La longueur du pont depuis la pile à la rive roumaine jusqu'à la rive serbe était de 3576 pieds, soit

1131,6 mètres. L'ouvrage monumental ne s'est pas maintenu longtemps. Traian faisait construire le pont pour faciliter la communication entre la Moesie et la Dacie, ainsi que pour assurer sa nouvelle conquête, pour qu'il puisse venir en aide au corps de garde peu nombreux contre les attaques des barbares. Son successeur, Hadrien, en ayant été d'avis – comme le dit Dio – que la présence du pont n'est que pour faciliter l'invasion des peuples voisins – fait détruire la partie supérieure du pont. Seulement les piles resteront, mais les Romains n'ont pas pu en profiter sans les arches de jonction. Il est un fait que historiens accusent Hadrien de barbarisme, mais si leur accusation est fondée, si Hadrien, qui laissa tant de traces visibles justement du contraire, mérite une telle insinuation, ceci n'a pas encore été démontrée jusqu'aujourd'hui par les historiens. Le plus vraisemblable est que les voûtes se sont démolies d'eux-mêmes, l'ouvrage ayant été une construction surhumaine. Contre cette dernière supposition s'oppose Ortvay en invoquant les motifs que «l'or, l'argent et le sel de la Dacie étaient la seule raison pour laquelle Traian désira les contrées d'outre Danube; cette occupation (sic!) pourra nullement être justifiée au (sic!) point de vue stratégique(sic!). La démolition du pont devait paraître à Hadrien comme une mesure urgente et inévitable, et comme construction signifia l'occupation permanente, la démolition en signala l'abandon. Abandonner la Dacie en maintenant le pont aurait eu pour conséquences de mettre en risque l'empire».

Au milieu du VI-ème siècle Procopie, qui lut les livres d'Apollodore et a pu lire en original même les livres de Dio Cassius, dit avec certitude que le pont de Traian fut démoli d'une part dans le cours des siècles et d'autre part par les eaux, et que les ruines et les piles empêchèrent toute navigation sur le Danube, de sorte qu'il fallait établir une voie navigable.

En dehors d'autres levés sur le bas Danube, Paul Vasarhelyi proposa de mesurer également le pont de Traian, d'explorer ses piles ainsi que de déterminer leur position, dimension et les distances entre eux. Il expose le résultat de ce travail comme suit: la longueur du pont de Traian était 564 toises, soit 1069,6 m. Il partage également l'opinion que seulement les piles étaient en pierre, tandis que les autres parties du pont étaient en bois. Quant à la démolition du pont il est également d'accord avec les écrivains qui sont pour la version que Hadrien a fait démolir le pont pour empêcher que les barbares envahissent l'empire romain, ou bien par envie envers Traian, pour que son plus illustre oeuvre soit détruit. D'après Vasarhelyi, il n'existe plus que 12 piles dont 2 étaient visibles lors de l'étiage de 1834. Il ajoute, cependant, que le nombre des piles devait être de 17 ou 18. D'après lui, la longueur de chaque pile devait être de 10 toises et leur largeur également presque autant, en formant un carré. Les 2 têtes de pont sur les 2 rives sont encore en assez bon état et bien visibles. Il souligne enfin que Traian ne fit pas construire le pont pour satisfaire aux exigences de commerce ou pouvait unir (inadvertenta gramaticală) une ou deux villes, mais pour assurer l'annexion de la Dacie éloignée à sa province. Selon lui l'inscription suivante exista sur pont

de Traian: "Providentia. Augusti. Pontificis. Virtus. Romana. Quid. Non. Domat. Sub. Jugum.Ecce.Mittitur.Danubius".

Le 8 novembre 1894, le Service technique dressa dans l'axe du pont de Traian un profil embrassant le Danube, après que ceci fut accordé par les autorités roumaines après de longs pourparlers. De ce profil il ressort que les données obtenues ne diffèrent pas beaucoup des constatations de Vasarhelyi et surtout que le pont – à l'exception des deux têtes – n'était pas composé de 20 mais de 18 piles. Car, si l'on ajoute aux 4 piles, bien apercevables de la rive jusqu'à l'île, c'est-à-dire jusqu'au banc de sable, les 9 piles existant entièrement du banc de sable jusqu'à la rive serbe, le résultat fait 13 piles; et si on considère que dans la largeur du banc de sable il y'a justement place pour 5 piles selon les espaces obtenue, nous sommes d'accord avec la supposition de Vasarhelyi, que le pont n'avait pas 20 mais 18 piles. La constatation du Service technique concernant la longueur du pont coïncide également presque'entièrement avec celle de Vasarhelyi, étant donnée que d'après nos levés la longueur entière du pont est de 1058 m et d'après Vasarhelyi elle est de 1069 m. Cette différence insignifiante est motivée par ce que par suite de la saison avancée le Service technique n'était pas à même d'effectuer des triangulations et le Danube fut sondé par de profils ordinaires dans 5 positions, et il est inévitable qu'entre 2 positions il ne reste pas d'espace de 1-3 m non sondé par suite de l'attention de la mahonne. Si on prend dans 5 positions la moyenne de 1-3, soit 2, la longueur constatée par le Service technique coïncidera exactement avec celle de Vasarhelyi.

Arhivele Naționale Mehedinți, fond Administrația Porților de Fier și Cataractelor Orșova, d. 7 c/1895, f. 20-24, copie-extras dactilo, limba franceză.

Traducerea:

1895.....

g. Podul lui Traian

După terminarea efectuării de profile, printr-un profil transversal în axul fostului pod al lui Traian, Serviciul Tehnic a întocmit următorul studiu pentru a contribui în egală măsură la istoria acestui pod grandios. În aval de T. Severin, în imediata apropiere a șinelor de cale ferată și a drumului spre București, o construcție de piatră sub forma unui scaun atrage atenția călătorului. În fața acestei lucrări, pe malul sârbesc, există o construcție asemănătoare. Fiecare dintre ele alcătuia odinioară capul podului care își trage numele de la creatorul său, Traian. Întreprinzând cea de-a doua expediție cu intenția de a cuceri Dacia, Traian și-a condus pregătirile potrivit planului, pentru a facilita pe de o parte acțiunea sa, iar pe de alta pentru a-i asigura succesul. Astfel a fost construit marele pod peste Dunăre, considerat de contemporani drept un miracol.

Francisc II, regele Franței, i-a cerut sultanului Suleiman, mort la Szigetvar, să examineze maniera de construcție a pilonilor din apele mici, iar la începutul

secolului al XVI-lea, Cuspinian și Paulus Jovius dau informații exacte cu privire la acesta (vezi Engel: *Comentatis de expeditionibus Trajani ad Danubium*, Viena, 1794/214 b). Totuși, lumea științifică a primit primele date autentice de la contele Louis⁶ Marsigli, care a petrecut multa vreme în josul Dunării, făcând cercetări pe ambele maluri, unguresc și sârbesc. El a acordat atenție chiar și relicvelor de mică importanță, a efectuat măsurători și chiar și schițe⁷. A acordat o atenție specială pilonilor podului lui Traian, pe care i-a măsurat în detaliu iar, ca expert, a făcut încercări de reconstituire a metodei de construcție cu ajutorul datelor clasice. Au existat, totodată, și savanți care au pus sub semnul îndoielii dacă podul în chestiune a fost construit în realitate pe locul indicat de către conte; în ciuda acestui fapt, capetele podului de malurile unguresc⁸ și românesc sunt chiar și azi într-o stare foarte bună. Între timp, toate aceste îndoieli au fost îndepărtate în timpul etiajului din 15 ianuarie 1858 (44 cm sub 0 la Orșova), când din 20 de piloni, încă existenți, 16 au ieșit la suprafață cu câțiva centimetri. Planul podului a fost elaborat de celebrul arhitect grec Apollodor din Damasc, oferind și o descriere ale cărei date au fost folosite mai târziu de către istorici. De altfel, fiecare lucrare însemnată a lui Traian a fost executată după planul lui Apollodor. Dio Cassius, în cea de-a LXVIII-a sa carte, trece dimensiunile, fără nici o îndoială după Apollodor, fără să menționeze numele celebrului constructor grec. Potrivit acestei cărți, lucrarea avea 20 de piloni, fiecare cu o înălțime de 150 de picioare⁹ și o lățime de 60 de picioare; pilonii sunt îmbrăcați în piatră înscărată, sunt plasați la o distanță de 170 de picioare unul de altul și construiți în arce. Aschbach, în descrierea sa *Über Trajans steinerne Donaubrücke*, Viena, 1858, se ocupă de cursul și execuția construcției podului, dar aceasta poate fi foarte bine doar o părere personală izolată, care nu se sprijină pe vreun fapt incontestabil și care nu trebuie considerată decât ca o fantezie a unei persoane interesată îndeaproape de lucrare. Dacă pilonii au fost construiți în arce din piatră sau printr-un mecanism din lemn, studiul citat mai sus nu ne poate oferi un răspuns satisfăcător. Dar toate circumstanțele și mai ales dimensiunile anormale ale pilonilor duc la concluzia că intenția lui Traian era de a stabili o comunicare permanentă peste Dunăre și de aceea a construit un pod întreg din piatră, deși prin această ipoteză nu se demonstrează încă dacă arcele și celelalte părți ale podului erau din lemn.

F. Deuster, inginer la societatea D.D.G.S., a făcut măsurători și a constatat în egală măsură prezența a 20 de piloni, mai precis 5 înspre malul românesc până

⁶ De fapt, Luigi Ferdinando Marsigli.

⁷ Prima reconstituire, sub forma unei machete de ghips și lemn, lucrată la scara 1:100, i-a aparținut inginerului Edgard Duperrex și a fost prezentată în 1906 la Expoziția Generală Română din Parcul Carol (D. Tudor, *op.cit.*, p. 63).

⁸ În realitate, este vorba despre malul sârbesc. (În versiunea franceză este însă, evident, inexact „rive hongrois” – vezi mai sus, în text – n.n. T.R.).

⁹ Înălțime socotită exagerată, echivalând cu 45 m. Duperrex a calculat o înălțime de 18,60 m, de la patul fluviului la linia tablierului podului, iar lățimea la 14,55 m (D. Tudor, *op.cit.*, pp. 70-71).

la insulă¹⁰ și 11 de la insulă până pe malul sârbesc, 5 trebuie să fie îngropați în insulă, în total 20. Lungimea acestor piloni varia între 1112 stânjeni¹¹, iar diametrul era între 7°3' și 7°5'. Acesta observa că unul dintre acești piloni prezintă azi o lățime de 10 stânjeni, iar acest fapt ne permite să conchidem că toți pilonii aveau această dimensiune și că de-a lungul secolelor lățimea s-a diminuat ca urmare a acțiunii apei. Lungimea podului de la pilonul de pe malul românesc până la malul sârbesc era de 3576 de picioare, adică 1131,6 metri. Lucrarea monumentală nu s-a păstrat multă vreme. Traian a construit podul pentru facilitarea comunicației între Moesia și Dacia, dar și pentru a-și asigura o nouă cucerire, pentru ca să poată veni în ajutorul corpului de gardă mai puțin numeros împotriva atacurilor barbarilor. Succesorul său, Hadrian, fiind de părere – după cum mărturisește Dio – că prezența podului nu era decât pentru a facilita invazia popoarelor vecine – a distrus partea lui superioară. Au rămas astfel doar pilonii, însă romanii nu au putut profita de pe urma lor fără arcele de legătură. E drept că istoricii îl acuză pe Hadrian de barbarie, dar dacă acuzația lor e fondată, dacă Hadrian, care a lăsat atâtea vestigii vizibile ce denotă contrariul, merită o asemenea insinuare, nu a fost demonstrat până în ziua de azi de către istorici. Cel mai verosimil e că arcele s-au demolat singure, lucrarea fiind o construcție supraomenească. Ortvoay se opune acestei ultime ipoteze argumentând că “aurul, argintul și sarea din Dacia erau singurul motiv pentru care Traian și-a dorit ținuturile de peste Dunăre; această ocupare nu va putea fi justificată în nici un fel din punct de vedere strategic. Demolarea podului trebuie să-i fi părut lui Hadrian ca o măsură urgentă și inevitabilă și cum construcția însemna ocupația permanentă, demolarea însemna abandonul. Abandonarea Daciei și păstrarea podului ar fi avut drept consecință punerea în pericol a imperiului”.

La jumătatea celui de-al VI-lea secol, Procopie, care a citit cărțile lui Apollodor și pe cele ale lui Dio Cassius chiar în original, a susținut cu certitudine că podul lui Traian a fost demolat pe de o parte de-a lungul secolelor, iar pe de alta de către ape și că ruinele și pilonii împiedicau navigația pe Dunăre în așa fel încât trebuia stabilită o cale navigabilă.

În afară de planurile hidrografice ale cursului inferior al Dunării, Paul Vasarhelyi a propus și măsurarea podului lui Traian, analizarea pilonilor, dar și stabilirea poziției lor, dimensiunea și distanțele dintre ei. El prezintă rezultatul acestei operațiuni după cum urmează: lungimea podului lui Traian era de 564 de stânjeni, adică 1069,6 m. În egală măsură, el este de părere că doar pilonii erau

¹⁰ Trebuie să fi fost vorba despre insula Șimian sau, mai exact, despre prelungirea acesteia spre Vest, sub forma unui banc de nisip, care a fost vizibil, în sezoanele secetoase, până acum câteva decenii. După construcția Hidrocentralei Porțile de Fier II, în zona fostului pod s-a creat lacul de acumulare al hidrocentralei iar nivelul Dunării a crescut cu câțiva metri, fără a mai putea să scadă vreodată astfel încât pilonii podului din albia fluviului să mai poată fi văzuți.

¹¹ Este, fără îndoială, o eroare, mai degrabă de dactilografie, nici unul dintre autori nevorbind de o asemenea dimensiune.

de piatră, pe când celelalte părți ale podului erau din lemn. În ceea ce privește demolarea podului, este de acord cu acei scriitori care susțineau versiunea demolării de către Hadrian pentru a-i împiedica pe barbari să invadeze imperiul roman sau, din invidie față de Traian, pentru ca opera sa ilustrează să fie distrusă. Potrivit lui Vasarhelyi, nu mai existau decât 12 piloni, dintre care 2 erau vizibili în timpul etiajului din 1834. El adaugă că numărul total de piloni trebuie să fi fost de 17 sau 18. Lungimea fiecăruia trebuie să fi fost de 10 stânjeni, iar lățimea cam tot atât, formând aproape un pătrat. Cele două capete de pod de pe cele două maluri sunt încă într-o stare bună și vizibile. Tot el subliniază că Traian nu a construit podul pentru a satisface nevoile comerciale sau pentru a putea lega un oraș sau două, ci pentru a asigura alipirea Daciei îndepărtate la provincia sa. Potrivit lui Vasarhelyi, pe podul lui Traian exista următoarea inscripție: "Providentia. Augusti. Pontificis. Virtus. Romana. Quid. Non. Domat. Sub. Jugum. Ecce. Mittitur. Danubius".

Pe 8 noiembrie 1894, Serviciul Tehnic a efectuat în axul podului lui Traian un profil care îngloba Dunărea, după ce acesta a fost acordat de autoritățile române în urma unor lungi tratative. Din acest profil reiese că datele obținute nu diferă mult de observațiile lui Vasarhelyi și, mai ales, că podul – cu excepția celor două capete – nu era alcătuit din 20 de piloni, ci din 18. Căci, dacă adăugăm celor 4 piloni vizibili de pe mal până la insulă, adică până la bancul de nisip, cei 9 piloni care există în întregime de la bancul de nisip până pe malul sârbesc, avem în total 13 piloni; și dacă avem în vedere că de-a lungul bancului de nisip nu există loc decât pentru 5 piloni, conform spațiilor obținute, suntem de acord cu ipoteza lui Vasarhelyi, că podul nu avea 20 de pioni, ci 18. Observația Serviciului Tehnic cu privire la lungimea podului coincide aproape perfect cu cea a lui Vasarhelyi, având în vedere că, potrivit planurilor noastre, lungimea totală a podului este de 1058 m, iar după Vasarhelyi este de 1069 m¹². Aceasta diferență nesemnificativă se explică prin aceea că, din cauza anotimpului avansat, Serviciul Tehnic nu putea efectua triunghiulații, iar Dunărea a fost sondată prin profile ordinare în 5 puncte, fiind inevitabil ca între 2 puncte să rămână un spațiu de 1 - 3 m nesondat de către feribot. Dacă luăm în considerare media de 1-3, chiar 2, în cele 5 puncte, lungimea constatată de Serviciul Tehnic va coincide în mod exact cu cea a lui Vasarhelyi.

¹² După Dio Cassius și Tzetzes, podul ar fi fost lung de 1134,90 m, cam tot atât cât a calculat și F. Deuster, iar împreună cu podul de lemn situat pe malul drept al Dunării ar fi însumat circa 1600 m (D. Tudor, *op.cit.*, p. 67).

DIN ISTORICUL BĂNCII NAȚIONALE A ROMÂNIEI, SUCURSALA BACĂU

Ștefan SÂMBOTIN
Didi ALISTAR

From the historic of the National Bank of Romania, Bacau branch

Summary

This study presents a brief historian of the Bacau branch of NBR between 1894-2010. Bacau Agency begins its financial operations activity on January 1st, 1894, the Agency's Board of directors draws up the surrounding towns table: Târgu Ocna, Piatra Neamț and Adjud. In 1911, builds on the same field bought in 1893, new NBR Agency's premises total area of 272,770 m². In 1937, Bacau's NBR Agency ranks the 19th place of the 70 NBR's agencies in terms of discounting the trade's effects. On December 1st, 1990 NBR's branch is divided in NBR's Bacau Branch and RCB's Bacau Branch, which worked in the same premises on May 9th Street. Beginning with September 1st, 2003 the branch activity takes place in Bacau and Vaslui.

It can be concluded that in all those 116 years of existence the bank has involved more actively in the economic development of the Bacau city by opening simple currents credits, current loan credits, discount credits and loans.

Referindu-se la importanța cercetării documentului de arhivă, economistul C. I. Băicoianu (1871-1945), director administrator la BNR, menționa că „după cum în arhitectură varul, cimentul și cărămida sunt elementele constitutive ale clădirii, tot astfel și în domeniul științelor sociale și economice documentele sunt punctele de plecare ale tuturor deducțiunilor a căror valoare istorică nu poate fi contestată. Din atenta lor cercetare putem deduce cu precizie carele au determinat anumite fapte ce au dominat epoca. Cunoașterea și verificarea cauzelor a unui cât mai mare număr de fenomene ne dau posibilitatea să stabilim legi generale datorită cărora putem prevedea și îndruma viitorul”¹.

În 1891 Bacăul avea o populație de 13.059 de suflete, peste doi ani (1893) erau înregistrați 1828 de contribuabili și 1600 de case². Dintr-un referat, datat 5 ianuarie 1898, aflăm că în evidențele statistice ale Primăriei Bacău erau 14.567 de suflete și 2.204 case. După meserii, situația în anul 1898 era următoarea: potcovari – 23, rotari – 5, curelari – 14, cârciumari – 107, tâmplari – 57, croitori –

¹ C.I. Băicoianu, *Istoria politiceii noastre monetare și a Băncii Naționale. Acte și documente*, Imprimeria Națională, București, 1932, p. 1.

² Arhivele Naționale Bacău, fond *Primăria orașului Bacău*, d. 7/1891, f. 21 și d. 42/1893, f. 2.

109, doctori – 10, farmaciști – 2, veterinari – 2, morari – 1³. Recensământul general al populației din 19 decembrie 1912 consemna în „comuna urbană” Bacău existența a 2.416 clădiri, din care 2.323 locuite și 93 nelocuite⁴.

La data de 8 aprilie 1893, Consiliul General al Băncii Naționale a României, în timpul guvernatorului Theodor Rosetti (1890-1895), a decis înființarea unei agenții în orașul Bacău, lăsând momentul oportun la aprecierea Consiliului de Administrație. Pe data de 16 iunie 1893 s-a încheiat actul de vânzare prin care Ștefan Gh. Costandache vindea, în numele său și al soției sale Elena, Băncii Naționale a României „casele cu locul lor situate în orașul Bacău, strada Județeană nr. 5”⁵. Agențiile Pitești și Bacău erau în pregătire pentru începerea operațiunilor la 1 ianuarie 1894. În Raportul pe anul 1894 al Consiliului de Administrație către Adunarea Generală a Acționarilor se arată că în cursul aceluia an țara s-a confruntat cu o serioasă criză agricolă provocată de seceta care a compromis recolta, precum și de scăderea fără precedent a prețului cerealelor, atât pe piețele noastre cât și pe cele străine. Aceste cauze au influențat exportul și au provocat stagnarea activităților comerciale și industriale⁶.

Documentele de arhivă păstrează adresa nr. 8221 din 1 septembrie 1911 a Agenției locale BNR către Primăria Bacău privind construcția unui nou local pe locul cumpărat în anul 1893. În referatul nr. 913 din 5 septembrie 1911, întocmit de către arhitectul Primăriei Bacău se consemna: „clădirea va fi cu totul masivă având fundație de beton, deasupra terenului se va pune un strat izolator de asfalt. Zidurile vor fi din cărămidă bine arsă și mortar de var alb. Acoperișul va fi de țigle ... Lucrarea se află în circumscripția a II-a, strada Gimnaziului. Clădirea este cu două etaje și ocupă o suprafață de 272,770 m^{2,7}”

Localizarea sucursalei Bacău este în prezent aceeași, cu mențiunea că denumirile străzilor s-au schimbat, actualmente acesta fiind pe strada George Bacovia nr. 6, la intersecția acestei străzi cu strada Banca Națională. În decursul timpului sediului inițial al băncii i-au fost aduse modificări (1929), extindere (1977), o reamenajare și modernizare a interioarelor (1992-1995).

1. Perioada 1893-1914

1.1. Structura organizatorică și nivelul de salarizare

În perioada 1893-1914, statul de personal pentru Agenția BNR Bacău prevedea următoarele funcții: agent, contabil, casier (încasator), servitor.

³ Ibidem, d. 48/1898, f. 9-10.

⁴ Ibidem, d. 22/1912, f. 94.

⁵ *Monografia BNR – Sucursala Bacău 1894-1996* (în continuare *Monografia BNR Bacău*), Bacău, 1996, ms., p. 2.

⁶ Mihaela Tone, Cristian Păunescu, *Istoria Băncii Naționale a României în date (1880-1914)*, vol. I, Editura Oscar Print, Ediția a II-a, revizuită, București, 2006, p. 20.

⁷ Arhivele Naționale Bacău, *fond cit.*, d. 15/1911, f. 12-13.

Din 1900 s-a desființat funcția de servitor și au apărut funcțiile de ușier și rânduș, iar din 1903 a apărut și funcția de ajutor contabil, apoi din anul 1912 dispare funcția de agent, aceasta fiind înlocuită cu cea de director.

În ceea ce privește nivelul salarizării pentru perioada 1893-1914 exemplificăm:

- persoana care ocupa funcția de *agent*, înlocuită din 1912 cu cea de *director*, avea în 1893 un salariu anual cuprins între 3.600 lei și 6.000 lei (neavând o cifră exactă pentru Agenția Bacău), ajungând în 1903 la 6.000 lei/an și urcând spre 9.000 lei/an în 1914;

- *contabilul* avea în 1893 un salariu de 3.000 lei/an, ajungând în 1914 la un salariu anual cuprins între 3.000 lei și 5.400 lei (neavând o cifră exactă pentru agenția Bacău);

- *ușierul* avea în 1900 (funcție apărută în acel an) un salariu anual cuprins între 600 lei și 1.560 lei, ajungând în 1913 la un salariu anual cuprins între 720 și 1.080 lei.

Prezentăm, pentru anul 1896, și prețurile la principalele produse de consum zilnic:

Prețuri (în lei): 1 kg pâine: 0,26, 1 kg cartofi: 0,11, 1 kg carne de porc: 0,82, 1 kg zahăr: 1,00, 1 kg orez: 0,48, 10 ouă: 0,52, 1 litru vin obișnuit: 0,74.

Curs valutar: 100 fr. fr. /100,30, 100 R. M. /123,81, 1 liră st. /25,22.

Cursul schimbului la bursele străine: Bursa din Paris – 99,70 fr. fr. /100, Bursa din Berlin – 80,77 R.M. /100, Bursa din Londra – 1 liră st. /25, 218⁸.

1. 2. Decizii ale Consiliului General/Consiliul de Administrație al BNR referitoare și la Agenția Bacău

- la 31 martie 1894 Consiliul delegă pe A. Carp și C. Nacu pentru inspectarea agențiilor Bacău și Buzău;

- la 30 iunie 1894 sunt delegați V.C. Arion și G.M. Lahovary pentru inspectarea agențiilor Bacău și Buzău;

- la 6 octombrie 1894 sunt delegați E. Carada și G.M. Lahovary pentru inspectarea agențiilor Bacău și Buzău;

- la 29 decembrie 1894 sunt delegați E. Costinescu și Al. Vericeanu pentru inspectarea agențiilor Bacău, Buzău și Ploiești. Tot la această dată Consiliul stabilește acordarea tuturor funcționarilor băncii, sucursalelor și agențiilor, care au cel puțin un an vechime, o gratificație egală cu „a 12-a parte a apunamentelor lor din cursul anului și a 24-a parte pentru cei care au cel puțin 6 luni de serviciu”;

- la 2 decembrie 1897 Consiliul de Administrație întocmește tabelul orașelor arondate sucursalelor și agențiilor Băncii. Astfel, Agenției Bacău îi sunt arondate orașele Târgu-Ocna, Piatra Neamț și Adjud;

⁸ Mihaela Tone, Cristian Păunescu, *Istoria Băncii Naționale a României în date (1915-1918)*, vol. II, Editura Oscar Print, București, 2009, p. 353.

- la 8 ianuarie 1904 Consiliul General delegă pe Th. Nica și V. Brătianu pentru inspectarea agențiilor Bacău, Piatra Neamț, Roman, Fălticeni;

- la 27 iunie 1912 Consiliul de Administrație aprobă a se comanda la casa Panzer din Berlin trei porți principale din beton armat sistem „Baionette” pentru tezaurele agențiilor Bacău, Huși și Caracal și patru porți mici de rezervă, care vor servi ca uși secrete, în valoare totală de 21.900 lei. Dintre acestea trei erau pentru agențiile sus amintite și una pentru Administrația centrală, spre a fi așezată în zidul despărțitor al compartimentelor rezervate biletelor anulate⁹.

2. Perioada 1915-1918

2. 1. *Condiții de „admitere în funcțiuni” la BNR și alte elemente ce defineau statutul salariatului la Banca Națională a României, inclusiv la sucursale și agenții:*

- condițiile de „admitere în funcțiuni” la BNR așa cum erau în Regulamentul de ordine interioară (valabil încă din anul 1911) erau următoarele: *a fi român, a avea 21 de ani împliniți, a fi satisfăcut legea de recrutare sau a fi făcut voluntariatul, a avea diploma unei școli de comerț superioare.*

- funcționarii băncii aveau obligația să demonstreze în societate o conduită ireproșabilă, orice reclamație împotriva lor, pentru datorii sau „orice alte neregularități”, era urmată de măsuri disciplinare sau chiar de revocare din funcție;

- jocul de cărți, în locuri publice sau particulare, era aspru pedepsit, la fel inducerea în eroare a conducerii băncii prin declarații false, scrise sau verbale, ca și „indiscrețiile privitoare la afacerile băncii și, în special, indiscreții care ar atinge creditul persoanelor ce au relații cu banca”;

- funcționarii aveau nevoie de aprobare pentru a da împrumut cu ipotecă din averea personală și obligația să solicite guvernatorului consimțământul marital;

- directorul și ceilalți funcționari ai structurilor teritoriale (sucursale, agenții) erau obligați să aibă domiciliul în localitatea unde se afla sediul respectiv și nu puteau absenta fără permisiunea Consiliului de administrație.

2. 2. *Decizii ale Consiliului de administrație al BNR referitoare la Agenția Bacău, inclusiv cu privire la personal:*

- în perioada 19.09-02.10.1915 Consiliul de Administrație aprobă oferta lui Baroli Giuseppe pentru construirea rezervorului de păcură necesar încălzirii centrale a sediului Agenției BNR Bacău, în schimbul sumei de 1.021 lei;

- directorul Agenției Bacău G. Malian și contabilul I. Manoilescu primesc o mărire de salariu în valoare de 100 lei pe lună (11/24 mai 1918);

- casierul Agenției Bacău P. Ghițulescu, după demobilizare, nu s-a prezentat la serviciu, a deschis în Bacău un birou de avocatură și a cerut punerea

⁹ Mihaela Tone, Cristian Păunescu, *op. cit.*, vol. I, p. 392.

în disponibilizare până la judecarea procesului de sustragere de alimente din gestiunea guvernului, proces în care a fost implicat în timpul mobilizării. Este considerat demisionat având în vedere că actele ce i se imputau erau de natură a slăbi încrederea în respectivul funcționar, precum și faptul că practica profesiunea de avocat fără autorizarea Consiliului de Administrație (8/21 decembrie 1918)¹⁰.

În această perioadă la BNR se puteau deschide conturi curente simple, conturi curente pentru împrumuturi, conturi curente pentru scont și acordarea creditelor, Consiliul de Administrație aprobând pentru Agenția Bacău următoarele deschideri de cont curent:

- deschiderea unui cont curent pentru împrumuturi garantate cu efecte publice pentru George Strat, proprietarul moșiei Horgești, județul Bacău la data de 17/30 iulie 1915;

- deschiderea unui cont curent simplu pentru Evlaghie Staicovici, locotenent-colonel, medic din București, str. Primăverii nr. 5, provizoriu în Bacău, la data de 2/15 noiembrie 1917;

- deschiderea unui cont curent simplu pentru Neculai D. Ghika, proprietar din Bacău, provizoriu în Iași, str. Carol nr. 5, la data de 29.03/14.04.1918¹¹.

2. 3. *Activitatea Agenției BNR Bacău în perioada Primului Război Mondial și tradiția acțiunilor de binefacere ale BNR.*

După intrarea României în război, în anul 1916, greutățile de ordin financiar suportate în timpul neutralității au devenit din ce în ce mai grele, resursele normale ale tezaurului devenind și mai restrânse, având în vedere că în anii 1914-1916 guvernul român nu considerase oportună schimbarea sistemului de impozite. BNR a manifestat o preocupare constantă de rezolvare în număr mare a cererilor de ajutor, dar și asigurarea personalului propriu.

Exemplificăm finanțările acordate personalului propriu de către Consiliul de Administrație al Agenției Bacău, precum și unor persoane fizice din județul Bacău:

- la 7/20 decembrie 1917 soția ușierului Vasile Chirțoi (mobilizat) de la Agenția BNR Bacău primește suma de 100 lei, sprijin pentru îngrijiri medicale;

- la 22 februarie/7 martie 1918 se acordă persoanei fizice Ion Râpan, din Bacău, suma de 50 lei pentru fragmente de bilete deteriorate;

- la 21 iunie/4 iulie 1918 se acordă lui Iordache Gh. Pascu, din comuna Poduri, județul Bacău suma de 3.600 lei pentru fragmente de bilete deteriorate.

Această tradiție a continuat și după 1918, Banca Națională a României acordând sprijin financiar, pe măsura posibilităților, diferitelor instituții de cultură¹².

¹⁰ Mihaela Tone, Cristian Păunescu, *op. cit.*, vol. II, pp. 345, 410, 412, 420.

¹¹ *Ibidem*, pp. 528, 576, 583.

¹² *Ibidem*, pp. 472, 474, 477.

3. Perioada 1919-1941

După terminarea Primului Război Mondial și reîntregirea României s-au dezvoltat relațiile de producție, conducând la amplificarea sistemului bancar național și a tranzacțiilor efectuate prin intermediul acestuia.

Clădirea BNR Bacău înainte de anul 1933

În anul 1930 orașul Bacău avea 31.138 de locuitori, din care 15.932 de bărbați și 15.206 de femei. Erau 14.986 de oameni activi, care lucrau în diferite întreprinderi. La nivelul orașului Bacău, în anul 1938, repartiția personalului muncitor era următoarea: industria alimentară (21), petrol și derivate (1), metalurgie și electrotehnică (9), pielărie (13), chimie (14), textilă (33), materiale de construcții (9), industria lemnului (25)¹³.

La nivelul județului Bacău s-a organizat „Comitetul de bancă”, care era reprezentat prin bănci comerciale, sucursale ale marilor bănci din București și bănci populare împărțite în două categorii în funcție de posibilitatea de a participa sau nu la scont, printre băncile importante din Bacău, care efectuau operațiuni de scont, numărându-se Banca Românească, Banca „Oituzul” și Institutul Național al Cooperației, fosta Bancă Centrală Cooperativă (Federala Troțușul).

¹³ Arhivele Naționale Bacău, colecția *Manuscrise*, ms. 18, f. 44.

Din scrisoarea nr. 5270 din 11 iulie 1934, trimisă de Agenția Bacău către guvernatorul BNR, reies cei mai importanți clienți cu care lucra agenția:

- Banca Românească – Sucursala Bacău, cu un credit de scont, defalcat din creditul centralei lor din București, de 20.000.000 lei;
- Banca „Oituzul” S.A. Bacău, având deschis un cont curent de scont de 22.000.000 lei;
- Banca Centrală din Bacău S.A., cu un credit de scont de 2.000.000 lei;
- Întreprinderile Filderman S.N.C. Bacău, cu un cont de scont de 10.000.000 lei.

Din totalul plasamentului de 64.577.309 lei, Banca Națională a României – Agenția Bacău participă cu 15.542.862 lei, diferența fiind a băncilor neprezentatoare (Banca Răcăciunilor S.A. Bacău, Banca Centrală S.A. Bacău, Banca de Credit Mărunt Soc. Coop. Bacău, Banca de Credit Mărunt Soc. Coop. Moinești, Banca Osias Herșcovici). Separat de plasamentul la bănci, BNR – Agenția Bacău mai participă prin rescont la Întreprinderea S. Filderman cu 3.118.052 lei¹⁴.

În aceeași perioadă (1930-1940), în Registrul Camerei de Comerț și Industrie Bacău Agenția Bacău a BNR era menționată ca fiind situată pe strada Regina Maria nr. 6 și a avut următoarele echipe de conducere¹⁵:

- 1931: Daniel Anghel – director;
- 1932: George Eșanu – director;
- 1935: George Eșanu – director, Gh.R. Stancu – contabil și Gh. Bălănescu – casier;
- 1936: Romulus Roman – director;
- 1937: Dumitru Mazilu – director, Dumitru Georgescu – contabil, Gh. Bălănescu – locțiitor de casier. La 17 martie 1940 se retrage dreptul de semnătură directorului D. Mazilu și se acordă drept de semnătură lui Pavel Botez.

*În anul 1937 Agenția Bacău a BNR ocupa locul 19 din cele 70 de agenții ale BNR în ceea ce privește scontarea efectelor de comerț*¹⁶.

4. Perioada 1942-1968

Odată cu intrarea României în cel de-al Doilea Război Mondial, activitatea bancară în ansamblu a avut de suferit datorită creșterii vertiginoase a prețurilor, iar depunerile populației la bănci înregistrând o evoluție descrescândă.

Dintr-un document al Prefecturii județului Bacău aflăm despre conținutul instrucțiunilor Comisiei Aliate de Control nr. 4862 din 23 noiembrie 1945 prin care se preciza că urmau transferarea la banca „Societatea Bancară Română” din

¹⁴ Ibidem, f. 109.

¹⁵ Idem, fond *Camera de Comerț și Industrie Bacău*, d. 22/1931, f. 43.

¹⁶ *Monografia BNR Bacău*, p. 3.

București și trecerea în contul băncii de stat a U.R.S.S. a soldurilor conturilor curente și depunerile firmelor germane aflate în România care au încetat activitatea comercială¹⁷.

Din alt document, emis de către Camera de Comerț și Industrie Bacău cu nr. 5878 din 11 decembrie 1945, ca răspuns la solicitarea Prefecturii județului Bacău, Serviciul Administrativ pentru Aplicarea Armistițiului nr. 6029 din 10 decembrie 1945, rezultă că în județul Bacău existau 89 de bănci și diferite instituții de credit¹⁸.

4. 1. Structura organizatorică

În jurul anului 1956, la nivelul regiunii Bacău activitatea bancară s-a reorganizat în Sucursala Regională Bacău, care funcționa în sediul în Calea Moinești, cu un număr de 4 filiale regionale (Piatra Neamț, Roman, Adjud și Valea Rea – azi comuna Livezi) și Direcția Orășenescă Bacău cu sediul în strada Nicolae Bălcescu nr. 4.

Sucursala Bacău funcționa prin serviciile de creditare, contabilitate, casierie și secretariat-administrativ. În cadrul activității bancare s-a procedat la organizarea activității de control pe principiul repartizării pe ramuri și întreprinderi, pentru a se cunoaște cât mai bine specificul economic al activităților respective, cât și metodele de creditare și decontări.

Începând cu data de 1 martie 1968 s-a introdus o nouă structură organizatorică a Băncii Naționale a României, iar în județul Bacău funcționa Sucursala Băncii Naționale cu sediul pe strada George Bacovia (fostă Moinești) având în subordine filiale în orașele Onești și Moinești. La acea dată în orașul Bacău funcționa și sucursala Băncii de Investiții, precum și Sucursala Băncii Agricole.

Structura organizatorică a Sucursalei Județene Bacău a BNR începând cu anul 1968 era compusă din:

- director (Bucșă Constantin);
- director adjunct (Georgescu Andronic);
- Serviciul plan credite, venituri de stat și circulație cu un număr de 11 persoane;
- Serviciul interjudețean de control și revizie cu 7 persoane;
- Serviciul creditarea industriei cu 16 persoane;
- Serviciul creditarea comerțului cu 11 persoane;
- Serviciul contabilitate cu 42 persoane;
- Serviciul fonduri cu 18 persoane;
- Biroul administrativ-secretariat cu 14 persoane;
- Oficiul juridic și biroul personal.

Activitatea bancară era orientată astfel:

¹⁷ Arhivele Naționale Bacău, fond *Camera de Comerț și Industrie Bacău*, d. 30/1945, f. 143.

¹⁸ Idem, d. 30/1945, f. 142, 145.

- creditarea întreprinderilor și organizațiilor economice;
- efectuarea decontărilor;
- respectarea de către întreprinderi a obligațiilor contractuale și de plăți;
- organizarea și coordonarea circulației bănești cu numerar;
- determinarea fondului de salarii și controlul preventiv și ulterior al eliberării salariilor;
- urmărirea realizării veniturilor de stat și executarea de casă atât pentru veniturile și cheltuielile bugetului republican cât și pentru cele ale bugetelor locale;
- efectuarea de operațiuni cu metale prețioase și mijloace de plată străine¹⁹.

5. Perioada 1969-1989

Până la organizarea administrativă a țării din 1968 sucursalele regionale au avut în general un rol de organizare, iar după reforma administrativă s-au desființat direcțiile orășenești ce funcționau ca unități operative ale fostelor sucursale, operațiunile acestora au fost preluate de sucursalele județene, activitatea operativă a sucursalelor devenind preponderentă.

Pe lângă activitatea operativă, sucursala Bacău își exercita și acțiunea de coordonare, îndrumare și control asupra activității filialelor din subordine, care aveau doar atribuțiuni operative.

Domenii de activitate: Sucursala Bacău, ca parte integrantă a sistemului bancar național, în perioada 1970-1989 și-a desfășurat activitatea în domeniul creditării pe termen scurt a întreprinderilor și organizațiilor economice, analizând, încă din faza de proiect, justetea necesarului de mijloace circulante stabilite întreprinderilor. Un alt domeniu de activitate a fost *efectuarea decontărilor*. Prin efectuarea acestor operații unitățile bancare exercitau, în fapt, controlul asupra îndeplinirii de către întreprinderi, instituții și organizații obștești a obligațiilor contractuale și de plăți.

Organizarea și coordonarea circulației bănești cu numerar – funcție importantă a BNR pentru realizarea în permanență a corelației între veniturile și cheltuielile bănești ale populației. Sucursalele și filialele BNR au jucat un rol hotărâtor încă din faza de elaborare a proiectului planului de casă. În cadrul acestui sector de activitate determinarea fondului de salarii și controlul preventiv, iar ulterior al eliberării fondului de salarii au reprezentat activități importante ale Sucursalei BNR:

- urmărirea realizării veniturilor de stat și executarea de casă a Bugetului de stat, care se făcea atât pentru veniturile Bugetului republican cât și pentru cele ce se vărsau la bugetele locale;
- operații cu mijloace de plată străine și cu metale prețioase²⁰.

¹⁹ *Monografia BNR Bacău*, p. 8.

²⁰ *Ibidem*, p. 9.

6. Perioada 1990-2010

La 1 decembrie 1990 are loc divizarea Sucursalei Băncii Naționale a României în Sucursala Bacău a B.N.R. și Sucursala Bacău a Băncii Comerciale Române, care au funcționat în același sediu până în luna iunie 1993, când Sucursala BCR s-a mutat în noul sediu.

Odată cu anul 1991, potrivit Regulamentului privind organizarea și funcționarea sucursalelor BNR, Sucursala Bacău este condusă de un Comitet Director format din director, director adjunct, contabil șef, casier șef, consilier, consilier juridic și șefii serviciilor și birourilor:

- Serviciul analiză și statistică bancară;
- Serviciul controlul operațiunilor bancare;
- Serviciul de contabilitate și informatică;
- Serviciul plăți și decontări;
- Serviciul tezaur-casierie;
- Serviciul secretariat-administrativ;
- Biroul informatică.

În perioada 1990-2000, raza teritorială de acțiune a Sucursalei Bacău a B.N.R. a fost județul Bacău, având ca obiective aplicarea politicilor monetare, valutare și de plăți a Băncii Naționale a României și supravegherea activității unităților societăților bancare. În perioada 2000-2003, zona de acțiune a Sucursalei Bacău a B.N.R. a fost în județele Bacău și Neamț, în care activau un număr de 18 sucursale județene ale băncilor comerciale, care aveau în coordonare la rândul lor 59 de unități bancare operative.

Începând de la 1 septembrie 2003, activitatea sucursalei se desfășoară pe raza județelor Bacău și Vaslui.

În cei peste 116 ani de activitate, Sucursala Bacău a Băncii Naționale a României a fost un factor activ al prefacerilor majore petrecute în acest interval de timp, având un rol important în procesul de dezvoltare economică și socială în profil teritorial.

GENERALUL RADU R. ROSETTI, BĂCĂUANUL CARE A FĂCUT ȘI A SCRIS ISTORIE

Ioan MITREA

Le général Radu R. Rosetti – l'homme qui a fait et a écrit l'histoire

Résumé

Ce article présente la vie et l'activité du Radu R. Rosetti (1877-1949) né a Bacău, qui a eu une brillante carrière militaire, en parcourant les étapes de la hiérarchie militaire jusqu'au grade de général, en étant impliqué dans toutes les deux guerres mondiales. Passionné pour l'histoire de l'armée roumaine, après sa retraite, spécialement, a été impliqué dans l'organisation et développement du Musée Militaire National mais aussi dans l'étude de l'art militaire roumain particulièrement celle du Moyen Âge et dans les années de la guerre russo-roumaine-turque, 1877-1878.

Pour sa contribution scientifique a reçu des importants honneurs militaires et a été reconnu membre de l'Académie Roumaine (membre correspondant en 1927 et titulaire en 1934).

În epoca făuririi României moderne, dar și în vremurile care au urmat, mulți dintre cărturarii-istorici nu numai că au scris despre vremurile trecute sau evenimentele la care au fost martori, dar s-au implicat, deseori cu hotărâre, în derularea acestora din urmă. M. Kogălniceanu declara în Divanul Ad-hoc al Moldovei că „astăzi nu numai că scriem, dar facem istoria țării noastre”¹. Pe linia lui M. Kogălniceanu s-au înscris mulți dintre marii noștri istorici din secolele XIX-XX, precum N. Bălcescu, B.P. Hasdeu, A.D. Xenopol, N. Iorga și V. Pârvan².

Între cei care, mai aproape de zilele noastre, au făcut și au scris istorie, îl putem include și pe generalul Radu R. Rosetti (1877-1949), fiu al plaiurilor băcăuane.

Evocarea ilustrului băcăuan este prilejuită de recenta comemorare, trecută aproape neobservată, a șase decenii de la trecerea sa în eternitate. Pomenirea înaintașilor, rememorarea vieții și a faptelor acestora este o îndatorire permanentă a fiecărei generații. „Cei vii pomenesc pe cei morți. E o datorie pe care muritorii și-au statornicit-o, dintru însuș începutul gândului despre moarte ...”, spunea V. Pârvan în *Închinare împăratului Traian la XVIII veacuri de la moarte*, elogiu

¹ Al. Zub, *Mihail Kogălniceanu istoric*, Editura Junimea, Iași, 1974, p. 262.

² *Ibidem*, p. 261.

memorabil adus, în 26 septembrie 1919, celui care a îngropat „în brazdele Patriei nemuritoarea sămânță romană”³.

Despre datoria de a nu uita înaintașii și faptele lor ne sfătuia, încă de pe la jumătatea secolului al XVI-lea, episcopul-cronicar al Romanului, Macarie, atunci când spunea că „avem datoria morală ca lucrurile întâmplare în vremurile trecute să nu fie acoperite de mormântul uitării”⁴.

Familia Rouset (Rosetti), având ca antecesor pe Lascaris Rousaitos, a venit în Moldova, la Iași de la Istanbul pe la jumătatea secolului al XVII-lea. Primul Rouset, menționat ca fiind stabilit la Iași, a fost Constantin Rouset⁵, sprijinitor al lui Eustratie Dabija în preluarea domniei Moldovei (1661-1665), fapt pentru care a fost răsplătit cu funcția de cupar (dregător domnesc subordonat paharnicului, care se îngrijea de pivnițele cu vinuri și de viile domnești)⁶.

În decursul vremurilor, familia Rouset (Rosetti) s-a românizat, dar s-a și divizat în mai multe ramuri de boieri denumiți după moșiile pe care le dețineau: Bălănescu, Roznovanu, Solescu, Tescanu etc.

Mulți dintre membrii familiilor de boieri Rosetti s-au implicat în acțiunile care au vizat modernizarea societății românești, începând cu revoluția română de la 1848, Unirea Moldovei cu Țara Românească în 1859 și continuarea reformelor de modernizare etc. Dintre aceștia dăm doar un exemplu legat de plaiurile Bacăului. Este vorba de Costache Rosetti-Tescanu, proprietarul moșiei Tescani din ținutul Bacău, fruntaș al luptei pentru unirea Moldovei cu Muntenia, cel care a susținut, prin fapte concrete pe moșia sa, emanciparea țăranilor de boieresc și împrăștierea lor, precum și dezvoltarea învățământului sătesc în zona Tescani, dar și continuarea studiilor de către unii fii de țărani în școli din Bacău și Iași⁷.

În anul cuceririi Independenței de Stat a României, la 20 martie/1 aprilie 1877, în familia lui Radu Rosetti, la conacul boieresc din comuna Căiuți, situată pe malul drept al râului Trotuș, în partea de miază-zi a județului Bacău de azi, a venit pe lume un urmaș în linie bărbătească, căruia la botez i s-a dat numele părintelui său, Radu, numele și prenumele complet al noului născut fiind Radu R. Rosetti.

³ V. Pârvan, *Memoriale*, București, 1923, pp. 163, 191.

⁴ †Ioachim Băcăuanul, Arhiereu Vicar al Episcopiei Romanului, *Argument* la reeditarea monografiei *Episcopia Romanului*, de pr. Scarlat Porcescu, Roman, Editura Filocalia, 2008, p. 5.

⁵ General Radu R. Rosetti, *Familia Rosetti*, vol. I, București, 1938 și vol. II, București, 1940, passim; Liviu Măghiran, Ioan Mitrea, medalion *Radu Rosetti (1877-1949)*, în *Membrii Academiei Române din județul Bacău*, Editura Vicovia, Bacău, 2008, pp. 61-65.

⁶ Pentru cupar vezi Prof. dr. Ioan Murariu, *Dicționar explicativ școlar de termeni istorici și arhaici*, Ediția a II-a revizuită și completată, Bacău, 2006, p. 91. Tot aici se consemnează că despre cupar D. Cantemir scria că ține „zilnic socoteala la pivnițele de vin ale Curții domnești”. Tot cuparul dădea crâșmarilor „măsuri drepte, sigilate cu pecete domnească”.

⁷ Dumitru Zaharia, medalion *Costache Rosetti-Tescanu*, în *Enciclopedia județului Bacău* (coord. Emilian Drehuță), Editura Agora, Bacău, 2007, pp. 371-372.

Din fragedă copilărie, lui Radu R. Rosetti, fiul istoricului și juristului Radu Rosetti (1853-1926), i s-a dat o educație aleasă⁸. Primii ani de școlarizare, conform obiceiului statornicit în „casele mari”, au fost parcurși de copilul Radu R. Rosetti sub supravegherea unor dascăli nemți sau francezi, angajați ai familiei. Clasele gimnaziale le-a urmat la „Gimnaziul clasic” din Brăila, iar clasele secundare (liceale) le-a urmat la Iași, în renumitul, încă pe atunci, „Liceu Național”, unde a promovat examenul de bacalaureat în 1895.

În toamna anului 1895, Radu R. Rosetti a devenit student la „Școala Națională de Poduri și Șosele”, unde a studiat doar doi ani. Nefiind atras de perspectiva de a deveni inginer, în anul 1897 s-a înscris la „Școala Militară de Ofițeri de Artilerie și Geniu” din București, pe care a absolvit-o, cu rezultate notabile, în anul 1899 când i s-a acordat gradul de sublocotenent, fiind încadrat în Regimentul 2 Geniu. După alți patru ani, adică în 1903, a fost avansat locotenent și transferat la Institutul Geografic al Armatei din București.

În anul 1904, Radu R. Rosetti a fost admis la Școala Superioară de război, pe care a absolvit-o cu rezultate foarte bune în 1906. Absolvirea Școlii superioare de Război i-a deschis drumul spre obținerea unor grade militare superioare. A devenit succesiv, pe parcursul a aproape două decenii, maior, locotenent-colonel, colonel și în 1924 a fost înaintat la gradul de general de brigadă. Gradul acesta venea după anii de rodnică activitate în cadrul armatei regale române⁹.

Ca ofițer superior, Radu R. Rosetti a luat parte activă la pregătirea cadrelor armatei române. Începând din 1909 a predat la mai multe școli militare din București: la Școala de Aplicație a Ofițerilor de Artilerie și Geniu, unde a predat

⁸ Liviu Mărghitan, Ioan Mitrea, *op. cit.*, pp. 61-62.

⁹ În perioada primei jumătăți a secolului al XX-lea, până la instaurarea regimului comunist, gradele în armata regală română se acordau după criterii stricte, după ani de activitate cu rezultate notabile. Așa a fost și cazul generalului de brigadă Radu R. Rosetti. Mai amintim în acest context un alt exemplu memorabil. Generalul Nicolae Dăscălescu (1884-1969), cu rezultate remarcabile pe frontul de răsărit în luptele din 1941, pentru eliberarea țărilor strămoșești din Basarabia, având pe atunci gradul de General de Divizie, a comandat mari unități românești și în luptele pentru eliberarea N-V Transilvaniei, Ungariei și Cehoslovaciei (în perioada septembrie 1944-mai 1945). Deși a comandat Armata a IV-a română în faza finală a celui de-al Doilea Război Mondial, marele comandat de oști Nicolae Dăscălescu a fost trecut în rezervă, în vara anului 1945, cu gradul de General de Corp de Armată, cu toate că merita cu prisosință gradul de General de Armată. Inițiativele de a se repara această nedreptate au rămas fără rezultat până azi.

Am făcut această paranteză mâhnit de ceea ce am văzut recent, respectiv la sfârșitul lunii octombrie 2009, cât de ușor se acordă azi gradele de general: trei generali au primit câte un grad în plus, iar unul dintre ei, fără merite deosebite în armată, la fel ca ceilalți doi, care nu a comandat în viața sa un batalion sau un regiment a primit gradul de general de armată, și asemenea exemple sunt numeroase. Oare asta înseamnă respect pentru istoria armatei române?

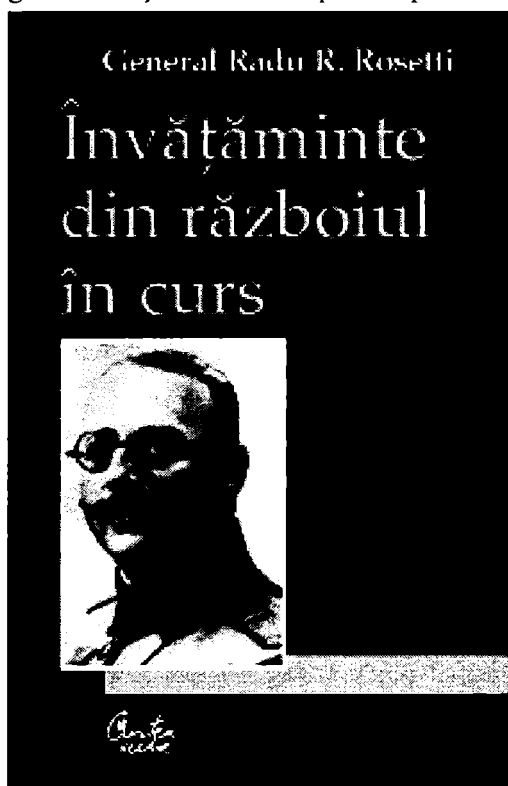
„Tactica Infanteriei”; la Școala Pregătitoare de Infanterie a predat disciplina „Tactică Generală”, materie pe care a predat-o în anii 1911-1912 și la Școala Superioară de Infanterie. În 1913 a fost numit comandant al Școlii de Subofițeri de Infanterie.

În 1916, când România a intrat în Primul Război Mondial, având drept obiectiv înfăptuirea unității statale, Radu R. Rosetti era ofițer de Stat Major al Marelui Cartier General al Armatei Române până în decembrie 1916, când a fost urmat de căpitanul Ion Antonescu, viitorul mareșal și conducător al statului român (1940-1944). În timpul războiului a devenit ofițer combatant, fiind numit comandant al unui regiment de infanterie, care a participat la mai multe bătălii din valea Siretului. În bătălia de la Mărășești din vara anului 1917, a comandat Regimentul 6 „Mihai Viteazul”, reușind oprirea mai multor asalturi ale trupelor germane. Bravul comandant Radu R. Rosetti a luptat corp la corp în rândul infanteriștilor pe care îi comanda. În sângeroasa bătălie de la 6 august 1917 a fost grav rănit și evacuat de pe câmpul de luptă. S-a refăcut greu, fiind spitalizat până

la sfârșitul războiului¹⁰. Mai trebuie reținut că în faza finală a războiului, Radu R. Rosetti a fost un colaborator apropiat al generalului Berthelot¹¹, șeful misiunii militare franceze în România. Se poate aprecia că în acel deceniu, de intensă implicare, 1909-1918, Radu R. Rosetti a făcut cu adevărat istorie.

Refăcut, după război, pentru circa un an a fost atașat militar pe lângă Legația României din capitala Marii Britanii, Londra. Aflat peste hotare a îndeplinit misiuni speciale în cadrul propagandei externe și îndeosebi al pregătirii documentare pentru Conferința de pace ce urma să înceapă în capitala Franței¹².

În 1920 Radu R. Rosetti revine în țară și în anii următori se va ocupa cu pasiune și intensitate de înființare Muzeului Militar Național¹³. Se știe că

¹⁰ Liviu Mărghită, Ioan Mitrea, *op. cit.*, p. 62.

¹¹ Al. Zub, *Istorie și istorici în România interbelică*, ediția a II-a, Editura „Junimea”, Iași, 2003, p. 121.

¹² *Ibidem*, p. 110.

¹³ Dr. Maria Georgescu, *Generalul Radu R. Rosetti – unul dintre întemeietorii Muzeului Militar Național*, în „Buletinul Muzeului Militar Național”, serie nouă, nr. 1/2003, Partea I, pp. 25-30.

încă din 1914 maiorul Radu R. Rosetti a lansat ideea creării unei secții militare în cadrul Muzeului Național de Antichități, condus în acea vreme de V. Pârvan, creatorul școlii moderne de arheologie în țara noastră. La 19 ianuarie 1914, Radu R. Rosetti a prezentat primului-ministru Ion I.C. Brătianu, care deținea și portofoliul ministrului de război, un memoriu care privea importanța unui asemenea muzeu, precum și mijloacele de realizare. Propunerea a fost în scurt timp aprobată, urmând ca Radu R. Rosetti să redacteze un raport în acest sens pe care I.I.C. Brătianu urma să-l prezinte regelui. Ca urmare a raportului amintit, prin Decretul nr. 1789, din 22 aprilie 1914, s-a legiferat înființarea secției militare la Muzeul Național de Antichități¹⁴ „în care se vor expune obiecte atingătoare de istoria militară a neamului”¹⁵.

Responsabilitatea înființării Secției Militare în Cadrul Muzeului Național de Antichități a fost încredințată unei comisii formată din V. Pârvan, Al. Tzigara-Samurçaș și maiorul Radu R. Rosetti.

Declanșarea și desfășurarea Primului Război Mondial a stânjenit mult activitatea de organizare a secției militare în cadrul Muzeului Național de Antichități. Mai mult decât atât, desfășurarea evenimentelor militare și politice au impus evacuarea materialului adunat. Dus în 96 de lăzi mai întâi la Arsenalul armatei în Moldova, a fost evacuat ulterior în Rusia și depozitat la Tiraspol, apoi mutat la Odessa, de unde i s-a pierdut urma, probabil pentru totdeauna¹⁶. În aceste condiții, după Primul Război Mondial, munca de organizare a unui muzeu militar a trebuit reluată de la capăt.

Încă din primăvara anului 1919 s-au reluat acțiunile pentru înființarea Muzeului Militar Național. Prin Înaltul Decret 6064 din 1923 se înființează Muzeul Militar Național, primul director fiind generalul C. Ștefănescu-Amza¹⁷.

În 1924 Radu R. Rosetti și-a încheiat în mod strălucit cariera militară, prin demisie, deși fusese înaintat la gradul de general de brigadă chiar în acel an, dedicându-se cu totul științei și culturii, fie ca cercetător sau organizator și conducător al unor prestigioase instituții de profil. Într-un sfert de secol de carieră militară, cu seriozitatea și inteligența unui spirit luminat, a parcurs numai prin merite proprii ierarhia militară de la sublocotenent (1899), la general de brigadă (1924). Toate mărturiile păstrate, în primul rând caracterizările periodice făcute de superiorii săi, aflate în „Dosarul personal”, evidențiază că Radu R. Rosetti a parcurs o carieră militară de excepție, fie în calitate de comandant, inclusiv pe teatrele operațiunilor militare, fie profesor sau instructor militar, ofițer de stat

¹⁴ Comandor @ Jipa Rotaru, *Preliminariile Muzeului Militar Național*, în „Buletinul Muzeului Militar Național”, serie nouă, nr. 1/2003, Partea I, p. 38.

¹⁵ Monitorul Oastei, partea regulamentară, nr. 13/1914, p. 22, apud Comandor @ Jipa Rotaru, *op. cit.*, p. 38, nota 23.

¹⁶ Comandor @ Jipa Rotaru, *op. cit.*, p. 38.

¹⁷ Colonel @ Leonida Moise, *Generalul Constantin Ștefănescu-Amza primul director al Muzeului Militar Național*, în „Buletinul Muzeului Militar Național”, serie nouă, nr. 1/2003, Partea I, p. 63.

major sau atașat militar, remarcându-se permanent prin profesionalism, probitate morală, responsabilitate și eroism¹⁸.

După încheierea carierei militare, firește că generalul de brigadă ® Radu R. Rosetti a fost preocupat de activitatea de la Muzeul Militar Național, care luase ființă oficial în 1923. Așa se face că între anii 1924-1931, generalul Radu R. Rosetti a fost președinte al Consiliului de Administrație a Muzeului Militar Național, ocupându-se cu pasiune și tenacitate de buna administrare a acestei noi instituții și de completarea patrimoniului muzeistic¹⁹. A acționat în mod exemplar pentru strângerea de noi documente și obiecte de la diverse personalități, dând el, în primul rând, exemplu în acest sens prin donarea unor autentice valori istorice personale instituției muzeistice pe care o patrona. A organizat mai multe manifestări culturale memorabile cum a fost, de exemplu, aceea din Parcul Carol, din 29 mai 1930, prilejuită de instalarea plăcilor de marmură în rotunda sălii de onoare a muzeului pentru comemorarea eroilor români sau din armatele aliate, care au căzut în Războiul de Întregire a țării, manifestare onorată de prezența regelui Mihai, a principelui Nicolae și a membrilor guvernului²⁰.

O altă instituție, de importanță națională, de care generalul Radu R. Rosetti și-a legat numele a fost Biblioteca Academiei Române. În anii 1935-1945 a fost director („conservator”) al Bibliotecii și colecțiilor aflate în inventarul Academiei Române²¹. Atât în calitate de președinte al Consiliului de Administrație a Muzeului Militar Național, cât și în conducerea Bibliotecii Academiei Române, generalul Radu R. Rosetti a contribuit la bunul mers al acestora, punându-și amprenta personală prin instaurarea unui climat de disciplină a muncii, de bună administrație subordonată propășirii celor două instituții.

Se poate spune, fără exagerare, că atât în anii de carieră militară, precum și în anii în care a coordonat, practic conducând, activitatea celor două instituții de interes național, generalul Radu R. Rosetti a făcut istorie.

În paralel cu activitățile menționate, trebuie spus că, de timpuriu, Radu R. Rosetti, fiul istoricului și scriitorului Radu Rosetti, autorul cunoscutei lucrări *Pentru ce s-au răsculat țaranii*, publicată la sfârșitul anului 1907, și-a consacrat o parte a vieții sale studiului istoriei și artei militare românești și universale. Ponderea activității sale în câmpul cercetării și scrierii istoriei militare românești s-a accentuat mai ales în anii de după încheierea carierei militare în 1924. Astfel, se poate spune că în aceeași măsură, militarul-cărturar Radu R. Rosetti a făcut, dar a și scris istorie²².

¹⁸ Dr. Maria Georgescu, *op. cit.*, p. 28.

¹⁹ *Ibidem*, p. 27.

²⁰ *Ibidem*, p. 27.

²¹ Liviu Mărghitan, Ioan Mitrea, *op. cit.*, p. 65.

²² Dr. Maria Georgescu, *Generalul Radu R. Rosetti – istoric făuritor de istorie*, în „Anuar. Studii de securitate, apărare națională și istorie militară”, 1999, Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară, Editura Militară, București, 2000, pp. 278-287.

Activitatea sa în câmpul istoriografiei militare a început în 1912, cu volumul *Încercări critice asupra războiului din 1653 dintre Matei Basarab și Vasile Lupu* și s-a încheiat cu lucrarea de sinteză *Istoria artei militare a românilor până la mijlocul veacului al XVII-lea*, tipărită în 1947. Opera științifică a generalului-istoric Radu R. Rosetti cuprinde un mare număr de titluri, cu o bogată și variată tematică, de la contribuții la dezvoltarea cercetărilor de genealogie (*Familia Rosetti*, vol. I, 1938; vol. II 1940) la memorialistică (*Mărturisiri*, 1940 și de la istoria militară a evului mediu la Războiul de Independență și cele două mari conflagrații mondiale. Un accent apăsător a pus asupra războiului pentru cucerirea

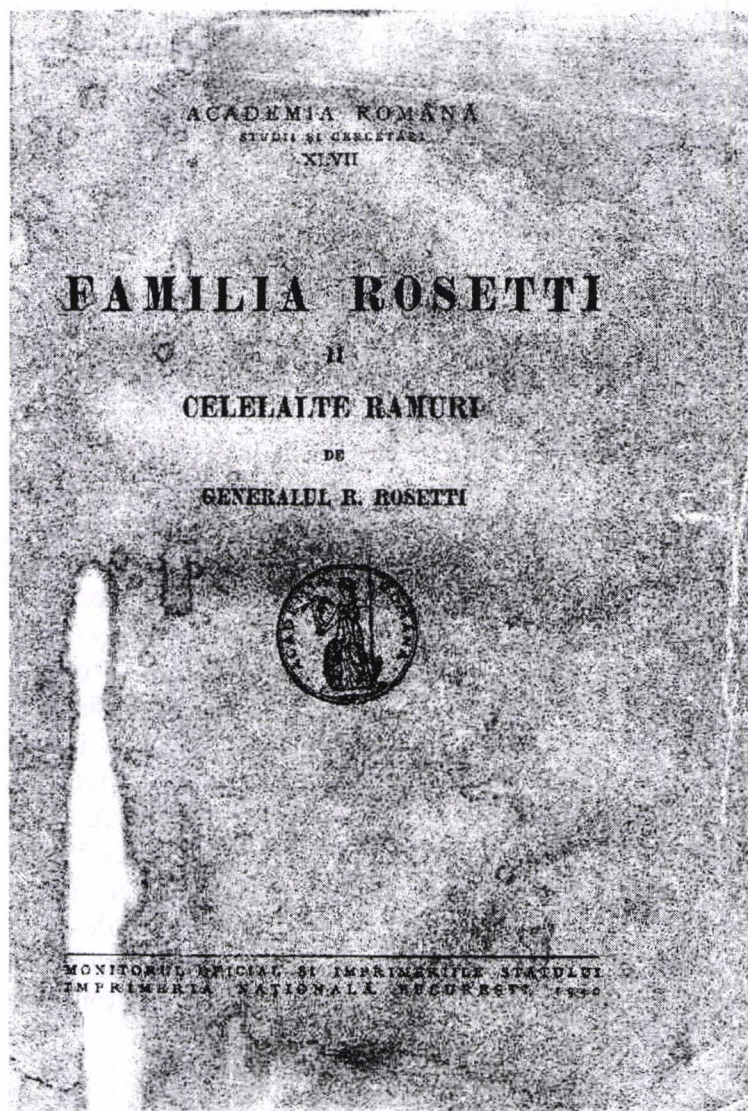
independenței

absolute a României din 1877-1878. O

bibliografie

exhaustivă a contribuțiilor sale științifice de până în 1938 o datorăm chiar autorului, aceasta cuprinzând 35 de titluri de studii în limba română, 9 în limba franceză, 5 în limba engleză, la care se adaugă 26 de articole și conferințe pe teme de istorie, publicate în țară și străinătate²³.

În timpul Primului Război Mondial, în 1914, a publicat lucrarea *Încercări critice asupra războaielor din anii 1475-1476 dintre Ștefan cel Mare și turci*, în care ni-l prezintă pe marele voievod al Moldovei „ca mare

²³ Generalul Radu R. Rosetti, *Familia Rosetti*, vol. I, București, 1938, pp. 257-259.

tactician”²⁴. Până după sfârșitul războiului de întregire a statului român, la care a luat parte, și-a întrerupt activitatea de cercetare. După război și îndeosebi după 1924, când și-a încheiat cariera militară, și-a reluat activitatea de cercetare cu o tenacitate impresionantă și rezultate notabile. În 1925 a publicat lucrarea *Studii asupra chipului cum se înfăptuia războiul de către Ștefan cel Mare* și a început să lucreze la masiva operă în 5 volume *Evoluția mijloacelor și a chipului de făptuire a războiului de la moartea lui Ștefan cel Mare până la Matei Basarab*²⁵.

Dintre lucrările consacrate războiului ruso-româno-turc din anii 1877-1878, menționăm studiul monografic intitulat *Partea luată de armata română la războiul din 1877-1878*, tipărită în 1926 și premiată în 1927 de Academia Română cu Premiul „Gh. Asachi”; lucrarea *Câteva extrase din presa engleză 1877-1878*, tipărită în 1927, apoi *Relații româno-engleze din 1877-1878*, apărută în 1928 și *Rapoarte daneze asupra războiului din 1877-1878*, tipărită în 1929 și lista ar mai putea continua. Deși a acordat, cum se vede, multă atenție războiului ruso-româno-turc din 1877-1878, trebuie relevat că generalul Radu R. Rosetti și-a extins investigațiile ce vizau evoluția strategiei și tacticii armatei române asupra unei perioade mai lungi, cu accent asupra secolelor evului mediu. Viziunea sa asupra evoluției organizării și înzestrării armatei române cu echipament și tehnici de luptă, a evoluției principiilor doctrinare, a numeroaselor războaie purtate etc. și-a găsit expresia într-o sinteză din 1935, intitulată *Essais sur l'art militaire des Roumains* și, în final, în lucrarea *Istoria artei militare a românilor până la mijlocul veacului al XVII-lea*, care a văzut lumina tiparului în 1947²⁶.

Prin întreaga sa operă de **istorie militară**, generalul-istoric Radu R. Rosetti a evidențiat, pe baza unei documentații bogate, variate și de mare valoare informațională, ca nimeni altul până la el, originalitatea și permanenta înnoire a artei militare românești, precum și contribuția acesteia la îmbogățirea teoriei și practicii militare europene. Contemporanii, specialiștii în domeniu au remarcat fundamentarea științifică temeinică a lucrărilor generalului Radu R. Rosetti, tenacitatea și pasiunea sa, însoțite de o mare putere de analiză și sinteză, apreciindu-le ca atare. După Premiul „Gh. Asachi”, acordat în 1927, a urmat alegerea lui Radu R. Rosetti în rândul membrilor corespondenți ai Academiei Române. Propunerea (respectiv „recomandarea”) a fost concepută de reputatul jurist și istoric Andrei Rădulescu, fiind semnată și de către savanții Nicolae Iorga, Dimitrie Gusti, Alexandru Lapedatu, Simion Mehedinți și Ion Nistor. Fiind prezentată în planul academic în ziua de 3 iunie 1927, a întrunit mai mult de două treimi din voturile academicienilor prezenți, consfințind astfel alegerea generalului Radu R. Rosetti ca membru corespondent al Academiei Române.

²⁴ Al. Zub, *op. cit.*, p. 152.

²⁵ Liviu Mărghitan, Ioan Mitrea, *op. cit.*, p. 65.

²⁶ Dr. Maria Georgescu, *op. cit.*, în „Buletinul Muzeului Militar Național”, serie nouă, nr. 1/2003, Partea I, București, 2003, p. 28.

Evenimentul avea loc, poate nu chiar întâmplător, la scurt timp după ce generalul-istoric împlinise frumoasa vârstă de 50 de ani.

Având în vedere opera importantă a lui Radu R. Rosetti, activitatea sa deosebită în forumul academic național, după doar câțiva ani s-a considerat că i se cuvine calitatea academică de membru titular. Istoricul Alexandru Lapedatu a fost desemnat de către Secțiunea Istorică a Academiei Române, în ședința din 19 mai 1934, să facă în numele respectivei secțiuni propunerea de a fi ales ca membru titular „domnul general Radu Rosetti”. Astfel că în ședința plenului academic din 24 mai 1934, menționatul propunător, în ampla analiză a activității științifice a candidatului, arăta că „alegându-l, instituția noastră va primi în sânul său un bărbat care, sub toate raporturile, numai onoare îi poate face și care-i va fi la toate lucrările un colaborator valoros. El (adică Radu R. Rosetti n.n.) – continuă propunătorul – a fost dintre toți membrii corespondenți cel mai apropiat, ca unul ce i-am încredințat regulat spre cercetare scrierile și publicațiile cu caracter militar înaintate Academiei spre premieră”. În urma votului favorabil, președintele, Ludovic Mrazec, l-a proclamat membru titular al Academiei Române. La un an de la dobândirea demnității de membru titular al Academiei Române, i s-a oferit prilejul rostirii, în plenul academic, al discursului de recepție intitulat *Gânduri despre vitejie în trecutul românesc*, primind un elogios răspuns din partea academicianului Al. Lapedatu²⁷.

Poate nu e lipsit de importanță să menționăm că în anii celui de-al Doilea Război Mondial, în calitate de membru activ al Academiei Române, generalul-istoric Radu R. Rosetti a ținut la curent înaltul forum academic român cu evenimentele militare ale marii conflagrații mondiale²⁸, în care și România a fost implicată.

Pentru a întregi portretul generalului-istoric Radu R. Rosetti, la cele prezentate sumar în rândurile de mai sus trebuie să evidențiem că ne aflăm, în fapt, în fața unei personalități emblematice a galeriei ce reunește figurile reprezentative ale elitei politice și militare care a înfăptuit, consolidat și apărât România Mare.

Dincolo de faptul că Radu R. Rosetti a fost un OM care a făcut și a scris istorie, el s-a aflat deseori între sau în preajma principalilor actori ai scenei politice din epoca sa. Să reamintim că venea dintr-o veche și importantă familie boierească, cu un arbore genealogic impresionant, că a fost un apropiat al Casei Regale, îndeosebi al regelui Ferdinand Întregitorul, cât și al reginei Maria; s-a numărat printre cei mai fideli colaboratori și sfătuitori ai marelui om politic Ion I.C. Brătianu, având și legături de rudenie cu acesta. A fost, în fapt, un apropiat al tuturor Brătienilor. A fost martor al unor evenimente la care au participat mari personalități ale vremii sale, de la regele Ferdinand Întregitorul la regele George al IV-lea al Marii Britanii, de la Ion I.C. Brătianu sau Al. Marghiloman la George

²⁷ Liviu Mărghită, Ioan Mitrea, *op. cit.*, pp. 64-65.

²⁸ Al. Zub, *op. cit.*, p. 145.

Clemanceanu sau Lloyd George; de la mareșalii Al. Averescu și C. Prezan la mareșalii Joseph Joffre și Mackensen. A fost colaborator și prieten cu generalul H. Berthelot, șeful Misiunii militare franceze în România în anii Primului Război Mondial, dar și cu ofițerul superior Ion Antonescu, viitorul mareșal și conducător al statului român între anii 1940-1944, în guvernul căruia, constituit după înfrângerea rebeliunii legionare, pentru mai puțin de un an, a ocupat postul de Ministru al Educației, Cultelor și Artelor²⁹.

Activitatea generalului-istoric Radu R. Rosetti s-a bucurat și de recunoaștere internațională. Printre altele, i s-a conferit decorația „Coroana Italiei”, iar Marea Britanie i-a acordat Ordinul „Distinguished Service”. Guvernul francez i-a acordat două distincții: „Legiunea de Onoare” și „Crucea de Război”.

După instaurarea regimului comunist, precum mulți alți reprezentanți ai elitei politice, militare și științifice românești, a fost marginalizat și uitat. A fost exclus din Academia Română în 1948 și repus în drepturi, post-mortem, în data de 3 iulie 1990.

Cel care a fost unul din vârfurile generației sale, băcăuanul care a făcut și a scris istorie, s-a stins din viață la 2 iunie 1949, fiind înhumat în cimitirul „Șerban Vodă” din București.

Acum, la peste șase decenii de la trecerea sa în eternitate, se cuvine să-i reamintim viața și faptele perpetuându-i memoria, legându-l astfel organic de actualitatea zilelor noastre.

Cele mai potrivite cuvinte de încheiere ale acestor rânduri comemorative considerăm a fi cele rostite de marele arheolog și istoric Vasile Pârvan cu peste opt decenii în urmă: „Oamenii noi, înflorind în marea lumină a vieții, se pleacă cu reculegere spre pământul unde dorm oamenii vechi, din tăria cărora au crescut ei, oamenii mari, ca florile noi din pulberea florilor vechi”³⁰.

²⁹ Dr. Maria Georgescu, *op. cit.*, p. 29; Liviu Mărghită, Ioan Mitrea, *op. cit.*, p. 65.

³⁰ V. Pârvan, *Memoriale*, 1923, p. 64.

O PAGINĂ DE ISTORIE ȘCOLARĂ: ISTORIA GIMNAZIULUI „DR. C. ANGELESCU” PĂTÎRLAGELE, 1919-1948

Constanța TĂNASE

The school that lit up the Buzau Valley The “Dr. Angelescu” Gymnasium – Patarlagele

Summary

The “Dr. Angelescu” Gymnasium in Patarlagele was founded through a royal decree in 1919. It was graphically described as ‘the school that lit up the entire Buzau valley’ by one of the members of the powerful school committee that supported the Gymnasium.

A few remaining documents record the development of this prestigious scholastic institution.

In the beginning, the Gymnasium functioned within the primary school’s building. The erection of a new building started in 1927 and lasted over ten years. The documents remaining in the Gymnasium’s fund contain statistics regarding students’ academic results, wealth and nationality.

The students were involved in a dynamic cultural life which completed the educational activities.

The gymnasium was dissolved in 1938.

In 1948, the school was revived under the name of: “The Professional Mixed Technical School” – Patarlagele.

Necesitățile impuse de dezvoltarea economică a României, în primele decenii ale secolului al XX-lea, creșterea volumului industrial, trebuințele agriculturii și ale comerțului au determinat luarea în discuție, încă înainte de încheierea războiului, a problemelor referitoare la organizarea învățământului de toate gradele. Ulterior dezbaterea acestei chestiuni a fost impusă și de cerința organizării unitare a învățământului¹.

Dezvoltarea economică, social politică se cerea împlinită, în chip firesc, cu dezvoltarea culturii, în cadrul căreia învățământul de toate gradele cu tot nivelul său ridicat trebuia extins, atât la sate cât și la orașe.

Înființat în anul 1919, prin Decret Regal semnat de regele Ferdinand, gimnaziul „Dr. Constantin Angelescu” din Pătârlagele reprezintă, așa cum plastic

¹ *Istoria învățământului în România*, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1971, p. 258.

se exprima unul din foștii membrii ai Comitetului școlar, „școala care a luminat Valea Buzăului”.

Documentele, atâtea câte au mai rămas, consemnează evoluția acestei instituții prestigioase a învățământului buzoian, reflectând realizările, dar și greutățile de care a avut parte în desfășurarea procesului de învățământ de-a lungul vremurilor.

La începuturile sale gimnaziul a funcționat în localul școlii primare din localitate, iar prin decizia nr. 458/1920 a delegației județene s-a hotărât cedarea către Comitetul școlar Pătârlagele a imobilului vechiului spital și a terenului aferent. Comitetul școlar va accepta oferta angajându-se să repare clădirea în termen de un an. Pentru a realiza operația, comitetul va fi autorizat să facă un împrumut la Banca Populară Federală în valoare de 30.000 lei².

Suma dovedindu-se insuficientă, la 10 septembrie 1921 se contractează un nou împrumut în valoare de 60.000 lei la Banca populară Sf. Gheorghe din Sibiciu. În vederea onorării sumelor stabilite în contract, la termen, se face apel la persoane particulare și societăți pentru oferi sprijin financiar³.

Imobilul, obținut cu atâtea sacrificii, s-a dovedit, în timp, a fi necorespunzător scopului pentru care a fost preluat și, de aceea, Comitetul școlar hotărăște, în februarie 1927, ca în luna martie să fie organizată o licitație publică pentru construirea unei noi clădiri. Școala a funcționat în vechea clădire până în anul 1929 când, la inspecția efectuată pe data de 8 mai, se menționa că gimnaziile de băieți și fete funcționau în același local nou, dar neterminat⁴. S-au construit șase săli de clasă în care funcționau cele două gimnazii, cel de băieți bugetar, cel de fete extrabugetar.

Așa cum menționam mai sus, construcția noii clădiri va începe în primăvara anului 1927 pe terenul donat de familiile C. Popescu și E. Vasiliu. În sprijinul strănerii de fonduri pentru noua construcție, Consiliul comunal Pătârlagele se hotărăște să instituie o taxă suplimentară de 5 lei pentru fiecare vită vândută în târgul comunal. Antreprenorul lucrării noii construcții a fost Grigore Grigorescu, care câștigase licitația organizată, iar arhitect Alexandru Paxino⁵.

În procesul-verbal întocmit în urma inspecției efectuată la gimnaziu în 1937 de către cunoscuta personalitate buzoiană Pamfil Georgian, în calitate de șef al Inspectoratului de Învățământ București, se preciza despre localul gimnaziului că prezintă „multe îmbunătățiri față de trecut și trebuie să se găsească modalitatea terminării localului pentru a putea da maximum în educația și instrucția locală”⁶.

De asemenea, procesul-verbal din 1 septembrie 1938, privind lichidarea patrimoniului gimnaziului, menționa că localul școlii era compus din parter și etaj,

² Arhivele Naționale Buzău, fond *Gimnaziul „Dr. Angelescu” Pătârlagele*, d. 4/1920-1921, f. 130.

³ Ibidem, d. 7/1920-1926, f. 16.

⁴ Ibidem, d. 15/1924-1925, f. 12 verso.

⁵ Ibidem, f. 1, d. 20/1926-1927 f. 226, d. 31/1930-1931 f. 90.

⁶ Ibidem, d. 39/1935-1938, f. 7v-8.

având patruşprezece camere, dotat cu două coridoare, din care douăşprezece camere sunt terminate. S-a stabilit că atât localul cât şi mobila să fie transferate Gimnaziului industrial de băieţi din localitate.

Pe viitor, urma ca în respectivul local să funcţioneze cursurile teoretice având materialul didactic necesar⁷.

Pe lângă localul propriu-zis al gimnaziului au existat şi două internate: unul pentru băieţi şi altul pentru fete⁸.

Inspectoratul şcolar comunică, în 8 noiembrie 1925, directorului gimnaziului Ştefan Popescu că-i interzice să întreţină un internat, deoarece în conformitate cu prevederile art. 43 din lege, numai comitetul şcolar poate înfiinţa şi întreţine un internat⁹.

Documentele care se păstrează în fondul gimnaziului conţin statistici care se referă la situaţia şcolarizării, starea materială a elevilor, naţionalitatea. Astfel, în anul 1919-1920, erau înscrişi 60 de elevi, din care doi cu domiciliul în oraşe şi 58 la sate. Din aceştia trei sunt copii de proprietari, unul de pensionar, 43 de agricultori mijlocii, doi de industriaşi, patru de comercianţi, patru de funcţionari şi unul de învăţători. Gimnaziul funcţiona cu clasele I-II şi a III-a¹⁰. În anul şcolar 1921-1922¹¹ erau înscrişi 137 de elevi, iar în anul şcolar 1924-1925 frecventau cursurile 30 de elevi în clasa a IV-a, 51 în clasa a III-a, 76 în clasa a II-a şi 63 în clasa întâi¹². Obiectele de studiu pentru cele trei clase erau: limba română, limba latină, limba franceză, limba germană, istoria, dreptul, geografia, matematica, chimia, geologia, educaţia, desenul, muzica, gimnastica, forma exterioară¹³. În anul şcolar 1927-1928¹⁴, gimnaziul a funcţionat cu trei clase de băieţi şi trei clase de fete, iar în anul şcolar 1930-1931, numărul elevilor ajunge la 47, unitatea funcţionând extrabugetar, taxele de şcolarizare fiind destul de ridicate. Cu acelaşi număr de elevi va funcţiona şi în anul şcolar 1933-1934¹⁵, însă anul următor numărul elevilor va creşte la 118, gimnaziul funcţionând cu patru clase de băieţi şi patru de fete. În anul şcolar 1935-1936 numărul celor care frecventează cursurile gimnaziului ajunge la 115¹⁶, iar în anul şcolar 1936-1937 şcoala funcţionează cu 122 de elevi¹⁷.

În nenumărate rânduri părinţii copiilor înaintau cereri prin care solicitau scutirea de plata unor taxe, invocând situaţia materială grea cu care se confruntau.

⁷ Ibidem, f. 11-12.

⁸ Ibidem, d. 19/1925, f. 8.

⁹ Ibidem, d. 16/1925, f. 81.

¹⁰ Ibidem, d. 2/1919-1920, f. 11.

¹¹ Ibidem, d. 8/1921, f. 190.

¹² Ibidem, d. 5/1920-1925, f. 5.

¹³ Ibidem, d. 2/1919-1920, f. 53.

¹⁴ Ibidem, d. 25/1927-1928, f. 358.

¹⁵ Ibidem, d. 33/1933-1934, f. 45.

¹⁶ Ibidem, d. 36/1935-1936, f. 1.

¹⁷ Ibidem, d. 39/1935-1938, f. 6.

În perioada 1919-1931 gimnaziul a funcționat ca unitate bugetară pentru școala de băieți și extrabugetară pentru școala de fete¹⁸.

În anul școlar 1926-1927, gimnaziul avea clase bugetare și clase extrabugetare, având în schemă trei profesori provizorii și zece suplinitori.

Într-o telegramă primită de la Ministerul Instrucțiunii se preciza că începând cu data de 1 ianuarie 1931 se desființează gimnaziul din Pătărlagele conform deciziei 174780/1930¹⁹, dar se vor face eforturi din partea personalului și a conducerii școlii, pentru a se aproba continuarea activității. Într-o altă telegramă primită de la minister se arată că în conformitate cu prevederile art. 7 din legea votată în decembrie 1930²⁰, s-au fixat normele după care o școală desființată va putea funcționa mai departe ca școală extrabugetară, cu caracter de școală de stat, întreținută de Comitetul școlar. În cele din urmă ministerul va aproba ca gimnaziul să funcționeze ca unitate extrabugetară, începând cu anul școlar 1930-1931 până la 1 septembrie 1938.

În anul școlar 1935-1936, bugetul Comitetului școlar era estimat la 722.000 lei, iar în 1937-1938 la 911.000 lei.

Gimnaziul a fost desființat prin Decretul-Lege nr. 2816/1938²¹, dar s-a stabilit ca atât localul cât și mobilierul să fie transferate Gimnaziului industrial din localitate.

În perioada cât a funcționat, 1919-1938, unitatea s-a aflat în subordinea Inspectoratului Școlar al regiunii a 9-a Buzău, coordonator fiind Ministerul Instrucțiunii, Direcția învățământului secundar și superior. Referitor la situația corpului profesoral, documentele relevă date privind numărul personalului didactic angajat, pregătirea, specializarea, numărul titularilor și suplinitorilor. Astfel, în anul 1920, gimnaziul funcționa cu 6 profesori suplinitori, în 1922 cu 9 profesori²², iar în anul 1925 cu 11 profesori, numărul acestora va crește ajungând în 1926 la 14²³.

De semnalat este faptul că începând cu 1923 două din disciplinele predate, igiena și geologia, trec în competența medicului comunei dr. Grigore Constantinescu²⁴.

Dintre directorii gimnaziului amintim pe Emil Gabor, Ștefan Popescu, Alexandru Mocanu și Pretor D. Udrescu²⁵.

În anul 1935-1936 gimnaziul a funcționat cu 14 profesori, iar în perioada 1935-1938 cu 9 profesori²⁶.

¹⁸ Ibidem, d. 30/1930-1931, f. 152.

¹⁹ Ibidem, d. 31/1930-1931, f. 167-170.

²⁰ Ibidem, d. 32/1931, f. 101.

²¹ Ibidem, d. 39/1935-1939, f. 11v-12.

²² Ibidem, d. 11/1922-1923 f. 40, 83.

²³ Ibidem, d. 14/1924-1925, f. 95, 198.

²⁴ Ibidem, d. 13/1923-1924, f. 34.

²⁵ Ibidem, d. 16/125 f. 217, d. 21/1926 f. 23, d. 29/1929, f. 2-4.

²⁶ Ibidem, d. 34/1933-1934, f. 1-46.

Merită să fie remarcat în acest context adresa înaintată de profesorii gimnaziului președintelui Comitetului școlar, în care se arată că față de situația materială grea, ce s-a creat prin transformarea gimnaziului în extrabugetar, profesorii au fost de acord să-și continue activitatea necruțând nici un sacrificiu, deși salariul era mic, iar la serbarea din 26 decembrie 1931 suma adunată de 7100 lei a fost predată președintelui Comitetului școlar, care a fost rugat s-o împartă echitabil tuturor profesorilor, ținând cont de drepturile lor în condițiile destul de precare.

Informații deosebit de interesante ne oferă procesele-verbale ale conferințelor profesorilor, echivalentele actualelor consilii profesionale, unde se discutau probleme diverse legate de desfășurarea procesului de învățământ și activitatea extrașcolară ca de pildă: situația elevilor promovați și corigenți, a abaterilor disciplinare, a orarului, repararea vechiului local și construcția noului local, colecte pentru monumente, transferul unor elevi la alte unități, organizarea unor excursii școlare, participarea elevilor la vizionarea unor filme. Un obiectiv major al activității desfășurate de personalul didactic a fost desfășurarea examenelor anuale pentru clasele a III-a și a IV-a precum și a celor particulare²⁷.

Pe lângă gimnaziu a funcționat și și-a desfășurat activitatea un Comitet școlar înființat conform Regulamentului publicat în Monitorul Oficial nr. 221 din 28.01.1920. Acest Comitet școlar dispunea de stampilă proprie și avea ca atribuții scutirea de plata taxelor pentru elevii săraci și silitori, consemna abaterile disciplinare și măsurile ce se impuneau, situația absolvenților, repararea vechiului local și construirea celui nou²⁸. De pildă, pentru sporirea fondului necesar în vederea reparării clădirii unde urma să funcționeze gimnaziul, în 1920 doamnele din comunele Pătârlagele, Păltineni, Nehoiășu, Sibiciu, Pănătău, au patronat balul din 15 august, cu care ocazie s-a organizat și o tombolă.

În anul 1922 membrii Comitetului școlar cer împrumut rambursabil de 20.000 de lei de la Casa Școalelor pe o perioadă de 5 ani pentru fondul de rezervă al școlii și pentru comitet²⁹.

Începând cu anul 1931 atribuțiile Comitetului școlar cresc odată cu transformarea gimnaziului în extrabugetar.

Nenumărate sunt cererile adresate de părinții elevilor care urmau cursurile gimnaziului către Comitetul școlar pentru a fi scutiți de taxele școlare, cauzele acute ale lipsei de bani fiind multiple: situații materiale precare, văduve, invalizi de război, familii numeroase, mai mulți copii de întreținut în școli.

La încheierea mandatului său de ministru al instrucțiunii dr. Constantin Angelescu, trimite o telegramă gimnaziului prin care mulțumește profesorilor

²⁷ Ibidem, d. 28/1929-1936, f. 1-38.

²⁸ Ibidem, d. 2/1919-1920 f. 74, d. 71920, f. 1, 7.

²⁹ Ibidem, d. 4/1920-1921 f. 18; idem, fond *Inspectoratul școlar al jud. Buzău*, d. 241/1922, f. 8.

pentru concursul ce i l-au dat asigurându-i că „nu va uita niciodată munca, priceperea și devotamentul pentru îndeplinirea acestei opere școlare”³⁰.

Un alt aspect care merită să fie prezentat este activitatea de îmbogățire a fondului de carte aparținând bibliotecii școlii. Astfel, în 1922 se trimite bibliotecii gimnaziului una din cărțile de referință ale istoriei naționale: „Istoria războiului pentru reîntregirea neamului” a lui Constantin Kirilescu³¹. În anul 1926 Viața Românească trimite cărți în valoare de 5418 lei³², iar în 1936 patrimoniul bibliotecii se îmbogățește cu încă 36 de titluri.

O activitate culturală deosebită se organiza cu elevii și avea menirea de a completa actul educațional. În 1920, la Conferința profesorilor se hotărăște sărbătorirea zilei de 24 ianuarie printr-un serviciu religios urmat de o serbare școlară „pentru a nu se pierde nici o ocazie de înălțare a sufletelor elevilor de a li se întări iubirea de țară și neam.”

De asemenea, de-a lungul timpului elevii gimnaziului au comemorat personalități și evenimente, începând cu domnitorul Grigore al III-lea Ghica, au aniversat pe Alexandru Brătescu-Voinești la împlinirea vârstei de 60 ani³³. Comemorarea în ziua de 8 noiembrie 1927, de ziua Sfinților Mihail și Gavril, a domnitorului Mihai Viteazul a prilejuit manifestări deosebite, ținând cont, așa cum se menționa în adresa Ministerului Instrucțiunii, că „sunt acei oameni mari prin care neamurile și-au cunoscut rostul în lume, sunt cei care au creat idealuri, și care câteodată, neputând să le ajungă, au murit pentru ele ... poporul român își aduce aminte de acel voievod a cărui spadă a umilit trufia lui Sinan Pașa la Călugăreni și care, trecând de două ori Carpații, cei despărțitori de frați, a strâns, deși pentru scurt timp, în același mănunchi risipitele mlădițe ale neamului românesc”³⁴.

Deosebit de semnificativ este faptul că, pe lângă aniversarea unor momente și evenimente ale istoriei naționale, elevii și profesorii gimnaziului au organizat și acțiuni de comemorare a marilor valori ale culturii universale. De exemplu, în anul 1927, conform ordinului primit de la ministerul de resort, la șezătoarea din 26 martie urma să se comemozeze personalitatea marelui compozitor german Ludwig van Beethoven la 100 de ani de la moarte³⁵.

Un alt aspect necunoscut multora dintre noi este efortul depus de elevii și profesorii școlii pentru a strânge și trimite suma de 339 lei Ligii Navale Române, așa cum se menționează în scrisoarea de mulțumire a acesteia, sumă destinată construirii vasului școală „Mircea”³⁶.

³⁰ Ibidem, d. 11/1922-1923, f. 20.

³¹ Ibidem, d. 20/1926-1927 f. 243, d. 36/1935 f. 16.

³² Ibidem, d. 16/1925-1927, f. 201.

³³ Ibidem, d. 23/1927, f. 229.

³⁴ Ibidem, f. 242.

³⁵ Ibidem, d. 21/1926, f. 11.

³⁶ Ibidem, d. 43/1927, f. 405.

Cadrele didactice din țară erau preocupate de propășirea economică a României, sperând să-și ofere sprijinul modest pentru țară. Semnalăm, adresa liceului „Radu Greceanu” din Slatina prin care cere profesorilor din țară să contribuie la campania, începută în Olt, pentru stingerea datoriei de război făcută de țară în America, propunând să se deschidă în acest sens liste de subscripții, solicitând fiecărui profesor o contribuție proporțională cu averea, însemnând de la un dolar în sus (1 dolar=220 lei)³⁷.

În anul 1948 școala se va reînființa sub denumirea de Școala tehnică profesională mixtă Pătârlagele. Prin decizia nr. 99323 școala funcționa cu 8 profesori³⁸.

În general anii petrecuți în liceu reprezintă pentru fiecare tânăr o perioadă de referință în viață, când i se conturează de cele mai multe ori personalitatea, deschizându-i-se căile cunoașterii și aprofundării unor discipline, dar și când i se hotărăște drumul pe care îl va parcurge în viață.

Această prezentare a istoricului gimnaziului dr.Constantin Angelescu precursorul liceului ce ființează astăzi la Pătârlagele dovedește, încă odată dacă mai era necesar, că învățământul din Valea Buzăului a reprezentat un focar de educație și cultură pentru tinerii din această zonă a județului, care și-au propus să continue activitatea dascălilor lor, mulți dintre ei devenind la rândul lor educatori ai altor generații, urmând să ducă mai departe făclia cunoașterii.

³⁷ Ibidem, 16/1925, f. 132.

³⁸ Ibidem, d. 39/1948, f. 397.

The tragic destiny of the Bank Basarabia

Summary

The author brings into our attention a fragment from the existence of the Bank Basarabia. Due to the lack of the documents the beginnings of the bank are illustrated on short. The accent lays on a very important period 1940–1946. The bank participated actively at the events from the years 1940 and 1941. Documents gives us the shattering truth about the drama of the Romanians witch has lived during this years in Basarabia, also we can find information about the prestigious activity of some people witch played an important role in history of Romanian Nation.

Basarabia a jucat, joacă și va juca un rol important în istoria neamului nostru, căci ea este hotar de țară împotriva slavismului și bolșevismului din Răsărit, care au căutat întotdeauna să se asvârle asupra noastră, fie pe calea războiului, fie pe calea unei infernale șiretenii diplomatice.

I. Mitilineu

Documentele reprezintă principalul izvor de informații care ne dezvăluie fapte istorice, trăirile oamenilor și se constituie în surse prețioase atunci când căutam trecutul unor instituții dispărute. Menirea unui cercetător este de a investiga și a scoate la lumină din documente informațiile care au relevanță pentru istoria unui neam. Uneori, sau de cele mai multe ori, pentru a fi obiectiv în prezentarea faptelor, trebuie să ai capacitatea de a citi printre rânduri, de a înțelege evenimentele ținând cont de contextul istoric și faptele petrecute în acele timpuri. A lucra la Arhivele Naționale înseamnă a avea șansa de a descoperi urmele pierdute ale unor fapte, evenimente sau persoane, dar condiția *sine qua non* este să iubești documentul, să ai grijă de el și să știi cum să-l valorifici.

În procesul de prelucrare a fondului arhivistic Banca Oituzul, Sucursala Câmpulung Moldovenesc, deținut de Arhivele Naționale Bacău, am regăsit documente create de Banca Basarabia. A apărut în mod firesc întrebarea: De ce documente create de o instituție importantă pentru perioada în care și-a desfășurat activitatea, se găsesc la Bacău? Răspunsul poate fi găsit, în bună parte, în conținutul acestui articol. Dar pentru a prezenta o instituție bancară trebuie să fie cunoscut și contextul în care s-a înființat și a funcționat.

În viața unui popor douăzeci și doi de ani sunt clipe scurte. Totuși, însemnătatea acestor ani, acestor scurte clipe, este cu mult mai mare decât a altor

perioade, chiar îndelungate. Înfăptuirea Marii Uniri din anul 1918 a încununat aspirațiile seculare ale românilor de a viețui într-un singur stat. Ea a fost rodul luptei tuturor forțelor și categoriilor sociale interne. În noul cadru istoric de după anul 1918 s-a accelerat ritmul de dezvoltare și modernizare al societății românești, ceea ce a conferit trăinicie statului național. Dar, împlinirea visului de veacuri al românilor a pus în fața guvernanților vremii o problemă majoră: integrarea noilor provincii cu vechiul Regat sub toate aspectele – politic, social, economic, cultural. La nivelul anului 1918, economia provinciei dintre Prut și Nistru se afla într-o situație extrem de dificilă, repunerea în funcțiune a fabricilor, care au fost închise sau devastate de pe urma luptelor, a fost îngreunată în primul rând de lipsa finanțărilor. Prăbușirea centrelor de credit rusești, care alimentau înaintea de 1918 piața locală, a adus cu sine o adevărată criză a întregii activități economice. Activitatea băncilor a contribuit într-o măsură importantă la dinamizarea vieții economice din Basarabia și la integrarea acestei provincii istorice în cadrul statului național român. Un rol important l-au avut băncile din vechiul Regat care aveau sucursale în diverse localități din Basarabia și care au venit imediat să corecteze lipsa de credit. De asemenea, o serie de oameni importanți din viața politică și economică românească au sprijinit constituirea unor bănci locale.

Una dintre cele mai importante asemenea bănci a fost Banca Basarabia. Se cunosc puține date privind începuturile activității băncii, dar cu certitudine se știe că a fost înființată la Chișinău în iunie 1920 de un mănunchi de patrioți români, printre care pot fi enumerați Ion M. Mitileneu¹, Pantelimon Halippa, Ion Pelivan, Corneliu Antonescu ș.a. Inițial banca a avut un capital de 10.000.000 lei, care a sporit treptat ajungând în anul 1928 la cifra de 50.000.000 lei, iar la 1 ianuarie 1930 activul general al acesteia era de 161.544.090 lei².

În scopul de a fi cât mai folositoare economiei naționale în provincia de peste Prut, banca „a înființat succesiv numeroase sedii în toate reședințele de județe, în orașele și târguri, până în cele mai îndepărtate locuri ale acelei regiuni, desfășurând o activitate apreciată de marele public și de forurile competente financiare și economice ale țării. Astfel că, înainte de 28 iunie 1940, banca se

¹ Mitileneu M. Ion, născut la 28 septembrie 1868, București, decedat la 11 iunie 1946, București. Învăță la Paris, unde urmează Liceul „Louis le Grand”, după care își ia licența în drept 1888. Din 1898, avocat la baroul de Ilfov, apoi intră în magistratură: supleant (1890) și procuror (1891-1895) la Tribunalul Ilfov. A fost avocat al Primăriei Capitalei (1895) și al Eforiei Spitalelor (1901). Din punct de vedere politic, Mitileneu se încadrează în Partidul Conservator; deputat (din 1899) și senator. Este numit prefect al Poliției Capitalei (1911-1913) și secretar general al Ministerului de Interne (6 martie 1918). A fost ministrul Justiției în perioada 4 iunie-24 octombrie 1918. După fuziunea din mai 1925 activează în Partidul Poporului. De asemenea, a fost ministru la Ministrul Afacerilor Străine din 30 martie 1926 până la 4 iunie 1927. Membru, din partea Consiliului Superior Bancar, în Consiliul Superior Economic (6 iulie 1937).

² Ioan Scurtu, Dumitru Almaș, Armand Goșu, *Istoria Basarabiei, de la începuturi până în 1944*, Editura Tempus, București, 1994, p. 207.

găsea într-o stare prosperă, pășind cu încredere spre viitor plin de frumoasa înfăptuire”³.

Sfârșământarea integrității teritoriale a României în iulie 1940 a avut consecințe nefaste nu numai pentru românii din Basarabia, Nordul Bucovinei și ținutul Herța, ci și pentru întreaga națiune, care s-a văzut din nou silită să reia lupta pentru refacerea unității și securității.

Ultimatumul sovietic a luat prin surprindere guvernul român. În condițiile totalei izolări internaționale și în fața declanșării unui război pe mai multe fronturi, guvernul român s-a văzut silit să cedeze presiunilor sovietice. În cea de-a doua notă ultimativă sovietică se cerea ca în decurs de 4 zile, începând cu ora 14.00, ora Moscovei, la 28 iunie, guvernul român să evacueze teritoriul Basarabiei și Nordul Bucovinei, în același interval de timp armatele sovietice urmând a ocupa aceste teritorii.

Fără a se ține seama de termenele fixate, până la 3 iulie ora 13, Armata Roșie a ocupat întregul teritoriu al Basarabiei, al nordului Bucovinei, precum și ținutul Herța, contrar voinței populației acelor ținuturi.

Dincolo de voința ei de a lupta, armata română a fost nevoită să se retragă, la ordin, chiar din ziua de 28 iunie 1940, în condiții foarte grele, făcând față provocărilor unor grupuri de agenți sovietici, ostilității unei părți a populației locale, agresiunii trupelor sovietice, acestea blocând căile de comunicație, confiscând materiale de război, reținând, maltratând și chiar ucigând militari români. Reprezentanții administrației românești, întreprinderilor private, instituțiilor de credit s-au evacuat în condiții asemănătoare, mulți nereușind să plece decât cu hainele de pe ei.

Într-un raport al Consiliului de Administrație al Băncii Basarabia se prezenta situația băncii în acele zile: „fără a fi putut lua vreo măsură de evacuare, sediile băncilor noastre, întregul patrimoniu și toate valorile aflate la sediile noastre din acel teritoriu, dimpreună cu toate creanțele au rămas și au fost luate în primire de Banca Națională a Rusiei Sovietice”⁴.

La mai puțin de o lună, adică de la 11 iulie 1940 poziția conducerii sovietice s-a schimbat brusc, astfel că, la 2 august 1940, în sesiunea VII-a a Sovietului Suprem al U.R.S.S. a fost adoptată legea cu privire la formarea Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești Unionale.

Prin Decretul din 15 august 1940, Prezidiul Suprem al Sovietului U.R.S.S. a declarat naționalizarea, cu începere de la 28 iunie 1940, tuturor băncilor și instituțiilor de credit aflate pe teritoriul Basarabiei.

În virtutea acestui decret și în aplicarea dispozițiilor lui, Sovietul Comisarilor Poporului Republicii Socialiste Ucrainene și Sovietul Comisarilor Poporului Republicii Socialiste Moldovenești, prin comisarii numiți la fiecare din sediile băncilor din Basarabia și Nordul Bucovinei, au procedat la lichidarea

³ Arhivele Naționale Bacău, fond *Banca Oituz, Sucursala Câmpulung Moldovenesc*, d. 1/1942, f.2.

⁴ Idem, d. 2/1940, f. 12

instituțiilor de credit. La Banca Basarabia așa zișii comisari bancari au confiscat „toată averea mobilă și imobilă – imobile, case de fier, mobilier, mașini de scris și calculat și, în special, creanțele băncii, pe care le-au urmărit cu energie și le-au încasat chiar înainte de scadență. Astfel, a fost însușit tot activul băncii, precum și acțiunile aflate în teritoriul evacuat”⁵.

Pe celălalt mal al Prutului, instituțiile de credit evacuate au fost nevoite să-și reanalizeze planul de acțiuni. Problema majoră cu care se confruntau era creată de lipsa cvorumului necesar luării deciziilor cu privire la soarta instituțiilor și imposibilitatea întrunirii adunărilor generale.

De aceea, în vederea reglementării acestei situații a fost emis Decretul-Lege din 21 august 1940 prin care se stipula că „până la întrunirea în țară, atribuțiile adunării generale ordinare sau extraordinare ale societăților cu sediul în teritoriile evacuate, în temeiul actelor constitutive, trec asupra consiliilor de administrație. Consiliile de administrație vor hotărî valabil dacă sunt prezenți în țară jumătate din numărul total al administratorilor, iar deciziile se iau cu majoritatea, fără a se ține seama de administratorii absenți din țară”⁶.

De asemenea, au fost acordate o serie de facilități întreprinderilor evacuate. Prin Decretul-Lege publicat în 14 octombrie 1940 erau „scutiți de plata oricăror impozite sau taxe, datorate cu orice titlu statului, ținutului, județelor sau oricăror altor instituții publice, comerțanții și industriașii activând sub orice formă juridică din teritoriile evacuate, pentru comerțul sau industria exercitată în aceste teritorii până la data evacuării.

Refugiații din teritoriile evacuate, care își vor reînmatricula firma lor sau vor înființa noi întreprinderi de orice natură, vor beneficia de: scutire totală de plată oricăror taxe și impozite datorate statului, județului, comunei, Camerei de Comerț și Industrie și uniunii lor pentru înmatricularea sau reînmatricularea firmei; o reducere de $\frac{3}{4}$ din impozitele și taxele cuvenite și oricăror alte instituții publice, datorate pentru primul an de funcționare; această reducere va fi de $\frac{1}{2}$ din taxele și impozitele sus arătate pentru cel de al doilea an de funcționare și de $\frac{1}{4}$ pentru cele de al treilea an de funcționare”⁷.

În acest context, Consiliul de Administrație⁸ evacuat al Băncii Basarabia se întrunea de urgență în localul sucursalei din București, str. Lipscani nr. 20 în data de 11 iulie 1940 pentru a discuta situația creată ca urmare a „tristelor împrejurări care au dus la mutilarea teritoriului românesc, prin pierderea scumpului pământ al

⁵ Ibidem, f. 13.

⁶ *Decret-Lege privind unele măsuri speciale și provizorii, referitoare la administrarea bunurilor aparținând persoanelor fizice și juridice stabilite în teritoriile evacuate*, publicat în „Monitorul Oficial” nr. 192 din 21 august 1940, partea II, p. 3451.

⁷ *Decret-Lege pentru scutirea de impozite a comerțanților și industriașilor refugiați din teritoriile evacuate*, publicat în „Monitorul Oficial” nr. 240 din 14 octombrie 1940, partea I, p. 2789.

⁸ Președintele băncii-Ioan M. Mitilineu, vicepreședinte-Ioan Pelivan, membri-Dan Athanasescu, Henry Catargy, Solomon Ciocârdel, Anton Crihan, Pantelimon Halippa, Gherman Pântea, Andrei Scobială și cenzori-Teofil Iancu, Serghei Leonard, Victor Cristi.

Basarabiei și al Bucovinei de Nord”⁹. S-a luat decizia de anulare a semnăturilor tuturor persoanelor din agențiile și sucursalele rămase pe teritoriile evacuate întrucât acestea se aflau în imposibilitatea de a-și exercita atribuțiile. Sucursalele și agențiile rămase erau la Chișinău, Bălți, Bolgrad, Briceni, Cahul, Călărași, Cernăuți, Cetatea Albă, Chilia Nouă, Florești, Hotin, Ismail, Leova, Lipcani, Orhei, Rezina, Sărata, Securenii, Soroca, Tarutino, Târnova și Tighina. Singurele care mai funcționau erau sucursalele din București, Galați, Constanța și agențiile din Câmpulung Moldovenesc și Huși.

Cu două luni mai târziu, soarta băncii urma să fie hotărâtă în ședința Consiliului de Administrație al Băncii Basarabia din 12 septembrie 1940, investit cu putere de adunare generală, care decidea¹⁰:

1. Aproba mutarea sediului la București¹¹, modificând textul art. 3 din statut.

2. Societatea putea înființa sucursale și agenții în orice localitate din țară și străinătate, printr-o decizie a Consiliului de Administrație și cu autorizarea Consiliului Superior Bancar.

Președintele Băncii arăta că evenimentele petrecute prin evacuarea instituțiilor, măsurile de naționalizare luate de ocupanți, lichidarea patrimoniului sediului central și al sucursalelor, agențiilor neevacuate pun în evidență „interesul capital al instituției, înainte de orice alte măsuri, de a cunoaște azi situația reală a acțiunilor băncii și de a lua măsuri în consecință”¹². Adunarea, apreciind motivele invocate de președinte, hotărâ, în unanimitate, ca identificarea acțiunilor să se facă prin ștampilare lor, iar cele care nu vor fi prezentate vor fi anulate și nu vor mai putea intra în compunerea capitalului social, urmând ca proprietarii să prezinte acțiunile cu „dovadă sinceră de proprietate înainte de data de 28 iunie 1940”.

Chemarea la ștampilare s-a făcut prin publicarea în Monitorul Oficial nr. 252 din 28 octombrie 1940 și ziarele „Cuvântul” din 8 noiembrie 1940, „Argus” și „Universul” din 7 noiembrie 1940.

Astfel, urmare acestor măsuri s-a constatat că s-au declarat și depus spre ștampilare un număr de 42.989 acțiuni, din care 30.443 acțiuni depuse efectiv, 5.757 acțiuni declarate ca pierdute cu indicarea numerelor de ordine și 6.789 acțiuni declarate ca pierdute, însă fără indicarea numerelor de ordine. În consecință, se găseau în țară un număr de 42.989 acțiuni, ceea ce înseamnă că restul de 57.011 acțiuni au rămas în teritoriul evacuat.

Conform declarațiilor făcute de Banca Basarabia la Comisariatul General al Refugiaților din Basarabia și Bucovina sub nr. 3936 din 2 septembrie 1940 și

⁹ Arhivele Naționale Bacău, *fond cit.*, d. 1/1940, f. 1.

¹⁰ „Monitorul Oficial” nr. 252 din 28 octombrie 1940, partea II, p. 3756.

¹¹ Mutarea sediului în București a fost aprobată de Consiliul Superior Bancar prin decizia nr. 1350 din 2 octombrie 1940.

¹² Arhivele Naționale Bacău, *fond cit.*, d.2/1940, f. 3.

nr. 15.247 din 9 noiembrie 1940 situația activului lăsat de bancă în teritoriile evacuate și trecute în proprietatea Sovietelor arăta astfel:

Imobile – (clădiri, terenuri, antrepozite, magazii) – 12.200.000 lei;

Cecuri și numerar – 9.500.000 lei;

Mobilier, case de fier, mașini de scris și calculat etc. – 7.000.000 lei;

Parte din fondul de rezervă în rente – 3.423.000 lei;

Creanțe asupra debitorilor din teritoriul evacuat – 206.781.000 lei;

Total – 238.904.000 lei¹³.

Având în vedere de constatările făcute și situația de fapt a băncii, Consiliul de Administrație concluziona că, în urma evenimentelor din iunie 1940, capitalul social al băncii s-a micșorat cu 28.505.500 lei și decidea reducerea lui la 21.494.500 lei, reprezentat prin 42.989 acțiuni, având fiecare o valoare nominală de lei 500 lei. Acțiunile nedepuse și neadmise la ștampilare se declarau definitiv anulate¹⁴.

Pentru a hotărî soarta acțiunilor și punerea în acord cu Decretul-Lege privind funcționarea societăților anonime pe acțiuni din 19 octombrie 1940 și cu statutul băncii, Consiliul de Administrație a convocat Adunarea Generală în data de 15 noiembrie 1940 cu următoarea ordine de zi:

1. Modificarea articolului 5 din statutul băncii, precizând: „Capitalul social de 50.000.000 lei este redus în urma evenimentelor din Basarabia la lei 21.494.500, împărțit în acțiuni la purtător de către lei 500 lei fiecare. Se pot emite titluri de 5, 10 și 20 acțiuni. Acest capital va putea fi sporit până la 100.000.000 lei în condițiile și la datele ce se vor fixa de Consiliul de Administrație, cu aprobarea Consiliului Superior Bancar. Consiliul de Administrație este autorizat ca, atunci când va găsi necesar, să transforme acțiunile băncii, printr-o simplă decizie, din acțiuni la purtător, în acțiuni nominative și din acțiuni nominative în acțiuni la purtător”.

2. Modificarea art. 14 și 34 din statutul băncii, în sensul reducerii numărului membrilor Consiliului de Administrație de la 7-12 membri, cât prevăd statutele, la maximum 5 membri, cum cere Decretul-Lege din 19 octombrie 1940 și a numărului cenzorilor de la 3-5 la maximum de 3 cenzori¹⁵.

Vis-a-vis de această problemă președintele arăta că „întrucât consiliul se reduce la maximum 5 membri ar trebui să aibă pe viitor în compunerea sa 3 membri basarabeni și restul de 2 membri să fie aleși dintre membrii consiliului originari din Vechiul Regat”¹⁶.

La propunerea Consiliului de Administrație unul dintre membrii care trebuia să fie în mod obligatoriu în consiliul de administrație era președintele în exercițiu Ion Mitileneu. Cea de a doua propunere făcută de consilierul Ciocârdel

¹³ Ibidem, f. 13-14.

¹⁴ Ibidem.

¹⁵ Ibidem, d.1/1940, f. 14.

¹⁶ Ibidem.

pentru consiliul de administrație a fost „nimeni altcineva” decât administratorul delegat M. Missir. Președintele saluta repatrierea delegatului M. Missir din Chișinău, arătând că administratorul a dat dovadă și în acele împrejurări de spirit de sacrificiu și patriotism, care nu pot fi puse la îndoială. De asemenea, i-au fost reînnoite toate împuternicirile avute până la data evacuării Basarabiei și în consecință se hotăra ca pe lângă prima semnătură obligatorie pentru bancă a președintelui consiliului de administrație, Ion M. Mitileneu, să aibă dreptul de prima semnătură obligatorie și administratorul M. Missir, împreună cu celelalte persoane autorizate. Totodată M. Missir avea dreptul de prima semnătură și pentru sucursalele în funcție – București, Constanța, Galați, Huși și Câmpulung Moldovenesc¹⁷.

O nouă problemă discutată și aprobată în unanimitate de Adunarea Generală era cea propusă de președinte și anume, contopirea sucursalei din București cu sediul central al băncii recent mutate din următoarele motive:

- inutilitatea a două sedii în același oraș și local;
- economie de speze la personal și materiale;
- simplificarea impunerii băncii, întrucât urma să beneficieze de prevederile legii¹⁸.

Schimbările intervenite în activitatea Băncii Basarabia, precum și modificarea statutului a impus organizarea unei adunări în data de 16 decembrie 1940 și alegerea unui nou Consiliu de Administrație. Consiliul de Administrație, lucrând ca Adunare Generală Extraordinară, primea cu regret demisiile administratorilor Henry Catargy, Ion Athanasescu, Pan Halippa, cenzorilor S. Leonard, S. Ciocârdel și respingea demisiile președintelui I. Mitileneu și administratorilor I. Pelivan, M. Missir, Gherman Pânteia și Anton Crihan. În consecință, noul Consiliu de Administrație, confirmat pe o perioadă de 4 ani care își va desfășura activitatea până la 31 decembrie 1944, va fi format din: I. Mitileneu – președinte, I. Pelivan – vicepreședinte, M. Missir – administrator și Gherman Pânteia, Anton Crihan – membri. Administratorul Gherman Pânteia¹⁹ mulțumea, în numele acționarilor, cu adâncă recunoștință lui I. Mitileneu și M. Missir „pentru râvna și interesul pe care l-au depus pentru ca banca noastră să treacă aceste momente grele în existența ei. Suntem convinși că rămânând toți uniți în jurul președintelui, banca va progresa și va deveni acea măreață instituție economică ce odinioară a făcut cinste Basarabiei românești. Cu dorința de a aduce din nou în stare înfloritoare această singură instituție economică ce ne amintește numele scump al Basarabiei și care instituție este în aceste vremuri grele o adevărată mângâiere și de un ajutor real pentru basarabenii refugiați”²⁰.

¹⁷ „Monitorul Oficial” nr. 252 din 28 octombrie 1940, partea II, p. 3756.

¹⁸ Arhivele Naționale Bacău, *fond cit.*, d. 2/1940, f. 8.

¹⁹ Gherman Pânteia va deveni sau a fost primarul municipiului Odesa – date încă necunoscute.

²⁰ Arhivele Naționale Bacău, *fond cit.*, d. 2/1940, f. 16-17.

Intrarea României în război, alături de Germania împotriva Uniunii Sovietice, a creat noi speranțe pentru recuperarea Basarabiei, Bucovinei de Nord și a ținutului Herța. Asumându-și răspunderea în fața istoriei, generalul Ion Antonescu a emis la 22 iunie 1941 următorul ordin de zi către armată: „Ostași, Vă ordon Treceți Prutul. Zdrobiți vrăjmașii din răsărit și miazănoapte. Reîmpliniți în trupul țării glia străbună a Basarabiei și codrii voievodali ai Bucovinei, ogoarele și plaiurile voastre...” La 16 iulie 1941, printr-o strălucită manevră de întoarcere, trupele sovietice au fost înfrânte, armata română a reintrat în Chișinău pe care fusese nevoită să-l părăsească în urmă cu un an. Învingătorii au fost primiți de către populație cu urale, flori și lacrimi de recunoștință. Bucuria românilor pentru recucerirea teritoriilor pierdute s-a manifestat și la București și în toată țara.

Ion M. Mitileneu

Președintele Băncii Basarabia, Ion Mitileneu deschidea ședința Consiliului de Administrație din 23 iunie 1941 cu următoarea declarație „Zguduit de cea mai puternică emoție, v-am rugat să ne întâlnim azi, ca să ne bucurăm de evenimentele de ieri 22 iunie al intrării României în război, pentru reafirmarea drepturilor sale sfinte asupra Basarabiei și Bucovinei de Nord și pentru reșezarea sa, prin zdrobirea și alungarea dușmanului bolșevic de pe pământul românesc ce ne-a fost furat în luna iunie a anului trecut. Visul rău s-a sfârșit. Azi răsare soarele dreptății. Să aducem un omagiu recunoscător armatei române, care-și face cu onoare datoria, în ceasurile acestea și să-i urăm glorioasă izbândă. Iar noi, Banca Basarabia, să ne pregătim să ne reluăm activitatea, o

activitate pur românească, în regiunile unde ne-am înființat și ne-am afirmat timp de 20 de ani”²¹.

Luând cunoștință de intrarea victorioasă în Chișinău a trupelor române sub conducerea generalului Ion Antonescu, Consiliul de Administrație decidea să trimită, din partea tuturor membrilor, următoarea telegramă „Domnule General Ion Antonescu, Consiliul de Administrație al Băncii Basarabia împreună cu cel al cenzorilor, adânc recunoscători vitejii armatei românești și marelui ei conducător, mulțumește din adâncul inimii pentru redobândirea în mod atât de glorios a scumpei noastre Basarabii.

²¹ Ibidem, d. 1/1940, f. 55.

Să trăiți Domnule General cât mai mulți ani, iar Bunul Dumnezeu să binecuvânteze stindardele armatei noastre totdeauna victorioase și încărcate de glorie”²². Mai târziu, generalul I. Antonescu trimitea telegrama de răspuns cu următorul conținut: „Domnului I. Mitilineu, Președintele Consiliului de Administrație al Băncii Basarabia, București. Mulțumesc Consiliului Băncii Basarabia pentru bunele urări și pentru închinarea de recunoștință adusa jertfelor armatei dezrobite. General Antonescu”²³.

Conducerea administrativă a Basarabiei s-a exercitat în condiții dificile, generate de starea de război, precum și de mutațiile survenite în timpul ocupației sovietice (colectivizarea agriculturii, naționalizarea întreprinderilor industriale și bancare etc.). Administrația românească s-a instalat la Chișinău în ziua de 20 iulie 1941, după care au fost instalați prefecții, pretorii și notarii. Guvernatorul Basarabiei și directorii desemnați de el au luat măsuri pentru ca viața comercială să revină la normal²⁴. În domeniul financiar s-a aplicat un regim de înlesnire în scopul refacerii factorilor productivi.

Din dorința arzătoare de a reîncepe activitatea și de a redeschide sediul din Chișinău, Consiliul de Administrație l-a delegat pe directorul Ionescu, îndată după ocuparea Chișinăului, să plece în acest oraș pentru a vizita localul băncii, a descoperi arhiva și a examina posibilitatea de începere a activității bancare. La întoarcere, directorul Ionescu a prezentat următorul memoriu asupra celor constatate la Chișinău în zilele de 21-22 iulie 1941: „Luni 21 iulie 1941 ora 9 (dimineața) am intrat în Chișinău pe șoseaua Huși-Hâncești. Ajungând pe strada principală, Alexandru cel Bun, am constatat înmărmuriți și cu groază, eu și delegații Băncii Naționale Române că toate clădirile de pe această stradă erau arse. De la Spitalul Central, capătul de apus al străzii principale Alexandru cel Bun și până aproape de gară toate clădirile au ars, afară de Administrația Financiară, casele Synadiuo, Gliksman, Ion Costin (fosta proprietate a Băncii Naționale Române) și altele câteva. În partea de jos a orașului toate clădirile au ars. Numai în partea de sus a orașului (mai sus de Alexandru cel Bun) dezastrul este mai mic, aici s-au distrus numai anumite clădiri, stația radio (unul din piloni este doborât, iar al doilea are un picior rupt, restul salvându-se prin îndepărtarea explozivelor puse), Imprimeria Statului, Cinematograful Colloseum, Banca Națională, Banca Basarabia, moara Cogan și altele.

Din câte am aflat, se poate afirma că fiecare conducător bolșevic de instituție bancară de comerț etc. era obligat să arunce în aer și să dea foc clădirii pe care o administra. Aceștia au așezat din timp materialul exploziv, iar marți 15 a.c. ora 9 (dimineața) le-au explodat. Clădirile care au fost aruncate în aer erau locuite, astfel că multe vieți și-au găsit moartea sub dărâmăturile arse. Printre clădirile arse de pe strada Alexandru Cel Bun, se găsesc: Liceul Militar (biserica

²² Ibidem, f. 58-59.

²³ Ibidem, f. 60.

²⁴ Ioan Scurtu, Dumitru Almaș, Armand Goșu, *op.cit.*, p. 325.

liceului a scăpat și biserica catolică), Corpul de armată, Hotelul-Restaurant „Suisse”, cu toate clădirile în jos spre poștă. Și Soborul a ars, au mai rămas în picioare: Palatul Mitropoliei cu toate clădirile sale, Casa Epitropială, toate casele Facultății de Teologie (cu excepția Facultății), Primăria, Hotelul-Restaurant „Londra”, Banca Orașului, Hotelul Palace și altele.

Au fost distruse sau li s-au dat foc: Uzinei Electrice, Uzinei de apă, Uzinei tramvaielor (cu vagoane cu tot – cu speranța că 10-20 de vagoane să fie salvate), toate morile, fabricile, manufactura de tutun, depozitele de alimente etc. Adică s-au distrus sistematic toate clădirile și tot avutul lor în care era viața comercială, bancară, industrială mare sau mică. Aceasta pare să fi fost regula și numai prin neexecutarea ordinelor bolșevicilor și evreilor au rămas în picioare clădirile: Banca Românească, Tribunalul, Administrația Financiară, Liceul de Fete „Regina Maria”, Liceul Real, Seminarul Teologic și Spitalul. Acestea sunt toate neatinse.

Tu partea de jos a orașului toate clădirile au ars. Numoi în partea de sus a orașului (mai sus de Alexandru cel Bun) de la stăruie este mai mic, aici s-au distrus numai anumite clădiri: statia de radio. (numul din prilez este doborât că el doilea are un picior rupt, restul săvârșindu-se prin îndepărtarea explozivelor puse), Imprimeria Statului, Cîineu Coliseum, Banca Națională, Banca Basarabiei, moara Cogălnic și altele.

Dui cîte au aflat, se poate afirma că fiecare conducător bolșevic de instituție bancară, de comerț etc. era obligat să arunce în aer și să dea foc clădirii pe care o administra.

Acertia au ardeat dui timp materialul exploziv, în scurt 15 cînt era 7 (cîntărește) s-au explodat. Clădirile care au fost aruncate în aer erau locuite, astfel că multe vieți n-au găsit moartea sub daramăturile case. Printre clădirile de pe Alexandru cel Bun, distruse, se găsesc: Liceul Real (biserica liceului a scăpat ca și biserica catolică), Corpul de Armată, Hotelul-Restaurant Suisse, cu toate clădirile în jos spre poștă, Soborul a ars însă este în picioare, Palatul Mitropoliei cu toate clădirile sale, Casa Epitropială, Toate casele Facultății de Teologie (afară de Facultate), Primăria, Hotelul-Restaurant Londra, Banca Orașului, Casa Soborului, Hotelul Palace și altele.

Fragment din memoriul directorului Ionescu prezentat
asupra celor constatate la Chișinău în zilele de 21-22 iulie 1941

Cu privire la Seminarul Teologic nedistrus, un tânăr din Chișinău mi-a povestit cum, înainte de aruncarea în aer și arderea clădirilor, a văzut în apropiere de clădirea Seminarului pe un loc viran vecin, un bolșevic de la G.P.U. cu o evreică, tânărul rămânând cu impresia că acesta îi dădea în acel moment instrucțiuni pentru aruncarea în aer a clădirii, arătându-i totodată locul pe unde să fugă, scoțând o scândură de la gard. Probabil că evreica nu și-a putut îndeplini misiunea și astfel Seminarul nici n-a fost atins, deși bolșevicii aveau tot interesul, în acest local fiind instalat N.K.V.D.

După toate cele expuse mai sus, a urmat și jaful caselor părăsite. S-a furat totul ce s-a putut transporta, iar înfățișarea lor este de nedescris. Ca număr de clădiri distruse apreciez că sunt 30-40%, iar ca valoare a clădirilor, instalațiilor și mărfurilor 70%, cuprinzând toate industriile, instituțiile de stat, instituțiile particulare, clădirile importante, biserici etc.

În Chișinău, deci, nu se poate găsi hotel, restaurant, magazin de unde să se poată procura cele strict necesare vieții. Domnii inspectori, directori și funcționarii Băncii Naționale Române au dormit în localul Băncii Românești pe saltelele aduse și așezate pe mese.

Puțină populație a mai rămas în oraș. În luna iunie înainte de începerea războiului au fost trimiși din Chișinău cei închiși și condamnați, cat și cei care au mai fost ulterior ridicați de la casele lor. După începerea războiului, au mai fost ridicați și trimiși în Rusia mai multe mii. Se spune că transporturile se făceau în vagoane de vite, câte 70 de persoane în vagon, fiind obligați, ca aceștia să-și ia mâncare pentru o lună de zile. Vagonul se încuia și până la destinație nu se putea deschide ușa-desigur că cei mai mulți, dacă nu toți, mureau în acele vagoane. Cei rămași în Chișinău, s-au ascuns prin beciuri, sau prin vii și mulți, de frică, nu s-au înapoiat în oraș. Au auzit numai exploziile produse și au văzut de acasă fumul care a continuat mai multe zile. Imediat după intrarea trupelor române și germane, Chișinăul a fost intens bombardat de bolșevici cu artileria și cu aviația, până a fost îndepărtat frontul. În ultimele două zile nu se mai bombardase orașul.

La Chișinău, despre o industrie nu mai poate fi vorba, toate industriile fiind distruse. Totul trebuie luat de la început. Viața bancară, pentru moment, nu-și poate relua firul, în ce privește comerțul, ci numai pentru finanțarea strângerii recoltelor sau pentru repararea clădirilor care se mai pot repara. Viața comercială se va relua destul de greu și în prezent, ca imediată măsură, nu ar rămâne decât Cooperația, <cu> rolul de a veni acolo cu deschiderea depozitelor și magazinelor cu articole de primă necesitate.

Recolta se prezintă bine, în multe părți mai bună, în altele mai slabă (mă refer la cele văzute de-a lungul șoselei Huși-Chișinău). Păioasele sunt coapte, aproape toate și am observat că puțini săteni au ieșit la secerat. Porumbul, o bună parte nu este prășit și din cauza buruienilor este slab. Prin satele pe unde am trecut am observat locuitori puțini din motivele mai sus arătate. De asemenea și vite.

Unele case au fost arse, iar altele par să fie părăsite. Cred că strângerea păioaselor ca și prășitul porumbului, necesită măsuri urgente.

Centrul orașului Hâncești este complet distrus. Înainte de retragere, iudeș-bolșevicii au trecut cu o cisternă cu petrol pe strada principală și au dat foc la toate clădirile, arzând și toate dependențele și magazinele de cereale, alimente etc. aflate acolo”²⁵.

Din nevoia cunoașterii situației cât mai reale din fostele teritorii ocupate, potențiale pentru dezvoltarea activității bancare, au fost trimiși reprezentanți ai băncii în Cernăuți, Hotin etc., iar consilierul Gherman Pânteia pleca din nou la Chișinău ca să găsească un posibil local provizoriu pentru bancă.

La propunerea lui Pan Halippa se analiza posibilitatea înființării unor sucursale în orașul Odesa și în regiunea transnistreană. Consiliul de Administrație decidea solicitarea informațiilor în acest sens și consfătuirea cu consilierul băncii Gh. Pânteia, care era și primar al orașului Odesa. În schimb, președintele băncii preciza, față de propunerile făcute, că nu se va putea lua nici o măsură în acest sens fără a se cunoaște în prealabil hotărârile și atitudinea Băncii Naționale a României.

Ascultători ca întotdeauna de voința Înalțului Institut de Credit al Țării²⁶, au fost reînființate, treptat, cu multe și mari sacrificii, 11 sucursale în Bucovina de Nord și Basarabia. Sucursala din municipiul Chișinău s-a deschis în localul închiriat de la Consiliul Bisericesc Sf. Pantelimon, situat pe str. Regina Maria nr. 44. Termenul de închiriere era de 3 ani, începând cu 1 septembrie 1941 până la data de 1 septembrie 1944, prețul chiriei fiind de 100.000 lei plătită în rate semestriale. Banca avea dreptul să folosească imobilul pentru desfășurarea activității bancare, dar și ca locuință pentru conducătorii acesteia.

De asemenea, a fost aprobată reprimirea în serviciile băncii a unor funcționari cu aceiași retribuție lunară care o aveau înainte de 28 iunie 1940, cu obligația din partea acestora „de a face dovada scrisă că sunt în regulă cu situația militară și cu convingerea noastră (a băncii) că sub ocupația bolșevică au avut o purtare demnă față de țara noastră”²⁷.

În acest context istoric, Banca Basarabia a acordat o serie de ajutoare atât pentru reconstruirea instituțiilor distruse din provinciile evacuate cât și ostașilor români, dar și propriilor funcționari. La solicitarea Comandantului Armatei, generalul de Corp de Armată N. Ciupercă, Banca subscria cu suma de 2000 lei pentru reconstrucția Catedralei din Chișinău. Totodată subscriau în același scop președintele I. Mitilineu cu 7000 lei, administratorul delegat M. Missir cu 5000 lei, administratorul Pan Halippa 5000 lei și subdirectorul Rudolf Crowwald 1000 lei²⁸. De asemenea, au fost subscrise sume importante la fondul „Împrumutul

²⁵ Arhivele Naționale Bacău, *fond cit.*, d. 1/1940, f. 61-64.

²⁶ Se referea la Banca Națională a României.

²⁷ Arhivele Naționale Bacău, *fond cit.*, d. 3/1940, f. 112.

²⁸ Ibidem, d. 1/1940, f. 65.

pentru reîntregire”. A răspuns, cu promptitudine, la apelul Cercului de Recrutare București cumpărând haine pentru „Darul Soldatului de Crăciun”. Devalorizarea leului și, în special, scumpirea vieții au determinat Comitetul de Direcție să procedeze la rectificarea unor salarii și la sporirea „indemnizării de scumpire a vieții” pentru funcționarii din centrală și sucursale. Concentrarea pe front a personalului masculin a creat disfuncționalități în activitatea băncii ceea ce a determinat Consiliul de Administrație să dea, în anumite cazuri, procură specială și personalului feminin²⁹, ocazie cu care a fost modificat art. 44 din Regulamentul personalului băncii.

Prezența Românie pe fronturile celui de-al doilea război mondial s-a extins prin desfășurarea Campaniei de Est, în cursul căreia România, aliată cu Germania și sateliții săi, a acționat inițial pentru eliberarea Basarabiei și a Nordului Bucovinei, iar în continuare și-a trimis forțele departe în interiorul URSS. Deși se desfășurau operațiuni militare pe frontul de Est, viața economică în Basarabia își relua cursul firesc, dar în condiții mai dificile. În acest context, rapoartele Consiliului de Administrație al Băncii Basarabia arătau că în anul 1942 activitatea sucursalelor și agențiilor reînființate erau în plină desfășurare. La 31 august situația plasamentelor de la cele 11 sucursale se prezentau astfel:

- Sucursala Cernăuți 28.301.000 lei
- Sucursala Chișinău 52.566.000 lei
- Sucursala Bălți 18.238.000 lei
- Sucursala Tighina 5.483.000 lei
- Sucursala Hotin 9.699.000 lei
- Sucursala Soroca 7.621.000 lei
- Sucursala Orhei 9.569.000 lei
- Sucursala Cahul 8.278.000 lei
- Sucursala Cetatea Albă 5.150.000 lei
- Sucursala Chilia 6.854.000 lei
- Sucursala Ismail 3.720.000 lei

Total 155.479.000 lei în intervalul 9 luni³⁰.

„Întreg acest plasament a fost înfăptuit cu ajutorul Băncii Naționale a României care a acordat credite de reescontare pentru Basarabia și Bucovina de Nord, prin aceasta consolidând situația și prestigiul băncii, redobândind astfel încrederea și mai mare pe piață”³¹.

În Adunarea Generală a Băncii Basarabia din 28 martie 1943 președintele I. Mitileneu rostea următoarele cuvinte: „Ieri, 27 martie 1943, s-a împlinit un sfert de veac de când Basarabia s-a realipit la trupul cel mare al neamului românesc, fapt datorat patriotismului și înțelepciunii atât a băștinașilor cât și a șefului guvernului țării Alexandru Marghiloman, susținut într-aceasta de întreaga suflare

²⁹ Ibidem, f. 66.

³⁰ Ibidem, d. 1/1942, f. 4.

³¹ Ibidem.

românească și de suveranul țării. Basarabia a jucat, joacă și va juca un rol important în istoria neamului nostru, căci ea este hotar de țară împotriva slavismului și bolșevismului din Răsărit, care au căutat întotdeauna să se asvârle asupra noastră, fie pe calea războiului, fie pe calea unei infernale șiretenii diplomatice. Istoria însă arată că drepturile noastre asupra Basarabiei sunt incontestabile căci viața românească de pe aceste meleaguri, obiceiurile pământului, limba, religia, tot ce este tradiție este pur moldovenesc. Ca unul ce am luat parte la zilele memorabile din luna martie 1918, am ținut să mă duc ieri să mă închin, la serviciul religios de la biserica Buzești, din București, unde oficia Mitropolitul Gurie și să aduc omagiul meu de Român, acelor care, în 1918, au făurit unirea Basarabiei și a celor care în anul 1941 la un an după sfârtecarea trupului ei de către hidoasa invaziune bolșevică, au repus-o în drepturile ei alături de România, ca pământ moldovenesc.

Onoare tuturor. Onoare Armatei noastre care a sângerat, dar a biruit.

Văd aici la Banca Basarabia, primul institut de credit înființat după Unire, alături de mine pe iscusitul administrator M. Missir, Ion Pelivan, Pan Halippa, Gherman Pântea, Al. Busuioc care au fost împreună cu Ion Inculeț, Dr. Ciugureanu, Vladimir și Victor Cristi, Teofil Iancu și alți fruntași ai vieții basarabene, îndrumători ai mișcării naționale și animatori ai mișcării economice și financiare din Basarabia. Aduc memoriei celor dispăruți dintre ei, Ion Inculeț, Ion Costin, P. Sznadino omagiul meu pios, iar celor în viață care sunt și azi la Banca Basarabia, le exprim gratitudinea mea, foarte prietenoasă ... Dacă am vrea să facem o urare în aceste ceasuri solemne, este ca un spirit de solidaritate frățească să unească pe toți Românii și cât de curând să redăm din nou pe toți românii la sânul mamei lor ...

În amintirea zilei de 27 martie 1918, să-mi dați voie să remit, fiecăruia din dumneavoastră, o fotografie a mult regretatului om de stat Al. Marghiloman, purtând următorul autograf scris și semnat de dânsul: „Ziua de 27 martie 1918 reîntrupând Basarabia în România, a dovedit că geniul unei rase nu poate fi abătut din calea lui de calculele unei politici efemere. Al. Marghiloman”³².

Ulterior, delegatul Băncii de Scont a României, D. Duca, a afirmat că „este o mare satisfacție de a vedea rezultatele strălucite, chiar de necrezut, obținute în anul 1942, care au îngăduit să se încheie bilanțul cu un excedent de 1.709.413 lei, după ce s-au amortizat în întregime pierderile de 1.888.000 lei suferite în anul precedent 1941. Numărul creditorilor și a depunerilor au crescut de la 24.000.000 lei în 1941, la 56.000.000 lei în anul 1942.

Aceste rezultate dovedesc, pe deoparte, vitalitatea băncii, trecută prin cele mai grele încercări, dar, în același timp, confirmă vechea zicală <<omul sfînțește locul>>. Doi oameni înzestrați cu însușiri excepționale, și-au pus toată priceperea și mai ales tot sufletul lor, pentru a redresa din situația precară în care fusese

³² Ibidem, d. 2/1940, f. 31-32.

aruncată Banca. Acești doi oameni care sunt I. Mitilineu și prețiosul său colaborator administratorul M. Missir, își văd astăzi încununare eforturile lor cu o izbândă deplină de care pot fi mândri. Anul 1943 a adus băncii un beneficiu net de 3.585.646 lei, care, față de greutățile timpului, este un rezultat foarte frumos, ceea ce a permis acordarea unor gratificații personalului băncii”³³.

Evoluția operațiunilor militare, total defavorabile pentru Axă, după noiembrie 1942 și, în special, după bătăile de la Kursk din vara anului 1943, au transformat din nou ținutul, începând din primăvara anului 1944, în teatru de război. Încă din noiembrie 1943, Marele Stat Major român a trecut la elaborarea planului de evacuare a Basarabiei. La 13 martie 1944 a început retragerea masivă a funcționarilor publici, cadrelor didactice, personalului instituțiilor de stat. Din cauza evenimentelor de război, Consiliul de Administrație al Băncii decidea încetarea activității sucursalelor în Basarabia și Bucovina și chiar evacuarea lor. În consecință, a fost retras dreptul de semnătură mandatarilor din aceste provincii. Fiecăruia din acești mandatarî urma să i se plătească un salariu conf. art. 76 și 93 din Legea asupra contractelor de muncă, reprezentând indemnizația de preaviz pentru timpul lucrat în bancă. Tot în același mod s-a procedat și cu ceilalți funcționari care părăseau instituția. Activitatea băncii urma să se limiteze la sediul central și la câteva sucursale, iar agenția Huși trebuia evacuată, suspendându-se operațiunile până la noi dispoziții.

Evenimentele din august 1944, cu toate consecințele lor, determinau banca să ia una dintre cele mai grele decizii din existența ei. În data de 15 ianuarie 1945 președintele arăta Consiliului de Administrație că „în urma evenimentelor din 23 august 1944 și închiderea tuturor sucursalelor din Basarabia și Nordul Bucovinei activitatea Băncii Basarabia în aceste provincii nu se va mai putea desfășura pe viitor. Urmare acestei situații, denumirea Băncii Basarabia nu mai este potrivită și propun schimbarea denumirii băncii în Banca Noua a Moldovei”³⁴. În acest scop a fost convocată Adunarea Generală Extraordinară în ziua de 16 februarie 1945, care a hotărât în unanimitate schimbarea denumirii băncii³⁵. Consiliul Superior Bancar admitea cererea băncii de modificare a statutului, urmând să fie înregistrată sub noua sa denumire la Registrul Comerțului din București la nr. 7879 în 15 martie 1945.

În același an, folosindu-se de sugestiile Institutului de Credit Românesc, Banca Noua a Moldovei a început să ducă tratative în vederea fuzionării cu Banca Oituzul Bacău. Față de această situație, Comitetul de Direcție a delegat un mandatar să se deplaseze în orașul Bacău pentru a verifica, la fața locului, activul și pasivul celei bănci pe baza bilanțului încheiat la 30 iunie 1945.

³³ Ibidem, f. 33.

³⁴ Ibidem, d. 1/1942, f. 48.

³⁵ Decizie publicată în „Monitorul Oficial” nr. 57 din 10 martie 1945, partea II, p. 1381.

La propunerea președintelui Băncii a fost cooptat, pe un loc vacant în Consiliul de Administrație, pe N. Damian, administratorul delegat al Băncii Oituzul Bacău.

Bucurându-se de multă atenție din partea conducerii Băncii Naționale Române, fapt constatat și cu ocazia ultimii majorări a creditului de reescont de la 310.000.000 la 400.000.000 lei, era necesară sporirea capitalului băncii pentru creșterea creditului de reescont, dar și pentru realizarea viitorul proiect de fuziune. Consiliul de Administrație decidea sporirea capitalului social al băncii de la 21.494.5000 la 60.000.000 lei, ulterior ajungându-se la suma de 100.000.000 lei. S-au emis 74.550 de acțiuni nominative, fiecare având valoare nominală de 500 lei, iar la subscrierea publică au avut prioritate vechii acționari. Din totalul emisiunii a V-a, din 74.550 de acțiuni, o parte din ele au fost distribuite astfel: N. Damian 1000 acțiuni, I. Mitileneu 785 acțiuni, Hârtia S.A 700 acțiuni, Solomon Ciocârdel 12.715 acțiuni, M. Missir 3.330 acțiuni, M. Milner 5.110 acțiuni.

În februarie 1946 președintele I. Mitileneu își depunea demisia din Consiliul de Administrație cu următorul conținut „starea sănătății mele nu mi-a îngăduit, încă din luna noiembrie să-mi îndeplinesc sarcina de președinte al Consiliului de Administrație al Băncii noastre și nu văd posibilitatea să-mi pot relua în curând deplina activitate, ceea ce este foarte dăunător pentru punerea la punct a diferitor chestiuni în legătură cu fuziunea instituției noastre cu Banca Oituzul din Bacău și cu noile legiuri, care vor reglementa viața internă a tuturor societăților și întreprinderilor.

În atare condițiuni, cred că este de datoria mea să vă pun la dispoziție demisia mea din Consiliul de Administrație și din președinția consiliului, pentru a vă înlesni așezarea, cât mai repede și pe baze trainice, a noii instituții izvorâte din fuziunea a cărei constituire a întârziat prea mult.

Mulțumindu-vă, iubiți colegi, pentru sprijinul ce ați binevoit a-mi da în toate împrejurările și rugându-vă să binevoiți a exprima și acționarilor cele mai calde sentimente de recunoștință pentru încrederea ce mi-au arătat timp de 25 de ani, vă rog să mă credeți tot atât de devotat instituției ca și în trecut, asigurându-vă de deplina mea colaborare când sănătatea mea va permite acest lucru. Un cuvânt de caldă mulțumire din parte-mi se cuvine și funcționarilor băncii, de la cel mare la cel mai mic și profit de ocazie pentru a reînnoi, în special administratorului delegat Mihail Missir, sentimentele mele cele mai colegiale, cele mai bune și prietenoase. București 4 februarie 1946”³⁶.

La citirea demisiei, vicepreședinte Ioan Pelivan spunea că se simte emoționat în fața acestei cereri, întrucât el a colaborat permanent cu președintele timp de 25 de ani. De asemenea, considera, că în afară de mulțumirile scrise ce trebuiau adresate președintelui I. Mitileneu, ar fi binevenite acordarea unui sprijin bănesc și a titlului de „președinte de onoare al băncii”.

³⁶ Arhivele Naționale Bacău, *fond cit.*, d. 1/1942, f. 103.

N. Damian propunea cooptarea inginerului Stavri Cunesco, al cărui trecut dar și activitatea, capacitatea acestuia indicau cu prisosință că este o persoană capabilă și de folos băncii. Pan Halippa, fost ministru al muncii, declara că îl cunoaște încă de când conducea acest minister și îl recomanda cu frumoase cuvinte. Consiliul de Administrație, în unanimitate, îl coopta pe inginer și îl alegea președinte cu drept de prima semnătură pentru sediul central și sucursale. În aceeași ședință, vicepreședintele informa că după rapoartele întocmite rezulta că situația materială atât a Băncii Oituzul, cât și a Băncii Noua a Moldovei este bună și propunea ca ambele bănci să fuzioneze, ceea ce Consiliul a aprobat, fixând în acest scop convocarea Adunării Generale Extraordinare pentru 31 martie 1946.

Fuziunea s-a efectuat prin absorbirea Băncii Noua a Moldovei S.A. preluându-se activul și pasivul, acestea trecând asupra Băncii Oituzul Bacău. Conform prospectului fuziunea se realiza astfel:

- capitalul social al Băncii Oituzul Bacău sporea la suma de 200.000.000 lei prin aporturile de capitaluri: de 100.000.000 lei din partea Băncii Oituzul Bacău și de 100.000.000 lei adus de Banca Noua a Moldovei în fuziune;

- sediul central din București al Băncii Noua a Moldovei devenea sediul central al Băncii Oituzul, iar sucursala din Câmpulung Moldovenesc urma să funcționeze ca sucursală a Băncii Oituzul. Sediul central al Băncii Oituzul din Bacău devenea sucursală a Băncii Oituzul Bacău;

- funcționarii Băncii Noua a Moldovei din centrală și sucursala Câmpulung Moldovenesc treceau în serviciul Băncii Oituzul, cu toate drepturile lor;

- Casa de pensii și ajutoare a personalului Băncii Noua a Moldovei trecea cu toate drepturile și obligațiunile ei la Banca Oituzul, care o dota cu suma de 10.000.000 lei, pentru ca personalul băncii să aibă dreptul de pensie, conform statutelor Casei³⁷.

O știre tristă pentru bancă aducea vara anului 1946, când a încetat din viață Ion M. Mîtilineu. Președintele Stavri Cunesco aducea un pios omagiu în ședința Consiliului de Administrație din 18 iunie 1946 rostind următoarele cuvinte: „deși și-a exprimat dorința de a nu i se țin discursuri, găsesc de a mea datorie să elogiez marea personalitate a defunctului, care timp de 25 de ani a condus banca noastră cu competență, tact și stăruință pentru mai bine, reușind totdeauna, cu toate că banca a trecut prin mari greutăți în anii 1940 și 1944. Banca noastră, fuzionată cu Banca Oituzul, pierde azi un prețios susținător, iar noi cei din consiliu un devotat și sincer colaborator”³⁸. Ulterior destinul Băncii Noua a Moldovei se contopește cu cel al Băncii Oituzul.

Fondul arhivistic nu include prea multe documente referitoare la activitatea băncii între anii 1920-1940 acestea fiind, cel mai probabil, distruse împreună cu sediile băncilor cu ocazia bombardamentelor și distrugerilor

³⁷ „Monitorul Oficial” nr. 104 din 6 mai 1946, partea II, p. 3581.

³⁸ Arhivele Naționale Bacău, *fond cit.*, d. 1/1942, f. 119.

provocate de bolșevici la retragerea de pe teritoriul Basarabiei sau ar putea ca parte din ele să se regăsească în arhivele din Chișinău. În documentele rămase și păstrate la Arhivele Naționale Bacău se regăsesc adevăruri cutremurătoare despre ceea ce s-a întâmplat pe pământul românesc de dincolo de Prut.

Trăim într-o perioadă a globalizării și informatizării, în care toate resursele se împart la nivel mondial și fiecare națiune joacă un rol în funcție de capacitatea ei de a inova, de a vinde ceea ce produce și de a-și administra în mod înțelept resursele de pe pământurile pe care există. Totuși, în spatele acestei liniști se aude zăngănitul armelor, spiritul expansionist existent în firea multor popoare care este ținut deocamdată în frâu de bunăstarea dată de evoluția tehnologică și exploatarea intensă a resurselor planetei. Întrebarea este până când? Ce putem face pentru a nu repeta istoria, pentru ca noi sau copiii noștri să fim feriți de aceste drame?

DEMERSURI PENTRU RECONSTRUCȚIA LOCALITĂȚII POIANA SĂRATĂ, DISTRUSĂ ÎN ÎNTREGIME ÎN LUPTELE DIN PRIMUL RĂZBOI MONDIAL

Ioan LĂCĂTUȘU

Efforts for rebuilding the village Poiana Sărata, entirely destroyed during The First World War

Summary

Poiana Sarata is a village located on the Valley of Oituz, in Bacau district, extremely representative for communities that embodies interchanges from different fields of social life (from demographical, economical and cultural points of view) between Transylvania, Moldavia and Walachia. Its geo - strategic importance had been sealed the community's existence for almost two centuries. In that respect, we can remind the painful events generated by the two world wide wars, but also the hurtful break from Romania and the integration of this territory in Horthy's Hungary, as a result of Vienna Dictate (august 30th 1940).

This study is based upon the documents emitted by the City Council of Three Chairs County and kept by National Archives from Covasna District, showing the efforts of the local authorities to rebuilt the village (between 1919-1922), entirely destroyed in the battles caused by the First World War.

Așezată în Valea Oituzului, localitatea Poiana Sărată, jud. Bacău, este o localitate reprezentativă pentru ceea ce înseamnă interferențele demografice, economice și culturale dintre Transilvania, Moldova și Țara Românească. Importanța geostrategică a așezării i-a marcat devenirea sa pe întreg parcursul existenței de aproape două secole. Dintre numeroasele evenimente care au influențat decisiv viața locuitorilor săi se detașează, prin dramatismul lor, cele două războaie mondiale și trecerea comunei în administrarea Ungariei horthyste, în urma Dictatului de la Viena, din 30 august 1940. De aceea, considerăm îndreptățit titlul lucrării monografice a etnografului băcăuan Dorinel Ichim, *Poiana Sărată de la Oituz. Tragedia unui sat*¹.

Conform istoricilor care s-au ocupat de istoria localității, satul Poiana Sărată este menționat prima dată în anul 1832 sub numele de „Satul Sărat”, îndeplinind funcția de frontieră, sat grăniceresc și punct vamal. Nucleul inițial al localității l-a reprezentat un număr de câteva zeci de familii de români, din

¹ Dorinel Ichim, *Poiana Sărată de la Oituz. Tragedia unui sat*, ediția a II-a, Editura Casa Scriitorilor, Bacău, 2007.

localitatea Brețcu, jud. Treiscaune, județ de care va aparține și noua așezare². Colonizarea satului s-a făcut cu alți români veniți în mai multe etape din Brețcu, din împrejurimile Sibiului și Brașovului și din zona Vrancei, ocupația principală a locuitorilor săi fiind păstoritul. În perioada 1832-1916, localitatea cunoaște o dezvoltare continuă, ajungând ca la recensământul populației din 1910 să aibă o populație totală de 1709 locuitori, din care 1346 aveau ca limbă maternă limba română, 325 limba maghiară, o persoană limba germană și șase persoane „ambele limbi”. Din totalul populației, 1358 de persoane erau de religie ortodoxă, 333 romano-catolică, 11 reformată, șase evanghelică și una greco-catolică. La acea dată, în comună locuiau 41 de străini, iar 185 de localnici erau plecați din sat. Localitatea avea o suprafață de 9493 jugăre (1 jugăr = 0,57 ha) și 419 case³.

Cu toate îngrădirile cunoscute, îndeosebi după înglobarea Transilvaniei la Ungaria, respectiv după statuarea dualismului austro-ungar, în 1867, comunitatea românească locală, prin forța sa demografică, economică și comunitară a asigurat funcționarea eficientă a principalelor instituții identitare – biserică, școală confesională, asociații culturale (filiala locală a Astrei) – și, prin aceasta, păstrarea și afirmarea culturii populare cu un pronunțat specific local, rezultat din contopirea tradițiilor satelor de origine a locuitorilor comunei Poiana Sărată⁴.

Învățământul de bună calitate, asigurat de școala confesională din localitate, educația tinerilor, primită în familie și la biserica ortodoxă, starea economică prosperă a majorității sătenilor au contribuit la formarea unor intelectuali cu binecuvântate rosturi publice în viața locală, regională și națională – preoți, învățători, profesori, juriști, economiști, ofițeri ș.a. – din rândul cărora amintim pe cunoscutul publicist și om politic Ghiță Popp⁵.

Cercetarea monografică a localității Poiana Sărată a pus în evidență dimensiunile concrete ale intoleranței administrației horthyste față de populația românească, prin publicarea „Tabelului nominal cu refugiații din comuna Poiana Sărată, județul Treiscaune, în urma aplicării Dictatului de la Viena din anul 1940”, cuprinzând numele și prenumele capului de familie, anul nașterii, respectiv vârsta celor 203 capi de familie, numărul membrilor familiilor respective (654 persoane), ocupația și localitatea unde s-au stabilit în urma refugierii⁶.

Lucrările de istorie militară și cele monografice, prezintă pe larg luptele purtate în Primul Război Mondial în Pasul Oituzului, marile jertfe de sânge ale

² Vezi Bitir Ioan, *Monografia comunei Poiana Sărată*, ms., 1980, Dorinel Ichim, *op.cit.*, Anton Coșa *Monografia comunei Oituz*, Editura Magic Print, Bacău, 2010 ș.a.

³ Traian Rotariu, Maria Semenici și Elemer Mezei, *Recensământul din 1910. Transilvania*, Seria Studia Censuaria Transilvanica, Universitatea Babeș Bolyai, Editura Staff, Cluj-Napoca, 1999, pp. 592-593.

⁴ Ana Grama, *Români sudtransilvani*, Editura Arcuș, Sf. Gheorghe, 2008 și Dorinel Ichim, *op. cit.*

⁵ Ioan Lăcătușu, *Personalități din Covasna și Harghita*, Editura Carpatica, Cluj-Napoca, 1998, pp. 117-129.

⁶ Arhivele Naționale Bacău, fond *Prefectura județului Bacău*, d. 406/1942, f. 1 și urm., apud Dorinel Ichim, *op. cit.*, pp. 205-210 și Anton Coșa, *op.cit.*, pp. 360-366.

militarilor implicați în crâncenele bătălii, eroismul ostașilor români și ale comandanților care au formulat deviza eroică „Pe aici nu se trece”⁷. În toiul acestor lupte, „satele Poina Sărată și Hârja au fost distruse complet. Populația s-a retras odată cu armata română în satele din spatele frontului. Recoltele au fost distruse. Lipsa alimentelor, aglomerările de oameni și soldați, mizeria și specula se făceau simțite din plin. Epidemiile făceau ravagii. Spitalele din Onești și Adjud erau pline de civili bolnavi. La toate acestea se adăugau pagubele produse de armatele austro-ungare, germane și rusești”⁸.

În lucrarea de față, valorificând documentele existente în fondul Prefectura Treiscaune, aflat în păstrare la Arhivele Naționale Covasna, vom reda câteva aspecte concrete ale demersurilor întreprinse de autoritățile locale din Poiana Sărată, între anii 1919-1922, pe lângă Consiliul Dirigent al Transilvaniei și Guvernul României, pentru reconstrucția localității, distrusă în întregime în luptele din primul război mondial.

Pentru început, menționăm câteva din măsurile întreprinse de autoritățile statului român, pentru lichidarea urmărilor războiului, respectiv măsurile luate pentru dezafectarea căii ferate înguste Brețcu-Poiana Sărată, construită de germani pentru deservirea armatelor austro-ungare și germane. Astfel, în circulara Ministerului Industriei și Comerțului, Direcția Generală a Industriei, Serviciul lichidării materialelor pradă de război din Transilvania, referitoare la dezafectarea căilor ferate Tg. Secuiesc-Sânzieni-Iacobeni și Brețcu-Poiana Sărată, rămasă de la armata austro-ungară, se precizează că „toate materialele rămase pradă de război în Ardeal și Banat au trecut asupra Direcției Refacerii Economice... În consecință am dispus demontarea liniilor ferate menționate... Vă rugăm a lua măsurile necesare, ca aceste lucrări de demontare să nu fie împiedicate de nimeni și să se dea organelor însărcinate cu demontarea tot concursul posibil din partea autorităților locale”⁹.

Cu aprobarea Ministrului de Război, linia de cale ferată îngustă din Valea Oituzului-Poiana Sărată și vagoanele aferente au fost cumpărate de către un grup de cetățeni din Poiana Sărată și anume: Gheorghe Silvester, Ioan Buncheș, Ioan Rafiroiu, Constantin Țuluca, Ioan Cârlan, Gheorghe Suvejan, Gheorghe Șandru, Constantin Suvejan, pentru care au achitat suma de 200.000 de coroane la Oficiul de taxe și impozite a județului Treiscaune. Prezența în rândul acestora a preotului Ioan Rafiroiu și destinația fondurilor rezultate din valorificarea materialului căii ferate militare Oituz-Poiana Sărată, ne conduce la formularea ipotezei conform căreia toți acești cetățeni erau membri ai Consiliului Parohial. Materialul rezultat din dezafectarea căii ferate menționate urma să fie vândut contra sumei de

⁷ Titlurile lucrărilor care abordează problematica luptelor purtate în timpul Primului Război Mondial, în bătăliile de pe Valea Oituzului, sunt redată în volumul *Monografia comunei Oituz*, de Anton Coșa, pp. 377-398.

⁸ Anton Coșa, *op. cit.*, p. 38.

⁹ Arhivele Naționale Covasna, fond *Prefectura jud. Treiscaune*, d. 1581/1920, f. 1.

200.000 de coroane pentru Ministerul de Război și 200.000 pentru reconstrucția bisericii ortodoxe din Poiana Sărată. Din păcate, după dezafectare șinele și celelate materiale rezultate au fost transportate de către două companii: Forestiera Română Societate Anonimă din Cluj și Societatea pe Acțiuni Industria Forestieră din Prejmer, iar înțelegerea inițială nu s-a mai finalizat¹⁰.

Situația dramatică în care se găseau locuitorii comunei Poiana Sărată, majoritatea întorși din refugiu, a determinat pe liderii comunității locale – în primul rând pe primarul Gheorghe H. Vleja și preotul paroh Ioan Rafiroiu – să întreprindă numeroase demersuri la autoritățile publice județene și la cele centrale, pentru obținerea sprijinului financiar și material pentru refacerea locuințelor și edificiilor publice – biserică, școală, primărie. În cele ce urmează, redăm o parte din corespondența purtată în acest scop, precum și rezultatele obținute în refacerea localității atât de greu încercate. Având o importanță documentară deosebită, în primul rând, pentru istoria locală, documentele emise de Consiliul Dirigent, Guvernul României și principalele ministere implicate în acțiunea de plată a despăgubirilor de război, pun în evidență eforturile statului român reîntregit de vindecare a rănilor grave ale războiului.

Răspunzând numeroaselor și insistentele cereri venite din teritoriul Ardealului revenit la patria mamă, Consiliul Dirigent, prin Resortul Finanțelor, transmite din Sibiu, în 8/21 martie 1919, următoarea comunicare: „Domului Prefect, Sângiorgiu (Sf. Gheorghe, reședința jud. Treiscaune – n.n.). Cu privire la ordonanța în cauza despăgubirilor de război apărută în nr. 12 al «Gazetei Oficilae», Vă trimitem două exemplare din MODELUL de declarație indicat în art. 1. Ar fi bine, să dispuneți, ca acest MODEL să fie litografiat ori multiplicat în tot formatul prezent și pus la dispoziția petenților (despăgubiților). Vă rog, Dle Prefect, să stăruieți ca cererile să fie într-o toate conform ordonanței emise. Șef de Secție”¹¹.

A doua zi, 9/22 martie 1919, Consiliul Dirigent transmite o „Notă circulară, către toți prefecții și președinții comisiilor de despăgubire”, cu următorul conținut: „În legătură cu ordonanța nr. 939 în cauza despăgubirilor de război spre orientare și spre a înlătura orice nedumerire, ordonez și declar următoarele: Ordonanța susamintită are a fi interpretată strict și aplicată adlitteram. Prin urmare pagubele de o categorie neindicată în articolul 1 al ordonaței de mai sus, sunt: 1. cele cauzate prin refugiarea în 1916 a săcuilor și a populației din județele mărginașe; 2. cele cauzate prin revoluția din 1918 n-au a se arăta, căci nu vor fi admise la dezbateri și nu se vor restitui. Ordonez și declar mai departe, că art. 13 are să fie ținut în vedere cu cea mai mare rigurozitate. Drept urmare pierderea totală a oricărui drept de despăgubire vor avea nu numai declarațiuni cu pretenții neexistente, sau făcute cu rea credință ori cu intenții frauduloase, ci și cele exagerate. Deci, în primul rând încredințați (procuratorii) păgubiților să țină cont,

¹⁰ Ibidem, d. 1052/1920, f. 1-10 și d. 365/1921, f. 1-2.

¹¹ Ibidem, d. 292/1922, f. 18.

că prin pretenții exagerate periclitează într-un mod absolut interesul clienților. În fine, declar că avansuri nu se dau și prin urmare cereri pentru acordarea unei anticipații nu se vor lua în seamă și nu se vor rezolva. Șeful Resortului Finanțelor”¹².

În data de 27 iunie 1919, Consiliul Dirigent, transmite tuturor prefecturilor subordonate, următoarea notă circulară: „În urma rugărilor repetate a particularilor și a oficiilor publice, îndeosebi în interesul populației din teritoriile nou ocupate, termenul pentru înaintarea declarațiilor de despăgubire se prelungește până la 1 septembrie 1919. Acest termen definitiv se referă la toate teritoriile cuprinse în hotărârile de la Alba-Iulia, vasăzică nu numai pentru Ardeal, ci și pentru Banat și părțile românești din ținuturile ungurene. Din nou se accentuiază, că declarațiunile se depun la comisiile locale, iar acolo unde acestea nu sunt constituite acestea se înaintează la Dnii prefecți și nu la Resortul pentru finanțe. Și de astădată se declară că pagubele suferite în și prin revoluția din toamna anului 1918, nu se vor restitui. Șeful Resortului Finanțelor”¹³.

Tinând cont de situația disperată în care se găseau locuitorii din comuna Poiana Sărată, în urma demersurilor întreprinse de primarul și preotul paroh din localitate, în 19 februarie 1920 „șeful resortului finanțe din cadrul Consiliului Dirigent – conform hotărârii consiliului – dispune „ca pe baza unei evidențe obicinuite (netimbrate) să plătiți locuitorilor din comuna Poiana Sărată, județul Treiscaune la mâna plenipotențialului Nicolae Vecerdea, prefect din Sf. Gheorghe, sumele mai jos indicate și anume două milioane trei sute nouăzeci și patru mii nouă sute cor., ca avans în cadrul despăgubirilor de război”¹⁴. Urmează tabelul nominal cu numele și prenumele, după caz porecla, celor 435 de locuitori din comuna Poiana Sărată și sumele cuvenite a le primi ca despăgubiri pentru pagubele suferite în timpul primului război mondial. (Anexa nr. 1) Sumele cuvenite pentru pagubele suferite în timpul războiului aveau la bază declarațiile completate de fiecare persoană păgubită (Anexa nr. 2), documente care erau validate de o comisie constituită prin hotărârea primăriei locale.

Dintr-un document, din anul 1921, semnat de primarul Gheorghe Vleja, rezultă că sumele primite, într-o primă etapă, au reprezentat doar un avans, reprezentând 10 % în coroane și 3% în lei din valoarea totală cuvenită fiecărei familii¹⁵. Acesta este și motivul pentru care, în cursul anului 1920, primăria locală „mai solicită despăgubirea locuitorilor rămași fără casă, cu încă 10% din suma declarată”¹⁶.

În același timp, continuă demersurile pentru primirea și a altor ajutoare, atât de necesare lucrărilor de reconstrucție și traiului cotidian al locuitorilor greu

¹² Ibidem, d. 392/1922, f. 19.

¹³ Ibidem, d. 392/1922, f. 34.

¹⁴ Ibidem, d. 392/1922, f. 1.

¹⁵ Ibidem, d. 135, f. 1-3.

¹⁶ Ibidem, d. 1629/1920, f. 1.

încercați. Astfel, în vara anului 1920, pe baza unui memoriu întocmit de preotul paroh Ioan Rafiroiu, Prefectura jud. Treiscaune, printr-o adresă semnată de prim notarul D. Păltineanu, roagă Ministerul Industriei și Comerțului, să aprovizioneze locuitorii din comuna Poiana Sărată, „cu articole de primă necesitate, deoarece localitatea, în război, a fost distrusă aproape în totalitate. Vă rugăm a ne da sprijinul posibil întru ajutorarea locuitorilor rămași pe drumuri, se spune în memoriul părintelui Ioan Rafiroiu, anexat adresei menționate”¹⁷. La rândul său, pretorul plășii Tg. Secuiesc, solicită sprijinul Prefecturii Treiscaune pentru asigurarea materialului lemnos necesar reconstrucției localităților Brețcu și Poiana Sărată, distruse de luptele din timpul primului război mondial¹⁸.

Asaltați de insistențele autorităților publice locale, Secretariatul General din Cluj al Ministerul Finanțelor, respectiv Serviciul despăgubirilor de război din cadrul Direcțiunii Contribuții Directe și de Război, la 26 ianuarie 1921, emite, din Cluj, următorul Ordin circular: „Domnule Prefect! În legătură cu Ord. nostru telegrafic nr. 32236 din 6 decembrie 1920 Vă rugăm să binevoiți a face cunoscut populației din jud. Dumnevoastră, ca să nu mai urgenteze rezolvarea rugărilor referitoare la pagubele de război și nici cele referitoare la plata diurnelor comisiilor care au lucrat la evaluarea și conscrierea pagubelor, deoarece creditul din care s-au plătit avansuri în contul pagubelor de război s-a epuizat și acum suntem în așteptarea unui nou credit bugetar de la Ministerul Finanțelor din București, precum și a unor noi instrucțiuni referitoare la fixarea competențelor membrilor comisiilor de evaluare”¹⁹. În 15 mai 1921, aceeași autoritate transmite Prefecturii județului Treiscaune următoarele precizări: „Referindu-ne la raportul Dv. No. 5790/1920, prin care ne întrebați, că cererile acelor persoane, care conform Ord. Consiliului Dirigent No. 939 și 6462/1919 din oarecare împrejurări nu și-au declarat la timp pagubele suferite prin război, se mai pot lua în considerare și tot asemenea că cererile acelorora cărora li s-au acordat despăgubiri de război din partea fostului stat maghiar, dar plățirea nu s-a efectuat, se mai pot lua în vedere, Vă comunicăm că prin adresele noastre no. 36336/1922 am cerut de la Ministerul Finanțelor din București unele instrucțiuni referitoare la acestea, dar până în prezent n-am primit nimic, însă îndată cum vom primi, imediat o să vi-l punem la dispoziție, pentru a vedea cum veți purcede în astfel de cazuri”²⁰. În anul următor, Serviciul despăgubirilor de război, din cadrul Secretariatul General din Cluj al Ministerului Finanțelor, printr-un alt ordin circular, revine cu noi precizări în aceeași acțiune de mare amploare și complexitate: „Domnule Prefect! În urma diferitelor zvonuri răspândite de ziare, referitor la chestiunea despăgubirii de război, care zvonuri au avut ca urmare aglomerarea de diferite cereri, Vă rugăm, ca în legătură cu Ordinul nostru circular din 26 ianuarie 1921, să binevoiți a aduce

¹⁷ Ibidem, d. 1628/1920, f. 1.

¹⁸ Ibidem, d. 1746/1920, f. 1-2.

¹⁹ Ibidem, d. 392/1922, f. 51.

²⁰ Ibidem, d. 392/1922, f. 53.

la cunoștința populației din județul Dv. prin organele subalterne următoarele: Chestiunea constatării și plătirii pagubelor de război nu este încă definitiv tranșată, dar nu peste mult timp va primi rezolvarea ei definitivă și legală. Statul român nu a putut încă intra în drepturile ce i se cuvin conform tratatelor de pace de la foștii săi inamici și deci este explicabil, cum nici el nu a putut ajuta pe cetățenii săi. De îndată ce chestiunea pagubelor de război va fi tranșată, se va aduce la cunoștința publică, deci populația să fie pașnică și să nu se mai îngrămădească cu diferite cereri – deocamdată zadarnice – referitoare la chestiunea aceasta”²¹.

Așa după cum am menționat, un rol deosebit de important, în acțiunile întreprinse pentru refacerea localității Poiana Sărată, l-a avut primarul Gheorghe H. Vleja și preotul paroh Ioan Rafiroiu. Stau mărturie, în acest sens, documentele existente în fondul Prefectura jud. Treiscaune, aflate în păstrarea Arhivelor Naționale Covasna. Un exemplu îl reprezintă memoriul primarului comunei Poiana Sărată, Gheorghe Vleja, adresat Prefectului județului Treiscaune referitor la acordarea ajutoarelor cuvenite localităților care au avut de suferit de pe urma luptelor din primul război mondial, în care se spune: „Prea Onorate Domnule Prefect, Cu tot respectul, în rândurile de mai jos vă pun la cunoștință cu unele lucruri de care eu cred că este neapărat de lipsă să le cunoașteți. Faptul că am venit (cam fără voia mea) la conducerea și administrarea comunei mele în ziua de 17 septembrie a anului trecut (1920 – n.n.) și în acest interval de timp mi-a fost dată posibilitatea de a constata suferințele și grija pentru ziua de mâine a locuitorilor comunei noastre. Nu sunt în stare a scrie ce am constatat și nici grija și încercarea ce am în suflet pentru viitorul acestei comune atât de prigonită de soartă, și astăzi prea puțin băgată în seamă.

Domnule Prefect, Până azi șase ordine am primit de la Onor Prefectură prin Administrația Plășii la diferite interese ce privesc obligațiile comunei față de mersul regulat al administrației județului, unde am fost amenințat cu pedeapsă în bani, dacă nu vom satisface cutare ori cutare ordonanță. Am căutat să mă conformez ordinelor date, și am căutat toate căile care duc la binele de obște și cu binele și cu bunăvoință am obținut bunăvoință din partea aproape a tuturor locuitorilor. Dar e știut că numai cu făgăduieli nu ajungem la un rezultat dorit.

Se știe că această comună a fost distrusă de război, locuitorii de pe urma războiului au rămas în 1916 numai cu câte o cămașă fiecare. Avutul pierdut atunci e pierdut și astăzi, căci cele 10 % în coroane (3% în lei), mulți când i-am luat i-am dat pentru hrană, alți deabia și-au făcut un adăpost vitelor, sub al cărui coperiș și-au făcut și o odaie unde se adăpostesc până când, ori va da Dumnezeu timpuri mai bune, ori poate că Înalțul Guvern va dispune și refacerea noastră în vreun fel. Deci dară, și până atunci se impune nouă a căuta un sistem de îndreptare morală față de

²¹ Ibidem, d. 392/1922, f. 52

comuna mea, oricare ar fi el, ... pentru a satisface cel puțin în parte pretențiile juste ale locuitorilor acestei comune.

Domnule Prefect, am aflat noi, și toată lumea știe, că pe zona frontului, de la Galați pe Siret și Trotuș, până la Palanca (acesta o știm noi ca un lucru pozitiv), că atâtea comune câte au suferit fiind aproape de front, au avut favorul de a primi stofă și pânză cu 60 % mai ieftin, față de cum s-au vândut în comerț. Nu știm cărei împrejurări se atribue acest fapt, când am aflat însă am cerut, am intervenit și prin concursul Onor Prefecturii și mi s-a promis. Dar durere, așteptăm, nădăjduim, însă până astăzi de 5 luni aproape, nimic și iar nimic. Banii de la despăgubiri, câți ne-au mai rămas, i-am dat la preschimbare în lei, și aceia până astăzi 40% nu mi s-au restituit. Un an s-a împlinit de când noi am avut norocul a ne bucura primind ceva alimente cu un preț redus, din locurile unde se găsesc.

Considerând comuna noastră în starea disperată în care se află și în care a adus-o războiul. Considerând că avem aici peste 70 de văduve, între care 26 văduve de război, și că avem o datorie sfântă a le veni în ajutor, în marginile posibilităților. Considerând că avem o datorie sfântă a introduce bună rânduială în administrație și o îndreptare morală în rândul acestui popor ajuns la disperare, vă rugăm și mai ales în numele acelora care pe vecie le-au rămas o rană pe suflet, care și-au pierdut soția, soțul, sau mama și fiul, să bine voțiți a interveni la locurile în drept pentru a ni se rândui următoarele: 1. o cantitate de ștofe și pânze cu preț redus; 2. să ni se achite cât mai curând cele 40% din despăgubirile rămase de la coroane; 3. să ni se rânduiască o cantitate de zahăr, cu un preț mai convenabil, pentru că aici cum suntem lipsiți și de vitele cu lapte, zahărul este necesar mai ales la hrănirea copiilor; 4. când onor Prefectura găsește nimerit și dacă are și posibilitatea, în înțelegere cu onor Comisia de aprovizionare a județului, rugăm să ne rânduiască făină pentru pâine, de la o moară din Bacău, de unde ne-ar fi mai ușor de transportat, sau și din altă parte din vechiul Regat, căci venindu-ne cu trenul la Onești, ne-ar fi lesne cu carele.

Vă rugăm Domnule Prefect, ca în marginile posibilității, să ne ajutați, ca să pot la rândul meu să mă achit cu cinste de îndatoririle ce îmi cad în sarcină și care le-am primit cu dragoste de muncă, căci nu am fost ales prin concurență, ci mi s-a propus. Sper că prin cele de mai sus cerute veți da ceva contribuții, contribuind foarte mult la îndreptarea morală a sătenilor mei, care, cum am zis, pentru grija zilei de mâine nu știu unde le e capul. Am rămas cu tot respectul, Gheorghe H. Vleja, primar, Poiana Sărată, 28 Ianuarie 1921.” Pe verso, rezoluția înlocuitorului prefectului: Către Biroul de Alimentare, Binevoțiți a interveni în cauza justă a locuitorilor comunei Poiana Sărată. Se va ține cont la sosirea zahărului, pentru a putea satisface în primul rând cerințele lor. Sf. Gheorghe, 2 februarie 1921”²².

²² Ibidem, d. 135/1921, f. 1-3.

În același context, un moment deosebit l-a constituit vizita Ministrului lucrărilor publice, Ioan Petrovici la Poiana Sărată, în 3 mai 1921, la finalul căreia primarul Gheorghe Vleja înaintează prefectului jud. Treiscaune procesul-verbal încheiat în ședința Consiliului Comunal „în problema gospodăriilor distruse în luptele din Primul Război Mondial” și propunerile făcute cu această ocazie. „Domnule Prefect, Cu deosebit respect vă înaintăm, aici alăturat, procesul-verbal luat în ședința Comitetului comunal în chestiunea refacerii gospodăriilor distruse de război, din comuna noastră. Deodată cu înaintarea acestuia vă rugăm să binevoiți a ne rezolva și sprijini, cu posibilă urgență, petiția exprimată în procesul-verbal pentru a putea întări, în fața poporului distrus și sărăcit, solitudinea Guvernului nostru. În copie, s-a trimes acest proces-verbal și Președinției Consiliului de Miniștri, Dlui Ministru al Lucrărilor Publice, precum și Președintelui Camerei Deputaților. Primiți, Domnule Prefect, pentru atențiune, pe lângă cele mai adânci mulțămiri, asigurarea deosebitei noastre considerațiuni ce vă păstrăm, în numele omenei. Poiana Sărată, 16 mai 1921. Primar Gheorghe H. Vleja, D-sale D-lui Prefect al jud. Treiscaune, Sf. Gheorghe”²³.

Adresa însoțește procesul-verbal amintit, pe care îl redăm în întregime. „Proces-verbal, Luat în ședința Comitetului Comunal ținută în localul școlii din comuna Poiana Sărată la 3 mai 1921, în prezența tuturor membrilor comitetului precum și a unei bune părți din popor. Președintele Comitetului, primarul comunei Gheorghe Vleja deschide ședința la orele 1 d.a. și anunță ca obiect vizita Dlui Ministru al Lucrărilor Publice, Ioan Petrovici. Dnul ministru, cu ocaziunea vizitărei regiunilor dăunate de război, a ținut să cunoscă și situația comunei Poiana Sărată și măsurile de refacere ce s-au luat până acum.

După ce, în calitate de primar, a arătat Dlui Ministru că în comuna Poiana Sărată Guvernul nu a luat nicio măsură de refacere, până în prezent, afară de avansul de 2.394.900 K. date de Consiliul Dirigent în anul 1920. Dl Ministru a propus să se înființeze în comună un comitet care să intre în legătură cu refacerea de la acest Departament, în scopul refacerii gospodăriilor distruse de război, care sunt în număr de aproape 800, în contul despăgubirilor ce am avea de luat și invită Comitetul comunal de a-și da cu părerea și a hotărî în cauză.

După o dezbateră mai lungă între membrii comitetului, Preotul Ioan Rafiroiu a expus pe larg situația grea a sinistraților de război, arătând că statul, din cauza greutăților financiare, până în prezent nu a putut contribui cu nimic, afară de cele 5% avans, în mod mai eficace la refacerea regiunilor distrise. În vechiul Regat s-a făcut cel puțin constatarea și evaluarea pagubelor prin comisiile constituite pe lângă Judecătoriile de Ocol și Tribunale, iar așa numitele societăți de reconstrucție, cel puțin pe Valea Oituzului, nu au refăcut nicio gospodărie. De aceea mijlocul cel mai bun rămâne tot inițiativa particulară, mulțămită căreia s-au refăcut o parte din locuințele distruse și la noi în comună, drept aceea propune:

²³ Ibidem, d. 354/1921, f. 3.

Luăm cu mulțumire act de vizita Dlui Ministru și în comuna noastră și de interesul ce îl poartă dăunaților de război, dar trebuie avut în vedere că comuna noastră, Poiana Sărată, este cea mai distrusă comună din Transilvania, situată pe Valea Oituzului glorios. Deși prin memorii, situații și alte intervenții la Consiliul Dirigent, la Comisia de Lichidare, la Guvernul central, ba chiar și la Cameră s-a intervenit în atâtea rânduri, arătându-se situația grea a populațiunii din această comună izolată în creierul Munților Carpați, care și astăzi sunt că locuiesc câte două familii într-o singură cameră, totuși în afară de promisiuni, nu ni s-a oferit nimic, nici un ajutor.

Având în vedere că Guvernul nici până azi n-a venit în Cameră cu un proiect de lege prin care să se legalizeze drepturile de despăgubiri ce revin sinistraților de război, având în vedere că societățile de refacere, cu toată buna voință nu pot fi de folos acestei comune, neavând statul păduri în apropiere, iar stațiunea de cale ferată cea mai apropiată este la 30 km depărtare, și astfel transportul ar îngreuna refacerea, rugăm ca Guvernul să intervină de urgență pentru a se institui o comisie din reprezentanții Departamentului Justiției, Lucrărilor Publice, Războiului și a Finanțelor, care să cerceteze la fața locului pagubele locuitorilor din această comună cauzate de război și după sentința dată să se statorească în bani suma ce revine în parte fiecărui locuitor distrus. La această constatare se va institui și o comisie locală care pe baza declarațiilor de pagubele suferite prin război făcute de fiecare locuitor, va da concursul la stabilirea și evaluarea pagubelor. Aceasta o cerem să se facă aici în comună, spre a fi scutiți locuitorii de a umbla pe la Judecătoria sau Tribunal, care sunt prea îndepărtate de comuna noastră, chiar dacă comisia ar lucra pe contul nostru.

Statul să ne avansese sumele statorite, în lipsă de bani prin bonuri, pe care să le putem sconta la Bănci până când statul ne va putea plăti sumele statorite din despăgubire. Statul va putea supraveghea, printr-un inginer specialist, construirea caselor după un plan stabilit, obligându-ne ca sumele aprobate să le folosim la construire de locuințe, care vor trebui să fie după un model tip. Și aceasta cu atât mai mult, cu cât comuna noastră, situată în creierii Carpaților, a fost una din cele mai frumoase comune din Transilvania, fiind și o stațiune climaterică, având poziții pitorești și băi de apă minerală, sulf și iod, în depărtare de Slănicul Moldovei la 8 km. În felul acesta având locuitorii pădurea lor proprie, prin inițiativă particulară și prin sânguințele depuse de fiecare în propriul său interes, comuna noastră s-ar reface în timpul cel mai scurt, iar populația de la îndoielile de astăzi și de la nesiguranța de până acuma, ar trece la muncă pozitivă.

Președintele roagă comitetul a alege doi bărbați pentru verificarea procesului-verbal. Părintele Rafiroiu întregește aceasta, propunând ca acest proces-verbal să fie semnat, pe lângă cei doi bărbați din comitet, de toate autoritățile locale, precum și de doi bărbați reprezentanți ai poporului care au asistat la ședință. Propunerea se primește, alegându-se din partea Comitetului domnii Ioan Cărlan și Gheorghe Șandru, iar din partea poporului domnii Costache

Damian și Nicolae Miculescu. Ședința se încheie la orele 3 p.m. și protocolul se subscrie. Poiana Sărată, 3 mai 1921. Casier Nicolae Cristea, notar Mathei Gheorghe, primar Gheorghe Vleja, Maria Tulucă și Virginia Birț învățătoare, Ioan Rafiroiu învățător și director școlar, Costache Damian și Nicolae Miculescu. Pentru conformitatea cu originalul, Primar Gheorghe Vleja”²⁴.

Printre edificiile care au avut cel mai mult de suferit în timpul luptelor din Primul Război Mondial au fost clădirile bisericilor. În acest sens, printr-o adresă din 16 august 1921, „Prea Veneratul Consistoriu Archidiecezan ortodox român din Sibiu, informează pe Ministrul Cultelor și Artelor, despre faptul că Arhiepiscopia Sibiului a transmis „declarațiunile pagubelor de război suferite de comunele bisericești din cuprinsul Arhiepiscopiei, în anul 1921, Resortului Cultelor și Instrucțiunii din cadrul Consiliului Dirigent. În aceste condiții, solicită conducerii Ministerului să dispună prefecturilor „să examineze, legalizeze și apoi să înainteze documentațiile întocmite de parohiile ortodoxe”²⁵. Documentele redau, prin intermediul corespondenței, declarațiilor și diverselor situații, eforturile întreprinse pentru plata despăgubirilor de război suferite de parohiile ortodoxe din plasa Tg. Secuiesc, din care făcea parte și Poiana Sărată. Dintre acestea amintim: biserica ortodoxă din Brețcu, ocupată de armatele austro-ungare în 1916-1918 și care a fost „distrusă și arsă prin ghilea de tun și gloanțe de pușcă, furt și violență”²⁶. Biserica ortodoxă din Mărtănuș: la fel ca și cea din Brețcu, în plus „distrusă și arsă pentru încălzit și bucătărie... Pagubele nu au fost constatate de nicio autoritate civilă sau militară și biserica nu a primit nicio anticipație până în prezent”²⁷. Biserica ortodoxă din Tg. Secuiesc: idem ca la celelate; „Singura pagubă cauzată afirmativ de armatele române în 1916 a fost constatată și evaluată la 2.500 coroane de autoritățile ungare, însă nici acolo nu s-a plătit”²⁸.

Declarația Bisericii greco-orientale române, Poiana Sărată, jud. Treiscaune despre pagubele ce ni s-au adus de Armatele Române, Austro-Ungare și Germane, din 1916-1918, cuprinde următoarele informații: „Imobilele au fost distruse și arse de foc de soldați și aprinse prin bombardament. Bunurile au fost parte furate și parte arse odată cu clădirile. Valoarea totală a pagubelor 1.374.070... Pagubele nu au fost constatate de nicio autoritate civilă sau militară, până în prezent. Biserica a primit în martie 1920 suma de 250... cor, anticipație de despăgubire, și anume pentru biserică 200.000 cor, iar pentru școală 50.000 cor. Memoriu. Cauzatorii pagubelor au fost în mare parte armatele Austro-Ungare și Germane și numai în mică parte Armata Română. Tot timpul, din septembrie 27/1916 și până în 1918 decembrie, comuna a fost teatrul operațiunilor de război. Pagubele au fost cauzate parte prin bombardament de tunuri și incendiu iscat din acest bombardament, iar

²⁴ Ibidem, d. 354/1921, f. 1-2.

²⁵ Ibidem, d. 392/1922, f. 50.

²⁶ Ibidem, d. 357/1921, f. 10.

²⁷ Ibidem, d. 392/1922, f. 16.

²⁸ Ibidem, d. 357/1921, f. 20.

parte prin devastările armatelor mai sus menționate, care au adus obiectele din care se putea face foc și le-au ars, iar piatra și cărămida de la boltitura bisericii și de la celelalte edificii bisericesti, le-au cărat de au făcut cuptoare de încălzit tranșeele etc. În „Specificare”, sunt enumerate pagubele, pe categorii, produse la: biserică, cimitire, pădurile bisericii (275 iugăre și 402 jugăre „în parte”), pământ arabil și pășuni (21 jugăre) casele parohiale, curtea și anexele gospodărești – grajd, bucătărie de vară, garduri, porți, grădină ș.a. Sunt enumerate apoi bunurile mobile și de patrimoniu, după cum urmează: 53 icoane mari și 36 mici, patru sfeșnice de argint și două de alpaca, potir, candelă și cadelnițe de argint, disc, 5 cruci, 10 sfeșnice, șase rânduri de veșminte bisericesti, șase buc. prapori, trei policandre, trei clopote, toacă de aramă, două perechi cununii, 65 pomi fructiferi ș.a.” În finalul declarației se consemnează: „Subscriții membri ai Comisiei de evaluare adevăresc, după cea mai bună a lor știință și conștiință, că cele cuprinse în prezenta declarație sunt adevărate. Prețuirea este făcută după anul 1919 ianuarie 1. Poiana Sărată la 14 septembrie 1921”²⁹. În 10 decembrie 1921, preotul paroh Ioan Rafiroiu se adresează prefectului județului Treiscuaune cu rugămintea de a „extrăda o copie după pagubele constatate în mod oficial, căci biserica intenționând a-și zidi biserica și casele parohiale în primăvară, voiește să mai încerce la autoritățile superioare în drept pentru un ajutor în contul acelor despăgubiri, neavând biserica alte surse din care să acopere aceste cheltuieli”³⁰.

Concomitent cu demersurile întreprinse de autoritățile locale, pentru refacerea localității distruse de război, au continuat și cele ale unor persoane fizice din comuna Poiana Sărată. Am reținut câteva exemple. Cererea de despăgubire a locuitorului George Pop din comuna Poiana Sărată, care a suferit o pagubă de 30.340 lei și care nu a primit nicio despăgubire³¹. O cerere asemănătoare a înaintat și Ana P. Birt, „care cere a i se plăti paguba votată în sumă de 7500 cor, deși a primit deja de la regimul unguresc suma de 7000 cor”³². În 13 octombrie 1920, văduva Elena Gh. Pop, „solicită a i se acorda 25% din paguba declarată”³³.

În același context, redăm și corespondența referitoare la plata cantității de 3000 kg. fân rechiziționat, în timpul primului război mondial, de la cetățeanul Costache Dimian, din Poiana Sărată, de către Regimentul 6 Roșiori. „Prefectura jud. Treiscaune, no. 1025/1921, Către Costache Dimian, Poiana Sărată. În conformitate cu ordonanța Ministerului de Război, Serviciul lichidărilor nr. 4367/1920 binevoii a ne trimite bonul ce s-a dat de Regimentul 6 Roșiori pentru cantitatea de 3000 kg. fân ca să fie achitat de Contabilitate. Sf. Gheorghe la 2 februarie 1921”³⁴. La rândul său, Subprefectura jud. Treiscaune, în anul 1922,

²⁹ *Ibidem*, d. 357/1921, f. 20-25.

³⁰ *Ibidem*, d. 357/1921, f. 36.

³¹ *Ibidem*, d. 1630/1921, f. 1.

³² *Ibidem*, d. 1631/192, f. 1.

³³ *Ibidem*, d. 1632/1921, f. 1.

³⁴ *Ibidem*, d. 407/1922, f. 1.

adreasează On. Ministerul de Război, Serviciul Lichidare și Subsistență, București următoarea comunicare: „În urma adresei Dvoastră nrul 4369 din 25 decembrie 1920 și în baza adresei noastre nrul 1025/1921 a fost cerut domnului C. Dimian din Poiana Sarată bonurile originale ce s-au dat de Regimentul 6 Roșiori pentru fânul rechiziționat. Răspunsul la aceasta nu a sosit decât la 13 III 1922 când nu s-a mai putut petracta chestia în ultima ședință a Comisiunii mixte de rechiziții. Dealtcum solicitantul spune, în cererea sa, că nu a primit bon de pe fânul luat. Din informațiile ce le avem afirmațiunile dlui C. Dimian sunt exacte și știm că a fost un om cu bună situație materială, nimiciindui-se tot în timpul războiului”³⁵. Din reclamația locuitorului Gheorghe D. Șandru, din comuna Poiana Sărată, împotriva consăteanului său, Constantin Damian, aflăm că acesta era președintele composesoratului local. Iată conținutul reclamației: „Subsemnatul Gheorghe D. Șandru, comerciant din comuna Poiana Sărată, cu cel mai mare respect vă adresez următoarea plângere. Noi acești locuitori ne-am refugiat în anul 1916 din cauza războiului. Am fost încorporați și am luptat cot la cot cu Românii pentru întregirea neamului. Când m-am întors acasă, în anul 1918/1919, nu am găsit decât praf și cenușă. Din această cauză, ca să ne putem reface, am ales un comitet composesoral, în frunte cu părintele Ioan Rafiroiu, președinte”. În continuare este reclamat conducătorul Composesoratului local Constantin Damian, pentru anumite ilegalități. În urma controlului Prefecturii, aceste acuzații sau dovedit neîntemeiate....³⁶.

O problemă deosebită, pentru primăria locală, o reprezenta situația invalizilor, orfanilor și văduvele de război. Ca urmare a intervențiilor făcute, Sedria Orfanală a jud. Treiscaune, la 18 martie 1922, comunică prefectului jud. Treiscaune faptul că, „primăriei comunale Poiana Sărată, i s-a dat permisiunea de a reînființa evidența de tutelă și curatelă din evidența centrală”³⁷.

În contextul favorabil al perioadei interbelice, locuitorii comunei Poiana Sărată au reușit să-și reconstruiească așezarea și să redevină o comună înfloritoare, cu o activitate economică prosperă și o bogată viață culturală și comunitară. Cursul firesc al vieții încercațiilor locuitori din comună a fost brutal și dramatic întrerupt de evenimentele ce au urmat adoptării Dicatatului de la Viena, din 30 august 1940. În calitatea sa de cea mai „estică localitate a Ungariei horthyste”, așezarea a cunoscut dezlănțuirea oarbă a intoleranței fără limite. A fost nevoie de alte demersuri pentru vindecarea noilor răni – unele dintre ele rămase nevindecate pentru totdeauna – pentru ca localitatea să renască a doua oară, ca pasărea *Phönix* din propria cenușă, și să dăinuiască pe frumoasa Vale a Oituzului, îndeplinind și menirea de punte de legătură și zonă de interferență, între provinciile istorice românești Transilvania, Moldova și Muntenia.

³⁵ Ibidem, d. 407/1922, f. 1.

³⁶ Ibidem, d. 218/1922, f. 2.

³⁷ Ibidem, d. 418/1922, f. 3.

Tabel nominal
cu locuitorii din comuna Poiana Sărată și sumele primite ca
despăgubiri de război

„Consiliul Dirigent. Resortul Finanțelor Nr. 1712/1920. Conform hotărârii Consiliului Dirigent, dispunem, ca pe baza unei evidențe obicnuite (netimbrate), să plătiți locuitorilor din comuna Poiana Sărată, județul Treiscaune la mână plenipotențialului Nicolae Vecerdea, prefect din Sf. Gheorghe, sumele mai jos indicate și anume:

Nr. crt., Numele și prenumele	Suma în numerar primită - coroane -
1. V. Anica Gh. Bârlă	4500 cor. (patru mii cinci sute)
2. Niculaie Radu	4500 cor. (patru mii cinci sute)
3. V. Maria I. Mamoiu	5500 cor. (cinci mii cinci sute)
4. Dragomir Chiriaie	6000 cor. (șase mii)
5. Constantin Mathei	10.000 cor. (zece mii)
6. Reveica C Matehiu	10.000 cor. (zece mii)
7. V. Maria A Ghioc	2500 cor. (două mii cinci sute)
8. Gheorghe Milușca	3500 cor. (trei mii cinci sute)
9. Ioan Bortoși	4500 cor. (patru mii cinci sute)
10. V. Ana Gh. Băcescu	2500 cor. (două mii cinci sute)
11. Gh. Pavel Ciurea	6500 cor. (șase mii cinci sute)
12. Gheorghe Balcanu	6500 cor. (șase mii cinci sute)
13. Damean Tătar	5000 cor. (cinci mii)
14. Niculaie T. Draga	3500 cor. (trei mii cinci sute)
15. Ioan Chișineanu	4500 cor. (patru mii cinci sute)
16. V. Marina I. Sobal	5000 cor. (cinci mii)
17. Petrache Negustoru	10.000 cor. (zece mii)
18. Ioan Drăgan Gogon	5500 cor. (cinci mii cinci sute)
19. George Lazăr Cortigă	8500 cor. (opt mii cinci sute)
20. Ioan N. Ciurea	3000 cor. (trei mii)
21. Gh. D. Sandru	10.000 cor.(zece mii)
22. V. Efrosina I. Zaharia	4500 cor. (patru mii cinci sute)
23. Ofrana Anica Lungu	4500 cor. (patru mii cinci sute)
24. Ioană N. Giană	6000 cor. (șase mii)
25. Niculaie Feraru	5000 cor. (cinci mii)
26. Niculaie N. Ionel	5000 cor. (cinci mii)
27. Gh. St. Rânță	3500 cor. (trei mii cinci sute)
28. Ioan B. Presuilă	4500 cor. (patru mii cinci sute)

29. Ioan Ciurea	4000 cor. (patru mii)
30. Nicolaie Balcanu	8000 cor. (opt mii)
31. Elena Spir. Bucsandru	6000 cor. (șase mii)
32. Gh. Gh. Bortoși	4500 cor. (patru mii cinci sute)
33. Nicolaie Boboși	10.000 cor. (zece mii)
34. V. Anca C. Manea	2500 cor. (două mii cinci sute)
35. Niculaie C. Manea	4000 cor. (patru mii)
36. Niculae N. Ciobanu	3500 cor. (trei mii cinci sute)
37. V. Maria N. Furtună	2500 cor. (două mii cinci sute)
38. Ioan N. Vleji	10.000 cor. (zece mii)
39. V. Ana I. Palade	9500 cor. (nouă mii cinci sute)
40. V. Ana I. Șelariu	6500 cor. (șase mii cinci sute)
41. V. Maria Gh. Bantea	2500 cor. (două mii cinci sute)
42. Pavel Balan	6000 cor. (șase mii)
43. V. Reveica Oltean	5000 cor. (cinci mii)
44. Ioan I. Pașcalin	7000 cor. (șapte mii)
45. Stoica Vleji	6500 cor. (șase mii cinci sute)
46. Ioan Dragoi Hârjianu	4500 cor. (patru mii cinci sute)
47. V. Maria I. Munteanu	7000 cor. (șapte mii)
48. Ioan Grintea	4500 cor. (patru mii cinci sute)
49. Gh. Muntean Ghearmecu	9000 cor. (nouă mii)
50. George Apostol	6500 cor. (șase mii cinci sute)
51. V. Susana I. Cristea	1000 cor. (una mie)
52. Floarea I. Pascalin	2500 cor. (două mii cinci sute)
53. Ioan Smâdu Crăciun	5500 cor. (cinci mii cinci sute)
54. Ioan Pascalin Bât.	8000 cor. (opt mii)
55. Gh. Irimiea	5500 cor. (cinci mii cinci sute)
56. D-tru Jurean Nistor	6000 cor. (șase mii)
57. Ioan Glig. Pureanu	5500 cor. (cinci mii cinci sute)
58. Ioan Câmporeanu	6000 cor. (șase mii)
59. Chiriac Bunghez	5000 cor. (cinci mii)
60. Ioan Ladar Ledaroși	4000 cor. (patru mii)
61. Nicolaie Tătaru	10.000 cor. (zece mii)
62. Gh. Gh. Colta	2500 cor. (două mii cinci sute)
63. Gh. Bartoși	2000 cor. (două mii)
64. I. Muntean Ap. Ciurea	2500 cor. (două mii cinci sute)
65. Maria R. Boroș	600 cor. (șase sute)
66. Constantin Negustoru	3500 cor. (trei mii cinci sute)
67. Gh. Crăciun Smadu	3500 cor. (trei mii cinci sute)
68. Gh. Pădureanu	2500 cor. (două mii cinci sute)
69. V. Paraschiva I. Oprea Ciurea	2000 cor. (două mii)

70. Dumitru Cășieanu	6500 cor. (șase mii cinci sute)
71. V. Constantin Munteanu Teslea	5000 cor. (cinci mii)
72. Petrea Ciocan	2500 cor. (două mii cinci sute)
73. Gh. Muntean Teslea	5000 cor. (cinci mii)
74. Constantin Spânu	6500 cor. (șase mii cinci sute)
75. V. Reveica Antimir	9500 cor. (nouă mii cinci sute)
76. Gh. N. Teacă	5500 cor. (cinci mii cinci sute)
77. V. Ana I. Mania Munteanu	5500 cor. (cinci mii cinci sute)
78. Reveica Tutuiian	7000 cor. (șapte mii)
79. Gh. Drăgoi	7500 cor. (șapte mii cinci sute)
80. V. Efrosina n. Pascalin	2000 cor. (două mii)
81. V. Paraschiva n. Smadu	5000 cor. (cinci mii)
82. Constantin Petrea	3000 cor. (trei mii)
83. V. Maria N. Teacă	4500 cor. (patru mii cinci sute)
84. Duțu Manea Muntean	2000 cor. (două mii)
85. Ioan Lupu Inacu	5000 cor. (cinci mii)
86. Dumitru Dimian	3000 cor. (trei mii)
87. V. Ana I. Boian Clujiu	4000 cor. (patru mii)
88. Simion Ilie	3500 cor. (trei mii cinci sute)
89. Paraschiva A. Moraru	2500 cor. (două mii cinci sute)
90. Irimia Damian	6000 cor. (șase mii)
91. Ion I. Teacă	4000 cor. (patru mii)
92. Gh. Prismireanu Sandru	7500 cor. (șapte mii cinci sute)
93. Grigore Burducea	3500 cor. (trei mii cinci sute)
94. Maria I. Zaharia	2500 cor. (două mii cinci sute)
95. Ioan I. Selaru	3000 cor. (trei mii)
96. V. Ana N. Pascalin	2000 cor. (două mii)
97. Ioan Samson	6000 cor. (șase mii)
98. Ecaterina R. Tulea	4500 cor. (patru mii cinci sute)
99. Orfani Constantin Dimian	2000 cor. (două mii)
100. Maria Gh. Apostol	400 cor. (patru sute)
101. Vasile Gh. Samson	3500 cor. (trei mii cinci sute)
102. Gh. I. Popovici	10.000 cor. (zece mii)
103. Ioan Gh. Drăgan	5500 cor. (cinci mii cinci sute)
104. Spiridon Burducea	6000 cor. (șase mii)
105. Constantin Rusu	3500 cor. (trei mii cinci sute)
106. Ioan Bunghez	5500 cor. (cinci mii cinci sute)
107. Nicolae Bunghez	300 cor. (trei sute)
108. Maria C. Ciobanu	3500 cor. (trei mii cinci sute)
109. Gh. Stoichiței	3000 cor. (trei mii)
110. Nicolae Gh. Ahoieci	5500 cor. (cinci mii cinci sute)

111. Reveica A. Rusu	3500 cor. (trei mii cinci sute)
112. V. Elena I. Drăgan	2000 cor. (două mii)
113. Gh. Runchse	3000 cor. (trei mii)
114. Ioan Tarhungen	2500 cor. (două mii cinci sute)
115. Ioan Oncea	4500 cor. (patru mii cinci sute)
116. V. Maria I. Minișca	1500 cor. (una mie cinci sute)
117. Ioan Șerban	4500 cor. (patru mii cinci sute)
118. Ioan Zaharia	6000 cor. (șase mii)
119. V. Maria Puzdrea	5500 cor. (cinci mii cinci sute)
120. Ioan Gh. Șerban	3000 cor. (trei mii)
121. V. Ana I. Drăgoi	5500 cor. (cinci mii cinci sute)
122. Andrei Borbel	4500 cor. (patru mii cinci sute)
123. Gh. David	3000 cor. (trei mii)
124. Ecaterina I. Balcan	2000 cor. (două mii)
125. Nicolae I. Drăgan	6500 cor. (șase mii cinci sute)
126. Ioan David	2500 cor. (două mii cinci sute)
127. Pavel Bitir	4500 cor. (patru mii cinci sute)
128. Ștefan David	2000 cor. (două mii)
129. Ioan I. Tutman	5500 cor. (cinci mii cinci sute)
130. V. Maria I. Palade	3500 cor. (trei mii cinci sute)
131. V. Reveica If. Grosu	3500 cor. (trei mii cinci sute)
132. Maria Gh. Stelea Bunghez	4000 cor. (patru mii)
133. Maria Nic. Dimian	1500 cor. (una mie cinci sute)
134. Gh. Gh. Rentea	6500 cor. (șase mii cinci sute)
135. Ioan Năguștron	7000 cor. (șapte mii)
136. Gh. Caltar	4000 cor. (patru mii)
137. Nicolaie Ciurea Ghitinac	4000 cor. (patru mii)
138. Orfani Gh. Rucsandru	800 cor. (opt sute)
139. Vasile Bitir	3500 cor. (trei mii cinci sute)
140. V. Ana I. Birtz	7500 cor. (șapte mii cinci sute)
141. Gh. Trandafir	2000 cor. (două mii)
142. Ioan Iacob	3500 cor. (trei mii cinci sute)
143. V. Ana I. Teacă	800 cor. (opt sute)
144. V. Reveica I. Iacob	3000 cor. (trei mii)
145. Gh. Gh. Vleji	2000 cor. (două mii)
146. Ioan Gh. Vleji	3000 cor. (trei mii)
147. V. Ana V. Comanici	3500 cor. (trei mii cinci sute)
148. Petrea Cianga	3500 cor. (trei mii cinci szte)
149. Ladar Cărlan	6000 cor. (șase mii)
150. Stoian Ioan	1000 cor. (una mie)
151. Reveica Stan D-tru	2000 cor. (două mii)

152. Vasile Zmadu	7500 cor. (șapte mii cincisute)
153. Nicolaie A. Bunghez	6500 cor. (șase mii cinci sute)
154. Iosif Vizitui	2000 cor. (două mii)
155. Gh. Serescu	3500 cor. (trei mii cinci sute)
156. Ioan Cicoan	10.000 cor. (zece mii)
157. Nicolaie Ilie Adam	2000 cor. (două mii)
158. Ioan Gh.	1000 cor. (una mie)
159. Gh. Dima	1500 cor. (una mie cinci sute)
160. Costache C. Ciurea	9500 cor. (nouă mii cinci sute)
161. V. Maria Gh. Oancă	6500 cor. (șase mii cinci sute)
162. Ioan Lungu	6000 cor. (șase mii)
163. V. Reveica Mircea	4000 cor. (patru mii)
164. Nicolaie Gh. Rențea	3000 cor. (trei mii)
165. Gh. Furtuna	4000 cor. (patru mii)
166. Ioan Zadar Cortiga	1000 cor. (una mie)
167. V. Ana I. Saltan	2000 cor. (două mii)
168. V. Maria C. Ciurea Chitinas	4000 cor. (patru mii)
169. V. Reveica N. Lungu	3000 cor. (trei mii)
170. Ioan Bârlă	4000 cor. (patru mii)
171. Nicolaie Matehiu	2000 cor. (două mii)
172. Gh. Oltean	6000 cor. (șase mii)
173. Grigore Oltean	10.000 cor. (zece mii)
174. Ioan Gh. Micu	10.000 cor. (zece mii)
175. Ioan I. Zaharia	2500 cor. (două mii cinci sute)
176. Gh. C. Chitu	7500 cor. (șapte mii cinci sute)
177. V. Gh. Tuțuianuțuțue	4500 cor. (patru mii cinci sute)
178. Gh. I. Tecă	5500 cor. (cinci mii cinci sute)
179. Constantin Coltofeanu	3500 cor. (trei mii cinci sute)
180. V. Maria Sos Imre	3500 cor. (trei mii cinci sute)
181. Gh. Crintea	6500 cor. (șase mii cinci sute)
182. Imre Ferencz	6000 cor. (șase mii)
183. Bokor Andrasi	4000 cor. (patru mii)
184. V. Anca C. Negustor	3000 cor. (trei mii)
185. Gh. Puzdrea	5000 cor. (cinci mii)
186. Ioan Serb Geana	2500 cor. (două mii cinci sute)
187. Dumitru Furceanu	6000 cor. (șase mii)
188. Ioan I. Oltean	8000 cor. (opt mii)
189. Ioan C. Ciurea	6500 cor. (șase mii cinci sute)
190. Constantin Lupu	2000 cor. (două mii)
191. Ioan I. Drăgoi	5000 cor. (cinci mii)
192. Sandor Senta	7500 cor. (șapte mii cinci sute)

193. V. Par. Gh. Lungu	3000 cor. (trei mii)
194. V. Maria V. Negustoru	2000 cor. (două mii)
195. Ioan Papuc	5000 cor. (cinci mii)
196. Imre Istvan	7000 cor. (șapte mii)
197. V. Ana Gh. Căciulă	9000 cor. (nouă mii)
198. Gh. Darbaret	2000 cor. (două mii)
199. V. Ana P. Ciurea	1000 cor. (una mie)
200. Gh. Ionel	3500 cor. (trei mii cinci sute)
201. Reveica V. Tărași	5500 cor. (cinci mii cinci sute)
202. D-tru D. Sandru	3500 cor. (trei mii cinci sute)
203. Maria I. Bunghez Ionuț	3000 cor. (trei mii)
204. Ștefan Ardeleanu	3500 cor. (trei mii cinci sute)
205. Vasile Ionel	4500 cor. (patru mii cinci sute)
206. V. Susana I. Spânu	4500 cor. (patru mii cinci sute)
207. V. Maria R. Rucsandru	6500 cor. (șase mii cinci sute)
208. Ana N. Spânu	4000 cor. (patru mii)
209. V. Maria N. Grosu	7500 cor. (șapte mii cinci sute)
210. Maria Gh. Sp. Bolboceanu	3500 cor. (trei mii cinci sute)
211. Nicolaie Mumoiu	10.000 cor. (zece mii)
212. Maria Al. Ciurea	1500 cor. (una mie cinci sute)
213. N. N. Mumoiu	9000 cor. (nouă mii)
214. V. Ana Gh. Palde	4000 cor. (patru mii)
215. Efrosina I. Ciurea	7500 cor. (șapte mii cinci sute)
216. Orfaniei I. Bolboceanu	2500 cor. (două mii cinci sute)
217. Nicolaie Sart Burghez	8500 cor. (opt mii cinci sute)
218. Gh. H. Vleja	10.000 cor. (zece mii)
219. Vasile Dragoi	4500 cor. (patru mii cinci sute)
220. Ioan V. Dragoi	4500 cor. (patru mii cinci sute)
221. Par. N. Dragoi	5000 cor. (cinci mii)
222. V. M. Harb. Vleji	3000 cor. (trei mii)
223. Ioan M. Teslea	2000 cor. (două mii)
224. Ion I. Ciurea	7000 cor. (șapte mii)
225. Gh. Leganusi	6000 cor. (șase mii)
226. Nicolaie C. Ciurea	6500 cor. (șase mii cinci sute)
227. I. N. Mumoiu	10.000 cor. (zece mii)
228. Gh. M. Munteanu	5000 cor. (cinci mii)
229. N. Serban B.	8500 cor. (opt mii cinci sute)
230. N. N. Serban	10.000 cor. (zece mii)
231. V. Ana C. Bârlă	1500 cor. (una mie cinci sute)
232. V. Ana Vasile Bucșe	4000 cor. (patru mii)
233. Gh. Ar. Ghioc	5000 cor. (cinci mii)

234. Ioan Măgureanu	6500 cor. (șase mii cinci sute)
235. Văd. Ana N. Ciobanu	3500 cor. (trei mii cinci sute)
236. Petrea Sandu	6000 cor. (șase mii)
237. Petrea Bitir	9000 cor. (nouă mii)
238. Gh. Soregeanu	4000 cor. (patru mii)
239. V.R. Soregeianu	6500 cor. (șase mii cinci sute)
240. Ioan Matehiu	6500 cor. (șase mii cinci sute)
241. V. Ana P. Bunghez	4500 cor. (patru mii cinci sute)
242. Gh. Ghitu	3000 cor. (trei mii)
243. Nicolaie Tutuianu	4000 cor. (patru mii)
244. D-tru Sandrus	10.000 cor. (zece mii)
245. V. Maria D. Dobriu	4500 cor. (patru mii cinci sute)
246. Gh. Vrăceanu Căintu	2000 cor. (două mii)
247. Gh. Spanu	4000 cor. (patru mii)
248. Nicolaie Gh. Ghioc	8000 cor. (opt mii)
249. Nicolae N. Spanu	4000 cor. (patru mii)
250. V. Imre Ianoane	6000 cor. (șase mii)
251. Imre Iosef	4000 cor. (patru mii)
252. Vaz. Teca	5500 cor. (cinci mii cinci sute)
253. V. Florea Iacob	5500 cor. (cinci mii cinci sute)
254. Const. Boholteanu	2500 cor. (două mii cinci sute)
255. Nicolae Stanciu	5000 cor. (cinci mii)
256. Ioan Gh. Dragoi	1000 cor. (una mie)
257. Gh. Gh. Vranceanu	3500 cor. (trei mii cinci sute)
258. Paraschiva I. Ciocan	1000 cor. (una mie)
259. V. Efrosina Spanu	4000 cor. (patru mii)
260. V. Maria St. Damian	3000 cor. (trei mii)
261. Moise Lazar Cortigă	6500 cor. (șase mii cinci sute)
262. V. Maria N. Mazere	1000 cor. (una mie)
263. Gh. Av. Rusu	8500 cor. (opt mii cinci sute)
264. Ioan Ardelean Fulga	9500 cor. (nouă mii cinci sute)
265. Sarcan Ianos	10.000 cor. (zece mii)
266. Reveica I. Spanu	7500 cor. (șapte mii cinci sute)
267. Constantin C. Tuluca	7500 cor. (șapte mii cinci sute)
268. Gheorghe C. Tuluca	6000 cor. (șase mii)
269. Petrea Lupu	2000 cor. (două mii)
270. V. Reveica Mihaiu	2000 cor. (două mii)
271. Hosszu Demeter Ianos	3500 cor. (trei mii cinci sute)
272. V. Maria Ich. Ciurea	6000 cor. (șase mii)
273. V. Maria Gh. Tătaru	2500 cor. (două mii cinci sute)
274. Gh. Gh. Ghioc	5500 cor. (cinci mii cinci sute)

275. Petrea Rosca	7500 cor. (șapte mii cinci sute)
276. Ioan Gh. Ghioc	5000 cor. (cinci mii)
277. V. Maria C. Teacă	6000 cor. (șase mii)
278. Constantin Drăgoi	8000 cor. (opt mii)
279. Orf. Elena Bolboceanu	2500 cor. (două mii cinci sute)
280. Stefan Sinclar	2500 cor. (două mii cinci sute)
281. Ioan Gh. Furtună	1500 cor. (una mie cinci sute)
282. V. Reveica I. Micu	3000 cor. (trei mii)
283. Niculaie Furtună	5500 cor. (cinci mii cinci sute)
284. Niculaie Teodor	2500 cor. (două mii cinci sute)
285. Ioan Sandu	6000 cor. (șase mii)
286. Silvestru Ghioc	10.000 cor. (zece mii)
287. V. Paraschiva I. Manole	6000 cor. (șase mii)
288. Gh. Ciunga Frecus	7000 cor. (șapte mii)
289. Ioan Sorbel Frățilă	2000 cor. (două mii)
290. Elena Tutuianu n. Lungu	5500 cor. (cinci mii cinci sute)
291. V. Maria I. Zaharia	4500 cor. (patru mii cinci sute)
292. Muntean Gh. Balcan	5000 cor. (cinci mii)
293. V. Bucura C. Lupu	3500 cor. (trei mii cinci sute)
294. Urmas lui Niculaie Rusandra	3500 cor. (trei mii cinci sute)
295. V. Maria R. Rucsandra	1000 cor. (una mie)
296. V. Paraschiva B. Lupu	5500 cor. (cinci mii cinci sute)
297. V. Szöke Gáspárné	10.000 cor. (zece mii)
298. V. Sárkány Iozsefné	6000 cor. (șase mii)
299. Hegyes David	2000 cor. (două mii)
300. Kaicsa György	5500 cor. (cinci mii cinci sute)
301. Radu R. Rucsandru	6000 cor. (șase mii)
302. Orf. Ioan D. Furtună	6000 cor. (șase mii)
303. Nemeth Istvan	1500 cor. (una mie cinci sute)
304. Finna Istvanne	1500 cor. (una mie cinci sute)
305. V. Anca Spir. Oltean	2000 cor. (două mii)
306. Gh. Gh. Bentea	4500 cor. (patru mii cinci sute)
307. Aurelia Spir. Oltean	5500 cor. (cinci mii cinci sute)
308. Spiridon Oltean	9000 cor. (nouă mii)
309. Costache damian	10.000 cor. (zece mii)
310. Gh. Micu	10.000 cor. (zece mii)
311. V. Maria Gh. Vranceanu	8500 cor. (opt mii cinci sute)
312. V. Doamna N. Unghureanu	2500 cor. (două mii cinci sute)
313. V. Doamna M. Unghureanu	6000 cor. (șase mii)
314. Petru Ardelean	8500 cor. (opt mii cinci sute)
315. Gh. Ardelean	7000 cor. (șapte mii)

316. V. Reveica Gh. Radu	1500 cor. (una mie cinci sute)
317. V. Ana I. Bitir	4500 cor. (patru mii cinci sute)
318. Ioan Nicodiu Furtună	6000 cor. (șase mii)
319. Antal Ianos	2000 cor. (două mii)
320. Sárkány Imbrea	1000 cor. (una mie)
321. Ioan Sárbul	2500 cor. (două mii cinci sute)
322. V. Demeter Péterné	1000 cor. (una mie)
323. Fina Gabor	1500 cor. (una mie cinci sute)
324. V. Cara Andras	2000 cor. (două mii)
325. Szász Klari	1000 cor. (una mie)
326. Ioan N. Dimian	3500 cor. (trei mii cinci sute)
327. Vas. Gherasin Kadar	3000 cor. (trei mii)
328. Nicolaie Coltz	4500 cor. (patru mii cinci sute)
329. Nicolae Niculescu	10.000 cor. (zece mii)
330. Nicolaie Ardelean	7000 cor. (șapte mii)
331. V. Reveica P. Bunghez	1500 cor. (una mie cinci sute)
332. Gh. Ardeleanu	10.000 cor. (zece mii)
333. Gh. Gh. Ghioc	5000 cor. (cinci mii)
334. Ilie Adam	1500 cor. (una mie cinci sute)
335. Ioan St. Vleja	3000 cor. (trei mii)
336. Urmasi lui Ioan V. Selaru	2000 cor. (două mii)
337. Kovács Adamné	1500 cor. (una mie cinci sute)
338. Nicolaie Angnhene	2500 cor. (două mii cinci sute)
339. Ioan Ardelean Ciucurean	6000 cor. (șase mii)
340. V. Ana Ioan Bohotean	7500 cor. (șapte mii cinci sute)
341. Orfani Gh. Gh. Boholtean	1500 cor. (una mie cinci sute)
342. V. Maria Gh. Popoviciu	10.000 cor. (zece mii)
343. V. Maria Gh. Ladar	10.000 cor. (zece mii)
344. Ioan Varth. Boholtean	9000 cor. (nouă mii)
345. V. Ana Gh. Oltean	5500 cor. (cinci mii cinci sute)
346. V. Reveica Sp. Fenich	6500 cor. (șase mii cinci sute)
347. V. Doamna P. Tataru	8000 cor. (opt mii)
348. Orfani Ioan Taras	10.000 cor. (zece mii)
349. Elena P. Roșca	1500 cor. (una mie cinci sute)
350. V. Ana Gh. Tarța	10.000 cor. (zece mii)
351. Ioan P. Tataru	10.000 cor. (zece mii)
352. V. Maria I. Bora	8000 cor. (opt mii)
353. Const. Cașineanu	6500 cor. (șase mii cinci sute)
354. Ifj. Kis Iánosné	3000 cor. (trei mii)
355. Pavel Dobrin	6000 cor. (șase mii)
356. Ioan Dobrin	3000 cor. (trei mii)

357. Maria D-tru Dobai n. Lupu	1000 cor. (una mie)
358. Gh. Gh. Cianga Busatu	8500 cor. (opt mii cinci sute)
359. Victor Zaharia	9500 cor. (nouă mii cinci sute)
360. Petru C. Ciurea	10.000 cor. (zece mii)
361. Urmasi V. N. N. Niagu	6500 cor. (şase mii cinci sute)
362. Maria Gh. Ciurea	1000 cor. (una mie)
363. Ioan Tuluca Marinas	10.000 cor. (zece mii)
364. Nicolaie Gh. Popovici	5500 cor. (cinci mii cinci sute)
365. Ioan Oncia Tanaru	5000 cor. (cinci mii)
366. Elvira D-tru Manole	1500 cor. (una mie cinci sute)
367. Zamoilă Căşineanu	5500 cor. (cinci mii cinci sute)
368. Damean Damean	2000 cor. (două mii)
369. Ecaterina Unghurean	2000 cor. (două mii)
370. V. Ana Bogatu	2500 cor. (două mii cinci sute)
371. Elena Gh. Popp	10.000 cor. (zece mii)
372. Ana Radu Furtună	4000 cor. (patru mii)
373. Aurelia I. Olteanu	10.000 cor. (zece mii)
374. Ioan Grebnicui	3000 cor. (trei mii)
375. Gh. Coltz	4000 cor. (patru mii)
376. P. P. Tataru	4500 cor. (patru mii cinci sute)
377. Ana T. Radu	3000 cor. (trei mii)
378. Nicolaie Mazere	10.000 cor. (zece mii)
379. Ana C. ?oler (Nu se distnge prima literă)	2500 cor. (două mii cinci sute)
380. Andrei Toder	3000 cor. (trei mii)
381. V. Floarea C. Ciurea	2000 cor. (două mii)
382. V. Maria I. Carapetz	2000 cor. (două mii)
383. Nicolaie Oltean	6000 cor. (şase mii)
384. Ioan Mielu	3000 cor. (trei mii)
385. D-tru Lupu	3500 cor. (trei mii cinci sute)
386. V. Maria Gh. Nogoiescu	5000 cor. (cinci mii)
387. V. Paraschiva C. Muntean	800 cor. (opt sute)
388. Lazar Carland B.	600 cor. (şase sute)
389. Sos Ianos	700 cor. (şapte sute)
390. Nicolae Ard. Ciucurean	700 cor. (şapte sute)
391. Harai Sandor	4000 cor. (patru mii)
392. Maria I. Ciobanu	1000 cor. (una mie)
393. Molnar Ianoane n. Furtună	4500 cor. (patru mii cinci sute)
394. Vas. V. Minişca	1500 cor. (una mie cinci sute)
395. Ioan Carlan	10.000 cor. (zece mii)
396. Gh. Cârlan	10.000 cor. (zece mii)
397. Radu Anghel	7000 cor. (şapte mii)

398. Kiss Mihaly Amalka	2000 cor. (două mii)
399. Mike Ianos	3000 cor. (trei mii)
400. Ioan I. Lazar	1000 cor. (una mie)
401. Alexă C. Ciurea	1000 cor. (una mie)
402. Gh. Constantin Muntean	3500 cor. (trei mii cinci sute)
403. Vasile Doni Ghermecu	2500 cor. (două mii cinci sute)
404. V. Maria Gh. Doni	5500 cor. (cinci mii cinci sute)
405. Nicolae Borcan	3000 cor. (trei mii)
406. V. Ana Miklos Iosif	3500 cor. (trei mii cinci sute)
407. Vasile Gh. Vrănceanu	800 cor. (opt sute)
408. Ecaterina Iozsi Bodo	3500 cor. (trei mii cinci sute)
409. Gh. Ungureanu	8000 cor. (opt mii)
410. Maria N. Boianu	2000 cor. (două mii)
411. V. Ana V. Unghureanu	800 cor. (opt sute)
412. Gh. Rentea Ragan	1500 cor. (una mie cinci sute)
413. Maria Rom. Pop	5500 cor. (cinci mii cinci sute)
414. Elena Papp măritată Pepaj	4500 cor. (patru mii cinci sute)
415. Nicolaie Crintea	10.000 cor. (zece mii)
416. Biserica Ort. Română	200.000 cor. (două sute de mii)
417. Școala Confesională	50.000 cor. (cinci zeci mii)
418. Compozitoratu Prop.	100.000 cor. (una sută de mii)
419. Com. Poiana Sărată	10.000 cor. (zece mii)
420. Ioan Fench	10.000 cor. (zece mii)
421. Vasile Minisca Bătrânu	10.000 cor. (zece mii)
422. Maria Gh. Talabă	10.000 cor. (zece mii)
423. Ioan Todor Orfani	4000 cor. (patru mii)
424. Veres Anatol	3000 cor. (trei mii)
425. Adam A. Lungu	2000 cor. (două mii)
426. Perdi Ianos	2000 cor. (două mii)
427. V. Susana I. Spanu	900 cor. (nouă sute)
428. Sincler Sandor	500 cor. (cinci sute)
429. Preotul Rafiroiu Ioan	10.000 cor. (zece mii)
430. Ferentz Istvané	1500 cor. (una mie cinci sute)
431. Szöke Andrásné	1000 cor. (una mie)
432. Csilag Antalné	1000 cor. (una mie)
433. Rob Mihaly	2500 cor. (două mii cinci sute)
434. Rob Otilia n. Rotenbrecher	4000 cor. (patru mii)
435. Elisabeta Pastor	200 cor. (două sute)

„2.394.900 cor. Adică două milioane trei sute nouăzeci și patru mii nouă sute cor., ca avns în cadrul despăgubirilor dec război. Suma plătită s-o introduceți

în Jurnalul de plată a Resortului de finanțe și în Jurnalul de circulație. S-a prenotat la ieșire ca „Avansuri restituibile”, la intrare „Avansuri restituibile”, la pag. 15 - 28, sub poz. 431. Cluj, la 19 II 1920, Pentru conformitate cu originalul, Șeful Resortului ...”

Sursa: Arhivele Naționale Covasna, fond *Prefectura jud. Treiscaune*, d. 392/1922, f. 3-15

Anexa nr. 2

Județul.....
Comuna.....
Strada.....
Numele și prenumele păgubitului.....
Profesiunea.....

DECLARAȚIE

De pagubele ce mi s-au adus de¹

No. crt.	Pagubele rezultate din:	Valoarea în lei	Cauzele care au produs aceste pagube**	Obs. ***
1	Provocări de moarte sau infirmități, datorate bombardărilor sau altor fapte de violență ale inamicului			
2	Arestări, internări și luări de ostatici ²			
3	Lipsa de folosință a moșiilor, caselor de locuit, fabricilor etc. ³			
4	Imobile (case de locuit, dependințe, împrejmui, fabrici, mori etc.)			
5.	Mobilier și obiecte casnice			
6	Alimente și băuturi			
7	Mărfuri și obiecte de tot felul (fabricate, semi-fabricate și materii prime)			
8	Păsări			
9	Cereale și derivate, semințe și furaje			
10	Locuri de cultură, vii și livezi de pruni			
11	Păduri (având pagube de cel mult 5 mii lei)			
12	Animale de muncă (cai, boi, bivoli, vaci etc.)*			
13	Animale mici (oi, capre, porci etc)*			

14	Vehicule și hamuri*			
15	Unelete agricole de mână (sape, lopeți, coase, târnacoape etc)*			
16	Unele agricole cu tracțiune animală (pluguri,grape, tăvălugi, rarițe, semănători etc.)*			
17	Mașini agricole (locomobile, pluguri cu aburi, batoze etc)*			
18	Uneletele atelierelor, fabricilor, morilor și ale meseriașilor (acele care nu intră în industria mare încurajată de stat) ⁴			

1. Se va scrie: Germani, Austro-ungari, Bulgari, Turci, Ruși sau Români după cum pagubele au fost făcute de trupe sau de alte organe ale acestor țări
2. Se va arăta timpul cât a ținut arestarea sau internarea
3. Se va arăta timpul cât a fost ocupate și ridicată folosința
4. Pagubele din unelte și mașini, aparținând industriei mari și care se bucură de avantajele legii pentru încurajarea industriei naționale sau a minelor, vor fi trecute în formularele speciale ale Ministerului de Industrie și Comerț

* No. capetelor sau a bucăților

** În declarația păgubitului Pavel Dobroiu, de profesie agricultor, din Poiana Sărată, este consemnată următoarea mențiune: Subsemnatul român transilvănean fiind mobilizat cu armata austro-ungară din 1914, după câteva luni de serviciu pe frontul galițian, socotind că trebuie să lupt pentru neamul meu, am dezertat și m-am înscris voluntar în armata Română. Familia mea a trebuit să plece și ea de acolo, din cauza persecuțiilor ungurești, iar lucrurile care compuneau averea mea, parte au fost luate de autoritățile ungare, dar cea mai mare parte distruse, fiind zonă de bătaie acolo, mult timp.

*** Pe formularul declarației, în această rubrică, este consemnată următoarea mențiune: „Păgubitul va face mențiunea pe verso declarației pentru fiecare pagubă în parte, indicând pagubele prin numărul de ordine la care se referă, dacă are bon de rechiziție, de cine a fost liberat, ce valoare poartă, cât a primit din această valoare, dacă s-a făcut constatare judecătorească sau administrativă, când și unde se găsesc acele acte, arătând orice alt act sau titlu ce-ar poseda pentru justificarea pagubelor pricinuite sau constatate. *Păgubitul va putea alătura la această declarație și un memoriu detaliat cu descrierea pagubelor.*”

Sursa: Arhivele Naționale Covasna, fond *Prefectura jud. Treiscaune*, d. 7/1919

CONSIDERAȚII PRIVIND POLITISTUL DIN GALAȚIUL INTERBELIC

Adrian POHRIB

Some considerations regarding the policeman from Galați, between WWI and WWII

Summary

The article briefly presents the main social, politica land economical parameters involved in the evolution of the town of Galați, during the period comprised between WWI and WWII, and the way these particular situations bore consequences upon the professional and the social status of the policeman.

Orașul. Sfârșitul Primului Război Mondial marchează și pentru orașul Galați intrarea într-o nouă etapă de dezvoltare socială, economică, politică și culturală. Dacă, în general, satele din județul Covurlui s-au constituit într-un mediu tradiționalist, conservator orașul a fost mult mai receptiv la mondenitate, la nou. În județul Covurlui 48% din populație trăia în mediu urban și 52% în mediu rural.¹ Recensământul din anul 1930 arată că în Moldova 24,3% din populație trăia în mediu urban și 75,7% în mediu rural, iar la nivel național 20% în mediu urban și 80% în mediul rural. Cifra medie de locuitori pentru un oraș din România era de 21.117, iar pentru un oraș din Moldova de 20.394 locuitori. Galațiul se situa pe locul șase la nivel național ca număr de locuitori și pe locul doi, după Iași, dacă avem ca referință zona Moldovei².

Vintilă Mihăilescu aprecia că orașul interbelic avea patru zone funcționale: centrală, mahalalele, industrială și agricolă.³

Partea din vale a orașului prezenta numeroase magazine și hambare, agenții, fabrici și prăvălii, care vindeau „en-gros” mărfurile aduse de vapoare din toate colțurile lumii. Această zonă se diferenția de restul orașului prin construcțiile destinate afacerilor și negoțului și prin locuințele păturii mici a populației, constituită din muncitori și meseriași. Zona cuprindea Docurile (cu suburbiile Bădălan și Cărmidăriei) și Portul. În partea din vale era amenajat cheiul de piatră, cu o lungime de aproximativ 1.200 m., cu numeroase dane sau pontoane pentru

¹ Din numărul total al populației județului Covurlui (211.439 locuitori), aproape jumătate (101.148) locuiau în orașul Galați, situându-l pe locul 5 în clasamentul orașelor, ca număr de locuitori (Direcțiunea Recensământului General al Populației, *Recensământul general al populațiunei din 1930*, București, 1931, pp. 53-54).

² *** *Istoria Românilor*, vol. VIII, Editura Enciclopedică, București, 2003, pp. 125-127. În județul Tecuci procentajul era de 11% în mediul urban și 89% în mediul rural.

³ *Ibidem*, p. 132.

acostarea vaselor. Cea mai importantă din zonă era str. Portului, cu o lungime de 2 km. „Paralelă cu fluviul, furnică în toate părțile de o lume grăbită de toate neamurile, pe care goana tramvaiului, cu semnalele clopotului asurzitor și de vehiculele de tot felul mânate cu iuțeală, o grămădește pe trotuarele înguste, în fața marilor construcții ridicate după război. Pe această stradă se află Palatul Navigației Fluviale Române, Camera de Comerț, Bursa, Pescăriile, Moara *Steaua* ș.a.”⁴.

Suburbia Bădălan, situată în partea extremă din valea orașului, era populată de muncitorii din fabrici și port, locuințele fiind modeste. În părțile unde terenul era situat mai jos decât nivelul străzilor, în anotimpul ploios, și chiar în timpul verii, apele se scurgeau formând bălți care puneau în primejdie starea de sănătate a locuitorilor. De altfel, de-a lungul timpului autoritățile au încercat, fără succes, să modernizeze această zonă prin ridicarea terenului cu 2-3 m., dar implicațiile bugetare erau prea mari. Ca soluție alternativă s-a încercat strămutarea populației în partea din deal a orașului, dar nici aceasta nu s-a bucurat de succes, o mare parte din vină revenind și locuitorilor cartierului care nu doreau să părăsească zona, astfel că au avut de suportat de nenumărate ori efectele devastatoare ale inundațiilor. În această suburbie se aflau instalate: Șantierul Naval „Brateș”, Arsenalul Marinei Militare, Docurile și „Forestiera”, una din cele mai mari fabrici de cherestea din Europa. În partea de lângă Dunăre se aflau Șantierul Naval al Societății Fernic și Uzina de gaz aerian.

Suburbia Izvor (Cărmidăriei). Originea denumirii se regăsește în hramul bisericii din cartier – „Izvorul Tămăduirii”. Suburbia se mai regăsește în documente sub denumirea de „Cărmidăriei” datorită atelierelor de fabricat cărămidă din zonă. Și această suburbie, care făcea legătura dintre partea din vale a orașului și partea din deal, era locuită de muncitori și diferiți slujbași de la fabrici și ateliere. În această parte a orașului se afla gara și depoul pentru întreținerea și reparația locomotivelor. Un aer de mondenitate era insuflat de gara de călători, unde numeroase trăsurile de lux așteptau sosirea călătorilor. Legătura dintre acest cartier și partea din deal a orașului era asigurată prin intermediul unei străzi pavate care lua dealul „în piept” și care, la capăt, avea construită, din anul 1872, o terasă din granit împrejmuată cu grilaj de fier forjat, ce oferea o panoramă splendidă.

În valea orașului erau amplasate întreprinderile cu cel mai mare capital social: Uzinele Comunale Galați S.A. (241.075 mii lei), Întreprinderea Metalurgică Mustad și Fiii S.A.R. (52.620 mii lei), Șantierul Naval de la Dunăre (40.600 mii lei), Uzinele Metalurgice Unite Titan-Nădrag-Călan (107.500 mii lei), Moara „Steaua” S.A.R. (64.500 mii lei), Fabrica de uleiuri vegetale, lacuri și vopsele Fleming S.A.R. (46.923 mii lei), Fabrica de textile M. Tehomlekdjoglou S.A.R. (46.923 mii lei).

⁴ Gh.N. Munteanu-Bârlad, *Galații*, Galați, <1925>, pp. 38-42.

După forța de muncă ocupată în industria orașului pe primele locuri se aflau Industria Textilă Română S.A.R (470 lucrători), Șantierul Naval (414 lucrători), Uzinele Metalurgice Unite Titan-Nădrag-Călan (395 lucrători), acestea fiind urmate de Industria Textilă Gălățeană S.A.R (268 lucrători), Fabrica de bumbac „Fusul” S.A.R. (283 lucrători), Fabrica de nasturi „Ancora” (195 lucrători) și Fabrica de uleiuri și tras sârmă „Etna” (128 lucrători).⁵

Partea ce mai „interesantă” a orașului o constituia platoul situat la aproximativ 24 m. deasupra nivelului apelor fluviului. Centrul atracției, ca în oricare oraș provincial, o constituia „Strada Mare”, cu o lungime de aproape 4 km., „bulevardul cel mai plăcut din oraș, locul de obișnuită plimbare pentru vehiculele luxoase și pietoni”⁶. Pe marginea bulevardului erau plantați numeroși tei și castani, orașul Galați devenind sinonim cu „orașul teilor”. Pe această stradă se aflau cele mai cochete clădiri particulare, expresie a prosperității proprietarilor și a ultimei mode arhitecturale, precum și cele mai impozante și importante instituții ale statului; judecătoria, Tribunalul, Palatul de Justiție, Curtea de Apel, Palatul Administrativ, Revizorul Școlar, Catedrala Episcopală – clădire monumentală și cea mai înaltă din oraș (50 m. înălțime), Institutul „Notre Dame de Sion”, consulatul străin, Serviciul Special de Siguranță, Palatul Poștelor, Palatul Episcopal. Acesta din urmă, situat în mijlocul unui frumos parc cu pomi roditori, având o bogată pinacotecă de tablouri religioase, era gazda familiei regale atunci când vizita orașul. Deși nu era amplasată pe str. Domnească, ci în imediata ei apropiere, pe str. Mihai Bravu, nu putem să nu facem referire la una din puținele instituții internaționale care și-au avut sediul central în România – Comisia Europeană a Dunării⁷.

Monumentele erau și ele destul de bine reprezentate la nivelul orașului, întâlnind, în anul 1925, nu mai puțin de 13 monumente dedicate personalităților sau unor evenimente marcante din istoria națională sau locală⁸.

Pe străzile laterale regăsim, de asemenea, o serie de clădiri administrative aparținând unor instituții de mai mică importanță și ale unor negustori în formare, care nu dispuneau încă de resursele financiare pentru a-și achiziționa un imobil pe str. Domnească. Răspândite pe întreg platoul întâlnim: Seminarul, comisariatele

⁵ Ioan Brezeanu, N.G. Munteanu (cordonatori), *Județul Galați pe scara timpului*, Galați, 1972, p. 142.

⁶ Gh.N. Munteanu-Bârlad, *op. cit.*, pp. 42-47.

⁷ Tratatul de la Paris din 30 martie 1856 a abordat și problema Dunării și a hotărât înființarea unei Comisii Europene a Dunării, ai căror membri erau marile puteri europene, având ca scop declarat acela de a amenaja porțiunea Dunării cuprinsă între Isaccea și vărsarea în mare. Comisia, care a avut un rol important în dezvoltarea economică a regiunii, a funcționat, în componență și competență variabile, în perioada 1856-1949 și a avut sediul central la Galați. Fondul de arhivă al acestei instituții se află în păstrare la Arhivele Naționale Galați, care a întocmit și editat, în 1987, un *Inventar arhivistic* referitor la documentele deținute. În anul 1925 este consemnată prezența la Galați a unui număr de 19 consulat (Gh.N. Munteanu-Bârlad, *op. cit.*, pp. 154-156).

⁸ *Ibidem*, pp. 89-96.

de poliție, circumscripțiile sanitare și financiare, cazarmile militare, pompierii, arestul, școlile, baia comunală, spitalele și parcurile pentru promenadă. În plan secund remarcăm oboarele de cereale, vite și fân, piețele în care se aflau depozite de zarzavat, măcelăriile, pescăriile, gheretele cu fructe, făinăriile, piața de păsări și bazarul de vechituri. Primăria a construit în aceste piețe mai multe gherete, care erau închiriate diverșilor negustori, constituindu-se într-o importantă sursă de venit. O pondere importantă o reprezentau însă și țărani care comercializau produsele la colțul străzii.

Dacă în zona din centru întâlnim hoteluri, restaurante și magazine cu denumiri menite a evidenția caracterul european, cosmopolit, al orașului, precum „Aténée-Palace”, „Royal-Palace”, „Grand-Hotel”, „Hotel Bristol”, „Majestic”, „Imperial”, „Regal”, „Riviera”, „Bazarul American”, „Bazarul Vienez”, „Britania”, „La Principele Mihai”, „Electro”, „Auto-sport”, „Pariziana”, „Pălăria de Aur”, „Riviera”, la care se adăugau inevitabil și unele firme „furnizoare ale Casei Regale”, în zona învecinată, până la periferie, întâlnim într-o bună tradiție românească alături de unele magazine, precum „La furnica”, „La Gospodarul”, „Mercantila Română”, „La Chebanul”, „Măcelăria Poporului Bădălănean”⁹, „Pâinea Dreaptă”, „La vaca mănoasă”, o sumedenie de cârciumi și birturi „La tinerimea veselă”, „La Roata Lumii”, „La tânărul vesel”, „La bradul și stejarul verde”, „La anul dreptății”, „La Plutonierul roșior”. Unele din denumiri au devenit consacrate întâlnind până astăzi puncte comerciale precum: „La cățeaua leșinată”, „La două babe”, „La ultimul leu” sau „La Bârlădeanu”¹⁰.

Cum reclama era „sufletul comerțului”, în publicațiile vremii regăsim anunțuri care de care mai pompoase; spre exemplu, un croitor considera neapărat ca mușterii să ia cunoștință de faptul că era „absolvent al Academiei Superioare de Croitorie, fiind specializat în croitorie civilă, militară, preoțească, robe de magistrați și confecțiuni de dame”.

Numărul total al autovehiculelor care circulau pe străzile orașului la sfârșitul anului 1935 era de 484¹¹. Din păcate, nu am găsit date referitoare la împărțirea acestora pe categorii, însă din informații rezultă că încă din anii 1923-1925 circulau în oraș 23 tramvaie electrice¹² și 75 autocamioane al căror tonaj varia între 2,5 și 5 tone. Autovehiculele era prezente într-o mare varietate de mărci: Ford, Perless, F.W.D., Fiat, Pachard, Renault, Grof Stift, Zauner, Marthe, Deimler, British, Izotto, Saurer ș.a.¹³

Pentru a contura gradul de dezvoltare urbană vom menționa câteva date de ordin statistic. Astfel, în perioada interbelică existau în oraș: 4 teatre, 7 cinematografe, 18 librării, 21 restaurante, 18 berării, 17 cofetării, 49 cafenele și

⁹ Bădălanul era un cartier al Galațiului.

¹⁰ Arhivele Naționale Galați, fond *Camera de Comerț și Industrie Galați. Firme Individuale*.

¹¹ Idem, fond *Poliția orașului Galați. Serviciul Administrativ*, d. 46/1935, f. 9.

¹² Gh.N. Munteanu-Bârlad, *op. cit.*, p. 176.

¹³ Arhivele Naționale Galați, fond *Primăria orașului Galați*, d. 99/1919-1925, f. 18-19.

ceainării, 64 frizerii, 62 măcelării, 21 pescării „en gros” și 20 „en detail”, 9 ateliere foto, 3 magazine pentru comercializarea mașinilor agricole și motoarelor, 10 magazine care comercializau produse din petrol și derivate, 4 magazine pentru instrumente muzicale și aparate radio, 5 depozite de cărbune, 5 depozite de bere, 13 depozite de băuturi, 441 crâșme și bodegi, 29 brutării, 5 băi publice, 7 bănci locale, 9 sucursale, 12 bănci populare.

Anuarul pe anii 1936-1938 consemnează, de asemenea, prezența în oraș a 10 școli primare de băieți, 9 de fete, 10 școli primare aparținând comunităților locale, 5 grădinițe de copii, 16 școli secundare, 28 asociații și sindicate profesionale, 26 societăți și asociații de binefacere, 3 aziluri, 1 orfelinat, 5 asociații ale militarilor, 12 cluburi politice, 14 asociații sportive, 7 terenuri sportive, 17 societăți culturale, 9 dispensare medicale de circumscripții, 5 spitale, 2 sanatorii, 1 maternitate, 10 farmacii, 5 laboratoare de chimie și bacteriologie, 5 piețe, 1 abator și 4 oboare de vite și cereale. În cuprinsul întregului oraș existau 24 biserici ortodoxe, la care se adăugau 3 biserici de altă religie (cultele catolic, protestant și calvin), 21 sinagogi și 1 geamie. La capitolul liber profesioniști, documentele consemnează 188 avocați (43 stagiați), 4 arhitecți, 52 contabili experți, 210 contabili autorizați, 41 contabili stagiați, 62 ingineri, 31 dentiști, 119 medici, 52 moașe, 33 ziariști¹⁴.

Partea din deal a orașului a avut inițial un aspect rustic, însă, în avântul dezvoltării, această zonă a fost înglobată în oraș. Procesul a fost accelerat în urma împrăștiării participanților la Primul Război Mondial (aproximativ 4.500 de persoane) în așa numitul „Cartier al Demobilizaților”¹⁵. În această zonă locuiau, ca și în partea din vale a orașului, persoane cu venituri medii, însă mahalale aveau un caracter mult mai îngrijit datorită sistematizării și construcției de clădiri noi, dar modeste din perspectivă arhitecturală¹⁶. Construcția acestei zone constituia și o supapă de refulare pentru prețurile exorbitante practicate pe piața imobiliară. În această zonă găsim într-o măsură mai redusă instituții publice, dar, în mod evident, nu lipsesc bisericile, circumscripțiile polițienești și școlile (întreprinderile industriale, cu excepția unor mici ateliere, erau practic inexistente).

Din perspectivă economică, Radu Volbură apreciază anii 1920-1926 ca fiind anii în care comerțul a atins culmi „nemaiîntâlnite”, amintind de epoca „porto-franco”-lui: „mai ales în anul 1922 importul a fost extraordinar depășind toate cifrele anterioare. Mărfurile erau întinse pe cheiuri, deoarece magaziile statului și cele particulare erau insuficiente. Grămezi de articole și coloniale, cât și cereale, barau cheiul făcând imposibilă vreo manevră. Pe str. Portului căruțele

¹⁴ Radu Volbură, *Anuarul orașului Galați și județului Covurlui 1936-1938*, Galați, 1936, pp. 13-18.

¹⁵ Vezi Ghiță Năzare, *Aspecte privind aplicarea legislației agrare din 1918-1921 în județul Covurlui*, în „Danubius” nr. VIII-IX, Galați, 1979, pp. 245-253.

¹⁶ Suprafața rezervată împrăștiării era de 512 ha, celor îndreptățiți fiindu-le atribuite loturi tip cu o suprafață de 400 m².

mișunau cu sutele. A fost anul de glorie al Galațiului, prin aceea că tot importul era dirijat via Galați. Acest fapt trebuie subliniat deoarece în acel an România era în plină refacere și se făcea, în prim rând, reprovizionarea cu articole din import, absolut și urgent necesare”¹⁷.

Polițistul. Întrucât există diferențe vizibile între diverșii funcționari polițienești, abordarea subiectului s-a făcut diferențiat pentru ofițerii de poliție, agenții polițienești și, în fine, pentru sergenții de oraș (guardiștii).

Ofițerul de poliție. Alături de agentul de poliție, făcea parte din categoria funcționarilor publici care au cunoscut o spectaculoasă creștere numerică după anul 1918. Ofițerii de poliție se bucurau de un statut bun în societate, ceea ce impunea o anumită atitudine. Corupția și traficul de influență erau prezente în forme variate, de la evidente, grosolane până la rafinate. În campanie electorală ofițerul de poliție intra în „stare de alertă”, nu atât din cauza convingerilor politice, cât ca o expresie a faptului că „el slujește conducerea țării”, pe cei aflați la putere, nu atât din spiritul datoriei, cât de teama unei „remanieri” care ar fi putut avea loc în eventualitatea în care ar fi câștigat opoziția. În general rezervat în legătură cu exprimarea opțiunilor politice, ofițerul de poliție reușea, prin pârghii care țin de resortul mecanismelor complexe și relațiilor interumane dintr-o instituție, să mobilizeze „pătura de jos”, respectiv agenții polițienești, care intrau în joc nu atât de teama disponibilizării, cât pentru a face o „impresie bună” superiorilor. Odată intrați în acest „joc” cu opoziția, evident conflictele luau amploare, astfel că „argumentele” polițienești escaladau, luând forme din ce în ce mai convingătoare.

Ca aspecte negative remarcăm utilizarea bătăii și torturii ca mijloace de investigație, expresie a pregătirii profesionale insuficiente, metode care erau folosite mai des de agenții de poliție, ofițerul fiind doar cel care culegea roadele, în sensul că reușea să „smulgă” mărturisirea datorită „profesionalismului” de care dădea dovadă în cadrul „anchetei oficiale”. Din perspectivă juridică unele dosare erau destul de „subțiri”, încât o parte din infractori erau puși în libertate când ajungeau în fața justiției, fie din lipsa materialului probatoriu, fie a lipsei de procedură. Există numeroase ordine ale șefilor Poliției prin care se solicită în mod imperios soluționarea la timp și de calitate a lucrărilor repartizate. Ofițerii de poliție nu aveau obligativitatea portului uniformei militare decât atunci când situația o impunea sau la festivități și ceremonii. În mod firesc acestea erau realizate dintr-un material și o croială de calitate realizată în ateliere de croitorie renumite.

Minusuri existau și în ceea ce privește colaborarea cu autoritățile locale, însă ca deficiențe majore se evidențiază raporturile existente între Poliția propriu-zisă și Poliția comunală, care supraveghea respectarea ordonanțelor și regulamentelor în oraș, deficiențe care izvorau din suprapunerea de atribuții, încât

¹⁷ Radu Volbură, *op. cit.*, p. 9.

atunci când erau solicitați la un caz fiecare opina că e de datoria celui alt să anchete și soluționeze cazul.

Având în vedere pregătirea profesională și metodele de investigare, exista un procent destul de consistent de dosare nesoluționate, iar o parte din cele soluționate, care priveau mica infraționalitate, erau puse „în spatele” unor recidiviști, astfel că erau soluționate „ad-hoc” un număr de 3-4 dosare cu autor necunoscut.

Uneori, condițiile de muncă erau improprii, în general birourile erau modeste, existând o lipsă acută de mobilier și speze de cancelarie, majoritatea comisariatelor desfășurându-și activitatea în localuri improprii închiriate. De asemenea, se întâmpinau dificultăți pe linia aprovizionării în timpul iernii cu lemne pentru foc. Mijloacele proprii de transport le putem considera ca fiind inexistente, ofițerul fiind nevoit să suporte de buzunarul propriu contravaloarea serviciilor de transport.

Pe de altă parte, perioada interbelică a reprezentat pentru statul român și instituțiile acestuia un salt calitativ și cantitativ. Șefii Poliției gălățene și ai comisariatelor (circumscripțiilor) de Poliție au manifestat un interes crescând pentru asigurarea unei baze logistice corespunzătoare și pregătirea personalului aflat în subordine. Expresie a acestor preocupări, manifestate atât la nivel local, cât și la nivelul ministrului, se înființează o nouă circumscripție de Poliție, Circumscripția I-a bis Bădălan (1918), este înființat Biroul Populației (1921), se pun bazele Școlii de pregătire a agenților de siguranță și a informatorilor (1921), pentru o mai bună gestionare a problemelor polițienești numărul circumscripțiilor polițienești este majorat la nouă (1929), sunt achiziționate primele autoturisme din dotarea Poliției (1920 și 1930), este instalată stația de radiotelegrafie (1935), se pun bazele Inspectoratului Regional de Poliție „Dunărea de Jos” Galați (1938) ș.a.

În plan profesional se remarcă evoluția și perfecționarea mijloacelor de investigare din perspectivă științifică, au loc medieri ale conflictelor dintre patronat și muncitori, este manifestată o atitudine de compasiune și ajutorare a refugiaților, sunt limitate mișcările antisemite și extremiste, prin acțiunea informativă sunt puse la dispoziția statului român informațiile necesare în vederea luării unor decizii optime, se depun eforturi pe linia reducerii „sabotajului” economic și a fenomenului infrațional, în special în timpul crizei economice.

Profesionalismul ofițerilor de poliție judiciară a fost dovedit prin soluționarea unor cazuri celebre, mediatizate de presă. Spre exemplu, la 30 octombrie 1936 la ivitul zorilor zvonul unei crime înfiora prin cruzimea ei opinia gălățeană și din țară: criminalului Andrei Berilă omorâse șase persoane, printre care și un copil. Este meritul Poliției gălățene de a fi prins acest fioros criminal și de a-l înainta Curții cu jurați din București, unde a fost judecat în anul următor, fiind condamnat la muncă silnică pe viață.

Polițiștii gălățeni s-au implicat și în activități mondene prin participarea la acțiuni de binefacere, baluri de caritate, organizarea unor evenimente

(concursurile de „dare la semn” (tir) organizate în colaborare cu o societate elvețiană); în luna iulie 1940 tot personalul polițienesc a donat salariul pe o zi în vederea ajutorării colegilor refugiați din Basarabia și nordul Bucovinei.

Ofițerii de poliție și-au adus aportul, alături de colegi sau de reprezentanții municipalității, în prevenirea și combaterea unor epidemii, la combaterea efectelor inundațiilor sau incendiilor care au afectat locuitorii orașului, la efectuarea recensămintelor. În timpul crizei economice, la sediile comisariatelor de Poliție a avut loc distribuirea de alimente și produse de primă necesitate.

Ofițerii de siguranță, deși se „bucurau” de oprobiul public, au făcut dovada probității profesionale demascând unele organizații extremiste clandestine. Grigore Cojevitschi este agentul de siguranță gălățean care a deconspirat, în decembrie 1930, o celulă de comuniști intrând singur în localul unde aceștia aveau întrunirea și care a plătit cu prețul vieții faptul că nu s-a supus somațiilor, fiind împușcat cu un glonț de revolver. Într-un alt caz, Serviciului Special de Siguranță din Galați, prin intermediul unui agent sub acoperire, a reușit să descopere în anul 1926 un traficant de cocaină din localitate, în rețeaua de traficanți fiind incluși și câțiva farmaciști.

O aberație legislativă se produce în anul 1938, când corpul polițienesc gălățean avea să intre în subordinea Legiunii de Jandarmi Covurlui. Din fericire, expresie a disfuncționalităților din plan instituțional, în anul următor legea este abrogată.

Un volum considerabil de muncă a fost depus de ofițerii și agenții polițienești, spre sfârșitul anului 1940, în cadrul Comisiei de repatriere care a funcționat în perioada 15-24 decembrie, când au fost înregistrate un număr de 3.829 persoane, printre care figurau și 173 creștini basarabeni și 204 evrei care domiciliau în Galați.

Dificultăți de natură profesională au avut de înfruntat ofițerii de poliție după 6 noiembrie 1940, când comanda Chesturii de Poliție Galați este preluată de către legionari. Acestea își aveau originea nu atât în orientarea politică a conducătorului, care de altfel a luat și unele măsuri bune, cât într-o stare de frustrare, disconfort, dezorientare și umilire generată de agenții Poliției Legionare, care au realizat o „dublară” a instituției propriu-zise. La începutul anului următor, datorită evenimentelor istorice, ei vor fi îndepărtați din toate instituțiile statului (ne referim la cei care desfășurau activități paralele cu cele ale statului, pentru că o parte dintre legionari fuseseră angajați pe funcții bugetate).

În legătură cu redactarea diverselor lucrări, remarcăm sobrietatea și eleganța stilului, în special în lucrările de sinteză sau memorii, ofițerii de poliție făcând dovada, pe lângă calitatea ortografiei, și de reale calități literare. Spre exemplu, un șef al poliției gălățene se adresa superiorilor astfel: „Încercând a vă descrie situația în care se găsește Poliția gălățeană până și condeii se simte umilit a o face”.

Relația cu presa era fluctuantă, în sensul că regăsim atât articole care elogiază activitatea unor ofițeri de poliție, cât și articole denigratoare. „Descoperirea unei senzaționale rețele de spionaj”, „Arestarea unui fals agent de poliție”, „Ce se întâmplă când un subcomisar nu simpatizează presa”, „Capturarea unei bande de traficanți de carne vie”, „Moartea unui om al datoriei. Fostul agent Grigore Cojevitschi a fost răpus de comuniști”, „Epurația la poliție”, „Cum se va face cercetarea celor învinuiți de legionarism”, „Barbarii polițiste”, „Cocoșatul Siguranței a fost avansat”, „Amestecul poliției în alegeri” sunt doar câteva exemple de articole care au ținut primele pagini ale ziarelor.

În spiritul transparenței remarcăm, cu plăcută surprindere, faptul că adresele la care domiciliau ofițerii de poliție, ca și în cazul altor funcționari publici care ocupau posturi cheie în administrație, erau publice¹⁸.

Agentul de poliție. Avea o cultură generală și o pregătire puțin peste medie. La capitolul deficiențe remarcăm consumul de alcool în cadrul orelor de program, deși acest fenomen nu avea amploarea celui de la nivelul sergenților de oraș, utilizarea bătăii ca mijloc de investigare, manipularea acestora de către partidul aflat la guvernământ în timpul desfășurării campaniilor electorale, exercitarea traficului de influență, manifestarea abuzurilor, însă, în mod vădit, la un alt nivel decât cel practicat de ofițerii de poliție. Există plângeri ale patronilor de restaurante, conducătorilor mijloacelor de transport în comun, ale proprietarilor de magazine sau dughene, ale vânzătorilor din piață către șefii Poliției, prin care își exprimau nemulțumirea în legătură cu abuzurile agenților polițienești care nu achitau consumația, sau o achitau parțial, care călătoreau fără bilet sau achiziționau produse „pe datorie”. Uneori acestora li se imputa de presă sau persoane fizice că nu luau măsurile menționate în legi, regulamente și ordonanțe, fiind acuzați, uneori la modul general, alteori prin nominalizare concretă, de infracțiunea de luare de mită sau trafic de influență. La conturarea unei imagini negative au contribuit și unele măsuri nepopulare: reprimarea mișcărilor de stradă, evacuarea de persoane, efectuarea raziilor, punerea în aplicare a stării de asediu, rechizițiile efectuate în vederea desfășurării manevrelor militare fără întocmirea formelor legale ș.a.

În ceea ce privește prezența personalului feminin în cadrul Chesturii de poliție din Galați, din păcate, nu deținem state de plată decât începând cu anul 1944. Din analiza acestora a rezultat că la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial femeile intrau, în general, în categoria personalului auxiliar, astfel că în cadrul instituției din totalul personalului auxiliar, care număra 12 angajați, 8 erau femei, deținând funcțiile de dactilografă (2), arhivar (1), impiegat (3) sau telefonist (2)¹⁹.

¹⁸ *Ibidem*, p. 7.

¹⁹ Arhivele Naționale Galați. fond *Poliția orașului Galați. State de plată*, d. 4/1944-1945. În același an regăsim organigrama Chesturii Poliției Galați ocupată după cum urmează: 1 chestor, 2 comisari șef, 19 comisari ajutor și 23 agenți (însușind și personalul auxiliar numărul angajaților

Sergentul de oraș. Cu o pregătire profesională și cultură generală medie, sau sub medie, acesta avea o situație materială precară, existând numeroase documente care fac referire la acest ultim aspect, inclusiv memorii adresate conducerii ministerului prin care solicitau fie majorarea lefurilor, fie plata acestora la timp, deoarece erau semnalate uneori întârzieri de câteva luni. Nu de puține ori oficialitățile gălățene s-au confruntat cu părăsirea în masă a posturilor, fiind în imposibilitate să încadreze personal nou, șomerii optând în general pentru munca zilieră în port, mult mai bine remunerată. Sergenții în exercitiul funcțiunii erau de multe ori folosiți în interes personal pe post de aghiotanți pe lângă familiile marilor oficiali sau erau sustrași de la activitățile specifice, fiind detașați pe lângă diferite instituții publice, unde erau „buni la toate”.

O serie de aspecte negative și-au avut rădăcinile în faptul că o bună perioadă de timp sergenții nu au avut o cazarmă proprie, având drept rezultat existența unei situații generalizate de indisciplină și indiferență. Există documente care arată disperarea comandanților în legătură cu absența sergenților de oraș la începerea serviciului, fiind aproape imposibil ca trupa să se regăsească în formație completă. De dorit lăsa și calitatea serviciului prestat. Consumarea băuturilor în post sau părăsirea postului în vederea consumării de băuturi alcoolice era o practică destul de frecventă. Uniforma sergenților de oraș lăsa și ea de dorit. Nevoiți să și-o procure din salariu, aceștia erau de cele mai multe ori victima comercianților evrei, care le confecționau, e adevărat contra unor sume mici, de proastă calitate, atât în ceea ce privește calitatea materialului, cât și a croielii, existând nemulțumiri ale sergenților care reproșau faptul că uniformele nu le veneau „nicicum”. Nici viața familială a acestora nu excela. Locuind, în general, la periferia orașului, în locuințe insalubre, cu o familie destul de numeroasă, conducerea ministerului a încercat să întreprindă demersuri pentru a înlătura concubinajul, șefii autorităților polițienești locale primind instrucțiuni de a se interesa în mod direct de condițiile de trai și de a lua măsuri în vederea îmbunătățirii acestora. Pentru a-și asigura traiul de zi cu zi erau de multe ori nevoiți să recurgă la împrumuturi de la cămătari sau să cumpere de la comercianții evrei pe datorie. Această situație era agravată de faptul că salariile erau foarte mici, plata nu se făcea la timp, iar prețurile bunurilor și serviciilor de larg consum erau destul de ridicate.

În anul 1922 situația în care se găsea Corpul de Pază al orașului era mai mult decât dezastruoasă, paza fiind efectuată cu un număr de 38 sergenți de oraș (pe timpul nopții doar 13 sergenți), din totalul de 225 cât prevedea bugetul. Explicația se regăsește în salariile foarte mici și lipsa unei cazărmi în care sergenții să-și desfășoare activitățile specifice. Majorarea salariilor, încazarmarea sergenților (prin urmare neplata chiriei) și asigurarea unei mese calde ar fi atras angajarea de personal nou.

se ridica la 63). De remarcat că, după apariția *Legii pentru organizarea Poliției Generale a Statului* (1929), organigrama prevedea pentru Poliția din Galați un număr de 137 angajați.

Fiind întotdeauna „la ordin”, primind misiuni contradictorii din partea diferitelor autorități, fiind prinși uneori în conflictul dintre diferite autorități (au existat uneori conflicte între șeful poliției și șeful gardienilor publici, fiecare dând dispoziții diferite), aceștia manifestau o atitudine de dezorientare și indiferență în prestarea serviciului.

Toate cele prezentate, condițiile de școlarizare minime cerute în vederea angajării (scris, citit și operațiile matematice elementare) au făcut ca sergentul de oraș să fie perceput de societatea civilă ca fiind personalul polițienesc cel mai slab pregătit. Presa interbelică este „condimentată” din plin cu articole ironice sau caricaturi la adresa acestei categorii profesionale, unele deplin justificate, în condițiile în care, spre exemplu, un gardian sub influența alcoolului se refugiază din patrulare în curtea unui proprietar, unde adoarme, pentru ca la sosirea acestuia gardianul să-l ia drept infractor și să-i acorde „corecția de rigoare”. Un alt caz amuzant a fost acela al unui doctor celebru care se plimba în halat în jurul unui spital de boli nervoase din Galați. Întrebat de un gardian cine este și ce caută în zonă, firesc doctorul s-a recomandat. Având în vedere însă contextul, sergentul a încercat să-i aducă câteva argumente de natură contondentă menite a demasca adevărata identitate. Cum doctorul nu renunța sub niciun chip, fiind și o oră destul de înaintată, acesta a fost arestat și eliberat a două zi după ce lucrurile s-au clarificat.

Un alt caz, destul de mediatizat, a fost cel al unui agent de poliție de la Poliția Gării care și-a informat superiorii, la 1 aprilie 1921, că în Gara Filești, în apropiere de Galați, trenul de București s-a ciocnit cu un alt tren, existând un număr de 20 de morți și mai mulți răniți. Corpul sergenților de oraș a anunțat Poliția care, la rândul ei, a alertat autoritățile locale (Procuratură, Prefectură, Serviciul Sanitar). La alarma autorităților se adaugă panica creată în rândul persoanelor care așteptau trenul de București. Nu mică le-a fost mirarea autorităților locale, care se mobilizează la astfel de evenimente, când l-au găsit pe agentul respectiv, în compania lui Bachus, pe peronul gării din Galați alături de tren.

În legătură cu modalitățile de efectuare a serviciului în perioada interbelică, remarcăm într-o primă etapă serviciul într-un post fix. Ulterior, datorită insuficienței personalului și dezvoltării orașului, se recurge la efectuarea serviciului prin patrulare.

Tot la capitolul deficiențe semnalăm faptul că, datorită personalul insuficient, paza orașului în suburbii și periferii lăsa de dorit, existând mai multe memorii adresate de locuitorii cartierelor Bădălan și Izvor (Cărmidăriei), cartierele cu cea mai ridicată rată a infraționalității, prin care solicitau, în calitate de contribuabili, prestarea acestui serviciu.

La polul opus remarcăm și unele aspecte pozitive care trebuie puse în lumină. Existau oameni de încredere, ne referim la sergenții care efectuau patrulele călare și care aveau și drept de control asupra sergenților din posturi.

Sergenții de oraș au fost mobilizați și și-au făcut datoria, nu numai în ceea ce privește asigurarea liniștii și ordinii publice, dar au participat la acțiuni de salvare în caz de incendii sau inundații și au asigurat paza bunurilor sinistralilor. Autoritățile locale și presa s-au văzut de multe ori nevoite să recunoască spiritul de sacrificiu și să materializeze acest aspect în acordarea unor prime sau apariția unor articole elogiatoare. Faptul divers din presă prezintă numeroase cazuri în care gardienii publici au reușit să prindă în flagrant infractorii sau să medieze unele conflicte spontane apărute în stradă.

Documentele consemnează organizarea periodică a *Balului gardienilor publici* la care participa protipendada orașului, sumele strânse din vânzarea biletelor fiind destinate ajutorării gardienilor mai săraci sau în vederea procurării de îmbrăcăminte sau efecte militare.

În anul 1939 se înființează Apărarea Pasivă, agenții polițienești, în afară de serviciul normal referitor la menținerea ordinii, fiind obligați să asigure supravegherea execuției consemnelor sau ordonanțelor referitoare la stingerea iluminatului public sau particular, supravegherea disciplinei în adăposturi, tranșee, posturi de ajutor, posturi de strângere, supravegherea circulației, a localurilor părăsite și locuințelor distruse. De-a lungul timpului au fost realizate mai multe exerciții, însă, din păcate, eforturile autorităților nu erau răsplătite și de conlucrarea populației.

Desfășurarea serbărilor sau a mișcărilor de protest este de neimaginat fără prezența polițiștilor și, în acest context, este de remarcat spiritul de sacrificiu de care au dat dovadă în condițiile care, raportat la întinderea orașului, populație, amploarea fenomenului infrațional, numărul acestora era extrem de mic. În numeroase rapoarte se fac referiri la modul de organizare și personalul angajat în cazul altor orașe, dar cel mai des nominalizat este orașul Brăila, care, deși era un oraș mai mic ca număr de locuitori și întindere comparativ cu Galațiul, avea mult mai mulți gardieni.

Sunt consemnate și cazuri în care sergenții de oraș au trebuit să facă dovada sacrificiului suprem în exercițiul funcțiunii, presa luând inițiativa deschiderii unor liste de subscripții în vederea ajutorării familiilor nevoiașe. Nefericitele tragedii erau datorate nu numai faptului că aceștia se aflau într-un contact direct cu infractori sau indivizi deosebit de periculoși, ci și faptului că erau slab înarmați, bastonul fiind practic singura armă atât în timpul zilei, cât și al nopții.

Deși avea numeroase lipsuri, gardianul a transmis cetățenilor acel mesaj care creează sentimentul de siguranță atunci când un reprezentant al ordinii și liniștii se află în mijlocul lor. El a fost, cu alte cuvinte, elementul de echilibru în zarva și agitația orașului interbelic.

FUNDAȚIA CULTURALĂ REGALĂ „PRINCIPELE CAROL” ÎN PERIOADA INTERBELICĂ

Dragoș PETRESCU

The Royal Cultural Foundation “Prince Carol” in the interwar period

Summary

This institution was founded by King Ferdinand I in 1921, focussing on “helping, supporting and creating culture deeds”. The main directions that were followed were:

- the people’s culture – houses of culture in every villages; the “Albina” magazine;
- the general culture – conferences, exhibitions, cultural relationships cu other countries;
- the scouting – through the organization of cohorts and of youth camps;
- administrative – the central bookshop, the cinemas.

In 1938 there were 2026 houses of culture functioning in the whole country, all of them including a library, a reading room, a local museum, a public bath and a medicine store. Thus, even the most isolated villages benefitted from the progress of the modern civilization.

Între cele două războaie mondiale, o componentă distinctă a vieții noastre spirituale a constituit-o fundația culturală, inspirată după modelul celor occidentale. Familia regală s-a preocupat și de această formă de manifestare intelectuală la nivelul întregii societăți române, alăturându-se astfel altor inițiative nobile aparținând unor persoane particulare.

Cea dintâi Fundație Culturală Regală a fost înființată de Carol I în 1891 și i-a purtat numele; clădirea în care își avea sediul a fost construită în fața Palatului Regal din București, în anul 1893. Aceasta adăpostea o bibliotecă universitară ce cuprindea în primii ani câteva mii de volume, iar în perioada interbelică numărul lor s-a mărit considerabil, ajungând la peste 100.000. În cadrul ei s-au format promoții numeroase de studenți ce au beneficiat de facilitățile acordate¹.

Ferdinand I a pus bazele Fundației Culturale „Principele Carol”, la 12 august 1921, printr-o lege publicată în „Monitorul Oficial” și votată în prealabil de Corpurile Legiuitoare. Scopul instituției era „ajutarea, susținerea și crearea faptelor de cultură” (art. 1). Ea beneficia de scutirea taxelor telegrafo-poștale, telefonice, precum și absolvirea de la plata impozitelor către Stat, județ și comună (art. 3 și 4). S-a adoptat un statut ce includea scopul, fondurile și administrația instituției, ultimul capitol fiind rezervat dispozițiilor finale, care prevedeau publicarea bilanțului în mod periodic, anual.

¹ Emanoil Bucuța, *Fundații Regale*, în “Boabe de grâu”, anul IV, 1933, București, p. 568.

Fondurile proveneau din subvenții, donații, legate și de la veniturile produse de filmele culturale ale Fundației (cap. II, art. 2). Conducerea era asigurată de un director numit de principele moștenitor, viitorul rege Carol al II-lea, director care purta întreaga răspundere a administrării. Articolul 6 stipula că Fundația avea dreptul să primească câte un exemplar din toate publicațiile apărute în țară, asemenea Academiei Române, Universităților din Iași și Cluj și Fundației Universitare „Carol I”.

În Statutul anexat se sublinia că administrația cuprindea direcții, servicii și birouri, iar organizațiile culturale și întreprinderile economice din subordine erau recunoscute ca secțiuni doar cu aprobarea principelui Carol. Conducerea era stabilită de prințul moștenitor, în timp ce ceilalți funcționari erau numiți de directorul general, ei beneficiind de avantajele oferite de Casa pensiilor².

Un act normativ important, emis la 23 octombrie 1923, a fost *Legea pentru înființarea Fundației Culturale „Principele Carol”*, care stabilea întemeierea în fiecare sat a unui sau mai multor cămine culturale, în funcție de posibilitățile materiale, „pentru educația și cultura poporului” (art. 7). În același articol se arăta că, în orașe, căminele culturale corespundeau teritorial despărțămintelor parohiale. Trei ani mai târziu, un Ordin circular al Ministerului Agriculturii și Domeniilor (8 iunie 1926) preciza că în nici o localitate să nu lipsească terenurile necesare construirii căminelor culturale ale Fundației, cât și cele pentru Casele naționale ale Astrei și se solicita ca acestea să fie alăturate, în limita posibilităților. Se urmărea, în acest mod, o strângere a legăturilor dintre cele două instituții, așa încât să nu existe nici un fel de rivalitate între membrii lor.

Căminul cultural trebuia să aibă în componență o bibliotecă, o „casă de citire” (sală de lectură), un muzeu local, un depozit pentru cărți și diferite publicații, o baie publică și un depozit de medicamente. Scopul înființării căminului era să cultive spiritul tradițional, să promoveze educația practică sanitară și economică. În acest sens, principele Carol sublinia într-o cuvântare din 1921: „Instituțiile întemeiate de mine – Fundația Culturală Principele Carol, Casa Culturii Poporului și Muzeul Renașterii – s-au creat pentru o limpezire a vieții românești, pentru sporirea conștiinței acestui neam, pentru o viață mai bună, mai frumoasă și mai dreaptă, pentru o superioară cugetare obștească”³.

Se urmărea, de asemenea, sărbătorirea sau comemorarea principalelor evenimente care au avut loc în trecutul nostru. De exemplu, pentru ziua de 24 ianuarie, în anul 1939 Fundația a trimis o circulară tuturor căminelor culturale din subordine, din care cităm: „Fiecare cămin cultural va proceda la organizarea sărbătorii. În mai multe ședințe pregătitoare – împreună cu toate personalitățile, instituțiile și autoritățile locale – vor face programul zilei, un program demn, un

² *Lege referitoare la Fundația Culturală „Principele Carol”*, în „Monitorul Oficial”, nr. 104, 12 august 1921, pp. 2684-2685.

³ *Cuvântarea M.S.R. Carol, Principele României*, în „Cuvântul”, anul I, nr. 2-4, 15 decembrie 1921-15 ianuarie 1922, pp. 49-50.

program viu. Căminele vor organiza șezători culturale cu poporul, cu care prilej se va explica trecutul nostru istoric plin de jertfe, făcând apel la unirea tuturor pentru a consolida, prin munca de fiecare zi, un viitor strălucit pentru urmașii noștri”⁴.

Alte activități prevăzute în Statutul căminului cultural erau: conferințe, șezători însoțite de spectacole teatrale sau muzicale, vizionarea de filme, înștiințarea membrilor despre legile noi apărute, prezentarea ultimelor știri din lumea întreagă, culegerea datinilor și folclorului local, cursuri săptămânale (duminica) sau serale, concursuri în diferite domenii, practicarea anumitor meserii ce erau utile pentru comunitate etc. Fondurile căminelor proveneau din subvenții, donații, legate, cotizații ale membrilor, colecte făcute cu prilejul sărbătorilor, precum și din veniturile întreprinderilor economice proprii (art. 9).

Membrii căminului puteau fi toți cetățenii care aveau peste 18 ani și care erau de acord să plătească o cotizație anuală. La sate, deveneau membri de drept toți funcționarii publici locali, iar la orașe intelectualii și funcționarii din despărțământul parohial. Tinerii care nu împliniseră vârsta de 18 ani nu aveau calitatea de membri, însă puteau fi primiți ca ucenici și să ajute la organizarea manifestărilor, răspândirea publicațiilor etc.

Un caz aparte îl formau cei care aveau legături strânse cu satul – negustori, proprietari și alții – și, în acest mod, puteau fi membri cu drepturi depline. Toate aceste persoane se bucurau de anumite avantaje: să folosească în mod gratuit cărțile și revistele bibliotecii, să participe la excursii, să primească consultații medicale gratuite prin corespondență etc. Se organizau excursii și pelerinaje sub egida Fundației la mănăstirile din Bucovina, pe valea Oltului și în alte zone pitorești, excursii gratuite la care erau invitați profesori universitari, preoți și personalități artistice. Conducerea căminului cultural era formată din 7 membri ce compuneau sfatul cultural, 4 dintre ei aleși pentru un an de către adunarea generală și confirmați de Fundație, iar ceilalți 3 erau selectați de instituție „dintre localnicii socotiți vrednici să înțeleagă și să slujească nevoile culturale ale satului sau ale despărțământului parohial”. În cadrul sfatului membrii acestuia alegeau dintre ei un președinte, un secretar și un casier; primii doi trebuia să fie aleși „dintre cărturarii satului”, adică învățătorul, preotul, medicul, judecătorul sau inginerul agronom. Adunarea generală se întrunea în ultima duminică a fiecărei luni și avea competența de a-i aproba pe membri, a propune diferite activități, a analiza raportul anual și a stabili cotizația anuală. O dată la trei luni se trimitea Fundației un raport scris despre manifestările căminului⁵.

Instituția era constituită ca un așezământ spiritual menit să sprijine organizarea și răspândirea culturii în rândul maselor largi populare. Principalele direcții avute în vedere de către întemeietorii ei au fost:

⁴ *Căminele culturale vor sărbători ziua de 24 Ianuarie*, în „Universul”, nr. 14, 16.01.1939, p. 3.

⁵ *Lege pentru înființarea Fundației Culturale „Principele Carol”*, în „Monitorul Oficial”, 23 octombrie 1923, pp. 8300-8301.

I. *A culturii populare*, ce însuma căminele culturale (având în componență biblioteci, muzee, terenuri de experiență ș.a.), publicațiile (*Albina* și cărțile populare), activitatea propagandistică la sate (conferințe în școli, misiuni de popularizare a cunoștințelor, note și articole în ziare și reviste) și asistența generală pentru căminele culturale (sfaturi, intervenții, instrucții);

II. *A culturii generale*, ce avea în componență organizarea de conferințe, manifestări culturale, formații corale și orchestrale; de asemenea, această direcție furniza informații cu privire la mișcarea social-culturală din alte țări, dar și din România; se preocupa de primirea personalităților și a reprezentanților societăților străine; menținea legătura cu birourile de presă, agențiile telegrafice, instituțiile și oamenii de cultură;

III. *A cercetășiei*, ce avea sarcina organizării cohortelor, excursiilor, taberelor, tipăririi publicațiilor din acest domeniu și păstrării legăturilor cu asociații similare din străinătate;

IV. *Administrativă*, cu rolul de a conduce unele componente ale instituției – librăria, laboratorul cinematografic, cinematografele, imprimeria, depozitul de cărți și terenurile⁶.

În anul 1927 s-a modificat denumirea acestei instituții, noua titulatură fiind *Fundația Culturală „Regele Mihai I”*; în 1930 se va reveni la vechea denumire, o dată cu urcarea pe tron a lui Carol al II-lea. Exista, totuși, o deosebire esențială în ceea ce privește persoanele din conducere: până la majoratul lui Mihai, ea era pusă „sub Înalta ocrotire a M.S. Reginei Maria, A.S.R. Principesa Elena și a Înălților Regenți”.

Un pas important în crearea unității dintre fundațiile culturale înființate de Casa Regală a fost făcut la 14 aprilie 1933, când s-au pus bazele *Uniunii Fundațiilor Culturale Regale*, care avea în componență Fundația Universitară „Carol al II-lea” din București, Fundația Culturală „Principele Carol”, Fundația „Regele Ferdinand I” din Iași, Institutul de Cercetări Științifice și Experimentale din Cluj, Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol al II-lea” și Filarmonica din București.

Fundația „Principele Carol” a dorit să transforme, în sensul bun al cuvântului, înfățișarea satului românesc, sprijinindu-se pe o doctrină ce consta în: cercetarea realității sociale și alcătuirea unei monografii sociologice a unei localități; stabilirea idealului etic al personalității creatoare de bunuri culturale; organizarea vieții poporului român într-un stat național prin intermediul unor principii bine definite. În vederea realizării scopurilor sale, conducătorii instituției au decis că satele aveau dreptul să se dezvolte spiritual din toate punctele de vedere, ținând cont că ele constituiau principala sursă de bogăție și energie a neamului nostru. Cultura populară satisface necesitățile adevărate ale oamenilor simpli și de aceea ei trebuie încurajați să o cultive. De asemenea, conducătorii

⁶ G.D. Mugur, *Fundația Culturală Regele Mihai*, în „Boabe de grâu”, Librăria de Stat, anul I, 1930, București, p. 91.

satelor erau aleși dintre localnicii care urmau școlile țărănești, ei fiind respectați de către ceilalți. Centrul acestor activități era căminul cultural, cu „greaua și frumoasa chemare să organizeze viața satului în privința sănătății, a muncii, a moralității și a preocupărilor intelectuale, arătând cu vorba și cu fapta că ceea ce se numește cultură înseamnă stăpânire, a învăța stăpânirea de sine: stăpânirea vieții în care trăiești și a pământului din care trăiești”⁷.

Căminul cultural se adapta la metodele moderne de lucru, fiind în același timp și un păstrător al tradițiilor. Adevărata schimbare a vieții rurale a fost rezultatul pozitiv al acțiunilor pentru construirea de biblioteci, biserici, școli, băi publice, poduri, drumuri ș.a. Prin intermediul lor țăranii au beneficiat de medicamente (multe dintre ele în mod gratuit), consultații medicale, sfaturi pentru îngrijirea animalelor și obținerea unei mai bune producții în agricultură. Un alt avantaj îl prezenta obișnuința sătenilor de a lucra în echipe pentru a realiza un randament superior; în același timp, ei erau educați să pună interesul obștii mai presus decât cel individual. În fiecare sat se formau echipe de lucru după un plan bine studiat, în funcție de particularitățile cadrului natural și de posibilități. Numărul căminelor a crescut continuu: în 1925 funcționau 454 de cămine, 5 ani mai târziu ele depășeau cifra de 800, iar la 15 martie 1938 totalul era de 2026 de așezăminte afiliate Fundației⁸.

Dintre acestea, 40 au fost întemeiate de Echipele Regale Studentești și alcătuiau grupul căminelor culturale-model. Ele erau dotate, pe cât posibil, cu toate cele necesare unei bune funcționări, astfel încât să stea la baza transformării satului într-un sat-model.

În ceea ce privește fondurile alocate de Fundație, ele se ridicau, doar pentru anul 1938, la importanta sumă de 778.000 de lei, destinată construirii de cămine, băi populare, dispensare etc. Dotarea cu cărți a bibliotecilor populare a costat, în același an, 224.000 de lei, într-o perioadă când o carte putea fi cumpărată cu 5-10 lei.

Cu ocazia serbărilor Restaurației, la 7 iunie anual reprezentanții căminelor culturale luau parte la un Congres General în Capitală. Cu fiecare an, numărul participanților era în continuă creștere, în 1937 fiind prezente peste 5.000 de persoane la Arenele Romane. De fiecare dată ședința festivă de inaugurare a lucrărilor Congresului era deschisă de Carol al II-lea. În ceea ce privește menirea acestor așezăminte, monarhul sublinia în cuvântarea rostită la 7 iunie 1937: „Pornite poate de la un alt gând, decât acela la care au ajuns astăzi, pornite de la gândul de a fi mai mult o bibliotecă, un loc de întâlnire a câtorva cărturari și celor dornici de citit, căminele culturale s-au dezvoltat și și-au dibuit singure drumul. Astăzi căminele culturale devin pe zi ce trece adevărata conducere a satului.

⁷ *Fundația Culturală „Principele Carol” (1934-1938)*, Atelierele „Lucașfăru”, București, 1938, pp. I-IV.

⁸ *Ibidem*, pp. VI-VII.

Îată de ce aceste congrese capătă din ce în ce o importanță mai mare și discuțiunile și hotărârile cari se țin în ele sunt pilduitoare pentru bunul mers al țării. Eu sunt fericit că am găsit atâtea cari m-au înțeles și cari m-au urmat cu tot sufletul la această nouă cruciadă a ridicării neamului românesc”⁹.

Au existat numeroase cazuri în care conducerea unui cămin cultural a cerut afilierea la Fundație, așa cum s-a întâmplat în 1937 la Adjud, unde Comitetul director al căminului „Mihai Eminescu” a luat această inițiativă, iar pentru încurajare, acad. Nicolae Iorga a donat 100 de volume bibliotecii locale.

O altă reglementare a funcționării căminelor culturale a intrat în vigoare la 16 ianuarie 1937 printr-un „Statut”, care sublinia de la început că scopul acestui locaș era „să ajute la: întărirea sănătății trupesti; îndrumarea muncii către o mai bună producție și înălțarea minții și sufletului pe toate tărâmurile vieții obștești a satului (sau în despărțământul parohial orășenesc)”. În plus, față de prevederile anterioare erau stabilite diferite alte activități în cadrul căminului: organizarea de exerciții din programul educației premilitare, lecții de autogospodărire pentru femei, prestarea unor munci de interes obștesc (construcții de clădiri publice, poduri, diguri și fântâni; săparea de șanțuri, plantarea pomilor fructiferi ș.a.), participarea la șezători religioase, praznice naționale etc. De asemenea, se încuviința întemeierea căminelor pe lângă unitățile militare, având sprijinul Ministerului Apărării Naționale pentru alfabetizarea soldaților și învățarea profundă a limbii române de către minoritarii etnici. Fiecare dintre aceste așezăminte trebuia să aibă un nume reprezentativ pentru istoria națională sau locală¹⁰. Prin intermediul sfatului (conducerii) căminului se puteau media certurile și conflictele dintre localnici, spre a se evita ajungerea în fața instanței.

Dorința principelui Carol a fost de a pune bazele unei instituții care să lumineze mintea și sufletul oamenilor simpli într-o perioadă în care societatea românească era cuprinsă de mari frământări. Anii primului război mondial au bulversat în întregime Vechiul Regat, atât economic, cât și social. Începutul perioadei interbelice a pus conducătorii statului în fața unei chestiuni foarte complicate: integrarea provinciilor recent unite în cadrul statului român. Basarabia era cea mai înapoiată provincie românească, ea fusese în parte rusificată, iar țarii făcuseră puțin pentru modernizarea ei. În nordul Bucovinei, Transilvania și Banat se urmărea refacerea economiei și rezolvarea problemelor cu minoritățile etnice. Înființarea ministerelor pentru aceste provincii era doar o soluție parțială pentru limpezirea vieții sociale românești, iar Fundația „Principele Carol” își propunea să omogenizeze cultura în întregul teritoriu al țării.

Doctrina acestei instituții prevedea continuarea în profunzime a activității școlilor, în special în mediul rural, pentru scoaterea în evidență a bogăției sufletului românesc și a originalității spirituale. De asemenea, se urmăreau

⁹ *Ibidem*, p. VIII.

¹⁰ *Statut pentru funcționarea căminelor culturale*, în „Monitorul Oficial”, nr. 12, 16 ianuarie 1937, p. 362.

întărirea solidarității naționale, strângerea legăturilor între toate provinciile, punerea în aplicare a învățăturilor creștine, o mai mare disciplină și seriozitate în activitățile desfășurate și, nu în ultimul rând, respectarea legilor și a conducătorilor statului. Într-un document al acestei instituții, datat 1930, se specifică în mod clar realizările sale: „Fundatia a fost un laborator de experiențe cu aplicații practice în afară. Preocuparea ei, îndeosebi, a fost poporul care trăiește în mizerabile condiții fizice și sufletești; a fost satul. Satul din care ne-a venit originalitatea creațiilor plastice. În oraș trăim cosmopolit și fals, în sat ne dezvoltăm ca nație. Orașul e finalitatea vieții etnice, satul e locul de unde ne vine originalitatea și puterea.

Fundatia este instituția care a creat, după război, entuziasm și curent pentru cultură. Ea a agitat și a deslușit activitatea misionară benevolă. A stârnit ambiții și pasiune pentru mișcare. [...] Cea dintâi acțiune a Instituției a fost să trimită la țară, acolo unde conștiința e neformată ori falsificată, cartea de limpezire și de înălțare. Întâia grijă dar a Fundației a fost satul, mulțimea muncitoare, massa. Ea a început prin a crea în sate al treilea sanctuar cultural după biserică și școală”¹¹.

La sfârșitul perioadei interbelice experiența ei s-a făcut simțită și prin faptul că s-au propus, de către specialiștii în domeniu, planuri-model privitoare la diferite construcții necesare atât în localitățile rurale, cât și în cele urbane: instalație pentru aprovizionare cu apă pentru spitale sau sanatorii; „instalație de apeduct” pentru o casă singuratică; fântână colectoare; fântână pentru captarea apei subterane; fântâni de adâncimi mari; fântână rurală săpată cu burghiu; fântână colectoare cu galerii de infiltrare; cuptor de uscat fructe (costa 40.000 de lei în 1939); casă parohială de tip mic; biserică; casă pentru preot, director de școală, agronom, medic; primărie; școală primară; pentru construirea de cămine culturale s-au propus mai multe modele, ținând cont de specificul local (de exemplu, erau clădiri maramureșene, bănățene, oltenești ș.a.m.d.), în așa fel încât ele să se încadreze perfect în peisajul zonei. Căminele aveau în componență o sală de adunare, cu scenă, muzeu, bibliotecă, bufet, oficiu și camera paznicului; dispensar veterinar; dispensar rural; baie de tip rural cu etuvă fixă pentru deparazitare; grajd pentru reproducători (cu platformă de gunoi)¹².

În vederea emancipării culturale a țaranului român, Fundatia a pus accentul pe tipărirea și răspândirea de publicații, care să fie folositoare, dar, în același timp, să aibă și o prezentare grafică atrăgătoare. Astfel, a fost preluată în 1922 revista „Albina” (înființată în 1897 de Spiru Haret), publicație lunară ce se subintitula „Revistă pentru popor”, editată de Imprimeria Fundației Culturale „Principele Carol”. În cuprinsul său cititorii puteau găsi poezii, proză românească și străină, documente istorice, sfaturi medicale, multe articole de economie și istorie, imagini din țară și de peste hotare, portrete etc., iar ca supliment se ofereau calendare de format mare. Au fost publicate texte valoroase aparținând lui Vasile

¹¹ G.D. Mugur, *op. cit.*, pp. 91-92.

¹² Arhivele Naționale București, fond *Fundatia Culturală Regală*, d. 1/1939, f. 2-39.

Alecsandri, Anton Pann, Dimitrie Bolintineanu, Ion Creangă și Alexandru Odobescu; ele erau prezentate alături de scurte biografii ale scriitorilor. În paginile sale apar și semnături ale unor maeștri din perioada interbelică: Emil Gârleanu, Mihail Codreanu, C. Pavelescu, A. Cotruș, Ion Agârbiceanu. Dintre rubricile permanente amintim: *Știri din toată lumea*, *Înțelepciunea poporului*, *Din trecutul nostru*, *Povești*, *muzică*, *poezii*. În general, s-a urmărit popularizarea unor opere literare clasice și a folclorului românesc. În cadrul redacției s-a creat un birou de consultații juridice, cu ajutorul căruia erau trimise răspunsurile la diferite întrebări adresate de abonați¹³. Revista a fost editată până în anul 1937 și l-a avut redactor pe Apostol D. Culea.

În mod complementar, Fundația a editat biblioteca „Albina” (1934), ce conținea cărți accesibile chiar și celor mai săraci. Încă din primul an de apariție tirajul revistei a ajuns la aproape 1.200.000 de exemplare, distribuite în toată țara, dar mai ales în noile provincii ale României. Doar în Transilvania au fost trimise 283.766 de exemplare din „această enciclopedie săptămânală de cunoștințe de simțire românească” în cursul anului 1935/1936. În 1940 a fost tipărită o carte de rugăciuni în mai multe ediții, cuprinzând sute de mii de exemplare, în condiții tehnice ireproșabile și la un preț foarte scăzut.

În 1934 va începe editarea unei colecții enciclopedice intitulate „Cartea Satului”, cu un tiraj al fiecărui titlu de 5.000 de exemplare. În anul următor s-au tipărit câte 10.000 de exemplare, ca urmare a solicitărilor țăranilor. Până în vara anului 1936 au fost distribuite 145.000 de exemplare, unele în a doua ediție și difuzate prin intermediul librăriilor de la căminele culturale¹⁴. Referindu-se la importanța luminii spirituale oferite de lectură, Dimitrie Gusti declara, cu ocazia expoziției „Luna Bucureștilor” (10 mai 1936): „De la nimic nu așteptăm astăzi mai mult decât de la tipar, această solie de cuget drept și frumos răspândită până la marginile pământului românesc, și dincolo. Cea mai curată mândrie a Capitalei este omul de gândire și de contemplație și creațiile lui. Bucureștii au cele mai puternice case de editură și tipografii, adăpostesc pe cei mai mulți scriitori, produc nouă zecimi din tot ce se scrie și se tipărește la noi, citesc sau cumpără din librării ei singuri mai mult decât un sfert de țară”¹⁵.

La inițiativa fondatorului acestei instituții, Fundația a publicat *Biblia* în traducerea marelui scriitor Gala Galaction și sub patronajul Institutului Biblic. Deoarece cartea sfântă reprezintă un punct de reper în orice civilizație de influență creștină, s-a hotărât ca ea să înceapă șirul unor editări de scrieri valoroase. S-au publicat două colecții enciclopedice: 1) *Cartea Vremii*, sub îngrijirea lui Nichifor Crainic, pentru intelectuali; 2) *Cartea Vieții*, sub redacția lui G.D. Mugur și Vasile Voiculescu, pentru păturile largi ale populației. Dintre revistele de cultură din țară,

¹³ Ibidem, d. 27/1927, f. 1-2.

¹⁴ Ibidem, d. 1 bis/1941, f. 15.

¹⁵ P.G.T., *Marile festivități din Capitală*, în „Curentul”, anul IX, nr. 2970, 11 mai 1936, p. 5.

Fundația a sprijinit atât financiar „Gândirea”, dar și prin trimiterea de articole interesante.

Cea mai importantă dintre publicațiile periodice editate de instituție a fost „Revista Fundațiilor Regale”, care a reușit să strângă în paginile sale texte literare și științifice ale unor nume prestigioase. Apărută în ianuarie 1934, ea cuprindea, într-o notă de originalitate, atât scurte scrieri aparținând personalităților vremii, cât și recenzii, eseuri, documentare, contribuții teoretice. Fiecare număr avea 240 de pagini, iar formatul îl imita pe al publicației franceze „Revue des Deux Mondes”. Redactor-șef a fost numit cunoscutul scriitor Paul Zarifopol, care a încercat să influențeze cât mai puțin orientarea publicației, având rolul doar de a o îndruma. Avantajul revistei față de celelalte periodice consta în faptul că se bucura de o finanțare substanțială din partea Fundației; mai mult decât atât, avea asigurată distribuția în întreaga țară prin intermediul librăriilor și căminelor culturale. Dintre numele mari ale literaturii noastre care au semnat în paginile sale, amintim pe Mihail Sadoveanu, Tudor Arghezi, Ion Agârbiceanu, George Topârceanu, Gala Galaction, Hortensia Papadat-Bengescu și Nicolae Iorga. Publicația se adresa tuturor românilor, fără a avea predilecție către o anumită provincie sau categorie socială. În această privință, Emanoil Bucuța sublinia într-un articol apărut în „Boabe de grâu” (1934): „Iată de ce, întâia impresie pe care o lasă *Revista Fundațiilor Regale*, chiar înainte să fie citită, e aceea de încredere. Încredere că astăzi cultura românească e destul de așezată ca să poată naște și întreține organe în care ea să se răsfrângă, multiplă și originală, cum e acesta. Încredere că unitatea românească e destul de încheată ca să poată vorbi și fi înțeleasă, cu probleme din toate pământurile noastre și de sub toate valurile istoriei, sub care ele au trebuit să aștepte secole, așa cum vorbește și e urmărită aici”¹⁶.

Toate aceste publicații au fost editate la Tipografia Fundației (fosta Tipografie *Gutenberg*), cumpărată în anul 1922 și care va funcționa neîntrerupt până în 1947. Era dotată cu cele mai moderne aparaturi din epocă, materialele tipărite fiind de o calitate incontestabilă. O parte a publicațiilor era vândută la chioșcurile din gări, așa încât distribuirea lor devenea sigură pe întreg teritoriul țării; de încheierea contractelor era responsabilă Direcția Administrativă prin serviciul întreprinderi. A existat și preocuparea de a expedia publicații peste hotare, la universitățile cu care se colabora: Viena, Roma, Paris, Praga etc. La filiala americană din Cleveland au fost trimise până la sfârșitul anului 1930 peste 1000 de cărți de citire pentru cursul primar, 4000 de abecedare și 1462 de diverse scrieri, în special pentru copii¹⁷.

Printre principalele obiective ale instituției a fost răspândirea în rândul populației a tipăriturilor, așa încât în orice localitate omul simplu să aibă posibilitatea să intre în contact cu ultimele apariții. Chiar principele Carol era de

¹⁶ Emanoil Bucuța, *Revista Fundațiilor Regale*, în „Boabe de grâu”, Librăria de Stat, anul V, 1934, București, pp. 55-56.

¹⁷ G.D. Mugur, *op. cit.*, p. 94.

părere că fără cultura celelalte drepturi câștigate de cetățeni, votul universal și libertatea deplină sunt fără de vreun folos. S-au luat măsuri pentru desfacerea cărților prin intermediul cooperativelor de credit și cu colaborarea băncilor populare. Astfel, s-au înființat depozite de cărți în cele mai multe dintre satele noastre, doar lipsa unor fonduri substanțiale împiedicând creșterea numărului lor. La numai doi ani și jumătate de la întemeierea Fundației erau 1871 de depozite de cărți în băncile populare, 214 în unitățile militare, 215 în școlile primare, 175 în căminele culturale. În total, 2475 de depozite ce reuneau 814.947 de volume, cifră impresionantă pentru o țară care fusese zguduită de un mare război cu puțin timp înainte¹⁸.

O atenție deosebită s-a acordat activității propagandistice desfășurate atât în mediul urban, cât și în cel rural prin intermediul misionarilor și corespondenților. Fundația a căutat, în diferite localități, oameni inimoși, având dorința de a răspândi conceptele sale. Aceștia erau împărțiți în mai multe categorii: membri corespondenți, agenți de informație și de reprezentare. După trei ani de la înființare, în 1925, activau 328 de membri corespondenți doar la țară, iar în orașe numărul acestora era aproape dublu. În această direcție s-au organizat cursuri de inițiere pentru învățători, de către conferențiarii Fundației. În general, ele erau cursuri de vară, dar și susținute duminica sau în vacanțe, în diferite centre din țară: la Brașov, Craiova, Sibiu, Galați, Bârlad, Piatra-Neamț, Cluj, Chișinău, Ismail, Curtea de Argeș, Sfântu-Gheorghe, Focșani ș.a.

O „misiune” era un grup format din intelectuali, care cutreiera cele mai îndepărtate colțuri ale țării pentru a-i îndruma pe locuitori, dar și pentru a cerceta și a învăța despre modul de viață al oamenilor simpli. Printre cei dintâi misionari ai Fundației s-au numărat intelectuali de prestigiu: Nichifor Crainic, Emanoil Bucuța, Gala Galaction, Apostol D. Culea. În anumite localități misionarii erau primiți cu steaguri, băți de clopot și cu lumânări aprinse, creând o adevărată atmosferă de sărbătoare (de exemplu, în Orhei, Bucovina sau Muscel). Au fost susținute predici și conferințe pe înțelesul tuturor, manifestări primite cu mult entuziasm. Pentru a oferi doar un exemplu de acțiune benefică, amintim că în anul 1925 medicii misiunilor au oferit peste 1000 de consultații în mod gratuit, în unele cazuri dăruind și medicamentele necesare. În cadrul acestor grupuri se aflau și juriști gata în orice moment să explice sătenilor noile legi care îi interesau și să îi sfătuiască în anumite chestiuni, cum ar fi, de pildă, dreptul la moștenire. Însuși principele moștenitor, Carol, a efectuat numeroase vizite, îndeosebi în provinciile recent unite cu România pentru a le cunoaște și a stabili care sunt prioritățile locuitorilor. În orașul Chișinău el a definit importanța culturii în reuniunea de la Sala Teatrului „Orfeu”, în fața unui public format din intelectuali, orășeni, și țărani basarabeni (1925): „Cultura e întărirea slovei românești, reînvierea străbunelor datini, înputernicirea credinței întru care au murit înaintașii voștri,

¹⁸ *Ibidem*.

chezășia că voi toți sunteți nu numai moldoveni, ci români din țara moșilor și strămoșilor.”

Într-un discurs ținut la Cluj în același an, principele Carol a desemnat pe învățători și preoți ca fiind „armatele culturii”, ce alcătuiesc „armata sacrificiului moral”. În continuare el sublinia că Biserica este depozitara tradițiilor, în timp ce Școala este forul unde sunt răspândite ideile ce duc la progres. Materializarea ideilor în cadrul societății constituie rolul organizațiilor culturale¹⁹.

Propaganda în rândurile maselor largi s-a manifestat și prin intermediul celei de-a șaptea arte, un mijloc modern pentru acea epocă. După un început timid, pornind de la un singur cinematograf în București, Fundația a observat că se poate realiza o bună culturalizare prin prezentarea unor documentare și filme adecvate, ea propunând să se înființeze, în 1921, o Asociație Industrială Cinematografică, care să reunească producătorii în domeniu în scopul dezvoltării acestei activități. În plus, se făcea un schimb de experiență util și cu marile case din străinătate. Încă din primul an de la întemeiere, instituția s-a lansat în prezentarea unor astfel de spectacole, închiriind localuri, din luna iulie 1921, în toate centrele importante: Brașov, Timișoara, Constanța, Craiova, Târgoviște ș.a.m.d. Începând cu luna martie 1922 au fost adresate primăriilor din Transilvania și Banat solicitări de închiriere de localuri în vederea transformării lor în cinematografe culturale, după cum a fost dorința exprimată de principele Carol. Consiliile comunale au răspuns favorabil acestor cereri, așa încât se deschideau noi perspective pentru cultivarea spiritului²⁰.

Încă de la înființare, Fundația a participat la o serie de expoziții în centre culturale prestigioase, reprezentând cu succes țara noastră. În primăvara anului 1922 orașul Florența a găzduit prima ediție a unei expoziții internaționale a cărții, fiind pentru prima oară când România participa la o astfel de manifestare. La această sărbătoare a iubitorilor de carte, Fundația a avut repartizată o sală specială, unde au fost expuse cele mai valoroase lucrări românești editate înainte de Primul Război Mondial. Participarea a fost elogiată de presa italiană și datorită faptului că marea majoritate a exponatelor a fost donată Bibliotecii Universității din Florența, pentru a fi utilizate la seminarul de romanistică. Succesul înregistrat de această expoziție a determinat permanentizarea ei o dată la trei ani, fiind cunoscută sub denumirea de Trienala Internațională a Cărții²¹. În edițiile următoare, cele din 1925 și 1928, standul românesc a fost și mai bogat în lucrări, iar delegații Fundației au făcut parte din Comitetul Internațional ce se ocupa cu organizarea viitoarelor Trienale.

În anul 1924 instituția a expus la a XIV-a Bienală internațională de la Veneția 79 de picturi și 16 sculpturi ale creatorilor noștri, fiind pentru prima oară când România era reprezentată la o manifestare artistică grandioasă, cunoscută

¹⁹ *Ibidem*, p. 92.

²⁰ Arhivele Naționale București, *fond cit.*, d. 2/1922, f. 1.

²¹ *Ibidem*, d. 25/1922, f. 9-10 și 24.

pentru severitatea cu care organizatorii selectau lucrările. Criticii de artă au apreciat salonul românesc, printre ei aflându-se și directorul muzeelor „Luxembourg” și „Rodin”.

Cea mai importantă expoziție românească din străinătate, deschisă până în 1924, a fost organizată de Fundație la Paris, cu sprijinul guvernului, la Muzeul „Jeu de Paume”. La vernisajul din 25 mai a participat însuși președintele Republicii Franceze, Raymond Poincaré, care s-a arătat entuziasmat de talentul artiștilor noștri, admirând exponatele religioase, populare și moderne. Mai mult decât atât, expoziția a constituit și un prilej de activitate științifică, profesorul Molloy de la Universitatea Sorbona susținând în acest cadru seminariile de istoria artei împreună cu studenții săi. După succesul reputat la Paris expoziția s-a transferat la Geneva, în sălile muzeului „Rath”, unde s-a bucurat, de asemenea, de multe aprecieri. La inaugurare au asistat ministrul de externe I.Gh. Duca, membri ai corpului diplomatic din Elveția și reprezentanți importanți ai Ligii Națiunilor. Potrivit relatărilor din presă, acțiunile din capitala Franței și de la Geneva au făcut cunoscute în Europa și pe alte continente spiritul și creativitatea poporului nostru, din nefericire puțin mediatizate²².

Însă, cea mai importantă manifestare de acest gen, la care s-a reemarkat instituția, a fost „Expoziția internațională de la Paris” din anul 1937, eveniment pentru care s-au făcut pregătiri intense și cheltuieli substanțiale. Comisar general al părții române a fost desemnat Dimitrie Gusti, iar principalii săi consultanți au fost arh. Duiliu Marcu și pictorul Marius Bănescu. Ei s-au deplasat în capitala Franței pentru a stabili planurile de construcție ale pavilionului nostru, căruia i s-a repartizat o suprafață de 672 de metri pătrați, distribuiți într-un edificiu cu etaj și subsol. Au fost solicitate să participe industriile mare și mică, Căile Ferate Române, Institutul Național Zootehnic etc. Uniunea Camerelor de Muncă a pus la dispoziție meșteșugari a căror pricepere a contribuit la amenajarea sălilor.

Pavilionul românesc avea în componență mai multe părți. Astfel, la intrarea în salon, deasupra ușii și în zonele laterale au fost expuse panouri care prezentau în mod semnificativ metodele de lucru ale Institutului Social Român timp de peste un deceniu, alături de experiențele Echipelor Regale Studențești în mediul rural, în cele mai puțin dezvoltate sate și cătune. Se demonstra cum s-a făcut trecerea, în timp, de la studiile monografice, cu caracter științific, ale satelor la înființarea unui organ tutelar al Statului: căminul cultural. El devenea centrul de acțiune pentru rezolvarea problemelor ivite în localitatea respectivă, având în componența sa specialiști capabili și calificați.

Un alt sector al salonului era dedicat prezentării a două așezări specifice țării noastre, prima aflată în Țara Oașului, iar a doua din zona Făgărașului, localitatea Drăguș. În continuare, pe un panou era desenată o hartă a României, unde fiecare provincie era simbolizată de figurine îmbrăcate în costume populare.

²² G.D. Mugur, *op.cit.*, p. 96.

Pe același panou erau reprezentate creșterea numărului de cămine culturale și metoda folosită de către Echipele Regale Studentești. Într-o vitrină de sticlă în formă de carte se găsea un mic covor rulant, ce aducea sub privirile vizitatorilor, rând pe rând, toate publicațiile editate de Fundație. Un al doilea panou aducea la cunoștința privitorilor, prin intermediul unui sistem ingenios de efecte luminoase și diapozitive, toate etapele parcurse în modernizarea satelor și rezultatele campaniilor din ultimii trei ani.

În centrul salonului era etalată o machetă impunătoare a Muzeului Satului Românesc, întemeiat de Fundația Regală „Principele Carol” în 1936. Cele 30 de gospodării în miniatură relevau unitatea de concepție în construcție pe întregul teritoriul românesc, diferențele fiind datorate formelor de relief, dar și unor influențe străine²³. Era expusă harta țărilor ce alcătuiau Mica Antantă, „ca entitate indisolubilă”, însoțită de un text explicativ cu litere în relief. Alături era prezent un panou asemănător, aurit, cu harta țărilor aparținând Micii Înțelegeri. Industria mineritului era reprezentată de macheta exploatării de la Petrila și de o miniatură a instalației de deshidratare a lignitului. Două încăperi erau rezervate expozițiilor de teatru și pictură și, între ele, se afla „sala Brâncuși”. O secțiune era dedicată urbanismului, în mod special Bucureștiului, iar într-un salon încăpător a fost amenajat un restaurant tradițional românesc.

În fine, la subsol, arh. Octav Doicescu – delegat de Oficiul Național de Turism – a prezentat posibilitățile de petrecere a vacanțelor în țara noastră; la același nivel erau expuse și machetele Industriei Casnice. În luna decembrie 1937 expoziția s-a închis, iar pavilionul românesc a fost reconstruit în anul următor în Parcul Carol²⁴.

Capitala Franței a găzduit în același an (1937) un „Pavilion al locuinței rurale”, sub patronajul Societății Națiunilor; în cadrul său Fundația a organizat standul „Higiена și locuința rurală din România”.

Anul 1938 a însemnat noi participări la manifestări internaționale, cum au fost, de exemplu, expozițiile de arte plastice găzduite de Londra și Belgrad, ca și expoziția internațională de la New York (martie-noiembrie), eveniment major la care Fundația a reprezentat țara noastră, construind pavilionul „Casa românească”²⁵.

*

Fundația „Principele Carol” a creat Echipele Regale Studentești, cu sprijinul Institutului Social Român, cu scopul de a ridica satul românesc prin intermediul specialiștilor, pentru cunoașterea și îndrumarea vieții sociale rurale. Institutul Social Român a fost înființat în anul 1921 de către Dimitrie Gusti, profesor de sociologie și etică la Universitatea din Iași. Activitatea Institutului a ajuns până în cele mai îndepărtate localități din provincie, având printre

²³ Arhivele Naționale București, *fond cit.*, d. 12/1937, f. 17 și 45

²⁴ Ibidem, f. 22-28; d. 10/1938, f. 1-2

²⁵ Ibidem, d. 16/1938, f. 1-9

colaboratori preoți, învățători, studenți și intelectuali din toate domeniile, dornici să contribuie la dezvoltarea armonioasă a societății noastre. În mod special, problemele cu care se confruntau locuitorii și nu erau soluționate de către organele Statului constituiau prioritatea acestei instituții. Drept metode de lucru erau utilizate cercetarea aprofundată a realităților locale și acțiunile în echipă, intelectuali și țărani. Rezultatele fructuoase obținute au determinat mulți locuitori din diferite provincii să solicite prezența acestor specialiști în localitățile lor.

De altfel, Dimitrie Gusti (directorul Institutului) a preconizat transformarea celor 15.200 de sate românești existente în 1935 într-un răstimp de patru ani, prin intermediul echipelor studențești și a căminelor culturale: „operă imensă care reclamă mobilizarea tuturor forțelor și tuturor voințelor de îndreptare”²⁶.

Înființate în 1934, numărul echipelor a crescut neconținut de la 12 în primul an, la 25 de echipe în anul următor, apoi 49 de echipe în 1936 (când Fundația a luat sub patronajul său și 10 echipe alcătuite din tineri voluntari), iar în 1937 numărul lor a devenit 77. În cei patru ani, aproape 2.000 de tineri, aparținând tuturor universităților și academiilor din țară, au participat, în mod voluntar și renunțând la vacanțele de vară, la activitățile desfășurate în sate. Plecarea lor se făcea, în mod solemn, odată cu depunerea „Angajamentului de Onoare” făcut față de rege și patrie, promițându-se că se vor respecta riguros toate regulamentele interne. La București se organiza câte o mare festivitate în timpul căreia rosteau discursuri Carol al II-lea și Dimitrie Gusti (directorul echipelor studențești), pentru a-i îmbărbăta și, totodată, a le mulțumi pentru gestul făcut. Echipele „au căutat înadins cele mai depărtate sate, cele mai ascunse văi ale munților, satele care n-aveau o așezare caracteristică”²⁷, neurmărind obținerea vreunor avantaje sau a faimei. Aceste grupuri se integrau în cadrul satului respectiv și a căminului cultural, încercând să rezolve cele mai dificile probleme cu care se confruntau țăranii.

Profesorul Dimitrie Gusti sublinia rolul pedagogic și ideologic al acestor formații într-un articol programatic din revista de specialitate „Curierul Echipelor Studențești” (30 martie 1938): „Primatul personalității autonome asupra necesităților materiale, ce-și asumă un maximum de responsabilitate pentru a transforma un maximum de realitate, iată principiul etic al personalismului sociologic. În serviciul acestor idei se pune Școala de echipieri din Pietriș, ca o școală de pregătire și formare a personalității sociale și ca o reacție împotriva diletantismului cultural”²⁸.

²⁶ Dimitrie Gusti, *Organizarea culturii*, în „Curentul”, nr. 2627, 29 mai 1935, p. 2.

²⁷ Dragoș Vrânceanu, *Plecarea „echipelor regale studențești”*, în „Curentul”, anul XI, nr. 3734, 6 iunie 1938, p. 1.

²⁸ Dimitrie Gusti, *Ideologia Echipelor Regale Studențești*, în „Curierul Echipelor Studențești”, nr. 3, 30 martie 1938, p. 1.

În general, se urmărea crearea de ferme model, construirea de șosele, poduri, diguri și sisteme de canalizare după cele mai moderne tehnici din perioada respectivă. În același timp, se dorea și schimbarea mentalității oamenilor cu care se intra în contact, culturalizarea lor și ținerea la curent cu evenimentele din țară. Toate aceste realizări deosebite au determinat numeroase sate să înainteze cereri la Fundație, în care arătau că doresc și ele să aibă în mijlocul lor o astfel de echipă. Multe dintre acestea activau mai multe veri consecutive în același sat, chiar și în cazul în care unii studenți deveneau absolvenți de facultate. Influentul ziar „Curentul” aprecia, în termeni elogioși, succesele acestor formațiuni: „Și, dacă s-ar croi echipe de învățători, așa după cum sunt echipele regale studențești – cari într-o colaborare cu elemente valoroase ca: preoți, medici, agronomi etc., toți de obârșie rurală – să pună piatra fundamentală de ridicare a satului, apoi torentul de energie țărănească nu va mai rămâne nepăsător”²⁹.

Trebuie menționat faptul că tinerii primeau din partea Fundației o diurnă, iar Ministerele Muncii, Sănătății și Ocrotirilor Sociale le-au acordat permanent sprijinul lor, atât moral, cât și material prin livrarea, în satele respective, a lucrurilor cerute.

La 12 octombrie 1938 Fundația „Principele Carol” a fost însărcinată să aplice Legea Serviciului Social. După exact un an de activitate deosebită, la 12 octombrie 1939, a fost scoasă de sub incidența acestei legi, fiind acuzată că în cadrul ei existau simpatii legionare, îndeosebi printre studenți³⁰. Conducerea ei a fost preluată de Apostol D. Culea, care a reușit să continue cu succes munca predecesorilor săi.

În anul 1941 conducerea Fundației a prezentat un raport generalului Ion Antonescu, în care, după ce se făcea un scurt istoric al instituției și se arătau rezultatele pozitive obținute, era solicitată reîncadrarea ei în Serviciul Social. Se specifica planul de activitate al echipelor: prima lună era dedicată cunoașterii satului și adaptării tinerilor la noile condiții; programul de muncă era elaborat de specialiști și nu lăsa loc improvizațiilor și nici nu propunea acțiuni de neînfăptuit; se punea accentul pe intervenția specialiștilor (ingineri agronomi și silvici, medici umani și veterinari etc.) în îndrumarea corectă a muncii țăranilor; în fine, se realiza și o activitate educativă, în același timp, refăcându-se „legăturile rupte dintre țărani și cărturari, adică dintre singurele noastre categorii sociale naționale”³¹.

Perioada interbelică a cunoscut o anumită efervescență culturală caracteristică pentru țările central-europene. Statul român și numeroase persoane particulare s-au implicat în activitățile specifice acestui domeniu, mărind prestigiul României în străinătate și stimulând capacitatea creatoare atât a

²⁹ Cristea Stancu, *O școală a muncii prin Cercurile culturale*, în „Curentul”, nr. 2708, 11 octombrie 1935, p. 3.

³⁰ Arhivele Naționale București, *fond cit.*, d. 1 bis/1941, f. 2.

³¹ Ibidem, f. 11.

intelectualilor, cât și a oamenilor simpli. Fundația „Principele Carol” s-a încadrat perfect în acest sistem al promovării valorilor tradiționale, prin activitățile remarcabile și de amploare desfășurate la nivel național.

ARTICOLE ȘI ESEURI PUBLICATE DE PROFESORUL DUMITRU MĂRTINAȘ, ÎN PERIOADA INTERBELICĂ, ÎN ANUARELE COLEGIULUI „ALEXANDRU PAPIU-ILARIAN” DIN TÂRGU-MUREȘ

Alexandru CIUBÎCĂ

**Articles et essais publié par le professeur Dumitru Mărtinaș pendant la
période de l'entre-deux-guerres, dans les annuaires du lycée
„Alexandru Papiu-Ilarian” de Târgu-Mureș**

Résumé

Notre ouvrage s'appuie sur quelques documents rarissimes, publiés il y a 80 ans, dans des annuaires du premier lycée roumain, fondé dans la Vallée Supérieure de la rivière Mureș, après la constitution de la Roumanie actuelle, en 1918. Il s'agit de quatre articles et essais signés par le professeur Dumitru Mărtinaș, entre 1929 et 1935. Éminent maître d'école, il a été aussi un important dialectologue folkloriste et ethnologue, intéressé par les origines des romano-catholiques de Moldavie.

La première étude, intitulée Le rôle éducatif des sociétés de lecture, fait référence aux cercles littéraires des élèves d'autrefois qui constituaient un point de départ pour une future carrière littéraire. La deuxième étude, ayant le titre Conseils pour les vacances, représentait une plaidoirie pour la mise en valeur du folklore roumain du centre de la Transylvanie, réalisée par les lycéens, pendant leurs vacances d'été. L'article suivant, De la transformation profonde ou de l'éducation hérétique contient une critique acerbe des ingérences de la politique dans la vie de l'école. Enfin, la quatrième étude (Littérature et éducation) est centrée sur les lectures supplémentaires des écoliers, dont certaines étaient considérées nocives pour leur formation morale, sociale et esthétique.

În primul deceniu și jumătate după înființarea, în 1919, a Liceului de Băieți „Al. Papiu-Ilarian” din Târgu-Mureș au fost editate opt anuare, în care erau reflectate atât activitatea didactică din școală, cât și unele realizări științifice ale unora din profesorii acestei instituții de învățământ, precum Nicolae Sulică – un prestigios latinist, Heiz Heltmann – muzician, Ioan Bojoru – geograf, Grigore Ciortea – istoric și psiholog etc.

Primele patru anuare acoperă perioada 1919-1923 și ele se reduc la niște cronici ale respectivilor ani școlari, la prezentarea corpului didactic și a celui administrativ, la rezultatele la învățătură ale elevilor și la baza materială a școlii.

Coordonarea următoarelor trei, apărute pentru perioada 1929-1931, după o tăcere de șase ani, a aparținut directorului liceului, Grigore Ciortea, care a avut merite incontestabile în promovarea culturii zonale, ca profesor – între anii 1925-1940 și 1945-1948 și ca director, în trei rânduri, al acestui liceu.

Cel din urmă grupaj de anuare reflectă activitatea din liceu între anii 1932-1935 și a apărut sub îngrijirea profesorului Dumitru Mărtinaș, pe atunci director al școlii, care și-a legat, practic, întreaga carieră didactică de acest liceu de la Valea Superioară a Mureșului, un profesor îndrăgit și respectat de generații întregi de elevi și despre care, în 1984, prof. Simion Văsieș, director al școlii, spunea: „prin erudiția sa, sistematizarea cunoștințelor și stilul ales, captivant, a entuziasmat generații de elevi și le-a infiltrat dragostea pentru literatură”.

În cele ce urmează intenționăm să facem o serie de remarci privitoare la cele patru materiale publicate de profesorul Dumitru Mărtinaș în trei dintre aceste anuare.

Cel dintâi a apărut în al cincilea tom, al cărui titlu complet este Anuarul Liceului de Băieți „Al. Papiu-Ilarian” din Târgu-Mureș – 10 ani de activitate – 1919-1929¹ și mărturisesc că am citit cu oarecare reținere titlul acestuia: *Rolul educativ al societății de lectură*. Însă aceste cercuri literare și culturale, organizate pe vremuri la nivel liceal, au avut, cu siguranță, funcții multiple în completarea și desăvârșirea personalității elevilor sub aspectul intelectual și sub cel al sensibilității și al vocației creatoare. Mai întâi, ele au reprezentat un „preludiu al activității sociale de mai târziu”, rolul profesorului de limba și literatura română fiind cel al unui moderator cât mai discret posibil al ședințelor, în timp ce comitetul societății, alcătuit din elevi (președinte, secretar și bibliotecar) devenea esențial, ducând și la întărirea spiritului organizatoric al elevilor.

Funcțiile acestor societăți erau multiple:

a) puteau să acopere zone ale cunoașterii inexistente în programele școlare sau care erau tratate superficial în manualele școlare;

b) încurajau afirmarea personalității tinerilor, pentru că fiecare elev avea posibilitatea, ocazia, în lipsa „sperietorii catalogului”, să își exprime „[...] mica lui personalitate, obicinându-se a-și turna în forme literare isbucnirile de gândire și de simțire originală. Putința de a se exprima liber și public îi dăruiește încredere în sine, încrederea din care se vor afirma caracterele viitoare”².

c) reprezentau un mediu propice de testare a propriilor aptitudini literare pentru că „ucenicia literară se face în liceu, când memoria e plastică, spiritul lacom de cunoștințe și sensibilitatea vibrantă”³.

d) formarea unui stil personal și elegant, întrucât „cultul formei nu e o vanitate, ci o condițiune de căpetenie a artei”⁴. Acest lucru nu se poate obține în

¹ Anuarul Liceului de Băieți „Al. Papiu-Ilarian” din Târgu-Mureș, 1929-1930, pp. 30-41.

² *Ibidem*, p. 33.

³ *Ibidem*.

afara lecturii; dar nu orice fel de lectură, ci una care să îmbine plăcerea de a citi cu pătrunderea resorturilor adânci ale operei și cu judecata critică a acesteia.

e) dezbaterile îl vor deprinde pe elev „cu arta atât de dificilă a discuțiunii elegante, academice, și cu disciplina logică a inteligenței.” Arta de a citi și arta conversației inteligente, superioare, puteau fi câștiguri esențiale obținute în urma frecventării societăților de lectură.

Suntem în măsură, la o distanță în timp de mai bine de trei sferturi de veac, să consultăm mutațiile de perspectivă și de interese din școala românească: a fost abandonat acel ideal al formării unei personalități armonice, capabile să se impună printr-o cultură generală solidă și prin farmecul discursului; eforturile benefice de autoperfecționare a fost înlocuită cu preluarea ideilor și a formelor „de-a gata”, din mass-media și de pe internet, ceea ce duce la șablonizare, la (sub)mediocritate în gândire și în exprimare.

În „Anuarul” pe anul școlar 1930-1931⁵ regăsim câteva gânduri ale profesorului Dumitru Mărtinaș, adunate sub titlul *Cuvinte despre vacanțe*. În acestea îi îndeamnă pe elevii din organizațiile cercetășești de pe atunci să acorde o atenție specială, în timpul peregrinărilor prin țară, folclorului.

Autorul amintea, în partea introductivă, mutația fundamentală pe care a realizat-o romantismul european în secolul al XIX-lea, acea întoarcere la izvoarele naturii și ale culturii populare, care a modificat esențial sensibilitatea omului modern, dar și creația literară: „Erau două izvoare proaspete de frumusețe, de valori, aproape necunoscute și neexplorate, pe care entuziasmul romantic le punea la îndemâna europeanului saturat de raționalism și de formula tradițională a clasicismului”⁶. Pe aceeași cale s-a înscris și sensibilitatea românească. Cercetarea folclorului ne dovedește că „Poporul a realizat cel dintâi comuniunea intimă cu sufletul și ritmul tainic al naturii”⁷, iar arta populară a cuvântului, alături de cea cultă, reprezintă un mijloc de trăire superioară, deoarece „Creatorul Mioriței sau al Luceafărului isbutește a se apropia de misterul existenței, într-o măsură pe care cercetarea empirică și rațiunea logică, singure, nu o pot ajunge niciodată”⁸.

În acest context, profesorul Dumitru Mărtinaș, observa că atenția acordată folclorului s-a materializat în culegeri de folclor, „dar nu toate regiunile s-au bucurat de atenția cercetătorilor, nici n’au fost explorate din punct de vedere artistic”, iar între acestea se aflau și zone pitorești și arhaice din ținutul mureșean (văile Mureșului și ale Nirajului, Câmpia Mureșeană, Munții Călimani și Giurgeu). Îndemnul profesorului Mărtinaș era ca „Pe urmele lui V. Alecsandri, A. Russo, M. Eminescu, T. Pamfile, B. Dumbravă, să culegem cu hărnicie de albină

⁴ *Ibidem*, p. 34.

⁵ Anuarul Liceului de Băieți „Al. Papiu-Ilarian” din Târgu-Mureș, 1930-1931, pp. 18-20.

⁶ *Ibidem*, p. 18.

⁷ *Ibidem*.

⁸ *Ibidem*.

nectarul frumuseții nepieritoare. Îl vom găsi pe cărările munților, pe potecile codrilor, pe ulițele satelor, la biserică, la șezătoare și la stână...”⁹.

Fără a avea pretenția unor cercetări științifice sistematice, culegerile realizate de elevi ar putea să aibă rolul de a fixa pentru generațiile următoare un fenomen milenar, care – încetul cu încetul – se stingea încă de pe atunci, sub influența civilizației orașului, astfel încât „*În loc răsbește artificialitatea cântecului de la oraș, deformat până la ridicol, lipsit de originalitate și culoare, cu totul sub nivelul artei și culturii*”¹⁰.

Dar contactul cu folclorul are și efecte benefice formatoare, „căci dacă instrucția o primim în școală, cultura este creațiunea noastră proprie, este suprapunerea lentă și împletire organică de valori sufletești, culese din contactul cu geniul rasei, cu artele [...]” Pentru ca îndemnul să fie și mai convingător, în partea finală a acestui material profesorul Dumitru Mărtinaș rememorează întâlnirea, în tinerețe, în ținuturile natale de pe malurile Bistriței, cu un student care „Nu se despărțea niciodată de un caiet voluminos, cetluit în scoarțe grele”¹¹, iar în interiorul acestuia se găsea o adevărată comoară alcătuită din desene, din texte folclorice reușite, din impresii și din versuri originale.

Un astfel de model oferea domnia sa elevilor mureșeni: o cercetare pe teren, în mod direct, a trecutului și a folclorului, cu rezultate științifice, dar și (auto)formative deosebite:

„Așa i-am vrea pe elevii noștri, pe cercetași, băieți și fete, cutreerând vara satele, câmpiile și munții, cu ochi ageri, cu sufletele larg deschise pentru podoabele firii și ale cântecului popular. Cercetând urmele trecutului istoric și selectând ceea ce e mai de preț în manifestările artistice ale prezentului. Stăruind cu luare aminte asupra oricărui amănunt care înfățișează o întruchipare a perfecțiunii și poate trece dincolo de fragilitatea clipei. Din dragostea curată pentru frumusețe și din bunăvoința activă a tuturor, va trebui să ia ființă cândva Antologia cântecelor populare din ținutul Mureșului”¹².

În ultimul Anuar al Liceului „Alexandru Papiu-Ilarian” publicat în perioada interbelică există două eseuri ale profesorului Dumitru Mărtinaș. În principal, eseul *Despre transformarea în adânc, sau despre educația eroică*¹³ discută raportul dintre politică și educație. Era o chestiune stringentă și atunci, ea rămâne la fel de preocupantă și astăzi. O dovadă clară a situațiilor similare peste timp vor fi chiar cele câteva citate pe care le vom extrage din acest material.

Profesorul Dumitru Mărtinaș pleacă de la o constatare tristă: „Un aer de mlaștină infectează spațiul moral al țării. O atmosferă de neliniște și îngrijorare ne

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ *Ibidem*, p. 20.

¹² *Ibidem*.

¹³ Anuarul Liceului de Băieți „Al. Papiu-Ilarian” din Târgu-Mureș, 1932-1933, 1933-1934, 1934-1935, pp. 3-10..

împresoară de toate părțile, un sentiment de prăbușire și destrămare generală ne paralizează voința”¹⁴. Acest fapt are drept consecință ruperea lanțului firesc al generațiilor, pentru că celei contemporane autorului „îi lipsește sentimentul comuniunii mistice cu trecutul și spiritul solidarității cu viitorul”¹⁵.

Degringolada școlii românești de atunci era resimțită acut și era diagnosticată exact de către profesorul Dumitru Mărtinaș: impactul, presiunea socialului și ale politicului nu puteau să nu atingă nefavorabil, atunci, ca și acum, învățământul: „Ceea ce ea [școala, n.n.] clădește cu greu între zidurile ei, dărmă mediul social neprielnic. Ceea ce dascălul predică de pe catedră, e spulberat la moment de puterea contagioasă a exemplelor rele, de valul uriaș al turpitudinii zilnice. Funcția educativă a școlii e redusă considerabil și efectele ei sunt tot mai puțin simțite într-o societate orientată sufletește exclusiv spre materialism și spre satisfacțiile imediate și vulgare ale existenței”¹⁶. Din marasmul educativ de atunci autorul eseului întrezărea o ieșire și o salvare în „educația integrală a tineretului” care ar rezulta „din acțiunea concentrică și organizată a tuturor factorilor de conducere și supraveghere publică”¹⁷. În lucrare este subliniată mereu ideea că școala, instituțiile educative, în general reflectă, în mod benefic sau malefic, după caz, stările de lucruri din societate; însă învățământul, cel dintâi, este chemat a deveni un semnal de alarmă în privința crizei societății.

Eseul acesta ne indică faptul că Dumitru Mărtinaș a îmbrățișat concepția lui Nichifor Crainic în ceea ce privește raportul dintre cultură și civilizație, aceasta din urmă, în cazul nostru, al românilor, realizată prin imitații și împrumuturi din Occident, fiind considerată drept demolatoare, distrugătoare a culturii. De o astfel de influență nefastă s-ar fi lovit și școala românească: „Am copiat o școală și am înzestrat-o cu programe și legiuiri după modelul apusean, spre a constata apoi, cu o nejustificată surprindere, că ea nu dă nici educație, nici cultură”¹⁸. Rezultatul a fost veșnica schimbare de miniștri și de programe educative, nu o dată dictate și de interese de clientelă politică: „Fiecare titular al departamentului instrucțiunii a legiferat cu o perfectă bunăcredință. Am cunoscut, astfel, o bogată variație de programe, examene [...] care au creat o stare de nesiguranță și provizorat, cu desăvârșire impropriei unei munci continue și ordonate. Toate reformele școlare au avut rezultate sub așteptări și cu toate acestea n’a lipsit nici priceperea, nici bunăvoința legiuitorilor. Pentru că reformele care pornesc din afară și se opresc la suprafața fenomenului, fără a-i atinge rădăcinile, constituie un simplu paleativ ce se spulberă la prima adversitate [...]”¹⁹. Ne-am îngăduit să redăm acest întins fragment, întrucât prin el se pune în discuție o situație similară cu cea din zilele

¹⁴ *Ibidem*, p. 3.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ *Ibidem*, p. 4.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ *Ibidem*, p. 5.

¹⁹ *Ibidem*, p. 6.

noastre. Copierea modelului european (vezi Tratatul de la Bologna), schimbările de miniștri, inspectori școlari și directori după cum bat vânturile politichiei, nu constituie ele cauze majore ale trecerii în derizoriu a învățământului românesc din aceste ultime două decenii, iar politrucii din ultimii douăzeci de ani nu sunt groparii acestuia?!

Dacă astfel se prezintă situația de fapt, care ar fi trebuit să fie soluția revigorării și a regenerării învățământului românesc? Profesorul Dumitru Mărtinaș avea credința că numai o *regenerare interioară, o convertire la adevăratele valori* mai puteau salva societatea și educația în România Mare. Profesorul Mărtinaș sublinia că „nu formele pot crea ceva în ordinea morală, ci omul, caracterul, credința lui” și credea că este necesară o deplină „transformare a substanței noastre morale”²⁰. Găsirea unui „alt stil interior” va duce la „marea deșteptare a conștiinței sale, [la] întâlnirea Neamului cu Destinul său”²¹. Printr-o serie de enunțuri concentrate, eliptice autorul încerca să creioneze profilul acestui om nou (evident, care nu avea nimic de-a face cu omul nou al perioadei comuniste!): „Omul nou își încordează brațul în datoria ceasului de față, iar ochii lui privesc, peste veacuri, în solemnitatea istoriei. Omul nou – sinteză morală a colectivității ideale; voința lui – rezonanța lui armonioasă și adâncă pe planul prezentului, a perenității neamului; ecou prelungit al celor adormiți în moarte și a celor ce năzuiesc spre lumina vieții”²². Evident, ne găsim în fața unei imagini ideale, greu – dacă nu imposibil – de atins în practica socială. Iar valurile istoriei care au urmat în deceniile următoare au dovedit că speranțele unei ameliorări a condiției individuale și a ansamblului social rămân simple iluzii.

Acest ideal altruist, această identificare, ba chiar subordonare față de imperativele colectivității trebuie să se conjuge cu dimensiunea religioasă, cu ortodoxismul, așa cum îl preconiza Nichifor Crainic în lucrarea Puncte cardinale în haos, iar atunci se naște omul eroic. Așadar, datoria școlii este de a oferi „Educația eroică prin spirit și credință”²³, iar „România tânără nu mai poate trăi sub semnul politicianismului, ci sub semnul istoric al transfigurării sufletului național”²⁴.

În acest text se îmbină analiza lucidă a stărilor de fapt din societate și din învățământ cu o viziune apoteotic-vizionară, pe care timpul nu a confirmat-o și, păstrând o necesară luciditate, n-ar fi avut nici o șansă să se împlinească.

Cel de-al doilea eseu pe care îl publică profesorul Dumitru Mărtinaș în grupajul de anuare care surprind activitatea Liceului de Băieți „Al. Papiu-Ilarian” din perioada 1932-1935 se intitulează Literatura și Educația²⁵ ocazionat de o

²⁰ *Ibidem*.

²¹ *Ibidem*, p. 7.

²² *Ibidem*, pp. 7-8.

²³ *Ibidem*, p. 9.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ *Ibidem*, pp. 22-28.

normativă a Ministerului Educației privind selecția lecturilor personale ale elevilor. În esență, aici este reluat atât de viu disputatul vreo jumătate de secol, la noi, statut al operei de artă, văzută ca un produs autonom, călăuzit după propriile sale legi și cele ale conștiinței autorului, perfectă în sine și menită să încânte prin însăși realizarea sa și perspectiva sociologizantă, conform căreia opera artistică, literară în speță, trebuie să răspundă unor comandamente ale societății, celor morale, în primul rând.

Acest eseu ne poate lăsa impresia de desuetudine, și aceasta nu din motive neîntemeiate. În acea vreme, practic, pe lângă presă, adesea frivolă, cartea era mijlocul principal de influențare mediatică a publicului. Iar în privința impactului asupra tinerei generații a unei anumite literaturi se îndreaptă criticile domniei-sale.

Analiza profesorului Dumitru Mărtinaș se prezintă, inițial, obiectiv, dar ea cade curând într-un partizanat moral, explicabil doar prin aceea că dânsul avea mereu în vedere raportul literatură – mediu educativ. Urmând imperativul că arta literară, destinată școlii, dar și literatura în ansamblu trebuie să urmeze principiile moralei, el condamnă un anumit tip de literatură; iar judecățile sale de valoare din acel moment vor fi infirmate de verdictul dat de trecerea timpului. Ca exemplu expres de artă decadentă, amorală, el dă o capodoperă a literaturii engleze, *Portretul lui Dorian Gray* al lui Oscar Wilde; în schimb, dă preponderența valorică scrierii *Discobolul a perimatului*, astăzi, Paul Bourget²⁶. În timp, „arta în sine” s-a dovedit superioară artei care „se valorifică numai raportată la masa cetitorilor și la reacțiunile ce ea le produce în conștiința lor”²⁷. Pentru pedagogul Dumitru Mărtinaș arta nu poate să rămână „o splendidă inutilitate”, ci ea „e un mijloc de perfecționare a omului, o chintesență a celor mai mari aspirațiuni ale sale”, mai cu seamă „când literatura își asumă rolul de educatoare”²⁸.

De aici încolo, profesorul Dumitru Mărtinaș ia o atitudine virulentă și – am zice – pătinitoare în ceea ce privește lecturile permise elevilor. Se observă, în primul rând, o totală neîncredere în puterea de discernământ a tinerilor cititori, care nu ar fi capabili să distingă, să discearnă mesajul unei creații, chiar cu tentă morală, dar în care aspectele nocive ale vieții sunt redată realist, naturalist: „Vrea artistul să zugrăvească în culori tari și iritante noroiul vieții cu scopul de a provoca desgust și reacțiune? Lăudabilă intenție! Zadarnică speranță! Cetitorul comun și lipsit de discernământ se va simți bine aici și va încerca din ce în ce mai puțin nevoia de aerul pur al înălțimilor morale. Există, prin urmare, o întreagă categorie de opere artistice, uneori de o profundă semnificație umană și de o reală valoare formală cari nu pot fi puse în mâna oricui; ele rămân pe seama unei elite cetitoare,

²⁶ *Ibidem*, p. 22.

²⁷ *Ibidem*, p. 23.

²⁸ *Ibidem*.

căreia pregătirea intelectuală și morală îi facilitează contemplarea frumuseții pure și bucuria superioară a emoției estetice”²⁹.

De aceea, domnia sa se pronunța pentru selectarea lecturilor școlarești, iar „datoria autorităților [este] de a interveni și de a reprima cu severitate îndrăzneala proxenetilor, cari, sub firma literaturii, își fac afacerile lor de negustori fără scrupule”³⁰. Într-adevăr, în orice societate liberă circulă scrieri literare de toată mâna; istoria unei literaturi nu este formată numai din capodopere, iar maculatura, scrierile (sub)mediocre, vulgare chiar, fac – vrem, nu vrem – parte din aceasta. Apoi, criticile unei astfel de selecții sunt arbitrare, iar punerea la index a unor opere poate fi condamnată de perspectiva timpului. Profesorul Dumitru Mărtinaș afirma, de exemplu, că opera lui Andre Gide poate fi „punctul de plecare al depravării”; la numai doi ani după scrierea acestor rânduri, Mircea Eliade va fi îndepărtat din învățământul universitar, acuzat fiind de pornografie, pentru că scrisese una din capodoperele literaturii noastre, romanul Maitrey. Normativa ministerului de resort uita, apoi, de faptul că cenzura nu are drept efect decât deșteptarea tentației „fructului oprit”. „Bula de excomunicare” difuzată de Ministerul Instrucțiunii de pe atunci a constituit – cu siguranță – o măsură neinspirată și fără consecințe în plan practic.

În concepția profesorului Dumitru Mărtinaș și – bineînțeles – a atâtor dascăli ai vremii sale, școala rămâne o instituție „tradițională, disciplinată și conservatoare”³¹. oamenii școlii acceptau cu greutate și cu moderație, cu extremă circumspecție, noutățile. Ar fi fost necesară o plasare pe locul al doilea a valorii estetice în raport cu morala. Autorul eseului își pune întrebarea „[...] ce este mai subiectiv și mai schimbător decât criteriile estetice”³²? În schimb, criteriile moralei sunt mult mai ferme și sunt verificate de experiența generațiilor și de aceea „este imprudent a slăbi frâna morală a unui tineret, pe care mediul îl solicițează din toate părțile spre excесе, pentru salvarea principiului abstract al autonomiei artei”³³. O parte a literaturii timpului, modernistă e taxată drept promotoare a „barbarizării și animalizării tinereții” și prin ea s-ar impune „moda obscenului și a pornografiei”, chiar dacă ea este „semnată de nume respectabile și care pretind a se încadra în cultura națiunii și a-i reprezenta fizionomia”³⁴. Chiar dacă respinge ideea că ar fi vorba „de ipocrizie, de puritanism exagerat și rigid”, poziția profesorului Dumitru Mărtinaș denotă un evident conservatorism.

Eseurile analizate, cvasinecunoscute, aparțin unui intelectual de o înaltă ținută profesională și intelectuală, a cărui contribuție la evoluția dialecticologiei, a etnografiei, dar și a școlii românești sunt remarcabile.

²⁹ *Ibidem*, p. 24.

³⁰ *Ibidem*, p. 25

³¹ *Ibidem*, p. 26.

³² *Ibidem*.

³³ *Ibidem*, p. 27.

³⁴ *Ibidem*.

Ele reflectă o pagină interesantă din istoria pedagogiei românești, ne aduc în fața ochilor probleme ale școlii românești din acea epocă, unele – din păcate! – similare cu cele ale școlii din zilele noastre.

ANUARUL

LICEULUI DE BĂIEȚI „AL. PAPIU ILARIAN”

DIN TÂRGU-MUREȘ.

pe anii 1932—33, 1933—34, 1934—35.

PUBLICAT DE
DUMITRU MĂRTINAȘ
DIRECTOR.

CUPRINSUL:

	Pag.
1. D. MĂRTINAȘ : Despre educația eroică	3
2. I. MICLEA : Idealul educației creștine	11
3. G. BRONZETTI : Sportul intelectual	19
4. D. MĂRTINAȘ : Literatura și educația	22
5. H. HELTMANN : Orchestrele de elevi	29
6. N. SULICA : Documentele românești din co- lectia Sölyom-Fekete	35
7. N. SULICA : Catehismele românești din 1546 (Sibiu) și 1559 (Hrașov)	47
8. Decalogul bunului elev :	102
9. Informațiuni și date școlare	104

**DIN PREOCUPĂRILE ADMINISTRAȚIEI PUBLICE A
ORAȘULUI SF. GHEORGHE, JUD. TREISCAUNE
(COVASNA), PENTRU GESTIONAREA PROBLEMELOR
ECONOMICE, SOCIALE, CULTURALE ȘI DE DEZVOLTARE
URBANISTICĂ A LOCALITĂȚII ÎN PERIOADA 1930-1935
- Contribuții documentare -**

Ioan LĂCĂTUȘU

The public administration's concerns in Saint-George city, Treiscaune county, for the management of social, economic, cultural issues and town-planning development during 1930-1935. Documentary contributions

Summary

The documents illustrating the concerns of Saint-George town's public administration regarding the management of social, economic, cultural problems as well as town-planning development during 1930-1935 have been thematically grouped together, as follows: demographic aspects, concerns for the improvement of local government, town-planning and territorial administration problems, economic activity's issues, other concerns of the Saint-George's cityhall achieved during exercising it's duties.

The paper highlights the modalities used for the knowledge of and applying the national legislation, the normative regulations issued by the central public government, as well as the local peculiarities. On the basis of the realities presented in the paper, it can be said that during a relatively short hystorical period-only 10-15 years – the difficulties generated by the transition from the Austro-Hungarian administrative system (from before 1918) to that of the Great Romania, have been surpassed without major difficulties. Although the material contains information mainly about Saint-George city and the former Three Chairs county, it also offers important data about the Romanian national political, economic, social and cultural context during the interwar period.

După Marea Unire de la 1 Decembrie 1918, procesul de consolidare a Unirii, de unificare administrativă și de integrare a provinciilor istorice, reîntregite cu patria mamă, în sistemul instituțional și legislativ al Regatului României s-a desfășurat pe parcursul mai multor ani. Pentru a surprinde unele aspecte generale, dar și dimensiunile specifice ale acestui proces vom prezenta preocuparea administrației publice a orașului Sf. Gheorghe pentru gestionarea corespunzătoare a problemelor de dezvoltare urbanistică a localității în perioada 1930-1935. În acest sens vom reda sintetic conținutul unor documente, identificate cu ocazia prelucrării arhivistice, respectiv transformarea registrelor contemporane de

evidență în inventare arhivistice ale fondurilor Prefectura județului Treiscaune și Primăria Sf. Gheorghe.

Așadar, suntem la peste un deceniu de la Marea Unire de la 1 Decembrie 1918 și la șapte ani de la adoptarea Legii pentru unificare administrativă. Corpul funcționarilor publici depășise etapa de depunere a jurămintelor de fidelitate către statul român, iar funcționarii care nu cunoșteau limba română urmau cursuri de însușire a acesteia. În perioada la care ne referim, din documentele cercetate rezultă preocupările privind perfecționarea administrației și apropierea ei de cerințele și așteptărilor cetățenilor; încadrarea, evaluarea, promovarea și perfecționarea pregătirii funcționarilor publici; primele conferințe administrative transmise la radio; introducerea mașinilor de calcul a datelor etc. Sporesc preocupările pentru asigurarea disciplinei în construcții, pentru profesionalizarea corpului tehnic al primăriei. Se acordă atenție arhitecturii peisagistice prin transformarea pieții centrale din târg de animale și cereale în parc ș.a. Se dezvoltă utilitățile orașului: rețeaua de apă și canalizare, cea de alimentare cu energie electrică; apar primele reclame luminoase. Nu lipsesc aspectele ce vizează gestionarea unor probleme grele vizând asigurarea spațiului locativ, aprovizionarea populației cu unele produse agricole, integrarea populației de rromi ș.a. Asistăm la câștigarea definitivă a ofensivei automobilelor în defavoarea birjelor. Sunt organizate primele mitinguri aviatice și raliuri automobilistice. Este perioada de manifestare plenară a efectelor crizei economice. Șansa orașului Sf. Gheorghe a reprezentat-o funcționarea celor două mari fabrici – cea de textile și de țigarete, la care se adaugă puternica rețea de meșteșugari. În schimb, în domeniul administrației publice sunt evidente multe asemănări izbitoare cu specificul perioadei actuale privind consecințele crizei economice. Atunci, însă, criza economică nu era însoțită de o criză morală așa cum se manifestă aceasta în societatea românească actuală.

Documentele referitoare la preocuparea administrației publice a orașului Sf. Gheorghe pentru gestionarea corespunzătoare a problemelor de dezvoltare urbanistică a localității, în perioada 1930-1935, au fost grupate tematic, după cum urmează:

1. Aspecte demografice

Pe baza ordinului Ministerului de Interne, în ziua de 24 aprilie 1927 Primăria orașului Sf. Gheorghe a procedat la efectuarea unui recensământ general al populației. În Publicația care anunța populația orașului despre acest eveniment se spune: „Până la această dată în termenul prescris se vor distribui buletinele necesare de către agenții polițienești și funcționarii primăriei. Scopul recensământului general – se precizează în documentul menționat – este pur statistic și nu are ca scop aruncări de dări”. De aceea populația orașului era invitată să completeze buletinele „conștiincios și précis”, fiind comunicate valoarea amenzilor prevăzute de lege pentru declararea unor date false. În final,

„preoții de orice confesiune <erau invitați> să comunice în biserici credincioșilor acest eveniment, explicându-le scopul.” La Arhivele Naționale Covasna se păstrează tabelele nominale cu cei 10.181 locuitori ai orașului, recenzați la data respectivă. Din situația centralizatoare rezultă următoarele date: număr de familii – 2.395; populație totală – 10.181 persoane, din care 5.028 bărbați și 5.153 femei; un număr de 1.085 persoane erau „fără știință de carte”. După „originea etnică”, populația orașului avea următoarea structură: români – 2.497, unguri – 6.644, sași-șvabi – 86, evrei – 330, iugoslavi – 2, ruși – 23, ruteni – 1, bulgari – 14, germani – 257, alte naționalități – 327. După confesiune, situația se prezenta astfel: ortodocși – 1.600, greco-catolici – 225, romano-catolici – 2.238, reformați – 5.203, unitarieni – 373, luterani – 184, alte religii – 27. Repartizarea pe profesii a locuitorilor orașului Sf. Gheorghe, în anul 1927, era următoarea: agricultori – 248, meseriași – 1.266, „industriași stăpâni” – 25, „comercianți stăpâni” – 189, salariați particulari – 108, funcționari la stat – 615, pensionari – 94, muncitori cu brațele – 1.290, „servitori” – 624, alte profesii – 799, fără profesie (întreținuți de alții) – 5.923. Populație flotantă – 85 de persoane¹.

O problemă grea o constituia integrarea populației de rromi în viața orașului. Raportul paznicului de câmp, Andarko Alexandru, relatează despre pagubele produse de țiganii aduși în oraș, pentru a fabrica cărămidă, în cartierul Simeria: „în câmpurile Simeriei mai multe gazde care au pământ, nu lucrează pământul, ci au adus țigani pe moșiile lor pentru a le lucra cărămidă.” Urmează exemple concrete de familii care au adus mai multe familii de țigani în oraș, pentru a fabrica cărămidă². Aceleași aspecte sunt prezente și în plângerea cetățeanului Keresztes Iosif și a altor vecini contra pagubelor provocate de către țigani. „În fiecare an suntem prădați din partea acestora în modul cel mai barbar”. Se solicită evacuarea din oraș a acestora „pe motivul că acești țigani nu sunt din localitate, ci s-au așezat aici fără învoirea autorității comunale”³.

Din tabelul nominal privind situația divorțurilor pronunțate de Tribunalul Treiscaune în 1930 rezultă că în acel an, în Sf. Gheorghe, au fost pronunțate 10 divorțuri. Dintre acestea, patru au fost pronunțate în favoarea soțului, cinci în favoarea soției și unul din vina ambilor soți. În majoritatea cazurilor (opt), motivul divorțului la constituit „părăsirea domiciliului”, iar în două cazuri „insulte grave.” Șapte familii au fost etnic mixte. În șase cazuri, durata căsătoriei a fost de sub cinci ani, iar în patru cazuri între 8-10 ani⁴. Dintr-un raport referitor la problemele de asistență socială rezultă că în anul 1931 în Sf. Gheorghe erau 22 de copii nelegitimi ale căror mame erau minore⁵.

¹ Arhivele Naționale Covasna, fond *Primăria Sf. Gheorghe*, d. 1304/1931, f. 105.

² Ibidem, d. 602/1934, f. 1.

³ Ibidem, d. 507/1934, f. 1.

⁴ Ibidem, d. 1200/1931, f. 1.

⁵ Ibidem, d. 293/1931, f. 1.

În iulie 1931, Ministerul Muncii, Sănătății și Ocrotirii Sociale anunță Primăria orașului Sf. Gheorghe despre faptul că prelucrarea „datelor statistice privind mișcarea populației, se va face de către Serviciul Statisticii Demografice, cu mașini și pe formulare speciale.” Un asemenea formular tipărit cuprindea, la început, instrucțiuni de completare și apoi tabele tipizate cu date despre: născuți vii, morți, căsătorii și „despărțenii” (divorțuri), care trebuiau completate lunar⁶. Pe baza reglementărilor legale existente, într-un ordin circular al Prefecturii Treiscaune, transmis primăriilor din județ, se atrăgea atenția asupra necesității „respectării termenului de 12 zile, afișat public, înainte de încheierea căsătoriilor”⁷. La ordinul Prefecturii Treiscaune din 3 iulie 1933, prin care se solicita înaintarea situației persoanelor care au împlinit vârsta de 100 de ani, Primăria orașului Sf. Gheorghe răspunde că, la data respectivă, în orașul reședință a județului Treiscaune nu exista „nici o persoană care ar fi trecut vârsta de 100 de ani”⁸.

2. Preocupări ale administrației publice locale

Într-o circulară a Ministerului de Interne din anul 1934 se solicitau informații despre veniturile înscrise în buget, „în vederea întocmirii proiectului de reformă administrativă”⁹. Conform Deciziei Prefecturii jud. Treiscaune, și după modelul acesteia, primăriile orașelor erau obligate să înființeze câte un birou informativ (de relații cu publicul). La cererile primite în scris, funcționarul de la ghișeu avea sarcina „de a se îngriji ca petiționarul să primească răspunsul în cel mult 10 zile, sub pedeapsa de amendare, suspendare sau revocare a funcționarilor vinovați de întârziere”¹⁰. Din analiza conținutului deciziilor „de înaintare în grad a funcționarilor Primăriei Sf. Gheorghe” rezultă că promovările în funcție se realizau pe bază rezultatele obținute de către fiecare funcționar, rezultate consemnate în „Foaia calificativă pe anul...”. Documentul cuprindea nota generală (calificativul – n.n.), rezultată în urma notării următoarelor aspecte: „cunoștințele profesionale, calitățile personale, zelul și conștiinciozitatea în serviciu, purtarea în serviciu față de funcționari și față de public”. Fiecare din aceste criterii primea „notarea șefului serviciului” și „notarea șefilor ierarhici”¹¹.

Din afișul privind condițiile de admitere la *Școala Superioară de Documentare și Științe Administrative* aflăm că această școală, care funcționa în București de trei ani, avea scop „de a perfecționa pe funcționarii administrativi în vederea stabilirii unor metode și tehnice administrative unitare”. Școala avea două secțiuni: de pregătire și de specializare. În afiș sunt redată și alte informații

⁶ Ibidem, d. 18/1933, f. 1.

⁷ Ibidem, d. 239/1933, f. 2.

⁸ Ibidem, d. 579/1933, f. 1.

⁹ Ibidem, d. 711/1934, f. 2.

¹⁰ Ibidem, d. 896/1931, f. 3.

¹¹ Ibidem, d. 643/1932, f. 1-3.

precum: durata cursurilor, componența corpului profesional, materiile ce se predau ș.a.¹². În primăvara anului 1935, s-a dispus participarea conducerilor administrației publice locale la *conferințele administrative prin radio inaugurate sâmbătă 6 aprilie 1935*, orele 7 seara, de către regele Carol al II-lea. A doua conferință s-a ținut duminică 19 mai 1935, orele 7 seara, de către Manolescu Strunga, ministrul industriei și comerțului și subsecretarii de stat de la Ministerul de Interne și Ministerul Finanțelor. În acest scop, prefectul județului Treiscaune, dr. Valeriu Bidu, a dispus „ca toate autoritățile locale să fie concentrate în sala festivă a Prefecturii, unde se vor instala aparate de recepție speciale”¹³. Preocupările privind îmbunătățirea dotării primăriei Sf. Gheorghe rezultă și din decizia primarului acesteia, din anul 1934, referitoare la deschiderea unui credit de 3.000 de lei, pe baza ordinului circular al Ministerului de Interne, pentru *cumpărarea unei „mașini de calculat”*¹⁴.

În ordinul ministrului de interne, Ioan Mihalache, referitor la purtarea politicoasă și omenoasă a funcționarilor față de public, sunt creionate trăsăturile portretului robot și al modelului de comportare a funcționarilor, în relația acestora cu publicul. „Domnule Primar, Față de reclamațiunile ce primim, direct sau prin presă, ținem să facem cunoscut tuturor funcționarilor dependenți de Ministerul de Interne cele mai de jos. Funcționarul este expresia concretă a aparatului care asigură mersul normal al organizației de stat. Cu conștiința acestui rol, el trebuie să inspire încredere, respect și autoritate cetățenilor țării. Funcționarul trebuie să-și dea seama, în același timp, că el este și servul țării. Încrederea, respectul și autoritatea de care trebuie să se bucure, atârnă și de însușirile personale, dar și de felul cum își îndeplinește obligațiile sale față de public. Înainte de toate se cere tuturor funcționarilor ce depind de Ministerul de Interne să se poarte omenos și politicoș cu publicul, ori de ce condiție socială, religie, sau origine etnică ar fi el. Un cuvânt bun, o informație prietenoasă, o îndrumare politicoasă, onorează și pe cel mic și pe cel mare. Cuvintele ofensatoare și gesturile brutale vor fi aspru pedepsite și publicul este îndemnat să le semnaleze șefilor, iar în caz de lipsă de măsuri la timp, să reclame în scris direct Ministerului. Îndeosebi va fi aspru pedepsită bătaia. Și va fi pedepsit și șeful ierarhic care n-a luat măsuri din proprie inițiativă la timp. Cât despre actele care degradează pe reprezentantul autorității publice – mita și bacșișul – găsesc inutil să insist. Vom fi necruțători. La Cabinetul Ministerial va funcționa în permanență un birou de cercetări și sancțiuni a unor asemenea abuzuri. Facem, de asemenea, cunoscut că este riguros interzis a se întrebuița în servicii particulare: automobilele publice, personalul de serviciu, materialele și inventarul autorităților de stat. ... Ministru, I. Mihalache”¹⁵.

¹² Ibidem, d. 1136/1931, f. 1.

¹³ Ibidem, d. 437/ 1935, f. 4.

¹⁴ Ibidem, d. 439/1934, f. 1.

¹⁵ Ibidem, d. 682/1932, f. 1-2.

Un adevărat document programatic, pentru administrația românească interbelică, îl reprezintă apelul prim-ministrului Gh. Tătărăscu adresat funcționarilor publici: „Azi, când Guvernul începe executarea marelui program de ridicare și consolidare a Statului, cea dintâi datorie a mea, este să mă îndrept către toți colaboratorii – mari și mici – cu ajutorul cărora opera de refacere va fi înfăptuită. Mă îndrept în special către funcționarii de toate categoriile a le cere un spor de muncă și un spor de jertfă. În cadrul unei guvernări animată de un suflu de înnoire și de creație, funcționarii Statului, județelor și comunelor trebuie să fie stăpâniți de un spirit administrativ opus rutinei și birocrăției inerte. În acțiunea noastră de guvernare, ca pe frontal de luptă, orice loc este un loc de onoare. Fiecare deținător de autoritate, de la Ministru până la cel mai umil funcționar, este în serviciul comandat al Țării; fiecare trebuie să aibă conștiința că îndeplinirea scrupuloasă a însărcinărilor primite, înseamnă o contribuție directă la acțiunea de refacere a Statului, după cum orice abatere, sau orice șovăire în prestarea muncii de fiecare zi înseamnă o dezertare. Președintele Consiliului de Miniștri și ministru al industriei și comerțului, Gh. Tătărăscu Doresc ca acest apel să fie afișat în toate birourile instituțiilor publice din acest județ și să servească de „Tatăl Nostru” zilnic al fiecărui funcționar. Sf. Gheorghe, la 1 noiembrie 1934, Prefectul jud. Treiscaune, Dr. V.V. Bidu”¹⁶.

La încheierea mandatului său, în anul 1935, ministrul de interne, Ion Inculeț, a transmis funcționarilor publici din sistemul administrației publice locale următoarea telegramă: „Vă rugăm să primiți cele mai bune urări, totdeodată mulțumindu-vă pentru munca depusă în acești doi ani de colaborare comună. Vă rugăm să mergeți mai departe cu înfăptuirile pe care populațiunea și Guvernul le așteaptă de la D-voastră”¹⁷. În Ordinul Ministerului de Interne referitor la „îndepărtarea din serviciu a diurniștilor și funcționarilor pensionați” se spune: „La aproape toate județele și comunele numărul funcționarilor stabiliți este mai mare decât nevoile serviciilor o cer și, deci, existența diurniștilor la unele administrații locale este cu totul nejustificată din punct de vedere al utilității lor în serviciu. Pe de altă parte, din rapoartele ce primim de la aproape toate administrațiile locale, rezultă că mersul încasărilor veniturilor pe anul curent este sub toate așteptările, așa încât nu se pot plăti nici salariile și nici cheltuielile de materiale cele mai strict necesare. Ministerul, prin instrucțiunile date ... a dispus să fie îndepărtați toți diurniștii pensionați ... Întrucât însă la unele prefecturi și primării nu s-a ținut seama de dispozițiile ministerului și cu toate greutatea financiară ale administrației respective, s-au menținut în serviciu diurniști și funcționari pensionați, vă rugăm pentru ultima dată ca să avizați la îndepărtarea din serviciu a întregului personal diurnist pensionat...”¹⁸. Peste un an, printr-un alt ordin circular al Ministerului de Interne, se dispune „disponibilizarea, începând cu data de 1

¹⁶ Ibidem, d. 755/1934, f. 1-2.

¹⁷ Ibidem, d. 1230/1935, f. 1.

¹⁸ Ibidem, d. 342/1933, f. 1.

decembrie 1934, a „pensionarilor diurniști”¹⁹. În același timp, potrivit Legii asupra cumulului în funcțiunile și însărcinările publice, în cadrul „funcțiilor admise la cumul” se aflau: profesorii din învățământul secundar și superior, personalul științific, membrii clerului și, în anumite condiții, membrii corpului ofițeresc, magistrații și alte categorii de intelectuali²⁰.

Din statele de plată ale funcționarilor primăriei Sf. Gheorghe pe anul 1931, semnate de primarul orașului Victor Marinescu, rezultă că la acea dată personalul primăriei orașului era format din 100 de funcționari și muncitori²¹. Dintre aceștia, funcționarii erau doar un sfert. Astfel, din tabelul nominal cu funcționarii primăriei Sf. Gheorghe, rezultă că în anul 1933, primăria avea 25 de funcționari, din care: 7 români și 18 maghiari; 19 căsătoriți, 5 necăsătoriți și unul divorțat²². Tabelul nominal cu angajații primăriei orașului Sf. Gheorghe, din anul 1935, conține 46 de nume, din care: 45 de bărbați și o singură femeie, 16 români și 30 maghiari²³.

În anul 1934, principalele instituții care funcționau în orașul reședință a județului Treiscaune aveau un număr relative mic de funcționari publici: Judecătoria de Ocol – 4 angajați (3 români și 1 maghiar); Tribunalul Treiscaune – 6 angajați (5 români și 1 maghiar); Administrația de Control Mixtă Treiscaune – 13 angajați (5 români și 8 maghiari); Manufactura de Tutun – 70 de funcționari, din care 32 români și 38 maghiari; Prefectura jud. Treiscaune – 40 de funcționari, din care 17 români și 23 maghiari; Serviciul Agricol – 6 angajați, din care 5 români și 1 maghiar; Camera de Agricultură – 4 angajați, din care 3 români și un maghiar ș.a.²⁴.

Raportul Inspectorului general Dr. I. Gherman, redactat pe 25 de pagini, cuprinde concluziile rezultate în urma controlului efectuat la Primăria Sf. Gheorghe în perioada 4-6 octombrie 1933. În documentul menționat, se face o analiză detaliată și riguroasă a activității instituției, în perioada 1930-1933, din care am reținut câteva aspecte: „Primăria nu are Regulament de organizare și funcționare a serviciilor; din cauza numărului foarte redus de funcționari, serviciile lucrează și sunt conduse în mod mulțumitor, neregulile și abaterile constatate nefiind prea grave, vor putea fi reparate”²⁵. Un ordin al ministrului de interne, din anul 1935, interzicea funcționarilor publici de a face parte din consiliile de administrație ale diferitelor societăți²⁶.

Dintre facilitățile funcționarilor publici, amintim sporurile primite pentru plata chiriei, procurarea combustibililor necesari încălzirii locuințelor, cumpărarea

¹⁹ Ibidem, d. 570/1934, f. 1.

²⁰ Ibidem, d. 565/1934, f. 2-3.

²¹ Ibidem, d. 1286/1931, f. 1.

²² Ibidem, d. 1038/1933, f. 2.

²³ Ibidem, d. 1062/1935, f. 1-2.

²⁴ Ibidem, d. 619/1934, f. 1.

²⁵ Ibidem, d. 46/1934, f. 1.

²⁶ Ibidem, d. 1084/1935, f. 5.

hainelor ș.a. În acest sens se înscrie și ordinul Ministerului de Interne cu privire la acordarea unei reduceri de 50 % pe C.F.R. pentru funcționarii publici județeni și comunali. În acest scop, aceștia trebuiau să încheie convenții cu Direcția Generală a Căilor Ferate Române și, pe această bază, să li se elibereze carnet de identitate²⁷.

În acțiunile de îmbunătățire a calității vieții funcționarilor publici s-au implicat și asociațiile profesionale ale acestora. Astfel, în circulara Societății Generale a Funcționarilor Publici privind acordarea unor ajutoare funcționarilor se menționează: „Aducem la cunoștința Domnilor membri din provincie că am dat instrucțiuni comitetelor locale din fiecare oraș – capitală de județ – să facă demersurile și formele necesare pentru ca d-nii membri să se poată aproviziona cu lemne în rate și mărfuri în rate, începând chiar din toamna acestui an”²⁸.

Prefectura jud. Treiscaune, în anul 1934, emite un ordin circular potrivit căruia primarii trebuiau să rezolve problemele comunității locale împreună cu ajutorii de primari și ceilalți membri ai consiliilor municipale²⁹. Discuțiile privind autonomia locală, se purtau în legătură cu prevederile legale referitoare la procentul din fondurile încasate din taxele și impozitele de la populație și agenții economici care rămăneau la dispoziția primăriilor locale³⁰. În anul 1932, jurământul aleșilor locali avea următorul conținut: „Jur credință Regelui Carol al II-lea. Jur să respect Constituțiunea și legile țării. Jur să-mi îndeplinesc cu onoare și conștiință funcțiunea ce-mi este încredințată și să păstrez secretul de serviciu. Așa să-mi ajute Dumnezeu!”³¹.

Conform Înaltului Decret Regal nr. 2713 din 24 iulie 1931, publicat în Monitorul Oficial nr. 171 din 27 iulie 1931, „începând cu data de 1 octombrie 1931 ora oficială obligatorie pentru instituțiile publice va fi ora fusului al doilea orar la est de Greenwich, adică ora ce era obișnuit întrebuințată înainte de 15 mai 1931. Astfel, ora 24 a zilei de 30 septembrie 1931, va fi denumită ora 1 a zilei de 1 octombrie 1931”. Altfel spus, ora de vară a fost introdusă în România, în perioada interbelică³². Din Statutul Asociației Funcționarilor Titrați și Bacalaureați din Ministerul de Interne și Administrațiile Locale rezultă că scopurile acestei asociații erau următoarele: „solidarizarea membrilor pentru susținerea intereselor lor de ordin profesional, cultural și economic; apărarea drepturilor consfințite prin legi; susținerea și promovarea intereselor membrilor asociației cu ocazia votării legiuirilor ce ar privi situațiunea lor ca funcționari, cât și orice împrejurări în care situația lor ar fi periclitată sau nedreptățită; dezvoltarea sentimentului de unire, solidaritate și camaraderie între membri; ridicarea

²⁷ Ibidem, d. 558/1934, f. 1.

²⁸ Ibidem, d. 1091/1935, f. 1.

²⁹ Ibidem, d. 567/1934, f. 1.

³⁰ Ibidem, d. 144/1931, f. 2-3.

³¹ Ibidem, d. 887/1932, f. 26.

³² Ibidem, d. 440/1931, f. 7.

nivelului profesional, cultural și moral al membrilor săi; crearea unui cerc de studii administrative, economice, financiare și polițienești, a unei biblioteci de specialitate și editarea unui buletin periodic; formarea unei secțiuni de sport, turism și muzică; stabilirea de relațiuni amiabile cu asociații similare românești și străine”³³. Printr-o circulară a Prefecturii jud. Treiscaune, din octombrie 1931, se solicită „înaintarea fotografiilor primarului și consilierilor, însoțite de note biografice, pentru publicația *Anuarul parlamentar și administrativ*”³⁴.

La peste 10 ani de la Unirea din 1 Decembrie 1918, se atrăgea atenția asupra necesității cunoașterii limbii române de către funcționarii publici³⁵. Pornind de la un caz concret al unui muncitor CFR din Timișoara, care a contestat în justiție decizia de disponibilizare, pentru necunoașterea limbii române, conducerea Ministerului de Interne, înaintează precizările Înaltei Curți de Casație referitoare la îndepărtarea din serviciu a funcționarilor care nu cunosc limba română „În proces – se menționează în documentul citat – s-a amintit principiul statomnicit în art. 120 din Constituție, potrivit căruia limba oficială a Statului este limba română. S-a susținut că, astfel, condiționarea cunoașterii limbii române e esențială și decisivă, nu numai pentru funcționarii noi din slujba statului dar și pentru cei vechi, indiferent prin câte comisii și câte examene vor fi trecut”³⁶.

Ministerul de Interne, în vara anului 1934, transmite un ordin circular cu privire la înscrierea numelor românești în registrele de stare civilă, cu ortografie românească. „Constatându-se, cu ocaziunea inspecțiilor făcute autorităților din ținuturile alipite, că numele românești s-au înscris în registre sau alte acte altfel de cum semnează cei interesați, adică cu ortografie maghiară sau numele traduse în această limbă, vă rugăm să binevoiți a lua măsuri ca pe viitor numele și prenumele românești să se înscrie în registre sau în diferite acte așa cum semnează aceștia, cu ortografia românească și fără a se mai traduce”³⁷. Printr-o decizie din anul 1935, la sesizarea Poliției locale, primarul orașului Sf. Gheorghe, dispune înlocuirea „tablelor de indicație, din Simeria cu text străin, cu text românesc”³⁸. Din corespondența purtată de Primăria Sf. Gheorghe și Imprimeria Chișinău, din subordinea Monitorului Oficial și a Imprimeriile Statului din București rezultă că în anul 1932, imprimarele de stare civilă se tipăreau la Chișinău „Avem onoarea a vă trimite alăturat tariful intrat în vigoare la 1 iulie a.c. cuprinzând prețurile de vânzare ale registrelor și imprimatelor de stare civilă, confecționate de către această Imprimerie. Vă rugăm să binevoiți a-l consulta și a face pe baza lui

³³ Ibidem, d. 609/1934, f. 4.

³⁴ Ibidem, d. 1128/1931, f. 2.

³⁵ Ibidem, d. 260/1931, f. 1.

³⁶ Ibidem, d. 1060/1935, f. 1-2.

³⁷ Ibidem, d. 469/1934, f. 1.

³⁸ Ibidem, d. 476/1935, f. 1.

comenzile de registre și imprimate de stare civilă de care aveți nevoie, adresându-le Administrației Financiare din județul Dvs.”³⁹.

Ordinul circular al Ministerului de Interne dispune „oprirea cheltuielilor din bani publici, în orice formă pentru banchete sau festivaluri. Nerespectarea întocmai a acestui ordin va atrage după sine rețineri din salariile personale ale prefecților și primarilor pentru acoperirea unor astfel de cheltuieli nepermise”⁴⁰. În anul 1932, apare ordinul Ministerului de Interne referitor la interzicerea întrebuințării automobilelor oficiale în interes particular⁴¹. Din procesul-verbal, încheiat în ședința Comisiei interimare a orașului Sf. Gheorghe, ținută la 12 decembrie 1933, aflăm informații referitoare la „desființarea lojei primăriei, de la cinematograful orășenesc”, precum și la „desființarea trăsirii orașului și folosirea ei, doar în cazuri deosebite”⁴². Uzina Electrică a orașului comunică Primăriei, numele autorităților cărora li se va tăia firul dacă nu vor achita taxele. Printre instituțiile aflate în această situație se numărau: Spitalul, Poliția, Închisoarea, Parchetul, Tribunalul, Administrația Financiară, Serviciul de Poduri, Prefectura, Cercul de Recrutare, Centrul de Instrucție, Ocolul Silvic, Azilul de Bătrâni, Judecătoria de Ocol, Legiunea de Jandarmi ș.a.⁴³.

Primarul orașului Sf. Gheorghe, este invitat în ziua de 22 mai 1934, pentru a participa la ședința Comisiei județene pentru apărarea pasivă, unde au fost dezbătute următoarele probleme: „continuarea discuției asupra întocmirii planurilor de apărare ale comunelor și stabilimentelor industriale; noi propuneri pentru mijloace practice de alarmare, în afară de telefon” ș.a.⁴⁴. Ordonanța Prefecturii jud. Treiscaune, din 28 martie 1933, cu privire la fixarea „Săptămânii curățeniei”, printre altele, prevedea: „Săptămâna curățeniei, destinată pentru o radicală curățenie în toate comunele urbane și rurale din județ, se fixează pe ultima săptămână dinaintea Sfintelor sărbători de Rusalii în fiecare an. În acest timp se va proceda la o curățenie radicală a tuturor localurilor publice, comerciale și industriale ... Tot asemenea se va proceda și cu locuințele particulare”⁴⁵.

În ordinul prefectului jud. Treiscaune nr. 573/1934, cu privire la examenele pentru obținerea dreptului de cântăritor public, se preciza că, în urma examenelor susținute, cei care aveau această îndeletnicire primeau un „certificat de capacitate”⁴⁶. Printr-o altă circulară, din anul 1935, primăriile erau rugate „a lua măsuri pentru prezentarea la acest examen a tuturor cântăritorilor ce funcționează la oficiile comunale, fără a poseda cuvenitul certificat de capacitate”

³⁹ Ibidem, d. 659/1932, f. 2.

⁴⁰ Ibidem, d. 498/1935, f. 6.

⁴¹ Ibidem, d. 681/1932, f. 1.

⁴² Ibidem, d. 1034-1035/1933, f. 1-2.

⁴³ Ibidem, d. 843/1932, f. 1.

⁴⁴ Ibidem, d. 384/1934, f. 4.

⁴⁵ Ibidem, d. 377/1933, f. 1.

⁴⁶ Ibidem, d. 573/1934, f. 2.

prevăzută de lege⁴⁷. Într-o circulară a Ministerului de Interne, din anul 1933, se reaminteau prevederile Legii Cooperăției privind obligativitatea primăriilor de a face aprovizionările prin cooperative și numai în lipsa lor pe altă cale⁴⁸.

Circulara Prefecturii jud. Treiscaune, din 25 octombrie 1934, se referea la obligația funcționarilor de a purta haine de gală la serbările naționale. „Cu ocaziunea serbărilor naționale, recepțiilor și altor festivități am constatat că cea mai mare parte dintre funcționarii publici nu participă la aceste serbări, sau, dacă participă, se prezintă în ținută necorespunzătoare cu însemnătatea zilei. Astfel, am văzut la serviciul religios ce se ține cu ocaziunea sărbătorilor naționale sau aniversărilor Familiei Regale chiar și funcționari superiori în haine de stradă de culoare deschisă, cămașă colorată cu gulere moale, pălărie și pantofi colorați... În credința că și Domnia Voastră vă însușiți în întregime modul nostru de a vedea, vă rugăm, Domnule Primar, să binevoiți a lua măsuri ca toți funcționarii publici să-și completeze garderoba cu hainele de ceremonie necesare – cel puțin un costum negru cu pantaloni vărgați, pălărie, palton și ghete negre – pentru ca în toate ocaziunile de manifestare publică să se prezinte în ținută exterioară corespunzătoare. Aceasta și pentru a ridica cât mai mult fastul ce trebuie dat sărbătorilor naționale și pentru a demonstra, față de marele public, importanța acestor sărbători... Prefect, dr. Valeriu Bidu”⁴⁹. În același sens, circulara semnată de prefectul județului Treiscaune, dr. Valer Bidu, în noiembrie 1934, cerea tuturor primăriilor să asigure sărbătorirea zilei de 1 Decembrie 1934, „cu ocazia aniversării zilei în care s-a proclamat unirea Ardealului și Banatului, cu Vechiul Regat”. În Sfântu Gheorghe, serbarea a avut loc în sala teatrului orașenesc, fiind urmată de un „festival” organizat de Despărțământul Astra⁵⁰. Primăria Sf. Gheorghe acceptă oferta și decide cumpărarea de la Firma „Victoria” Buzău, a 50 bucăți facile rășinoase necesare la serbările din 10 mai și 8 iunie (ziua Eroilor)⁵¹. În circulara Ministerului de Interne, se solicita respectarea normelor de arborare a drapelului național. În document se spune: „Ministerul este informat că în diferite localități, cu prilejul sărbătorilor naționale, populația arborează drapele care nu înfățișează pavilionul nostru, deoarece culorile sunt așezate în mod neregulamentar, iar unele sunt făcute din materiale atât de slabe încât ajung adevărate zdrențe incolore, mai ales că sunt ținute în ploaie și zăpadă mult timp după ziua serbării în vederea căreia au fost arborate”⁵². Printr-o telegramă, din aprilie 1934, este comunicată hotărârea Ministerului de Interne, prin care se dispune ca autoritățile publice să fie închise în ziua de 1 mai 1934⁵³. Din tabelul

⁴⁷ Ibidem, d. 100/1935, f. 3.

⁴⁸ Ibidem, d. 771/1933, f. 1.

⁴⁹ Ibidem, d. 735/1934, f. 1.

⁵⁰ Ibidem, d. 763/1934.

⁵¹ Ibidem, d. 484/1935, f. 5.

⁵² Ibidem, d. 519/1935, f. 1.

⁵³ Ibidem, d. 292/1934, f. 1.

nominal privind „revizuirea listelor electorale pentru alegerile parlamentare pe 1933” din Sf. Gheorghe, am reținut câteva nume de intelectuali români: Vasile Gh. Manolescu, director la Banca Națională, Marinescu Alexandru, funcționar la RMS (Regia Monopolurilor Statului – Fabrica de Țigarete), Vasile Blagău, căpitan, Ioan Simionescu, funcționar la Poliția locală, Ioan Runceanu, medic ș.a.⁵⁴

3. Aspecte din activitatea economică

Implicarea Bisericii Ortodoxe în viața societății românești interbelice este redată și de demersurile întreprinse de Patriarhul Miron Cristea privind sprijinirea industriașilor și comercianților români. În acest sens reproducem copia după adresa nr. 9109/1934 a Patriarhului Miron Cristea, transmisă Ministerului de Interne, în anul 1934: „Din toate timpurile când subsemnatul eram secretar consistorial, mai apoi consilier eparhial în Sibiu și ulterior episcop al Caransebeșului, meseriașii și industriașii români din Ardeal mă cunosc ca pe unul care am sprijinit toate dorințele, cererile și interesele lor juste românești. Acesta este motivul pentru care Centrala Uniunilor de meseriași, comercianți, industriași și muncitori români din Ardeal și Banat, întruniți în congres la Tg. Mureș pe ziua de 20 mai 1934, se adresează iarăși mie, cu rugarea ca să sprijinesc doleanțele lor exprimate în acest congres.

Considerând greutățile mari, pe care de fapt le întâmpină meseriașii și industriașii noștri români pași de pași, tocmai în zilele noastre, cred că doleanțele lor îndreptățite ar trebui să le aibă în vedere toate autoritățile române din statul nostru. Iată de ce, Domnule Ministru, cu toată stăruința, vă rog să binevoiți a dispune ca autoritățile și organele subalterne Ministerului de sub conducerea Dvs, cu considerare și la interese mai înalte ale statului și neamului nostru, să sprijinească în marginile posibilităților date, în prima linie pe meseriașii și industriașii de naționalitate română. Pentru orientare vă înaintăm o copie a doleanțelor meseriașilor din Ardeal exprimate la Congresul din Tg. Mureș. Primiți, Vă rugăm Dle Ministru, asigurarea deosebitei noastre considerațiuni și patriarhicești binecuvântări”⁵⁵.

Preocuparea pentru sprijinirea populației din Munții Apuseni este cuprinsă în Ordinul circular al Ministerului de Interne, transmis tuturor prefecturilor, referitor la protejarea moșilor de a-și exercita comerțul în toată țară⁵⁶. Camera de Comerț și Industrie din Tg. Mureș, în anul 1934, anunță Primăria Sf. Gheorghe despre arondarea Județului Treiscaune, la Camera de Industrie și Comerț din Brașov, începând cu luna iulie 1934⁵⁷. Din circulara privind completarea formularelor statistice referitoare la fabricile existente în oraș, rezultă că în anul 1934 în Sf. Gheorghe existau 10 fabrici, din care: o țesătorie, o

⁵⁴ Ibidem, d. 103/1933, f. 6.

⁵⁵ Ibidem, d. 786/1934, f. 1-2.

⁵⁶ Ibidem, d. 893/1935, f. 1.

⁵⁷ Ibidem, d. 551/1934, f. 1.

fabrică de țigări, o fabrică de articole de ciment, o fabrică de sobe de teracotă, o tăbăcărie, două fabrici de spirt, două tipografii și o moară⁵⁸.

În anul 1931, Fabrica de țesături și industrie casnică „Henry Klinger” avea instalate „335 războaie mecanice moderne, dând de lucru la cca. 470 de lucrători și având un atelier special de confecții cu 80 bucăți mașini de cusut mecanice”⁵⁹. În răspunsul trimis de către Primăria Sf. Gheorghe, Camerei de Comerț și Industrie Brașov la circulara prin care se solicita comunicarea numărului războaielor țărănești, se precizează că în oraș, la acea dată, erau 10-12 asemenea războaie. (...) „Populația acestui oraș, se precizează în documentul menționat, nu se ocupă cu țesătoria casnică, întrucât avem o fabrică de țesut a dlui Klinger”⁶⁰. În anul 1933, Manufactura de Tutun din Sf. Gheorghe avea încadrați 655 de lucrători calificați și necalificați⁶¹. Din „tabloul despre meseriași, calfe și ucenici”, transmis către Inspectoratul Muncii Brașov, în noiembrie 1933, de către Primăria Sf. Gheorghe, rezultă ca la data respectivă structura etnică a categoriilor sociale amintite era următoare: 328 meseriași, din care 7 români, 289 unguri, 8 sași, 20 evrei și 4 alte naționalități; 154 calfe, din care 4 români, 145 unguri, 3 sași și 2 evrei; 150 ucenici, din care 3 români, 144 unguri și 3 sași⁶². Conform datelor transmise Inspectoratului Comercial Cluj, din cadrul Ministerului de Industrie și Comerț, în anul 1931, în orașul Sf. Gheorghe, au fost eliberate 32 „adeverințe și brevete de industrie” (autorizații de funcționare – n.n.) și au fost 35 de renunțări la asemenea autorizații. În rândul celor 32 unități nou înființate, pe lângă meseriile tradiționale cum ar fi tâmplari, lăcătuși, tapițeri, pantofari, croitori, zugravi, comercianți, „bărbieri” ș.a. au solicitat autorizații de funcționare și profesii precum: fotograf, librar, transport auto de persoane și mărfuri, tăierea lemnului de foc cu mașina, „agenție de bani și afaceri generale” ș.a. Din cele 35 cazuri de renunțări la autorizațiile de funcționare, la 26 motivul renunțării a fost „criza financiară”⁶³. Despre faptul că meseriile învățate se exercitau întreaga viață ne vorbește și cererea lui Szabo Iosif, prin care solicita eliberarea unui certificat din care să rezulte că „din anul 1908 și până în 1935, a exercitat meseria de vopsitul hainelor”⁶⁴. Circulara Camerei de Comerț și Industrie Brașov aducea la cunoștință publică, introducerea în lista meseriilor legale a profesiunii de chelner⁶⁵. Formele tradiționale de organizare profesională a meseriașilor sunt continuate și în perioada interbelică. Astfel, în anul 1935, Corporația Meseriașilor din Sf. Gheorghe solicită primăriei orașului, să i se acorde un ajutor financiar „pentru

⁵⁸ Ibidem, d. 707/1934, f. 2.

⁵⁹ Ibidem, d. 282/1931, f. 1.

⁶⁰ Ibidem, d. 445/1935, f. 3.

⁶¹ Ibidem, d. 182/1935, f. 1.

⁶² Ibidem, d. 981/1933, f. 2.

⁶³ Ibidem, d. 71/1932, f. 1.

⁶⁴ Ibidem, d. 660/1935, f. 1.

⁶⁵ Ibidem, d. 702/1934, f. 3.

premierea ucenicilor și organizarea unei expoziții cu produsele realizate de aceștia”⁶⁶.

Dintr-un document transmis de către Primăria Sf. Gheorghe, Regiunii a X-a Industrială Brașov, din cadrul Ministerului Industriei și Comerțului, în martie 1932, rezultă că Tipografia „Patria” s-a mutat din Covasna la Sf. Gheorghe la 16 octombrie 1930. Tipografia funcționa ca o Societate Anonimă pe Acțiuni, având ca președinte pe Montang Emeric, directorul Fabricii de Țesut „Klinger” din Sf. Gheorghe⁶⁷. Din răspunsul primăriei la circulara transmisă de Camera de Industrie și Comerț Brașov rezultă că în anul 1935, în Sf. Gheorghe funcționau trei tipografii și anume: Moricz Ștefan, Laura Libberștein și Jokay⁶⁸. Prefectura județului Treiscaune, printr-o circulară transmisă primarilor orașelor și primpretorilor, în februarie 1932, „atrage atențiunea asupra dispozițiilor Legii pentru asigurarea plății lucrului efectuat, conform cărora litigiile ivite între patroni și salariații lor se judecă de către comisiunile arbitrare, înființate pe lângă judecătoriile de ocol și tribunale, fiind scoasă din vigoare prin această lege dispozițiile legii industriale din 1884 referitoare la judecarea de către forurile administrative a acestor litigii”⁶⁹. Circulara privind sprijinirea acțiunilor, din cadrul programului național *Munca și economia națională*, precizează că la data de 31 octombrie 1934 a fost sărbătorită „Ziua Economiei”⁷⁰.

Printr-o adresă, din vara anului 1934, Firma „I. Teindel Brașov,” reprezentata regională a Societății „Ford” România, invita pe cei interesați să viziteze standului său de la Expoziția Industrii Românești, organizată în Parcul Carol din București⁷¹. În anul 1935, Societatea Anonimă Română „Vânzarea Produselor Fiat” solicita eliberarea unui certificat din care să rezulte buna funcționare a mașinii „autopompă, stropitoare și de incendiu” aflată în exploatare la Primăria Sf. Gheorghe⁷². Societatea lui Ioan Tudor, din Brașov, oferea serviciile firmei sale, pentru repararea mașinilor de scris, de contabilitate și de calcul. „Posed o practică vastă – se menționează în ofertă – să și cunosc la perfecție orice mașină de scris, ocupând ani de zile postul de șef mecanic la Reprezentanța Generală a mașinilor de scris Underwood din București⁷³. În anul 1935, primăria orașului Sf. Gheorghe a primit mai oferte referitoare la înzestrarea Abatoarelor cu aparate de jupuire mecanică a animalelor⁷⁴. Potrivit Deciziei ministeriale privind clasificarea morilor, doar cinci mori din județul Treiscaune au fost clasificate ca mori sistematice – câte una în Tg. Secuiesc, Chilieni,

⁶⁶ Ibidem, d. 694/1935, f. 1.

⁶⁷ Ibidem, d. 190/1932, f. 1.

⁶⁸ Ibidem, d. 784/1935, f. 2.

⁶⁹ Ibidem, d. 211/1932, f. 1.

⁷⁰ Ibidem, d. 717/1934, f. 3.

⁷¹ Ibidem, d. 657/1934, f. 1.

⁷² Ibidem, d. 439/1935, f. 1.

⁷³ Ibidem, d. 595/1935, f. 1.

⁷⁴ Ibidem, d. 431/1935, f. 2.

Sântionlunca, Sf. Gheorghe și Covasna. Celelalte mori din județ, au rămas „supuse regimului morilor țărănești”⁷⁵. O asemenea moară avea și Karacsony Gheorghe, din Sf. Gheorghe care, în anul 1935, solicita un certificat din care să rezulte că moara sa, „care funcționează pe malul Oltului, este o moară simplă țărănească și care macină produse agricole pentru săteni, cu vamă”⁷⁶. Din tabelele referitoare la brutăriile din Sf. Gheorghe, transmise către Ministerul Industriei în anul 1933, rezultă ca la acea dată în orașul amintit existau 7 brutării „manuale”, care produceau zilnic 420 Kg. De pâine. Proprietarii acestora erau Hubess, Sim, Gal, Kover, Szilagyi, David și Mihaly⁷⁷. Dintr-un alt raport trimis Prefecturii județului Treiscaune rezultă modul cum esra asigurată timbrarea pâinii de către brutari⁷⁸. Prin circulara Camerei de Muncă Brașov, se transmitea obligația potrivit căreia „brutarii vor cântări pâinea în fața cumpărătorului. ... În baza unor reclamațiuni primite, avem onoarea a Vă sesiza următoarele: unii brutari vând pâine din greutatea căreia lipsește uneori până la 200 grame. Astfel iau prețul pentru o greutate și în fond dau lipsă la cântar. Pentru curmarea acestei situații abuzive și ilegale, din care suferă populația nevoiașă, cu onoare Vă rog să binevoiți a dispune, printr-o ordonanță, ca fiecare brutărie să aibă cântarul său cu care, în fața clientului, ca la orice întreprindere, să măsoare cantitatea pâinii”⁷⁹.

Din procesele verbale încheiate cu ocazia controalelor efectuate la restaurante, de către Serviciul Veterinar al orașului, rezultă că în anul 1933 în Sf. Gheorghe funcționau următoarele nouă restaurante: Axente, Zăbălău, Kușman, vād. Iacobescu, Faboș, Lustig, Boitan, Colan, Zoltan, Dancs și Varga. Cu aceste ocazii erau controlate, în primul rând, starea produselor alimentare, igiena salariaților, alimentelor și localurilor⁸⁰. În anul 1933, văduva lui Zăblău Nicolae, solicita „un certificate prin care se dovedește, că restaurantul, cafeneaua și hanul orășenesc, precum hotelul proprietatea orașului, actualmente închiriate de mine, sunt puse la dispoziția călătorilor în tot timpul zilei, fiind așezate în centrul orașului, în mijlocul marii circulații dintre Tg. Secuiesc, Miercurea Ciuc și Brașov”. Petenta afirma că certificatul solicitat era necesar „pentru obținerea unui permis de a putea ține deschise aceste localuri, până dimineața”⁸¹. În anul 1934, frizerii din orașul Sf. Gheorghe adresează primăriei o plângere împotriva celor care lucrau clandestin. „În urma acțiunii pornită de revista „Figaro”, organul frizerilor și coaforilor din România – se spune în documentul respectiv – s-a ținut în sala Căminului Meseriașilor din Sf. Gheorghe o ședință la care au luat parte patronii frizeri și coafori din localitate”. În acest cadru s-a discutat despre „situația

⁷⁵ Ibidem, d. 909/1935.

⁷⁶ Ibidem, d. 655/1935, f. 3.

⁷⁷ Ibidem, d. 81/1933, f. 1.

⁷⁸ Ibidem, d. 929/1932, f. 1.

⁷⁹ Ibidem, d. 266/1935, f. 1-2.

⁸⁰ Ibidem, d. 88/1933, f. 5.

⁸¹ Ibidem, d. 245/1933, f. 1.

mizerabilă creată de conjunctura economică... despre lucrătorii clandestini, care, pentru breasla frizerilor, sunt o adevărată pacoste și constituie un adevărat pericol pentru sănătatea publică”⁸².

Procesul-verbal al Comisiei Interimare, din toamna anului 1934, precizează implicarea Primăriei Sf. Gheorghe în aprovizionarea populației cu struguri. Aceștia urmau să fie trimiși zilnic pe adresa Primăriei „care se va îngriji de desfacere, prin negustorii din oraș, cărora li se va permite un câștig de doi lei/kg”⁸³. În același timp, printr-o ordonanță a primarului orașului Sf. Gheorghe, era interzisă cumpărarea de către precupeți (intermediari) a mărfurilor aduse la târguri de către producători agricoli⁸⁴. Peste un an, printr-o altă ordonanță a Prefecturii jud. Treiscaune se „interzicea precupeților de a cumpăra de la producători zarzavaturi, înainte de ora 9½ a.m., pentru evitarea vânzării produselor agricole, de către aceștia cu prețuri exagerate și eliminarea cazurilor de neachitare a taxelor comunale”⁸⁵. Pentru modernizarea pieții agro-alimentare Primăria a aprobat un proiect tip pentru un „model de chioșc necesar zarzavagiilor din piață”. Această decizie a fost argumentată astfel: „Având în vedere că s-a hotărât amenajarea Pieții Avram Iancu la piața de zarzavaturi și pentru a da un aspect estetic și corespunzător cerințelor de igienă a chioșcurilor în care se vând zarzavaturi”,... vânzătorii erau obligați să construiască „în termen de două luni, în ordinea primirii brevetelor, câte un chioșc tip, conform devizului și planului făcut de Serviciul tehnic al orașului”⁸⁶. Primăria Sf. Gheorghe a aprobat cererile celor 29 de cetățeni din Sf. Gheorghe care au solicitat permisiunea pentru a exploata, contra cost, gheață din râul Olt, în cursul iernii 1935, la prețul de 10 lei pentru o căruță de gheață⁸⁷.

4. Preocupări privind perfecționarea transportului de persoane și mărfuri

Într-un document din anul 1931 se menționează că în perioada interbelică s-a lucrat la exproprierea terenurilor în vederea construirii căii ferate Odorhei – Miercurea Ciuc, lucrare care în final a rămas nerealizată⁸⁸. Prin contractul încheiat în 2 octombrie 1931 între Ministerul Lucrărilor Publice și al Comunicațiilor și Societatea de Transport a lui Vjana Ștefan din Brașov, Ministerul concesiona societății menționate „dreptul de exploatare a serviciului public continuu și regulat de căraușie de vehicule cu tracțiune mecanică, pentru transportul de călători și bagaje, pe următoarele rute: Brașov – Hărman și înapoi, șase curse zilnic; Sf. Gheorghe – Brașov, șase curse zilnic; Sf. Gheorghe – Miercurea Ciuc, două curse

⁸² Ibidem, d. 381/1934, f. 2.

⁸³ Ibidem, d. 664/1934, f. 1.

⁸⁴ Ibidem, d. 351/1934, f. 2.

⁸⁵ Ibidem, d. 733/1935, f. 1.

⁸⁶ Ibidem, d. 443/1935, f. 2.

⁸⁷ Ibidem, d. 59/1935, f. 1.

⁸⁸ Ibidem, d. 931/1931, f. 1.

zilnic; Sf. Gheorghe – Baraolt, două curse zilnic; Sf. Gheorghe – Zagana, patru curse zilnic; Sf. Gheorghe – Zoltan, două curse zilnic”. În contract erau prevăzute clauze precise referitoare la desfășurarea transportului și costul concesiunii⁸⁹.

În anul 1932, Poliția orașului Sf. Gheorghe, înaintează Prefecturii județului, Chesturii Poliției, Primăriei orașului Sf. Gheorghe și altor factori interesați tabelul nominal „despre toate vehiculele cu tracțiune mecanică înscrise la această Poliție și aflate în circulație până la data de 31 decembrie 1931”. Din totalul de 601 vehicule cu tracțiune mecanică, înscrise în circulație la sfârșitul anului 1931 în jud. Treiscaune, 438 erau „turisme”, 65 „camionete”, 64 tractoare, 16 autobuze, 15 motociclete, și câte o „autosanitară, cisternă și stingător”. După localitatea de domiciliu a proprietarilor, situația se prezenta astfel: Sf. Gheorghe – 86, Tg. Secuiesc – 35, Baraolt – 21, Covasna – 11, celelalte în toate localitățile județului (reamintim că localitățile din Buzăul ardelean, în perioada interbelică au făcut parte din jud. Brașov). Aproape 50 erau proprietatea unor instituții și societăți comerciale, iar restul de 550 aparțineau unor persoane fizice. Dintre instituțiile publice și societățile comerciale, care aveau atunci în dotare autoturisme menționăm: Prefectura jud. Treiscaune, Serviciul Sanitar Județean, Primăria orașului Sf. Gheorghe, Centrul de Instrucție al Infanteriei, Consiliul Agricol, Comitetul Școlar Județean, Manufactura de Tutun, Banca Comercială și Agricolă, S.A Comerțul de Spirt, firmele Frații Polak, Frații Kolcza, S.A. Creditul Carbonic Covasna, Fabrica de Textile Klinger, Danubiana S.A., Forestiera ș.a. Ofițerii se aflau printre categoriile sociale cu cele mai multe autoturisme. Iată câteva exemple: cpt. Constantin Berbescu, cpt. Ovidiu Basarab, cpt. Ilie Ștefănescu, lt. Radu Gh. Ionescu, lt. Ioan Roșca ș.a. Dintre proprietari români din județ, menționăm pe cei din Sf. Gheorghe: Alexandru Moldovan, Alexandru Clangiu, Margareta Luca, Ecaterina Crețu, Alexe Boriceanu, dr. Vicenți Rauca Răuceanu, dr. Costache Moldovan, dr. Zaharie Crișan, Dumitru Pivodă, Dionisie Morariu, Vasile Dan, Nicolae Bengean, Irimie Coveșan (Vâlcele), Gheorghe Vrâncanu, Nicolae Vrâncanu, Alecu Ciangă (Poiana Sărată), Ioan Fenechiu (Tg. Secuiesc), Vasile Bogdan (Aita Mare), Nicolae Zin (Vâlcele), Ioan Axente, Aurel Ciucășel (Araci), Gheorghe Bogdan (Baraolt), Maria I. Boroș (Brețcu), Oieriu Ștefan și soția (Căpeni), Mihail Oprea (Sânionlunca), Ionel C. Ioanid (Imeni), Ioan Gh. Șoșu, Comăniță Coman (Băcel), Gheorghe Safar (Zăbala), Ioan Drugă (Bicfalău) ș.a.⁹⁰.

Pentru reglementarea circulației în orașul Sf. Gheorghe, prin Decizia Comisiei Interimară din 1934, a fost elaborat și aprobat „Regulamentul privind transporturile cu tracțiune mecanică și animală”⁹¹. Printr-o circulară a Ministerului de Interne era introdusă obligația de „numerotare a mașinilor agricole cu tracțiune

⁸⁹ Ibidem, d. 1254/1931, f. 1-2.

⁹⁰ Ibidem, d. 95/1932, f. 1-10.

⁹¹ Ibidem, d. 428/1934.

mecanică” care circulau pe drumurile publice⁹². Apar și primele măsuri pentru evitarea consecințelor negative ale sporirii traficului auto. Astfel, locuitorii Bulevardului Regele Ferdinand din Sf. Gheorghe solicitau extinderea rețelei de iluminat public a bulevardului respectiv și stropirea acestuia, în zilele frumoase, „deoarece numai în acest caz s-ar putea reduce producerea prafului în urma circulației mare de automobile”⁹³. La rândul ei, Prefectura județului Treiscaune emite o circulară privind prevenirea accidentelor de automobile: „Zilnic asistăm sau cetim în ziare despre accidente de automobile, mai mult sau mai puțin grave și adesea mortale. De bună seamă că odată cu progresul mașinismului în general, au sporit fatal și accidentele. Nu-i mai puțin adevărat că dacă în industrii se iau măsuri de siguranță și protecție pentru accidentele de muncă, apoi în materie de circulație măsurile luate sunt ca și inexistente. Toată lumea țipă contra șoferilor asasini – fie profesioniști, fie amatori. Într-adevăr printre șoferi sunt mulți păcătoși și bețivi, dar majoritatea sunt oameni care cunosc meseria și își păzesc întâi viața lor și avutul lor, care este mașina. În majoritatea accidentelor, aș zice, 95% nu sunt din vina lor”. Pentru prevenirea accidentelor, Prefectul propune mai multe măsuri, printre care am reținut: tipărirea codului drumului, conferințe, inclusiv la radio, referiri în predica duminicală a preoților, educația copiilor în școli ș.a.⁹⁴. Potrivit ordinul Ministerului de Interne „toate automobilele aparținând autorităților de stat, județ și comună, aveau obligația să poarte pe lângă numărul de ordine și o inscripțiune pe ambele uși și pe spatele caroseriei cu denumirea autorității a cărei aparține, precum și o bandă tricoloră de 6 cm., în jurul marginii de sus a caroseriei”⁹⁵.

Într-o circulară, din anul 1932, conducerea Ministerului de Interne, comunica în teritoriu informații în legătură cu „înființarea Școlii de vehicule cu tracțiune mecanică, în București, Calea Victoriei nr. 116”. În adresă se arată că școala asigura cazare gratuită și masă la cantină contra cost⁹⁶. Odată cu sporirea numărului de automobile, la nivel național se consolidează asociațiile și publicațiile automobilistilor. În acest context, printr-o circulară a Prefecturii jud. Treiscaune, se recomanda organizarea zilelor automobilului și în orașele județului în perioada 3-8 septembrie 1935⁹⁷. În acest timp nici transporturile aeriene nu au stat pe loc. De aceea a fost nevoie, ca printr-o circulară din anul 1935, să se stabilească obligația primăriilor locale „de amenajare a terenurilor din pășunile comunale, care vor servi ca aerodroame și aeroporturi și a terenurilor de ajutor necesare dezvoltării aviației comerciale și siguranței zborurilor, în general”⁹⁸.

⁹² Ibidem, d. 1075/1935, f. 1-2.

⁹³ Ibidem, d. 441/1934, f. 1.

⁹⁴ Ibidem, d. 1009/1935, f. 1.

⁹⁵ Ibidem, d. 385/1931, f. 2.

⁹⁶ Ibidem, d. 467/1932, f. 1.

⁹⁷ Ibidem, d. 894/1935, f. 3.

⁹⁸ Ibidem, d. 998/1935, f. 1.

Din păcate, în anul 1931, Oficiul PTT (Postă, Telegraf, Telefoane) din Sf. Gheorghe, solicita sprijin Primăriei, „pentru asigurarea unei clădiri pentru a fi închiriată pentru funcționarea oficiului, deoarece unitatea încă nu avea un sediu propriu în Sf. Gheorghe”⁹⁹. În același timp, în competiția dintre automobile și birje, cele din urmă pierd definitiv dreptul de a circula pe drumurile publice. Astfel, în anul 1933 în orașul Tg. Secuiesc „ocazional umbla doar o singură birjă, pentru care taxa s-a fixat numai pentru cursele făcute la gară, pentru două persoane 20 de lei și peste două persoane în plus, de fiecare persoană încă 6 lei”¹⁰⁰.

5. Urbanism și administrarea teritoriului

Printr-o circulară a Corpului Arhitecților din România se aduc precizări asupra necesității executării lucrărilor de proiectare a lucrărilor de construcții numai de către arhitecții calificați¹⁰¹. Primarul orașului Sf. Gheorghe a fost invitat să participe la Adunarea generală a Uniunii Orașelor din România, care s-a desfășurat la Arad, în perioada 25-27 ianuarie 1934¹⁰². Din situația cuprinzând averea mobilă și imobilă a orașului Sf. Gheorghe, din anul 1932, redăm principalele informații despre imobilele și proprietățile deținute: „palatala primăriei, cu 2 etaje; hotelul comunal, cu 1 etaj, casa „Zaizon”, cu 1 etaj, turnul pompierilor din piața Carmen Silva, cariera de piatră „Orko”, cimitirul comunal, 19 proprietăți în intravilan și 15 în extravilan – inclusiv pășunea și pădurea comunală”¹⁰³.

La cererea Preturii plășii Sf. Gheorghe, în octombrie 1933, Primăria orașului reședință de județ Sf. Gheorghe eliberează autorizația de construcție pentru clădirea destinată sediului Preturii, respectiv o casă cu etaj situată „în curtea Prefecturii din Piața Regina Maria”, respectiv clădirea în care azi funcționează Muzeul Național al Carpaților Răsăriteni¹⁰⁴.

Situația „despre toate cheltuielile efectuate din bugetul Primăriei, pentru lucrări de interes public” din anii 1932-1933, consemnează, printre altele, efectuarea următoarelor lucrări: reparații la sediul Primăriei și a altor clădiri proprietatea orașului, construirea, pavarea și repararea unor poduri și străzi, întreținerea și dezvoltarea pepinierii orașului, a autostropitoarei, întreținerea și împodobirea cimitirului civil și cimitirul eroilor¹⁰⁵. O bogată corespondență, numeroase oferte, publicații, licitații și decizii se referă la extinderea lucrărilor de canalizare a orașului¹⁰⁶. Ordonanța primarului orașului Sf. Gheorghe, din anul

⁹⁹ Ibidem, d. 784/1931, f. 2.

¹⁰⁰ Ibidem, d. 90/1933, f. 4.

¹⁰¹ Ibidem, d. 1045/1935, f. 5.

¹⁰² Ibidem, d. 659/1934, f. 1.

¹⁰³ Ibidem, d. 258/1932, f. 3.

¹⁰⁴ Ibidem, d. 873/1933, f. 1.

¹⁰⁵ Ibidem, d. 747/1933, f. 3.

¹⁰⁶ Ibidem, d. 649/1932, f. 1.

1935, cuprinde măsuri privind interzicerea risipei „apei potabile de la apeductul oraşului”. Prin actul normativ respectiv, se interzicea „cu desăvârşire folosirea apei din apeductul oraşului pentru stropitul grădinii, străzii, precum şi pentru spălatul rufelor, automobile etc., locuitorii având dreptul să folosească apa exclusiv pentru gătit şi băut, fiind interzisă orice risipă de apă”. Motivarea acestor măsuri era următoarea: „Având în vedere că în urma secetei din această primăvară şi vara anului curent debitul apeductului oraşului s-a micşorat în aşa măsură încât abia este suficientă pentru a prevedea consumatorii apeductului cu apă de băut”¹⁰⁷.

În Certificatul de serviciu, al inginerului Szasz Ştefan, eliberat de Serviciul Tehnic Judeţean Treiscaune, se aprecia faptul că „în calitatea acestuia de specialist şi conducător al serviciului, a dat dovadă că este un element foarte bun, aducând judeţului un folos real. (...) Sub conducerea şi datorită activităţii D-sale s-au construit un număr însemnat de poduri, precum şi alte lucrări de mare importanţă – şosele şi alte lucrări de înaltă construcţie”¹⁰⁸. Prin decizia Primăriei nr. 8436/1930 s-a aprobat „achitarea sumei de 6 254 lei, drept costul lucrărilor de edificare a serei de flori în anul 1930”. Sera s-a construit în str. Ştefan cel Mare nr. 39, pe un teren proprietatea oraşului¹⁰⁹. Printr-o altă decizie, s-a dispus „cumpărarea a 100 bucăţi puieti de tei şi 100 bucăţi puieti de plop de la firma S.A. „Şerbăneşti” din Bacău, cu preţul total de 6.000 de lei”¹¹⁰.

În anul 1935, „Vaccum oil Company”, Depozitul Sf. Gheorghe, solicita mutarea stâlpilor de reclamă pe alt amplasament din oraş¹¹¹. Administratorul cinematografului orăşenesc Bengeanu Nicolae, solicita eliberarea unei autorizaţii pentru instalarea unei reclame luminoase pentru popularizarea filmelor prezentate în cinematograful oraşului¹¹². Firma „Radium-Lux” din Bucureşti transmitea Primăriei Sf. Gheorghe o ofertă pentru achiziţionarea „tablitelor fosforescente pentru numerotarea caselor şi a numelor străzilor”¹¹³. Mark Ludovic, cetăţeanul care răspundea de funcţionarea barometrului din centrul oraşului, solicita „comandarea gazolinei necesară pentru funcţionarea aparatului barometric (60 de litri)”¹¹⁴.

Răspunderile ce reveneau administraţiilor publice locale sunt cuprinse în circulara Ministerului Culturii şi Artelor privind conservarea monumentelor istorice, în care se precizează: „Comisia Monumentelor Istorice n-a fost înfiinţată în scopul de a lua pur şi simplu cunoştinţă de monumentele ce se ridică în ţară, ci în scopul de a-şi da avizul asupra proiectelor de monumente ce se intenţionează a se ridica, pentru a se putea împiedica odată înmulţirea monumentelor lipsite de

¹⁰⁷ Ibidem, d. 695/1935, f. 3.

¹⁰⁸ Ibidem, d. 686/1933, f. 6.

¹⁰⁹ Ibidem, d. 264/1932, f. 5.

¹¹⁰ Ibidem, d. 191/1932, f. 1-2.

¹¹¹ Ibidem, d. 1051/1935, f. 1.

¹¹² Ibidem, d. 1193/1935, f. 5.

¹¹³ Ibidem, d. 1144/1931, f. 1.

¹¹⁴ Ibidem, d. 368/1935, f. 1.

gust, înzorzonate cu tot felul de amănunte ce nu se leagă între ele, lucrări fără nicio unitate și nicio măreție care să impună și să servească de îndreptar artistic. Înainte de înființarea Comisiei amintite asemenea monumente se executau în serie de meșteri pietrari, fără nici o cultură artistică și nu puteau decât să pervertească gustul frumosului, mai ales la sate unde în afara Monumentului Eroilor, rareori se mai pot realiza și alte lucrări de artă, care să poată avea o influență asupra spiritului populației”¹¹⁵.

În toată perioada de referință, Primăria orașului Sf. Gheorghe a primit numeroase solicitări pentru organizarea unor colecte publice în vederea realizării unor obiective culturale, sociale, monumente de for public ale unor personalități ale istoriei și culturii naționale, editarea unor publicații ș.a. Un asemenea demers este cuprins în apelul și lista de subscripție pentru ridicarea monumentului Mihail Kogălniceanu. În actul de constituire și statutul Fundației Culturale Mihail Kogălniceanu, se menționează: „Alături de contemporanii săi și mai presus de cei mai mulți dintre ei, Mihail Kogălniceanu a pus bazele Statului Român modern și a fost cel mai mare răspânditor de cultură din secolul său. Se cuvine ca România întregită să-și aducă aminte de Mihail Kogălniceanu. Aici în București, capitala României, trebuie să se ridice un așezământ de cultură, demn de dânsul și contribuția sa la cultura românească și să se perpetueze chipul lui Mihail Kogălniceanu”. Apelul este semnat de Nicolae Iorga, G.G. Mironescu, IPS Nicodim, C.I. Brăteanu, N. Titulescu, C. Angelescu, Octavian Goga, Mihail Sadoveanu, Nicolae Lupu, Gh. I. Brătianu, I. Simionescu, Alex. Donescu, Pamfil Șeicaru și M.I. Kogălniceanu¹¹⁶. În urma solicitărilor primite, Primăria Sf. Gheorghe expediază la București suma rezultată din vânzarea a 500 de bucăți de cărți poștale, reprezentând contribuția orașului Sf. Gheorghe la asigurarea fondurilor necesare refacerii Arcului de Triumf, din București¹¹⁷.

6. Alte aspecte ale activității primăriei Sf. Gheorghe realizate în exercitarea atribuțiilor sale.

Conform prevederilor „Legii pentru reglementarea și controlul apelurilor la contribuția benevolă a publicului”, din anul 1923, primăria avea „dreptul de a acorda autorizații pentru: baluri, serate, reprezentanții și festivaluri, organizate în scop de binefacere, educativ, cultural sau național”, autorizări pe care primăria trebuia să le comunice periodic Ministerului Culturii și Artelor. Pe baza acestor prevederi, Primăria orașului Sf. Gheorghe, a centralizat și transmis Ministerului menționat, situația acestor evenimente din perioada 1925-1931. Dintre instituțiile și asociațiile care au organizat asemenea manifestări menționăm: Sindicatul muncitorilor constructori, Sindicatul muncitorilor de la Fabrica de Țigarete, Sindicatul muncitorilor de la Fabrica de Țesut „Klinger”, Parohia reformată,

¹¹⁵ Ibidem, d. 91/1934, f. 1-3.

¹¹⁶ Ibidem, d. 748/1935, f. 2.

¹¹⁷ Ibidem, d. 5/1935, f. 1.

Parohia romano-catolică, Comunitatea izraelită (mozaică), Asociația (societatea) Pompierilor Voluntari, Clubul Sportiv, Muzeul Secuiesc, Liceul Miko, Școala Normală de fete „Regina Maria”, Reuniunea de Binefacere a Femeilor Reformate, Corul Maghiar, Asociațiunea Comercianților, Căminul Meseriașilor, Cercul Subofițerilor, Cercul Studenților din Țara Bârsei, artiști particulari ș.a.¹¹⁸.

În vara anului 1932, Serviciul Sanitar al orașului solicită Primăriei ca, în perspectiva deschiderii ștrandului, să se ia „măsurile necesare pentru prevenirea accidentelor prin angajarea unui meșter înotător” și a altor măsuri cerute, printr-un raport anterior¹¹⁹. Ordinul Prefecturii jud. Treiscaune din anul 1934 interzicea jocurile de noroc pe bani: „Comisiunii Interimar Județene, în ședința din 2 august 1934, i s-a adus la cunoștință că în județul nostru diferiți indivizi practică anumite jocuri de noroc pe obiecte și bani, aducând prin aceasta grave prejudicii în special păturii sărace a populației. Comisiunea Interimară, în baza acestei sesizări a hotărât de a se interveni imediat pentru sistarea acestor jocuri de noroc pe întreg teritoriul județului”¹²⁰. Peste un an, Prefectura jud. Treiscaune, printr-o altă circulară revine cu noi precizări privind reglementarea funcționării jocurilor de noroc. „Avem onoarea a vă ruga să binevoiți a lua măsuri pentru interzicerea jocurilor de noroc fie mecanice, fie de cărți, fie de orice altă natură sub orice formă sau denumire, pe bani, fise sau alte mijloace de înlocuire a banilor în următoarele localități și localuri publice: în comune rurale, cluburi politice, în localuri publice... În cercurile sau cluburile existente, jocurile de noroc vor fi îngăduite în condițiilor și pe baza autorizațiilor primite. (...) În stațiunile balneare și climaterice sunt îngăduite a funcționa în locurile autorizate, dar numai între orele 16 și 4 dimineața. (...) Nu vor fi admiși a lua parte la jocuri minorii și funcționarii publici din stațiunile balneare și climaterice respective”¹²¹. O excepție o constituia, autorizarea de către conducerea Ministerului de Interne, a Federației Generale a Salariaților, pentru introducerea în țară a 2000 de bucăți de aparate automate pentru jocuri de noroc. „În virtutea dreptului de monopol al exploatării jocurilor de noroc, Fondul general sanitar și de ocrotire din cadrul Ministerului Muncii, Sănătății și Ocrotirilor Sociale a autorizat Federația Generală a asociațiilor profesionale de salariați publici din România, să introducă în țară și să pună în funcțiune – timp de 5 ani – 2000 de aparate automate de jocuri de noroc distractive, în localuri publice închise, autorizate de susnumitul departament în întreaga țară, în scopul strângerii fondurilor necesare creării de sanatorii și policlinici pentru funcționarii publici”¹²².

Interesantă este solicitarea Camerei de Muncă Brașov adresată Primăriei orașului Sf. Gheorghe, cu privire la interzicerea fotografierii cu aparate „Leica”.

¹¹⁸ Ibidem, d. 118/1932, f. 1.

¹¹⁹ Ibidem, d. 413/1932, 1-2.

¹²⁰ Ibidem, dos, 572/1934, f. 1, 3.

¹²¹ Ibidem, d. 642/1935, f. 1.

¹²² Ibidem, d. 666/1934, f. 1.

„Vă rugăm să binevoiți – se menționează în adresa respectivă – a dispune organelor Dumneavoastră în subordine, ca să interzică pe viitor acest fel de a fotografia, care pe lângă că reprezintă un procedeu de speculă îndrăzneată ruinătoare pentru marea majoritate a profesioniștilor fotografi, dar constituie și o permanentă frizare a moralei publice, prin faptul fotografierii fără voie, fapt care a dat naștere la multe neplăceri în viața privată a cetățenilor”¹²³.

La fel de interesante sunt și ordinele Ministerului de Interne referitoare la reglementarea îndeletnicirilor de prezicător, grafolog, chiromant și astrolog: „La minister se primesc zilnic numeroase cereri, prin care diferite persoane solicită autorizațiuni pentru exercitarea meseriei de prezicător, grafolog, chiromant, astrolog etc., fără să facă cea mai elementară probă asupra cunoștințelor profesionale, moralității și condițiilor de igienă în care trăiesc. În ultimul timp au apărut anumiți indivizi cu trecut dubios, dintre care unii nu posedă decât patru clase primare, alții chiar analfabeți, foști servitori, chelneri, excroci sau hoți calificați, care fac astăzi pe prezicătorii, emițând peste tot fel de fel de reclame, asumându-și titluri academice din cele mai pompoase: profesor, prezicătorul Curții Regale, profesor indian, profet providențial și altele de acest fel, aceasta numai cu scopul de a induce în eroare publicul naiv și lesne încrezător în astfel de întreprinderi mincinoase, expunându-l la șantaj și excrocherie pe acest teren, ceea ce constituie din partea numiților speculanți, neîmpiedicați de nimeni, o adevărată îndrăzneală”. Unele femei, din această categorie, „profesează în mod deghizat prostituția”. Erau stabilite măsurile ce trebuiau luate de autoritățile locale, pentru eliminarea acestor activități ilegale și imorale¹²⁴. În aceeași ordine de idei, printr-un ordin al Ministerului de Interne, din aprilie 1935, erau interzise „orice reprezentațiuni și spectacole cu acțiuni din domeniul magiei și al științelor oculte, ca sugestia, hipnotismul, telepatia, spiritismul, fachimismul etc., întrucât acestea sunt dăunătoare sănătății publice, putând da naștere la diverse maladii nervoase”¹²⁵. Cu toate aceste interdicții, asemenea cereri nu lipsesc. Astfel, în septembrie 1931, primarul orașului Sf. Gheorghe primește cererea numitei Elena Sarchezi, născută în 1884 în Rusia – Crimeea și domiciliată în orașul Bălți din Basarabia, prin care se solicita „eliberarea unei autorizații pentru exercitarea profesiei de prezicătoare-ghicitoare pe teritoriul orașului Sf. Gheorghe pe tot parcursul iernii anului 1931 și primăvara anului 1932”. În vederea soluționării cererii, primarul solicită petentei informații suplimentare despre calificarea și autorizarea „profesiei” sale¹²⁶. În toamna anului 1931, Primăria eliberează o autorizație pentru susținerea unei „reprezentații de sugesție și telepatie”, prezentată de Korosladany Gh. în sala Liceului Szekely Miko în perioada 22-25

¹²³ Ibidem, d. 706/1935, f. 4.

¹²⁴ Ibidem, d. 408/1935, f. 1.

¹²⁵ Ibidem, d. 408/1935, f. 2.

¹²⁶ Ibidem, d. 1089/1931, f. 5.

octombrie¹²⁷. O altă asemenea autorizație este eliberată proprietarului Griller Mihail, pentru a prezenta spectacole de circ și menagerie¹²⁸ și lui Gănescu Ștefan, pentru „instalarea unui „zid distractiv” cu motocicletă și soției pentru fenomene de scamatorie și iluzie optică”¹²⁹.

Informațiile prezentate, din sursele documentare menționate, pot contribui la cunoașterea concretă și complexă a preocupărilor și priorităților administrației locale din Sf. Gheorghe în perioada 1930-1935. Sunt puse în evidență modalitățile folosite pentru cunoașterea și aplicarea legislației naționale, a reglementărilor normative emise de administrația publică centrală, dar și particularitățile izvorâte din specificul local. Pe baza realităților, puse în evidență de documentele prezentate, se poate aprecia că într-o perioadă istorică relativ scurtă, de doar 10-15 ani, au fost depășite greutățile generate de trecerea de la sistemul administrativ austro-ungar, de dinainte de 1918, la cel din România Mare fără disfuncționalități majore. Deși materialul conține preponderent informații referitoare la orașul Sfântu Gheorghe și la fostul jud. Treiscaune, în paginile sale se regăsesc date importante referitoare la contextul politic, economic, social și cultural național românesc din perioada interbelică, la colaborarea județului Treiscaune cu celelalte județe din România Mare și, în acest context, cu județele vecine din Moldova.

¹²⁷ Ibidem, d. 1149/1931, f. 1.

¹²⁸ Ibidem, d. 119/1931.

¹²⁹ Ibidem, d. 944/1935, f. 1.

INFORMAȚII PRIVIND APROVIZIONAREA POPULAȚIEI JUDEȚULUI ARGEȘ ÎN PERIOADA 1941-1944

Dan Ovidiu PINTILIE

Informations sur l'approvisionnement de la population du département d'Arges dans le période 1941-1944

Résumé

L'étude ci présente offre des informations concernant l'approvisionnement de la population de la région d'Arges durant la période 1941-1944.

Ont présente les mesures prises pour l'organisation de l'approvisionnement et des difficultés passées par les autorités pendant la seconde guerre mondiale.

În perioada celui de-al Doilea Război Mondial, în județul Argeș producția și aprovizionarea populației erau organizate primitiv și aproape paralizate din cauza inundațiilor și a războiului declanșat la 22 iunie 1941, adăugându-se și seceta anului 1940, care secătuisă toate rezervele.

În mod normal producția nu era, din punct de vedere agricol, suficientă pentru hrana întregii populații a județului. Suprafețele agricole din sudul acestuia fiind formate din pământ podzol, nu asigurau decât recolte slabe care, cu mari eforturi, produceau, uneori și mici surplusuri ce se puteau valorifica. În nordul județului se cultiva porumb în proporție de 80%, acest porumb, însă nu se cocea decât foarte rar în toamnele târzii și călduroase, dar se consuma în majoritate numai decât, rezervele neputându-se stoca pentru iarnă.

Muntenii erau obligați să se aprovizioneze primitiv așa cum moșii și strămoșii lor o făcuseră cu sute de ani înainte. Neexistând cooperative de producție și de aprovizionare, fiecare sătean se autogospodărea personal sau în tovărășie cu alții după nevoile respective. Având avantajul unor culturi pomicole și trăind într-o regiune de păduri, aceștia își încărcau carele cu ulucă și șiță, după regiuni, adăugând și fructele pe care le schimbau prin troc cu porumb și grâu din județele din sudul țării, învecinate cu Argeșul.

În drumul lor de la locul de producție și până la locul de desfacere și invers, se pierdea aproape o lună de muncă cu carul și cu brațele (una din cauzele sărăciei țăranilor). Pentru aprovizionarea cu mașini și unelte agricole, fierărie, încălțăminte, stofe și pânzeturi și în special porumb, grâu și orz, Banca „Federala Argeș” cu sediul în Pitești primise sarcină de la Subsecretariatul Ministerului Aprovizionării să asigure populația rurală cu toate cele necesare.

Sistemul cooperativelor de producție nu era înființat în comunele din nordul județului unde lipsa de porumb era mai acută. Se înființase, odată cu declanșarea războiului, un Oficiu de Aprovizionare pe lângă Prefectura județului,

care trebuia să asigure cetățenilor de la sate și orașe toate alimentele raționalizate care se distribuiau cetățenilor pe cartelă, din lipsa cantităților normale care să fluctueze potrivit legii cererii și ofertei.

Și Banca „Federala Argeș” și Oficiul de Aprovizionare, mai sus arătate, funcționau defectuos, din lipsă de capital și personal specializat. Iarna anului 1941 bătea amenințător la ușă, iar „vântul necazurilor, lipsurilor și epidemiilor, sufla cu îngrijorare!”¹.

În această situație noul prefect al județului Argeș, Constantin C. Popescu, numit prin Decretul nr. 3.209 din 16 noiembrie 1941, în locul fostului prefect, col. Traian Cerkez, deoarece acesta și primarul orașului Pitești erau „nepricepuți și lipsiți de inițiativă”, a început prin suspendarea provizorie a prețurilor maximale, lăsând liberă concurența producătorilor. După această măsură, piața orașului Pitești a început să se însuflească rapid, astfel că, pe lângă alimente, soseau zilnic, zeci de căruțe cu leme, de la producătorii din județul Mușcel, și pe care orașenii le achiziționau cu înfrigurare de la barieră.

După aceste prime măsuri, prefectul a cerut telefonic, de la Ministerul Aprovizionării, o cotă de cereale pentru județul Argeș și orașele Pitești și Curtea de Argeș în condițiile în care alimentele principale (pâine, zahăr, ulei etc.) erau raționalizate și nu se puteau procura decât cu aprobarea acestui minister care dirija cantitățile din județele excedentare în județele deficitare cum era cazul Argeșului. Ministrul de atunci, Negel, a înțeles necesitatea aprovizionării județului și a atribuit, peste prevederi, o cotă de 1000 vagoane cu porumb din Transnistria. Pentru a se putea achiziționa în continuare cereale era nevoie de capital și de vagoane, care, din păcate, nu existau nici unele, nici altele. Ca urmare, a fost convocată la prefectură Asociația „Sfatul negustoresc” care era compusă din oameni de afaceri (printre care și farmacistul Nicolae Bobancu) dispuși să împrumute cu bani instituția prefecturii pentru cumpărarea cerealelor. După calculele Oficiului economic județean, era necesară suma de 30 milioane de lei pe care prefectul a obținut-o fără dobândă. Prefectul Constantin C. Popescu recunoaște în memoriile sale că a făcut acest lucru „în afară de lege”, dar nu avea altă posibilitate de a înlătura „spectrul morții prin inaniție al cetățenilor, care nu aveau de unde să-și procure alimentele necesare”². A ales dintre negustori pe singurul capabil să salveze situația, ca organizare și pricepere și anume pe Alexandru Diaconeasa, plecat de jos de la funcția de băiat de prăvălie și ajuns mare negustor și proprietarul unei mori. Acesta a primit misiunea cu condiția să-i fie asigurate vagoanele necesare, care prin intervenție la Marele Stat Major au fost acordate preferențial.

Alimentele fiind raționalizate, fiecare locuitor de la oraș primea pe cartelă câte 300 grame pâine pe zi, iar sătenii, unde consumul grâului era interzis din cauza lipsurilor, primeau în schimb 500 grame mălai pe zi. Au fost fixate la

¹ Arhivele Naționale Argeș, Colecția *Documente*, mapa LXXXX, doc. nr. 5, f. 2.

² Ibidem, f. 3.

Pitești, Curtea de Argeș, Costești, Jibla și Căineni punctele de descărcare a vagoanelor ce soseau, comunele rurale îngrijindu-se ulterior pentru transportul cerealelor de la rampa de descărcare în comuna de destinație, unde se împărțeau pe cap de locuitor. Concomitent, s-a dispus ca toate primăriile să colecteze de la cetățeni banii cuveniți pentru cotele pe care urmau să le primească. Sumele centralizate se depuneau cu forme legale la Oficiul economic județean și care, în măsura primiri lor, se vărsau la Sfatul negustoresc din Pitești de unde se primise împrumutul. În zece zile cantitatea de cereale repartizată județului a fost colectată, achiziționată și transportată la rampele de descărcare, operația fiind foarte grea, dar totul s-a desfășurat în cea mai perfectă ordine și disciplină. Cu toate că au fost zile și nopți de ninsori, cu ajutorul săniilor pregătite din vreme situația a fost salvată, iar spectrul foametei alungat.

Pe lângă această activitate, prefectura a aprobat cetățenilor, individual, sute și mii de autorizații de a-și achiziționa singuri, de la producătorii din județele cu producții excedentare, câte 500 kg. cereale, procurându-se astfel cantități mari peste cotele legale. La Pitești, grâul repartizat se descărca direct la moara de lângă gara orașului, de unde locuitorii îl ridicau potrivit cu cotele de atribuire puse la dispoziția lor de raționalizare. Au fost zile foarte grele când cotele de grâu nu ajungeau și atunci se luau măsuri ad-hoc să se fabrice pâine cu mălai sau fasole, astfel încât valoarea lor să nu depășească prețul maximal.

Din cauza zăpezii abundente care acoperise orașul cu un strat gros de circa un metru, neputându-se circula nici individual, s-a apelat la armată, primul care a trimis un regiment de 1000 de oameni pentru dezzăpezirea străzilor fiind colonelul Vartic, comandantul Regimentului I Vânători. Apoi, mobilizarea a fost generală și atât civili cât și militarii au reușit, după o muncă de două zile, în schimburi, ziua și noaptea, să facă posibilă circulația rutieră. Aceeași operație s-a realizat și la sate, dar în condiții mai grele.

Până la recolta anului 1942 și în continuare, aprovizionarea populației forma unul din punctele principale ale administrației de război, iar pe măsura căpătării unei experiențe și a nevoilor s-a născut ideea unui plan de cultură, care atunci a însemnat o adevărată revoluție. Exista printre alte instituții din județul Argeș, Camera Agricolă, reprezentând Ministerul Agriculturii. Instituția era condusă de un inginer agronom care cu ajutorul unui personal de specialitate coordona dezvoltarea producțiilor cerealieră, animalieră, pomicolă, viticolă, etc. S-a cerut acestei instituții realizarea unui plan de cultură cu toate datele necesare care au fost centralizate într-o hartă directoare ce prezenta limita geografică unde ajungea cultura porumbului, felul semințelor care urmau să fie utilizate, altitudinea respectivă, iar în zonele de munte pădurile existente, plantațiile de pomi fructiferi, terenurile destinate culturilor de porumb. După consultări cu specialiștii, s-a hotărât, de către prefectură, înlocuirea în unele din aceste zone a culturii porumbului cu cultura cartofului. Această schimbare putea fi impusă prin planul de mobilizare agricolă, dar practica era foarte dificilă din cauza lipsurilor

inerente războiului. Ca urmare, prefectul Constantin C. Popescu s-a adresat Ministerului Agriculturii solicitând ajutorul și sprijinul în aplicarea planului de însămânțare cu cartofi de sămânță, pluguri, furaje etc.

Ministrul agriculturii, Aurelian Pană, el însuși „mare agricultor” a înțeles dorința prefectului și l-a sprijinit cu credite nerambursabile în natură, precum și cu tot ce era necesar pentru executarea planului.

S-a întocmit planul de mobilizare agricolă și, prin ordonanță, s-a trimis spre executare comunelor rurale. Imediat după apariția ordonanței delegații de cetățeni din comunele interesate au solicitat prefectului revenirea la cultivarea porumbului și renunțarea la cultura de cartofi sub motivul că nu au cele trebuincioase, respectiv pluguri, furaje, cărbuni, cartofi de sămânță și bani pentru a plăti lucrările. Prefectura, însă, a demonstrat că toate cele necesare erau stocate anticipat în depozite și s-a trecut la realizarea planului de cultură, unii realizându-l în proporție integrală, alții cu mici devieri de 5-10% din suprafețele rezervate să fie cultivate cu porumb. S-a cerut, de asemenea, Camerei Agricole să furnizeze specialiști pentru a-i învăța pe locuitorii comunelor, prin demonstrații practice, populația fiind neinițiată, cultivarea cartofului și de a le demonstra că acesta nu este bun numai pentru porci, ci poate fi folosit și în alimentație, din care se putea face pâine, precum și alte „99 de feluri de preparare a cartofilor pentru hrana oamenilor și copiilor”³.

Fiecare demonstrație era urmată de aplicații practice care au înlăturat unele prejudecăți și au deschis un drum nou pentru fiecare gospodărie în parte. Până la aplicarea acestui plan, conform statisticilor, se cultivau doar 340 ha cu cartofi, iar după aplicare s-a ajuns la un total la 6400 ha, cultura cartofului intrând în practica obișnuinței.

S-au întocmit planuri de cultură și pentru căpșuni din zona Albeștilor și până la Merișani. La Albești se încetățeniseră culturile de căpșuni care se comercializau și aduceau un venit de până la 300.000 de lei la ha. Aceste culturi s-au făcut de cetățeni din inițiativă proprie ca urmare a practicii făcute de unii localnici care se specializaseră la unele culturi de căpșuni care se realizau în împrejurimile Bucureștiului. O comisie economică germană, care a venit în Argeș să studieze această situație, a cercetat în amănunțime planul de cultură și de valorificare a căpșunilor direct de la producători. După terminarea cercetărilor specialiștii au declarat entuziasmați: „Este extraordinar, pentru că ei fac totul după carte”⁴.

S-au extins culturile de pomi selecționați regenerându-se livezile necorespunzătoare prin plantarea a 30.000 de pruni și meri. S-au făcut culturi intense de duzi, plantându-se peste 20.000 de puieti în scopul extinderii culturilor sericicole. În luna martie 1944, prefectul județului Argeș a reușit să aducă în județ 2.000 de vagoane cu cereale și 400 de vagoane cu zahăr, care au fost dispersate în

³ Ibidem, f. 8.

⁴ Ibidem.

centre cât mai mici pentru a putea fi distribuite cetățenilor la timp și a nu cădea în mâini străine.

Dacă foametea era inamicul numărul unu și trebuia prevăzută și stăvilită, frigul amenința tot așa de puternic paralizarea vieții normale a cetățenilor. La instalarea sa, în 1941, prefectul a găsit funcționarii prefecturii lucrând cu paltoanele pe ei, birourile fiind lipsite de căldură, doar în sobele cabinetului său existând „vagi pâlپări”. Cu zăpada din iarna anului 1941, care după datele de arunci nu se mai așezase așa de bogat decât în urmă cu 120 de ani, era foarte greu să se facă aprovizionarea cu lemne.

Exista, pe lângă nenumăratele comisii în care prefectul era președinte de drept (32 la număr), un detașament forestier care trebuia organizat. Au fost convocați exploatatorii de păduri și comandantul Regimentului 6 Artilerie, reușind să se formeze niște detașamente hipo cu atelaje formate din sânni, care au avut ca prim obiectiv aprovizionarea instituțiilor publice, a spitalelor și a școlilor din orașe cu lemne care să le permită funcționarea normală. Prefectura, fiind, de asemenea, în suferință de lemne, a împrumutat la început lemne de la Liceul de Băieți pentru ca să poată lucra normal funcționarii din birouri. Pe măsură ce satele puneau la dispoziție sânni, care transportau lemnele din păduri de la locul de exploatare la rampele de încărcare ale C.F.R.-ului, s-a reușit aducerea unor cantități masive de lemne de foc.

În afară de aprovizionarea orașelor Pitești și Curtea de Argeș era obligația de ajutorare a orașului București cu 15.000 vagoane lemne de foc. Pentru această situație organele administrative comunale au primit dispoziții să ajute în exploatarea pădurilor alături de Direcția C.A.P.S., să găsească sânni și căruțe pentru transportul lemnului din nordul județului la Curtea de Argeș, iar de aici în capitală cu vagoanele C.F.R. sau cu camioanele.

S-a muncit astfel toată iarna anului 1942 la transporturi, care, deși erau destul de consistente, nu îndeșteulau populația, aceasta fiind nevoită să folosească și aparate de încălzit sau sobe cu gaz lampant, gazul metan nefiind încă introdus în consumul public.

După trecerea primei ierni, detașamentul forestier a funcționat mai organizat, astfel că în anii următori totul a fost pus la punct din vreme, inclusiv un depozit mare de lemne la prefectură constituit din donații făcute de exploatatorii de păduri pentru săracii orașului Pitești.

După restabilirea circulației, în urma înlăturării nămeților ce paralizaseră aproape viața economică, țărani din județele Argeș și Mușcel aduceau pe piață, zilnic, cantități de lemne ce se achiziționau fără întârziere. În cotele convenite instituțiilor s-a calculat o cantitate în plus pentru spitale și școli, lucrurile intrând în normal, în anii 1943-1944 nemaismțindu-se că era vreme de război.

O activitate și muncă deosebită, ca niște adevărați soldați pe front, au desfășurat-o funcționarii prefecturii în frunte cu subprefectul Cârstocea. Cuvântul

front nu era exagerat deoarece viața din spatele frontului era mai greu de susținut decât linia acestuia, pentru că asigura viața normală a familiilor și copiilor celor duși să-și facă datoria. S-a muncit în acea perioadă mult și cu folos.

ÎNVĂȚĂMÂNTUL PRIMAR TELEORMĂNEAN ÎN ANII CELUI DE-AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL

Mădălina Diana RUȘANU-RADU

Primary educational system in Teleorman of the Second World War

Summary

The aim of our study is to present state of primary education in Teleorman, in the years of the Second World War. The approach is short, with references to these issues: legislation, school infrastructure, frequency and teaching organization. There are also reported the difficulties that school faced in this period due to war.

Prin studiul de față ne propunem să analizăm organizarea învățământului primar din județul Teleorman într-o perioadă grea pentru țara noastră: al Doilea Război Mondial.

Pe parcursul lucrării, analizând prevederile legislației școlare în vigoare la nivel central cu referire la învățământul primar, vom prezenta infrastructura școlii de acest grad din județ, organizarea procesului educativ, activitățile extrașcolare în care erau angrenați învățătorii și elevii, avându-se în vedere perioada dificilă prin care trecea țara și, implicit, județul.

La baza acestei lucrări stau documentele identificate în urma cercetării unor fonduri de arhivă. Ținând cont de faptul că subiectul de care ne ocupăm a fost tratat selectiv doar în câteva monografii ale județului Teleorman și ale orașelor care îl compun, demersul nostru se dorește a fi cu atât mai util. Lipsa unor lucrări speciale dedicate învățământului teleormănean, în perioada de care ne ocupăm, am încercat să o suplinim cu informațiile depistate în documentele cercetate, din fondurile „Inspectoratul școlar al județului Teleorman” (1939-1945) și „Prefectura județului Teleorman” (1939-1945), deținute de către Serviciul Județean Teleorman al Arhivelor Naționale. De asemenea, intervalul cronologic ales pentru tema propusă (1939-1945), este slab reprezentat în literatura de specialitate.

Vom începe cu schițarea cadrului legislativ care a stat la baza instrucției primare în perioada pe care ne-am propus să o abordăm. Așadar, din punct de vedere legislativ, la 26 mai 1939 a fost promulgată „Legea pentru organizarea și funcționarea învățământului primar și normal” când ministru al educației naționale era sociologul Petre Andrei (5 decembrie 1938-6 iulie 1940). Trebuie menționat că potrivit acestei legi a fost organizat învățământul primar în toată perioada celui de-al Doilea Război Mondial, deși la conducerea ministerului s-au succedat: Dumitru Caracostea (6 iulie 1940-15 septembrie 1940), Traian

Brăileanu (15 septembrie 1940-26 ianuarie 1941), General Radu Rosetti (26 ianuarie 1941-4 decembrie 1941); Ion Petrovici (4 decembrie 1941-23 august 1944).

Observăm că ministeriatul filosofului Ion Petrovici cuprinde perioada care coincide cu evenimentele cele mai importante ale războiului. În acest context istoric, nu pot fi semnalate schimbări importante operate în învățământ și nici proiecte speciale de reformare a instituției școlare la nivel de sistem sau proces¹.

Principiile generale expuse în Capitolul I al „Legii pentru organizarea și funcționarea învățământului primar și normal” evidențiază scopul școlii primare, anume „să facă educația națională, morală, religioasă și socială a copiilor și tinerilor, dându-le în același timp cunoștințele absolut necesare pentru viață” (Art. 1)².

Textul legii reflectă preocuparea pentru înlăturarea analfabetismului, organizarea învățământului special, care se referea la copiii supradotați și la cei cu diferite forme de handicap, menționându-se că în toate școlile publice educația se face în limba română. Aceasta inclusiv în localitățile cu populație majoritară de altă etnie, unde, deși existau școli cu limba de predare a minorităților respective, limba română, istoria și geografia României erau predate elevilor în română.

O atenție specială era acordată învățământului din mediul rural. Astfel, Ministerul Educației Naționale, în colaborare cu Serviciul Social, putea înființa cursuri speciale pentru absolvenții de școală primară sau pentru populația sătească de ambele sexe între 14 și 18 ani, în vederea dezvoltării spiritului practic-gospodăresc al celor care le urmează. Urmau să fie înființate școli superioare țărănești, cu internat, în vederea pregătirii de gospodari-model și țărani „luminați” între 18 și 30 de ani (Art. 4, 5)³.

Învățământul primar era organizat pe circumscripții școlare, „în specificarea băieți, fete sau mixte”, și avea două cicluri: ciclul elementar de 4 ani și ciclul superior de 3 ani. În cadrul ciclului elementar, erau îmbinate „o programă minimală, de cunoștințe necesare, aceleași pentru toate școlile din țară” și „o programă suplimentară de adaptare a școlii la mediul local și regional (...) întocmite de comisiile pedagogice care vor fixa variația acestor îndeletniciri practice pentru fiecare școală” (vezi Art. 17). Materiile erau grupate „pe unități de viață, asigurându-se astfel legătura organică dintre cunoștințele din toate domeniile care se predau în școală”. Răspunderea revenea inclusiv învățătorilor „care vor accentua, în acest ciclu elementar, întotdeauna asupra aspectului practic al cunoștințelor, utilizând exemple din viața localității și a regiunii respective” (vezi Art. 18, 19)⁴.

¹ Gabriela C. Cristea, *Reforma învățământului. O perspectivă istorică (1864-1944)*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 2001, p. 275.

² *Ibidem*, p. 293.

³ *Ibidem*, p. 294.

⁴ *Ibidem*, p. 294-295.

În capitolul III al legii se arată faptul că „manualele școlare sunt monopol de stat. Ele se alcătuiesc în conformitate cu programul sau planul de lucru dat de autoritatea școlară”. „Prin regulament se va stabili modalitatea realizării acestui monopol. Copiii săraci și merituoși pot primi gratuit cărțile de școală după posibilitățile bugetare”⁵.

Organizarea școlii primare presupune înființarea următoarelor „instituții anexe: pentru sănătatea copiilor, pentru educația lor practică: atelierul, grădina, lotul școlar și cooperativa; pentru mintea și sufletul copiilor: biblioteca și jurnalul clasei, corul religios și participarea la slujbele religioase (...) La orașe se va organiza serviciul medical școlar, numindu-se medici școlari pe circumscripție” (Art. 38). Astfel, legea din 1939 întărea caracterul practic al învățământului primar, în special al celui supraprimar, legându-l de specificul regiunii în care erau situate școlile și profilându-l pe trei tipuri: agricol-gospodăresc, industrial și comercial, absolvenții săi fiind asimilați cu absolvenții școlilor profesionale⁶.

Pe lângă școlile normale superioare și cele de învățători, se vor înființa școli de aplicație pentru realizarea practicii pedagogice a elevilor. Caracterul practic al școlii se reflectă și în domeniul evaluării celor „trei perioade de muncă școlară: de la începutul anului până la Crăciun, de la Crăciun până la Paști, de la Paști până la sfârșitul anului școlar”. Astfel organizată, „fiecare perioadă se termină cu o lucrare de revedere și de sinteză a activității depuse (...) iar la sfârșitul anului se va face o expoziție de lucrări și o serbare școlară generală” (Art. 21). Directorii de școli primare erau „revizuiți” din 5 în 5 ani. Săptămânal, aceștia țineau o ședință de consfătuire cu toți învățătorii, în care discutau probleme referitoare la situația școlii, programa și modul ei de aplicare, iar aceștia din urmă întocmeau fișele psihologice și sanitare ale elevilor.

În ceea ce privește activitatea de inspecție școlară legea amintită precizează următoarele: „inspectorul școlar va convoca o dată pe trimestru în conferință pe învățătorii dintr-o plasă sau circumscripție școlară (...); învățătorii din județ vor fi convocați o dată pe an într-o conferință generală (...); în fiecare județ sau Ținut va funcționa un Consiliu pedagogic, care se compune din: prefectul județului, care este președintele de drept al Consiliului, inspectorul școlar județean, un reprezentant al Străzii Țării, un reprezentant al Serviciului Social, un profesor de pedagogie de la școala normală sau un profesor de filosofie de la liceu (...). Consiliul pedagogic județean adună datele referitoare la viața școlii primare, alcătuiește programe de îndeletniciri practice, variabile după diferitele regiuni și după împrejurările locale din județ pentru fiecare școală în parte, dă avizul pentru întemeierea școlilor și așezămintelor (...); inspectorii școlari din județ conduc administrația școlară județeană, cercetează activitatea

⁵ Florin Diac, *O istorie a învățământului românesc modern, vol. I, secolul XVII-1944*, București, Editura Oscar Print, 2004, p. 258.

⁶ *Ibidem*, p. 257.

învățătorilor și fac inspecții speciale în vederea înaintării la gradul II și la gradul I și anchetele ordonate de autoritățile școlare superioare (...); rezultatele inspecțiilor școlare se notează în condica de inspecții prin calificativele rău, slab, mulțumitor, bine și foarte bine”. Regulamentul legii va determina echivalarea acestor calificative în cifre (Art. 89, 90, 92, 93, 100, 101, 102)⁷.

Activitatea de perfecționare și completare a cunoștințelor necesare învățătorilor se organiza prin: cercuri culturale, cursuri speciale, călătorii de studii, cursuri de completare a cunoștințelor, cursuri de repetiții⁸. La art. 103 este reglementată problema obligativității învățământului primar: „Toți copiii și cetățenii români sunt obligați să frecventeze cursurile elementare de la vârsta de 5 ani până la 14 ani împliniți. Ei vor urma de la 5-7 ani la grădina de copii și de la 7-14 ani la școala primară. Obligatorietatea școlară va fi prelungită până la 16 ani pentru școlarii care n-au isprăvit cursul primar”.

Acest cadru legislativ nou, era menit să asigure realizarea la parametri superiori a obiectivelor învățământului românesc. După cum vom demonstra, prevederile legislației școlare s-au aplicat și la nivelul școlii primare teleormănene.

Am dorit să facem această prezentare a legislației învățământului primar, cu riscul de a ne îndepărta de subiectul propriu-zis al studiului de față care urmărește organizarea școlii în județul Teleorman, întrucât am considerat-o esențială pentru înțelegerea temei la nivel local.

Începem demersul nostru cu prezentarea instituțiilor de control și îndrumare a școlilor din județ. Astfel, prin Legea privind organizarea Ministerului Educației Naționale din 12 noiembrie 1936 se continuă principiul descentralizării, instituindu-se 10 regiuni școlare în care funcționau inspectoratele. Regiunea a VI-a școlară era formată din județele Argeș, Muscel, Dâmbovița, Prahova, Buzău, Teleorman, Vlașca, Ilfov, București, Ialomița, Constanța, își avea reședința la București, iar controlul era exercitat de către Inspectoratul Regional București. Între anii 1938-1940, acesta s-a numit Inspectoratul Școlar al Ținutului Bucegi, iar între anii 1941-1948 s-a revenit la denumirea de Inspectoratul Școlar Regional București⁹.

La nivel local funcționa în 1938 Revizoratul Școlar devenit ulterior Inspectoratul Școlar Județean. Teleormanul era organizat în anii 1941-1942 în 9 subinspectorate școlare care corespundeau celor 9 plăși. Acestea aveau reședințele după cum urmează: 4 cu reședința în plășile respective (Alexandria, Slăvești, Roșiorii de Vede și Turnu Măgurele, din care numai la 2 subinspectorate, Alexandria și Turnu Măgurele, reședința subinspectoratului corespundea cu aceea a plășii; 5 aveau reședința în alte plăși (la Alexandria pentru plasa Zimnicea, la

⁷ Gabriela C. Cristea, *op.cit.*, p. 297.

⁸ *Ibidem*.

⁹ Florin Diac, *op.cit.*, pp. 377-378.

Purani pentru plasa Valea Căinelui, la Merișani pentru plasa Roșiorii de Vede, la Ion T. Ghica pentru plasa Urlui și la Slobozia Mândra pentru plasa Călmățui). În acest context, Prefectura județului Teleorman propunea ca fiecare subinspectorat să aibă fixată reședința în cea a plășii¹⁰.

Nominal, cei care ocupau funcțiile de inspector școlar județean și subinspector în perioada de care ne ocupăm erau Alexandru Petre, respectiv M.I. Dumitrescu.

Referitor la situația învățământului primar din județul Teleorman, dintr-un tabel întocmit de Inspectoratul Școlar Județean la 2 octombrie 1939, reiese infrastructura sistemului la momentul respectiv¹¹:

Nr. școlilor	Nr. elevilor înscriși			Nr. elevilor frecvenți			Personal didactic	Total salarii din buget	
	Curs elementar	Curs complementar	Total	Curs elementar	Curs complementar	Total		Lunar	Annual
239	32617	10372	42989	30045	8486	38531	923	4050497	48605964

Pentru o cât mai bună înțelegere a situației, realizăm o comparație cu starea școlii primare teleormănene, prezentată de Inspectorul școlar în ședința Consiliului de Prefectură din ziua de 29 martie 1943: elevi înscriși la cursul elementar (clasele I-IV) – 38938; elevi înscriși la cursul superior (clasele V-VII) – 14662, totalul celor înscriși fiind de 53.600; elevi care frecventau cursul elementar – 28.826; cursul superior era frecventat de 7.907; totalul celor care frecventau școala primară era de 36.733; procentual, la cursul elementar am avut frecvența de 87, 68%, iar la cel superior primar de 54,47%. Astfel, la nivelul județului, procentul frecventării școlii era de 69,57%, rămânând în afara învățământului 13.863 copii¹². Din această comparație rezultă faptul că în 1943, deși erau mai mulți copii înscriși în învățământul primar, frecventau școala mai puțini, comparativ cu anul 1939 la care am făcut referire. Către sfârșitul perioadei studiate, procentul celor care urmau cursurile școlii de acest grad era mai scăzut, după cum reiese din darea de seamă pe luna iunie 1944 a Inspectorului școlar, transmisă către Prefectură: 79% la cursul elementar și 48% la cel superior¹³.

Potrivit datelor din *Enciclopedia României*, vol. II, 1938, rețeaua școlilor primare din județul Teleorman era compusă din 233 școli primare, din care 214 se aflau în mediul rural și 19 în mediul urban. Astfel, în cele patru orașe din județ, funcționau: la Turnu Măgurele 5 școli primare (2 de băieți, 2 de fete și una de aplicație pe lângă Școala Normală); la Roșiorii de Vede, erau 5 școli primare (2 de

¹⁰ Arhivele Naționale Teleorman, fond *Prefectura jud. Teleorman*, d. 41/1941-1942, f. 21.

¹¹ Ibidem, d. 49/1939, f. 21.

¹² Ibidem, d. 26/1943, f. 62.

¹³ Ibidem, d. 8/1944, f. 272.

băieți, 2 de fete și una mixtă); la Alexandria 8 școli de acest grad (3 de băieți, 3 de fete, una mixtă și una de aplicație pe lângă Școala Normală); orașul Zimnicea avea în total 3 școli primare (2 de băieți și una de fete)¹⁴.

O problemă importantă a învățământului în acei ani a fost cea a frecvenței elevilor. Aceasta a fost permanent în atenția învățătorilor din județ, deoarece constituia sursa principală a analfabetismului. O situație statistică întocmită în anul școlar 1939 -1940 de către institutorul Marin R. Oprescu din Alexandria, care a analizat această problemă încă din anul școlar 1925-1926, ne arată că absențele cele mai multe le aveau copiii oamenilor săraci și foarte săraci, care nu aveau posibilități materiale de întreținere și foloseau copiii la muncile agricole.

Autoritățile școlare motivau numărul mare de absențe, prin distanța mare pe care o aveau de parcurs copiii față de școală, dar o analiză temeinică ne dovedește că absențele cele mai numeroase le înregistrau copiii care locuiau la distanțe între 0-1000 m și mai puține cei care aveau peste 2000 de metri. Școlile cu circumscripțiile la periferia orașului, unde locuitorii se ocupau cu agricultura, înregistrau, de asemenea, o frecvență redusă în rândul elevilor¹⁵.

Este interesantă o analiză a evoluției spațiului școlar public din Alexandria, în prima jumătate a secolului XX¹⁶:

Anul	1900	1920	1930	1940
Săli de clasă	20	25	45	55
Laboratoare	4	14	14	14
Ateliere	4	4	4	4
Săli de gimnastică	-	-	1	1
Alte Săli	28	30	39	40

Cât privește înzestrarea școlilor primare, exemplificăm cu informațiile care reies din „Inventarul de mobilierul și accesoriile de birou ale Școalei Primare Nr. 2 de băieți și fete, Roșiorii de Vede: 5 sobe godin, 3 dulapuri pentru arhivă, 1 masă cu mușama, 4 catedre, 96 bănci, 2 draperii, 1 oglindă, 4 table negre de scris, 1 cuier de perete, 4 cuiere de lemn în clasă, 1 dulap pentru corpuri geometrice, 8 scaune pentru cancelarie și clasă, 1 hârdău pentru apă, 2 căni pentru apă, 1 puțină pentru apă, 2 securi, 2 fierăstraie, 1 lopată de fier, 4 căldări de zinc, 1 pompă de apă în curte, 1 pendulă de perete, câte un exemplar din hărți reprezentând Asia, România, Africa, Oceania, America de Sud, Europa, harta generală a României, America de Sud, 4 hărți geografice, 7 icoane diferite, 11 tablouri istorice, 4 tablouri religioase, un tablou cu Ștefan cel Mare, 1 glob al Pământului, 2 pahare pentru apă, 1 aparat pentru dilatarea corpului fluid, 1 metru, 1 magnet, 16 tablouri

¹⁴ Gheorghe Cristea, *Monografia județului Teleorman*, Alexandria, Editura Teleormanul Liber, 1998, pp. 240-241.

¹⁵ Ion Bălă, Ion Moraru, *Alexandria pe treptele istoriei*, Editura Academiei R.S.R., București, 1984, pp. 173-174.

¹⁶ *Ibidem*, p. 177.

intuitive, 1 dulap pentru muzeu, 8 tablouri cu Marele Voievod Mihai I, 1 drapel mare. Toate aceste categorii de obiecte au fost evaluate la inventariere cu suma de 89.770 de lei¹⁷.

În răspunsul formulat la un Chestionar trimis de Prefectură Inspectoratului școlar, semnat de Alexandru Petre și M. Dumitrescu, în legătură cu materialul didactic se fac următoarele precizări: „Materialul didactic este insuficient. Cel existent este vechiu și nu mai corespunde nevoilor învățământului”¹⁸.

Același document ne dă posibilitatea să aflăm modul de organizare a procesului de învățământ în școlile primare din Teleorman, și faptul că, prevederile legislației erau aplicate. „Pentru educarea elevilor, învățătorii fac aplicații la viața elevilor la toate materiile de învățământ; educația socială se face prin cantină – spirit de solidaritate –, educația sănătății prin farmacie, excursii și educație fizică, educația religioasă și morală prin exemple și frecventarea bisericii în zilele de sărbătoare. Întreg învățământul este pus în legătură cu viața. Cursul superior primar a fost organizat în așa fel încât elevii desfășoară o activitate legată de sat. Îndeletnicirile practice au fost mult accentuate. În modul acesta școala a fost introdusă în viața satului (...). Erau organizate, de asemenea, colțul istoric, colțul religios, muzeul istoric și religios al regiunii; învățătorii întocmeau culegeri de folclor, monografii ale satelor și școlilor. Se urmărea, prin realizarea acestora, să fie insuflat patriotismul elevilor și dascălilor, mai ales, în contextul războiului în care se afla și țara noastră.

În toate școlile se predă lucrul manual. Se fac: împletituri din paie, sfoară, răchită și papură, lucruri din lemn, fier și cartoane; țesături din bumbac și lână; cusături ș.a. Ateliere bine organizate avem 3.(...)

Învățătorii din județul Teleorman se implicau și în organizarea de șezători culturale, activități prin care sătenii sunt informați asupra vieții sociale și culturale, cursuri regulate de gospodărie cu sătencele; vizitau cel puțin o dată pe lună elevii acasă, se ocupă de igiena elevilor și a comunității prin participarea la săptămânile de igienă.

Gospodării model au toți directorii care au locuința la școală. În sate sunt luate ca model gospodăriile elevilor de la cursul superior primar; toți elevii lucrează 2 zile pe săptămână sub conducerea învățătorilor. Toate școlile au organizate, model, grădini de zarzavaturi și legume (unele au și grădini de pomi cu pepiniere, de asemenea fiind prezente și grădini de flori)”.

Aflăm că s-au înființat cantine pe lângă toate școlile din județ la care luau masa zilnic, în anul 1943, 2656 de elevi¹⁹.

Printr-o adresă a Ministerului Culturii Naționale și al Cultelor, Direcția Învățământului Primar, Normal și Seminarial, se aducea la cunoștința

¹⁷ Arhivele Naționale Teleorman, *fond cit.*, d. 135/1939, f. 6.

¹⁸ Ibidem, d. 28/ 1943, f. 14.

¹⁹ Ibidem.

inspectoratelor școlare județene, propunerile aprobate de către mareșalul Ion Antonescu, Conducătorul Statului în legătură cu îngrijirea grădinilor școlare:

„1. Directorii care au supravegheat cultivarea și îngrijirea grădinilor școlare au dreptul la o cotă de 25% din produsele realizate pentru trebuințele personale, iar 75% vor servi pentru aprovizionarea cantinelor școlare.

2. Directorii și învățătorii care au cultivat lotul școlar cu elevii cursului primar superior, cu extrașcolarii sau premilitarii au dreptul să beneficieze de o cotă de 40% din produse, iar restul de 60%, valorificat, se va vărsa comitetului școlar, pentru nevoile cantinei școlare, pentru întreținerea școlii și investiții la grădina și lotul școlar.

3. Când lotul se cultivă în dijmă cu sătenii, întreg venitul se va da comitetului școlar”²⁰.

Impactul războiului s-a făcut simțit și asupra învățământului primar din județul Teleorman. Astfel, activitatea educativă era îngreunată din cauza lipsei spațiului în școli, situație determinată de cazarea unităților militare în acestea, după cum reiese din răspunsul dat de Primăria orașului Alexandria la ordinul Prefecturii Teleorman la 30 iulie 1940: „Școala primară nr. 2 băieți are 6 săli de clasă din care 3 ocupate. Școala primară nr. 2 fete are 5 săli de clasă din care trei ocupate. Sălile menționate sunt transformate în magazine de la data de 7 iulie 1940 de către unități din Detașamentul „Dunărea”²¹”.

În intervalul 1 aprilie-30 iunie 1944, existau în județ 227 localuri de școli proprii și 15 închiriate, în total 242, cu 615 săli de clasă. Dintre acestea, până la 1 iunie erau ocupate 38, din care 31 de către autoritățile militare și 7 de către cele civile. Din acest motiv, învățământul s-a desfășurat, în cele mai multe locuri, în aer liber²².

Mobilizarea învățătorilor și a personalului de control perturba, de asemenea, bunul mers al școlii. Drept exemplu, în luna iunie 1944 au fost concentrați 310 învățători. Acest lucru a determinat autoritățile să reducă la minim mobilitatea corpului didactic (scutiri, concedii, transferuri)²³.

Statul se confrunta și cu problema încadrării în școli a învățătorilor refugiați din teritoriile pierdute de România în vara anului 1940. Dintre aceștia, în luna iunie 1944, 311 erau încadrați în școlile primare din Teleorman²⁴.

Între 1 aprilie și 30 iunie 1944, au asigurat îndrumarea și controlul în școlile din județ 15 inspectori și subinspectori, din care 6 au fost continuu mobilizați²⁵.

²⁰ Ibidem, d. 117/1943, f. 54.

²¹ Ibidem, d. 192/1940, f. 38.

²² Ibidem, d. 8/1944, f. 103, 272.

²³ Ibidem, d. 117/1943, f. 42.

²⁴ Ibidem.

²⁵ Ibidem, d. 8/1944, f. 103.

Învățătorii s-au implicat în ajutorarea familiilor celor mobilizați, văduvelor de război, invalizilor și orfanilor. O mare parte din acest efort a fost făcut împreună cu elevii²⁶.

Din cele prezentate mai sus, putem concluziona că învățământul primar din județul Teleorman în anii celui de-al Doilea Război Mondial a respectat prevederile legislației școlare în vigoare și a încercat să facă față greutăților momentului. Din nou, școala a fost implicată total în efortul țării de a traversa vremuri vitrege. Încă un argument în favoarea importanței sale în viața comunității și a națiunii.

²⁶ Ibidem, d. 28/1943, f.14.

PARAȘUTIȘTI SOVIETICI LANSAȚI ÎN JUDEȚUL BACĂU (APRILIE-AUGUST 1944)

Alin SPÂNU

Parachutistes soviétiques lancés dans le département de Bacău

Résumé

Le Département de Bacău prouve avoir été un objectif important dans les plans stratégiques de l'Armée Rouge qui a fait de son mieux dans la première partie de l'année 1944 pour diminuer les capacités de défense roumaine-allemande. Cependant, malgré un grand nombre de parachutistes lancés dans des missions d'espionnage, sabotage et terrorisme, les missions n'ont que rarement été accomplies. L'organisation de la défense terrestre, les interventions rapides et professionnelles des gendarmes, soutenues parfois par la population, ont mené à l'identification rapide et à la neutraliser militaires soviétiques arrivés en Roumanie en avion.

Al Doilea Război Mondial s-a remarcat și prin introducerea și utilizarea pe scară largă în confruntări a unor noi tipuri de arme: tancurile și parașutiștii. Armata Roșie a fost prima care a utilizat trupe de parașutiști pe scară largă. În prima parte a campaniei de dezrobire a Basarabiei și nordului Bucovinei desfășurată de trupele româno-germane (iunie-iulie 1941) mai multe echipe aeropurtate sovietice au fost lansate pe teritoriul românesc cu misiuni de spionaj, sabotaj și terorism¹. În marea majoritate a cazurilor, intervenția autorităților – jandarmi și unități militare – a dejucat planurile și a neutralizat militarii sovietici. O dată cu avansarea frontului în adâncimea spațiului sovietic lansările de parașutiști s-au rărit și chiar au fost stopate pentru o perioadă. Prin (re)apropierea frontului de granițele României, Armata Roșie a decis reluarea acțiunilor aeropurtate în spatele trupelor româno-germane, cu scopul de a perturba comunicațiile, a eficientiza bombardamentele aeriene și a crea panică în rândurile

¹ Pentru mai multe detalii, a se consulta: Alin Spănu, *Parașutiștii sovietici în România. Grupa lansată în județul Iași la 24 iulie 1941*, în *Acta Moldaviae Meridionalis XXVIII-XXIX* (Anuarul Muzeului Județean „Ștefan cel Mare” Vaslui; redactori: Constantin Popescu, Ioan Mancaș, Viorica Zgutta), vol. II, Vaslui, 2007-2008, pp. 222-227; idem, *Parașutiști sovietici în Moldova la începutul celui de-al doilea război mondial*, în *Acta Moldaviae Meridionalis XXV-XXVII* (redactori: Ioan Mancaș, Laurențiu Chiriac, Viorica Zgutta), vol. I, Vaslui, 2007, pp. 447-451; idem, *Activitatea subversivă a parașutiștilor sovietici în România. Cazul Mitrofan Victorovici Cucerina (iulie 1944)*, în volumul *Spațiul sud-est european în contextul globalizării*, vol. 2 „Istorie și teorie militară” (coord. col. prof. univ. dr. Constantin Hlihor, col. (r) prof. univ. dr. Lucian Stăncilă), Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2007, pp. 245-255.

populației. În acest context, o avalanșă de parașutiști au început a fi lansați pe teritoriul Moldovei, zonă de război și care, prin relief și importanță strategică, se preta la obiectivele militare sovietice. Județul Bacău a reprezentat o țintă predilectă a nucleelor aeropurtate, atât datorită faptului că în capitala județului se afla comandamentul Armatei a IV-a române (din aprilie 1944) cât și poziției geostrategice în cadrul liniei de apărare. Împotriva militarilor sovietici s-a acționat atât pentru neutralizarea acțiunilor subversive, cât și pentru capturarea acestora în viață pentru a fi interogați, exploatați informativ și chiar utilizați în acțiuni de dezinformare. Pentru neutralizare au acționat jandarmii locali, detașamente de militari români și germani, iar pentru anchetele informative serviciul de informații al Jandarmeriei, organele contrainformative zonale ale Secției a II-a Informații din Marele Stat Major și Serviciul Special de Informații.

O analiză a Secției a II-a Informații – Biroul 2 Contrainformații din Marele Stat Major asupra acțiunii parașutiștilor și partizanilor-parașutiști pe teritoriul României, datată 30 iulie 1944, a constatat eforturile depuse de Armata Roșie în această direcție începând din luna aprilie 1944.

În primul rând, în luna aprilie 1944 au fost trimise în spațiul românesc, pe calea aerului, 13 echipe de militari sovietici, iar „activitatea de informare și spionaj”² s-a concentrat în patru regiuni: Neamț – Bacău, Nisporeni – Tighina – Cimișlia, Ismail – Cetatea Albă și sud Bolgrad – Sărata (județul Chilia). În plus, s-a menținut preocuparea de distrugere a căilor de comunicații și s-a constatat „efortul”³ de a pune bazele unei mișcări de partizani.

Luna mai s-a caracterizat, la nivel național, prin lansarea a 29 de grupe aeropurtate, care s-au concentrat în două regiuni: Cașin – Adjud și Ungheni – Chișinău – Tighina, în tentativa de a dezorganiza apărarea româno-germană din centrul Basarabiei (masivul Cornești). În privința eforturilor de a organiza o mișcare de partizani în spatele liniilor române, s-a constatat că aceasta „nu a rămas sterilă”⁴ în centrul Basarabiei.

De asemenea, tot în luna mai 1944, a fost destructurată o echipă de parașutiști lansată în zona comunei Cașin⁵. Legiunea de Jandarmi Bacău a fost sesizată că în noaptea de 13/14 mai 1944, orele 23,15 au fost lansați 14 parașutiști cu misiuni „precise”⁶ de spionaj și terorism. Alarma a fost dată de Catinca Gh.

² Arhivele Naționale Istorice Centrale (în continuare se va cita ANIC), fond Ministerul de Război – Cabinetul Ministrului (în continuare se va cita MR-CM), dosar 256/1944, f. 188.

³ Ibidem.

⁴ Ibidem.

⁵ Anihilarea acestui grup este cea mai cunoscută acțiune a jandarmilor băcăuani contra parașutiștilor sovietici, fiind menționată la adresele: www.jandarmeriabacau.ro/istoric3.html și www.unstory.com/24-august-1944-rusii-intra-in-bacau.html.

⁶ ANIC, fond Inspectoratul General al Jandarmeriei (în continuare se va cita IGJ), dosar 78/1944, f. 17.

Mânicuță, în curtea căreia a căzut „o parașută cu munițiuni”⁷ și Gheorghe Bacăru, care a văzut militarii îmbrăcați în uniforme românești „fugind pe dealul Buciumului”⁸. Imediat au fost luate măsuri de urmărire, astfel că până în seara zilei următoare au fost uciși în luptă opt militari sovietici, alți patru (trei răniți) fiind capturați împreună cu echipamentele ce le aveau asupra lor⁹, iar doi au scăpat în pădurea Soveja. În timpul confruntărilor au fost uciși patru soldați români, un premilitar din Onești și un civil din comuna Buciumi, iar trei soldați și un civil au fost răniți. Faptul că sătenii au dat alarma și au participat la urmărirea parașutiștilor n-a rămas neobservat de autoritățile centrale. La 25 mai 1944 Cabinetul Militar al Conducătorului Statului – Biroul 3 a înaintat mareșalului Ion Antonescu propunerea de recompensare a celor care au luat parte la această acțiune sau a urmașilor acestora¹⁰. O mențiune aparte a fost acordată lui Nicolae Eremia Aldea care „a contribuit voluntar și în mod cu totul exemplar, luptând cu arma sa de vânătoare. În toiul luptei, Aldea a căzut ca un brav, străpuns de gloanțele dușmane, lăsând în urmă soția și 6 copii”¹¹.

Înmulțirea atacurilor prin parașutiști a făcut obiectul unei lucrări de analiză elaborată de Ministerul de Interne – Subsecretariatul de Stat pentru Poliție și Siguranță, pe care mareșalul Ion Antonescu a citit-o cu atenție și a adnotat o rezoluție, transformată, la 23 mai 1944, în ordin circular: „Trebuie cea mai mare vigilență. Prefecturile, Jandarmeria pentru toată țara, Armata a 4-a și Comandamentele Etapelor pentru raza lor să ia astfel de măsuri permanente de supraveghere și instrucție specială, încât să nu fie posibil și pe teritoriul nostru procesul petrecut cu partizanii pe teritoriul rus. Ordinea prin Marele Stat Major și Ministerul Afacerilor Interne”¹².

În luna iunie 1944 analiza acțiunilor aeropurtate sovietice a evidențiat „un avânt considerabil”¹³ prin cele 52 de lansări presărate în toată țara, dar cu o „puternică concentrare”¹⁴ în regiunea Târgu-Ocna – Mărășești – Bârlad. Scopul

⁷ Idem, fond Președinția Consiliului de Miniștri – Cabinetul Militar (în continuare se va cita PCM-CM), dosar 111/1944, f. 129.

⁸ Ibidem.

⁹ Ibidem: o pușcă-mitralieră, 6 pistoale-mitralieră, 6 revolve, o mare cantitate de grenade, cartușe și explozive, un aparat radio-recepție, 6 aparate radio-emisie.

¹⁰ Ibidem, f. 122: Catinca Gh. Mânicuță, care a dat alarma – 30.000 lei; premilitarul Lazăr P. Gheorghe, care a fost rănit în luptă – 15.000 lei; săteanul Codreanu Nicolae, care a luptat cu pușca de vânătoare – 15.000 lei; femeia Anica Eremia Aldea – 30.000 lei și să fie socotită văduvă de război, soțul ei fiind decedat în luptă.

¹¹ Ibidem, f. 122. În plus, „pentru sentimentele sale de înalt patriotism și pentru spiritul său de sacrificiu, Armata a 4-a propune: să fie considerat ca orice ostaș de sub arme, acordându-i-se familiei toate drepturile ce decurg din această calitate (Legea I.O.V.R.); să fie citat cu Ordin de Zi de națiune; să fie decorat”.

¹² Idem, fond Ministerul de Interne-Cabinetul Ministrului (în continuare se va cita MI-CM), dosar 56/1944, f. 1.

¹³ ANIC, fond MR-CM, dosar 256/1944, f. 17.

¹⁴ Ibidem.

sovieticilor era acela de a cerceta „îndeaproape”¹⁵ regiunea fortificată Onești – Adjud – Bârlad în vederea viitoarei ofensive. La 31 mai 1944 a avut loc un desant de 24 de parașutiști în pădurea Pralea, iar forțele româno-germane din zonă au declanșat urmărirea și au reușit să încercuiască grupul în perimetrul pârâul Bogdana – Pralea – Marinești – Podeni-Căiuți. Contactul a avut loc la 6 iunie 1944, iar lupta a durat de la ora 04.30 la 20.50 și s-a soldat cu capturarea unui militar sovietic. A doua zi, după trei ore de lupte (04.25 – 07.10) au fost uciși șase parașutiști, dintre care trei femei, însă pierderi grele au suferit și atacatorii¹⁶.

În noaptea de 5/6 iunie 1944 au fost lansați circa 10 parașutiști în regiunea Culmea (10 km sud-est de Onești), iar jandarmii au trecut imediat la neutralizarea acestora¹⁷.

La 12 iunie 1944 Serviciul Special de Informații a elaborat o notă privind „intensificarea acțiunii partizanilor sovietici pe teritoriul român”¹⁸. În prima parte a lunii mai 1944 a fost lansat în zona comunei Onești un grup aeropurtat condus de Martinov, care a fost întărit, la 21 mai 1944, cu grupul lui Kuzmenciov (13 oameni), la 29 mai 1944 cu grupul Niumnhaliiev și la 6 iunie 1944 cu echipa lui Molotkov. Cu ocazia ultimei lansări grupele au fost descoperite de jandarmi și două companii de grăniceri români, iar în lupta care a urmat s-au înregistrat 10 morți și răniți, toți fiind militari sovietici. A doua zi, 9 iunie 1944, lupta a fost reluată și s-a finalizat cu destructurarea nucleului de parașutiști sovietici.

O analiză a parașutiștilor lansați în județul Bacău, întocmită la 20 iunie 1944 de Serviciul de Informații al Jandarmeriei, a relevat numărul celor care activau în regiune:

- șapte parașutiști în regiunea păduroasă la sud de Mănăstirea Cașin;
- doi parașutiști în aceeași zonă, dar separat de cei șapte;
- cel puțin 21 de militari sovietici în zona pădurii Pralea.

La 15 iunie 1944 un parașutist s-a predat în comuna Mănăstirea Cașin din lipsă de alimente, iar un alt militar sovietic a fost prins la 25 iunie 1944 în zona pădurii Mărcești¹⁹.

La jumătatea lunii iulie 1944, Secția a II-a Informații – Biroul 2 Contrainformații a constatat că Armata Roșie a început să lanseze „grupe mici de parașutiști”²⁰, maxim 20, în pădurile din Roman, Neamț, Vaslui și Bacău, iar între membrii echipelor se aflau și soldați români căzuți prizonieri în spațiul sovietic. În a doua zi a lunii iulie 1944 doi jandarmi băcăuani au prins patru parașutiști în

¹⁵ Ibidem.

¹⁶ Idem, fond IGJ, dosar 127/1944, f. 65. În timpul luptei au fost uciși doi jandarmi, un altul fiind rănit, iar doi soldați au fost grav răniți; la rândul lor, germanii au avut trei soldați răniți.

¹⁷ Idem, fond Ministerul de Război – Marele Stat Major (în continuare se va cita MR-MSM), dosar 183, f. 10

¹⁸ Idem, fond Președinția Consiliului de Miniștri – Serviciul Special de Informații (în continuare se va cita PCM-SSI), dosar 64/1944, f. 89

¹⁹ Idem, fond IGJ, dosar 127/1944, f. 169

²⁰ Idem, fond MR-MSM, dosar 183, f. 25

pădurea Bogata împreună cu tot echipamentul cu care au fost lansați²¹. Sergentul major Emil Duican împreună cu 12 jandarmi au urmărit timp de patru zile (15-19 iulie 1944) o echipă de militari inamici lansați din avion, din care au fost neutralizați trei și capturați doi²².

Afluența din ce în ce mai mare de militari sovietici lansați din avioane a atras atenția liderilor militari de la București, care au discutat această problemă în cadrul Consiliului de Colaborare Militară din 13 iulie 1944. În urma analizelor s-a decis trimiterea unicului Batalion de Parașutiști român²³ în județul Bacău, cu scopul de a combate parașutiștii sovietici din regiune²⁴. Până la 22 iulie 1944 au fost identificate la nivel național opt grupe de militari sovietici, dintre care două în județul Bacău: una în zona pădurilor comunelor Viforeni și Lunca (13 membri), iar cealaltă în regiunea comunei Palanca (34 membri)²⁵. Acestea aveau misiuni de culegere de informații, distrugerea căilor de comunicații și organizarea bandelor de partizani.

Armata 4 română a trimis marilor unități din subordine, la 21 iulie 1944, o circulară privind urmărirea și anihilarea a două grupe de parașutiști, lansați în 4/5 iulie, respectiv 5/6 iulie 1944 pe teritoriul județelor Vaslui și Bacău. Unii dintre membrii echipelor erau originari din România, „foști prizonieri de război în URSS”²⁶, purtau uniforme militare românești și existau indicii că se îndreaptă spre localitățile natale. Până la finalul lunii iulie 1944 au mai fost identificate opt grupe sovietice lansate în județele Vaslui, Roman, Bacău, Tulcea și Chișinău. În antiteză, au fost omorâți în luptă toți cei cinci parașutiști inamici care au angajat lupta cu militarii români la liziera satului Grozești, județul Bacău²⁷. Un locotenent sovietic a fost prins, la 30 iulie 1944, în localitatea Fântânele de către locuitorul Vasile Păduraru²⁸.

Serviciul de Informații al Jandarmeriei a informat la 17 august 1944 despre parașutiștii lansați și capturați în județul Bacău²⁹ în ultima perioadă. Astfel,

²¹ www.jandarmeriabacau.ro/istoric3.html

²² *Ibidem*. Pentru această acțiune sergentul major Emil Duican a fost decorat cu medalia „Bărbăție și Credință” cl. II-a cu spade, iar ceilalți jandarmi cu medalia „Bărbăție și Credință” cl. III-a cu spade.

²³ Pe larg despre organizarea și activitatea unității aeropurtate românești, a se consulta Mircea Tănase, *Salt în istorie. Parașutiștii din România în anii celui de-al doilea război mondial*, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, București, 2003.

²⁴ ANIC, fond MR-CM, dosar 36, f. 326: I. [...] II. Combaterea parașutiștilor. Pentru combaterea parașutiștilor ruși se va folosi pe front și Batalionul de Parașutiști deplasat în zona Bacău. Treptat va fi format și pentru combaterea carelor de luptă cu mijloace de luptă apropiată. Îndată ce se semnalează o scoborâre de parașutiști se va trimite împotriva lor numai unități perfect instruite de jandarmi și unitatea de parașutiști necesară. [...]

²⁵ *Idem*, fond MR-MSM, dosar 183, f. 30

²⁶ *Idem*, fond MR-CM, dosar 256/1944, f. 42

²⁷ *Idem*, fond MR-MSM, dosar 183, f. 33

²⁸ *Idem*, fond IGJ, dosar 99/1944, f. 7 și dosar 128/1944, f. 169

²⁹ *Ibidem*, dosar 128/1944, f. 176

la 14/15 august 1944 au fost lansați 22 de militari sovietici, din care trei (Costea Medicov, Serghie Iuhihi și Petre Obuhov) au fost capturați la 16 august 1944 în comuna Bălăteni – Piatra Corbului, cota 1208. Alți 12 militari aeropurtați au atins pământul românesc în zona comunei Râpile (15/16 august 1944), însă au fost reperați de jandarmi la 19 august 1944 și, în cursul schimburilor de focuri, cinci au fost omorâți³⁰ și doi capturați. Unul dintre aceștia din urmă era Vladimir Ogaldiuc din Slobozia-Dolj, contingent 1932, fost în Regimentul 1 Apărare Antiaeriană București.

Alte lupte s-au soldat, la 18 august 1944, cu moartea a trei parașutați și capturarea altor doi în Onești, la punctul „Livada lui Fătu”. Doi sovietici și-au pierdut viața și unul (Petre Damidov Vasilovici) a fost capturat în pădurea dintre Schitul Frumoasa și satul Ciumești. La rândul ei, Armata Roșie a lansat cinci militari din avion în regiunea Moinești, satul Hangani³¹, împotriva cărora au fost mobilizați jandarmii din zonă. În ziua următoare, tot în pădurea Schitu Frumoasa, au fost capturați doi militari sovietici: Zabab Ivan Neculaevici și Dănăilă Cutlarencu³².

La 20 august 1944 Legiunea de Jandarmi Bacău a informat Inspectoratul General al Jandarmeriei despre anihilarea unui alt grup, îmbarcat în Bălți și lansat în noaptea de 16/17 august 1944 în zona Răcăuți – Onești – Buciumi. În urma luptelor din Onești (18 august 1944) trei parașutiști au murit și doi au fost luați prizonieri. Ulterior, a mai fost capturat un militar inamic în pădurea Schitu Frumoasa, iar după șase ore de lupte (între orele 12.00 și 18.00) alți doi au fost uciși (dintre care o femeie) și unul prins de jandarmi.

Județul Bacău s-a dovedit a fi un obiectiv important în planurile strategice ale Armatei Roșii, care nu a precupețit nici un efort în prima parte a anului 1944 pentru a diminua capacitățile de apărare româno-germane. Totuși, în pofida unei afluențe de parașutiști lansați cu misiuni de spionaj, sabotaj și terorism, obiectivele au fost rareori îndeplinite. Organizarea apărării teritoriului, acțiunile rapide și profesioniste ale jandarmilor, uneori sprijinite de locuitori, au concurat la identificarea rapidă și neutralizarea militarilor sovietici veniți în România pe calea aerului.

³⁰ Ibidem, f. 189. Au murit în luptă șeful grupei (un locotenent), două femei și doi bărbați.

³¹ Ibidem, f. 204-205

³² Ibidem, f. 214

MUZEELE DIN MOLDOVA SUB „LUPA” DIRECȚIEI PRESEI (1965)

Cornel Constantin ILIE

The Museum in Moldova under the „eye” Mass Media

Summary

In the Communist era, Museums activity was strictly supervised not only by the Ministry (Department of Arts and Information, Ministry of Culture or Ministry of Education and Culture) but also by other institutions, under the direct control of the Communist Party. We consider here the Press and Prints Committee (or Press and Prints Direction – DGPT). Institutionally, DGPT was subordinate to the Council of Ministers and from the ideological point of view to the Agitation and Propaganda Department of the Central Committee.

The DGPT inspectors had to control how the exhibitions respected the party's ideological and political line. In this article we will watch how the inspections were conducted at a number of museums in Moldova, the observations and recommendations made by representatives of the Press Direction.

Preluarea puterii de către comuniști a adus schimbări radicale în ceea ce privește organizarea și funcționarea sistemului muzeal din România. Activitatea muzeelor era strict supravegheată nu numai de ministerul de resort (fie că se numea Ministerul Artelor și Informațiilor, Ministerul Culturii sau Ministerul Învățământului și Culturii), ci, sau mai ales, de alte instituții aflate sub controlul direct al Partidului Comunist. Avem în vedere aici Comitetul pentru Presă și Tipărituri (sau Direcția Generală a Presei și Tipăriturilor – DGPT), care era subordonată instituțional Consiliului de Miniștri și din punct de vedere ideologic Secției de Agitație și Propagandă a Comitetului Central. Printre sarcinile ce reveneau lectorilor din cadrul Serviciului Bibliotecii, Anticariate, Muze se numărau și acelea de a controla, „din punct de vedere al apărării secretului de stat și al conținutului politico-ideologic, bibliotecile de toate categoriile, rețeaua de difuzare a publicațiilor și muzeele”¹, „să ia pe loc măsuri pentru corectarea greșelilor constatate, atunci când acestea sunt foarte clare și nu comportă nici un fel de discuții”, „să facă rapoarte asupra celor constatate pentru fiecare unitate controlată în parte, arătând atât problemele rezolvate, cât și cele asupra cărora se cer indicații mai ample”².

¹ Arhivele Naționale Istorice Centrale (în continuare ANIC), fond *Direcția Generală a Presei și Tipăriturilor (DGPT)*, d. 63/1965, f. 40.

² Ibidem, f. 41.

Controlul efectuat de DGPT asupra muzeelor privea, după cum am observat, aspectele politico-ideologice. Controlul muzeelor se făcea prin deplasarea lectorilor cu precădere în brigăzi. În muzee se urmărea, „în lumina documentelor PCR, orientarea tematică, conținutul exponatelor, felul în care se reflectă momentele importante ale istoriei patriei”³. Înainte de fiecare deplasare lectorii trebuiau să studieze ultimele documente de partid legate de obiectivul respectiv, iar la întoarcerea din „misiune”, în măsura în care era „necesar”, trebuia să se „vizioneze” din nou Muzeul de Istorie a Partidului, a Mișcării Revoluționare și Democratice din România.

Ca și alte instituții de cultură, muzeele aveau „două” fețe: una „neoficială”, de care trebuia să se ocupe DGPT-ul și alta „oficială”, pentru ochii publicului. Înainte de trece la cele constatate de lectorii DGPT, iată cum se prezentau câteva dintre muzeele din Moldova în fața publicului. Această comparație nu face altceva decât să arate cum funcționa un sistem în care falsificarea istoriei și denaturarea adevărului erau lucruri la ordinea zilei.

Spre exemplu, despre Muzeul Regional de Istorie din Galați aflăm, din „Revista Muzeelor”, că, „datorită grijii și îndrumării atente din partea organelor locale de partid și de stat muzeul își lărgeste tot mai mult sfera de preocupări, sporindu-și patrimonial și studiind tot mai îndeaproape tainele istoriei locale, de la apariția primelor unelte din piatră, lemn și os, făurite de omul epocii paleolitice, până în plină actualitate”⁴. Despre Muzeul Unirii din Iași aflăm că „se constituie într-o puternică și caldă evocare a memorabilelor evenimente din ianuarie 1859, reamintind generației noastre faptele glorioase ale înaintașilor, ale făuritorilor statului român modern”⁵. La fel cum ni se spune despre „creșterea rețelei muzeistice din regiunea Bacău în anii puterii populare de la o singură unitate, la nouă muzee cu profil complex și exponate valoroase, încadrate într-o tematică riguros științifică”⁶.

Un lucru pe care nu trebuie să ne ferim să-l afirmăm este acela că, într-adevăr, activitatea muzeistică în anii '50-'60 a fost una foarte intensă, dacă ar fi să ne referim fie și numai la numărul foarte mare de muzee înființate. Iarăși trebuie spus că s-a dus o muncă deosebită pentru constituirea colecțiilor acestor muzee. Această muncă era însă umbrită de astfel de instituții, care-și trimiteau lectorii la adevărate „vânători” de greșeli politico-ideologice, greșeli cărora, la drept vorbind, marele public nu le dădea mare importanță și care chiar nu contau în demersul muzeografic. Și cum să nu apară aceste greșeli în condițiile în care orice schimbare de sorginte politică și ideologică trebuia să se reflecte în cadrul expozițiilor. Sau, cu alte cuvinte, expoziția de istorie trebuia adaptată realităților

³ Ibidem, d. 60/1966, f. 42

⁴ N. Ungureanu, *Muzeul regional de Istorie din Galați*, în „Revista muzeelor”, nr. 2/1964, p. 170.

⁵ Cosntantin Florea, *Muzeul Unirii*, în „Revista muzeelor”, nr. 2/1964, p. 235.

⁶ *Ani de muncă rodnică în muzeele regiunii Bacău*, în „Revista muzeelor”, nr. 3/1964, p. 252.

politice ale prezentului. Adică un fel de „schimbarea modificării”! Exemplele sunt foarte multe, însă putem să amintim unele dintre ele, care apar frecvent:

- Până în 1953, Stalin era omniprezent în toate expozițiile; după această dată prezența lui devine „supărătoare”;
- Schimbarea ortografiei trebuia operată și în cadrul expozițiilor: odată se scrie cu „î”, altădată cu „â”; odată avem “Romînia”, pe urmă “România”;
- „Ana”, „Teo” și „Luca” (Ana Pauker, Teohari Georgescu și Vasile Luca) sunt, până la un punct, „eroii clasei muncitoare”; dintr-o dată îi aflăm în tabăra „dușmanilor poporului”. Prin urmare trebuie să ... plece. Din expoziție, desigur (din partid plecaseră deja);
- Tito face parte din tagma „spionilor imperialiști”, înainte de a deveni „tovarăș de nădejde”. Schimbarea trebuie, prin urmare, efectuată peste tot. Este, prin urmare, „just” ca atunci când astfel de „grave erori” sunt semnalate, să fie luate măsuri.

Ne-am oprit și asupra câtorva exemple, pe care le-am considerat concludente, din timpul anului 1965.

În ianuarie 1965, lectorii DGPT fac un control la Muzeul Regional de Istorie Galați – Secția „Construirii Socialismului” și constată „grave nereguli” care trebuie urgent eliminate din expoziție. Sunt amintite în acest sens panourile unde era vorba despre „spionul fascist Tito”, sau despre cele în care erau amintiți „dușmanii” lui Gheorghiu Dej: Ana Pauker, Vasile Luca, Teohari Georgescu⁷.

Controlul efectuat la același muzeu câteva luni mai târziu a scos la iveală că „neregulile” persistau, mai ales la secțiile „Mișcarea Muncitorească” și „Construirea Socialismului”. În primul rând, o observație care apare, nu numai în acest caz, ci aproape peste tot în țară este legată de insuficiența materialului „cu privire la lupta întregului popor român dusă pentru eliberarea sa socială și națională”⁸. La Secția „Mișcarea Muncitorească”, în „sala V – panoul 3 – intitulat Revoluția socială”, este semnalată o problemă legată de pomenirea eliberării Basarabiei de către soldații români, iar pe un alt panou „este folosită de patru ori expresia *tineretul din România Mare*”⁹. Mergând mai departe, inspectorii constată că în sala VIII, într-un manifest al PCR este amintit Stalin drept „conducător al tuturor celor ce muncesc în lumea întreagă”¹⁰.

La Secția „Construirea Socialismului”, este identificată o problemă în Sala I și Sala III la panourile unde se vorbește de „Armata Roșie eliberatoare”¹¹. Tot în

⁷ „O altă tăietură dintr-un ziar, căruia de asemenea nu i se dădea titlul, cuprindea articolul *Constituția RPR a fost votată în unanimitate*. Printre conducătorii de partid și de stat, în text figurau Ana Pauker, Vasile Luca și Teohari Georgescu” – ANIC, *fond cit.*, d. 67/1965, f. 13.

⁸ Ibidem, f. 191.

⁹ Ibidem, f. 191.

¹⁰ Ibidem, f. 192.

¹¹ Ibidem, f. 193.

Sala III este făcută recomandarea scoaterii din expoziție a fotocopiei unei telegrame din anul 1947 care era semnată de Teohari Georgescu.

Pe 8 august 1965, într-un raport efectuat în urma controlului de la Muzeul Politehnic Iași, la partea care prezintă evoluția științei energetice, se arată că accentul cade pe prezentarea situației din URSS, în timp ce „contribuția țării noastre la dezvoltarea științei mondiale este slab reprezentată în muzeu. Nu apare decât o fotografie cu Traian Vuia”¹².

La Muzeul Unirii din Iași se atrage atenția asupra unor hărți care nu sunt corect realizate și din care reieșea că Dobrogea aparține în întregime Bulgariei¹³.

Este lesne de observat că toate aceste observații nu sunt determinate de rațiuni de ordin muzeografic sau de unele erori de natură științifică, ci, mai ales, de rațiuni de natură politică și ideologică. În condițiile în care relațiile dintre România și Uniunea Sovietică intraseră într-o nouă etapă (mai ales după așa numita „Declarație de independență” din 1964), expresii precum „Armata Roșie eliberatoare” nu mai erau privite cu ochi buni, după cum și Tito încetase să mai fie „spion imperialist”. Ca să nu mai vorbim despre prezența prin expoziții a lui Stalin, care de mult ar fi trebuit eliminat. La fel și Teohari Georgescu, Ana Pauker sau Vasile Luca, până la a căror reabilitare vor mai trece ceva ani. Este drept că în unele cazuri observațiile sunt îndreptățite, dacă ar fi amintim în acest sens doar pe cea în care este greșit chiar numele liderului PCR, Gheorghiu-Dej, care este botezat Gheorghiu ... Vladimir¹⁴.

Însă inspectorii Direcției Presei nu se limitează doar la astfel de observații. Se recomandă ca în Sala VI a muzeului din Galați să se schimbe fotografia unui magazin „Alimentara”, în care se vede un salam „București” care are prețul de 14,50 lei/kg, în condițiile în care prețul „azi este aproximativ dublu”. De asemenea, se cere ca la panoul „Învățământ și cultură” să se verifice datele statistice prezentate, din care reieșea că în anul 1956 numărul elevilor și al cadrelor didactice erau mai mici decât în 1951¹⁵. Totodată se cere verificarea și corectarea ortografiei în toată expoziția pentru că, în multe locuri, cuvintele *român*, *românesc* și *România* sunt scrise cu „î” în loc de „â”¹⁶.

Muzeele de istorie reprezentau nu numai mijloace de informare facile, ci și instrumente prin care se putea falsifica și denatura istoria. Un exemplu în acest sens ni-l oferă raportul întocmit de trimișii Direcției Presei la Muzeul de Istorie Brăila, regiunea Galați (6 decembrie 1965). În acesta se semnalează „problema” pe care o reprezintă fotografia în care apare Osman Pașa, care se predă regelui Carol I, de unde vizitatorii ar putea trage concluzia (corectă de altfel, din punctul

¹² Ibidem, d. 67/1965, f. 71.

¹³ Ibidem, f. 72.

¹⁴ „La 21 august a.c. s-a (1964) s-a ținut ședința CC al PMR ... ca secretar general al CC al PMR a fost ales tov. Gheorghiu Vladimir” – Ibidem, f. 14.

¹⁵ Ibidem.

¹⁶ Ibidem, f. 194.

nostru de vedere) că suveranul a avut un rol fundamental în lupta pentru obținerea Independenței¹⁷. La Sala dedicată anului 1907 este incriminat un extras din ziarul „Tribuna Liberă” în care „sunt lăudate acțiunile guvernului în reprimarea răscoalei”, când de fapt ar fi trebuit să se prezinte extrase din presa muncitorească, unde se vorbea despre „masacrele guvernului reacționar”. Tot referitor la Muzeul de Istorie din Brăila, comisia DGPT conchide că „cele două expoziții prezentate în muzeu sunt depășite atât în ceea ce privește formularea dată textelor cât și a exponatelor”; „expoziția 20 de ani de mărețe realizări în orașul Brăila nu are nici un aspect sau text în domeniul agriculturii”¹⁸.

O altă problemă care, în viziunea inspectorilor DGPT trebuia surmontată, era cea a insuficienței prezentări a legăturilor dintre cele trei țări române și în special legăturile cu Transilvania. După controlul efectuat la Muzeul Unirii din Iași (1-2 februarie 1965) se fac următoarele observații:

- „în Sala III, care prezintă dezvoltarea economică a Țărilor Române în perioada 1830-1850 (...) unele dintre drumurile cele principale, ca de exemplu calea de acces între Câmpulung-Muscel și Brașov, se opreau la hotarul cu Transilvania”.
- „În sălile care prezentau Revoluția de la 1848, mișcarea din Transilvania este prezentată numai prin adunarea de la Blaj (o singură vitrină față de trei săli cât se acordă mișcării din Moldova și Țara Românească)”¹⁹.

În acest caz era vorba de două dintre ideile pe care comuniștii au încercat și, din păcate, au și reușit în mare măsură să le impună în cadrul expozițiilor de bază din cadrul muzeelor de istorie din România: prezentarea „legăturilor fructuoase de colaborare permanentă” dintre provinciile românești (indiferent dacă aceste legături au fost cu adevărat importante sau nu) și introducerea în expoziții a „marilor momente și personalități”, care treptat au luat locul elementelor de istorie locală și au dus, în cele din urmă, la apariția expozițiilor „manual”, liniare, realizate după același tipar, peste tot în țară. În anii '80 se va ajunge la situația că dacă vedeai o expoziție de bază, puteai considera că le-ai văzut pe toate (sau aproape pe toate).

Pentru anul 1966, se avea în vedere, în mod special, modul în care se reflectă în exponate formarea poporului român și a limbii române, problema continuității, formarea statului național român, începuturile și dezvoltarea mișcării muncitorești, problemele legate de construirea socialismului²⁰. Și, desigur, rezolvarea problemelor sesizate în cursul anului 1965, din care cele mai evidente erau: folosirea extraselor din publicații vechi, în care se află texte cu referiri și date din fracționiști și deviatori, prezența manifestărilor naționaliste, folosirea unor hărți necorespunzătoare care fracționau teritoriul țării noastre, neactualizarea

¹⁷ Ibidem, f. 201.

¹⁸ Ibidem, f. 205.

¹⁹ Ibidem, f. 17.

²⁰ Ibidem, d. 65/1965, f. 287.

ortografiei²¹. Și, desigur, lectorii DGPT au avut mult de lucru, dacă ne gândim că, numai pentru semestrul II al anului 1966, trebuiau verificate următoarele muzee din Moldova: Muzeul Unirii din Iași, Muzeul de Istoria Moldovei, Muzeul de Istorie din Bârlad, Muzeul de Istorie din Huși, Bojdeuca lui Creangă, Casa Memorială Ilie Pintilie, Muzeul de Istorie din Bacău, Muzeul de Istorie din Gheorghe Gheorghiu-Dej, Muzeul de Istorie din Suceava, Muzeul de Istorie din Botoșani, Muzeul de Istorie din Dorohoi, Muzeul de Istorie din Gura Humorului, muzeele de Istorie din Galați, Brăila, Focșani.

Conducerea DGPT preconiza că în anul 1966 „cea mai mare parte a muzeelor au în plan măsuri de reorganizare și completare a expozițiilor pe baza documentelor Congresului al IX-lea al PCR și al cercetărilor științifice pe care le desfășoară”²². Aceasta pentru că urma o nouă cavalcadă de schimbări, care trebuia să reflecte noua orientare care se născuse odată cu schimbare puterii politice.

²¹ Ibidem, d. 60/1966, f. 254.

²² Ibidem, d. 67/1965, f. 294.

NADIA COMĂNECI ÎNTRE SIMBOL ȘI OBIDIRE. CAZUL „CORINA” ÎN ARHIVELE SECURITĂȚII

Valentin VASILE

Nadia Comăneeci between symbol and humiliation. The CORINA's case in the Securitate Archives

Summary

In the context of spreading so many pieces of information referring to the gymnast Nadia Comăneeci by Securitate/whose unique issuer was the Securitate, the study includes a number of clarifications.

The omnipresent structure of Securitate and the permanent restriction of the gymnast's outside communication are emphasized throughout this article.

The degradation of the living standards, unrespecting the commitments to the national values and the interference in the Nadia's professional and intimate life, have accelerated her running away.

Specifying the causes, the gymnast's ways of action, the purpose and her gesture significance are explained throughout this study.

Pe firmamentul gimnasticii mondiale, dar și pe frontispiciul unui sistem socio-politic cu iz autoritar, a apărut o „zână” care a cucerit întreaga lume la Jocurile Olimpice de la Montreal (1976), Nadia (**speranță** în limba slavă veche) Comăneeci. Copila, venită de pe plaiuri moldave și dintr-un oraș socialist în plin avânt economic, a obținut consacrarea internațională odată cu participarea la cea mai importantă competiție sportivă planetară. A devenit repede simbolul României și un propagator al valorilor autentice, dar și idolul multor iubitori ai sportului.

Cu toate acestea actele de recunoștință au avut un preț plătit scump de adolescență; simbolul lumii întregi nu a fost ocolită de neplăcerile mecanismului totalitar statal și de acțiunile Securității până la urgisirea acesteia.

Componenta informațională a studiului este asigurată de Arhiva Securității, și mai precis dosarul de problemă „Sport”, care a adunat în copertele volumelor multe referiri la gimnastă. Scopul lucrării este concentrat pe identificarea unor metode și acțiuni ale Securității în cazul sportivei și evidențierea unor aspecte relevabile pentru cariera campioanei olimpice.

Nadia s-a născut la 12 noiembrie 1961 în orașul Onești, județul Bacău. La o vârstă extrem de fragedă a fost condusă la sala de gimnastică, locul unde va vedea zorii performanței. De altfel, mișcarea sportivă din urbea muncitorească a început să fie cunoscută prin rezultatele obținute de tinerele speranțe de la Liceul cu Program Sportiv, secția gimnastică; la 12 ani era inclusă în lotul național de

gimnastică pe care-l va părăsi, odată cu încheierea activității competiționale, în anul 1981 (participarea la Jocurile Mondiale Universitare desfășurate la București).

Valoarea sportivei era subliniată de rezultatele de la competițiile naționale, Jocurile Prieteniei de la Phenian (1974) sau medaliile de aur și argint de la Campionatul European de la Skien (Norvegia)¹, iar performanțele de la Jocurile Olimpice de la Montreal (trei medalii de aur, o medalie de argint și una de bronz; de asemenea, a obținut scorul perfect de zece la șapte din cele nouă probe de concurs) i-au adus recunoașterea pe plan mondial. După aventura canadiană a fost decorată cu titlul de „Erou al muncii socialiste” și „Maestră emerită a sportului”.

A absolvit Institutul de Educație Fizică și Sport (promoția 1984) și a activat în Comisia de sport a CC al UTC; și-a început cariera de antrenor la Centrul Republican de Pregătire a Loturilor Naționale (1986), urmată și de cooptarea în colectivul tehnic al Federației de Gimnastică (coordona activitatea Centrului de junioare din municipiul Gheorghe Gheorghiu-Dej). La lucrările conferinței naționale a mișcării sportive a fost aleasă ca membră atât în Consiliul Național de Educație Fizică și Sport (CNEFS) cât și în biroul Federației Române de Gimnastică (FRG)².

Consecințele performanțelor olimpice nu au întârziat; pe lângă recompensa morală și profesională s-au oferit și anumite gratificații. De altfel, unul dintre ofițerii de Securitate care a însoțit delegația olimpică, într-o notă informativă, afirma: „după festivitatea de premiere, componentele lotului mi-au solicitat personal, ca sumele cuvenite ca premii, să le fie înmânate la fiecare în parte pe bază de semnătură, deoarece antrenorul Karoly Bela obișnuiește ca drepturile bănești ce li se cuvin acestora să le împartă după bunul plac și mult diminuate, lucru ce s-a întâmplat în timpul turneului efectuat de echipa de gimnastică în Canada, SUA și RFG în martie 1976”³.

Comitetul Executiv al CC al PCR a decis premiarea gimnastelor și a colectivului tehnic sub formă bănească și materială. Nadia urma să primească 100.000 lei și un autoturism „Dacia 1300”, Teodora Ungureanu 35.000 lei și un autoturism „Skoda 100 S”, Bela Karoly 30.000 lei și „Dacia 1300”, iar Marta Karoly 20.000 lei și autoturism „Skoda 100 S”⁴.

Comunicările ulterioare au subliniat inconstanța autoritățile politice; s-a hotărât reducerea drepturilor financiare acordate pentru medaliile olimpice.

¹ Ioan Chirilă, *Nadia*, Editura Sport-Turism, București, 1977, pp. 80-82. Săptămânalul elvețian „Semaine sportive”, din 9 mai 1975, relatează: „Datorită exuberanței latine a Nadiei Comănești, campionatele de la Skien au schimbat, într-un mod fundamental, fața gimnasticii feminine, făcând-o din ce în ce mai atrăgătoare” (Apud D. Dimitriu, *Nadia Comănești și echipa de aur*, Editura Sport-Turism, București, 1976, p. 123).

² Arhiva CNSAS, fond Documentar, d. 13.346, vol. 24, f. 1.

³ Ibidem, vol. 26, f. 301v.

⁴ Ibidem, f. 302v.

Un alt efect al comportării excepționale la Jocurile Olimpice a fost intensificarea activităților de supraveghere, dirijare și manipulare a sportivei Nadia Comăneci de către organele Securității și factorii de conducere din cadrul forului sportiv de specialitate. Deși inserările au fost incluse în dosarul de obiectiv, totuși, există multe similarități cu dosarul de urmărire informativă (structura și conținutul materialelor informative, atribuirea numelui conspirativ „Corina”).

Pe plan internațional, ASSOCIATED PRESS (5 ianuarie 1977) anunța că Nadia Comăneci a fost aleasă atleta feminină a anului 1976. „Comăneci, practic o necunoscută în afară de cercurile gimnastice, a strălucit la Montreal cu șapte note perfecte de 10 și 3 medalii de aur. Ea a cucerit cu ușurință scrutinul anual cu 342 de puncte din 605 voturi înregistrate... Comăneci va primi trofeul BABE DIDRIKSON-ZAHARIAS în memoria atletului

american, care avea titlul de atlet feminin al anului 1932-1954”⁵.

Sub considerentul asigurării protecției unui bun de patrimoniu, precum și evitarea unor atitudini nefirești ale tinerei oneștence, s-a decis eficientizarea muncii prin adoptarea unor „măsuri de apărare”; s-a vehiculat ideea unei eventuale răpiri de către grupuri teroriste internaționale. Un element de confirmare a fost cazul unor infractori, acuzați pentru tâlhărie și aflați în cercetări la Constanța, însă cu rezerve majore asupra capacității de acțiune. Din declarațiile culese de la cei doi prezumtivi răpitori s-a obținut planul de atac; unul dintre aceștia „îmbrăcat destul de elegant, să o aștepte în fața școlii sau sălii de gimnastică cu un mare buchet de flori, ținându-l în mână stângă în fața capului, iar în cealaltă mână arma de foc sau un cuțit cu buton, care ar putea declanșa un zgomet mai înfiorător, la somarea acestuia, să cedeze voinței lui de a urca într-o autofurgonetă (dubă) unde eu îi așteptam la volanul mașinii. După aceasta ne reîntoarcem la Constanța, pe malul mării, unde se află niște cazemate din timpul războiului, după care cerem răscumpărarea ei în valută și asigurarea unei posibilități de a trece frontiera”⁶.

La diversele competiții internaționale s-a procedat pe baza unui plan prestabilit și respectat întru totul. Semnalările unor potențiale acte de răpire au impus o serie de activități preventive puse în aplicare cu ajutorul aparatului de ordine din fiecare țară. În acest context suplimentarea forțelor polițienești (pază și escortă) s-a completat cu activitatea ofițerului de Securitate (neutralizarea

⁵ Ibidem, vol. 5, f. 365.

⁶ Ibidem, vol. 31, f. 41.

tentativelor de contactare din partea unor refugiați români, prevenirea scurgerilor de informații către mass-media, cazarea gimnastelor în alte camere decât cele trecute în diagrama dată de recepția hotelului, în scop de dezinformare a unor persoane interesate) în concursurile din Grecia, Mexic, Venezuela, Anglia și Franța (1977-1978)⁷.

Planul de măsuri, în cazul „Corinei”, nu a reprezentat doar un mod de abordare clasic al muncii informative, ci a urmărit să arate omnipotența aparatului de siguranță în condițiile unui obiectiv de importanță națională.

Dintre măsurile care s-au adoptat, conform planului elaborat de structurile Securității, enumerăm: contactul permanent cu sportiva în vederea prevenirii și neutralizării unor eventuale acțiuni ostile puse la cale de elemente dușmănoase sau rău intenționate; încadrarea informativă concretă, cu rețea de influențare, protecție și apărare; cunoașterea activităților și deplasărilor zilnice; supravegherea familiei și a lotului de antrenori și gimnaste; introducerea de mijloace speciale în diverse locuri de cazare ale Nadiei Comăneci; la deplasările internaționale delegația era încadrată cu un ofițer de Securitate cu sarcini contrainformative, de securitate și gardă pentru sportivă⁸.

Gratitudinea lumii față de un simbol internațional versus interese financiare. Carte, film, spectacol despre activitatea gimnastei Nadia Comăneci

O consecință firească a renumelui mondial implică un mecanism de popularizare prin intermediul mass-mediei. Cum rezultatele de senzație ale gimnastei nu puteau fi ignorate și interesul străinilor față de aceasta a fost *in crescendo* permanent.

Totuși, într-un stat totalitar relațiile sociale suferă anumite modificări ori sunt supuse unor diverse metode de control. În atari condiții, indiferent de domeniul de activitate al subiectului aflat în țară, mijlocirea contactelor internaționale erau asigurate de foruri abilitate. CNEFS negocia eventualele contracte de imagine (publicarea de cărți, filme), iar demonstrațiile sportive erau intermediare de Federația Română de Gimnastică la nivelul conducerii

⁷ Ibidem, vol. 26, f. 8, 8v. La sosirea în Mexic, autoritățile au prezentat pe cpt. Trevinio, însărcinat cu misiunea de a oferi protecție Nadiei, conducătorul unui grup de opt polițiști și două polițiste (angajați la Statul major al Securității Președintelui). Aceștia au explicat conducerii delegației că ei sunt integrați unui program de securitate mai larg (încadrați în primul cerc de siguranță) ce cuprindea și trupe de poliție locală cu atribuții de forțe speciale. Organele de poliție franceze și britanice au luat măsuri de pază și securitate în vederea contracarării oricăror acțiuni teroriste, la hotelul Esso Motor din Londra pe etajul unde erau cazate toate delegațiile participante făceau de pază în schimburi doi detectivi angajați ai hotelului. „La instalarea în hotel, împreună cu antrenorul Karoly Bela, am efectuat un control minuțios al camerelor unde urma să locuiască atât Nadia cât și Teodora, instruite să blocheze încuietoarea de la uși, să nu deschidă decât atunci când va cere antrenorul sau conducătorul delegației, să nu răspundă la telefon, să nu iasă din camere decât în prezența mea sau a antrenorului” (Ibidem, f. 104, 209v).

⁸ Ibidem, vol. 26, f. 6, 6v.

(președinte, secretar general) sau prin contactarea directă a colectivului tehnic. Pe adresa celor două instituții au ajuns nenumărate propuneri de colaborare atât din partea unor trusturi de presă cât și a persoanelor fizice.

Din documentele aflate în Arhivele Securității aflăm de apariția unui volum, dar și a unui film biografic intitulat „Nadia – povestea vieții mele” și „Viața sportivei Nadia Comăneci”. La 5 noiembrie 1980 s-a semnat un contract între CNEFS și editura londoneză „Proteus” cu privire la publicarea unei biografii a Nadiei. Partea română a fost reprezentată de Nicolae Vieru (secretar FRG), iar de cealaltă parte scriitorul Graham Buxton Smither. Editura s-a obligat la efectuarea unei plăți minime de 10.000 lire sterline către CNEFS și achitarea, drept garanție, unui avans de 2.500 lire sterline.

În baza unui raport pozitiv întocmit de Aurel Neagu, redactor șef la cotidianul „Sportul”, și Aurică Stoian, adjunct șef secție sport de masă și economică CNEFS, prin hotărârea nr. 1631/24.12.1980, Biroul Executiv al CNEFS a ratificat acordul respectiv.

Contractul s-a dovedit a fi un eșec, încă de la parafare; o clauză ambiguă pentru statul român, și totuși acceptată, era modalitatea de lansare a cărții (toate părțile semnatare ale acestui contract își vor da concursul la lansarea lucrării, la solicitarea editurii).

Astfel, la cererea editurii, în perioada 9-12 septembrie 1981, o delegație română având în componență și pe Nadia Comăneci s-a deplasat la Londra pentru lansarea cărții. Deși, conform hotărârii CNEFS nr. 1362/8 septembrie 1981, delegația urma să aducă în țară avansul minim garantat de 2500 lire sterline, acesta nu s-a realizat⁹.

G.B. Smither a solicitat insistent aprobarea plecării gimnastei la New York pentru lansarea oficială a volumului pe piața americană, însă persistența refuzului forului sportiv de la București a permis editurii britanice să rezilieze unilateral contractul; paguba pricinuită statului român s-a ridicat la 10.000 lire sterline¹⁰.

În ianuarie 1982 publicistul G.B. Smither a contactat neoficial pe gimnasta Nadia Comăneci și i-a propus un contract pentru turnarea unui film autobiografic inspirându-se din cartea autobiografică.

Jim Thomson și Jim McGinn, în aprilie 1983, reprezentanți ai companiei americane de televiziune „Dave Ball Associates”, au făcut o propunere scrisă CNEFS în vederea realizării unei producții cinematografice de lung metraj despre viața Nadiei; creația oferea publicului spectator și telespectator date despre începuturile, consacrarea și retragerea din activitate a gimnastei, iar pentru originalitate urmau a fi incluse evoluțiile de la Olimpiadele de la Montreal (1976), Moscova (1980) și alte competiții internaționale.

Partea americană a înmănat și un scenariu cuprinzând 40 pagini inspirat din lucrarea publicistului englez G.B. Smither, precum și în urma discuțiilor

⁹ Ibidem, vol. 24, f. 259.

¹⁰ Ibidem, f. 253.

purtate cu familia Karoly. Platourile de filmare din SUA, distribuție cu actori americani și elemente de decor exterioare (orașele Gheorghe Gheorghiu-Dej și Deva) ar fi constituit ingredientele organizatorice.

Specialiștii români au lecturat scenariul și au conchis univoc: conținutul afectează prestigiul gimnastei și supralicitează contribuția soților Karoly la formarea și dezvoltarea sportivei; în plus, oferta financiară era derizorie și imposibil de acceptat (2000 dolari)¹¹.

Deși nu au obținut acordul, fie și formal din partea vreunui for decizional din România, pelicula s-a turnat și chiar a participat la Festivalul de la Cannes (1984). Hebdomadarul egiptean „AKHER SA'A” din 23 mai 1984 menționa în cadrul unui reportaj realizat pe marginea festivalului de la Cannes: „Se hotărâse ca Nadia împreună cu o echipă de sportivi să fie de față la prezentarea filmului inspirat din viața ei, film proiectat la festival pentru întâia oară. Dar în ultimele momente PCR i-a interzis să plece, negocierile dintre compania distribuitoare a filmului și autoritățile române terminându-se cu un eșec ... Un membru al Federației române a declarat că refuzul se datorează faptului că filmul nu a fost făcut în România, sub pretextul creșterii costului, ci în Iugoslavia, deși filmul elogia România, ca prima țară care s-a preocupat de antrenarea fetițelor. Filmul prezintă diferite aspecte din viața Nadiei, din copilărie până la marea victorie olimpică din 1976 de la Montreal, unde ea a realizat imposibilul și a dobândit cele mai mari recorduri, obținând trei medalii de aur. Filmul prezintă și relațiile ei cu antrenorul Bela Karoly, care a descoperit-o la vârsta de șase ani”¹².

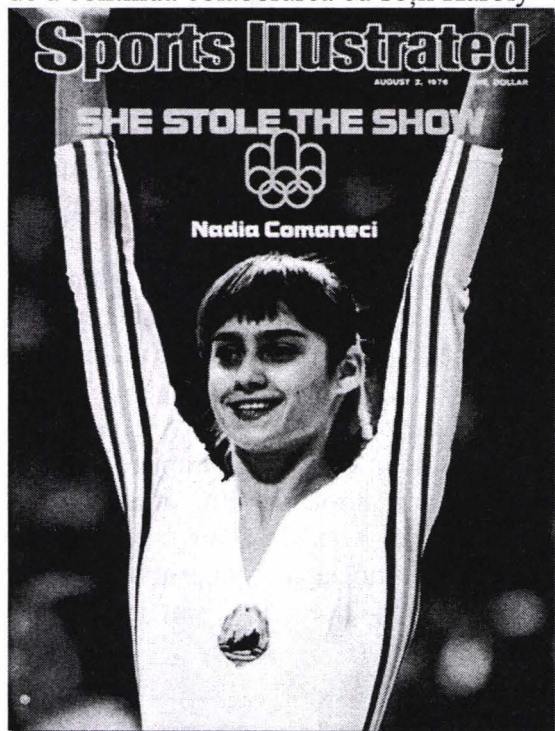
Din datele oferite observăm inexistența personajului principal al poveștii: **NADIA**. Faptul că s-au purtat runde de negocieri cu instituția diriguitoare a sportului românesc arată centralismul sistemului socio-economic și evidențiază practica depersonalizării sportivului și subordonării intereselor profesionale sau financiare în favoarea statului. Rolul periferic al gimnastei în toată combinația financiară subliniază, încă odată, locul vectorului de imagine în cadrul unei societăți axată pe uniformizare, distribuire echitabilă și obediență.

Și totuși valoarea performanțelor era recompensată, fie și parțial; pe de o parte premiile oferite de autoritățile statului (în multe cazuri diminuate față de cele inițiale) și pe de altă parte din turneele demonstrative susținute în străinătate, îndeosebi în Occident.

¹¹ Ibidem, f. 260.

¹² Ibidem, f. 236-237.

După succesul de la Olimpiadă au fost perfectate mai multe contracte pentru participarea la concursuri demonstrative în Japonia (1976), Italia, Mexic, Venezuela, Spania, Grecia, Franța, Marea Britanie (1977) obținându-se venituri materiale deloc neglijabile. De notorietate a rămas scandalul izbucnit în timpul și după reprezentațiile din orașul italian Bologna; tinerele gimnaste au fost nemulțumite de suma primită (50-60.000 lire italiene/sportiv) față de cea acordată antrenorului principal (185.000 lire italiene). Ca o consecință a inechității la întoarcerea în țară cuplul de tehnicieni a fost recompensat cu 30.000 lei, iar Nadiei Comăneci și Teodorei Ungureanu le-au fost blocate primele din cauza refuzurilor de a continua colaborarea cu soții Karoly¹³.

Ultimele pregătiri pentru Campionatul Mondial de la Forth Worth (SUA, 1979) au coincis cu participarea la un turneu în Europa și America de Nord (Norvegia, RFG, Anglia, Mexic), unde echiparea sportivelor, diurna și anumite onorarii au constituit fondul de premiere (ex: în Germania s-a plătit pentru fiecare zi de ședere o diurnă de 100 mărci, iar Nadia a primit și o haină de blană; în Mexic, fiecare participantă a primit 200 dolari și 1000 pesos)¹⁴. Aspectul pecuniar a reprezentat o componentă secundară în ansamblul relațional sportiv-antrenor, însă indispensabilă în condițiile creării unui univers sportiv detensionat.

Performanța implică folosirea unui clișeu confirmat de fiecare dată („multă muncă”) și are în vedere, inclusiv, un raport de cauzalitate între rezultat meritoriu – sportiv de excepție – calitățile antrenorului. Cazul Nadiei a fost unul atipic; rezultatele sportive și talentul nativ au compensat relațiile glaciare cu staff-ul tehnic.

În nota-raport întocmită de Direcția I (șef direcție: maior Dumitru Tăbăcaru) la 21 august 1978 au fost consemnate anumite neînțelegeri între gimnasta Nadia Comăneci și antrenorii Marta și Bela Karoly. Starea conflictuală a fost generată „atât de antrenori datorită faptului că nu au adaptat metodele de antrenament și modul de comportare față de tripla campioană olimpică la noile condiții intervenite în viața ei personală, familială și sportivă, cât și de către

¹³ Ibidem, vol. 26, f. 192v.

¹⁴ Ibidem, f. 126.

gimnastă, care nu a mai acceptat eforturile de antrenament și metodele impuse de antrenorii respectivi”¹⁵. Din cauza superficialității în pregătire sau, pur și simplu, a demotivării tânăra gimnastă nu se mai arăta dispusă la eforturi și privațiuni cerute de sportul de performanță.

Dintre aspectele negative evidențiate la comportamentul Nadiei au fost reținute fuga din cantonament și nerespectarea regimului alimentar, care determina creșterea ei în greutate și impieta programul de pregătire. Tot pe fondul nemulțumirilor sunt incluse și reacțiile acesteia față de recompensele acordate după Jocurile Olimpice de la Montreal, precum și de la ale concursuri internaționale¹⁶.

Cu toate acestea, conlucrarea celor trei a fost posibilă până la turneul desfășurat în SUA (1981). La 30 martie 1981 Bela și Marta Karoly și coregraful Geza Poszar au părăsit delegația României și au acceptat o nouă provocare (pregătirea lotului feminin de gimnastică al SUA). Pe parcursul demonstrațiilor sportive Nadia a fost strict supravegheată de ofițerul de Securitate (însoțitorul gimnastei), dar avea șansa de a fugi din cadrul lotului. Pe fondul cunoașterii intențiilor soților Karoly și a propunerilor insistente din partea lui Kurt Thomas (gimnast al echipei gazdă care a încurajat-o să rămână în SUA pentru a se împlini financiar și profesional) ar fi „evadat”, însă a refuzat. De altfel, gimnasta a primit un telefon de la Magdalena Finteș (fostă gimnastă la Cluj, refugiată în Occident din 1973) care i-a adresat următoarele întrebări: „Ce faci?”, „Nu rămâi?”, iar răspunsul a fost lămuritor: „Eu plec”¹⁷.

Declinarea ofertei avea să fie una dintre rarele ocazii de a rămâne în afara granițelor țării din cauza strictetii aplicate în anii următori. Pro domo pentru alegerea gimnastei era dorința reală de a nu părăsi țara, de a nu fi departe de rudele apropiate și de a-și păstra recunoștința și statutul câpătat, în primul rând, pe meleagurile natale. Un contraargument ar fi nepregătirea fugii sau inexistența motivației unei eventuale colaborări cu cei doi antrenori.

Nadia pe „puntea suspinelor”.

Măsurile informative-operative în cazul „Corina”.

Sub sintagma „apărării bunului național” organele Securității au primit misiunea de a întreprinde o serie de activități specifice muncii informativ-operative. Gimnasta a „beneficiat” de atenția sporită a Securității atât pe perioada activității sportive cât și a celei post-competiționale. Rețetarul de măsuri și acțiuni s-a încadrat celui clasic, însă persistența organelor de a obține informații a fost notabilă până la un moment dat.

Creșterea sportivă a tinerei moldovence nu a rămas indiferentă organelor de informații. „Steaua de pe Valea Troțușului” urma să urce la zenit în timpul

¹⁵ Ibidem, f. 3.

¹⁶ Ibidem, f. 3v.

¹⁷ Ibidem, f. 61.

Olimpiadei din orașul insular canadian. Lumina acesteia avea să orbească tabela de marcaj și să le ofere spectatorilor și telespectatorilor o premieră: nota 1.00 echivalentul notei maxime fără tehnologie electronică actualizată.

În contextul creat utilitatea măsurilor de supraveghere și pază efectuate ulterior și-au găsit justificarea chiar și în condițiile unor aspecte negative ale muncii desfășurate de Securitate.

Primul pas a fost deschiderea unui dosar de urmărire informativă; în acest caz s-a subsumat celui de problemă (obiectiv).

A doua etapă privea acțiunile de culegere a informațiilor cu respectarea următoarelor tipuri de activități:

- stabilirea rețelei informative (convingerea celor din jurul sportivei de a oferi informații, în calitate de informatori sau surse);
- introducerea de mijloace de Tehnică Operativă (TO);
- însoțirea și supravegherea gimnastei de către ofițeri de Securitate.

Ultima etapă se concentra pe analiza și interpretarea datelor în vederea elaborării planurilor de măsuri ulterioare. Corolarul de date a conferit o imagine a sportivei din perspectiva organelor informative și, totodată, descoperirea și tipologia întocmirii și conținuturilor unui dosar de obiectiv sau de urmărire informativă.

Recrutarea de surse sau informatori pentru cunoașterea gimnastei a respectat întru totul specificitățile respectivei practici (pe bază de sentimente patriotice, șantaj, facilitarea accesului la diverse funcții și recompensarea financiară a informațiilor valoroase).

Rețeaua informativă¹⁸, constituită pe lângă Nadia, a livrat note atât din cantonamentele de pregătire cât și de la participările la diverse concursuri. Din consultarea surselor arhivistice au fost identificate mai multe persoane care au acceptat să ofere vești despre gimnastică, desigur cu însemnătăți variabile. Colectarea datelor a fost posibilă prin folosirea mai multor surse, în anumite repere cronologice și în funcție de problematică (randamentul la antrenamente, comportament extrasportiv, atitudinea față de colectivul tehnic și aspecte de interrelaționare socială, amănunte de viață privată), din care enumerăm: „Vlad”, „Cristian”, „Monica”, „Andrei”, „Lia Muri”, „Aurora”, „Aldea”, „Lily”, „Carmen”, „Annemarie Proll”, „Pascal Iorgu” și alții.

Din parcurgerea notelor informative s-a proiectat personalitatea sportivei Nadia Comăneci; de la ființa docilă și fascinată de gimnastică la tână dornică de a-și menține un status social și un statut profesional pe măsura valorii sportive.

Folosirea mijloacelor de tehnică operativă (interceptare convorbiri telefonice, instalare microfoane) combinate cu acțiuni de filaj ale sportivei au avut

¹⁸ Rețeaua informativă este definită ca „totalitatea agenților, informatorilor, colaboratorilor, surselor, rezidenților etc utilizați de Securitate și Miliție pentru culegerea și transmiterea de informații referitoare la persoane sau probleme aflate în atenția acestor instituții”. (*Partiturile Securității*. Directive ordine, instrucțiuni (1947-1987), editori Cristina Anisescu, Silviu B. Moldovan, Mirela Matiu, Editura Nemira, p. 692).

menirea de a produce mai multe incursiuni în viața privată a gimnastei. Supravegherea a fost completată prin prezența fizică a ofițerului de Securitate în cadrul delegațiilor deplasate la diferite competiții. Misiunea „companionului” era stabilită printr-un plan de măsuri elaborat anterior și întregită de prelucrarea contrainformativă de grup sau individuală.

La solicitarea CNEFS, din ordinul conducerii MI, în perioada 14-21 octombrie 1981, cpt. Ioan Romașcanu, sub acoperire de instructor sportiv, a însoțit echipa națională feminină de gimnastică care a participat la două demonstrații în orașele Maestre și Bologna și la întâlnirea de gimnastică cu naționala similară italiană, în localitatea Novara. Scopul acțiunii l-a constituit asigurarea măsurilor de protecție și apărare a întregii delegații române și în mod deosebit a securității gimnastei Nadia Comăneci¹⁹.

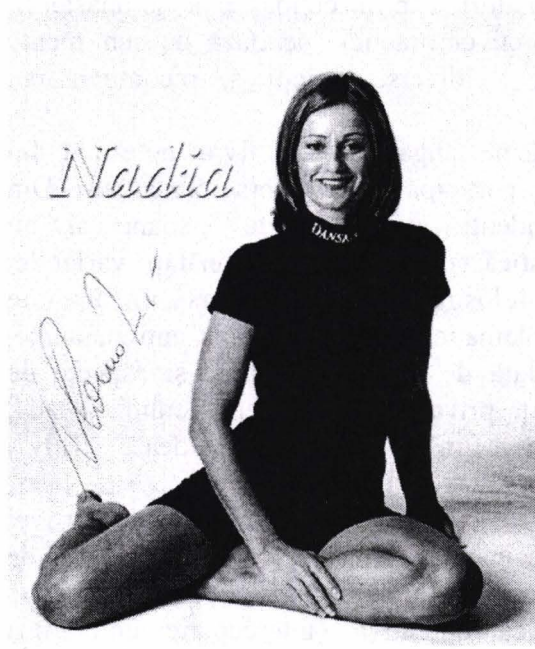
Prezența fostei gimnaste la Jocurile Olimpice de la Los Angeles (1984) a obligat structurile informativ-operative românești să-și adapteze programul de activități; premisa unei dezertări a sportivei trebuia eliminată prin activități eficiente de prevenire și supraveghere.

Dirijarea surselor „Andrei”, „Lia Muri” și „Monica” pentru semnalarea comportării și preocupărilor profesionale și extraprofesionale, dezvăluirea

identității persoanelor străine care au purtat discuții cu ea, amplasarea de mijloace speciale complexe pentru monitorizarea familiei, activitatea „emisarului” (informarea zilnică asupra programului cotidian al Nadiei, îndrumarea permanentă asupra reacțiilor în cazuri-limită ale fostei sportive) și deplasarea amânată cu câteva zile față de restul delegației au întregit tabloul activităților de protecție și control²⁰. Pe durata desfășurării Jocurilor Olimpice nu s-au consumat evenimente deosebite, iar comportamentul Nadiei a fost normal.

Cu toate acestea, regimul plecărilor în străinătate va deveni din ce în ce mai restrictiv: la Olimpiada

asiatică (1988) i s-a interzis deplasarea în Coreea de Sud. Sursele „Monica” și „Cristian” la aflarea veștii că nu s-a aprobat participarea sa la Olimpiada de la Seul s-au adresat conducerii CNEFS, însă răspunsul a fost dezarmant: „este o

¹⁹ Arhiva CNSAS, fond Documentar, d. 13.346, vol. 31, f. 41.

²⁰ Ibidem, vol. 24, f. 239, 239v.

dispoziție superioară”. Nadia a afirmat că „se aștepta la acest lucru, i-ar fi făcut plăcere să fie la Seul dar aceasta este situația”²¹.

De la simbolul României la obidire nu a fost un pas atât de dificil pentru autoritățile statului. Pe plan internațional se întrevădeau zorii unor modificări radicale atât politice cât și socio-economice, iar în țară privațiunile de ordin economic și anchilozarea sistemului politic arătau limitele regimului socialist.

Pe palierul relațiilor speciale Nadia – factori de conducere sportivi și, în subsidiar, elemente politice decizionale s-au evidențiat câteva aspecte. Primul se referă la propaganda țării efectuată de gimnastă prin performanțele sportive (serviciile deliberate aduse de rezultatele excepționale); al doilea este axat pe contraserviciile oferite Nadiei (recompense financiare și materiale, chiar și diminuate; absolvirea Institutului de Educație Fizică și Sport, încadrarea ca tehnician la loturile naționale).

Gesturile organismelor statului nu erau gratuite sau de mulțumire; partea întunecată era reprezentată de monitorizarea agasantă din partea organelor informative și aplicarea mai multor piedici în împlinirea profesională a fostei gimnaste (onorarea unor angajamente în străinătate

Veniturile materiale ale sportivei ar fi crescut în cazul aprobării mai multor contracte venite pe adresa FRG sau CNEFS. Amenințarea unei posibile rămăneri în străinătate era mai mare față de rotunjirea câștigurilor financiare ale statului; în această situație ipotetică ar fi pierdut regimul ceașist, întrucât ar fi fost depozat de un simbol intens promovat („sportivul român a beneficiat de condițiile bune oferite de societatea socialistă”).

Până la finele anului 1985 ieșirile Nadiei nu au fost drastic limitate, însă ultimii ani ai deceniului opt au devenit insuportabili pentru o largă categorie de populație, inclusiv pentru fosta stea a gimnasticii mondiale. Din 1986 invitațiile **nu au fost onorate** deoarece Nadiei Comăneci **i s-a interzis** participarea în afara spațiului socialist²².

Un alt episod al umilirii sportivei s-a produs în aprilie 1989. Ambasada RSR la Paris a trimis, prin intermediul MAE, solicitarea televiziunii franceze „Canal Plus” pentru realizarea unui interviu cu Nadia Comăneci într-o sală de gimnastică, în mijlocul unui grup de tinere sportive. Interviul urma să fie realizat la data de 7 aprilie 1989 de către reporterul sportiv Christophe Roux, cu concursul

²¹ Ibidem, f. 147.

²² Răspunsuri negative au fost primite pentru următoarele evenimente: Marele premiu al Federației Australiene de Gimnastică, JO de la Seul și Congresul Comitetului Olimpic Internațional, emisiune cu campionii olimpici la TV „Swiss Romand” (1988); invitație la Federația Americană de Gimnastică, vizită la un liceu de gimnastică din Grecia, turneu demonstrativ cu lotul feminin Israel și Belgia, Campionatele Europene din Belgia, stagiul de pregătire cu lotul feminin și interviuri tv (Franța), arbitru la un concurs internațional de gimnastică (Italia), Campionatele Mondiale de la Stuttgart (RFG), turneu demonstrativ cu lotul feminin (SUA), concurs la Barcelona și festivalul stelelor gimnasticii (Spania), arbitru concurs bilateral URSS-RSR desfășurat în URSS (1989). (Ibidem, f. 152).

TVR și transmis de televiziunea franceză în cadrul unei emisiuni prezentând marile gimnaste ale lumii, la sfârșitul lunii mai 1989.

CNEFS aprecia că era o acțiune propagandistică întrucât „prezintă minunatele condiții de muncă și viață oferite de statul nostru sportivilor, realizările școlii românești de gimnastică, propunem să se aprobe acordarea unui scurt interviu televiziunii franceze „Canal Plus” de către antrenorul de gimnastică Nadia Comăneci, filmările urmând să fie realizate de TVR²³. Răspunsul primit de la cabinetul „tovarășului secretar al CC al PCR Emil Bobu: NU se aprobă acordarea interviului”²⁴.

Fuga Nadiei din România. Misiune neîndeplinită pentru Securitate

Pe fondul refuzurilor repetate de a-i permite participarea la diverse manifestări sportive internaționale (jurizări de concursuri, congrese ale federației internaționale de specialitate, turnee demonstrative) s-a învederat ideea părăsirii țării. Organele informative, deși erau la curent cu nemulțumirile acesteia, încă nu considerau necesară impunerea unor măsuri suplimentare de supraveghere. De altfel, organele de Securitate au afirmat: „Nu a fost luată în lucru într-o formă organizată întrucât nu a fost semnalată cu manifestări ori intenții de comitere a unor fapte de competența organelor de Securitate” și „nu a fost sesizată cu preocupări de trecere frauduloasă a frontierei ori de rămânere ilegală în străinătate”²⁵.

Dacă lecturăm documentele emise de structurile Securității vom găsi cel puțin o notă de măsuri prin care supravegherea fostei gimnaste era organizată, teoretic, corespunzător (folosirea mijloacelor TO la domiciliul său și în alte locuri; executarea filajului pe momente operative; interceptarea corespondenței interne și externe pe timp de șase luni; identificarea și verificarea legăturilor nou create acționându-se diversificat și cu sprijinul altor unități pentru contracararea încercărilor de atragere a ei în activitățile necorespunzătoare), însă a contrastat flagrant cu realitatea²⁶.

Din vara anului 1989 s-au consumat câteva evenimente care au demonstrat vulnerabilitatea unei instituții atât de intens contestate. Materialele informative referitoare la Nadia au fost din ce în ce mai stereotipe, iar formalismul unor măsuri și acțiuni au evidențiat multă superficialitate în îndeplinirea sarcinilor. Acutizarea lipsurilor și refuzul categoric de a participa la diverse adunări și competiții au grăbit actul părăsirii țării de către Nadia Comăneci. În dimineața zilei de 28 noiembrie 1989 fosta sportivă împreună cu alte șase persoane a trecut fraudulos frontiera în Ungaria, iar ulterior a ajuns în SUA și a solicitat azil politic.

²³ Ibidem, f. 162.

²⁴ Ibidem, f. 160.

²⁵ Ibidem, f. 139.

²⁶ Ibidem, f. 144v.

Cum a fost posibilă „evaziunea” (fuga din țară) aflăm o parte din detalii din cuprinsul volumelor privind Problema „Sport”.

În ziua de 4 noiembrie 1989 au intrat în țară prin PCTF (Punctul de control al trecerii frontierei) Stamora Moravița, cu două autoturisme închiriate la Viena, cetățenii americani de origine română Constantin Panait și Aurel Talpoș (cei doi au trecut fraudulos frontiera în Iugoslavia în 1981, ulterior stabilindu-se în SUA).

Scopul venirii acestora în țară era facilitarea trecerii ilegale a frontierei româno-maghiare a mai multor cetățeni (Gheorghe Paraschiv din București, Gheorghe Talpoș, Dumitru Talpoș și Gabriela Talpoș din Sânnicolau Mare, județul Timiș) fără a se menționa numele fostei sportive.

Din informările aparatului de Securitate s-a sugerat ideea unei întâlniri fortuite între Panait și fosta gimnastă la onomastica unei cunoștințe comune (14 noiembrie 1989). De la petrecerea aniversară și până la părăsirea țării cei doi nu s-au mai despărțit; pe parcursul celor două săptămâni persoanele vizate s-au plimbat nestingherite pe la munte ori au sosit la Sânnicolau Mare, unde s-a chefuit mai multe zile (un obicei al celor care se pregăteau să părăsească România și cunoscut de aparatul de Miliție). Un alt amănunt notabil se referă la înstrăinarea bunurilor deținute de Nadia către familie (întocmirea unor acte de vânzare-cumpărare ale casei și autoturismului către fratele său, Adrian Comănesci)²⁷ învăluite de multă discreție. Cu referire la datele inserate constatăm o apatie completă a organelor informative cu ocazia episodului Sânnicolau Mare. Deși s-a semnalat existența unei informări aparținând sursei „AURORA”, remisă ofițerului de legătură (n.n.: lt. S.A., Serviciul I/B, ISJ Timiș) prin care se anunța că Nadia Comănesci se afla în anturajul a doi cetățeni străini și a altor persoane din urbea timișeană, nu s-au semnalat măsuri concrete. Ofițerul era în concediu de odihnă în momentul furnizării informațiilor de către sursa „Aurora” și nu acordat atenția cuvenită respectivului subiect. Abordarea problemei într-un mod superficial nu a condus la prevenirea sau protecția fostei gimnaste.

Autocritica invocată de cele mai multe ori s-a dovedit lipsită de finalitate. „Mă fac vinovată de faptul că nu am raportat șefului de serviciu sau altor cadre cu funcție de conducere informațiile obținute și nici nu am aprofundat datele respective pentru a cunoaște atitudinea și preocupările elementelor în cauză”²⁸.

Febrilitatea organelor de Securitate post-evaziune s-a dovedit tardivă, dar explicabilă pentru a găsi o justificare față de neprevenirea fugii Nadiei. După modelul clasic de acțiune s-a întocmit fișa biografică, nota de caracterizare, raportul informativ și s-a elaborat planul de măsuri. Primele acțiuni au vizat

²⁷ Liliana Comănesci, cumnată, a declarat: „despre actul de vânzare-cumpărare al casei s-a redactat de către Nadia, la 24.11.1989 la domiciliul acesteia, iar actul de vânzare-cumpărare al mașinii de către soțul meu de la Nadia a fost scris de mine la Sânnicolau Mare în după-amiaza zilei de 27.11.1989. Ambele acte au fost antedatate, cel de vânzare al casei pe data de 14.11.1989, iar cel al mașinii cu data de 03.11.1989”. (Ibidem, vol. 25, f. 329-330).

²⁸ Ibidem.

efectuarea unui control informativ complex (deschiderea dosarelor de urmărire informativă pentru membrii familiei și apropiații gimnastei, activizarea și extinderea rețelei informative, introducerea mijloacelor speciale „T”, interceptarea convorbirilor și a corespondenței) cu scopul declarat de a preîntâmpina tentative de trecere frauduloasă a frontierei de către rude și prieteni, evitarea contactării de către mass-media internațională a familiei, precum și împiedicarea scoaterii din țară a unor documente personale, înregistrări video, decorații, medalii și trofee²⁹.

Demitizarea simbolului „Nadia Comăneci” era văzută ca o soluție de compensare a incapacității Securității, dar și a aparatului de stat de a tezauriza respectiva comoară. Compromiterea și discreditarea fostei gimnaste în fața organismelor sportive internaționale și opiniei publice era una dintre activitățile Securității. Serviciul „D” și UM 0544 ar fi trebuit să conceapă o notă cu date difamante despre Nadia (comportament imoral, lipsa de calități pedagogice și spirit aventurier), iar difuzarea informațiilor era realizată prin intermediul surselor și relațiilor operative cu legături la forurile sportive internaționale, anunțarea telefonică sau prin scrisori a persoanelor cunoscute cu preocupări de culegere de informații referitoare la România, contactarea mass-mediei internaționale³⁰.

Filmul plecării din țară a fost consemnat în notele aparatului informativ și reținem: în dimineața zilei de 28 noiembrie 1989 membrii grupului au fost observați la pichetul de grăniceri din localitatea Kiszombor (Ungaria) fiind urmați de Constantin Panait și Aurel Talpoș cu cele două autoturisme. În ziua de 29 noiembrie cele șapte persoane cazate la hotelul „Royal” din Szeged au fost conduse la frontiera cu Austria³¹.

Argumentul Nadiei Comăneci pentru părăsirea ilegală a țării era absența impusă de autorități la diverse manifestări internaționale, și implicit neîndeplinirea unor atribuții profesionale ori neonorarea unor contracte; un alt detaliu relevant este faptul că „nu s-a angajat în activități dușmănoase virulente”³².

Părăsirea grabnică a țării de către ex-gimnastă, campioană olimpică, a incitat mass-media occidentală care a acordat spații largi evenimentului. Agenția spaniolă „EFE” relatează despre sosirea fostei sportive în SUA (1 decembrie 1989) și oferea detalii de la conferința de presă (dorința de a trăi liberă și indiferența afișată de impactul produs asupra regimului comunist prin plecarea acesteia).

„Le Figaro” scria: „Dramele ne vin acum din Europa de Est, nu de la Hollywood. În România se petrec adevărate scenarii de cinema. Fosta campioană a scăpat din țară miercuri, după ce fusese eroina sistemului socialist. Realitatea

²⁹ Ibidem, vol. 24, f. 12-14.

³⁰ Ibidem, f. 15, 15v.

³¹ Pe larg despre filmul „evaziunii” Nadiei în Florian Banu, *A fugit Nadia Comăneci* în „Jurnalul Național”, suplimentul „Scânteia”, 28.11.2009; Florian Banu, *Noiembrie 1989 – plecarea din România a Nadiei Comăneci – ultima lovitură de imagine dată regimului Ceaușescu* (comunicare prezentată în cadrul Simpozionului științific internațional „Sfârșitul regimurilor comuniste. Cauze, desfășurare și consecințe, 25-28 iunie 2009, Făgăraș-Sâmbăta de Sus”).

³² Arhiva CNSAS, fond Documentar, d. 13.346, vol. 24, f. 12.

între ficțiunea. Multe episoade din viața Nadiei sunt mai mult decât românești”³³.

„Europa Liberă” informa ascultătorii: „posturile de radio americane au anunțat știrea părăsirii României de către Nadia Comăneci, în timp ce canalele de televiziune locale și rețelele naționale, ca ABC, CBS și NBC, au dedicat programe speciale, aducând pe micul ecran secvențe din participările gimnastei la Olimpiade, campionate mondiale și internaționale.

Presa scrisă americană, exemplificată de gazeta „New York Times”, a subliniat semnificația gestului prin următoarele titluri: „Nadia a ales libertatea” sau „Nadia a făcut un nou salt extraordinar, cel spre lumea liberă”³⁴.

„The Independent”, cotidian londonez, a publicat știrea pe prima pagină, iar în interiorul publicației a apărut un articol semnat de Imre Koracs din Budapesta intitulat: „România pierde cea mai bună reclamă”³⁵. Și într-adevăr pierderea s-a dovedit incomensurabilă pentru regimul politic muribund. Pe parcursul anilor '80 Nadia, simbolul socialismului românesc, a cunoscut o transformare continuă și obiditoare, cu ajutorul factorilor decizionali sportivi subordonați celor politici.

O armă de propagandă și imagine pozitivă s-a pierdut, tocmai, din cauza limitării dreptului de a circula în afara granițelor fie și în interes de serviciu. Dacă s-ar fi menținut o relație firească cu Nadia Comăneci, fără amestecuri grosiere în viața profesională și ar fi satisfăcut anumite cerințe (participarea la diverse acțiuni internaționale, chiar și sub observația directă a unui ofițer de Securitate) probabilitatea plecării frauduloase din România era mult diminuată. Raționamentul afirmației se bazează pe două reacții ale Nadiei în momente-cheie: în 1981 a refuzat să rămână în SUA, deși era facilă acțiunea, iar a doua vizează declarația de la conferința de presă („am vrut să fiu liberă”) din SUA (1 decembrie 1989). Cele două momente subliniază două stări de spirit distincte: prima de respingere a unei oferte tentante atâta vreme cât nu era pregătită acțiunea și a doua ca o descătușare față de chingile sistemului comunist (dirijarea activității profesionale și ingerințe în viața personală).

Lovitura aplicată de ex-gimnastică regimului ceaușist, fără a fi premeditată, s-a resimțit inclusiv de către aparatul de Securitate. Bâlbâielile structurilor informative, așa cum rezultă din consultarea documentelor fostei instituții, activitatea neîndoielnică a serviciilor secrete străine (în măsură covârșitoare, mediatică) și pulsul slab la șocul fugii evidențiază inaptitudinea Direcției Securității Statului de a gestiona cazul.

Măsurile preconizate au fost abandonate concomitent cu schimbarea regimului politic; eventuala supralicitare a fugii gimnastei este asociată afirmației că și respectivul episod a contribuit la sfârșitul dictaturii ceaușiste.

³³ Ibidem, f. 66.

³⁴ Ibidem, f. 66-67.

³⁵ Ibidem, f. 87.

CONCLUZII

Dimensiunea unei personalități sportive ca Nadia Comăneci a fost percepută de majoritatea contemporanilor din prisma activității profesionale, dar și a unor amănunte de viață privată.

În contextul existenței unui regim cvasiautoritar și a desfășurării activității unei instituții supranumită „Poliție Politică” (Securitatea Statului) nici gimnasta Comăneci nu a făcut excepție de la aprehensiunea indusă de respectivele structuri.

Dobândirea unei recunoașteri internaționale a condus și la asocierea unor obligații, firești, de promovare a interesului național (rolul mișcării sportive în cadrul societății, edulcorarea imaginii negative asupra regimului de la București sugerată de mass-media internațională etc.); de asemenea, a determinat și intensificarea acțiunilor de supraveghere și protecție din partea organelor informative.

Nadia a exprimat într-un mod generic statutul sportivului de performanță, însă a avut și multe particularități; capitalul de imagine și simpatie intens valorificat de regimul politic s-a contrabalansat cu atitudinea sportivei (pretenderisirea și prezervarea unei poziții câștigate în timpul activității sportive).

Monitorizarea și controlarea activităților gimnastei de către Securitate au decurs fie cu tact și discreție (interceptare, mijloace TO, colaborarea cu rețeaua informativă) fie direct prin interpunerea unui ofițer (de obicei, instructor sportiv) în cadrul delegațiilor deplasate în străinătate.

Eficiența măsurilor s-a probat până la sfârșitul lunii noiembrie 1989, când s-a produs „evaziunea”, însă disfuncționalități în activitatea informativă din dosarul-problemă „Sport” au apărut încă din vara aceluiași an.

Stima arătată Nadiei s-a diminuat după retragerea din activitatea sportivă, iar șicanele autorităților de resort s-au multiplicat. Obida față de Nadia s-a materializat îndeosebi prin interzicerea participării la diverse competiții internaționale, diminuarea unor venituri financiare și implicarea în anumite probleme personale.

Dincolo de impedimentele ivite în cariera Nadiei Comăneci, cutremurelor din viața intimă și a dirijismului practicat de regimul politic, în memoria contemporanilor a rămas întipărită prestația excepțională de la Montreal; supranumele de „zeiță” sau „d-ra perfecțiune” cunoaște o recurență neîntârziată, iar alte aspecte din evoluțiile acesteia ocupă poziții de secundare ori nesemnificative.

SPRE O VIZIUNE INTEGRALĂ A GRAIULUI CEANGĂILOR BILINGVI DIN MOLDOVA

Ioan DĂNILĂ

Towards an integrated vision of bilingual Csango dialect in Moldova

Summary

In Moldavia, more certainly on Siret Valley and Trotuș Valley, lives a population with a specific statute. From a religious point of view, the inhabitants are Romans-Catholics and from an ethnical point of view, over 90% (90 per cent) from them declare themselves Romanians. They came from Transylvania - in two successive waves - where they learned Magyarian (Hungarian) language, but in Moldavia they were put in the situation to learn again the Romanian language. Has resulted a mixed idiom in which there are recognized elements both from the Romanian and Magyarian (Hungarian) language. The simultaneous usage of Romanian language and Csangos idiom led to a special bilingualism, in which there are predominant the Romanian idioms.

The paper makes evident the answers of some studies made in villages from Bacău city especially on Siret Valley (Luizi-Călugăra, Cleja, Faraoani, Gheorghe Doja, Ciucani, Fundu-Răcăciuni etc.) and on Trotuș Valley (Nicorești, Bahma, Tuta, Târgu-Trotuș, Satul Nou). Also, there were studied under linguistic report communities from Neamț (Săbăoani, Pildești, Gherăiești, Adjudei, Tămășeni etc.), Iași (Mircești, Butea, Iugani etc.), Vrancea (Vizantea Mănăstirească and Ploscuțeni) and Vaslui (Corni-Huși).

The questionnaires that I applied in conformity with "The New Linguistic Romanian Atlas" emphasized important characteristics for cataloguing Csango's idiom even speech and not subdialect or just language. The paper brings forward linguistics phenomena (phonetics, lexically, morphologically and semantics) less known by the Romanian and Magyarian dialectologists.

Cercetarea graiului ceangăilor din Moldova a cunoscut prea multe discontinuități, pentru a se vorbi astăzi despre o imagine unitară și corectă a specificului idiomului în discuție. Atât specialiștii maghiari, cât și cei români au acordat componentei istorice un spațiu prea mare în raport cu obligațiile față de ceea ce se manifestă în modul cel mai pregnant: vorbirea. De aici hiatusul uriaș între tentativele de studiere a graiului ceangăiesc, dar și vizibila inegalitate între volumul de studii dedicate componentei maghiare a idiomului romano-catolicilor din Moldova și cvasitotala absență a celor dedicate componentei românești a aceluiași grai. Până la urmă, „lingviștii români au văzut în acest grai un mod

original de exprimare, caracteristic unei populații alogene, care de puțină vreme s-ar fi adaptat necesităților limbii române¹.

Printre cercetători, cel mai cunoscut este profesorul Dumitru Mărtinaș, autorul unei lucrări singulare în peisajul istoriografiei românești – „Originea ceangăilor din Moldova” –, rod al unor cercetări minuțioase în plan istoric, etnografic și lingvistic întreprinse într-un timp îndelungat, pe baza unei documentații extrem de vaste. El însuși ceangău, a fost preocupat de problema identității acestei populații, constatând că dacă în 1941 erau inventariate 242 de titluri de lucrări în domeniu, „nici una dintre ele nu se ocupă de graiul lor românesc. Din 1941 și până în prezent, numărul acestora a crescut considerabil”². Or „pentru descifrarea trecutului incert al [acestei] populații bilingve este necesar studiul atent al ambelor limbi vorbite de [această] populație”³, în condițiile în care „toate cercetările științifice mai vechi au ocolit în mod constant studiul graiului românesc ceangău”⁴.

Termenul „ceangău” și derivatele lui au cunoscut o mare diversitate în privința descrierii și chiar a grafiei. Prezentând cartea lui D. Mărtinaș, Al. Graur nota că „în general, numele națiunilor sunt date de străini; fiecare neam îi numește pe compatrioții săi *ai noștri* și nu are nevoie de nume proprii decât pentru străini”⁵. Termenul „ceangău” a fost explicat diferit, deși se poate identifica o arie comună a sensurilor. Al. Graur îi stabilește înțelesul de „corcit”⁶, iar Zöld Peter îl orientează spre verbul unguresc *csangani* „a hibridiza”⁷. Etimonul „csángó” a circulat în forma românească mai întâi cu digraful „ci” (*Limba Ciangăilor din Săbăoani*, de Iosif E. Naghiu, 1950, *Idiomul ciangăilor din Moldova*, în „Tratat de lingvistică generală”, 1972 ș.a.), după care s-a fixat în forma „ceangău”⁸, fără ca lucrările normative să precizeze varianta pentru feminin. Sensul pe care îl percepe populația romano-catolică este unul peiorativ, ca posibil reflex al înțelesului

¹ Ioan Dănilă, *Limba română în graiul ceangăilor din Moldova*, București, Editura Didactică și Pedagogică - R.A., 2005, p. 5.

² Dumitru Mărtinaș, *Originea ceangăilor din Moldova*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1985, p. 66.

³ *Ibidem*, p. 9.

⁴ *Ibidem*.

⁵ Al. Graur, *O carte despre ceangăi*, în „România literară”, an XVIII, nr. 41, din 10.10.1985, p. 8.

⁶ *Ibidem*.

⁷ Apud Jean Nouzille, *Ceangăii din Moldova*, în „Magazin istoric”, anul XXXVII, serie nouă, nr. 2 (431), febr. 2003, p. 48.

⁸ *** Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”, București, Editura „Univers enciclopedic”, 2005, s.v. (*ceangău*, s.m., art. *ceangăul*; pl. *ceangăi*, art. *ceangăii*)

primar: „rău sunător (la ureche), aluziune la graiul lor cel aspru”⁹; „numele se explică prin felul lor de a vorbi cu greșeli”¹⁰.

Cea mai evidentă particularitate a graiului ceangăilor din Moldova este pronunțarea siflantă, care constă în substituirea lui *ș* și *j* cu *s* și, respectiv, *z*. Fenomenul a fost consemnat probabil prima oară la sfârșitul veacului al XIX-lea: culegătorul de folclor Enea Hodoș¹¹ a auzit în 1892, în Banat, rostindu-se *s* pentru *ș*, iar Gustav Weigand¹² semnalează perechea fonematică: *z* în loc de *j*. Mai apoi constată că și în vestul Olteniei se întâlnesc particularitățile respective, localizându-l ca „patrie a comunelor cu *s* din Banat”. Informația că siflantele *ș* și *j* se rostesc ca *s* și *z* la ceangăii din Moldova l-a determinat pe dialectologul german să întreprindă o călătorie în satele de pe Valea Siretului și a Trotușului, realizând o anchetă dialectală aplicată, în șase localități în care limba română nu era însușită uniform. Concluzia la care ajunge este că „nu poate fi vorba ca acest ciudat fenomen de limbă să fi luat naștere separat în Moldova, Oltenia și Banat. Trebuie să-i stea la bază un element etnic comun”¹³.

În perioada 1960-1963, Mircea Borcilă, de la Universitatea din Cluj-Napoca, a întreprins anchete dialectale în arealul Banat-Mehedinți, conchizând că „nu există nicio legătură între fenomenul fonetic din Banat și Oltenia și cel analog din Moldova”¹⁴. Cuvintele avute în vedere de lingvistul clujean au reprezentat contexte fonetice diferite: *șarpe*, *șanț*, *ședință*, *mașină*; *jale*, *cojoc*, *curaj*, iar o primă concluzie a fost formulată în termeni categorici: siflantizarea „constituie cea mai caracteristică particularitate fonetică a unui subdialect al dialectului ceangău (subdialectul de nord, cuprinzând câteva sate din jurul Romanului)”¹⁵. Se deduce că idiomul ceangăiesc cunoaște subdialectul de sud, din jurul Bacăului, care prezintă fenomenul siflantizării atât la ceangăii monolingvi, cât și la cei bilingvi. Studiind aprofundat cazul în discuție și raportându-l la varietățile istorice ale limbii române comune (aromâna și istroromâna, care cunosc fenomenul siflantizării), Mircea Borcilă decide ferm: „Rostirea aceasta reprezintă un

⁹ Lazăr Șăineanu, *Dicționar universal al limbii române*, Craiova, Editura „Scrisul românesc”, [1929], s.v.

¹⁰ Alexandru Ciorănescu, *Dicționarul etimologic al limbii române* (trad.), București, Ed. Saeculum I.O., 2001, s.v.

¹¹ Apud Enea Hodoș, *Poezii populare din Banat*, Ediția a II-a, Caransebeș, 1895, p. 5.

¹² Apud G. Weigand, *Der Banater Dialekt*, în „Jahresbericht des instituts für rumänische Sprache zu Leipzig”, III, 1896, cap. „Die s-Ge-meinden”, pp. 229-231.

¹³ *Ibidem*, p. 270.

¹⁴ Mircea Borcilă, *Un fenomen fonetic dialectal: rostirea lui ș ca s și a lui j ca z în graiurile dacoromâne. Răspândirea și situația actuală a fenomenului*, în „Cercetări de lingvistică” (Cluj), anul X, nr. 2, 1965, p. 269.

¹⁵ Idem, *Un fenomen fonetic dialectal: rostirea lui ș ca s și j ca z în graiurile dacoromâne. Vechimea și originea fenomenului*, în „Studia Universitatis <<Babeș Bolyai>>” Cluj, Series *Philologia*, Fasciculus 2, 1965, pp. 109-121.

fenomen fonetic dacoromân¹⁶, cu alte cuvinte este „rezultatul unui proces intern de dezvoltare a limbii române”¹⁷. Din 1965 până astăzi nu cunoaștem vreun studiu care să contrazică afirmațiile lingvistului clujean. Fenomenul siflantizării cunoaște o răspândire redusă, comparativ cu secolele XVIII-XIX, dar încă puternic exprimat în vorbirea ceangăilor monolingvi: substituirea lui *ș* cu *s* este aproape generală în cazul vorbitorilor de vârste înaintată și medie, iar rostirea lui *z* pentru *j* se semnalează, la aceiași vorbitori, în proporție de 70%. Ceangăii bilingvi utilizează în proporție de 60-70% pe *s* în locul lui *ș* și de 40-50% pe *z* în locul lui *j*. Ancheta dialectală întreprinsă de noi în perioada 2000-2004 a evidențiat rezistența siflantizării și în cazul ceangăilor bilingvi. Iată câteva exemple: „șindrila” este denumită *sindrila* la Cleja și Gh. Doja, *sindrila* la Ciucani, *sindrila* la Oituz; *cămașa* devine *cămasă* la Luizi-Călugăra, Târgu-Troțuș, Tuta, Pildești, *cămasă* la Frumoasa și *cămasa* la Valea Seacă; *măceașă* se rostește *măcăsă* la Tuta, *măcăsă* la Târgu-Troțuș, *măcîesă* la Frumoasa.

Dar nu numai rostirea siflantă caracterizează idiomul ceangăiesc, ci și lexicul comun, utilizat cu nuanțe deosebitoare în localitățile romano-catolice de pe Valea Siretului și Valea Troțușului. Din păcate, în acest domeniu este de remarcat o derută generală, cauzată de absența cvasitotală a studiilor pe tema componentei românești a graiului bilingv (româno-ceangăiesc) și de abundența și vechimea studiilor orientate către componenta maghiară a acestuia. S-a vorbit intens, într-o vreme, despre influența limbii române asupra graiului ceangăilor, pentru ca ulterior să se demonstreze că nu poate fi vorba despre împrumuturi din limba română, ci de intersectarea a două limbi: maghiara și româna. Un argument al faptului că lipsesc studiile românești asupra graiului ceangăiesc ar fi similitudinile acestuia cu graiurile din Transilvania, dar și cu cele din Moldova, Banat și Oltenia, ceea ce a determinat catalogarea globală a acestor idiomuri.

Cercetări aprofundate au întreprins specialiștii maghiari (dialectologi, sociologi, etnologi, folcloriști, istorici), cu preponderență în anul 1949, când Institutul de Lingvistică Maghiară al Universității „Bolyai” din Cluj a inițiat un proiect vast de aplicare a „metodei geografiei lingvistice folosite în U.R.S.S.”¹⁸. Un colectiv format din lingviști (Gálffy Mózes, Márton Gyula, Szabó T. Attila, Vámszer Márta), sociologi (Szarvad Tiberiu) și etnografi (Kós Károly) a străbătut 73 de localități din Moldova de mijloc, aplicând un chestionar cu 350 de întrebări și recoltând câte 5000 de date despre un punct anchetat. S-a constatat astfel că termenii inventariați pot alcătui grupe de câte doi: maghiar-maghiar, românesc-

¹⁶ *Ibidem*, p. 112.

¹⁷ *Ibidem*, p. 119.

¹⁸ Szabó T. Attila, *Cercetări asupra graiului popular al ceangăilor din Moldova*, în „Cum vorbim” (București), anul III, nr. 2, 1951, p. 31.

românesc și, cei mai numeroși, maghiar (ceangăiesc)-românesc, dar mai ales românesc-maghiar (ceangăiesc)¹⁹.

Simultan, doi cercetători de la Universitatea „V. Babeș” din Cluj au întreprins un studiu similar al bilingvismului ceangăiesc și, totodată, al „graiului românesc al Ciangăilor românizați”²⁰. Rezultatele acestor cercetări nu au fost publicate, pe când studiile specialiștilor maghiari au apărut în 1991, sub titlul „A moldvai csángó nyelvjárás atlasza” [*Atlasul graiului ceangău din Moldova*] (Budapesta, Societatea de Științe Lingvistice Maghiare). Cele două volume au fost semnalate de bibliografia românească abia în 1997, iar exemplarul pe care l-am avut la dispoziție a fost înregistrat la Biblioteca Universității din Budapesta la 27 febr. 2001. Este vorba despre o lucrare extrem de utilă, pregătită încă din anii '50 și anunțată ca iminentă apariție în 1962. Trei cercetători de marcă din dialectologia maghiară, Szabó T. Attila, Gálffy Mózes și Márton Gyula, fundamentaseră proiectul prin stabilirea a 3000 de cuvinte-titlu, care urmau să facă obiectul chestionarului de aplicat în anumite puncte de anchetă încă din 1949. Ulterior, chestionarul a fost redus la 500 de întrebări, iar numărul localităților a fost modificat de la 92 la 43. În 1962, s-a operat o primă evaluare a materialului colectat, iar în 1969 erau pregătite două volume (ideea realizării celui de-al treilea volum a fost abandonată). Lucrarea, de mare valoare științifică, prezintă și un inconvenient: este înregistrată doar componenta maghiară a graiului bilingv utilizat de ceangăii din Moldova, ceea ce creează derută în lumea cercetătorilor. În consecință, am întreprins o cercetare complementară în 29 de localități din județele Bacău, Neamț și Vrancea, în care se manifestă bilingvismul româno-ceangăiesc. Dintre studiile românești de dialectologie, este de menționat contribuția lui Emil Petrovici, care în 1934 a aplicat chestionarul lingvistic într-o localitate cu populație parțial (jumătate) catolică, Mircești, conchizând: „Vorbesc toți numai românește, dar zic *asa* pentru *așa*!”²¹

Dacă „A moldvai csángó nyelvjárás atlasza” „reprezintă o contribuție esențială la cunoașterea dinamicii componentei maghiare a graiului ceangăilor din Moldova”²², nu același lucru se poate afirma despre componenta românească a graiului în discuție. În 1958, „Atlasul graiului ceangău din Moldova” reprezenta un proiect de anvergură, „operă de colaborare a Catedrei de limba maghiară de la

¹⁹ Apud Márton Gyula, *Adalékok a bilingvizmus kérdéséhez* [Contribuții la problema bilingvismului], în „Nyelv-és irodalomtudományi közlemények” (Cluj-Napoca), anul IV, nr. 4, 1960, p. 295 ș.u. Articolul continuă studiul „Perechi de cuvinte în graiul ceangău din Moldova”, publicat în „Omăgiu lui Iorgu Iordan cu prilejul împlinirii a 70 de ani”, București, Editura Academiei R.P.R., 1958, pp. 557-569 și apoi în „Studii și cercetări lingvistice” (București), anul XII, nr.4, 1961, pp. 541-553, sub titlul „Câteva aspecte ale bilingvismului maghiaro-român la ceangăii din Moldova”.

²⁰ Szabó T. Attila, *loc. cit.*, p. 32.

²¹ Emil Petrovici, *Atlasul lingvistic român, II. Introducere*, Cluj-Napoca, Institutul de Lingvistică și Istorie Literară, 1988, p. 233.

²² Ioan Dănilă, *op. cit.*, p. 86.

Universitatea <<Bolyai>> cu Institutul de Lingvistică din Cluj²³, cum o cataloga Emil Petrovici.

Pentru a fi în actualitate, am comparat rețeaua geografică publicată în 1991 cu o alta, din 2002²⁴, și am concluzionat că graiul bilingv se manifestă în 29 de localități, neluând în calcul unele sate aflate la o distanță mică sau foarte mică de punctele respective (de exemplu, Somușca față de Cleja sau Nicorești și Bahna față de Satul Nou, toate trei satele făcând parte din comuna Pârgărești). Alte localități, neincluse în 1991 sau 2002, au fost preferate pentru conturarea unei imagini globale a fenomenului bilingvismului. Este vorba despre Pralea, Coman, Călcâi și Cădărești, toate din județul Bacău. După 2004, am aplicat chestionarul în totalitate sau parțial în alte puncte din județele Iași, Neamț și Vrancea și, în premieră, în județul Vaslui (Corni-Huși). Pentru fenomenul siflantizării am studiat graiul din satul Valea Seacă (comuna Bălțătești, județul Neamț), localitate cu populație ortodoxă.

Pentru stabilirea inventarului lexical, am asociat atlasul maghiar din 1991 cu „Noul atlas lingvistic român“, reprezentând un corpus de 359 de unități, organizate pe 14 câmpuri onomasiologice: „Casa“, „Transport. Administrație“, „Școala“, „Corpul omenesc“, „Familia. Sănătatea“, „Stări. Diverse“, „Încălțăminte, îmbrăcăminte“, „Hrana“, „Pasiuni, însușiri“, „Agricultură“, „Cerul“, „Pădurea“, „Animale sălbatice“ și „Timpul“. Răspunsurile au fost înregistrate în totalitate pe bandă magnetică, iar modalitatea de lucru cu subiecții a fost interviul dialectal. În lipsa chestionarului care ar fi trebuit să însoțească atlasul din 1991, am apelat la cel din 1963, publicat în „Fonetica și dialectologie“, la care am adăugat contribuțiile proprii. Interpretarea primară a materialului colectat ne-a condus la concluzia că ceangăii moldoveni „utilizează limba română la nivelul competenței lingvistice date de proprietatea termenilor, de valorizarea contextuală și de asocierea referențială adecvată“²⁵. Pentru exemplificare, reproducem hărțile dialectale ilustrând variantele pentru primele două cuvinte din inventarul lexical: *curte* și, respectiv, *casă*. Precizăm că am utilizat aceeași hartă din atlasul apărut în 1991, la care am adăugat detaliile impuse de necesitatea unei lecturi exacte (poziția râurilor, fixarea orașelor etc.). De asemenea, am preluat numărul cartografic din atlasul respectiv, pentru a putea fi realizată mai eficient comparația între componenta maghiară a graiului și cea românească. Localitățile înregistrate sunt: 1 - Valea Seacă (în atlasul elaborat de G. Weigand²⁶ în 1909, purta numărul 506), 4 - Valea Mare, 5 - [N.] Bălcescu, 6 - Faraoani, 7 - Cleja, 10 - [Gh.] Doja, 11 - Ciucani, 13 - Fundu-Răcăciuni, 15 - [Arini], 17 - Gioseni (în

²³ Emil Petrovici, *Sarcinile actuale ale dialectologilor din R.P.R.*, în „Fonetica și dialectologie“ (București), anul I, 1958, p. 209.

²⁴ Cf. Ferenc Pozsony, *Ceangăii din Moldova*, Cluj-Napoca, Asociația Etnografică „Krizs János“, 2002.

²⁵ Ioan Dănilă, *op. cit.*, p. 91.

²⁶ Cf. G. Weigand, *Linguistischer Atlas des dacorumänischen Sprachgebietes*, Leipzig, 1909.

NALR - *Mold. Bucov*²⁷. purta numărul 595), 22 - Luizi-Călugăra, 25 - Lespezi, 26 - Frumoasa, 28 - Pustiana, 44 - Sascut [-Sat], 49 - Târgu-Troțuș, 50 - Tuta, 52 - Satul Nou, 55 - Oituz (la G. Weigand, 492 [Grozești]), 56 - Ferăstrău, [56' - Călcâi], 63 - Dărmănești, 66 - Ciugheș, [66' - Cădărești], 68 - Pildești, 69 - Săbăoani (la G. Weigand, 537), 78 - Pralea (în NALR - *Mold. Bucov.*, 663), 79 - Vizantea [Mănăstirească], 86 - Coman. În afară de Pildești și Săbăoani, care sunt în județul Neamț, și Vizantea Mănăstirească, din județul Vrancea, celelalte localități se află în județul Bacău.

Comentariile sunt de prisos. O concluzie parțială se impune totuși: cele 359 de hărți dialectale realizate de noi în 2004 se constituie într-o necesară complinire a atlasului apărut în 1991. Doar împreună cele două inventarieri monografice dialectale pot da seamă de validitatea uneia sau alteia dintre componentele graiului bilingv ceangăiesc.

Anexa nr. 1

Lista localităților anchetate

Nr. crt.	LOCALITATEA	NUMĂRUL CARTOGRAFIC				
		MCNA	NALR-Mold. Bucov.	ALR I, II	WLAD	Altă nume-rotare
1	Valea Seacă	1	-	-	506	-
2	Valea Mare	4	-	-	-	-
3	[N.] Bălcescu	5	-	-	-	-
4	Faraoani	6	-	-	-	-
5	Cleja	7	-	-	-	-
6	[Gh.] Doja	10	-	-	-	-
7	Ciucani	11	-	-	-	-
8	Fundu-Răcăciuni	13	-	-	-	-
9	[Arini]	15	-	-	-	-
10	Gioseni	17	595	-	-	-
11	Luizi-Călugăra	22	-	-	-	-
12	Lespezi	25	-	-	-	-
13	Frumoasa	26	-	-	-	-
14	Pustiana	28	-	-	-	-
15	Sascut [-Sat]	44	-	-	-	-
16	Târgu-Troțuș	49	-	-	-	-

²⁷ *Noul atlas lingvistic al României. Moldova și Bucovina*, de Vasile Arvinte, Stelian Dumistrăcel, Ion A. Florea, Ion Nuță, Adrian Turculeț, vol. I-II, București, 1987-1997.

17	Tuta	50	-	-	-	-
18	Satul Nou	52	-	-	-	-
19	Oituz	55	-	-	492 [Grozești]	-
20	Ferăstrău	56	-	-	-	-
21	[Călcâi]	-	-	-	-	56'
22	Dărmănești	63	-	-	-	-
23	Ciugheș	66	-	-	-	-
24	[Cădărești]	-	-	-	-	66'
25	Pildești	68	-	-	-	-
26	Săbăoani	69	-	-	537	-
27	Pralea	78	663	-	-	-
28	Vizantea [Mănăstirească]	79	-	-	-	-
29	Coman	86	-	-	-	-

Anexa 2

1

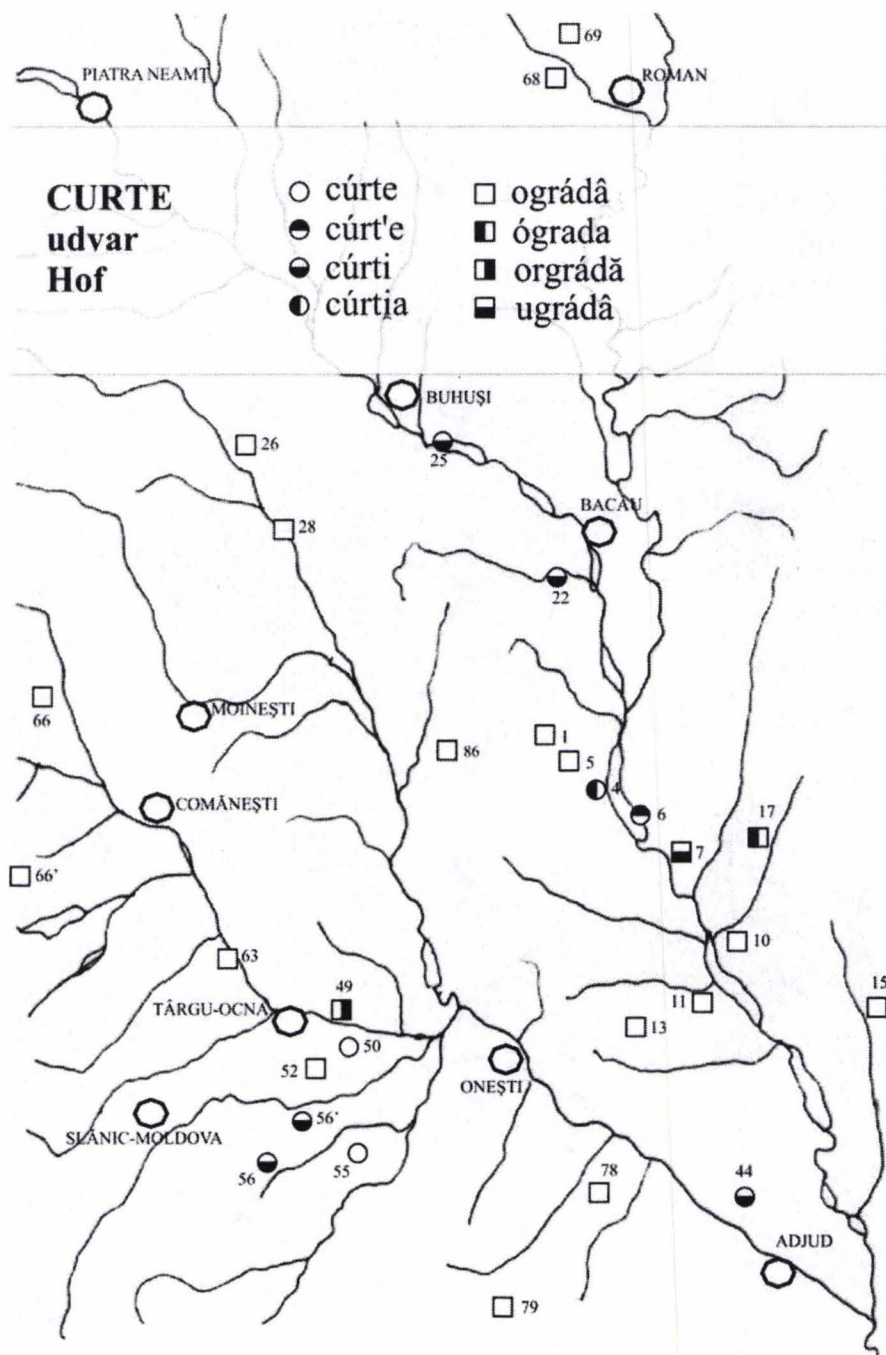
<p>CURTE udvar; Hof [1] [672]</p>	<p><i>cúrte</i> (50, 55), <i>cúrt'e</i> (6), <i>cúrti</i> (22, 25, 44, 56, 56'), <i>cúrtCa</i> (4); <i>ográdâ</i> (1, 5, 10, 11, 13, 15, 26, 28, 52, 63, 66, 66', 68, 69, 78, 79, 86), <i>ógrada</i> (17), <i>ográdă</i> (49), <i>ugrádâ</i> (7).</p>
---	---

[3], [ALR II/I: h. 178, 261, 267, 271; SN V, h. 1354], [NALR-Olt.:h. 198], [ALRR-Mar.: h. 257], [NALR-Ban.: h. 211], [NALR-Mold. Bucov.: pl. 98]

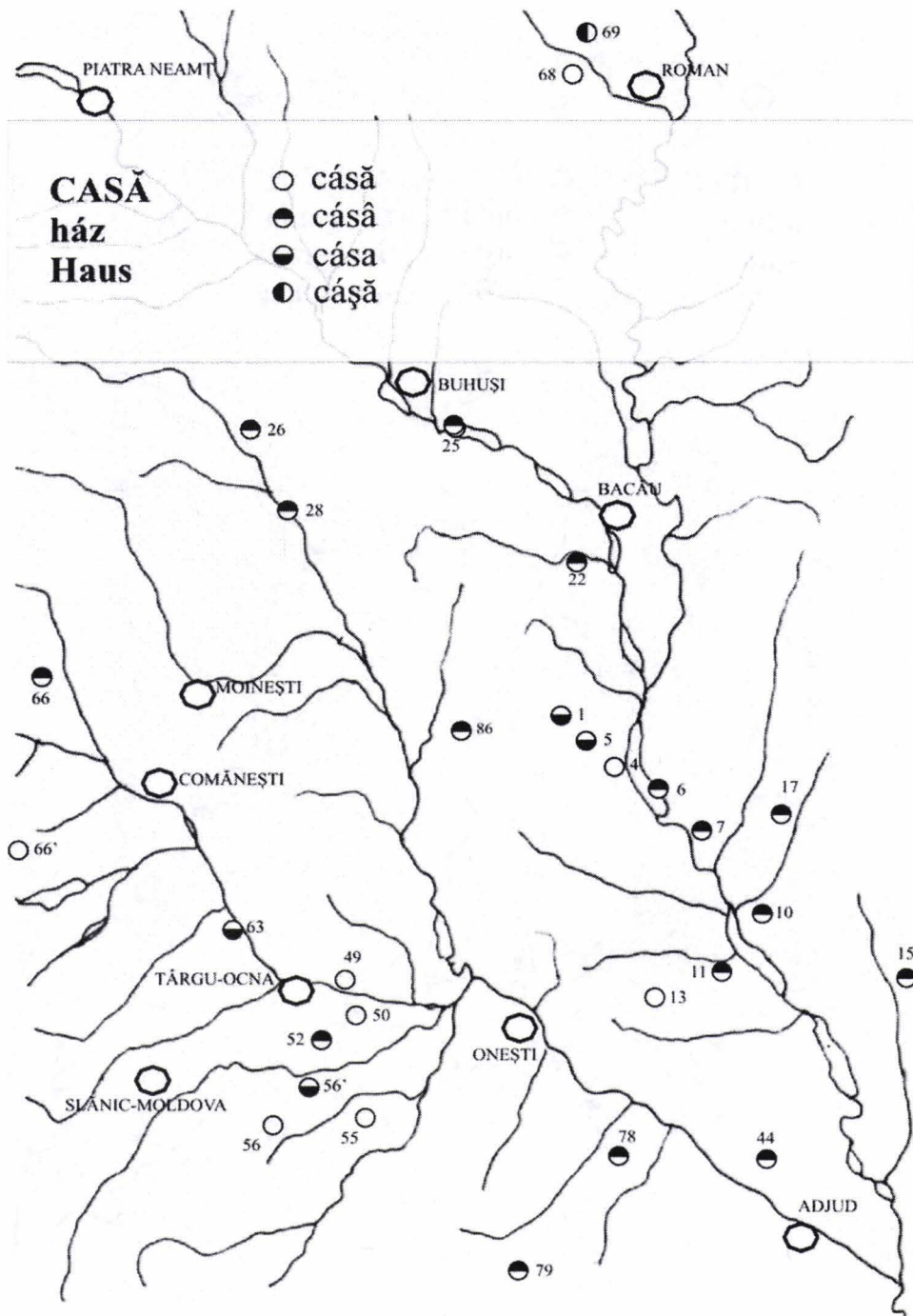
2

<p>CASĂ ház; Haus [4] [652]</p>	<p><i>cásă</i> (4, 13, 49, 50, 55, 56, 66', 68), <i>cásâ</i> (6, 7, 10, 11, 15, 17, 22, 25, 26, 28, 44, 52, 66, 78, 79, 86), <i>cása</i> (1, 5, 56', 63), <i>cășă</i> (69).</p>
---	---

[6], [ALR I/II: h.207; II/I: h. 114, 219, 228, 236, 256; MN 3780, 115; 3885, 134; SN II, h. 621; VI, h. 1609, 1702, 1722, 1725, 1760, 1809], [NALR-Olt.: h. 185], [ALRR-Mar.: pl. XIII], [NALR-Mold. Bucov.: pl. 88]

Harta 1

Harta 2

ARHIVISTICĂ

ARHIVA PERSONALĂ A PREOTULUI CONSTANTIN BOBULESCU (1882-1958). I. EVIDENȚĂ ȘI MĂRTURII

Dumitru STAVARACHE

Personal archive of priest Constantin Bobulescu (1882-1958).

I. Records and say

Summary

Personal archive Bobulescu priest is made in several places: the Romanian Academy Library, Central Historical National Archives in Bucharest, Metropolitan of Moldova and Bucovina Library of Science, in preserving the family. The radio archive to store a large number of lectures presented at the radio-ani 1931 C. Bobulescu in 1933 (which included a live baptism) and the Romanian Peasant Museum has a collection of pistornice (seals carved in wood, used in the preparation of wafers).

The records of this archive, present, in summary, fund Bobulescu Constantin, located in two of those storage places: Romanian Academy Library and the Central Historical National Archives in Bucharest. In the testimony, we will limit ourselves to a reference year in our national history, 1918.

În cimitirul Ghencea militar, din București, se află mormântul unuia din fiii Moldovei, unul din preoții care au însoțit Regimentului 7 Roșiori Iași în campania din Bulgaria, în anul 1913. Este vorba de Constantin Bobulescu, pe care unul din biografi săi, Constantin Turcu, îl prezintă ca „preot cărturar, care este un înalt exemplu de aceea ce poate face un om, dacă are pasiune pentru studiu, pentru cultură, pentru știință, dacă are dragoste de neamul său. Viața i-a fost simplă, aspră, închinată muncii tenace pentru studiu, pentru progresul culturii și istoriei românești, pentru cunoașterea, cât mai amănunțită și mai exactă, a trecutului Bisericii noastre...”¹.

Rezultatul trudei și eforturilor preotului Constantin Bobulescu (apreciate de oameni de mare cultură ai neamului – Nicolae Iorga, G.T. Kirileanu, Vasile Bogrea, Mihail Sadoveanu, Pr. acad. N.M. Popescu ș.a.), îl constituie atât lucrările editate (80 de titluri de studii și lucrări, însumând peste 2200 pagini), cât și arhiva sa personală, în care se află lucrări în manuscris, între care peste 2000 de pagini cu inscripții și însemnări. Sunt mărturii documentare adunate de preotul C. Bobulescu, rezultate ale muncii și cercetărilor sale, în majoritate din zona Moldovei. Din păcate, multe din ele nu au fost, nici până în prezent, valorificate prin publicare.

¹ Constantin Turcu, *Lucrători destoinici în via Domnului. Preotul Constantin Bobulescu*, în „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, an XLV, nr. 1-2, 1969, pp. 70-79.

În prezenta comunicare ne-am propus să facem o prezentare a operei preotului Constantin Bobulescu.

Preotul Constantin Bobulescu² și arhiva sa personală

Preotul Constantin Bobulescu, de la a cărui trecere la cele veșnice au trecut 51 de ani, este o personalitate mai puțin cunoscută. S-a născut la 8 mai 1882, în satul Vlădiceni, din județul Iași, ca fiu al preotului Ion și al soției sale Elena (născută Ștefănescu). Când a rămas orfan de tată (la vârsta de 5 ani), împreună cu mama sa și celălalt frate (Eugeniu-Jan, care avea un an și jumătate), s-au mutat pentru un timp la Iași, iar peste câțiva ani s-au stabilit la București. C. Bobulescu și-a făcut studiile elementare, secundare și superioare la Iași, la Roman și la București.

După absolvirea Facultății de Teologie din București (1907), C. Bobulescu a fost numit pedagog la Seminarul Veniamin Costache, din Iași. În primăvara anului 1908 s-a căsătorit cu Elisa Stupcanu, iar în toamna aceluiași an a fost hirotonit diacon, după care a fost hirotonit preot la 29 iunie 1912. Atât ca diacon, cât și ca preot, a activat la Mitropolia din capitala Moldovei. În anul 1913 a fost mobilizat în cadrul Regimentului 7 Roșiori din Iași și a participat la campania din Bulgaria. După demobilizare a fost numit spiritual la Seminarul Veniamin, post pe care l-a îndeplinit timp de 8 ani. Din această perioadă datează începutul muncii de adunare a inscripțiilor și însemnărilor de pe cărțile și obiectele religioase de la biserici, inițial din Iași, apoi în tot mai multe părți ale țării. L-a ajutat faptul că știa bine limbile greacă și slavă, fiind și un paleograf cu experiență.

În timpul războiului de reîntregire, C. Bobulescu a avut strânse legături cu mulți oameni de seamă refugiați la Iași din toate teritoriile românești. Unii, între care și Nicolae Iorga, au locuit la el sau i-au fost adesea oaspeți.

În anul 1922 (după moartea soției, în 1920), s-a transferat la București. A activat la Biserica Sf. Ecaterina până în octombrie 1924, apoi la Biserica Sf. Nicolae-Tabacu până la sfârșitul vieții. La 25 februarie 1925, un grav accident a făcut să-și piardă un picior.

Grelele încercări, prin care a trecut preotul C. Bobulescu (pierderea soției, pierderea unui picior, creșterea, de unul singur, a celor doi copii – Constanța și Gheorghe), nu l-au împiedecat să se distingă printr-o pregătire serioasă, prin comportarea lui controlată și ținuta care atrăgea și impunea respect. O dovadă a aprecierii, de care se bucura din partea oamenilor de cultură și știință, este și faptul că a fost propus în funcții importante (între care aceea de episcop al Hușilor), pe care le-a refuzat.

Arhiva personală a preotului Constantin Bobulescu se află depusă în mai multe locuri: Biblioteca Academiei Române, Arhivele Naționale Istorice Centrale din București, Biblioteca Mitropoliei Moldovei și Bucovinei din Iași și în

² Datele biografice, în rezumat, după Oana-Lucia Dimitriu-Brezeanu, *Preotul Constantin Bobulescu. Viața și opera*, Cuvânt înainte de acad. Dan Berindei, editura timpul, Iași, 2006.

păstrarea familiei. În Arhiva Radiofonică se păstrează un număr important din prelegerile prezentate la radio de C. Bobulescu în anii 1931-1933 (între care și un botez în direct), iar Muzeul Țăranului Român deține o colecție de pistornice (sigilii sculptate în lemn, folosite la pregătirea prescurilor).

Cu privire la evidența acestei arhive, prezentăm, în rezumat, fondul *Constantin Bobulescu*, aflat în două din locurile depozitare menționate: Biblioteca Academiei Române și Arhivele Naționale Istorice Centrale. În privința mărturiilor, ne vom limita la un an de referință din istoria noastră națională – anul 1918.

I. În secția de manuscrise a Bibliotecii Academiei Române.

A.1580: Inscriptii ale bisericilor din Iași, 1943.

A.1610: Valea Trotușului, inscripții, 2 volume.

A.1784: 3 caiete, din care unul de însemnări.

A.3844: I. Date de la biserici din județul Iași, Chișinău, 1927, 6 caiete.

A.3844: II. Date de la biserici din județul Iași, 20 caiete.

A.3844: III. Sihăstria și schituri din Valea Trotușului, 14 caiete; Literatură populară, un caiet; Cărți pastorale și Pancenii, un caiet; Documente, 2 caiete; Însemnări de pe cărțile vechi ale Comisiunii Monumentelor, 3 caiete; Fabrica de mătasă, un plic.

A.3844: IV. Biserici din sate, 30 caiete și 3 plicuri. V. Muscel, 8 caiete; Oltenia, 108 f; Biserici bucureștene, 4 caiete, 14 f, 2 planșe.

A.3844: VI. Numirea satului, 74 f, note; Istoria Bisericii Române, 7 caiete; Biserica, 28 f; Cântece populare religioase, 5 caiete; Vieți de zugrăvi, 64 f.

A.3844: VII. Cărți cumpărate de poporani, un caiet; Îndatoririle sătenilor astăzi, 14 f, note; Boli și leacuri populare, 66 f; Hrana, 14 f.

A.3844: VII(a). Pomi și poame, 41+61 f; Satele din Dobrogea, 26+3 f; Călătoriile Mitropolitului Neofit, 43 f.

A.3344: VII(b). Mitropolia Proilavului, un caiet; Imprimare – Vieți de zugrăvi.

A.3912: I, Ms.1 – 10: 1. Biserica Sf Haralambie, 32 f. ms.; 2. Biserica Hlinceni, 11 f.; 3. Biserica Sf. Ioan Zlataost (Gură de Aur) din Beilic, 9 f. ms.; 4. Biserica Lozonki, 12 f. ms.; 5. Biserica Nicoriței, 12 f. ms.; 6. Biserica Sf.Nicolae de pe Șosea, Iași, 8 f. ms.; 7. Biserica Toma Cosma, din mahalaua Păcurari, Iași; Biserica Sf. Neculai; Biserica Prapadoamna de Sus; Biserica Luteranilor; Paraclisul din cimitirul vechi al Papistașilor; Biserica Sf. Treime; Biserica Sf. Nicolae cel Sărac; 8. Biserica Sf. Sava, Iași, 17 f.; 9. M-rea Socola, 19f.; 10. Biserica Sf. Ștefan, 6 f.

A.3912: I, Ms. 11 – 17: 11. Biserica din satul Goruni, 4 f. ms.; 12. Biserica Goliei, 33 f. ms.; 13. Biserica Sf. Ecaterina (fișe de lucru); 14. Biserica Dancu, 11 f. ms.; 15. Biserica Sf. Nicolae Ciurchi, Iași, 16 f. ms.; 16. Biserica din Bucium, 11 f. ms.; 17. M-rea Bârnova, 16 f. ms.

A.3912: I, Ms. 18 – 23: 18. Biserica Sf. Atanasie, 12 f.+ un caiet; 19. Biserica din Aroneanu, 29 f. ms.; 20. Biserica Sf. Andrei, Iași, 52 f. ms.; 21. Sihăstria, schituri și mănăstiri de pe valea Trotușului; 22. W. Kotzebuc. M-rea Tomnatica; 23. Biserica Sf. Pantelimon-Moldoveni, din Dobrovăț, 1 f. ms.

A.3912: I, Ms. 24 – 28: 24. Biserica din Dumasca cu hramul Adormirea Maicii Domnului (A.M.D.), 1 f. ms.; 25. Biserica Sf. Mihail și Gavril, din satul Brusturi, 8 f.; 26. Biserica de zid din Gulea; M-rea Probota, 2 f. ms.; 27. Biserica Sf. Barbara Sorogari, 6 f. ms.; 28. Însemnări de pe un ceaslov tipărit pe timpul lui Veniamin, la 1835, al bisericii cu hramul „Schimbarea la față”, Iași, 2 f. ms.

A.3912: I, Ms. 29 – 33: 29. Însemnări de pe o Evanghelie de Buzău, 3 f. ms.; 30. Colportajul și răspândirea icoanelor folosite ca mijloc de câștig și propagandă, 8 f. ms.; 31. Ospiciile și spitalele de pe lângă bisericile cu icoane făcătoare de minuni, 10 f. ms.; 32. Icoanele aducătoare de venituri, 8 f. ms.; 33. M-rea Brazilor (Putna), 8 f., det.

A.3912: I, Ms. 34 – 38: 34. Biserica Satului Rădiana, 1 f. ms.; 35. Biserica din Gutinaș, 2 f. ms.; 36. Satul Răcăuți. Biserica Satului Răcăuți, 3 f. ms.; 37. Însemnările despre averile mănăstirești, 14 f. ms.; 38. Cuvânt ținut de C. Bobulescu după săvârșirea tainei Sf. Botez, 6 decembrie 1931, 1 f. ms.+1 foto

A.3912: I, Ms. 39 – 45: 39. Din documentele Biserica „40 de sfinți”, 6 f. ms.; 40. Biserica Ceauș Radu cu hramul A.M.D., 1 f. ms.; 41. Biserica din Ciocănești de pe proprietatea Prințesei Alexandrina Cantacuzino; 42. Biserica Cu hramul Sf. Nicolae din Glăvănești, Buzău, 8 f. ms.; 43. Adjudul vechi, 2 f. ms.; 44. Biserica Dancu, 4 f. ms.

A.3912: BISERICI. MĂNĂSTIRI. SCHITURI. II ms. 1 – 4: 1. Schitul lui Tărăță, 25 f. ms.; 2. Biserica din București și județul Ilfov, 77 f. ms.; 3. Sihăstria Secului, pp. 1-11. Sihăstria Sihlei sau Țiglei, pp. 11-13; 4. Biserica din Dealul lui Păun, sau cum îi mai zic sătenii, Dealul Chetrăriei, 11 f. ms.

A.3912: II ms. 5 – 8: 5. Biserica Treierarhilor, 74 f. ms.; 6. Biserica Sf. Teodor, 15 f. ms.; 7. Talpa, sau începutul M-rii Văratecul spre vecinica cunoștință s-au alcătuit la anul de la întruparea Domnului Hristos, 1834; 8. Satul Slobozia Cantemir, 4 f. ms.

A.3912: II ms. 9 – 14: 9. Biserica din satul Zlodica-Cotnari, 6 f. ms.; 10. Biserica din satul Tomești-Cârligătura, 14 f. ms.; 11. Biserica din satul Piciorul Lupului, 5 f. ms.; 12. Biserica din satul Icușeni (Iucșeni), Iași, 3 f. ms.; 13. Biserica din satul Ezăreni, 8 f. ms.; 14. Biserica din satul Cîrlig, Iași, 12 f. ms.

A.3912: II ms. 15 – 19: 15. Biserica din Lunca Bârnovei, 5 f. ms.; 16. Biserica „40 de Sfinți”, 19 f. ms.; 17. Biserica Ziua Crucii, 3 f. ms.; 18. Biserica de pe Vișau, 5 f. ms.; 19. Biserica Sf. Vasile din Târgușor sau de pe Galata, 17 f. ms.

A.3912: II, VARIA, 1 – 8: 1. Pânzeturi și colorit, 23 f. ms.; 2. Belșugul, 23 f. ms.; 3. Animale dispărute în trecutul țării noastre, 5 f.; 4. Grădina, 23 f. ms..

Nume de plante. Broșură; 5. Piua, dârstele, stege, 4 f. ms.; 6. Gropile de pâine și coșarele, 11 f. ms.; 7. Belșugul țării, fișe; 8. Grădini, fișe.

A.3912: II, VARIA, 9 – 15: 9. Fragmente de cronici, 3 caiete+diverse însemnări; 10. Pădurea, 22 f+fișe; 11. fuga în băjenii, fișe; 12. Animale și leacuri, fișe; 13. Viile și vinul, 12 f. ms+fișe; 14. Fântânile, 21 f. ms.+fișe; 15. Priveliștea țării, 41, 41 f.

A.3912: III VARIA, 1 – 7: 1. Lăutarii la mese. Căntece lăutărești sau balade; 2. Patru colinde și ovații de pe o Psaltire de Sibiu din 1817; 3. Lăutarii la înmormântare, fișe; 4. Moștenirea, 2 f. ms.; 5. Privilegiul, 2 f. ms.; 6. Hotarele satului. Hotărnicile, 17 f. ms.; 7. Dreptul de vindere sau de cumpărare a ocinei.

A.3912: III VARIA, 8 – 13: 8. Obiceiuri laice; 9. Inscriptiile de la Moldovița, 133 f.; 10. Primele societăți agronomice, fișe de lucru; 11. Clima țării semnalată în trecut, 9 f. ms.; 12. Împrejurările în care își ia ființă cea dintâi școală profesională în Moldova, 41 f. ms.; 13. Slovenii, fișe de lucru.

A.3912: III VARIA, 1 – 6: 1. Reședința Mitropoliților de Proilav. Jurisdicția, 33 f.; 2. Propaganda catolică, 54 fișe; 3. Mitropoliții de Durostor, jurisdicția și reședința lor, 18 f.; 4. Jurnal de activitatea Mitropolitului Veniamin, 59 f.; 5. Creștinismul în Dobrogea, la gurile Dunării, 49 f.; 6. Despre Mitropolia Proilaviei, 5 f.

A.3912: III VARIA, 7 – 15: 7. Transcrieri de documente slavone și românești; 8. Credința, evlavia și viața contemplativă a Tracilor, 18 f.; 9. Preasfânta făcătoare de minuni, 3 f.; 10. Toleranța religioasă la români, 14 f.; 11. Biografia lui Ghenadie Pârvolescu, arihiereul, prescrisă după original, 2 caiete; 12. Viața creștină a românilor din Basarabia și Dobrogea sub turci și tătari, 13 f.; 13. Viața românilor de la Nistru și Mare sub turci, fișe; 14. Istorie bisericească. Transcrieri de documente și condici, 7 piese; 15. Martiri și sfinți în Dacia Traiană, fișe de lucru.

A.3912: III VARIA, 16 – 21: 16. Inscriptii de pe clopotul cel mic al Biserica parohiale A.M.D., Berzunți, Bacău, 3 pl.; 17. Schița crucii de piatră de pe drumul Târgoviște-Viforâta, 2 f.; 18. Bisericele și preoții din Dobrogea, 12 f.; 19. Cărți scoase din Moldova pentru Basarabia, 3f.; 20. Judecăți pentru cartea bisericească, 154 f.; 21. Ctitorii și credincioșii îngrijindu-se ca biserica să aibe cărți, 28 fișe.

A.3912: IV VARIA, 1 – 6: 1. Sihaștri de la Nămăești, 140 fișe; 2. Starețul și pustnicul Onufrie, 16 f.; 3. Efreim schimnicul, 187 f.; 4. Inscriptia de pe clopotul mare de la Biserica Domneasca din Tg.Ocna, 2 piese; 5. Icoane făcătoare de minuni, 7 reproduceri foto și 3 piese imprimate; 6. Icoane și fragmente de pictură murală de la biblioteca Săcuieni, Dâmbovița, 15 reproduceri foto.

A.3912: IV VARIA, 7 – 13: 7. M-rea Sinaia. Paraclisul, 1 foto; 8. Biserica Doamnei din București, imagini de interior, 18 piese foto; 9. Biserica cimitirului Hurez, 1 piesă foto; 11. Biserica Vatra Moldoviței, 1 piesă foto; 12. Vatra Moldoviței, 2 piese; 13. Meletie Istrati și Nicolae Istrati, 45 f.

A.3912: IV VARIA, 14 – 20: 14. Plugul și felurite instrumente agricole, 10 f.; 15. Fișe cu numiri de localități, cult, despre traci ș.a. popoare conlocuitoare, hirotonie sau votare, Sf. Severiu, obiceiuri scitice; 16. Inscriptii de pe clopotul Cotmenei, 2 piese; 17. Documente ale familiei Platon din Tg. Neamț, 1 caiet; 18. Din Albina românească, an 1843, 1 caiet; 19. Vânătorii Neamțului, 1 caiet; 20. Studii diverse, 3 piese.

A.3912: V VARIA, 1 – 7: 1. Abgar și chipul mântuitorului; 2. Descrieri de icoane; 3. Copii de suflet; 4. Obiceiuri de nuntă, Paști, înmormântare, spovedanie; 5. Crucile de drum; 6. Vechimea preoției la români; 7. Sărbători.

A.3912: V VARIA, 8 – 11: 8. Rugăciunea la masă, 6 f. ms.; 9. Raialele. Cunoașterea vieții de raia, 27 f. ms.; 10. Slujba bisericească, 10 f. ms.; 11. Spălarea picioarelor în Joia Mare, 13 f. ms.

A.3912: VI VARIA, 1 – 12: 1. Costume de pretutindeni. Descrierea costumelor de preoți de către studenții din anul I de la Facultatea de Teologie, 1925, 31 piese; 2. Schitul Zagăvia, 2 f. ms.; 3. Inscriptii de la M-rea Râșca, 3 piese; 4. Inscriptiile de la Biserica din Feleac, 14 + 9 f. ms.; 5-6. Diferite inscriptii; 7. M-rea Secul. Piatră de mormânt, 1 piesă; 8. Piatra de mormânt de la Voroneț, 1 piesă; 9. Inscriptia Biserica din Borzești, 1p.; 10. Moldovița, piatră de mormânt din 20 aprilie 1621, 2 piese; 11. Voroneț, inscriptia lui Ștefan Vodă, 1488, 1 piesă; 12. Moldovița, piatra mormântală a episcopului Eefrem, 1 piesă.

A.3912: VI VARIA, 13 – 17: 13. Documente în copii ale M-rii Barbului, Buzău, de pe apa Nișcorului, 18 f. ms.; 14. Podurile și punțile, 6 f. ms.; 15. Albinăritul, 15 f. ms.; 16. Crucea de mormânt din curtea Biserica Manea Brutaru, București, 15 mai 1815, 2 piese; 17. Vatra Moldoviței. Piatra de mormânt a episcopului Efreim, 1 piesă.

A.3912: VI VARIA, 18 – 23: 18. Vatra Moldoviței. Inscriptia de fondare, septembrie 1537, 1 piesă; 19. Vatra Moldoviței, inscriptii, 1 piesă; 20. Moldovița, inscriptie, 4 piese; 21. Moldovița, inscriptii de la chilii, 1 piesă; 22. Moldovița. Piatra de mormânt, 23 februarie 1643, 4 piese; 23. inscriptii de deasupra ușii din pridvorul bisericii mari din Sihla, 1 piesă.

A.3912: VI VARIA, 24 – 28: 24. Inscriptie slavonă de deasupra ușii Biserica Agapiei din Vale, 1 piesă; 25. Inscriptie slavonă din peretele de miazăzi al Biserica M-rii Săcului..., 1 piesă; 26. M-rea Bistrița. Pisania Turnului, 3 septembrie 1935, 1 piesă; 27. Inscriptie de deasupra ușii de miazăzi a bisericii mari a M-rii Bistrița, 1 piesă; 28. M-rea Bistrița. Pisania de la biserică a mormântului fiicei lui Nestor Ureche, 1 piesă.

A.3912: VI VARIA, 29 – 33: 29. Sf. Ioan Bogoslav din Săcu. Inscriptii de la intrare pridvor, 2 piese; 30. Piatra de mormânt de la M-rea Horața, 1 piesă; 31. Inscriptia de la clopotnița M-rii Agapia, 1 piesă; 32. Inscriptii de la M-rea Râșca, 3 piese; 33. Inscriptii de la Biserica din Voinești, Iași, 1piesă.

A.3912: VI VARIA, 34 – 39: 34. inscriptii de la Biserica Slobozia-Roznov, Neamț, 1 piesă; 35. Inscriptii de la Biserica Nouă din Roznov, 2 piese;

36. Sf. Nicolae Ciurchi. Piatră de mormânt; 37. Piatră mormânt din interiorul bisericii din satul Trifești, Roman, 1 piesă; 38. Pisania Biserica Sf. Constantin și Elena, din Golești-Badii, Muscel (Biserica Veche), 2 piese; 39. Inscripții de pe clopotnița M-rii Săcului, 6 piese.

A.3912: VI VARIA, 40 – 43: 40. Inscripții de la Lapoș, Bacău, 2 piese; 41. Inscripția mormântului din dosul altarului M-rii Săcului, Biserica Mare, 3 piese; 42. Inscripțiile de la biserica din satul Rădeana, 6 piese; 43. Inscripția clopotului bisericii de la Pătrășcani, 1 piesă.

A.3912: VII VARIA, 1 – 11: 1. Sate mănăstirești, 17 f.; 2-3. Fișe referitoare la caracterul și munca țăranului; 4. Țăranul, 20 f.; 5. Satul ardelenesc în 1820, 34 f.; 6. Satele din Buceag, 17 f.; 7. Împrejurările prin care trecea un sat, 10 f.; 8. Satul de la 1840 încoace, 2 f.; 9. Boierii viețuitori la sate, 65 f. ms.; 10. Numirile satelor, 5 f. ms.; 11. Ce putea cuprinde un sat în hotarele sale, 4 f.

A.3912: VII VARIA, 12 – 22: 12. Românii din Maramureș, 23 f. ms.; 13. Așezările și viața din munții Bucovinei, 10 f.; 14. Satele și sălașurile din câmpia Tisei, 6 f. ms.; 15. Viața omenească în munții care au metale, 4 f.; 16. Partea muntoasă a Banatului. Poiana Ruscăi, 1 f.; 17. Țara Moșilor sau a Țopilor, 2 f.; 18. Așezările de pe valea de sus a Arieșului și din Țara Moșilor, 1 f.; 19. La întâlnirea celor două Someșuri, 3 f.; 20. Satele de pe valea Someșului de sus, 2 f.; 21. Așezările omenești din Oltenia de sub munte, 14 f.; 22. Așezările de sate de la munte, 6 f.

A.3912: VII VARIA, 23 – 30: 23. Delta, 8 f.; 24. Satele din bălțile Dunării, 3 f.; 25. satele de pe meleagurile Dunării, 2 f.; 26. Valea Jijiei, 2 f.; 27. Satele de câmpie și lunci, 11 f.; 28. Satele de ungureni, 7 f.; 29. Cum umblau pământurile pe bătrâni sau pe moși, 8 f.; 30. O noapte de iarnă într-un sat vechiu ... Bazmele, 14 f.

A.3912: VII VARIA, 31 – 38: 31. Copilăria mitropolitului Veniamin Costachi, 11 f.; 32. O nouă variantă a biografiei mitropolitului Veniamin, 7 f.; 33. Tabla de materii de la lucrarea, „Din viața mitropolitului Veniamin Costachi” și anexe, 7 f.; 34. O nouă variantă a biografiei mitropolitului Veniamin, 39 f.; 35. Noi contribuții la biografia mitropolitului Veniamin Costachi, 39 f.; 36. Toma Turbulya, 2 f. ms.; 37. Biografia lui Christescu, „Scriere practică de la el însuși”, București, Tipografia Laboratorilor Români, 1870, de Mihai Pașcălău. Text copiat și adnotat după limbajul timpului de față, iulie 1955. Volumul a apărut sub titlul, „Povestea unui băiat de la țară. Biografia lui Vasile Mateiescu”, scrisă de el însuși, București, 1876, ediție refăcută și corectată de N. Iorga, Vălenii de Munte, 1916, 174 f.; 38. Fișe de lucru pentru lucrarea „Din viața mitropolitului Veniamin Costachi”.

A.3912: VIII VARIA, 1 – 3: 1. M-rea Vărtecului, 1785; 2. Izvorul istorisirii și înfățișarea de altădată a Văratecului; 3. Istorie bisericească. Paisie (Velickovski), 3 plicuri.

A.3912: IX VARIA, 1 – 11: 1. Decalcuri de pe inscripții; 2. Basarabia în veacul al XV-lea, 90 f.; 4. Document din sec. al XVI-lea privitor la înțelesul cuvântului „Copil”, 10f.; 5. Călători ruși, notițe, însemnări; 6. Geografia universală a lui Amfilohie, episcopul de Hotin, 176 f.; 7. Învățământul geographic în țările românești, anterior manualului lui Amfilohie de Hotin, 51 f. ms.; 8. Când apare tradus manualul de geografie al lui Amfilohie intitulat, „De obște Geografie pe limba moldovenească scoasă de pe Geografia lui Bufier”, 7 f. ms.; 9. Copie de document, 8 f. ms.; 10. Satul Bogdănești, 9 f. ms.; 11. Fișe de lucru diverse.

A.3912: X VARIA, 1 – 2: 1. Așezări bulgărești, fișe de lucru; 2. Diverse notițe și însemnări referitoare la îmbrăcămintea și locuința săteanului.

A.3912: X Imprimare, 1 – 8: 1. Concepția românească a Ortodoxiei. Conferința ținută de N. Iorga, 1 f.; 2. Limba noastră, 1 f.; 3. Urme de sate românești lângă Lacul Balaton, 1 f.; 4. Limba noastră. Un inspector de vânatoare, 1 f.; 5. Numele de România era cunoscut în Europa încă de la 1481, 1 f.; 6. Pe unde au trecut tătarii, 1 f.; 7. După școală, biserica, de N. Roșu, 1 f.; 8. Religia și politica la sate, 2 f.

A.3912: X Imprimare, 9 – 16: 9. Grija lor: pastorală ... publicată de G. Racoveanu, 1 f.; 10. Monede romane găsite în Buzău, 1 f.; 11. Un mare ortodox, Leon Tolstoi, 1 f.; 12. Descoperirea profesorului Smurla, 2 f.; 13. Cuvinte de pace. Articol de N. Iorga, 1 f.; 14. Cearta cultelor pentru buget, 1 f.; 15. Costume naționale românești din sec. al XII-lea, 1 f.; 16. Cu „mocănița”, de la Turda la Câmpeni, 1 f.

A.3912: X Imprimare, 17 – 21: 17. „Noua Revistă Bisericească”, anul VI, nr. 1-2, 1925, 1 p.; 18. „Noua Revistă Bisericească”, anul VI, nr. 9-10, 1924, 1 piesă; 19. „Lamura”, anul V, nr. 13, 1924, 1 piesă; 20. „Jașul literar”, aprilie 1957, 1 piesă; 21. „Cronica românului”, anul XV, nr. 5, 1938, 1 piesă.

A.3912: X Imprimare, 22. „Cronica românului”, anul XIX, nr. 1, 1942, 1 broșură.

Correspondență (peste 300 de scrisori, primite și trimise) cu: Ion Bianu, Vasile Bogrea, Apostol D. Culea, Nicolae Docan, Gheorghe T. Kirileanu, Ioan Tăzlăoanu, Mihail I. Kogălniceanu, Iorgu Lalu, Alexandru Lapedatu, Constantin G. Manu, Constantin Marinescu, I. Nădejde, Ioan Pelivan, Nae Popescu, Gen. Radu Rosetti, I. Andrieșescu, Episcopul Ioan Antonovici, Yves Auger, A. Avramidis, Octav Băncilă, Alexandru Băracilă, Ștefan Berechet, Martha Bibescu, Lucia Borș, Constantin N. Brăiloiu, Emanoil Bucuța, Teodor T. Burada, Gen. M. Cantacuzino, Mărioara Cernei, Tipografia Cartea Românească-Cluj, N. Cornilescu, Toma Chiricuță, Ștefan Ciobanu, Arhim. Daniil Ciubota, C.G. Costa-Foru, Mihai Costăchescu, Apostol D. Culea, A.C. Cuza, Dimitrie Dem. Dimancescu, Ioan C. Filitti, George Florescu, C.D. Fortunescu, D. Furtună, Gala Galaction, C. Gane, V.A. Gheorghită, Maria Golescu, Artur Gorovei, Ecaterina Iorga, Nicolae Iorga, C.I. Karadja, Mihai Lupescu, Adrian Maniu, Simion

Mehedinți, Leca Morariu, D. Munteanu Râmnic, Alexandru Naum, I. Nădejde, Tudor Pamfil, Ștefan Paraschiv, Ioan Paul, Dr. Gh.Z. Petrescu, Nae Popescu, Mihail Poslușnicu, Lucian Predescu, Mitropolitul Visarion Puiu, I. Răuțescu, Simeon Reli, Constantin Sandu-Aldea, C. Săteanu, Eduard Sbierea, George Severeanu, Tit Simedrea, Theofil Simensky, Victoria Simensky, Nadejda Știrbei, I.D. Ștefănescu, N. Todicescu, Constantin N. Tomescu, Constantin Turcu, Gheorghe Ungureanu, Gen. Nicolae N. Vicol, Petre Vintilescu, Alexandrina Vîlsan.

În Arhivele Naționale Istorice Centrale: Fondul *Bobulescu Constantin*, inv. nr.1828, 42 dosare.

Dosar (D) 1, 11 f.: corespondență primită de la V. Bogrea, Cluj, în perioada 26.06.1919 – 27.12.1922.

D.2, 1 f.: scrisoare primită de la I. Bianu, București, 06.11.1922.

D.3, 1 f.: telegramă primită de la Administratorul Casei Regale, Butculescu, București.

D.4, 1 f.: fotografia bisericii protestante din Berlin, românească din anul 1942, București, 18.12.1942.

D.5, 1 f.: scrisoare primită de la Mihai Costăchescu, Iași, 16.11.1925.

D.6, 1 f.: scrisoare primită de la Ec. D. Furtună, Dorohoi, 02.03.1928.

D.7, 1 f.: scrisoare primită de la Gala Galaction, 23.07.1939.

D.8, 1 f.: scrisoare primită de la ziarul Adevărul, București, 20.05.1930.

D.9, 2 f.: Scrisoare primită de la Ioan D. Kisleag, Paris, 09.05.1927.

D.10, 2 f.: scrisoare de la Simion Mehedinți, 16.04.1921.

D.11, 10 f.: scrisoare de la D.V. Luca, 20.06.1922.

D.12, 3 f.: scrisoare și C.P., de la Niculae M. Popescu, București, 09.01.1919 și 10.02.1921.

D.13, 32 f.: 18 scrisori de la Constantin Turcu, Iași, perioada 09.11.1948 – 10.04.1953; schiță cu biserici din Iași, Galata Deal și Galata Vale; consemnări cu privire la Dorothei al Maramureșului, primit de Petru Voevod.

D.14, 16 f.: 8 scrisori trimise de G.T. Kirileanu (Moș Ghiță), Bibliotecarul Casei Regale, și una de C. Giurescu, Bicz, în perioada 29.04.– 22.12.1918.

D.15, 11 f.: 8 scrisori trimise de G.T. Kirileanu, București, 23.01.1919 – 22.10.1919.

D.16, 26 f.: 16 scrisori și un articol, trimise de G.T. Kirileanu și una de la V. Bogrea, București, 04.01.1920 – 16.12.1920.

D.17, 21 f.: 12 scrisori trimise de G.T. Kirileanu, București, 02.06.1921 – 20.12.1921.

D.18, 2 f.: două C.P. trimise de G.T. Kirileanu, București, 22.01.1922 – 28.07.1922.

D.19, 1 f.: scrisoare de la G.T. Kirileanu, București, 22.03.1923.

D.20, 1 f.: scrisoare de la G.T. Kirileanu, București, 02.07.1924.

- D.21, 3 f.: 3 scrisori trimise de G.T. Kirileanu, București, 24.02.1925 – 28.09.1925.
- D.22, 1 f.: scrisoare de la G.T. Kirileanu, București, 03.08.1926.
- D.23, 4 f.: 4 scrisori trimise de G.T. Kirileanu, București, 05.03.1928 – 06.08.1928.
- D.24, 1 f.: scrisoare de la G.T. Kirileanu, București, 14.12.1930.
- D.25, 1 f.: scrisoare de la G.T. Kirileanu, București, 07.02.1931.
- D.26, 1 f.: scrisoare de la G.T. Kirileanu, București, 02.04.1932.
- D.27, 1 f.: scrisoare semnată de mai multe persoane, între care și G.T. Kirileanu, Iași, 28.08.1933.
- D.28, 1 f.: scrisoare de la G.T. Kirileanu, București, 01.08.1934.
- D.29, 1 f.: scrisoare de la G.T. Kirileanu, București, 07.05.1935.
- D.30, 2 f.: două scrisori și o C.P. de la G.T. Kirileanu, Iași, 09.02 – 18.11.1936.
- D.31, 1 f.: C.P. de la G.T. Kirileanu, P. Neamț, 15.11.1938.
- D.32, 1 f.: C.P. de la G.T. Kirileanu, P. Neamț, 01.05.1939.
- D.33, 3 f.: două scrisori și o C.P. de la G.T. Kirileanu, P. Neamț, 07.05 – 10.09.1940.
- D.34, 5 f.: patru scrisori de la G.T. Kirileanu, P. Neamț, 14.03 – 30.11.1941.
- D.35, 9 f.: corespondență (mici scrisori, C.P.) de la G.T. Kirileanu, P. Neamț, 12.01 – 25.12.1942.
- D.36, 3 f.: două scrisori de la G.T. Kirileanu, P. Neamț, 09.04.1943, 27.04.1943.
- D.37, 2 f.: scrisoare și C.P. de la G.T. Kirileanu, P. Neamț, 14.03.1944, 06.07.1944.
- D. 38, 3 f.: trei C.P. de la G.T. Kirileanu, P. Neamț, 26.07.1948, 06.11.1948, 10.10.1949.
- D. 39, 6 f.: două scrisori și o C.P. de la G.T. Kirileanu, P. Neamț, 10.01 – 24.07.1949.
- D.40, 1 f.: C.P. de la G.T. Kirileanu, P. Neamț, 19.02.1950.
- D.41, 4 f.: două scrisori și două C.P. de la G.T. Kirileanu, P. Neamț, 08.07. – 14.12.1951.
- D.42, 5 f.: două scrisori și două C.P. de la G.T. Kirileanu, P. Neamț, 03.01. – 19.05.1952.

1918. Consemnări ale preotului Constantin Bobulescu

Însemnările preotului C. Bobulescu, cu privire la anul 1918, se găsesc consemnate în două caiete-jurnal³ și în corespondența din acest an.

Evenimentele înregistrate în caietele-jurnal, pe care le vom detalia, sunt: Te-Deumul, cu ocazia unirii Basarabiei la țara mamă, oficiat în catedrala mitropolitană din Iași la 30 martie 1918; gravul accident de la Iași, din 10 mai 1918, care s-a soldat cu mari pierderi umane și materiale; greva lucrătorilor de la

³ Unul din caiete se află în Biblioteca Academiei Române, fondul de manuscrise, A.1784; celălalt se păstrează la familie.

calea ferată, din luna mai 1918; Parastasul pentru cei căzuți în Războiul de Întregire (1916-1918), care a avut loc la Mitropolia din Iași, 26 mai 1918. Alte momente surprinse în aceste caiete, pe care doar le menționăm, sunt: întâlnirea cu George Enescu, la 30 iunie 1918; întâlnirea cu Mitropolitul Moldovei, Pimen Georgescu, la 24 septembrie 1918 și refuzul propunerii acestuia de a fi numit protopop al județului Iași.

Correspondența, din anul 1918, a preotului C. Bobulescu, este compusă din scrisori, cărți poștale, cărți de vizită cu însemnări (însușind 16 piese), cu: G.T. Kirileanu(9), C.I. Karadja (1), Nicolae Iorga (1), Mihai Lupescu (5).

30 martie 1918, Catedrala mitropolitană Iași, Te-Deumul oficiat cu ocazia unirii Basarabiei cu țara mamă, România⁴.

Au participat: familia regală – Regele Ferdinand, Regina Maria, Prințul Carol, Prințul Nicolae, Principesele Elisabeta și Maria; miniștrii cabinetului Marghiloman – Stere, Mehedinți, Maisner, Paulescu ș.a.; înalți ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Române – Mitropolitul Pimen Georgescu, al Moldovei și Sucevei, vlădica Antim Petrescu-Băcăoanu, Alexie Șerban-Craioveanu, arhimandritul Gurie Grosu, Pr. Pavel Savin, Pr. Ioan Gotcu, Pr. Gh. Florescu, Pr. Leonte, Pr. Nicula, Pr. Protopopescu al bisericii Domnița Balașa din București, Pr. Valeriu Iordăchescu, Pr. Mitru, călugării Dionisie Atanasof, Teodosie Soroceanu (de la Athos), Teofan (de la schitul Durău); ardeleanul Onisifor Ghibu, care a publicat știrea despre eveniment în ziarul său. Au fost prezente și alte personalități – Brătienii, Cuza, generalii Prezan, Cristescu, Broșteanu ș.a. Dintre trimișii basarabeni erau, Ion Inculeț, Daniel Ciugureanu și Pantelimon Halipa.

Este remarcată, de pr. C. Bobulescu, absența lui Nicolae Iorga, pe care o interpretează ca intenționată, spre a nu da cu ochii de cei din guvernul Marghiloman, pe care îi considera trădători în urma semnării păcii umiltoare cu Germania.

C. Bobulescu, consemnează că, în biserică lumea a fost puțină și puțin animată. În schimb, în curtea Mitropoliei, pe stradă și în piața Unirii a fost lume multă.

Textul rugăciunii a fost citit de I.P.S. Mitropolit Pimen. Apoi, corul, condus de Dimitriu, a cântat Mulți ani trăiască și Trăiască Regele. Regele, regina și familia lor au sărutat crucea din mâna Mitropolitului, apoi cu membrii guvernului au trecut în palatul mitropolitan, unde s-au făcut prezentările delegaților basarabeni.

După terminarea slujbei și a manifestării din interiorul palatului mitropolitan, a urmat o paradă militară, prin fața porții Mitropoliei către piața Unirii. Deși primăvară, praful se ridica în trâmbe de parcă ar fi fost în plină vară. Mulțimea, care a asistat tăcută la manifestare, s-a împrăștiat repede.

⁴ Evenimentul este consemnat în caietul-jurnal aflat în păstrarea familiei, dar a fost prezentat și de O.L. Dimitriu-Brezeanu, op.cit., pp. 33-34.

Deosebit de semnificativă este caracterizarea evenimentului de către oaspeții invitați la masă de către părintele C. Bobulescu, între care și Onisifor Ghibu, care au remarcat că „era unul din acele momente când mireasa e silită să celebreze cununia religioasă, având pe mama ei pe patul de moarte”⁵.

10 mai 1918. Explozia muniției din garniturile de tren de la Iași.

Evenimentul este puțin cunoscut și comentat, încât am considerat mai nimerit să redăm, integral, consemnările părintelui Constantin Bobulescu, cu privire la această tragedie.

„Astăzi 10 Mai, anul de durere pentru țara noastră 1918, ora 12 fără 10 minute; iar după ceasul nemțesc 1 fără 10, pe când stăteam la masă cu ai mei, isprăvit fiind cu felul al doilea de mâncare, o zguduitură puternică hâțână toată casa, frământând-o din toate încheieturile ei. După o mică pauză, viind o a doua zguduitură însoțită și de o mai mare bubuitură, crezând că suntem în primejdie, de a se risipi casa pe noi, am ieșit afară ca să fim în mai multă siguranță, însă cu credința deplină în sufletul nostru, că s-a apropiat sfârșitul lumii. O așa de mare explozie întâmplată în apropiere de orașul nostru așa de liniștit altădată, cred că nu se va fi întâmplat și nu se va mai întâmpla decât doar la a doua venire. Lumea mai dezmeticindu-se, îndată și-a explicat pricina și anume că depozitele de muniții rusești pe care statul nostru le-a oprit, de când cu începerea revoluției rusești și expedierea soldaților în țara lor, stăteau în sute de vagoane înșirate și pe linii moarte pe cel șes al Bahluiului din fața viilor de la Cozmoaia – unde au avut și au Scribăneștii vie – până aproape de arătura din gura Vlădicenilor și drumul Buciumului de printre vii, unde este o fântână de piatră părăsită, în fața viii fostă a Vlădicăi Bobulescu, iar astăzi proprietatea bisericii din Burdujeni.

Deci aceste vagoane cu muniții, păzite ca-n țara lui Cremene, fără nici un control, se zice după zvonul public, că răspunderile nu s-au stabilit, au explodat, fie din cauza descompunerii elementelor explozibile prin ședere, fie din pricina cum cred unii, a unui evreu ce ar fi cumpărat de nemți pentru a arunca toată muniția în aer de a nu lua noi revanșa unei asemeni umiliri ce am fost supuși prin încheierea păcii. Fie mâna vreunui bolșevic rus, ca muniția să nu fie nici a noastră, nici a lor. Toate acestea însă eu le reduc la una și anume la neglijența noastră, căci nu degeaba trăim în țara hatârului și a unei corupții fără pereche.

Izbit de această nenorocire care-și vestea binefacerile ei asupra celor nevinovați prin fumul de pucioasă înălțat către cer, ca de o jertfă a lui Abel, m-am îmbrăcat în grabă și prin ograda curții domnești scoborând la vale pe șesul Bahluiului, într-un sfert de ceas, maximum 20 minute, am și fost la fața locului, de unde cei îndrăzneți scoteau pe cei zdrobiți cu desăvârșire, schilodiți sau numai răniți.

⁵ O.L. Dimitriu-Brezeanu, *op.cit.*, p. 34.

Bubuiturile nu mai conteneau, căci vântul bătând înspre sud-răsărit, de la locul unde a făcut explozie depozitul cel mare, adică din dreptul fântânii părăsite a drumului Buciumului, bătând până înspre vagoanele neexplodate, să continue această dără de foc și fulgerătoare în pocniturile ei mai departe spre vagoanele neatrinse până în dreptul arăturilor din gura Vlădicenilor adică a podețului de cale ferată.

Nenorocirea a fost și mai mare prin aceea că soldații și ofițerii strânși pentru a fi demobilizați, tocmai în momentul în care erau înșiruiți pentru a primi biletele, atunci s-a produs acea formidabilă explozie, încât numai prin dizlocarea aerului, toți soldații au fost ridicați în sus până la o oarecare distanță și trântiți la pământ, carbonizați.

Toate casele de pe la viile din apropiere au ars, printre care și întreaga așezare a unor călugări, sub conducerea lui Teodosie Soroceanu, care își făcuse acolo și un paraclis. Dar se vede că Dumnezeu vrând să pedepsească acest cuibar de leneși corupți și tâlhari cu pantahuze în regulă, la care colabora de almintrelea și maimuța de Mitropolit Pimen, unde nu de puține ori se ducea să petreacă cu prietenii de colaborare duhovnicească pe ogorul destrăbălării și al tâlhăriei, zic, Dumnezeu pedepsind pe acești ticăloși a pierdut și pe cei din jurul lor. Tocmai în ziua aceasta se zice că la Soroceanu erau adunați mai mulți călugări, călugărițe, un avocat Soroceanu, însă bombele n-au cruțat decât pe doi copii ai familiei Piroșchi, pe un călugăr și o călugăriță. Călugărul Daniel se zice că a scăpat, că aflându-se la apă s-a scoborât în fântână; iar un vier de la via d-lui Vârlănescu – institutorul a cărui casă se afla chiar în fața dezastrului și care a și ars, ascunsându-se într-un butoi din crama care era mai la o parte, iarăși a scăpat; care a venit la stăpân să-i spună întâmplarea de-a fir a păr.

Au mai ars case și-n gura satului Vlădiceni, asupra căruia bătând vântul, toate gazele axfixiante se duceau în partea aceea. Cine va fi scăpat din această nenorocire, cine nu, până în prezent nu știm nimic, deoarece și vremurile îs de așa fel, că, cu cenzura aceasta, cu militarismul acesta care își bagă nasul unde nu trebuie și unde trebuie își bagă prostia, nu mai poți ști nimica, parcă ar fi pe vremea când puricii se potcoveau cu 99 oca de fier și tot ușor li se părea. Așa ne-a potcovit militarismul acesta că de unde lumea înainte ar fi fost în stare, pentru o înțepătură cu acul să fi țipat ca să se știe până la marginea țării, acum însă nici păs. Lumea totuși geme și nu știu la ce capăt vom ajunge.

Dar să venim la firul nostru. Nu era de ajuns oare cât au suferit bieții oameni cu viile din împrejurimile acestor trenuri staționare, pe lângă care se statornicise o mulțime de ruși care în ziua mare intra la om și-l jefuia?! Dar ce să mai vorbesc de bieții stăpâni ai viilor? Unde ar fi fost vorba să întrebi pe vreun rus că ce caută în via ta, că acolo erai mort pe loc. Cică dă dragă Doamne, veniseră ca aliați să ne ajute și să ne apere și până una alta, le trebuiau cele necesare, de trăit. De aceea cred că nu a secătuit țara aceasta atât războiul pe cât porcii aceștia care numai chipul li-i de om însă sufletul de dobitoc...

Se socotește a fi murit în această mare nenorocire ca la 2000 de oameni, dar s-a isprăvit și cu viața destrăbălată de la presupusul schit, care numai pe dinafară arăta a fi schit însă înăuntru, lucrul și huzurul ce se desfășura, nu-ți mai invocau modestia, sărăcia de bună voie, cumpătarea, ci obrăznicia, faptul prin înșelăciune, îmbuibarea pântecului a numai câțiva vântură țară ș.a.m.d.”⁶.

Greva celor de la calea ferată.

Evenimentul este consemnat concis de Pr. Constantin Bobulescu. Rezultă că, la jumătatea lunii mai 1918, lucrătorii de la calea ferată au intrat în grevă, nemulțumiți de condițiile de muncă. S-a încercat înlocuirea mecanicilor de locomotivă, aflați în grevă, cu alți mecanici din alte zone, sau pensionari. Situația a degenerat, având loc și un accident prin ciocnirea a două trenuri, în care au murit 8 oameni și au fost răniți alți 30. Au fost perturbate o serie de activități programate, unele în noua provincie reunită cu țara, Basarabia; astfel, este menționată excursia „Societății Tinerimii Române” la Chișinău, care a trebuit amânată.⁷

26 mai 1918. Parastasul pentru cei căzuți în război.

Pr. Constantin Bobulescu, consemnează în jurnalul său că evenimentul a avut loc la Mitropolia din Iași, între orele 10.00-11.00. Au participat oficialități, reprezentanți ai guvernului, localnici, iar din partea Casei Regale, regele și regina, „care a plans tot timpul”. Între doamnele de onoare ale reginei este remarcată prezența fiicei lui Delavrancea, care murise de puțin timp.

În cadrul slujbei de parastas au fost pomeniți eroii căzuți în război în anii 1916-1918, începând cu generalii Dragalina și David Praporgescu.

După slujbă, au fost decorate, cu Ordinul Mihai Viteazul, de către Rege, steagurile unor unități. Mitropolitul Pimen, care l-a însoțit pe Rege, a fost apostrofât de mulțime pentru că Delavrancea, care murise de puțin timp, nu fusese adus la Mitropolie; a fost dus direct la cimitir de la Biserica Banu unde era depus⁸.

Correspondența

Numărul scăzut de scrisori se explică și prin situația în care se găsea țara în acel an. Totuși, deși puține, ele oferă informații interesante cu privire la pr. C. Bobulescu, la unele evenimente interne și internaționale.

Correspondența cu G. Teodorescu-Kirileanu constă în scrisori trimise de acesta, din Bicz (unde însoțea familia regală), în perioada aprilie-decembrie 1918. Conținutul acestora se referă, în primul rând, la teme comune de istorie bisericească, cercetate sau în curs de cercetare, dar și la anumite momente, evenimente, personalități.

⁶ Biblioteca Academiei Române (B.A.R.), *Manuscrise*, A.1784.

⁷ Ibidem.

⁸ Ibidem.

Cu privire la specializarea pe anumite perioade și zone, îi spune lui C. Bobulescu, într-una din scrisori, următoarele: „Părintele Bârlea cu rămășițele din vechiul culcuș moldovenesc (Maramureș, n.n.), eu cu acelea mai târzii de pe malurile mamei Bistrițe, Sfinția Ta cu strămoșescul Iași pe care *acum dator ești să-l scormonești și peste Prut* (s.n.)”⁹. Aflăm, dintr-o altă scrisoare, de trimiterea de cărți în Basarabia: „La protopopul din Piatra Neamț ai găsi o mulțime de cărți vechi, luate acum de pe la biserici spre a fi trimise în Basarabia”¹⁰.

În legătură cu familia regală aflăm despre interesul Regelui Ferdinand pentru istoria națională și despre pregătirea sa „Regele m-a luat într-o duminică – scrie Moș Ghiță Kirileanu (cum se și semna) – să-mi arate biserica de la Gura Hangului, pe care n-o cunoșteam și cu acest prilej am aflat, spre mirarea mea, că știe ceti inscripțiile de pe cărțile bisericești, încercând a descifra și pisaniile. A vizitat astfel mai toate bisericile din valea Bistriței”¹¹.

Evenimentele externe și unele ecouri interne sunt și ele surprinse: „Veștile bune de pe fronturi poate că ne-a mai lumina și ușura sufletele ... Aud că Iașul a prins a manifesta ... Tare bine-ar fi să lăsăm vechile deprinderi și să ne apucăm de muncă tăcută și cinstită, ca să fim vrednici de timpurile ce se arată, cam nu prin meritele noastre”¹².

Moartea unor adevărate personalități, îl impresionează profund, după cum mărturisește prietenului său, C. Bobulescu: „Mare durere am din cauza morții lui C. Giurescu; ce caracter, ce minte limpede, ce comoară de cunoștințe istorice ... N-avem noroc cu tinerii istorici. Am pierdut pe Orășanu, am pierdut pe N. Dobrescu, am pierdut pe Tanoviceanu”¹³.

Alte personalități care se regăsesc în corespondență sunt: V. Bogrea, Vâlsan, Panaitescu, N. Iorga, Pelivan, pr. Nicolae Popescu, Simion Mehedinți¹⁴.

Correspondența cu Nicolae Iorga, constă, în 1918, dintr-o carte de vizită cu următorul înscris: „21 mai 1918 / N. Iorga și toți ai săi, găzduiți frățeste de un suflet bun ca și un popor care, în cei de sus, nu e deloc bun, urează bunului oaspete și credinciosului prieten, cărturarului iubitor de trecutul țării, ani mulți sănătoși și fericiți, în mijlocul stimatei sale familii”¹⁵.

Correspondența cu C.I. Karadja, o constituie o singură scrisoare, în limba franceză, trimisă lui C. Bobulescu. Din conținut reiese că C.I. Karadja răspundea unor solicitări de documentare a părintelui Bobulescu pe tema bisericilor din Iași. De asemenea, rezultă o mai veche și apropiată legătură între cei doi¹⁶.

⁹ Arhivele Naționale Istorice Centrale (ANIC), fond *Bubulescu Constantin*, d. 14, f. 5-6.

¹⁰ Ibidem, f. 13.

¹¹ Ibidem.

¹² Ibidem, f. 3, 6.

¹³ Ibidem, f. 2.

¹⁴ Ibidem, f. 7-10, 16.

¹⁵ B.A.R., Ms. S 28 (3) / CDLXXIX.

¹⁶ Idem, S 47 (1) / MXIII.

Correspondența cu Mihai Lupescu, marele folclorist, este una de familie, între cei doi existând relații de rudenie. Totuși, în încheierea ultimei scrisori (octombrie 1918) există o frază din care deducem schimbarea în cursul evenimentelor: „Cu cele despre țară, harul domnului să fie peste noi, iar ce-o zis dușmanii la noi, zicem acum și noi la ei”¹⁷.

Comunicarea noastră, a valorificat o parte infimă din bogata arhivă a părintelui Constantin Bobulescu. Se impune ca iubitorii de istorie să încerce să facă cunoscute, prin publicare, rezultatele uriașei sale munci de cercetare.

În loc de concluzie, cităm cuvintele vicepreședintelui Academiei Române, academicianul Dan Berindei: „Preotul Constantin Bobulescu a fost un exemplu de preot cărturar, care a înțeles că un slujitor al Bisericii își poate întregi activitatea printr-o sânguincioasă activitate științifică. Lucrările sale, prin care a abordat un larg evantai tematic, reflectă, în mare parte, teme legate de istoria Bisericii și a artei bisericești și care – apreciate, între alții și de Nicolae Iorga – au adus un real și important aport culturii românești”¹⁸.

¹⁷ Idem, S 51 (6) / MXIII.

¹⁸ Acad. Dan Berindei, *Cuvânt înainte*, la lucrarea, O.L. Dimitriu-Brezeanu, *Preotul Constantin Bobulescu. Viața și opera*, p. 3.

SIGILII DIN SEC. XIX-XX PĂSTRATE ÎN COLECȚIILE ARHIVELOR NAȚIONALE BACĂU ȘI COMPLEXULUI MUZEAL „JULIAN ANTONESCU” BACĂU

Cristina TANASĂ
Elena ARTIMON

Seals from XIX–XX preserved in the collections of the National Archives Bacau and National Museum “Julian Antonescu” Bacau

Summary

National Archives Bacău and National Museum Complex "Julian Antonescu" Bacau present several pieces of sealing certain historical and documentary collections are in two institutions. Information derived from the representation of these pieces give us, an important information about the evolution of administrative institutions, legal, educational, military and public policy, ecclesiastical and private in the XIXth and XXth century in the geographical contry of Bacau. The pieces are very important not only scientifically, but also art, as works of art. Representations of the field patterns engraved heraldic seal, kept the two institutions, the facts gives us and plastic images of events occurring over time.

O importantă categorie de izvoare istorice sunt cele heraldice: sigilii, steme, parafe, reprezentări plasate în antetul actelor, imagini gravate în medalii, reprezentări dispuse pe flamura steagurilor. Autenticitatea acestor izvoare este determinată de faptul că în compozițiile înfățișate se transpun, codificat, aspecte din domeniile de activitate dintr-o anumită epocă istorică în care izvoarele respective au fost create.

Istoriografia românească însumează numeroase lucrări de certă valoare abordând izvoarele heraldice provenind de la diferiți posesori: domnitori, voievozi, dregători, unități teritorial administrative, orașe, instituții de diferite categorii sau persoane particulare. Deși prin lucrările existente se acoperă în general problematica fenomenului heraldic românesc, au rămas încă numeroase izvoare necercetate, păstrate în colecțiile instituțiilor de profil (muzee, arhive) dar și în colecții particulare.

Acordarea dreptului de sigiliu pentru diferite instituții a constituit în trecerea vremii un privilegiu al puterii centrale, putere care în secolele XIV – XV a acordat acest drept doar unor localități. Importanța folosirii frecvent de către instituții a sigiliilor proprii, se remarcă din secolul al XVIII-lea¹.

Ca urmare a dezvoltării activităților social-economice, a crescut importanța unor instituții. Reformele administrative realizate în secolul XIX-lea

¹ Maria Dogaru, *Colecțiile de matrice sigilare ale Arhivelor Statului*, București, 1984, p. 15.

au făcut ca instituțiile să-și poată desfășura activitățile în bune condiții iar cu ajutorul acestor sigilii se valida autenticitatea actelor și hotărârilor oficiale emise de instituțiile respective.

Importanța deosebită pe care o avea sigiliul în asigurarea autenticității documentelor a dus la necesitatea siguranței asupra confecționării matricelor sigilare cât și a folosirii acestora, fapt ce a impus luarea de măsuri severe pentru a evita falsul sigilar. Una din căile prin care se putea realiza acest obiectiv îl constituia dirijarea și controlul autorităților asupra confecționării matricelor sigilare folosite de instituțiile publice.

Gravarea acestor matrice s-a făcut de către persoane angajate prin intermediul instituțiilor de stat, confecționarea lor intrând în atribuțiile Ministerului de Interne². Acestui departament i se adresau cereri pentru a se aproba sigiliul nou în locul celui vechi, contravaloarea lui și modelul cu reprezentarea cuprinsă în câmp.

Legislația în privința folosirii tiparelor sigilare pentru secolele XIX-XX nu era completă, ci cuprindea doar unele reglementări în vederea păstrării și folosirii acestor piese. În anii 1835, 1836 și 1838, Ministerul de Interne al Moldovei a emis unele regulamente privind utilizarea și păstrarea sigiliilor din necesitatea de a evita abuzurile și falsurile sigilare.

Datorită dezvoltării activităților social-economice și a extinderii sistemului instituțional, era necesar să se respecte legalitatea privind dreptul de sigiliu, ceea ce însemna, de fapt, rolul juridic și instituțional.

Știm că exista un interes deosebit pentru confecționarea, folosirea și păstrarea sigiliilor de instituții, iar falsurile și abuzurile erau un motiv serios pentru pedeapsă. Un exemplu de abuz este cel făcut de Dumitrachi Vidrașcu, care „în anul 1841, în calitate de pitar al Visteriei Moldovei, fiind însărcinat cu strângerea banilor pentru confecționarea tiparelor sigilare, este prins sustrăgând suma de 4.839 lei, în urma căreia și-a pierdut rangul de pitar și dreptul de a mai practica o slujbă oficială”³. Acest gest demonstrează gravitatea faptului de nerespectare a legilor.

În vederea confecționării tiparelor sigilare pentru instituții, Ministerul de Interne a cerut tuturor instituțiilor orășenești și județene să trimită vechile tipare sigilare pentru păstrarea acestora în arhive, deoarece se puneau în circulație cele nou confecționate.

Matricele sigilare se compun din două părți: 1) suprafața metalică (confecționată din bronz, alamă, oțel, alpaca, fier sau aliaj de fier și bronz), pe care era gravată emblema și legenda și 2) mânerul care, de cele mai multe ori, era confecționat din lemn. Acestea conțineau un semn menit să indice poziția în care trebuia aplicată pentru a se putea obține o imagine corectă⁴. Tiparele sigilare au

² M. Dogaru, *Sigilii orășenești din epoca modernă și contemporană*, București, 1978, pp. 12-13.

³ Maria Dogaru, *Colecțiile de ...*, p. 20.

⁴ *Ibidem*, pp. 31-32.

forme variate: rotunde, ovale, rombice, octogonale, pătrate, vertical dreptunghiulare, hexagonale sau triunghiulare. Cele mai frecvente se încadrează în categoria celor rotunde, cu diametrul variind între 28 – 50 mm. Din punct de vedere al gravării, ele au fost executate în incizie sau în excizie. Cele confecționate în incizie erau destinate pentru folosirea la sigilarea cu ceară, iar cele confecționate în excizie erau folosite pentru sigilarea cu diferite soluții – tuș sau fum⁵.

În colecțiile celor două instituții există un număr important de matrice sigilare, sigilii, medalii, decorații, plachete etc., cu tematică variată – istorie, artă, literatură, industrie, agricultură, religie, administrație, juridică și ecleziastică.

Matricele sigilare existente în colecțiile Serviciului Județean Bacău al Arhivelor Naționale și Complexului Muzeal „Iulian Antonescu” Bacău, prezintă reprezentări ale diferitelor instituții. Acestea se împart în următoarele categorii:

- a) matrice sigilare aparținând instituțiilor administrative;
- b) matrice sigilare aparținând instituțiilor juridice;
- c) matrice sigilare aparținând instituțiilor școlare;
- d) matrice sigilare aparținând instituțiilor militare și de ordine publică;
- e) matrice sigilare aparținând instituțiilor ecleziastice;
- f) matrice sigilare aparținând instituțiilor sanitare;
- g) matrice sigilare particulare.

În materialul de față ne propunem să prezentăm doar câteva matrice sigilare (sigilii, parafe) ale unor instituții administrative, juridice, școlare, militare și ordine publică, ecleziastice, sanitare și particulare.

a) Matrice sigilare aparținând instituțiilor administrative:

1. Matricea sigilară a Municipality Orașului Bacău din anul 1862⁶.

Este confecționată din bronz, de formă rotundă, fără mâner, cu diametrul de 38 mm. Central înfățișează un munte de sare, simbolizând bogăția naturală și totodată una din principalele activități ale locuitorilor din Tg. Ocna, ocupație reprezentativă pentru județul Bacău, fiind asigurată sarea necesară consumului intern, cât și o parte a exportului de sare a Moldovei. În partea inferioară a câmpului sigilar, anul 1862. Circular, de la dreapta spre stânga, legenda: „MUNICIPALITATEA ORAȘULUI BACĂU.”

⁵ *Ibidem*, p. 32.

⁶ Arhivele Naționale Bacău, colecția *Sigilii*, nr. 7.

2. Matricea sigilară a Comisiei Despărțirii a II-a a Târgului Bacău⁷.

Este confecționată din bronz, de formă rotundă, fără mâner, cu diametrul de 40 mm. În centru este un scut despicat încărcat în primul cartier cu acvila cruciată (Stema Țării Românești) iar în al doilea cartier cu capul de bour cu stea între coarne (Stema Moldovei), scutul fiind timbrat de o coroană închisă. Sub scut anul 1862. Circular, legenda: „COMISIA DESPĂRȚIREI II T. BACĂU D. PRINCIPATELE UNITE”.

3. Matricea sigilară a Comisiei Despărțirii I-a a Târgului Ocna⁸.

Este confecționată din bronz, de formă rotundă, fără mâner, cu diametrul de 40 mm. În centru este un scut despicat încărcat în primul cartier cu acvila cruciată (Stema Țării Românești) iar în al doilea cartier cu capul de bour cu stea între coarne (Stema Moldovei), scutul fiind timbrat de o coroană închisă. Sub scut, 1862. Circular, legenda: „COMISIA DESPĂRȚIREI I T. OCNA D. PRINCIPATELE UNITE”.

4. Matricea sigilară a Primăriei orașului Bacău din anul 1864⁹.

Este confecționată din bronz, de formă rotundă, fără mâner, cu diametrul de 37 mm. Înfațișează un cerb alergând spre dreapta printre trei arbuști, simbolizând fauna regiunii și pădurile de foioase¹⁰. Coarnele cerbului sunt înalte și ramificate dând o mai mare solemnitate compoziției. În partea inferioară a câmpului sigilar, anul 1864. Legenda: „ROMANIA. PRIMARIA ORASULUI BACAU”.

⁷ Ibidem, nr. 3.

⁸ Ibidem, nr. 4.

⁹ Ibidem, nr. 9.

¹⁰ Maria Dogaru, *Sigilii orășenești*..., p. 54.

5. Matricea sigilară a Primăriei orașului Bacău din anul 1878¹¹.

Este confecționată din bronz de formă rotundă, fără mâner, cu diametrul de 41 mm. Înfățișează un cerb alergând spre stânga printre brazi. Coarnele cerbului sunt înalte și ramificate și dau solemnitate compoziției. Sub imagine, anul 1878. Legenda: „ROMANIA. PRIMARIA URBEI BACAU.

6. Matricea sigilară a Percepției comunei Dămieniști din anul 1876¹².

Este confecționată din bronz, fără mâner, de formă rotundă, cu diametrul de 35 mm. Central, în registrul superior sunt reprezentate trei spice de grâu, simbolizând străvechea ocupație a locuitorilor din această zonă: cultivarea cerealelor¹³; în registrul inferior, pe trei rânduri, legenda: „PERCEPȚIA/ COM. DAMIENESTI/ 1876” Semicircular, în partea superioară, de la stânga la dreapta legenda: „DIST. ROMAN. PL. FUNDU” (Districtul Roman Plasa Fundu – Percepția comunei Dămieniști).

b) Matrice sigilare aparținând unor instituții juridice:

1. Matricea sigilară a Tribunalului Bacău – Secția I¹⁴.

Este confecționată din bronz, fără mâner, de formă rotundă, cu diametrul de 41 mm. Se prezintă astfel: scut scartelat împărțit în patru cartiere. În primul cartier, acvila cruciată și încoronată, ținând în gheare spada și sceptrul; în cartierul al doilea, capul de zimbriu cu stea cu șase raze între coarne, flancată în partea superioară de o lună; cartierul trei prezintă un leu încoronat ieșind dintr-o coroană ținând în gheare o stea cu șase raze; în cartierul patru, doi delfini afrontați; peste tot armele familiei

¹¹ Arhivele Naționale Bacău, colecția *Sigilii*, nr. 8.

¹² Complexul Muzeal „Iulian Antonescu” Bacău – Muzeul de Istorie, Inventar 25384 (în continuare se va cita CMB – Istorie).

¹³ Vezi analogii în: Maria Dogaru, *Sigilii orășenești ...*, p. 172, fig. 223; Idem, *Din heraldica României*, București, Editura JIF, 1994, pp. 101, 125; fig. 138, 219.

¹⁴ Arhivele Naționale Bacău, colecția *Sigilii*, nr. 19.

Hohenzolern. Scutul este timbrat de o coroană închisă și este susținut de doi lei. În partea inferioară a scutului, pe o eșarfă, deviza familiei domnitoare: „NIHIL SINE DEO” (NIMIC FĂRĂ DUMNEZEU), totul sub un pavilion de purpură, prins într-o coroană închisă, dotat cu ciucuri și franjuri și căptușit cu hermină. Circular, de la stânga la dreapta, legenda: „REGATUL ROMÂNIEI. TRIBUNALUL BACĂU SECȚIA I.

c) Matrice sigilare aparținând unor instituții școlare:

1. Matricea sigilară a Școlii Publice Primare a Târgului Odobești – Fundata din anul 1855¹⁵.

Este o piesă din bronz de formă ovală, cu mâner din lemn, având diametrul de 33/39 mm și o lungime totală de 60 mm. Central, scut dreptunghiular cu capul de zimbru ce are între coarne o stea cu cinci raze; sub scut, o eșarfă pe care este trecut anul 1855 și care este susținută în dreapta de o pană iar în stânga de un toc. Scutul este timbrat de o coroană închisă. Circular, de la dreapta spre stânga, legenda: „ȘCOALA PUBLICA PRIMARA A TARGULUI ODOBEȘTII FUNDATA”.

2. Matricea sigilară a Școlii Comunei Tamași din anul 1880.¹⁶

Lucrată din bronz, cu mâner din lemn, piesa este rotundă cu diametrul de 38 mm și lungimea totală de 90 mm. Central, „Ochiul lui Dumnezeu”¹⁷, aruncând raze de lumină, iar circular, în două cercuri concentrice, de la dreapta spre stânga, legenda: „ȘCOALA COMUNEI TAMASI JUDECIUL BACĂU, 1880, INTRU LUMINA TA VOM VEDE LUMINA”.

Din documentele păstrate la Arhivele Naționale Bacău¹⁸, se pare că această matrice sigilară a aparținut Școlii generale nr. 2 Tamași,

care și-a început activitatea în decembrie 1866, într-un local cu o singură sală și în care învățau 50 de copii¹⁹.

¹⁵ CMB – Istorie, Inventar 5045.

¹⁶ Ibidem, Inventar 7556.

¹⁷ Analogii în N.G. Krupensky, *Medaliile române sub regele Carol I*, București, 1894, p. 146.

¹⁸ *Îndrumător în Arhivul Statului. Județul Bacău*, vol. II (Îndrumătoare arhivistice 15), București. 1989, p. 423 – 425.

¹⁹ Ibidem.

3. Matricea sigilară a Liceului Ferdinand I Bacău.²⁰

La finele anului 1867 s-a înființat Gimnaziul Clasic din Bacău²¹, care în anul 1891 se va numi Gimnaziul „Principele Ferdinand”²². În anul 1897, gimnaziul s-a transformat în Liceul „Principele Ferdinand I”²³, iar după ce, în 1914, Ferdinand a devenit Rege al României, liceul s-a numit Liceul „Ferdinand I”, denumire care s-a păstrat până în anul 1948²⁴.

În intervalul de timp 1948 – 1997, această instituție de învățământ a avut mai multe denumiri, până când, în urma propunerii făcute în 1997 de către conducerea școlii și Inspectoratului Școlar Bacău și aprobată de Ministerul de resort, s-a dat denumirea de Colegiul Național „Ferdinand I”²⁵.

Matricea este confecționată din bronz, cu mâner din lemn, rotundă, cu diametrul de 35 mm, 52 mm lungime totală și este datată la începutul secolului XX. Reprezentarea centrală de pe matrice este Stema României, aprobată prin Legea din 1872, cu modificările din 1881, care s-a folosit până în anul 1921²⁶, și se prezintă astfel: scut scartelat împărțit în patru cartiere. În primul cartier, acvila cruciată și încoronată, ținând în gheare spada și sceptrul; în cartierul al doilea, capul de zimbbru cu stea cu șase raze între coarne, flancată în partea superioară de o lună (simbolizând crai nou); cartierul trei prezintă un leu încoronat ieșind dintr-o coroană ținând în gheare o stea cu șase raze; în cartierul patru, doi delfini aflați; peste tot armele familiei Hohenzolern. Scutul este timbrat de o coroană și este susținut de doi lei. În partea inferioară a scutului, pe o eșarfă, deviza familiei domnitoare: „NIHIL SINE DEO”; totul sub un pavilion de purpură, prins într-o coroană închisă, dotat cu ciucuri și franjuri și căptușit cu hermină²⁷. Circular, de la stânga la dreapta, legenda: „ROMANIA. LICEUL FERDINAND I DIN BACĂU”.

²⁰ CMB – Istorie, Inventar 20170.

²¹ Arhivele Naționale Bacău, fond *Primăria Bacău*, d. 63/1867, f. 1; *Îndrumător...*, pp. 80-87.

²² Ioan Mitrea, *Colegiul Național „Ferdinand I” Bacău*, în *Enciclopedia Județului Bacău*, ediția a II-a, revizuită și adăugită (coordonator Emilian Drehuță), Editura Agora, Bacău, 2008, pp. 115-117.

²³ Ioan Mitrea, *op. cit.*, pp. 115-117.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ Dan Cernovodeanu, *Știința și arta heraldică în România*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1977, pp. 161-162; pl. LXXI, fig. 1-2; Maria Dogaru, *Din heraldica ...*, p. 61, pl. XIX, fig. 89.

²⁷ *Ibidem*.

d) Matrice sigilare aparținând unor instituții militare și de ordine publică

1. Matricea sigilară a instituției Comanda Pompierilor din Bacău²⁸.

Matricea este confecționată din bronz, ovală, fără mâner, cu diametrul de 32/40 mm. Înfățișează Stema Moldovei în scut dreptunghiular: capul de bour cu stea între coarne, scut susținut de doi delfini afrontați și timbrat de o coroană închisă cu glob crucifer. În partea inferioară, anul 1860. Legenda: „PRINCIPATELE UNITE. COMANDA POMPIERILORU DE BACĂU.”

e) Matrice sigilare aparținând unor instituții eclesiastice:

În afara matricelor sigilare pe care le-am prezentat până acum sunt și câteva exemplare cu un armorial bisericesc, folosit mai ales de către înalții prelați de-a lungul veacurilor.

Inițial, în Țara Românească și Moldova, matricele sigilare aparținând diversilor prelați sau instituții bisericești au purtat ca emblemă reprezentarea hramului lăcașului respectiv – fie o scenă din Evanghelie, fie figura sfântului ales, din bogatul calendar hagiografic creștin, ca patron de lăcaș²⁹.

În timp aceste reprezentări evoluează, astfel că reprezentările armoriale de tip ecleziastic din secolul al XIX-lea în Țara Românească și Moldova se vor îmbogăți cu attribute heraldice nefolosite până atunci și anume cu mantoul de purpură căptușit cu hermină, cât și cu coroana având aspect princiar, în locul mitrei arhieresti³⁰.

1. Matricea sigilară a Bisericii „Sf. Voievozi” din Tg. Trotuș³¹.

Biserica „Sf. Voievozi” a fost ctitorită de Anastasie vameșul și soția sa Anița, probabil înainte de anul 1730, suferind mai multe reparații parțiale în anii 1800, 1887, 1992 și în 1996 reparații capitale³².

Matricea este din bronz, cu mâner din lemn și datează din anul 1843. Are diametrul de 30 mm, fiind bine păstrată. Central este reprezentată imaginea a doi sfinți înaripați ținând în mâini o sferă. Circular, de la dreapta spre stânga, în

²⁸ Arhivele Naționale Bacău, colecția *Sigilii*, nr. 1.

²⁹ Dan Cernovodeanu, *op. cit.*; p. 178.

³⁰ *Ibidem*, p. 180.

³¹ CNB – Istorie, Inventar 17614.

³² Corneliu Stoica, *Valea Trotușului, Enciclopedie*, Ed. Magic Print, Onești, 2008, pp. 457-458.

chirilică, legenda: „† П. БС. СТ. ТЪРГУЛ ТРОТУШУЛУИ Ц. БАКЪУ СФ. ВОИЕВОЗИ. 1843” („Preasfânta Biserica Satului Tg. Trotușului, Ținutul Bacău, Sf. Voievozi. 1843”).

2. Matricea sigilară a Bisericii „Adormirea Maicii Domnului” din Tg. Ocna.³³

Numită și Biserica „Precista”, acest lăcaș de cult datează din anul 1860 fiind construită pe planul bisericii din secolul XVII (1683, ctitor Gh. Ursache), de către cel care era arhimandrit și stareț, Damaschin Iviritul³⁴.

Piesa este din bronz, cu mâner din lemn, diametrul de 30 mm și datează din anul 1843. Central, este înfățișată scena Adormirii Maicii Domnului, iar circular, de la dreapta spre stânga, cu caractere chirilice, legenda: „† П. БС. ТЪРГУЛ ОКНИ Ц. БАКЪУ СФ.

АДОРМИРЕА М.Д. 1843.” („Preasfânta Biserica Tg. Ocni, Ținutul Bacău, Sf. Adormirea Maicii Domnului. 1843”).

3. Matricea sigilară a Bisericii „Cuvioasa Parascheva” din Sârbi (Podul Turcului – n.n.) – Tecuci³⁵.

Este o piesă rotundă, din bronz, cu mânerul din lemn. Are diametrul de 33 mm, lungimea totală de 80 mm, bine păstrată și datează din anul 1843.

În plan central, matricea prezintă imaginea Sfintei Cuvioase Parascheva, ce ține crucea în mâna dreaptă iar cu mâna stângă sprijină scutul cu capul de bour și stea între coarne, simbolul Moldovei, Sfânta fiind Ocrotitoarea Moldovei. Circular, de la dreapta spre stânga, cu caractere chirilice, legenda: „† П. БС. СТ. СЪРБИ Ц. ШЕКУЧ С. КУВ.

ПАРАСКЕВА. 1843” („Preasfânta Biserica Satului Sârbi Ținutul Tecuciul, Sf. Cuvioasă Parascheva. 1843”).

³³ CMB – Istorie, Inventar 17615.

³⁴ Corneliu Stoica, *op. cit.*, pp. 451-452.

³⁵ CMB – Istorie, Inventar 20401.

4. Parohia Șerbești din comuna Șerbești³⁶.

Matricea sigilară este confecționată din bronz, fără mâner, rotundă, cu diametrul de 35 mm. Înfățișează în centrul imaginea bisericii Parohiei Șerbești. Sub imaginea bisericii este trecut anul 1894. Legenda: „ROMANIA. JUDEȚUL BACĂU PAROHIA ȘERBEȘTI. COMUNA ȘERBEȘTI”.

5. Parohia „Intrarea în Biserică”, comuna Luncani³⁷

Matricea sigilară este confecționată din bronz, fără mâner, rotundă, cu diametrul de 35 mm. Înfățișează în centrul imaginea bisericii Parohiei „Intrarea în Biserică”, din comuna Luncani. Sub imaginea bisericii este trecut anul 1895. Legenda: „ROMANIA. JUDEȚUL BACĂU PAROHIA INTR. ÎN BISERICĂ. COMUNA LUNCANI”.

f) matrice sigilare aparținând instituțiilor sanitare:

1. Matricea sigilară a Medicului urbei Bacău³⁸.

Este confecționată din bronz, fără mâner, de formă rotundă, cu diametrul de 35 mm. Central, înfățișează un munte de sare, simbolul județului Bacău, care reprezintă o bogăție naturală semnificativă. Nu conține anul confecționării (prin comparație, credem că este anul 1862). Circular, de la dreapta spre stânga, legenda: „PRINCIPATELE UNITE ROMÂNE. MEDICUL URBEI BACĂU”.

³⁶ Arhivele Naționale Bacău, colecția *Sigilii*, nr. 20.

³⁷ Ibidem, nr. 21.

³⁸ Ibidem, nr. 6.

2. Matricea sigilară a Serviciului Veterinar al orașului Bacău din anul 1892³⁹.

Este confecționată din bronz, fără mâner, de formă rotundă, cu diametrul de 40 mm. Se prezintă astfel: scut scartelat împărțit în patru cartiere. În primul cartier, acvila cruciată și încoronată, ținând în gheare spada și sceptrul; în cartierul al doilea, capul de zimbru cu stea cu șase raze între coarne, flancată în partea superioară de o lună; cartierul trei prezintă un leu încoronat ieșind dintr-o coroană ținând în gheare o stea cu șase raze; în cartierul patru, doi delfini afrontați; peste tot armele familiei Hohenzolern. Scutul este timbrat de o coroană

și este susținut de doi lei. În partea inferioară a scutului, pe o eșarfă, deviza familiei domnitoare: „NIHIL SINE DEO”, totul sub un pavilion de purpură, prins într-o coroană închisă, dotat cu ciucuri și franjuri și căptușit cu hermină. Circular, de la stânga la dreapta, legenda: „ROMÂNIA. SERVICIUL VETERINAR AL ORASULUI BACAU. 1892”.

g) Matrice sigilare particulare.

Sigiliul Clucerului Costache Constandiniu⁴⁰.

Turnat în bronz, cu mâner din aceeași bucată, este oval, cu diametrul de 20/25 mm și lungimea totală de 50 mm. Este datat în anul 1855, păstrându-se foarte bine. Pe sigiliu se află următoarea reprezentare: patru semicercuri cuprinzând în interiorul lor cele trei inițiale: „K.K.K.”, timbrate; sub cei trei „K”, anul 1855, iar circular, de la dreapta la stânga legenda:

„КЛУЧЕРЮ КОСТАЧЕ
КОНСТАНДИНИУ” („CLUCERUL
COSTACHE CONSTANDINIU”).

Comunitățile urbane și rurale au simțit astfel nevoia să-și instituie sigilii cu reprezentări ale legendei întemeierii orașului, cu patronul religios, cu flora și fauna locală, cu imagini cu specificul activităților desfășurate sau cu principalele bogății ale subsolului.

³⁹ Arhivele Naționale Bacău, colecția *Sigilii*, nr. 13.

⁴⁰ CMB – Istorie, Inventar 28141.

Ne-am oprit doar la câteva matrice sigilare, care am considerat noi că sunt mai reprezentative pentru fiecare categorie de instituție în parte. Informațiile desprinse din reprezentările acestor piese ne oferă date importante despre evoluția instituțiilor administrative, juridice, școlare, militare și ordine publică, ecleziastice și particulare de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea din aria geografică a județului Bacău. Pieseile sunt foarte importante nu numai din punct de vedere științific, dar și artistic, fiind adevărate opere de artă. Aceste izvoare reflectă, plastic, evenimentele petrecute de-a lungul timpului, cât și flora și fauna specifică sau reprezentativă specifică zonei geografice băcăuane, ceea ce le imprimă o expresivitate a activităților de bază ale locuitorilor, sau ceea ce este specific economiei localităților respective.

INSPECTORATUL REGIONAL DE POLIȚIE „DUNĂREA DE JOS” GALAȚI (1938-1948) PREZENTARE DE FOND ARHIVISTIC

Adrian POHRIB

**The Local Police Inspectorate („Dunărea de Jos”, Galați),
between 1938 and 1948; a presentation of its archives**

Summary

The abundance and the variety of the information comprised in their documents, pertaining to the role played by the The Local Police Inspectorate („Dunărea de Jos”, Galați) within the institutional mechanism, between 1938 and 1948, and to its attributions, as they were ascribed by law, are the reasons which recommend the consultation of these archives by the researchers dealing with the history of the institutions or even with broader topics, such as the social, political, economical and cultural life of the Romanian society (especially of the local communities).

The article consists of a brief historical approach of the institution and of a depiction of the main types of data which can be collected from the documents stored within the archives hereby discussed.

Scurt istoric instituțional. În scopul armonizării organizării serviciilor exterioare de poliție cu noua organizarea administrativă a țării din anul 1938, Ministerul Internelor, prin Decizia nr. 59.326 din 26 august 1938, a creat încă trei inspectorate regionale de poliție pe lângă cele existente, în total zece, cu aceeași competență teritorială ca și ținuturile¹. Astfel, a luat ființă și Inspectoratul Regional de Poliție „Dunărea de Jos”, cu sediul la Galați.

D. Mântulescu a primit delegația de conducător al acestui inspectorat, procedând la luarea primelor măsuri privind organizarea acestuia, în mod provizoriu în localul Chesturii Galați – Biroul Secretariat. Acest local fiind însă

¹ Ținutul „Dunărea de Jos” din perioada anilor 1938-1940 cuprindea, conform art. 53 din Legea administrativă din 14 august 1938, județele Covurlui, Brăila, Tulcea, Ismail, Cahul, Fălciu, Tutova, Tecuci, Putna și Râmnicu-Sărat (Colecția C. Hamangiu, *Codul General al României. Coduri, legi, decrete-legi de regulamente*, 1938, vol. XXVI, II, Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului, Imprimeria Centrală, București, 1939, pp. 1481-1482. Legea administrativă din 14 august 1938, care legifera înființarea ținuturilor, a fost promulgată în urma raportului președintelui Consiliului de Miniștri și miniștrilor de interne, justiție și finanțe din 11 iulie, a avizului nr. 176 din 13 iulie a Consiliului Legislativ și Jurnalului Consiliului de Miniștri nr. 1570 din 15 iulie 1938 al Consiliului de Miniștri, *ibidem*, p. 1471). Legea din 14 august 1938 stabilea, prin art. 53, înființarea a 10 ținuturi, conduse de rezidenți regali care erau: a) reprezentanții guvernului în ținut și b) administratorii ținutului (art. 62), ajutați de consiliile ținuturilor, organe cu atribuții deliberative și consultative (art. 80-83).

insuficient și pentru serviciile Chesturii de Poliție Galați, în urma unui raport adresat Direcțiunii Generale a Poliției, a fost aprobată închirierea unui imobil în str. Holban nr. 13, unde, la data de 15 octombrie 1938, inspectoratul și-a instalat serviciile (Cabinetul Inspectorului, Serviciul Poliției de Siguranță, Serviciul Poliției Judiciare, Serviciul Poliției Administrative, Serviciul Controlului Străinilor și Biroul M.O.N.T.)². Delegatul aflat la conducerea acestui inspectorat s-a confruntat cu o serie de probleme și dificultăți inerente acestei instituții aflate în stadiul de organizare „embrionară”. Sunt de apreciat eforturile depuse de către funcționarii Chesturii de Poliție Galați, care și-au pus temporar la dispoziție o parte din funcționari și sediul în care își desfășura activitatea, dând tot concursul la identificarea unui nou local (s-a ajuns la concluzia că cel mai nimerit era pentru închiriere imobilul din str. Holban nr. 13-15, proprietatea lui Calman Schacher).

Pentru ca Inspectoratul Regional de Poliție „Dunărea de Jos” să poată lua ființă nu numai juridic, formal, ci și fizic, pe lângă local și personal, trebuiau asigurate imediat mijloacele materiale necesare funcționării în bune condiții. De asemenea, era necesar ca Direcțiunea Generală a Poliției să trimită și acestui inspectorat copii după toate ordinele circulare aflate în vigoare la acea dată, îndeosebi cele începând din februarie 1938 și, mai ales, cele referitoare la ordinea publică, siguranța statului și controlul străinilor. Urgența organizării și punerii la punct a acestui stabiliment al ordinii publice era determinată nu numai de împrejurările generale care au dus la crearea lui formală, dar și de faptul că în Ținutul „Dunărea de Jos” urmau să se desfășoare manevrele regale, la începutul lunii octombrie, la Galați, urmând să aibă loc și solemnitatea instalării rezidentului regal al acestui ținut, Victor Cădere³.

La început corespondența inspectoratului nu a putut fi clasată pe servicii și nici îndosariată, întrucât inspectoratul nu dispunea de dulapuri și nici de dosarele respective. După închirierea localului din str. Holban nr. 13, au luat ființă, de fapt, și serviciile inspectoratului, împrumutându-se de la alte autorități și particulari mobilierul necesar și materialele tehnice pentru a se putea face față, măcar parțial, necesităților serviciului⁴.

Șeful Inspectoratului s-a confruntat cu probleme importante, în special de natură logistică, încât a fost nevoit să adreseze mai multe rapoarte conducerii Ministerului sau Rezidenței ținutului. Urmare unuia din ele prezentat rezidentului regal al ținutului „Dunărea de Jos”, Victor G. Cădere, acesta a decis că, întrucât creditul acordat rezidențelor regale privesc administrația locală, iar Inspectoratul Regional de Poliție este un serviciu al statului, se află în imposibilitate de a onora solicitările. Pentru a face față primelor necesități de funcționare, inspectorul șef a

² Arhivele Naționale Galați, fond *Rezidența Regală a ținutului „Dunărea de Jos”*, d. 21/1938, f. 1. Inspectoratul a luat ființă la 15 septembrie 1938 și a început să funcționeze cu data de 18 septembrie (idem, fond *Poliția orașului Galați. Serviciul Administrativ*, d. 6/1941, f. 39).

³ Idem, fond *Inspectoratul Regional de Poliție Galați. Serviciul Administrativ*, d. 6/1938, f. 1-2.

⁴ Idem, fond *Poliția orașului Galați. Serviciul Administrativ*, d. 6/1941, f. 39.

fost nevoit să împrumute de la unele instituții o parte din mobilier. De asemenea, la capitolul posibilități și mijloace de transport erau semnalate deficiențe, în sensul că nu a fost repartizat decât un singur abonament de serviciu de clasa a II-a, în timp ce alte inspectorate beneficiau de mai multe abonamente și chiar de autoturism de serviciu⁵.

Într-un raport adresat rezidentului regal, inspectorul șef semnala: „Este totuși enorm de greu ca această unitate polițienească să aducă aportul de serviciu corespunzător cerințelor statului într-o perioadă de transformări profunde în mecanismul vieții publice și chiar în mentalitatea populației, în condițiile în care nu se asigură cadrul necesar unei bune funcționări”. Intervenții similare au avut loc și la conducerea Direcțiunii Generale a Poliției: „Astăzi, când instituția Poliției este considerată insuficientă în acțiunea sa de apărătoare a ordinii publice și siguranței statului, încât pentru remediere s-a recurs la colaborarea organelor poliției rurale pe teritoriul urban și în momentele în care ordinele autorităților centrale atrag atenția inspectoratelor regionale de poliție asupra unor proiecte criminale din partea inamicilor statului, este inadmisibil ca Inspectoratul Regional de Poliție să-și țină dosarele cu lucrări pe mese sau chiar și pe jos din lipsă de dulapuri, cifrul și lucrările secrete în sertare, neavând nici casă de fier sau dulapuri, paltoanele și pălăriile funcționarilor atârnate la ferestre etc. Fac aceste decepționante constatări fiindcă ele contrastează izbitor cu idealul de bună rânduială urmărit de guvernul Majestății Sale și pentru că, dacă interiorul acestei instituții, fie în organizare, fie în funcțiune ar fi în dezordine, ea nu ar mai putea garanta în afară ordinea, chiar această ordine materială, polițienească, prea importantă astăzi întrucât condiționează în mare măsură și ordinea juridică, ordinea în Stat”⁶.

Conform unui *Tabel referitor la titularii și necesarul de personal la nivelul Inspectoratului Regional de Poliție „Dunărea de Jos” Galați*, organigrama Inspectoratului Regional de Poliție Galați era ocupată în anul 1941, deci la trei ani de la înființare, în proporție de doar 21,6%. Erau încadrați: 6 ofițeri, 1 agent de poliție, 2 gardieni publici și 4 funcționari auxiliari. Pe categorii de personal, gradul de ocupare a posturilor din organigramă era de 66% în cazul ofițerilor; agenții reușiseră să acopere doar 6,2%, gardienii 40% iar personalul auxiliar 19%⁷.

Discuțiile purtate pe marginea modului de organizare a inspectoratelor de poliție au fost concretizate în plan legislativ prin adoptarea, în timpul ministeriatului la Interne a generalului Dumitru I. Popescu, a *Decretului-lege nr. 274 din 10 februarie 1941 privind reorganizarea inspectoratelor regionale de poliție*⁸, prin care este modificat art. 32, aliniatul 1, din Legea pentru organizarea

⁵ Idem, fond *Rezidența Regală a ținutului „Dunărea de Jos”*, d. 21/1938, f. 2, 3.

⁶ Ibidem, f. 5-8.

⁷ Idem, fond *Poliția orașului Galați. Serviciul Administrativ*, d. 6/1941, f. 46-47.

⁸ „Monitorul Oficial”, nr. 38 din 14 februarie 1941.

Poliției Generale a Statului, stabilindu-se noua organizare și componență a inspectoratelor regionale de Poliție. Conform actului normativ, competența polițienească pe teritoriul țării era asigurată de 8 inspectorate regionale, Inspectoratul Regional de Poliție Galați având competență asupra județelor Buzău, Râmnicu-Sărat, Covurlui, Tutova, Tecuci și Putna⁹. Generalul D.I. Popescu, ministrul de interne, a recurs la această împărțire pentru a se realiza o coordonare mai eficientă între atribuțiile organelor polițienești și cele ale Jandarmeriei, necesară siguranței și liniștii statutului, județele atribuite fiecărui inspectorat regional de poliție fiind identice cu cele atribuite fiecărui inspectorat regional de jandarmi (până la apariția acestui act normativ aria de competență a unui inspectorat polițienesc nu se suprapunea peste cea a unui inspectorat jandarmeresc).

Cu prilejul evenimentelor de la 23 august 1944 se dispune, conform planurilor, evacuarea documentelor de arhivă din calea sovieticilor în interiorul țării în două eșaloane: eșalonul I Timișoara și eșalonul II Buzău. Dacă primul transport de arhivă a fost efectuat cu succes, nu același lucru putem spune despre eșalonul II Buzău.

La data de 24 august, arhiva Inspectoratului Regional de Poliție, împreună cu cea a Chesturii Municipiului Galați, a fost îmbarcată pe bacul lui Iorgu Gheorghiu și transportată pe Dunăre până la Brăila, unde a fost transbordată în tren, a doua zi pornind către centrul țării la Buzău, însoțită de către 3 comisari, 3 comisari ajutor și 2 gardienii publici. Ajuns la Făurei, trenul nu a putut urma traseul stabilit către Buzău din cauza blocajului liniei ferate cu trenuri, prin urmare a fost deviat către București, via Urziceni¹⁰.

În Urziceni trenul a sosit la 27 august, fără documente, fiind devalizat complet în intervalul de la 29 august la 3 septembrie 1944, inițial de către trupele sovietice care sub amenințarea armelor au devastat întreg trenul, inclusiv vagonul care transporta arhiva, opera de distrugere fiind desăvârșită de populația civilă. La câteva zile după eveniment, reprezentanții Poliției din Galați s-au deplasat la fața locului în vederea recuperării bunurilor și arhivei. Au fost făcute investigații în comunele din împrejurimi și în gara Urziceni, reușindu-se recuperarea unei părți infime din arhivă, care a fost depozitată într-un „fichet” în magazia C.F.R. Urziceni, ridicat ulterior de Comandamentul Sovietic din Urziceni. Printre documentele încheiate ca urmare a distrugerii arhivei Inspectoratului Regional de Poliție și Chesturii Poliției Galați se numără și inventarele bunurilor care se

⁹ Arhivele Naționale Galați, fond *Poliția orașului Galați. Serv. Administrativ*, d. 16/1941, f. 26.

¹⁰ Ibidem, d. 6/1944, f. 23, 26-33.

găseau în cele 20 de lăzi¹¹, inventare reconstituite, deoarece inventarele propriuzise se aflau pe capacul lăzilor devastate¹².

În luna septembrie 1947, sub presiunea ofensivei comuniste, conducerea Inspectoratului Regional de Poliție ordonă subunităților să procedeze, în regim de urgență, la verificarea dosarelor personale ale tuturor angajaților polițienești și completarea cu eventualele documente constatate ca fiind lipsă. Pe lista documentelor care trebuiau anexate dosarului personal regăsim certificatul de bună purtare și adeverința că nu a făcut parte dintr-o organizație antidemocratică. La începutul anului următor, în ianuarie 1948, Inspectoratul Regional de Poliție Galați solicita ca fiecare subordonat să-și redacteze autobiografia, care trebuia să cuprindă în mod obligatoriu referiri la bunurile mobile și imobile deținute, precum și la „vederile politice trecute și prezente”, dacă a fost pe front și unde anume. Aceleași date trebuiau comunicate în legătură cu membrii familiei și rudele angajatului. Se solicitau, de asemenea, date și informații în legătură cu limbile străine cunoscute și conjunctura în care le-a înșușit, dacă a efectuat deplasări în străinătate și motivul, persoanele de contact. Nu erau neglijate, ba chiar am spune că se aflau în centrul atenției, atitudinea politică trecută, eventualele poziții sau urmări ale acestei activități, rolul avut în organizația politică frecventată sau dacă a fost arestat, condamnat, și din ce motiv. În expunerea datelor de mai sus se sublinia obligativitatea descrierii amănunțite a activității desfășurate în perioada 1938-1944. Se acorda o atenție deosebită împrejurărilor în care funcționarul a intrat în Poliție, persoanelor care au făcut recomandările și dacă în schimbul acestora a făcut sau i-au fost solicitate contraservicii¹³. În cadrul ședințelor de analiză încep să se dezvolte analiza autocritică și luarea de angajamente în vederea onorării obiectivelor prevăzute în planurile de activitate¹⁴.

Odată cu începerea campaniei electorale și publicarea proiectului de Constituție din anul 1948, care în viziunea guvernanților constituia „o nouă cotitură în viața politică și o lovitură dată reacțiunii interne și internaționale”, organele implicate în apărarea liniștii și ordinii publice au înțeles încă o dată, dacă mai era necesar, că se impune luarea de măsuri energice împotriva dușmanilor poporului, deoarece reacțiunea urma cu orice preț și sub orice formă să lovească în forțele democratice. S-a ordonat măsuri în vederea apărării granițelor țării, deoarece s-au înregistrat treceri frauduloase ale frontierei atât de către „dușmanii poporului”, care încercau să se salveze împreună cu bunurile lor, cât și de intrare în țară a „sabotorilor”, care încercau să submineze marele eveniment. În contextul

¹¹ Serviciul Administrativ 3 lăzi, Serviciul Circulație 1 ladă, Serviciul M.O.N.T. 1 fichet și 1 ladă, Detașamentul Gardienilor Publici 2 lăzi arme, 4 muniție, 3 arhivă, 3 saci diferite efecte, Serviciul Judiciar 2 lăzi, Serviciul Siguranței 3 lăzi.

¹² Arhivele Naționale Galați, fond *Poliția orașului Galați. Serviciul Administrativ*, d. 6/1944, f. 23, 26-33.

¹³ Ibidem, d. 80/1947-1948, f. 72, 91.

¹⁴ Ibidem, f. 99.

celor menționate, printr-un ordin telegrafic, la 9 martie 1948, s-a dispus sporirea vigilenței, intensificarea controalelor în punctele de trecere a frontierei, precum și intensificarea muncii informative desfășurate de serviciile de siguranță în cadrul orașelor de frontieră, pentru ca astfel de acțiuni să fie prevenite și eventualele tentative demascate¹⁵.

Inspectoratul Regional avea să înainteze unităților din subordine, la sfârșitul lunii martie 1948, o circulară care cuprindea o „recomandare” (echivalentă cu un ordin) în ceea ce privește acordarea votului în legătură cu alegerile de la sfârșitul lunii martie: „Având în vedere faptul că ne mai desparte o zi de evenimentul epocal din viața Republicii Populare Române, alegerile din 28 martie 1948, Inspectoratul Regional de Poliție Galați aduce la cunoștința întregului personal polițienesc al acestei Chesturi următoarele: Reprezentanța națională din 28 martie va da țării cea mai democratică Constituție care va asigura condițiunile materiale pentru dezvoltarea și prosperitatea tuturor oamenilor muncii. Marea Adunare va elabora apoi legiurile necesare pentru înfăptuirea reformelor propuse de forțele democrației prin Manifestul Program. Conștienți de însemnătatea acestui eveniment, uniți cu clasa muncitoare, înfrățiți cu țărănimea muncitoare și intelectualii, participăm cu toții la alegeri votând semnul „soarele” care deschide drumul luminos spre pace, independență, progres și bunăstare. Chestor, ss./ indescifrabil”¹⁶.

Anul 1948, primul an de existență al Republicii Populare Române, a dovedit hotărârea cu care conducerea comunistă urmărea demolarea vechilor structuri sociale, politice, economice, culturale și înlocuirea lor cu formele calchiate după modelul sovietic. Asaltul în forță asupra societății românești trebuia susținut de instrumente represive redutabile. În acest scop, la 28 august 1948, a fost creată, în cadrul Ministerului Afacerilor Interne, Direcția Generală a Securității Poporului (D.G.S.P.) – „brațul armat al partidului”. Această instituție, care urma să monopolizeze activitățile informative, cu accent pe cele specifice polițiilor politice, avea nevoie și de forțe masive pentru acțiunile de mare anvergură tipice regimurilor totalitare: dislocarea unor categorii de persoane, paza lagărelor, operațiuni împotriva organizațiilor de rezistență armată, intervenția în cazul unor revolte populare. Îndatoririle noului organ, conform Decretului 200/1948, erau de „apărare a cuceririlor democratice și asigurarea securității Republicii Populare Române contra uneltirilor dușmanilor din interior și exterior”¹⁷.

¹⁵ Ibidem, d. 80/1947-1948, f. 102.

¹⁶ Ibidem, f. 123.

¹⁷ Ion Bălan, *Regimul concentraționar din România. 1945-1964*, București, 1998, p. 65. În anul următor, la 7 februarie 1949, au fost înființate și trupele de Securitate. La Galați această sarcină a revenit șefilor locali ai Securității: col. Mauriciu Strul, director și mr. Gheorghe Bobei, subdirector.

În cele din urmă, realitățile politice și cele la nivel instituțional au dus, de altfel după cum era și de așteptat, la *Decretul nr. 25 din 23 ianuarie 1949 pentru înființarea Miliției*¹⁸, dat de Prezidiul Marii Adunări Naționale în temeiul art. 44 pct. 2, art. 45 din Constituția R.P.R. și a Deciziei Guvernamentale nr. 42/1949.

Conform art. 1, Miliția apăra drepturile și libertățile cetățenilor înscrise în Constituția R.P.R., asigura munca pașnică, securitatea personală a cetățenilor și apăra bunurile Statului și ale poporului. Art. 2 sublinia că aceasta își întemeiază activitatea pe Constituția și legile R.P.R. și se călăuzește de interesele poporului, sprijinindu-se pe concursul larg al acestuia. Organul central era Direcțiunea Generală a Miliției, structura și modul de organizare al Miliției urmând să fie stabilit prin deciziile Ministerului Afacerilor Interne, aprobate de Consiliul de Miniștri. Prin aceeași lege, în mod firesc, au fost abrogate prevederile legale anterioare, respectiv *Legea pentru organizarea poliției generale a Statului* din anul 1929¹⁹ și *Legea pentru organizarea și funcționarea Jandarmeriei*²⁰ din anul 1943.

Prin urmare, oficial, la data de 23 ianuarie 1949, conform actului normativ mai sus menționat, Inspectoratul Regional de Poliție Galați avea să-și încheie existența instituțională, atribuțiile fiind preluate de către Direcția Miliției Regiunii Galați, instituție care își menține existența și după apariția Legii nr. 5/1950 pentru raionarea administrativ-economică a teritoriului R.P.R.²¹ până în anul 1968, când, în urma reînființării județelor²², ia ființă Miliția Județului Galați.

Prezentarea fondului de arhivă. Fondul arhivistic *Inspectoratul Regional de Poliție „Dunărea de Jos” Galați (1938-1948)*, care conține 11,85 metri liniari cu 446 dosare, a fost preluat în gestiunea Filialei Arhivelor Statului Galați²³ de la Direcția Miliției Regiunii Galați la data de 9 iunie 1960, împreună cu fondurile arhivistice *Poliția Orașului Galați (1914-1948)*, *Legiunea de Jandarmi Covurlui (1917-1948)* și *Inspectoratul de Jandarmi Galați (1932-1948)*, fonduri care totalizează 70 metri liniari de arhivă cu 2959 dosare.

Din documentele fondului arhivistic rezultă o multitudine de informații relative la situația socială, politică, administrativă, economică și chiar culturală a județelor și localităților regiunii Galați, ca și impactul unor evenimente istorice ca cedarea Basarabiei în iulie 1940, ajutoarele acordate refugiaților, debutul și

¹⁸ „Monitorul Oficial”, nr. 19 din 23 ianuarie 1949.

¹⁹ Idem, nr. 159 din 21 iulie 1929.

²⁰ Idem, nr. 98 din 29 aprilie 1943.

²¹ Idem, nr. 77 din 8 septembrie 1950. În urma acestei legi au fost desființate 58 de județe ca și cele 424 plăși, fiind înlocuite cu 58 regiuni compuse din 177 raioane.

²² Legea nr. 2 din 16 februarie 1968 privind organizarea administrativă a teritoriului R.P.R. prin care se înființează 39 județe la care se adăuga și municipiul București.

²³ Fondul a fost luat în evidența Registrului General de Arhivă la nr. 68, iar în Registrul Inventarelor la nr. 81.

desfășurarea celui de-al Doilea Război Mondial în Europa, raporturile dintre poliție și trupele sovietice de ocupație, ofensiva comunismului, epurarea personalului polițienesc, modul de desfășurare a alegerilor și instaurarea puterii comuniste.

În cadrul fondului regăsim corespondență cu Direcția Generală a Poliției referitoare la organizarea și funcționarea Inspectoratului, procese-verbale de inspecție a polițiilor din raza Inspectoratului (Galați, Brăila, Bârlad, Focșani, Tecuci, Cahul, R. Sărat și Ismail), procese-verbale încheiate în urma ședințelor de lucru cu șefii subunităților, regulamente și ordine referitoare la organizarea și funcționarea societăților de pază particulare, rapoarte referitoare la pierderile suferite în urma bombardamentelor, măsurile dispuse de unitățile de poliție ca urmare a actului de la 23 august 1944, corespondență referitoare la evacuarea arhivei și a unor bunuri aparținând Inspectoratului de Poliție Galați la Timișoara, aplicarea prevederilor Convenției de Armistițiu²⁴, desființarea societăților particulare de pază din raza regiunii, corespondență referitoare la asigurarea pazei întreprinderilor naționalizate și constituirea organelor de control cetățenesc.

Activitatea Biroului Judiciar este conturată de ordine, circulare referitoare la sarcinile Poliției pentru menținerea liniștii și ordinii publice, buletine ale Direcției Generale a Poliției, buletine informative în legătură cu evenimentele zilnice, îndreptare, instrucțiuni, norme interne privind efectuarea anchetelor judiciare, ordine instructive referitoare la constatarea unor infracțiuni, dări de seamă lunare asupra stării infracționale, corespondență referitoare la urmărirea unor criminali de război, efectuarea de razii, luarea în evidență a supușilor străini, corespondență și rapoarte informative ale chesturilor din raza Inspectoratului în legătură cu realizarea reformei monetare, starea de spirit a populației în preajma alegerilor, statistici judiciare referitoare la infracțiunile comise, regimul prețurilor, reprimarea sabotajului economic și a acțiunilor de spionaj.

²⁴ La sfârșitul anului 1944 apar și Instrucțiunile pentru controlul aplicării clauzelor Armistițiului, care se vor executa de organele în subordinea Ministerului Afacerilor Interne, astfel încât toate valorile și materialele luate de pe teritoriul Uniunii Sovietice (acestui teritoriu erau asimilate Basarabia și nordul Bucovinei) în timpul războiului, aparținând Statului, organizațiilor publice și cooperatiste, întreprinderilor, instituțiilor sau cetățenilor particulari, care se găseau asupra autorităților administrative, polițienești sau Jandarmeriei, trebuiau puse la dispoziția sovieticilor. De asemenea, autoritățile administrative, polițienești și jandarmeriei aveau atribuții ca nimeni să nu provoace acte de natură a slăbi autoritatea publică sau să pericliteze liniștea publică, încât autoritățile publice să aplice riguros legile, regulamentele și ordinele, îndeosebi cele care abrogau dispozițiile bazate pe diferențieri rasiale și de cult sau prin care s-au adus restricții ale drepturilor cetățenești. Organele polițienești și ale Jandarmeriei aveau responsabilități în ceea ce privește asigurarea siguranței transporturilor pe drumurile publice, siguranța persoanelor, supravegherea rechizițiilor (acestea să aibă loc în condițiile prevăzute de lege și de organele desemnate în acest sens), respectarea riguroasă a drepturilor acordate de legi și norme internaționale cetățenilor Națiunilor Unite și ai țărilor aliate (Arhivele Naționale Galați, fond *Poliția orașului Galați. Serviciul Administrativ*, d. 15/1944, f. 18-19).

Un volum apreciabil de documente îl reprezintă corespondența Biroului M.O.N.T.²⁵ cu Direcția Generală a Poliției și unitățile din subordinea Inspectoratului referitoare la pregătirea premilitară și apărarea pasivă, punerea în aplicare a deciziilor ministeriale referitoare la delimitarea și organizarea zonelor militare, organizarea pe timp de pace și război a autorităților și serviciilor, mobilizarea formațiunilor de apărare pasivă, încadrarea și dotarea lor, documentație referitoare la colaborarea cu celelalte autorități locale, planuri de organizare a apărării pasive, planuri de evacuare a autorităților în caz de război, rapoarte și corespondență referitoare la recrutare și prinderea dezertorilor, situații ale bunurilor rechiziționate.

Perfecționarea pregătirii profesionale a polițiștilor și gardienilor publici este și ea reflectată documentar în cadrul fondului de arhivă regăsind: corespondență cu Direcția Generală a Poliției privind organizarea și funcționarea școlilor pentru formarea gardienilor publici, corespondența privind organizarea și funcționarea Centrului de Instrucție Galați, programe analitice ale cursurilor de reîmprospătare a cunoștințelor profesionale, respectiv programe analitice ale cursurilor Școlii de gardieni publici.

Pe linie de personal ne rețin atenția: corespondență privind numiri, transferări, demisionări, suspendări, destituiri, sancțiuni privind personalul polițienesc, acordarea de permisi și concedii, anchetarea unor cazuri de indisciplină a personalului, foi calificative și de apreciere a personalului și tabele privind salarizarea personalului polițienesc.

Problematica de natură etnică este reflectată în fondul de arhivă prin ordine și corespondență referitoare la evacuarea ȋiganilor nomazi din zona de efectuare a manevrelor militare regale, recenzarea și evacuarea ȋiganilor nomazi în Transnistria²⁶, documente referitoare la problema evreiască²⁷, corespondență

²⁵ În conformitate cu art. 51, alin. 1 din Regulamentul Legii administrative, Biroul M.O.N.T. (Biroul Mobilizării, Organizării Națiunii și Teritoriului pentru război) funcționa sub directă autoritate a prefectului județului sau primarului orașului, fiind condus de un funcționar delegat, cu aprobarea Ministerului de Interne. După cum rezultă din Instrucțiunile pentru organizarea și Funcționarea Serviciilor și Birourilor M.O.N.T., cuprinse în ordinul 1270 din 14 noiembrie 1935, „aceste birouri au atribuțiuni de asemenea natură, răspundere și importanță, încât reclamă un conducător destoinic, serios, discret, bine pregătit, patriot desăvârșit, de origine etnică exclusiv română, ale cărui cunoștințe să îmbrățișeze tot ansamblul chestiunilor ce privesc Apărarea Națională.” Conducătorul Biroului M.O.N.T. îndeplinea și funcția de secretar al Comisiilor de Apărare Pasivă, încă un motiv a se aprecia că acesta trebuia să fie desemnat dintre „funcționarii cei mai bine calificați și dotați cu o cultură generală cât mai aleasă, având și cunoștințe profesionale și de specialitate cât mai complete” (Arhivele Naționale Galați, fond *Primăria orașului Galați*, d. 188/1936, fila 6).

²⁶ La 17 mai 1942, Ministerul Afacerilor Interne adresează Direcțiunii Generale a Poliției, Prefecturii Poliției Capitalei și Inspectoratului General al Jandarmeriei un ordin de efectuare, la data de 31 mai 1942, a unui recensământ care viza atât ȋiganii nomazi, cât și cei stabili, din această ultimă categorie interesând acei care, deși nenomazi, erau condamnați, recidiviști sau nu aveau mijloace de existență sau o ocupație precisă din care să trăiască în mod cinstit prin muncă și

referitoare la stabilirea originii etnice a personalului polițienesc, tabele statistice privind situația etnică a ținutului „Dunărea de Jos”, ordine referitoare la internarea în colonii de muncă.

Bogăția și diversitatea informațiilor cuprinse în documente, locul și rolul pe care l-a jucat Poliția în cadrul mecanismului instituțional, atribuțiile conferite de lege, sunt atuuri care recomandă cercetarea acestui fond de arhivă în cadrul temelor care vizează istoria instituțiilor sau subiecte mai ample referitoare la viața socială, politică, economică, culturală a poporului român în general, și a comunităților locale în special.

constituiau, deci, o povară și un pericol pentru ordinea publică. Recenzarea urma să fie efectuată asupra tuturor membrilor familiilor, cu menționarea sălașului, numelui și prenumelui, a numărului animalelor, căruțelor și a ocupației, după un plan bine stabilit, în scopul de a se înlătura posibilitatea ca cei în cauză să se poată sustrage acțiunii. După efectuarea recensământului, ale cărui lucrări finale trebuiau înaintate ministerului până la data de 10 iunie 1942, și până la noi ordine, țiganii recenzați nu puteau să se deplaseze în afara județului, urmând să fie ținuți într-o strictă supraveghere de organele polițienești (Viorel Achim, *Documente privind deportarea țiganilor în Transnistria*, vol. I, Edit. Enciclopedică, București, 2004, pp. 5-6).

²⁷ Problema evreiască este oficializată ca politică de stat odată cu venirea la putere a guvernului Goga-Cuza (27 decembrie 1937) și cu decretarea regimului de autoritate monarhică (februarie 1938). Orientarea naționalistă a guvernelor instituite în perioada dictaturii regale (1938-1940) este patronată de regele Carol al II-lea, care, așa cum spun unii exegeți ai politicii sale, „urmărea să dea statului o structură naționalistă”. Această orientare își pune amprenta asupra prevederilor Constituției din 1938, care își propunea să fixeze statul în cadrul comunității etnice românești, cu toate că se preciza și faptul că nu se va aduce nicio atingere intereselor populațiilor minoritare. Ulterior situația evreilor a fost grav afectată, în primul rând prin *Legea revizuirii cetățeniei* (ianuarie 1938) și prin *Decretul-lege privind starea juridică a evreilor* (august 1940).

COMITETUL REGIONAL VALEA TROTUȘULUI-BISTRIȚA AL P.C.R.

Prezentare de fond

Maria TURBATU

The Regional Committee of P.C.R. from Valea Trotușului-Bistrita

Summary

The article pictures the archive fund of the Regional Committee of P.C.R. from Valea Trotușului-Bistrița which includes documents in-between 1945 and 1947, a very difficult and agitated period of post-war history of Romania.

The information included in the above-mentioned archive fund presents the activity and organization of the local and regional party committees in Valea Trotușului-Bistrița, of the county, sector and communal committees of P.C.R. in Bacau, Neamt and Roman, as well as the apparatus of such organizations. These documents also refer to the economical and political situation of the aforementioned counties.

Through the multitude of relevant information, this archive fund offers a exhaustive image of the Romanian society in the immediate period after the second world war, as well as of the methods used by P.C.R. in their goal to gain power and to implement the communist system in Romania.

Imediat după evenimentele de la 23 August 1944 Partidul Comunist Român (în continuare P.C.R.) iese din ilegalitate și începe să-și organizeze atât Aparatul Central, cât și organele și organizațiile din teritoriu. Primele organe și organizații ale P.C.R. nu s-au pliat întocmai pe structura teritorial-administrativă a țării¹, ținându-se cont, probabil, de numărul foarte mic al membrilor de partid existenți în acea perioadă.

În Bacău, primul organ local al partidului a fost Raionala Valea Trotușului-Bistrița a P.C.R., înființată în a doua jumătate a anului 1944, care avea rolul de a coordona, îndruma și controla organizațiile județene ale P.C.R. din județele Bacău, Neamț și Roman, împreună cu organizațiile de plasă și de sectoare din fiecare județ. Organizația Raionala Valea Trotușului-Bistrița a P.C.R. era subordonată Comitetului Regional Moldova al P.C.R., cu sediul în Iași, căruia îi erau subordonate și organizațiile raionale de partid Iași, Suceava și Botoșani².

¹ În perioada anilor 1950-1989 au funcționat în teritoriu organe ale P.C.R. care erau organizate pe structurile teritorial-administrative din perioada respectivă: Comitete regionale, raionale, orășenești în anii 1950-1968 și comitete județene, municipale în anii 1968-1989.

² Arhivele Naționale Bacău, fond *Comitetul Regional Valea Trotușului-Bistrița al P.C.R.*, d. 3/1945, f. 44.

Din punct de vedere organizatoric, Raionala Valea Trotușului-Bistrița a P.C.R. avea un comitet, un birou și un aparat propriu format din resoartele: organizatoric, de cadre, de educație politică, economic, pentru organizații de masă și administrativ.

Raionala Valea Trotușului-Bistrița a P.C.R. și-a desfășurat activitatea până la începutul anului 1946 când, prin Hotărârea Plenarei a doua a Comitetului Central al P.C.R.³, organizațiile raionale ale partidului au fost desființate, fiecare organizație regională fiind împărțită în trei organizații mai mici, astfel încât munca de partid să se desfășoare pe zone teritoriale mai restrânse. Această reorganizare a fost impusă de creșterea numărului membrilor de partid și de numărul insuficient al cadrelor, care nu mai puteau acoperi munca de partid în teritoriu.

Activitatea Raionalei Valea Trotușului-Bistrița este continuată de organul nou înființat – Regionala Valea Trotușului-Bistrița a P.C.R., cu sediul tot în Bacău, având în subordine organizațiile județene de partid Bacău și Neamț⁴ și fiind subordonată direct Comitetului Central al P.C.R.

Structura organizatorică a Regionalei Valea Trotușului-Bistrița a P.C.R. nu s-a modificat prea mult față de cea a Raionalei, în perioada anilor 1946-1947 producându-se doar mici modificări în aparatul Regionalei: resoartele au devenit secții și s-au înființat secțiile militară și țărănească⁵.

Comitetul Regional Valea Trotușului-Bistrița al P.C.R. a funcționat până spre jumătatea anului 1947, când are loc o altă organizare a partidului în teritoriu: organizațiile regionale sunt desființate (probabil din aceleași cauze ca și organizațiile raionale), organul P.C.R. de conducere a muncii de partid în teritoriu devenind Comitetul Județean Bacău al P.C.R. (regiunea Moldova avea 18 comitete județene de partid)⁶.

Fondul Comitetul Regional Valea Trotușului-Bistrița al P.C.R. conține documente din anii 1945–1947, fiind depistat în urma operațiunii de fondare efectuate asupra arhivei P.C.R., preluată de instituția noastră în anul 1995 într-o stare de răvășire totală, fără instrumente de evidență.

Asupra fondului au fost efectuate, în conformitate cu planul metodic de lucru, operațiunile arhivistice de ordonare, inventariere și cotare definitivă a unităților arhivistice. După separarea documentelor care aparțin acestui fond, dosarele au fost ordonate pe ani, apoi s-a efectuat inventarierea prin fișarea fiecărei unități arhivistice în parte. Fișele au fost ordonate cronologic, pe probleme, au fost recotate, după care s-a efectuat cotarea definitivă a unităților arhivistice, începând cu nr. 1 în fiecare an, chiar dacă fondul are un număr mic de

³ În continuare C.C. al P.C.R.

⁴ Arhivele Naționale Bacău, *fond cit.*, d. 2/1946, f. 17.

⁵ Ibidem, d. 2/1947, f. 15, 42.

⁶ Ibidem, f. 38.

dosare. Inventarul este tehnoredactat și se prezintă în formă scrisă și în format electronic. Fondul poate fi cercetat la sala de studiu.

Arhiva fondului arhivistic respectiv însumează 0,75 m.l. și conține 28 de unități arhivistice constituite din dosare și registre, aflate în stare bună de conservare, unitățile arhivistice fiind legate, iar filele numerotate.

Denumirile fondului în perioada în care creatorul și-a desfășurat activitatea sunt: Comitetul Raional Valea Trotușului-Bistrița al P.C.R. (anii 1945-1946) și Comitetul Regional Valea Trotușului-Bistrița al P.C.R. (anii 1946-1947).

Ca genuri de documente fondul conține: procese-verbale ale ședințelor Biroului și Comitetului organizațiilor de partid Raională și Regională Valea Trotușului-Bistrița, ale activului județean Bacău, ale secretarilor de celule, rapoarte politice, rapoarte de activitate ale organizațiilor de partid Raională și Regională Valea Trotușului-Bistrița, ale secțiilor acestor organizații, ale organizațiilor de partid județene, de sector și de plasă, planuri de muncă, instructaje cu secretarii comitetelor județene de partid, instrucțiuni primite de la C.C. al P.C.R., de la Comitetul Regional Moldova al P.C.R., corespondență (rapoarte, adrese, scrisori) cu forurile superioare, bilanțuri de activitate, tabele nominale, situații statistice, bugete ale Organizației Regionale Valea Trotușului-Bistrița a P.C.R. etc.

Informațiile conținute de documentele fondului se referă la activitatea și organizarea comitetelor de partid Raional și Regional Valea Trotușului-Bistrița, a comitetelor județene, de plasă, de sector și comunale ale P.C.R. existente în județele Bacău, Neamț și Roman, a aparatului acestor organizații, la situația economică și politică din județele amintite mai sus, la raportul dintre forțele politice, la activitatea organizațiilor de masă, a partidelor istorice, la modul de desfășurare a alegerilor electorale, la aplicarea Reformei Agrare, la activitatea presei de partid și a școlilor de partid, la pregătirea în vederea participării la congresele sindicatelor, al Tineretului Progresist, al Frontului Plugarilor, la pregătirea pentru sărbătorile de 1 Mai, 23 August, la mijloacele de combatere a „reacțiunii”, la solicitări adresate membrilor marcanți ai P.C.R. în vederea rezolvării unor probleme locale, la prezentări ale situației internaționale în cadrul ședințelor, la epurări ale magistraților. Alte documente conțin situații statistice referitoare la numărul membrilor de partid (dat pe organizații de partid, naționalități, sexe, compoziție socială), la organizațiile de partid județene, de sector și de plasă (se dau numărul total al membrilor de partid, al comitetelor de partid, al celulelor de la orașe și sate, al școlilor de partid) și la organizațiile de masă. Sunt, de asemenea, situații statistice privind aplicarea Reformei Agrare în județele Bacău și Neamț (sunt specificate suprafețele totale de teren arabil, de vii și păduri, numărul moșiilor expropriate, suprafața expropriată, numărul țăranilor împroprietăriți, suprafața însământată, numărul centrelor de mașini agricole, date despre inventarul agricol: număr de tractoare, pluguri, batoze, mașini cu abur,

secerători și treierători, număr vite de muncă, ajutoare pentru țărani), date privind veniturile și cheltuielile Comitetului Regional Valea Trotușului-Bistrița al P.C.R.

PROCES-VERBAL

Proces-verbal
Sedința Comitetului Raional din 15.6.1945

Participă toți : Bughici, secretarul Regionalei Boldova, Bercu Feldman din biroul Regionalei, M. Cancea secretarul Regionalei, C. Prisnea secretarul județenei, M. Baras, D. Ionescu, N. Constantin, N. Petrovici, Ilie Crasu, Oaida, E. Cancea și Aurel Frenkel.

Tov. Cancea : Tovarăși, ați fost convocați la această ședință, deoarece au intervenit diferite probleme în viața organizației noastre de Partid și pentru a asculta cuvântul tovaruș secretar al Regionalei, Bughici. Înainte de aceasta județenele vor da un raport organizatoric. Dau cuvântul tovaruș Prisnea secretarul județenei Bacau.

Tov. Prisnea : Organizația de Partid a jud. Bacau numără 4700 membri. Avem trei organizații de plasa : Moinești, Ig. Căna, Rescani. Există o organizație independentă de plasa Moinești-Valea Trotușului - care numără 2800 membri. Organizațiile nu duc încă viața de Partid. Dat fiind că organizațiile au crescut numeric și nu am ridicat elemente de conducere, ședințele celulelor din județ nu se țin regulat, participarea tovarilor este foarte redusă, în ședințe oamenii nu prelucreză instrucțiunile și materialul, nu se controlează cum înțeleg oamenii. Acest lucru se datorește faptului că ședințele se țin nu în cadrul de celule ci mai mult ca întruniri. Participarea la ședințe este redusă și în locala Bacau, în județ delăsarea este generală. Datorită lipsei de control se întâmplă ilegalități de către unele organizații. Oamenii nici nu sunt legați de Partid, abaterile au fost făcute în primul rând de către acei din conducerea organizațiilor. La Reșcani s-au strans bani prin donații forțate, s-au făcut de către membri de Partid arestări ilegale. După ultima ședință ținută cu danșii, tocmai cei care aduseseră la cunoștința județenei ilegalitățile, ei singuri au spus că unii oameni trebuie să dea donații forțate. Organizația a fost sancționată prin dizolvarea comitetului de plasa, însă cei care au fost în conducere sunt oameni cu influență în masă, elemente senchiaburești, care sunt și în conducerea Frontului Țăgarilor. Din cauză că în organizație sunt și elemente bune, elemente cinstite, n'am dizolvat întreaga organizație. Am despartit însă Partidul de F.P. A rămas să trimitem un instructor care să viziteze toate celulele, să vadă ce e bun și ce trebuie scos. Intretinș s'a întors instructorul vechi, lt. Pandur Arăușu care urmează să facă această verificare. - La Ig. Căna organizația e slabă, se amestecă Partidul cu sindicatele. Dealtfel pe Valea Trotușului la fel.

Deși documentele componente ale fondului nu sunt de o mare varietate, ele conțin informații interesante despre activitatea desfășurată de Comitetul Regional Valea Trotușului-Bistrița al P.C.R. în anii 1945-1947, o perioadă foarte dificilă pentru istoria României: o țară sub ocupație, slăbită de război și, în continuare, de efectul aplicării obligațiilor Convenției de Armistițiu, cu o populație sărăcită și o economie dezorganizată.

Prin multitudinea de informații relevante pe care le dețin, documentele acestui fond ne dau o imagine cuprinzătoare a societății românești din perioada imediat următoare celui de-al Doilea Război Mondial, cu toate componentele sale principale: viața socială, economică, culturală, dar, mai ales, viața politică.

Un document foarte interesant se referă la începuturile regroupării comuniștilor ieșiți din ilegalitate, la înființarea primelor celule, comitete și birouri ale Organizației Raionale. Documentul nu este datat, dar considerăm că se referă la perioada cuprinsă între 23 august-decembrie 1944, când numărul membrilor de partid era foarte redus, pentru că în luna ianuarie 1945 se constată o creștere semnificativă a efectivelor P.C.R. Din acest document⁷ rezultă că în anul 1944, la înființare, Raionala Bacău, devenită în scurt timp Raionala Valea Trotușului-Bistrița a P.C.R., cuprindea, la o populație de 724.883 de locuitori⁸, un număr de 63 de membri de partid, care erau repartizați după cum urmează:

➤ Raionala Bacău avea un Comitet format din 3 membri de partid (Ionescu D. - intelectual, Tușinschi A. – muncitor, Ida Felix – nu se specifică în document categoria socială).

➤ Organizația Bacău a P.C.R. avea 26 membri de partid (6 români și 20 de evrei) și un Comitet format din 6 membri de partid (2 români și 4 evrei). Cinci dintre membrii Comitetului au fost membri de partid și înainte de 23 August, dar nu erau confirmați de C.C. al P.C.R.. Cei 26 membri de partid erau repartizați în 4 celule.

➤ Organizația Comănești a P.C.R. avea un Comitet format din 5 membri de partid, proveniți de la uzinele și minele Creditul Carbonifer (4 români, 1 evreu).

➤ Organizația Tg. Ocna a P.C.R. avea 3 membri de partid (2 români și 1 evreu), care nu erau confirmați de C.C. al P.C.R.

➤ Organizația P. Neamț a P.C.R. avea 19 membri de partid (12 români și 7 evrei) și un Comitet format din 5 membri, patru dintre ei fiind membri de partid și înainte de 23 August 1944. Mai existau 5 candidați pentru înscrierea în partid.

➤ Organizația Buhuși a P.C.R. avea un Birou format din 3 membri de partid (1 român, 2 evrei) și 6 candidați pentru înscrierea în partid.

➤ La Tg. Neamț exista un singur membru de partid (Filica Sechter - avocat).

➤ Organizația Roman a P.C.R. avea un Birou format din 3 membri de partid și 8 candidați pentru înscrierea în partid.

Din de aceste date rezultă că una din sarcinile prioritare ale Organizației Raionale Valea Trotușului-Bistrița a P.C.R., și apoi a Comitetului Regional, a fost creșterea numărului membrilor de partid, obiectiv realizat, dacă ar fi să judecăm după datele statistice. Astfel, dacă la început creșterea a fost moderată (de la 63 membri de partid în anul 1944, la data de 13 ianuarie 1945 numărul acestora în Organizația Raională a ajuns la 1046: Bacău – 200, Moinești – 14, Comănești – 100, Tg. Ocna – 12, Piatra Neamț – 100, Tg. Neamț – 50, Buhuși – 130, Roman – 140 etc.⁹), pe parcurs aceasta s-a accelerat, astfel încât în luna august 1945

⁷ Ibidem, d. 2/1947, f. 29-30.

⁸ Ibidem, d. 2/1945, f. 2.

⁹ Ibidem, d. 1/1945, f. 13.

Raionala Bacău cuprindea 10.968 membri de partid¹⁰, iar în decembrie 1946, Organizația Regională Valea Trotușului-Bistrița avea 44.889¹¹ de membri.

Creșterea numerică a partidului a determinat implicit și creșterea numărului organizațiilor de partid. Tot din situațiile statistice¹² aflăm că în luna august 1945, Raionala Valea Trotușului-Bistrița a P.C.R. avea 3 comitete județene (Bacău, Neamț, Roman), 10 comitete de plasă, 103 celule la oraș, 137 celule la sate, iar în decembrie 1946, Comitetul Regional Valea Trotușului-Bistrița al P.C.R. figura cu 2 comitete județene (Bacău și Neamț), 9 comitete de plasă, 16 comitete de sector, 13 comitete locale, 43 comitete de organizații, 211 celule la oraș și 595 celule la sate¹³.

O importanță deosebită o au și documentele care conțin informații cu privire la structura organizatorică și atribuțiile comitetelor de partid Raional și Regional Valea Trotușului-Bistrița, ale comitetelor de sector și de plăși, din care rezultă că în perioada anilor 1945-1947 P.C.R. și-a perfecționat structura organizatorică în teritoriu, adaptând-o scopului propus: acela de a se infiltra în societatea românească, de a o conduce și controla în ansamblul ei.

Cea mai complexă structură organizatorică au avut-o comitetele de partid Raional și Regional Valea Trotușului-Bistrița care și-au exercitat atribuțiile prin structurile lor reprezentative: comitet, birou și aparatul propriu, alcătuit din mai multe resoarte, care în anul 1946 își schimbă denumirea în secții.

Comitetul conducea întreaga muncă de partid între conferințe, asigura îndeplinirea hotărârilor organelor superioare de partid și alegea biroul. În anul 1945 comitetul Organizației Raionale era compus din: un secretar, câte un responsabil din fiecare resort, secretarii organizațiilor județene Bacău, Neamț și Roman și câte un instructor pentru organizațiile de plasă și de sector¹⁴. Componenta Comitetului Organizației Regionale Valea Trotușul-Bistrița a P.C.R. rămâne, în linii mari, aceeași, mărindu-se doar numărul secretarilor regionali, al celor județeni (câte 2 secretari), cât și numărul reprezentanților secțiilor¹⁵.

Biroul era organul executiv al Comitetului, având următoarea componență: un secretar politic (acesta coordona munca și asigura legătura cu responsabilii de resoarte), un secretar organizatoric (asigura legătura cu celulele, promova linia partidului), un secretar de cadre (cerceta trecutul, prezentul și activitatea membrilor de partid), secretarul cu propaganda (răspundea de propaganda de partid) și un secretar responsabil cu organizațiile de masă¹⁶.

¹⁰ Ibidem, d. 2/1945, f. 1.

¹¹ Ibidem, d. 16/1946, f. 11.

¹² Ibidem, d. 2/1945, f. 1.

¹³ Ibidem, d. 16/1946, f. 11.

¹⁴ Ibidem, d. 1/1945, f. 330.

¹⁵ Ibidem, f. 5.

¹⁶ Ibidem, f. 171.

Aparatul propriu:

1. *Secția de Organizare și Instrucțaj* (fostul Resort Organizatoric) avea un responsabil și mai mulți instructori care făceau muncă de teren.

Dintre sarcinile Secției putem enumera: consolidarea organizațiilor existente printr-o activitate de partid consecventă, prelucrarea liniei directoare și a sarcinilor de partid, întărirea organizatorică în rândul muncitorilor, țăranilor și intelectualilor, atragerea țăranilor în partid, a femeilor, controlul organizațiilor de partid subordonate Comitetului Raional cu privire la îndeplinirea sarcinilor, formarea de instructori raionali pe linie organizatorică, ridicarea nivelului politic al cadrelor și membrilor de partid, creșterea răspunderii individuale și colective, rezolvarea colectivă a problemelor de bază ale Partidului, lupta împotriva „curentului anarhic” sindicalist și a devierilor „sectariste”, creșterea vigilenței membrilor de partid și a maselor (mobilizarea membrilor de partid pentru adunarea de documente împotriva „reacționarilor”, în special din administrație, formarea birourilor de reclamații la județe), întărirea legăturii cu masele (fiecare membru de partid să fie membru activ într-o organizație de masă)¹⁷.

2. *Secția Cadre* (numită la început Resortul de încadrări¹⁸, apoi Resortul Cadre). Instrucțiunile C.C. al P.C.R. din decembrie 1946 cu privire la organizarea Resortului Cadre precizau că acest resort trebuia să fie „un organism viu, politic, și nu un simplu înregistrator al datelor personale”¹⁹.

Secția cadre avea un secretar, care trebuia să cunoască situația membrilor de partid din punct de vedere numeric și calitativ, schimbările intervenite în comitetele de conducere, să întocmească tabele cu membrii de partid care s-au evidențiat în munca de partid, un birou de verificări și anchete (se ocupa de verificarea membrilor de partid în caz de abateri, reîncadrări, de depistarea foștilor legionari deveniți membri de partid în Regională și de întocmirea dosarelor, de verificarea dosarelor membrilor de partid care au avut devieri de la linia politică, purtări nedemne sau care aveau funcții de conducere în partid, a dosarelor membrilor de partid implicați în afaceri sau speculă), un birou de evidența cadrelor, biroul pentru carnete de partid și biroul pentru evidența școlilor de partid²⁰.

Instrucțiunile C.C. al P.C.R. mai prevedeau că fiecare comitet județean trebuia să aibă un resort de cadre, iar fiecare comitet de plasă sau de sector – un secretar de cadre. Resortul de cadre trimitea organului ierarhic superior lista membrilor din comitetele raional, județene, de plasă și de sector, cu specificarea responsabilității fiecăruia, listele cu secretarii de celule de la orașe și sate, lista membrilor de partid care formau biroul celulei, lista celor care lucrau la biroul de cadre, tabelul cu toți membrii de partid înscriși în ultima perioadă.

¹⁷ Ibidem, d. 21/1946, f. 2-4.

¹⁸ Ibidem, d. 1/1945, f. 58.

¹⁹ Ibidem, d. 3/1945, f. 124-125.

²⁰ Ibidem, d. 6/1946, f. 106.

Acest Resort se ocupa și cu întocmirea dosarelor candidaților pentru primirea în partid, dosare care trebuiau să conțină: autobiografia, fișa cu date personale, „caracteristica” (denumită mai târziu „caracterizare”) întocmită de secretarul de cadre și trei fotografii ale membrului de partid²¹. Potrivit Instrucțiunilor, reîncadrarea în Partid a celor cu purtări discutabile în închisoare, în lagăr, precum și a celor veniți din străinătate (chiar dacă erau români), nu putea fi făcută fără aprobarea C.C. al P.C.R.²²

Nu puteau fi membri de partid legionarii care au participat activ în cadrul mișcării și șefii de cuib²³. La început excluderea legionarilor depistați în organizațiile de partid se făcea cu prudență, nu înainte de a se cerceta ce influență aveau aceștia în mase, așa cum s-a procedat în cazul instructorului regional, Dughir Al., exclus de Secția Cadre a C.C. al P.C.R. pe motiv că ar fi fost cuzist și legionar, că a fost decorat pe frontul de Est cu două decorații, activități pe care acesta nu le-a specificat în autobiografie²⁴.

Documentele fondului oferă informații și cu privire la școlile de cadre și Universitatea „Ștefan Gheorghiu” a P.C.R., care vor deveni pepinierele viitoarelor cadre de conducere ale partidului. În anul 1945, Comitetului Regional Valea Trotușului-Bistrița al P.C.R. i-au revenit șapte locuri la Universitatea „Ștefan Gheorghiu”. Candidații pentru aceste locuri trebuiau să întrunească următoarele condiții: să fie membri de partid cu vârsta de 18-36 ani (pentru intelectuali vârsta admisă putea fi până la 40 ani), să fie elemente devotate partidului, verificate foarte bine, să nu fi făcut parte niciodată din mișcarea legionară, să aibă o conduită morală ireproșabilă în familie, în societate și în școală, să aibă un minim de cultură generală, să fie absolvenți de școli medii, industriale sau gimnazii. Recrutarea trebuia făcută dintre cadrele comitetelor regional, județean, de sectoare, de plăși, iar unul din cei șapte candidați trebuia să fie învățător²⁵.

3. *Secția de Educație Politică* a avut un rol foarte important din perspectiva faptului că sarcina acesteia consta în a face cunoscută linia partidului prin propagandă, trebuind să găsească modalități de a pătrunde în toate sectoarele societății și totodată să convingă oamenii de justetea politicii P.C.R. De la înființare – în decembrie 1944²⁶, secția a avut mai multe denumiri: Resortul Presă-Propagandă, Resortul de Propagandă și Agitație²⁷, Resortul de Educație Politică și Secția de Educație Politică. Secția a avut câte un responsabil pentru educația de partid, pentru educația populară, pentru contrapropagandă, pentru studii și documentare, pentru comisia de presă și pentru comisia de cultură artistică²⁸.

²¹ Ibidem, d. 3/1945, f. 30-31.

²² Ibidem, f. 123.

²³ Ibidem, d. 1/1945, f. 46.

²⁴ Ibidem, d. 3/1946, f. 139v.

²⁵ Ibidem, d. 4/1945, f. 17.

²⁶ Ibidem, d. 5/1945, f. 1

²⁷ Ibidem, f. 75.

²⁸ Ibidem, d. 6/1946, f. 147.

Din rapoartele de activitate ale Secției aflăm că aceasta trebuia să acționeze pentru ridicarea nivelului politic și cultural al membrilor de partid din toate organizațiile de partid (inclusiv celula de partid) și al maselor populare, sarcina principală fiind atragerea de partea Partidului a maselor largi populare. Propaganda se realiza prin organizarea de manifestații, întruniri, presă, manifeste, broșuri, lozinci, afișe, etc.

Unul dintre cele mai importante mijloace de propagandă a fost presa. În acest sens, multe documente conțin informații referitoare la ziarele aservite organelor locale de partid: la Bacău – ziarul „Luptătorul”, organ al Comitetului Regional Valea Trotușului-Bistrița al P.C.R., înființat la 1 mai 1946²⁹ și ziarul „Înainte”, la Piatra Neamț – ziarul „Flacăra”, iar la Roman – ziarul „Descătușarea”, toate înființate în anul 1945³⁰. Mai existau și ziare de perete, care se organizau în întreprinderi, instituții și organizații de masă (*Lupta metalurgistă*, *Viața nouă*, *Drumul* – la Bacău), ziare de stradă (*Românul democrat*, *Armata poporului* – la Roman)³¹.

Presa centrală era reprezentată de ziarele „Scânteia” și „România Liberă”.

Ziarul trebuia să îndeplinească mai multe cerințe: să fie „propagandist, agitator și organizator colectiv”, să-l facă pe cititor să nu mai citească alte ziare, iar fiecare cititor să devină „un organizator colectiv”³².

Secția de Educație Politică avea sarcina de a controla articolele care urmau să apară în ziare, dădea indicații asupra liniei ziarului, care trebuia să popularizeze atât evenimentele importante la nivel național (politica P.C.R., a Guvernului, Platforma-program a Blocului Popular Democrat, campaniile electorale, prietenia cu Uniunea Sovietică, Reforma Agrară ș.a.), cât și evenimentele locale – să oglindească viața organizațiilor de partid, a organizațiilor de masă, a instituțiilor locale, să difuzeze anumite articole din ziarele partidului.

Educația de partid se realiza prin intermediul școlilor de cadre, iar educația populară prin înființarea de universități muncitorești, a școlilor regionale de îndrumători populari, de propagandiști, a bibliotecilor.

4. *Secția Organizații de masă* (fostul resort al organizațiilor de masă) avea ca sarcină atragerea în partid, coordonarea și controlarea tuturor organizațiilor de masă existente în teritoriu. La înființare, în anul 1945, în atenția organelor locale figurau următoarele organizații de masă: syndicatele, Uniunea Tineretului Comunist (cunoscută mai târziu sub denumirea de Tineretul Progresist), Frontul Plugarilor, Uniunea Patrioților, Apărarea Patriotică, Cooperativa, A.R.L.U.S. (Asociația Română pentru legătura cu Uniunea Sovietică), Uniunea Femeilor

²⁹ Ibidem, d. 13/1946, f. 3.

³⁰ Ibidem, d. 1/1945, f. 8.

³¹ Ibidem, d. 13/1946, f. 25.

³² Ibidem, d. 1/1945, f. 52.

Antifasciste din România și Comitetul Democratic Evreiesc³³, iar în anul 1947, la organizațiile existente se adaugă și Frontul Democrat Universitar³⁴.

Obiectivele Secției erau: mărirea producției și disciplinei în muncă, lupta contra speculei, pregătirea campaniei electorale, înființarea sindicatelor agricole, întărirea muncii la femei și tineret, antrenarea pentru munca C.A.R.S. a tuturor organizațiilor de masă, intensificarea muncii culturale în toate organizațiile de masă, soluționarea diferendelor între Partidul Comunist și Frontul Plugarilor, acolo unde acestea existau³⁵.

Informații cu privire la activitatea fiecărei organizații de masă, date statistice, evoluția acestora în perioada anilor 1945-1947 se găsesc atât în rapoartele comitetelor de partid Raional, Regional Valea Trotușului-Bistrița, județene, de sector și de plasă, cât și în rapoartele secției.

5. *Secția Economică* (fostul Resort Economic) a fost înființată în anul 1945 și cuprindea birourile: agricultură, industrie, comerț, cooperație, administrație și statistică³⁶.

Instrucțiunile cu privire la organizarea Resortului Economic trimise de către Comitetul Regional Moldova al P.C.R. precizau că Partidul Comunist trebuia să cunoască problemele economice ca să poată contracara „planurile sabotoare ale reacțiunii” și prevedeau înființarea resortului economic pe lângă toate organizațiile de partid, pentru a ajuta partidul și guvernul în opera de refacere și conducere a vieții economice. Acest resort trebuia să cunoască toate nevoile și posibilitățile fiecărei comune, plăși, județ, regiune, să cunoască situația agricolă, industrială, situația meseriașilor, situația bancară. Responsabilul resortului trebuia să fie obligatoriu membru de partid, iar ceilalți lucrători trebuiau să fie competenți în domeniul de care răspundeau și prieteni ai partidului. Membrii Resortului țineau legătura cu autoritățile din domeniul de care răspundeau (Camera Agricolă, Ocolul Silvic, Prefectura, Primăria, preturile ș.a.). În fiecare comună, plasă trebuia să fie un responsabil economic care întocmea rapoarte și informații centralizate cu date privind situația economiei pe județ și pe regiune³⁷.

În anul 1947, Partidul Comunist mai face un pas în creșterea controlului asupra economiei prin trecerea la economia planificată, când propune refacerea economică a țării, iar Ministerul Industriei și Comerțului planifică normele de producție pe care întreprinderile industriale erau obligate să le îndeplinească până la 31 decembrie 1947³⁸.

³³ Ibidem, d. 5/1945, f. 79.

³⁴ Ibidem, d. 1/1947, f. 30.

³⁵ Ibidem, f. 24-30.

³⁶ Ibidem, d. 1/1945, f. 182.

³⁷ Ibidem, d. 2/1946, f. 37.

³⁸ Ibidem, d. 2/1947, f. 68-72.

6. *Secția Militară* se înființează în anul 1947 din necesitatea de a ține sub control instituțiile militare, care, în ciuda tuturor presiunilor făcute de comuniști, nu voiau să cedeze.

Secția era compusă din: un responsabil pentru Direcția Cadre, unul cu informațiile și educația politică, un responsabil al Secției Organizatorice Regionale, câte un responsabil pentru Județana Bacău și Județana Neamț.

Atribuțiile Secției constau în atragerea de membri de partid și în munca politică din organizațiile de partid ale instituțiilor militare³⁹.

7. *Secția Țărănească* se înființează la începutul anului 1947⁴⁰ cu scopul de a îndruma și atrage țăranii în P.C.R., pentru întărirea alianței dintre muncitori și țărani, aceasta reprezentând o directivă majoră a Partidului Comunist.

8. *Secția Administrativă* se înființează în anul 1945, fiind formată din: responsabilul Secției administrative (răspundea pentru cheltuielile făcute de organizația de partid), câte un responsabil pentru transporturi (aveau grijă de funcționarea mașinilor partidului, de garaj, de atelierul de reparații, de parcul de mașini, de combustibil, piese de rezervă etc.), intendență (se ocupa de casele partidului – reparații, curățenie, cazarea funcționarilor, mobilarea sediilor și a școlilor de partid, ținea evidența bunurilor – case, mobilier, mașini de scris, procurarea de localuri în funcție de necesități, de case de odihnă pentru funcționarii partidului și pentru ajutor medical), aprovizionare (răspundea de aprovizionarea lucrătorilor din partid, ajuta activiștii bolnavi, pe cei cu situație materială grea, se ocupa de organizarea de ferme, grădini de zarzavat) un contabil (contabiliza cheltuielile și veniturile Raionalei) și un casier (înregistra zilnic intrările-ieșirile bănești, făcea zilnic casa)⁴¹.

În anul 1946 Secția Administrativă se reorganizează, înființându-se serviciile: administrativ, financiar, intendență, transporturi, aprovizionare și contabilitate. Secțiile administrative erau conduse de Comitetul Regional și de comitetele județene. Serviciul Financiar întocmea bugetul Regionalei, care în luna august 1946 era de 200.000.000 lei lunar, realizat din afaceri ocazionale și din surse permanente de venituri (un magazin de manufactură, o fabrică de mezeluri, participația la Asociația Morarilor (25%), reprezentanța Oficiului de Hârtie)⁴².

Rolul Serviciului Financiar crește considerabil în anul 1947, când se introduce controlul bugetului fiecărei întreprinderi și instituții, prin stabilirea, de către Ministerul Industriei și Comerțului, a planului financiar pentru fiecare județ în parte, a unor măsuri de combatere a evaziunii fiscale, încasarea corectă a impozitelor, repartizarea impozitelor în raport cu veniturile⁴³.

³⁹ Ibidem, f. 15.

⁴⁰ Ibidem, f. 42.

⁴¹ Ibidem, d. 3/1945, f. 66.

⁴² Ibidem, d. 3/1946, f. 118.

⁴³ Ibidem, d. 2/1947, f. 72.

Informațiile conținute în documentele fondului zugrăvesc o perioadă tulbură și agitată pentru România anilor 1945-1947, când P.C.R., cu o puternică susținere materială și politică din partea Uniunii Sovietice, a devenit extrem de activ (se poate spune chiar agresiv) și, practic, nici un aspect nu a fost neglijat în lupta pentru destrucțurarea partidelor istorice interbelice și pentru acapararea puterii politice: provocări, intimidări, abuzuri, presiuni, corupție, racolări, trucarea alegerilor etc. Activitatea de atragere de noi membri și de racolare a unor membri de la celelalte partide a fost foarte intensă, numărul membrilor de partid crescând de la an la an, așa cum a reieșit din datele statistice prezentate mai sus. În atragerea de noi membri de partid un rol deosebit de important l-au avut școlile de cadre, care trebuiau să atragă „zeci, sute și mii de țărani”⁴⁴. S-a pus accent pe atragerea cu prioritate a „elementelor proletare și rurale”, care „să corespundă din punct de vedere politic”, chiar dacă nu aveau instruirea necesară, unii dintre ei abia putând să scrie.

Eficiența cu care Partidul Comunist a „valorificat” slăbiciunile omenești (frica, invidia, ranchiuna) și contradicțiile sociale (relațiile tensionate dintre săraci și bogați), pusă în paralel cu abilitatea de a menaja temporar intelectualitatea din acele instituții și componente ale societății românești care aveau o susținere largă în rândurile populației (de exemplu, biserica și învățământul primar) sugerează, cu suficientă claritate, utilizarea unui model de lucru îndelung perfecționat pe alte meleaguri și, în final, eficient.

Protecția totală de care s-au bucurat comuniștii români din partea Uniunii Sovietice în perioada menționată, a făcut ca lista abuzurilor săvârșite de aceștia în perioada anilor 1945-1947 să fie foarte lungă: demiteri, retrogradări din funcții, confiscări de bunuri, arestări, bătăi, umiliri publice, restricționarea sau interzicerea unor activități comerciale, împiedicarea unor patroni de a-și exercita atribuțiile proprietății, intimidarea personalului de conducere din întreprinderi, indemnuri fătife la nerespectarea legii, specula în folos propriu cu produse de strictă necesitate etc.

În fața acestei noi forme de agresiune, societatea românească (reprezentată mai ales de partidele istorice, de cea mai mare parte a clerului și a intelectualității) a avut o reacție de respingere, fiind de remarcat o serie de acțiuni anticomuniste, dintre care amintim: interzicerea, pentru elevi, de a face politică în școli și în afara acestora, conștientizarea populației cu privire la pericolul comunizării țării, popularizarea și susținerea programelor partidelor istorice, sprijinirea menținerii în administrație a reprezentanților acestora, discreditarea ocupantului sovietic, promovarea unor publicații anticomuniste (ex. cotidianul *Bacăul Liber*) etc.

Trebuie totuși să observăm că prin lipsa de coerență și de coordonare a acțiunilor anticomuniste întreprinse de forțele democratice, precum și prin lipsa de solidaritate între acestea, societatea românească nu era pregătită să facă față

⁴⁴ Ibidem, f. 13.

mașinăriei, bine puse la punct, a propagandei comuniste. Și aceasta era foarte puternică, exemplificând cu câteva din obiectivele promovate prin Programul Frontului Național Democrat:

- confiscarea pământurilor celor care au fugit la nemți, ale celor care au sabotat însămânțările, ale criminalilor de război, ale moșierilor cu proprietăți peste 50 ha;

- cucerirea păcii;
- refacerea economică și creșterea producției industriale;
- înființarea, în fiecare județ, a centrelor de închiriere a mașinilor agricole pentru a-i sprijini pe țărani;

- readucerea Transilvaniei de Nord la România;
- reluarea legăturilor cu Uniunea Sovietică pentru a se exporta către România mașini agricole, materii prime pentru industria textilă;
- democratizarea armatei⁴⁵.

În perioada campaniei electorale din anul 1946, la acuzațiile referitoare la confiscarea pământurilor și înființarea gospodăriilor colective, propagandiștii comuniști declarau cu ipocrizie că P.C.R. „apără proprietatea țăranului sărac, a celui mijlociu împotriva tuturor speculanților, a moșierilor” și că „nici Guvernul Groza, nici P.C.R. nu s-au gândit vreodată să facă colhozuri în România”⁴⁶.

Un aspect esențial, care trebuie remarcat, constă în faptul că justiția română, singura instituție care ar mai fi putut menține echilibrele în societate, a constituit una din țintele principale ale Partidului Comunist. Sub pretextul că magistratura nu se „democratizează”, s-au luat măsuri de destituire a magistraților „reacționari și periculoși” și de înlocuire a acestora cu „magistrați verificați, pe baza recomandării unei organizații democratice”. În acest sens, semnificativ este Raportul trimis de către Raionala Valea Troțușului-Bistrița a P.C.R. către C.C. al P.C.R., din care rezultă că magistrații apropiați Partidului Comunist erau avansați în posturile de conducere din magistratură, iar cei indezirabili erau trimiși, de regulă, în așezări rurale⁴⁷.

Nenumărate documente din fondul pe care-l prezentăm conțin informații cu privire la modalitățile abuzive utilizate de comuniști în organizarea alegerilor din 19 noiembrie 1946. Un exemplu edificator în acest sens îl reprezintă ocuparea funcțiilor administrative din cât mai multe localități de către acoliții Partidului Comunist. Astfel, numai în satele aferente zonei de autoritate a Regionalei, au fost schimbați în această perioadă 69 de primari, 3 notari, 6 secretari, 3 agenți agricoli⁴⁸. De asemenea, a fost pregătită o întreagă structură de organizații satelit ale P.C.R., dintre care remarcăm: Uniunea Tineretului Comunist (organizația cea mai apropiată de partid), Cooperativa (apărută ca o reacție la organizarea

⁴⁵ Ibidem, d. 1/1945, f. 43-44.

⁴⁶ Ibidem, d. 7/1946, f. 27.

⁴⁷ Ibidem, d. 4/1945, f. 5.

⁴⁸ Ibidem, d. 4/1945, f. 11.

necorespunzătoare și a manevrelor comercianților speculanți), Sindicatele, Frontul Plugarilor (organizația bazată pe atragerea țăranimii), Uniunea Patrioților (organizația bazată pe atragerea profesioniștilor – comercianți, meseriași, mai puțin intelectualii), A.R.L.U.S. (asociația care trebuia să întărească prietenia cu Uniunea Sovietică), Uniunea Femeilor Antifasciste, etc. Se puneau astfel „baze solide” alegerilor electorale „democratice” din 19 noiembrie 1946.

PARTIDUL COMUNIST ROMÂN

Regionala Valea Trotușului Bistrița

Secția de Organizare și Instr.

R A P O R T,

de activitate în cadrul campaniei electorale.

În vederea câștigării bătăliei alegerilor, Regionala Partidului nostru a avut ca sarcini următoarele trei puncte principale:

- 1) Organizarea campaniei electorale,
- 2) Întărirea colaborării între partidele B.P.D.-ului și
- 3) Combaterea reacțiunii.

ORGANIZAREA CAMPANIEI ELECTORALE

a) INTRUNIRI.

Pentru a asigura victoria B.P.D.-ului în alegeri, Regionala noastră a găsit necesar de a organiza o acțiune pe scară mare de lămurire a maselor pentru care am întreprins toate mijloacele noastre de propagandă, iar accentul a fost pus pe întrunirile publice pe sate, comune, plăși, județ, între prindări, ou femei, învățători, preoți, primari, intelectuali, funcționari etc.. S'au ținut în total 624 de întruniri pe comune și sate după cum urmează:

1) Sectorul Valea Trotușului	- 19 întruniri
2) Plasa Moinești	= 47 "
3) " Buhuși	= 30 "
4) Județiana Bacău	= 450 "
5) " Neamț	= 78 "

În Regionala noastră s'au organizat total = 624 întruniri pe comune și sate
În afară de acestea s'au mai ținut următoarele întruniri:

Intruniri de plasă	Intruniri cu femei	Intruniri cu comercianții	Intruniri cu preoții	Intruniri cu învățătorii
Bacău = 6	Bacău = 10	Bacău = 2	Bacău = 2	Bacău = 5
Neamț = 6	Neamț = 5	Neamț = 3	Neamț = 1	Neamț = 5
Moinești = 1	Moinești = 1	Moinești = 1	Moinești = 1	Moinești = 1
Buhuși = 2		Buhuși = 1		Buhuși = 1
Total = 15	Total = 16	Total = 7	Total = 3	Total = 12

Intruniri cu primarii	Intruniri IOVR	Intruniri cu intelectualii
Bacău = 5	Bacău = 5	Bacău = 1
Neamț = 5	Moinești = 1	Neamț = 1
Moinești = 1	Buhuși = 1	Moinești = 1
Buhuși = 1		
Total = 12	Total = 12	Total = 3

Relevante, pentru interesul excepțional pe care Partidul Comunist Român l-a acordat acestor alegeri, sunt și Instrucțiunile primite de la C.C. al P.C.R. cu

privire la pregătirea alegerilor, în care găsim formulări fără echivoc: „se vor lua măsuri ca la alegeri să nu participe nici un cetățean care a fost contra intereselor poporului”, „să punem mâna pe ele (este vorba despre tipografii și materiale), dacă nu pe toate, cel puțin să împiedicăm reacțiunea să la folosească”, „propaganda P.C.R. să ajungă în toate satele și orașele Regionalei”, „dacă pierdem alegerile, pierdem poziții importante ... să profităm de faptul că partidele istorice se află în dezagregare”⁴⁹ etc. Măsurile organizatorice, mobilizarea forțelor și alocarea de mijloace sunt impresionante. În rapoartele politice întocmite de Secretariatul Politic al Comitetului Regional Valea Trotușului-Bistrița al P.C.R. din lunile octombrie și noiembrie 1946 se precizează că pentru campania electorală s-au organizat 704 întruniri la sate, comune, plăși și întreprinderi, mitinguri în Bacău, Piatra Neamț, Moinești, Comănești, Buhuși, Tg. Neamț și Tg. Ocna, au fost înscrși pe listele electorale 249.734 alegători (în Bacău – 139.734, în Neamț – 110.000), s-au aflat pe teren 452 echipe de îndrumători electorali care au verificat listele electorale și au scos „reacționarii” din aceste liste, s-au împărțit 8.000.000 de manifeste, apeluri, fluturași, s-au tipărit 120.000 scrisori care au fost trimise diferitelor categorii sociale, s-a popularizat semnul electoral al Blocului Partidelor Democratice „Soarele”, s-au confecționat 4500 placarde cu semnul electoral, echipe artistice ale armatei și ale organizațiilor de masă au dat 140 spectacole în localitățile din Regiune, s-au organizat 126 secții de votare etc.⁵⁰

Rezultatele alegerilor au fost declarate în favoarea B.P.D. și au fost anunțate în cadrul a două mitinguri organizate în P. Neamț și Bacău, la care au participat 12.000-14.000 oameni, astfel:

- în Regiune: BPD – 175.767 votanți (78.61%), opoziția – 28.945 (12,94 %), Dr. Lupu – 15.357 (6,86%);
- în Bacău: BPD – 101.465 votanți (82,47%), opoziția – 7.511 (7,40%), Dr. Lupu – 12.095 (11, 92%);
- în Neamț: BPD – 74.302 (73,91%), opoziția – 21.434 (21,54%), Dr. Lupu – 3262 (3,24%)⁵¹.

Fondul conține și informații referitoare la viața culturală, care suferea, de asemenea, modificări importante în această perioadă, ilustrând foarte convingător schimbarea raportului de forțe și noile orientări. Astfel, conform indicațiilor Organizației Raionale a P.C.R., festivitățile culturale trebuiau să se deruleze în următoarea succesiune: după Imnul Sovietic trebuia să urmeze Imnul Regal, apoi să se organizeze dansuri naționale românești, rusești, ucrainene etc.⁵²

Un alt aspect reflectat în documentele fondului se referă la situația economică a județelor Bacău, Roman și Neamț. Deși zona menționată era una din zonele cele mai industrializate din Moldova (existau industrie textilă, tăbăcării,

⁴⁹ Ibidem, d. 1/1946, f. 1-5.

⁵⁰ Ibidem, d. 3/1946, f. 133, 164.

⁵¹ Ibidem, d. 5/1946, f. 100.

⁵² Ibidem, d. 1/1945, f. 59.

industrie forestieră, fabrici de hârtie, de morărit, de zahăr, societăți de exploatare a subsolului – cărbune, sare, petrol), tabloul economic după război era sumbru: cele mai multe întreprinderi și fabrici nu funcționau, multe din utilajele acestora fiind evacuate în sudul țării. La înrăutățirea situației economice din regiune au contribuit și factorii naturali: seceta, care a făcut ravagii mai ales în Valea Troțușului și Valea Bistriței, unde se simțea lipsa acută a porumbului și grâului, inundațiile, care au compromis recoltele, căderile mari de zăpadă, care au îngreunat transporturile. Starea de spirit a populației era foarte proastă din cauza neaprovizionării economatelor, a „cooperativelor” și a creșterii prețurilor⁵³.

Pentru a se afirma în fața comunităților, una din preocupările importante ale Raionalei în perioada anilor 1945-1947 a fost reprezentată de refacerea economică a țării, o atenție deosebită acordându-se reconstrucției în urma distrugerilor provocate de război (s-a refăcut linia de cale ferată Sascut – Bacău pe o lungime de 45 de km, s-a început reconstruirea locuințelor distruse), aducerii mașinilor evacuate pentru a fi folosite la repunerea în funcțiune a fabricilor din Buhuși, Neamț, Bacău (Isvoranu, Filderman, Singher, Tăbăcăria Românească) și măririi producției (au fost aduse 30 vagoane cu utilaje și materii prime de la Tg. Jiu pentru Fabrica Filderman)⁵⁴. P.C.R. a sprijinit țărănimea în aplicarea Reformei Agrare, a organizat o campanie de reparare a utilajelor și uneltelor agricole, prin care echipe de muncitori plecau la țară și reparau uneltele agricole, a susținut campania de însămânțări, etc.

Alte informații de interes se referă la politica Raionalei față de instituții, la presa de partid, la partidele istorice, Reforma Agrară etc.

Prin prezentarea acestui fond nu am putut acoperi în totalitate multitudinea de documente și întreaga problematică a perioadei amintite, scopul nostru fiind acela de a prezenta doar o imagine generală și un modest ghid de lucru, urmând ca studierea de detaliu să rămână în sarcina cercetătorilor care doresc să aprofundeze diverse teme pe baza informațiilor din documentele fondului.

În esență, perioada anilor 1945-1947 se poate caracteriza, de această dată pe baze documentare, ca fiind perioada unei confruntări politice decisive, în urma căreia România a intrat în era comunistă, sau exprimat altfel: „Acum domnule X, cântăm noi <la> prima vioară”, după cum sugestiv și amenințător totodată i-a spus Gheorghe Gheorghiu-Dej unui liberal din Câmpulung⁵⁵.

⁵³ Ibidem, d. 5/1946, f. 23, 81, 158.

⁵⁴ Ibidem, d. 1/1945, f. 23-24.

⁵⁵ Ibidem, d. 2/1947, f. 57.

COMITETUL JUDEȚEAN PUTNA AL P.C.R. (1944-1952)

Prezentare de fond

Bogdan DOGARU

Putna County Committee of the Romanian Communist Party (1944-1952)

Summary

Archive fund Putna County Committee of the Romanian Communist Party (1944 – 1952), although it contains a small amount of documents, is very important for scientific research containing information about: collectivization of agriculture, nationalization of industrial and commercial enterprises, treatment of the administrative apparatus, adopting the Soviet model in education and culture, repression triggered against broader social and professional categories.

Istoria Comitetului Județean Putna al P.C.R. începe în septembrie 1944, când ia naștere Secția Focșani a P.C.R., sub oblăduirea Comandamentului Sovietic (Armata Roșie intrase în Focșani la 26 august 1944), avându-l ca secretar pe Herman Iarovici¹. Această secție județeană se va reorganiza și va deveni comitet județean de partid. Respectivul organ de putere local era reprezentantul oficial al P.C.R. în județul Putna și avea ca principale atribuții: îndeplinirea rolului conducător al partidului în toate domeniile de activitate, punerea în practică a directivelor și hotărârilor de la centru, dirijarea activității politice și ideologice, punerea în aplicare a hotărârilor partidului cu privire la politica de cadre, alegerea biroului de partid, numirea redacțiilor ziarelor de partid, administrarea fondurilor bănești ale organizației de partid pe care o conducea. Comitetul Județean de partid era ales de Conferința sau Adunarea Generală a organizației de partid respective, în fața căreia răspundea pentru activitatea sa². În intervalul dintre conferințe munca de partid era condusă de Comitetul de partid al organizației respective.

Biroul era organul executiv al comitetului și raporta acestuia în plinare despre activitatea depusă.

Colegiul de partid, structură specifică numai comitetelor județene și regionale, controla modul de aplicare a hotărârilor partidului și ale guvernului în toate ramurile de activitate și excludea din partid elementele considerate reacționare.

În anul 1944 județul Putna avea o suprafață de 3457 km pătrați și era divizat în 6 plăși (Focșani, Odobești, Panciu, Adjud, Vidra și Năruja), având în componența sa: o reședință de județ – Focșani, 4 orașe – Adjud, Mărășești, Panciu

¹ Arhivele Naționale Vrancea, fond *Comitetul Județean Putna al P.C.R.*, d. 1/ 1944, f. 1.

² *Academia „Ștefan Gheorghiu”*, Ed. Politică, București, 1975, p. 126.

și Odobești, precum și 75 de comune rurale compuse din 256 de sate. La nivelul acestor mici unități administrative Comitetul Județean își va înființa, treptat, structuri subordonate, iar numărul membrilor săi va crește constant. Astfel, într-un raport de activitate pe luna decembrie 1945 către Comisia Aliată (Sovietică) de Control se arată că numărul membrilor de partid a ajuns la 1674 și că există deja în județ 8 comitete de partid, din care 5 sunt comitete de plasă (Focșani, Adjud, Panciu, Odobești și Năruja) și 3 sunt comitete de sector (Mărășești, Câmpuri și Sascut). Existau la acea dată și 63 de celule (structuri de partid care au luat naștere în sate, cartiere, fabrici)³. Prin toate aceste organizații locale comuniștii urmăreau să preia și să-și consolideze, mai apoi, puterea și influența în teritoriu. Numărul acestora a crescut continuu, astfel încât în 1946 erau deja 3500 membri de partid, 45 de celule la sate, 11 celule în instituții, 3 în întreprinderi și 13 celule de circumscripții, 72 birouri de celulă, 8 comitete de plasă și de sector. Organizațiile de masă au căpătat și ele proporții: Frontul Plugarilor Putna însuma 16000 de membri, Apărarea Patriotică 1885, iar Tineretul Progresist 570⁴.

În anul 1948 numărul membrilor de partid a ajuns la 5216⁵.

Secțiile din cadrul Comitetului Județean Putna al P.C.R. coordonau întreaga activitate a acestei organizații comuniste, fiecare având atribuții specifice.

Secția Educație Politică se ocupa de: educarea membrilor de partid prin ținerea de ședințe regulate cu resortul respectiv din celule, prelucrarea materialului necesar ridicării nivelului politic și cultural al maselor, coordonarea activității școlilor de îndrumători populari, organizarea de conferințe pentru atragerea intelectualilor, organizarea de echipe teatrale și muzicale, instalarea de difuzoare în centrul orașului și în stațiile C.F.R. prin care se difuzau lozinci de demascare a reacțiunii, precum și muzică. Presa urma să fie pusă sub controlul acestei secții.

Secția Organizatorică avea ca obiective: consolidarea vieții organizațiilor de partid, reorganizarea comitetelor de plăși și a celulelor, coordonarea muncii între secțiuni.

Secția Cadre avea ca sarcini: eliberarea carnetelor de partid, verificarea tuturor adeziunilor și auto-biografiilor pentru a nu se strecura elemente străine de interesele partidului, evidența creșterii numărului membrilor de partid. Colective de inspectori erau trimise pe teren pentru a observa dacă se introduce linia partidului.

Secția Administrativă avea ca primă sarcină repararea și punerea în funcțiune a mijloacelor de transport. De asemenea, verifica achitarea cotizațiilor de către membri și crearea de resurse financiare care să aducă câștiguri fără ca partidul să fie compromis.⁶

³ Arhivele Naționale Vrancea, *fond cit.*, d. 1/ 1945, f. 60.

⁴ Idem, d. 1/ 1946, f. 14.

⁵ Idem, d. 1/ 1948, f. 3.

⁶ Idem, d. 1/ 1946, f. 46-50.

Exista și o **Secție țărănească**. Aceasta avea ca scop mobilizarea țăranilor pentru a susține instaurarea puterii de stat democrat-populare și pentru înfăptuirea Reformei Agrare. Cu unele modificări respectiva structură organizatorică a Comitetului Județean Putna al P.C.R. s-a menținut până în septembrie 1950, când Județul Putna a fost desființat și în locul acestuia a fost organizată Regiunea Putna alcătuită din 6 raioane (Focșani, Adjud, Panciu, Vrancea, Măicănești și Tecuci) și un oraș – Focșani (cu două comune suburbane), ce era asimilat cu un raion⁷. Evident, teritoriul acestei regiuni era ceva mai mare decât cel al fostului județ Putna înglobând și localități din fostul județ Tecuci.

Pentru aplicarea noii reforme administrativ-teritoriale a fost înființată Comisia de Raionare a județului Putna, în componența căreia intrau atât reprezentanți ai județenei de partid cât și cei ai plășilor⁸.

Drept urmare, comitetele județene de partid și cele de plăși se desființează activitatea acestora fiind, însă, continuată de comitetele regionale și de cele raionale. Așadar atribuțiile fostului Comitet Județean Putna al P.C.R. sunt preluate de către nou înființatul Comitet Regional Putna al P.M.R.

Schema de Organizare a Comitetului Regional al P.M.R.⁹ era destul de „stufoasă”, acoperind toate sferele de activitate (politice, sociale, economice, culturale, militare, sănătate, justiție), cuprinzând secții și sectoare:

- A. Comitetul Regional (25-27 membri, 7-9 supleanți);
- B. Biroul Comitetului Regional (9-11 membri, 3-5 supleanți, 1 prim secretar și 2-3 secretari);
 - 1. Colegiul de Partid (1 președinte salariat, 2-3 membri, 2 supleanți nesalarizați, 1 tehnic);
 - 2. Comisia de Revizie (3 membri, 2 supleanți, toți nesalarizați);
 - 3. Secția Organelor Conducătoare de Partid, Sindicale și de U.T.M. (1 șef, 1 adjunct);
 - a) Instructorii Comitetului Regional;
 - b) Sectorul Carnetului de Partid;
 - c) Sectorul Chestiunilor Statutare;
 - d) Sectorul Organelor Sindicale, U.T.M și Sfaturilor Populare;
 - e) Sectorul Organizațiilor de masă;
 - f) Sectorul pregătirii și perfecționării cadrelor;
 - g) Sectorul Documentării de Partid;
 - h) Sectorul evidenței cadrelor;
 - i) Tehnici.
 - 4. Secția Propagandă și Agitație (1 șef, 1 adjunct);
 - a) Sectorul Propagandei de Partid;

⁷ Legea nr. 5 din 6 septembrie 1950 pentru raionarea teritorial-administrativă a R.P.R., publicată în *Buletinul Oficial nr. 77 din 8 septembrie 1950*.

⁸ Arhivele Naționale Vrancea, *fond cit.*, d. 1/ 1950.

⁹ Idem, d. 10/ 1950, f. 24-25.

- b) Sectorul Agitației Politice de masă;
 - c) Sectorul presei și editurii;
 - d) Sectorul artă și cultură;
 - e) Sectorul știință și învățământ public;
 - f) Sport;
 - g) Evidența cadrelor;
 - h) Tehnic.
5. Secția Economică (1 șef);
- a) Industrie;
 - b) Transport, Silvicultură și Industria lemnului;
 - c) Planificare, Finanțe, Comerț, Cooperatie;
 - d) Evidența cadrelor.
6. Secția Agrară (1 șef);
- a) Sectorul cultura cerealelor, creșterea vitelor și colectări de stat;
 - b) Sectorul S.M.T. și gospodării agricole de stat;
 - c) Sectorul G.A.C.;
 - d) Evidența cadrelor.
7. Secția Administrativ-Politică (1 șef);
- a) Sectorul Armata, Securitatea, Miliția;
 - b) Sectorul Justiție, Sănătate, Crucea Roșie, Culte;
 - c) Evidența cadrelor.
8. Sectorul de Verificare a cadrelor (1 șef);
- a) Verificarea aparatului Comitetului Regional P.M.R., a Organelor Conducătoare de Partid și a Organizațiilor de masă din regiune;
 - b) Verificarea cadrelor din aparatul de stat;
 - c) Tehnic.
9. Sectorul Gospodăriei Comitetului Regional (1 șef);
- a) Contabilitate;
 - b) Intendență;
 - c) Transporturi;
 - d) Aprovizionare;
 - e) Responsabil cabinet medical;
 - f) Evidența;
 - g) Secretariatul Tehnic.

Un rol foarte important îl avea Sectorul Armată, Securitate, Miliție, care răspundea de selecționarea și repartizarea și evidența cadrelor din miliție, securitate, armată, pompieri și grăniceri.

În ceea ce privește categoriile profesionale ale celor 265 de activiști de partid încadrați în anul 1950, remarcăm faptul că marea majoritate a acestora erau țărani și muncitori, doar 12 fiind funcționari și 2 intelectuali¹⁰.

¹⁰ Idem, f. 102.

În noiembrie 1948 Biroul Politic al P.C.R. a declanșat o amplă campanie de verificare a membrilor de partid, în urma căreia au fost excluse 192.000 de persoane. „Verificarea a scos la iveală (între altele) haosul și dezordinea care domneau în unele organizații de partid în ce privește păstrarea documentelor de partid și ținerea evidenței și a pus ordine în gospodăria documentelor de partid, în munca de evidență a membrilor de partid”¹¹. Însă problema documentelor de partid era o chestiune colaterală, devenind un motiv de excludere în caz ca nu se găseau altele.

Elita comunistă a fost expusă. Segmente ale ei au căzut victime represiei, confirmând faptul că „aceasta nu se oprește la limita celor care au declanșat-o, ea se întoarce împotriva inițiatorilor”¹².

Comitetul Regional Putna al P.C.R. și-a încheiat activitatea în urma modificărilor teritorial-administrative survenite ca urmare a aplicării Decretului nr. 331 din 27 septembrie 1952. Regiunea Putna a fost desființată (fiind considerată prea mică), iar teritoriul acesteia a fost înglobat în cea mai mare parte la regiunea Bârlad. Raionul Măicânești a fost desființat, majoritatea comunelor trecând la raionul Liești din regiunea Galați.¹³

Au continuat să funcționeze comitetele raionale de partid, dar activitatea acestora a fost coordonată de Comitetul Regional al P.M.R. de la Bârlad.

În toată perioada analizată se observă că evoluția organelor locale ale P.C.R. a urmărit strict structura organizatorică administrativ-teritorială a țării, la fiecare reorganizare teritorială vechile structuri locale ale P.C.R. (P.M.R.) erau dizolvate și se înființau altele.

Fondul arhivistic Comitetul Județean Putna al P.C.R., aflat în depozitele Arhivelor Naționale Vrancea, deși este modest din punct de vedere cantitativ (doar 13,75 m.l.), prezintă o deosebită importanță atât din punct de vedere istoric cât și practic. Materialul documentar a fost preluat la data de 30 decembrie 1994 de la Consiliul Județean Vrancea împreună cu alte fonduri create de organizațiile de Partid și U.T.C. din fostul județ Putna.

Operațiunile arhivistice asupra respectivului fond au fost executate de angajații Arhivelor Naționale Vrancea: fondarea, ordonarea, inventarierea.

A apărut și o *Metodologie privind prelucrarea arhivistică și modul de folosire al documentelor create de organisme centrale și locale ale P.C.R.*, care

¹¹ *** *Stenogramele ședințelor Biroului Politic și ale Secretariatului Comitetului Central al P.M.R. (1950 – 1951)*, vol. III, Arhivele Naționale ale României, București, 2004, p. 303.

¹² Stelian Tănase, *Elite și societate. Guvernarea Gheorghiu-Dej (1948 – 1965)*, Editura Humanitas, București, 1998, p. 61.

¹³ *** *Indicator alfabetic al localităților din R.P.R.*, Editura de Stat pentru Literatură Științifică, București, 1954, p. 9.

reglementa în mod unitar operațiunile ce trebuiau desfășurate asupra materialului documentar¹⁴.

Ordonarea și inventarierea arhivei au avut la baza criteriul cronologic, în cadrul celor 575 de u.a. documentele fiind grupate pe probleme.

Suportul îl constituie hârtia, care este de calitate inferioară, fiind confecționată din celuloză, având o aciditate ridicată; marea majoritate a documentelor au fost dactilografiate, puține fiind în manuscris.

Starea de conservare a documentelor este în general bună însă, datorită calității proaste a substanțelor de scris (cerneluri sau tușuri), unele documente au devenit aproape ilizibile, iar calitatea inferioară a suportului, hârtia din celuloză cu aciditate ridicată, duce la îngălbenirea acestuia, semn al începutului unui proces de degradare.

Ținând cont de cele expuse mai sus, trebuie avută în vedere conservarea alternativă a acestui fond arhivistic care presupune asigurarea informației din respectivele documente prin microfilmare și scanare (transpunerea informației în format electronic). Conservarea alternativă, spre deosebire de cea pasivă și activă, presupune doar asigurarea informației propriu zise, nu și a suportului pe care aceasta a fost transpusă.

Nu se pune problema selecționării acestor documente deoarece operațiunea a fost făcută de-a lungul timpului.

În întreaga sa activitate Comitetul Județean și cel Regional al P.C.R. Putna a creat o largă varietate de genuri de documente precum: ordine și instrucțiuni privind munca organizatorică primite de la C.C. al P.C.R., corespondență cu C.C. al P.C.R., cu miliția, procuratura, tribunalul, rapoarte de activitate, procese-verbale ale ședințelor Comitetului Județean de Partid, planuri de muncă, autobiografii, tabele, situații statistice, note informative, dări de seamă, cereri de intrare în G.A.C. Acestea au o mare importanță științifică și practică (juridică) cuprinzând informații prețioase referitoare la:

- constituirea, organizarea și activitatea Comitetului Județean (respectiv Regional) Putna al P.C.R. (P.M.R.);

- Reforma Agrară din anii 1945-1946 (exproprierea moșierilor de pe raza județului/regiunii Putna și împrăștierea celor îndreptățiți)¹⁵;

- naționalizarea întreprinderilor economice (fabrici de cherestea, brutării, mori, Fabrica de zahăr Sascut etc.) și a unităților sanitare (spitale, dispensare, farmacii, laboratoare)¹⁶;

- naționalizarea imobilelor (aplicarea Decretului 92/1950)¹⁷;

¹⁴ Elena Ciucă, *Metodologie privind prelucrarea arhivistică și modul de folosire al documentelor create de organismele centrale și locale ale P.C.R.*, care reglementa în mod unitar operațiunile ce trebuiau desfășurate asupra materialului documentar, în „Revista Arhivelor” nr. 2/1997, pp. 13-25.

¹⁵ Arhivele Naționale Vrancea, *fond cit.*, d. 111/ 1949, 113/ 1949 și 77/ 1950.

¹⁶ Idem, d. 40/1948, 62/ 1948, respectiv 112/ 1949.

¹⁷ Idem, d. 78/ 1950.

- minoritățile naționale (tabele cu evreii care solicită plecarea în Israel, menționându-se adresa și profesia acestora; au fost înregistrate 1413 cereri de plecare; sunt precizate, de asemenea, persoanele care au depus deja actele, dar și cele care au renunțat la plecare)¹⁸;

- activitatea comuniștilor putneni în cadrul Comitetului Național pentru Ajutarea Poporului Grec (sprijinirea comuniștilor din Grecia)¹⁹;

- aplicare Reformei Monetare (schimbarea leilor vechi în lei noi, plata salariilor etc.)²⁰;

- împărțirea administrativă a regiunii Putna²¹;

- elementele „dușmănoase”, reacționare (tabele cu preoții și dascălii din județ, cu precizarea averii lor și a atitudinii lor față de regim²²; tabele cu ofițerii și subofițerii reacționari din Garnizoana Focșani²³; tabele cu membrii de partid și ai organizațiilor de masă și din aparatul de stat care au activat sau au avut legături cu „bandiții” din Munții Vrancei)²⁴;

- abuzurile trupelor sovietice și tolerarea acestor abuzuri de către Comandamentul Sovietic (creșterea atitudinii antisovietice în rândul populației)²⁵;

- organizarea învățământului de partid²⁶;

- constituirea întovărășirilor agricole și a G.A.C.-urilor²⁷;

- activitatea partidelor istorice, a foștilor legionari, a Blocului Partidelor Democratice, Frontului Unic Muncitoresc, Frontului Plugarilor²⁸;

- cei întorși din lagărele de prizonieri ale Uniunii Sovietice (date privind averea lor, date de stare civilă)²⁹.

În arhiva Comitetului Județean Putna al P.C.R. nu se mai regăsesc dosarele personale ale nomenclaturii precum și corespondența cu Securitatea.

¹⁸ Idem, d. 32/ 1948, f. 78- 100.

¹⁹ Idem, d. 115/ 1949.

²⁰ Idem, d. 71/ 1952.

²¹ Idem, d. 64/ 1952.

²² Idem, d. 100/ 1950.

²³ Idem, d. 1/ 1946, f. 181.

²⁴ Idem, d. 16/ 1952, f. 145-1948.

²⁵ Idem, d. 1/ 1946, f. 10.

²⁶ Idem, d. 31/ 1952 și 49/ 1950.

²⁷ Idem, d. 74/ 1951 și 51/ 1952.

²⁸ Idem, d. 1/ 1946, f. 128-140.

²⁹ Idem, d. 33/ 1948.

ROLUL INSTITUȚIEI ARHIVELOR ÎN VIAȚA SOCIALĂ DIN ROMÂNIA (1989-2009)

Virgil COMAN

The role of Archives Institution in the Romanian social life (1989-2009)

Summary

In this present study we aimed to emphasize, first, the role of the National Archives on the line of respecting human rights, but we did not ignore other responsibilities of this institution with implications in the social life of Romania during 1989-2009. From the data available so far we found that the number of applications has increased since 1989, the National Archives being subject to social pressures as a result of legislation adopted to regulate such rights asset (reconstruction of property rights over the properties abusively taken by the communist regime, obtaining pension book by the politically persecuted people, completing work books etc.) in conditions where, numerically, the staff of this institution has increased marginally. Basically, about 70-80% of the documents or evidence in court of competent institutions of such rights are issued by the Archives institution.

But not less true is that in the last two decades has increased the number of researchers who attended the National Archives research rooms, compared with the period 1970-1989, mainly due to more permissive access to both Romanian and foreign citizens. Bear in mind that after 1989 were established several research institutes, research centers, state and private universities which have increased the number of specialists interested in studying the archives, for carrying out research projects. Results were reified by editing a large number of works in multiple fields, but also others on which we now understand better the dynamics of social life in our country in recent decades.

We believe that National Archives place in Romanian social life after 1989 saw through the achievements regarding the respect of human rights is an important one and wishes in this field are translated into visible actions, and at the same time undeniable. Equally we can say that the institution of the National Archives, through the work in this area contributes to the functioning of the rule of law and protection of human rights, essential conditions that once met have helped accelerate the integration of Romania into the European Union.

În ciuda titlului pretențios, demersul nostru se vrea și este, în fond, o piesă dintr-un „puzzle” motiv pentru care suntem nevoiți să facem unele precizări cu caracter preliminar. Abordarea unei astfel de teme necesită o analiză complexă asupra multitudinii de factori care contribuie la definirea cât mai obiectivă a rolului și locului Arhivelor Naționale în societatea românească din ultimele două

decenii. Firesc, cele numai câteva pagini, în cuprinsul cărora am încerca să conturăm demersul nostru, sunt mult prea puține, motiv pentru care vom trata acum doar un segment considerat de noi de neignorat, având în vedere statutul României de stat membru al Uniunii Europene.

Practic, ne-am propus să reliefăm, în primul rând, rolul Arhivelor Naționale pe linia respectării drepturilor omului, dar nu am ignorat nici alte responsabilități ale acestei instituții cu implicații în viața socială din România în perioada 1989-2009¹. De altfel, respectarea drepturilor omului reprezintă unul din importanțele deziderate ale instituției noastre și a fost una din importanțele ținte ale României în procesul de integrare europeană².

În încercarea de a da un sens demersului nostru am considerat necesar să definim, mai întâi, instituția Arhivelor și să prezentăm pe scurt cadrul general de evoluție a societății europene contemporane. Prin urmare, Arhivele Naționale – unitate bugetară în cadrul Ministerului Administrației și Internelor – reprezintă una dintre instituțiile fundamentale ale statului român și este desemnată să administreze, supravegheze și nu în ultimul rând să protejeze Fondul Arhivistic Național al României.³

Referitor la cadrul general de evoluție al civilizației europene contemporane, cum bine se știe, sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial avea să producă un clivaj major al acesteia, cu implicații greu de imaginat, chiar și în zilele noastre, ce a amânat, pentru mai bine de jumătate de secol, timidele proiecte anterioare de realizare a unei Europe unite⁴. Prin urmare, a doua jumătate a secolului XX din istoria vechiului continent ni se înfățișează, sub aspect social-politic, împărțită în două lumi total diferite, una democratică în apus și una totalitară în răsărit. În acest context, avea să evolueze și societatea românească⁵, care avea să fie supusă unor

¹ Corina Samoilă, *Revoluția prin „ochii” Arhivelor. Interviu acordat de Virgil Coman, directorul Direcției Județene a Arhivelor Naționale Constanța*, în „Ziua de Constanța”, IX, nr. 2749, marți, 22 decembrie 2009, p. 6.

² Vezi, în această privință, Conferința: *Țintele României în procesul de integrare europeană*, în „Buletin informativ”, Liga Apărării Drepturilor Omului, București, XIV, iulie 2003, p. 3; Laurenția Mariana Mereuță (coord.), *Mecanisme de protecție a drepturilor omului din cadrul Consiliului European: Curtea Europeană a Drepturilor Omului*, Liga Apărării Drepturilor Omului, București, 2003, passim.

³ Legea Arhivelor Naționale nr. 16/1996, în „Monitorul Oficial”, VIII, Partea I, nr. 71 din 9 aprilie 1996, p. 1; vezi și opiniile lui Bogdan-Florin Popovici publicate sub titlul „*Arhiva totală*”: *experiența românească. O incursiune în istoria conceptului de Fond Arhivistic Național*, în „Revista Arhivelor”, LXXXV, 2008, pp. 24-50.

⁴ Hans-Gert Pöttering, *De la viziune la realitate. Pe drumul spre unificarea Europei*, Cuvânt înainte Angela Merkel, Introducere Ludger Kühnhardt, Traducere de George Damian, Editura Ziua, București, 2007, pp. 19-67.

⁵ xxx *Cunoaște România*, Academia Română. Societatea Română de Statistică. Fundația Națională pentru Știință și Artă, Editura Economică, București, 2004, passim.

ample transformări de ordin social, datorate, în primul rând, instaurării regimului de tip comunist începând cu data de 6 martie 1945⁶.

Căderea „Cortinei de fier” și reinstaurarea unor regimuri de tip democratic în răsăritul Europei la sfârșitul anilor '80 a permis trecerea spre realizarea proiectului de unitate europeană. În România, procesul de reformare politică și apoi cel de integrare europeană au dus la apariția unor noi structuri economico-administrative de tranziție, paralel cu transformarea sau dispariția celor existente, cu implicații în viața socială și nu numai. În același timp schimbările din România de după 1989 au dus la inițierea unui amplu proces de reconsiderare și valorificare a tradiției democratice românești pe planul drepturilor omului, desfășurat, însă, pe fondul unei tranziții ce macină și astăzi societatea românească⁷. Sigur, toate aceste transformări trebuie privite într-un context mai larg, european, sau chiar global, în strânsă legătură cu dispariția societăților de tip sovietic din Europa de Est. „În bună măsură – opina cunoscutul sociolog Anthony Giddens – modelul social european a fost definit prin contrast cu Uniunea Sovietică și Europa de Est, pe de o parte și cu liberalismul american de piață liberă, pe de altă parte. Această autodefinire nu mai este valabilă astăzi. Când analizăm reformele și schimbările, nu trebuie să ne raportăm doar la momentul 1989, ci și la forțele și influențele care au provocat acest moment și care sunt legate, înainte de orice, de intensificarea globalizării”⁸. În același sens, acesta mai preciza că „epoca globală este o stare a lucrurilor, un set de condiții sociale ce anunță numeroase schimbări în viețile

⁶ Silviu Brucan, *Pluralism și conflict social. O analiză socială a lumii comuniste*, Editura Enciclopedică, București, 1990, passim.

⁷ Vezi, în acest sens, unele abordări din perspectiva social-economică și politică a tranziției din România după 1989: Ion Aurel Stoica, *Uvertura unui nou umanism. Neosocial-democrația. Social-democrația modernă sau o schiță asupra temeiului speranței în România*, Fundația de Studii Politice „Ion Aurel Stoica”, București, 1994; Radu Florian, *Criza unei lumi în schimbare*, Editura Noua Alternativă, București, 1994; xxx *Față în față cu Petre Roman. 9 convorbiri cu Vartan Arachelian*, Editura Cartea Românească, București, 1996; Gheorghe Cliveti, *Liberalismul românesc. Eseu istoriografic*, Editura Fundației „Axis”, Iași, 1996; Dinu Marin, *Criza reformei. Eu sunt român?*, Editura Economică, București, 1999; Ion Iliescu, *Încotro-Societatea românească?*, Editura Mondo-Media, București, 1999; Adrian Năstase, *Bătălia pentru viitor*, Editura New Open Media, București, 2000; Emil Constantinescu, *Timpul dărâmării, timpul zidirii. Cele două fețe ale zidului* (vol. 1), *Pietre de încercare* (vol. 2), *Lumea în care trăim* (vol. 3), *Cărțile schimbării* (vol. 4), Editura Universală, București, 2002; Ion Iliescu, *Marele șoc din finalul unui secol scurt. Ion Iliescu în dialog cu Vladimir Tismăneanu: despre comunism, postcomunism, democrație*, Prefață Dinu C. Giurescu, Editura Enciclopedică, București, 2004; Ion Iliescu, *Pentru o dezvoltare durabilă* (ediția a II-a completată), Editura Semne, București, 2004; Valeriu Stoica, Dragoș Paul Aligică, *Reconstrucția dreptei. Între experimentul capitalist occidental și proiectul național românesc*, Prefață de Vladimir Tismăneanu, Postfață de Adrian Miroiu, Editura Humanitas, București, 2009.

⁸ Anthony Giddens, *Europa în epoca globală*, Traducere Corina Hădăreanu, Editura Ziua, București, 2007, p. 17.

noastre. Prin contrast, globalizarea este un proces, sau un set complex de procese cu privire la forțele și influențele responsabile de schimbările respective”⁹.

Astăzi, când societatea globală cunoaște profunde transformări, respectarea și promovarea drepturilor omului se bazează, în primul rând, pe dialog. Sprijinit pe valori, acesta se poate realiza numai prin intermediul unui limbaj comun dominat de respect și solidaritate¹⁰. „Dialogul cu privire la drepturile omului este acum dus mai degrabă atât în sus, la niveluri supranaționale, internaționale și globale, cât și în jos, la nivel individual și local, fenomen cunoscut și ca «globalizare». Globalizarea și liberalizarea accesului la cunoaștere au încurajat inevitabil ascensiunea unei noi înțelegeri a «limbajului comun al umanității». Prin urmare, în epoca de după Războiul Rece, statele sunt obligate să facă alegeri etice, juridice și politice dificile, întrucât li se impun standarde morale mai înalte”¹¹.

Prefacerile sociale de după 1989 au generat numeroase schimbări și în România. Adoptarea Constituției din 1991¹², expresie juridică fidelă a raportului de forțe apărute pe eșichierul politic românesc din decembrie '89, a reprezentat cadrul legislativ general pentru structurarea și funcționarea societății românești pe baze democratice, legiferând un stat de drept, democratic și social.

Cum bine se știe, sistemul european de apărare a drepturilor omului a fost creat de Consiliul Europei, organizație internațională regională ce grupează astăzi majoritatea statelor Europei care au aderat la principiile statului de drept asumându-și exigențele unei democrații reale. Din toamna anului 1990 Consiliul Europei a devenit un organism tot mai larg și mai reprezentativ la nivel european, România fiind admisă cu drepturi depline în cadrul acestuia, la data de 4 octombrie 1993 și aderând, implicit, la statutul acestuia. Mergând pe linia respectării drepturilor omului, Parlamentul României a ratificat Convenția europeană a drepturilor omului, iar la data de 17 mai 1994, Președintele țării a promulgat legea privind această ratificare¹³.

Toate acestea trebuie privite ca un examen permanent de democrație ceea ce presupune o creștere a responsabilităților în domeniul respectării drepturilor omului, eliminarea abuzurilor și, în același timp, adaptarea legislației interne la standardele internaționale, în concordanță cu cerințele societății europene contemporane, în special după ce România a devenit stat membru cu drepturi depline al Uniunii Europene.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ xxx *Democrația liberală și globalizarea* (coordonare și editare Graham Watson și Katharine Durrant), Traducere Corina Hădăreanu, Editura Ziua, București, 2007, p. 127.

¹¹ *Ibidem*, pp. 131-132.

¹² I. Muraru, Gh. Iancu, *Constituțiile Române – Texte. Note. Prezentare comparativă*, Ediția a III-a, Regia Autonomă „Monitorul Oficial”, București, 1995, pp. 185-234.

¹³ xxx *Convenția europeană a drepturilor omului – Însoțită de note și comentarii*, Liga Apărării Drepturilor Omului, București, 1994, pp. 5-6.

Transformările din ultimele două decenii au generat, cum era și firesc, o serie de schimbări și în sfera activității Arhivelor Naționale¹⁴. Sigur, ele trebuie privite și analizate prin comparație cu legislația care reglementa activitatea în domeniu arhivistic înainte de 1989, în cazul nostru cea privind accesul la fondurile și colecțiile aflate în patrimoniu. Prin urmare, la finele anului 1971 aveau să fie adoptate două documente legislative cu implicații deosebite asupra activității arhivistice. Primul dintre acestea, respectiv *Legea nr. 23 privind apărarea secretului de stat în Republica Socialistă România* este promulgată la 17 decembrie 1971, în baza căreia se va emite, în anul 1974, *Ordinul Ministerului de Interne nr. 00545 privind organizarea Fondului de arhivă specială* prin care se va limita accesul la documentele intrate în această categorie.

La data de 20 decembrie 1971 este promulgat și *Decretul nr. 472 privind Fondul Arhivistic Național al Republicii Socialiste România*¹⁵. Capitolul IV era dedicat folosirii documentelor, accesul la acestea fiind permis cetățenilor români numai după 30 de ani de la crearea lor, în cazuri justificate ele putând fi studiate și înainte de expirarea termenului, în ambele cazuri, însă, numai cu aprobarea conducerii unității creatoare sau deținătoare. Cetățenii străini aveau posibilitatea de a studia documentele din Fondul Arhivistic Național numai cu aprobarea organului central în subordinea căruia se afla organizația deținătoare a documentelor „sau după caz, a președintelui Comitetului Executiv al consiliului popular județean sau al municipiului București, în condițiile prevăzute de convențiile internaționale la care România este parte, precum și de alte dispoziții legale”¹⁶.

Eliberarea de copii extrase și certificate de pe documentele deținute, în cazul în care ele se referă la drepturi și situații privind pe solicitant, respectiv vechimea în muncă, studii, drepturi patrimoniale a reprezentat o altă obligație a creatorilor și deținătorilor de documente prevăzută în documentul legislativ sus-menționat.

Aplicarea *Ordinului Ministerului de Interne nr. 00545 din 23.11.1974 privind organizarea Fondului de arhivă specială* a dus, după cum afirmam mai înainte, la limitarea accesului la arhivele care au intrat în această categorie. Constituit din documente considerate de importanță deosebită, precum și din alte documente care, prin difuzarea ori folosirea lor puteau prejudicia interesele statului de la acea vreme sau care a fi oferit posibilitatea revendicărilor materiale de către unele persoane fizice sau juridice, Fondul de arhivă specială a fost scos din evidențele curente pentru care au fost elaborate instrumente de evidență aparte.

¹⁴ Marin Radu Mocanu, *Arhivele Naționale și societatea românească*, Editura Ministerului de Interne, București, 1997, p. 43.

¹⁵ „Buletinul Oficial”, VII, nr. 164, 30 decembrie 1971, pp. 1254-1267.

¹⁶ *Ibidem*, p. 1258.

Studierea și folosirea documentelor din Fondul de arhivă specială se realizau conform prevederilor ordinului sus-menționat, numai de către cercetătorii care figurau în planul de cercetare aprobat de Secția de Propagandă a C.C. al P.C.R.¹⁷

La scurt timp după 22 Decembrie 1989, prin abrogarea Ordinului Ministerului de Interne nr. 00545 din 23.11.1974 documentele încadrate în categoria arhivei speciale erau reintegrate fondurilor și colecțiilor de bază, în același mod procedându-se și cu publicațiile scoase din cercetare. Toate aceste reglementări aveau să fie transmise către filialele județene ale Arhivelor Naționale cu *Circulara nr. 18273 din 05.03.1990*, întreaga răspundere pentru documentele date în cercetare fiind asumată de către șeful filialei și arhivistul responsabil de depozit.

Noile schimbări au generat, cum era și firesc, speranța reformării instituției Arhivelor, însă, transformările s-au realizat mai lent decât se credea¹⁸. În plan legislativ, adoptarea *Legii Arhivelor Naționale nr. 16/1996*¹⁹ a oferit cadrul necesar desfășurării activităților arhivistice în concordanță cu transformările petrecute în România în primii ani de după 1989. Ca și în cazul Decretului nr. 472/1971, capitolul IV a fost dedicat folosirii documentelor, accesul la acestea fiind permis, atât cetățenilor români cât și cetățenilor străini după 30 de ani de la crearea lor, în cazuri justificate ele putând fi studiate și înainte de expirarea termenului, „numai cu aprobarea conducerii unității creatoare și deținătoare”²⁰. Prevederile referitoare la obligațiile creatorilor și deținătorilor de documente privind eliberarea de copii, extrase și certificate de pe documentele create și deținute erau, la rândul lor, asemănătoare.

O atenție specială a fost acordată documentelor a căror cercetare ar putea afecta interesele naționale, drepturile și libertățile cetățenilor, prin datele și informațiile pe care le conțin, sau cele a căror integritate fizică este în pericol, toate acestea nefiind date în cercetare, stabilirea lor fiind realizată de către deținătorul legal, în conformitate cu Anexa 6²¹ a *Legii Arhivelor Naționale nr. 16/1996*²².

¹⁷ Pentru a avea acces la documentele din fondurile și colecțiile speciale cercetătorul trebuia să se prezinte la conducerea filialei Arhivelor Naționale cu o recomandare care trebuia să cuprindă: numele și prenumele cercetătorului, instituția care îl recomanda, tema de cercetare și perioada, fondurile și colecțiile pe care dorea să le studieze, aprobarea scrisă a Secției de Propagandă și Presă a C.C. al P.C.R. din care să rezulte că cercetătorul are acces la astfel de documente. Raportul șefului filialei care însoțea documentele necesare accesului la arhivele speciale era înaintat conducerii Arhivelor Naționale. După primirea aprobării scrise urmau a se pune la dispoziție documentele solicitate în săli de studiu sau încăperi separate de cele destinate cercetării curente ori sub supravegherea directă a șefului de filială.

¹⁸ Vezi, spre exemplu, Ioan Drăgan, *Opțiuni reformatoare în arhivele românești la începutul anului 1990*, în „Revista Arhivelor”, LXXXV, 2008, pp. 385-390.

¹⁹ Monitorul Oficial”, VIII, Partea I, nr. 71 din 9 aprilie 1996, pp. 1-8.

²⁰ Ibidem, p. 4.

²¹ Ibidem, p. 8.

²² Din această categorie fac parte documentele care:

În ultimii ani s-a urmărit actualizarea cadrului legislativ care reglementează activitatea arhivistică²³ prin alinierea la noutățile legislației în domeniu din unele state europene al căror cadru legislativ este oarecum compatibil cu specificul arhivistic românesc, însă, din păcate, rezultatele efortului depus până acum nu s-au materializat, noua lege a Arhivelor Naționale neîncăpând de agenda de lucru a parlamentarilor din țara noastră.

În ceea ce privește accesul la arhive instituția specializată din țara noastră a fost preocupată de implementarea Recomandării Nr. R (2000) 13 privind o politică europeană asupra accesului la arhive²⁴, în special după 1 ianuarie 2007. Cum bine se știe, la a DCCXVII-a întâlnire a reprezentanților miniștrilor din 13 iulie 2000 Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei a adoptat acest document, recomandând, între altele, statelor membre „să ia toate măsurile și să facă pașii necesari către:

1. adoptarea legislației privind accesul la arhive, inspirată de principiile schițate în această Recomandare sau aducerea legislației existente la nivelul acestor principii;
2. difuzarea cât mai largă cu putință a Recomandării, către toate organismele și persoanele interesate²⁵.

„a) privesc siguranța, integritatea teritorială și independența statului român, potrivit prevederilor constituționale și ale legislației în vigoare;

b) pot leza drepturile și libertățile individuale ale cetățeanului;

c) sunt într-o stare necorespunzătoare de conservare, situație stabilită de comisia de specialitate și consemnată într-un proces-verbal;

d) nu sunt prelucrate arhivistic” (*Ibidem*, p. 4).

²³ Diana Joița, Ioan Lăcătușu, *Arhivele românești între tradiție și reformă*, Editura Eurocarpatica, Sfântu Gheorghe, 2007, pp. 15-20; xxx *Arhivele Naționale ale României. Raport de activitate 2007* (coord. Dorin Dobrințu, Șerban Marin), f.e., București, 2008, pp. 27-38; xxx *Arhivele Naționale ale României. Raport de activitate 2008* (coord. Dorin Dobrințu, Șerban Marin), f.e., București, 2009, pp. 24-31.

²⁴ Vezi, pe larg, Charles Kecskeméti, Iván Székely, *Accesul la arhive. Manual de linii directoare pentru implementarea Recomandării Nr. R (2000) 13 privind o politică europeană asupra accesului la arhive*, Departamentul de Cultură și Patrimoniu, Editura Consiliului Europei, Traducere de Bogdan Florin Popovici, în „Revista Arhivelor”, LXXXIV (2007), Supliment //149

²⁵ Pentru o mai bună înțelegere a acestei Recomandări, autorii au elaborat și o serie de definiții, după cum urmează:

„1. Pentru scopul Recomandării de față;

a. cuvântul «arhive» are următoarele sensuri:

I. când este scris cu literă mică «a»: totalitatea documentelor indiferent de dată, forma sau suport, create sau primate de o persoană sau o organizație în cursul activității sale și depuse la Arhive pentru păstrare permanentă; dacă nu este altfel formulată, Recomandarea de față are în vedere doar «arhivele publice», adică cele create de autoritățile oficiale;

II. când este scris cu literă mare «A» înseamnă: instituțiile publice însărcinate cu păstrarea arhivelor;

b. cuvântul «acces» are următoarele sensuri:

I. funcție atribuită Arhivelor de a face disponibile, pentru utilizatori arhivaliile pe care le dețin în custodie;

Mergând pe linia respectării drepturilor omului, instituția Arhivelor, prin atribuțiile sale, are și astfel de responsabilități cu statut de prioritate. Cele mai importante piese din „angrenajul” acestei activități sunt, fără îndoială, Biroul de relații cu publicul și Sala de studiu. Cum bine se știe, accesul cetățenilor la documentele ce aparțin Fondului Arhivistic Național este reglementat, în principal, de prevederile art. 31 din *Constituția României* privind drepturile la informațiile de interes public²⁶, de *Legea Arhivelor Naționale nr. 16/1996* (după cum am văzut mai înainte n. ns. – C.V.), de *Legea privind liberul acces la informațiile de interes public nr. 544/2001*²⁷, de *Legea pentru protecția persoanelor cu privire la prelucrarea datelor cu caracter personal și libera circulație a acestor date nr. 677/2001*²⁸, cât și de alte instrucțiuni și regulamente.

În temeiul acestor prevederi, în perioada supusă analizei noastre Arhivele Naționale au acționat cu fermitate răspunzând solicitărilor venite din partea petenților în vederea obținerii unor drepturi legitime²⁹ (drepturi patrimoniale;

II. Îndeplinirea acestei activități.

c. «accesul la arhive» înseamnă posibilitatea consultării documentelor de arhivă în conformitate cu legea națională. Această noțiune de «acces» nu acoperă folosirea documentelor ce conduce la produse derivate, care vor fi subiect al unor reglementări specifice.

d. «utilizator» înseamnă orice persoană care consultă arhivele, cu excepția personalului care lucrează în Arhive.

e. «date personale protejate» înseamnă orice informație referitoare la o persoană identificată sau identificabilă (subiectul datelor), despre care legea, textele normative și instanțele consideră că nu poate fi subiect al comunicării către public, fără a risca să aducă atingere intereselor respectivei persoane” (*Ibidem*, pp. 86-87).

²⁶ I. Muraru, Gh. Iancu, *op. cit.*, 1995, pp. 193-194.

²⁷ „Monitorul Oficial”, XIII, Partea I, nr. 663 din 23 octombrie 2001, pp. 5-7.

²⁸ Idem, nr. 790 din 12 decembrie 2001, pp. 1-14.

²⁹ Din dorința de a evidenția varietatea actelor eliberate de Arhivele Naționale prezentăm, în continuare, drept exemplu, principalele categorii de documente solicitate în anul 2007: „registrele agricole cu evidența terenurilor în perioada 1945-1960; procese-verbale de înscriere în Cartea funciară a diferitelor proprietăți; titluri de proprietate acordate locuitorilor împrăștiți în baza Legilor de Reformă Agrară din anii 1864, 1921 și 1945; documente privind proprietățile din mediul rural expropriate în baza Legii nr. 187/1945 (moșiile mai mari de 50 ha) și în baza Decretului nr. 83/1949 (moșiile de 50 ha și conacele); situații statistice privind terenurile „donate” Ministerului Agriculturii și Domeniilor; documente privind exproprierea proprietăților aparținând „chiaburimii”; decizii ale Sfatului Popular în baza cărora au fost preluate diferite terenuri și/sau imobile de către stat; situația proprietăților declarate la Recensământul din 1948 (acestea oferă singurele informații despre terenurile forestiere); acte de vânzare-cumpărare, testamente, acte de donație încheiate la instanțele notariale/judecătorești; sentințe emise de instanțe notariale/judecătorești; decrete de expropriere, însoțite de listele anexă, emise de Prezidiul Marii Adunări Naționale și de Consiliul de Stat; documente referitoare la proprietățile persoanelor refugiate din Cadrilater în anul 1940, necesare pentru obținerea despăgubirilor prevăzute de legea nr. 9/1998 completată prin legea 97/2005; certificate privind vechimea în muncă și veniturile obținute, necesare pentru recalcularea pensiilor conform Hotărârii Guvernului nr. 1550/2005; acte doveditoare calității de refugiat din Transilvania de Nord, Basarabia, Bucovina de Nord; certificate privind efectuarea stagiului militar la detașamentele de muncă din cadrul Direcției Generale a Serviciului Muncii; acte doveditoare plății impozitului pentru diferite proprietăți (matricole

drepturi acordate persoanelor persecutate de regimurile politice instaurate între 6 septembrie 1940 – 6 martie 1945 din motive etnice; drepturi acordate persoanelor persecutate din motive politice de regimul comunist ș.a.). Prin urmare, în condițiile în care în zilele noastre, în România, nu există niciun organism social oficial care să apere interesele și drepturile persoanelor vârstnice ca o categorie socială aparte și nici atitudini publice generalizate de ageism³⁰, activitatea Biroului de relații cu publicul este cu atât mai mult demnă de remarcat, deoarece majoritatea solicitanților sunt pensionari.

Aceleași aprecieri le putem face și când ne referim la activitatea Sălii de studiu, care oferă cetățenilor, în condițiile legii, accesul la tezaurul documentar în vederea valorificării științifice. În același timp, prin respectarea cu strictețe a legislației în vigoare și interzicerea accesului cercetării prin Sala de studiu a documentelor care ar putea leza drepturile și libertățile individuale, instituția arhivelor contribuie și în acest mod la respectarea drepturilor omului.

Studiu de caz

Ca un exemplu în acest sens, vă prezentăm următorul studiu de caz, realizat pe baza activității la birourile de relații cu publicul, respectiv sălile de studiu din sistemul Arhivelor Naționale, pornind de la o serie de date cuantificate la nivelul Arhivelor Naționale în ultimele patru decenii³¹. Sigur, nu ne-a preocupat o analiză bazată pe analiza strictă a cifrelor prezentate mai jos, ci doar o analiză comparativă, diferențele fiind clare de la o perioadă la alta. De altfel, până în prezent, datorită faptului că o parte din documentele create de serviciile, birourile și compartimentele de specialitate în perioada supusă analizei noastre urmează a fi prelucrate arhivistice astfel încât cele mai multe date au fost preluate din rapoartele anuale de activitate unde acestea sunt prezentate, la modul general, cifrele fiind uneori aproximative, iar în anumiți ani chiar lipsind. Cu toate acestea, am considerat că o prezentare chiar aproximativă a acestor date este relevantă pentru buna înțelegere a demersului nostru.

fiscale); acte de stare civilă; acte doveditoare a frecventării și absolvirii cursurilor diferitelor instituții de învățământ (matricole școlare)” (xxx *Arhivele Naționale ale României. Raport de activitate 2007...*, pp. 85-86).

³⁰ Sorin Rădulescu, *Sociologia vârstelor*, Editura Hyperion, București, 1994, p. 163.

³¹ Datele ne-au fost puse la dispoziție de către lucrătorii Biroului Analiză, Sinteză, Secretariat, Arhivă din cadrul Arhivelor Naționale cărora le mulțumim și pe această cale.

Situația numărului de cereri adresate Arhivelor Naționale de către persoanele fizice și juridice în perioada 1970-2009

Nr. crt.	Anul	Număr cereri intrate
1	1970	Nu au fost identif. date
2	1971	Idem
3	1972	Idem
4	1973	Idem
5	1974	Idem
6	1975	Idem
7	1976	Idem
8	1977	Idem
9	1978	Idem
10	1979	13.965
11	1980	16.209
12	1981	15.725
13	1982	14.709
14	1983	14.796
15	1984	18.027
16	1985	15.434
17	1986	15.000
18	1987	9.800
19	1988	14.628
20	1989	12.328

21	1990	43.500
22	1991	120.000
23	1992	80.000
24	1993	86.587
25	1994	126.936
26	1995	69.000
27	1996	50.000
28	1997	65.566
29	1998	200.151
30	1999	36.000
31	2000	37.361
32	2001	51.981
33	2002	83.985
34	2003	110.191
35	2004	103.978
36	2005	177.181
37	2006	124.520
38	2007	89.515
39	2008	76.427
40	2009	78.294

După cum se observă, numărul cererilor a crescut după 1989, Arhivele Naționale fiind supuse unei presiuni sociale ca efect al legislației adoptate pentru reglementarea unor drepturi de natură patrimonială (reconstituirea drepturilor de proprietate asupra imobilelor preluate abuziv de regimul comunist, obținerea unor pensii de către persoanele persecutate politic, completarea cărților de muncă ș.a.) în condițiile în care, din punct de vedere numeric, personalul acestei instituții a crescut nesemnificativ. Practic, aproximativ 70-80% din documentele probatorii în justiție sau la instituțiile abilitate ale acestor drepturi sunt emise de Arhive.

Putem afirma, fără niciun fel de îndoială, că în ultimele două decenii, activitatea de soluționare a cererilor primite de la persoanele fizice și juridice are ponderea cea mai mare. Acest fapt reiese clar, în opinia noastră, din datele prezentate în tabelele prezentate mai înainte.

Situația numărului de cercetători care au frecventat sălile de studiu ale Arhivelor Naționale în perioada 1970-2009

Nr. crt.	Anul	Număr cercetători
1	1970	2600
2	1971	Nu au fost identif. date
3	1972	Idem
4	1973	2529
5	1974	3.110
6	1975	2.449
7	1976	2.705
8	1977	2.613
9	1978	Nu au fost identif. date
10	1979	2957
11	1980	3200
12	1981	2574
13	1982	2730
14	1983	2549
15	1984	2546
16	1985	2090
17	1986	2000
18	1987	1700
19	1988	1578
20	1989	1325

21	1990	1700
22	1991	3693
23	1992	2835
24	1993	3164
25	1994	4547
26	1995	4610
27	1996	7710
28	1997	6282
29	1998	9500
30	1999	5938
31	2000	5623
32	2001	5889
33	2002	5851
34	2003	5366
35	2004	5724
36	2005	5271
37	2006	7807
38	2007	4100
39	2008	4700
40	2009	5219

Iată că în ultimele două decenii a crescut și numărul celor care au frecventat sălile de studiu ale Arhivelor Naționale, comparativ cu perioada 1970-1989, în special datorită accesului mult mai permisiv deopotrivă cetățenilor români și străini³². Trebuie avut în vedere și faptul că după 1989 au fost înființate o serie de institute de cercetări, centre de studii, universități de stat și particulare care au sporit numărul specialiștilor interesați de studierea arhivelor pentru realizarea unor proiecte de cercetare. Rezultatele nu s-au lăsat așteptate fiind materializate prin editarea unui număr important de lucrări în multiple domenii de activitate, dar și altele pe baza cărora putem să înțelegem astăzi mai bine dinamica vieții sociale din țara noastră în ultimele decenii.

Pe baza analizei acestor date considerăm că locul Arhivelor Naționale în viața socială din România după 1989 văzut prin prisma realizărilor, în ceea ce privește

³² Inițial am avut în vedere și alte date: numărul de cercetători pe categorii, respectiv români și străini, apoi numărul de unități arhivistice, role de microfilm și publicații studiate, frecvența cercetătorilor la sălile de studiu, însă datorită faptului că astfel de informații nu apar în toate rapoartele de activitate din ultimele patru decenii, nu am reușit identificarea completă a datelor.

respectarea drepturilor omului, este unul important și dezideratele în acest sens sunt concretizate în acțiuni vizibile și, în același timp, incontestabile. În egală măsură putem afirma că instituția Arhivelor Naționale, prin activitatea desfășurată în această direcție contribuie la buna funcționare a statului de drept, la protecția și garantarea drepturilor omului, condiții esențiale care odată îndeplinite au contribuit la accelerarea procesului de integrarea a României în Uniunea Europeană.

ARHIVA CONSILIULUI NAȚIONAL PENTRU STUDIAREA ARHIVELOR SECURITĂȚII ȘI CERCETAREA ISTORICĂ

Luminița BANU

Florian BANU

The Archive of the National Council for the study of the Securitate's archives and the historical researches

Summary

Our paper intends to make a short review of the research opportunity offered by the National Council for the Study of the *Securitate's* Archives and, in the same time, to underline the necessity of the critical approaches.

The National Council for the Study of the *Securitate's* Archives (C.N.S.A.S.) is the official authority in Romania in charge of the former communist secret police, the Securitate. C.N.S.A.S. was established in 2000 after the passing of the Law 187/1999 (The law regarding the access to the personal file and disclosure of the *Securitate* as political police) by the Romanian Parliament in December 1999.

From its establishment, the major four objectives of the institution have always been:

- 1) to ensure the free access of citizens to their personal files recorded by the *Securitate*;
- 2) to disclose the former informers and officers of the *Securitate*, as well as to expose the repressive actions of the communist secret police;
- 3) to develop research and educational activities aiming at disseminating accurate historical information about the repressive missions of the *Securitate* and their consequences on Romanian society;
- 4) to put at disposal of Romanian and foreign accredited researchers documents and information relevant to their research topics.

C.N.S.A.S. is, today, one of the major archive holders in Romania. Its holdings contain classic paper files, microfiches, audio and video tapes, as well as microfilms. The main corpus of documents consists of over 1.800.000 files (2.300.000 volumes) produced by the *Securitate*, which are organized as follows:

- 1) Surveillance files that pertain to the people who were under the surveillance of the *Securitate*;
- 2) Network files, in fact collaborators files that pertain to the people who served the *Securitate*;
- 3) Documentary files regarding specific historical problems, like activity of the democratic political parties, religion aspects, art and culture, press and censorship.
- 4) The Foreign Intelligence Service (S.I.E.) fund which consist in files made by *Securitate* referring to the operation carried out abroad, especially against of the Romanian emigration.
- 5) Files pertaining to the correspondence fund, which are generally internal administrative documents of the *Securitate*;
- 6) Manuscripts, i.e. original manuscripts confiscated by the *Securitate*.

În urmă cu peste cinci decenii, distinsul istoric francez Lucien Febvre nota în eseul său *Combats pour l'histoire* următorul îndemn: „Adunați fapte. Pentru aceasta, mergeți în arhive. Aceste hambare de fapte. Nu trebuie decât să te cobori acolo pentru a le culege. Coșuri întregi. Le așezați pe masă. Procedați ca și copiii atunci când se amuză cu «cubulețe» și se străduiesc să reconstruiască frumoasa imagine care le-a fost aruncată în dezordine ... Jocul s-a sfârșit. Istoria s-a scris”¹.

Evident, această pledoarie a unui istoric de marcă pentru cercetarea fondurilor de arhivă este departe de a fi una singulară. Importanța documentului pentru scrierea istoriei a fost sesizată încă din cele mai vechi timpuri, iar evoluțiile politice din secolul al XX-lea, supranumit și „secolul totalitarismelor”, au maximizat importanța arhivelor² și a documentelor³, mai mult sau mai puțin secrete. În această perioadă a devenit mai evident decât oricând că „cine controlează trecutul, controlează viitorul”, așa cum sesiza cu acuitate George Orwell în anii '40 ai secolului trecut⁴.

Pe cale de consecință, nodurile de interese legate de gestionarea și reglementarea accesului la diverse fonduri de arhivă au devenit extrem de încălcite. Acest lucru a devenit foarte vizibil în cazul României după prăbușirea regimului comunist în urma evenimentelor din decembrie 1989. În contextul tulbure al perioadei, arhiva Comitetului Central al P.C.R. și arhiva Securității au reprezentat obiective de prim-interes pentru diverși factori politici și, nu întâmplător, ambele arhive au intrat în custodia Armatei.

¹ Apud Adam Schaff, *Istorie și adevăr*, București, Editura Politică, 1982, p. 276.

² Paul Ricœur, referindu-se la istoriografia franceză, aprecia că „în cultura noastră istorică, arhiva reprezintă o autoritate pentru cel ce o consultă; se poate vorbi (...) de o revoluție documentară”, dar nu șovăia să avertizeze că dacă, într-o perioadă, „munca în arhive avea reputația de a garanta obiectivitatea cunoașterii în istorie, la adăpost de subiectivitatea istoricului, astăzi, această aserțiune este perimată”. Paul Ricœur, *Memoria, istoria, uitarea*, Timișoara, Editura Amarcord, 2001, pp. 204-205.

³ După reprimarea răscoalei din 1907, regele Carol I a hotărât să păstreze personal unele documente referitoare la derularea evenimentelor, „pentru a împiedica dezvăluirea întregului adevăr asupra represiunii. În 1912, când la putere se aflau conservatorii, s-a descoperit că circa 30 de dosare din 1907 dispăruseră de la Ministerul de Interne. Al. Marghiloman, ministrul de interne, și N. Filipescu, ministrul de război, au denunțat public pe liberali, care, în timpul guvernării lor din 1907-1910, au sustras dosarele pentru că ele conțineau «instigațiile» la răscoală ale liberalilor, sau poruncile de «măcelărire» în masă a țăranilor. După cinci săptămâni de agitații pe această temă, Carol I i-a declarat lui Marghiloman: «Dosarele sunt la mine». Stupefiați, conservatorii au renunțat la dezbaterile pe această temă” Ioan Scurtu, *Domnia regelui Carol I – între „extaz” și „agonie” (1906-1907)*, în Horia Dumitrescu (coord.), *Omagiu istoricului Gheorghe Buzatu*, Focșani, Editura EMPRO, 1999, p. 167.

⁴ „Cine controlează trecutul, zicea o lozincă a Partidului, controlează viitorul; cine controlează prezentul, controlează trecutul”. George Orwell, *O mie nouă sute optzeci și patru*, București, Editura Univers, 1991, p. 33.

Problematica privind importanța istorică a acestor arhive și adevărata odisee pe care au parcurs-o fondurile de arhivă până ce au devenit accesibile cercetării istorice este extrem de vastă și ar putea reprezenta obiectul unui volum de sine-stătător. Din acest motiv, demersul nostru își propune obiective limitate la punctarea câtorva aspecte referitoare doar la arhiva creată de una din cele mai redutabile instituții ale regimului comunist – Securitatea. Mai precis, dorim să punctăm câteva aspecte legate de modul în care această arhivă a devenit, treptat, accesibilă publicului larg, evidențiind cadrul legal care a stat la baza înființării Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității și modul în care s-a produs transferul fondurilor de arhivă de la diverși deținători către C.N.S.A.S. De asemenea, avem în vedere prezentarea sumară a principalelor fonduri de arhivă susceptibile a prezenta interes pentru cercetarea științifică, iar în final vom puncta câteva aspecte de care trebuie să se țină seama în utilizarea informațiilor obținute din documentele întocmite de Securitate.

Preluată în decembrie 1989 de către Armată și ulterior, din primăvara anului 1990, de către Serviciul Român de Informații, această arhivă a reprezentat o adevărată „cutie a Pandorei”⁵ din care, de-a lungul timpului, au fost extrase o serie de documente cu caracter compromițător pentru diverse persoane implicate în viața politică sau prezente într-un fel sau altul în spațiul public. Astfel, în loc de a se constitui într-o sursă de cunoaștere, documentele Securității au devenit un mijloc de șantaj, meritând cu adevărat denumirea de „moștenire împovăraătoare a trecutului”. Totuși, cercetarea istorică a început să valorifice o parte⁶, ce-i drept, infimă, din tezaurul arhivistice al Securității.⁷ Potrivit datelor furnizate de Florin Pintilie, directorul Arhivei S.R.I., la dosarele din arhiva Securității, mai precis la

⁵ Comparația cu celebra cutie a Pandorei este utilizată și de colonelul (r) Gh. Rațiu în lucrarea sa *Cutie Pandorei. Dosarele Securității – surprize sau capcane?*, București, Editura Paco, 1997; cei 38 de ani petrecuți în „aparatură informativă al României”, cum îi place fostului colonel să numească Securitatea, sunt vizibili în întreaga argumentație care, invocând mereu echidistanța și imparțialitatea, conduce la o concluzie ritos afirmată: „aceste arhive să fie exploatate așa cum trebuie numai de către cine trebuie” (p. 149); pentru optica fostului șef al Direcției I-a Informații interne asupra activității și rolului Securității și, implicit, asupra destinului „produsului” acestei activități (dosarele de urmărire), vezi și colonel (r) doctor Gheorghe Rațiu, *Raze de lumină pe cărări întunecate*, București, Editura Paco, 1996.

⁶ Florin Pintilie, *Păstrare și acces la documentele Securității aflate în Arhivele S.R.I.*, în „22”, supliment, nr. 74, 17 noiembrie 1998.

⁷ Vezi lucrările realizate de Ioana Raluca Voicu-Arnăuțoiu, *Luptătorii din munți. Toma Arnăuțoiu. Grupul de la Nucșoara. Documente ale anchetei, procesului, detenției*, Editura Vremea, București, 1997; Dennis Deletant, *Ceaușescu și Securitatea. Constrângere și disidență în România anilor 1965-1989*, București, Editura Humanitas, 1998, Mariana Sipoș, *Dosarul „Marin Preda”: viața și moartea unui scriitor în procese-verbale, declarații, arhive ale Securității, mărturii și foto-documente*, Timișoara, Editura Amarcord, 1999; Cristian Troncotă, *Istoria serviciilor secrete românești. De la Cuza la Ceaușescu*, București, Editura „Ion Cristoiu”, 1999; Dorli, Blaga, Ion Balu, *Blaga supravegheat de Securitate*, Cluj Napoca, Biblioteca Apostrof, 1999; Ion Bălan, *Regimul concentraționar din România. 1945-1964*, București, Editura Fundației „Academia Civică”, 2000.

cele din fondul Documentar, au avut acces, în perioada 1990-2000, circa 400 de cercetători români și străini, pe baza unei cereri aprobate de directorul S.R.I.⁸

Înființarea Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității, prin Legea nr. 187/1999, a reprezentat o schimbare esențială asupra modului în care erau privite aceste arhive de către factorul politic. La un deceniu de la dispariția regimului comunist, oamenii politici păreau să fi înțeles importanța cercetării documentelor create de Securitate cu instrumentele istoricului, precum și semnificația identificării și publicării numelor persoanelor vinovate de încălcarea drepturilor fundamentale ale omului, persoane care au servit Securitatea fie ca ofițeri, fie ca informatori.

Potrivit legii de funcționare, C.N.S.A.S. are un caracter dual, având ca atribuții punerea la dispoziția persoanelor urmărite de Securitate a dosarului propriu și verificarea din oficiu sau la cerere a unor persoane care ocupă anumite funcții, dar și publicarea informațiilor și documentelor care dovedesc „implicarea organelor de securitate și a altor structuri politice și represive ale regimului totalitar comunist în săvârșirea unor infracțiuni grave contra vieții, integrității fizice sau psihice și libertății persoanelor, precum și a unor acte de trădare a intereselor naționale” (art. 17, al. 3).

Totodată, art. 19 din Legea nr. 187/1999 prevede că „în scopul stabilirii adevărului istoric, Colegiul Consiliului pune la dispoziție cercetătorilor acreditați în acest sens de Consiliu documente și informații complete cu privire la structura, metodele și activitățile organelor de securitate, în condițiile legii și ale regulamentului Consiliului”.

Așadar, cadrul legal părea extrem de încurajator în ceea ce privește cercetarea istorică. Totuși, în scurt timp, s-a dovedit că punerea în aplicare a prevederilor legii mai are de așteptat, întrucât C.N.S.A.S. nu dispunea de un sediu care să-i permită depozitarea fondului arhivistic, iar Serviciul Român de Informații, în ciuda declarațiilor oficiale, nu părea prea grăbit „să scape” de arhivă. Ca urmare, în primii cinci ani de funcționare, C.N.S.A.S. a intrat în posesia a numai 9.442 de dosare, cu 19.064 de volume (aproximativ 700 metri liniari)⁹.

Lucrurile au început să se schimbe abia după adoptarea Hotărârii C.S.A.T. nr. 13 din 28 februarie 2005. În urma acestei hotărâri, în 10 martie 2005 s-a declanșat un transfer masiv de dosare de la depozitele de arhivă deținute de S.R.I. către depozitul C.N.S.A.S. din Popești-Leordeni. Transporturile zilnice cuprindeau în medie 250-300 metri liniari de dosare, iar transferul s-a finalizat în

⁸ Andreea Cașcaval, Diana Ruginski, *S.R.I.: Arhiva Securității, ca „balast inutil”*, în „Jurnalul Național”, 15 septembrie 2005.

⁹ C.N.S.A.S., *Raport de activitate pentru anul 2005 referitor la îndeplinirea atribuțiilor ce revin C.N.S.A.S. potrivit Legii nr. 187/1999 privind accesul la propriul dosar și deconspirarea securității ca poliție politică*, București, 2006, p. 3.

luna decembrie 2005 (timp de patru luni transporturile de dosare s-au realizat inclusiv sâmbăta și duminică)¹⁰.

În urma acestei acțiuni, în anul 2005 a fost preluat de la S.R.I. un număr de 1.298.960 dosare cu 1.542.550 volume (aproximativ 12.500 metri liniari). Dintre acestea, 72.290 dosare, respectiv 75.625 volume (aproximativ 400 metri liniari) au fost preluate prin numerotare filă cu filă, urmată de certificare.

În aceeași perioadă, C.N.S.A.S. a mai preluat de la Serviciul de Informații Externe (S.I.E) 132 de dosare cu 341 de volume, iar de la Ministerul Justiției 641 de dosare cu 3.246 volume¹¹.

În anul 2006 au fost emise o serie de alte acte normative semnificative pentru desfășurarea activității C.N.S.A.S.: Hotărârea C.S.A.T. nr. 60 din 17 aprilie 2006, privind predarea la C.N.S.A.S. a arhivelor fostei Securități, Hotărârea C.S.A.T. nr. 61 din 17 aprilie 2006, privind punerea la dispoziția Comisiei Prezidențiale pentru analiza dictaturii comuniste în România a dosarelor și documentelor fostului Partid Comunist Român și Hotărârea Guvernului nr. 731 din 7 iunie 2006, privind preluarea în gestiune de către C.N.S.A.S. a arhivei deținute anterior de fostele organe de securitate, aflată în conservare la Ministerul Apărării Naționale. Ca urmare, a continuat preluarea dosarelor din arhiva fostei Securități aflate la diverși deținători¹².

Proveniență	Număr de dosare	Număr de volume
Serviciul Român de Informații	249.803	338.323
Serviciul de Informații Externe	19.306	23.189
Ministerul Justiției	168	737
Ministerul Public	14	20
Ministerul Apărării Naționale	24.844	24.844
Total	294.135	382.113

La data de 15 mai 2006 a început și preluarea fișelor de cartotecă¹³ de la S.R.I. și S.I.E., operațiune în urma căreia în arhiva C.N.S.A.S. au intrat 1.095.054 fișe.

În anul următor au fost predate către C.N.S.A.S. un număr de 130.612 dosare, însumând 204.817 volume. Cele mai multe dintre acestea proveneau de la Ministerul Justiției (104.908 dosare cu 166.349 volume), fiind predate de Tribunalele Militare din București, Cluj, Iași și Timișoara. Tot în anul 2007 C.N.S.A.S. a prelucrat arhivistic și 1.067.000 fișe de evidență privind

¹⁰ *Ibidem*, p. 10.

¹¹ *Ibidem*, p. 14.

¹² Datele sunt preluate din C.N.S.A.S., *Raport de activitate pentru anul 2006 referitor la îndeplinirea atribuțiilor ce revin C.N.S.A.S. potrivit Legii nr. 187/1999 privind accesul la propriul dosar și deconspirarea securității ca poliție politică*, București, 2007, p. 9.

¹³ În fișele de cartotecă erau consemnate informații esențiale referitoare la titularul unui dosar deschis de Securitate: datele de identitate, cota dosarului, antecedente penale, informații succinte privind motivul luării în evidență, eventuala existență a altor dosare etc.

corespondența interceptată de Securitate, fișe întocmite în special pentru persoanele care aveau legături cu cetățeni străini¹⁴.

Un număr de 75.635 de dosare, însumând 97.209 volume, la care se adaugă 45.500 fișe de cartotecă, au fost preluate în anul 2008, majoritatea acestora provenind de la S.R.I. Ca element de noutate, Ministerul de Interne a predat un număr de 83 de dosare de cadre. Tot în premieră, au fost preluate de la S.R.I. 313 casete audio, 26 casete video, 21 role cinematografice, 57 benzi de magnetofon și 192 plăci de vinil¹⁵.

Ultimele preluări de unități arhivistice de la diverși deținători au avut loc în anul 2009, după cum urmează¹⁶:

Proveniență	Denumire fond	Nr. dosare/ părți dosare	Număr u. a. (role/jachete microfilm)
S.R.I.	Microfilm F.I.	177.656	91.858
S.R.I.	Microfilm F.R.	184.569	
S.R.I.	Microfilm F.P.	6	
S.I.E.	S.I.E.	22	22
S.I.E.	Fișe ofițeri		68
M.A.I. – Dir. Pașapoarte	Pașapoarte	14	14
M.A.I. – Dir. resurse umane	Cadre	4	4
M.A.I. – Dir. resurse umane	Ordine M.I.	-	1779

În urma preluărilor succesive, fondul arhivistic deținut în prezent de către Consiliul Național pentru Studiarea Arhivelor Securității are următoarea configurație¹⁷:

Proveniență	Denumire fond	Nr. dosare/ părți dosare	Număr u. a. (role/jachete microfilm)
S.R.I.	Fond Informativ (F.I.)	1.091.358	1.282.720
S.R.I.	Fond Rețea (F.R.)	448.622	572.880
S.R.I.	Fond Documentar (F.D.)	26.318	71.002
S.R.I.	Fond Penal (F.P.)	11.650	25.034
S.R.I.	Fond Corespondență (F.C.)	4.422	11.820
S.R.I.	Fond Neoperativ (F.N.)	2.452	11.616
S.R.I.	Fond U.M. 0110	2.819	3.049
S.R.I.	Mape Dispecerat	22.767	22.978
S.R.I.	Cadre	312	312
S.R.I.	Microfilm F.I.	218.360	93.134
S.R.I.	Microfilm F.R.	198.870	

¹⁴ C.N.S.A.S., *Raport de activitate pe anul 2007*, București, 2008, pp. 6-8.

¹⁵ Idem, *Raport de activitate pe anul 2008*, București, 2009, pp. 32-33.

¹⁶ Idem, *Raport de activitate pe anul 2009*, București, 2010, p. 33.

¹⁷ Idem, pp. 34-35.

S.R.I.	Microfilm F.P.	10	
S.R.I.	Fișe cartotecă		1.704.000
S.R.I.	Fișe corespondență		1.067.000
S.R.I.	Înregistrări audio		192 plăci de vinil
S.R.I.	Înregistrări audio		313 casete audio
S.R.I.	Înregistrări audio		57 benzi de magnetofon
S.R.I.	Înregistrări video		26 casete video
S.R.I.	Înregistrări video		21 role cinematograf
S.R.I.	Manuscrise		105 (7 restituite proprietarilor)
S.I.E.	S.I.E.	19.567	23.802
S.I.E.	Fișe ofițeri		143
S.I.E.	Fișe cartotecă		23.515
Ministerul Justiției	Fond Penal	104.907	166.349
Ministerul Public		10.177	13.923
M.A.I. – Arhivele Naționale			723
M.A.I. – Dir. Pașapoarte	Pașapoarte	23	23
M.A.I. – Dir. resurse umane	Cadre	87	87
M.A.I. – Dir. resurse umane	Ordine M.I.	-	1779
M.Ap.N.			24.844

S-a ajuns astfel la un depozit de arhivă ce însumează aproximativ 24.000 metri liniari, plasând C.N.S.A.S.-ul pe locul trei din punct de vedere al dimensiunii arhivei (după Germania și Polonia) în rândul instituțiilor similare din statele ex-comuniste.

Ca urmare a acestui transfer de amploare, ce s-a derulat pe parcursul a aproape un deceniu, un volum imens de documente a devenit accesibil cercetătorilor. În prezent, structura arhivei Securității deținută de C.N.S.A.S. cuprinde mai multe fonduri, dintre care cele mai relevante pentru cercetarea istorică sunt: fondul Documentar, fondul Informativ, fondul Rețea, fondul Manuscrise, fondul Corespondență, fondul Penal și fondul S.I.E. Aceștia li se adaugă un bogat fond de carte, provenind din biblioteca Departamentului Securității Statului.

Fondul Documentar a fost creat începând din anii '50 în urma trierii arhivelor preluate de la fostele structuri informative și polițienești „burghezo-moșierești” și a fost completat de-a lungul anilor cu toate dosarele care, în opinia ofițerilor de securitate, nu mai prezentau un interes operativ, ci doar unul istoric, putând fi folosite pentru documentare. Trierea dosarelor a fost continuată după 1990, astfel că, în momentul de față fondul cuprinde și dosare sau părți din dosare care în anul 1989 erau operative.

Acest fond de arhivă conține o mare varietate de documente, acoperind din punct de vedere **cronologic** o perioadă cuprinsă între primii ani ai secolului al XX-lea și primii ani de după evenimentele din decembrie 1989. Cel mai recent document pe care l-am identificat în acest fond este o sinteză întocmită de S.R.I. în luna septembrie 1994.

Din punct de vedere **tematic**, documentele din acest fond sunt de o diversitate extraordinară, mergând de la documente privind unele aspecte ale operațiunilor polițienești desfășurate în timpul primului război mondial sau legate de viața politică interbelică, până la dosarele unor obiective economice construite în anii „Epocii de Aur”.

Din punct de vedere al **emitentului**, aceste documente sunt la fel de diverse. Astfel, găsim laolaltă lucrări publicate, manuscrise inedite, scrisori personale, acte ale unor autorități de stat, organe militare, autorități bisericești, fotografii, hărți, tabele statistice, diagrame, extrase din presă, statutele unor organizații diverse ș.a.m.d.

Acest fond reprezintă cu adevărat o mină de aur pentru cercetătorul istoriei ultimilor 100 de ani. Subiecte de istorie politică, de istorie a culturii sau de istorie economică pot fi abordate, cu egal succes, prin prisma informațiilor oferite de acest fond.

Fondul Informativ reunește dosarele întocmite de Securitate în cadrul acțiunii de urmărire a unor persoane. Având în vedere numărul mare de personalități ale vieții politice, ale culturii și științei românești¹⁸ sau ale sportului care au constituit de-a lungul vremii „obiective” pentru poliția politică, evident că

¹⁸ Amintim aici câteva dintre lucrările consacrate urmăririi de către Securitate a unor personalități românești de primă importanță, lucrări realizate și prin apelul la informațiile din fondul Informativ: Ioan Oprea, *Aurel Decei sau destinul disperării*, București, Editura Enciclopedică, 2004; Monica Grigore, Oana Ionel, Marcu Dragoș, (eds.), *Un sfert de veac de urmărire: documente din dosarele secrete ale generalului N. Rădescu*, București, Editura Enciclopedică, 2004; C.N.S.A.S., *Nicu Steinhardt în dosarele Securității: 1959-1989*, selecția documentelor: Clara Cosmineanu-Mareș, Silviu B. Moldovan, prefață Toader Paleologu, studiu introductiv: Clara Cosmineanu-Mareș, București, Editura Nemira, 2005; Liviu Pleșa, *Dosarul de securitate al istoricului Silviu Dragomir*, în „Annales Universitatis Apulensis”. Seria Historica. Universitatea „1 Decembrie 1918”, tom 9, nr. 1/2005, pp. 217-229; C.N.S.A.S., *Gheorghe I. Brătianu în dosarele Securității. Documente. Perioada domiciliului obligatoriu. Arestarea. Detenția. Moartea (1947-1953)*, selecția documentelor, studiu introductiv, note și addenda Aurel Pentelescu, Liviu Țăranu, București, Editura Enciclopedică, București, 2006; *Nicolae Mărgineanu. Un psiholog în temnițele comuniste. Documente preluate din arhiva C.N.S.A.S.*, ediție îngrijită de Cristina Anisescu, Prefață: Adrian Neculau, Iași, Editura Polirom, 2006; Federația Comunităților Evreiești din România, Centrul pentru Studiarea Istoriei Evreilor din România, *Acțiunea „Credinciosul”*. Șef Rabinul dr. Moses Rosen și comunitatea evreiască în arhivele C.N.S.A.S., documentare, selecție și studiu introductiv de Anca Ciuciu, București, Editura Hasefer, 2008; *Nae Ionescu și discipolii săi în arhiva Securității*, vol. I, *Nae Ionescu*, prezentarea, selecția și îngrijirea textelor Dora Mezdrea, București, Editura „Mica Valahie”, 2008; vol. II, *Mircea Eliade*, prezentarea, selecția și îngrijirea textelor Dora Mezdrea, București, Editura „Mica Valahie”, 2008; Marius Oprea, *Adevărata călătorie a lui Zahei*. V. Voiculescu și Rugul Aprins, București, Editura Humanitas, 2008;

și acest fond este de maxim interes pentru cercetarea istorică. Dosarele de urmărire informativă (D.U.I.-urile, conform jargonului Securității) reunesc între scoarțele lor date biografice ale urmăritului, caracterizări făcute de diverse persoane, transcrierea unor convorbiri purtate de cel urmărit, note informative despre opiniile urmăritului, fragmente din operă, diverse aprecieri critice, fotografii oficiale sau luate în timpul filajului. Desigur că pentru realizarea unei lucrări de tip monografic un astfel de dosar se constituie într-o sursă de primă mână.

Fondul Rețea este constituit din dosarele întocmite de organele de securitate fiecărui informator, colaborator, rezident, conform normelor împrumutate din activitatea organelor omoloage sovietice, precum și din dosare întocmite unor candidați pentru recrutarea ca informator. Tot în cadrul acestui fond se păstrează și dosarele gazdelor caselor de întâlniri. Un dosar de rețea cuprinde o serie de documente comune cu dosarul de urmărire, precum datele biografice, caracterizările, verificările la cartotecă, date despre trăsăturile moral-volitve și opiniile politice ale subiectului, furnizate atât de ofițerul recrutor, cât și de terțe persoane. De asemenea, notele informative furnizate de respectivul informator sunt reunite în așa-numita „mapă-anexă” care, în ciuda instrucțiunilor ce prevedeau distrugerea prin ardere, la un anumit interval de timp, au supraviețuit în numeroase cazuri. Inutil de precizat că și dosarele acestui fond oferă informații de cert interes istoric în numeroase domenii.

Fondul Manuscrise reprezintă, de fapt, o colecție de manuscrise confiscate cu ocazia perchezițiilor efectuate de Securitate, manuscrise care, în unele cazuri, au reprezentat „probe” în justiție, demonstrând încălcarea „ortodoxiei” politice de către autori. Printre autorii manuscriselor, a căror tipologie merge de la banale însemnări cotidiene, până la lucrări cu caracter istoric, științific, filosofic sau literar, se regăsesc atât nume sonore, cât și oameni simpli care, într-un anumit moment, au intrat în atenția Securității. Unele dintre aceste manuscrise au fost deja revendicate pe cale legală, fie chiar de către autori, fie de urmașii acestora.

Fondul Corespondență are un caracter heteroclit, fiind compus din documente emise de diferite compartimente ale fostei Securități, documente cu un conținut ce merge de la acte contabile până la ordine circulare privind activitatea curentă. Desigur că cercetarea acestui fond este de neocolit pentru orice persoană interesată în studierea organizării și funcționării Securității.

Fondul Penal regroupează dosarele întocmite persoanelor trimise în instanță, dosare care conțin materialele de anchetă (proces verbale de percheziție, procese verbale de interogatoriu, autobiografii, caracterizări, confruntări, expertize tehnico-științifice, fotografii ale corpurilor delictive etc.). Întrucât fiecărei persoane înțemnițate îi corespunde și unul sau mai multe dosare penale și, dat fiind numărul mare de personalități ale vieții politice și culturale care au trecut prin închisorile

comuniste, este lesne de înțeles interesul manifestat de cercetători pentru acest fond¹⁹.

Fondul S.I.E. a fost constituit din dosarele întocmite de-a lungul timpului de Direcția de Informații Externe a Securității și reunește atât D.U.I.-uri, cât și dosare de rețea sau dosare de obiectiv. Studiarea acestui fond este esențială pentru scrierea istoriei exilului românesc²⁰, dar și pentru numeroase alte teme de cercetare.

În sfârșit, **Biblioteca D.S.S.** este reprezentată de un bogat fond de carte, de o diversitate remarcabilă, regăsindu-se aici volume de istorie, sociologie, politologie, drept, relații internaționale, istoria religiilor, artă militară, literatură, redactate atât în limba română, cât și în germană, engleză, rusă, franceză.

Un loc aparte în galeria surselor de informare păstrate în arhiva C.N.S.A.S., de această dată cu privire strict la istoria Securității, este ocupat de un periodic editat chiar de Securitate. Ne referim la revista „Securitatea. Buletin intern pentru aparatul Securității statului”, periodic ce, începând din anul 1968 și până în 1989, a avut o apariție trimestrială regulată. Cele mai multe numere aveau circa 60-80 de pagini (numerele cu 140-150 de pagini au fost excepții) și au avut o structură destul de constantă de-a lungul celor două decenii de apariție.

Numerele revistei erau deschise cu un articol teoretic, cu o încărcătură ideologică sporită, semnat, de regulă, de figurile cele mai proeminente ale aparatului de securitate sau reflectând opiniile secretarului general al P.C.R., Nicolae Ceaușescu²¹. Urma apoi o secțiune de „analize, îndrumări, opinii”, în care erau inserate o serie de considerații ale unor ofițeri superiori de securitate cu privire la principalele direcții de acțiune, principalele dificultăți întâmpinate în munca de profil, precum și indicații pentru accentuarea uneia sau alteia din metodele „muncii de securitate”. Restul cuprinsului periodicului reflecta, în bună măsură, structura organizatorică a Securității.

¹⁹ Câteva considerații interesante asupra valorii acestui fond, ca sursă a cercetării istorice, la Raluca Spiridon, *Sursele istorice ale Arhivei C.N.S.A.S. Limitele documentelor din fondul Penal (1945-1968)*, în „Caietele C.N.S.A.S.”, anul I, nr. 1/2008, pp. 221-238.

²⁰ Potențialul acestui fond a fost rapid sesizat de cercetătorii de la Institutul pentru Memoria Exilului Românesc și informațiile extrase de aici au fost valorificate într-o serie de volume, dintre care amintim: Dumitru Dobre, Delia Roxana Cornea, (eds.), *Cazul „Artur” și exilul românesc*, București, Editura Pro Historia, 2006; Institutul Național pentru Memoria Exilului Românesc, *Au ales libertatea! Dicționar. 2.265 de fișe personale din evidențele Securității*, ediție îngrijită de Veronica Nanu și Dumitru Dobre, București, Editura Pro Historia, 2007; Institutul Național pentru Memoria Exilului Românesc, *Personalități ale exilului românesc în arhivele Securității*, ediție îngrijită de dr. Dumitru Dobre, Iulia Huiu, Veronica Nanu, București, Editura Corint, 2007; I.N.M.E.R., *Onoare și glorie. Exilul militar românesc și Campania din Est (22 iunie 1941-23 august 1944)*, ediție de Luminița Banu, Dumitru Dobre, Iulian Mânzu, București, Editura Fundației Culturale Gheorghe Marin Speteanu, 2008.

²¹ *Din gândirea tovarășului Nicolae Ceaușescu, secretar general al Partidului Comunist Român, privind rolul, locul și sarcinile organelor securității statului*, în „Securitatea”, nr. 3/1988, pp. 3-7.

Cu alte cuvinte, articolele erau grupate pe diverse problematice: apărarea secretului de stat²², informații interne²³, contrainformații economice²⁴, contraspionaj²⁵, contrainformații militare²⁶, antiterorism²⁷. Nu lipseau nici studii și articole ce valorificau unele cercetări sociologice²⁸ și psihologice²⁹ efectuate de structurile de specialitate ale Securității. Fiecare număr era pigmentat cu materiale traduse din presa occidentală referitoare la diverse acțiuni de spionaj, semnalarea apariției unor volume de specialitate, bibliografii pentru teme de specialitate. De asemenea, erau oferite consultații juridice de specialitate și erau date spre rezolvare diferite spețe, soluțiile fiind prezentate în numărul imediat următor.

Parcursul acestui periodic este în măsură să ofere o serie de informații valoroase despre concepția și modul de lucru al Securității, să releve într-o dimensiune veridică nivelul la care această instituție se transformase într-o adevărată „suprastructură de observare globală a societății”, constituindu-se astfel într-o sursă de primă importanță pentru orice istoric al Securității.

Revenind la cadrul legislativ care reglementează cercetarea dosarelor din arhiva fostei Securități, menționăm că unele modificări au fost aduse Legii nr. 187/1999 în luna martie 2008, după ce Curtea Constituțională a României

²² Locotenent-colonel Ion Vlaicu, locotenent-colonel Gheorghe Ionescu, *Presa – un posibil canal de scurgere a unor date și informații cu caracter secret*, în „Securitatea”, nr. 4/1974, pp. 22-27; colonel Iosif Turc, *Transportul documentelor secrete, o problemă minoră?*, în *loc. cit.*, nr. 1/1976, pp. 24-28; colonel Ștefan Alexandru, colonel Traian Bara, *Sarcinile organelor de securitate cu privire la prevenirea scurgerii de informații secrete sau nedestinate publicității*, în *loc. cit.*, nr. 3/1984, pp. 18-21.

²³ Lt. col. Tiberiu Bătagă, *Prevenirea infracțiunilor, sarcină prioritară a organelor de securitate*, în *loc. cit.*, nr. 3/1977, pp. 36-39; col. Ioan Banciu, *Sarcinile organelor de securitate în etapa actuală pentru prevenirea și neutralizarea oricăror încercări de folosire a cultelor și sectelor ca instrumente de amestec în politica statului*, în *loc. cit.*, nr. 2/1980, pp. 30-36.

²⁴ Gen. mr. Emil Macri, *Concluzii ce se desprind din analiza unor evenimente deosebite care au avut loc în obiectivele industriale. Perfecționarea muncii de securitate în vederea prevenirii producerii de evenimente în obiectivele economice*, în *loc. cit.*, nr. 3/1983, pp. 21-27.

²⁵ Mr. Dumitru Țigănuș, *Spionajul economic și tehnico-științific sub acoperirea oamenilor de afaceri*, în *loc. cit.*, nr. 2/1975, pp. 51-56; mr. Gheorghe Diaconescu, mr. Nicolae Călugărița, *Unele sarcini ale organelor de contraspionaj în acțiunea „Eterul”*, în *loc. cit.*, nr. 1/1981, pp. 56-59.

²⁶ Col. Gavrilă Sipoșan, mr. Florin Mutu, *Considerații cu privire la activitatea de contrainformații militare în campanie*, în *loc. cit.*, nr. 3/1981, pp. 59-63.

²⁷ Lt. col. Trosca Gheorghe, lt. col. Rădulescu Nicolae, *Aprecieri privind situația operativă antiteroristă. Sarcini și priorități ale activității antiteroriste în etapa actuală*, în *loc. cit.*, nr. 4/1988, pp. 29-39.

²⁸ Prof. univ. dr. Tiberiu Bogdan, *Confluența și interacțiunea factorilor sociali și individuali în criminogeneză*, în *loc. cit.*, nr. 1/1975, pp. 65-70; Lt. col. drd. Paulian Păsărin, *Zvonul ca fenomen social ce interesează munca de securitate*, în *loc. cit.*, nr. 3/1975, p. 51-56.

²⁹ Lt. col. C. Buleandă, *Trăsăturile psihice ale informatorului*, în *loc. cit.*, nr. 3/1969, pp. 38-45; Col. Constantin Hulubaș, *Ce motive a avut informatorul să accepte colaborarea?*, în *loc. cit.*, nr. 4/1976, pp. 56-60; Cpt. Petre Spătaru, *„Portretul” psihologic și social al terorismului contemporan*, în *loc. cit.*, nr. 1/1988, pp. 51-59.

declarase neconstituționale unele prevederi ale acesteia. Ca urmare, a fost publicată Ordonanța de urgență nr. 231, *privind accesul la propriul dosar și deconspirarea Securității*³⁰. Această ordonanță a fost aprobată de Parlamentul României prin Legea nr. 293/2008³¹ și constituie și în prezent cadrul legislativ pe baza căruia C.N.S.A.S. își desfășoară activitatea.

Activitatea de cercetare bazată pe studierea arhivei fostei Securități continuă să aibă două componente: cercetarea documentelor în cadrul sălii de studiu de către cercetători cu calificare academică acreditați de către Colegiul C.N.S.A.S. și cercetarea desfășurată chiar de către departamentul de specialitate al C.N.S.A.S. (Direcția Cercetare-Expoziții-Publicații).

Potrivit art. 28, al. 1 din noua lege, „în scopul stabilirii adevărului istoric asupra perioadei dictaturii comuniste, Colegiul Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității acreditează cercetători, inclusiv din cadrul Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității, cărora le pune la dispoziție documente și informații complete cu privire la structura, metodele și activitățile Securității”.

Pentru acreditare, cercetătorii completează o cerere în care menționează caracterul cercetării – studiu istoric, politologic, psihologic, sociologic, precum și forma de valorificare a cercetării – carte, articol, studiu etc.

Având în vedere caracterul special al dosarelor puse la dispoziție, în activitatea de documentare „cercetătorii acreditați au obligația să respecte și să ocrotească viața intimă, familială și privată a celor care au fost persecutați de organele securității statului” (art. 28, al. 3). Totodată, aceștia pot obține copii după documentele studiate, în termen de 60 de zile de la data solicitării.

Pe baza art. 28, până la finele anului 2009 au fost acreditați 1.196 de cercetători, atât din țară, cât și din străinătate, numărul acestora fiind un indiciu cert al interesului științific și cultural pe care îl prezintă documentele din arhiva C.N.S.A.S. Dimensiunea activității de cercetare este relevantă și de faptul că în anul 2009 numărul ședințelor de studiu la sala de lectură a crescut cu 46,4% față de anul 2008, la 1.480 de ședințe față de 1.011 ședințe înregistrate în anul anterior³². În anul 2009 la dispoziția cercetătorilor au fost puse 7.274 de volume și s-au eliberat 98.898 copii după documente din aceste dosare, numărul acestor copii fiind în anul precedent de 144.660.

O analiză a temelor de cercetare pentru care s-a obținut acreditarea în perioada 2000-2007 a reliefat faptul că ponderea cea mai importantă este deținută de teme ce au ca obiect **viața culturală din România în perioada comunistă și interacțiunea Securității cu intelectualii români**. Pe locul doi, ca pondere în totalul temelor de cercetare, se situează teme care vizează **reconstituirea represiunii exercitată de Securitate asupra cultelor religioase, urmărirea și**

³⁰ „Monitorul Oficial”, partea I, nr. 182 din 10 martie 2008.

³¹ Idem, nr. 800, 28 noiembrie 2008.

³² C.N.S.A.S., *Raport de activitate pe anul 2009*, București, 2010, p. 38.

arestarea ierarhilor acestora, desființarea unor culte și secte, monografii ale personalităților vieții religioase. Temele vizând **rezistența armată anticomunistă și formele de represiune se plasează pe locul trei**, fapt lesne explicabil dacă ținem seama de faptul că teroarea exercitată asupra propriilor cetățeni reprezintă unul din ingredientele esențiale ale oricărui regim totalitar, deci impactul asupra societății a fost unul major, astfel că e firesc ca subiectul să prezinte un interes considerabil pentru cercetători³³.

Activitatea de cercetare desfășurată de către angajații C.N.S.A.S. este reglementată prin art. 29 al legii:

„1. Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității organizează și desfășoară activități formativ-educative privind funcționarea și implicarea structurilor represive în menținerea regimului totalitar comunist, precum și pentru conservarea și cinstirea memoriei victimelor acestuia, prin organizarea de conferințe, expoziții și programe educative în școli, publicarea de studii științifice, documente, realizarea de filme documentare.

2. Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității realizează, în colaborare cu instituții abilitate legal, proiecte de cercetare și educaționale care să vizeze cunoașterea trecutului României în perioada 1945-1989.”

Pe baza acestor prevederi, cercetătorii C.N.S.A.S. au elaborat numeroase volume de documente, volume tematice, sinteze, studii și articole publicate în periodice de specialitate. Direcția de specialitate editează și două publicații intitulate „Arhivele Securității”, respectiv „Caietele C.N.S.A.S.” De asemenea, tot în cadrul acestei direcții a fost realizat un film documentar și au fost organizate în țară și străinătate expoziții, seminarii, mese rotunde.

În încheiere, după ce am făcut o scurtă pledoarie pentru consultarea și utilizarea documentelor din arhiva Securității în scopuri științifice, dorim să aducem în atenție, din nou³⁴, și necesitatea utilizării cu maxim spirit critic a acestor documente.

În primul rând, cercetătorii trebuie să aibă permanent în vedere faptul că documentele Securității sunt, în bună măsură, rodul prelucrării informațiilor culese prin rețeaua informativă. Notele informative furnizate de zecile și sutele de mii de informatori, calificați sau necalificați, permanenți sau ocazionali, au

³³ Cf. Florian Banu, *Direcții ale studierii regimului comunist din România. Studiu de caz: cercetătorii acreditați la C.N.S.A.S.*, în „Arhivele Totalitarismului”, an XVI, nr. 58-59 (1-2/2008), pp. 124-133.

³⁴ În ceea ce privește problematica suscitată de interpretarea documentelor provenite din arhivele Securității, ne-am exprimat deja unele puncte de vedere: Florian Banu, *Adevăr și ficțiune în documentele Securității*, în „Analele științifice ale Universității «Alexandru Ioan Cuza» din Iași”, seria Istorie, tom LI, 2005, pp. 375-392; Idem, *Dosarele Securității. Despre capcanele interpretării*, în „Arhivele Totalitarismului”, an XIV, nr. 52-53 (3-4/2006), pp. 131-145; Luminița Banu, Florian Banu, *Documentele Securității – de la codificare la dezinformare*, în Constantin Moșincat, Dan Poinar (coord.), „Pietre de hotar”, vol. 7, Oradea, Editura Tipo MC, 2007, pp. 211-220.

reprezentat materia primă pentru rapoartele, notele de analiză, sintezele elaborate de ofițerii de securitate. Evident, acestea trebuiau coroborate cu informații obținute prin tehnica operativă, prin interceptarea scrisorilor, prin filaj ș.a.m.d. Acest lucru nu se întâmpla însă întotdeauna, profesionalismul cadrelor lăsând adesea de dorit. Așadar, **un prim nivel de deformare a faptelor se datorează modului în care erau redactate și receptate notele informative.**

Nici **declarațiile obținute în timpul anchetei** și inserate apoi în dosarele Securității nu pot fi utilizate în cercetarea istorică decât după o serioasă analiză critică. De foarte multe ori, nemairezistând teribilelor mijloace de tortură utilizate de anchetatori, arestații preferau să pună pe hârtie și să semneze declarații care să fie pe placul anchetatorilor sau, uneori, răspunsurile la întrebări erau, practic, dictate de către ofițerii de securitate.

Alt gen de documente falsificate de către Securitate în timpul desfășurării anchetelor, de această dată deliberat, este reprezentat de așa-numitele **rapoarte de expertiză tehnică**. Acestea erau, de multe ori, întocmite de experți în parametrii ceruți de ofițerii de securitate, eludând adevărul pentru a se obține condamnarea în instanță a acuzaților.

Situații puternic denaturate, falsuri, exagerări sau minciuni evidente se regăsesc și în **alte categorii de documente**, precum „**Rapoartele de cunoaștere personală a candidatului pentru recrutare**”. În întocmirea acestor rapoarte, imaginația ofițerului juca uneori rolul esențial, aprecierile introduse în aceste documente suferind adesea de un înalt grad de subiectivism³⁵.

Dincolo de documentele care denaturau realitatea din cauza subiectivității celui care le-a întocmit, trebuie evidențiată existența unei categorii de documente de o gravitate excepțională și anume **rapoartele falsificate redactate de ofițerii de securitate pentru a acoperi unele crime săvârșite în numele „luptei de clasă”**. Probabil că adevărul despre astfel de acte nu ar fi fost consemnat niciodată în documente de arhivă, ci doar în memoria colectivă, dacă chiar conducerea centrală a Securității, nemulțumită de faptul că organele regionale nu au cerut aprobarea pentru astfel de măsuri extreme, nu ar fi dispus efectuarea unor anchete.

Pe lângă documentele falsificate pentru a ascunde crime, Securitatea a mai fabricat și alte categorii de documente în vederea „legendării” unor ofițeri de securitate³⁶, acoperiți, trimiși peste hotare sau infiltrați în grupările ostile

³⁵ Acest fenomen se manifesta și în rândul cadrelor din alte structuri informative, cu un prestigiu mult mai solid decât al Securității. De exemplu, în fișele întocmite de Serviciul Special de Informații în anul 1947, un inginer din Timișoara era apreciat drept „îngâmfat, nu are serviciu, nu se știe din ce trăiește. Vicios, cartofor, bețiv, afemeiat”. În schimb, un licențiat al Academiei Comerciale, cu un profil asemănător, era calificat de un alt ofițer recrutor în următorii termeni: „serios, îi place vinul, cărțile, femeile, banii, fire veselă, cult, inteligent, coruptibil”, A.C.N.S.A.S., fond Rețea (SRI), d. nr. 2750, f. 1.

³⁶ În limbajul serviciilor de informații „legenda” reprezintă o nouă biografie, fabricată în întregime, pe care un agent trimis sub acoperire în teritoriul inamic sau infiltrat într-o organizație

regimului comunist din interiorul țării. Acest gen de documente este mult mai greu de depistat, adevărul fiind ținut sub tăcere de foștii ofițeri iar victimele lor cunoscând, în cel mai bun caz, doar o frântură din el.

Printr-o grilă extrem de critică trebuie privite și **rapoartele de activitate** întocmite periodic de diversele compartimente ale Securității. Ahtiați după grade cât mai mari, după avansări la excepțional, premii în bani sau decorații, ofițerii de securitate nu șovăiau să umfle aceste rapoarte, împănându-le cu tot felul de „izbânzi” fictive.

O altă formă de măsluire a trecutului de care sunt susceptibile dosarele din arhiva Securității o reprezintă **minciuna prin omisiune**. Într-adevăr, numeroase acțiuni reprobabile ale odioasei instituții nu se mai regăsesc consemnate nici măcar în „rapoarte înflorite”, pentru a folosi expresia unui ofițer de securitate. Astfel de documente compromițătoare fie nu au fost niciodată întocmite, acțiunile desfășurându-se pe baza unor ordine verbale, fie au fost distruse ulterior. O confirmare a acestui fapt vine nu doar din partea lucrărilor cu caracter memorialistic ale fostelor victime ale Securității, ci chiar și din documente întocmite de Securitate cu prilejul unor reglări de conturi între puternicii zilei din România comunistă.

Pe lângă aceste aspecte pe care le-am documentat pe larg în studiile amintite, am dori să aducem în atenție și problemele ridicate de **prezența în dosarele Securității a unor documente întocmite de compartimentele Securității însărcinate cu dezinformarea**. Fără a intra în detaliile tehnice ale artei dezinformării, analizate pe larg în lucrări de specialitate, ne vom limita la a spune că Securitatea urmărea, prin dezinformare, atât acțiuni de compromitere a unor persoane incomode pentru regim, cât și provocarea unor reacții greșite și a unor măsuri inoportune din partea serviciilor de informații adverse. Tactica cea mai des uzitată era aceea clasică a îmbinării informațiilor false cu cele reale.

Spre exemplificare, în 18 august 1980, U.M. 0544 (D.I.E.) întocmea „Planul de măsuri în cazul Noël Bernard, conspirativ «Șacalul»”. Acest plan, care includea diverse măsuri ce trebuiau luate pentru a-l compromite pe Bernard sau chiar pentru a-l lichida fizic, era însoțit și de o anexă. Aceasta purta titlul „Schiță legendă pentru acreditarea ideii că Ioana Măgură și Noël Bernard ar avea legături atât cu organele de informații sovietice, cât și cu cele din România”. Parcurgerea acestui document oferă o imagine deosebit de elocventă pentru modul în care erau gândite și puse în practică de Securitate acțiunile de dezinformare și compromitere. Documentul cuprinde două rubrici, intitulate „Conținutul legendei” și „Ce este legendat, prin ce se susține”, din care, spre exemplificare, vom cita câteva pasaje edificatoare. Astfel, printre colegii și prietenii Ioanei Măgură, din

clandestină trebuie să o învețe perfect – cf. Radu Cristescu, *Spionajul și contraspionajul pe înțelesul tuturor. Mic dicționar al serviciilor secrete. 100 de termeni uzuali. Principalele servicii de informații secrete ale lumii. 20 mari spioni*, Editura Evenimentul Românesc, București, 2000, pp. 66-67.

țară și din străinătate, urmau a fi răspândite, cu ajutorul informatorilor și a agenților de influență, câteva „legende”:

„În anturajul ei din București se discuta că Ioana Măgură avea relații cu un corespondent de presă sovietic acreditat la București care, se pare, era cadru K.G.B.”. Alăturat, în a doua rubrică, apare mențiunea: „Fapt legendat”.

„La vremea respectivă (înainte de emigrarea Ioanei Măgură – n.ns. F.B.), în cercul angajaților de la Radioteleviziunea din București se mai discuta că Ioana Măgură era protejată generalului Nicolschi, care lucra la Securitate și era cunoscut ca omul rușilor”. Rubrica a doua preciza: „real faptul că Nicolschi a lucrat la Securitate”.

„Intenția Ioanei Măgură de a se stabili în R.F.G. a rezultat imediat după rămânerea ei în Israel dintr-o scrisoare pe care aceasta a trimis-o unei colege de teatru din România”. Precizare: „Fapt legendat”.

„Un alt aspect care a stârnit nedumerire [printre cunoscuți] a fost plecarea mamei și fiicei ei din țară la scurt timp după stabilirea Ioanei Măgură în R.F.G.” Mențiune – „Fapt real”³⁷.

Un alt exemplu. Într-o *Notă de analiză privind cazul „Nacu”* (Noel Bernard), din iulie 1978, printre măsurile informativ-operative preconizate se afla și următoarea:

„În cooperare cu Serviciul «D» vor fi întocmite și trimise scrisori «din partea unor ascultători din România» în care aceștia își vor arăta nemulțumirea că, în cadrul emisiunilor postului de radio, sunt transmise articole în care sunt denaturate realitățile din țara noastră, sunt prezentate tendențios unele măsuri luate pe plan intern de către partidul și statul nostru, fapt ce a dus la diminuarea numărului de ascultători și pierderea interesului pentru emisiunile secției române a postului”³⁸. Evident, aceste scrisori trebuie căutate în arhiva postului de radio „Europa Liberă”, dovedindu-se astfel că acțiunile de dezinformare ale Securității au viciat și alte fonduri de arhivă.

Utilizarea unor documente contrafăcute și lansarea unor zvonuri erau nu doar metode curențe în acțiunile Securității, ci reprezentau și obiect de studiu pentru ofițerii cu competențe în domeniul dezinformării. Aceștia, de multe ori absolvenți ai unor studii superioare de sociologie și psihologie, făceau o adevărată muncă științifică pentru identificarea celor mai eficiente mijloace și metode de dezinformare. De exemplu, într-un studiu din 1975 se preciza că „în munca de securitate, cu zvonul se poate opera fie în direcția folosirii lui pentru influențare, în cadrul unor combinații, ca întăritor sau înlocuitor al legendelor sau al unor fapte reale, fie în direcția considerării lui ca mijloc de combatere, atunci când acestea tind să influențeze opinia anumitor grupuri sociale ori să devină opinie generală”. Se sublinia și faptul că în „lansarea zvonului trebuie să se mai aibă în vedere potențialul difuziunii, în funcție de timp, dispozițiile subiecților, grupurilor sau

³⁷ Arhiva C.N.S.A.S., fond S.I.E., d. nr. 25323 (jachetă microfilm), c. 12.

³⁸ Ibidem, f. 94.

populației; puterea de influență a mesajului. Din experimentele efectuate a rezultat că un zvon lansat în câteva puncte favorabile poate cuprinde în 48 de ore un oraș cu o populație de 1-2 milioane de locuitori, în 24 de ore unul cu 500.000-1.000.000 și în numai 12 ore o localitate cu 200.000 – 500.000 locuitori”³⁹.

Așadar, studierea documentelor din arhiva Securității ilustrează perfect afirmația lui Ernest Volkman, potrivit căruia încercarea istoricilor de a înțelege rolul serviciilor secrete și a informațiilor procurate de aceștia în derularea evenimentelor istoriei contemporane „seamănă mult cu deschiderea unui drum printr-un hățiș de nepătruns, întunecos, de mister, paradox, fapte contradictorii, înregistrări absente sau «plivite» (igienizate), amintiri convenabile, secrete, «negare plauzibilă» și, ocazional, minciuni fătife, fără a mai pomeni de dezinformare și inducere în eroare”⁴⁰.

Totuși, în ciuda acestor dificultăți (sau poate tocmai datorită lor!) activitatea de studiere a dosarelor provenite din arhiva fostei Securități este una cât se poate de incitantă, iar roadele unei investigații făcute cu respectarea metodologiei specifice sunt de cele mai multe ori în măsură să răsplătească pe deplin travaliul depus în sala de cercetare a Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității.

³⁹ Lt. col. Paulian Păsărin, *Zvonul ca fenomen social ce interesează munca de securitate*, în „Securitatea”, nr. 3 (31), 1975, p. 54

⁴⁰ Ernest Volkman, *Spionaj*, București, Editura Rao, 1998, pp. 11-12

AVANTAJE TOTALE ȘI PARȚIALE ALE ARHIVĂRII ELECTRONICE

Mihaela MUNTEANU

The advantages in full and in part of electronic archival

Summary

The Romanian legislation regarding archiving had the same course as the international one: it could not keep up with the technological evolution. As a consequence, first the practice of digital archiving of the documents was taken into consideration and after that, the legislative background appeared. Because of that, the trust in digital documents, at the beginning it wasn't special. Some electronical elements that offered safety to digital documents were necessary, both against preventing loss data or purloining and also to insure safe transactions or procedures and especially for safe keeping of the authenticity of the information that the documents contain. In these conditions the legislation of digital archiving at this moment has a main functionality: it realizes the conversion remaking organization and finding of the information belonging to an institution in a structural and secure way. The total advantages of digital archiving and the risks to which the institutions that maintain their documents only on regular support are exposed offer more than enough reasons to choose this method: digital archiving.

Legislația internațională guvernează aproape toate aspectele de creare, administrare, utilizare și conservare a informațiilor. Însă ea nu a reușit să țină pasul cu evoluția tehnologică și legislația arhivistică nu face excepție în acest sens. În numeroase țări aceasta a tratat doar problema arhivării pe suport clasic, de hârtie, fiind nevoită acum să facă față arhivării electronice¹.

În jurul anilor 1970 nu exista o imagine clară a legislației arhivistice în ceea ce privește documentele electronice. Cu timpul însă tot mai multe state au început să menționeze în legislațiile proprii și existența unor documente ce puteau fi „citite cu mașina” sau „electronice”. În alte țări legislația arhivistică se aplica tuturor documentelor indiferent de termenul de păstrare, fără să existe prevederi speciale pentru documentele electronice, în timp ce alte țări au considerat arhiva electronică ca fiind în afara legislației. Au existat probleme în stabilirea unei definiții ușor de înțeles de toată lumea, în implementarea în sisteme și utilizarea în dezvoltarea unor politici și norme legislative. Pentru acest lucru a trebuit înțeles termenul de *document electronic*².

¹ *Managing Electronic Records*, ICA Study, nr. 8, p. 19.

² Anne J. Gilliland-Swetland, *Enduring Paradigm, New Opportunities: the Value of The Archival Perspective in the Digital Environment*, Washington 2000, p. 27.

Informația electronică a putut fi manipulată cu ușurință, fără a lăsa prea multe urme vizibile. Din acest considerent, în fața unor litigii legale, puterea probatorie a acestora era destul de slabă. Au existat și situații în care diferite organizații au șters informația electronică din sistemele proprii, dar aceasta a putut fi descoperită și prelucrată ulterior. Din aceste motive încrederea în documentul electronic nu a fost deosebită. Erau necesare niște elemente electronice care să confere siguranță documentelor digitale atât împotriva prevenirii pierderii, a sustragerii cât și a siguranței unor tranzacții sau proceduri, dar mai ales a siguranței păstrării autenticității informației conținute³.

Conflictul dintre drepturile de acces la informație și păstrarea confidențialității a exercitat presiuni asupra unor norme legislative în vederea stabilirii unor termene de păstrare a documentelor. Au existat întrebări și în ceea ce privește posibilitatea de păstrare a informațiilor personale, atât a posibilității de ștergere ușoară a documentelor. Pe de altă parte, prin punerea la dispoziție a unor documente digitate, din acestea pot fi îndepărtate elementele ce constituie informație confidențială, fără a se mai risca deteriorarea documentului original.

În administrarea documentelor permanente ar putea fi formulate patru principii de bază ce ar trebui respectate de Arhivele Naționale, conform unui studiu al Consiliului Internațional al Arhivelor:

1. Arhivele trebuie implicate în întregul ciclu de viață a sistemelor electronice ce creează documente electronice pentru a asigura crearea și păstrarea lor un timp cât mai îndelungat. Acest principiu face referire la necesitatea Arhivelor de a înțelege scopul și de a promova standardele și practicile arhivării documentelor electronice de-a lungul întregului ciclu de viață al acestora, ele cuprinzând: conceperea, crearea și întreținerea.

2. Arhivele trebuie să se asigure că instituțiile creatoare și păstrătoare de arhivă electronică dețin astfel de documente autentice și care pot fi păstrate un timp îndelungat. Creatorul este obligat să creeze documente electronice autentice cu durată îndelungată de păstrare. Arhivele pot influența întregul mecanism de administrare a documentelor electronice prin stabilirea unor standarde, prin îndrumări și informații, prin specificarea modului de păstrare a acestora și monitorizarea implementării normelor existente etc.

3. Arhivele trebuie să asigure procesul de evaluare și să exercite controlul intelectual asupra arhivei de documente electronice. Evaluarea documentelor stabilește valoarea lor practică, istorică etc. și fixează termenul de păstrare a acestora. Arhivele cunosc cele mai bune metode păstrare a documentelor și sunt cele care vor decide metoda de păstrare.

4. Arhivele trebuie să stabilească regulile și condițiile de păstrare și acces și să se asigure că documentele rămân valabile, accesibile și informația poate fi

³ Bogdan Negoii, *Legislație arhivistică – evoluție și tendințe*, lucrare de masterat sub coordonarea prof. univ. dr. Corneliu Mihail Lungu, 2006, pp. 50-53.

folosită⁴. Arhiva electronică este dependentă de tehnologia aflată în continuă schimbare și din această cauză acest principiu se adresează doar tangențial, metodelor clasice de conservare, deoarece conservarea și accesul la arhiva electronică sunt interdependente⁵.

Fiind supuși unui flux informațional din ce în ce mai abundent, creatorii și deținătorii de documente au căutat metode mai bune, mai eficiente de a distribui informația atât în cadrul instituției cât și în exterior. În prezent, în majoritatea instituțiilor creatoare și deținătoare de documente, informațiile au devenit din ce în ce mai numeroase și greu de controlat. Prea des întâlnim situații în care documente importante se pierd sau se găsesc după îndelungi căutări. Studii recunoscute vin să susțină această afirmație: 15% din timpul petrecut de un angajat la birou este dedicat regăsirii documentelor salvate pe hârtie, iar 8,5% din documentele scrise sunt pierdute din cauza erorilor din timpul arhivării fizice. Pentru a evita astfel de situații și pentru a crește eficiența și productivitatea angajaților există astăzi o soluție foarte practică, numită *arhivare electronică*⁶. Putem defini în aceste condiții documentul electronic la fiind acel document unde informația este înregistrată într-o formă care se poate regăsi, procesa și comunica prin intermediul tehnologiei digitale/cu ajutorul computerului⁷.

Principala funcționalitate oferită de un sistem de arhivare electronică și administrare a documentelor este realizarea conversiei, preluării, stocării, organizării și regăsirii informației din cadrul instituției într-un mod structurat și securizat. Odată ce documentele au fost convertite în format electronic și arhivate căutarea, localizarea și redarea informației devine un proces facil și rapid.

Fiecare document electronic arhivat trebuie să fie însoțit de o fișă electronică (potrivit art. 8, pct. 2 din Legea 135/2007) ce va cuprinde informații caracteristice aceluși document: proprietarul documentului în formă electronică, emitentul documentului în formă electronică, titularul dreptului de dispoziție asupra documentului; istoricul documentului în formă electronică, tipul documentului în formă electronică, nivelul de clasificare a documentului în formă electronică, formatul digital în care este arhivat documentul în formă electronică, cuvintele-cheie necesare identificării documentului în formă electronică, elementele de localizare a suportului fizic, identificatorul unic al documentului în formă electronică, în cadrul arhivei electronice, data emiterii documentului, data arhivării, termenul de păstrare a documentului⁸.

⁴ Anne J. Gilliland-Swetland, *op. cit.*, pp. 32-33.

⁵ Bogdan Negoii, *op. cit.*, p. 56.

⁶ <http://www.ekeep.ro>

⁷ Bogdan-Florin Popovici, *Proprietățile documentelor electronice/digitale*, <http://bogdanpopovici2008.wordpress.com/category/invatamant-education-training/cursuri-courses/> p. 1.

⁸ *Legea arhivării electronice nr. 135/2007* publicată în Monitorul Oficial, partea I, nr. 345 din 22.05.2007.

Instituțiile care își păstrează în formă fizică documente importante se expun unor riscuri semnificative:

1. un eveniment nedorit poate cauza pierderea sau distrugerea documentelor;
2. consultarea repetată contribuie la degradarea documentelor;
3. pierderea unor bani pentru a multiplica documente (costuri semnificative), pentru a aloca spațiu de stocare pentru documente, pentru a aloca timp și resurse umane pentru a regăsi documente și informații nestructurate, în loc să folosească resursele în scopuri direct productive;
4. accesul la documentele în original este restrictiv, doar o singură persoană, la un moment dat și dintr-o singură locație poate consulta acele documente.

Astfel, administratorii autorizați să gestioneze arhive electronice au obligația să aibă documente care să ateste faptul că sistemul electronic de arhivare îndeplinește niște cerințe funcționale⁹, iar centrele de date implicit sunt și ele autorizate¹⁰.

În aceste condiții, în era informației, managementul documentelor se impune deja ca o disciplină de bază pentru instituțiile care vehiculează un număr mare de documente și pentru care devine important să găsească soluții de eficientizare a activității organizației prin reducerea timpului alocat unor activități consumatoare de timp, dar lipsite de valoare adăugată¹¹.

Pentru transformarea documentelor din arhivele fizice în documente electronice și organizarea acestora într-o arhivă electronică, dar și pentru gestiunea ulterioară a accesului la documente trebuie urmați niște pași:

- analiza arhivei fizice
- captura documentelor, indiferent de format și optimizarea imaginilor după captură
- indexarea documentelor după cuvinte cheie
- indexarea documentului după conținutul întregului document
- operațiuni de captură de date din formulare
- reconstituirea colecțiilor de documentelor fizice (în forma pusă la dispoziție de client)
- organizarea electronică a documentelor
- stocarea în condiții de siguranță a arhivei fizice, pe parcursul procesului de arhivare.

Odată creată, arhiva electronică va putea fi securizată și controlată, accesul la documente permițându-se pe baza drepturilor definite și acordate la nivel de

⁹ Ordinul M.C.S.I. nr. 493 din 15.06.2009 publicat în Monitorul Oficial, partea I, nr. 432 din 24.06.2009.

¹⁰ Ordinul M.C.S.I. nr. 489 din 15.06.2009 publicat în Monitorul Oficial, partea I, nr. 435 din 25.06.2009.

¹¹ http://www.marketwatch.ro/articol/3857/Lungul_drum_al_hartiei_catre_arhiva_electronica

utilizator sau grup de utilizatori. De asemenea, există posibilitatea de a înregistra și urmări toate versiunile unui document (acțiunile efectuate asupra documentelor din cadrul arhivei, persoana care le-a efectuat, data la care au fost luate aceste acțiuni)¹².

Beneficiile imediate ale unui sistem de arhivare electronică a informațiilor și documentelor din cadrul unei instituții se referă la simplificarea fluxului informațional și reducerea costurilor operaționale. Pe termen lung, productivitatea și eficiența angajaților va crește ca urmare a simplificării procesului de căutare și acces la informație. Astfel, acțiunile lor se vor baza pe decizii mai bune și mai eficiente. Timpul de regăsire a informațiilor dispersate se reduce la minim, iar toate informațiile necesare și relevante sunt aduse într-un singur loc. (Și pentru că datele statistice sunt extrem de relevante putem afirma că instituțiile care au ales să-și gestioneze informațiile și documentele printr-o soluție de arhivare electronică au înregistrat costuri de arhivare mai scăzute, de până la 70%).

Printre avantajele totale ale folosirii documentelor în format electronic am putea enunța:

- scade riscul pierderii documentelor
- accesul la documentele electronice este securizat
- documentele pot fi păstrate și accesate pe perioade îndelungate de timp
- regăsirea documentelor este mai rapidă și mai ușoară
- se poate monitoriza accesul la documente și asigura o mai bună protecție a informației
- documentele pot fi accesate simultan de mai mulți utilizatori, din mai multe locații
- documentele fizice nu mai sunt expuse riscului degradării prin utilizare
- în cazul distrugerii accidentale a arhivei fizice, există documentele electronice martor, care permit reconstituirea arhivei¹³.

Aplicațiile pe linia arhivării electronice pentru arhivarea electronică și gestiunea documentelor, oferă¹⁴: interfața în limba română

- Scanare și introducerea documentelor direct în baza de date
- Scanarea volumelor mari de documente folosind coduri de bare
- Câmpuri de indexare a arhivei electronice
- Stocarea fișierelor text (Word, Excel, HTML, PDF searchable) și indexarea lor full-text pentru a putea efectua căutări în conținutul documentelor
- Conectivitate cu Microsoft Office (Word, Excel și Outlook) pentru a accesa arhiva electronică direct din Office

¹² Ibidem.

¹³ Ibidem.

¹⁴ http://www.magnet-software.com/index.php?page=arhivarea-electronica&hl=ro_RO.

- OCR (Optical character recognition) – transformarea mecanică sau electronică a imaginilor unor documente printate, dactilografiate sau scrise de mână (de obicei copiate cu ajutorul unui scanner), într-un text editabil, recunoașterea scrisului din documentele scanate și indexarea lor full-text
- Structura de dosare pentru stocarea documentelor
- Ușurința în utilizarea arhivei electronice
- Arhivarea mesajelor din Microsoft Outlook în arhiva electronică, în format PDF
- Arhivarea electronică, în format PDF sau TIFF a documentelor care sunt printate din orice aplicație
- Posibilități CRM (customer relationship management)
- Documentele sunt accesibile 24 de ore din 24 tuturor persoanelor autorizate, din orice colț de lume s-ar afla. Același document poate fi consultat de doi sau mai mulți utilizatori în același timp, din locații diferite, fără să se aștepte reciproc și fără a fi nevoie de intermediari.
- Securitate la nivelul grupurilor de utilizatori și a documentelor
- Opțional, integrare cu Active Directory¹⁵.

Având în vedere avantajele incontestabile ale documentului digital, implementarea și utilizarea programelor de arhivare electronică în tot mai multe instituții de stat și private, ușurarea vizibilă a muncii și a productivității putem concluziona că atât teoria cât și practica arhivării electronice, deși sunt la început de drum, au o eficacitate bine-venită în ușurarea muncii arhivarului. Bineînțeles că vor trebui avute în vedere proprietățile tehnice de prelucrare arhivistică ale documentelor digitate pentru ca rezultatul final să fie același ca și pentru documentele pe suport clasic: prezervarea unor documente autentice, care să oglindească activitatea instituției care le-a creat.

Legislația românească pe linia arhivării electronice a avut același curs ca și cea internațională: nu a ținut pasul cu evoluția tehnologică. În consecință, s-a vorbit mai întâi despre practica arhivării electronice a documentelor și ulterior a apărut cadrul legislativ. Din aceste motive încrederea în documentul electronic, la început, nu a fost deosebită. Erau necesare niște elemente electronice care să confere siguranță documentelor digitale, atât împotriva prevenirii pierderii, a sustragerii cât și a siguranței unor tranzacții sau proceduri, dar mai ales a siguranței păstrării autenticității informației conținute. În aceste condiții legislația arhivării electronice la momentul actual are o principală funcționalitate: realizează conversia, preluarea, stocarea, organizarea și regăsirea informației din cadrul instituției într-un mod structurat și securizat. Avantajele totale ale arhivării digitale și riscurile la care se expun instituțiile care își păstrează documentele doar în forma fizică oferă suficiente motive pentru a alege această opțiune: arhivare electronică.

¹⁵ Ibidem.

ASOCIAȚIONISM PROFESIONAL ARHIVISTIC. MODELUL SPAȚIULUI EUROPEAN DE LIMBĂ GERMANĂ

Peter MOLDOVAN

Berufsverbände der Archivarinnen und Archivare. Das Beispiel des europäischen deutschen Sprachraums

Zusammenfassung

Der vorliegende Aufsatz stellt den Verband deutscher Archivarinnen und Archivare, den Verband Österreichischen Archivarinnen und Archivare und den Verein Schweizerischer Archivarinnen und Archivare vor.

Es wird sowohl die Organe und die Hauptziele der erwähnten Berufsverbände wie auch die Aufgaben ihrer Arbeitsgruppen geprüft.

Dem Aufsatz wurde eine Tabelle beigelegt, die die relevantesten Bestimmungen der Satzungen der drei untersuchten Berufsverbände einschließt.

Asocierea membrilor unei profesii cu scopul de a da un impuls suplimentar eficienței și competenței muncii lor este o practică răspândită în rândul profesiunilor unde aportul dinamic-creator reprezintă un factor însemnat. Arhiviștii se aliniază oportunităților pe care asocierea profesională le-o oferă. Direct dependente de stat sau asociate unor instituții ale sale, mari producătoare de arhivă calitativ superioară, Arhivele respiră în ritmul impus de prioritățile de moment sau de gradul de responsabilitate ale statului. Inerția legislativă sau resursele limitate ale statului creează, de regulă, piedici în situarea practicilor și competențelor arhivistice la un nivel de așteptare adecvat. Soluțiile promovate de asociațiile profesionale ale arhiviștilor pot satisface nevoile de reglaj în raportul cu provocările curente. Faptul că asociațiile profesionale coagulează în sânul lor grupe de arhiviști din multiple domenii, chiar și din sfere private și uneori, ca în cazul Elveției, specialiști cu sarcini asemănătoare precum bibliotecarii și documentariștii, dă forță și legitimitate eforturilor lor.

„Chartele” statutare ale asociațiilor arhiviștilor din vestul Europei poartă amprenta asociaționismului tradițional de tip corporatist. Paragrafele de rezonanță barocă sunt specifice statutelor Societății Arhiviștilor din Marea Britanie¹. Textul dens, ce ne trimite cu gândul la punctele regulative ale ghildelor, caută să prezinte, în detaliu, construcția solidă a organizației. Infrastructura sobră a punctelor

¹ Aduc mulțumiri colegei Carmen-Ramona Păcurar pentru punerea la dispoziție a studiului propriu, în manuscris, cu titlul: *Societatea Arhiviștilor din Marea Britanie – model de asociaționism profesional*.

statutare ale Federației Arhiviștilor din Germania, ale celor din Austria și ale Uniunii Arhiviștilor din Elveția dă impresia de suplețe în definirea dezideratelor.

Federația Arhiviștilor din Germania, Federația Arhiviștilor din Austria și Uniunea Arhiviștilor din Elveția se află în prim-planul atenției noastre, în intenția de a aduce mai aproape de breasla arhiviștilor români modelul de solidaritate profesională a colegilor din spațiul european de limbă germană.

*

* *

La noi, istoria ideii de asociaționism profesional printre arhiviști este scurtă și lipsită de măreție. Devenirea instituțională a Arhivelor a durat multe decenii. În logica firească a devenirii, sarcina închiderii buclei organizării rețelare a instituției a revenit, prin forța împrejurărilor, statului totalitar, același stat care, o dată cu bucla, a închis și sistemul. Noțiunea dreptului de liberă asociere a fost descoperită cu adevărat o dată cu reinstaurarea regimului democratic. Startul lansat² și succesul din 1995 al fondării primei Asociații a arhiviștilor promiteau un trend ascendent. Stegulețele înfipite în diferite zone, în anii următori, indicau prezența tot mai numeroasă a asociațiilor profesionale. Generațiile tinere de arhiviști, care au penetrat sistematic sistemul începând cu anii '90, păreau că tind să își demonstreze vigoarea. Își doreau un câmp de desfășurare mai larg, cu reviste de specialitate, cu schimburi de experiență internaționale, cu conferințe specializate, unde să își probeze creativitatea în voie. Terenul pentru sintonizarea năzuințelor profesionale era pregătit. Sistemul a răspuns în anul 2004 cu propunerea, acceptată, de înființare a Federației Arhiviștilor din România (FAR)³. Parcursul ei, sinuos și cauționist, a îngropat, uneori, inițiativele celulelor. Acum, o mână de arhiviști cu vocație, buni cunoscători ai practicilor internaționale pe tărâmul asocierii profesionale, doresc să resusciteze entuziasmul de la începuturi.

Direcțiile de acțiune

Sunt vizibili câțiva piloni importanți pe care Federațiile arhiviștilor din Germania și Austria, respectiv Uniunea Arhiviștilor din Elveția își sprijină preocupările. Miza este crearea instrumentelor cu ajutorul cărora interesele arhivisticii sunt promovate cu succes. Formarea și perfecționarea specialiștilor din rețelele proprii, găsirea de soluții la provocările curente sau la cele ale viitorului și asigurarea unei vizibilități sporite în arena publică sunt părți constitutive ale mizei.

² A se vedea „Programul de reformă al arhiviștilor din Transilvania – Cluj, 28 ianuarie 1990” (pp. 387-388) în Ioan Drăgan, *Opțiuni reformatoare în arhivele românești la începutul anului 1990*, în Revista Arhivelor, an LXXXV (2008), nr. 1, pp. 385-390.

³ În legătură cu înființarea și activitatea FAR, a se vedea: Ioan Lăcătușu, Diana Joița, *Federația Arhiviștilor din România – un partener necesar și benefic al Arhivelor Naționale*, în Anuarul Arhivelor Mureșene, tom IV (2005), Târgu Mureș, pp. 9-15.

Arhiviștii germani se reunesc anual, începând din 1899 într-o manifestare itinerantă, de amploare, numită Ziua Arhivelor Germane⁴. Sub genericul unei teme de actualitate, celor, în medie, 700 de participanți din țară și din străinătate li se propune un program variat, care cuprinde timp de trei zile dezbateri publice, expuneri, acțiuni de informare, ședințe ale grupelor de arhive specializate și ale grupelor de lucru și chiar un seminar teoretic și practic pentru perfecționare arhivistică. Organizatorii forumului arhivistic militează ca angajatorii arhiviștilor să recunoască Ziua Arhivelor Germane drept un mediu de perfecționare profesională și, în consecință, să acorde angajaților participanți, membri ai Uniunii, concedii de studii plătite.

Târgul de mostre și tehnică arhivistică „Archivistica” este asociată Zilei Arhivelor Germane. Participarea anuală a peste 60 de firme de profil îl ridică la rangul de cel mai mare târg de gen din Europa. Spiritul capitalist își găsește aici expresia. Externalizarea unor servicii arhivistice și prezența specialiștilor din diferite sectoare producătoare de arhivă sunt motive suficiente care să atragă firmele specializate, aflate în căutare de noi clienți sau în capacitatea de a oferta tehnologii moderne. La rândul ei, Federația Arhiviștilor din Germania extrage importante surse de venit din cele două acțiuni asociate⁵. Firmelor care-și etalează tehnica arhivistică le închiriază spații de stand. Le oferă oportunitatea de a-și face reclamă prin mapa manifestării și prin caietul-program. Impactul broșurii în rândul celor interesați satisface așteptările firmelor deoarece este tipărit în circa 3.500 de exemplare și distribuit tuturor celor 2.300 de membri ai Federației Arhiviștilor din Germania.

Revista de specialitate editată de Federațiile arhiviștilor cu o frecvență trimestrială acoperă nevoile arhiviștilor de a-și afirma, în scris, experiența sau de a-și formula propriile teorii. Dedicată integral arhivisticii, publicațiile Federațiilor arhiviștilor germani și a celor austrieci acordă dezbaterilor de idei un spațiu generos și sunt conectate la teme de actualitate⁶. Întreaga viață a asociațiilor profesionale este reflectată în paginile revistei.

⁴ Acțiune a Federației arhiviștilor germani, Ziua Arhivelor Germane își are corespondentul la nivelul landurilor, începând din anul 2006, sub denumirea „Ziua Arhivelor”. Asociațiile de land serbează Ziua Arhivelor și asociațiile afiliate Federației se bucură de aportul administrativ și financiar al acestora.

⁵ În 2006, de pildă, din taxele de participare și de expunere de la Ziua Arhivelor Germane, organizate la Essen, s-au încasat peste 110.000 de euro.

⁶ Prăbușirea clădirii Arhivei istorice a orașului Köln, la 3 martie 2009, a produs o vie emoție în rândul arhiviștilor. A fost și o ocazie de a se proba tăria solidarității umane în momente de cumpănă. Se afla în discuție recuperarea unei părți însemnate și concrete a memoriei culturale a unei comunități, afectată de urmările catastrofale ale unei erori umane. Revista „Archivar” a oferit cu promptitudine rapoarte și informări despre dimensiunile tragediei și despre succesele acțiunii de salvare. Muntele de moloz, rezultatul celor 6 etaje de depozite prăbușite, menite inițial să conserve 27.000 m.l. de arhivă, a fost „asediat”, organizat, de importante forțe umane: pompieri, personal tehnic specializat în managementul catastrofelor, arhiviști, restauratori și cetățeni, respectiv studenți voluntari. Instituții de arhivă, aflate la diverse distanțe, au pus la dispoziție cu

Prezența unui reprezentant permanent în secțiunea asociațiilor profesionale arhivistice (Section of Professional Associations) din cadrul Comitetului Internațional al Arhivelor (ICA), e menită să consolideze rolul Federației Arhiviștilor din Germania pe planul legăturilor internaționale⁷. Este o cale prin care Federația își facilitează implicarea în proiectele ce vizează dezvoltarea relațiilor de solidaritate arhivistică internațională, proiecte coordonate de ICA.

Grupe specializate și ateliere de lucru

Afilierea arhiviștilor din principalele sectoare instituționale producătoare de arhivă este un fenomen specific comun Federațiilor/Uniunilor Arhiviștilor din Germania, Austria și Elveția, asemenea altor organizații similare din Europa centrală și de vest. Există o puternică solidaritate a arhiviștilor din alte rețele decât cea a Arhivelor Statului. Asocierea lor la Federație/Uniune provine din nevoia firească de a-și promova și apăra interesele profesionale, dar și din încrederea că Federația/Uniunea este un organism consolidat, un partener social competitiv.

Sistemul „colegial” de organizare își găsește expresia sugestivă în sânul Federației Arhiviștilor din Germania. Opt domenii reprezentative⁸ concură la alcătuirea osaturii Federației și fiecare dintre ele își trimite reprezentanți în comitetul director. Evident, fiecare grupă specializată de arhiviști își are propria

generozitate, spații de depozitare. Arhiviști de pe întreg întinsul landului s-au grăbit la locul catastrofei pentru a da o mână de ajutor. S-au înființat așa-numite „puncte de prim ajutor”. Timp de multe săptămâni s-a lucrat, în două schimburi cu grupuri de 40-60 de voluntari coordonați de arhiviști. În primele 6 săptămâni au fost „livrate” punctelor de prim-ajutor circa 17 km. de arhivă. În final, 80% din patrimoniul arhivistic afectat în urma prăbușirii clădirii, a fost salvat. (A se vedea: Bettina Schmidt-Czaia, Ulrich Fischer, Max Plassmann, *Zum Einsturz des historischen Archivs der Stadt Köln*, în *Archivar*, nr. 2 (2009), pp. 148-152; Johannes Kistenich, *Phasen der Bergung und Erstversorgung des Archivguts aus dem historischen Archiv der Stadt Köln* în *Archivar*, nr. 3 (2009), pp. 305-315; Andreas Pilger, *Expertenanhörung zum Kölner Archiveinsturz und den Konsequenzen*, în *Archivar*, nr. 3 (2009), pp. 301-305). Întrunită la Regensburg, cu ocazia celei de-a 79-a ediții a Zilei Arhivelor Germane, Adunarea Generală a Federației Arhiviștilor din Germania a elaborat așa-numita „Declarație de la Köln”, întocmită în urma prăbușirii clădirii Arhivei istorice a orașului Köln. Rezoluția se dorește a fi un apel adresat factorilor responsabili de pe toate nivelurile societății, ca aceștia să-și dedice întreaga atenție pentru protecția moștenirii culturale și să ia toate măsurile necesare pentru o păstrare corespunzătoare și o conservare de durată a patrimoniului arhivistic. (A se vedea: *Kölner Erklärung*, în *Archivar*, nr. 4 (2009), pp. 449-451).

⁷ Robert Kretschmar, *Die Leistungen des VDA für seine Mitglieder. Aktueller Umfang und Perspektiven*, în *Archivar*, nr. 2 (2009), pp. 208-210.

⁸ Numite în limbajul arhivistic german “grupe specializate”, (Fachgruppen), cele 8 domenii asociate Federației Arhiviștilor din Germania sunt următoarele (înșiruite după numărul de membri afiliați): 1. Arhive de stat, 2. Arhive ale autorităților locale (orășenești), 3. Arhive bisericești, 4. Arhive familiale și domeniiale, 5. Arhive economice, 6. Arhive parlamentare, ale partidelor politice, fundații și uniuni, 7. Arhive ale mijloacelor media, 8. Arhive ale universităților și ale institutelor de cercetare științifică. A se vedea: *Berichte zu den Sitzungen der Fachgruppen*, în *Archivar*, nr. 1 (2009), pp. 90-96.

organizare și viață internă. Cele cu un număr însemnat de membri își stabilesc propriile ateliere de lucru după necesități și specific. Atelierul de lucru poate fi definit drept acel mediu de reflecție intern care se înființează pentru a elabora soluții de bune practici pentru aspecte punctuale ale profesiei. De pildă, Arhivele de stat sau cele orașenești se vor putea concentra, la un moment dat, pe formare și perfecționare profesională sau pe evaluare arhivistică; Arhivele bisericești ar putea considera prioritare arhivarea electronică sau standardizarea. Ciclul de viață al atelierului de lucru este condiționat de succesele pe care le înregistrează ori de actualitatea temei. Atunci când oportunitățile o pretind, se dau naștere unor noi ateliere calate pe domenii de interes strict. Atelierele de lucru din sânul Federației Arhiviștilor din Germania coincid cu interesele sale de lungă durată. Ele se întrunesc în ședințe de lucru în sfera formării și calificării profesionale, a evaluării arhivistice sau a pedagogiei arhivistice⁹.

Arhiviștii din sectorul de stat ocupă o pondere dominantă în cadrul Federației Arhiviștilor din Austria. Pentru a se acorda o mai mare atenție intereselor altor grupe de arhiviști reprezentate, s-au constituit, în sânul Federației, grupele specializate ale Arhivelor bisericești respectiv a arhiviștilor din instituțiile universitare și din institutele de cercetare. În procedura de alegere a comitetului director nu se regăsește sistemul „colegial” caracteristic Federației germane.

Uniunea Arhiviștilor din Elveția se poate mândri cu faptul că unele din atelierele și comisiile sale de lucru au o vechime de peste trei decenii și jumătate. Comisia de formare profesională a școlit și a instruit, începând din anul 1975, serii nenumărate de arhiviști. Astăzi, căutarea comună a unor soluții optime în diferite probleme arhivistice, determină actualizarea periodică a misiunii și obiectivelor atelierelor și comisiilor de lucru, prezente pe module precum: Evaluare arhivistică, Microfilme, Norme și standarde arhivistice, arhiva-e, Arhive bisericești, ș.a.

Particularismul elvețian

Istoria preocupărilor arhivistice este marcată, prin tradiție, de multiculturalism și diversitate dacă ne gândim la cele patru limbi oficiale ale Elveției sau la cele 27 de cantoane care alcătuiesc statul federal. Specificul elvețian a lăsat urme în relațiile inter-arhivistice. Existența temporară a unei comisii de coordonare între Arhiva federală și Arhivele cantonale și coexistența mai multor Uniuni ale arhiviștilor sunt repere în acest sens. În consonanță cu concepțiile dominante de la începutul anilor '20 ai secolului trecut privind funcționalitatea Arhivei, însăși Asociația Arhiviștilor a avut, la începuturi, o puternică componentă orientată spre istorie, translând apoi, prin anii '70, pe fundalul consacrării unor opere de teorie a arhivelor, către științele informației.

⁹ *Berichte der Arbeitskreise in der Mitgliederversammlung*, în *Archivar*, nr. 1 (2009), pp. 97-99.

Uniunea Arhiviștilor din Elveția a avut o prezență activă în sectorul formării profesionale a arhiviștilor, predând terenul, pe măsura instituționalizării, la nivel universitar. Cursuri de inițiere în arhivistică sau cursuri avansate s-au implementat la universități ca Laussane, Berna sau Geneva. Uniunea și-a restrâns plaja, concentrându-se pe perfecționarea membrilor săi.

Dacă în Germania și Austria Ziua Arhivelor este acțiunea blazon a Federațiilor, ocazie de întâlnire a arhiviștilor din domenii cu specific variat, în Elveția, unde se organizează la fiecare 5 ani, ea are caracteristicile unei manifestări de genul Porților Deschise.

Uniunea reunește Asociațiile de arhiviști și pe cele ale bibliotecarilor respectiv ale documentariștilor. Cele trei bresle înrudite concură la editarea trimestrială a unei publicații colective. „Arbido” este forumul specialiștilor din instituții diferite dar care își recunosc apartenența la nucleul comun al științelor informației. Revista își îndeplinește funcția de complementaritate, oferind, în mod facil, arhiviștilor, bibliotecarilor și documentariștilor un fructuos schimb de experiență.

Nevoile curente și provocările viitorului în domeniul arhivării digitale au facilitat instituționalizarea Oficiului de coordonare pentru arhivarea de durată a suporturilor electronice (Koordinationsstelle für die dauerhafte Archivierung elektronischer Unterlagen – KOST). Uniunea Arhiviștilor din Elveția recunoaște calitatea de expert a KOST în implementarea și coordonarea proiectelor din domeniul arhivării digitale. KOST caută soluții inovative pentru prezervarea informației de pe mediile de stocare amovibile. Organismul convinge prin soluțiile practice pe care le expune în ateliere de lucru și câștigă noi membri din rândul Arhivelor de stat cantonale sau orășenești.

Beneficiul existenței uniunilor profesionale, asociate peisajului instituțional arhivistic, apare ca o realitate subînțeleasă. Privite ca teatre ale reflecției, asociațiile profesionale ale arhiviștilor își pot împlini misiunea în sfera formării și perfecționării profesionale, a activității publicistice, a promovării publice a profesiei și pot contribui la îmbunătățirea conlucrării între arhiviști. Toate acestea reprezintă un aport la profesionalizarea breslei arhivistice. Profesiunea de arhivist, la fel ca multe alte profesii, este supusă unor transformări permanente. Cu cât structura sa e mai solidă cu atât va fi capabilă să reacționeze mai puternic la schimbări și va putea adopta pozițiile de acțiune cele mai favorabile. Președinta Uniunii Arhiviștilor din Elveția a definit metaforic locul arhivistului spunând că „Arhivele sunt mai mult decât niște mine unde pot fi găsite pietre prețioase ce se desprind din „roca” trecutului, iar arhiviștii sunt mai mult decât niște ingineri prezenți la săpături, care marchează locul zăcămintului”¹⁰. E nevoie ca prezența în Agora a specialistului arhivist să fie permanentă, iar vocea lui să fie auzită și ascultată.

¹⁰ Anna Pia Maissen, *Archive sind immer offen – Zum Schweizerischen Archivtag vom 17. November 2007*, preluată de pe www.vsa-aas.org.

STATUTELE FEDERAȚIEI/UNIUNII ARHIVIȘTILOR

TITLURI	GERMANIA	AUSTRIA	ELVEȚIA
Denumirea oficială și sigla	Verband deutscher Archivarinnen und Archivare e V. – VdA)	Verband österreichischer Archivarinnen und Archivare – (VÖA)	Vereinigung schweizerischer Archivare – (VSA)
Numărul de articole ale statutului	14	20	20
Sediul Federației/ Uniunii	Fulda	Viena	Berna
Anul înființării	1946	1967	1922
Scopurile Federației/ Uniunii	<ul style="list-style-type: none"> - promovarea și constatarea intereselor arhivisticii prin cercetare științifică, schimburi de experiență și prin perfecționare profesională. 	<ul style="list-style-type: none"> - promovarea arhivisticii austriece și importanța ei științifică - reprezentarea intereselor membrilor săi în țară și în străinătate 	<ul style="list-style-type: none"> - încurajarea contactelor și a conlucrării între membri - sprijinirea membrilor în exersarea activităților lor profesionale - conștientizarea, în fața opiniei publice, a importanței activității arhivistice pentru asigurarea patrimoniului arhivistic
Mijloacele de atingere a scopurilor propuse	<ul style="list-style-type: none"> - organizarea manifestărilor de profil, în special a Zilei Arhivei germane - editarea publicațiilor din domeniul arhivisticii 	<ul style="list-style-type: none"> - încurajarea instruirii și perfecționării profesionale - informarea membrilor și consiliere de specialitate - reprezentarea intereselor breslei în țară și în străinătate 	<ul style="list-style-type: none"> - promovarea formării și perfecționării profesionale a membrilor săi - organizarea de conferințe pentru dezbaterile problemelor arhivistice - propagarea

		<ul style="list-style-type: none"> - organizarea unor conferințe de specialitate, expuneri și excursii - editarea revistei de specialitate 	<p>informațiilor referitoare la știința arhivistică și la activitatea arhiviștilor elvețieni și a celor din străinătate</p> <ul style="list-style-type: none"> - prin intermediul publicațiilor editate de Uniune - stabilirea de contacte și întreținerea contactelor în cadrul organizațiilor interne și internaționale din domenii de activitate înrudite
Organul publicistic al Federației/ Uniunii	Der Archivar. Mitteilungsblatt für deutsches Archivwesen	Scrinium	Arbido (publicație comună a arhiviștilor, bibliotecarilor și documentariștilor)
Categorii de membri	<ul style="list-style-type: none"> - membri: arhiviști, Arhive și instituții care posedă oficii de arhivă. - membri de onoare 	<ul style="list-style-type: none"> - membri ordinari: arhiviști sau restauratori de arhivă - membri extraordinari: persoane fizice sau juridice care sprijină activitatea Federației prin achitarea cotizației - membri de onoare, membri corespondenți, susținători 	<ul style="list-style-type: none"> - membri individuali: arhiviști și alte persoane care desfășoară o activitate de natură preponderent arhivistică - membri colectivi: Arhive publice sau private din Elveția sau din principatul Lichtenstein; organizații și instituții cu obiective asemănătoare - membri de onoare
Încetarea calității de membru	<ul style="list-style-type: none"> - prin deces - prin retragere - prin excludere 	<ul style="list-style-type: none"> - prin deces - prin pierderea personalității juridice (în cazul persoanelor juridice) - prin retragere voluntară - prin radiere (în 	<ul style="list-style-type: none"> - prin retragere - în urma neachitării cotizației de membru - prin excludere

		cazul neachitării cotizației de membru) - prin excludere	
Cotizația de membru	- anuală - se stabilește de către adunarea generală a membrilor	- anuală: 20 Euro – membri ordinari 35 Euro – membri extraordinari	- anuală - se stabilește de către adunarea membrilor
Organele de conducere ale Federației/ Uniunii	Adunarea membrilor Comitetul director Comitetul executiv Grupele de lucru specializate Uniunile la nivelul landurilor Comisiile Cercurile de lucru	Adunarea generală a membrilor Comitetul Cenzorul Comisia de arbitraj	Adunarea membrilor Comitetul Comisia executivă Revizorii contabili Comisiile și grupele de lucru
Convocarea adunării generale ordinare	Anual, o dată	Anual, o dată	Anual, o dată
Atribuțiile adunării generale a membrilor	- alegerea președintelui Uniunii - stabilirea cuantumului cotizației anuale - alegerea revizorului contabil - numirea membrilor onorifici - revocarea, înainte de termen, a președintelui sau a unui membru al comitetului director - luarea de hotărâri în privința modificării statutului Federației sau în privința desființării Federației - aprobarea raportului contabil și a bugetului	- audierea rapoartelor comitetului și a cenzorului și luarea deciziilor ce se impun - alegerea președintelui - alegerea comitetului și a cenzorului - deliberări cu privire la obiecțiile împotriva deciziei de excludere a unor membri - conferirea și retragerea titlului de membru de onoare - stabilirea cuantumului cotizației de membru - adoptarea de	- aprobă raportul anual al președintelui Uniunii, rapoartele casierului și ale revizorului contabil, rapoartele președinților grupelor de lucru - aprobă bugetul - alege președintele și pe ceilalți membri ai comitetului director și pe revizorii contabili - stabilește cuantumul cotizației anuale de membru - ia decizii cu privire la modificările de statut. - ia deciziile de excludere a unor membri - ia decizii pentru conferirea titlului de

		decizii în privința modificării statutului Federației - adoptarea de decizii privind desființarea Federației	membru de onoare - hotărăște dizolvarea/desființare a Uniunii
Valabilitatea deciziilor adunării generale a membrilor	- prin majoritatea simplă a voturilor exprimate sau - prin votul a 2/3 a adunării generale	- prin majoritatea simplă a voturilor exprimate sau - prin votul a 2/3 a majorității	- prin majoritatea simplă a voturilor exprimate
Grupe specializate și ateliere/ comisii de lucru	Grupe specializate: - arhive de stat - arhive orășenești - arhive bisericești - arhive familiale și senioriale/domeniale - arhive ale sectorului economic - arhive parlamentare, ale partidelor politice, fundații și asociații - arhive ale mijloacelor media - arhive ale universităților și ale institutelor de cercetare științifică Comisii de lucru: - se pot înființa în scopul sprijinirii și ajutorării activității comitetului director, din rândul membrilor acesteia Grupuri de lucru: - se înființează pe anumite tematici pe baza unor proiecte de lucru	Grupe specializate: Se constituie după necesități: - arhive bisericești - arhive ale universităților - arhive ale institutelor de cercetare științifică	Comisii și ateliere de lucru care se autoconstituie în funcție de priorități
Componenta comitetului director și a comitetului/	- comitetul director: 23 membri (președintele Federației și reprezentanți ai	- comitetul director: 10 membri (președinte, cei doi vicepreședinți,	- comitetul director: 5-11 membri - comisia executivă: 4 membri (președinte,

comisiei executiv/e	grupelor specializate) - comitetul executiv: 5 membri (președinte, cei doi vicepreședinți, trezorier, secretar)	secretar, casier, locuitorii lor, maximum alți doi membri ordinari, directorul general al Arhivei de Stat Austriece)	vicepreședinte, casier, registrator)
Atribuțiile comitetului director	- pregătirea și organizarea Zilei Arhivei germane - acceptarea sau excluderea de membri - convocarea adunării generale a membrilor și stabilirea ordinii de zi	- stabilirea proiectului de buget și redactarea dării de seamă contabile - convocarea adunării generale ordinare sau extraordinare - administrarea capitalului Federației - admiterea, excluderea sau radierea din evidențe a membrilor ordinari - numirea membrilor corespondenți - constituirea unor comisii pentru rezolvarea unor sarcini speciale etc.	- invitarea membrilor la adunarea anuală ordinară - convocarea adunării extraordinare ale membrilor - instituirea comisiilor și grupelor de lucru pentru problemele specifice ale unor domenii speciale
Președintele Federației/ Uniunii	- este ales prin vot secret de către adunarea generală a membrilor pentru un mandat de 4 ani. Este permisă realegerea aceleași persoane o singură dată. - convoacă și conduce ședințele comitetului director - conduce afacerile curente ale Federației - comitetul executiv este subordonat Președintelui	- este ales de către adunarea generală a membrilor pentru un mandat de 4 ani. Este admisă o eventuală realegere - deține președinția în comitetul director și în adunarea generală - reprezintă asociația în toate afacerile curente și în relațiile externe	- este ales de către adunarea generală a membrilor pentru un mandat de 3 ani. Este permisă realegerea, o singură dată - pune la dispoziția adunării anuale a membrilor un raport despre activitatea Uniunii - stabilește competențele comisiei executive

Desființarea Federației/ Uniunii	- poate fi decisă numai prin votul majoritar a 2/3 din numărul total al membrilor, vot exprimat în cadrul unei adunări generale extraordinare	- poate fi decisă numai prin votul majoritar a 2/3 din numărul total al membrilor, vot exprimat în cadrul unei adunări generale extraordinare	- poate fi decisă numai prin votul majoritar a 2/3 din numărul total al membrilor
--	---	---	---

UN ARHIVIST MUREȘEAN. IOAN MOLDOVAN (1938-1998)

Liviu BOAR

A Mures county archivist. Ioan Moldovan

Summary

Ioan Moldovan (1938 – 1998) was born in the village of Riciu, currently in the Mures county, where he attended primary school, then the “Papiu Ilarian” secondary school of Tirgu Mures. After a short hiatus, he returned to the same school which he later graduated. He was admitted to the faculty of Romanian and History at the Pedagogical Institute of 3 years in Tirgu Mures and graduated in 1964. He later completed his education at the Faculty of History and Philosophy of the Babes Babes Bolyai University of Cluj Napoca. Soon after graduating from the Pedagogical Institute, he began his career as archivist which lasted for more than 3 decades and to which he was fully dedicated. The article’s author quotes from the “characterizations” of Ioan Moldovan which reveal traits confirmed by his colleagues and collaborators: he was perseverant, well-prepared professionally, eager to improve his knowledge.

Photography was one of his passions, but also gliding and parachuting. The article concludes with the thoughts of several of Ioan Moldovan’s friends and collaborators who remember him as a consummate professional, a dedicated teacher and a good friend.

L-am cunoscut pe **IOAN MOLDOVAN** în anul 1990 când, la propunerea conducerii Arhivelor Statului¹, am fost transferat în interesul serviciului de la Filiala Arhivelor Statului Harghita din Miercurea Ciuc, unde îndeplineam funcția de șef de filială, la Filiala județului Mureș pe aceeași funcție.

Era un bărbat de statură medie cu veșnica lui țigară aprinsă în colțul gurii, un om amabil, respectuos, cu niște ochi iscoditori în spatele ochelarilor săi, se pare cu multe dioptrii. Am aflat însă, din păcate, că „motorașul” (inima cu alte cuvinte) îi făcea probleme, fiind chiar pensionat pe caz de boală și care, în final, a încetat să mai bată la numai 60 de ani.

Am avut în el, în perioada cât am colaborat, un coleg și un subordonat loial, un om de bună credință, meticulos în tot ceea ce făcea – parcimonios în ale scrisului – dar profund și documentat în ceea ce a încredințat tiparului.

IOAN MOLDOVAN, **Nelu** pentru prieteni, s-a născut la 17 noiembrie 1938 în localitatea Râciu, județul Mureș, ca fiu a lui Ioan angajat la Ocolul agricol

¹ Director general era în acea vreme profesorul universitar dr. (general în rezervă) Ioan Alexandru Munteanu.

Râciu, ulterior tehnician agronom la Consiliul Agricol al Regiunii Mureș-Autonomă Maghiară² și al Paulinei Moldovan născută Dobrău.

Referitor la parcursul școlar și profesional al viitorului arhivist, până la absolvirea Institutului Pedagogic de 3 ani din Târgu-Mureș, vom apela la un „Referat” întocmit de către Rectoratul Institutului, Serviciul Personal la absolvirea acestuia, semnat de către rectorul Ioan Lapohos³ în care se arăta: „Tov. Moldovan Ioan în anul 1946 a început cursurile școlii elementare din Râciu pînă în anul 1950 cînd se transferă la școala medie „Papiu Ilarian” din Tg. Mureș, unde a urmat pînă în anul 1955.

În toamna anului 1955 a intrat în cîmpul muncii la IRA 2. din Tg. Mureș ca ucenic lăcătuș, unde a lucrat pînă în toamna anului 1956.

În anul 1957 a fost angajat la ICI Tg. Mureș ca sortator, aicea a lucrat pînă în anul 1959.

În toamna anului 1957 a reînceput să frecventeze cursurile școlii medii „Papiu Ilarian” Tg. Mureș, secția serală, terminînd clasa XI-a în anul 1959, cînd și-a luat și examenul de maturitate.

În anul școlar 1959/60 a fost încadrat ca profesor suplinitor la școala de 7 ani din comuna Mociu raionul Luduș.

În anul 1960 a fost angajat la AGEVEACOOOP Tg. Mureș, ca recepționar, pînă în anul 1961, cînd a demisionat.

În anul 1961, s-a înscris la Institutul Pedagogic de 3 ani Tg. Mureș, secția romînă-istorie a Facultății de filologie, unde în acest an (1964 – nn.) își termină studiile. În cei 3 ani de studii a acordat un interes deosebit pregătirii sale profesionale. La examene și colocvii a obținut rezultate foarte bune, fiind considerat un student fruntaș la învățătură. Din punct de vedere politic și ideologic este bine pregătit. În cadrul org. UTM a avut în permanență funcții de răspundere de care s-a achitat cu cinste”⁴.

² Caracterizare asupra absolventului Moldovan Ion Ion (sic!) din Tg. Mureș, întocmită de I. Ranca, șeful serviciului, la data de 17.10.1964 în vederea angajării lui Ioan Moldovan ca arhivist după absolvirea Institutului Pedagogic de 3 ani Tg. Mureș. Arhiva Serviciului Arhivelor Statului regiunea Mureș-Autonomă Maghiară, d. 28/1964, f. 253.

³ Ioan Lapohos, 1929-2010, rector între anii 1964-1976.

⁴ În redarea textelor am păstrat ortografia epocii scrierea cu î din i precum și prescurtările uzuale în acea perioadă istorică.

- R E F E R A T -

MOLDOVAN IOAN

Absolvent al facultății de
filologie, secția română-istorie.-

Data și locul nașterii : 17 nov.1938, com.Riciu,rai.Ludus
Originea socială : agricultor
Naționalitatea : română
Apartenența politică : membru UTM din anul 1956
Starea civilă : necăsătorit
Domiciliul : Tg-Mureș, str.Libertății nr.20.-

Tov.Moldovan Ioan în anul 1946 a început cursurile școlii
elementare din Riciu până în anul 1950 când se transferă la școala me-
die "Papiu Ilarian" din Tg-Mureș, unde a urmat până în anul 1955.

În toamna anului 1955 a intrat în cîmpul muncii la IRA 2. din
Tg-Mureș ca ucenic lăcătuș, unde a lucrat până în toamna anului 1956.

În anul 1957 a fost angajat la ICI Tg-Mureș ca sortator, aicea
a lucrat până în anul 1959.

În toamna anului 1957 a reînceput să frecventeze cursurile
școlii medii "Papiu Ilarian" Tg-Mureș -secția serală- terminînd clasa
XI-a în anul 1959, cînd și-a luat și examenul de maturitate.

În anul școlar 1959/60 a fost încadrat ca profesor suplinitor
la școala de 7 ani din comuna Mocii raionul Ludus.

În anul 1960 a fost angajat la AGEVEACOOOP Tg-Mureș, ca recep-
ționar, până în anul 1961 cînd a demisionat.

În anul 1961, s-a înscris la Institutul Pedagogic de 3 ani
Tg-Mureș, secția română-istorie a facultății de filologie, unde în acest
an își termină studiile.

În cei 3 ani de studii a acordat un interes deosebit pregă-
tirii sale profesionale. La examene și colocvii a obținut rezultate
foarte bune, fiind considerat un student fruntaș la învățătură.

Din punct de vedere politic și ideologic este bine pregătit.

În cadrul org.UTM a avut în permanență funcții de răspundere
de care s-a achitat cu cinste.

Tată :Moldovan Ioan, agricultor, a posedat 2,05 Ha pămînt în
comuna Riciu pînă în anul 1950 cînd și-a vîndut pămîntul și s-a stabilit
în orașul Tg-Mureș, unde a urmat cursul de tehnician agricol în care
ramură lucrează și în prezent la Sfatul popular al raionului Tg-Mureș,
secția agricolă. Nici în trecut și nici în prezent n-a fost încadrat
politic.

Mamă :Moldovan Paulina, casnică, locuiește împreună cu soțul,
nu este cunoscută cu activitate politică.

Frați :-Moldovan Gheorghe, elev la școala medie "Papiu Ilarian"
Tg-Mureș, este membru UTM.

-Moldovan Emil, elev la școala de meserii "Simon Geza"
Tg-Mureș, -

- Moldovan Marius, minor.

Rudele apropiate corespund.-

Tg-Mureș, la 21 iulie 1964

R E C T O R,

Lapchos Ioan

INSPECTOR ȘEF CATEDRĂ

Koch [signature]

Referat întocmit de rectorul Institutului Pedagogic de 3 ani Târgu-Mureș privind
activitatea absolventului Ioan Moldovan

În anul 1961 s-a înscris la concursul de admitere la Facultatea de Limba
Română-Istorie a Institutului Pedagogic de 3 ani din Târgu-Mureș, fiind declarat

admis. Pe parcursul celor trei ani a obținut rezultate bune, iar la examenul de stat, susținut în sesiunea din iulie 1964, a obținut media generală 9. Președintele comisiei de examen a fost istoricul și criticul literar Gavril Scridon, conferențiar la acea dată la catedra de limba și literatura română a Institutului Pedagogic din Tîrgu-Mureș⁵.

Conform foii matricole a fost „repartizat în producție conform ordinului nr. 1378/12.VII.1964 la Școala de 8 ani Ibănești-Pădure, rai.<onul> Reghin”, însă nu a ocupat postul de profesor, fiind angajat în sistemul Arhivelor Statului.

Iată ce scria Ioan Ranca viitorul șef al viitorului arhivist în „Caracterizarea” întocmită în vederea angajării sale ca arhivist: „*Moldovan Ion Ion (sic!) a reușit să absolve cursurile școlii medii în parte ordinar și parte la cursul seral obținând rezultate bune și foarte bune.*

După terminarea școlii medii a lucrat în producție până în anul 1961, când s-a înscris la Institutul Pedagogic de 3 ani din Tg. Mureș, Facultatea de română-istorie, pe care l-a absolvit în anul 1964 cu note foarte bune, inclusiv Examenul de stat.

Din constatările făcute pe teren rezultă că titularul este un element modest, cinstit, corect și sîrguincios....

Dat fiind faptul că la serviciul nostru există posturi vacante de arhiviști, propunem încadrarea tov. Moldovan Ion Ion într-unul din aceste posturi, cu încadrarea 1050 lei + 140 lei primă M.A.I., începînd cu data de 1 noiembrie 1964”⁶.

Dosarul de angajare (de cadre, așa cum era denumit în acea perioadă) a fost înaintat de șeful Serviciului Arhivelor Statului regiunea Mureș-Autonomă Maghiară la Direcția Generală a Arhivelor Statului din București la data de 17.10.1964, el fiind aprobat, iar prin Ordinul Directorului General al Direcției Generale a Arhivelor Statului, Nicolae Dinu, nr. 113 din 01.11.1964 MOLDOVAN Ioan IOAN a fost angajat ca arhivist, poziția 400 din statul de organizare la Serviciul Arhivelor Statului Regiunea Mureș-Autonomă Maghiară, unde își va desfășura întreaga activitate până la pensionarea definitivă din anul 1993. (În perioada 1990-1993 a fost pensionat medical din cauza problemelor cardiace cu drept de muncă de 4 ore).

Conform uzanțelor vremii, având în vedere că Arhivele Statului făceau parte din Ministerul Afacerilor Interne (M.A.I.), la angajare în sistem se efectua o verificare asupra titularului precum și a rudelor acestuia.

⁵ Gavril Scridon s-a născut la 16 mai 1922 la Feldru județul Bistrița-Năsăud. Urmează cursurile Universității din Cluj, unde își susține doctoratul cu o teză despre George Coșbuc. A fost șef de catedră apoi decan la Institutul Pedagogic din Tg. Mureș. A lucrat la lectoratele de limbă română de la Universitățile din München și Budapesta. A fost ales membru al Societății de Ungarologie și membru al Uniunii Scriitorilor Maghiari din Budapesta. A plecat la cele veșnice la 6 septembrie 1996. Cf. „*Amintiri cu profesorul universitar Gavril Scridon*” în „Răsunetul – Cotidianul bistrițenilor de pretutindeni” din 18.11.2008.

⁶ Arhiva Serviciului Arhivelor Statului regiunea Mureș-Autonomă Maghiară, d. 28/1964, f. 253.

Iată câteva extrase din documentul intitulat „Constatare asupra părinților și rudelor apropiate ale tov. Moldovan Ion din orașul Tg. Mureș str. Libertății nr⁷”.

„a) asupra titularului: Stînd de vorbă cu tov. Urzică Valer, planificator la serv. Social studențesc din cadrul Institutului Pedagogic din Tg. Mureș, acesta a reliefat că îl cunoaște pe tov. Moldovan Ion⁸ din anul 1958, cînd au lucrat la aceeași întreprindere și au urmat liceul seral împreună, fiind în aceeași clasă. La fosta întreprindere la care au lucrat împreună, tov. Moldovan a fost apreciat ca un foarte bun muncitor de către conducere și, în mai multe rînduri, a fost trecut ca fruntaș în producție. În permanență îl preocupă realizarea celor trasate în sarcina lui și îl preocupă soluționarea problemelor în modul cel mai corect și util. Este un om conștient că sarcina trasată trebuie să o ducă la bun sfîrșit. Este bine pregătit și caută în permanență să-și îmbogățească cunoștințele profesionale și politice. La cursul seral a fost cel mai bine pregătit la lecții și a obținut rezultate foarte bine (sic!). Este colegial și ajută pe colegi. Este un om cu multă perspectivă în viitor.

Tov. Gudea Aurel⁹ asistent la catedra de istorie de la Institutul Pedagogic de 3 ani din Tg. Mureș, locțiitor al secretarului Comitetului U.T.M. pe institut, cunoaște pe tov. Moldovan Ion din anul 1962 în calitate de student și-l apreciază ca un student foarte sîrguincios, cu mare putere de muncă. La toate examenele avute a obținut note de bine și foarte bine. Profesional este foarte bine pregătit și, cu ocazia fiecărui seminar, a dovedit acest lucru prin faptul că era motorul începerii discuțiilor și a dezbaterilor și elucidarea problemelor. Nu abandonează problema ridicată și caută să o dezbată pînă au înțeles-o toți colegii. Era preocupat în orice moment de a găsi dovezi cît mai clare în elucidarea problemelor și în dezbaterile lor prin consultarea și fișarea materialului bibliografic indicat. Bine pregătit politic ca urmare a fost ales secretar U.T.M. pe facultate în cadrul anului, înainte fiind organizator de grupă A.S. Ca secretar U.T.M. l-a preocupat antrenarea tuturor utemiștilor și colegilor la pregătirea în sesiune și totodată a organizat și diferite munci cu folos obștesc. Se poate conta pe el în orice muncă. Este perseverent și hotărît. Tov. Budea Elena, profesoară în comuna Cristești, Tg. Mureș, cunoaște pe tov. Moldovan Ion din anul 1961 de la începerea facultății fiind coleg de grupă. Este un tovarăș corect, harnic și bun tovarăș de muncă. Este foarte bine pregătit profesional. La toate seminariile el începea discuțiile dezbătînd probleme foarte importante din care se putea deduce că a cercetat în afară de materialul bibliografic cerut și alte documente. În decursul celor 3 ani de studii s-a prezentat la toate examenele în mod exemplar obținînd note de 9 și 10. Ca organizator de grupă A.S. a dat tot sprijinul colegilor

⁷ Ibidem, f. 255-258. Documentul nu este semnat nu are dată și nici număr de înregistrare dar poartă antetul Serviciului Arhivelor Statului reg. Mureș-Autonomă Maghiară.

⁸ În multe documente apare numele de Ion. Numele corect este IOAN.

⁹ Greșeală de dactilografiere. Este vorba de GALEA AUREL ajuns ulterior profesor universitar, specialist în istoria contemporană a României.

în pregătirea profesională și în ridicarea nivelului politic. S-a bucurat de simpatie din partea colegilor. Cu ocazia diferitelor ședințe de lucru pe facultate organizate de conducerea institutului a fost evidențiat și premiat. Se poate conta pe activitatea lui. Nu are nici un viciu. Este un element cinstit și cu mare putere de muncă.

Tov. Popescu Marilena, profesoară în comuna Curteni, raî. Tg. Mureș. Îl cunoaște pe tov. Moldovan Ion din 1961 de la facultate. În tot timpul celor 3 ani tov. Moldovan Ion a avut o comportare justă și amicală demnă de urmat. Are o mare putere de muncă. Este modest și harnic, perseverent și hotărât în activitatea sa. La facultate a depus o activitate de pregătire profesională cât și politică considerînd că a fost în permanență cooptat în diferite munci politice și în organizația studenților. În anul I a fost organizator de grupă A.S., iar mai apoi secretar U.T.M. pe facultate. În acest timp s-a bucurat de simpatie din partea colegilor și în același timp de autoritate. A fost premiat de către conducerea institutului pentru munca depusă în pregătirea profesională și rezultatele obținute la examen. Este un tovarăș bine pregătit și cu mult simț de răspundere. Tov. Borda Mircea, ofițer M.A.I. din cadrul Direcției Regionale Mureș – A.M. îl cunoaște pe tov. Moldovan Ion din 1961 fiind colegi de grupă la facultate și totodată și de acasă fiind comuna Rîciu. Ca student relatează că a fost cel mai sînguincios în pregătirea profesională și a fost acela care a luat cuvîntul fără nici o reticență, fiind foarte bine pregătit. Rezultatele examenelor au dovedit acest lucru obținînd numai note de 9 și 10. Împreună s-au pregătit pentru examenul de stat și l-a ajutat foarte mult și pe dînsul. La fel în familie respectă pe părinți. Părinții îi sînt oameni cinstiți și atașați regimului nostru. Tatăl, tov. Moldovan Ion a fost la început om de serviciu la Ocolul Agricol Rîciu și, prin sprijinul acordat de statul nostru democrat, și-a făcut cursul de tehnician agronom actualmente la Consiliul regional agricol. Toate rudele sunt atașate regimului nostru și lucrează în G.A.C. În trecut nu au făcut parte din nici o organizație politică. Tatăl tov. Moldovan se bucură de multă apreciere din partea oamenilor din comună.

b). asupra părinților și rudelor apropiate (urmează două referințe despre rudele candidatului care sunt apreciate în colectivitatea în care își desfășoară activitatea). Concluzii: Toate persoanele cu care s-a luat legătura în vederea stabilirii originii și a atitudinilor față de regimul nostru manifestate de Moldovan Ion, părinții și rudele apropiate ale acestuia, afirmă cu certitudine că toți sunt cinstiți și atașați regimului nostru. Nici unul din ei n-a suferit condamnări. Nu au făcut parte din organizații sau partide politice în trecut, în prezent s-au integrat cu dragă inimă în construcția socialistă. Colegii de muncă îi apreciază ca fiind oameni cinstiți, harnici. Se bucură de bună reputație și popularitate. Există garanții suficiente asupra calităților profesorului Moldovan Ioan.”

Parcursînd cele relatate de către cei intervievați, pe lângă șabloanele inerente unor asemenea materiale, se desprind câteva trăsături de caracter ale

viitorului arhivist: perseverența firea sa iscoditoare, precum și buna sa pregătire profesională, consemnată în rezultatele pe care le-a obținut la examene în cei trei ani de studenție, remarcate de cei care au dat relațiile respective.

La prima ședință de analiză a muncii serviciului la care a participat tânărul arhivist, cea pe anul 1964, anul angajării sale în sistemul arhivelor, ia cuvântul și arată că: „fiind nou numit la acest serviciu a căutat să se documenteze în istoria Transilvaniei. Va căuta să-și însușească cunoștințele de limba maghiară, necesară la fișarea unor documente scrise în această limbă. În privința dării de seamă o apreciază ca bună”¹⁰.

În continuare vom reproduce câteva pasaje din prima Caracterizare întocmită de șeful Serviciului, Ioan Ranca, pentru perioada lucrată de proaspătul arhivist Ioan Moldovan în anul 1964, caracterizare care i-a fost adusă la cunoștință la data de 20 ianuarie 1965 și care poartă mențiunea scrisă cu cerneală: „20.I.1965. Am luat la cunoștință și sînt de acord cu conținutul caracterizării. ss indescifrabil”.

„În perioada care a urmat încadrării arhivistul a căutat și a reușit într-o oarecare măsură să-și însușească legislația, instrucțiunile și normele arhivistice fundamentale, urmînd ca în continuare să le aprofundeze și să treacă la lucrări în care să aplice ceea ce a învățat. Ca absolvent, arhivistul s-a situat printre studenții fruntași posedînd frumoase cunoștințe de istorie și avînd un nivel politico-ideologic ridicat. Este preocupat de aprofundarea problemelor care îi sunt încredințate. Arhivistul Moldovan Ion este un tînăr hotărît, cinstit, corect și punctual, nu are vicii, este principial și dovedește o continuă dorință de însușire de noi cunoștințe, îi place studiul și este hotărît ca în cel mai scurt timp să-și însușească cunoștințele și tehnica necesară astfel încît să poată fi de un real sprijin serviciului. În lucrările ce i-au fost încredințate a dovedit spirit de răspundere, ceea ce constituie garanția că pe viitor va deveni un bun arhivist. Ca lipsuri este necesar să arătăm că tovarășul Moldovan Ion trebuie să-și învingă o anumită doză de timiditate, să fie mai hotărît și mai categoric în relații să citească mai multă literatură de specialitate. Activitatea desfășurată în anul 1964 poate fi apreciată ca satisfăcătoare. Mai ales că prin atașamentul ce a dovedit față de serviciu în mod voluntar și dezinteresat și-a oferit cunoștințele și capacitatea în rezolvarea sarcinilor ce au stat în fața serviciului. Prezenta caracterizare s-a întocmit pe baza cunoașterii nemijlocite a activității arhivistului. Șeful serviciului I. Ranca ss indescifrabil, L.S.”¹¹.

Până la pensionare arhivistul Ioan Moldovan s-a dedicat cu abnegație nobilei meserii închinată studierii slovei scrise. A avut în responsabilitate un depozit de arhivă care adăpostea fonduri importante precum Primăria Târgu-Mureș (1471-1968), liceele „Alexandru Papiu Ilarian” și „Unirea” din Târgu-Mureș, „Petru Maior” din Reghin, școlile normale din Reghin și Târgu-Mureș,

¹⁰ Idem, d. 1/1964, f. 173, Proces verbal de analiza muncii pe anul 1964.

¹¹ Ibidem, f. 299.

fonduri eclesiastice (protopopiate și parohii) ale cultelor care au activat în arealul mureșean.

Alături de colegi. De la stânga la dreapta: Alexandru Pal Antal, Maria Bota, Ioan Ranca, Alexandru Cîmpian, Viorel Grama, Ioan Moldovan

A efectuat lucrări de inventariere și de pregătire pentru microfilmare a documentelor, a studiat istoria instituțiilor creatoare de arhivă și a materializat aceste studii prin întocmirea prezentărilor de fond, incluse ulterior în primul volum al *Îndrumătorului arhivistic* publicat de arhiviștii mureșeni în anul 1984.

În cadrul învățământului profesional a participat activ la dezbaterile referatelor profesionale prezentate cu ocazia reuniunilor cercurilor profesionale, elaborând la rândul său referate care au fost apreciate de colegi¹².

¹² „Cuvinte și expresii ieșite din uz întâlnite în documente și corespondențele lor în limba actuală,, „Semnificația actuală a unor cuvinte din literatura memorialistică a anului 1848 (comentarea unor termeni)”, „Arhiva Comitatului Tîrnava și Prefectura jud. Tîrnava Mică (prezentare de fond)”, „Categorii de izvoare documentare existente în fondurile filialei Arhivelor Statului Tg. Mureș privind dezvoltarea industrială a orașului Tîrgu-Mureș (sec. XV-1848)”, „Tendințe și încercări de colaborare între revoluționarii români și maghiari în timpul Revoluției burghezo-democratice din 1848-1849 în Scaunul Mureș”, „Documentele create de cultele religioase din păstrarea filialei Mureș”, prezentări de fonduri și colecții valorificate așa cum am arătat în *Îndrumătorul arhivistic*, precum și altele aflate în depozitele Arhivelor Naționale Mureș, nevalorificate din păcate prin publicare de către autorul lor.

Între 1965-1969 și-a completat studiile superioare absolvind în 1970 cu examen de diplomă (nota 9) Facultatea de Istorie-Filozofie (curs fără frecvență) a Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca.

În anul 1976, la aceeași universitate de prestigiu clujeană, urmează în perioada aprilie-septembrie un curs postuniversitar de istorie-arhivistică cu „scoatere din producție” timp de o lună, iar în perioada 1981-1985 am urmat împreună cursul de „Paleografie maghiară” organizat de către Școala Națională de Perfecționare Arhivistică din cadrul Arhivelor Statului din București, cu convocări anuale de câte o lună, care au avut loc la Brașov, Cluj-Napoca și Târgu-Mureș, curs finalizat cu eliberarea Certificatului care atestă specializarea în paleografia maghiară a absolvenților.

Ioan Moldovan prezentând o comunicare științifică la sediul Arhivelor din Târgu Mureș.
De la stânga la dreapta: Meszaros Jozsef – bibliotecar, Ioan Ranca – director al Arhivelor
Mureșene între 1962-1990, prof. univ. dr. Valeriu Lazăr și prof. Dragoș Vasile

Unul dintre hobby-urile sale era arta fotografică.

La noul sediu al Arhivelor Mureșene, inaugurat la 8 decembrie 1978, și-a amenajat un laborator fotografic dotat la nivelul tehnicii din acea vreme, unde a realizat zeci de reproduceri fotografice după documentele mureșene cu care au fost organizate o serie de expoziții dedicate unor personalități precum Mihai Viteazul (În fondul Primăria Tg. Mureș aflat în depozitul pe care îl gestiona Ioan Moldovan se află o serie de documente emise din cancelaria lui Mihai Viteazul, unele cu semnătura sa autografă – n.n. L.B.) Horea, Cloșca și Crișan.

Într-o autobiografie autografă întocmită în anii 80 menționa faptul că între 1979-1982 s-a specializat „în arta fotografică și lucrări de laborator foto pentru nevoile filialei (expoziții, facsimilare etc.) <prin> studiu teoretic și practic în mod individual din proprie inițiativă, fără scoatere din producție”.

Dar ceea ce surprinde într-adevăr este o altă pasiune pe care a avut-o viitorul arhivist, curmată însă destul de devreme datorită problemelor cardiace de care suferea, cea a planorismului și a parașutismului. În autobiografia întocmită cu ocazia angajării sale ca arhivist scria: „În perioada 1955-1958 am urmat și cursurile teoretice și practice de zbor fără motor, parașutism și zbor cu motor, organizate în cadrul A.V.S.A.P. Tg. Mureș obținând calificările respective”.

În încheiere vom publica câteva gânduri despre Ioan Moldovan ale unor mureșeni ale căror destine s-au intersectat cu al său.

„L-am cunoscut pe Ioan Moldovan, „Nelu” cum îi spuneam noi colegii, în anul 1990, încă din prima zi a angajării mele la, pe atunci, Filiala Mureș a Arhivelor Statului. M-a impresionat de la început prin străduința lui de a mă face să mă simt „acasă”, alături de un om pe care parcă l-aș fi cunoscut de o viață. Modestia care îl caracteriza și am descoperit, în fiecare zi petrecută în instituție, un om dincolo de a fi îndrăgostit de meseria sa, preocupat de cine va „moșteni” documentele pe care le gestiona. Alături de el am aflat, rând pe rând, tainele muncii de arhivist și mi-au trebuit ani de zile să înțeleg cum reușise să-și învețe „pe de rost” depozitul de care răspundea. Credeam că este o glumă pentru că mi se părea imposibil să ai o memorie atât de cuprinzătoare. Îi datorez mare parte din ceea ce știu astăzi, însă cel mai important lucru învățat de la Ioan Moldovan este că în arhivistică fiecare lucru început trebuie terminat, că nu poți să faci mai multe lucruri de o dată, că îți trebuie atenție, concentrare maximă, dar mai ales dragoste pentru comorile scrise lăsate nouă de antecesorii. Deși știam că sănătatea îi este precară, dispariția lui neașteptată mi-a lăsat gustul amar al multor „secrete ale meseriei pe care ar fi mai trebuit să mi le spună.”

Milandolina Beatrice Dobozi¹³

„Bunul meu prieten și fost coleg, Ioan Moldovan (Nelu cum îi mai spuneam noi), ne-a părăsit mult prea devreme, deoarece o cruntă boală i-a curmat viața.

Am fost colegi de liceu, la fosta școală medie „Al. Papiu Ilarian” din Târgu-Mureș, secția reală, promoția anului 1959, clasa XI B, unde am beneficiat de competența unor profesori precum Simion Petru, profesor de matematică, Moldovan Eleonora, profesor de fizică și chimie sau Tompea profesor de limba română. Însă cel care ne-a dezvăluit tainele trecutului a fost profesorul de istorie

¹³ Consilier superior la Arhivele Naționale Mureș, doctorand, autoare a unor studii de referință privind istoria bisericii românești din arealul mureșean în secolele XIX-XX.

Lupșa Ioan, fiind și dirigintele clasei, el având o mare influență în alegerea profesiei sau a pasiunii pentru istorie.

După anii de liceu ne-am despărțit, fiecare alegându-și noua carieră, Nelu Moldovan aceea de istoric, iar eu arhitectura. După un timp mai îndelungat, cam prin anii 1973-1974, preocupându-mă de trecutul istoric al orașului Târgu-Mureș, m-am adresat la Arhivele Statului din acea vreme, aflătoare în localitate, unde m-am întâlnit cu Moldovan Ioan. Cu acordul d-lui. Ioan Ranca, directorul instituției respective, fostul meu coleg, pe lângă probitatea sa profesională, a dat dovadă de solitudine, fiindu-mi deosebit de folos în dezlegarea tainelor documentelor. El a fost primul care mi-a pus în mână documente legate de trecutul istoric al orașului, de la actele privilegiale date de Mihai Viteazul, Sigismund Báthori sau alți principii, până la cele de impuneri fiscale sau conscripții urbariale. M-am bucurat din plin sprijinul său, îndrumându-mă în cercetarea documentelor, dându-mi explicații cu privire la conținutul acestora, acolo unde era cazul și traducându-mi textul, cunoscând paleografia medievală. Prin intermediul său l-am cunoscut și m-am bucurat de ajutorul regretatului arhivist și latinist Liviu Moldovan. Tot Nelu Moldovan a întocmit o suită de fotocopii după numeroase documente sau portrete ale unor principii sau personalități de seamă a orașului, dându-mi posibilitatea de a scrie o primă parte a „Istoriei orașului Târgu-Mureș”, aflată în manuscris la Arhivele Naționale Direcția Județeană Mureș.

Ceea ce este important pentru mine este faptul că Ioan Moldovan a fost primul care, luând în considerare pregătirea mea profesională și locul de muncă, la Serviciul de Sistematizare și Arhitectură a orașului, m-a îndrumat să mă axez mai mult pe evoluția urbană a localității, idee reluată cu insistență și de dl. Ioan Ranca.

Nu cunosc în întregime activitatea publicistică, editorială a lui Ioan Moldovan, însă din cele câteva lucrări care mi-au parvenit pot face aprecierea că acesta ar fi avut o activitate consistentă și de valoare, dat fiind calitățile profesionale și seriozitatea de care a dat dovadă în elaborarea acestora”.

Ioan Eugen Man¹⁴

¹⁴ Ioan Eugen Man – autorul unei monumentale trilogii de istorie urbană a municipiului Târgu-Mureș însumând peste 1400 de pagini, publicată la Editura „NICO” din Târgu-Mureș: vol. I în 2006 *Târgu-Mureș – Istorie urbană de la începuturi până la 1858*, vol. II în anul 2009 perioada 1850-Primul Război Mondial și vol. III în anul 2010 cuprinzând perioada interbelică. În anul 2005 a publicat la Editura Reîntregirea a Arhiepiscopiei Ortodoxe Române de Alba Iulia o altă lucrare de referință *Biserici de lemn din județul Mureș. Monumente de artă populară românească*, însumând 451 de pagini.

„Este foarte dureros să scrii despre cineva la timpul trecut, mai ales atunci când ți-a fost un foarte bun coleg, colaborator și prieten.

Prof. Ioan Moldovan (Nelu, cum îi spuneam noi cei apropiați), mi-a fost coleg de facultate și am rămas încă de atunci buni prieteni colaboratori. Ne-a apropiat dragostea pentru istoria neamului nostru. Ne-am petrecut mult timp în dezbateri aprinse despre anumite evenimente, mai ales după ce a descoperit foarte multe documente din istoria meleagurilor mureșene, dedicându-se cu mare pasiune studierii acestora în cadrul Arhivelor Statului, Filiala jud. Mureș, unde lucra ca arhivist principal, iar eu fiind profesoară de istorie la Colegiul Național Unirea din Tg. Mureș.

Mi-a fost de mare ajutor și am colaborat cu mare plăcere cu el pentru că era un om inteligent, pasionat de istorie, îmi oferea multe materiale didactice pentru orele de istorie de la clasă și nu numai. Mi-a condus de multe ori elevii când vizitam Arhivele Statului și le explica cu competență materialele expuse și diferite evenimente. Era îndrăgostit de acele materiale, pe care le studia și din care a extras esențialul, din care au izvorât atâtea articole pe care le-a publicat.

Din această bună și îndelungată colaborare a rezultat și lucrarea „Revoluția de la 1848-1849 în Scaunul Mureș și împrejurimi” elaborată împreună în anul 1998. Este regretabil că lucrarea a apărut după ce bunul meu coleg a trecut la cele veșnice. Avea multe proiecte care au rămas neîmplinite, datorită sănătății, care l-a făcut să se retragă discret și să încheie această activitate bogată și foarte dragă lui.

Am regretat mult dispariția lui Nelu Moldovan pentru că am învățat multe de la el (era un om de la care aveai ce să înveți) pentru că mi-a fost un coleg drag, un colaborator apropiat și un prieten adevărat”.

Terezia Losonczi¹⁵

„Nelu Moldovan, cum era numit de noi, mi-a fost coleg de serviciu de la angajarea sa la Arhivele din Tîrgu Mureș până la pensionare. Am făcut împreună „ucenicia” în arhivistică, eu fiind doar cu un an mai repede venit la această instituție. Am parcurs împreună diferitele faze ale evoluției arhivisticii românești, dintre anii șaizeci-optzeci ai secolului trecut. Am făcut, cot la cot, preluări masive de arhive, ordonări și inventarii de fonduri din diferite epoci, împreună am însușit și tehnica „muncii de teren” și multe altele. Noi am fost acea generație de arhiviști, care au făcut de toate la Arhive: de la măturat în depozit până la pregătire pentru publicare a documentelor, inclusiv efectuare de traduceri. Și la toate aceste activități s-a creat și s-a menținut între noi o colaborare colegială exemplară la serviciu și o relație de prietenie în afara serviciului.

¹⁵ Profesoară de istorie la Colegiul Național „Unirea” din Târgu-Mureș, coautoarea volumului apărut postum *Revoluția de la 1848-1849 în Scaunul Mureș și împrejurimi*, Editura TIPOMUR, Târgu-Mureș, 1999.

Nelu Moldovan s-a dovedit a fi un bun arhivist, un om de echipă cu mare suflet. Decesul lui prematur a fost o mare pierdere nu numai pentru familia sa, ci și pentru arhivistica românească”.

Pál-Antal Sándor¹⁶

BIBLIOGRAFIE

I - STUDII

1. *Date demografice privind orașul Târgu-Mureș în perioada anilor 1700-1778 în „MARISIA”, Nr. X, Târgu-Mureș, 1980, pp. 141-151*
2. *Îndrumător în Arhivele Statului Județul Mureș*, vol. I, București, 1984, coautor
3. *Date demografice privind orașul Târgu Mureș în perioada anilor 1784-1800 în „MARISIA”, nr. XIII-XIV, Târgu Mureș, 1983-1984, pp. 177-184.*
4. *Dinamica populației în satele Văii inferioare a Gurghiului în SABIN MANUILĂ. Istorie și demografie*, Cluj-Napoca, 1995, pp. 113-126.

II – PUBLICAȚII

1. *Îndrumător în Arhivele Statului județul Mureș*, vol. I, Îndrumătoare arhivistice, 19, București, 1984, coautor.
2. Terezia Loșonți, Ioan Moldovan, *Revoluția de la 1848-1849 în Scaunul Mureș și împrejurimi*, Editura TIPOMUR, Târgu-Mureș, 1999

¹⁶ Pal-Antal Alexandru (Sandor), arhivist la Arhivele Mureșene între 1963-2005, doctor în istorie, autorul unor lucrări de referință privind istoria fostului Scaun Mureș precum și a secuimii în general. De curând a publicat primul volum dintr-o istorie a Târgu-Mureșului intitulată *Marosvasarhely története. I., A kezdetektől 1848-ig (Istoria Târgu-Mureșului. I., De la începuturi până la 1848*, Mentor Kiado, Marosvasarhely, 2009. Este prima lucrare care abordează istoria Târgu-Mureșului după monografia lui Traian Popa din 1932.

Terezia Losonczy Ioan Moldovan

**Revoluția de la 1848 - 1849
în Scaunul Mureș și în împrejurimi**

Lucrarea editată postum în anul 1999 la Editura TIPOMUR din Târgu-Mureș

OMAGIU ARHIVIȘTILOR

În ultima jumătate a secolului XX, în sistemul Arhivelor Statului, au avut loc mai multe manifestări comemorative, închinată împlinirii a 125, 150 sau 165 de ani de la înființarea instituției în Țara Românească și Moldova. Apoi a fost aniversat jubileul – 50 de ani – de existență a 18 filiale ale Arhivelor Statului, devenite direcții județene ale Arhivelor Naționale.

Prin sesiuni științifice, organizate la nivel național și prin editarea unor volume de documente s-a cinstit memoria lui Dimitrie Onciul și a lui Aurelian Sacerdoțeanu, două repere fundamentale în evoluția instituției noastre, precum și a altor personalități care și-au legat numele de instituția Arhivelor românești.

În ultimul deceniu, rândurile arhiviștilor s-au rărit prin plecarea într-o lume mai bună și mai liniștită a lui Costică-Ioan Gârneață, Adrian Adamache, Ștefan Hurmuzache, Dan Baicu, Alexandru Florinel Duță, Elena Cozma ...

Îi avem printre noi, dar departe de colbul Arhivelor, pe Adrian Pricop, Virginia Isac, Gavril Irimescu, Alexandru Temciuc, Ștefan Cervatiuc, iar din aripa tânără, pe cel mai nou membru, Stela Giosan, binecunoscută nouă sub numele „Steluța de la Botoșani”.

A văzut lumina zilei pe 7 decembrie 1949, în orașul Brăila. După absolvirea școlii elementare (1956-1964) și a liceului de cultură generală (1964-1967), a urmat cursurile Facultății de Istorie, din cadrul Universității „Al. I. Cuza” Iași. Apoi, cu data de 1 septembrie 1972, a fost încadrată la filiala Arhivelor Statului din Botoșani, ca arhivist.

În câțiva ani, a parcurs toate etapele inițierii și ale perfecționării în arhivistică și științele auxiliare, fiind promovată, la începutul lui octombrie 1977, șef al filialei botoșănene. De atunci și până de curând, în aprilie 2008, adică vreme de 31 de ani, a condus, cu pricepere, talent și abilitate, destinele instituției.

Că n-a fost ușor, o știu toți cei care i-au fost, în timp, contemporani...

Că n-a avut posturi suficiente și destui salariați, comparativ cu județele învecinate, s-a observat mereu, la întâlnirile profesionale anuale...

Că n-a beneficiat, împreună cu micuța obște arhivistică, de minime dotări, distribuite la nivel național, cum ar fi autoturism pentru teren, aparate de citit microfilme pentru sala de studiu, calculatoare la secretariat și cereri, am descoperit, cu surprindere, atunci când încercam schimbul de experiență pe diferite paliere ale profesiei noastre.

Că a plecat la pensie, cu amărăciune în suflet, fiindcă reformarea instituției se producea prea lent și, nicidecum în punctele esențiale, că „timpul ne-a luat-o înainte”, am aflat la ultima întrunire profesională, desfășurată la Ipotești.

În pofida tuturor condițiilor vitrege, de sistem sau ideologice, filiala din Botoșani a ocupat un loc important în ierarhia națională, prin valoarea documentelor din tezaurul arhivistic propriu, referitoare la viața și activitatea unor personalități ale științei și culturii românești: Mihai Eminescu, Nicolae Iorga, George Enescu, Grigore Antipa, Octav Băncilă, Narcis Crețulescu, Alexandru Graur, Ștefan Luchian, Eugen Neculau, Octav Onicescu, Ion Pillat, Elie Radu, Păstorel Teodoreanu, Panait Zosin. Valorificând documentele în lucrări de specialitate, Stela Giosan s-a considerat, mereu „o norocoasă” și, în final, „mai bogată sufletește”.

Semnificative sunt și informațiile relative la participarea botoșănenilor în marile evenimente din istoria locală și națională - Unirea de la 1859, Războiul de Independență, războaiele țărănești din 1898 și 1907, Marea Unire din 1918, cele două războaie mondiale – publicate în studii și referate științifice, în paginile Anuarului Muzeului Județean de Istorie din Botoșani, *Hierasus*, și alte periodice de specialitate.

Cu 5-6 ani în urmă, la un curs festiv al anului IV Istorie, regretatul nostru profesor de Istorie modernă, Vasile Cristian, afirma că „omul nu este numai ce este, ci, mai ales, ceea ce vrea să fie.” În cazul nostru, d-na Stela Giosan nu s-a mulțumit cu îndeplinirea unei funcții administrative, ci a vrut să fie, în primul rând, un bun arhivist. De aceea, a fost preocupată de istoricul unor instituții și evoluția lor în timp: Poliția, Jandarmeria, Primăria orașului Botoșani, Liceul „Anastasia Bașotă” din Pomârla etc.

În revista „Forum”, publicație trimestrială a Direcției Județene Botoșani pentru Cultură, Culte și Patrimoniul Cultural Național, a prezentat colecția de Manuscrise, fondul de carte veche românească și străină din biblioteca documentară a Arhivelor botoșănene, fondurile personale și familiale armenesti. De asemenea, au văzut lumina tiparului scrisorile autografe Mihail Kogălniceanu, informațiile inedite despre activitatea pastorală a preotului protopop Alexandru Simionescu, urmate de unele documente privitoare la refugiații din Basarabia și Bucovina, în județele de graniță, Botoșani și Dorohoi.

Bibliografia arhivistică postdecembristă s-a îmbogățit cu trei lucrări importante: *Minoritățile naționale din România* (1996), *Mihai Eminescu în documente de arhivă* (2001), *Arhive personale și familiale. Repertoriu arhivistic* (2001), în elaborarea cărora d-na Stela Giosan a avut o contribuție însemnată.

Diplomă de excelență

Se acordă Doamnei STELA GIOSAN, cu prilejul împlinirii frumoasei vârste de 60 de ani, în semn de înaltă prețuire și recunoștință, pentru merite deosebite în domeniul arhivisticii românești, al dezvoltării, conservării și valorificării științifice și expoziționale a Patrimoniului Arhivistic Național al României, al organizării și desfășurării unor importante manifestări culturale și științifice, al promovării idealurilor naționale ale poporului român, cunoașterii și valorificării tradițiilor istorice românești, cât și pentru contribuția adusă la consolidarea comunității arhiviștilor români și sporirea prestigiului profesiei de arhivist și pentru modul profesionist prin care a promovat imaginea instituției Arhivelor Naționale ale României, căreia i-a dedicat întreaga activitate profesională.

Prof. Ilică Munteanu

[Signature]

Bacău, 19 noiembrie 2009

Dr. Ioan Lăcătușu

[Signature]

Acum, la moment aniversar, îi dorim colegiei și prietenei noastre încă 30 de ani buni și fructuoși, deoarece avem convingerea că un arhivist de vocație nu poate renunța la pasiunea de-o viață și nu se poate îndepărta, prea mult, de colbul molipsitor al Arhivelor. Încheiem cu urarea de suflet a aceluiași inegalabil magistru, Vasile Cristian, botoșănean de la Ripiceni: **LA MULȚI ANI FRUMOȘI !**

Aflată la a XV-a ediție, Sesiunea anuală de comunicări organizată de către Arhivele Naționale Bacău, care a avut drept obiectiv întărirea și permanentizarea unor legături spirituale între diferite categorii de cercetători și arhiviști din mai multe zone ale țării, s-a înscris, și în acest an, drept o manifestare de referință în viața culturală băcăuană.

Organizată din punct de vedere structural pe cele două secțiuni – arhivistică și istorie – manifestarea respectivă a inclus, la încheierea lucrărilor în plen și un moment deosebit, care pentru mine a căpătat o anume conotație emoțională.

Păstrând proporțiile cuvenite ale momentului respectiv, acesta s-a constituit într-un eveniment deosebit din viața și activitatea mea, din două considerente legate de timpul de desfășurare: anul 2009 înseamnă pentru mine aniversarea a 60 de ani de viață și mai bine de 36 de ani de activitate profesională neîntreruptă pe tărâm arhivistic botoșănean (din care 30 de ani și ca director al Arhivele Naționale Botoșani).

Prezentarea, în fața unui auditoriu onorabil și onorant, a unor aspecte din viața mea profesională – prin voia colegei mele d-na Rodica Iftimi de la Arhivele Naționale Bacău Iași, care a întocmit laudatio, completat apoi de colegii mei, d-nii Vilică Munteanu și Ioan Lăcătușu, inițiatorii și organizatorii momentului respectiv – s-a constituit a fi cea mai mare răsplată și recunoștință ce mi-a fost adusă în calitate de slujbaș al instituției Arhivelor românești, păstrătoare a tezaurului documentar-istoric ale cărui taine le-am descifrat de-a lungul timpului în intervalul 1972-2008.

Pentru aprecierile făcute m-au încercat, în acele momente, sentimente de mândrie și imensă bucurie justificate, dar și pe ceilalți colegi arhiviști cu același statut de pensionar aflați și ei la această manifestare, motiv pentru care se cuvine să adresez cele mai calde mulțumiri organizatorilor.

Încărcătura emoțională a momentului respectiv era dublată și de faptul că acesta se desfășura în contextul în care conducerea Arhivelor Naționale din ultimii ani nu a găsit nici timpul, nici locul și nici modalitatea de a marca astfel de momente deosebit de importante din viața și activitatea celor ce au fost în slujba Arhivelor românești.

Pentru aceste clipe emoționante și pentru tot ce au întreprins organizatorii, adresez sincere mulțumiri în numele meu personal și al colegei mele de la Brașov, d-na Marin Elisabeta, al cărui destin, în mare măsură, s-a identificat cu al meu.

Stela GIOSAN

Elisabeta Marin (n. Dinu) s-a născut la 23 noiembrie 1949 în Braşov. În 1967 a absolvit liceul „Unirea”, din aceeaşi localitate şi în anul 1972 Facultatea de filologie, secţia Germană-Română din cadrul Universităţii „Babeş-Bolyai” din Cluj-Napoca. La absolvirea facultăţii, prin repartitie, s-a angajat la Filiala Arhivelor Statului Braşov. De ce arhivele? După cum mărturiseşte chiar ea, într-un interviu „În adolescenţă, tatăl meu, fost Director General al Arhivelor Statului din România, mi-a prezentat Instituţia Arhivelor, importanţa ei şi câteva documente de la Mircea cel Bătrân şi Ştefan cel Mare care, la vremea aceea m-au impresionat în mod deosebit şi, într-un fel, mi-au motivat alegerea ulterioară”.

Arhivele din Braşov au devenit locul unde şi-a desfăşurat activitatea, timp

de peste 35 de ani, urcând treptat pe treptele profesionale şi ocupând din 1992 funcţia de director până în anul 2008, anul pensionării. Preocupată, în permanenţă de îmbogăţirea şi perfecţionarea pregătirii sale profesionale a urmat cursuri de iniţiere şi perfecţionare în arhivistică, cursuri de paleografie germană, cu stagii de specializare în paleografie germană în Germania la Koblenz şi München, cursuri de paleografie latină şi cursuri de iniţiere în informatică. În 1978 a obţinut, în urma unui examen susţinut la Universitatea Bucureşti, certificat de traducător din limba germană în limba română. A urmat şcoala doctorală din cadrul Universităţii „Lucian Blaga” din Sibiu, unde a obţinut titlul de doctor în filologie, în anul 2007, cu teza *Karl Kurt Klein în relaţiile sale cu spaţiul cultural român*.

Urmare a bunei sale pregătiri profesionale şi fiind o foarte bună specialistă în paleografie germană, a fost delegată pentru a efectua cercetări, depistări şi microfilmări de documente privind istoria ţării noastre în arhive din Koblenz, München, Stuttgart, Bonn, Luxemburg şi Lisabona, aducându-şi astfel o importantă contribuţie la îmbogăţire fondului documentar de microfilme.

A împărtăşit din cunoştinţele sale de paleografie germană, în calitate de lector pentru cursurile de paleografie germană, organizate în cadrul Şcolii

Naționale de Perfecționare Arhivistică „Aurelian Sacerdoțeanu” pentru angajați din cadrul Arhivelor Naționale, în perioadele 1985-1996, 1998-2002, 2004-2008 și de cadru didactic asociat, lector paleografie germană, la Facultatea de Arhivistică din cadrul Academiei de Poliție „Alexandru Ioan Cuza” din București, în anii universitari 1994-1995 și 1995-1996. Pentru încununarea studiilor urmate de cursanți la paleografie germană, a inițiat și organizat schimburi de experiență, pentru grupele ce și-au finalizat aceste studii, în Germania și Austria.

Tot ca o recunoaștere a profesionalismului ce i-a caracterizat întreaga activitate, Elisabeta Marin, a făcut parte din delegațiile ce au reprezentat arhivele românești la o serie de manifestări internaționale cum au fost: Simpozionul Internațional al Arhivelor Potsdam – Germania (12-18 dec. 1998), Congresul Internațional al Arhivelor, Sevilla – Spania (20-27 sept. 2000), Simpozionul Internațional al Arhivelor, Bayreuth – Germania (oct. 2005), A treia Conferință Europeană asupra arhivelor digitale, Berlin (2007).

În calitate de arhivist și apoi director, împreună cu colectivul pe care l-a condus, și-a canalizat eforturile spre completarea, depozitarea și prelucrarea arhivistică a documentelor din valorosul patrimoniu arhivistic brașovean, precum și spre punerea în valoare științifică a documentelor de arhivă. Am aminti aici apariția volumelor coordonate de Elisabeta Marin, *Brașov 1900*, album de fotografii, apărut la Editura Schei, 1996, realizat cu ocazia aniversării a 520 de ani de la prima atestare documentară a arhivelor brașovene, *Arhivele Naționale Brașov*, 1995, o monografie a arhivelor brașovene, *Documente privind istoria orașului Brașov*, volumul VIII, fascicolul 2 și volumul IX, *Ștefan cel Mare*, volum de documente, *Vlad Țepeș* și altele. Valorosul patrimoniu documentar a fost pus în valoare și prin numeroasele expoziții organizate la sediul Arhivelor din Brașov sau la alte instituții de cultură, prin popularizarea prin intermediul a numeroase apariții televizate, emisiuni radio, prin intermediul presei scrise sau prin participarea la numeroase sesiuni de comunicări științifice organizate de Arhive sau alte instituții, de-a lungul timpului, în Brașov, București, Cluj-Napoca, Arad, Bacău, Sf. Gheorghe, Miercurea-Ciuc, Oradea etc. Elisabeta Marin este coautor, coordonator, traducător, colaborator și editor la 6 volume și ediții de documente și autor și coautor la peste 40 de studii de istorie și arhivistică.

În calitate de director al Arhivelor brașovene s-a preocupat, cu o tenacitate deosebită, și de soluționarea a numeroase probleme care condiționau buna funcționare a direcției sau de modernizare a acesteia. Astfel, a demarat lucrările de restaurare la o aripă a clădirii, a demarat și a finalizat mansardarea podului creându-se în acest fel noi spații de lucru, birouri și laborator de restaurare. De asemenea, prin instalarea unei centrale termice moderne și montarea de calorifere în întreaga clădire, s-au îmbunătățit condițiile de lucru ale angajaților precum și ambientul necesar bunei conservări a documentelor din depozite. Unele din proiecte, cum ar fi modernizarea Bastionului Fierarilor, amenajarea unor săli de

conferințe, de expoziții, etc., au rămas nefinalizate deoarece în 2008 a ieșit la pensie din instituția cu care și-a identificat întreaga viață și activitate profesională.

ASOCIAȚIA GENERALĂ A ARHIVIȘTILOR
FILIALA BACĂU

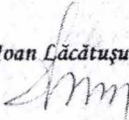
ASOCIAȚIA ARHIVIȘTILOR ȘI
PRIETENII ARHIVELOR COVASNA

Diplomă de excelență

Se acordă Doamnei ELISABETA MARIN, cu prilejul împlinirii frumoasei vârste de 60 de ani, în semn de înaltă prețuire și recunoștință, pentru merite deosebite în domeniul arhivisticii românești, al dezvoltării, conservării și valorificării științifice și expoziționale a Patrimoniului Arhivistic Național al României, al organizării și desfășurării unor importante manifestări culturale și științifice, al promovării idealurilor naționale ale poporului român, cunoașterii și valorificării tradițiilor istorice românești, cât și pentru contribuția adusă la consolidarea comunității arhiviștilor români și sporirea prestigiului profesiei de arhivist și pentru modul profesionist prin care a promovat imaginea instituției Arhivelor Naționale ale României, căreia i-a dedicat întreaga activitate profesională.

Elisabeta Marin

Bacău, 19 noiembrie 2009

Dr. Ioan Lăcătușu

Munca desfășurată în cei peste 35 de ani în slujba Arhivelor, dacă ar fi să o sintetizăm în câteva cuvinte, atunci acele cuvinte ar fi *profesionalism, rigoare, consecvență, probitate, loialitate față de profesie și instituție*. Și cum altfel ar fi putut fi profesionistul dacă omul Elisabeta Marin, tot în cuvinte puține se caracterizează prin *onestitate, demnitate, generozitate, echilibru, înțelepciune* ș.a.

Suntem convinși că despre omul și arhivistul Elisabeta Marin se pot spune încă multe, dar cu siguranță prin tot ceea ce a făcut și-a înscris numele în rândul acelor pentru care adevărata autoritate a fost autoritatea competenței și consacrării profesionale și adevăratele calități competența profesională, destoinicia și stăruința.

La împlinirea vârstei de 60 de ani îi urăm, cu mult drag, multă, multă sănătate și un călduros LA MULȚI ANI!, alături de cei dragi și realizarea tuturor proiectelor propuse, căci multe documente scrise în paleografie germană, limbă a documentelor ce o stăpânește cu atâta măiestrie, așteaptă să-și dezvăluie informația istorică celor interesați.

ARHIVELE ȘI ISTORIA

Ediția a XV-a, Bacău 19 Noiembrie 2009

Participând în 3 octombrie 2009 la Sesiunea Națională de Comunicări Științifice „Românii din Sud-Estul Transilvaniei. Istorie. Cultură. Civilizație”, ediția a XV-a ne-am întâlnit, conform tradiției, mai mulți colegi din județele ce se află de-o parte și de cealaltă a Carpaților. Prietenul și colegul nostru, domnul profesor Vilică Munteanu a întrebat atunci dacă vom participa și la sesiunea de la Bacău, a căror lucrări se vor desfășura în luna noiembrie și, la fel ca și cea de la Covasna, se va afla la cea de-a XV-a ediție sub deviza „Arhivele și Istoria”. S-a îngăimat un „nu știu dacă vom participa” deoarece s-ar putea să nu fim în țară. La acest răspuns, prietenul și colegul nostru, așa hâtru și vesel cum îl cunoaștem cu toții, ne-a spus: „Poate vă străduiți”!

A venit și luna noiembrie și aproape de zilele cu „pricina” m-a contactat colegul și prietenul de la Covasna, domnul profesor dr. Ioan Lăcătușu să mă anunțe că în ziua de 19 vom pleca din Sfântu Gheorghe la ora 7 a.m., pentru a fi prezenți la ora 11 la începerea lucrărilor Sesiunii de la Bacău.

Organizată de Direcția Județeană Bacău a Arhivelor Naționale și de Asociația Generală a Arhiviștilor din România – Filiala Bacău, prima parte a sesiunii s-a desfășurat la Complexul Muzeal „Iulian Antonescu” Bacău, unde au fost rostite cuvintele de salut din partea Instituției Prefectului, Consiliului Județean, Inspectoratului Școlar, Inspectoratului de Poliție și a Complexului Muzeal „Iulian Antonescu” Bacău.

Lucrările în plen ale sesiunii urmau a se desfășura astfel: Cuvintele de Salut, Comunicări, Omagiu Arhiviștilor, Lansarea și prezentarea Anuarului Arhivelor Naționale Bacău „Acta Bacoviensia” nr. IV.

Abia la Bacău mi-am dat seama că ni s-a pregătit o frumoasă surpriză, spunem că ni s-a pregătit pentru că în sală se afla și colega noastră, doamna profesoară Stela Giosan. Amândouă născute în 1949, noiembrie 23, decembrie 7; amândouă „tinere pensionare”; amândouă în slujba Arhivelor din 1972 până în 2008, deci peste 35 de ani în același loc de muncă și, amândouă, la câteva zile de împlinirea vârstei de 60 de ani.

Prin alocuțiunea sa, domnul profesor Vilică Munteanu, în numele Direcției Județene Bacău a Arhivelor Naționale și a Asociației Generale a Arhiviștilor din România – Filiala Bacău, a prezentat onoratei asistente, formată din colegi arhiviști, profesori, muzeografi și oameni de cultură motivul activității „Omagiu Arhiviștilor”, că, împreună cu domnul profesor dr. Ioan Lăcătușu, în numele Asociației Arhiviștilor și Prietenii Arhivelor Covasna, au considerat să aducă un prinos de mulțumire celor două colege, pentru întreaga lor activitate, prin acordarea Diplomelor de Excelență din partea asociațiilor pe care le reprezintă.

Înainte de acordarea Diplomelor, doamna Iftimi Rodica de la DJAN Iași a prezentat *Laudatio* pentru doamna Stela Giosan iar doamna drd. Ana Dobreanu,

de la Facultatea de Arhivistică, *Laudatio* pentru semnătura acestor rânduri. Ochii s-au umezit și câteva lacrimi discrete n-au reușit să ascundă emoția care ne-a cuprins. Nu putem să redăm în cuvinte mulțumirile noastre pentru gestul colegilor și pentru faptul că s-au gândit că e bine să îți apreciezi semenii cât sunt încă în viață.

Breasla noastră, a arhiviștilor, nu este numeroasă, dar e puternică și destoinică; este bine să ducem mai departe și să facem durabilă această meserie.

Nu putem decât să mulțumim, din tot sufletul, acestei valoroase tagme arhivistice și să-i urăm să rămână unită și cu gânduri bune în astfel de vremuri de restriște.

Am încheiat această festivitate mai bogate sufletește, împlinite profesional, cu o Diplomă de Excelență, cu un braț mare de flori și cu altul de cărți, rod al activității colegilor arhiviști și cu gândurile pline de afecțiune ale acestora, pentru care le mulțumim încă odată.

Dr. Elisabeta Marin

LISTA AUTORI

- Alistar Didi**, profesor, Școala „Mihai Drăgan” Bacău, *alistardidi15@yahoo.com*
- Artimon Elena**, muzeograf la Complexul Muzeal „Iulian Antonescu” Bacău
- Banu Florian**, doctor în istorie, consilier superior, Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității (CNSAS), București, *florianbanu@yahoo.com*
- Banu Luminița**, consilier principal, CNSAS, București, *luminatabanu2006@yahoo.com*
- Boar Liviu**, doctor în istorie, director, Arhivele Naționale Mureș, *liviuboar@yahoo.com*
- Bodale Arcadie**, doctor în istorie, consilier superior, Arhivele Naționale Iași, *abodale@yahoo.com*
- Chelcu Marius Constantin**, Institutul „A.D. Xenopol” Iași, *mariuschelcu@yahoo.com*
- Ciubîcă Alexandru**, profesor la Colegiul Național „Alexandru Papiu-Ilarian” Târgu-Mureș
- Coman Virgil**, doctor în istorie, șeful Arhivelor Naționale Constanța, *arhgelu@yahoo.com*
- Constantinov Valentin**, doctor în istorie, conferențiar la Universitatea „Tiraspol” din Chișinău, *valentconst_@yahoo.fr*
- Coșa Anton**, doctor în istorie, muzeograf, Complexul Muzeal „Iulian Antonescu” Bacău, *ablcosa@yahoo.com*
- Dămoc Mihai**, doctorand, *mihai.damoc25@yahoo.com*
- Dănilă Ioan**, conf. univ. dr., Facultatea de Litere a Universității „Vasile Alecsandri” din Bacău, *danila.ioan@gmail.com*
- Dobreanu Ana**, lector universitar, doctorand, Facultatea de Arhivistică București, *anadobreanu@gmail.com*
- Dogaru Bogdan**, consilier asistent, Arhivele Naționale Vrancea, *maddpanther@yahoo.com*
- Dologa Dorin**, inspector principal, Arhivelor Naționale Bistrița-Năsăud, *bistrita.an@mai.gov.ro*
- Giosan Stela**, arhivist, pensionar, tel. 0741080352
- Iftimi Rodica**, consilier superior, doctorand, Arhivele Naționale Iași, *iasi.an@mai.gov.ro*
- Ignat Ioana**, doctor în istorie, inspector asistent Arhivele Naționale Galați, *crnlignat@yahoo.com*
- Cornel Constantin Ilie**, șef Secție Patrimoniu MNIR, Redactor Revista Istorie și Civilizație, *cornel.muzeu@gmail.com*
- Lăcătușu Ioan**, doctor în sociologie, consilier superior, Arhivele Naționale Covasna, *covasna.an@mai.gov.ro*
- Marin Elisabeta**, doctor în filologie, arhivist la Biserica Evanghelică C.A. – Biserica Neagră din Brașov, *elisabeta.marin@yahoo.com*

Mihalcea Eugenia Mărioara, consilier superior, Arhivele Naționale Bacău,
bacau.an@mai.gov.ro

Mitrea Ioan, doctor în istorie, președintele Filialei Bacău a Societății de Științe
Istorice din România, tel. 0743037160

Moldovan Peter, consilier superior, Arhivele Naționale Mureș,
mures.an@mai.gov.ro

Munteanu Mihaela, expert-consultant Școala Națională de Perfecționare
Arhivistică „Aurelian Sacerdoțeanu”, *ella_munteanu@yahoo.com*

Oanea Angela, inspector principal, Arhivele Naționale Bacău,
bacau.an@mai.gov.ro

Petrescu Dragoș, doctor în istorie, Școala cu clasele I-VIII „Ion Creangă” Bacău,
danielapetr@yahoo.com

Pintilie Dan, doctor în istorie, director, Arhivele Naționale Argeș,
arges.an@mai.gov.ro

Pohrib Adrian, doctor în istorie, director, Arhivele Naționale Galați,
galati.an@mai.gov.ro

Rățoi Tudor, doctor în istorie, director, Arhivele Naționale Mehedinți,
mehedinti.an@mai.gov.ro

Rușanu-Radu Mădălina Diana, Arhivele Naționale Teleorman,
teleorman.an@mai.gov.ro

Stavarache Dumitru, col (r) Comisia Română de Istorie Militară,
avispuu@yahoo.com

Spânu Alin, doctor în istorie, Centrul de Studii Euro-Atlantice, București,
alinspanu@yahoo.com

Sâmbotin Ștefan, doctor în economie, directorul Sucursalei Bacău a BNR,
stefan.sambotin@bnro.ro

Stancu Vasile, profesor, Sfântu Gheorghe, *bebestancu67@gmail.com*

Tanasă Cristina, consilier superior, Arhivele Naționale Bacău,
bacau.an@mai.gov.ro

Tănase Constanța, director, Arhivele Naționale Buzău, *buzau.an@mai.gov.ro*

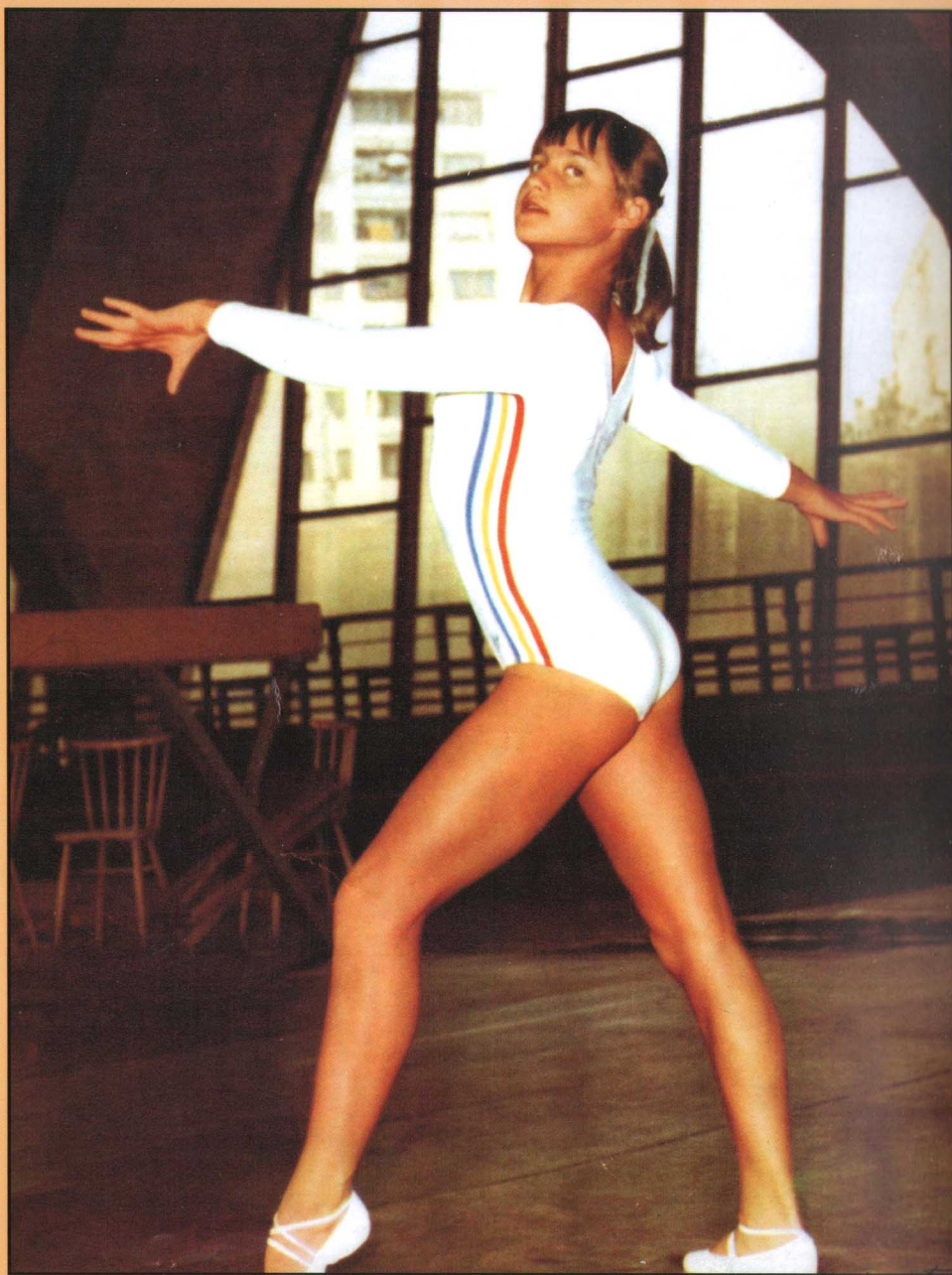
Tofan Constantin, profesor, Colegiul Tehnic „Dumitru Mangeron” Bacău,
tofan.costel@yahoo.com

Ungureanu Ioan, muzeograf, pensionar, tel. 0234-511779

Valentin Vasile, consilier CNSAS, *vslvalentin@yahoo.com*

Văcaru Silviu, doctor în istorie, Institutul „A.D. Xenopol” Iași,
silviuvacarui.is@gmail.com

Vulpe Gabriela, consilier superior, Arhivele Naționale Galați,
galati.an@mai.gov.ro

Nadia - pasărea măiastră a gimnasticii
și cazul „Corina” pentru Securitate